

Chiſt°: Ettvic

John Adams.

D. JUNII JUVENALIS, ET A. PERSII FLACCI SATIRÆ.

Interpretatione ac Notis

ILLUSTRAVIT

LUDOVICUS PRATEUS,

Rhetoricæ PROFESSOR Emeritus;

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

Sereniſſimi Delphini.

EDITIO SEPTIMA, prioribus multò Correctior.

LONDINI:

Typis E. SAY,

Impenſis J. J. & P. KNAPTON; R. WILKIN, D. MIDWINTER, A. BETTESWORTH, & C. HITCH; B. SPRINT, S. BALLARD, W. MEARS, J. PEMBERTON, R. WARE, C. RIVINGTON, F. CLAY, J. BATLEY, & J. WOOD; T. WARD & E. WICKSTEED; B. MOTTE, R. FORD, A. WARD, S. BIRT, T. LONGMAN, R. HETT, & J. CLARKE.

M,DCC,XXXVI.

SERENISSIMO

DELPHINO.

NEC *Satiricos evolviſſe pigeat Te,* SERENISSIME PRINCEPS. *Quo ampliùs, tùm domeſticis exemplis tùm indole propriâ, ad omne bonum inſtitutus es; hoc magis delectabit Romanorum vitia, quæ & noſtra ſunt, videre paſſim damnata: virtutem verò ubique amabilem, ubique laudatam. Fortè etiam placebit diverſum conferre utriuſque viri ſtylum, & ingenium, eidem tamen Satiræ nihilò ſeciùs operatum. Facundum hunc Poëtam, ut acriter, ſic & diſertè, ſcelus proſcribentem, non ſine voluptate comparabis cum moroſâ illâ, ſtrictâ, ſalſâ dicacitate Perſii, ſeveram Stoicorum diſciplinam ſtrenuè venditantis.*

 Apud

Apud hunc certè præclara tot ſapientiæ oracula non aſpernabere. Apud illum verò quàm multa occurrent, jucundéque leges, felicibus hiſce temporibus accommodata! Hæc imprimis LUDOVICI magnitudinem exhibebunt:

Et ſpes & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm,
Solus enim triſtes hâc tempeſtate Camœnas
Reſpexit.——

Item iſta;

Spes vitæ cum ſole redit.

At cùm nata auſpicatiſſimè, Tibi dicam an Regno, proles adoleverit; ei profectò gaudebis occentare:

—— Nobilitas ſola eſt atque unica virtus.

Hoc ſanè potiſſimùm novit Borbonius Sanguis: hoc à Majoribus accepiſti: hoc præſtas ipſe non degener: hoc poſteris exemplum, ſtimulus, atque incentivum à Te relinquetur. Perge, SERENISSIME PRINCEPS, *virtutes quaſque ſummas complecti, haſque doctrinâ & ſapientiâ decorare; hoc eſt, cum LUDOVICO MAGNO magnitudine certare. Quæ quidem dum generosè moliris, nos interim ad exterarum gentium invidiam, ævi noſtri Francicique Imperii felicitate potiemur; in quo videlicet Reges adeò ſtudiosè philoſophantur, adeò ſapienter dominantur.*

PRÆ-

PRÆFATIO.

MECUM ipſe luctatus ſum aliquandiù, priuſquam injuncto mihi penſo & labori manum admoverem. Hinc ſcribendi cacoëthes bilem, illinc repetita crambe ſtomachum ciebat. Quid enim poſt lucubrationes tot virorum doctiſſimorum, ego rurſum? Actum agam, an nova commentus, & quaſi vitans humum, nubes atque inania captabo? Sic ego memet initio ab opere deterrebam. At cum cœpi rem moliri, tum ſenſi & intellexi, quam ſapienti conſilio ducerentur ii, qui jubebant opus urgebantque. Nôrunt omnes, qui, quales, & quanti ſint illi; MONTAUSERIUS Dux, ac Præſul BOSSUETIUS olim Condomenſis, jam vero Meldenſis Epiſcopus: necnon eruditiſſimus Abbas, HUETIUS, formandis SERENISSIMI DELPHINI moribus, regendiſque ſtudiis à LUDOVICO MAGNO præpoſiti. Tantis itaque Viris, Lector, acceptum refer, quòd facilis deinceps cuivis pateat aditus ad capiendum ſenſum ac mentem Poëtarum alioquin abſtruſorum. Nam

interpretatio quidem aperta eſt, quæ dum ſtrictæ orationis nexus & ambages ſolvit, omnem certè caliginem diſcutit. Quòd ſi quid involutum intricatúmve ſupereſt, in promptu ſunt Annotationes tum accuratæ, tum ſtrictæ. Non dixi temerè. Accuratas vocavi, quæ nihil intactum aut difficile relinquunt, ubicunq; nodus vindice dignus inciderit: Strictas autem, quæ ſuperfluum admittunt nihil. Quoties vero Interpretes, melioris etiam notæ, (pace dicam illorum) boni dormitant? Sæpe vel obſcura tranſvolant quædam; vel in re ſatis compertâ verboſiùs immorantur, dicam an exſpatiantur; atque erudita nimis multa congerunt, ad rem licèt haud omninò pertinentia. Aliàs Auctoris poſthabent ac tranſiliunt germanum planè ſenſum; quoniam genuina interpretandi ratio & ſimplex non ſatisfacit eorum ingenio, ſemper alta, paſſim & ardua rimanti. Nonnunquam æmulos carpendi, vellicandi, ſuperandi cupido facit eos prorſus inſtituti ac propoſiti immemores, ut nihil penſi habeant, modò ſuam oſtentent eruditionem, pariter ac ambitionis & gloriæ vanum lucellum.

Cæterùm ne quæſo, Lector, imitere nonnullos minùs ſobriè ſapientes, qui niſi integrum, ut aiunt, Auctorem habeant, vel ſor-

dibus

dibus putidum ac fœtentem, nihil ſe habere dicunt. O mores! Scilicet pudor tanti eſt? At nos ex Craculi Cœleſtis ac Divini monitu, atque ex Sapientum, quos honoris causâ nominavi, Virorum præcepto ac mandato, in Interpretatione ac Annotationibus pretioſum à vili ſecrevimus, obſcœna de medio expunximus. Et certè numquid valde mundi eſſe poſſint, quos adeò juvat immunda contrectare ultrò, & in omnem partem verſare? Nè illi auſcultent mihi: at audiant literarum decus ac lumen Jul. Scaligerum Poët. lib. 3. cap. 98. ita ſcribenrem: *Fœditates nemo bonus nominare debet, nedum ut literis mandet. Quid enim cogitet adoleſcens, qui certarum ignarus obſcœnitatum, audiat verba aut vocabula tam nefanda? Quàm monſtroſo ſunt ingenio ii, qui ea ſcriptis ſuis audent inſerere? Malo igitur non reprehendere vitia deteſtanda, quàm in execrandâ oratione mereri reprehenſionem.* .... *Quid enim tetrius quibuſdam Verſibus Juvenalis, propter quorum inſolentia , vel juſſerim vel optârim toto opere abſtinere virum probum?* .... *Sunt verò inculpata quædam argumenta, in quibus hoc poëmatis genere oblectare poſſis etiam caſta ingenia.* Hæc ille, ut cætera quidem omnia,

 egregiè.

egregiè. Quibus ex animo nos morem gesſimus, ut per tot inſignia morum documenta, quæ paſſim apud Juvenalem & Perſium occurrunt, ire quiſque deinceps queat inoffenſo pede ac mente. His fruere diù, Lector: ac ſi quid fortè nos erràſſe, ut ferè fit, animadvertis; ſtatim recordare, ſub cœlo nihil eſſe ex omni parte beatum. Vale. At, at, ſubſiſte pauliſper, atque de Satiricis & Satira pauca ſaltem accipe, è Quintiliano lib. 10. cap. 1.

Satira quidem tota noſtra eſt, inquit, *in quâ primus inſignem laudem adeptus eſt Lucilius, qui quoſdam ita deditos ſibi adhuc habet amatores, ut eum non ejuſdem modò operis auctoribus, ſed omnibus Poëtis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis tantum ab Horatio diſſentio, qui Lucilium fluere lutulentum, &, eſſe aliquid quod tollere poſſis, putat. Nam eruditio in eo mira, & libertas, atque inde acerbitas & abundè ſalis. Multò eſt terſior ac purus magis Horatius, & ad notandos mores præcipuus. Multum & veræ gloriæ, quamvis uno libro, Perſius meruit. Sunt clari hodie quoque, qui & olim nominabantur.* Hâc poſtremâ ſententiâ Juvenalem deſignari, laudarique, alibi diximus. Sed & ſi va-

ſi vacat & lubet, iterùm è Jul. Scaligero Poëtices lib. 1. cap. 12. & lib. 3. cap. 98. excerpta hæc collige mecum, Lector, & compinge.

Veteres ſalacitatem σάϑυ dixere. Nil caprâ ſalacius. Capripedes Satyri. Falluntur qui putant Satyram eſſe Latinam totam. A Græcis enim & inchoata, & perfecta primùm. A Latinis accepta deinde, atque extra ſcenam exculta. Quamobrem non à ſaturâ vel lege, vel lance, dicta eſt; ut fruſtrà ac temerè ſatagunt Grammatici. Quin has à Satyris dictas puto. Cum lancibus enim prodibant & caniſtellis omni pomorum genere plenis, quibus Nymphas allicerent.

Vides, Lector, pugnantem cum Quintiliano Scaligerum de Satiræ Etymologiâ. Quòd ſi ſapis, ac viris omni exceptione majoribus te vis adjungere, credes iis quæ eâ de re luculenter præſcripſit Caſaubonus. Vide interim quæ annotavi Sat. 17. verſ. 30. ad vocem *Satiram.* Nihilo tamen minùs è Scaligero reliqua excipiamus, audiamuſque. Sic ille pergit:

Satyram non eſſe Latinam rem ſuo loco monuimus. Eſt autem Poëma liberum, ſimiléque Satyricæ naturæ; omnia ſuſque deque habens, modo aliquid dicat.

Tribus modis Satyrarum ſpecies agnoſcuntur: à generibus Carminum, (ſcilicet vel ſenari-

nariorum Dactylicorum vel Iambicorum :) à ratione Poëmatis : à characteribus. A ratione Poëmatis tres sunt. Vel narratio est simplex, ex personâ Auctoris ; ut prima Juvenalis. Vel activa & ex personis constituta ; ut prima Persii. Vel mista ; ut illa Horatii plenissima munditiarum : Ibam fortè Viâ Sacrâ. *A characteribus species duæ. Altera sedatior, qualis Horatiana, ac sermoni propior : Altera concitatior, quæ magis placuit Juvenali & Persio. Hi strictam habent cuspidem, illi veluti contectum fronde gerunt thyrsum, Satyrorum more, quo feriant imprudentes. Juvenalis ardet, instat apertè, jugulat. Persius insultat. Horatius irridet. Idcircò Satyras inscripsêre illi : hic Sermonis titulo contentus fuit.*

Partes in Satyrâ nullæ ; nullum Procemium, si non vis. Abrupta omnia, non tamen non cohærentia. Nam aut ejusdem vitii multos damnas ; aut multorum unum ; aut misces.

Verba vulgaria aut sordida interdum, èque macello petita.

Stylus tametsi pro re aut depressior, aut lascivior, tenuis tamen atque humilis, ac de medio sumptus ; longè tamen meliùs arridet, si cum Romanâ puritate juncturæ sint molliusculæ : quales Juvenalis felicissimè est consecutus. Duriusculus Persius.

D. Junii

D. Junii Juvenalis Aquinatis

VITA.

AQUINATEM ſe ipſe teſtatur Juvenalis Satira 3. ver. 319. libertino quidam patre natum, alii duntaxat ab eo educatum referunt. Eruditus eſt à Frontone Grammatico; à Quintiliano Rhetore etiam, ut volunt nonnulli. Certè hic de Juvenale dicitur loqui lib. 10. cap. 1. ubi Satyricos laudans Poetas *Sunt clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur.* Floruit ſub Imperatoribus Domitiano, Nerva, Trajano, Hadriano etiam, ut ex Notis conſtabit.

J. Lipſius Epiſtolic. Quæſt. Lib. 4. Epiſt. 20. *De Juvenalis ætate non ab re dubitatur*, inquit. Declamavit ad mediam fere ætatem, forenſeſque cauſas egit non ſine laude & gloriâ. Poſtea ad Satiras componendas animum appulit. At in Paridem mimum verſus quoſdam non abſurdos cum publicâſſet, Domitianum hiſtrionis iſtius amantem haud leviter offendit. De his Sat. 7. 15, & 16. Illos igitur pudore & irâ percitos de Juvenale amovendo cogitâſſe tradunt, atque ſub honoris obtentu relegâſſe, præfectum nempe cohorti, quæ in Egyptum mittebatur. Intellectâ vero præfecturæ causâ dicunt eum tædio & angore vitam finiiſſe illic ſanè octogenarium. Porrò hæc neque vera omnia, nec falſa; Lipſio teſte, citato loco, ubi Juvenalem ſub Domitiano exulâſſe non abnuit quidem,

dem, negat autem eo ſuperſtite mortuum; imò poſt ipſum Satiras aliquot ſcripſiſſe, colligit ex ejus Sat. 4. Imprimiſque ex ultimis verſibus, vixiſſe ad Trajani, quin & Hadriani tempora, oſtendit ex Sat. 6. v. 406. & ſeq. & Sat. 13. v. 17. atque Plinio Juniori, & Tacito ſupparem exiſtimat.

Juvenalem ſibi familiarem valde commendat Martialis Lib. 7. Epigram. 23, & 90. Item Lib. 12. Epigram. 18. Quod Epigramma 23, ſi Martialis, cum in Hiſpanis degeret, ſcripſit; mortuoque jam Domitiano: quæ quidem affirmat ibid. cit. Lipſ. hinc duo nobis patent: alterum, ſuperſtitem Domitiano fuiſſe Juvenalem; alterum, in Ægypto nequaquam obiiſſe, ſed reverſum inde Romam, ibique deinceps ſcriptitâſſe. Nam ſic ait Martial. citat. Epigr. 18. Lib. 12. ad Juvenalem:

Dum tu forſitan inquietus erras
Clamoſa Juvenalis in Suburra,
Aut collem dominæ teris Dianæ;
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, &c.

Cæterum omnibus Satiricis, ipſique Horatio præferendum Juvenalem ſcribit Jul. Scaliger; nihil autem verius ab eo ſcriptum Lipſius aſſeverat.

A. PERSII FLACCI
VITA.

AULUS Perſius Flaccus natus eſt Volaterris in Hetruriâ, Fab. Priſco, & L. Vitellio Coſs. circa viceſimum Imperii Tiberii Cæſaris annum, à Chriſto paſſo ferè ſecundum; patre Flacco Equite Romano, quem ſexennis amiſit; matre Fulviâ Siſenniâ, in quam pietate fuit inſigni, quemadmodum & erga ſorores; illud initio Satiræ ſextæ fuſiùs declaratur, ad v. 6. verba hæc, *Mihi nunc Ligus ora Intepet.* Cum annorum eſſet duodecim, venit Romam, ubi Rhemnium Palæmonem Grammaticum audivit, Rhetorem vero Virginium Flavium, aliis Flaccum. Annos natus ſexdecim operam dedit Annæo Cornuto Stoicæ Philoſophiæ anteſignano, quem etiam mirificè coluit ab ipſo pariter amatus, ut patet ex Satirâ quintâ. Quin & ei legavit non mediocrem nummorum copiam, nimirum ſeſtertia centum, aut, ſicut alii volunt, argenti facti pondo viginti, præter Bibliothecam ſuam, in qua numerant aliqui Libros Chryſippi ſeptingentos. At Cornutus hos quidem accepit, pecuniam autem reliquit Perſii ſororibus, quas hæredes ille fecerat. Obiit ex ſtomachi vitio, in ipſo ætatis flore, anno ſcilicet vigeſimo octavo, aut non multo ſeciùs, & Imperii Neronis circiter octavo, quicquid alii dicant, ipſeque Hieronym. quod egregie, ut omnia, Caſaubonus obſervat. Fuiſſe revera Perſium, ut Probus refert, vere-

verecundiâ virginali, animo ſincero, impensè erudito, acri certè & vitiorum impatienti, & Lucilii & Horatii imitatorem aſſiduum, probant ſatis ejus Satiræ doctrinâ refertæ & Stoam ſapientes. De his porrò id notandum, in antiquis membranis ſine ullâ diſtinctione aliquando reperiri, quaſi liber eſſet unus & continuus, quod & agnoſcunt Priſcianus, Quintilianus, aliique, dum non quidem Satiras Perſii, ſed librum appellant. In quibuſdam tamen, Satiræ duntaxat quinque numerantur, quartâ ad tertiam adjunctâ. Scripſerat juvenis, inquiunt, Prætextam fabulam, ὁδοιπορικῶν librum unum, & alia quæpiam, ut aiunt veteres Gloſſæ: ſed abolevit ea Fulvia mater, ex conſilio Cornuti Præceptoris, qui etiam Satiras, antequam ederentur, recenſuit.

Ceterùm quanquam videtur Perſius noluiſſe intelligi, atque adeo debere negligi, ut aiebat D. Ambroſius; at quod ait magnus Scaliger, jam a nobis intelligitur, neque proinde negligendus à quoquam. Eccur enim ita laudatus fuiſſet à ſummis Viris ille, ſi nec legi dignus eſſet? Teſtes ſint Euſeb. D. Hieron. S. Auguſt. Lactant. Quintilian. & alii prope innumeri; ex Poëtis autem Lucanus, qui pariter ut Perſius Cornuti auditor fuit; ejus autem Poëmata nunquam ſine admiratione & præconiis recitari audiebat, ut affirmat Vetus Interpres, quin exclamaret, hæc vera eſſe Poëmata. Martialis autem poſteritati conſignavit Perſii memoriam his Verſibus:

Sæpius in libro memoratur Perſius uno,
Quàm levis in tota Marſus Amazonide.

TESTI-

TESTIMONIA

Veterum SCRIPTORUM DE JUVENALE.

M. Fabii Quintiliani lib. 10 *Institut. Orator. cap.* 1.

SUnt clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur

Martialis Lib. 7. *Epigram.* 23.

Cum Juvenale meo, quæ me committere tentas,
Quid non audebis, perfida lingua, loqui?
Te fingente nefas Pyladen odisset Orestes;
Thesea Pirithoi destituisset amor, &c.

Et Lib. 12. *Epigram.* 18.

Dum tu forsitàn inquietus erras
Clamosa, Júvenalis, in Suburra,
Aut collem dominæ teris Dianæ;
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, vagumque
Major Cælius, & minor fatigant:
Me multos repetita post Decembres
Accepit mea, rusticumque fecit
Auro Bilbilis & superba ferro.

Ammian. Marcellin. Lib. 28.

Quidam detestantes ut venena doctrinas, Juvenalem & Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo otio contrectantes.

C. Solii Apollinaris Sidonii, Carmine 9. *quod est ad Magnum Felicem Consulem.*

Non qui tempore Cæsaris secundi
Æterno incoluit Tomos reatu;
Nec qui consimili deinde casu
Ad vulgi tenuem strepentis auram
Irati fuit histrionis exul.

His accedit Jul. Scal. qui de Juvenale sic censet in Poëtic.

Juvenalis candidus ac Satyricorum facilè Princeps. Nam ejus versus longe meliores quam Horatiani: sententiæ acriores, phrasis apertior.

TESTI-

TESTIMONIA
Veterum SCRIPTORUM
DE
PERSIO.

M. Fabii Quintiliani lib. 10. *Institut. Orator. cap.* 1.

MULTUM & veræ gloriæ quamvis uno libro Persius meruit.

M. Valerii Martialis.

Sæpius in libro memoratur Persius uno,
Quám levis in tota Marsus Amazonide.

Ex Eusebiano Chronico S. Hieronymi.

Imper. Tiberio, Olympiad. 203. Persius Flaccus Satiricus Poeta Volaterris nascitur.

Olympiade 210. moritur anno ætatis suæ 29.

Olympiade 211. Nero Cornutum Philosophum præceptorem Persii in exilium fugat.

S. Augustin. Lib. de Magistro, cap. 9.

Persius omnibus pœnis, quas Tyrannorum vel crudelitas excogitavit, vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, quâ cruciantur homines, qui vitia, quæ vitare non possunt, coguntur agnoscere .... Quia virtutem videre nec tenere, supplicium est: quod idem ille Satiricus Tyrannis, vt puniantur, optavit.

D. Junius

D. JUNII JUVENALIS
SATIRÆ.

SATIRA I.

SEmper ego auditor tantum; nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?
Impune ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic Elegos? impune diem consumpserit ingens

INTERPRETATIO.

EGo-ne *perpetuò auscultator* ero *dumtaxat? Numquid* nihil *unquam reddam, tam sæpe exagitatus Theseide Codri clamosi? Igitur sine pœna mihi lectitaverit alius Comœdias, alius Elegias?*

ANNOTATIONES.

1. *SEmper ego auditor.*] Exordium ex abrupto, ut fere in Satiris: nam in aliis Poëmatibus est aliqua præparatio.

Auditor.] Recitantium nempe Romæ Poetarum. De qua recitandi consuetudine & æmulatione Plinius abunde Epist. 13. l. 1. De apparatu vero & pompa nos fuse agemus ad primam Persii Satiram ver. 17. ad hæc verba: *Sede leges celsa.*

Nunquamne reponam?] Nihilne aut scribam aut recitabo, quo par pari referam iis qui me sæpius obtundunt.

2. *Vexatus toties.*] Molestia affectus. Horat. ad Pisones.

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus:
Quem vero arripuit, tenet occiditq; legendo, &c.

Theseide.] De Theseo ejusque factis Codrus Carmen scripserat adeo longum, ut Æneidem æquaret longitudine, multisque diebus recitandum esset. Thesei præclare gesta vide apud Plutarchum. Diodor. Sicul. l. 5. c. 5. & alios.

Codri.] Vetus Scholiastes legit *Cordi:* aitq; *Cordum* fuisse vitiosum Poëtam, qui Tragœdiam Thesei composuit: sed reclamant omnes; & volunt *Codrum* hunc vixisse temporibus Juvenalis, fuisseque humilem & obscurum Poëtam, cæterum tam pauperem, ut proverbio locum dederit, *Codro pauperior.* Talem certe eum notat Juvenalis Sat. 3. v. 203. & Mart. lib. 3. Epig. 15.

3. *Togatas.*] Horat. ad Pisones.

Seu qui prætextas, seu qui docuere togatas.

Prætextæ indicant Tragœdias, in quibus inducuntur personæ prætextatæ & Nobiles gravia & publica tractantes negotia. *Togatæ* dicuntur Comœdiæ Latinæ, in quibus agunt Togati viri, & privatas res tractant. Ita etiam *Palliatæ* vocantur Græcæ Comœdiæ a Græcorum pallio. Varro de Lingua Latina. Diomed. Donat. in Terent.

4. *Diem consumpserit.*] Mene totum diem audiendo detinuerit? Martial.

Auditur toto sæpe Poëta die.

Ingens Telephus & Orestes.] Immensæ Tragœdiæ & ampullatis versibus contextæ. Quales arguebat Horatius in Arte, his verbis:

Telephus & Peleus cum pauper & exul uterque
Projicit ampullas, & sesquipedalia verba.

Quorum fuerint Poëtarum illæ, non constat. At certum est Poëtas Romanos amasse argumenta e longinquo petere, idque etiamnum fieri cernimus. Quod perstringebat Horatius ad Pisones.

Nec minimum meruere decus vestigia Græca
Ausi deserere, & celebrare domestica facta.

Ergo etiam tempore Juvenalis Poëtæ quidem e trivio arripiebant argumenta illa Græcorum nobilia, in quibus multa grandia, quædam etiam admirabilia occurrebant celebranda oratione. At in illis tractandis sæpe peccabant seu contra decorum, quod notat Horat. loco supra citato: seu contra justam Carminis magnitudinem, quod hic queritur Juvenalis.

Sine pœna diem triverit magnus Telephus? aut Orestes, impletâ jam ingentis voluminis extremitate, conscriptus etiam retrò, neque adhuc absolutus? At nemini ædes suæ cognitæ sunt plus quàm mihi nota sunt *nemus Martis, & spelunca Vulcani cautibus Æoli proxima.* Porrò *Frontonis platani, & marmora concussa, assiduè resonant, quid faciant venti; quas animas Æacus vexet; qua ex parte alter apportet aurum pellis clam ablatæ; quàm magnas ornos torqueat Monychus; & fulcra labefactata* sunt *recitatore continuo.*

Telephus? aut summi plena jam margine libri 5
Scriptus & in tergo necdum finitus Orestes?
Nota magis nulli domus est sua, quam mihi lucus
Martis & Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani. Quid agant venti; quas torqueat umbras
Æacus; unde alius furtivæ devehat aurum 10
Pelliculæ: quantas jaculetur Monychus ornos;
Frontonis platani, convulsaque marmora clamant

ANNOTATIONES.

5. *Telephus.*] Herculis ex Auge filius, qui infans a matre expositus inter virgulta, lactatus a cerva dicitur: ac dein Mysorum Rex, cum Græcis negaret iter per suam regionem, ab Achille vulneratus, & ab eodem ex Oraculi præcepto sanatus est, seu e rubigine hastæ, seu ex herbis facto remedio.

Plena jam margine.] Poëta hoc indicat verbositatem, quod non solum scribat in interiori membrana, sed & marginem impleat, & membranam exteriorem, quod raro fiebat. Martial. Lib. 8. Epigram. 62.

Scribit in aversa Picens Epigrammata charta,
Et dolet averso quod facit illa Deo.

Sid n Apollin. Lib. 8. Epist. 16. quæ est ad Constantium. *Jam copiosum te, ni fallor, pulsat exemplar,* inquit; *jam venitur ad margines umbilicorum, jam tempus est (ut Satyricus ait) Orestem nostrum vel super terga finiri.*

6. *Orestes.*] Qui Furiis agitatus ob interfectam matrem Clytemnestram, varias orbis regiones, comite Pylade, variosque obiit casus. Euripid. in *Oreste.* Item in *Iphigenia Taurica*, & in *Electra.* Sophocl. in *Electra. Orestis* cadaver effossum ex monitu Oraculi, septem cubitorum fuisse affirmat Herodotus Lib. I. sed fabulatorem eum vocat Gellius Lib. 3. cap. 10.

7. *Nota magis nulli,* &c.] Id est, si velim scribere, & Carmen condere, tam scio Historias & Fabulas, quam Poëtastri illi, qui impune id faciunt. Observant doctiores, imprimisque Janus Parrhasius, hic argui Valerium Flaccum, qui in Argonauticis ejusmodi nugas & affectatas rerum descriptiones ambitiose sectatus sit.

Lucus Martis.] Seu *lucus Marti* sacer prope Albam, ubi Remus & Romulus e Rhea Sylvia nati sunt. Seu, ut volunt quidam, locus in Appia via, ubi Poëtæ recitare consueverant, *lucus Martis* appellatus. Vel alludit ad illud Hor. ad Pison.

Cum lucus & ara Dianæ, &c.

Et illud Persii.

Nec ponere lucum Artifices.

8. *Æoliis rupibus.*] Lipareæ sunt Insulæ septem in mari Tyrrheno, quæ & *Æoliæ* dictæ ab *Æolo*, qui illuc appulsus, in una earum regnasse fertur. Juvenalis rupes vocat, quia saxosæ sunt & scopulosæ saltem quædam illarum.

Vicinum antrum.] Ætna mons in Sicilia flammas eructans, in quo propterea fabulati sunt habitare Vulcanum. Hujus montis incendia describere amabant Poëtæ

9. *Quid agant venti.*] Quæ natura & origo *Ventorum*, qui effectus, quæ potestates, quæ vulgaris Poëtarum Carminibus materia.

10. *Æacus.*] Is Judex apud Inferos cum Minoë & Rhadamanto. Sunt qui partiantur illis officia, ut proprie Juvenalis dixerit, *torqueat:* scilicet Rhadamanto Inquisitionem, Minoï Judicium, *Æaco* Executionem attribuunt.

Unde alius furtivæ, &c.] E Colchide in Thessalium Vellus aureum abstulit Jason artibus Medeæ adjutus. Diodor. Sicul. l. 5. c. 3. Argonauticam illam expeditionem celebrarunt primum e Græcis Orpheus, & Apollonius; e Latinis postea C. Valer. Flaccus Setinus, sub Domitiano Cæsare.

11. *Monychus.*] Ponitur hoc nomen velut proprium alicujus a Centauris, ut & apud Ovidium & Lucanum. Commune tamen est omnibus illis qui unius & solidæ ungulæ fingebantur: origine ducta a μόνος, & ὄνυξ, Centauri porro *Monychi* sunt dicti, quoniam hi Thessaliæ populi equos primi cum domuissent, & ex iis pugnarent, eminus conspecti, membra partim equina, partim humana habere crediti sunt.

Jaculetur ornos.] Id est, quantas arbores torserint Centauri adversus Lapithas, in certamine illo instigante Marte inito ad rapiendam Hippodamiam Pirithoï uxorem, irato nempe quod cæteris vocatis Diis ad eas nuptias ipse prætermissus fuisset. Vide Ovid. Metamorph. 12.

12. *Frontonis.*] *Julius Fronto Romæ* nobilis & eruditus, ac literatis amicus suam domum Poëtis recitantibus ultro commodabat. Martial. Lib. I. Epig. 56.

Clarum militiæ Fronto decusque togæ.

Platani.] Arbores umbram prætendentes illi ambulacro, ubi recitabant. *Platanos* studiose Romani colebant, adeo ut Hortensius vino etiam affuso suas *Platanos* educaret in villa Tusculana; teste Macrobio, Lib. 3. c. 13.

Convulsa marmora.] Vel multitudine eorum qui audituri conveniebant, vel potius assiduo recitantium clamore. Hyperbole.

Semper

Semper, & assiduo ruptæ lectore columnæ.
Expectes eadem a summo, minimoque Poëta.
Et nos ergo manum ferulæ subduximus: & nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum 16
Dormiret. Stulta est clementia, cùm tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.
Cur tamen hoc libeat potius decurrere campo,
Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus:
Si vacat, & placidi rationem admittitis, edam. 21
Cum tener uxorem ducat spado: Mævia Tuscum

Paria speres à magno Vate, atque ab infimo. Igitur nos etiam manum subtraximus ferulæ, nos etiam auctores fuimus Syllæ, ut privatus caperet somnum profundum. Fatua est misericordia abstinere papyro, quæ peribit, quandoquidem invenias tam multos Poëtas. Attamen si otiosi estis, & benignè auditis, causas declarabo, quare mihi *placeat exspatiari isto præsertim campo, per quam summus Auruncæ alumnus equos moderatus est. Quando Eunuchus mollis matrimonium contrahit :* quando *Mævia confodit aprum Etruscum,*

ANNOTATIONES.

14. *Expectes eadem, &c.*] Horatius in Arte.
Scribimus indocti doctique Poëmata passim.

15. *Et nos ergo manum, &c.*] Ergo quidni etiam nos scribamus aliquid, cum Grammaticos & Rhetores audierimus, omnemque illorum disciplinam teneamus.

Ferulæ.] Virgultum est levissimum, de quo Plin. Lib. 13. cap. 22. Ex eo fit instrumentum illud, quo manus puerorum in pœnam feriuntur. Sceptra Pædagogorum vocat Martial. Lib. 10. Epigram. 62.

16. *Consilium dedimus Syllæ.*] Exercitationis causa, ut fit in scholis, fictas materias tractavimus, in triplici dicendi genere, adeoque in suasorio, *Syllæ* deliberanti suasimus ut Dictaturam deponeret. Quintilian. Lib. 3. cap. 8. *Solent*, inquit, *in scholis fingi materiæ ad deliberandum :* & paulo ante, in exemplum affert Priami verba apud Achillem : aut *Syllæ* Dictaturam deponentis in concione.

Syllæ.] *L. Cornelius Sylla* nobilis Romanus ex antiqua Scipionum familia, de quo dubitatur, fortiorne fuerit, an felicior, inquit Sallustius: Is dum quærebat victorias, Scipionem se Populo Romano, dum sævitiam exercet, Annibalem repræsentavit, ut ait Valerius Maximus, Lib. 9. cap. 2. Dictaturam adeptus mirum quam impotenter gesserit, & quod eam sponte, ut refert Appianus, deposuerit. Privatus Puteolcs concessit, ibique pediculari morbo misere periit. Vel, ut alii volunt, larvis nocturnis agitatus vexatusq; inter vociferationes animam evomuit ; Cicero in Verrem. Plutarch. & alii.

Privatus ut altum dormiret.] Ut deposito Imperii onere, & liber a curis publicis, animi tranquillitate frueretur.

19. *Hoc decurrere campo.*] Allegoria. Id est, cur ea potissimum gaudeam exercitatione, scribendi Satiras, in qua Lucilius versatus est.

20. *Auruncæ.*] *Aurunca* urbs vetus Latii, in qua nati plures Satirographi, ipseque Lucilius de quo nos multa sub finem Sat. 1. Persii.

Magnus Aruncæ alumnus.] Lucilius Satyricorum Princeps: quicquid sentiat vetus Schol. qui sic habet: *Turnum dicit Scævæ Memoris Tragici Poëtæ fratrem. Turnum* hic libertini generis, ad honores ambitione provectus est, potens in Aula Vespasianorum Titi & Domitiani : vel Lenium dicit, qui & ipse Satiras scripsit : vel Silium & ipsum sui temporis Satyricum, qui omnes ex *Aurunca* fuerunt.

22. *Cum tener uxorem, &c.*] Cum video pullulare vitia, non possum in ea non invehi.

Uxorem ducat spado.] Domitianus legem Juliam revocavit in adulteros, ad coërcendam mulierum libidinem. Hæ, ne Legis pœnam incurrerent, nubebant mœchis suis, inter quos erant & spadones. Sueton. Domitian. c. 7. & 8. Martial. Lib. 6. Epigram. 2.

Lusus erat sacræ connubia fallere tædæ,
* * * * * * * * * *
Nec spado jam nec mœchus erit, te præside, quisquam.
At prius, ô mores, & spado mœchus erat.

Et Epigram. 7. ejusdem Libri.

Julia lex populis ex quo, Faustine, renata est,
* * * * * * * * * *
Quæ nubit toties, non nubit: adultera lege est.

Et Epigram. 22.

Quod nubis Proculina concubino
Ne lex Julia te notare possit,
Non nubis Proculina, sed fateris,
Et mœchum modo nunc facis maritum.

De his plura Juvenal. Sat. 6. In his ergo Lex eluditur, & a Satyrico deridetur.

Spado.] Vox Græca a verbo σπάω, *avello*, quod a *spadonibus* avulsum sit id quo erant viri.

Tener.] Quia effœminati solent esse *spadones.*

Mævia.] Quidam, *Nævia :* utraque impudica mulier. Mart. Lib. 1. Epigram. 69.

Thuscum aprum.] In Thuscia ferociores *apri.*

Figat aprum, & nudâ teneat venabula mammâ:
Patricios omnes opibus cum provocet unus,
Quo tondente gravis juvenis mihi barba sonabat:
Cum pars Niliacæ plebis, cum verna Canopi 26
Crispinus, Tyrias humero revocante lacernas,
Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ:
Difficile est Satiram non scribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se?
Causidici nova cum veniat lectica Mathonis

& tela gerit papillâ detectâ: quando ille *quo tonsore mihi adolescenti molesta barba crepitabat, solus divitiis certat cum universis nobilibus; quando pars Populi ad Nilum, quando Crispinus servus Canopi agitat aurum æstivale digitis sudorem emittentibus, scapulâ reducente Chlamydem Tyriam, neque tolerare potest gravitatem amplioris lapilli;* tunc *arduum est Satiram non componere. Ecquis enim ita patienter* ferat *civitatem injustam,* quis *ita durus, ut sese cohibeat? Quando incedit gestatorium recens Mathonis Causarum Actoris, illo impletum,*

ANNOTATIONES.

23. *Figat aprum.*] In arena Romana. Scilicet inter alios ludos exhibitæ venationes, in quibus etiam mulieres pugnare ausæ contra feras, & quædam leones vicere. Martial. Lib. Spectacl. Epigram. 6. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 15. Sueton. in *Nerone.*

Et nuda teneat.] Quod est contra pudorem & decorum.

24. *Patricios.*] Tit. Liv. Lib. 1. cap. 8. Patres ab honore, *Patricii* progenies eorum appellati.

Provocet unus] Cinnamus nempe tonsor, qui Juvenalis tempore vivebat, & mulierculæ donis ac muneribus ditatus censum equestrem nactus est. Martialis Lib. 7. Epigram. 63. Alii intelligunt Licinium Augusti tonsorem & libertum.

25. *Quo tondente.*] Virg. Eclog. 1.
Candidior postquam tondenti barba cadebat.

Sonabat.] Metonymia. Id est, forfices sonabant barbam resecantes.

26. *Pars Niliacæ plebis.*] Unus e plebe Ægypti, ubi fluvius *Nilus* adeo decantatus ob annuam exundationem, & fœcundationem terrarum.

Verna.] Ancillæ filius domi natus verno tempore, *Verna* proprie appellabatur; *servus* autem qui seu jure belli, seu pretio emptus in domini potestatem veniebat. Ita Festus, & Nonius.

Canopi.] Oppidum Ægypti libidinibus infame, ad Ostium Nili, quod inde dictum Canopicum. Plin. Strabo Lib. 17. Juvenalis Sat. 15. *famosum* vocat. Porro ex Ægypto servi Romam adducebantur.

27. *Crispinus.*] E servo factus Eques Romanus, sive a Domitiano, sive a Nerone, ut volunt alii. Dives certe admodum, ut testatur Quintil.

Tyrias.] *Purpureas. Tyrus* enim urbs Phœniciæ maritima purpura celebris.

Humero revocante lacernas ventilet.] Defluentes nempe, brachia & manus in aera jactando, quasi ad refrigerationem, re autem vera ad annulorum ostentationem.

Lacernas.] Vide infra v. 62.

28. *Æstivum aurum.*] Annulos æstate gestari solitos, e tenui bractea, secundum morem delicatorum Equitum Romanorum, qui gravitatem annuli æstivo tempore non ferebant, & propterea duplex annulorum genus habebant, alios æstivos leviores, alios hyemales graviores. Turneb. Lib 20. cap. 2. Plin. Lib. 33. cap. 1. ubi de Annulorum origine, usu, jure, ostentatione.

29. *Majoris pondera gemmæ.*] Hyemalis annuli gravioris & grandior erat lapillus.

30. *Satiram.*] Ita scribendum. Quanquam enim nonnulli nec indocti a *Satyris* Diis petulantibus originem hanc deduci volunt: at doctiores tamen, vel a *Satura* lege quæ diversa perferebat; vel a *Satura* lance, quam variis fructibus plenam Diis Agrorum Veteres offerebant. Scaliger Lib. 1. Poët. c. 12. Casaub. Lib. de *Satira*, &c.

32. *Lectica.*] Vehiculi genus, quo Nobiles præsertim fœminæ humeris servorum sex aut octo portabantur. Unde dicebatur hexaphorum & octophorum. Vide infra, ad vers. 64. & seq.

Nova.] Vel quia recens & splendida, quod indicat hominis fastum: vel quia novi hominis, & qui paulo ante pauper, pedibusque incedebat.

Mathonis.] Is Forum reliquerat, ut ad Delationes se conferret, cum vidisset Delatores a Domitiano foveri, & proscriptorum spoliis locupletari. *Mathonem* sæpe vellicat Martial. Lib. 4. Epigram. 80. & 81. Lib. 8. Epigrammate 42. Lib. 10. Epigram. 46. Lib. 11. Epigram. 69.

Plena

Plena ipso: & post hunc magni delator amici,
Et cito rapturus de nobilitate comesa
Quod superest: quem Massa timet; quem munere palpat 35
Carus; & a trepido Thymele summissa Latino:
Cum te summoveant qui testamenta merentur
Noctibus, in cœlum quos evehit optima summi
Nunc via processus, vetulæ vesica beatæ.
Unciolam Proculeius habet, sed Gillo deuncem: 40

& post illum alius *accusator summi familiaris, celeriter etiam ablaturus quod restat è Nobilibus devoratis; quem Massa reformidat, cui donis blanditur Carus, & Thymele à Latino anxio ire jussa: quando te depellant qui testamenta noctu adipiscuntur, quos cœlo tenus elevat anus opulenta,* quæ *modò ratio* est *ingentis quæstûs* faciendi *certissima. Proculeius obtinet unciam, at Gillo undecim uncias.*

ANNOTATIONES.

33. *Plena ipso.*] Adeo vir erat crassus, pinguis, corpulentus.

Magni delator amici.] Non constat quis potissimum ille *delator*. Vetus Schol. sic habet. *Heliodorum dicit Stoicum Philosophum, qui Licinium Silanum discipulum suum, cum argueretur conjurationis, inficiantem, præter domesticam delationem etiam testimonio oppressit. Alii Philosophum Egnatium celebrem Bareæ Sorani Magistrum, qui ipsum apud Neronem detulit, & damnavit, & ipse postea sub Vespasiano, hoc ipsum Musonio Rufo accusante, damnatus est. Nonnulli Demetrium Causidicum, qui multos Neroni detulit.* Huc usque vetus Schol. At præter hos quibusdam intelligi placet M. Regulum, qui sub Nerone & Domitiano multorum Nobilium perniciem machinatus est. Plin. de eo passim, maxime vero Lib. 1. Epist. 5. Lib. 2. Epist. ultima, ubi de Reguli fraudibus fuse & luculenter.

Magni amici.] Nec enim erat quisquam tutus a delationibus, ne Imperatoris quidem propinqui & familiares. Plin. in Trajani Panegyrico. Juvenal. Sat. 4.

In quorum facie miseræ magnæque sedebat
Pallor amicitiæ.

34. *De nobilitate comesa.*] Per delationes proscripta, aliis exilio, aliis morte mulctatis, bonis eorum publicatis, parte delatoribus attributa.

35. *Quem Massa timet.*] *Massa* morio, & Carus & Latinus mimi, omnes Cæsarum liberti & nequissimi, majorem alium quempiam delatorem metuebant. Et revera illi a Nerone interfecti sunt delationibus Heliodori, ut ait vetus Schol.

Massa.] Plinius Lib. 3. Epistol. 4. & Lib. 7. Epistol. ultim. meminit hujus Bæbii *Massæ*, & adversus eum in Foro stetisse & dixisse se ostendit.

36. *Carus.*] Metium *Carum* insignem fuisse delatorem innuit Plinius Lib. 1. Epist. 5. & Lib. 7. Epist. 27. *Nisi forte*, inquit, *quod non fui, reus futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset: Nam in scrinio ejus de me datus a Caro libellus inventus est.* Martial.

Ecce reum Carus te detulit.

Latino.] Is velut conscius adulterii Messalinæ a Nerone occisus dicitur, apud vetus Schol. attamen adhuc vixisse sub Domitiano declarat Martialis Lib. 1. Epigram. 5. ubi ad Cæsarem ait,

Qua Thymelen spectas derisoremq; Latinum,
Illa fronte precor Carmina nostra legas.

36. *Thymele.*] Mima & saltatrix egregia, cui factum inde nomen nonnulli autumant a voce Græca θυμέλη, ara & pulpitum Theatri.

Summissa.] Ad conciliandam summi illius delatoris gratiam, deprecandumque ne deferret Latinum Thymeles seu maritum, seu amicum, ut volunt quidam.

37. *Summoveant.*] Scilicet ab hæreditate legitima.

Qui testamenta merentur noctibus.] Stupratores & adulteri.

38. *In Cœlum.*] Vel ad summas opes: vel ad Imperatoriam gratiam & domum, alludendo ironice, ad id quod Domitianus voluit se Deum appellari, cujus proinde Palatium *Cœlum* vocetur.

39. *Vetulæ beatæ.*] Vel intellige de quavis divite anicula libidinosa: vel de illa Neronis amica, Poppæa nempe Sabina, quam amare fingens Otho Imperium adeptus est. Suetonius Othon. cap. 3.

40. *Unciolam.*] Minimam hæreditatis partem, nempe duodecimam.

Deuncem.] As & libra in partes duodecim dividuntur. *Deunx* igitur significat libram, & assem, seu duodecim partes, una dempta, hoc est, hæreditatem fere integram.

Proculeius Gillo.] Uterque sane stuprator insignis, sed *Proculeius* multo salacior & libidinosior *Gillone*, qua propter dum hic fere nihil aufert, prope totum ille nanciscitur. Quod vetularum notat horrendam libidinem. Aliqui intelligunt *Proculeium* Equitem Romanum virum pietate clarum, de quo Horat. Lib. 2. Od. 2.

Vivet extento Proculeius ævo.

Sed non ita videtur ad sensum procedere.

quisque partem suam hæreditatis ——— certè habeat pretium pro *sanguine, atque ita pallidus fiat, sicut qui serpentem calcavit nudatis pedibus, vel Orator recitaturus ad Lugduni aram. Quid dicam, quàm magnâ iracundiâ ferveat hepar aridum, quando deprædator iste pupilli prostituti gravat plebem turba assectarum? Atque ille Marius extorris vano decreto condemnatus potat* statim *post horam octavam, & gaudet infensis Numinibus; (Enimverò quid* est *dedecus, incolumi pecunia?) Sed tu luges, ô regio superior.* An *ego ista non putabo mereri lychnum Venusinum?*

Partes quisq; suas, ad mensuram inguinis hæres;
Accipiat sane mercedem sanguinis & sic
Palleat, ut nudis pressit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.
Quid referam, quantâ siccum jecur ardeat irâ, 45
Cum populum gregibus comitum premat hic spoliator
Pupilli prostantis? Et hic damnatus inani
Judicio (quid enim salvis infamia nummis?)
Exul ab octava Marius bibit, & fruitur Dîs
Iratis: at tu victrix provincia ploras. 50
Hæc ego non credam Venusina digna lucerna?

ANNOTATIONES.

41. *Ad mensuram.*] Ut quisque salax & libidinosus maxime, ita & maxime gratiosus vetulis, ac proinde per potiora legata ditissimus.

42. *Accipiat sane.*] Permissio scoptica. Id est, fiat dives & locupletetur qui volet tam fœdo & turpi pretio.

43. *Palleat.*] Viribus fractis & exhaustis immodica libidine.

44. *Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.*] Sueton. in Caligula, cap. 20. ait, Lugduni in Gallia Græcæ Latinæque facundiæ instituta ab eo certamina, in quibus victi victoribus darent præmia, eosque laudarent: & qui incondita scripta proposuisset, ea cogeretur spongia linguave delere, vel certe ferula objurgaretur, aut flumine mergeretur. Non ergo mirum si ex metu pœnæ pallebant illic dicturi Oratores.

45. *Quid referam.*] Alias scribendæ Satiræ causas deinceps commemorat, & prioribus adjungit.

Siccum jecur.] Præ calore arescens.

46. *Gregibus comitum.*] Multitudine servorum & clientum.

Hic spoliator.] Quilibet pupilli deprædator.

47. *Prostantis.*] Eo redacti post amissam hæreditatem, ut corporis turpitudine quæstum faciat, victûs habendi gratiâ.

Et hic.] Quasi indigitat præsentem; & judiciorum corruptelam notat, novam iræ & Satiræ materiam & segetem.

Damnatus.] Marius Priscus Afros Proconsul depeculatus fuerat: illis autem accusantibus, agente C. Plinio secundo, repetundarum damnatus est; & septingenta millia nummûm, quæ acceperat, inferre Ærario, atque urbe Italiaque cedere jussus, ut fuse scribit ipse Plinius Lib. 2. Epist. 11.

Inani judicio.] In quo licet damnatus sit Marius, expostulantibus Afris, jus redditum non est, nec ablatæ opes restitutæ.

48. *Quid enim salvis, &c.*] Ironia indignationis plena.

49. *Ab octava bibit.*] Impense lætatur reus exul, & ante alios epulis indulget, quasi insultans damnatoribus Romanis, & Afris victoribus

At octava.] Romæ lavabant hora octava, nona accumbebant mensæ & cœnabant. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 21. Ergo Marius aliis præibat. Vide quæ Sat. 3. Persii, v. 4. de die naturali & civili explicabimus: unde intelliges accipiendam hic horam octavam diei naturalis, quæ nobis quidem Francis est hora fere secunda pomeridiana.

Fruitur Diis iratis.] Ab infensis ille Diis non punitus raptis gaudet & fruitur; infamiam vero parvipendit, quandiu nummos habet salvos, & partem prædæ maximam, qua exilium solatur laute victitando.

50. *Victrix provincia ploras.*] Quamvis enim in judicio viceris, & reus sit mulctatus, jure doles, & ego stylum tenere nequeo, tam iniquum cernens judicium. Nec enim debebat rapti pars raptori manere, nec pars alia ærario attribui, sed omnia tibi restitui conveniebat.

51. *Venusina digna lucerna.*] Digna quæ admota face, e tenebris promantur in lucem, & a me Juvenale reprehendantur, exemplo Lucilii & Horatii, qui sui sæculi corruptos mores defricuerunt Satirico sale. *Vel.* digna Satira nocturnis vigiliis & ad lychnum elucubrata, qualem scripsit Horatius, oriundus ex urbe Venusia: qui quidem fuit ad notandos mores præcipuus, ut ait Quintilianus Lib. 10. cap. 1. Persius Sat. 1.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, &c.

Venusina.] *Venusia* urbs sita in Apuliæ Lucaniæque finibus, Horatii natalibus inclyta. Hinc ipse Vates Venusinus Lib. 2. Sat. 1.

Sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumq; colonus.

Hæc ego non agitem? Sed quid magis? Heracleas,
Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem?
Cum leno accipiat mœchi bona, si capiendi 55
Jus nullum uxori, doctus spectare lacunar,
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso:
Cum fas esse putet curam sperare cohortis

An *ego ista non damnem? At cur potius* referam *Heracleas, vel Diomedeas, vel mugitum labyrinthi, vel mare verberatum à juvene, & volantem architectum? Quando leno facultates mœchi nanciscitur, dum uxori jus nullum* restat eas *possidendi, peritus suspicere laquear, gnarus etiam ad pocula rhonchos emittere naribus experrectis: quando expectare catervæ regimen licere credit* is

ANNOTATIONES.

52. *Hæc ego non agitem?*] An non insecter, & Satira non proscindam ejusmodi flagitia?

Quid magis? Heracleas, &c.] An igitur malim & magis expedire credam fabulas texere?

Heracleas.] Fabulas de Herculis laboribus & ærumnis, de quibus Diodorus Siculus, lib. 5. c. 2. & sequentibus, & alii. Porro dictus Hercules quasi ἥρας κλέος, eo quod ex odio Junonis gloriam est adeptus, ut norunt omnes.

53. *Diomedeas.*] Vel, de *Diomede* Thraciæ Rege equos suos humanis carnibus pascente, quem Hercules devictum suis ipsum equis in pabulum dedit. Vel, de *Diomede* Ætoliæ Rege, ejusque sociis in aves conversis, ut docent Plin. lib. 10. cap. 44. Ovidius & alii.

Mugitum labyrinthi.] De Minotauro qui in Cretensi labyrintho inclusus mugiebat, & de Theseo monstri hujus interfectore notæ Fabulæ ex Æneid. 6. Diodor. Sicul. Lib. 5. c. 5. Ovid. Met. Plutarch. in Vita Thesei, & aliis.

Labyrinthi.] Plin. lib. 36. c. 13. ait esse quoddam ædificii genus, quod itinerum ambages, occursus & recursus inexplicabiles continet, crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Addit porro ibidem quatuor fuisse Labyrinthos, primum in Ægypto, alterum in Creta, quem Dædalus construxit ad Ægyptii centesimam tantum proportionem. Tertium, in Lemno; quartum, in Italia: omnes lapide polito fornicibus contectos, &c. Herodot. lib. 2. paulo ante finem, Ægyptii Labyrinthi descriptionem habet egregiam.

54. *Mare percussum puero.*] Historiam Icari altius volare tentantis, & solutis alis, liquefactaque Solis ardore cera, qua illæ adhærebant, decidentis in mare, quod exinde Icarium dictum est: estque pars maris Ægei, inter Samum & Myconem, inquit Plinius, lib. 4. cap. 11. in fine. Ovidius:

Icarus Icarias nomine fecit aquas,

Horat. Lib. 4. Od. 2.

Ille ceratis ope Dædalea
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.

Fabrumque volantem.] Dædalum Atheniensem artificem valde ingeniosum, plurium instrumentorum & machinarum inventorem, ut refert Plin. lib. 7. cap. 56. ubi & vela ab Icaro, malum & antennam a Dædalo reperta esse ait: unde fabulati sunt, sibi filioque suo Icaro alas fabricasse, quibus a Creta ille in Italiam evolavit, ut Minoïs iram effugeret. Ovid. Metam. 8. Virgil. Æneid. 6. v. 14. Horat. Lib. 1. Od. 3.

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis.

Eusebius vero, propter investigabilem fugam Dædali & Icari, qui navi Minoëm iratum effugerunt, volando fugisse creditos affirmat.

55. *Cum leno accipiat mœchi bona.*] Cum video fraudem fieri Legi Domitianæ, & quasi per fideicommissum adulteri bona venire nihilominus ad adulteram, ut ait Vetus Schol.

Si capiendi jus nullum uxori.] Sueton. c. 8. Domitian. *Ademit*, inquit, *probrosis fœminis jus capiendi legata, hæreditatesque.* Quid ergo? Maritus qui suam uxorem quæstûs causa prostituerat, ipse ab adultero scribebatur hæres, & mœchi bonis succedebat, quibus alioqui succedere per legem non licebat suæ uxori.

56. *Doctus spectare lacunar.*] Connivere, aliò aspicere, ebrietatem & somnum fingere peritus, ut locum det atque opportunitatem mœcho exercendarum libidinum cum uxore sua, etiam se præsente. Horat. Lib. 3. Od. 6.

Sed jussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister;
Dedecorum pretiosus emptor.

57. *Vigilanti stertere naso.*] Doctus rhonchos edere etiam cum est maxime experrectus & vigil. Cœl. Rhodig. lib. 12. cap. 16. locum hunc belle explicat: ibidemque meminit cujusdam Cepii, qui Pararhencon dictus, quod dormientem simularet, quo impunitius uxor mœcharetur: unde illud: *Non omnibus dormio.*

58. *Curam sperare cohortis.*] Præfecturam Prætorii: vel, ut ait Vetus Schol. *Militum Tribunatum.* Porro cohors peditibus constabat 550. equitibus vero 66, ut aiunt: eratque legionis pars decima. Testis Gell. l. 16. c. 4. ubi sic habet: *In legione sunt centuriæ sexaginta: manipuli triginta, cohortes decem.* Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 5.

qui stabulis opes dedit, & omnino non habet patrimonium à majoribus; quando viam *Flaminiam percurrit veloci rhedâ! etenim juvenis Automedon regebat fræna, quando se ille ostentabat amasiæ chlamydatæ. An non juvat replere ceras amplas* in *mediis plateis: quando nunc portatur collo sextuplici, illinc & isthinc apparens,*

Qui bona donavit præsepibus, & caret omni
Majorum censu, dum pervolat axe citato 60
Flaminiam: puer Automedon nam lora tenebat,
Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ.
Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadrivio? Cum jam sexta cervice feratur

ANNOTATIONES.

59. *Qui bona donavit præsepibus.*] Quidam explicant, qui libidinibus & lupanaribus suas facultates impendit. Melius tamen videntur alii intelligere eum qui alendis equis bona dilapidavit, sive ille fuerit Tigellinus, qui Neroni ab intimis libidinibus fuisse refertur, & prætorianarum cohortium Præfectus; Tacitus Annalium Lib. 14. & pariter sequentibus Libris. Item Histor. 1. sive Cornelius Fuscus, qui quidem puer auriga Neronis fuerat, postea vero sub Domitiano, ut testatur abunde Suetonius, Prætorio est præfectus, quæ omnia hic conveniunt: sive Damasippus, de quo Sat. 8. &c.

Caret omni majorum censu.] Nullas habet opes a majoribus acceptas, qui proinde pauperes erant & obscuri. Horat. ad Pisones;

Census equestrem summam Nummorum.

60. *Dum pervolat axe citato Flaminiam.*] Cum ad Imperatoris villam celeriter currum agit: quippe ad viam Flaminiam illa sita erat.

61. *Flaminiam.*] C. Flaminius Consul, M. Lepidi collega, Ligurum victor, viam stravit ab urbe per Thusciam Umbriamque ad Ariminum. Strabo Lib. 5.

Puer Automedon.] Currum Neronis, ut dictum est, rexit Fuscus, ut Achillis *Automedon*, Virgil. Æneid. 2. Quapropter hic ponitur pro quolibet auriga nobili. Quod Juvenalis indignabundus dicit in Romanos adolescentes e prima nobilitate, qui exemplo Neronis aurigandi studium sectabantur. Sueton. Neron. cap. 22. Juvenal. Sat. 8.

Ipse rotam stringit multo sufflamine Consul.

62. *Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ.*] Satirice habitu virili fœminam describit, inquit vetus Scholiastes. At vulgo indigitari putatur juvenis Sporus, qui Neroni pro uxore fuit, cum dote & flammeo deductus, & Augustarum ornamentis excultus, Sueton. Neron. c. 28.

Lacernatæ.] Lacerna vestis exterior supra togam indui solita, ad propulsandum imbrem & frigus. Hac utebantur milites potissimum in castris. Plin. Lib. 18. cap. 25. Ovid. 2. Fastorum.

Mittenda est domino (nunc nunc properate puellæ)
Quamprimum nostra facta lacerna manu.

Quibus verbis Lucretia hortatur urgetque ancillas, ut maturent contexere *lacernam* Tarquinio Collatino conjugi suo Ardeam obsidenti mittendam. In spectaculis etiam *lacernâ* utebantur præsertim candida. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Martial. Lib. 14. Epigram. 137.

Amphitheatrales nos commendamur ad usus,
Cum tegit algentes nostra lacerna togas.

Porro narrant quemdam nomine Horatium, cum solus spectaculis interesset *lacerna* indutus nigra, cæteris alba coopertis, cadente subito nive concolorem aliis derepente factum. Unde Martial. Lib. 4. Epigram. 2.

Spectabat modo solus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis;
Cum plebs, & minor ordo, maximusque
Sancto cum duce candidus sederet,
Toto nix cecidit repente cœlo,
Albis spectat Horatius lacernis.

Lacernas vero honoris causa depositas, testis Sueton. Aug. c. 40. & Claud. c. 6.

63. *Nonne libet medio, &c.*] Passim occurrente justæ indignationis & Satiræ materia, in plateis per urbem ambulanti mihi. *Vel,* in ipso populi tumultu medio, in quadriviis; facile Satiras scribam, nec animi tranquillitatem & secessum requiro, ut aliàs fieri solet, adeo copiosa seges est, & justa indignatio verba & versus abundanter suggerit.

Ceras implere capaces.] Libros integros implere, seu amplas tabulas ceratas, in quibus Antiqui scribebant, ut docet Priscianus, & alii. De membranis, & papyro, Plin. Lib. 13. cap. 11. & 12.

Quadrivio.] Locus est publicus in quem viæ quatuor concurrunt.

64. *Cum jam sexta cervice feratur.*] Cum superbe incedat, & vehatur hexaphoro, seu lectica sex famulis gestata homo flagitiosus, & jam delicatus, qui pauper olim & abjectus erat. Quis vero ille? An Tigellinus, a quo feruntur patrui tres veneno sublati, corrupta illorum testamenta, & occupata hæreditas? An M. Regulus bipedum nequissimus, ut Plinius ait, condendis falsis tabulis & testimoniis famosus; qui ex paupere & tenui ad magnas opes per flagitia processit, &c. Plin. Lib. 2. Ep. 20.

Hinc

Hinc atque inde patens, ac nuda penè cathedra; 65
Et multum referens de Mecænate supino
Signator falso, qui se lautum, atque beatum
Exiguis tabulis & gemma fecerat uda.
Occurrit matrona potens, quæ molle Calenum

atque sellâ prope denudatâ, necnon magnopere repræsentans delicatum Mæcenatem, iste subsignator falsò, qui sese reddidit sumptuosum ac opulentum brevibus codicillis, atque lapillo humido? sit obvia matrona dives, quæ marito sitienti propinatura Calenum

ANNOTATIONES.

65. *Hinc atque inde patens.*] Aperta ex utroque latere lectica, se ostentans. Non pigebit multa hic de lectica observare cum erudito Justo Lipsio, Electorum Lib. I. cap. 19. mitto quod mortuis æque ac vivis ferendis in usu fuerit: quodque videatur e Bithynis aut Cappadocibus petita. Tull. in Verrem 5. *Nam ut mos fuit Bithyniæ Regibus, lectica octophoro ferebantur,* inquit, *in quo erat pulvinus pellucidus, rosa fartus.* At quod ad rem præsentem magis facit, duplex erat lectica: altera aperta, de qua hic Juvenalis; altera tecta, contra injurias aëris, & hominum aspectum. Hanc Plin. Lib. 37. cap. 2. *cubiculum viatorium* vocat; loquens de Nerone, *Sceptra, personas, & cubicula viatoria unionibus construebat,* inquit. Et Sueton. Octav. cap. 78. narrat Augustum, cum per vicos deportaretur, somni indigentem, deposita lectica, interdum per aliquas moras dormivisse. Erat porro lectica tecta velo & pelle munita, plagulis ad fenestras appositis, quas removere fas erat cum libebat prospicere volenti. Patet ex Sueton. Tit. cap. 10. *Cum lectica transferretur, suspexit dimotis plagulis cœlum.* Et Martial. Lib. II. Epigr. 99.

Lectica nec te tuta pelle, veloque,
Nec vindicabit cella sæpius clausa.

Aufidius Bassus de morte Ciceronis in lectica tecta interfecti, *Cicero paulum remoto velo, videns armatos, ego vero consisto, ait: accede Veterane, & si hoc potes saltem recte facere, incide cervicem.* Hæc ille. Lectica qui vehebatur jacebat in pulvino resupinus. Patet ex loco Ciceronis in Verrem citato. Item Ovidius Lib. I. de Arte.

Interea sive illa thoro resupina feretur,
Lecticam dominæ dissimulanter adi.

Lecticam soli homines portabant qui lecticarii servi dicebantur: nunquam vero jumenta. Unde lævam mentem & supinum errorem exprobrat Just. Lipsius Lambino qui in vita Ciceronis scribit: *Ille autem militum adventu ex strepitu & rumore cognito, primum consistere servos & jumenta jussit, deinde aperta lectica, &c.*

Nuda pene cathedra.] Undique patente, adeo ut & pulvinus appareret, & ipse in pulvino molliter recumbens. Attamen Lipsius loco mox citato sellam hic putat a Juvenale intelligi, quam a lectica distinguendam ibidem docet, & duplicem pariter fuisse, aliam potentiorum, quæ laxior & a sex etiam hominibus ferebatur; aliam tenuiorum, quæ minuta & arctior, & duobus servis portabatur facile, cum in circum, aut theatrum ibant; unde & gestatoria sella vocatur, ad sedentariæ sellæ discrimen.

66. *Multum referens.*] Magnam habens similitudinem cum delicatulis & luxu perditis.

Mecænate supino.] Seneca Epist. 114. orationem Mæcenatis æque solutam dicit atque ipse discinctus. Juvenal. Sat. 12. v. 39.

* * * * * * * * *vestem*
Purpuream teneris quoq; Mæcænatibus aptam.

Horat. Lib. I. Sat. 2. *Malthinum* vocat, quasi μαλθακὸν aut μαλθάκινον, id est, mollem & effœminatum.

Malthinus tunicis demissis ambulat.

Supino.] Molli & delicato, vestium elegantiam sectanti. Martial. Lib. 2. Epigram. 6.

Nusquam deliciæ supiniores.

Pers. Sat. I. ad finem.

Italo quod honore supinus, &c.

67. *Signator falso.*] Testamentorum corruptor. Pædianus, *signatores* seu testes septem testamentis, item in causis, subscribere & sigillum apponere oportebat, ait.

68. *Exiguis tabulis.*] Brevibus testamentis, in quibus cum ipse se unum falsarius ex asse hæredem scriberet, multa non erat scriptio, ut in aliis, quibus legata plurima & varia diversis attribuuntur. Juvenal. Sat. 12.

* * * * *Atque omnia soli*
Forsan Pacuvio breviter dabit.

Gemma uda.] Annulo signatorio, vel effigiata annuli *gemma,* qua plurimi obsignabant; madefacta vero, ad faciliorem in cera signaculi impressionem. Macrob. Lib. 7. cap. 13. *Veteres,* inquit, *non ornatus sed signandi causa annulum secum circumferebant.* Et paulo post; *Imprimebatur autem sculptura materiæ annuli, sive ex ferro, sive ex auro foret: postea usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere; ut etiam de augmento pretii, quo sculpendos lapides parassent gloriarentur, &c.*

69. *Occurrit matrona potens.*] Alia rursum Satiræ materia, uxores quæ viros veneno interficiunt, & impune quidem Tit. Liv. Lib. 8. cap. 18. narrat veneficium complurium matronarum

Porrectura

dulce, admiſcet rubetam ; & cognatas ignaras docet peritior Locuſta, inter rumorem & plebem, ſepelire conjuges atros. Perpetra quiddam grave, quod *mereatur arctam Gyarum, & vincula, ſi cupis haberi aliquis. Virtus æſtimatur, atque friget. Debent hortos ſceleribus, Prætoria, menſas, argentum priſcum, & hircum è calicibus prominentem.*

Porrectura viro miſcet ſitiente rubetam, 70
Inſtituitque rudes melior Locuſta propinquas,
Per famam, & populum nigros efferre maritos.
Aude aliquid brevibus Gyaris, & carcere dignum,
Si vis eſſe aliquis: PROBITAS laudatur,& alget.
Criminibus debent hortos, prætoria, menſas, 75
Argentum vetus, & ſtantem extra pocula caprum.

ANNOTATIONES.

deprehenſum, quarum multæ epotis medicaminibus ſtatim perierunt: legem de Veneficio tunc primum conſtitutam: damnatas fuiſſe ad centum & ſeptuaginta: rem denique prodigii loco habitam.

Calenum.] Vinum e *Cale* oppido Campaniæ, ſeu ex agro *Caleno*, in quo etiam aquæ ſcaturiunt quæ vini modo temulentos faciant, teſte Plinio, Lib. 2. cap. 103. Campaniam vero celebratam vino generoſo, teſtantur cum aliis, Strabo l. 5. Plin. l. 3. c. 5. ubi & felicem illam vocat vitiferis collibus, & ſummum Liberi patris cum Cerere certamen.

70. *Rubetam.*] Venenum a *rubeta*, de quo Plinius pluribus locis. Ranæ *rubetæ*, ἀμφίβιοι, vel in terra vel in humore degunt. In *rubetis* maxime & humidis ſentibus; unde nomen ductum putatur: plurimis ſunt referte medicaminibus, quæ deponere & reſumere quotidie paſtu dicuntur, venena tantum ſibi reſervantes. Propert. Lib. 3. Eleg. 5.

Illum turgentis ranæ portenta rubetæ
Et lecta exectis oſſa trahunt.

71. *Locuſta.*] Venefica fuit inſignis, cujus ope Claudium Imperatorem Agrippina de medio ſuſtulit, ut quidam autumant, & auctor eſt Corn. Tacit. Annal. Lib. 12. ad finem. Vide Sueton. Claud. c. 44. hanc ipſam familiariter Nero adhibuit, ejuſque venenis Germanicum interemit. Vetus Schol. Suetonius, Nero cap. 33. & alii.

72. *Per famam, & populum.*] Non clam, ut Locuſta, de qua mox, ſed palam & fama rei adeo vulgata, ut nemo populi ignoraret.

Nigros maritos.] Tabe & lue, atque idcirco colore livido, plumbeo, atro infectos, ob ſanguinem veneno corruptum.

Efferre.] Exportare ad rogum & ad tumulum. Vox funeri propria.

73. *Aude aliquid brevibus Gyaris.*] Sed vis Romæ eſſe potens, fac digna exilio & carcere. Nam per ſcelera dumtaxat jam opes & dignitates acquiruntur.

Gyaris.] *Gyaros* inſula maris Ægei, una e Cycladibus. Plin. Lib. 4. c. 12. & Lib. 8. c. 29. in freto Siculo ab aliis ſtatuitur. Certe hæc ſolo ſterili & rupibus horrens, ac proinde gravioribus deſtinata exiliis. Apud Cornelium Tacitum Annal. Lib. 3. Gyarum inſulam immitem & ſine cultu hominum vocat Tiberius: & ibidem paulo ante: *In Gyarum Inſulam relegandum Silanum Piſo cenſet. Brevem* & anguſtam vocat Juvenalis, & Plin. citato loco Lib. 4. circuitu duodecim millia paſſuum continere dicit. Alii intelligunt, brevia & ſyrtes Gyaro ineſſe.

74. *Eſſe aliquis.*] Celebrari, nominari, memoriam & commendationem adipiſci. Perſius Sat. 1. ad finem.

Seſe aliquem credens. * * * *

Probitas laudatur & alget.] Egregia Sententia. Innocentia quidem & integritas laudes habet a quovis etiam improbiſſimo, ſed non perinde colitur: ea quippe infortunata, miſera jacet, dum viri flagitioſi paſſim locupletari & aliquid poſſe cernuntur.

75. *Criminibus debent hortos, &c.*] Villas amœnas habent & prædia, in mercedem flagitiorum ſibi donata.

Prætoria.] Ædes Prætore non indignas, *i.e.* magnificas & ſplendidas. Mart. Lib. 10. Epig. 79.

Ad lapidem Torquatus habet Prætoria quartum,
Ad quartum breve rus emit Otacilius.

Sueton. Tit. cap. 8. cuncta *Prætoriorum* ſuorum ornamenta operibus ac templis deſtinavit.

Menſas.] Eas quidem pretioſas ex argento, ebore, citro, marmore, &c. quarum ſumptus regerebant viris fœminæ, dum fœminis viri margaritarum luxum exprobrabant. Plin. Lib. 13. c. 15.

76. *Argentum vetus.*] Vaſa argentea veteris artificii, vel ab artifice antiquo magni nominis fabricata, inſculpta.

Stantem extra pocula caprum.] Vaſa & pocula ſignis affabre inciſis cælata. *Poculum* in quo ſculptus *caper* tam artificioſe & egregie, ut extare videatur. In calicibus olim cælabant vulgo *caprum*, vitibus ſcilicet noxium, arrodentem palmites. Hinc Ovid. Faſt. 1.

Rhode caper vitem: tamen hinc, cum ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.

Vel etiam effictus Phryxus *Capro* ſeu *Arieti* velleris aurei inſidens & mare tranans cum ſorore Helle. De quibus Martial. Lib. 8. Epig. 51. *De Phiala Ruſi.*

Stat caper Æolio Thebani vellere Phryxi
Cultus; ab hoc mallet vecta fuiſſe ſoror.
Hunc nec Cinyphius tonſor violaverit; & tu
Ipſe tua paſci vite Lyæe velis.

Quem

Quem patitur dormire nurûs corruptor avaræ?
Quem sponsæ turpes, & prætextatus adulter?
Si natura negat, facit indignatio versum,
Qualemcunq; potest: quales ego vel Cluvienus. 80
Ex quo Deucalion nimbis tollentibus æquor,
Navigio montem ascendit, sortesque poposcit,
Paulatimque animâ caluerunt mollia saxa,
Et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas: [ptas,
Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, volu-
Gaudia, discursus: nostri est farrago libelli. 86

Ecquem sinit quiescere depravator avaræ nurûs? quem infames conjuges, & adulter prætextam gerens? Etsi deneget natura carmen, ira efficiet, quale quale valebit: sicut ego, aut Cluvienus facimus. *Ab* eo tempore, *quo Deucalion, mari imbribus intumescente, naviculâ evasit* in *montem, & petivit oraculum, atque lapides mollescentes sensim à spiritu calorem habuerunt; & Pyrrha masculis exhibuit puellas nudas: Quodcumque homines* exinde *faciunt; desiderium, metus, iracundia, oblectatio, lætitia, discursationes,* hæc *est farrago libri nostri.*

ANNOTATIONES.

77. *Quem patitur dormire, &c.*] Quis Satiricus ociosus manere queat, & tacere videns grassari incesta, aliaque infanda flagitia?

Nurûs corruptor avaræ.] *Nurum* pecuniæ avidam precio corrumpens ipse socer, & ad scelus impellens & adulterium cum pueris, ut vult Calderinus, item Mancinellus.

78. *Sponsæ turpes.*] Pueri viris nubentes; ut supra diximus de Sporo quem Nero velut uxorem duxit. Sueton.

Prætextatus adulter.] Nobilis juvenis adhuc prætextam habens, ac proinde annum ætatis decimum sextum nondum adeptus, & jam adulteriis corruptus, allicientibus illis nuribus improbissimis, ut dictum est, ex impulsu vel soceri, vel mariti pæderastia laborantium. De prætexta porro vide quæ dicturi sumus ad Pers. Sat. 5. v. 30.

79. *Si natura negat.*] Cicero pro Archia Poëta, ait, cæterarum rerum studia præceptis & arte constare, ut Poëtam natura ipsa valere, mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu inflammari. Horat. ad Pisones.

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. Ego nec studium sint divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium.

80. *Quales ego.*] Adverte Juvenalis modestiam, qui comparat se ipse cum insulso Poëta.

Cluvienus] Hunc ineptum Versificatorem sui sæculi carpit quemadmodum Virgil. in Bucol.

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.

81. *Ex quo Deucalion.*] Invalescentia passim a diluvii tempore vitia, sunt materia nostri Satirarum Libri.

Deucalion.] Thessaliæ Rex, sub quo dicitur contigisse diluvium. Fabula lippis ipsis & tonsoribus non incognita: Egregie vero narrata Ov. 1. Metam. Justin. Lib. 2. *Amphyctionis temporibus,* inquit, *aquarum illuvies majorem populorum Græciæ partem absumpsit. Superfuerunt, quos refugia montium receperunt, aut qui ad Regem Thessaliæ Deucalionem ratibus evecti sunt: a quo propterea genus humanum conditum dicitur.* Hoc refertur ad sæculum mundi vigesimum sextum: at annis ante illud fere trecentis aliud fuit sub Ogyge Thebanorum Rege diluvium majus Deucalioneo. *S. Aug. de Civitate.*

Nimbis tollentibus æquor.] Augentibus mare repentinis imbribus. Unde est decantata illa aquarum in Græcia eluvio: de qua Poëtæ quidem id omne fabulati sunt, quod de vera universi orbis inundatione a Mose descripta vel legerant, vel audierant.

82. *Navigio montem ascendit.*] Parnassum scilicet, ut ait Ovid. Metam 1. Fab. 7.

Hic ubi Deucalion (nam cætera texerat æquor)
Cum consorte thori parva rate vectus adhæsit,

Sortesque poposcit.] Horat. ad Pisones.

———*Dictæ per carmina sortes.*

Themidis, quæ ante Apollinem responsa dabat, inquit Vetus Schol. oraculum consuluit, quo pacto reparari genus humanum posset. Ovid.

Dic, Themi, qua generis damnum reparabile nostri
Arte sit, &c.

83. *Anima caluerunt mollia saxa.*] Lapides animati sensim & calorum vitalem concipientes sunt in homines transformati.

84. *Et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas.*] E lapidibus a se projectis *Pyrrha* fœminas ostendit subito formatas, ideoque nudas; sicut in mares evadebant saxa a Deucalione retrò jactata.

Pyrrha.] Deucalionis uxor. Horat. Lib. 1. Od. 2.

Terruit gentes, grave ne rediret.
Sæculum Pyrrhæ nova monstra questæ.

85. *Quicquid agunt homines.*] Male scilicet, & ex pravis animi affectibus.

Votum.] Habendi cupiditas.

Timor, ira, voluptas, &c.] Vide Tusc, q. 4. n. 12. & seq.

86. *Discursus.*] Vel hominum inconstantiam animi, vel casus varios notat; imo & labores ad opes aut dignitates parandas.

Farrago.] Est proprie quod ex pluribus satis mixtum pabuli causa jumentis datur. Festus.

Et

Ecquando verò *major* fuit *abundantia scelerum? Quando avaritiæ amplior sinus apertus est? quando alea tales habuit vires; nam nec comite crumenâ* jam *pergitur ad tabellæ fortunam? verùm luditur capsâ depositâ. Quàm magna certamina hic aspicies administrante armorum portatore? An vulgaris* est *insania deperdere centum sestertiá; & vestem non restituere algenti famulo? Ecquis tot villas exstruxit? Quis avorum clam epulatus est dapibus septem? Jam* in *primo*

Et quando uberior vitiorum copia? quando
Major avaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos? neq; enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca. 90
Prælia quanta illic dispensatore videbis
Armigero! simplexne furor sestertia centum
Perdere; & horrenti tunicam non reddere servo?
Quis totidem erexit villas? quis fercula septem
Secreto cœnavit avus? nunc sportula primo 95

ANNOTATIONES.

88. *Sinus.*] Laxitas, amplitudo, licentia. Metaphor. a velis, quæ sinu modo ampliori, modo contracto ventum excipiunt, ut navigantibus libuerit & commodum fuerit.

Alea.] Persius Sat. 5. v. 57.

Hunc alea decoquit.

Vide quæ nos ibidem.

89. *Neque enim loculis, &c.*] Non jam modica pecunia fortuito ludo exponitur, sed ingens, & totum fere patrimonium.

Loculis.] Crumena, capsula Metonym. pro exigua summa in loculis contenta.

90. *Ad casum tabulæ.*] Ad aleam, quæ in abaco lusorio, seu in tabula conjicitur. Hanc sic amâsse Claudius Imperator dicitur, ut & de ea librum conscripserit. Sueton.

Posita arca.] Depositis fortunis omnibus luditur, nihilque immune ab aleæ ludibrio: quasi ipsa arca rem omnem familiarem includens ad ludum affertur.

91. *Prælia quanta.*] Quot vero jurgia, rixæ, & contentiones ludum sequuntur. Alii intelligunt rixam inter servum & herum ludentem; hic nimirum amissis omnibus, quæ attulerat, etiam famulo vult detrahere tunicam, quam exponat aleæ, sperans amissa tandem recupepare: ex more ludentium.

Dispensatore armigero.] Servo subministrante ludi instrumenta, pecuniam, tesseras, alveolum, &c. sicut armiger parat portatque domino bellatori, arma, &c.

92. *Simplexne furor.*] An non hæc insania est supra vulgarem & communem, in alea decoquere omnia?

Sestertia centum perdere.] Magnam summam, ingentem pecuniæ vim, uno tali jactu disperdere, v. g. centum millia sestertium; vel simpliciter centum sestertia, quæ valent singula sestertios mille, *i. e.* denarios 225. seu viginti quinque coronatos, qui singuli valent triginta quinque solidos, ad monetæ Gallicæ æstimationem. Budæus, *de asse.* Vide Plin. Lib. 33. cap. 3.

93. *Horrenti.*] Algenti, & præ frigore trementi, spoliato nempe tunica sua, quam in ludo herus perdidit etiam, ut dictum mox: nec aliam reddidit indigenti servo. Vel simplicius intellige de lusore, qui impendit in aleam grandes pecunias, & vix famulo vestem necessariam suppeditat. Persius Sat. 1.

Scis comitem horridulum trita donare lacerna.

94. *Quis totidem erexit villas?*] An olim impensæ tot fiebant, ut nunc, in insanis substructionibus, quod ait Tullius pro Milone, loquens de P. Clodii fundo.

Fercula septem.] Solemnis apparatum convivii apud Veteres, numerum ferculorum apud varios diversum, pompam & luxum in iis inferendis: vide cap. 21. Lib. 5. Gen. dier. Alex. ab Alex.

95. *Quis fercula septem secretos cœnavit avus?*] Quis e nostris majoribus lautas instruxit epulas clam, & inter privatos parietes? ille certe in atriis & palam cœnabant frugaliter & parvo contenti. Val. Max. l. 2 c. 5. n. 5. *Fuit illa simplicitas Antiquorum,* inquit, *in cibo capiendo, ut maximis viris prandere & cœnare in propatulo verecundiæ non esset: nec sane ullas epulas habebant, quas populi oculis subjicere erubescerent: erantque adeo continentiæ attenti, ut frequentior apud eos pultis usus, quam panis esset.*

Nunc sportula primo, &c.] Olim exhibebatur convivium & publice quidem egenis clientibus, at nunc divites epulantur quidem ipsi privatim: asseclis autem vix munus exiguum distribui in atrio jubent. Domitianus tamen multa novans sportulas publicas sustulit, revocata cœnarum rectarum consuetudine, teste Suet. Domit. cap. 7.

Sportula primo limine parva sedet.] Loco cœnæ rectæ, id est, plenæ, integræ, lautæ, pridem exhiberi solitæ clientibus, pro impensis officiis erga patronos, datur nunc solummodo sportula ex Edicto Neronis, ut testatur Suetonius, pecuniaria quidem, ut ait Turneb. Lib. 20. cap. 8. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 24. Martial. Lib. 3. Ep. 7. & dum justa in pauperes munificentia abrogatur, omnia in luxum ac libidines effunduntur.

Sportula.] *Sporta & sportella* receptaculum est munerum, inquit Ascon. Pæd. metonym. pro dato munere ponitur, sive pecunia sit, sive obsonium, & cibus, quæ dabantur olim in sporta, quæ proprie fiscella est & corbis e sporto herba, unde nomen.

Limine

Limine parva sedet, turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem prius inspicit, & trepidat, ne
Suppositus venias, ac falso nomine poscas.
Agnitus accipies, Jubet a præcone vocari
Ipsos Trojugenas: nam vexant limen & ipsi 100
Nobiscum. Da Prætori, da deinde Tribuno.
Sed libertinus prior est: Prior, inquit, ego adsum.
Cur timeam dubitemve locum defendere? quamvis
Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ

aditu exiguum adest munus à frequentia togata auferendum. Attamen iste vultum anteà intuetur, & tremiscit ne accedas suppositius, atque petas titulo mendaci. Cognitus percipies. Per præconem acciri imperat ipsos Trojanos. Etenim ipsi etiam nobiscum premunt atrium. Largire Prætori, posteà largire Tribuno. At libertinus anterior est. Ego anterior adsum, ait. Quare metuam vel trepidem meum *locum tueri, etsi ortus prope Euphratem, quod* quidem *quamvis ego non fatear, probabunt tenues fissuræ in auriculâ meâ.*

ANNOTATIONES.

96. *Parva.*] Quæ centum erat quadrantum dumtaxat. Turneb. & Alex. ab Alex. loco mox citato: Martial. Lib. 3. Epigram. 7.

Centum miselli jam valete quadrantes.

Et Lib. 10. Epigram. 75.

Sportula nos junxit quadrantibus arida centum.

Rapienda.] Certatim præripienda; timentibus singulis ne ultimo sibi, ut fit aliquando, nihil sit residuum.

Turbæ togatæ.] Quoniam tenuiorum toga erat, vestis nimirum vilior: hinc significat hic Clientes, qui mane Patronos salutant; deinde ad forum comitantur, & officia sua præstant; in mercedem vero postea ad cœnam vocantur ab ipsis Patronis, aut sportulam auferunt. Martial. Lib. 10. Epigram. 18.

Nec vocat ad cœnam Marius, nec munera mittit:

* * * * * * * * *

Heu quam perfatuæ sunt tibi, Roma, togæ.

97. *Ille tamen faciem prius inspicit.*] Is qui sportulis erogandis est a divite aut patrono præfectus quem balneatorem elixum vocat Martial. Lib. 3. Epigram. 7.

Faciem prius inspicit.] Cavens ne quis irrepat alienus, subornatus & ignotus; atque sportulam rapiat solis clientibus administris dari jussam.

Trepidat, ne, &c.] Argueretur enim a Domino, si imponi sibi pateretur forsan & damnum ferret.

99. *Agnitus accipies.*] Tunc munus capies, cum legitime petere visus & agnitus fueris.

100. *Trojugenas.*] Patricios majorum Gentium, inquit vetus Schol. Optimates Romanos a Trojanis oriundos, quod jactabant ipsi, & auctor est Virg. Æneid. 1.

Nam vexant limen & ipsi.] Ipsi nobiles ad sportulam sordide conveniunt, & debitum pauperibus dumtaxat munus asportant. Martial. Lib. 10. Epigram. pariter 10.

Cum tu laurigeris annum qui fascibus intras,
Mane salutator limina mille teras,
Hic ego quid faciam, &c.
Quid faciet pauper, cui non licet esse clienti?
Divisit nostras purpura vestra togas.

101. *Da Prætori.*] Distribue mihi primo, inquit Prætor.

Prætori Tribuno.] *Prætor*, inquit Varro, *dictus, quod exercitui præeat. Est & Magistratus juridicundo præpositus.* Tit. Liv. Lib. 5. Cic. 2. de Legibus. *Tribunus aut Plebis, aut Militum fuit.* De quibus Tit. Liv. & alii. Vide Alex. ab Alex.

102. *Libertinus.*] Oriundus e servis in libertatem assertis. Crispinus, de quo supra, vel alius quilibet.

Prior est.] Prior accessit, videturque præferendus & Prætori Tribuno. Vel, opibus potior est.

Prior, inquit, ego adsum.] Prosopopœia ironica libertini adversus nobiles contendentis.

103. *Locum.*] Jus meum, & ordinem.

104. *Ad Euphratem.*] Natus vel ex Armenia, vel e Syria, aliisque regionibus *Euphrati* proximis, e quibus servorum ingens proventus Romæ fuit.

Euphrates.] Fluvius nobilis, e Niphate monte Armeniæ profundus & celer nascitur, inquit Strabo, cum Tigri Mesoptamiam facit, in sinum Persicum illabitur. Stagnationibus suis agros fœcundat, limum tamen non invehit, sicut in Ægypto Nilus; testis Plinius Lib. 18. cap. 17. *Euphratem* vero describit Lib. 5. cap. 24.

In aure fenestræ.] Foramina scilicet, more patrio, e quibus *inaures* dependent. Plin. Lib. 11. cap. 37. ait in Oriente, viris aurum gestare auribus appensum, decus existimari. Carpit vero noster Poëta homines libertini generis, qui per scelus opes & libertatem adepti superbiebant quidem, attamen pertusis auribus signa pristinæ servitutis celare non poterant. Quod ait Vetus Scholiastes Plaut. Pænul. Scena 14.

Quia incedunt cum annulatis auribus.

Arguerint

At tabernæ quinque mihi *præstant quadringenta. Ecquid purpura dat ampliùs desiderandum, si Corvinus servat oviculas conductitias in campis Laurenti? Ego habeo majores* divitias quàm *Pallas & Licinii. Igitur Tribuni præstolentur, opes sint victri e, neque sacrosanctæ dignitati concedat qui pedibus albo* notatis *haud ita pridem accesserat in istam civitatem: quoniam opum dignitas* est *apud nos sacratissima: quanquam, ô perniciosa Pecunia, non manes adbuc* in *æde* sacrâ, *& nummis altaria nulla extruximus,*

Arguerint, licèt, ipse negem: sed quinq; tabernæ
Quadringenta parant. Quid confert purpura majus
Optandum, si Laurenti custodit in agro 107
Conductas Corvinus oves? Ego possideo plus
Pallante, & Licinîs. Expectent ergo Tribuni.
Vincant divitiæ, sacro nec cedat honori, 110
Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.
Quandoquidem, inter nos sanctissima divitiarum
Majestas: etsi funesta pecunia templo [aras,
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus

ANNOTATIONES.

105. *Sed quinque tabernæ, &c.*] Si nobilis non sum, ut habeo majores nobilibus ipsis opes, quinque nimirum in foro tabernas, unde me consolor, inquit libertinus, nec Prætori cedam aut Tribuno, manum ad sportulam mecum porrigentibus.

106. *Quadringenta parant.*] Si minus nobilitatem; at censum equestrem præstant, quadringenta nempe sestertia. Vide supra ver. 92. Plin. Lib. 33. cap 2. *Tiberio imperante constitutum,* inquit, *ne quis in Equestri Ordine censeretur, nisi cui ingenuo ipsi, patri, avoque paterno sestertia quadringenta census fuisset,* &c. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 29.

Quid confert purpura majus.] Quid vero juvat nobilitas, si nummi desint?

Purpura majus.] Alii legunt, *magis,* & explicant, *Quid magis optandum confert purpura?* Alii legunt, *purpura major,* & cum Schol. Vet. interpretantur *laticlavium,* ceu *latum clavum,* quæ vestis erat Senatoria, tunica vulgari amplior, cui prætexta purpura erat. Fuit & Equitum Romanorum latus clavus sed a Senatorio distinctus, quæ omnia explicat Alex. ab Alex. loco mox citato. Vide Plin. Lib. 9. cap. 36. & seq.

107. *Laurenti.*] *Laurentum* oppidum est Latii, Lavinio proximum.

108. *Corvinus.*] Vir e stirpe insignis illius Valerii Corvini, paupertate adactus ad pascendas oves alienas & conductitias, victûs habendi gratia.

109. *Pallante.*] *Pallas* ortus ex Arcadia, Imperatoris Claudii libertus, eoque auctore Prætoria insignia consecutus a Senatu, ut ait Corn. Tacit. Lib. 12. Annal. in Aula potens etiam sub Nerone, ut probant seq. Annal. Libri.

Licinîs.] *Licinii* fuere plures, omnes opulenti, de quibus vide quæ dicturi sumus ad Pers. Sat. 2. ver. 36.

Nunc Licinî in campos, nunc Crassi mittit in ædes.

110. *Vincant divitiæ.*] Nobilitate sint potiores, Horat. Lib 2. Sat. 3.

——Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaq; pulchris
Divitiis parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, & Rex:
Et quicquid volet.

Et eodem. Lib. Sat. 5.

Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Sacro honori.] Prætoriæ, vel Tribuniciæ Majestati, quam violare est nefas, & qui læsisset, ejus caput Jovi sacrum erit, & familia venumdatur; ex lege.

111. *Nuper in hanc urbem, &c.*] Mancipium, servus. Plin. lib. 35. cap. 17. *Vilissimum est cretæ genus,* inquit, *qua pedes venalium trans mare advectorum denotare Majores instituerant.* Tibullus Lib. 2. Eleg. 3.

Regnum ipse tenet quem sæpe coëgit
Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Pedibus albis.] Creta vel gypso notatis pedibus mangonis seu heri signo, vel sigillo Reipublicæ, si publica essent mancipia. Sic enim venum exponebantur in catasta. Vide quæ dicemus ad Pers. Sat. 6. v. 78. ad vocem *catasta.*

102. *Quandoquidem inter nos, &c.*] Sequentes versus quinque nonnullis suspecti sunt & adulterini videntur, sed quo jure?

113. *Funesta pecunia.*] Socrates aiebat opes & nobilitatem non solum nihil in se habere honestatis, sed & omne malum ab iis oriri. Diogen. Laërt.

Etsi funesta pecunia templo nondum habitas.] Etsi pecunia nec aras nec ædem habuit hactenus, in quibus apud nos ut Numen colatur, ei tamen obediunt omnia, eam omnes venerantur, ejusq; nomen est apud homines sanctissimum. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 21. cap. 34. & Turneb. qui Lib. 11. cap. 20. Pecuniam inter Deas relatam contendit, probatq; ex Arnob. Lib. 4. adversus Gentes, ubi scribit: *Quis Deam Pecuniam esse credat, quam velut maximum Numen vestræ indicant litteræ donare aureos annulos, &c.*

Ut

Ut colitur pax, atque fides, victoria, virtus, 115
Quæque salutato crepitat Concordia nido.
Sed cum summus honor finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat:
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est,
Et panis, fumusq; domi? densissima centum
Quadrantes lectica petit, sequiturque maritum
Languida, vel prægnans, & circumducitur uxor.
Hic petit absenti, nota jam callidus arte,
Ostendans vacuam,& clausam pro conjuge sellam.

sicut honoratur Pax,& Fides, Victoria, Virtus, & Concordia, quæ strepit reviso nido. At quandoquidem suprema dignitas anno desinente numerat quid sporta afferat, & quantum adjungat opibus, ecquid agent asseclæ, qui inde tunicam, inde calceamenta habent: & panem, atque ignem in domo? Lectica spississima poscit quadrantes centum; & conjux ægra aut gravida circumfertur, ac virum comitatur. Ille pro absente postulat, peritus doli jam comperti, monstrans sellam inanem & conclusam, loco uxoris, ait:

ANNOTATIONES.

115. *Pax.*] Vespasianus *Paci* templum erexit foro proximum. Sueton.

Fides.] Numa Pompilius *Fidei* solemne instituit. Ad id sacrarium Flamines bigis curru arcuato vehi jussit, manuque ad digitos usque involuta, rem divinam facere, significantes *Fidem* tutandam, sedemque ejus etiam in dextris sacratam esse. Hæc Tit. Lib. 1. cap. 21. *Fidem* in Capitolio dedicatam & consecratam ait Cic. Lib. 2. de Nat. Deor. cap. 61.

Victoria.] Dion. Halicarn. Lib. 1. *Victoriæ* templum ab Arcadibus, in vertice collis ædificatum ait. Tit. Liv. 8. *Victoriæ* templum in Palatio fuisse testatur, & Cic. loco mox citato.

Virtus.] Tullius loco citato de Natura Deorum sic habet: *Vides Virtutis templum a M. Marcello renovatum, quod multis antè annis erat bello Ligustico a Q. Maximo dedicatum. Quid Concordiæ, Libertatis, Victoriæ?* Tit. Liv. ad portam Capenam fuisse refert. Item Plutarchus.

116. *Concordia.*] *Concordiæ* templum Camillus aliique ædificarunt, testis Ovidius Fastor. 1. dedicavit & Tiberius. Sueton.

Salutato crepitat nido.] Sensus est: Concordia, in cujus ædis fastigio aves nidificantes sonitum edunt & crepitant, quoties ad nidos redeunt, & pullos quasi salutant, pabulum afferentes. Cornices intelligit Politian. Miscell. cap. 67. eo quod inter illas magna sit fides & concordia; & quod Veteres in Nuptiis post Hymeneum cornicem invocabant. Alii tamen inter quos Mancinellus, & Turneb. lib. 8. cap. 18. Ciconias significari volunt, quia pietas illis inest admirabilis, quam explicant Solinus & Plin. Lib. 10. cap. 23. & quoniam Concordia Ciconiæ forma colebatur. Videtur certe Juvenalis respexisse illud Ovidii:

Ipsa sibi plaudat crepitante Ciconia rostro.

Cæterum mihi non absurdus videatur Flavius Conject. cap. 53. locum hunc simpliciter explicans de æde Concordiæ, ad quam non sine strepitu confluebant Patres, cum ibi Senatus interdum haberetur, testibus Varrone & Lampridio.

117. *Sed cum summus honor, &c.*] Cum summi quique viri, Magistratus, Senatores computent, quantum ipsis valeant sportulæ unius anni, & quantum emolumenti afferant; quod sordidum, & indignum; quid facient pauperes, clientes, parasiti, qui non aliunde quam a sportulis habent quo vivant & vestiantur?

118. *Sportula.*] Quid sit explicavimus antea.

Quantum rationibus addat.] Quantum annuo reditui accedat e sportularum proventu.

119. *Comites.*] Vide supra ver. 96. ad vocem, *Togata*, Clientelas & patrocinia a Romulo instituta sapienter, jam pauperibus inutilia deplorat.

120. *Fumus.*] Metonym. pro igne, aut lignis ad fovendum in camino ignem.

Densissima centum quadrantes lectica petit.] Ipsi Nobiles & Magistratus *lectica* vecticum uxoribus gravidis & ægris ad sportulam confluunt & præripiunt, ut jam dictum, pauperibus victum necessarium, ac vestitum: quin & fraude utuntur ad plures sportulas, ut mox dicetur, rapiendas. O avaritiam & sordes!

Densissima] Vel plena viro, uxore, & filiis, vel potius frequens & multiplex; aut etiam multis clientibus stipata, comitibus, asseclis.

Centum quadrantes.] Asses viginti quinque, nam *quadrans* est quarta pars assis; quæ maxima erat sportula. Vide supra.

121. *Lectica.*] *Lecticarum* usum primi dicuntur invenisse Bithyni, inquit vetus Schol. & diximus antea.

123. *Hic petit absenti.*] Quidam mentiuntur inesse uxores in lectica tecta & clausa undique, & earum nomine sportulam petunt, quæ solis præsentibus dispensabatur.

Nota jam callidus arte.] Hæc enim fraus jam detecta fuerat; quapropter dispensator modo rogabit, ut Galla caput e lectica vel sella proferat, aut saltem remotis plagulis per fenestellas lecticæ vultum ostendat, & adesse se testetur.

124. *Ostendens.*] Dispensatori indicans sellam, quasi sua uxor in illa sit ex ægritudine quiescens.

Clausam sellam.] Vide supra v. 65. ubi de lectica & sella fuse egimus.

Galla

Galla mea eſt, inquit; citius dimitte: moraris?
Profer, Galla, caput. Noli vexare, quieſcit. 126
Ipſe dies pulchro diſtinguitur ordine rerum.
Sportula, deinde forum, Juriſque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas auſus habere,
Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches,
Cujus ad effigiem non tantum meiere fas eſt. 131
Veſtibulis abeunt veteres, laſſique clientes,
Votaque deponunt; quanquam longiſſima cœnæ

Galla uxor *mea eſt* intus: *quamprimùm abire jubet.* Cur *tardas? O Galla, oſtende caput. Dormit, ne* illam *crucies. Dies ipſe diſcernitur præclarâ rerum viciſſitudine.* Primò *ſportula; poſteà forum, & Phœbus Juris gnarus, ac triumphales: inter quas neſcio quis ex Ægypto, & Arabarches auſus* eſt *habere inſignia, ad imaginem cujus non licet dumtaxat meiere. Antiqui* verò *aſſeclæ fatigati ex atrio diſcedunt, & deſideria abjiciunt, tametſi viro fuit diuturna ſpes cœnæ:*

ANNOTATIONES.

125. *Inquit.*] Maritus videlicet.

Eſt.] In lectica.

Citius dimitte.] Feſtina ſportulam duplicem dare pro me & uxore mea, quæ ægra huc venit: noli diu morari nos, inquit ille avarus, timens ne diſpenſator fraudem ſubodoretur & inveſtiget.

126. *Profer Galla caput.*] Inquit diſpenſator dolum cavens, quem alias jam deprehenderat.

Noli vexare.] Reſpondet ille doloſus vir, ne moleſtus ſis ægræ uxori, ne excita quieſcentem, ne languentem coge caput proferre, & male affectum corpus vexare. Diximus ſupra lecticam fuiſſe uſui vario & multiplici, & in ea diſpoſitum pulvinar, in quo recumbere, & quieſcere licebat.

127. *Ipſe dies.*] De *die* naturali & artificiali fuſe differemus ad Perſii Sat. 3. v. 4.

Pulchro diſtinguitur ordine.] Ironice hæc dicit. Senſus eſt: primum clientes mane conveniunt ad ſalutandos patronos, ut diximus antea ad v. 96, & rogant ſportulam de qua jam non ſemel. Martial. Lib. 4. Epigram. 8.

Prima ſalutantes atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia Cauſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores:
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palæſtris;
Imperat extructos frangere nona thoros.
Hora libellorum decima eſt.

128. *Deinde forum.*] Deinde a clientibus Patroni deducuntur ad *forum* ubi templum Apollinis Palatini, & Imagines triumphantibus poſitæ.

Forum.] Quod nempe tertium ædificavit Auguſtus cum duo non ſufficerent hominum & judiciorum multitudini. Suet. cap. 29.

Juriſque peritus Apollo.] An quia Juris Civilis Bibliothecam Auguſtus dedicarat in Æde Apollinis Palatini, ut ait Vetus Schol. An potius quod Jus reddebatur ibidem in Auguſti foro, ubi Apollinis ſtatua eburnea, cujus meminit Plin. tum alibi, cum Lib. 36. cap. 5. Unde Horat. Lib. 1. Sat. 5. ultimo.

——*Sic me ſervavit Apollo.*

129. *Triumphales.*] Ubi & ſtatuæ triumphales erectæ ſummis viris poſt victorias, & præclare geſta: in roſtris nimirum, ut monet Vet. Schol.

130. *Neſcio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches.*] Vel Criſpinus, de quo antea: vel, ut vult Alciat. Prætermiſſ. Lib. 1. Tiberius quidam Alexander, Ægyptius Ægyptique gubernator: de quo Tacit. Hiſtor. 1. & Euſeb. Lib. 2. Afferunt alii Joſephum Judæorum Ducem, cui triumphalem ſtatuam Veſpaſianus erexit, ob virtutem, & ingenium. Ex D. Hieron.

Titulos.] Effigiem cum Elogio.

Ægyptius atque Arabarches.] Hæc duo videtur Poeta junxiſſe, ficut conjunctæ ſunt regiones Ægyptus & Arabia.

Arabarches.] Locum hunc egere lucubrationibus Grammaticorum admonet Turneb. Lib. 27. cap. 25. ubi & legendum putat, cum nonnullis Codicibus atque Auctoribus, *Alabarches,* qui fuerit Alexandriæ Magiſtratus quidam Judæis Alexandrinis præpoſitus, probatque ex Joſepho, Bell. Jud. Lib. 22. cap. 3. & 5. Alii tamen retinent vocem, *Arabarches*; atque interpretantur, Arabiæ Præfectum, aut publicanum, qui vectigali de pecuaris ex Arabia in Ægyptum advectis præerat. Cicero Lib. 2 Epiſt. 17. ad Atticum: *Velim ex Theophane exſpiſcere,* inquit, *quonam in me animo ſit Arabarches*: (Alii Codices habent, *Alabarches*:) ubi Pompeium intelligunt quidam, eo quod Arabiæ partem ille domuiſſet: alii vero cum Cœl. Rhodig. M. Antonium, qui multa inde tributa exegerat.

131. *Non tantum meiere fas eſt.*] Velut in ſacro loco nefas ſordes & alvum exonerare. Vide quæ ad Perſii Satiram 1. v. 144. ad has voces, *extra mejite.*

132. *Abeunt laſſi.*] Fatigati e comitatu officiiſque diuturnis.

133. *Votaque deponunt.*] Rectæ cœnæ ſpem abjiciunt.

Longiſſima.] Nam tota die cœnam exſpectarant.

Spes

Spes homini: caules miseris, atque ignis emendus.
Optima silvarum interea, pelagique vorabit 135
Rex horum, vacuisque thoris tantum ipse jacebit.
Nam de tot pulchris, & latis orbibus, & tam
Antiquis, una comedunt patrimonia mensa.
Nullus jam parasitus erit: sed quis feret istas
Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum? 141
Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictus
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas.

atque *egentibus brassicæ, & ignis coëmenda* sunt. *Interim illorum dominus comedet exquisita è silvis ac mari, atque solus ipse recumbet* in *lectis inanibus. Etenim è tot eximiis atque amplis patinis ac tam veteribus, unica* in *mensa devorant patria bona. Deinceps nullus extabit parasitus. At quis tolerabit hanc intemperantiæ turpitudinem? Quàm magna est ingluvies, quæ apponit sibi apros integros, bestiam ad epulas destinatam? Attamen adest supplicium, quando tu satur vestes abjicis, & in balnearia defers pavonem non coctum.*

ANNOTATIONES.

134. *Caules miseris, atque ignis emendus.*] Ut supra dictum, loco cœnæ rectæ accipientes pecuniariam sportulam, centum quadrantes videlicet, ex iis coguntur miseri coëmere sibi olufcula quibus victitent, & ligna ad ignem oleribus coquendis faciendum: interim dum Patroni delicatissimis epulis vescuntur.

135. *Optima silvarum & pelagi.*] Ferinas carnes, & pisces exquisitos.

136. *Rex horum.*] Clientum Patronus, illorum veluti *Rex* & tyrannus, sine mercede, aut saltem exigua, magna imperans.

Vacuis thoris.] Pulvinis aut lectis discubitoriis, in quibus stratos veteres cibum sumpsisse notum est. *Vacuis* autem, id est, plurium alioqui convivarum capacibus.

Tantum ipse jacebit.] Recumbens epulabitur ipse unus, dum præstitorum officiorum justam mercedem, cœnam rectam, Clientes famelici frustra desiderant.

137. *Pulchris orbibus, & tam antiquis.*] Antiqui artificii, atque artificis, eximii operis, nec non e pretiosa materia; quæ quidem commendare solent vasa & supellectilia.

138. *Una comedunt patrimonia mensa.*] Patrimonia absumunt laute epulando, *una* vero in *mensa*, i.e. patronus solus cum uxore ac liberis; exclusis proinde clientibus, amicis, & aliis quibuslibet: cum e contra majores nunquam soli epularentur, sed pulchre liberales & munifici egenos Clientes, & amicos mensæ adhibere soliti essent.

139. *Nullus jam parasitus erit.*] Bene habet: *Nullus erit* amplius adulator: peribit sic exitiosum illud hominum genus, qui ut gratuitas cœnas aucupentur potentioribus assentantes, veritatem perdunt, & vanitati obsecundant ac superbiæ divitum.

Parasitus.] Quasi παρὰ σῖτον dictus, eo quod mensas divitum opiparas sectetur. *Parasitorum* apud Comicos crebra mentio: descriptio luculenta habetur apud Athen. lib. 6. ubi & *Parasiti* appellatio pridem sancta & venerabilis dicitur fuisse, & parasitari primus cœpisse Philius Jupiter Cœlitum maximus, c. 8. & 9.

140. *Luxuriæ sordes.*] Quid enim sordidum magis, quam per avaritiam debitum egenis negare cibum, sibi vero privatim nihil non lautitiarum indulgere, per helluationem & luxuriam?

141. *Totos ponit apros.*] Quo munificentiæ tribuebatur, inquit vet. Schol. Plin. l. 8. c. 51. ait P. Serv. Rullum primum extitisse inter Romanos qui solidum *aprum* in epulis apposuit: *& hoc annales notarunt*, inquit ille, *ad emendationem morum.*

Animal propter convivia natum.] Alludit ad id quod Varro scrib. lib. 2. de *Re Rust.* c. 4. Suillum pecus donatum ab natura ad epulandum. Itaque iis animam datam esse proinde ac salem, quæ servaret carnem.

Natum.] Horat. Lib. 1. Od. 27.
Natis in usum lætitiæ scyphis
Pugnare Thracum est.

142. *Pœna tamen præsens.*] Continuo sua gulæ instat pœna, & punitio, mors nimirum subitanea atque improvisa, sine testamento.

Cùm tu deponis amictus.] Quando balnea subis, & lavas cibis distentus ac ingurgitatus.

143. *Turgidus.*] Pers. Sat. 3. v. 98.
Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur.
* * * * * * * * *
Hinc tuba, candelæ, &c.

Crudum.] Necdum in stomacho coctum, quod quidem valde sanitati noxium ostendemus loco Persii mox citato.

Pavonem.] Hinc cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortens. aditiali, sive adjiciali cœna Sacerdotii. Saginare primus instituit M. Aufid. Lurco circa ultimum bellum Piraticum; & ex eo questu reditus sestertiûm 60000 habuit. Hæc Plin. l. 10. c. 20. Macr. autem Saturn. l. 3. c. 13. *Primus Q. Hortensius* (inquit) *augurali cœnâ dicitur pavones posuisse. Quorùm pretia statim extulerunt multi, ita ut ova eorum denariis venirent quinis, ipsi facile quinquagenis.* Apud Athen. l. 14. c. 20. furiosum esse dicitur alere domi *pavones*, quorum pretio queant emi statuæ.

Balnea.] Quantum esset apud Romanos lavandi studium, exponemus ad locum Persii, Sat. 3. modo citatum.

Hinc subitæ mortes, atque intestata senectus.
It nova, nec tristis per cunctas fabula cœnas: 145
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.
Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat
Posteritas: eadem cupient facientque minores.
OMNE in præcipiti vitium stetit. Utere velis,
Totos pande sinus. Dicas hîc forsitan, unde 150
Ingenium par materiæ? unde illa priorum
Scribendi quodcumque animo flagrante liberet
Simplicitas, cujus non audeo dicere nomen?
Quid refert dictis ignoscat Mutius, an non?
Pone Tigellinum, teda lucebis in illa, 155

Inde mortes repentinæ, & senecta non testata. Novus & non mœstus sermo vagatur per omnia convivia. Deducuntur exequiæ applaudendæ familiaribus irâ percitis. Nihil amplius erit, quod posteri adjungant nostris moribus. Nepotes optabunt & perpetrabunt similia. Omne crimen in arduo positum est. Adhibe vela: plicas integras explica. Istic fortasse dixeris: unde ingenium æquale argumento? Unde ista anteriorum quicquid vellet mens inflammata, scribendi sinceritas cujus appellationem eloqui non ausim? Ecquid interest utrum Mutius indulgeat iis quæ scribam, an non? Exhibe Tigellinum; statim *fulgebis in ista face*

ANNOTATIONES.

144. *Intestata senectus.*] Tam repente mors ingruit & præoccupat, ut minime liceat testari, & scribere codicillos ac testamentum.

145. *Nec tristis*] Rident scilicet tuam e nimiis epulis mortem epulantes, quibus idem fortasse fatum imminet.

146. *Iratis.*] Quibus ex testamento quidpiam a te sibi pollicentibus nihil tamen reliqueris, eo quod conficiendi testamenti tempus tibi defuerit. Persius Sat. 6. v. 33.

———*Sed cœnam funeris hæres*
Negliget iratus, &c.

Plaudendum.] Plausu excipiendum ac prosequendum, quia pœna præsens affecerit sordidos heluones; & gula mulctata sit.

147. *Nostris moribus.*] Pravis nostris ac perditis moribus, vitiisque sic invalescentibus, ut nihil addi posse videatur in posterum: unde posteri similia dumtaxat perpetraturi sint, non graviora.

149. *Omne in præcipiti vitium stetit.*] Nunc vitium omne stat in summo gradu, neque progredi ulterius potest. Unde a Satira scribenda temperare nequeo.

Utere velis.] Metaphora. Id est, laxa iram, adhibe omnem animi impetum: omnes animi vires intende.

150. *Totos pande sinus.*] Sicut navigantes secundis ventis totos velorum sinus expandunt; sic & tu incumbe totus tam uberi Satirarum materiæ. Vide supra ad v. 88.

Dicas hîc forsitan.] Prolepsis, qua respondet ad ea quæ sibi possunt objici.

151. *Unde ingenium par materiæ?*] Habesne ingenium satis amplum & grave, quod respondeat amplitudini & gravitati materiæ?

Unde illa priorum, &c.] Non est ea modo Satiras scribendi ac scelera vellicandi libertas, quæ fuit prius, qua præcedentibus sæculis Lucilius, ac deinde Horatius fruebantur, atque usi sunt exemplo Græcorum Comicorum, Eupolidis, Cratini, Aristophanis. Tum certe fas erat vitium quodvis insectari palam, & confodere in ipso vitiosorum ore atque Principum. At non ita modo. Horat. lib. 1. Sat. 4.

152. *Animo flagrante.*] Zelo in improbos exardescente.

153. *Simplicitas.*] Παῤῥησία, qua audebant scelus proscindere ac sceleratos, summa libertate; homines etiam notare sine ambagibus. Adeo ut opus aliquando fuerit Edicto frænum injicere licentiæ Satiricorum in veteri Comœdia. Horatius ad Pisones.

Sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi: lex est accepta: chorusque
Turpiter obticuit, sublato jure nocendi.

Non audeo dicere nomen.] Insidiantibus passim & ubique delatoribus, & oppressa per Tyrannos loquendi libertate. Patet ex Sueton. Calig. cap. 27. citand.

154. *Quid refert.*] Reponit Juvenalis: Irascantur licet vitiosi stylo meo confossi; quid tum?

Mutius.] Cui Lucilius nequaquam pepercit. Vide Sat. 1. Persii ad v. 115.

155. *Pone Tigellinum.*] Respondet Juvenali monitor quidam: jam Mutii Scævolæ tempora pridem abiere, jam longe mutata sunt omnia. Enimvero si reprehendas ac notes v. g. Tigellinum, aliumve in Aula potentem, id non impune, ut olim, feceris.

Tigellinum.] C. Fulcinius *Tigellinus* patre Agrigentino, juvenis egens at valde pulcher, ob flagitia urbe summotus est. Deinde Neronis amicitiam nactus, ac postea Galbæ, ab hoc etiam vindicatus & servatus est, cùm, mortuo Nerone, a Populo Romano ad supplicium deposceretur. Vetus Schol. de illo jam supra ad v. 59. & seq.

Tæda.] Arbor resinam abundanter exudans, unde flammis ac lumini sacrorum grata dicitur, apud Plin. lib. 16. cap. 10.

Tæda lucebis.] Id est, vivus cremaberis jussu

Qua

Qua ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media ſulcum deducit arena.
Qui dedit ergo tribus patruis aconita, vehetur
Penſilibus plumis, atque illinc deſpiciet nos?
Cum veniet contra, digito compeſce labellum: 160
Accuſator erit, qui verbum dixerit, hic eſt.
Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem

quâ uruntur ſtantes, qui perfunduntur fumo, gulâ ſuffixâ, atque amplum aperit ſcrobem in *media arena.* An *igitur qui porrexit venena tribus patruis, feratur plumis ſuſpenſis, & inde nos aſpernetur? Quando adverſùm occurret, digito labia comprime. Qui pronuntiaverit voces, is eſt:* illi *accuſator aderit. Fas eſt* ut *tutus componas Æneam & fortem Rutulum.*

ANNOTATIONES.

Tyranni, & delatorum arbitrio. Hic alluſum volunt nonnulli ad Neronis in Chriſtianos immanitatem, de qua Cornel. Tacit. Annal. 15. *Aut crucibus affixi,* inquit, *aut flammandi: atque ubi defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urebantur,* Chriſtiani nimirum. Et vetus Schol. *In munere Neronis arſerunt vivi, de quibus ille juſſerat cereos fieri, qui lucerent ſpectatoribus.* Item, *Maleficos homines teda, papyro, cera ſuperveſtiebat, ſicque ad ignem admoveri jubebat ut arderent.* Hinc Sat. 8. v. 235. *moleſtiam tunicam* appellabit. Et Seneca ad Lucilium, *Cogita illam tunicam alimentis ignium illitam & intextam, & quicquid præter hæc ſævitia commenta eſt.*

156. *Stantes ardent.*] Alligati palo, aut adacto per corpus ſtipite, cremantur.

Fixo gutture.] Sueton. Vitell. c. 17. *Reducta coma a capite ceu noxii ſolent, atque etiam mento mucrone gladii ſubjecto,* (alii legunt *ſubrecto*) *ut viſendam præberet faciem neve ſubmitteret.* Turneb. Lib. 24. c. 41. rectus enim erat gladii mucro ſub mento poſitus, quo vultum erigere cogebatur. Forſan & reſpicit Juvenalis ad uncum gutturi noxiorum impingi inſigique ſolitum, quo ad ſcalas Gemonias trahebantur, ubi pendentium crura frangebantur, & ſubjecto igne ardebant, ut obſervat Mancinellus.

Fumant.] Circum accenſo igne.

157. *Et latum media ſulcum deducit arena.*] Verſus iſte creditur a nonnullis adulterinus. Legunt alii, *deducis:* alii *qui ducit,* ut fit continuus ſenſus. Et Lipſius ex vet. Cod. corrigit ſic:

Et latus mediam ſulcus diducit arenam.

Interpretari licet vel de ſulco in arena facto, cum Rei corpus eo quo dictum eſt modo raptabatur ad patibulum: vel de ſcrobe & foſſa, in qua defoſſus affixuſque palo vivus comburebatur. Apud Cornel. Tacit. Annal. 15. paulo ante finem; *Cum pœna Flavii Veiano Nigro Tribuno eſſet mandata, is proximo in agro ſcrobem effodi juſſit, quem nimis anguſtum Flavius fuiſſe conqueſtus dicitur.* Sueton. Neron. c. 49. *Scrobem ſibi fieri coram imperat dimenſus ad corporis ſui modulum ipſe Nero.*

Media arena.] Multi quidem in media amphitheatri arena cremabantur. Quemadmodum refert Sueton. Calig. cap. 7. de quodam Atellanarum Poeta, ob joci ambigui verſiculum, illic igni tradito juſſu Imperatoris.

158. *Qui dedit ergo tribus patruis, &c.*] Indignabundus Juvenalis reſpondet monitori. Ergone mollis Tigellinus impune deſpiciet nos neque ſolum effœminatus ſed veneficus & nequam? Vide ſupra ad v. 67.

Aconita.] Mortiferum herbæ venenoſæ ſuccum. De his Plin. pluribus locis multa, lib. 6. cap. 1. ſic habet. *A Ponti ore diſtat millibus ducentis portus Acone veneno aconito dirus.* Et lib. 27. cap. 3. *Naſcitur,* inquit, *in nudis cautibus, quas aconas vocant: & ideo aconitum aliqui dixere, eo quod nullus adſit juxta nutriens pulvis, qui Græce,* κόνις, &c.

159. *Penſilibus plumis.*] Sella, lectica, in quibus pulvini, & lecti, ut fuſe ſupra explicatum eſt. Plin. lib. 26. cap. 3. meminit & balinearum penſilium.

Atque illinc.] E ſublimi culcitra; vel ex eo quod molliter vehatur ipſe, dum nos pedibus incedere cogimur; quia non ſuppetunt divitiæ & opes nobis perinde ac illi, hinc ſuperbe nos intuetur ac deſpicit? Quaſi vero.

160. *Cum veniet contra.*] Imo, inquit monitor, ſi forte obvius fiat tibi Tigellinus iſte, vide ne quid in illum mutias.

Digito compeſce labellum.] Conſule tibi, inquam, & ne ullum indignationis aut iræ indicium promas.

161. *Accuſator erit, qui, &c.*] Quod ſi obmurmurat quiſpiam, & vel, *hic eſt,* dixerit, eo tranſeunte, ſtatim inveniet accuſatorem qui reum agat. Cave ergo ne vel has voculas protuleris, cum Tigellinus occurrerit.

162. *Securus licet Æneam, &c.*] Pergit monitor, quod ſi te carmina ſcribendi ſtudium tenet, licet nobilem animi ardorem ſequi; illuſtres mortuos verſibus tuis exorna, quod fecit Virgilius, minori periculo, majori gloria, quam ſcribendo Satiras.

Æneam Rutulumque.] Certamina Æneæ Trojanorum ducis, & Regis Rutulorum Turni, de quibus in Æneide Virg. Lib. 7. & ſeq.

Committas: nulli gravis eſt percuſſus Achilles;
Aut multum quæſitus Hylas, urnamque ſecutus.
Enſe velut ſtricto quoties Lucilius ardens 165
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens eſt
Criminibus, tacita ſudant præcordia culpa.
Inde iræ, & lacrymæ. Tecum priùs ergo voluta
Hæc animo, ante tubas: galeatum ſerò duelli
Pœnitet. Experiar quid concedatur in illos, 170
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Nemini moleſtus eſt Achilles vulneratus, aut Hylas inveſtigatus plurimùm, atque Hydriam comitatus. Quoties fervens Lucilius inſonuit diſtricto quaſi gladio, toties *rubeſcit audiens* ille, *cui animus ſceleribus frigeſcit, & cor ſudorem emittit* ob *noxas occultas. Illinc iracundia & fletus. Quapropter ante buccinas, iſta tecum anteà revolve* in *mente. Belli tardè piget* eum qui jam *caſſidem induit. Explorabo quid liceat adverſus eos, quorum favilla condita eſt* ad vias *Flaminiam & Latinam.*

ANNOTATIONES.

163. *Committas.*] Virum viro opponas, ac velut in certamen deducas.

Nulli gravis eſt percuſſus Achilles.] Nemo offendetur carmine de Achillis morte, aut de Hylæ fato.

Percuſſus.] Proprie, nam Paris dicitur poſt Apollinis effigiem latens emiſſa ſagitta Achillem percuſſiſſe, quo ex vulnere occubuit.

164. *Quæſitus Hylas.*] Hic Herculis ſocius atque amaſius, ad hauriendam aquam profectus, cum ad flumen Aſcanium ſe inclinaret, ſimul cum urna undis abreptus eſt. Ab Nymphis raptum fabulantur Poetæ ob pulchritudinem. Porro ſollicite quæſitus Hylas cum non compareret, in ejus honorem Sacra inſtituit Hercules, in quibus ſolemniter inclamaretur. Hinc Virgil. Eclog. 6.

His adjungit Hylam: nautæ quo fonte relictum
Clamâſſent, ut littus Hyla, Hyla omne ſonaret.

165. *Enſe velut ſtricto.*] Stylo Satirico armatus.

Lucilius.] Vide Perſ. Sat. 1. ad v. 114.

———*Secuit Lucilius urbem.*

166. *Infremuit.*] Iram ſpirans & indignationem in vitium & vitioſos.

Rubet auditor.] Seu pudore, ſeu cupiditate ultionis inflammatus. Cur ruborem pudor & gaudium, metus vero pallorem aſpergant, diſputat Macrobius lib. 7. cap. 11.

Frigida mens criminibus.] Oderunt peccare mali formidine pœnæ, inquit Hor. atqui metus ex frigore, & ex recedente ad cor omni ſanguine; mens igitur improborum frigeſcit, quæ conſcia criminum ſibi timet. Vel, frigida mens, quæ diuturno ſcelerum uſu ac veterno conſopita languet, torpeſcit, friget, ac velut immoritur.

167. *Sudant præcordia.*] Præ animi anxietate & labore ob conſcientiam ſcelus objicientem, vel ob acres morſus ſatirici ſalis.

168. *Inde iræ & lacrymæ.*] Nam & ira & vindictæ cupido lacrymas elicit.

Tecum prius ergo.] Quæ cum ita ſe habeant, antequam te accingas ſcribendis Satiris, ac veluti claſſicum canas, iſta perpende quæ admonui, nec temere quidquam moliare, cujus deinde ſuſcepti pœniteat ſero.

169. *Animo, ante tubas.*] Multum hic variant codices. Legunt quidam; *anime, ante tubas*; ut ſeipſum adhortetur Poëta. Alii, *animante tuba:* ſed perperam.

Ante tubas.] Ante ſonitum & clangorem tubæ: metaphora a re bellica.

Galeatum ſerò duelli pœnitet.] Jam non licet amplius pugnam detrectare, cum auditur claſſicum, cum adeſt hoſtis, & arma ſunt in manibus: ſerius eſt tum mutare ſententiam.

Duelli.] Duorum eſt certamen proprie, at pro bello etiam ponitur: & e duello factum eſſe bellum ſcribit Quint. lib. 7. inde & perduelles dicti, qui patriæ ſuæ hoſtes ſe profitentur.

170. *Experiar quid concedatur.*] Juvenalis verba, Saltem igitur mortuos laceſſam, & eos dumtaxat Satira vellicabo, qui ulciſci nequeunt: ſic profecto in aliena perſona & vivi vapulabunt. Sunt qui obſervant hanc a Poëta noſtro revera adhibitam in Satiris ſuis cautionem, ut neminem notarit, niſi alieno & ficto nomine.

171. *Quorum Flaminia, &c.*] Nobiles viros, quorum ſepulchra viſuntur ad utrumque latus viarum Flaminiæ ac Latinæ. Nimirum ex quo lege duodecim tabularum graviter ſancitum erat, ne quis in urbe ſepeliretur, frequentius extructa ſunt monumenta ad Flaminiam & Latinam celebres vias. Unde Juvenal. Sat. 5. v. 55.

Clivoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 2.

Flaminia.] De hac ſupra ad v. 61.

Latina.] Via lapidibus ſtrata, ut aiunt, ab urbe ad Sinueſſam, quod extremum eſt Latii oppidum, Plin. l. 3. cap. 5. Sita inter Appiam & Valeriam tendebat per Algidum ac Tuſculanos colles ad Ferentinum, Fruſinum, aliaſque civitates claras. Strabo lib. 5.

SATIRA II.

ULtra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent
Qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.
Indocti primum: quanquam plena omnia gypso
Chrysippi invenias Nam perfectissimus horum est,
Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit, 6
Et jubet archetypos pluteum servare Cleanthis.

INTERPRETATIO.

JUvat istbinc aufugere trans Sarmatas, & mare glacie concretum, quotiescumque de moribus quiddam tentant imperiti valde, qui fingunt Curios, & vitam agunt Bacchantium: etsi cuncta reperies referta gypso Chrysippi. Etenim præcipuus inter *illos extat, si quispiam pretio comparat similitudinem Aristotelis aut Pittaci: ac mandat armario custodire primos typos Cleanthis.*

ANNOTATIONES.

1. *ULtra Sauromatas.*] Cum video hypocrisim & flagitia ipsorum qui sapientes videntur, & esse debent, profecto hinc migrare velim in longinquas maxime terras, adeo cuncta sunt Romæ depravata apud Philosophos, Judices, Nobiles, Sacerdotes.

Sauromatas.] Aliter *Sarmatas*, qui populi Boristhenem inter ac Tanaim fluvios, ultra paludem Mæotidem, vagi, feri, equinum sanguinem lacte mixtum potabant; dicuntur ex Amasonibus oriundi, ut fuse narrat Herodot. lib. 4. de his Plin. lib. 4. cap. 12. & alibi. Gellius lib. 9. cap. 4. Illic hodie Tartaria parva, & Moscoviæ magna pars.

Glacialem Oceanum.] Ad Zonam gelidam, versus Polos, ubi propter assiduum frigus terræ steriles, & hinc rari incolæ, iique egentes & miseri, parvo victitantes, proindeque parum vitiosi.

3. *Curios simulant.*] Præferunt vitam continentem & sanctam, qualem egit M. ille Curius Dentatus, Sabinorum, Samnitum, Lucanorum, & Pyrrhi Regis triumphator, interim vero Romanæ frugalitatis norma juxta ac fortitudinis specimen, ut ait Valerius Maximus lib.4. cap 3. Is oblatam ob hostibus ingentem pecuniæ summam recusavit dicens, malle se aurum habentibus imperare, quam aurum habere. Et cum exegisset ex Italia Pyrrhum, e præda regia, quæ exercitum urbemque ditavit, ille attigit nihil. Porro decretis a Senatu populo septenis cuique jugeribus agri, Curio vero quinquaginta; is popularis assignationis ac mensuræ modum excedere noluit, parum idoneum Reipublicæ civem existimans, qui eo quod reliquis tribueretur contentus non esset. Idem fere narrat Plinius lib. 18. cap. 3. Curii quidem post triumphos nota concio est, inquit, perniciosum eum intelligi civem, cui septem agri jugera non essent satis.

Bacchanalia,] In quibus seminarium omnis spurcitiæ ac turpitudinis, ut videre est apud Livium lib. 39. cap. 8. & sequent.

4. *Indocti primum.*] Nam vere docti sunt, qui & bene docent, & vivunt pariter.

Quanquam plena omnia gypso.] Docti volunt audire nonnunquam, eo quod studiose conquirunt doctorum virorum perfecta simulacra. Quasi vero

Gypso.] Imagines e gypso quæ Chrysippum ejusque similes Sapientes repræsentant, collocant in Bibliothecis, & hinc videri volunt Chrysippi sectari virtutem, & sapientiam.

5. *Chrysippi.*] Vide Persii Sat. 6. v. ultimo.

Perfectissimus horum, &c.] Inter illos indoctos præcipuus ac princeps.

6. *Aristotelem similem, vel Pittacon.*] Si quis effigiem habet in musæo suo, valde similem Aristoteli, vel Pittaco, aliisve Sapientibus, quæ ad vivum expressa factaque existimetur.

Aristotelem.] Cui non notus is Platonis per annos viginti Discipulus, Alexandri Magni Præceptor, Peripateticorum Princeps, ob ingenii & eruditionis portentum, Naturæ Genius appellatus?

Pittacon] *Pittacus* Mityleneus, unus e septem Sapientibus, rexit feliciter Mityleneorum Rempublicam annos decem, ac deinde sponte oblatam ultro abdicavit. Is inter alia, hæc præcipiebat, Amico ne maledic, ne inimico quidem. Pudicitiam ame. Veritati stude. Tempus nosce. Dicebat, Necessitati nec Deos reluctari; Principatu virum cognosci; Difficile esse invenire frugi virum. Nec sine labore maximo quemquam fieri bonum, &c. Floruit circa Olympiadem quadragesimam secundam, vixit annos septuaginta, sepultus in Lesbo. Diog. Laërt. lib. 1. cap. 5.

7. *Archetypos.*] Prototypum, originalem, ut ajunt, effigiem.

Pluteum.] Vide Persii Sat. 1. v. 106.

Cleanthis.] De eo dicam ad Pers. Sat. 5. v. 64.

Non est *ulla faciei fiducia. Nam quæ regio non scatet severis impudicis? damnas obscœna, quando tu es fovea vulgata inter Socraticos* * * * * * * *Hirsuti quidem artus ac pili rigidi in brachiis pollicentur mentem severam* * * * * * * * * * * * * * * * * *Isti rarò loquuntur, atque ingens silendi* habent *desiderium, & capillitium supercilio brevius. Itaque Peribomius magis sincerè ac simpliciter* agit. *Ego illum fatis attribuo, qui ægritudinem declarat facie & gressu. Istorum ingenuitas miseratione digna* est; *istis indulgentiam donat ipsa insania. At deteriores* sunt, *qui vocibus occupant similia Herculis, ac differentes de probitate* An *ego te venerabor, Sexte,* * * * * *inquit turpis Varillus? Ecquâ re sum te pejor?*

FRONTIS nulla fides. Quis enim non vicus abundat
Tristibus obscœnis? Castigas turpia, cum sis
Inter Socraticos notissima fossa cinædos. 10
Hispida membra quidem, & duræ per brachia setæ
Promittunt atrocem animum: sed podice lævi
Cæduntur tumidæ, medico ridente, mariscæ.
Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma. Verius ergo, 15
Et magis ingenue Peribomius. Hunc ego fatis
Imputo, qui vultu morbum, incessuque fatetur.
Horum simplicitas miserabilis; his furor ipse
Dat veniam. Sed pejores, qui talia verbis
Herculis invadunt, & de virtute locuti 20
Clunem agitant: ego te ceventem, Sexte, verebor,
Infamis Varillus ait? Quo deterior te?

ANNOTATIONES.

8. *Frontis nulla fides,*] Alii Codices habent, *fronti*. Id est, nulla fides habenda speciei externæ rerum.

9. *Tristibus obscœnis.*] Hominibus tristitia vultus & frontis specie gravitatem morum & Curii castimoniam præferentibus, dum Bacchanalium impudica imitantur facta & obscœnitates.

Castigas turpia, cum sis, &c.] Illum opportet omni carere vitio, qui castigare vitium, atque vitiosos reprehendere vult: ut eloquitur Tullius *in Salust.*

10. *Socraticos.*] Legunt alii *Sotadicos*, a *Sotade* Cretensi Poëta, qui Phlyacas scripsit, sive de Cinædis, ex Suida. Alii intelligunt ipsum *Socratem*, qui male audiit apud multos quasi pæderastes. Aristophanes lacerat Socratem ac discipulos ejus, cum sit & ipse pejor plerisque inquit vetus Scholiastes. Vide Persii Satiram 4. ver. 2.

Notissima fossa.] Sentina vitiorum, & eo nomine cognitus es cuivis: nec aliter interpretari licet aut libet, ob castitatis reverentiam.

11. *Hispida membra quidem, &c.*] Neglectus exterior cultus, & pilis hirsuta membra corpus robustum indicantia, fortem pariter animum spondere videntur: verum e contra tibi accidit: nam exteriori virtutis simulatione flagitia celas.

14. *Rarus sermo illis, &c.*] Nam & affectata hæc taciturnitas ad morum gravitatem pertinet simulandam; sicut & attonsum caput, ad Stoicam severitatem.

15. *Supercilio brevior coma.*] Comam alere probrosum cum esset, Stoicis caput ad cutem tondere solemne erat. Vide Persii Satiram 3. ver. 54. Turneb. lib. 15. cap. 17.

Verius ergo, &c.] Ergo tolerabilior improbitas Peribomii, qui sese ostendit qualis est.

16. *Peribomius.*] Alii, *Peribonius*; famosus nepos frontis perfrictæ, ac perditæ turpitudinis.

Hunc ego fatis imputo.] Fatalem ejus animi puto cæcitatem, qui sua palam vitia profitetur. Ex astrorum dominantium necessitate, aut ex ferrea fatorum vi improbus ille esse videatur: at tu ex prava & maligna voluntate, qui improbitatem occultas.

17. *Vultu morbum incessuque fatetur.*] Speculum mentis est facies, & taciti oculi cordis fatentur arcana, inquit D. Hieron.

Morbum fatetur.] Impuras affectiones ostentat oculis, fronte, incessu; non celat, ut faciunt ii qui vultu ad severitatem composito, ac incessu gravi, alios se monstrant quam sint, & Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.

18. *Horum simplicitas miserabilis.*] Nam ii stupent vitio, ut habet Persius Sat. 3. nesciunt quid perdant, & hinc carere videntur culpa, & ob furorem mereri veniam.

19. *Verbis Herculis,*] Dignis Hercule, cum virtutis iter arduum maluit ingredi quam vitiorum proclive. Vide Pers. Sat. 5. v. 35.

21. *Te,* * * * *Sexte, verebor.*] Te perinde ac ego infamem, licet forte ignobilis nobilem scilicet verebor?

22. *Varillus.*] Homo nequam & flagitiosus.

Lori-

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?
Quis cœlum terris non misceat, & mare cœlo, 25
Si fur displiceat Verri, homicida Miloni?
Clodius accuset mœchos, Catilina Cethegum;
In tabulam Syllæ si dicant discipuli tres?
Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu: qui tunc leges revocarat amaras 30
Omnibus, atque ipsis Veneri, Martique timendas:

Rectus subsannet obtortos habentem *pedes, & candidus Æthiopem. Ecquis toleraverit Gracchos expostulantes de tumultu? Quis non confundat Cœlum* cum *terris, & mare* cum *Cœlo; si raptorem damnet Verres, homicidam Milo, Clodius vituperet stupratores, Cethegum Catilina; si contra Syllæ leges loquantur tres* ejus *discipuli? Qualis haud ita pridem erat adulter inquinatus tragico stupro, qui tum restituebat decreta cunctis acerba, & Veneri etiam Martique metuenda:*

ANNOTATIONES.

23. *Loripedem rectus derideat, &c.*] Solus ille culpet aliorum vitia, qui sine vitio est. Nec enim decet ut varicus varicum, niger nigrum derideat. *Loripes* dicitur is, qui pedes in modum lori tortos habet.

Æthiopem.] Macrob. de Somn. Scip. l. 2. c. 10. *Vicinia Solis,* inquit, *usque ad speciem nigri coloris exussit Æthiopas, torridæ nimirum Zonæ subjectos.* Plin. l. 2. c. 78. ait Æthiopas vicini sideris vapore torreri adustisque similes gigni. Hos aiunt ortos a Chami filio Chus, quem Hebraice nigrum interpretantur. Multa de *Æthiopibus* Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 1.

24. *Quis tulerit Gracchos, &c.*] Exemplis conglobatis illustrat quod dixit.

Gracchos.] Et ipsos seditionibus & rebus novis semper studentes. Tiberius Gracchus Tribunus plebis prorogari sibi potestatem, & Magistratum cupiens seditionem movit, Capitolium petiit, ubi oppressus est a Scipione Nasica, ejusque cadaver in Tiberim fuit projectum. Caius autem Gracchus accitus a Senatu ire noluit, imo armata familia Aventinum occupavit: unde fulgens seu ab ipso seu a servo interemptus est. Aurel, Victor *de Viris illustribus,* Plaut. *in eorum Vita.*

25. *Quis cœlum terris, &c.*] Quis non exclamat præ indignatione ut est apud Terentium, *O cœlum! ô terra! ô maria!*

26. *Verri.*] Siciliæ deprædatori, dum ibi esset Proconsul.

Miloni.] Qui P. Clodium interfecit.

27. *Clodius.*] Adulteriis, incestis, aliisque flagitiis famosus. Cicero pro Milone, & alibi.

Catilina Cethegum] Quandoquidem ambo æque patriæ hostes, æque sceleribus infames, & ejusdem conjurationis participes & conscii.

28. *In tabulam Syllæ.*] In qua proscriptionis leges erant scriptæ. De *Sylla* jam diximus Sat. 1. v. 16. Vide Appian. Flor. lib. 3. c. 21. Valer. Maxim. lib. 9. cap. 2.

Discipuli tres.] Triumviri libertatem & Rempublicam pariter ac Sylla fecerat, opprimentes, an Syllæ tyrannidem insectari ausint? Cæsar, Pompeius, Crassus, qui Syllæ fuere discipuli: aut certe Augustus, Lepidus, Antonius, qui per cruentem fœdus juncti cum Rempublicam invasissent, Syllam imitati, Senatum & Equestrem Ordinem proscripsere. Vetus Schol.

29. *Adulter.*] Procul dubio Domitianus, qui Juliam fratris Titi filiam alii collocatam ultro corrupit, quin & causa mortis illi extitit coactæ conceptum abigere, ut ait Sueton. Domitian. cap. 22.

Nuper.] Vox ista satis innuit non intelligendum hic Claudii Imperatoris cum Agrippina incestum, de quo Tacit. Annal. 12. multo minus Caligulam sororem consuetudine abutentem, ut refert Suidas.

Tragico.] Scelerato, nefando, Tragœdia digno. Sic Phædræ novercæ in Hippolytum amor, & Thyestæ cum Ærope Atrei sui fratris uxore adulterium, Tragœdiarum argumenta fuere. Seneca.

30. *Qui tunc leges revocarat amaras.*] Cui primum pudico adulatur, Martial. lib. 9. Epigram. 7. postea vero quæ vetebat infanda ipse perpetravit.

Leges amaras.] Juliam Legem contra adulteros, de qua jam Sat. 1. Item aliam, qua mares vetuit castrari, ut habet Sueton. Domitian. cap. 7. Martial. lib. 6. Epigram. 2. sic adulatur Domitiano.

Lusus erat sacræ connubia fallere tedæ.
Lusus & immeritos exsecuisse mares.
Utraque tu prohibes, Cæsar, &c.

Amaras.] Impuris hominibus nempe, & mangonibus, de quibus Martial. lib. 9. Epigram. 7.

Non puer avari sectus arte mangonis
Virilitatis damna mœret ereptæ.
Nec quam superbus computet stipem leno,
Dat prostituto misera mater infanti.

31. *Veneri, Martique timendas.*] Utpote Diis adulteris, qui & a Vulcano deprehensi, vinctique, aliorum Deorum ludibrio expositi sunt, ut aiunt Fabulatores.

quando Julia fertilem uterum exonerabat tot abortivis, & ejiciebat offas patruo consimiles. Ergò numquid non legitimè & justè Scauros extrema scelera dissimulantes aspernantur & redarguunt condemnata. Laronia non passa est quempiam de istis torvo vultu *sæpiùs vociferantem: ubi es modò lex Julia? An somno indulges? Ad quem* respondit illa *modicè ridens: ô sæculum fortunatum, quod te committit* contra pravos *mores! Nunc Roma verecundiâ suffundatur:* en *tertius Cato ex Olympo delapsus est. Attamen unde ista comparas opobalsama, quæ tibi pilosâ cervice exhalant? Ne pigeat indicare magistrum officinæ.*

Cùm tot abortivis fœcundam Julia vulvam
Solveret, & patruo similes effunderet offas.
Nonne igitur jure, nec merito vitia ultima fictos
Contemnunt Scauros, & castigata remordent? 35
Non tulit ex illis torvum Laronia quemdam
Clamantem toties; ubi nunc lex Julia? Dormis?
Ad quem ita subridens: felicia tempora, quæ te
Moribus opponunt: habeat jam Roma pudorem.
TERTIUS è cœlo cecidit Cato. Sed tamen unde
Hæc emis, hirsuto spirant opobalsama collo 41
Quæ tibi? Ne pudeat dominum monstrare tabernæ.

ANNOTATIONES.

32. *Julia.*] Titi filia, Domitiani neptis, de qua modo.

33. *Solveret.*] Partum abigens toties, at tandem ea ratione sceleris pœnas luens, ut mox diximus.

Offas.] Est proprie carnis frustum: hic vero significat embryones & immaturos fœtus, Domitiano patri simul & patruo similes, alii explicant, instar Domitiani deformes.

34. *Nonne igitur, &c.*] Quæ cum ita sint, an non jure detestamur hypocritas, Scauri similes?

Vitia ultima.] Id est, supremæ improbitatis.

35. *Scauros.*] M. Æmilius Scaurus, homo nobilis, impiger, factiosus, potentiæ, honoris, divitiarum avidus, cæterum vitia sua callide occultans. Sallust. *de Bello Jugurth.* Vide Ascon. Pæd.

Castigata remordent.] Nonne merito vitiosi quando a vitiosis æque mordentur, eos remordent, reprehensi reprehendunt, ac vicissim castigant?

36. *Ex illis.*] Ex hypocritarum numero & farina.

Torvum.] Severa fronte, aspero vultu & indignabundo, torvis oculis.

Laronia.] Alibi legitur, *Lauronia*, alibi & *Latronia* mulier seu meretrix verbis procax, & nummis potens, de qua Martial. lib. 2. Epigram. 32.

Abnegat & retinet nostrum Laronia servum;
Respondes, orba est, dives, anus, vidua.

Quemdam.] Adversus impuras mulieres debacchantem.

37. *Lex Julia.*] De ea jam supra ad v. 30. a Julio Cæsare dicta lex plura capita complectitur, & plures titulos, de Ambitu, de Annona, de Repetundis, &c. De adulteriis autem coërcendis, non solum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed & eos, qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent, &c. lib. 4. Institut. de Publ. Jud. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 1.

Dormis?] An manes inutilis quando tot punienda mulierum adulteria? Expergiscere.

38. *Ad quem ita subridens.*] Alii Codices habent, *Atque ita subridens*; per amarum & salsum jocum ulciscitur Laronia, & viros insectatur.

Felicia tempora! Ironice.

39. *Opponunt.*] Nasci fecerunt, & statuunt quasi murum firmissimum ad sistendos frangendosque virorum incursus, gravitate tua ista Censoria.

Habeat jam Roma pudorem.] Coram te scilicet, ut olim præsente Catone, in Floralib. Vide Persii Sat. 4. ad 178.

40. *Tertius Cato.*] Gravis & severus morum Censor. *Tertius* vero, quia duo fuere insignes hujus nominis viri, alter M. *Cato* a censura cognominatus; alter M. item *Cato* Censoris pronepos, qui bello civili se ipse interemit Uticæ in Africa, unde Uticensis dictus. Plutarchus & alii. Macrob. lib. 2. *in somn. Scip.* cap. ultimo, *Catones* ambos otiosis pariter & actuosis virtutibus inclaruisse ait.

Sed tamen unde, &c.] Nimirum Censorem agis verbo tenus, at re mollis es & effœminatus, proindeque flagitiosus: ut notant unguentis delibuta cervix, & opobalsama; quamvis piloso collo vir appareas, & videri velis.

41. *Opobalsama.*] Ab ὀπὸς, *succus*, & βάλσαμον, *balsamum.* Vide Plin. l. 12. c. 25.

Spirant.] Odorem suavissimum spargunt.

42. *Ne pudeant dominum monstrare tabernæ.*] Quæso nobis indica myropolam, a quo possimus & nos tam boni odoris unguenta emere. Certe fœminas ista decebunt magis quam te virum.

Tabernæ.] In qua emisti tam pretiosa balsama.

Quod

Quod si vexantur leges, ac jura, citari
Ante omnes debet Scantinia. Respice primùm
Et scrutare viros: faciunt hi plura; sed illos 45
Defendit numerus; junctæq; umbone phalanges.
Magna inter molles concordia. Non erit ullum
Exemplum in nostro tam detestabile sexu.
Tædia non lambit Cluviam, nec Flora Catullam.
Hispo subit juvenes, & morbo pallet utroque. 50
Numquid nos agimus causas? Civilia Jura
Novimus? Aut ullo strepitu fora vestra movemus?
Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ.
Vos trahitis lanam, calathisque peracta refertis
Vellera: vos tenui prægnantem stamine fusum 55
Penelope melius, melius torquetis Arachne,

Quod si excutiuntur decreta, & sanctiones, afferri præ cunctis oportet legem *Scantiniam. Viros primò contemplare atque examina. Illi plura perpetrant: at istos tuetur multitudo ac turmæ scuto conjunctæ. Summa* est *consensio inter effœminatos. Nullum extabit exemplum adeo nefandum in sexu nostro.* * * * * * * * * * * *An nos causas peroramus; Leges Civiles scimus; vel agitamus fora vestra crepitu aliquo? Non multæ certant, non multæ coliphia manducant. Vos netis lanam, &* in *cophinis vellera absoluta reportatis. Vos fusum subtili filo gravidum solertiùs volvitis* quam *Penelope, & agiliùs* quàm *Arachne;*

ANNOTATIONES.

43. *Quod si vexantur leges.*] Si excitantur, si ad executionem revocantur, sane præ cæteris vigere debet lex contra viros infandæ libidini servientes rite constituta.

44. *Scantinia.*] Lex lata adversus Scantinium ejusque similes. Val. Max. l.6. c.1. n. 7. sic habet: *M.Claud.Marcellus Ædilis Curulis C.Scantinio Capitolino Tribuno Plebis ad populum diem dixit, quod filium suum de stupro appellasset . . . Citatus ille Scantinius Reus uno teste qui tentatus erat, damnatus est.*Suet.*Lege Scantinia* quosdam ex utroque ordine a Domitiano condemnatos ait. Cap. 8. *Domit.* Statuebat illa, ut qui ingenuum stuprasset, decem millia sestertiûm solveret.

45. *Scrutare viros.*] Hypocritas illos & Censoriam gravitatem ostentantes intus inspice, quot eheu flagitia deprehendes?

Illos defendit numerus.] Quia plures sunt, & numero prævalent, hinc impune peccant illi, & inulti abeunt, etsi gravioribus pœnis obnoxii, Lucanus.

Quicquid multis peccatur, inultum est.

46. *Junctæque umbone phalanges.*] Metaphora a re militari, in qua milites conglobati urbis obsessæ muros aggressuri sublata supra caput scuta scutis conjungunt, ac testudine facta ab hostium telis se tuentur. Vide Lips. Epistolic. quæst. Lib. 4. Epist. 13. magis vero ejusdem Poliorcet. Lib. 1. Dialog. 5. & 8.

47. *Non erit ullum exemplum, &c.*] Noster muliebris sexus nihil agit detestandum, ut est id quod viri inter se perpetrant.

51. *Numquid nos agimus causas.*] Nos mulieres virorum officia non invadimus, cur, ô viri occupatis muliebria?

52. *Fora vestra.*] Vobis propria, & viris convenientia, non fœminis, ut patet, non attentamus: nec enim Juris captamus scientiam, aut in Foro causas agimus. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 3. fœminas aliquot affert ausas in Forum venire, & ibi apud Judices perorare; nimirum Amœsiam, Afraniam, Hortensiam; quibus & eo nomine inusta impudentiæ nota.

53. *Luctantur paucæ.*] Vide Sat. 1. v. 22. Sat. 6. v. 245. & seq. Martial. Lib. Spectac. Epigram. 6.

Coliphia.] Horum meminit Plautus in *Persa* Scen. 3. & Martial. lib. 7. Epigram. 66. panes athletarum fuisse dicuntur, appellati sic, eo quod eorum membra Græce κῶλα reddant ἴφια, i. e. *robusta.* Panes aiunt cum recenti caseo commixtos fuisse *coliphia.* Alii etymologiam deducunt a κώλιξ, quod pastilli seu placentæ genus celebratur Athenæo lib. 3. Item lib.14. cap. 13.

54. *Calathis.*] Quidam aiunt *calathum* proprie dici quasillum seu sportellam, ubi reponuntur lanæ tinctæ & purpureæ, Græcis κάλλη.

Peracta refertis.] Diurnum pensum quotidie *refertis,* & vellera evoluta seu pertexta.

55. *Prægnantem.*] Filo turgentem circumvoluto.

Stamine.] Vide quæ notabimus Pers. Sat. 6. v. 73. ad vocem *trama.*

56. *Penelope.*] Ulyssis uxor lanificii peritissima, quæ procos absente viro sapienter elusit, eis se promittens obsecuturam absoluta tela, quam singulis noctibus retexebat.

Meliùs torquetis Arachne.] Alii legunt, *leviùs.*

Arachne.] Lydia puella, quæ, ut fabulantur, in certamen artis textoriæ Palladem ausa provocare in araneam transformata temeritatem luit. Ovid. Met. 6. Cæterum Arachne linum ac retia invenit, fusus autem in lanificio Closter Arachnês filius, auctore Plinio, lib. 7. cap. 56.

Horrida

quale peragit concubina inculta sedens in stipite. Compertum est quare Hister codicillos repleverit uno liberto, & quare vivens plurima donarit adolescentulæ. Opulenta erit, quæ cubat tertia in cubili amplo. Tu matrimonium contrahe, & sile: secreta dant lapillos. Et *post ista severum de nobis fiet judicium. Censura corvis indulgentiam tribuit, columbas autem exagitat. Stoïci verecundi profugerunt increpantem vera & comperta. Enimverò quid falsum* protulit *Laronia? Ecquid autem non agent alii quando tu*

Horrida quale facit recidens in codice pellex.
Notum est cur solo tabulas impleverit Hister
Liberto; dederit vivus cur multa puellæ.
Dives erit, magno quæ dormit tertia lecto. 60
Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.
De nobis post hæc tristis sententia fertur.
DAT veniam corvis, vexat censura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifesta canentem
Stoïcidæ. Quid enim falsi Laronia? Sed quid 65
Non facient alii, cum tu multitia sumas,

ANNOTATIONES.

57. *Codice.*] Truncus erat ligneus, cui alligati insidebant servi, & operi vacabant.

Pellex.] Ea proprie dicitur quæ pellicit & præripit uxori suum virum. Pro famula hic poni contendunt aliqui, quippe cum hero sæpe adulterium committebant servæ: hæ vero deprehensæ a matrefamilias dure habebantur, & ad arboris truncum alligatæ cogebantur lanificio insistere.

58. *Notum est cur, &c.*] Sic Eclog. 3. Virg.
Novimus & qui te.

Solo tabulas impleverit Hister liberto.] *Libertus* nimirum impudicus flagitioso domino nefarie obsecutus tabulas ejus testamenti unus implet; cum in mercedem sceleris hæres ex asse scribitur.

Hister.] *Hister* Pacuvius Sat. 12. v. 128. homo dives, & flagitiis notus.

59. *Dederit vivus cur multa puellæ.*] Per leges viro non licet uxori legare quidquam ex testamento: nec apud Romanos ex lege Voconia licebat, saltem multa: hinc vivus dat. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 15.

Puellæ.] Uxori liberti adolescentulæ, ut aiunt aliqui; vel potius uxori propriæ, ut taceat scelus mariti cum liberto, cujus est conscia, neve revelet infandam illam turpitudinem.

60. *Tertia.*] Scilicet uxor cum viro & liberto.

61. *Tu nube, atque tace.*] Si nostri connivere ad nefarias mariti libidines, expedita tibi est ad opes acquirendas via & ratio. Porro est etiam egregia Laroniæ indignatio, quasi diceret: Quæ vero deinceps nubere velit; & quæ nupta tacere & ferre possit ejusmodi virorum nequitiam? Sic Virg. Eclog. 1.
Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Donant arcana cylindros.] Si arcanam tegas, si taceas secreta viri tui scelera, flagitiosi silentii præmium nanciscêre a marito.

Cylindros.] Inaures, gemmas, lapillos, in modum *cylindri* oblongos. Elenchos vocat. Sat. 6. v. 457. id est, margaritas in similitudinem pyri turbinatas, ex Plin. lib. 9. cap. 35. *Elenchos, inquit, appellant fastigiata longitudine, alabastrorum figura, in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere & binos, ac ternos auribus, fœminarum gloria est.* Hæc Plinius. Quid vero proprie *cylindrus*, indicat Georgic. 1. Virg.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro.] Nempe lapis est oblongus & teres, qui supervolvitur & æquat aream.

62. *De nobis.*] De mulieribus.

Post hæc.] Postquam nota sunt infanda virorum crimina.

Tristis sententia.] Lex Julia, vel severi impurorum hypocritarum sermones contra mulieres haud pudicas.

63. *Dat veniam corvis, &c.*] Sententia, & adagium. Id est, leviora coërcentur in infimis, at impune graviora divites committunt.

Censura.] Morum castigatio, animadversio, punitio, quæ penes Censorem.

Corvis, columbas.] Discrevit sexum per aves, inquit Vet. Schol. porro per *corvos* impuri notantur: per *columbas* autem muliercularum simplicitas qua fit ut a viris facile in adulterium impellantur. Seu quod in tutela Veneris sunt columbæ, per has bene significat adulteras: per corvos autem & colorem nigrum, atrocia virorum & contra naturam flagitia eoque minus veniam merentia.

64. *Fugerunt trepidi.*] Ad has Laroniæ voces arcana flagitia exprobrantis, aufugerunt illi conscientia sua perculsi.

65. *Stoïcidæ.*] Sicut Priamidæ, Æacidæ, Scipiadæ. Veros autem Stoicos non indicat aut ferit, sed hypocritas, qui Stoicam probitatem simulantes nefariè vivunt.

Laronia.] Vide supra v. 36.

Quid non facient alii.] Si tu Judex & Censor mollitiem præfers, quid alii non audebunt? Et molles qua fronte mollis ipse damnabis.

66. *Multitia.*] Vestes bombycinas, subtiles, pellucidas, quibus nec defendi corpus aut pudor possit, ut ait Seneca *de Benef.* 7. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam; in tantum à lorica gerenda discessêre mores, ut oneri sint etiam vestes, inquit Plin. lib. 11. cap. 23.

Cretice?

Cretice? Et hanc veſtem populo mirante, perores
In Proculas, & Pollineas? Eſt mœcha Fabulla:
Damnetur ſi vis, etiam Carfinia. Talem
Non ſumet damnata togam. Sed Julius ardet, 70
Æſtuo. Nudus agas; minus eſt inſania turpis.
En habitum, quo te leges ac jura ferentem
Vulneribus crudis populus modo victor, & illud
Montanum poſitis audiret vulgus aratris,
Quid? Non proclames, in corpore Judicis iſta 75
Si videas? Quæro an deceant multitia teſtem.
Acer, & indomitus, libertatiſque magiſter
Cretice pelluces. DEDIT hanc contagio labem,
Et dabit in plures: ſicut grex totus in agris

ô Cretice, induis ſerica, & adverſus Proculas, ac Pollineas dicis, plebe veſtimentum iſtud admirante? Fabulla eſt adultera: condemnetur quoque, ſi lubet, Carfinia. Certe *condemnata non induet ejuſmodi togam. At Julius incaleſcit: efferveſco. Nudus incede. Stultitia eſt minùs infamis. Ecce veſtem,* in *qua te leges & jus portantem auſcultaret populus nuper victor, recentibus plagis, atque plebs iſta montana, dimiſſo vomere. Ecquid non exclames, ſi aſpicias illa in corpore Judicis? Rogo utrum ſerica teſti conveniant. O Cretice, trans appares vehemens, ac invictus, & libertatis auctor. Contagium immiſit iſtam maculam, & in plures ſparget: quemadmodum grex integer*

ANNOTATIONES.

67. *Cretice.*] O Critice, ô Judex ſevere, inſtar Æaci, Minois, Rhadamanti, in Creta pridem, & nunc apud Inferos Judicum, ut aiunt. Porro fuit Julius Creticus ſub Cæſaribus, illuſtrium cauſarum actor, teſte Vet. Schol.

Et hanc veſtem populo mirante, perores.] Sic Hortenſius clarus ille Orator ob nimiam habitus munditiem probris jactatus, & ludibrio exceptus, atque ſaltatriculæ nomine Dionyſia appellatus fuiſſe dicitur. Gell. lib. 1. cap. 5.

68. *Proculas & Pollineas.*] Impudicas mulieres.

69. *Fabulla, Carfinia.*] Nomina mulierum impudicarum, quarum hæc illâ videtur indicari & induci velut turpior, ac nequior.

Talem.] Ita pellucentem, ac tenui ſubſtamine, ut eſt illa tua, ô Cretice.

70. *Damnata.*] Mulier adulterii convicta, virilem togam induta cogebatur prodire in publicum, atque ſui flagitii pudorem & pœnam ferre. Auctores ſunt Acron, & Porphyrio in Horat. Hinc ipſe Flaccus lib. 1. Serm. 2.

* * * * * * * *Quid inter-*
Eſt in matrona, ancilla peccesve togata.

Togam.] *Toga* virorum erat, Stola mulierum. Hinc Tullius in Anton. *Sumpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti.*

Sed Julius ardet.] Reſpondet & accuſat ſe Creticus; at ego nonniſi propter æſtum, & gravem Julii menſis, & Caniculæ ardorem, illa multitia, levioreſque togas aſſumo.

71. *Nudus agas.*] Reponit Juvenalis, quod ſi ita eſt, & graviorem æſtate nequeas veſtem ferre, profecto ſatius eſt ut nudus, & ſine ullo integumento procedas, agas, perores.

Minus eſt inſania turpis.] Quamvis enim ita nudum te inſanum exiſtiment, minor erit infamia, quam ſi mollis & flagitioſus per veſtes illas ſericas videare. Legunt quidam, *infamia* pari ſenſu. Utrobique amara eſt ironia & permiſſio.

72. *En habitum quo, &c.*] Ironice admodum. En te ſic veſtibus pellucentem, velut alterum Quintium Cincinnatum, audiunt Romani quaſi Legiſlatorem, & Imperii vindicem.

73. *Crudis.*] Vel recentibus, vel crudelibus & ſævis. Non incruenta pugna victoriam adeptus.

74. *Montanum vulgus.*] Quod montes & agros incolit, & in urbem confluere ſolet, ad triumphi pompam ſpectandam, aut ad leges quæ promulgantur, excipiendas.

Poſitis aratris.] Relicto opere ruſtico cupide accurret.

Audiret.] Te mollem & effœminatum ille aſper & induratus militia & labore populus auſcultaret.

75. *Quid? Non proclames.*] Ut ſuprà, Quis Cœlum terris non miſceat, exclamando: O Cœlum! &c.

In corpore judicis iſta ſi videas.] Si indutum ſericis Judicem aſpexeris.

76. *Quæro an deceant multitia teſtem.*] An igitur in teſte, qui inferior Judice eſt, tolerabis pellucentem togam, & bombycina veſtimenta, quæ in ipſo Judice non feras?

77. *Acer & indomitus, &c.*] Per ſarcaſmum & ſubſannationem crebram exagitat mollem Creticum Juvenalis: ſcilicet in iſto habitu vindex libertatis omnino videris, inquit.

78. *Pelluces.*] Ut per togam ſericam & ſubtilem perſpiciuntur membra tua, ſic & animus tuus virilis apparet, elucetque. Ironice.

Dedit hanc contagio labem.] Eheu luem hanc, mollitiem nempe afflavit tibi & affricuit mollium conſuetudo: & tu illam in alios tranſmittes.

Unius ſcabie cadit, & porrigine porci;
Uvaque conſpecta livorem ducit ab uva.
Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.
NEMO repente fuit turpiſſimus. Accipient te
Paulatim qui longa domi redimicula ſumunt
Frontibus, & toto poſuere monilia collo, 85
Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ,
Et magno cratere Deam: ſed more ſiniſtro
Exagitata procul non intrat fœmina limen.
Solis ara Deæ maribus patet: ite profanæ,
Clamatur: nullo gemit hic tibicina cornu. 90
Talia ſecreta coluerunt Orgia teda

perit unius ſcabie, atque ſues prurigine; & racemus ab alio *racemo viſus lividum* colorem *contrahit. Quidpiam illâ veſte turpius aliquando perpetrabis. Nullus ſubitò fœdiſſimus evaſit. Senſim te admittent qui* in *ædibus longas tænias accipiunt temporibus, ac totâ cervice torques aptant: & Bonam Deam conciliant ventre ſuis molliculæ, atque paterâ capaci. At perverſo ritu longè pulſa mulier januam non ingreditur. Ara Deæ unis eſt averta maſculis. Vociferantur: abſcedite profanæ. Illinc nulla tibicina cornu inſonat.*

ANNOTATIONES.

80. *Scabie.*] Trita ſimilitudo. Cornelius Celſus *de Scabie. Durior eſt,* inquit, *cutis rubicunda, e qua puſtulæ oriuntur quædam humidiores, quædam ſicciores, exeunte ex aliquibus ſanie, &c.*

Porrigine.] Morbus eſt porcorum ſimul & hominum, quo ſquamæ veluti quædam inter pilos exurgunt, interdum madentes, alias ſiccæ, ut habet idem Celſus.

81. *Uvaque conſpecta livorem ducit ab uva.*] Sicut etiam uva corrupta proximam uvam corrumpit ex contractu. Aliter explicat Hadrian. Turneb. lib. 15. cap. 17. vultque Poëtam loqui ex opinione vulgi exiſtimantis, matureſcente & liveſcente una uva, aliam vicinam ex æmulatione quadam ſtatim liveſcere. Favet Vet. Schol. dicens: Hoc e Proverbio ſumitur: *Uva uvam videndo varia fit.*

82. *Fœdius hoc aliquid, &c.*] Hæc veſtium mollities ad aliquid pejus te deducet, nimirum ad infandas libidines.

83. *Nemo repente fuit turpiſſimus.*] Gradus ſunt virtutum ſic & vitiorum.

Accipient te.] Suum in conſortium te aſſument impuri myſtæ, quorum inſtituit Collegium Domitianus ad Quinquatria Minervæ quotannis in Albano celebranda: ex Sueton. Domit. c. 4. Horum laſciviam hic a Poëta potiſſimum reprehendi nonnulli contendunt.

84. *Longa redimicula.*] *Redimiculum,* muliebris capitis ornamentum; faſciolæ ſeu tæniæ a mitra dependentes. Tull. Verr. 5. hæc civitas mulieri *redimiculum* præbeat. Vide Virg. Æneid. 9.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Domi ſumunt.] Hinc patet non publica ſed privata fuiſſe conventicula hominum impurorum & mollium, qui muliebriter ornati eaſdem inter ſe libidines & ſpurcitias committant, quas ſolebant mulieres in Sacris Bonæ Deæ.

86. *Atque Bonam teneræ, &c.*] Deſcribit ritus a fœminis ſervari ſolitos in Sacris illis nocturnis.

Bonam Deam.] Seu Maiam, ſeu Proſerpinam, Opem, &c. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 12.

Abdomine porcæ.] *Porcæ* ſumen opimum Antiqui abdomen vocabant, inquit Plin. lib. 11. cap. 37. Porro quid proprie *abdomen* deſcribit Cornel. Celſ. lib. 4. cap. 1. *Ipſa,* inquit, *ilia inter coxas & pubem poſita ſunt, a quibus abdomen ſurſum ad præcordia pervenit.*

87. *Cratere.*] In Sacris vinum fundebatur, Virg. paſſim. Æneid. 5.

——*Vina liquentia fundam.*

Vide Sat. 12. v. 8. & ibid. Annot.

More ſiniſtro.] Contrario prorſus ac inverſo. Nam Bonæ Deæ ſolæ fœminæ ſacrificabant, at hic ſoli viri admittuntur.

89. *Maribus.*] Et quidem effœminatis.

Ite profanæ.] Sicut in mulierum Sacris e contra: Procul ite profani. Proprie hic, quaſi porro a fano eſte, ite, diſcedite.

90. *Tibicina cornu.*] Varia inſtrumenta, tuba, cornu, tibia in Sacris adhibebantur.

91. *Talia ſecreta coluerunt, &c.*] Quæ ab illis mollibus & effœminatis viris patrantur Romæ flagitia in fictis Bonæ Deæ Sacris, talia ſunt qualia exercebantur in Cotyttiis apud Athenienſes.

Orgia.] Bacchi Sacra, ſic dicta ab ὀργῆς *furore.* Vide quæ de Bacchanalibus dixi initio hujus Satiræ.

Secreta.] Myſtica; niſi potius nocturnas & clandeſtinas libidines Sacrorum illorum notat.

Teda.] Vide Sat. 1. v. 155. ſeu Plin. lib. 16. cap. 10.

Cecropiam soliti Baptæ lassare Cotytto.
Ille supercilium madida fuligine tinctum
Obliqua producit acu, pingitque, trementes
Attollens oculos: vitreo bibit ille Priapo, 95
Reticulumque comis auratum ingentibus implet
Cœrulea indutus scutulata, aut galbana rasa;
Et per Junonem domini jurante ministro
Ille tenet speculum pathici gestamen Othonis,

Baptæ assueti fatigare Cotytto Cecropiam celebrant ejusmodi Orgia, arcanâ face. Hic acu incurvâ supercilium extendit humidâ tinctum fuligine, ac pingit tremulos erigens oculos. Iste potat Priapo è vitro; & reticulum inauratum replet densis capillis, vestitus cæruleâ chlamyde *scutulis distinctâ,* vel *galbano raso; atque famulo jurante per Junonem heri* sui. *Iste velut exuvias,*

ANNOTATIONES.

92. *Cecropiam.*] A *Cecrope* primo Atheniensium Rege denominatur sæpe id omne quod ad Athenas atque universam Atticam regionem petinet.

Cotytto.] Accusat. Græc. quartæ Declinationis. Ea fuit saltatrix spurcissima, post mortem in Impudentiæ Deam consecrata Athenis, & nocturnis Sacris omni libidinum genere plenis culta.

Lassare.] Ea nempe Sacra saltationibus impudicis ad satietatem usque & lassitudinem peragebantur.

Baptæ.] Ἀπὸ τοῦ βάπτειν, *lavare,* dicti: quia aqua calida tingebantur illis Sacris Cotyttûs initiati. Polit. Miscell. cap. 10. Porro, Baptæ, titulus Comœdiæ Eupolidis Poëtæ, in qua viros Athenis ad imitationem fœminarum saltantes inducit & psaltriam lassantes. Vet. Schol. Cum autem Baptarum lasciviam Eupolis proscripsisset, ab illis in mare præcipitatus & submersus fuisse dicitur.

93. *Ille supercilium, &c.*] Quidam ex illis denigrant *supercilia:* nam color niger in oculis & crinibus olim laudabatur, teste Horatio ad Pisones.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Xenophon in Pædia Cyri ait a quibusdam oculorum palpebras fuco pingi, & sic decorem in aspectu contrahi. S.Cyprianus *de habitu Virginum:* docuerunt oculos circumducto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem.

94. *Obliquâ acu.*] *Acu* crinali, vel calamistro, ut volunt alii.

Pingitque.] Supercilia, & oculorum pilos. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque, inquit Plinius.

Trementes attollens oculos.] Timentes lædi adhibito fuco.

95. *Vitreo bibit ille Priapo.*] Alius bibit in scypho vitreo obscœnæ figuræ, more impudicarum mulierum. Plin. in Procemio Libri 33. *Artem auxere,* inquit, *vitiorum irritamenta: in poculis libidines cælare juvit, ac per obscœnitates bibere.* Et alibi, *vina ex libidine hauriuntur.*

Priapo.] Is Liberi patris ac Veneris filius, quem velut hortorum Deum olim coluerunt. De eo plura dicere vetat pudor.

96. *Reticulumque comis.*] Muliebris ornamentum capitis adhibet, *reticulo* aureo comam colligit ac religat. Plin. lib. 12. cap. 14. sic habet: *Persona adjicitur capiti, densumve reticulum.*

97. *Cærulea indutus.*] Subauditur, *vestimenta.*

Scutulata.] Orbiculis notata. Plinius lib. 8. cap. 48. plurimis liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit; scutulis dividere, Gallia.

Galbana.] A colore floris Galbani, Galbana dicta sunt vestimenta muliebria galbanei coloris, qui sublucidus & subalbus est cum pallore. Hinc Martialis Lib. 1. Epigram. 97. effœminatum notas, *galbanos habet mores,* inquit De *Galbano* Plin. pluribus locis lib. 12. cap. 25. Dat & *galbanum* Syria, e ferula ejusdem nominis, resinæ modo. Salmasius aliique legunt, *Galbina,* id est, viridis coloris.

Rasa.] Non villosa, pilos non habentia. Plin. lib. 8. cap. 48. mox citat. Togas rasas Divi Augusti novissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella.

98. *Et per Junonem.*] Non domino tantum, sed etiam ministro jurante, &c.

Per Junonem jurant.] Hæc omnia muliebriter. Nam solæ mulieres per Junonem jurabant; viri per Jovem, per Herculem. Vide Plin. lib. 2. cap. 7. *Servi illi jurant quomodo solebant ancillæ Neronis, ipsi adulantes, per Junonem tuam,* inquit Vet. Schol.

99. *Ille tenet speculum.*] Ad quod se comat, instar mulierum.

Gestamem Othonis.] Quo utebatur *Otho* Imperator. Sueton. cap. 12. *Tanto,* inquit, *Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competit * * * munditiarum fuit pene muliebrium * * * * * * * Quin & faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum, idque a prima lanugine, ne barbatus unquam esset.*

Actoris Arunci spolium, quo se ille videbat 100
Armatum, cum jam tolli vexilla juberet.
Res memoranda novis annalibus, atque recenti
Historia, speculum civilis sarcina belli.
Nimirum summi ducis est occidere Galbam,
Et curare cutem summi constantia civis, 105
Bebriaci in campo spolium affectare palatî,
Et pressum in faciem digitis extendere panem,
Quod nec in Assyrio pharetrata Semiramis orbe,

Actoris Arunci gestat speculum, quod *portabat Otho;* * * *quo is sese aspiciebat armis indutum, quando jamjam levari signa imperabat. Res celebranda monumentis recentibus ac nova historia, speculum civilis belli sarcina. Nempe magni imperatoris est Galbam interficere, atque magni civis fortitudo pellem expolire: appetere palatii spolia in agro Bebriacensi, atque compressum digitis panem in vultum porrigere? Quod neque Semiramis pharetram gerens in regione Assyriorum fecit,*

ANNOTATIONES.

100. *Actoris Arunci spolium.*] Ironice locum hunc inserit ex Æneide 12. sensus est: isque tam gloriatur speculo ab Othone accepto, quam Turnus prærepta Actori Arunco ingenti sua hasta, apud Virgilium.

Quo se ille videbat armatum.] In quo se armatum contemplabatur perperam & insulse Otho discrimini vitæ sese mox objecturus in pugna.

101. *Tolli vexilla juberet.*] Ad committendum prælium.

102. *Annalibus.*] Hoc habent Annales supra historiam, quod per annos digestas res contineant. Gell. lib. 5. cap. 18.

103. *Speculum civilis sarcina belli.*] Sarcastice. Res, inquit, nova: inter instrumenta belli, Otho speculum gestat, muliebriter sese exornans in ipsis castris, quando cum Vitellio de Imperio dimicat, ab eo mox profligandus. Corn. Tacit. *Nec deerant,* inquit, *qui ambitione stolida luxuriosos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, sicut instrumenta belli mercarentur.*

104. *Summi ducis.*] Othonis, qui Galbam Imperii mense septimo, in medio urbis Romæ foro obtruncavit. Ipse vero Otho manu propria occubuit apud Brixellum, clade suorum per Vitellianos audita tertio Regni sui mense. Euseb. Sueton. Cornel. Tacit. Histor. lib. 2.

105. *Et curare cutem.*] Muliebri solicitudine decorem procurare.

Summi constantia civis.] Ejusdem scil. Othonis, qui & muliebriter munditiem amabat, & virtutes pariter civiles & Imperatorias nihilominus exercebat, ut supra ex Sueton. & Corn. Tacit. Hist. 1. sed non erat Othonis mollis, & corpori similis animus. Quod sane mirandum juxta ac satirico sale dignum judicat Juvenalis.

106. *Bebriaci in campo.*] Ubi Otho profligatus a Vitellianis. Oppidum est Cremonam inter & Veronam. in Ducatu Mantuano, quod aliis *Bebriacum,* aliis *Bedriacum, Betriacum, Bretiacum, Metriacum.* Bebriacensium bellorum civilium meminit Plinius lib. 10. cap. 49. *Bedriacum* autem appellat Tacitus Hist. lib. 2.

Palati.] Id est, Imperii Romani, cujus pacificum regimen spondebat sibi Otho victis hostibus, Vitellio cum suis, immemor a se illatæ non ita pridem Galbæ necis; suæ vero luxuriæ semper memor, & affectati decoris stolide tenax.

107. *Et pressum in faciem, &c.*] Super genas ac faciem extendere micam panis asinino lacte madidi, ad nitorem cuti procurandum. Sueton. loco supra citato. Plin. lib. 11. cap. 41. ait, lac asininum conferre aliquid candori in cute mulierum. Unde Poppæa Neronis uxor fœtas secum asinas quingentas quocunque trahere solebat, eo lacte corpus totum macerans, extendi etiam cutem credens. Et lib. 28. cap. 12. Cutem in facie erugari ac tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant, &c.

108. *Quod nec in Assyrio, &c.*] Quod quidem illæ mulieres bellatrices & luxuriosæ, Semiramis, & Cleopatra, non fecerunt in bello: quibus proinde Otho mollior & effœminatior extitit.

Assyrio.] Assyria regio majoris Asiæ, Medis, Armenis, & Mesopotamiæ contermina. Ptolem. Syriæ pars, Plin. lib. 5. cap. 12. At Strabo longe ampliores Assyriæ fines assignat, lib. 6. Ab Assur filio Sem, denominatam ait Isid. Etym. & S. Aug. lib. 15. *de Civit. Dei.* Assyriorum inclyta sub Belo Babylonis conditore cœpit Monarchia omnium prima, anno post orbem constitutum fere bis millesimo, floruitque per sæcula circiter quindecim; postea vero ad Persas migravit sub Cyro.

Semiramis.] Uxor Nini Assyriorum Regis fortis & bellicosa, unde pharetratam vocat. Hæc Imperium propagavit, ac Babylonem amplificavit ornavitque, pro filio diu regnavit, ab eo tandem sublata est, quod ejus concubitum concupisset. Val. Max. l. 9. c. 3. de ea sic habet: *Semiramis Assyriorum Regina, cum ei circa cultum capitis occupatæ nuntiatum esset Babylonem defecisse, altera parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit, nec prius decorem capillorum in ordinem, quam tantum urbem in potestatem suam redegit. Quocirca statua ejus Babylone posita eo illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate præcipiti tetendit.* De ea etiam fuse Justinus, Eusebius, Diodorus Siculus lib. 3.

Mœſta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.
Hic nullus verbis pudor, aut reverentia menſæ. 110
Hic turpis Cybeles, & fracta voce loquendi
Libertas, & crine ſenex fanaticus albo
Sacrorum Antiſtes, rarum ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducenduſque magiſter.
Quid tamen expectant, Phrygio quos tempus erat jam 115
More ſupervacuam cultris abſcindere carnem?
Quadringenta dedit Gracchus ſeſtertia, dotem
Cornicini; ſive hic recto cantaverat ære.
Signatæ tabulæ; dictum, feliciter; ingens
Cœna ſedet; gremio jacuit nova nupta mariti. 120

neque Cleopatra in *Actiaca navi triſtis. Illic verecundia nulla* in *ſermonibus vel menſæ obſervantia.* Illic *Cybelæ fœda, atque enervatâ voce dicendi libertas: ac vetulus furens cano capillo eſt Sacrorum præſes, non vulgare & dignum memoriâ exemplum ingentis gulæ, & præceptor accerſendus. Attamen ecquid morantur* illi, *quos jam tempus aderat amputare gladiolo carnem ſuperfluam, Phrygio ritu? Gracchus ſeſtertia quadringenta* in *dotem donavit cornu canenti, ſeu is cecinerat ære directo. Obſignatæ* ſunt *tabulæ. Acclamatum* eſt; *fauſtè. Lautæ dapes appoſitæ:* denique *recens nupta quievit* in *ſinu conjugis.*

ANNOTATIONES.

109. *Mæſta nec Actiaca.*] Nec Cleopatra Ægypti Regina, mœſta quod ab Auguſto victa cum Antonio, navali prælio fuiſſet, ad Actium Epiri urbem, & promontorium, atque ſibi mortem admotis aſpidibus parans, ne duceretur in triumpho. Hanc eleganti admodum forma primo adamavit Julius Cæſar, poſt M. Antonius eam deperiit, ac fugientem in Ægyptum conſecutus ibi ſeſe interemit. *Plutarchus.*

110. *Hic nullus verbis pudor.*] Apud Albanos illos Sacerdotes Flaviales, de quibus ſupra, nulla moderatio luxuriæ: impudicitiæ, aut gulæ modus nullus.

Aut reverentia menſæ.] Nimiis enim indulgent epulis; adeo ut ex proverbio, Albanæ dapes & menſæ pro lautis & abundantibus ponantur.

111. *Hic turpis Cybeles.*] Turpis enim ſermonis libertas inter illos viget: obſcœna quævis loquuntur, qualia uſurpant & cantant Cybelæ Sacerdotes in ejus Sacris atque ludis. Diodorus Siculus lib. 4. cap. 5. Ovid. Faſt. 4.

Cybeles.] Hæc aliis nominibus vocatur *Ops, Rhea, Veſta, Magna Mater, Berecyntbia, Dindymene:* Cybele vero, a Cybelo monte Phrygiæ, ubi inſtituta putantur illius Sacra: Hinc & *Dea Phrygia* nuncupatur.

Fracta voce.] Laſciva, effœminata, ad mollitiem enervata & fracta.

112. *Fanaticus.*] Quaſi ſacro furore percitus, a Furiis exagitatus. Entheus.

113. *Sacrorum Antiſtites.*] Sacris illis infandis ac cæremoniis futilibus præſidet.

114. *Gutturis exemplum.*] Ob voracitatem & helluationis prodigium.

Conducenduſque magiſter.] Quaſi inſignis gula & obſcœnitatis præceptor, advocari dignus & pretio conduci, ſi abeſſet, aut ſorte ductus non eſſet, ex more.

115. *Quid tamen expectant.*] Verum ſi ita illi Sacra Cybeles, ejuſque impuros myſtas æmulantur in obſcœnitatibus ac helluationibus, quin etiam pergunt, & ipſi ſibi virilia abſcindunt, eorum ad inſtar?

Phrygio more.] Ut faciunt Sacerdotes Deæ Phrygiæ, qui ſeipſos caſtrant, exemplo Atys pueri Cybele dilecti. Diodor. Sic. l. 4. c. 5.

Quos tempus erat jam.] Quos pridem oportebat amputaſſe ſibi pariter eam carnem, qua viri ſunt, ipſis inutilem muliebria ſectantibus.

116. *Cultris.*] More Judæorum in circumciſione præputii, lapideis cultris, teſta Samia: quod & prior fecit Atys.

117. *Quadringenta ſeſtertia.*] Equeſtrem cenſum, decem millia coronatorum. Vide Sat. 1. v. 92. item v. 106.

Gracchus.] Vel nobilis quilibet, vel unus e Gracchorum familia. Vide ſupra v. 24.

Dedit dotem.] Quaſi uxor ſuam dotem viro portat.

118. *Cornicini, ſive hic recto, &c.*] Cuidam canenti vel ære curvo, id eſt, cornu; vel recto ære, id eſt, tuba: cornicini vel tubicini. Ovid. Metamorph.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

119. *Signatæ tabulæ.*] Matrimonii tabulæ instrumentum, contractus, confecta & ſubſignata ſunt.

Dictum, feliciter.] Fauſtæ precationes adhibitæ ex Majorum inſtituto, quod felix, fauſtum, ac fortunatum ſit: vel hæ nuptiæ feliciter ac bene cedant vertantque.

Ingens Cœna ſedet.] Nuptiale convivium paratum & appoſitum eſt: vel, frequentes aſſederunt ad epulum nuptiarum. Lipſius Epiſtolic. Quæſt. lib. 4. Epiſt. 25. ſeparat vocem, *ſedet,* & legit, *Ingens Cœna: ſed & gremio jacuit, &c.*

120. *Gremio jacuit nova nupta mariti.*] Gracchus traditus eſt Cornicini, ſicut Sporus Neroni, de quo ante.

*O optimates, egemus*ne *Censore, an haruspice? Nimirùm abhorreres, & crederes graviora prodigia, si fœmina* pareret *vitulum; aut si vacca agnum gigneret?* En *segmenta, vestesque longas, atque flameum accipit* is, *qui retinaculo secreto vacillantia portans sacra sudorem emisit,* sub *ancilibus scutis. O parens civitatis, unde scelus tam nefandum pastoribus Latinis? O Mars unde urtica illa affricuit tuos posteros? En viro datur vir illustris prosapiâ divitiis:*

O proceres, Censore opus est, an haruspice nobis?
Scilicet horreres, majoraque monstra putares,
Si mulier vitulum, vel, si bos ederet agnum?
Segmenta, & longos habitus, & flamea sumit,
Arcano qui sacra ferens nutantia loro 125
Sudavit clypeis ancilibus. O pater urbis,
Unde nefas tantum Latiis pastoribus? Unde
Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes?
Traditur ecce viro clarus genere, atque opibus vir:

ANNOTATIONES.

121. *Proceres.*] Vocem hanc explicabimus in Persio.

Censore opus est, an haruspice.] *Censore,* qui mores istos corrigat: *an haruspice,* qui hæc libidinis portenta, & scelerum prodigia expiet. De Prodigiorum expiatione & procuratione Tit. Liv. passim.

Haruspice.] Hostia ab *hara,* seu stabulo dicitur *Haruga,* hinc *Haruspex* dictus qui inspicit hostiarum exta, atque inde Deorum voluntatem & futura rimatur. Sat. 6.

——*Commagenus Haruspex,*
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli.

Majora monstra.] Quam cum viro vir nuptui datur.

124. *Segmenta.*] Alii explicant monilia, cum Servio: alii fimbrias & fasciolas aureas vestis extremitati ornatus gratia assutas. Alii dicunt *segmenta* poni pro segmentatis vestibus pretiosis, quæ vermiculato opere compositæ erant e bracteolis aureis aut argenteis, item e purpuræ segmentis. Valer. Maxim. lib. 5. cap. 2. n. 1. refert Matronis permissum uti purpurea veste, ac aureis segmentis. Ovid. 3. de Arte.

Quid de veste loquar? Non jam segmenta requiro:
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Longos habitus.] Vittatas vestes, quibus operiuntur sponsæ, inquit Vetus Schol.

Flamea.] Velamen erat rubei, aut lutri potius coloris, quo novæ nuptæ solebant obtegi; *Dictum vero flameum,* inquit Festus, *quod eo assiduè utebatur Flaminica, id est, Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium: unde boni ominis causa nubentes flameo velantur.* Plin. lib. 21. cap. 8. *Lutei video,* inquit, *honorem antiquissimum in nuptialibus flameis totum fœminis concessum.* Mart. lib. 11. Epig. 79.

Flamea texuntur sponsæ.

Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 5.

125. *Arcano qui sacra ferens, &c.*] Ille ipse Gracchus muliebres & nuptiales sumit vestes, qui Salius fuit, & Martis Sacerdos. Hunc ab adjunctis Poeta describit & notat.

Sacra ferens nutantia.] Subsilientia ad morem Saliorum ancilia. Nempe sub Numa Pompilio refertur e cœlo scutum Romæ cecidisse, responsumque ab haruspicibus ibi fore orbis Imperium, ubi illud servaretur. Itaque Numa undecim alia illi similia prorsus jussit fabricari, quibus immistum nec internosci, nec subripi facile posset: duodecim quoque Sacerdotes instituit, qui solemni ritu per urbem tripudiantes & canentes illa duodecim ancilia scuta circumferrent; unde Salii dicti sunt a *saliendo.* Illa vero in Templo Martis custodiri imperavit. Tit. Liv. lib. 1. cap. 20. Horat. lib. 2. Epist. 1. v. 86.

Jam Saliare Numæ carmen, &c.

Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 26.

Arcano loro.] *Loro* intus innexo suspensa scuta Saliorum collo portabantur. Hinc dicit, *arcano,* vel potius quia, ut dictum est, cœleste scutum cum aliis confusum haud dignoscebatur.

126. *Sudavit.*] E corporis agitatione & saltatu.

Clypeis ancilibus.] *Ancile* dictum, quia ab omni parte recisum ac rotundum erat. Hæc eleganter Ovidius describit Fast. 3.

Quis mihi nunc dicet, quare cœlestia Martis
Arma ferant Salii, &c.

Pater urbis.] Mars, e quo Rheaque Sylvia nati Remus & Romulus urbis Romæ conditores.

127. *Latiis pastoribus.*] Hominibus simplicibus & innocuis, quales primi urbis incolæ.

Unde hæc tetigit, &c.] Militiæ laboribus & ærumnis duratos cur luxuria nunc invadit ac enervat?

128. *Gradive.*] Vel a *gradiendo* Mars ita vocatus; vel a κραδεύειν, hastam vibrare. Alii vocem deducunt a Thracibus, apud quos velut bellicosissimos Poëtæ Martis sedem locant: fortem significari aiunt eo vocabulo.

Urtica.] Herba est notissimæ mordacitatis: hic significat pruritum libidinis.

129. *Traditur ecce, &c.*] Gracchus Tubicini, ut supra: vel Neronem perstringit Doriphoro liberto nubentem, & e contra ducentem Sporum. Ex Sueton. Ner. cap. 29.

Nec

Nec galeam quaſſas, nec terram cuſpide pulſas, 130
Nec quereris patri. Vade ergo, & cede ſeveri
Jugeribus campi, quem negligis. Officium cras
Primo ſole mihi peragendum in valle Quirini.
Quæ cauſa officii? Quid quæris? Nubit amicus,
Nec multos adhibet. Liceat modò vivere; fient,
Fient iſta palàm, cupient & in acta referri. 136
Interea tormentum ingens nubentibus hæret,
Quod nequeunt parere, & partu retinere maritos.
Sed melius, quod nil animis in corpora juris
Natura indulget. Steriles moriuntur, & illis 140
Turgida non prodeſt conditâ pyxide Lyde;
Nec prodeſt agili palmas præbere Luperco.

neque caſſidem commoves, neq; humum haſtâ percutis, neque expoſtulas parenti? Ito igitur, ac deſere jugera agri auſteri, quem non curas. Craſtinâ die, diluculo, præſtandum mihi eſt obſequium in Quirini valle. Quænam obſequii ratio? Quid percontaris? Nubit familiaris meus: *neque plures advocat.* Heu, *ſi detur vitam producere: hæc agentur, agentur publicè; atq; optabunt in commentariis ſcribi. Interim magna pœna ſequitur nubentes, quod non poſſunt parturire, ac fœtu conjuges ſervare. At præſtat ut natura poteſtatis nihil dederit mentibus in corpora. E vitâ deſcedunt ſine partu, neque iſtis proficit craſſa Lyde medicato vaſculo; neque juvat manus porrigere Luperco celeri.*

ANNOTATIONES.

130. *Nec galeam quaſſas, &c.*] Neque ulla præbes indignationis argumenta, nec iſtam coerces licentiam improbitatis.

131. *Patri.*] Apud Jovem, cujus ac Junonis filius es: qui Deorum ſummus ſcelera iſta vindicet, ac degeneres a te tuaque virtute in ordinem redigat.

Cede ſeveri jugeribus campi.] Si Romanos ita negligis, eorumque virtutem frangi ſinis, ergo etiam cede campo Martio, quem Tarquiniorum ante agrum urbem inter ac Tiberim tibi conſecrarunt. Liv. Lib. 2. cap. 5.

Severi.] In quo judiciorum armorumque ſeveritas ac labor exercentur & vigent.

132. *Officium cras.*] Dialogus inter colloquentes de prodigioſis iſtis virorum nuptiis. Cras, inquit unus, officium amico præſtiturus ſum.

133. *In valle Quirini.*] Ad *Quirini* ſeu Romuli templum, vel porticum, ubi multi negotiorum cauſa convenire ſolebant. Templi meminit Plin. L. 15. c. 29. ubi inter antiquiſſima fuiſſe delubra dicit. Alex. ab Alex. Lib. 1. c. 14. Romuli templum in Quirinali omni tempore clauſum ait, quaſi arcanum fieri vellent, an humo tectus, an inter Deos tranſlatus fuerit. De Porticu vero Martial. Lib. 11. Epigram. 1. ad Librum ſuum.

Vicini pete porticum Quirini;
Turbam non habet otioſiorem
Pompeius, &c.

134. *Qua cauſa officii?*] Et quod officii genus præſtare debes amico? rogat alter.

Quid quæris?] Reſpondet ille: Quid enim vero id curas ac ſciſcitaris amplius?

Nubit amicus.] Velut uxor matrimonium init.

135. *Nec multos adhibet.*] Paucos teſtes vocat, eoſque ex intimis familiaribus; ne evulgari contingat rem lege Scantinia vetitam.

Liceat modò vivere; fient, &c.] Si paulo diutius vita eſt incolumis, videbimus hæc ſcelerum monſtra palam exerceri, ſine metu ac pudore; eò tandem erumpet impudentia.

136. *In acta referri.*] In Annales, in Commentarios publicos, ut facti memoria ad poſteros tranſeat.

137. *Nubentibus.*] Effœminatis illis maribus.

138. *Partu retinere maritos.*] Faſtidientes aliquando tenere ac ſibi conſervare. Sunt enim liberi maximum conjugii vinculum, & amoris pignus perpetui: & ſterilitas uxorum etiam repudii ſæpe fuit cauſa. Claudianus.

Fœmina, cum ſenuit, retinet connubia partu,
Uxoriſque decus matris reverentia penſat.

139. *Sed melius, quod, &c.*] Melius tamen eſt quod iſti molles pœnam ferunt, nec pro arbitrio naturam ſuam muliebri poſſunt mutare & parere.

141. *Conditâ pyxide.*] *Pyxis* vas e buxo, in quo medicamina fœcunditatem conferentia reponantur apud iſtam Lyden.

Lyde.] Unguentaria quædam jactans ſe medicamentis auferre ſterilitatem. Turneb. Lib. 15. c. 17. Porro Lydiæ mulieres craſſæ fuiſſe dicuntur. Alii neſcio quid comminiſcuntur de Arachne Lydia, aiuntque ſterilitatem emendari, ſi mulier incluſam pyxide araneam in ſinu portarit.

142. *Palmas præbere Luperco.*] *Luperci* Panôs Sacerdotes menſe Februario in Lupercalibus per urbem diſcurrebant; credebanturque ſterilibus fœcunditatem afferre, & partum adjuvare gravidarum, obvias percutiendo ſeu ferula, ſeu hircina pelle: diſcurrentibus igitur mulieres occurrebant, ac verberibus ſeu palmas, ſeu uteros offerebant. Hinc Ovid. Faſt. 2.

Nupta quid expectas? Non tu pollentibus herbis,
Nec prece nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ;
Jam ſocer optatum nomen habebit avi.

Illud etiam portentum transgressa est fuscina Gracchi tunicâ induti, atque gladiator, qui *mediam arenam fugiendo circuivit, fortior & Capitolinis, & Marcellis, & posteris Catuli ac Pauli, & Fabiis, & cunctis spectatoribus ad podium; quamvis illis adjungas eum, cujus* in *ludis tum retia injecit. Existere quosdam Manes, & Imperium sub terrâ,*

Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,
Lustravitque fuga mediam gladiator arenam,
Et Capitolinis generosior, & Marcellis, 145
Et Catulis, Paulisque minoribus, & Fabiis, &
Omnibus ad podium spectantibus: his licet ipsum
Admoveas, cujus tunc munere retia misit.
Esse aliquos Manes, & subterranea regna,

ANNOTATIONES.

143. *Vicit & hoc monstrum, &c.*] Monstrosis illis marium nuptiis pejus aliquid videre est Romæ: scilicet Nobiles qui arena se polluunt, & plebeiis, imo indignis exercitationibus. Nam scelera ista portentosa quidem sunt, sed occulta; at publice exercentur infames isti ludi, & hoc exempli pejoris & gravioris periculi: Quod a Nerone quidem Romani Imperii monstro ac portento profluxit. Is enim amavit edere ludos omnis generis, ac inter alios gladiatorium munus. Suetonius cap. 12. & alibi. Sub Vitellio prohibitum fuit, ne Romani Equites ludo & arena polluerentur. Cornel. Tacit. Domitianus quidem nullum coegit ad pugnandum in arena, sed multi sub Nerone pridem his pugnis assueti sponte in arenam descendebant. Quod hic damnat Juvenalis, & Sat. 8. v. 200.

Tunicati.] Gladiatores induti simplici tunica decertabant, qua essent expeditiores. V. Sat. 8. v. 207.

Fuscina.] Tridens telum quo utebatur Retiarius.

Fuscina Gracchi.] Gracchus, vel quilibet alius a Patriciis ac Nobilibus, armatus reti ac fuscina, more Gladiatorum, ac tunica leviter obtectus, & in arena depugnans cum sordidis & infimis. In amphitheatro nempe componebantur Gladiatorum paria: alter Mirmillo dicebatur ac secutor; habebatque pro armis, gladium, clypeum, galeam: alter Retiarius reti ac fuscina armatus, reti quidem involvere caput Mirmillonis conabatur, ac fuscina captare, humique affligere: Quod pugnæ genus fertur inventum a Pittaco uno e septem Græciæ sapientibus.

144. *Lustravitque fugâ, &c.*] Declinans Mirmillonem infesta cuspide appetentem. Vel intelligit Gracchum non Retiarium tantum egisse, sed & Mirmillonem, qui fugam simulabat ante Retiarium: unde consueverat Retiarius identidem increpare: non te peto, piscem peto, quid me fugis, Galle? Nimirum vertici illius galeæ inerat piscis effigies.

Gladiator.] Gracchi filius Retiarius fuit, & ad infamiam usque Gladiator. Vet. Schol.

Arenam.] Aream amphitheatri Rom. arena stratam, ne sanguis ibi fusus in Gladiatorio præsertim munere spectantibus horrori esset, si humi defluere ac decurrere cerneretur.

145. *Et Capitolinis generosior.*] Gracchus, inquam, nemine Romanorum inferior genere, virtute, præstantia, componitur cum Gladiatore, ac in arena decertat. Per indignationem hæc ait

Capitolinis.] Manliis, quorum unus defenso Capitolio Capitolini cognomen ac decus invenit. Tit. Liv. Lib. 5.

Marcellis.] Quam Illustris Marcellorum familia Romæ fuerit, quorum unus Syracusas expugnavit, quinquies Consul fuit, Annibalem in Italia primus vicit; vide Plutarchum.

146. *Catulis.*] Q. Lutatius Catulus primum bellum Punicum gloriose confecit, demersis aut captis hostium sexcentis navibus.

Paulisque.] Paulus Æmilius fortiter in acie dimicans Cannensi clade occubuit. Ejus posteri pluribus triumphis nobilitati sunt. Plut.

Fabiis.] Hi numero sex & trecenti ex eadem familia, cum viderent populum detineri Veientium bello, hoc sibi mandari poposcerunt: verum post multas victorias in insidias delapsi omnes simul intercidêre. Ovid. Fast. Lib. 2.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes:
Ad bellum missos perdidit una dies.

147. *Ad podium spectantibus.*] Quibusvis Nobilibus qui ludos spectant e podio Theatri loco, ubi primus ordo subselliorum; ita ordinante Augusto. Sueton. cap. 44.

Podium.] Projectura quædam est, seu projectum e muro ædificium, a pede dictum est, quia velut pes e pariete sæpius ab ima ædium parte extruitur podium, procedit, ac porrigitur. Vide Vitr. Lib. 5. Alex. ab Alex. Lib. 5. c. 16.

His licet ipsum admoveas.] Ne excepto quidem Prætore vel Munerario, qui Gladiatorium munus edit. Neronem forsitan aut Domitianum notat: ac Nero quidem in Gladiatorem ipse pugnavit, & cantavit in Scena, citharœdi habitu, & auriga fuit. Vetus Schol.

148. *Cujus munere retia misit.*] In cujus ludis ac munere Gladiatorio, Retiarium agens, retia immisit, & Mirmillonis caput apprehendere ac impedire nisus est. Vide supra.

149. *Esse aliquos Manes.*] Quare vero tot scelera grassantur Romæ? Nimirum, inquit Poëta, quia metus Deorum nullus coercet, & Inferorum supplicia veluti anilia commenta & fabulæ accipiuntur.

Manes.] Vide Persii Sat. 5. v. 152.

Subterranea regna.] Ubi digna meritis rependunt, & facta quævis dijudicant severi Judices, Minos, Rhadamanthus, Æacus. Vide Sat. 1. v. 9.

El

Et contum, & Stygio ranas in gurgite nigras, 150
Atque una transire vadum tot millia cymba,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.
Sed tu vera puta. Curius quid sentit, & ambo
Scipiadæ? Quid Fabricius, manesque Camilli? 154
Quid Cremeræ legio, & Cannis consumpta juventus,
Tot bellorum animæ? Quoties hinc talis ad illos
Umbra venit, cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tedis, & si foret humida laurus.
Illuc heu miseri traducimur: arma quidem ultra

& perticam, & ranas atras in fluvio Styge, ac tot millia flumen tranare unâ naviculâ, neque pueruli fidem habent, præter eos *qui non adhuc lavant pecuniâ. At tu crede vera. Quid existimat Curius, atque ambo Scipiones? Quid Fabricius, & anima Camilli? Quid legio Cremeræ, ac juvenes ad Cannas cæsi, tot animæ bellicosæ? Quotiescumq; isthinc ad eos transit anima ejusmodi* scelerata, *optarent purgari, si quæpiam offerrentur sulphura cum tedis, sique adesset laurus madida. Eheu infelices illuc transportamur. Certè arma protulimus*

ANNOTATIONES.

150. *Contum.*] Quo Charon impellit cymbam, ac transmittit Umbras seu Animas ad alteram Stygis ripam, qua pergant ad regnum Plutonis. Virgilius.

Ipse ratem conto subigit, &c.

Stygio.] *Styx,* fons in Arcadia nimio frigore tam exitiosus, ut statim enecet potantes. Plin. Lib. 31. cap. 2. & Lib. 2. cap. 103. Vitr. Lib. 8. cap. 3. Poëtæ vero fabulantur Paludem esse Inferorum, e qua profluit Cocytus, Virgil. Æneid. 6.

Cocyti stagna alta vides, Stygiamq; paludem.

Ranas nigras.] Atrum & nigrum appellatur quicquid Inferorum est. *Ranas* in palude Styge Poëtæ locant. Testis Aristophanes in *Ranis*, Comœdia.

151. *Vadum.*] Cocyti alveum.

Tot millia.] Animarum, quæ locum non occupant, ut corpora.

152. *Nondum ære lavantur.*] In Thermis nondum lavant; vel, quod pueri non solvunt balneaticum seu quadrantem. Vetus Schol.

153. *Sed tu vera puta.*] Licet improbi, ut scelerum conscientiam sublevent, nulla esse apud Inferos tormenta dicant; tu tamen ne dubita vera esse illic præmia bonis, & malis supplicia.

Curius.] Vide initio hujus Sat. v. 3.

154. *Scipiadæ.*] Cneius & Publius Scipiones, de quibus Tit. Liv. L 23. & seq. Et Virg.

Duo fulmina belli Scipiadas.

Fabricius.] Hunc laudat Valer. Max. Lib. 4. cap. 3. n. 6. honoribus atque auctoritate cunctis majorem, censu autem cuique pauperrimo parem dicens. Hic Samnitum & Pyrrhi dona sprevit. Ejus filiæ de publico dotatæ, gloriam domesticam viris dumtaxat cum publica pecunia detulerunt.

Camilli.] Is quinquies dictator fuit, Veios expugnavit, Gallos bis fregit, tam clarus per omnia, ut alter Romulus diceretur.

155. *Cremeræ legio.*] *Cremera* fluvius Hetruriæ, ad quem intercepti, ut dictum est, insidiis Veientium Fabii tantum non perdiderunt nomen, uno impubere domi relicto. Tit. Liv. Lib. 2. cap. 48. & seq. Ovidius Fast. 2.

Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem.

Legio.] Vide Sat. 3. v. 132.

Cannis.] Ad *Cannas* vicum Apuliæ Rom. exercitus, ipsosque Consules Paulum Æmilium, & Ter. Varronem, tanta clade affecit Annibal, cæsis quadraginta hominum millibus, & Equitibus Romanis tanto numero, ut annulorum tres modios miserit Carthaginem. Cannarum rudera etiamnum ostenduntur, vulgo, *Canna destrutta.*

156. *Talis umbra.*] Quales ante notavimus infames libidine ac sceleribus.

Ad illos.] Ad viros illos de quibus mox, tot virtutibus insignes, & notæ castitatis & innocentiæ, jam in Campis Elysiis degentes, apud inferos.

157. *Cuperent lustrari.*] Quia simplex ejus aspectus, aut certe consortium, polluit ac fœdat.

158. *Sulphura cum tedis.*] De *tedis* ante diximus. *Sulphur,* ignis, & aqua adhibebantur ad eos purgandos, qui contaminati fuerant aliquo piaculo. Ovid. Metam. 7. Fab. 2.

Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.

De *Sulphure,* testatur etiam Plin. L. 35. c. 15.

Humida laurus.] Aspergillum e lauro, aqua intinctum, Plin. L. 15. c. ult. laurum purificationibus adhiberi affirmat; & paulo ante, ex Massurio, cædis hostium purgationem esse, ait. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 6. cap. 12.

159. *Illuc heu miseri traducimur.*] Cum migramus ex hac vita, ad Inferos imus non opinione, sed reipsa; ibique experimur miseri ea quæ viventes credere noluimus, & quæ ad Fabulatores rejicienda putavimus. Horat. ad Pisones.

Debemur morti, nos, nostraque.

Littora Jubernæ promovimus, & modo captas 160
Orcadas, ac minima contentos nocte Britannos.
Sed quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi, quos vicimus: & tamen unus
Armenius Zalates cunctis narratur ephebis
Mollior ardenti sese indulsisse Tribuno. 165
Aspice quid faciant commercia: venerat obses.
Hic fiunt homines. Nam si mora longior urbem
Indulsit pueris, non unquam deerit amator:
Mittentur braccæ, cultelli, fræna, flagellum.
Sic prætextatos referunt Artaxata mores. 170

trans Hiberniæ ripam, atque Orcadas nuper subactas, & Britannos brevissimam noctem satis habentes. Verùm illi quos subegimus non perpetrant ea *quæ aguntur in civitate populi triumphantis. Ac nihilominùs memoratur unus Zalates ex Armeniâ universis impuberibus effœminatior se tradidisse Tribuno flagranti. Contemplare quidnam afferant consortia. Ille obses accesserat. Hic homines perficiuntur. Etenim si diuturna commoratio pueris concedat civitatem, nunquam deficiet* qui *depereat. Abjicientur femoralia, cultra, habenæ, scutica. Atque ità mores prætextatos reportant* ad urbem *Artaxata.*

ANNOTATIONES.

160. *Jubernæ.*] Alii *Juvernæ*, id est, Hiberniæ seu Irlandiæ, de qua vetus Schol. ita scribit: *Insula est Britanniæ, a qua non longe sunt Orcades aliæ triginta Insulæ, quas Mela scribit.*

161. *Orcadas.*] Vetus Schol. ex Mela, triginta numerat, quadraginta vero Plinius, lib. 4. c. 16. modicis inter se discretas spatiis. Sita sunt ultra Scotiam, in Oceano Septentrionali, seu Caledonio. Undecim referuntur aliis majores, cum minoribus aliquot, apud recentiores, & titulo Ducatus nuper insignitæ dicuntur.

Modo captas.] Nuper ab Imperatore Claudio subactas. Is & de Britannis triumphavit eo tempore, & inde Britannicum vocari filium suum voluit.

Britannos.] Majoris Britanniæ populos, qui modo sunt Angli & Scoti. Virgil. Eclog. 1.

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

Cornelius Tacitus in vita Julii Agricolæ, non longe ab initio, describit ac mire laudat eam Insulam.

Minima contentos nocte.] Septentrionales terras ac Insulas intelligit ad Britanniam majorem pertinentes, ubi circa Solstitium æstivum nox brevis est, sicut hyemali longior, & dies fere nullus: Quod facit Sphæræ inclinatio, & Solis super Horisontem mora longior aut brevior. Vide Plin. lib. 2. cap. 75. Item lib. 6. cap. ult. Cornel. Tacit. loco mox citato. *In Britannia,* inquit, *dierum spatia ultra nostri orbis mensuram: & nox clara, & extrema parti Britanniæ brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas.*

162. *Populi victoris.*] Apud Romanos gentium Dominos, dominantur vitia quælibet turpissima.

164. *Zalates,*] Nomen proprium Armenii pueri molliculi, tenelli, inter alios obsides Romanis traditi.

Ephebis.] Imberbibus pueris, ab ἐφηβέω, *pubesco.*

165. *Ardenti.*] Insano amore depereunti.

Sese indulsisse.] Sui corporis nefarie copiam fecisse, facile nimium.

166. *Aspice quid faciant commercia.*] S. Gregorius Magnus Moral. 1. c. 1. *Bonum esse cum bonis, haud valde laudabile est,* inquit, *at immensi est præconii, bonum etiam inter malos extitisse.*

Venerat obses.] Zalates nempe integer venit, at brevi depravatus est apud nos.

167. *Hic fiunt homines.*] Sarcasmus. Non sine causa multi e longinquis terris Romam petunt, ubi veluti fiant, ac perficiantur, ex consortio Nobilium Romanorum, & ex mora in urbe orbis Domina. Ironice admodum.

Nam si mora longior, &c.] Si paulo diutius hic Romæ commorentur, aderit continuo, qui pueros illos advenas infandis libidinibus implicet & corrumpat.

169. *Mittentur braccæ, &c.*] Ab illis nequam & corruptoribus mittentur dona & munera pueris innocentibus, eorum indoli congrua, quibus capiatur, ac in obsequium male pelliciatur animus puerilis, cereus in vitium flecti, ut ait Horatius ad Pisones. Vel *mittentur,* id est, omittentur deinceps ac negligentur patrii mores & prisca integritas, cum primum voluptatibus irretiti fuerint hi pueri.

Braccæ.] Quas in usu non Gallis tantum, sed & Phrygibus, Lydis, Persis, aliisque comperimus. Vide Persii Sat. 3. ver. 53. Diodor. Sicul. l. 6. c. 9. Jos. Scaliger. in Propertii l. 4.

Cultelli.] Munuscula, quibus ut plurimum delectantur pueri.

Fræna, flagellum.] Quibus equos agitent, ac venationi insistant.

170. *Prætextatos mores.*] Duo contraria omnino vox ista significat, & mores nimirum bonos, qui deceant Nobiles adolescentes prætextam gerentes; & per antiphrasin, pravos admodum mores etiam, nobili viro indignos: quo sensu quidem hic accipe, nisi mavis intelligere de moribus nobilium Romanorum valde corruptis ac perditis,

perditis, quos infelices illi pueri facile induunt ex eorum consortio, ac in patriam reportant. De *prætexta* dicemus ad Persii Sat. 5. v. 30.

Artaxata.] Vox pluralis numeri. Urbs est primaria majoris Armeniæ ad Araxem fluvium, quam, sub Nerone, Tacit. Lib. Annal. 13. refert a Corbulone captam ac direptam, Rege Tiridate belli fortunam nusquam auso experiri. Hodie vocatur *Teflis* vel *Tiflis.*

SATIRA III.

QUamvis digressu veteris confusus amici,
Laudo tamen vacuis quod sedem figere Cumis
Destinet, atque unum civem donare Sibyllæ.

INTERPRETATIO.

QUanquam turbatus sum discessu antiqui familiaris, nihilominùs probo quòd decreverit domicilium statuere apud Cumas inanes, & Sibyllæ unum dare civem.

ANNOTATIONES.

1. *QUamvis digressu, &c.*] Fingit Poëta, Umbritium Haruspicem amicum suum urbe cedere, tot vitia pertæsum, & scelera, quæ Romæ grassantur, & in dies serpunt.

2. *Cumis.*] Hæc est Campaniæ urbs maritima, non procul Puteolis, Sibyllæ antro & Sacello inclyta. Hoc se vidisse testatur Justinus Martyr Orat. Parænet. ad Græcos, atque admiratum se fuisse maximam Basilicam uno lapide incisam opere eximio: ubi ostendebantur adhuc in Templi medio vasa tria eodem in lapide incisa, quibus aqua repletis lavabatur Sibylla, acceptaque stola recedebat in abditissimam ejus Templi partem, oraculum illic editura. Onuphrius postea citandus subjungit, fanum illud perstitisse ad annum Christi millesimum quingentesimum trigesimum nonum: quo tempore, quassata ingenti terræmotu Campania, Puteolis minutissimo pulvere cinereque e mari surgenti, totum illud coopertum est, collisque satis editus enatus est, ubi celebre fuerat Sibyllæ Fanum: & cum Puteolos Baiasque profectus essem, inquit ille, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo octavo, regionis peritos mercede conduxi, qui Templi locum, & formam, aliaque omnia narraverunt, quæ Justinus Martyr annis ante mille trecentis se vidisse scripsit, priusquam arcanum id ac templum ingens vi terræmotus obrutum esset.

Vacuis] Vel quia desertæ videntur præ populosa Roma: vel quod otio magnaque tranquillitate fruantur Cumæ, præ magno populi fremitu ac tumultu, qui est Romæ.

3. *Unum civem.*] Seipsum nempe.

Sibyllæ.] Fremat licet Blondellus, quamvis & multa docte quidem P. Simonius, aliique Eruditi, non ita pridem contra Sibyllas moliti sint; bonam sane causam tot sæculorum testimonio comprobatam egregie nuper propugnasse visi sunt complures haud inferioris literaturæ, imprimisque Isaacus Vossius libello *de Sibyllin. Orac.* Oxoniæ edito Anno 1680. Ergo Sibyllas extitisse, ac vaticinatas esse, maneat certum, cum e profanis tum e sacris auctoribus: dumque illi faciunt intelligendo ut nihil intelligant, hi qui sapiunt ad sobrietatem vero sapere censeantur. Pro Sibyllis ac Sibyllinis carminibus stant, (qui & quales viri; Deus immortalis!) dispertitis ordinibus dispertiti; hinc Tull. de Divin. 2. n. 110. & seq. Virgil. Eclog. 4. Plutarch. *in Fabio*, init. Suet. *in Augusto*, c. 31. Vopisc. *in Aureliano*, &c. Illinc autem Justin. Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius, Eusebius, S. Hieronymus, S. Augustinus, ac tot alii. Verumtamen quot Sibyllæ fuerint, quo tempore, quo loco; quæ nomina illarum, quæ carmina, non ita constat. Dictæ sunt, quasi βουλὴ Σιοῦ, Æolice pro θεοῦ: nam fatidicæ illæ mulieres Dei consilia nuntiarunt carminibus, contexto interdum e primis cujusque versus literis vaticinio; ut attestantur Cicero de Divin. 2. n. 112. S. Augustinus de Civitate Dei, lib. 18. cap. 23, &c. Sibyllæ decem fuerunt, teste Varrone; diversis quidem locis ac temporibus, ut ait Suidas. Præcipue celebrantur, Persica, quæ & Chaldæa & Hebræa dicitur, Librosque viginti quatuor, ut aiunt, scripsit, in quibus de Alexandro Magno, & de Christo item plurima, quæ tamen S. Augustinus cit. Erythrææ assignat, vel Cumanæ: Delphica, quæ ante bellum Trojanum heroicis versibus oracula fertur edidisse

Ostium est Baiarum, & jucunda ripa suavis recessûs. Ego Suburræ etiam præfero Prochytam. Enimverò quidnam ita calamitosum, ita desertum aspeximus ut non magis existimes esse horrori deflagrationes, continuas ædium ruinas, & mille discrimina duræ civitatis, atque Vates Augusto mense recitantes?

Janua Baiarum est, & gratum littus amœni
Secessus. Ego vel Prochytam præpono Suburræ.
Nam quid tam miserum, & tam solum vidimus, ut non 6
Deterius credas horrere incendia, lapsus
Tectorum assiduos, ac mille pericula sævæ
Urbis, & Augusto recitantes mense Poëtas?

ANNOTATIONES.

e quibus Homerum multa sumpsisse dicunt, ac in suum opus transtulisse, ex Diodoro Sicul. lib. 5. cap. 6. ubi tamen alia Sibylla nominatur: Erythræa, quam post excidium Trojanum annis 433. floruisse tradunt Suidas, & alii: denique Cumana, sive Cumæa, de qua hic mentio: & hanc opinantur ad Tarquinium, seu Superbum, sive Priscum potius (ut Onuphrius citand. & Lud. Vives non sine ratione conjiciunt) libros detulisse magno emendos pretio, quorum unum, mox & alterum coram Rege indignabunda combusserit; tertius autem tanti redemptus, ex Haruspicum responso, ac religiose dein servatus, donec Syllanis temporibus cum Capitolio conflagravit, ut volunt aliqui ex Plin. lib. 13. c. 13. Quod tamen alii non abs re negant, quibus favet Ammian. Marcell. lib. 23. Libros novem Tarquinio oblatos, remque totam fuse commemorant Dionys. Hallicarnass. lib. 4. & Gellius lib. 1. cap. 19. aiuntque sex a Sibylla, ut ante dictum, crematos, tres autem superstites in Sacrario conditos. Hi porro consulebantur, Senatu jubente, a Decemviris, quoties laborabat Civitas aut Respublica, ut passim legere est apud Livium, Macrob. lib. 1. c. 17, &c. De Sibyllis ita censet D. Hieronym. adversus Jovin. lib. 1. paulo ante finem. *Quid referam Sibyllas*, inquit, *Erythræam, atque Cumanam, & octo reliquas, quarum insigne Virginitas est, & virginitatis præmium divinatio?* Vide Lact. l. 1. c. 6. & quæ Lud. Vives in loc. S. Aug. de Civit. Dei mox cit. Item eruditum Onuphrii Panvinii libellum de Sibyllis ac Sibyll. Carm. a Joan. Opsopœo editum, cum Animadversionibus non contemnendis. Ibi nonnullos Sibyllæ de Christo vaticinia, velut ab aliquo Christianæ Religionis studioso conficta rejicientes, ex eo refellit Onuphrius, quod ante Christi natalem edita comperiuntur. *Constat enim*, inquit, *M. Tullium versus hos legisse, & Commentariis suis inseruisse, quos Eusebius Cæsariensis se vidisse profitetur.* Idem ibidem Sibyllas duas a Cumis denominatas extitisse opinatur; quarum prior Cumæa dicta sit, eo quod Cumis vaticinata fuerat, orta vero ex Cimmerio Campaniæ oppido, unde & Cimmeriam aliqui appellant: & hanc adiisse Æneas putandus apud Virgil. Æneid. cujus etiam meminit Dionys. Halicarnass. lib. 4. cit. Altera longe posterior dicta Cumana, & Cumis oriunda, quæ Tarquinio libros obtulerit, &c. De hac multa Solinus.

4. *Janua Baiarum est.*] Hac itur Baias, & in amœnos illos secessus.

Baiarum.] Hoc oppidum est Campaniæ, Puteolos inter & Cumas, a Baio Ulyssis comite ædificatum in sinu illo qui dicitur nunc, *Golfo di Pozzuolo, & di Napoli.* Ibi erant calentes aquæ valetudini perutiles, singularis autem amœnitas ac cœli temperies: & hinc magna Romanorum frequentia, atque ædificiorum nitor ac splendor. Strabo lib. 5. Unde Horatius lib. 1. Epist. 1.

Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.

Gratum littus.] Amœna pariter omnia Campaniæ littora sunt, Melâ teste.

5. *Secessus.*] Locus proinde gratus ac idoneus viris studiosis.

Prochytam.] Hæc est insula ad ostium Baiani sinus, hodie, *Procida*: habens in circuitu passuum millia tria. De ea Plin. lib. 2. cap. 88. & lib. 3. cap. 6. Virgil. Æneid. 9.

Tum sonitu Prochyta alta tremit, &c.

Suburræ.] *Suburra*, vel *Subura*, quam Mart. clamosam vocat, lib. 12. Epig. 18. Vicus est Romanus, etiam hodie, *la Suburra*; sic dictus quia sub urbe antiqua nimirum situs. Summœnianum inde nominat Mart. lib. 3. Epig. 81, & lib. 12. Epig. 32. quasi sub mœnibus situm Synecdoch. pro tota urbe hic ponitur. De eo iterum postea ad Pers. Sat. 5. v. 32.

6. *Quid tam miserum, &c.*] Alibi, usquam.

7. *Incendia.*] Quæ Romæ tam frequentia.

8. *Pericula sævæ urbis.*] In qua periculosa & infesti grassatoribus & improbis sunt passim omnia.

9. *Augusto recitantes mense Poëtas.*] Vide Sat. 1. v. 2. & quæ fusius ad Pers. Sat. 1. v. 17.

Augusto mense.] Quo tempore jam a Kalendis Juliis, propter æstum, in villas Romanorum pars magna secesserat: sed non Poëtæ, insana recitandi libidine perciti; ac tum etiam importuna garrulitate obvium quemque enecantes. Vide Martial. lib. 4. Epig. 57. & Horat. lib. 1. Sat. 9. & Epist. ad Pisones, sive de Arte Poëtica, vulgo v. 453. & sequent.

Sed

Sed dum tota domus rhedâ componitur unâ, 10
Substitit ad veteres arcus, madidamque Capenam;
Hîc ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.
Nunc sacri fontis nemus, & delubra locantur
Judæis, quorum cophinus, fœnumque supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere jussa est
Arbor, & ejectis mendicat silva Camœnis. 16
In vallem Ægeriæ descendimus, & speluncas
Dissimiles veris. Quanto præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?

Interim *verò dum universa ejus familia* in *unum plaustrum compingitur, stetit prope antiquos arcus, atque humidam Capenam; isthic ubi Pompilius noctu condicebat dilectæ. Lucus modò sacrati fontis, ac fana accommodantur Judæis, quorum supellectilia* sunt *sporta, & fœnum. Nam singulæ arbores jubentur pretium Plebi solvere, atque nemus stipem rogat expulsis Musis. In* eam *Ægeriæ vallem devenimus, &* in *specus dispares naturalibus.* At *quàm melius foret Numen fontis, si gramen ambiret aquas ripâ viridanti neque marmora vim inferrent lapidi naturali?*

ANNOTATIONES.

10. *Tota domus rhedâ componitur una.*] Proinde satis exigua frugali viro; siquidem sua omnia uno plaustro seu carro continebantur.

11. *Substitit.*] Expectavit rhedam in qua omnis sua supellex atque familia vehebatur.

Veteres arcus.] Vel ad arcus lateritios primum a Romulo factos, deinde florente Republica a marmore instauratos ad suscitandam ornandamque conditoris memoriam. Vel ad arcus non procul a Porta Capena erectos in monumentum victoriæ Horatiorum. Turneb. lib. 10. cap. 27.

Madidamque Capenam.] Quia super eam aquæductus; unde & stillantem arcum vocatum esse testatur Vet. Schol.

Capenam.] Urbis porta, qua ibatur Capuam, sic dicta est ab oppido *Capena* exciso, apud Lucum Feroniæ; vocabatur & Appia, teste Frontino lib. de Aquæductis; & Fontinalis, à fontium copia, auctor Ferrarius: item Triumphalis, quia per eam Triumphantes ingredi solebant. Hodie *Porta de S. Sebastiano.*

12. *Hic ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.*] Qui locus Numæ cum Ægeria Nympha ad conveniendum condictus & constitutus erat. De quo Tit. Liv. lib. 1. cap. 19. scilicet rudes populos Deorum metu continendos ratus Numa, & cum fine aliquo miraculi commento animis incuti non posset, simulavit sibi esse cum Ægeria Dea nocturnos congressus, & ab ea se accipere quæ Diis esset acceptissima, &c. Et Val. Max. l. 1. c. 2. *Numa Pompilius,* inquit, *ut Populum Romanum Sacris obligaret, volebat videri sibi cum Dea Ægeria congressus esse nocturnos, ejusque monitu accepta Diis immortalibus Sacra instituere.*

13. *Sacri fontis nemus.*] Liv. lib. 1. cit. c. 21. *Lucus erat,* inquit, *quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua, quo quia se persæpe Numa sine arbitris velut ad congressum Deæ inferebat, Camœnis eum locum sacravit, quod earum ibi concilia cum conjuge sua Ægeria, essent.* Idem refert Plutarch. in Vita Numæ.

Delubra.] Quid proprie *delubrum,* docet ex Varrone Macrobius lib. 3. cap. 4. *Ædes nimirum cum area est,* inquit, *& sicut locus candelæ candelabrum, sic Dei locus delubrum.* Aliter omnino Asconius. *Templa sunt,* inquit, *loca singula Diis attributa; delubra vero ædes multæ sub uno tecto.* Festus decorticatum seu delibratum fustem delubrum vocari eumque pro Deo cultum fuisse scribit.

Locantur Judæis.] Judæi vel etiam Christiani Domitiani Edicto urbe pulsi in ea se loca receperunt, & pro locatione mercedem pendunt.

14. *Quorum cophinus, fœnumque supellex.*] Adeo paupéres erant.

15. *Omnes enim populo, &c.*] Tantaque est avaritia populi Romani, ut a miseris exigat tributum pro sacris locis, & pro singulis arboribus nemoris istius, quarum vel umbra frui, vel ad quas jumenta ligare fas est.

16. *Mendicat silva.*] Metonym. pro mendicant incolentes silvam Judæi.

Ejectis Camœnis.] Quibus Numa pridem consecrârat lucum, fontem, delubrum: ut mox e Livio diximus.

17. *In vallem Ægeriæ descendimus.*] Ambo devenimus ego amicusque in eum locum, de quo mox, & Ovid. Fast. 3.

Ægeria est quæ præbet aquas, Dea grata Camœnis:
Illa Numæ conjux consiliumque fuit.

Speluncas dissimiles veris.] Non a Natura, sed arte excavatas rupes.

18. *Quantò præstantius esset, &c.*] Quam præstaret reliquisse situm loci naturalem, nimirum fons esset cui Nympha præsideret: & ripa gramine stipata præferenda appositis marmoribus.

20. *Ingenuum violarent marmora tophum?*] *Tophus* rudis est & scaber lapis in loco nascens & concretus, cui videtur illata vis cum submotus inde est, ad substituenda marmora.

Ibi tum Umbritius ait: quandoquidem in civitate locus nullus est liberalibus disciplinis, nulla studiorum merces: hodie res extat deterior quàm heri extitit, & crastinâ die ipsa quidpiam parvis diminuet, statuimus eò proficisci, ubi Dædalus pennas defessus deposuit: dum cani recentes, dum primum adest senium & non curvum; dum restat Lachesi quod volvat, atque me meis plantis fero, nullo scipione manum sustentante. Patriam deseramus. Illic valeant Arturius & Catulus. Resideant qui atra mutant in alba: quibus promptum est redimere domum, fluvios, portus, exsiccandam eluvionem, efferendum cadaver ad sepulchrum, & dare caput vendendum sub hastâ herili.

Hic tunc Umbritius, Quando artibus, inquit, honestis
Nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, herè quàm fuit, ac eadem cras
Deteret exiguis aliquid; proponimus illuc
Ire, fatigatas ubi Dædalus exuit alas: 25
Dum nova canities, dum prima, & recta senectus,
Dum superest Lachesi quod torqueat & pedibus me
Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo,
Cedamus patriâ: vivant Arturius isthic,
Et Catulus: maneant qui nigra in candida vertunt:
Queis facile est ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver,
Et præbere caput dominâ venale sub hastâ.

ANNOTATIONES.

21. *Hic tunc Umbritius, &c.*] In eo loco cœpit ille causas sui discessus enarrare.

Umbritius.] *Umbritii* Haruspicum peritissimi meminit Plin. l. 10. c. 6. Apud Cornelium vero Tacitum Hist. 1. Haruspex *Umbritius* sacrificanti Galbæ tristia exta, instantes insidias, ac domesticum hostem prædicit, tum cum ab Othone mors ipsi imminebat.

23. *Res hodie minor, &c.*] Omnia quotidie in pejus ruunt.

Here.] Pro *heri*; sicut vespere & vesperi, Veteres dicebant, testes Terent. Quintil. Donat.

24. *Illuc ire.*] Cumas nos conferte, quo Dædalus fugiens Minoia regna evolavit, ibique Phœbo sacravit remigium alarum, ut ait Virgilius initio sexti Æneidos.

25. *Fatigatas.*] Volatu a Creta Cumas usque.

Dædalus.] Vide Sat. 1. v. 54.

26. *Dum nova canities.*] Cum pili recenter canescunt, dumque vigeo adhuc & valeo.

Prima & recta senectus.] Senectutis initium notabant Veteres circa annum ætatis quadragesimum sextum, ut innuit Cicero de Senectut. n. 60.

Recte senectus.] Nondum incurvans corpus, nondum iners & languida, sed operosa, agens ac moliens aliquid; qualem laudat Cicero mox cit. Lib. n. 6.

27. *Dum supersit Lachesi quod torqueat.*] Dum vitæ spatium videtur superesse adhuc amplum satis mihi decurrendum.

Lachesi.] Una Parcarum est, a λάχος, *sors*, dicta. Fatales istæ nimirum Deæ hominum vitam instar fili ducere ac nere finguntur, ita ut Clotho gestet colum & fila trahat; *Lachesis* fusum torquendo, vel potius, ut habet Ovid. *In orbes glomerando fila colligat*; Atropos vero abrumpat atque enecet. Apuleius triplex iis tempus designari ait. Virgil. Eclog. 4.

Talia sæcla suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili Fatorum Numine Parcæ.

29. *Arturius & Catulus.*] Sordidi homines per adulationes & crimina ad opes evecti.

Isthic.] Romæ, per indignationem dictum.

30. *Nigra in candida vertunt.*] Bonum in malum, vitia in virtutes convertunt, in se per hypocrisim, in aliis per invidiam & calumnias. S. Gregorius in Moralibus, *Mundana sapientia est*, inquit, *cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare.* Vide Persii Sat. 2. v. 1. & Sat. 5. v. 108.

31. *Quid facile est, &c.*] Sive ob opes jam partas, sive ob insatiabilem lucri cupiditatem, publicani quælibet etiam indigna & sordida redimentes.

Ædem conducere.] Vel reficiendam, vel majori pretio deinde locandam.

Flumina, portus.] Vectigal è fluviis & portubus.

32. *Siccandam eluviem.*] Expurgandas cloacæ vel lacunæ sordes.

Portandum ad busta cadaver.] Libitinarii quondam funeris curam pretio suscipiebant, & cremandum & efferendum cadaver, Plin. l. 21. c. 3. Scipionis funus elocatum ait populo asses conferente.

33. *Præbere caput dominâ venale sub hastâ.*] Venalem servum & ponere, mangonium exercere; vel publicis auctionibus præesse ac venditionibus servorum, accepta ad id potestate & auctoritate, & quæstum hinc facere. Vel qui seipsos vendi patiuntur, ut vult Turneb. L. 10. c. 27.

Dominâ sub hastâ.] Vel quod emptoribus ut dominis cederent empti servi, vel quod heri servos venum exponerent sub hasta, ex more, præcone venales proclamante. Vide Alex. ab Alex. L. 3. c. 16.

Quondam

Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ, 35
Munera nunc edunt, & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter: inde reversi
Conducunt foricas. Et cur non omnia? Cùm
Quales ex humili magna ad fastigia rerum [sint
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari. 40
Quid Romæ faciam? Mentiri nescio, librum,
Si malus est, nequeo laudare, & poscere: motu
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi: ferre ad nuptam quæ mittit adulter, 45
Quæ mandat, nôrunt alii: me nemo ministro

Olim isti cornu canentes, & assidui sectatores Theatri municipiorum, & cognitæ malæ per civitates, modò ludos exhibent, atque converso Plebis pollice quemcunque placet interficiunt per populum: & cùm illinc redierunt, redimunt latrinas. Quare verò non universa conducunt, *quandoquidem* tales *sunt quales ex infimo fors erigit ad supremum apicem rerum, quandocunque ludere expetit? Ecquid agam Romæ? dissimulare non novi; nec possum librum, quando est pravus, probare & postulare. Siderum cursus nescio: mortem parentis spondere & nolo & nequeo: ranarum exta nunquam spectavi. Alii sciant portare ad conjugem* ea *quæ mittit & quæ jubet mæchus: me adjutore nullus prædo erit: & propterea nemini socius egredior, velut*

ANNOTATIONES.

34. *Hi cornicines.*] Arturius, Catulus, & similes, cornu vel tibia canentes, dum gladiatores pugnant.

Municipalis arenæ perpetui comites.] Qui per oppida vagati sunt operam suam locantes, dum in Theatris ad gladiatoriam exercebantur municipes & oppidani. Erant enim variis in locis & urbibus Arenæ & Theatra, sed minora quam Romæ: & in Gallia Narbonensi apud Nemausum visitur adhuc amphitheatrum eximii operis antiquitate & ipsis ruderibus nobilissimum. Quid proprie municipium, docet Gellius L. 16. c. 13.

35. *Notæque per oppida buccæ.*] Arte sua noti homines soliti per Italiam cursare, & buccas inflare; cornu, tibia, buccina canentes, dum in arena certabatur: modo Formiis, alias Tusculi, Fundis, & ubicumque erant Theatra; & accersiti aderant in oppidis: nec enim Romæ nisi peritiores adhibebantur.

36. *Munera nunc edunt.*] Gladiatorium munus dant populo, quod non nisi potentiores & opulenti faciebant, quin & Nobiles, & censum Equestrem habentes, ex Edicto Tiberii, & Senatusconsulto. Cornel. Tacit. Annal. 4. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 19.

Verso pollice.] Conversus retro pollex signum erat occidendi Gladiatoris qui succubuerat: sicut e contra presso pollice populus indicabat jubebatque parci victo & afflicto humi. Plin. L. 28. c. 2. *Pollices, cum favemus,* inquit, *premere etiam proverbio jubemur.* Prudentius contra Symmachum de Vestalibus Gladiatores spectantibus.

* * * * * *Pectusque jacentis*
Virgo modesta jubet converso pollice rumpi,
Ne lateat pars ulla animæ vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense secutor.

Horat. Lib. 1. Epist. 18.

Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.

Vide Ang. Polit. Miscel. cap. 42. & Turneb. Lib. 11. cap. 6.

37. *Populariter.*] Conciliato enim favore vulgi per munera illa & ludos certantium, quemlibet confici aut reservari suggerebant populo, e cujus id arbitrio pendebat.

38. *Conducunt foricas.*] Emundandas: nihil vile & abjectum respuentes, modo lucrum inde proveniat.

Cur non omnia?] Supple conducunt; etiam maxima cur non suscipiunt ac tentant?

40. *Extollit.*] Alludit ad fortunæ rotam, inconstantiam, ludibria. Illa enim fingitur homines repente ad summum vehere per ludum ac jocum, quos pariter ex alto statim dejiciat ac præcipitet; sicque humana perpetuo circumagere.

41. *Quid Romæ faciam?*] Pergit Umbritius: cum non nisi vafri homines & improbi florent Romæ, nullus est innocenti mihi locus.

Librum, si malus est, nequeo laudare, & poscere.] Velut quid eximium ab Auctore poscere, ut nobiscum suum opus ac librum communicet, per adulationem, quam proscribit Horatius ad Pisones v. 419. & seq. & Pers. Sat. 1.

42. *Motus astrorum ignoro.*] Astrologus non sum, quod hominum genus valet apud imperitas vulgi mentes.

43. *Funus promittere patris.*] Improbo cuipiam filio, ante diem patrios in annos inquirenti, ut ait Ovidius.

44. *Ranarum viscera nunquam inspexi.*] Licet Haruspex animalium viscera consulere assuevi, haud tamen unquam e ranarum seu rubetarum extis veneficia sectatus sum. Vide Sat. 1. v. 70.

45. *Ferre ad nuptam.*] Lenocinia abhorreo.

Quæ mittit.] Vel scripta vel munera ad ejus animum pelliciendum in scelus.

46. *Mandat.*] Dicenda præscribit.

Fur

Fur erit: atque ideo nulli comes exeo, tanquam
Mancus, & extinctæ corpus non utile dextræ.
Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui fervens
Æstuat occultis animus, semperque tacendis? 50
Nil tibi se debere putat, nil conferet unquam,
Participem qui te secreti fecit honesti.
Carus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,
Accusare potest. Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum,
Ut somno careas, ponendaque præmia sumas 56
Tristis, & a magno semper timearis amico.
Quæ nunc divitibus gens acceptissima nostris;
Et quos præcipue fugiam, properabo fateri;
Nec pudor obstabit. Non possum ferre, Quirites, 60
Græcam urbem; quamvis quota portio fæcis Achææ?
Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,

truncus, atque manus emortua corpori non serviens. Ecquis modò amatur nisi criminis *particeps, & cui mens ardet* atque *agitatur secretis ac silendis nunquam non? Qui tecum communicaverit bonum arcanum, non existimat se tibi ullâ re devinctum, & nihil unquam tribuet. Dilectus erit Verri, qui Verrem quando cupit, reum agere valet. Omne sabulum Tagi densi, & aurum quod in mare defluit, ne tanti æstimetur, ut quietem amittas, & mœstus accipias munera respuenda, atque reformideris ab amico potenti. Jam quæ natio sit opulentis nostris gratissima, & à quibus potissimùm abhorream, pergam declarare, nec impediet verecundia. Nequeo tolerare, ô Romani, civitatem Græcam: etsi quanta pars* est *plebeculæ Achaicæ? Jamdudum in Tiberim fluxit Orontes Syrius,*

ANNOTATIONES.

47. *Nulli comes exeo.*] Solus, ab universis desertus Roma exeo, sine comitatu, qui nonnisi divitibus frequens adest.

Tanquam mancus.] Quasi membrum inutile civitati discedo. *Mancus,* quasi manu carens, inquiunt, & amico destitutus.

48. *Extinctæ corpus non utile dextræ.*] Pro *extincta dextra & inutilis corpori.* Sic ego Roma separor.

49. *Quis nunc diligitur, nisi conscius.*] Quoniam scelera aliorum adjuvare nolo, hinc amicus mihi nullus est.

Et cui fervens æstuat, &c.] Is solus modo diligitur, cui arcana scelera commissa sunt, & cujus mens cruciatur conscientia tot malorum, quæ tacere cogitur, & de quibus nec mutire unquam audet.

51. *Nil tibi se debere putat, &c.*] Qui bonum quid secretum tibi revelavit, is tibi se non arbitratur quidquam propterea debere, nec dona ulla tribuet, ut taceas. At qui te conscium fecit secreti criminis, ille timebit ne detegas; & muneribus te sibi devinctum habere satagit, ne unquam reveles.

53. *Verri.*] Conscelerato homini deprædatori, qualis Verres, de quo Sat. 2. v. 26.

54. *Accusare potest.*] Nempe conscius & particeps factus illius flagitiorum.

Tanti tibi non sit.] Nullo pretio quantolibet emere velis horrendos consciæ mentis cruciatus.

Opaci.] Vel propter arbores in ripa consitas, vel ob admixta auri grana. Martial. Lib. 1. Epigram. 50.

Æstus serenos aureo franges Tago,
Obscurus umbris arborum.

55. *Arena Tagi.*] *Tagus* fluvius Hispaniæ nobilissimus, aureas volvere arenas decantatus. Castellam novam permeat, Lusitaniæ partem rigat, & ad Ulissiponem ostio latissimo subit Oceanum.

In mare volvitur.] Cum arenis Tagi.

56. *Somno careas.*] Mala conscientia sollicitatus.

Sumas tristis.] Utrinque anxius; si enim sumas, torquebit te conscientia; quod si respueris, te suspectum ille conabitur de medio tollere, ne suam turpitudinem reveles.

57. *Magno semper timearis amico.*] Nec enim raro contingit, ut consciis paretur exitium, ne quid patefaciant. Unde monet Horatius Lib. 1. Epist. 18.

Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam.

60. *Nec pudor obstabit.*] A dicenda veritate non me deterrebit cujusquam reverentia.

61. *Græcam urbem.*] Romam factam Græcam & vitiis Græciæ inquinatam.

Quamvis quota portio fæcis Achææ?] Verum non Græci tantum, sed & Syri mores nostros corruptum venere: & horum Romæ est major quam illorum numerus.

Fæcis.] Metaphora a vino, id est vilissimorum Græcorum, & quasi sentinæ.

Achææ.] Metonymia, pro Græciæ, cujus pars est Achaia, ad sinum Corinthiacum.

62. *Syrus in Tiberim defluxit Orontes.*] *Orontes* Syriæ fluvius est. Id est, jampridem Syrorum eluvies Romam invexit sordes suas, & morum pravitatem, luxum, voluptates.

Et

Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad Circum jussas prostare puellas. 65
Ite, quibus grata est picta lupa barbara mitrâ.
Rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic alta Sicyone, ast hic Amydone relicta, 69
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,
Esquilias, dictumque petunt a vimine collem,
Viscera magnarum domuum, dominique futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, sermo

& secum attulit & sermonem & mores, & fides incurvas cum tibia canente, quin & patria tympana, atque puellas prope Circum prostare doctas. Illuc vos *pergite quos delectat meretrix peregrina* cum *mitra picta.* O *Romule, tuus hic agrestis* populus *induit trechedipna, & niceteria gestat cervice unctâ ceromate. Alius celsam Sicyonem, alius vero Amydonem, alius Andrum, alius Samum, alius Tralles vel Alabandam deserens, ad Esquilias & collem nominatum à Vimine se conferunt; intima summarum ædium* fiunt, *possessores etiam futuri.* Illis enim *animus acer, deplorata impudentia, lingua*

ANNOTATIONES.

63. *Chordas obliquas.*] Mores curvos simul cum incurvis instrumentis, cithara, aliisque.

94. *Gentilia tympana.*] Apud suam gentem usitata maxime in Sacris Cybeles.

65. *Circum.*] *Circus* dicitur planities rotunda, in qua pugiles equitesque exercebantur, populo ad spectandum circumsedente. Plures erant Romæ Circi, Flaminius, Neronis, Floræ. Hic intellige Circum maximum, de quo Dionys. Halicarnass. Lib. 3. refert multa: trium fuisse & amplius stadiorum longitudine; a Tarquinio Prisco designatum, Palatium inter & montem Aventinum, &c. Nam prope hunc erant meretricum domicilia. De Theatris & Circis Romanorum Alex. ab Alex. L. 4. c. 25.

Prostare.] Pro foribus stare, expectandi, invitandi, alliciendi causa. Qui mos improbus inter alia mala per Syros invectus est.

Puellas.] Quæstum corpore facientes.

66. *Lupa.*] Ita meretrix appellatur, quod sicut edendi lupa avida est, & obvios devorat; sic meretrix quæstui inhians, nec pudori parcit nec corpori, ac libidinosos perdit. Deductum nomen a Laurentia Faustuli regii pastoris uxore, Remi ac Romuli nutrice, quæ corpus inter pastores vulgare dicta, indeque cellulas meretricum lupanaria vocata. Auctor est D. Hieron. in Chron. Euseb.

Picta mitra.] Quod est ornamentum capitis usitatum Syris, Phrygiis, Ægyptis, aliisque. De *mitra* jam ante, Sat. 2. v. 84.

67. *Rusticus ille tuus.*] A pastoribus originem trahens.

Trechedipna.] Vestem cursoriam, a τρέχω, *curro*, & δεῖπνον, *cœna*, qua cursitent, vel ad cœnam rectam, vel ad sportulam, de quibus Sat. 1. Legunt quidam *Rechedipna*, aiuntque fuisse vestes peregrinas, quarum usus erant in Gymnasiis. Turneb. Lib. 3. cap. 17. explicat *Endromidem*, de qua infra, v. 103. Item Sat. 6.

Quirine.] Romuli cognomen est ab hasta, quam Sabini *Quirim* nuncupabant, inquit Festus. Vel a Marte, qui dum sævit Gradivus, dum pacatus est, & quiescit, Quirinus Romanis vocabatur: Ovid. Fast. vel potius a Curibus, id est, Sabinis in urbe receptis.

68. *Ceromatico.*] *Ceroma* unguentum ex oleo & pulvere seu terra, quo uti solebant athletæ, Martial. Lib. 7. Epigram. 31.

Vara nec injecto ceromate brachia tendis.

Niceteria.] Græca vox præmia victoriæ significans, ut torques, quæ colle pendentia ferre consueverant, ut ait vetus Schol.

69. *Hic alta Sicyone, &c.*] At Græci aliique exteri patria sua relicta Romam venientes, nostri, Romanis se multo præstantiores ostentant.

Sicyone.] Urbs est Peloponnesi, Sicyoniæ quondam regionis primaria.

Amydone.] Quæ Macedoniæ civitas est in Pæonia regione.

70. *Andro.*] Insula maris Ægei, una Cycladum. *Antandros* etiam dicta est, in qua fontem fuisse, apud Fanum Liberi patris, nonis Januariis saporem vini semper habentem, scribit Plin. Lib. 2. c. 103.

Samo.] Insula maris Icarii Junonis sacra. Fuit & *Samos*, aliter *Samothrace* dicta, in mari Ægeo, non longe a Thracia.

Trallibus aut Alabandis.] Urbes sunt Asiæ minoris, quarum hæc in Caria, illa in Lydia.

71. *Esquilias, dictumq; petunt a Vimine collem.*] *Colles* urbis Romæ, *Esquilinum* & *Viminalem* petunt, & in præcipuas se familias insinuant.

Esquilias.] Hodie mons *S. Mariæ Majoris.*

A vimine.] Hunc e septem collibus Rom. dictum a *viminibus* circa Jovis aram exortis; ut refert Sext. Ruf.

72. *Viscera.*] Quasi præcordia a quibus motus omnis, & vita.

Viscera magnarum domuum.] Quarum secreta penetrantes, etiam hæreditates captant per obsequia, & astus; unde etiam domini evadunt.

Promptus

volubilis, & rapidior quàm *fuit Isæo. Dic quid hunc esse existimes? Quemlibet virum ad nos secum advexit.* Est enim *Grammaticus, Rhetor, Geometra, Pictor, Unctor, Augur, Funambulus, Medicus, Magus. Scit universa Græcus famelicus. In Cœlum* etiam *ascendet, si imperaveris. Denique non Maurus, neque Sarmata neque Thrax erat, qui alas induit, verùm mediis Athenis oriundus. Numquid non aversabor istorum muricem? An iste subscribet ante me? Et innixus lecto superiore accumbet,* qui *Romam appulsus* est eodem *vento, quo pruna & coctona. Tam parvi putandum est quod pueritia nostra baccis alita Sabinis aërem Aventini spiravit? Quid referam, quod natio assentandi perita ignari probat*

Promptus, & Isæo torrentior: ede quid illum 74
Esse putes? Quemvis hominem secum attulit ad nos.
Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, Aliptes,
Augur, Schœnobates, Medicus, Magus, omnia novit.
Græculus esuriens, in cœlum jusseris, ibit
Ad summam non Maurus erat, nec Sarmata nec Thrax.
Qui sumpsit pennas, mediis sed natus Athenis. 80
Horum ego non fugiam conchylia? Me prior ille
Signabit? Fultusque toro meliore recumbet
Advectus Romam, quo pruna, & coctona vento:
Usque adeo nihil est, quod nostra infantia cœlum
Hausit Aventini baccâ nutrita Sabinâ?
Quid, quod adulandi gens prudentissima laudat

ANNOTATIONES.

74. *Isæo.*] Plin. Lib. 2. Epist. 3. meminit *Isæi* cujusdam Romani in quo summa facultas, copia, ubertas, &c. Fuit & *Isæus* Atheniensis Orator, Præceptor Demosthenis. Quin. L. 12. cap. 10. *Isæum* laudat.

Torrentior.] Torrente fluens rapidius & concitatius.

75. *Quemvis hominem.*] Non etenim simplex homo, sed plurimum instar: idem quippe est & Grammaticus, Rhetor, Geometra, &c.

76. *Geometres.*] Horat. L. 1. Carm. Od. 28. De *Archyta Tarentino,* insigni Geometra.

Te maris & terræ numeroque carentis arenæ
Mensorem cohibent Archyta.

Aliptes.] Græca vox eum præcipue designans qui athletas & pugiles perungebat: ἀλείφω *ungo.*

77. *Augur.*] Is ex avium garritu, pastu, volatu, futura conjectabat & prædicebat.

Schœnobates.[Σχοῖνος est funis e junco, βαίνω *gradior.* Adversus Græculos Græca vocabula non semel usurpat Juvenalis.

Magus.] Vox hæc Persica Lingua Sapientem & Philosophum indicat. Cic. 1. de Div. n. 90. *In Persis,* inquit, *augurantur & divinant Magi.* ——*Nec quisquam Rex Persarum esse potest, qui non ante Magorum disciplinam scientiamque perceperit.* Plutarch. *in vita Platonis,* Magos illos rebus divinis operam & studium exhibere, & Sacrorum Antistites esse testatur.

Omnia novit Græculus esuriens.] Persius in Prologo,

Magister artis, ingeniique largitor venter.

79. *Maurus.*] Mauritania Africæ regio, ubi nunc Barbaria Occidentalis.

Sarmata.] Vide Sat. 2. v. 1.

Thrax.] Thracia Europæ maxima pars ad maria Ægeum & Euxinum ac Propontidem, cujus caput Constantinopolis.

80. *Qui sumpsit pennas.*] Dædalus, de quo abunde satis, Sat. 1. v. 54.

Athenis.] Vide Sat. 7. v. 205. Annot.

81. *Conchylia.*] *Conchylium,* seu murex, piscis marinus, e cujus sanguine purpura fit. Plin. Lib 9. cap. 36, & alibi. Sueton. prohibitas a Julio Cæsare conchyllatas vestes memorat. Hic sensus est: an diutius manere possum Romæ, ubi Nobilium vestimenta usurpant Græculi? Certe cogor fugere hinc, ne ista videam amplius.

82. *Signabit.*] In tabulis ad quas subsignandas mecum ille vocatus fuerit. Vide Pers. Sat. 5. v. 81.

Toro meliore.] Digniori loco, in conviviis.

83. *Advectus Romam.*] E Syria, cum prunis & ficubus, ac proinde venalis, ut isti fructus peregrini, aliæque merces.

Pruna.] Damascena, seu in Damasco monte nata, ut ait Plin. Lib. 13. cap. 5. Vide Mart. Epigram. 29. Lib. 13.

Coctona.] Sunt minores ficus Syriæ peculiares. Plin. *Cottana,* Lib. 13. cap. 5. *Coctana,* Martial. Lib. 4. Epig. 89. ubi & parva *Coctana* nuncupat. Et Lib. 13. Epig. 28. sic habet.

Hæc tibi quæ torta venerunt condita meta,
Si majora forent Coctana, ficus erat.

Usque adeo nihil, &c.] Sine interrogatione legi malim cum Guieto.

84. *Quod nostra infantia, &c.*] Adeo nobis parum profuit Romæ nasci & educari.

85. *Aventini.*] Unus est e Romanis collibus, hodie, *Mons S. Sabinæ.*

Bacca nutrita Sabina.] Fructibus in Italia provenientibus. Metonymia.

Sabina.] Terra Sabina suum etiam nomen hodie retinens, Tiberi alluitur; at olim fines habuit ampliores.

86. *Quid, quod, &c.*] Sed & adulationibus serpunt Græci, & Romanos captant.

Sermonem

Sermonem indocti, faciem deformis amici;
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul a tellure tenentis?
Miratur vocem angustam, qua deterius nec 90
Ille sonat, quo mordetur gallina marito.
Hæc eadem licet & nobis laudare: sed illis
Creditur. An melior cum Thaida sustinet, aut cum
Uxorem Comœdus agit, vel Dorida nullo
Cultam palliolo? Mulier nempe ipsa videtur, 95
Non persona loqui: vacua & plena omnia dicas
Infra ventriculum, & tenui distantia rima.
Nec tamen Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hæmo.

orationem, familiaris turpem vultum laudat, *atque prolixum collum* viri *non fortis adæquat cervicibus Herculis Antæum tollentis longè à Terra? Admiratur vocem strangulatam, quâ nec pejus stridet is quo viro gallina admordetur. Nobis etiam fas est ea ipsa approbare: at istis fides habetur.* Porrò estne *Comœdus præstantior, quando repræsentat Thaidem, vel quando matronam sustinet, aut Doridem nullâ exornatum fasciolâ? Ipsa nimirùm fœmina, non personata dicere apparet.* * * * * * * * * * * * * *

Nihilominus neque Antiochus, neque vel Stratocles, vel Demetrius cum Hæmo tenero, isthic erunt admirabiles.

ANNOTATIONES.

88. *Longum invalidi, &c.*] Qui collo sunt oblongo plerumque invalidi & imbelles reperiuntur.

Cervicibus.] Hæc pars est posterior, illa anterior: utramque proprie hic usurpat Juvenalis. Nam cum laudas, anteriorem hominem aspicis; & Hercules sublatum Antæum ac cervicibus suis impositum tenuit, vicitque.

Æquat.] Æqualem Herculi dicit adulator luctatorem qui roboris tantulum ostentarit.

89. *Antæum.*] Gigantem Neptuni Terræque filium, quem certando fessum vires reparare matris Terræ attactu sensit Hercules, quare sublimem eum sustulit, atque ita brevi confecit. Hoc egregie describit Lucanus in fine Libri 4.

90. *Angustam.*] Exilem, stridulam, raucam, qualem edit Gallus gallinaceus ascendendo gallinam admordens. Ejusmodi vocem in Oratore damnat Quintil. Lib. 11. cap. 3.

91. *Marito.*] Sic Virgilius Eclog. 7. virum gregis caprum; & Horatius Lib. 1. Od. 17. olentis uxores mariti, capellas nominat: post Theocritum, apud quem τῶν αἰγῶν ἀνὴρ.

92. *Hæc eadem licet, &c.*] Nos Romani perinde ac isti, laudes adulatorias spargere & dare immeritis possemus: sed non ita nobis crederetur.

93. *An melior, &c.*] Porro non adulatores solum sed & histriones sunt Græculi. Numquid enim quisquam melius illis quamlibet in Scena personam agat, seu meretricis, seu honestæ fœminæ, seu Deæ, aut Nymphæ?

Thaida.] Persona est meretricis, Comica apud Terentium, *Eunuch.* Fuit vero *Thais* Alexandrina, insignis apud Athenas meretrix, quam celebravit Menander Poëta suis Carminibus.

94. *Uxorem.*] Honestam matrem-familias.

Dorida.] *Doris* Oceani Thetyosque filia, Nerei soror & conjux, Nereidum mater, ipsa maris etiam Nympha. Unde Virgil. Eclog. ult. *Doris amara suam non intermisceat undam.*

Nullo cultam palliolo.] Nullo velo, palla, aut fascia, coopertam: sic enim pinguntur Nymphæ.

95. *Mulier nempe ipsa videtur.*] Tam belle personam muliebrem agit & sustinet Græcus, ut revera mulier esse videatur, & gestu, & voce, &c.

98. *Nec tamen Antiochus.*] Neque vero isti præstantes, quos adeo miramur hic, Comœdiarum Actores Græculi, si fuerint illic in patria sua, laudem ullam auferent. Antiochus, inquam, Stratocles, Demetrius, Hæmus, in Græcia non erunt mirabiles, quia tot natio ad agendum in Comœdia comparata est, & laus est communis omnibus Græcis.

99. *Stratocles, & Demetrius, &c.*] Hi tempore Juvenalis arte mimica & histrionia præstabant, insignesque erant Comœdi. Quintil. Lib. 11. in fine cap. ult. *Maximos Actores Comœdiarum Demetrium & Stratoclem placere diversis virtutibus vidimus,* inquit: *sed illud minus mirum, quod alter Deos, & juvenes, & bonos patres, servosque & matronas, & graves anus optime: alter acres senes, callidos servos, parasitos, lenones, & omnia agitatoria melius. Fuit enim natura diversa; & vox Demetrii jucundior, Stratoclis acrior erat. Et facere gestus, neminem alium præter Demetrium decuit. Qui & statura & mira specie adjuvabatur, &c.* Non desunt Interpretes, qui hos histriones Romanos fuisse dicant, atque ita explicent, ut hi quamvis periti & gnari histriones cum Græcis collati laudem nullam mereantur, nec sunt mirabiles. Sed profecto boni illi tum dormitasse videntur. Nam & ratio, & nominum etymum seu notatio & contextus ipse illis repugnant.

Molli Hæmo.] Qui voce molli & magno decore fœminæ personam egregie sustinebat. Sat. 6. *Dicas hæc mollius Hæmo.*

Natio

Natio comœda eſt. Rides? Majore cachinno 100
Concutitur: flet, ſi lacrymas aſpexit amici:
Nec dolet. Igniculum brumæ ſi tempore poſcas,
Accipit endromidem: ſi dixeris, æſtuo, ſudat.
Non ſumus ergo pares: melior qui ſemper & omni
Nocte dieque poteſt alienum ſumere vultum; 105
A facie jactare manus, laudare paratus,
Si bene ructavit, ſi rectum minxit amicus,
Si trulla inverſo crepitum dedit aurea fundo.
Præterea ſanctum nihil eſt, & ab inguine tutum,
Non matrona laris, non filia virgo, neque ipſe 110
Sponſus lævis adhuc, non filius ante pudicus.

Gens comœda eſt univerſa. *Si cachinâris,* ille *riſu ſolutiore commovetur. Si flentem viderit familiarem, plorat, neque dolorem habet. Si hyemis tempeſtate ignem petas, ſumit endromidem: ſi ais, incaleſco, ſudorem emittit. Itaque non ſumus æquales. Præſtantior* eſt ille, *qui nunquam non, atq; tùm noctu quàm interdiu valet induere faciem alterius; agitare manus a fronte: facilis applaudere, ſi familiaris ructum opportunè, ſi urinam commode ejecerit: ſi ſtrepitum edat aureum vas, ſubverſo imo. Inſuper* autem *nihil eſt inviolatum ac tutum* à Græcis; * * * * *Non materfamilias domus, non puella virgo, nec maritus ipſe hactenus imberbis, non puer anteà caſtus.*

ANNOTATIONES.

100. *Natio comœda eſt.*] Hanc a natura facultatem adepti ſunt Græci, ut eximii ſint Mimi, Actores, Hiſtriones, Sueton. *Neron.* cap. 22. ſolos Græcos ſe & ſuis ſtudiis dignos ait ille.

Rides?] Si rides, ridet Græcus; ſi fles, plorat, &c. ad cujuſque mores & indolem ſeſe accommodat, ut per obſequia & blandimenta captet animum & hæreditates.

102. *Brumæ.*] Vide Perſ. Sat. 6. v. 1.

103. *Endromidem.*] Veſtem villoſam, craſſam, & arcendo frigori idoneam, e Gallia venientem. Hæc in gymnaſiis utebantur poſt exercitationes, ne calefacti frigus & morbos conciperent. Martial. Lib. 4. Epigram. 19.

104. *Non ſumus ergo pares.*] Nec enim adulari, ſimulare, obſequi, mentiri, ut Græci, novimus.

Melior.] Is vero felicior eſt Romæ.

106. *A facie jactare manus.*] Vel geſticulando manus porrigere ad exhibendos ſimulatos affectus; vel manum oſculari, & continuo extendere verſus amicum, ſalutandi atque ad blandiendi cauſa: vel etiam palpare eam ob rem illius genas & mentum.

107. *Rectum.*] Legunt nonnulli, *lectum:* ex eo Horat. Lib. 1. Serm. 3.

Comminxit lectum potus.

108. *Si trulla inverſo,* &c.] Locus omnino ambiguus. Certe *trulla* modo eſt matula & ſcaphium; modo vas potorium. Horat. L. 2. Sat. 3.

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, vappamque profeſtis.

Si de poculo intelligere placet, ſenſus erit, divitem epoto calice, inverſi etiam vaſis labra ſugere & ſua pariter, atque ita ſonitum edere. Turneb. Lib. 10. cap. 27. vel, craterem e manu bibentis elapſum cadendo tinnire. Alexand. ab Alex. Lib. 3. cap. 10. locum hunc explicans, *trullam* hic non ſignificare ſcaphium & laſanum contendit: haud dubie putat notari eos qui inter helluationes, poſtquam exhauſerunt calicem, in ejus fundo, ructu aut ſibilo crepitum facere more deteſtabili non verentur. Vel certe intelligendum convivalem quemdam ludum apud Græcos vino & epulis madentes uſitatum, quem Cottabiſin vocarunt. Hi nempe exhauſti calicis reſiduum vinum elidebant in pavimentum, vel jactabant in phialas æneas; quod ſi projectum reſonaret & ſonantius creparet, hinc ominabantur ſe ab amica redamari, & mutuo affectu teneri. Si de matula accipias; intellige divitem inter mingendum pedere; vel exonerando alvi ſordes in *trullam* auream, ejus fundum reſonare, & crepitum hinc & illinc ſonitumque fieri: & a comite Græculo ob id etiam laudari Patronum. Neque vero mirere auream *trullam* hic a Juvenale poni, quam Martialis Baſſæ exprobrat Lib. 1. Epig. 38. & meminit Lib. 11. Epig. 12. Denique poſſet quoque dici dives epulo in conviviis crepitus emittere, poſtquam exhauſit poculum, ejuſq; adeo fundum invertit. Nam & Imperator Claudius apud Suetonium, *Claud.* cap. 32. dicitur fuiſſe meditatus Edictum, quo veniam daret & flatum crepitumque ventris in convivio emittendi, cum periclitatum quemdam præ pudore ex continentia reperiſſet. Ego adſtipulor interpretationi Alex. ab Alex. eamque judico convenientiſſimam.

110. *Matrona Laris.*] Uxor, domina domus. *Lares* erant Genii & Dii peculiares, qui in certa parte domus colebantur: & hæc lararium dicebatur.

111. *Lævis adhuc.*] Junior, & hinc glaber, impubes, proindeque tenerior atque mollior.

Horum si nihil est, aulam resupinat amici.
Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.
Et quoniam cœpit Græcorum mentio, transi
Gymnasia, atque audi facinus majoris abollæ. 115
Stoïcus occîdit Baream, delator amicum,
Discipulumque senex, ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapsa est penna caballi.
Non est Romano cuiquam locus hic, ubi regnat
Protogenes aliquis, vel Diphilus, aut Erimanthus,
Qui gentis vitio, nunquam partitur amicum; 121
Solus habet. Nam cùm facilem stillavit in aurem
Exiguum de naturæ, patriæque veneno,
Limine sommoveor: perierunt tempora longi
Servitii: nusquam minor est jactura clientis. 125
Quod porrò officium (ne nobis blandiar) aut quod

Quòd *si nihil istorum adest*; *familiaris domum subvertit. Nôsse cupiunt arcana familiæ, & ob id formidari. Quia verò cœpimus meminisse Græcorum, præteri* ad *palæstras*; *& ausculta crimen gravioris togæ. Stoicus interfecit Baream, denunciator familiarem, & discipulum vetulus educatus in eo littore, ad quod decidit ala equi Gorgonei. Haud restat locus ulli Romano istic, ubi dominatur quipiam Protogenes, aut Diphilus, vel Erimanthus, qui* ex *nationis* indole *vitiosa nunquam dat partem amici,* sed eum *unus possidet. Etenim quando in auriculam credulam inspiravit tantulùm de toxico indolis & patriæ, arceor januâ, & perdita sunt spatia diuturnæ servitutis: nec alibi Clientis amissio levior putatur. Ecquod verò obsequium (ut nobis non aduler) vel quæ*

ANNOTATIONES.

112. *Horum si nihil est.*] Si deest occasio flagitii & stupri, ad aliud facinus se convertet, totamque Patroni sui domum perturbabit.

Resupinat.] Evertit, miscet, confundit, inquirendo, scrutando, expiscando arcana & secreta familiæ; quæ cum tenuerit etiam metuendus evadat.

113. *Scire volunt secreta domus.*] Sic enim quod supra Juvenalis dixit, fiunt quasi viscera magnarum domuum, adeo ut hæ sine illis stare, aut se tueri videantur non posse.

Timeri.] Ne revelent & noceant.

114. *Transi gymnasia.*] Vel dimitte gymnica certamina, de quibus vide Alex. ab Alex Lib. 2. cap. 25. & Lib. 3. cap. 9. vel, transi ad Scholas Græcorum, ipsosque philosophos ac sapientes considera, & graviores noxas animadverte in iis qui gravitate morum & doctrinæ conspicui videntur.

115. *Majoris abollæ.*] Proverbialem hanc esse locutionem notat vetus Schol. quasi majoris togæ; id est, potioris sceleris, inquit. *Abolla*, diplois, seu vestis duplex, qua utebantur Philosophi, item viri Principes. Vide Sueton. *Caligul.* cap. 35. & Juvenal. Sat. 4. v. 76.

116. *Stoicus occîdit Baream, &c.*] Publ. Egnatius sectam & disciplinam Stoicorum amplexus occidit Bareum Soranum; forsan & Heliodorus Licinium Silanum, de quibus Sat. I. ad ver. 33. & Cornel. Tacit. tum alibi, tum præcipue Annal. Lib. 16. in fine.

117. *Ripa nutritus in illa, &c.*] Oriundus e Tarso Ciliciæ urbe, quam rigat amnis Cydnus.

118. *Ad quam Gorgonei, &c.*] Tarsum condidisse a quibusdam fertur Perseus: urbique nomen imposuit ex facto, quia ibi una ex talaribus pinnis ei excidit. Vet. Schol. a Græc. ταρσός.

Gorgonei Caballi.] Perseus nimirum Pegaso equo alato vectus Medusam unam e Gorgonibus obtruncavit. Vel quia Pegasus e sanguine capitis Medusæ natus dicitur, atque illic, ut ait Lubinus, plantam seu ungulam fregerit. Ταρσός nempe & alam avium, & plantam significat.

119. *Ubi regnat.*] Optimatum animis dominatur.

120. *Portogenes, Diphilus, Erimanthus.*] Adulatores Græci. Quæ nomina a Juvenale conficta crediderim potius, quam vera esse, Pictoris, Harioli, &c. ut quidam autumant.

121. *Gentis vitio.*] E prava & ambitiosa gentis Græcorum natura & indole.

Nunquam partitur amicum.] Cum nemine gratiam primatum communicare vult.

122. *Solus habet.*] Unus vult esse gratiosus, ut omnia dona unus auferat.

Stillavit in aurem.] Per adulationes & delationes.

124. *Limine summovcor.*] Ego vetus cliens post officia plurima excludor tamen per Græculum quempiam novum hominem: nec apud antiqui Patroni domum aditus patet mihi amplius.

125. *Nusquam minor est jactura clientis.*] Romani vero parum id curant, pereatne illis antiquus & fidus Cliens: adeo illos obsident adulatores Græculi.

126. *Quod porro officium, &c.*] Quid prodest Clientibus fuisse ad officia promptissimos? Vel, quid conferunt diviti pauperes & clientes suis officiis?

Ne nobis blandiar.] Ne videar nimis favere meæ & pauperum causæ.

Pauperis

egeni dignitas illic, si satagat togâ indutus noctu cursitare, quandoquidem Prætor urget apparitorem ac properare cogit, orphanis pridem vigilibus; ne ante ipsum *collega det salutem Albinæ vel Modiæ? Iste opulento serva natus stipat latus liberorum. Nam alius quantum* stipendii *in legione Tribuni recipiunt,* tantum *dat Calvinæ, aut Catienæ:* * * * * * * * * * * *tu verò quando rapit te vultus indutæ meretricis, dubius manes,*

Pauperis hîc meritum; si curet nocte togatus,
Currere, cùm Prætor lictorem impellat, & ire
Præcipitem jubeat dudum vigilantibus orbis;
Ne prior Albinam, aut Modiam collega salutet? 130
Divitis hîc servi claudit latus ingenuorum
Filius; alter enim quantum in legione tribuni
Accipiunt, donat Calvinæ, vel Catienæ,
Ut semel atque iterùm super illam palpite: at tu
Cum tibi vestiti facies scorti placet, hæres, 135

ANNOTATIONES.

127. *Hîc*] Romæ.

Si curet nocte, &c.] Si adsit Patrono sedulus, eumque comitetur assidue. Sat. 1. v. 127. & 132.

Nocte togatus.] Vide Sat. 1. v. 96. Martial. Lib. 3. Epig. 46.

Exigis à nobis operam sine fine togatam.

Et Lib. 10. Epig. 82.

Manè vel à mediâ nocte togatus ero.

128. *Cùm Prætor lictorem.*] Sex Prætori apparebant ministri, Consuli vero duodecim: atque honoris causa comitabantur. De *Lictoribus* accurata quædam lege apud Lips. Elect. 1. c. 13.

Impellat.] Præ festinatione, & aviditate sportularum. Vide Sat. 1. v. 100.

129. *Dudum vigilantibus orbis.*] Diu, & sæpe frustra, sportulas victui suo necessarias expectantibus egenis, ut fuse dictum est Sat. 1. vel, ad fores Prætoris vigilantibus pupillis, ut ipsis det tutorem, quos Prætor despiciens ad sportulas festinat. Vetus Schol.

130. *Ne prior, &c.*] Ne alter Magistratus & Nobilis præveniat, prior salutet, & potior habeatur, seu in testamentis, seu in sportulis. Vide Sat. 1. v. 117.

Albinam aut Modiam.] Divites matronas.

131. *Divitis hic servi, &c.*] Hic vel servi divitis, vel ingenuorum filius; eodem prope sensu.

Claudit latus.] Ut comes & assecla, quia opibus inferior ingenuus; vel ut par ingenuo libertus ob æqualem censum. Horatius Serm. Lib. 2. Sat. 5. v. 18.

Utne tegam spurco Damæ latus.

123. *Alter.*] Alius dives libertus.

Legione Tribuni.] *Legio* non parem semper habuit militum numerum. Sub Romulo, tria millia peditum, equites vero trecentos continebat, atque ita dicta est quod electis militibus fiebat. Post duplicatus est numerus: deinde major aut minor fuit, &c. Porro Lege Militari sancitum ut Miles Centurioni, Centurio Tribuno, Tribunus Præfecto Castrorum, Præfectus Legato, Legatus Consuli, Consul etiam & Magister Equitum Dictatori subessent. Vide plura apud Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 5. J. Lips. Lib. 2. de *Mil. Rom.* Dial. 5. & 9. & alios.

Quantum in legione Tribuni accipiunt.] Romani suis sumptibus militavere per annos amplius trecentos. Post, ex ærario stipendium attributum: quantum vero subinde fuerit, magna lis inter doctos. Tria fuere stipendii loco, pecunia, frumentum, vestis. Cœpit dari pecunia anno U. C. 347. Id Livius restatur in fine L. 4. Hoc stipendium aliquando minus, aliquando majus extitit: initio certe exiguum; oboli duo, i. e. tres asses pediti (ut probat. Lips. cit.) Centurioni duplex, triplex equiti, auctor est Polybius L. 6. Postea deni asses dati: teste Corn. Tacit. An. 1. paulo post initium; ubi refert legiones tres, excessu Augusti & initiis Tiberii auditis, in seditionem versas ita conquestas esse; denis in diem assibus animam & corpus æstimari: hinc vestem, arma, tentoria redimi, &c. Apud Sueton. *Domit.* c. 7. legitur vulgo: *addidit & quartum stipendium militi, aureos ternos:* ubi sane reponendum, *aureis ternis*; ita Casaub. & Lips. i. e. tribus aureis quos mensibus singulis accipiebat miles, quartum addidit. Itaque sub Augusto menstruum militis aureus Romanus, idque unum stipendium: alterum adjecerit seu Caligula, seu Claudius; tertium fortasse additum per bella civilia Othonis & Vitellii: illis vero tribus quartum Domit. attribuerit. Hæc erudite Just. Lips. Elect. L. 1. c. 2. ubi & discrimen docet faciendum inter denos asses, ac denarium: hoc enim conjicit assium fuisse duodecim aut circiter: illud vero probat ex Tacito cit. apud quam miles, ut dictum, denis assibus haud contentus efflagitat denarium pro stipendio diurno. Vide etiam Alex. ab Alex. L. 6. c. 22.

133. *Calvinæ vel Catienæ.*] Meretricibus.

134. *At tu.*] O pauper mei similis.

135. *Vestiti.*] Ignobilis proinde & parum formosi. Nam pulchræ nuditatem, i. e. pellucidas vestes affectabant. Innuit Horat. Lib. 1. Sat. 2. & Martial. Lib. 3. Epig. 3.

Hæres.] Moraris, dubitas; non continuo pergis ad scortum, quod placuit: & in id times pecuniam effundere. Vel *hæres*, i.e. *adhærescis* plebeio & vili scorto, minori quidem sumptu: nec emendam carius putas Chionem superbam ac formosiorem.

Et

Et dubitas alta Chionem deducere sella.
Da testem Romæ tam sanctum, quam fuit hospes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam.
Protinus ad censum; de moribus ultima fiet 140
Quæstio: quot pascit servos, quot possidet agri
Jugera, quam multa magnaque paropside cœnat?
QUANTUM quisque sua nummorum servat in arca, [cum
Tantum habet & fidei: jures licet & Samothra-
Et nostrorum aras, contemnere fulmina pauper 145
Creditur, atque Deos, Diis ignoscentibus ipsis.
Quid, quod materiam præbet causasque jocorum

ac metuis detrahere Chionem è sublimi sella. Profer auctorem Romæ ita integrum, ut extitit hospes Deæ Idææ: Prodeat ipse Numa, aut ille *qui è templo ardente eripuit Palladem trepidantem: statim ad censum* proceditur: *interrogatio postrema erit de moribus. Quot famulos alit; quot habet agri jugera; quàm multiplici & amplo catino epulatur? Quantum pecuniæ condit unusquisque in sua capsa, tantum etiam auctoritatis obtinet. Quamvis jusjurandum adhibeas* per *nostra & Samothracum altaria, existimatur egens spernere Tonitrua, & Numina, Numinibus ipsis veniam dantibus. Quid, quod ille ipse risûs argumentum & ansam cunctis suppeditat,*

ANNOTATIONES.

136. *Chionem.*] Nobile scortum fuit, de qua Martial. Lib. 3. Epig. 34. ludit in voce χιών, *nix* Latine: aitque,

Digna tuo cur sis, indignaque nomine, dicam.
Frigida es, & nigra es: non es, & es Chione.

Alta deducere sellâ.] Qua sedet sublimis domi suæ. Vel potius intellige *sellam* seu lecticam, qua vehitur Chione; eritque sensus, dubitas conciliare tibi superbæ Chionis amores, in quam impensæ majores desiderantur: adeoque descendenti e sella manum publice præbere atque obsequium vereris & detrectas.

Sellâ.] De *sella* & lectica diximus fuse Sat. 1. v. 121, & 124.

137. *Da testem, &c.*] De contemptu pauperum queritur, quibus vel sanctissimis nulla fides Romæ haberetur.

138. *Hospes Numinis Idæi.*] Scipio Nasica, vir optimus a Senatu judicatus, dignusque in cujus ædibus deponeretur simulachrum Cybeles Romam advectum a Pessinunte Phrygiæ oppido, donec ei Deæ Templum extructum foret. Nimirum ut refert Tit. Liv. lib. 29. cap. 10. cum in Libris Sibyllinis inventum esset Carmen, quo dicebatur hostis alienigena pelli Italia vincique posse quando mater Idæa Romam advecta foret: & Delphicus Apollo consentiens oraculum edidisset, compotes fore votorum Romanos cum Deam devexissent, curassentque ut eam qui vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet.

Idæi.] Mons *Ida* duplex, alter in Creta Insula, alter in Phrygia, a quo Idæa vocata est mater Deum Cybele. De ea Ovid. Fast. 4.

Numa.] Qui Romanos inter Reges religione inclytus, & religionum auctor, de quo ante v. 12. & Tit. Liv. Lib. 1.

Vel qui servavit trepidam, &c.] Lucius Metellus Pontifex, bis Consul, Dictator, &c. qui ex incendio Templi Vestæ Palladium servavit proprio oculorum damno, flammis excœcatus per quas ierat medias. Unde tribuit ei Populus Romanus, quod nulli antea concessum, ut quoties in Senatum iret, curru veheretur ad Curiam, magno & sublimi; sed pro oculis dato, ut ait eleganter Plinius lib. 7. cap. 43.

139. *Trepidam flagranti ex æde Minervam.*] Vel propter deflagrationis periculum; vel, ut Mancinellus, quod Palladium oculos movebat, & hastam, quam manu tenebat.

140. *Protinus ad censum.*] Omnium primum quæretur, quantus sit ei testi census; quam dives ille, non quam bonus expendetur.

142. *Jugera.*] *Jugerum* terræ mensura, quanto uno boum jugo, uno die, arari potest.

Quam multâ magnâque paropside cœnat?] Quam sit apparatus mensæ lautus & magnificus?

143. *Quantum quisque suâ nummorum, &c.*] Dixerat Lucilius:

Tantum habeas, tantum ipse sies, tantique habearis.

Et Horatius:

Tanti, quantum habeas, sis.

144. *Samothracum.*] Samothracia maris Ægei Insula, Thraciæ adjacens, hodie *Samandrachi.* Inde in Phrygiam Dardanus Penates Deos, e Phrygia in Italiam Æneas asportavit. Qui vero illi Dei? Jupiter, Juno, &c. μεγάλοι θεοί, *magni Dii*, Æneid. 3. Hæc Macrob. l. 3. c. 4. addunt alii Minervam & Mercurium.

145. *Et nostrorum.*] Martis, Quirini, Deorum Romanis peculiarium.

Contemnere fulmina pauper creditur.] Adigente paupertate, ac durissimo (quod ait Tacitus) necessitatis telo, pejerare creditur, ut victum habeat; & præsenti malo futuri metum vincente. Ea est divitum de inopibus aut tenuibus opinio.

146. *Diis ignoscentibus.*] Quod necessitate, non impietate perpetratum facile condonantibus.

147. *Quid, quod, &c.*] Adde quod pauper ridiculus videtur.

si pallium turpe & lacerum, si toga squalida est, atque unus calceorum dehiscit scisso corio: aut si fractura multiplex assutâ plagâ exhibet filum crassius & novum? Egestas misera nihil habet in se molestius, quàm quòd viros ludibrio aptos reddit. Hinc *abeat, ait, si verecundia est, atque ex equitum pulvillo excedat* is *cujus bona legi non satisfaciunt; illic autem assideant filii lenonum in quovis prostibulo orti. Isthic applaudat puer exculti præconis inter adolescentes splendidos pinnirapi & adolescentes gladiatoris Ita placet inani Othoni qui nos secrevit. Ecquis isthic gener arrisit opibus inferior, & inæqualis puellæ fasciculis? Quis egens hæres constituitur?*

Omnibus hic idem, si fœda & scissa lacerna,
Si toga sordidula est, & rupta calceus alter
Pelle patet; vel si consuto vulnere crassum 150
Atque recens linum ostendit non una cicatrix?
NIL habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit: Exeat, inquit;
Si pudor est, & de pulvino surgat equestri,
Cujus res legi non sufficit, & sedeant hîc 155
Lenonum pueri quocunque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque lanistæ.
Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni. 159
Quis gener hîc placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? Quis pauper scribitur hæres?

ANNOTATIONES.

148. *Lacerna.*] Penula, vestimentum quod supra togam induitur arcendæ causa pluviæ. Vide Sat. 1. v. 62.

149. *Sordidula.*] Tantillum sordida, minus candidâ. Vide Lips. Elect. 1. cap. 13. ubi erudite differit de colore vestium Romanarum.

150. *Si consuto vulnere, &c.*] Si ruptio in calceis, aut in farto nuper recentis futuræ vestigia paruerint.

152. *Nil habet infelix paupertas, &c.*] Epiphonema, quo egestatis miserias exaggerat. *Quid turpius quàm illudi?* inquit *in Lælio* Tullius.

153. *Exeat, inquit, &c.*] Inquit & jubet designator ordinibus in Theatro disponendis præpositus. Martial. lib. 5. Epigram. 8.

Jussit surgere Lectius lacernas.

Et Epigram. 26.

Quadringenta tibi non sunt, Chærestrate, surge,
Lectius ecce venit: sta, fuge, curre, late.

154. *Si pudor est.*] Si quæ est reverentia legis & Principis, qui jubent neminem hic sedere nisi Equitem.

De pulvino surgat equestri.] E quatuordecim Theatri gradibus *pulvino* instratis.

155. *Cujus res legi non sufficit.*] Is cujus facultates sunt minores equestri censu, id est, quadringentis sestertiis, de quibus vide Sat. 1. v. 106.

Legi.] Rosciæ, qua L. Roscius Otho Tribunus plebis pauperes a ditioribus distinxit in Theatro, vetuitque ne quis in Theatro gradibus sederit nisi Eques, aut equestri censu pollens. Ascon. Pæd. Domitianus autem notatur hic qui legem illam pæne abolitam revocarat: theatralemque licentiam promiscue spectandi sustulerat. Suetonii *Domitian.* cap. 8.

156. *Lenonum pueri.*] Homines libertini generis, quorum patres locupletati per lenocinia & malas artes.

157. *Plaudat.*] Spectet in Theatro, ubi plauditur favoris causa.

158. *Pinnirapi.*] *Pinnirapus* dicitur Retiarius, qui Gladiatoris seu Mirmillionis galeam pinna insignitam arripere ac reti involvere nitebatur. Pulman. & Turneb. Lib. 3. cap. 8. *Pinnis* pavonum ornari solebant Gladiatores si quando ad pompam descenderent. Vetus Scholiast. Vide quæ ad Sat. 2. ver. 143. & seq.

Juvenes.] Filios *Lanistæ.* Is erat princeps & magister Gladiatorum quibus veluti laniandis præerat, & quos erudiebat.

159. *Othoni.*] Is Auctor Rosciæ legis, de qua mox. Horat. Epod. 4.

Sedilibusque magnus in primis Eques,
Othone contempto, sedit.

160. *Quis gener hîc placuit, &c.*] Qui parentes filiæ maritum inopem elegerunt unquam Romæ? Interrogatus contra Themistocles collocaretne filiam bono pauperi, an minus probato sed diviti, respondit: malo virum qui pecunia egeat, quam pecuniam quæ indigeat viro. Plutarchus in ejus vita.

161. *Sarcinulis.*] Pecuniis, bonis, ornamentis muliebribus velut in fasciculum & sarcinam collectis. *Doti,* inquit Vetus Scholiastes

Quando

Quando in consilio est Ædilibus? agmine facto
Debuerant olim tenues migrasse Quirites.
HAUD facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. Sed Romæ durior illis 165
Conatus: magno hospitium miserabile, magno
Servorum ventres, & frugi cœnula magno,
Fictilibus cœnare pudet, quod turpe negavit
Translatus subito ad Marsos, mensamque Sabellam,
Contentusque illic Veneto duroque cucullo. 170
Pars magna Italiæ est (si verum admittimus) in qua

Quandonam adest in deliberationibus Ædilium? Sanè *oportebat Romanos pauperes quondam secessisse turmatim. Arduum est* quidem *assurgere* eos, *quorum parva bona domestica impediunt virtutem: at Romæ nisus illis* est *difficilior. Miserum domicilium caro* constat; *caro abdomen servorum; caro frugalis cœna. Pudor est cibum capere in* vasis *testeis, quod* tamen *pudendum inficiatur raptus repentè apud Marsos, & Sabinam mensam; atque illic satis habuit cuculionem cæruleum & crassum. Si verum fatemur, magna Italiæ portio est,*

ANNOTATIONES.

162. *Quando in consilio est Ædilibus?*] An *Ædiles* suum in consilium advocant aliquando pauperes, bonos quantumvis & sapientes viros? Ovid.

> *Curia pauperibus clausa est: dat census honores.*

Ædilibus.] *Ædiles* alii erant Majores & Curules, alii Plebeii & Minores. Duo sæpius, sex aliquando fuere. Curatores erant urbis, annonæ, ludorum, sacrarum etiam rerum, &c. Nero ipse *Ædilis* fuit. Vide Plutarchum *in Mario* non longe a principio. Alex. ab Alex. lib. 4. c. 4. & alios.

163. *Debuerant olim tenues migrasse Quirites.*] Sensus est: bene profecto plebs olim Romana a potentioribus oppressa in Montem Sacrum secessit: & melius fortasse consuluisset rebus suis, si nunquam rediisset in gratiam cum Magnatibus, a quibus ita contemnitur etiamnum & male habetur, quicquid Menenii Agrippæ auctoritas atque callida oratio suggereret. Vid. Tit. Liv. l. 2. Dion. Halicarnass. lib. 6.

164. *Haud facile emergunt, &c.*] Aristot. Eth. 1. favet huic sententiæ, ubi ait eum præclara & magna vix posse exequi & præstare, cui facultates desunt: quoniam per amicos & civilem potentiam veluti per Instrumenta necesse est pleraque effici.

165. *Sed Romæ durior, &c.*] Magna quidem ubique est pauperibus emergendi difficultas; at Romæ præsertim, ubi omnia caro constant.

166. *Magno hospitium, &c.*] Non nisi magno pretio conducitur tenuis domus; magno pariter aluntur servi, & mensa instruitur cibis.

169. *Translatus subitò ad Marsos, &c.*] Quod ait, *subito,* videtur innuere M. Curium Dentatum: de quo vide Sat. 2. ver. 3. placet aliis Publ. Cornel. Scipionem hic intelligi. Aliis ego satis assentior qui accipiunt generaliter quemlibet Romanorum urbe recedentem, ad eos populos, qui frugali utuntur mensa, quales Sabini, Samnites, &c.

Marsos.] Hi fuerunt Italiæ populi, sub Samnitibus, ubi nunc pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum, in regno Neapolitano, & in finibus ditionis Pontificiæ. Hactenus regiuncula nomen retinet, vulgo, *Ducato de Marsi.* Illos a *Marso* Circes filio denominatos pridem & in veneficiis edoctos refert Solinus. Quam vero bellicosi Samnites, & quam diu Romanorum arma exercuerint, testis Livius lib. 7. & seq.

Sabellam.] De Sabina terra jam dictum antea ver. 85. De Sabinorum cum Romanis bello, & postea fœdere Tit. Liv. lib. 1. & Macrob. lib. 1. cap. 9. ab his orti Sabelli, & pro illis aliquando sumuntur: inter Samnites vero censentur Plinio lib. 3. cap. 12.

170. *Veneto duroque cucullo.*] Villosa veste, e crassiore lana, ad arcendum frigus, pluvias, aliaque aëris incommoda, qua utebantur nautæ imprimis & milites.

Veneto.] Coloris cærulei, quo viliores panni tingebantur. Eo primum usi *Veneti* piscatores dicuntur. *Venetus* color, inquiunt, marinis est fluctibus similis. Martial. lib. 14. Epig. 131.

> *Si Veneto prasinoque faves, qui coccina sumis.*

Cucullo.] *Cucullus* & *cuculio* velamentum capitis est.

171. *Pars magna Italiæ.*] Non tamen in universa Italia regnat luxus vestium, ut Romæ.

172. *Nemo togam sumit nisi mortuus.*] Ruri, aut in municipiis agentes tunicam vulgo induunt raro togam. Plin. lib. 7. Epist. 3. *quousque toga feriata? Liber totos dies?* Martial. lib. 10. Epigr. 47. inter vitæ beatioris causas & instrumenta togam raram numerat. Et Epigram. 51. ejusdem libri exclamat: *O tunicata quies!* Id est, quam beati, qui procul ambitu & servitiis togatorum vivunt, quieti rure, & tunicati! Tunica enim vestis brevior, operi magis idonea,

ubi nullus togam induit praeterquam fato functus. Si interdum ipsa dierum festorum solemnitas celebratur herbido theatro, & tritum exodium denique revertitur ad suggesta; quandò infans agrestis in materno sinu expavescit rictum personae pallidae; paria ibi vestimenta conspicies, & aequalem Orchestram, ac plebem: integumentum illustris dignitatis.

Nemo togam sumit nisi mortuus. Ipsa dierum
Festorum herboso colitur siquando theatro
Majestas: tandemque redit ad pulpita notum
Exodium, cum personae pallentis hiatum 175
In gremio matris formidat rusticus infans:
Æquales habitus illic, similemque videbis
Orchestram, & populum, clari velamen honoris

ANNOTATIONES.

172. *Nisi mortuus.*] *Mortuos* enim Itali togatos efferebant ad sepulchrum: sicut Graeci palliatos. Vide Persii Sat. 3. ver. 103. ubi ait,

> ----*Tandemque beatulus alto*
> *Compositus lecto, crassoque lutatus amomo*
> *In portam rigidos calces extendit.*——

Et Lips. Elect. 1. cap. 6.

Ipsa dierum festorum.] Ipsis diebus festis & in celebritatibus ludorum, aequales togae assumuntur ab omnibus, adeo ut nec Principes & Nobiles spendorem vestium affectent supro caeteros.

173. *Herboso Theatro.*] In pratis. in nudo cespite & gramine, ubi primum agi Dramata coepere, & simplicitas illa diu servata retentaque in oppidis & municipiis; vel sub arborum umbra, aut certe in Theatro frondibus & ramis intecto. Unde Scenae profluxit nomen. Nam σκηνὴ *umbraculum*, & tentorium significat. Exigua certe & imperfecta fuere Theatrorum initia. Horat. Epist. ad Pisones, seu de Arte Poët. v. 178.

> *Post hunc, personae pallaeque repertor honesta*
> *Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis.*

Propertius lib. 4. Eleg. 1. v. 15.

> *Nec sinuosa cavo pendebant vela Theatro*
> *Pulpita solemnes non oluere crocos.*

Et in Gallia quidem haud dudum, quam nuda & ornamentis destituta agerentur Dramata, adeo ut nec aulaeis, nec telis tabulisve pictis essent decorata, refert Scaliger Poët. lib. 1. cap. 21. Vide & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 16.

174. *Redit.*] Pro *rediit, tandem*, id est post annum, vel post Tragoediae seria & molesta sudibus animis taedia. Vide infra, mox.

Ad pulpita.] In Scenam, in Theatrum, in ea Tabulata, in quibus agunt Ludiones, ac Mimi pariter ac Tragoedi.

Notum.] Quia saepe recantatum, non novum, ut Romae.

175. *Exodium.*] Diverbium post Tragoedorum e Scena *exodon* seu *exitum:* Mimi nempe ridiculis verbis & gestibus spectatores oblectant Vetus Scholiast. Turnebus autem lib. 10. cap ult. sic habet: *Exodia in Atellanis Fabulis diverbia vocabantur, eo quod Tragoedis Scen. egressis ad recreandum spectatorem e pristin. molestia subjiciebantur, &c.* Horatius ad Pisones, ver. 220.

> *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum*
> *Mox etiam agrestes Satyros nudavit, & aspe*
> *Incolumi gravitate jocum tentavit, eo quod*
> *Illecebris erat, & grata novitate morandus*
> *Spectator, functusq; sacris, & potus, & exlex*

Et paulo ante,

> *Indoctus quid enim saperet liberq; laborum,*
> *Rusticus urbano confusus, turpis honesto?*

Vide Sat. 6. ver. 71.

Personae pallentis.] Vel quia persona seu larva colore est pallente; vel quia histrionis facies erat illi a sua gypso, seu albo colore; alia autem faecibus, ut notat Horatius ad Pisone ver. 277.

> *Quae canerent agerentque peruncti faecibu ora.*

Hiatum.] Os mimorum horrendum hians vel quod solent pueri personas & personatos expavescere.

176. *In gremio matris formidat rusticus infans.*] Nutrices cum puerulis solitas spectaculis adesse innuit Plautus Paenul. in Prologo,

> *Nutrices pueros infantes, minutulos*
> *Domi ut procurent, neve spectatum afferant,*
> *Ne & ipsae sitiant, & pueri peritent fame;*
> *Neve esurientes hic quasi hoedi obvagiant.*

177. *Illic.*] In Theatro, universis spectatoribus habitus par, nec uni splendidior quam alteri.

178. *Orchestram.*] Locus in Theatro proprius choris & saltatoribus, ab ὀρχέομαι, *salto.* Ponitur hic pro locis *Orchestrae* proximis, in quibus sedebant ad spectandum Senatores. Vide Alex. ab Alex. mox. cit lib. 5. cap. 16.

Clari velamen honoris.] Dignitatis Æditiliae insigne & ornamentum.

Sufficiunt

ufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus albæ. 179
Iic ultra vires habitus nitor; hic aliquid plus,
Quam ſatis eſt, interdum aliena ſumitur arca.
Commune id vitium eſt: hic vivimus ambitioſa
Paupertate omnes: quid te moror? OMNIA Romæ
Cum pretio. Quid das, ut Coſſum aliquando [ſalutes?
Ut te reſpiciat clauſo Veiento labello? 185
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati:
Plena domus libis venalibus: accipe, & illud
Fermentum tibi habe: præſtare tributa clientes
Cogimur, & cultis augere peculia ſervis.

Togæ candidæ ſatis ſunt majoribus Ædilibus. Iſtic veſtis ſplendor eſt *ſupra facultates. Iſtic quiddam plus quàm ſufficit aliquando promitur è marſupio aliorum. Labes illa vulgaris eſt. Iſtic vitam agimus* in *egeſtate ambitioſa. Ecquid detineo? Romæ cuncta cum pecunia* fiunt. *Quid donas, ut Coſſo interdum ſalutem dicas; ut ad te oculos torqueat Veiento, labris non apertis? Hic tondet lanuginem, iſte dilecti capillos demittit. Ædes* ſunt *refertæ placentis vendendis. Sume, & hoc tibi rmentum accipe.* Nos *clientes vectigalia pendere aſtringimur, & amplificare bona famulis tidis.*

ANNOTATIONES.

179. *Sufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus alæ.*] *Ædiles* ipſi Curules & majores tunicis bis contenti ſunt, neque purpureas ſumunt toıs cùm ludis præſunt, aliave ſui muneris offia exercent. Vel, ſoli Ædiles ſpectacula edens albas & recentes habent tunicas; alii verò inùs nitidas, jamque ſqualeſcentes, & quotidiıas induunt: contra quam fit Romæ, ubi omes ſpectant in veſte candida, recente, ſplendida, ıxta illud Martial. l. 4. Epigram. 2.

Cùm plebs, & minor ordo, maximuſque
Sancto cum duce candidus ſederet.

180. *Hîc ultra vires, &c.*] At Romæ dumxat plerique veſtem ſumunt nitidiorem, quam rant eorum opes ac dignitas.

Aliquid plus quam ſatis eſt.] Non contenti eceſſariis quæ poſſunt è ſuo habere, è mutuato conducto, luxui indulgent.

182. *Ambitioſa paupertate.*] Ambitionis & perbiæ plena: opulentiores enim videri volunt uam ſint.

183. *Omnia Romæ cum pretio.*] Magno conſtant comparantur omnia, ut jam ſupra dictum.

184. *Quid das.*] Quæ munera tribuis ſervis Nobilium, ut te perducant ad dominos? Horat. ib. 1. Sat. 9.

Difficiles aditus primos habet: haud mihi deero,
Muneribus ſervos corrumpam; non hodie ſi
Excluſus fuero, deſiſtam, &c.

Ut Coſſum aliquando ſalutes.] Ut facile tibi int aditus ad Coſſum, ejuſque ſimiles opulentos c Nobiles, quos identidem ſalutes.

185. *Ut te reſpiciat clauſo Veiento labello.*] Ut ſi non alloquio, reſpectu ſaltem uno digneur te potens quiſpiam.

Veiento.] Fabritius *Veiento* homo ſuperbus ob famoſos libellos a Nerone Italia pulſus, Corn. Tacit. Annal. lib. 14. Ejus etiam meminit Plin. ib. 4. Epiſt. 22. De eo rurſum Sat. 6.

Clauſo labello.] Nedum enim homines comiter alloqueretur ille, vix intueri dignabatur ſalutantes, alioſque omnes deſpiciebat.

186. *Ille metit barbam, crinem hic, &c.*] Ut domini gratiam demereatur, aſſentatur & famulatur ejus ſervulo, quem ei dilectum novit. Hinc adeſt illi obſequens feſta illa die, qua primam lanuginem & crines reſecat Diis ex more conſecranda, ſeu Phœbo, ſeu Æſculapio, &c. Vide Martial. lib. 1. Epigram. 32.

Hos tibi, Phœbe, vovet totos a vertice crines
Encolpus domini Centurionis amor, &c.

Et lib. 9. Epigram. 17.

Conſilium formæ ſpeculum, dulceſq; capillos
Pergameo poſuit dona ſacrata Deo.
Ille puer tanto domino gratiſſimus aula,
Nomine qui ſignet tempora verna ſuo.

Crinem hic deponit amati.] Hic pueri amati comam in templo deponit, ut per hæc obſequia atque officia ſervulo præſtita, domina potenti gratioſus eſſe queat.

187. *Plena domus libis venalibus.*] Porro feſta die ſupra dicta mittuntur puero a clientibus certatim munuſcula, quibus ille venditis peculium augeat.

Libis.] *Liba* ſunt placentæ e farre, melle, & oleo.

Accipe & illud fermentum, &c.] Tu eme e placentis; vel pro datis libis, fermentum hoc tibi retine.

188. *Fermentum.*] Tumoris, iræ & indignationis cauſam & materiam, quod nimirum non patronis modo, ſed etiam famulis eorum ſerviendum eſt, ac ſolvenda quaſi tributa.

Tributa.] Amato puero, aliiſve ſervis annua munera certis diebus; ſicut domino, in natali, in nuptiis, &c.

189. *Cultis ſervis.*] Bene curatis ac nitentibus tum cuticula tum veſtimentis.

Peculia.] Proprie ſunt bona quæ ſervus habet extra domini poteſtatem, ut notat Servius.

Quis timet, aut timuit gelida Præneste ruinam;
Aut positis nemorosa inter juga Volsiniis, aut 191
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce?
Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magna parte sui: nam sic labentibus obstat
Villicus, & veteris rimæ contexit hiatum, 195
Securos pendente jubet dormire ruina.
Vivendum est illic, ubi nulla incendia, nulli
Nocte metus: jam poscit aquam, jam frivola [transfert
Ucalegon; tabulata tibi jam tertia fumant.
Tu nescis. Nam si gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur 201
A pluvia; molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Procula minor, urceoli sex,
Ornamentum abaci; necnon & parvulus infra

Quis formidat vel formidavit casum domûs *in Præneste frigida, vel Volsiniis constitutis inter colles nemoribus consitos, vel simplicibus Gabiis, vel* in *propugnaculo Tiburis declivis? Nos habitamus civitatem exiguo fulcro innixam, maximâ sui parte. Etenim Villæ procurator ita sistit ruituras* ædes, *ac resarcit labem antiquæ fracturæ;* atque *mandat tutos quiescere imminente lapsu. Vita est ibi traducenda, ubi nullæ deflagrationes, nulli timores noctu. Ucalegon modò petit aquam; modò fragilia transportat: jam tibi fumum emittit tertia contignatio: Tu* verò *ignoras. Etenim si timetur in infimis locis, postremus deflagrabit ille, quem tecta una defendunt ab imbribus, ubi teneræ columbæ ova pariunt. Codrus habebat cubile brevius Proculâ, sex vascula, abaci ornatum. Subitùs* erat *Urna exigua,*

ANNOTATIONES.

190. *Quis timet, aut timuit, &c.*] Alia persequitur Romæ incommoda, ab ædium ruina, & incendiis.

Gelidâ Præneste.] Hæc urbs Latii, hodie, *Palestrina*, gelida ob aquas, & situm inter montes. E colonia factum municipium efflagitantibus Prænestinis a Tiberio Imperatore, narrat Gellius, lib. 16. cap. 13.

191. *Volsiniis.*] Urbs antiqua Hetruriæ fuit. Hodie *Bolsena* nuncupatur.

192. *Simplicibus Gabiis.*] *Gabii*, olim Latii urbs, in via Prænestina. *Simplices* vocat seu ob tenuitatem, seu potius quod Sexti Tarquinii dolo circumventi, ab ejus patre Superbo capti sunt. Vide Liv. lib. 1. cap. 53.

Proni Tiburis.] Hæc Latii civitas, hodie *Tivoli*. Sabinis contermina, sita in declivi, unde *prona* dicitur. Arcem vero situs arduus præbuit.

193. *Nos urbem colimus, &c.*] Romæ autem ædificia pervetusta sunt, ac ruinæ pleraque proxima, quare sustentantur fulcris sæpe.

Tibicine.] *Tibicines* in ædificiis vocantur adminicula & columnæ, quæ ruituris aliàs ædibus adhibentur. *Nomen a similitudine tibiis canentium*, inquit Festus.

195. *Villicus.*] Is enim vocatus a domino jubetur subvenire labenti domui, quam locat. Ille vero utcunque ruinas sarcit, ac hiatus parietum contexit.

Veteris rimæ contexit hiatum.] Rupturas parietum calce modica perfundit, & tum inquilinos jubet manere securos, quasi ruinam instaurasset. Vetus Schol.

197. *Vivendum est illic.*] Absit ut Romæ tot in periculis degam, inquit Umbritius: eo pergendum ac vivendum, ubi, &c.

198. *Poscit aquam.*] Ad restinguendum incendium.

Frivola.] Vilia vasa & supellectilia eripit pauper ex incendio.

199. *Ucalegon.*] Vicinus quispiam. Alludit ad Virg. Æneid. 2.

Jam proximus ardet Ucalegon.

Tabulata tertia.] *Tristega*. In quibus habitabant tenuiores. Divites enim inferiora incolebant, cætera locabant pauperibus. Vetus Schol.

Fumant.] Jam serpente & grassante igne.

200. *Tu nescis.*] Imminens exitium ignoras, O pauper, superiora tabulata conducens.

Trepidatur.] Vox præcipitem eorum actionem, qui restinguendo vel evitando student incendio, belle exprimens.

201. *Quem tegula sola tuetur.*] Qui in suprema ædium parte habitat, quæ tegulis est proxima.

202. *Ubi reddunt ova columbæ.*] Super tecta columbaria fiunt, inquit Vetus Schol.

203. *Codro.*] Egenti cuipiam. Vide Sat. 1. ver. 2.

Proculâ.] Uxore sua alioqui parva.

204. *Ornamentum abaci.*] Hic erat omnis *abaci* ornatus.

Abaci.] *Abacus*, mensa structoria, armarium, in quo reponuntur vasa, seu ad usum quotidianum, seu ad ornatum & pompam.

Cantharus,

Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron:
Jamque vetus Græcos servabat cista libellos, 206
Et divina Opici rodebant carmina mures.
Nil habuit Codrus: quis enim negat? Et tamen [illud
Perdidit infelix totum nil: ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quod nudum, & frusta rogantem
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoque juvabit. 211
Si magna Asturii cecidit domus: horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia prætor:
Tunc geminus casus urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, & jam accurrit qui marmora donet;
Conferat impensas. Hic nuda, & candida signa; 216
Hic aliquid præclarum Euphranoris, & Polycleti,
Phæcasianorum vetera ornamenta Deorum.
Hic libros dabit, & forulos, mediamque Minervam;

& recumbens Chiron sub ipso marmore: & jam antiqua arca custodiebat codices Græcos, & mures Opici arrodebant eximios versus. Codrus nihil possidebat. Nam quis injiciatur? Ac nihilominus infortunatus amisit istud omne nihil. Suprema verò miseriæ accessio est, *quòd spoliatum atque petentem frustula* panis, *nullus alimento, nullus ædibus ac domicilio sublevabit.* Quod *si corruerint summæ Asturii ædes, parens squalida, atrati primates* erunt: *Prætor dictionem juris remittit. Tùm duplex civitatis ruina, tùm ignem detestamur:* dumque *flagrat etiam, statim advolat qui det marmora; sumptus contribuat. Ille statuas albas ac denudatas; iste quidpiam eximium Euphranoris & Polycleti* opus, *antiqua insignia Numinum Phæcasianorum; alius codices, & armaria, atque dimidiam Palladem;*

ANNOTATIONES.

205. *Cantharus.*] Poculum, de quo Virgilius Eclog. 6. Macrob. lib. 5. cap. 21.

Et recubans sub eodem marmore Chiron.] Ad pedem abaci sculpta erat effigies *Chironis* Centauri, ex eadem materia, argilla nimirum. Recumbebat vero quasi sustinens abacum. Intelligunt alii ejusdem *Chironis* opera Medica seu Chirurgica (ex Plin. lib. 7. cap. 56.) in armario Codri posita: is enim paupertate adactus ad eas se artes contulerat. Cœl. Rhodig. lib. 7. c. 12.

206. *Jamque vetus Græcos, &c.*] Jampridem Græcos libros, & carmina, quibus studuerat antea, reliquerat.

207. *Divina.*] Ironice, Raucum enim Codrum dixit Sat. 1.

Opici.] Minus bene, *apici*, quidam legunt, ut notat Lipsius Epist. quæst. lib. 4. Epist. 25. Melius, *Opici*, id est, putidi, fœtidi: ab *Opicis* seu *Oscis* Campaniæ populis, apud quos vigebant fœdæ libidines. Alii nomen trahunt ab ὀπῆ, *foramen*, seu *caverna*, in quibus mures sæpe latent. Aliis *Opici* significant Græcæ Linguæ nescientes. Et favet Gellius lib. 13. cap. 9.

210. *Frusta.*] Legunt nonnulli, *frustra.*

212. *Si magna Asturii, &c.*] Si calamitas opprimat tenuiorem, haud curatur: at si divitem ac potentem, certatim sublevatur. Quod certe iniquum.

Asturii.] Aliis *Asturici*, aliis *Arturii*, ut is idem sit qui supra ver. 29.

Horrida Mater.] Tota Roma in luctu est. Vel, matronæ sordidas induunt vestes, ut dolorem significent.

213. *Pullati.*] Ne vestem intellige atram seu nigram, quæ solis in funeribus adhibebatur, sed sordidiorem, quæ luctum indicabat. Ex Lipsio Elect. 1. cap. 13.

Differat vadimonia prætor.] Sicut in publicis calamitatibus solebat indici Justitium. Testis Livius passim.

214. *Tunc geminus casus urbis.*] Roma videatur cecidisse, aut a Gallis capta dirutaque rursum.

Odimus ignem.] Vel incendii, vel etiam foci. Lugentes enim ignem foci extinguebant. Vetus Schol.

216. *Conferat impensas.*] Ad novas ædes construendas.

Nuda & candida signa.] Statuas a marmore candido, Pario.

217. *Euphranoris & Polycleti.*] Hic Statuarius, ille Pictor, excellentissimi. Quintil. l. 12. cap. 10. Plin. lib. 34. cap. 8.

218. *Phæcasianorum.*] *Phæcasii* Sacerdotes erant Athenienses & Alexandrini, ab albis calceis nominati. Appian. lib. 5. ubi de M. Antonio. Aliis Dii Græci sunt ita dicti, quasi *Phæcasiati*, id est, induti φαικασίοις, *calceamentis rusticis*, Turneb. lib. 10. cap. 27. Porro in antiquissimis codicibus legitur: *Hæc Asianorum*, pro *Phæcasianorum*. Et Vetus Schol. notat eam gentem invidiose nominari.

219. *Mediamque Minervam.*] A vertice ad umbilicum expressam in marmore, aliave materia.

alius modium pecuniæ donabit. Denique *Perficus orbatorum magnificentiffimus recondit præstantiora, amplioraqu & jam suspicionem jure præbet, quasi propriam ipse domum combusserit. Modò queas abstrahi ludis Amphitheatri, ædes* tib i *commodæ comparantur Soræ, vel Fabrateriæ, vel Frusinone, quanto jam* pretio domum *obscuram paras ad unum annum. Illic hortus & puteus non profundus, neque trahendus fune, diffluit in teneras plantas, promptè exhaustus. Vitam age contentus rastro, & cultor hortuli nitidi, è quo centenis Pythagoræis convivium præstare queas. Non est nihil se reddidisse possessorem unius lacertæ, quâvis* orbis *parte, quolibet diverticulo. Isthic ægroti multi vitam perdunt* ob *vigilias ;*

Hic modium argenti: meliora, ac plura reponit
Perficus orborum lautiffimus, & meritò jam 221
Sufpectus, tanquam ipfe fuas incenderit ædes.
Si potes avelli Circenfibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frufinone paratur,
Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.
Hortulus hîc, puteufq; brevis, nec refte movendus,
In tenues plantas facili diffunditur hauftu. 227
Vive bidentis amans, & culti villicus horti,
Unde epulum poffis centum dare Pythagoræis.
Eft aliquid quocunque loco, quocunque receffu,
Unius fefe dominum feciffe lacertæ. 231
Plurimus hîc æger moritur vigilando; fed illum

ANNOTATIONES.

220. *Modium.*] Menfuræ genus, pars fexta medimni, quod fex modios continet. Aliis medius libras habet quadraginta quatuor

221. *Perficus.*] Dives quilibet, ex Horatio lib. 1. Od. 38.

Perficos odi puer apparatus.

Vel *Fabius Perficus*, de quo Sat 8. ver. 14. Seu forte Perfa fuerit Arturius, de quo paulo ante.

Orborum lautiffimus.] Qui enim liberis carent, folent impenfis haud parcere.

222. *Sufpectus.*] Ita Martial. lib. 3. Epigram. 51.

Empta domus fuerat tibi, Tongiliane, ducentis.
Abstulit hanc nimium cafus in urbe frequens.
Collatum eft decies. Rogo, non potes ipfe videri
Incendiffe tuam, Tongiliane, domum ?

223. *Si potes avelli Circenfibus.*] Si quidem carere potes Circo; modo velis te privare ludis iftis curulibus & fpectaculorum oblectamentis, certe commodius habitabis in aliis Italiæ urbibus. Hoc dicit Poëta quod Romani mirum in modum fpectaculis dediti erant. Unde Sat. 10. ver. 80. notantur velut optantes dumtaxat *panem* & *Circenfes.*

Circenfibus.] Quid Circus, & quotuplex Romæ notavimus fupra ad ver. 65. de Ludis & eorum ritu, Dionyf. Halicarn. lib. 7. ad finem. Scenicorum ludorum initia vide apud Liv. initio lib. 7 De *Circenfibus*, qui die nona Aprilis celebrabantur in honorem Cybeles ac Cereris, Ovid. Faft. 4. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8.

Soræ.] Hæc olim urbs Latii ad Lirim fluvium, hodie in Aprutio ulteriori, vetus nomen haud amifit.

224. *Fabrateriæ.*] Ea civitas, hodie, *Falvaterra*, non procul a fluvio Liri, pridem Volfcorum fuit in Latio oppidum.

Frufinone.] *Frufino*, vel *Frufinum*, Strab. & Ptolem. urbs quondam Latii: hodie vocatur *Frufilone*, eftque in Campania Romana.

Domus paratur quanti nunc tenebras &c.] Emptam habere domum illic potes eodem pretio, quod folvis Romæ pro locatione domus annua.

225. *Tenebras.*] Obfcuram & tenebrofam domum.

226. *Hîc.*] In urbibus Italiæ mox nominatis.

Nec refte movendus.] Tam facile habes aquam e puteo ad rigandum hortum, ut manu attingere ac haurire queas, fine ullo fune.

228. *Bidentis.*] Per *bidentem* furcam, agriculturam & rufticam vitam defignat metonymice.

229. *Pythagoræis.*] Hi poft Magiftrum fuum Pythagoram docebant abftinendum ab animatis, & oleribus vefcebantur. Diog. Laërt. lib. 8. Athen. &c. Vide Sat. 15. ver. ult. Annot.

230. *Eft aliquid.*] Non parva res eft, nec parvi æftimanda.

231. *Lacertæ.*] Quidam legunt, *latebræ*, eodem fenfu : id eft, aliquid eft extitiffe dominum minimæ cujuflibet rei, vel parvi domicilii quod fufficiat latebris lacertarum. De his Plin. lib. 8. cap. 39. & alibi.

232. *Plurimus hic æger moritur vigilando.*] Nimiis vigiliis morbos, & hinc mortem creari conftat.

Sed illum languorem peperit cibus imperfectus.] Cibus non bene coctus languorem peperit: coctioni vero nocuit immodicus calor, ac nimia ficcitas, quam pariunt vigiliæ ob continuam agitationem, ac fpirituum vitalium confumptionem.

Languorem

Languorem peperit cibus imperfectus, & hærens
Ardenti stomacho. Nam quæ meritoria somnum
Admittunt? Magnis opibus dormitur in urbe. 235
Inde caput morbi; rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, & stantis convicia mandræ
Eripiunt somnum Druso, vitulisque marinis.
Si vocat officium, turba cedente vehetur
Dives, & ingenti curret super ora Liburno, 240
Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus
Namque facit somnum clausa lectica fenestra.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat
Unda prior, magno populus premit agmine lumbos
Qui sequitur: ferit hic cubito, ferit assere duro 245
Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metretam,

at morbum hunc creavit esca indigesta, & adhærens stomacho fervent. Enimverò quæ conducta soporem permittunt? In hac *civitate somnus capitur multis divitiis. Hinc fons ægritudinum. Curruum transvectio* in *anfractu angusto viarum, atque maledicta stabuli hærentis quietem auferunt Druso, ac vitulis marinis. Si invitat officium, opulentus portabitur, recedente multitudine, ac properabit* vectus *Liburno grandi, supra vultum. Eundo verò lectitabit, vel scriptitabit, aut somno indulgebit intùs. Etenim soporem conciliat lectica fenestellâ occlusa. Nihilominus ante nos perveniet* ille. Quippe *nos festinantes impedit fluctus præcedens: plebs* autem *subsequens ingenti turbâ comprimit renes* nostros. *Ille cubito pulsat; alius amite duro percutit: Iste verò trabem, alter cadum impingit* in *caput.*

ANNOTATIONES.

233. *Et hærens ardenti stomacho.*] Quippe non digestus, nec in succum nutritivum conversus, neque proinde transmissus in singulas corporis partes.

234. *Meritoria.*] Vel ædes tumultui populari proximæ, vel tabernæ mercede conductæ in quibus opifices fragore & strepitu vicinos excitant, somnumque interrumpunt.

235. *Magnis opibus dormitur in urbe.*] Magna potentia silentium imponitur vicinis tabernariis ut magno pretio somnus constet, inquit Vetus Schol. Vel, potius, magnis opibus est opus ad habendas ædes a tumultu populari seclusas ac remotas, amplas nempe, in quarum recessu a vicis & tabernis longe posito, quies sit & somnus non interruptus. Vide Martial. l.12. Epig.57, & 69.

236. *Rhedarum transitus.*] Fragor & strepitus curruum, clamor aurigarum, tumultus concurrentium hominum ac rhedarum.

Arcto vicorum inflexu.] Erant certe veteris Romæ vici angusti & parum directi. Patet ex Livio in fine libri 5. ubi post incensam ac dirutam a Gallis urbem, Romani promiscue ædificasse dicuntur: item, *festinatio curam eximit vicos dirigendi*, inquit ibidem, *dum omisso sui alienique discrimine in vacuo ædificant: formaque urbis occupatæ magis quam divisæ similis fuit.* Et Suet. *Neron.* cap. 38. ait Neronem *quasi offensum deformitate veterum ædificiorum & angustiis flexurisque vicorum, urbem incendisse.*

237. *Stantis convicia mandræ*] Maledicta quæ solet auriga vel mulio vociferans evomere in *mandram*, i. e. gregem seu multitudinem equorum vel mulorum tarde progredientium, & inflexu hærentium, verberibus juxta ac clamore agens urgensque.

Mandræ.] Proprie *mandra* vocatur septum quo pecora noctu clauduntur: ponitur hic per metonymiam pro *equis & jumentis.*

238. *Druso.*] Somnolento homini, qualis notatur a quibusdam Claudius Drusus Cæsar. Legunt alii, *Eripiunt somnos Ursis*: ex Plin. l.8. c.36. ubi ait *Ursos* tam altum dormire diebus quidem bis septenis, ut nec vulneribus excitentur.

Vitulisque marinis.] *Phocæ* pariter, seu *vituli marini* sunt ejusmodi, nullumque animal graviore somno premitur. Plin. lib. 9. cap. 13.

239. *Si vocat officium.*] Si dives ad negotium, si ad nuptias, ad pompam, aliamve celebritatem pergat, quisque de via decedit, & liberum transitum dat.

240. *Ingenti curret super ora Liburno.*] Vectus in lectica ampla & capaci, quasi Liburna navi, vel quæ humeris servorum e Liburnia grandium & robustorum defertur supra caput hominum elevata. Plin. Traj. Paneg. *Illos*, inquit, *humeri cervicesque servorum super ora nostra vehunt.*

Liburno.] Liburnia regio est Illyrici Occidentalis, ubi nunc Croatiæ pars atque Dalmatiæ.

241. *Atque obiter leget, &c.*] Vide Sat. 1. ver. 65. ubi de iis quæ ad lecticam & sellam pertinent copiose disputavimus.

Obiter.] Ἐν παρόδῳ inquit Tullius ad Attic. lib. 5. Ep. 20, & 21. ὁδοῦ πάρεργον. Ad Quint. fratr. lib. 3. Ep. 9. ἐν παρέργῳ.

243. *Veniet.*] Eo quo vocat officium.

244. *Unda prior.*] Turba populi instar fluctuum euntis ac redeuntis.

245. *Assere.*] Ligno, palo, pertica, amite, quo lectica vel sella sustinetur ac devehitur a lecticariis. Just. Lips. Epistolic. quæst. lib. 4. Epist. 25.

246. *Metretam.*] Mensuræ genus est capacissimum. In liquidis cadus est aut amphora.

Pinguia

Jam tibiæ cœno delibutæ sunt. *Jam proteror undequaque pede crasso, atque bellatoris clavus in digitum mihi infigitur. Annon aspicis quàm magno igne sportula frequentetur? Centeni* sunt *epulones, & singulos comitatur sua culina. Corbulo ægrè portaret tot ampla vasa, totque res capiti incumbentes, quot miser famulus defert capite subrecto, & properando foculum excitat. Lacerantur vestes refectæ. Jam procedente plaustro emicat abies oblonga; pinus autem alio vehiculo deportatur. Tremunt procere & plebi minitantur. Etenim si corruerit axis qui sustinet rupes Liguriæ, atque super turbam devolvat montem dejectum, quid restat de corporibus? Quis artus, quis ossa*

Pinguia crura luto; planta mox undique magna
Calcor, & in digito clavus mihi militis hæret.
Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?
Centum convivæ; sequitur sua quemque culina.
Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res 251
Impositas capiti, quas recto vertice portat
Servulus infelix; & cursu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ sartæ; modò longa coruscat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum 255
Plaustra vehunt, nutant altè, populoque minantur.
Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat
Axis, & eversum fuit super agmina montem,
Quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa

ANNOTATIONES.

247. *Pinguia crura luto.*] Quasi uncta & incrustata luto & cœno.

248. *Calcor, & in digito, &c.*] In turba conculcor pedibus alicujus militis, aut agrestis & crassi cujuspiam viri, qui videatur in digitum pedis mei infigere clavos, quibus ejus calcei suffixi sunt.

Clavus militis.] Sic Valer. Maxim. l. 9. c. 1. Extern. Art. 4. refert Antiochi Syriæ Regis exercitum magna ex parte aureos clavos crepidis subjectos habuisse. Idem testatur Justin. l. 38. *Luxuriæ non minor apparatus, quam militiæ fuit,* inquit; . . . . *ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cujus amore populi ferro dimicant.* Unde rursum Juvenalis Sat. ult. ver. 42. nefas esse ait *offendere tot caligatos, millia clavorum.* Porro clavata dicuntur aut vestimenta clavis intexta & ornata, aut calceamenta clavis infixa, inquit Festus.

249. *Nonne vides quanto, &c.*] Iterum gulam Romanorum perstringit, & novas inde caussas impedimentorum ac turbæ in viis.

Sportula.] Cœna quæ quia primum in *sportula* dabatur, δεῖπνον ἐν σπυρίδι, hic nomen obtinuit. Turneb. lib. 10. cap. 27. Vide Sat. 1. ver. 95. ac deinceps.

Quanto fumo.] Quam avide petatur. Vel simpliciter ignem intelligit, ut mox fusius explicat.

250. *Centum convivæ.*] In commune suam quisque sportulam conferentes. Vel, centum homines sportulam accipiant, hi servos singuli deducunt culinam deferentes, qui vias implent ac impediunt.

Culina.] Vasa & instrumenta culinaria. Hinc igitur tumultus coquorum ipsos cum obsoniis focos transferentium . . . ne cibus intepescat, &c. quæ Seneca ad Lucilium scribit.

251. *Corbulo.*] *Domit. Corbulo* tempore Neronis robore corporis famosus, cujus meminerunt Tacit. lib. 13. & Ammianus Marcell. lib. 15.

252. *Recto vertice.*] Ne juscula vel obsonia effundantur ac decidant.

253. *Ignem.*] Quem defert in foculo seu calefactorio obsoniis subjectum, ne per viam frigescant.

254. *Scinduntur tunicæ sartæ.*] In turba ac tumultu lacerantur vestes nuper *sartæ*, quales nimirum solet habere servulus, vel pauper Umbritii similis per urbem incedens.

Modò longa coruscat, &c.] Aliud impedimentum ac periculum a plaustris per urbem vehentibus magnas moles.

255. *Sarraco.*] Vel, *Serraco,* quo vehiculi genere deportantur ingentis ponderis ligna, lapides & similia, ad constructionem ædificiorum. Vide Sat. 5. ver. 23.

Abies, atque altera pinum plaustra vehunt.] Longo vehiculorum ordine *pinus* aut *abies* deferebatur vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Quem luxum damnat Seneca, Epist. 90.

256. *Nutant altè.*] Arbores illæ, seu trabes longissimæ vacillant, & capitis veluti motu malum & perniciem obviis minantur.

257. *Nam si procubuit.*] Si axe fracto ruat plaustrum, & impositam molem deturbet in obvios.

Saxa Ligustica.] Excisos e Liguriæ montibus lapides ingentes.

Ligustica.] *Liguria,* Italiæ regio, ad Alpes, Galliam Narbonensem inter ac Hetruriam; nunc ora est Genuensis.

258. *Agmina.*] Plebem prætereuntem.

Montem.] Instar montis saxum, vel e Ligusticis montibus excisum.

259. *De corporibus.*] Corruente plaustro ac ingenti saxo obrutis & obtritis.

Invenit? obtritum vulgi perit omne cadaver, 260
More animæ. Domus interea secura patellas
Jam lavat, & buccâ foculum excitat, & sonat unctis
Strigilibus, & pleno componit lintea gutto.
Hæc inter pueros variè properantur: at ille
Jam sedet in ripa, tetrumque novitius horret 265
Porthmea, nec sperat cœnosi gurgitis alnum
Infelix, nec habet quem porrigat ore trientem.
Respice nunc alia, ac diversa pericula noctis.
Quod, spatium tectis sublimibus, unde cerebrum
Testa ferit, quoties rimosa, & curta fenestris 270
Vasa cadunt, quanto percussum pondere signent,
Et lædant silicem. Possis ignavus haberi,
Et subiti casus improvidus, ad cœnam si
Intestatus eas, adeò tot fata, quot illâ
Nocte patent vigiles, te prætereunte, fenestræ. 275

reperit? Comminutum plebeculæ cadaver totum evanescit instar animæ. Interim familia nihil sollicita mundat jam catinos, atque ignitabulum ore exagitat, ac sonitum edit inunctis strigilibus, aptatque lintea ampullâ repletâ. Ista diversè maturantur apud famulos; sed iste jam stat in littore, ac novus expavescit transvectorem terrificum; neque spem miser habet intrandi *alnum fluminis lutulenti, neque possidet trientem quem ore offerat. Intuere jam alia & varia nocturni temporis discrimina. Ecquod intervallum* ab *altis culminibus, è quibus vas fictile percutit cerebrum, quoties vascula fissa atque mutilata fenestris decedunt, quàm magnâ gravitate notent ac labefaciant saxum offensum.* Ne *stupidus æstimari queas ac minimè prospicens repentinum infortunium, si pergas ad cœnandum non testatus. Quippe tot* imminent, *quot fenestræ ea nocte vigilantes apertæ sunt, dum tu transis.*

ANNOTATIONES.

260. *Perit omne cadaver more animæ.*] Non magis apparet quam anima quæ evolat & aspectum fugit. Nec enim cum Epicuro Juvenalis sentit cum corpore animam interire.

261. *Secura.*] Nesciens plaustri casu interiisse dominum, vel servulum qui sportulum deferebat, parat cœnam, aut saltem lances & patinas excipiendæ sportulæ & cœnæ componendæ idoneas.

262. *Buccâ foculum excitat.*] Oris & buccarum inflatione ac spiritu ignem accendit.

Sonat unctis strigilibus.] Comparat etiam *strigiles* ad radendum corpus post balnea, detergendumque sudorem, unctas autem, quo minus lædant. Vide Pers. Sat. 5. ver. 126. & quæ nos ibidem.

263. *Strigilibus.*] Quidam Codices habent, *striglibus*, ut sit dactylus: aut certe posuit procelumaticum, ut quatuor breves æquipolleant duabus longis, seu spondæo.

Componit lintea.] Ad siccandum corpus post lavationem.

Gutto.] *Guttus*, vasculum guttatim oleum fundens, cujus erat usus in balneis. Dicunt alii lintea odorifero perfundi oleo solita.

264. *Hæc inter pueros variè properantur.*] Hæc quidem domi fiunt sedulo ac festinanter, atque suo quisque familiarium fungitur officio, aliis balnea, cœnam aliis parantibus: at ille, (heu!) jam miserabili fato excessit e vivis.

Ille.] Seu puer deferens sportulam, seu herus ipse forte præteriens, ac plaustri ruina obtritus.

265. *Sedet in ripa.*] Sedet, errat ad ripam Stygis, seu Acherontis, Infernalis fluvii, qui mortuis omnibus tranandus est: illicque expectat ac detinetur ad annos centum. Nec enim fas erat trajici inhumatos, ac inopes seu carentes naulo, i.e. pretio transvectionis, nisi post expletum centum annorum spatium. Virg. loco mox citando.

266. *Porthmea.*] Fretum πορθμὸς Græce, dicitur πορθμεὺς autem ille qui trans fretum lintre homines vehit. Charontem hic intellige de quo Virgil. Æneid. 6.

Portitor ille Charon, &c.

Nec sperat.] Quippe insepultus, & naulo destitutus; ut mox explicatum est.

Cœnosi gurgitis.] Stygiæ Paludis cœno turbidæ.

Alnum.] Charontis cymbam ex *alno* arbore.

267. *Nec habet quem porrigat ore trientem.*] *Ori* mortuorum veteres inserebant stipem seu nummum, quo naulum Charonti solverent, ac transmitterentur. Vide Diod. Sicul. l. 2. c. 5.

Trientem.] *Triens*, pars tertia est assis, videtur hic pro obolo poni, qui naulus dicitur Charonti solvi assuetus, apud Lucian. Dial. Mort. 9.

269. *Quod spatium tectis sublimibus.*] Quantum sit spatium inter ima viarum & ædium tecta summaque, unde sæpe dejiciuntur testarum fragmenta, quibus prætereuntium caput frangi & cerebrum excuti contingat.

271. *Quanto percussum pondere signant.*] Testæ illæ gravi suo casu duros ipsos, quibus stratæ viæ sunt, silices lædunt, quid igitur in caput hominis non fecissent?

272. *Ignavus.*] Parum cautus & prudens, ac in mediis vitæ periculis securus.

274. *Intestatus.*] Nondum facto testamento.

275. *Vigiles.*] Metonymia pro *vigilantibus* ædium inquilinis etiam tunc, & id noctis.

Ergo

Ergo optes, votumque feras miserabile tecum,
Ut sint contentæ patulas effundere pelves.
Ebrius, ac petulans, qui nullum forte cecîdit,
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus. 280
Ergo non aliter poterit domire: quibusdam
Somnum rixa facit: sed quamvis improbus annis
Atq; mero fervens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, & comitum longissimus ordo: 284
Multum præterea flammarum, atque ænea lampas:
Me, quem Luna solet deducere, vel breve lumen
Candelæ, cujus dispenso & tempero filum,
Contemnit. Miseræ cognosce prooemia rixæ:
Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum.
Stat contrà, starique jubet, parere necesse est. 290
Nam quid agas, cum te furiosus cogat, & idem
Fortior? Unde venis? Exclamat: cujus aceto,
Cujus conche tumes? Quis tecum sectile porrum

Quamobrem exopta, & dignas miseratione preces fac apud te, ut satis habeant effundere vasa capacia. Porrò *temulentus & procax, qui casu neminem verberavit, cruciatur, & tolerat noctem Achillis intimum deflentis: in vultum procumbis, statim post in tergum. Secùs igitur somnum capere nequit. Soporem nonnullis conciliat jurgium. Verùm etsi petulans ætate, & vino calens, veretur eum quem caveri imperat pallium purpureum, magnaque series affectarum; plures etiam faces, atque candelabrum ex ære: spernit* verò *me cui Luna dux est assueta, aut tenuis lux candelæ, cujus dispono moderorque funiculum. Intellige præludia infelicis jurgii, si jurgium est, in quo tu percutis, ego percutior dumtaxat.* Ille *obsistit adversùm, & imperat sistere* me; *obtemperare oportet. Ecquid enim facias, quando te adigit furibundus, ipseque valentior? Vociferatur, unde prodis? Ecquis vappâ, cujus fabâ repletus es? Ecquis sartor tecum manducavit porrum sectitium,*

ANNOTATIONES.

277. *Ut sint contentæ, &c.*] Ut effundantur in te potius matulæ & pelves sordium plenæ, quam solvatur tibi cranium, & occidaris dejecta testa.

Pelves.] A pedum lavatione dictam *pelvim*, scribit Varro.

278. *Ebrius ac petulans.*] Aliud malum nocte ambulantibus imminet a juvene ebrio, in quem si incidas, pugnos & contumelias experiere, si pauper fueris.

279. *Dat pœnas.*] Torquetur, anxius animi est, donec aliquem verberarit.

Noctem patitur.] Insomnem & inquietam, qualem Achilli fuisse Patrocli mortem lugenti scribit Homerus initio libri ultimi Iliados.

280. *Peleidæ.*] Pelei filius erat Achilles.

281. *Ergo non aliter poterit dormire.*] Prov. 4. *Impii non dormiunt, nisi male fecerint, & rapitur somnus ab eis, nisi supplantaverint.* Neronem pariter Othonemque noctu vagari solitos, & obvium quemque petulanter incessere, narrant Suetonius & Tacitus. Nec absimilem omnino sententiam non semel habet Plautus *Amphitr.* Scen. 1. in ludicra illa contentione Mercurii cum Sosia. Vide Sueton. *Neron.* cap. 26.

282. *Improbus annis.*] Protervus in juventute, tum nempe cum fervet sanguis, ac vis affectuum prævalet rationi.

283. *Coccina.*] De *Cocco* grano Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ proventu, & Imperatoriis paludamentis dicato. Plin. lib. 22. cap. 2. sicut de purpura fuse lib. 9. cap. 36. ac sequentibus.

285. *Ænea lampas.*] Candelabrum ex ære Corinthio, quod solis ditioribus præferebatur. Ejus pretium recenset Plin. lib. 34. cap. 2.

287. *Dispenso & tempero filum.*] Ne vel extinguatur, vel citius ardeat absumaturque. Vet. Schol.

289. *Si rixa est.*] *Rixa* enim est pariter contendentium ac invicem cædentium.

290. *Stat contra, &c.*] Ebrius ille petulans te videns solum & male vestitum invadit, impugnatque.

292. *Cujus aceto, &c.*] Dic, ubi cœnasti? Ubi vinum acescens ac vile bibisti? Contumeliose ait jurgari volens.

293. *Conche.*] *Conchis* faba est viridis: vel, faba est cum siliqua & cortice. Alii dicunt esse edulium e fabis cum cortice elixis, conditis autem porro conciso, oleo, cumino, liquamine, &c. Martial. lib. 5. Epigram. 40.

Si conchem toties meam comesses.

Lib. 7. Epigram. 77.

——*Conchis inuncta tibi est.*

Et Lib. 13. Epigram. 7.

Si spumet rubra conchis tibi pallida testa,
Lautorum cœnis sæpe negare potes.

Tumes.] Proprie dixit, *tumes:* illud enim obsonii genus inflat ventrem ac satiat mirum in modum.

Sectile porrum.] Non capitatum, sed sectivum, utpote vilius; de quibus Plin. lib. 20. cap. 6. Folia porri, quod facile scinditur,

Sutor,

Sutor, & elixi vervecis labra comedit? 294
Nil mihi respondes? aut dic, aut accipe calcem.
Ede ubi consistas: in qua te quæro proseucha?
Dicere si tentes aliquid, tacitusve recedas,
Tantundem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt: libertas pauperis hæc est.
Pulsatus rogat, & pugnis concisus adorat, 300
Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
Nec tamen hoc tantum metuas. Nam qui spoliet te
Non deerit, clausis domibus, postquàm omnis ubiq;
Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.
Interdum & ferro subitus grassator agit rem, 305
Armato quoties tutæ custode tenentur
Et Pomptina palus, & Gallinaria pinus.
Sic inde huc omnes tanquam ad vivaria currunt

ac labia vervecis aquâ cocti? Nihil mihi reponis? Vel responde, vel talo pulsaberis. Dic quâ regione habites: in quo tugurio te conveniam? At enim *sive paras quidpiam loqui, sive abis nihil dicens, perinde est; æqualiter verberant: posteà vadem exigunt iracundi. Ea est libertas egeni. Petit* veniam *verberatus, atque pugnis contusus supplicat* verberanti, *ut permittatur illinc recedere cum dentibus non multis. Neque verò solùm id formide. Etenim non deficiet, qui denudet te, obseratis ædibus, cùm tacuit junctura stabilis cunctarum passim officinarum catenâ compactarum. Imò nonnunquam repentè deprædator* invadens *gladio negotium conficit, dum securæ servantur tùm Pomptina palus tùm silva Gallinaria, à satellite armis instructo. Ita illinc confluunt istuc universi* grassatores *velut ad vivaria.*

ANNOTATIONES.

294. *Sutor.*] Ad ignominiam omnia.

Vervecis labra.] Synecdoche, pro *Vervecino capite*, quod in apophoretis numeratur Martial. lib. 14. Epigram. 211.

296. *Proseucha.*] Προσευχή, Precatio est. Unde apud Philonem, *Proseuchæ* vocantur fana & loca in quibus Judæi ad orationem conveniunt. Hic vero ponitur pro loco, ubi stipem rogant mendici, & pro tuguriolis quæ ad vias publicas extruunt, aut prope urbium portas. Vetus Schol. & Turneb. lib. 1. cap. 19.

298. *Vadimonia.*] Postquam te illi male mulctarunt, clamant se a te cæsos, iram simulant, increpant, minantur in jus tracturos, ut mulcta indicatur tibi quamvis innoxio, adeoque vadimonium denuntiant.

299. *Libertas pauperis hæc est.*] Scilicet ea est, qua gloriantur nostri, quam vindicant acriter Romani, qua fruuntur Cives modo, si sint pauperes. Ironia cum indignatione.

301. *Paucis cum dentibus.*] Non omnibus quidem excussis per pugnos & verbera. Quod beneficii loco habebitur. Sic grassatores largiri se vitam aiunt illis quibus non ademerint, & cum tantum non occiderunt, multum etiam sibi deberi putant.

302. *Nec tamen hoc tantum metuas.*] Non modo contumelias & verbera Romæ habes metuenda, sed & latrocinia & grassatores.

303. *Clausis domibus, postquam omnis &c.*] Intempesta & concubia nocte.

304. *Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.*] Cum clausæ sunt tabernæ diligenter, inducta etiam per singulos asseres grandi catena, ut ait Vetus Schol. idque in munimentum adversus effractores & grassatores nocturnos. Vide Suet. *Ner.* c. 26. Ubi Nero ipse grassari post crepusculum circa vicos & popinas vagari, obvios verberare, tabernas effringere & expilare dicitur.

Siluit.] Dimisso opere, & quiescentibus jam opificibus, relictaque & vacua officina.

305. *Ferro subitus grassator agit rem.*] Inopinantem invadit, spoliat, adacto in jugulum ense.

306. *Armato quoties, &c.*] Dispositis ad arcendos latrones prædiis.

307. *Pomptina palus.*] Alii legunt *Pontina*: Locus in Campania infestus latrociniis, *ad paludem Pomptinam*, cujus pars forte ab Augusto siccata, ut meminit Horatius ad Pisones, v. 65. At non certe integra, ut testantur qui viderunt, & propter amplitudinem paludis totam siccari non posse affirmant. Adde quod in eam influunt quidam fluvii. Sita est inter Privernum, Terracinam, Setiam, &c. Martial. lib. 13. Epigram. 112.

Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos.

Et lib. 10. Epigram. 74.

Nec quæ paludes delicata Pontinas
Ex arce clivi spectat una Setini.

Gallinaria pinus.] Prope Cumas, seu ad sinum Cumanum, ut refert Strabo, lib. 5. erat silva *Gallinaria*, prædonum receptaculum.

308. *Sic inde huc omnes, &c.*] Exacti silvis grassatores Romam veniunt, & latrocinantur nocte.

Ad vivaria.] Velut ad locum, ubi paratior ac facilior victus erit. Vivaria loca sunt, in quibus aluntur ac saginantur ad cibos, seu aves, seu pisces, seu feræ, &c.

Attamen *quo camino, quâ incude non* fabricantur *vincula ponderosa? Magna* certè *ferri mensura in catenis* adhibetur, adeò *ut vereri* possis, *ne desit aratrum, ne ligones atque sarcula deficiant. Fortunatos atavos proavorum, & beata sæcula vocaveris, quæ sub Regibus ac Tribunis olim* urbi *Romanæ conspexerunt unicam satis esse custodiam. Licebat* quidem *istis alias ac multas rationes adjungere. Verùm* jam *invitant muli, atque Sol occidit. Oportet discedere. Jam enim flagello concusso pridem mulorum ductor mihi signum dat. Vale igitur; recordare nostri. Cùm verò te Roma Aquino tuo remittet recreari festinantem,* tu *me etiam à Cumis abstrahe ad Cererem Helvinam, ac vestram Dianam.* Statim *ego caligis indutus in terram frigidulam advolabo Satirarum auxiliator, modò ut* mei *non eas pigeat.*

Qua fornace graves, qua non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus, ut timeas, ne
Vomer deficiat, ne marræ, & sarcula desint. 311
Felices proavorum atavos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam sub regibus atque tribunis
Viderunt uno contentam carcere Romam. 314
His alias poteram, & plures subnectere causas:
Sed jumenta vocant, & Sol inclinat: eundum est.
Nam mihi commota jamdudum mulio virga
Innuit: ergo vale nostri memor; & quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino; 319
Me quoq; ad Elvinam Cererem, vestremq; Dianam
Convelle a Cumis: Satirarum ego (ni pudet illas)
Adjutor gelidos veniam caligatus in agros.

ANNOTATIONES.

310. *Ne vomer deficiat, &c.*] Ne desit ferrum quo fiant instrumenta agriculturæ necessaria.

311. *Vomer.*] In aratri extremitate ferrum est quo terra scinditur.

Marræ, Sarcula.] Rustica instrumenta, quibus inutiles herbæ resecantur.

312. *Proavorum atavos.*] *Proavus* est avi pater, *atavus* autem quintus pater est.

313. *Sub Regibus.*] Hi numerantur septem, Romulus, Numa, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullus, Tarquinius Superbus; quorum loco Consules deinceps imperitavere. Tit. Liv. lib. 1. & 2. Quæ prima fuit ætas Populi Romani prope ducentos & quinquaginta per annos, sub Regibus, ut ait Florus in prologo.

Atque Tribunis.] Anno urbis trecentesimo decimo, primum creati Tribuni militares consulari potestate, ut narrat Livius lib. 4. Ne Consules e plebe crearentur: quod postea tamen ei concessum. Itaque Tribuni militares identidem & subinde Rempub. rexerunt.

314. *Uno contentam carcere.*] Quem Tullus Hostilius ædificari jussit; ut refert Sallust.

316. *Jumenta.*] A *jungendo* quidam, alii melius, ut videtur, a *juvando* originem trahunt.

318. *Innuit.*] Admonet expedita esse ad iter omnia; rhedæ impositam supellectilem: Umbritium jam expectari. Vide supra ver. 10.

319. *Refici properantem.*] Cupientem recreari ex urbis ac tumultus popularis tædio.

Tuo Aquino.] Quoties ibis in patriam tuam ô Juvenalis, *Aquinum* scil. Campaniæ civitatem, via Latina.

320. *Me quoque, &c.*] Me pariter a Cumis, quo proficiscor, accersere memento ad te. Aquinum ego statim adibo, teque conveniam: & Satiras una conscribemus.

Elvinam Cererem.] Habebat *Ceres* Fanum ad Aquini suburbium, cui *Helvinum* nomen a fonte proximo ejusdem appellationis. Minus placet quod nonnulli ab *eluendo*, alii vero ab *Helvo* colore, quem flavum esse aiunt, ex Varrone etymologias petunt.

Vestramque Dianam.] Quam nimirum colitis tu Juvenalis popularesque tui Aquinates, in Minturnensi luco.

321. *Cumis.*] Vide supra v. 2. hujus Satiræ.

Ni pudet illas.] Siquidem exiguæ meæ opis ac industriæ non pudet ac piget te eximium Vatem ac Satirographum, ipsasque Satiras.

322. *Adjutor.*] Nonnulli codices habent, *auditor.*

Gelidos in agros.] Ob situm. Frigus certe faciunt colles, silvæ, flumina.

Caligatus.] More strenui militis instructus, certe acer vitiorum hostis. *Caligæ* sunt militaria calceamenta, a quibus denominatus est Caligula Imperator, eo quod in castris natus: mediam usque tibiam protegebant, & pars superior caput leonis videbatur, ut patet in antiquis marmoribus.

SATIRA IV.

ECce iterùm Crispinus; & est mihi sæpè vocandus
Ad partes, monstrum nulla virtute redemptum
A vitiis, æger, solaque libidine fortis:
Delicias viduæ tantùm aspernatur adulter.
Quid refert igitur quantis jumenta fatiget 5
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra,
Jugera quot vicina foro, quas emerit ædes?
Nemo malus felix, minimè corruptor, & idem
Incestus, cum quo nuper vittata jacebat

INTERPRETATIO.

EN rursùm Crispinus; à me verò frequenter est adducendus ad partes; portentum nullâ virtute à vitiis liberatum. Ad cætera *imbecillis, atque unâ libidine strenuus. Viduæ voluptates dumtaxat spernit mœchus. Ecquid interest ergò quàm amplis xystis mulos vexet; quam magna in umbra lucorum gestetur; quot jugera foro proxima, quas domos pretio comparaverit? Nullus improbus beatus. Nequaquam stuprator, ipseque incestuosus, quîcum nudiustertius cubabat sacerdos vittis redimita,*

ANNOTATIONES.

1. *ECce iterum Crispinus.*] Jam exagitatus nimirum Sat. 1. v. 26. & seq. Porro Domitianum maxime petit & vellicat Juvenalis hac Satira.

Vocandus ad partes.] Sæpius autem exagitare illum statuit Poëta, & revocare, ut toties in Satiris istis partes suas agat, quasi personam in Comœdia.

2. *Monstrum nullâ virtute redemptum.*] Crispinus est adeo nequam, ut nulli non vitio serviat. Quam dura porro vitiorum servitus, belle exprimit & fuse Persius Sat. 5.

3. *Æger, solâque libidine fortis.*] Languet ad omnia præterquam ad flagitia ac libidines.

4. *Delicias viduæ tantùm aspernatur adulter.*] Ignobilem vero contemnit Venerem, adeoque viduas, quas lucri gratia sectantur uni pauperes. Martial. lib. 11. Epigram. 88.

Nunc sectaris anus, O quantum cogit egestas! Vel, non servit amoribus viduæ opulentæ, ut opimam ejus hæreditatem mereatur, ut dictum de nonnullis Sat. 1. v. 37. & seq.

5. *Quid refert igitur.*] Si tam miser est Crispinus utpote obnoxium vitiis mancipium, quid juvat eum esse opulentum? Quid prosunt ei suæ divitiæ, quæ beatum illum reddere nequeunt, nec a vitiis redimere?

Quantis jumenta fatiget porticibus.] Quod magnas habeat porticus, in quibus gestetur quoties pluit, & suaviter ambulet: ut est in Sat. 7. ver. 179. Plin. lib. 1. Epist. 3. *Quid illa porticus verna semper? . . . Quid illa mollis gestatio? &c.*

6. *Quanta nemorum vectetur in umbra.*] Quod in hortis arte magna & studio excultis deportetur lectica. Magnificam villæ descriptionem lege apud Plinium lib. 2. Epist. 17. ubi sic loquitur: *Adjacet gestationi, interiore circuitu, vinea tenera & umbrosa nudisque etiam pedibus mollis & cedens, &c.*

7. *Jugera quot, &c.*] Quod novas etiam opes quotidie accumulet; amplasque habeat ædes in parte urbis optima: vel hortos & spatia in suburbio; ut ait Vetus Schol.

8. *Minimè corruptor.*] Omnes quidem vitiosi infelices, at præ cæteris flagitiosi. Comitantur enim libidinem multæ gravesque molestiæ, justa peccati pœna. Gasp. Sciopp. corrigit, ac legit, *minæ correptor:* sed non sensui favet.

9. *Incestus.*] Sic vocatur qui infandam attentat Venerem atque inconcessam cum persona ratione sanguinis aut propter religionem reverenda. Incestum autem dicitur flagitium quod caret cestu, id est, sacro Veneris cingulo, quo honestæ nuptiæ coercentur ac decorantur. Quasi ἀνήκεστον, Festus, quasi *incastum*, Isidorus dici volunt.

Cum quo, &c.] Cum Crispino Vestalis incestum admisit, & impune quidem; quia carus ille Domitiano.

Vittata.] *Vittæ* erant fasciolæ, quibus religabant crines, aut etiam flores & serta circa caput. His utebantur cum Matronæ, tum maxime Sacerdotes in Sacrificiis.

Sanguine adhuc vivo terram subiturâ sacerdos. 10
Sed nunc de factis levioribus: & tamen alter
Si fecisset idem, caderet sub judice morum.
Nam quod turpe bonis, Titio, Seioque, decebat
Crispinum. Quid agas, cùm dira & fœdior omni
Crimine persona est? mullum sex millibus emit,
Æquantem sane paribus sestertia libris, 16

vivo etiam sanguine humo submittenda. Verùm de minimis facinoribus modò. Ac nihilominùs si alius simile quidpiam *perpetrâsset, obnoxius foret morum Censori. Enimverò quicquid infame Titio, & Seio, probis,* id *pulchrum Crispino. Ecquid facias, quando immanis homo est, ac turpior quolibet scelere? Barbulum sex millibus mercatus est, adæquantem certè sestertia totidem libellis,*

ANNOTATIONES.

10. *Sanguine adhuc vivo, &c.*] Viva terræ infodienda, ex Numæ Instituto. Liv. lib. 1. Dion. Halicarnass. lib. 2. ubi delinquentes Vestales & corruptæ referuntur miserabiliter occidi: vivæ scilicet emittebantur super lecticam latæ, more mortuorum, deflentibus ac præeuntibus cognatis ac perlatæ usque ad portam Collinam intra muros, in monumento sub terra præparato cum sepulcrali apparatu deponuntur, nullaque solita lustratione potiuntur. Plutarchus autem in vita Numæ Pompilii, rem adhuc clarius, explicans, ait: *Prope Portam Collinam, intra urbem, subterraneam domum seu foveam extitisse, in qua lectulus, & lucerna ardens, panis item & aqua, lac etiam atq; oleum parata erant. Illuc Rhea feretro inclusa deferebatur per forum, ac per scalas demittebatur, ante a ministris soluta, gravi & summo ubique silentio, atque horribili mœstitia, &c.* Vide etiam, si vis, Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 12.

Terram subitura.] Alioqui punienda ex more, & moritura, si accusata & convicta fuisset. Quemadmodum Corneliæ contigit, quam quidem ante absolutam, longo post intervallo repetitam Domitianus damnavit. Sueton. *Domit.* cap. 8.

11. *Sed nunc de factis levioribus.*] Supple *agimus*, vel, *querimur.*

12. *Alter si fecisset idem, caderet, &c.*] Si alter quam Crispinus id fecisset, non magis impune tulisset incestum, quam Celer, Eques Romanus, cui Corneliæ Maximillæ stuprum objiciebatur, quem in Comitio virgis ad necem, cædi jussit Imperator Domitianus, ut refert Suetonius loco mox citato.

Judice morum.] Scoptice. notat Domitianum, qui ex loco citato Suetonii incesta Vestalium virginum severe coërcuit: & qui Corneliam absentem inauditamque damnavit incesti, ac defodi imperavit, cum ipse fratris filiam incestu non polluisset solum, verum etiam occidisset. Nam vidua abortu periit, ut loquitur Plin. lib. 4. Epist. 11. quem lege. Martial. lib. 6. Epig. 4. ad Domit.

Censor maxime, Principumque Princeps.

13. *Titio, Seioque.*] Nomina Jurisconsultis frequentia, hic designat quoslibet e vulgo viros bonos.

Decebat Crispinum.] Ex iniquo Domitiani judicio, qui suspectos dumtaxat alicujus sceleris severe puniebat, ut mox dictum; at connivebat in manifestis etiam amicorum flagitiis, & incesto Crispino indulgebat.

14. *Quid agas, cum, &c.*] Quam censuram & animadversionem dignam satis adhibeas in hominem omni crimine fœdiorem? Nec enim perditæ solum est lasciviæ, sed & gulæ Crispinus; ut mox patebit.

15. *Mullum.*] Piscem marinum, qui alias *barbo* vel *barbio*, ob geminam barbam, quam habet in inferiori labio. De eo Plin. lib. 9. cap. 17. & 18. & alibi. Barbatos mullos & barbatulos vocant, & in piscinis ali solitos testantur Varro lib. 3. de Re Rust. cap. 17. Cicero ad Attic. lib. 2. Epist. 1. & Parad. 5. apud Athen. lib. 1. cap. 5. *mullus* Dianæ sacer dicitur. Item lib. 7. cap. 21. ubi & variæ *mulli* dotes afferuntur. Quem tamen in locum vide Casaubonum multa docte corrigentem. Vide Sat. 5. ver. 92. & quæ nos ibidem.

Sex millibus emit.] Sex millibus nummum. Macrob. lib. 3. cap. 17. mullum unum septem (Plinius autem octo) millibus nummum ait emptum ab Asinio Celeri viro Consulari. Apud Sueton. autem Tib. cap. 34. tres mullos triginta millibus nummum vænisse, questus refertur Imperator.

16. *Æquantem sane.*] Quasi diceret, si miraris pretium, disce pondus, & mirare desine.

Paribus sestertia libris.] Emptus est piscis sex millibus, sex libras pendebat, æquavit igitur pretium pondere suo. Macrob. loco mox citato, ex Plinio ait, non repertos olim mullos, qui duas pondo libras excederent; at jam longe majores minoris emi. Horat. lib. 2. Sat. 2. trilibrem memorat. Hoc vero quid, si verum est quod ex Licinio Mutiano narrat Plin. citato lib. 9. cap. 18. captum esse in mari Rubro mullum, qui octoginta libras penderet?

Sestertia.] *Sestertia* sex, quæ continent singula mille nummos sestertios, de quibus jam ante dixi Sat. 1. ver. 92. & 106. Sestertia sex efficiunt sex millia nummorum. Salmas.

Ut

Ut perhibent, qui de magnis majora loquuntur.
Consilium laudo artificis, si munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi.
Est ratio ulterior, magnæ si misit amicæ, 20
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.
Nil tale expectes: emit sibi. Multa videmus,
Quæ miser & frugi non fecit Apicius. Hoc tu
Succinctus patriâ quondam Crispine papyro?
Hoc pretium squamæ? potuit fortasse minoris
Piscator, quam piscis emi. Provincia tanti 26
Vendit agros; sed majores Appulia vendit,

sicut testantur qui de grandibus grandiora jactitant. Opificis mentem approbo, si tam gravi dono meruit primas ceras in codicillo vetuli orbati. Accedit causa major, si petenti donavit amasiæ, quæ gestatur operto specu grandibus fenestris vitreis. Nihil ejusmodi spera. Sibimet-ipsi *mercatus est. Plurima cernimus quæ non admisit Apicius infelix & parcus. Id* verò *tu, Crispine, vestitus olim papyro patriâ? Is valor squamæ? Fortè licuit mercari piscatorem inferiori* pretio *quàm piscem. Provincia tali* pretio *venumdat campos; at Apulia venumdat ampliores.*

ANNOTATIONES.

17. *Qui de magnis majora loquuntur.*] Ut solent adulatores, qui res augere verbis mirum quantum norunt.

18. *Consilium laudo artificis.*] Toleranda videbitur luxuria Crispini, si, &c.

Munere tanto.] Mullo eximiæ magnitudinis vel misso quasi munere, vel apposito in cibum seni cuipiam opulento.

19. *Præcipuam in tabulis ceram.*] Primas partes in testamento, vel unicas meruit, hæres ex asse institutus, eo modo quo dictum supra Sat. 2. ver. 58.

20. *Magnæ si misit amicæ.*] Ejus vel amorem captans vel hæreditatem. Vide Sat. 1. ver. 37. & seq.

21. *Quæ vehitur clauso, &c.*] Magna & ampla lectica, undique clausa; specularibus autem pellucida. Sic enim mulieres delicatæ ventos, pulverem, & frigus excludebant, sanitati pariter & pulchritudini consulentes. Vide Sat. 1. v. 65.

Specularibus.] Sicut nos e vitro, sic veteres fenestras faciebant e speculari lapide, qui tenues in crustas facile finditur. Plin. lib. 36. cap. 22. Senec. Epist. 90. & de Providentia. J. Lips. in Senec. Martial. lib. 8. Epigram. 14.

Hybernis objecta notis specularia puros
Admittunt soles, & sine fæce diem.

22. *Nil tale expectes.*] At nihil istorum voluit Crispinus, uni vero suæ gulæ indulsit, exquisitas dapes emendo.

23. *Miser & frugi.*] Præ Crispino frugalis & temperans videatur Apicius, quantumvis luxuriosus. Miser porro ille, cui sestertium centies egestas fuit; & qui præ fatuo paupertatis & famis metu ipse se interemit, ut ait Seneca, Lib. *de Consol. ad Helviam matrem.* Dio Cassius, 57, &c.

Apicius.] Hic inter gulæ proceres numeratur apud Plin. Lib. 9. cap. 17. & Lib. 10. cap. 48. omnium nepotum altissimus gurges nuncupatur. Exemplum gulæ fuit, scripsitque de jusculis, ac de condiendis cibis, ut testatur vetus Schol. scientiam popinæ professus dicitur, ac millies sestertium in culinam impendisse, apud Senecam loco mox cit. num. 138. *Apicii* quoque velut insignis helluonis meminit idem Seneca Ep. 95.

Hoc tu.] Audes & perpetras.

24. *Succinctus patria quondam, &c.*] Tu olim servus a Niliaca plebe, & verna Canopi, ut est Sat. 1. v. 26.

Papyro.] Frutex est palustris in Ægypto frequens, e cujus libro seu cortice fiunt vestes, funes, tegetes, vela, &c. Vide Plin. Lib. 13. c. 11.

25. *Hoc pretium.*] Alii legunt, *hoc pretio*; Eodem sensu. An hoc pretio emuntur squamæ, id est, piscis? Synecdoche & Tapinosis, cum indignatione simul & admiratione.

26. *Quàm piscis.*] Mullus, de quo supra, emptus sex millibus nummum.

Provincia tanti vendit agros.] In regionibus extra Italiam quæsitis, opimis licet & fertilibus, tanti nec majoris emi possent agri, e quibus victitaret familia.

27. *Sed majores Appulia vendit.*] In *Apulia* vero Italiæ regione, tanti quoque nec majoris etiam majores agri venduntur, quam iste piscis a Crispino emptus. Quare vero minoris quam alibi venduntur agri Apuliæ? An Poëta respicit Apuliæ partem aliquam montibus asperam ac sterilem, de qua Horatius loco mox citando: & Seneca Epist. 87. sic loquitur: *Agri suburbani tantum possidet, quantum invidiose in desertis Apuliæ possideret?* An quod Apulia infestatur Atabulo vento, ut ait idem Seneca Nat. Quæst. Lib. 5. cap. 17. Hic ventus Apuliæ est peculiaris & plantas frigore adurit ac devastat. Testis Plin. Lib. 17. cap. 24. Ejus meminit & Gell. Lib. 2. cap. 22. Horat. Lib. 1. Sat. 5.

Incipit ex illo montes Appulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, & quos
Nunquam erepserimus, nisi, &c.

Hinc & illi vento Atabulo ἄτην βάλλοντι, id est, *noxio,* seu *cladem & calamitatem immittenti* Apuli sacrificabant, ne agros depopularetur. Vide Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 22.

Quales

Quas tum dapes credamus sorbuisse ipsum Imperatorem, quando tot sestertia, modica portio ac delibata de extremitate convivii exigui, deglutirentur à sannione purpurato summæ aulæ, nunc autem *Equitum Magistro, qui consueverat alta vociferatione venumdare siluros* sui *municipii, de merce rupta? Auspicare Calliope, fas est istic consistere. Non est canendum. Res verè* gesta *tractatur. Referte juvenculæ Pierides. Juvet me*	Quales tunc epulas ipsum glutisse putemus Induperatorem? cum tot sestertia, partem Exiguam, & modicæ sumptam de margine cœnæ Purpureus magni ructaret scurra Palatî 31 Jam princeps equitum, magna qui voce solebat Vendere municipes fracta de merce siluros? Incipe Calliope, licet hic considere: non est Cantandum: res vera agitur. Narrate puellæ Pierides; prosit mihi vos dixisse puellas. 36 Cum jam semianimum laceraret Flavius orbem Ultimus, & calvo serviret Roma Neroni,

quod *vos appellavi juvenculas. Tempore quo postremus Flavius dilaniabat terram jam semimortuam, atque Roma Calvo Neroni mancipata erat, è regione templi Veneris,*

ANNOTATIONES.

Appulia.] Sita est non procul ab ostio sinus Adriatici, Dauniam inter & Calabriam. Hodie pars regni Neapolitani, vulgo, *la Puglia.*

28. *Quales tunc epulas, &c.*] Quod si Crispini hominis sordidi talis fuit gula & luxuria, qualem putas extitisse Domitiani Imperatoris? Hunc jam Poëta aggreditur.

29 *Induperatorem.*] Per Epenthesim. Tull. I. de Divin. n. 107. ex Ennio: *uter esset induperator.* Scribendum contendit, *indoperatorem,* Theod. Pulmannus.

Sestertia.] Supra, ad v. 16.

30. *Partem exiguam & modicæ sumptum, &c.*] Quæ tamen Crispini dapes & sumptuosa convivia, si cum epulis Domitiani conferantur, non erunt nisi pars exigua & ultima dumtaxat, atque velut margo cœnæ & mensæ Imperatoriæ.

31. *Purpureus.*] Vide Sat. I. v. 27.

Ructaret.] Adeo cibis ingurgitatus, ut ructus ederet.

Scurra Palati.] Crispinus aulæ parasitus, adulator, risus captator, Imperatori gratiosus. Martial. Lib. 7. Epig. 98.

32. *Jam princeps equitum.*] Primum factus Eques Romanus, ut dictum Sat. I. v. 27. deinde etiam Equitum Magister. Corn. Tac.

33. *Municipes Siluros.*] Ex eadem patria Ægypto, & quasi Crispini municipes. Vide Gell. Lib. 16. cap. 13.

Siluros.] Fluviatiles pariter ac marini pisces sunt, in Nilo frequentes Plin. Lib. 5. cap. 9. porculo marino quospiam similes, nullis ossibus spinisve interfitis, carne prædulci esse, idem Plin. testatur Lib 9. cap. 15.

Fracta de merce.] In vase seu corbe fracto & rupto: quippe nullius pretii Alexandriæ isti pisces, & quos inopes in Ægypto venditare solent. Vetus Schol. Non hæret hic Salmasius, quin ingeniose comminiscatur, & corrigat, *Faria,* pro, *Pharia,* id est, Ægyptia.

34. *Incipe Calliope.*] Ironice pariter ac facete Calliopem invocat, quasi quid arduum ac valde serium moliatur: cum tamen rhombi piscis magnitudinem, & Domitiani gulam dumtaxat insectari velit.

Calliope.] Scilicet ipsa quæ heroico Carmini præsides, inter Musas Princeps.

Licet hic considere.] In re tam gravi non est leviter agendum, aut transeundum.

Non est cantandum.] Neque more Poëtico hodie fingendum, & versibus ingeniose amplificandum.

36. *Pierides.*] a *Pierio,* Thessaliæ monte Musis Sacro. Aliter paulo Tullius de Natura Deorum, Lib. 3. n. 54.

Prosit mihi.] Hoc amplius adeste, & favete mihi.

Puellas.] Adolescentulas, puras, virgines, Nymphas. Ita Poëtæ solent adulari suis Numinibus.

37. *Cum jam semianimum, &c.*] Magnificum exordium quasi grandia narraturi.

Semianimum laceraret Flavius orbem.] Romam orbis dominam Domitiani sævitia oppressam. Is enim crudelitatem non magnam solum, sed & callidam inopinatamque exercebat, ut scribit Sueton. Domit. cap. II.

Flavius ultimus.] Domitianus Imperator, postremus e gente Flavia, quæ obscura quidem, ac sine ullis majorum imaginibus, at Reipublicæ tamen nequaquam pœnitenda, quod ait Sueton. Vespas. c. I.

38. *Calvo Neroni.*] Utraque vox invidiosa pro *Domitiano,* qui quidem Calvitio sic offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii vel joco vel jurgio objectaretur. Ita Sueton. Domit. cap. 18. Deinde, propter vitia paria similemque sævitiam Nero alter vocatur. Vide Sueton. Domit. cap. 10, II, 15. Tantum desciverat ille a placidis moribus Vespasiani ac Titi. Unde Martial.

Flavia gens quantum tibi tertius abstulit hæres!
Pœne fuit tanti non habuisse duos.

Incidit

Incidit Adriaci ſpatium admirabile rhombi, 39
Ante domum Veneris, quam Dorica ſuſtinet Ancon,
Implevitque ſinus: neque enim minor hæſerat illis,
Quos operit glacies Mæotica, ruptaque tandem
Solibus effundit torpentis ad oſtia Ponti
Deſidia tardos, & longo frigore pingues.
Deſtinat hoc monſtrum cymbæ liniq; magiſter 45
Pontifici ſummo. Quis enim proponere talem,
Aut emere auderet? Cùm plena & littora multo
Delatore forent; diſperſi protinus algæ

quod fulcit Ancona Dorica, retia incurrit ac replevit ſtupenda magnitudo rhombi Adriatici: Et enim non adhæſit minor iis quos tegit glacies Mæotica, & Sole denique ſolutæ ejicit ad ingreſſum pigri maris Euxini, *inertia torpentes, geluque diuturno ſaginatos. Dominus naviculæ ac linci* retis *ſupremo antiſtiti reſervabat illud prodigium. Nam quis attentaret* aut venum *exponere tantum* piſcem, *vel mercari, quando ripæ etiam refertæ erant plurimo denunciatore?* Quippe *ſtatim exploratores algæ*

ANNOTATIONES.

39. *Incidit Adriaci, &c.*] Regnante, inquam, Domitiano, rhombus ingens a piſcatore captus eſt.

Parturiunt montes, &c.

Adriaci, &c.] Natantis in mari Adriatico, quod eſt inter Italiam, Illyricum & Græciam, hodie, *Sinus Venetus.*

Spatium admirabile rhombi.] Immenſa prope moles piſcis, rhombus ſtupendæ amplitudinis.

Rhombi.] Plin. Lib. 9. cap. 20. *Marinorum piſcium*, inquit, *alii ſunt plani, ut rhombus, cui ſitus dexter reſupinatus eſt*, &c.

40. *Ante domum Veneris quam, &c.*] Locum etiam deſignat accurate, veluti ad rem faciat. Ante urbem Anconam, ubi Veneris templum.

Quam Dorica ſuſtinet Ancon.] Syracuſani a Græcis oriundi Tyrannum Dionyſium fugientes huc navigantes appulere, civitatemque condidere in agro quidem Piceno, opportuno ſitu, atque (ut Mela ſcribit) in anguſto duorum Promontoriorum ex diverſo coëuntium, inflexi cubiti imagine ac figura, unde nomen ἀγκὼν, *cubitus*, ſeu *flexus brachii*; ibidemque inſignem Veneri ædem poſuere.

Dorica.] Synecdoche pro *Græcis. Dores* populi gemini fuere, alii in Aſia minore, alii in Achaia.

41. *Implevitque ſinus.*] Mole ſua & amplitudine retia implevit rhombus.

Sinus.] Vide Sat. I. v. 88.

Neque enim minor hæſerat, &c.] Qui enim tum retibus adhæſit captus piſcis non erat inferior magnitudine illis, qui detinentur in fundo Paludis Mæotidis, quandiu conſtricta gelu eſt; at inde exeuntes rupta glacie, poſtea natant & capiuntur in Ponto Euxino, magni & pingues ob longam deſidiam.

42. *Mæotica.*] Palus *Mæotis* excipit Tanaim fluvium, inter minorem Tartariam Europæ, & Circaſſiam Aſiæ regiones: cum Euxino mari per Boſphorum Cimmerium, hodie *Fretum Caffa* connectitur. Illuc ſæviens Boreas plurimam convehit glaciem.

43. *Solibus.*] Æſtivi ſolis ardoribus.

Torpentis.] Tarde fluentis. Quidam legunt *torrentis*, quod ibi rheuma quoddam mare trahat. Vetus Schol.

Ponti.] Euxini ſcilicet, qui olim *Axenus* dicebatur, id eſt, *inhoſpitus*, teſte Plinio; Amazonius Claudiano; Scythicus Flacco; Tauricus Feſto; Mare Ponticum Straboni, Tacito, Plutarcho; Cimmerium Herodoto & Oroſio; Caucaſium Appollonio; Colchicum nonnullis; Sarmaticum Ovidio; Phaſianum Ariſtidi; vulgo *Mare Nigrum*; Italis *Mare Maggiore*, &c. Situs ejus eſt inter Thraciam, Sarmatiam, & Aſiam minorem: ambitus continet vicies ſemel centena quinquaginta millia, ut auctor eſt Varro, & fere Veteres, inquit Plin. Lib. 4. cap. 12.

45. *Monſtrum.*] Monſtroſum piſcem, rhombum, de quo ante.

Cymbæ linique magiſter.] Piſcator.

46. *Pontifici ſummo.*] Domitiano, qui Albanos ſacerdotes inſtituerat, eorumque ſacrorum erat velut Antiſtes ſummus. Vide Sat. 2. ad v. 83. in hæc verba, *Accipient te.* Vel, quia Veſtalem Virginem Corneliam condemnaturus, Maximi jure Pontificis abuſus, reliquos Pontifices in Albanam villam convocaverat. Quod ſupra jam dictum, atque auctor eſt Plinius Lib. 4. Epiſt. 11. Vel etiam, quia Imperatores hos ſibi titulos ac munera ſæpe vindicabant, Sueton. Tit. cap. 9. Pontificatum Maximum ideo ſe accipere profeſſus, ut puras ſervaret manus.

47. *Cum plena & littora, &c.*] Cum non urbs tantum, ſed omnes Italiæ anguli, ipſaque littora plena forent delatoribus.

48. *Diſperſi inquiſitores.*] Huc & illuc paſſim volitantes, explorantes, inſidiantes.

Algæ.] Herba marina eſt. Ponitur vel pro littoribus vel pro vilibus quibuſlibet rebus, quarum tamen erant inquiſitores ac delatores. Proverb. *Vilior Alga.* Virg. Eclog. 7.

Inquisitores agerent cum remige nudo;
Non dubitaturi fugitivum dicere piscem, 50
Depastumque diu vivaria Cæsaris, inde
Elapsum, veterem ad dominum debere reverti
Si quid Palphurio, si credimus Armillato, (est,
Quicquid conspicuum, pulchrumq; ex æquore toto
Res fisci est, ubicunq; natat: donabitur ergo, 55
Ne pereat, jam letifero cedente pruinis
Autumno, jam quartanam sperantibus ægris.
Stridebat deformis hyems, prædamque recentem
Servabat: tamen hic properat, velut urgeat Auster.
Utq; lacus suberant, ubi quanquam diruta servat 60

vaga' undi accusarent remigem spoliatum, nec ambigerent ass- fi: mare elapsum hunc *piscem, & in Cæsaris dudum vivariis enutritum, ex iis effugisse,* atque adeò *redire oportere ad antiquam possessorem. Si fidem aliquam habemus Palphurio, vel Armillato; quodcunque eximium est & præstans ex universo mari, ubi nat, ad fiscum id pertinet. Itaque dabitur, ne deperdatur, lethali Autumno jam jam locum dante glaciei, jam ægrotis quartanam expectantibus. Horrens bruma stridorem edebat, &* piscem *recenter captum conservabat: attamen festinat ille, quasi inflet Notus. Et cùm* jam *adessent lacus, ubi*

ANNOTATIONES.

49. *Agerent cum remige nudo.*] Pauperem & innoxium piscatorem reum protinus agerent, ac raperent in jus, atque ad Tribunal ipsius Imperatoris.

51. *Vivaria.*] Vide supra Sat. 3. ad v. 308. Vide & Macrob. Lib. 3. cap. 13.

52. *Veterem ad dominum.*] Ad Domitianum Imperatorem.

53. *Palphurio, Armillato.*] Hi Consulares fuerant viri, qui per delationes Domitiani gratiam captavere. Sueton. Domit. cap. 13. refert *Palphurium* Suram olim Senatu pulsum, pro eo vero in Capitolino certamine de Oratoribus coronato universos Imperatori supplicasse, ut restitui placeret. *Armillati* quoque meminit alibi idem Suetonius.

55. *Fisci.*] *Fiscus,* inquit Ascon. Pæd. *est sacculus ad majoris pecuniæ summam capiendam, & pecuniam publicam.*

56. *Ne pereat.*] Ne corruptum pereat, quandoquidem vendi non licet, ex Palphurio & Armillato juris summis Interpretibus; ergo donandum Imperatori. Ita secum miser is piscator.

Letifero Autumno.] Tunc enim frequentes morbi, qui pariter acuti & exitiales ea tempestate, teste Hippocr. Lib. 3. Aphor. 9. Item Galen, &c.

57. *Quartanam sperantibus ægris.*] Timentibus. Ita Virgil.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Contendunt aliqui in propria significatione sumendam vocem, *sperantibus,* Celsi auctoritate freti, qui ait quartanas febres neminem jugulare; adeoque ægros sperare & cupere, tertianam in quartanam mutari. Sed quæ fides?

58. *Stridebat deformis hyems.*] *Hyems* erat, sæviebat sibilus ac stridor ventorum Aquilonarium, Cic. Tusc. q. 1. n. 68. *Horrifer Aquilonis stridor.*

59. *Servabat.*] A putrefactione tuebatur: frigus nempe & Aquilo corruptionis omne periculum arcebant.

Tamen hic properat.] Piscator tamen inquisitorum sævitiam pertimescens, rhombum Imperatori donare festinat, non secus ac si æstas vel autumnus, & flans in eis Auster, putredinis metum injicerent.

Auster.] Ventus meridionalis, quo tepescens aër carnes & pisces facile corrumpit. Galen in Aphor. 5. Lib. 3. Hunc ait varias ægritudines invehere. Horat. Lib. 2. Od. 14.

Frustra per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

60. *Utque lacus suberant.*] Cum prope essent lacus Albani: vel, cum piscator & inquisitores portentosum piscem deferentes Domitiano, colles Albanos in quibus tum erat Imperator, ascenderent, & lacus, qui sunt ibi, subjectos quasi sibi cernerent. Legunt quidam, *superant,* id est, cum jam transivissent illi Albanos lacus, & pergerent ad Domitianum tum forte (ut solebat quotannis, ex Sueton.) ibi Quinquatria celebrantem Minervæ; cui collegium instituerat Sacerdotum, quibus præerat velut Pontifex Summus. Vide supra v. 46. & Sat. 2. v. 83.

Quanquam diruta servat ignem Trojanum.] Alba quidem a Tullo Hostilio diruta fuerat, tecta solo adæquata, unaque hora quadringentorum annorum opus, exceptis tamen Templis, periit; teste Livio, Lib. 1. cap. 29. At, cum Albani fortunæ subirati patria Sacra neglexissent, ac Deorum cultum; prodigia contigere, quibus illa instaurari jubebantur. Ita Alba quanquam diruta servavit ignem illum inextinctum, quem cum reliquis omnibus Tullus Romam transtulerat: (Livius Lib. 1. cap. 31.) antea tamen jam a Numa usurpatum. Plutarch. Dionys. Halic. Lib. 2. Gell. Lib. 1. cap. 12.

Ignem Trojanum, & Vestam colit Alba minorem,
Obstitit intranti miratrix turba parumper.
Ut cessit, facili patuerunt cardine valvæ.
Exclusi expectant admissa obsonia patres.
Itur ad Atridem: tum Picens, Accipe, dixit, 65
Privatis majora focis: genialis agatur
Iste dies; propera stomachum laxare saginis,
Et tua servatum consume in sæcula rhombum
Ipse capi voluit. Quid apertius? & tamen illi
Surgebant cristæ. Nihil est, quod credere de se 70

Alba quamvis destructa custodit ignem Trojanum, ac inferiorem Vestam observat, multitudo obstupescens aliquantulam ingressuro moram attulit. At, *ubi locum dedit, fores apertæ sunt volubili cardine: Senatores non admissi dapes illatas opperiuntur: pergitur ad Atridem. Mox Picenus ait; sume quæ superant vulgarem caminum; celebretur hic dies Genio: festina stomachum aperire pinguedine, atque comede rhombum ævo tuo reservatum. Ipse sponte irretitus est. Quid evidentius? Ac nihilominus is cristas arrigebat. Nihil est quod nequeat existimare de se,*

ANNOTATIONES.

Ignem Trojanum.] Cujus perpetui servandi in Templo Vestæ, quod fatale esset pignus Imperii, mos invectus ab Æneа Trojanisque: & hinc a Romanis assumptus. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 12.

Vestam minorem.] Nam major ea, quæ Romæ religiosius colebatur, habebatque Templum pulchrius a Numa ædificatum. Vide supra ad v. 10.

Alba.] *Alba* longa nimirum ab Ascanio condita, distans Roma quindecim fere millibus passuum. Ex ruderibus illius hæc quondam creverat, & nunc etiam Albanum, urbs adjacens, vulgo, *Albano*, Episcopatus tribui solitus alicui e sex Cardinalibus antiquioribus.

62. *Turba.*] Seu populi, seu Albanorum Sacerdotum cupiditate videndi tanti piscis affluentium.

64. *Exclusi expectant.*] Alii codices habent, *spectant*, id est, cum admiratione contemplantur.

Exclusi expectant admissa obsonia Patres.] Patentibus valvis introducti qui munera portabant, exclusis etiam Senatoribus qui Domitianum comitati fuerant, quique interim foris stant, & expectant quid inde fiat.

65. *Atridem.*] Domitianum, qui Romanis imperabat, sicut Græcis Agamemnon Atrei Filius. Adde quod Atrei Atridarumque mentio Domitiani crudelitatem exhibet ac perstringit. Vide Senecæ Thyest. & Agamemn. item Euripidis Orestem, &c.

Picens.] Piscator oriundus e Piceno Italiæ regione, hodie *Marchia Anconitana*, ad sinum Adriaticum.

66. *Privatis majora focis.*] Adulatoriè; una Imperatoris mensa dignum ferculum.

Genialis.] Vide Pers. Sat. 2. v. 3.

69. *Ipse capi voluit.*] Quasi sciens & gaudens se ad te deferendum, atque Imperatorio stomacho inferendum, ac sepeliendum.

Quid apertius?] Meram hanc esse assentationem, quis non sentiat?

Illi surgebant cristæ.] Ex Proverbio, seu pisci, seu potius Imperatori præ vana alacritate ac superbia. Is enim mirum quantum adulationibus gaudebat, atque illis intumescebat. Cæterum, quicquid alii sentiant, mihi probatur magis alia aliorum locum hunc interpretandi ratio, hoc verior ac melior, quo simplicior. Ergo non sint hæc Poëtæ verba: *Quid apertius?* Sed piscatoris Domitiano adulari pergentis hoc modo: quid apertius, quam piscem capi voluisse, ut ad Imperatorem deferretur? ut mox falſe Poëta subjungat: & tamen illi rhombo surgebant cristæ spinæque in dorso, satisque ostendebat indignationem, quod captus esset. Verum Domitianus turpi nihilominus adulatione gaudens facile credebat piscem capi voluisse, Imperatoriæ gulæ & vanitati obsequentem.

70. *Nibil est quod credere, &c.*] Suprema auctoritate divinæ simili Principes inflati obcœcatique nihil non de se credere parati sunt, præsertim si adulatores adjuvent. Sic apud Sueton. cap. 22. Calig. *Is divinam sibi majestatem asserit; modo Jupiter Latialis salutatur: modo Castorem inter & Pollucem consistens adorandum se præbat; modo Jovis Olympi aliorumque Numinum simulacris dempto capite, suum imponi mandat.* Sic Domit. cap. 13. ille dictans Epistolam ita incipit: *Dominus ac Deus noster sic fieri jubet:* unde non alio deinceps nomine appellari institutum. Hinc in Domitianum falſe Mart. Lib. 5. Epigr. 8.

Edictum Domini Deique nostri.

Sic & Alexander ille Magnus per subornatos Antistites Hammonis filius salutatur, ac pro Deo, non pro Rege coli jubetur. Ipse vero Hammone se patre censeri imperat. Apud Justinum Lib. 11. & Lib. 12. adorari se jubet, recusantes autem Macedonum Principes sub specie insidiarum de medio tollit. Sic etiam Antiochus, sic Diocletianus Dii voluerunt cognominari, &c.

Non possit, cùm laudatur diis æqua potestas.
Sed deerat pisci patinæ mensura. Vocantur
Ergo in concilium proceres, quos oderat ille;
In quorum facie miseræ, magnæque sedebat
Pallor amicitiæ. Primus, clamante Liburno, 75
Currite, jam sedit, raptâ properabat abollâ
Pegasus, attonitæ positus modò villicus urbi.
Anne aliud tunc præfecti? Quorum optimus, atque
Interpres legum sanctissimus; omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi 80

quando collaudatur, potentia Numinibus æqualis. At catini amplitudo pisci non aderat par: *itaque in consultationem accersuntur Principes, quos is aversabatur; in quorum vultu residebat pallor miserabilis & summæ familiaritatis. Tùm vociferante Liburno, accedite, jam consedit; ante alios accurrebat sumptâ chlamyde Pegasus, civitati stupefactæ villicus nuper constitutus. Nunquid* enim *aliud tùm* erant *præpositi? Inter quos maximè probus ac integer* ille *Jurisconsultus censebat* molliter *agenda universa jure, sine armis, licet tempestate sævâ.*

ANNOTATIONES.

71. *Diis æqua potestas.*] Quia neminem supra se vident aut verentur.

72. *Sed deerat pisci patinæ mensura.*] Martial. Lib. 13. Epigr. 81.

> *Quamvis lata gerat patella rhombum,*
> *Rhombus latior est tamen patella.*

73. *Vocantur in consilium proceres.*] Ad deliberandum quo possit modo tantus piscis coqui, condiri, apponi, an concisus in partes, aut integer.

Quos oderat.] Domitianus Tyrannorum more Nobiles imprimis oderat.

74. *In quorum facie, &c.*] Quorum facies erat pallida præ metu, ne simulata ne insidiosa foret tanta illa Domitiani familiaritas. *Is enim,* ut ait Suetonius, *non magnæ solum, sed etiam callidæ inopinatæque erat sævitiæ.* Sic, *Aretinum Clementem Consularem virum, è familiaribus suis, capitis condemnaturus, in majore quam ante gratia habuit.* Sic etiam *Auctorem Summarum pridie quam crucifigeret, in cubiculum vocavit, assidere juxta coegit, parte cœnæ suæ dignatus est, denique securum hilaremque dimisit,* Sueton. Domitian. cap. 11. Vide etiam Sat. 1. v. 33.

75. *Primus properabat.*] Primus Senatorum venit vocatus in concilium.

Clamante.] In concilium advocante, & magnis vocibus instante, ne sedentem jam Imperatorem morarentur.

Liburno.] Is admissionibus præerat, inquit Vetus Schol. Alii dicunt præcones peti è Liburnia solitos, quod Liburni essent sonora & valida voce. Verum id gratis affirmare videntur. Porro Liburnia regio Illyrici, ubi nunc Croatiæ pars Maritima cum parte Dalmatiæ Occidentalis.

76. *Jam sedet.*] Jam in concilio sedit Domitianus.

Rapta.] Veste raptim ac trepide assumpta.

Abolla.] Vestis erat militaris, ex Nonio; Philosophica etiam, supra Sat. 3. v. 115. necnon Senatoria, ut aiunt quidam, diciturque quasi *abulla*, quod undique bullata. Prudent. Epigr. 20. Lib. 1. contra Symmachum.

> *Adjectus fastis palmata insignis abolla.*

77. *Pegasus.*] Is Albanus civis, Juris adeo peritus, ut liber vulgo non homo diceretur. De eo scripsit etiam; unde Jus Pegasianum. Præterea plurimis functus honoribus, multis quoque Provinciis præfuit: ipsique urbi Romæ à Vespasiano præfectus. Vetus Schol.

Villicus.] Quod Roma tunc esset veluti villa, sine libertate, sine privilegiis. Hinc non præfectus Pegasus appellatur, sed *Villicus.*

Attonitæ urbi.] Quia non civem Romanum sibi præpositum cernit sed alienigenam; & quod se misere oppressam sentit, Roma stupet.

78. *Anne aliud.*] An tunc præfecti aliud videri possunt quam villici Imperatori velut domino ad nutum servientes, & de omnibus rationem reddituri.

Quorum optimus, &c.] Pegasus nimirum.

80. *Tractanda putabat inermi justitia.*] Patienter sustinendam hanc veluti procellam, ac serviendum tempori calamitoso, quo non jus vigebat sed injuria; nec ratio, sed Imperatoris sævitia ad arbitrium omnia faciebat. Cui tanquam torrenti si quis obex opponeretur, non levaret malum, sed augeret.

Justitia.

Justitia. Venit & Crispi jucunda senectus.
Cujus erant mores, qualis facundia, mite
Ingenium. Maria, ac terras, populosque regenti
Quis comes utilior, si clade & peste sub illa
Sævitiam damnare, & honestum afferre liceret 85
Consilium? sed quid violentius aure tyranni?
Cum quo de pluviis, aut æstibus, aut nimboso
Vere locuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem. Nec civis erat, qui libera posset 90
Verba animi proferre, & vitam impendere vero.
Sic multas hyemes, atque octogesima vidit
Solstitia, his armis, illa quoque tutus in aula.

Advolavit etiam Crispi hilaris senecta, cujus indoles erat similis eloquentiæ, ac lenis animus. Ecquis assecla fructuosior gubernanti mare terramque, & nationes; si fas fuisset condemnare crudelitatem, & bona dare monita, inter eam calamitatem atque perniciem? Verùm quid iracundius auriculâ Tyranni? Apud quem verba facienti de imbribus, vel de nimiis *caloribus, vel de vere nebuloso, familiari mors immirebat? Is itaque non intendit unquam lacertos adversus torrentem. Neque civis extabat, cui liceret ingenuè sensa mentis aperire, ac vitam dare veritati. Ita complures hyemes, & octogesima solstitia conspexit, illis armis* instructis, *securus etiam in istâ aulâ.*

ANNOTATIONES.

81. *Crispi jucunda senectus.*] *Crispus* in senectute non morosus, sed hilaris & festivus. Intelligunt aliqui Crispum Passienum, Oratorem, bis Consulem, Agrippina uxore ac Nerone privigno clarum: cujus meminit Plinius Lib. 16. cap. ult. Ego malim cum aliis, Vibium Crispum, Placentinum, de quo Quintilianus lib. 10. cap. 1. sub finem ita loquitur: *Vibius Crispus, compositus & jucundus, atque delectationi natus, privatis tamen causis quam publicis melior.* Is interroganti cuidam, essetne quis intus cum Cæsare, facete respondit, ne musca quidem: quod soleret Domitianus quotidie se conclavi suo includere, initio quidem Principatus, ubi per id tempus nihil aliud quam muscas captabat, ac stylo præacuto configebat. Suet. Domit. cap. 3.

83. *Regenti.*] Orbem gubernanti Domitiano.

84. *Quis comes utilior.*] Quam Crispus, ob ingenium mite, quo immitis Tyranni indoles temperari alioqui potuisset.

Clade & peste sub illa.] Sub Domitiano qui clades velut & pestis bonorum omnium.

86. *Quid violentius aure Tyranni.*] Hic enim rapide fertur in vindictam, cædem, seu quid loquaris quod ipsi minus placeat, Suet. Domit. cap. 10. seu quid adversus aliquem licet innoxium ei suggerant delatores & adulatores. Certe delicatas habet aures quilibet Princeps. Hinc Sapiens monet, Eccles. cap. 8. *Ne litiges cum homine potente, &c.* & Proverb. cap. 23. *Quando sederis cum Principe, diligenter attende. . . . . Statue cultrum in gutture tuo.*

Persius autem Sat. 1. v. 107.

Sed quid opus teneras mordaci radere vero,
Auriculas? &c.

87. *De pluviis, aut æstibus, &c.*] De frivolis quibusvis rebus si quid affirmes Tyranni sententiæ adversum, quodque, licet jocose dictum, eum offendat ultionem ille continuo meditabitur. Sic Domitianus levissima de causa multos peremit etiam graves viros. Vide Suet. Dom. cap. 10.

88. *Fatum pendebat amici.*] Nemini quippe Tyrannus parcit. Suet. Domit. cap. 11. Neron. passim, &c.

89. *Ille igitur nunquam direxit brachia contra torrentem.*] Crispus igitur prudenter eluctatus est mala, nusquam adversando tyrannidi; nihil cæteroqui profuturus, si secus fecisset. Contra torrentem niti dicitur is qui quidlibet incassum tentat.

91. *Vitam impendere vero.*] Mortis adire periculum, animi sensa veritatemque libere dicendo, ut fecit Papinianus, quem ferunt occisum ab Antonino Caracalla, quod huic post interfectum fratrem Getam, mandanti ut facinus dilueret cum in senatu, cum apud populum, respondit, non ita facile parricidium excusari posse, quam fieri. Spartian in Anton. Caracallo.

92. *Multas hyemes.*] Poëtica locutio, multos annos. Synecdoche.

Octogesima vidit solstitia.] *Solstitium* quasi *solis statio*, quæ duplex in anno, hyemalis & æstivalis, quando Sol Tropicos attingit. Hinc non *octoginta* dixit Juvenalis *Solstitia*; quæ facerent annos tantum quadraginta, sed per *octogesima solstitia*, significavit annos octoginta, quibus jam sub Nerone, ac deinceps, in media tyrannide tutus vixit Crispus, Cæsaribus nunquam non gratiosus. Quæ videntur ironice dicta, cum inter claros magis quam inter bonos censeatur Crispus apud Corn. Tacit.

93. *His Armis.*] Assentando, connivendo, cedendo tempori, sibi consulendo. His artibus.

Illâ quoque tutus in aula.] Etiam sub Domitiano, qui terribilis cunctis & invisus. Sueton. Domit. cap. 14.

Acilius similis ætatis continuò *festinabat cum adolescente non merente ut eam mors expectaret adeò crudelis, atque Imperatoris ensibus adeò accelerata. At quondam senium in nobilibus erat quid portento simile. Hinc efficitur ut satius ducam esse fratrem gigantum. Nihil igitur infelici contulit, quòd ursos Numidicos propè confodiebat denudatus venator* in *arenâ Albana. Nam quis modò, non comprehendat astus Nobilium? Quis admiretur veterem tuam istam solertiam, ô Brute? Arduum non est decipere barbatum regem. Ibat & Rubrius non potior facie,*

Proximus ejusdem properabat Acilius ævi
Cum juvene indigno, quem mors tam sæva maneret,
Et domini gladiis tam festinata: sed olim 96
Prodigio par est in nobilitate senectus.
Unde fit, ut malim fraterculus esse gigantum.
Profuit ergo nihil misero, quod cominùs ursos
Figebat Numidas, Albanâ nudus arenâ 100
Venator. Quis enim jam non intelligat artes
Patricias? Quis priscum illud miretur acumen,
Brute tuum? Facile est barbato imponere regi.
Nec melior vultu quamvis ignobilis ibat

ANNOTATIONES.

94. *Proximus.*] Secundus post Crispum.

Acilius.] *Acilius* Glabrio Consularis, quem Domitianus exulantem interfici jussit quasi molitorem rerum novarum. Suet. Dom. cap. 10.

95. *Cum juvene.*] Quis ille, haud constat. Quidam juvenem Helvidium, de quo Suet. Dom. cap. 10. Quidam ipsius Acilii filium intelligunt, cum Schol. veteri, qui sic habet: *Acilius Consul sub Domitiano fuit, indignus pati quæ passus est. Hujus filium juvenem cùm occideret, ipsum Acilium servavit, qui pœnas sentiret orbitatis.*

96. *Tam festinata.*] Legunt alii, *jam designata:* alii, *jam destinata*, repugnante metro, nam *destino* mediam syllabam corripit.

97. *Prodigio.*] *Prodigia* vocari, quia prædicunt, sicut ostenta, monstra portenta, quod ostendunt, monstrant, portendunt, suntque præsensiones rerum futurarum. Auctor est Tullius 2. de Nat. Deor. n. 7. & 1. de Divin. n. 93.

Prodigio par est in nobilitate senectus.] Nimirum, ut supra diximus, Nobilitatem semper oderunt Tyranni, & cum licet, pessumdant. Hinc Eccles. cap. 10. *Omnis potentatus brevis vita.*

98. *Malim fraterculus esse gigantum.*] Malim humilis esse ac obscurus, & ex genere eorum, qui propterea dicuntur Terræ filii ac gigantes, a γένεσθαι & γῆ. Vide Pers. Sat. 6. v. 57. & seq. & quæ nos ib. & Ang. Pol. Misc. cap. 18.

99. *Misero.*] Juveni Acilio.

Quòd cominùs ursos figebat.] Non sine magno vitæ periculo, captans gratiam Domitiani, qui gaudebat venationes edere scenicosque ludos, in Albæ Amphitheatro, dum Quinquatria Minervæ quotannis celebrabat, teste Suet. Dom. c. 4. ubi feras varii generis centenas ipsa conficere arte summa industriaque spectatus est. Ibid. cap. 19.

100. *Ursos Numidas.*] Id est, leones validos ex ea regione Africæ, quæ hodie *Biledulgerid.* Porro Numidia proprie dicta sita erat ubi nunc sunt Bugiæ & Constantinæ regna in ditione Algeriana. Magnam hic litem Plinio movent nonnulli, quam tamen scite dirimit Just. Lips. Elect. Lib. 2. cap. 4. ubi Plinium egregie vindicat, expeditque locum ejus Lib. 8. cap. 36. Arido certe calidoque solo non gaudent ursi unde nulli sunt in Africa, aut rari admodum iique minuti ac imbelles in montana forte aliqua parte. Hic igitur intelligendi leones, quos quidem ubi primum Romani conspexerunt, noto nomine ac domestico appellabant *ursos*. Numidicos autem Libycos, aut Africanos, ad distinctionem. Unde & communi sermone Virgilius Æneid. 5. & 8. dixit. *pellem Libystidos ursæ*, pro *leænæ.* Neque vero quemquam movere debet auctoritas Herodoti, Solini, Strabonis, ut docet ibidem Lips. erudite.

Albanâ arenâ.] Vide superiorem Notam.

Nudus venator.] Vel, sine armis, & solo robore corporis feras debellans; vel etiam sine vestibus, ut amentiam simularet, exemplo Bruti, de quo mox infra.

101. *Artes patricias.*] Jam callet Domitianus artes Nobilium, qui metu mortis stoliditatem simulant, Junium Brutum imitantes.

102. *Priscum illud acumen, Brute, tuum.*] Audiens enim Brutus fratrem suum cum primoribus civitatis interfectum, Tarquinii Superbi avunculi sui sævitiam elusit, stupidum se fingens ac bardum: sicque iram dissimulans, & suæ tum vitæ consuluit, & ultionis occasionem tandem est consecutus. Tit. Liv. Lib. 1. c. 56.

103. *Barbato Regi.*] Primis Regibus illis rudibus, nec dum astutis, ut est jam Domitianus. Prisci quidem Romani per annos quadringentos quadraginta quatuor *barbati* permansere, ac sine tonsoribus, donec eos in urbem accersivit e Sicilia P. Ticinus Mena: quod asserunt Varro 2. de Re Rust. cap. ult. & Plin. Lib. 7. cap. 59. Vide & Gellium lib. 3. cap. 4. & Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. & quod nos ad Pers. Sat. 4. v. 1.

104. *Nec melior vultu.*] Non lætior aut confidentior. Nec enim Domitianus Nobilitati solum infestus, sed & cuivis e plebe.

Rubrius

Rubrius, offensæ veteris reus, atque tacendæ; 105
Et tamen improbrior Satiram scribente cinædo:
Montani quoque venter adest abdomine tardus:
Et matutino sudans Crispinus amomo;
Quantum vix redolent duo funera: sævior illo
Pompeius tenui jugulos aperire susurro: 110
Et qui vulturibus servabat viscera Dacis
Fuscus, marmoreâ meditatus prælia villâ:
Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ,

quanquam plebeius, conscius autem *priscæ culpæ & silendæ; ac nihilominùs pejor* * * * *Satiras componente. Præstò etiam fuit Montani alvus ventre lentus: nec non Crispinus manè distillans amomum, quantum vix exhalant duæ funebres* pompæ: tùm *Pompeius eo crudelior incidere guttura levi ob murmuratione. Et Fuscus, qui bella* animo *volutans* in *villa è marmore, Daciæ vulturibus intestina* sua *reservabat: & callidus Veiento cum lethali Catullo, qui ardebat cupidine virginis nunquam aspectæ;*

ANNOTATIONES.

105. *Rubrius.*] Is e Gallia oriundus, humili genere, Domitiano tamen familiaris; unde & indignatio poëtæ, omnibusque bonis.

Offensæ veteris reus.] Quæ illa? Non liquet. Stuprum cum Julia afferunt nonnulli, suamque in sententiam trahere conantur vet. Schol. quasi Juliam a *Rubrio* corruptam, non Tibiam scripserit, ut legitur vulgo.

106. *Satiram scribente.*] Nerone, qui probroso carmine Quintianum perstrinxit velut mollem ac flagitiosum, suaque in illo vitia impudenter reprehendit, Corn. Tacit. Annal. 15.

107. *Montani quoque venter adest, &c.*] Adfuit & *Montanus* ventre obeso ac prominente, hincque tardus incessu. Hujus mentio est apud Tacit. Annal. Lib. 16. & Hist. 4.

Abdomine.] Pars ést ima ventris.

108. *Matutino sudans Crispinus amomo.*] *Crispinus*, de quo fuse supra, non ante cœnam dumtaxat, ut alii, lavans & ungens corpus, sed mane se unguentis perfundens, summa luxuria.

Matutino amomo.] *Matutinum amomum* quidam explicant ex Oriente advectum, ubi mane Sol. De *amomo* Plin. Lib. 12. cap. 13. preciosum fit unguentum ex eo frutice.

109. *Quantum vix redolent duo funera.*] Vide Pers. Sat. 6. v. 35. & seq. & quæ nos ibid.

110. *Pompeius.*] *Pompeius* Rufus Crispino etiam perniciosior. De illo Plin. Lib. 3. Ep. 9. sub finem.

Sævior jugulos aperire, &c.] Græcismus, id est, sævior in afferenda multis pernicie ac morte per suas tectas delationes atque susurrationes apud Domitian.

111. *Vulturibus.*] Hi triduo ante vel biduo solent volitare, ubi futura præsentiunt cadavera Plin. Lib. 10. cap. 6. Vide Plutarch. Quæst. cent. Rom. 93. & Cœl. Rhodig. Lib. 8. cap. 18. & Lib. 27. cap. 8.

Dacis.] *Dacia* Europæ regio satis ampla, Transylvaniam, Moldaviam, & Valachiam comprehendens,

Qui vulturibus servabat viscera Dacis.] Fusci enim cadaver expositum fuit voracitati avium ejusmodi, cum cæsus esset in Dacia, quo bellum intulerat. Mart. Lib. 6. Epigr. 76.

Ille sacri lateris custos martisque togati,
Credita cui summi castra fuere Ducis,
Hic situs Fuscus licet hoc, fortuna, fateri;
Non timet hostiles jam lapis iste minas.
Grande jugum domita Dacus cervice recepit,
Et famulum victrix possidet umbra nemus.

112. *Fuscus.*] Cornelius *Fuscus* Prætorio præfectus, cui licet inexercitato secundam in Dacos expeditionem commisit Domitianus infelicibus auspiciis & malo suo. Vide Sueton. Domit. cap. 6. Corn. Tacit. Histor. 2. & 3. Eutrop. Lib. 7. in fine.

Marmoreâ meditatus prælia villâ.] Erat enim domi nobilis, sed otio ac deliciis innutritus parum erat idoneus, cui summa belli crederetur, marmoreis ædibus magis assueto quam castris.

113. *Mortifero.*] Delatore pernicioso.

Prudens.] Vel, astute serviens tempori, vel doctus, teste Cornelio Tacito Annal. 14.

Veiento.] Fabricius *Veiento*, de quo jam ante, Sat. 3. v. 185. & post amplius Sat. 6.

Catullo.] Plin. Lib. 4. Epist. 22. *Cœnabat*, inquit, *Nerva cum paucis, Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia cum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus ingenio sævo mala cæcitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur; sæpius a Domitiano non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improvida feruntur, in optimum quemque contorquebatur, &c.*

114. *Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ.*] Senex & cœcus puellas deperibat nunquam visas, reluctante adagio, ἐκ τοῦ ὁρᾷν γίγνεται τὸ ἐρᾷν.

Grande

magnum atque spectabile prodigium nostro etiam ævo, assentator oculis orbatus, ac sævus minister à ponte, meritus corrogare stipem ad axes Ariciæ, atque adulatoria dare oscula currui declivi. Nullus rhombum plus admiratus est. Etenim multa locutus est ad sinistram versus, sed ei tamen *bestia procumbebat* ad *dextram. Ita Cilicis commendabat certamina, ac percussiones, atque pegma, juvenesque hinc elatos ad integumenta. Fabritius haud* ei *concessit : verùm quasi furens œstro tuo percitus,*

Grande, & conspicuum nostro quoque tempor monstrum, 11
Cæcus adulator, dirusque a ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandaque devexæ jactaret basia rhedæ.
Nemo magis rhombum stupuit: nam plurima dixi
In lævum conversus: at illi dextra jacebat 12
Bellua: sic pugnas Cilicis laudabat & ictus;
Et pegma, & pueros inde ad velaria raptos.
Non cedit Veiento, sed ut fanaticus œstro

ANNOTATIONES.

116. *A ponte satelles.*] Qui magis debuerat esse miser & mendicus ponti velut satelles assiduus, quam Aulæ & Imperatoris assecla.

Dirus.] Importunus ac molestus in exigenda stipe a prætergredientibus.

117. *Aricinos qui mendicaret ad axes.*] Vel ad portam urbis Ariciæ, vel ab iis qui curru vehuntur per Appiam viam in qua est Aricia. Frequentes esse mendicos ad pontes, ad urbis portas, & ad vias celebres nemo ignorat, & jam ante notavimus ad Sat. 3. v. 296. & alibi.

Aricinos.] Aricia urbs olim Latii, colli imposita, Hyppolyto conditore, & nemore proximo celebris: hodie *la Riccia*, in Campania Romana oppidulum titulo Ducatus insignitum.

118. *Devexæ jactaret basia rhedæ.*] Dignus & ea premi inopia, qua victum quæritans adigeretur ad prensandas rhedas è clivo Aricino descendentes, imo ad extorquendum obolum eas blande ac sordide oscularetur extensa manu. Minus ad rem videtur quod ait vetus Schol. jactare ab eo oscula ferenti mulierculas rhedæ. Nam ante velut ridiculus amator ille est notatus, hic autem summa dignus paupertate dicitur.

119. *Nemo magis rhombum stupuit.*] Quam Catullus ille Messalinus, qui rhombum non viderat tamen, utpote cæcus.

120. *In lævum conversus : at, &c.*] Ea parte indicans & obstupescens magnum & ingentem rhombum, ubi non erat. Hic enim ad dextram, ille ad sinistram se vertebat.

121. *Bellua.*] Prodigiosus piscis.

Sic pugnas Cilicis laudabat.] Sic ille quidem temere laudabat singula, & vanas ejus assentationes ferebat amabatque Domitianus.

Pugnas Cilicis laudabat, &c.] Quasi vidisset ejus gladiatoris pugnas, sic eas adulatorie extollebat.

Cilicis.] Is erat insignis gladiator e Cilicia, quæ regio est Asiæ minoris ad mare Cyprium, hodie *Caramania* est proprie dicta, non *Turcomania*, ut aliqui perperam scripsere.

Ictus.] Vulnera adversario inflicta.

122. *Et pegma.*] Sic etiam Catullus perinde ac si oculatus testis extitisset, in Theatro admirabatur ac laudabat machinas affabre factas.

Pegma.] Machina e ligno, aliave materi sustentandis signis aut statuis idonea ad ornatur ædium Plin. Lib. 33. cap. 3. *Princeps Caius* inquit, *in Circo pegma extruxit, in quo fuei argenti pondo centum viginti quatuor.* In Theatris autem pegmata machinæ erant αὐτοκίνη|αι, seu tabulatum αὐτομάτως & per se assurgens ac sensim crescens, pariter ac decrescens Martial. Spectac. Epigr. 2.

Et crescunt media pegmata celsa via.

Vide Scalig. Poet. 1. c. 21.

Et pueros, &c.] Pegmati nimirum insidentes in sublime raptos, non sine stupore & oblectatione spectantium. Claud. de Consul. Manl. Theod

Vel qui more avium sese jaculantur in auras,
Corporaque ædificant celeri crescentia nexu.
Quorum compositam puer augmentatus in arter
Emicet, & vinctus plantæ vel cruribus hærens
Pendula librato figat vestigia saltu.
Mobile ponderibus descendat pegma reductis.

Velaria.] Vela quibus expansis superne Theatrum integebatur adversus imbres & Solem.

123. *Non cedit Veiento.*] Catulli adulationibus non cessit Fabricius *Veiento*, sed & majore addidit.

Fanaticus.] Dictus a *fano*, in quo afflatus numine, Entheus, ac divino furore correptus, exagitatur, vaticinatur, &c. eo nomine dicti imprimis Cybelæ Sacerdotes, de quibus Sat. 2. v. 112

Oestro.] Muscæ genus est, quod aliàs asilu & tabanus, aculeo vexans & infestans armenta Varro 2. de Re Rust. cap. 5. Plin. Lib. 9. c. 15 *Animal est parvum ; scorpionis effigie, arane magnitudine,* inquit. Virg. Georg. 3.

. . . . *Nomen asilo*
Romanum est, Oestron Graii vertêre vocantes :
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita sylvi
Diffugiunt armenta, &c.

Oestrum apud Poetas sumitur pro afflatu divin ac furore, quo homines correpti fatigantur, atqu humano quidpiam majus aut loquuntur aut faciunt. Ejusmodi *Oestro* in pellicem Io Inach filiam immisso, Juno se ulta est: eo quipp exagitata Io in mare se præcipitem dedit.

Percussus;

Percussus, Bellona, tuo divinat; Et ingens
Omen habes, inquit, magni, clarique triumphi: 125
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus: peregrina est bellua. Cernis
Erectas in terga sudes? Hoc defuit unum
Fabricio, patriam ut rhombi memoraret, & annos
Quidnam igitur censes? Conciditur? Absit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait; testa alta paretur,
Quæ tenui muro spatiosum colligat orbem. 132
Debetur magnus patinæ subitusque Prometheus
Argillam, atque rotam citùs properate: sed & ex hoc

ô Bellona, ominatus est, aitque insigne augurium accipis summæ & illustris victoriæ; captivum habebis quempiam Imperatorem; vel Arvirogus dilabetur è curru Britannico. Externa est fera. Vides spicula in dorso rigida? Illud solum desideratum est Veientoni, ut rhombi patriam ætatemque enarraret. Quid ergo judicas? An dissecabitur? Probrum istud amoveatur ab eo, inquit Montanus; comparetur profunda testa, quæ exili pariete amplum circulum contineat: Catino huic opus est summus ac repentinus Prometheus. Accelerate quamprimùm lutum atque orbem: ab hac autem hora deinceps,

ANNOTATIONES.

124. *Bellona.*] Minerva Jove nata, bellorum præses & inventrix, unde *Bellona* dicta est. Varro 4. de Ling. Lat.

Divinat.] Præsagit, vaticinatur, & ex ingenti pisce capto ingentes ominatur triumphos.

126. *Temone Britanno.*] *Temo*, signum est illud oblongum inter equos currum trahentes quo & currus regitur. Synecd. pro ipso curru ponitur. Porro Britanni ex essedis seu curribus pugnabant, ac per temonem discurrebant, &c. Vide Cæs. de Bello Gall. Lib. 4. cap. 33.

Britanno.] Britannia major nempe, Ptol. Albion; Insula Europæ maxima, Angliam & Scotiam complectitur. Virgil. Eclog. 1.

Et penitùs toto divisos orbe Britannos.

Britannia vero minor pars est Galliæ *Aremorica* vel *Armorica* nuncupata, de qua hic mentio non est.

127. *Excidet.*] A te dejectus ô Domitiane, victus in acie, forsan & regno spoliandus.

Arviragus.] Rex Britannorum.

Peregrina est bellua.] Rhombus ingens, peregrino captus in mari, portendit illustrem victoriam de peregrino hoste, v. g. de Britannis.

128. *Erectas in terga sudes.*] Hæ notant infigenda hostium tergo tela; pergit Veiento adulator.

Sudes.] Pinnas Rhombi vel spinas instar spiculorum rigentes & arrectas. Proprie *sudis* telum est rusticum, seu paxillus igne torridus ac præacutus, idem quod vallus Servio. *Sudibus concursum, ac in modum justa pugnæ dimicatum*, ait Livius de Bello Punico.

Hoc defuit.] Ironice. Cum enim ille singula persequeretur adjuncta, quin ætatem piscis inquirebat, &c.

130. *Quidnam igitur censes?*] Inquit Domitianus Veientoni tot præclara ominato: sed quid tandem de pisce fiet? Totusne, an in partes concisus coquetur?

131. *Dedecus hoc.*] Ut ea qua pollet magnitudo violetur. Absit. Quantus, quantus est, integer coquendus atque apponendus.

Testa alta.] Vas fictile profundum & capax. Tale fuit illud, quod Vitellius, apud Sueton. cap. 13. ob magnitudinem, Minervæ Clypeum dictitabat. Ejus meminit Plin. Lib. 35. cap. 12. His verbis: *Vitellius in Principatu ducentis sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eo pervenit luxuria, ut fictilia pluris constent quam murrbina.*

132. *Tenui muro spatiosum colligat orbem.*] Ejus testæ latera quidem haud spissa, at fundum sit amplum rotundumque rhombi figuræ & magnitudini accommodatum.

133. *Debetur magnus patinæ, &c.*] Fabricandæ huic insigni patinæ quærendus figulus tam peritus & ingeniosus quam fuit Prometheus, qui hominem è luto finxisse dicitur Metamorph. 1. Fab. 2.

Subitusque.] Artifex operæ celeris, ac promptæ industriæ, ne, si moretur ille, corrumpatur ac pereat eximius piscis.

Prometheus.] Is Iapeti filius, dictus ἀπὸ τῆς προμηθείας, a *providentia*, seu *sapientia singulari.* Missis Fabulis de *Prometheo* bene multis; certum est eum Astrorum rationem ac motus è Caucaso observasse, Assyriosque primum docuisse. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 19. & seq.

134. *Argillam.*] Terram tenacem, è qua finguntur vasa.

Rotam.] Plin. Lib. 7. cap. 56. *Figlinas*, inquit, *invenit Chorœbus Atheniensis, in iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii, Hyperbius Corinthius.* De rota figulina Horat. ad Pisones.

. . . . Amphora cœpit
Institui, currente rota, cur urceus exit?

Tempore

ô Cæſar, figuli comitentur exercitum tuum. Superavit dictum viro dignum. Is ſciebat priſcum luxum Imperatorum; & noctes Neronis jam dimidias; & eſuriam alteram, quando pulmo flagrabat Falerno. Amplior epulandi peritia fuit nemini, meo tempore. Admorſu primo noverat diſtinguere utrum *oſtreæ Circæis eſſent editæ, an ad rupem Lucrinam, an profundo Rutuporum procreatæ: atque viſi ſtatim echini ripam enarrabat. Exurgitur; ac, cœtu dimiſſo, diſcedere mandatur principibus,*

Tempore jam, Cæſar, figuli tua caſtra ſequantur.
Vicit digna viro ſententia: noverat ille 136
Luxuriam imperii veterem, noctesque Neronis
Jam medias, aliamque famem, cùm pulmo Falerno
Arderet. Nulli major fuit uſus edendi
Tempeſtate meâ. Circæis nata forent, an 140
Lucrinum ad ſaxum, Rutupinove edita fundo
Oſtrea, callebat primo deprendere morſu:
Et ſemel aſpecti littus dicebat echini.
Surgitur & miſſo proceres exire jubentur

ANNOTATIONES.

135. *Figuli tua caſtra ſequantur.*] Compoſitores luti ad bella etiam te ſequantur, o Domitiane, ne illis forte, ut nunc, indigeas. Ironice.

136. *Vicit digna viro ſententia.*] Hæc ventricoſi Montani ſententia ſuperior fuit, vicitque ut rhombus integer coqueretur.

137. *Noctes Neronis.*] Suet. Ner. cap. 27. *Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus ſæpius calidis piſcinis, ac tempore æſtivo nivatis.*

138. *Aliam famem.*] Irritamenta gulæ, vel ſecundam famem ſeu edacitatem procuratam prioris cibi accelerata coctione per Falernum, aut quid aliud imprimis calidum.

Falerno.] *Falernus* mons in Campania vini ferax generoſiſſimi. Hujus excellentiam narrat Plinius Lib. 14. cap. 6. utilitatem vero ac ſalubritatem, Lib. 22. cap. 1.

139. *Uſus edendi.*] Solertia peritiaque condiendi ac deligendi cibos, ad laute epulandum.

140. *Tempeſtate mea.*] Ætate quidem mea.

Circæis.] Promontorium *Circæum* dictum a *Circe*, quæ illic habitavit, atque ſacellum habuit. Situm eſt in Campaniæ littore, ad mare Tyrrhenum, non longe a Terracina. Hor. Lib. 2. Sat. 4.

Oſtrea Circæis, Miſeno oriuntur echini.

141. *Lucrinum ad ſaxum.*] *Lucrinus* lacus Baias inter & Puteolos: unde & Baianus vocatur; piſcoſus admodum. Plin. Lib. 3. cap. 5. Horat. loco mox citato.

Murine Baiano melior Lucrina Peloris.

Rutupino.] *Rutupæ*, vel *Rutupi*, oppidum eſt in ora Anglicana; non procul ab urbe Cantuaria, & Sanduico portu. Hinc etiam optimæ oſtreæ afferebantur.

Fundo.] Mari profundo Rutupis proximo.

142. *Oſtrea.*] Tullius de Divin. 2. cap. 33. *Oſtreis*, inquit, *& conchyliis omnibus contingit, ut cum Luna creſcant pariter, pariterque decreſcant*, Gellius lib. 20. cap. 7. *Oſtreæ ſeneſcente Luna inuberes, macræ, tenues, exuccæ: creſcente, pingueſcunt.* Citatque Lucilii verſum:

Luna alit oſtrea, & implet echinos.

Horatius citat. Lib. 2. Sat. 4.

Lubrica naſcentes implent conchylia Lunæ:
Sed non omne mare generoſæ fertile teſtæ.

Aſtipulantur Plin. lib. 2. cap. 41. Porro, teſte Athenæo lib. 3. cap. 13. optima ſunt oſtrea marina, ſi quando lacus adjacet aut fluvius; ubi intelligenda monet æſtuaria Caſaubonus. Tarentina imprimis laudat Varro, item Gellius lib. 7. cap. 16. Lucrina vero præfert Seneca Epiſt. 79. & Plin. lib. 9. cap. 54. *Circæis autem oſtreis caro teſtaque nigra ſunt,* inquit Plinius lib. 32. cap. 6. *His autem neque dulciora neque teneriora eſſe ulla compertum eſt.* Ibid.

143. *Littus dicebat.*] E quo eſſent advecti littore ſtatim & primo aſpectu dignoſcebat.

Echini.] *Piſcis eſt marinus e genere cancrorum, ſpinis hirſutus, quibus & ſe tuetur, inſtar hericii, qui echinus eſt terreſtris, ſicut echinus marinus eſt hericius. Echino ſpinæ pro pedibus ſunt; ingredi eſt in orbem convolvi; ora in medio corpore ad terrum verſa; ſævitiam maris præſagire traditur.* Hæc Plin. lib. 9. cap. 31. & alibi. Athenæus cit. lib. 3. cap. 13. rem lepidam narrat de Lacone quodam. Hic appoſitis echinis hactenus ipſi inuſitatis, unum arripuit, atque in os immiſit totum cum ſpinis ac teſta; dentibus autem licet offenſis noluit rejicere: ait vero, O nequam edulium, neque modo te dimittam præ mollitie animi, neque te unquam poſthac ſumam. *Putavit homo durus ſuæ conſtantiæ intereſſe, ne vinci ab echini aculeis videretur,* inquit Caſaubonus ibidem.

144. *Surgitur.*] Probata igitur ab omnibus Montani ſententia, Domitianus concilium illud celebre dimittit.

Concilio,

Concilio, quos Albanam dux magnus in arcem 145
Traxerat attonitos, & festinare coactos,
Tanquam de Cattis aliquid, torvisque Sicambris
Dicturus; tanquam diversis partibus orbis
Anxia præcipiti venisset epistola pinna.
Atque utinam his potiùs nugis tota illa dedisset 150
Tempora sævitiæ, claras quibus abstulit urbi
Illustresque animas impunè, & vindice nullo.
Sed periit, postquam cerdonibus esse timendus
Cœperat, hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

quos summus Imperator in castellum Albanum convocârat stupefactos atq; properare compulsos, quasi locuturus quidpiam de Cattis, ac trucibus Sicambris; quasi sollicitæ litteræ citatâ pinnâ advenissent e variis terræ regionibus. Utinam autem ineptiis illis impendisset magis integrum istud crudelitatis ævum, quo civitati nobiles ac præstantes animas ademit, sine pœnâ atque ultore nemine. At mortuus est postea quàm sartoribus incepit esse formidolosus. Id verò *damnosum fuit stillanti Lamiaruum cruore.*

ANNOTATIONES.

145. *Albanam in arcem.*] Supra, v. 60. & seq. *Dux magnus.*] Domitianus Imperator.

146. *Traxerat attonitos, &c.*] Supra, v. 73. & seq.

147. *Cattis.*] Populi sunt Germaniæ, hodie *Hessi.* Sic legit Vet. Schol. Alii tamen codices habent, *Dacis:* de quibus supra egimus, v. 111. Alii *Geticis: Getæ* porro sunt hodie *Moldavi,* ut quidam volunt. Suet. Dom. cap. 6. sic ait: *Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario: sponte in Cattos; necessario in Sarmatas . . . . in Dacos duas. . . . De Cattis Dacisque post varia prælia, duplicem triumphum egit.*

Torvis.] Ferocibus, bellicosis.

Sicambris.] Hi Gheldriam incoluere, forsan & Zutphaniam, inferioris Germaniæ regiones. Francos ab illis ortos saltem constat. *Sicambrorum* nomine comprehensos olim *Usipetes, Tencteros & Bructeros* scribunt aliqui.

149. *Anxia epistola.*] Subitum aliquod malum annuncians, seu defectionem sociorum, seu hostium irruptionem.

Præcipiti pinna.] Hæc erat notæ casus & infortunii sicut e contra lætitiam laurea indicabat. Nam, ut ait vetus Schol. Si victoria nunciabatur, laurus in Epistola figebatur, inserebatur, obvolvebatur, ferebaturve; si quid adversi, pinna. Laureatas certe tabellas populo ostensas refert Livius. Laureatos postes, fasces, lictores passim invenias. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 27. Epistolæ per sagittam transmissæ Herodotus meminit lib. 8. n. 319. per aviculas autem, pedibus earum scilicet alligatæ. In obsidione quidem Mutinensi, Plin. lib. 10. cap. 37. de Tinnunculo. Sunt qui veredarios accersant ad hujus loci explicationem. Sed neque hæc, nec illa, sed prima interpretatio valeat ac vigeat.

150. *His nugis.*] Quale est, habuisse concilium Optimatum de coquendo pisce.

151. *Claras illustresque animas.*] Insignes virtute juxta ac natalibus viros, ut supra notavimus, ex Sueton. Domit. cap. 10, 11, 15.

152. *Impune & vindice nullo.*] Nemine Patriciorum id auso, quod fortiter deinde Plebeii fecerunt.

153. *Sed periit.*] Tandem sævus Imperator interiit, pœnasque dedit, merita dudum nece mactatus, non per ignavos Nobiles, sed per ignobiles strenuos, qui sibi timere incipiebant, cum Domitianus, Nobilium cruore satur, in plebeios jam sævire aggrederetur. Vide Suet. Domit. cap. 14. & 17.

Cerdonibus.] Synecdoche, pro *Plebiis.* Vide Pers. Sat. 4. v. penult.

154. *Hoc nocuit.*] Sarcasmus in Patricios ac Nobiles; quasi diceret, Adhuc viveret ille nequam Tyrannus, & in reliquam Nobilitatem grassaretur, si Plebeiis formidolosum se non præbuisset ac terribilem, quod ait Sueton. Domit. cap. 14.

Lamiarum.] Horum familia Romæ perillustris erat, quippe quæ originem duceret a Rege Læstrigonum *Lamo,* teste vel Horatio l. 3. Carminum, Od. 17.

Æli vetusto nobilis ab Lamo,
Quando & priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, &c.

Lamiarum cæde madenti.] Domitiano sanguine Nobilitatis respersо. Ille siquidem levi de causa multos jugulavit ac sustulit: inter alios autem Nobiles, & *Ælium Lamiam,* duntaxat ob suspiciosos at innoxios jocos, ut enarrat Sueton. Domit. cap. 10.

SATIRA

SATIRA V.

INTERPRETATIO.

SI non adhuc pudori est tibi institutum tuum, *& animus idem constat, ut existimes supremam* esse *felicitatem, vesci aliorum patinâ ; si vales ea tolerare, quæ nec Sarmentus ad injuriosas Cæsaris mensas, neque sordidus Galba tolerâsset ; verebor tibi fidem habere licèt testificanti, & jusjurandum adhibenti.* Ego *nihil comperi alvo parcius. Verumtamen illu[d] idem æstima deesse, quod vacuo ventri satis est :*

SI te propositi nondum pudet, atque eadem es[t]
 mens,
Ut bona summa putes, alienâ vivere quadrâ;
Si potes illa pati, quæ nec Sermentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset,
Quamvis jurato metuam tibi credere testi.
Ventre nihil novi frugalius. Hoc tamen ipsum
Defecisse puta, quod inani sufficit alvo.

ANNOTATIONES.

1. *SI te propositi.*] Alloquitur Trebium parasitum, quem avertere conatur a sordida sua vivendi ratione.

Si te propositi.] Contra Codices omnes manuscriptos & excusos, ut fatetur ipse, Lubinus legit, *Sic te propositi*, &c. id est, *Siccine*, &c. cum interrogatione & indignatione: alias, inquit nulla cohærentia, nulla commoda sententia. Verumtamen hic saltem in suo sensu abundat vir ad cætera doctus & valde ingenuus.

2. *Quadra.*] Alieno Catino, aliorum sumptibus ac mensa. Vasculum modice concavum, super quo cibi convivis apponuntur, vel etiam dissecantur, quando est figuræ quadratæ, *quadra*, si rotundæ, *orbes* vocari solitum. Virgil. Æneid. 7.

. . . *Patulis nec parcere quadris.*

Item *quadra* est frustum panis, placentæ, casei, apud Martialem. At præferenda prior interpretatio.

3. *Sarmentus.*] Is fuit Romanus Eques, & scurra famosus tempore Augusti Cæsaris. Illum probe exagitat Horatius lib. 1. Sat. 5. ejus meminit & Plutarchus in Antonio, Cæsarisque delicias eum appellat.

Iniquas.] Duras, graves, ob injurias & probra quæ scurris ibi devoranda.

4. *Cæsaris.*] Ne quidem ad mensam Imperatoris, nedum in privata domo ac mensa, ut tu, Trebi.

Galba.] Nonnulli *Gabba* legunt ; perperam tamen ut videtur Apitius *Galba*, scurra insignis ævo Tiberii, ut ait vetus Schol. vel ipsius Augusti, ut scribunt alii. Mart. lib. 1. Epig. 42.

Qui Galbam salibus tuis, & ipsum
Posses vincere Sextium Caballum.

Et lib. 10. Epig. 101.

Elysio redeat si forte remissus ab agro,
Ille suo felix Cæsare Galba vetus.
Qui Capitolinum pariter, Galbamque jocante[s]
Audierit, dicet : Rustice Galba tace.

5. *Jurato.*] Plaut. Amphitr. Scen. 1. Act. 1. *Injurato plus credet mihi, quam jurato tibi.* Tullius Art. lib. 13. Epist. 28. *Jurato mihi crede.* Proœm. Act. 1. in Verr. *Neque jurat[o] malim quam injurato committere, &c.*

Quamvis jurato metuam tibi credere testi.] Non tibi credam etiam juranti, non videri molestum istud vivendi institutum, in quo tot a divitibus contumeliæ parasitis sunt ferendæ.

6. *Ventre nihil novi frugalius.*] Nimirum scio naturam parvo esse contentam: nec voracem esse ventrem, sed gulam. Hor. lib. 1. Sat. 2.

Dives opis natura suæ ; si tu modo recte
Dispensare velis, &c.

Vide Sen. Epist. *Natura minimo nos esse contentos jubet*, inquit. Item alibi : *Summa voluptas est ad id sese reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit.*

7. *Hoc tamen ipsum defecisse puta, &c.*] Verum esto: desint ventri necessaria, atque parvum illud quod ei sufficit.

Nulla

Nulla crepido vacat? Nusquam pons, & tegetis pars
Dimidia brevior? tantine injuria cœnæ?
Tam jejuna fames; cum possis honestius illic 10
Et tremere, & sordes farris mordere canini?
Primo fige loco, quod tu discumbere jussus
Mercedem solidam veterum capis officiorum.
Fructus amicitiæ magnæ, cibus: imputat hunc rex
Et quamvis rarum, tamen imputat. Ergo duos post
Si libuit menses neglectum adhibere clientem, 16
Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto,
Unà simus ait. Votorum summa: quid ultra
Quæris? Habet Trebius propter quod rumpere somnum
Debeat, & ligulas dimittere, sollicitus, ne 20
Tota salutatrix jam turba peregerit orbem

an *ripa nulla otioso est? Nullibi pons, ac tegumenti portio mediâ minor? an tanti est contumelia convivii? an esuries adeò famelica? Quandoquidem valeas ibi decorè magis & contremiscere, & mandere sordidum panem canum. Primo loco statue, quòd tu, invitatus* ad *accumbendum* cœnæ, *recipis fructum omnem antiqui ministerii. Cœna* est *præmium summæ familiaritatis. Illam annumerat Princeps, atque licet infrequentem nihilominùs annumerat. Itaque duobus elapsis mensibus, si placuit invitare asseclam relictum, ne tertius pulvinus vacaret inani thoro: simul, inquit, simus.* Hoc *supremum* est *desiderium. Quidnam petis insuper? Trebio* causa *est, per quam adigatur quietem interturbare, ac negligere corrigias, anxius ne jam caterva salutantium universa circulum perfecerit astris incertis,*

ANNOTATIONES.

8. *Nulla crepido vacat,* &c.] An idoneus mendicando locus nullus vacuus est, seu ad ripam fluvii, seu ad pontem, seu ad viam publicam; in quem te recipere queas ad corrogandum stipem a prætereuntibus; quod sane tolerabilis, quam alienis inhiare dapibus, & miseram parasiti vitam agere?

Crepido——pons.] Proseucha, casa ad pontem ut flumen. Vide Sat. 3. v. 296. & Sat. 4. v. 116. & seq. Porro *crepido* dicitur ora terræ, ad quam fluens & allidens aqua crepitat. Vetus Schol.

Tegetis pars.] Pars vel proseuchæ, vel *teges*, storeæ, mattæ, &c. quibus ut plurimum tegunt se pauperes & mendici.

9. *Tantine injuria cœnæ.*] Tantine cœnam æstimas in qua toleras tot probra?

10. *Tam jejuna fames.*] Tamne avida, tam dira te urget fames, ut quidlibet pati malis, quam eam.

Cum possis honestius illic, &c.] Corrigunt aliqui, *poscis*; eo quod, *possis*, ultimam producit. Et satius est ferre licentiam, quam sensum pervertere. Aut certe, cum aliis quibusdam legendum, *possit*, & referendum ad vocem, *fames.*

Illic.] Ad pontem, ad fluvium.

11. *Tremere.*] Frigore horrere, algere.

Sordes farris mordere canini.] Vesci pane hordeaceo, vel furfureo, qualis datur canibus. Vide Sat. 9. v. 122. ad vocem *farre.*

12. *Primo fige loco.*] Alii finge, id est, cogita.

14. *Imputat.*] Mercedis loco donat & assignat.

Rex.] Dives patronus, Clientibus veluti Rex imperans, Sat. 1. v. 136. *Rex horum.*

16. *Adhibere*] Vocare te ad cœnam forte vocatam. Vide Sat. 1. v. 94. & seq.

17. *Tertia ne vacue,* &c.] Ne vacuus maneret locus in triclinio, seu lectis quibus ad mensam discumbebatur, more veteri. Addit vero, *tertia:* ad contemptum, quasi dicat, ultimo loco, & veluti ad supplendum dumtaxat numerum. Tres nimirum in conviviis olim disponebantur lectuli: unde triclini nomen. Et Horat. lib. 1. Sat. 4.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.

Cæteros omnes veterum conviviorum ritus lege, si vis, apud Just. Lips. antiq. Lect. l.3. c. unico.

Culcitra.] *Culcita,* Festo, & Nonio.

18. *Unà simus.*] Una cœnemus. Terent.

Hodie apud me sis volo.

Votorum summa.] Non habes quod ultra petas, aut expectes.

19. *Habet Trebius propter quod,* &c.] Ironice O grandis merces tot officiorum! O justa causa toties abrumpendi somni! &c. Vid. Mart. lib. 3. Ep. 36.

Trebius.] Is est quem ut amicum dehortatur Juvenalis a parasitica vita.

20. *Ligulas dimittere.*] Calceorum aut vestium *lingulas* vix aptatas relinquere, præ solicitudine ac festinatione. Sumitur etiam *ligula* pro *gladiolo.* Martial. lib. 14. Epigr. 120.

Quamvis me ligulam dicant Equitesq; Patresq,
Dicor ab indoctis lingula Grammaticis.

Nomen plurimi deducunt a *lingua,* imprimisque Festus, at vetus Schol. a *ligando.*

Ne tota salutatrix, &c.] Ne venerit alii clientes ante ipsum, jamque dispositi velut in gyrum singuli Patronum salutarint, priusquam ipse Trebius accessisset. De prisco illo salutandi more. Vide Sat. 1. v. 96, 117, 127, 132. & quæ ibidem notavimus.

Sideribus

vel eâ horâ, quâ circumvolvit se algens plaustrum tardi Bootæ. Attamen quale convivium? Vinum, quod pinguis lana recuset admittere. Ex epulante cernes Corybantem. Rixæ præeunt. At statim vulneratus & projicis calices, & plagas abstergis mantili cruentato, quotiescumq; certamen ardescit poculo Saguntino commotum inter vos, & catervam libertorum. Ille vero vinum *bibit infusum crinitis Consulibus*

Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.
Qualis cœna tamen? Vinum quod succida nolit
Lana pati: de conviva Corybanta videbis. 25
Jurgia proludunt; sed mox & pocula torques
Saucius, & rubra deterges vulnera mappa;
Inter vos quoties, libertorumque cohortem
Pugna Saguntinâ fervet commissa lagena,
Ipse capillato diffusum consule potat, 30

ANNOTATIONES.

22. *Sideribus dubiis.*] Summo mane, luce dubia, cum sidera ob proximam auroram non plene apparent aut fulgent.

Illo tempore.] Nocte scilicet, cum jam perfecte observare licet Booten, aliaque signa.

23. *Frigida.*] Ob vicinitatem Poli Arctici.

Pigri.] Virgil. Ecloga ultima.

. . . . *Tardi venire bubulci.*

Sarraca.] Vel *Serraca.* Vide Sat. 3. v. 255. Quintilianus lib. 8. cap. 3. *Vim rebus aliquando ipsa verborum humilitas affert,* inquit: *an cum dicit in Pisonem Cicero, cum tibi tota cognatio, in sarraco advehatur, &c. incidisse videtur in sordidum nomen: non autem eo contemtum hominis auxisse?*

Bootæ.] Sidus est Ursæ majori proximum βοώτης, Latine *bubulcus,* quia stella hæc bubulci more plaustrum insequitur. Hinc & *Arctophylax* appellatur, quasi Ursæ custos. Nimirum septem stellæ sunt ita dispositæ, ut priores duæ pares pro bobus habeantur, aliæ quinque plaustri gerant speciem: proximum vero his signum adhæret, quasi auriga: & propterea vocatur *Bootes.* Vide Gell. lib. 2. cap. 21.

24. *Qualis cœna tamen.*] At qualis tandem ea post menses duos cœna, & quam lauta; cujus nempe gratia tot & tam indigna pateris?

Vinum quod, &c.] Vile omnino vinum ibi propinatur.

Succida.] Sordida, pinguis, nondum lota, dicitur quasi succo adhuc sudans; vel qualis succisa est, scilicet plena sordibus. At Varro aliter, lib. 2. de Re Rust. cap. ult. *Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum & solstitium,* inquit, *cum sudare inceperunt oves; a quo sudore recens lana tonsa succida est appellata.*

Quod succida nolit lana pati.]Tam crassum, ut lana vix illud imbibat. Vel tam vile, quod vix idoneum ad imbuendam ac præparandam lanam, quo melius recipiat alienum colorem, v. g. purpureum. Varro loco mox cit. *Tonsas recenter eodem die perungunt vino, &c.* Adstipulator & Dioscorides.

25. *De Conviva Corybanta videbis.*] Eo vino mens turbatur, & insanit, fitque similis *Corybantum* Cybeles Sacerdotum, qui furore correpti caput jactant, saltant, aliosque in similem agunt insaniam.

Corybanta.] *Corybantes* dicti, vel ab ea quam gestant galea, quæ Græce κόρυς, vel a κορύσσειν, id est *impetu ferri, & furere,* apud Apollon. & Theocr. Quidam derivant ab *oculorum pupillis,* quas Græci κόρας vocant, eo quod illi apertis semper oculis, etiam inter dormiendum, Jovem infantem custodierunt. Quæ postrema sententia minus arridet.

26. *Sed mox.*] Post convitia succedunt verbera.

Pocula torques, &c.] Nimirum in famulos petulantes, quos percussus repercutis. Tandemq; more Barbarorum utrinque pugnatur scyphis in usum lætitiæ dumtaxat natis; quod damnat Horat. lib. 1. Od. 27.

27. *Rubrâ.*] Tincta sanguine e plaga.

28. *Inter vos.*] Asseclas & clientes parasitos.

Libertorum cohortem.] Atque inter libertos domini seu Patroni cœnam exhibentes. Ergo non cum ipso domino, sed cum ejus famulis ad viles epulas admissus Trebius. Qualis itaque cœna?

29. *Saguntinâ lagenâ.*] Aut vino pessimo ex agris Saguntinis: Vetus Schol. vel potius fictili, ex ista Hispaniæ urbe de quo Plin. lib. 35. cap. 12. Et Martial. lib. 14. Epigr. 108.

Sume Saguntino pocula ficta luto.

Porro *Saguntus* oppidum est in Regno Valentiæ, hodie, *Morvedre. Saguntina fames* in Proverbium abiit, ex quo Saguntini per octo menses obsessi extrema ferre maluerunt, quam se Annibali dedere. Tit. Liv. lib. 21. cap. 6. & seq.

30. *Ipse capillato, &c.*] Interea Patronus generosum bibit ac salubre vinum: vetus nempe, & optimo solo generatum.

Capillato Consule.] Dum Romani Consules erant adhuc intonsi, comamque alebant. Vide Sat. 4. v. 103. ad eam vocem, *Barbato.*

Diffusum.] In serias ac vasa infusum.

Calca-

Calcatamque tenet bellis ſocialibus uvam,
Cardiaco nunquam cyathum miſſurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulumque ſenectus
Delevit multa veteris fuligine teſtæ: 35
Quale coronati Thraſea, Helvidiuſque bibebant,
Brutorum, & Caſsî natalibus. Ipſe capaces

& ſervat racemum bello ſociali preſſum; ne quidam *ſcyphum unquam porrecturus familiari corde dolenti. Alterâ die potabit quiddam è collibus Albanis, vel Setinis, cujus natale ſolum ac inſcriptionem oblitaverit vetuſtas plurimâ nigredine* vaſis *antiqui fictilis: quale potabant Thraſea & Helvidius redimiti,* in die *natali Brutorum & Caſſii. Ipſe Virro habet calices amplos,*

ANNOTATIONES.

31. *Calcatamque tenet bellis ſocialibus uvam.*] Eo tempore quo Sext. Julius Cæſar & M. Philippus Conſules erant, Anno Urbis conditæ 663. Sunt qui Opimianum vinum intelligant, ſcilicet expreſſum Anno Urbis conditæ 633. de quo Plin. lib. 14. cap. 4, & 14. & Cic. *in Bruto* n. 157. *Ut ſi quis Falerno delectetur,* inquit, *ſed eo nec ita novo, ut proximis Conſulibus natum velis, nec rurſus ita vetere, ut Opimium aut Anitium Conſules requirat. Atqui hæ notæ ſunt optimæ, credo, &c.*

Bellis ſocialibus.] De his vide Luc. Flor. lib. 3. cap. 18. & præced. Tit. Liv. lib. 71. Scilicet Latini omnes, aliiq; Italiæ populi, iniquo ferentes animo, quod onerum imperii periculorumq; ſane participes eſſent, at non item munerum atque honoris, a Livio Druſo inſuper ſpe civitatis eluſi, quod jure ſe fruſtra petere intellegebant, armis id conſequi tentârunt. Hinc ipſos Conſules aggreſſi, cum nihil proficerent, vario tamen eventu pugnantes, non parum Romanos fatigarunt, per annos fere quatuor. *Sociale bellum* alias *Marſicum* appellatur; eo quod Marſi moverunt illud primi. Vide Appian. lib. 1. Bell. Civ. Eutrop. lib. 5. Plutarch. *in Sylla.* Oroſ. lib. 5. cap. 18.

32. *Cardiaco.*] Cor, Græce *καρδία*. *Cardiacorum morbo ſpem unicam in vino eſſe certum eſt,* inquit Plin. lib. 23. cap. 1.

Nunquam cyathum miſſuros amico.] Optimi porro illius vini tantillum dare nollet amico etiam laboranti, ne quidem quantum continet cyathus, vas parvulum. Adeo ſibi uni dives conſulit.

33. *Albanis.*] De Alba civitate diximus Satir. 4. v. 61. Albanum autem vinum quam eſſet nobile, diſſerit Plin. lib. 14. cap. 2. & 6. teſtis & Mart. lib. 13. Epig. 109.

34. *Setinis.*] Setia urbs Campaniæ Romanæ, hodie *Sezze,* in colle ſita, non procul a Pomptinis Paludibus. *Setina* vina ciborum coctionem accelerant, teſte Plinio lib. 22. cap. 1. Hinc aliis prælata ab Auguſto ac primoribus. Plin. lib. 14. cap. 6. Mart. lib. 13. Epig. 112.

Pendula Pomptinos quæ ſpectat Setia campos.
Exiguâ vetulos miſit ab urbe cados.

Et lib. 6. Epig. 16.

Setinum, dominæque nives, denſique, trientes,
Quando ego vos, medico non probibente, bibam?

Patriam, titulumque, &c.] Signabant Antiqui vaſa vinaria, inſcribebantque, qua ex regione vinum, & quo anno, ſeu Conſule conditum. Brod. Miſcel. 1. cap. 3. Horat. ad amphoram lib. 3. Od. 21.

O nata mecum Conſule Manlio, &c.

35. *Multâ fuligine.*] Situ, mucore, plurimis ab annis inducto, quo deleta inſcriptio eſt, aut ita confuſa, ut vix quidquam legi poſſet.

Teſtæ.] In amphoris enim ac teſtis, iiſque gypſatis ac picatis vinum olim ſervabatur. Notabimus ad Perſ. Sat. 5. v. 148.

36. *Coronati.*] Floribus, fertis, ex hedera, apio, myrto, roſis, coronati veteres epulabantur: ſeu quod flores ſunt lætitiæ ſymbola ſeu quod vini exhalationes illis comprimi arbitrabantur.

Thraſea, Helvidiuſque.] Pœtus *Thraſea,* & illius gener *Helvidius* Priſcus, libertatis amatores. Horum egregie meminit Cornel. Tacit. lib. 16. & Sueton. Neron. cap. 37. & Domit. c. 10.

Bibebant.] Optimum ſcilicet ob lætitiam ac memoriam reſtitutæ per eos in ſtatu priſtino Reipublicæ.

37. *Brutorum & Caſsî.*] Hi libertatis extitere vindices & aſſertores. L. Junius Brutus primus Rom. Conſul. Tarquin. exegit; deinde M. Brutus cum Caſſio Cæſarem confodit. D. autem Brutus ab Antonio apud Mutinam obſeſſus, a Romanis Conſulibus primum quidem liberatus, at poſtea deſertus a ſuis, pro Republica dimicans occubuit. Vide ſupra Sat. 4. v. 103. ad eam vocem, *Brute.*

Ipſe.] Patronus, potens quilibet ac dives.

Heliadum cortices, atque beryllo asperos. Tibi verò *non creditur aureum* vas, *aut si aliquando committitur, illic adhæret observator, qui computet lapillos, & speculetur aduncos ungues.* Hoc verò *condona: nam ibi commendatur iaspis eximia. Quippe Virro (sicut plurimi) à digitis ad calices transmittit lapillos, quos adolescens Hiarbæ zelotypo antepositus consueverat collocare in capite vaginæ.* At *tu exhauries scyphum quatuor narium, cognominatum à sutore Beneventano, jamque mutilatum, atque fracto vitro petentem sulphura.*

Heliadum crustas, & inæquales beryllo
Virro tenet phialas. Tibi non committitur aurur
Vel, si quando datur, custos affixus ibidem, 4
Qui numeret gemmas, unguesque observet acuto
Da veniam: præclara illic laudatur iaspis:
Nam Virro (ut multi) gemmas ad pocula transfe
A digitis; quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Hiarbæ. 4
Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor, ac jam
Quassatum, & rupto poscentem sulfura vitro.

ANNOTATIONES.

38. *Heliadum crustas.*] Pocula ex electro cavata. *Heliades* nimirum filiæ Solis, qui Græce Ἥλιος: Eas autem fabulantur Phaëtonis fratris interitum lugentes contabuisse, conversasque in alnos seu populos arbores, e quibus distillat electrum. Vide Plin. lib. 37. cap. 2. & alibi. Ovid. Met. 2.

Inde fluunt lacrymæ, stillataque Sole rigescunt
De ramis electra novis.

Crustas.] Lacrymas sororum Phaëtontis in electrum concretas, vel electrum ex arborum supradictarum cortice defluens, ac postmodum durescens.

Inæquales Beryllo.] Phiales e gemmis factas, inquit Vetus Schol. vel potius aureos calices infertis lapillis asperos, v. g. *Beryllis*; de quibus Plinius lib. 37. cap. 5. *Poliuntur*, inquit, *figura sexangula, quoniam hebescunt, nisi color surdus repercussu angulorum excitetur: aliter enim politi non habent fulgorem eundem, &c.* De poculis autem lib. 3. Procem. *Turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causa tenere Indiam juvat, & aurum jam accessio est.* Salmasius bene animadvertit hic perperam legi, *inæquales Beryllos.*

39. *Virro.*] Fictum nomen.

Tibi.] O cliens, vel parasite.

41. *Gemmas.*] Poculis insertas.

Unguesque observet acutos.] Ne furtim abrasum surripias aliquem e lapillis istis.

42. *Da veniam.*] Ironice. Verum ne ægre fer quod custos adhibeatur atque observator, dum gemmatum poculum tenes, quodque tuæ fidei minus creditur.

Laudatur iaspis.] Nam inter eos lapillos fulget *iaspis* magni quidem pretii, cujus proinde jactura nimium caveri nequit. Vide Plin. lib. 37. cap. 8. & 9. in agro Brixiano suo Britannicus reperiri multiplicem ait; optimam autem illam quæ purpuræ quiddam habet; secundam, quæ rosæ; tertiam, quæ smaragdi.

43. *Transfert à digitis.*] Ab annulis aufert, ut addat poculis. Mart. lib. 14. Epigr. 109

Gemmatum Scythicis ut luceat ignibus auru
Aspice quot digitos exuit iste calix.

44. *In vaginæ fronte.*] In gladii capul seu manubrio. Virg. Æneid. 4.

. . . *Stellatus iaspide fulva*
Ensis erat.

45. *Juvenis prælatus Hiarbæ.*] Æneas I doni adamatus, ac prælatus *Hiarbæ* Lybiæ Re Virg. Æn. 4.

46. *Beneventani sutoris.*] Is nomine Va nius, vitreorum artifex, a quo Vatiniani cali appellati. Cornel. Tacit. Annal. 15. *Nero*, i quit, *apud Beneventum consedit, ubi gladia rum munus a Vatinio celebre edebatur. Vatin inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit; sutri tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis sc rilibus, &c.*

Beneventani.] Oriundi ex ea urbe Italiæ regno sita Neapoletano, quæ *Beneventum* n do, olim *Maleventum* dicebatur.

47. *Nasorum quatuor.*] Vatinius grandi i so fuit, inquit vetus Schol. Unde aiunt, Va nianos calices, ob similitudinem dictos, q rostra quatuor, velut nasos protendebant. Ma lib. 14. Epig. 96.

Vilia sutoris calicem monumenta Vatini
Accipe; sed nasus longior ille fuit

Jam quassatum.] Neque vero novus ac cens ab opifice tibi calix dabitur, sed muti ac vilis.

48. *Rupto poscentem sulfura vitro.*] I dicit quia sulphure vitrum solidatur, id est, n thatur, inquit vetus Schol. Quod rejiciunt i immerito; voluntque dictum a Juvenale, c sulphuratis fracta vitrea solebant permuta teste Mart. lib. 1. Epigr. 42.

Qui pallentia sulfurata fractis
Permutant vitreis.

Et lib. 10. Epigr. 3.

Quæ sulfurato nolit empta ramento,
Vatiniorum proxeneta fractorum, &c.

Si ſtomachus domini fervet vinoque, ciboque;
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis. 50
Non eadem vobis poni modò vina querebar.
Vos aliam potatis aquam: tibi pocula curſor
Gætulus dabit, aut nigri manus oſſea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Clivoſæ veheres dum per monumenta Latinæ. 55
Flos Aſiæ ante ipſum pretio majore paratus,
Quàm fuit & Tulli cenſus pugnacis, & Anci:
Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum

Si ſtomachus Patroni & mero & epulis calet, quæritur aqua *cocta Getarum nivibus gelidior. Mox dolebam non ſimilia vina propinari vobis:* ſed & *diſſimilem vos aquam bibitis. Curſor Getulus ſcyphum tibi porriget; vel manus oſſea Mauri atri, cui etiam nocte concubiâ obvius fieri metueres, quando portaris inter ſepulcra viæ Latinæ declivis. Prope illum flos Aſiæ, emptus pluribus pecuniis, quàm extitêre opes vel Hoſtilii Bellatoris, vel Martii: ac, ne te morer,* quàm *cuncta vilia Regum Romanorum*

ANNOTATIONES.

50. *Geticis.*] *Getæ* populi Daciæ Scythis affinis; ſunt hodie *Moldavi*, ut placet nonnullis.

Petitur.] Ad refrigerationem paratur.

Decocta.] Plinius lib. 31. cap. 3. *Neronis*, inquit, *Principis inventum eſt decoquere aquam, vitroque demiſſam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit ſine vitiis nivis. Omnem utique decoctam utiliorem eſſe convenit; item calefactam magis refrigerari.* Vide Suet. Neron. cap. 48. Athen. lib. 3. cap. 34. Decoctæ meminit tanquam veteribus uſitatæ, ſed eam Neronianæ prorſus abſimilem contendit Caſaubanus eo loci. Porro docet ibid. Athenæus, aquæ perquam frigidæ, pariter & calidæ, uſum fuiſſe in conviviis antiquorum.

Pruinis.] Glacie, nivibus. Cic. 1. de Natura Deor. n. 15. *Terræ maximas regiones inhabitabiles & incultas videmus, quod pars earum appulſu Solis exarſerit, pari obriguerit nive pruinaque longinquo Solis abſceſſu.*

51. *Non eadem vobis poni*, &c.] Supra v. 24. & 30.

52. *Curſor Gætulus.*] Inter ſervos Mauros, mira pernicitate præditos, atque hinc ad eundum quolibet ac percurrendum deſtinatos, unus tibi pocillator adhibetur niger ac deformis.

Gætulus.] *Gætuli* Libyæ interioris populi ſunt Melæ, a Ptolemæo; at Mauritaniæ, Plinio & aliis.

53. *Manus oſſea.*] Macilenta & arida, dura, agreſtis, horrida.

Mauri.] Mauritania Africæ regio in Barbaria Occidentali, ubi nunc ſunt regna Algerii, Fezzæ & Marochii.

54. *Per mediam nolis occurrere noctem.*] Tum quia pavore te concuteret, tum quod malum omen videretur. Phantaſma quippe crederes, ac portentum. Sic antequam M. Brutus ultimum ac fatale prælium committeret, inter alia proximæ cladis indicia, Æthiopem vulgo apparuiſſe, narrat Plutarchus in Bruto. Fertur etiam Adrianus Imperator ex occurſu Mauri imminentem ſibi mortem auguratus. Vide Spart. & Cœl. Rhodig. lib. 24. cap. 9.

55. *Clivoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.*] Dum rheda per viam Latinam veheris, inter ſepulchra, quæ hinc & inde plurima illic conſtructa ſunt. Vide Sat. 1. v. ult.

56. *Flos Aſiæ ante ipſum.*] At diviti patrono formoſus adeſt puer ex Aſia, jucundus pincerna & miniſter.

Aſiæ.] Una eſt e partibus orbis, ſane maxima, vel eo præferenda cæteris, quod in ea primus homo creatus: Deuſque viſus, & cum hominibus converſatus, ibidem morte ſua vitam reſtituit lapſis mortalibus.

Pretio majore paratus.] Plin. lib. 7. cap. 12. *Toranius magno*, inquit, *M. Antonio jam Triumviro eximios forma pueros duos vendidit ſeſtertiis ducentis.* Vide ibid. Hiſtor. eorum non infacetam.

57. *Tulli.*] *Tullus* Hoſtilius Rex tertius Romanorum Cenſum inſtituit primus, teſte Eutropio, item ſellam curulem, lictores, togam pictam, atque prætextam, inſignia Magiſtratuum Romanorum poſt debellatos Hetruſcos Macrob. Saturn. 1. cap. 6.

Cenſus.] Opes, divitiæ, facultates.

Pugnacis.] Tullus enim militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit; atque exercita juventute provocare auſus Albanos, gravem & diu principem populum: tandemque hoſte victo, Albam diruit, ejus incolis atque opibus Romam tranſlatis. Flor. c. 3.

Anci.] *Ancus* Martius, quartus Romanorum Rex, Latinos ſubegit, Romanam ditionem ad mare protulit, atque Oſtiam urbem in ipſo maris ac Tyberis confinio ædificavit. Tit. Liv. lib. 1.

58. *Romanorum omnia Regum.*] Numero ſeptem, quorum exiguæ opes initio fuere.

Quæ quoniam sic se habent, quando te sitis uret, oculos converte in Ganymedem Gætulum. Enim verò *servus tot millibus* nummorum *comparatus non novit egenis* potum *temperare: at pulchritudo, at* illa *ætas fastum merentur. Ecquando is ad te accedit? Quandonam accitus præsto est ministrator tepidæ & frigidæ. Etenim indignum putat obedire antiquo familiari, & quòd* ab eo *petas quidpiam, quòdque discumbas ipso adstante. Quælibet ædes summæ refertæ sunt famulis arrogantibus.*

Frivola. Quod cùm ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, cum sities: nescit tot millibus emptus 60
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. Quando ad te pervenit ille?
Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister?
Quippe indignatur veteri parere clienti; 64
Quodque aliquid poscas & quòd se stante recumbas
Maxima quæque domus servis est plena superbis.

ANNOTATIONES.

59. *Frivola.*] Nihili putanda præ divitiis Rom. principum hodiernis; ac præ ea summa qua emptus est ille Asianus puer.

Gætulum Ganymedem.] Dissimilia passim jungit. Ironice hic admodum. Scil. *Gætulus* ille fuscus, deformis servus; e contra *Ganymedes* regius puer, Troïs filius, candidus, & tam eleganti specie, ut a Jove raptus dicatur, & sibi pocillator assumptus. Et hæc quidem fabulatores de *Ganymede:* sed quid de eo sentire debeant sapientes; quidque raptus illius significet, ostendit Cic. 1. Tuscul. n. 65. & Tuscul. 4. n. 71. & seq.

60. *Respice.*] Innuens ut vinum tibi affundat.

Nescit.] Non assuevit, indignatur.

61. *Miscere.*] Cœnanti ministrare, miscere, potionem, ac infundere poscenti. Porro temperandi vini rationem ipsum docuisse Bacchum, dilutumque bibisse, ac sic mixtum bibentes rectos ambulasse homines, cum antea curvi incederent ob meri potum: & Bacchi nutrices Nymphas extitisse, ideoq; vinum temperandum & alia quædam habet Athenæus lib. 2. c. 2.

Sed forma, sed ætas digna supercilio.] Toleratur superbia in formosis, in ætatis præsertim flore.

Ætas.] Juventus, per antonomasiam.

62. *Supercilio.*] *Hæc enim vulgo fastui & superbiæ sedes assignatur, quanquam in corde nascitur,* inquit Plin. lib. 11. c. 37.

63. *Calidæ.*] In quibusdam, *Caldæ.* Mart. non semel *caldam* dicit, Vide intra mox. Quint. lib. 1. c. 6. *Augustus,* inquit, *in epistolis ad C. Cæsarem scriptis, emendat quod is calidum dicere quam caldum malit; non quia illud non sit Latinum, sed quia sit odiosum; ac πάρεργον.*

Calidæ gelidæque minister.] Frigida gavisos in conviviis suis veteres nemo dubitat: at calidam non tantum usitatam, sed & in deliciis fuisse, multis probat Just. Lipsius contra nescio quem, ut ait, pugnacem; lib. nim. 1. Elect. cap. 4. Evincunt certe innumera scriptorum testimonia, instar aliorum sint pauca hæc. Apud Athenæum lib. 2. c. 2. Tripodes alii ἄπυροι pridem vocabantur, in quibus vinum temperabatur; alii ἐμπυριβῆται & λουτροχόοι, in quibus calefiebat aqua. Ac ne quis forte de aqua loturis affundenda intelligat; in fine cap. 6. ait, bonæ valetudinis causa bibendam vere atque hyeme calidiorem aquam, æstate vero frigidam, rationemque ibid. subjungit. l. 3. c. 6. expendit, an post ficus aqua bibenda, sit calida, an frigida. Cap. vero 34. & 35. ejusdem libri 3. de potione calida copiose disserit. Julius Pollux lib. 9. c. 6. post rejecta dubii sensus, aliquot Homeri, & Aristophanis loca, alia quædam affert potationem calidi certo arguentia. Varro *calicem* a *caldo* dictum ait. Plautus passim Thermopolii meminit, id est, cauponæ, in qua vendebatur aqua tepens & calida. Errare enim hic Turnebum aliosque interpretes, egregie monet Lipsius loco citato, num potionem ibi nescio quam dulcem & arte factam comminiscuntur. Manifesta res ex Ammiano, lib. 28. ubi Ampelius urbis rector, cupidus ipse voluptatum, lætus alias, interdum & rigidus, irritamenta gulæ corrigens statuit, ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quisquam, &c. Cornel. Tacit. Annal. 13. præcalidæ potionis Britannico oblatæ fit mentio. Plin. lib. 7. cap. 53. calidam potionem ac tepescentem diserte nominat. Martial.

Caldam poscis aquam, & tepuisse calix,

ait. Libro vero ult. Epigr. 105.

Frigida non desit, non deerit calda petenti.

64. *Indignatur.*] Irascitur, detractat, vix sustinet, refugit, aspernatur.

Veteri.] Seu quod vetera quævis evilescunt; seu quod senes, ut plurimum, præsertim horriduli ludibrio sunt juvenibus.

65. *Recumbas.*] Ad mensam accumbas atque sedeas, ipso stante & ministrante.

66. *Maxima quæque domus,* &c.] Induunt enim sæpe dominorum indolem ac mores servuli, & quia magno serviunt, magnos se reputant aliquando nonnulli.

Ecce

Ecce alius quando porrexit murmure panem
Vix fractum, ſolidæ jam mucida fruſta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morſum,
Sed tener & niveus, mollique ſiligine factus 70
Servatur domino. Dextram cohibere memento.
Salva ſit Artoptæ reverentia. Finge tamen te
Improbulum; ſupereſt illic qui ponere cogat.
Viſn' tu conſuetis audax conviva caniſtris
Impleri, paniſque tui noviſſe colorem? 75
Scilicet hoc fuerat, propter quòd ſæpè relicta
Conjuge, per montem adverſum, gelidaſque cucurri
Eſquilias, fremeret ſæva cum grandine vernus
Jupiter, & multo ſtillaret penula nimbo.
Aſpice quàm longo diſtendat pectore lancem, 80

En alter quàm magnâ obmurmuratione tendit tibi *panem difficulter ruptum, fragmenta jam rancida farinæ firmæ, quæ vexent genuinum, nec mandi ſinant. At* panis *mollis atque candidus, & farre tenero confectus Patrono reſervatur. Memor eſto coercere manum. Verecundia ſervetur* erga *Artopten. Attamen ſimula te* paululùm *nequam: adeſt ibi qui adigat dimittere. Epulator inverecunde,* inquiet, *viſne ſalutari ſolitis corbibus, & tui panis colorem dignoſcere? Illud nempè fuerat, cujus gratiâ dimittens uxorem frequenter properavi per montem oppoſitum, & Eſquilias frigidas, dum vere ſtrideret Jupiter dirâ grandine, atque lacerna diffluèret imbre plurimo. Vide quàm amplo pectore catinum impleat ſquilla,*

ANNOTATIONES.

67. *Ecce alius quanto.*] Jam vide quam ruſtice quam faſtidioſe ſervus alter panem tibi miniſtrat eumque ſecundarium & corruptum.

68. *Vix fractum.*] Tam veterem ac durum ut vix frangi queat.

Solidæ jam mucida fruſta farinæ.] Maſſam e farina præ vetuſtate ſolidatam & induratam.

69. *Genuinum.*] Dentes fatigent etiam molares & validiſſimos, qualis *genuinus.* Vide Perſ. Sat. 1. ver. 115.

Non admittentia morſum.] Præ nimia duritie.

70. *Tener & niveus.*] Panis ſiligineus, recens, tener, nivis inſtar candidus.

Siligine.] Certum eſt frumenti genus exile quidem, ac delicatum: unde tritici delicias vocat Plin. lib. 18. c. 8. & 9. e *ſiligine* panem fieri lautiſſimum, ait.

71. *Cohibere.*] Ab eo pane ſimilagineo & molli, qui Domino reſervatur.

72. *Salva ſit Artoptæ reverentia.*] Cuſtodi reverentiam *Artoptæ* debitam: atque adeo ne alium panem quære aut ſume, quam eum quem tibi deſtinat & apponit.

Artoptæ.] *Artoptes* hic bene intelligitur panis diſpenſator, ab ἄρτος *panis* & ὀπτομαι, *video,* ſeu *inſpicio.* Ita quidem legit Vet. Schol. at explicat, piſtor, quaſi ab ὀπτάω, *torreo.* Alias *artopta* vas eſt ſeu inſtrumentum, in quo panes torrebantur, & coquebantur: eo ſenſu Plautus uſurpat Aulul. Sc. 12. Plin. lib. 18. c. 11. accipit pro muliere panifica. Ubi & piſtores Romæ non fuiſſe ànte bellum Perſicum, annis ab urbe condita ſuper 580. annot. Quidam legunt, *Artocopi*; interpretanturque panem cum labore factum, a κόπος *labor*; ſed parum ad rem.

Finge tamen te improbulum.] Quod ſi fueris paulo audacior, extendaſque manum in panem illum delicatiorem.

73. *Improbulum.*] Minus timidum ac pudentem, inverecundum, importuniorem.

Supereſt illic qui, &c.] Artoptes illic aſtat, qui abſtinere jubebit, increpabitque.

74. *Viſn' tu conſuetis,* &c.] Verba ſunt Artoptæ inverecundiam convivæ caſtigantis: an ergo non contentus eris pane tibi conſueto?

Caniſtris.] Pane in cophinis contento. Metonym.

75. *Colorem.*] Subatrum, utpote ſecundarii panis.

76. *Scilicet hoc fuerat.*] Reſpondet cliens indignabundus: an igitur iſtas ob viles epulas tot vigiliis & laboribus perfungor dudum?

Relicta conjuge.] Summo mane ſurgens, & ſomnum interrumpens; ut eſt ſupra, ver. 19.

77. *Montem adverſum.*] Arduum, qui toties fuit ſuperandus.

Gelidaſque cucurri Eſquilias.] *Eſquilinum* collem ventis expoſitum, in cujus regione divites habitabant. Vide Sat. 3. ver. 71.

78. *Vernus Jupiter.*] Aër vernæ tempeſtatis ſæpe ventoſus & nimboſus. Aër & cœlum Jupiter vocatur, ex Varrone.

79. *Penula.*] Pallium eſt adverſus pluvias, Cic. pro Milone. *In Rhedâ penulatus,* &c.

Nimbo.] Repentinis imbribus, quales ferme circa æquinoctia.

Quæ fertur domino squilla; & quibus undique septa
Asparagis, qua despiciat convivia cauda,
Cum venit excelsi manibus sublata ministri.
Sed tibi dimidio constrictus Cammarus ovo
Ponitur, exigua feralis cœna patella. 85
Ipse Venafrano piscem perfundit: at hic, qui
Pallidus, offertur misero tibi caulis, olebit
Laternam: illud enim vestris datur alveolis, quod
Canna Micipsarum prora subvexit acuta:
Propter quod Romæ cum Boccare nemo lavatur:
Quod tutos etiam facit à serpentibus atris. 91

quæ Patrono apponitur, qualibus etiam asparagis undequaque circumdata; quali cauda despectat dapes, quando affertur elevata manibus famuli proceri. At tibi fertur Cammarus medio ovo concretus, epulæ funebres in parva lance. Ille quidem oleo *Venafrano piscem aspergit: verò quæ tibi infelici apponitur pallens brassica redolebit lychnum. Nam vestris id lancibus infertur, quod arundo Micipsarum apportavit prorâ acuminatâ: quamobrem Romæ nullus balneum init cum Boccare: quod ab anguibus quoque nigris securos reddit.*

ANNOTATIONES.

81. *Squilla.*] Parvus est piscis at saporis exquisiti, alio nomine *pinnotera & pinnophylax* dictus Plinio. Cum audisset ille famosus lurco Apicius *squillas* in Libya majores quam Romæ reperiri, earum desiderio & cupiditate illuc navigavit: quod refert Suidas. Horat. lib. 2. Sat. 8.

Affertur squillas inter Murana natantes
In patina porrecta, &c.

Martial. lib. 13. Epig. 83.

Cæruleus non Liris amat quem sylva Maricæ
Protegit: hinc squillæ maxima turba sumus.

Vide Cic. de Nat. Deor. 2. n. 123. & Athen. lib. 3. c. 23.

Quibus asparagis.] Quibus condimentis. Plin. lib. 20. c. 10. *Asparagi stomacho utiles*, inquit, *& cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt, oculis claritatem afferunt, &c.*

82. *Despiciat.*] Ab alto aspiciat dum elata & quasi superbe fertur.

Convivia.] Alia fercula ipsosque convivas.

Cauda.] Hanc in deliciis fuisse aiunt.

83. *Excelsi.*] Ad majorem pompam & fastum.

84. *Dimidio constrictus.*] Coctus & conditus immixto quidem ovo, sed tenuiter admodum & parce. Respiciunt alii ad naturam Cammari, & qui sub cauda ova gerit, instar cancrorum, & crescente luna imminuitur & quasi constringitur.

Cammarus.] Marinus cancer, vilis cibus. Ejus meminit Plin. lib. 32. c. ult. Et Mart. lib. 2. Epigr. 43.

Concolor in nostra, Cammare, lance rubes.

Dimidio ovo.] Dimidia vix ovi parte.

85. *Exigua feralis cœna patella.*] Instar cœnæ feralis exigua & modica. Vide Pers. Sat. 6. ver. 33. & quæ nos ibidem fuse, ad ea verba, *cœnam funeris.*

86. *Ipse.*] Dominus & Patronus, quem pergit conferre cum cliente.

Venafrano.] Optimo quidem oleo ex agris *Venafri* urbis, in Regno sitæ Neapol. in terra Laboris. Mart. lib. 13. Epigr. 100.

Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri,
Unguentum quoties sumis, & istud olet.

Vide Plin. lib. 15. c. 2.

87. *Pallidus.*] Flaccescens & marcidus, quique pallido colore fastidium pariat. Mart. lib. 13. Epigr. 17.

Ne tibi pallentes moveant fastidia caules,
Nitrata viridis brassica fiat aqua.

Olebit Laternam.] Id est, oleum istud vile quod lampadibus & lucernis adhibetur.

88. *Alveolis.*] Paropsidibus, patinis.

89. *Canna.*] Vel doliolum, vel navicula a *canna.* Plin lib. 7. c. 56. *Naves*, inquit, *utiles in Nilo fiunt ex papyro, & scirpo, & arundine.* Cap. vero 2. ejusdem libri ait, in India nasci arundines tantæ proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Micipsarum.] Afrorum, Numidarum, quorum fuit Rex *Micipsa* Masinissæ filius. Vide Sall. Jugurth.

Prora.] Pars navis anterior. Synecdoche: *acuta*, ob figuram.

90. *Boccare.*] *Fuit Boccar*, sive *Bocchor*, *ea tempestate Rex Maurorum:* inquit Liv. lib 29. c. 30. ponitur hic pro Numida seu Mauro quolibet.

Cum Boccare nemo lavatur.] Delicati scilicet Romani non sustinebant tetrum illum odorem olei Africani, quo Afri inungebantur; unde & horum consortium illi fugiebant in balneis.

91. *Quod tutos etiam, &c.*] Notat Theod. Pulmannus abesse versum hunc a vetustissimis codicibus.

Tutos etiam facit a serpentibus.] Quod etiam oleum fœtore suo arcet & fugat serpentes. Quam miseri ergo parasiti & clientes, qui tam viles cibos & tam male conditos avide sectantur! Legunt alii, *A serpentibus Afris*; id est, *Africanis:* perinde est.

Mullus

Mullus erit domino, quod, misit Corsica, vel quem
Taurominitanæ rupes, quando omne peractum est
Et jam defecit nostrum mare; dum gula sævit,
Retibus assiduis penitus scrutante macello 95
Proxima; nec patitur Tyrrhenum crescere piscem
Instruit ergo focum provincia: sumitur illinc
Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.
Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo: nam dum se continet Auster

Patronus habebit barbulum, quem Corsica, aut quem scopuli Taurominitani præbuerunt; cùm universum mare nostrum exhaustum est, jamque deest; quando grassatur ingluvies, continuis cassibus, macello funditùs maria vicina inquirente; neque sinit adolescere Tyrrhenos pisces. Munit igitur caminum provincia. Inde petitur quod Lenas insidiator mercetur, ac venumdet Aurelia. Virroni offertur ingens muræna, quæ procedit è Siculo vortice. Etenim quando notus se cohibet

ANNOTATIONES.

92. *Mullus.*] Exquisitus piscis, dictus ita, quod mollis atque tenerrimus; cujus cibo tradunt libidinem inhiberi, oculorum autem aciem hebetari, &c. Isid. Orig. lib. 12. cap. 6. *Mullis nomen a mulleorum calceorum colore Fenestella datum putat*; inquit Plin. lib. 9. cap. 17. at e contra, & melius quidem, ut videtur, Isidor. Orig. lib. 19. cap. 34. *mulleos* calceos dici ait a colore purpureo, qualis est *mulli* piscis. Is alias *barbo* vocatur: *Barbus*, Ausonio: in Mosella, Idyll. 10. sic habet:

Liberior laxos exerces, barbe, natatus.

Vide quæ ad Sat. 4. ver. 15. jam notavi.

Corsica.] Insula est Tyrrheni maris olim *Cyrnus* dicta, Sardiniam inter & mare littusque Ligusticum.

93. *Taurominitanæ rupes.*] Proximæ scilicet illi urbi. *Tauromínium*, vel *Tauromenium*, hodie *Taormina*, oppidum est Siciliæ portu inclytum, ad oram orientalem vallis, ut nunc appellant, Demonæ.

95. *Retibus assiduis.*] Assidua piscatione.

Macello.] Locus est in quo venduntur obsonia quælibet, dictus a quodam nomine *Macello*, cujus ibi domus publice diruta fuit. Varro 4. de Ling. Lat. cap. 32. Item Festus, a *Macello* quodam qui exercebat in urbe latrocinia, quo damnato Censores Æmilius & Fulvius statuerunt, ut in domo ejus obsonia venderentur. Minus placent Isidorus & Donatus originem ducentes quod ibi pecora mactentur. Hic autem ponitur *macellum* pro piscatoribus in *macello* seu foro piscario degentibus.

96. *Tyrrhenum piscem.*] Piscem maris Tyrrheni, quod & inferum & Thuscum, estque pars maris Mediterranei, inter Italiam, & Sardiniam, Corsicam, atque Siciliam insulas.

97. *Instruit ergo focum provincia.*] Externæ regiones culinam Romanorum instruunt piscibus, aliisque dapibus.

Provincia.] Sic vocatur proprie regio extra Italiam armis subacta, & Romanis tributaria.

98. *Captator.*] Vel amicitiæ, vel hæreditatis divitum, per munera. Vide Sat. 4. ver. 18. & seq.

Emat.] Donandum scilicet ad captandam benevolentiam.

Lenas.] Hæredipeta quidam. Vet. Schol.

Aurelia.] Mulier pisces vendens, vel dives orba, quæ data sibi munera vendit, seu per avaritiam, seu ob nimiam copiam, ac ne corrumpantur: habet nimirum plura quam possit consumere.

99. *Virroni.*] Supra ver. 39.

Muræna.] Piscis delicatus, anguillæ similis: huic tamen est tergus crassum magis, illi tenuissimum, teste Plinio, lib. 9. cap. 23. Vide Macrob. lib. 3. cap. 15. ubi sic habet: *Accersebantur murænæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegium a Messana despicit. Illic enim optimæ a prodigis esse creduntur*, &c. Athen. lib. 7. c. 18. & Casaub. ibid. ubi Murænas cum serpentibus misceri asseritur, &c. Plin. lib. 32. c. 2. ubi inter alia, dicuntur Murænæ fœminini tantum sexus esse, e serpentibus concipere, & ob id a piscatoribus sibilo evocari, & capi, &c. at loco mox citato idem Plinius retulerat, eam esse vulgi dumtaxat opinionem; & ex Aristotele, Myrum vocari marem qui generat.

100. *Gurgite de Siculo.*] E freto quod est Siciliam inter & oram extremæ Italiæ meridionalem: alias Mamertino, Rhegino, *Scyllæo*; hodie *Faro di Messina*. Porro continentem olim cum Italia Siciliam, at maris impetu, sive terræ motu fuisse distractam aiunt Strabo lib. 6. Virg. Æneid. 3. &c.

Dissiluisse ferunt, cum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis,
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes
Littore diductas angusto interluit æstu.

Se continet.] Antro Æolio.

Auster.] Ventus meridionalis imbrifer & aquosus, mare Siculum turbare solitus. Gellius lib. 2. c. 22. Ovid. Met. 1. Fab. 2.

cùm quiescit, atque exsiccat alas humidas in ergastulo, retia tunc *audacia spernunt mediam Charybdim.* At *vos expectat anguilla longæ colubræ affinis, vel Tiberinus hyeme labeculis notatus, idemque littorum servus, fluente colluvione saginatus, atque assuetus subire cavernam mediæ Suburræ. Illi cuperem non multa* loqui, *si commodam præstat auriculam. Nullus* à te *postulat* eadem, *quæ Seneca dabat familiaribus egenis,* nec *quæ Piso benignus,* nec *quæ Cotta donare consueverat.*

Dum sedet, & siccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,
Aut glacie aspersus maculis Tiberinus, & ipse
Vernula riparum pinguis torrente cloaca, 105
Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburræ.
Ipsi pauca velim facilem si præbeat aurem:
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca; quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat

ANNOTATIONES.

101. *Siccat madidas in carcere pennas.*] Poëtice omnia. Ovid. Met. 1. Fab. 7.

Emittitq; Notum: madidis Notus evolat alis.

Virgil. Æneid. 1.

. . . . *Vasto Rex Æolus antro*
Luctantes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premet, ac vinclis & Carcere frænat.

102. *Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.*] Piscatores audent piscari in mediis etiam vorticibus, dum Auster non sævit.

Lina.] Linea vela & retia. Meton.

Charybdim.] Gurges est in freto Siculo naufragiis infestus, juxta Pelorum Promontorium, hodie, *Capo Faro.* Ibi per magnas circumductiones atque vortices navigia submerguntur ac detrahuntur in profundum. Strabo lib. 6. *Charybdi* ex adverso respondet Scylla scopulus. Virg. Æneid. 3.

Dextrum Sylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet, &c.

Mitto quod de *Charybdi* meretrice post raptos furtim Herculis boves, a Jove fulminata Poetæ fabulantur.

103. *Anguilla.*] Notus piscis, vulgaris cibus.

Cognata colubræ.] Ob similem formam. Adde quod anguillam cum colubro misceri aiunt, sicut mox de muræna dixi.

104. *Glacie.*] Hyemis enim & frigoris tempore has creduntur maculas contrahere.

Aspersus maculis.] Cui venter albus nigris est notis maculosus; hincque vilior indicatur. Nam optimus ille, qui caret istis maculis, teste Columella, lib. 9. c. 17.

Tiberinus.] Lupus, aut quivis alius e Tiberi amne piscis; quem tempore Juvenalis Romæ vilem fuisse existimandum est. Nam alioqui Macrob. lib. 3. c. 16. *Tiberinos* lupos, & omnes ex hoc fluvio pisces in deliciis & honore fuisse affirmat, testemque adhibet Varronem; subdit tamen ignorare se, cur illis ita visum fuerit. Plinius etiam lib. 9. c. 54. lupos Tiberinos commendat, eos maxime qui duos inter pontes capti essent; ob aquam ibi concitatiorem nimirum; quod idem Macrobius laudat ibid. Lucilius pariter. Et Horat. lib. 2. Sat. 2. sic habet:

. . . *Lupus hic Tiberinus in alto*
Captus hiet, pontesne inter jactatus? &c.

Vide eximias piscis lupi dotes apud Athenæum lib. 7. c. 17. ubi & piscium sapientissimus is celebratur.

105. *Vernula riparum.*] Vel cœnosa littora consectans, iisque addictus mancipii instar; vel, natus verno tempore in ripis: sic enim proprie verna dicitur.

Cloacâ.] Sordibus inde manantibus.

106. *Cryptam.*] Fornicem, seu meatus subterraneos, per quos urbis sordes egeruntur in Tiberim.

Suburræ.] Est vicus & regio urbis præ cæteris immunda. Vide Sat. 3. v. 5. & Pers. Sat. 5. ver. 32.

107. *Ipsi.*] Virroni avaro.

108. *Quæ mittebantur amicis a Seneca.*] Non petimus ut sis æque largus in tuos clientes, O Virro, ac fuit erga suos Seneca.

109. *Seneca.*] L. Annæus Seneca., Cordubensis, inter Stoicos morum sanctitate clarus, Neronis Præceptor, Pisonianæ conjurationis invidia aspersus, ab ipso jussus mori, insectis venis constanter vita excessit. Fuit autem ille dives perinde ac munificus. Corn. Tacit. Annal. 14. & 15. de Seneca vide plura, Sat. 8. v. 212.

Piso, Cotta.] C. Piso Calpurnius Claudio Imperante celebris erat liberalitate & munificentia: pariter & Aurelius *Cotta* sub Nerone. De hoc Tacit. Annal. 6. de illo, lib. 15. uterque vero Romæ valde nobilis: & Pisonum quidem genus ad Numam referebatur. Unde Horat. in Art. Poët. Pisones ita compellat: *Vos, ô Pompilius sanguis.*

Largiri: namque & titulis, & fascibus olim 110
Major habebatur donandi gloria: solum
Poscimus, ut cœnes civiliter. Hoc face, & esto,
Esto (ut nunc multi) dives tibi, pauper amicis.
Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par
Altilis, & flavi dignus ferro Meleagri 115
Fumat aper. Post hunc raduntur tubera, si ver
Tunc erit, & facient optata tonitrua cœnas
Majores: tibi habe frumentum, Alledius, inquit,

Quondam etenim decus largiendi pluris æstimabatur, quam *vel insignia, vel fasces. Unum rogamus, ut epularis urbanè. Id præsta, sisque, sis (quemadmodùm hodiè complures) opulentus tibi, egens familiaribus. Ante illum hepar ingentis anseris, altilis anseri æqualis, atque aper Meleagri telo non indignus fumum exhalant. Post eum tubera raduntur, si tum fuerit verna* tempestas, *ac desiderata tonitrua præstent epulas ampliores.*

ANNOTATIONES.

110. *Titulis.*] Honoribus, imaginibus, nobilitate.

Fascibus.] Insignibus Magistratuum. Nam Dictatori viginti quatuor, Consuli duodecim, Proconsuli & Prætori sex lictores cum *fascibus* apparebant. Porro *fasces* illi constabant securibus & virgis e betula quidem arbore e Gallia in Italiam ad id translata, teste Plinio. lib. 16. c. 18. ubi terribilem eam vocat. Circumligatis autem virgis pluribus ita securis una includebatur, ut ferri acies in summitate fascium emineret. Cur illi vero fasces colligarentur, docet in Problem. Plutarchus, nempe hinc significatur præcipitem esse non debere Magistratus iram, sed cunctatione & mora, dum sensim virgæ solvuntur, maturam & sapientem: additque ibidem virgis castigari quæ corrigi possunt, quæ vero non, securibus præcidi.

112. *Cœnes civiliter.*] Communi cum clientibus mensa, communibus item epulis, sive sint hæ viles, seu lautæ. Sic enim erit salvus honor clientum. Quippe videtur injuriosum quod aliis dapibus dives Patronus, aliis clientes & amici ad cœnam vocati in eadem mensa vescantur. Vide Plin. lib. 2. Epist. 6. ubi ait de cœna quadam: eam fuisse sordidam simul & sumptuosam: nam sibi & paucis opima quædam is qui invitaverat, vilia cæteris & minuta ponebat. Vinum etiam aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis, aliud suis nostrisque libertis, &c. Et Mart. lib. 3. Epig. 59.

Cum vocor ad cœnam, &c.
Cur mihi non eadem quæ tibi cœna datur?
Ostrea tu sumis, &c. * * *
* * * * * * *
Cur sine te cœno, cum tecum, Pontice, cœnem?

113. *Dives tibi, pauper amicis.*] Cæterum tibi liceat, quando solus eris, epulari laute; parce vero, quando cum aliis, & cum familiaribus: dummodo paria tibi aliisque fercula proponantur: has tibi condonamus avaritiæ sordes.

114. *Ante ipsum.*] Ante Patronum quidem apponuntur, &c.

Anseris magni jecur.] Plin. lib. 10. c. 22. *Fartilibus*, inquit, *in magnam amplitudinem crescit* (jecur scilicet) *exemptum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipio Metellus vir Consularis, an M. Sestius eadem ætate Eques Romanus, &c.* Vide & Pers. Sat. 6. v. 71. ad hæc verba: *satur anseris extis.*

115. *Altilis.*] Anas, Gallina, quæ ad id aluntur, ut saginentur.

Flavi.] Homeric. Epithet. ξανθὸς. Vide Gell. lib. 2. c. 26.

Dignus ferro Meleagri.] Par magnitudine illi apro, quem interfecit *Meleager.* Vide Ovid. Met. 8. Fab. 4.

116. *Fumat.*] Calet coctus & mensæ appositus.

Raduntur.] Purgantur abraso cortice, atque ad escam præparantur: vel sarculo evelluntur & abraduntur e terra. Nonnulli codices habent *traduntur*, id est, *apponuntur*; quod quidem ipse contextus, fulcire videtur.

Tubera.] Hæc de genere fungorum sunt, atq; velut terræ callum, nullis fibris nixa; aut saltem capillamentis, &c. ut ait Plinius lib. 19. c. 2. Mart. lib. 13. Epig. 50.

Rumpimus altricem tenero de vertice terram
Tubera: boleti poma secunda sumus.

Si ver.] Tunc enim sunt tenerrima. Ex Plin.

117. *Optata tonitrua.*] Gulosi nimirum optant tonitrua fruges alioqui vastatura, eo quod illa faciunt ad tuberum procreationem. Plin. lib. 19. c. 3. Plut. Quæst. Convival. 4. Quæst. 2. Athen. lib. 2. c. 21.

Cœnas majores.] Seu quod tubera & alia ejusmodi gulam acuunt; seu quod uno ferculo cœnam augent.

118. *Alledius.*] Nomen helluonis.

O Libye, disjunge boves dum tubera mittas.
Structorem interea, ne qua indignatio desit, 120
Saltantem spectes, & chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia. Nec minimo sanè discrimine refert,
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.
Ducêris planta, velut ictus ab Hercule Cacus;
Et ponêre foris, si quid tentaveris unquam 126
Hiscere, tanquam habeas tria nomina. Quando propinat
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? Quis vestrûm temerarius usque adeo, quis
Perditus, ut dicat Regi, bibe? Plurima sunt, quæ

O Libya, tibi serva triticum, ait Alledius; solve boves, dummodò tubera nobis *transmittas.* Ac *ne ulla deficiat iracundia, interim considera structorem* mensæ *subsilientem, atque chironomonta, cultro volitante quoadusque perfecerit præcepta doctoris universa. Neque parva certè differentia interest, quâ gesticulatione lepores, & quâ gallinæ concidantur. Pedibus raptaberis, ut Cacus ab Hercule percussus, atque statuêris extrà, si aliquid ausis unquam mutire, quasi geras tres appellationes. Ecquando tibi Virro* calicem *porrigit, ac scyphum accipit tuis labris admotum? Ecquis inter vos tam imprudens, quis deploratus, ut domino* sic *loquatur, pota? Multa sunt, quæ pronunciare*

ANNOTATIONES.

119. *Libye.*] Hæc Africæ pars ingens, pro ipsa sæpe, & hic quidem sumitur.

Disjunge Boves.] Ne ara, ne sere aut mete frumentum, quod Romam transmittas, ut soles: at deinceps gulæ nostræ delicias tubera dumtaxat educa.

Tubera mittas.] In Africa *tubera* nasci laudatissima, sicut & in aliis locis æque siccis, sabulosis & frutetosis, docent Plin. cit. lib. 19. c. 2. & Athen. pariter citato mox loco.

120. *Structorem.*] Struendæ mensæ, ferculorumque dissecandorum magistrum, Apuleio diribitorem, Petronio scissorem, Lipsio & aliis carptorem legimus. Hujus erat munus & ars bene fercula disponere & collocare, ciboſque eleganter in frusta concidere. Vide Sat. 9. v. 110.

Ne qua indignatio desit.] Ut multiplex indignandi causa suppetat; etiam vero ex ista in pincernis luxuria & fastu.

121. *Saltantem.*] Veluti ad numeros corpus moventem, dum erudite altilia dissecat, & convivis facete ministrat ac apponit.

Chironomonta.] Manus artificiose dirigentem ac gesticulantem tam scite, ut gladiolus quo scindit, volare videatur, adeo versatur agiliter. Χεὶρ, *manus*, & νόμος, *lex*. Metaphora a *Chironomis*, qui certis manuum motibus ac gestibus saltabant.

122. *Magistri.*] Trypheri concidendorum ex arte ciborum doctoris, de quo Sat. 11. ver. 137. Erant enim Romæ qui docerent eam artem, in altilibus ligneis, ut postea dicetur amplius, Sat. nimirum 11. Plin. lib. 10. c. 50. *Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ* (gallinæ) *repositoria occupent.* Seneca de brevit. vitæ c. 12. *Quanta arte scindantur aves in frusta non enormia, &c.* Idem de Vita beata cap. 17. *Perite servitur* (aliis struitur) *& est aliquis scindendi obsonii magister.* Et, ad Lucil. Ep. 47. *Alius pretiosas aves scindit, & per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit.*

124. *Quo gestu lepores, &c.*] Diversi quippe ritus concidendi singula; & in variis variæ gesticulationes observabantur a peritis illis mensæ doctoribus ac ministris.

125. *Ducêris plantâ.*] Foras extraheris perinde ac ille Cacus olim ab Hercule.

Cacus.] Gigas, quem clava ictum Hercules interfecit, quod suos boves abduxisset, & planta arreptum protraxit ex antro in quod furtum ille suum compegerat. Virg. Æneid. 8. Liv. lib. 1. Eutrop. Dionys.

127. *Hiscere.*] Obmurmurare & conqueri de facta tibi injuria.

Tanquam habeas tria nomina.] Prænomen, cognomen; ut C. Jul. Cæsar. Publ. Cornel. Scipio, quod Nobilium est. Quidam sic intelligunt, tanquam fur sis, ut pro tribus literis tria nomina ponantur; sed melius, tanquam sis nobilis. Vetus Schol. Aliter explicant alii, nempe quod sis libertus & Patrono obnoxius, ex Politiano Miscell. cap. 31. sed acute magis quam vere, meo judicio.

Quando propinat Virro tibi.] An unquam suum tibi calicem offert, aut tuum accipit? Quod superbiam ejus, ac tui contemptum indicat. Vide Martial. lib. 2. Epigr. 15.

130. *Perditus.*] Desperata fortuna, unde non metuat potentes offendere.

Dicat Regi, bibe.] Propinans ac porrigens scyphum Nobili cuipiam.

Non

Non audent homines pertusa dicere læna. 131
Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dîs
Et melior fatis donaret, homuncio quantus
Ex nihilo fieres, quantus Virronis amicus! 134
Da Trebio, pone ad Trebium: vis frater ab istis
Ilibus? O nummi, vobis hunc præstat honorem:
Vos estis fratres. Dominus tamen, & Domini Rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aula
Luserit Æneas, nec filia dulcior illo. 139
Jucundum & carum sterilis facit uxor amicum.
Sed tua nunc Mycale pariat licet, & pueros tres
In gremium patris fundat, simul ipse loquaci
Gaudebit nido, viridem thoraca jubebit
Afferri, minimasque nuces, assemque rogatum,
Ad mensam quoties parasitus venerit infans. 145

non attentant homines pallio perforato. Si quadringenta dederit tibi Numen aliquod, vel quispiam *Numinibus æqualis, atque fatis benignior, quam magnus homo è nihilo, quàm intimus Virroni evaderes!* Diceret sane tunc: *dona Trebio, appone ante Trebium: germane,* an *appetis de his intestinis? O nummi, vobis istam defert observantiam. Vos estis germani. Attamen si tu cupis esse dominus, atque domino imperare, ne ullus tibi parvus Æneas lusitet* in *aula, neque filia eo carior. Conjux infœcunda familiarem efficit gratum atque dilectum. Verum quamvis* uxor *tua Mycale modò parturiat ac tergeminos infantes in paternum sinum edat; ille* tamen *unà delectabitur nido garrulo, prasinum thoracem proferri imperabit, ac nuces parvulas; atque petitam stipem, quandocunque parasitus puer accesserit ad mensam.*

ANNOTATIONES.

131. *Homines pertusa læna.*] Ignobiles & pauperculi, quorum tritæ vestes ac laceræ.

132. *Quadringenta tibi si, &c.*] Quod si dives repente fias, tum colet te Virro, qui te inopem contemnit.

Quadringenta.] Sestertia, Equestrem censum, de quibus vide Sat. 1. ver. 106. & Sat. 2. ver. 117.

Similis Dîs.] Princeps ac dives aliquis perinde munificus ut Dii.

133. *Melior fatis.*] Beneficentior erga te quam fata.

135. *Da Trebio.*] Tum certe Virro pincernæ & structori imperaret optima tibi apponere.

Trebio.] Supra ver. 19.

Ab istis ilibus.] E partibus delicatioribus, e sumine, quod quidem erat in cupediis; teste Plinio lib. 11. c. 37.

136. *O nummi vobis, &c.*] Divitias, non hominem spectat aut colit.

137. *Domini Rex si vis, &c.*] At si Virroni plane vis dominari, ejusque intimam familiaritatem nancisci, oportet ut liberis careas; sic enim ille spem concipiet captandæ tuæ hæreditatis. Vide Martial. lib. 11. Epig. 56.

138. *Nullus tibi parvulus, &c.*] Sumptum e quarto Æneidos.

139. *Nec filia dulcior illo.*] Nec videaris plus amare filiam tuam quam Virronem amicum. Vel, ne ita diligas filiam, ut diligeres filium.

140. *Jucundum & carum sterilis, &c.*] Vir sine prole placet admodum Virroni aliisque captoribus avaris.

141. *Sed tua nunc Mycale.*] At quamvis habeas filios & hæredes, si tamen dives fueris, Virro ejusque similes te observabunt.

Mycale.] Legunt alii, *Micale,* derivantque a μίγνυμι.

Pueros tres.] Tergeminos nasci certum est Horatiorum Curatiorumque exemplo, (de quibus Livius lib. 1.) inquit Plinius lib. 7. c. 3. ubi & quaternos Ostiæ sub Augusto, quinos in Peleponneso, septenos etiam in Ægypto uno partu editos refert.

142. *Simul.*] Quidam legunt, *semel,* alii, *simul,* referuntque ad præcedentem sententiam: at alii ad posteriorem.

Simul ipse loquaci, &c.] Adulator iste quamvis orbum te velit, simulabit se delectari admodum loquacitate puerulitui, qui adhuc est in cunis.

143. *Nido.*] Metonymia simul & Metaphora ab aviculis; Id est, parvulo in cunabulis constituto, ubi jam garrire gestit, & conatur loqui.

Viridem thoraca.] Pectoris munimentum, & alia munuscula donabit puero tuam captans amicitiam, ut morienti forte illi hæres a te substituatur: vel hunc præstat nummis tuis ac opibus honorem, ut supra.

Viridem.] Viridis nempe coloris vestes pueris dabantur. Is enim veri dicatus ætati primæ congruit.

144. *Minimasque nuces.*] Avellanas, poma: &c. quibus capiuntur juvenculi.

Assemque rogatum.] Rogitanti quoque (ut fit) parvulo non negabit pecuniam, qua emat crepundia, nuces, & similia.

145. *Ad mensam quoties, &c.*] Quoties eum cœnantem adierit puer, more parasiti cibum petens, ingeret etiam ultro munera.

Villibus

Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino; sed qualem Claudius edit,
Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.
Virro sibi & reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore, 150
Qualia perpetuus Phæacum Autumnus habebat;
Credere quæ possis surrepta sororibus Afris.
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit
Qui tegitur parma, & galea, metuensque flagelli
Discit ab hirsuto jaculum torquere Capella. 155

Familiaribus infimis apponentur fungi dubii, Patrono boletus: at qualem comedit Claudius ante eum conjugis, post quem nihil ultrà, comedit. Virro sibi aliisque Virronibus imperavit ea proferri poma, quorum unicâ fragrantiâ replearis, qualia ferebat continuus Autumnus Corcyrensium: quæ suspicari quas detracta sororibus Africanis. Tu pomo uteris scabioso, quale in propugnaculis mandit qui scuto protegitur atque cassïde, ac flagrum timens vibrare telum docetur à Capella piloso.

ANNOTATIONES.

146. *Vilibus ancipites fungi ponentur amicis.*] Vide Plin. lib. 2. Epist. 6. cujus locum habes supra ver. 112. Annotat. ad hæc verba, *Cœnes civiliter.*

Ancipites fungi.] Alii enim sunt boni, alii mortiferi. Plin. lib. 22. c. 22. *quorumdam ex his facile noscuntur venena, diluto robore, rancido aspectu, livido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro.* Et cap. 23. *ii sunt,* inquit, *tutissimi quibus rubet caro, majus diluto rubore, quam boleti.* Alii codices habent, *qui rubent callo, minus diluto rubore, quam boleti.* Vide Athen. lib. 2. c. 19. & Sueton. Neron. c. 33. ubi jocatus Nero Deorum cibum *fungos* appellat.

147. *Boletus.*] Species fungorum innocua, eoque rara. Unde Martial. lib. 13. Epigr. 48.

Argentum atque aurum facile est, lænamque togamque,
Mittere: Boletos mittere difficile est.

Qualem Claudius edit.] Mart. lib. 1. Epig. 21.
Boletum, qualem Claudius edit, edas.

Claudius.] Romanorum quintus Imperator, boletorum appetentissimus. Sueton. Tacit.

148. *Ante illum uxoris, &c.*] Ante ultimum illum quem porrexit ei Agrippina uxor venenatum, quo & extinctus est. Sueton. Claud. c. 44. Plin. l. 22. c. 22. *Inter ea quæ temere manduntur,* inquit, *Boletos merito posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hanc occasionem a conjuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit.*

149. *Reliquis Virronibus.*] Sui similibus opulentis.

150. *Quorum solo pascaris odore.*] An respicit ad id quod refert Athenæus l. 3. c. 7. Mala quædam Hesperidum vocari, suaviter quidem olentia, at parum cibo idonea, &c. An potius innuit ea poma tam exquisiti odoris esse, ut sua vel fragrantia pascerent?

151. *Perpetuus Phæacum Autumnus.*] Hortos Alcinoi perpetuis fructibus nobiles intelligit. Vide Hom. Od. 7. & 8. & Mart. l. 7. Epig. 41.

Phæacum.] Corcyra Insula sic dicta primum a Nympha cognomine, dein, ejus populi dicti *Phæaces* a *Phæaco* Rege, Neptuni & Corcyræ Nymphæ filio. Illa Epiro adjacet, in Ionio mari, vocaturque hodie *Corfu.*

152. *Surrepta.*] Sicut olim Hercules, ut fabulantur, occiso pervigili dracone, ea abstulerat. Hom. Ovid. & alii.

Sororibus Afris.] Hæ sunt Hesperides tres, Ægle, Arethusa, Hesperethusa, aureis malis in horto nascentibus celebres. Plin. l. 19 c. 4. *Antiquitas,* inquit, *nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos ac Regum Adonis & Alcinoi.* Et sub finem ejusdem capitis, hortos illos ait sitos fuisse ad Lixum Mauritaniæ oppidum, ducentis passibus ab Oceano, juxta delubrum Herculis, antiquitus Gaditano, ut ferunt.

153. *In aggere rodit qui, &c.*] Miles tyro, in castris deficiente sæpius commeatu, nullum cibi genus respuens. Numquid enim hic intelligenda, quæ refert Plinius, l. 15. c. 14. *Sata in castrorum aggeribus mala?*

154. *Parma.*] Breve scutum est, quale gerebant tyrones. Virgil.

. . . *Parmaque inglorius alba.*

Metuensque flagelli.] Vapulabant qui exerrabant a scopo.

155. *Hirsuto Capella.*] Centurione vel Gladiatore tyrones exercente. Sene Magistro, *Capella* campi Doctore, ut habet vetus Schol. aut certe glossa interlinearis, ut vult Theod. Pulmannus

Forsitan

Forsitan impensæ Virronem parcere credas:
Hoc agit, ut doleas: nam quæ comœdia? Mimus
Quis melior plorante gula? Ergo omnia fiunt,
Si nescis, ut per lacrymas effundere bilem
Cogaris, pressoque diu stridere molari. 160
Tu tibi liber homo, & regis conviva videris;
Captum te nidore suæ putat ille culinæ:
Nec malè conjectat: quis enim tam nudus, ut illum
Bis ferat, Hetruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantùm & signum de paupere loro? 165
Spes benè cœnandi vos decipit: Ecce dabit jam
Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri
Ad nos jam veniet minor altilis: inde parato,
Intactoque omnes, & stricto pane tacetis.

Fortasse putes Virronem sumptibus temperare. Imò facit illud ut lugeas. Etenim qualis Comœdia? Ecquis histrio potior edacitate lacrymante? Aguntur itaque universa, si ignoras, ut adigaris per fletus bilem ejicere, ac longiùs fremore attrito molari. Tu te credis hominem ingenuum ac domini convictorem. Hic te existimat allectum odore suæ culinæ. Neque perperàm suspicatur. Enimverò quis adeò spoliatus, ut istum patiatur semel ac iterùm, si puer nactus est aurum Thuscum, aut nodum dumtaxat, ac notam ex inope corrigia? Expectatio cœnæ lautioris vos fallit. En mox donabit leporem dimidiâ parte *devoratum, & quidpiam è natibus apri. Mox nobis continget altilis tenuior. Hinc siletis cuncti apposito* vobis *pane duro etiam atque illibato.*

ANNOTATIONES.

Sueton. Vespaf. cap. 3. meminit Statilii *Capellæ* Equitis Romani, quem hic nonnulli notari volunt.

Hirsutò.] Veste pilosa cooperto, vel prolixa barba crinibusque intonsis horrido, quod affectabant bellatores, ut annotavi cum alibi, tum ad Persii Sat. 3. ver. 77. plurimi legunt, *hirsuta*, explicantes de pharetra quæ caprina pelle integi solebat. Alii dicunt positam olim capellam pro scopo: quod non immerito rejicitur. Lipsius Centur. 2. Ep. 31. quæ Josiæ Mercero inscribitur, improbat Scaligerum corrigentem hunc Juvenalis versum, legentemque *hirsuto capella:* sed quam ob rem, non explicat.

156. *Impensæ Virronem parcere.*] Cum parca te excipit mensa.

157. *Mimus.*] Histrio dicta aliorum gestibus exprimens, a *μιμεῖσθαι, imitari.*

158. *Quis melior plorante gula.*] Quid jucundius quam videre hominem gulosum Plautino Gelasimo parasito similem, cum præsertim non ficte, sed vere deplorat famis & inediæ miserias? Vide Plaut. Stich. Scen. 3. & alibi.

148. *Effundere bilem.*] Iram & indignationem depromere, ac ringi: quod Virroni fit pro Comœdia. Unde vides, quo te loco ille deputet, nempe ridiculi.

160. *Stridere.*] Frendere, obmurmurare.

Molari.] *Molares* dentes sunt ultimi illi admorsum atterentes cibum ac molentes: unde nomen.

161. *Tu tibi liber homo, &c.*] Tibi quidem videris esse aliquid, nobilis ac ingenuus, eo quod adhiberis mensæ hominis opulenti: at ille te suæ velut asseclam culinæ mancipiumque jure aspernatur.

163. *Nudes.*] Egens & inops rerum omnium.

Illum.] Patronum, Dominum, Regem, arrogantem ac superbum, qui cibos præbet cum tanta contumelia.

164. *Hetruscum puero si, &c.*] Si liber fuerit, seu ingenuo, seu libertino genere editus.

Hetruscum aurum.] Bulla aurea, quam pueri nobiles collo suspensam ferebant. De ea vide quæ notabimus ad Persii Sat. 5. v. 31. *Hetruscam* vocat, seu quod ab Hetruscis morem hunc Romani essent mutuati, seu quod eum instituerit Tarquinius Priscus in Hetruria natus, qui & filium suum annos natum quatuordecim, quod hostem manu percusserat, & pro concione laudavit, & bulla aurea prætextaque donavit. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 6.

165. *Nodus tantum, &c.*] *Nodus* e loro, seu bulla coriacea, quam gestabant tenuiores ac libertini, in signum libertatis. Etenim libertinorum quoque filiis subinde concessum, ut lorum in collo pro bullæ decore gestarent, quod testatur Macrob. loco mox citato.

166. *Ecce dabit jam, &c.*] Sic apud vos cogitatis quidem: at, dum speratis venturas ad vos saltem reliquias lautitiarum Patroni, hinc fit ut nec attingatis viles cibos vobis propositos.

168. *Minor altilis.*] Gallina, anus. Nam anser major est *altilis.*

Inde parato, &c.] Fortasse comedendum cum altili panem reservantes, illum non gustatis, & cum silentio expectatis, sed frustra.

169. *Stricto pane.*] Vel crustis cultro abrasis leviter perstricto; vel strictim ablato e mensa, vel duritie constricto & solido, quod supra innuit, ver. 68.

Tacetis.] Conqueri non audetis, ac justam illam indignationem promere, quam habetis in animo.

Ille

Is sapiens est, qui te ita tractat. Quandoquidem cuncta vales tolerare, etiam debes, aliquando percutiendum offeres caput summitate detonsa; & meritus istam cœnam atque tantum familiarem, non metues ferre gravia flagella.

Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre 170
Si potes, & debes; pulsandum vertice raso
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, & tali dignus amico.

ANNOTATIONES.

170. *Ille sapit.*] Ille dives bene quidem & sapienter facit, o Trebi parasite, qui te sic abutitur ad omnem injuriam parato, & dummodo suppetant ac suggerantur cibi quacunque tandem ratione, nullum ignominiæ genus abhorrente.

171. *Et debes.*] Ex more & merito parasiticæ conditionis, obligaris ad omnia perferenda.

Pulsandum vertice raso, &c.] Quinetiam liber cum sis, servilia tamen verbera sponte excipies ab eo qui te sua mensa & familiaritate dignatur.

Vertice raso.] Qui asserebantur in libertatem, ii rasum caput habebant, ut fuse docebimus ad Persii Sat. 5. ver. 82. & seq. Alii sic interpretantur; tibi etiam per ludibrium abradi verticem ac percuti a superbo divite patieris ultro, ut istas epulas ac talem amicum tibi concilies. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10.

SATIRA VI.

INTERPRETATIO.

Existimo castitatem regnante Saturno in terris habitâsse, & aliquandiu conspectam, quando antrum algens suppeditabat ædes modicas, & æquali umbraculo contegebat ignem, & Penates, & greges, & Magistros: quando montana conjux nemorensem parabat lectum foliis & paleâ,

Credo pudicitiam Saturno rege moratam
In terris visamque diu; cùm frigida parvas
Præberet spelunca domos, ignemque Laremque,
Et pecus, & dominos communi clauderet umbra:
Sylvestrem montana torum cùm sterneret uxor 5

ANNOTATIONES.

1. *Credo pudicitiam.*] Hac Satira Juvenalis, varia mulierum facinora commemorando, Ursidium Posthumum ab uxore ducenda dissuadet.

Saturno rege.] Cum Saturnus Cœli & Vestæ filius in Latio regnabat; cumque vigebat virtus & innocentia. Unde & fuisse tunc aureum sæculum fabulantur. Hesiod. Op. 1. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 64. Virgil. Eclog. 4. & Æneid. 8. Ovid. Met. 1. Fab. 3. & 4. Lactant. lib. 1. cap. ult. & lib. 5. cap. 5. Sanctus Hieron. Comment. in Isaiam, lib. 4. cap. 11. & lib. 9. cap. ult. in fine.

3. *Spelunca domos.*] Ovid. Met. 1. Fab. 4.
——— *Domus antra fuerunt,*
Et densi frutices, & junctæ cortice virgæ.

Domos.] Has quidem lateritias Athenis condidere primi Euryalus & Hyperbius fratres: luteas vero Toxius, sumpto ab Hirundinum nidis exemplo. Plin. lib. 7. cap. 56.

Larem.] Qui Deus familiaris colebatur in foco.

5. *Silvestrem montana.*] In montibus educata, ibique vivere sueta. Hic Horat. *Sylvestres homines,* inquit ad Pisones, v. 391.

Frondibus,

Frondibus, & culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus: haud similis tibi Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus passer ocellos:
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et sæpè horridior glandem ructante marito. 10
Quippe aliter tunc orbe novo, cœloque recenti
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compositique luto nullos habuere parentes.
Multa pudicitiæ veteris vestigia forsan,
Aut aliqua extiterant, & sub Jove, sed Jove nondum 15
Barbato, nondum Græcis jurare paratis
Per caput alterius, cum furem nemo timeret
Caulibus, aut pomis, & aperto viveret horto.
Paulatim deinde ad Superos Astræa recessit,

& propinquarum pelliculis bestiarum: non tibi par, ô Cynthia; neque tibi, cujus oculos fulgentes conturbavit mortuus passerculus: at grandioribus pueris mammas præbens ebibendas, ac interdum agrestior viro glandem eructante. Nam alio modo in mundo & aëre tùm recenter factis *homines victitabant, qui fracto quercu orti, & cœno formati nullos parentes agnoscebant. Plurima castitatis antiquæ signa vel pauca fortasse restabant etiam sub Jove, at Jove non adhuc barbam habente; Græcis nondum assuetis jurare per caput aliorum: quando nullus metuebat prædonem brassicis vel malis, atque degebat hortulo patente. Posteà sensim ad cœlos evolavit Astræa,*

ANNOTATIONES.

6. *Ferarum pellibus.*] Lucret. lib. 5.
Necdum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus & spoliis corpus vestire ferarum.
Sed nemora atque cavos montes silvasque colebant.
Et frutices inter condebant squalida membra.
. . . .
Circum se foliis, ac frondibus involventes.

7. *Haud similis tibi.*] Non æque culta ac tu.

Cynthia.] Propertii amasia, tot ejus carminibus celebrata. Sic habet Eleg. 1.
Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis.

Nec tibi.] O Lesbia Catullo adamata.

8. *Turbavit.*] Fletibus nimiis.

Extinctus passer.] Catull. Carm. 2. & 3.
Passer deliciæ meæ puellæ, &c.
Passer mortuus est, &c.
------O misello passer,
Tuâ nunc operâ meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

9. *Potanda ferens infantibus ubera magnis.*] Primis enim sæculis grandiores, ut aiunt, nascebantur infantes aut certe grandiores materno lacte nutritos innuit. Unde Sat. 15. v. 70. sic habet:
Terra malos homines nunc educat atq; pusillos.
Quanti sic porro infantes non alieno lacti vesci docet Macrob. lib. 5. c. 11. Gell. lib. 12. c. 1. Pultarch. &c.

10. *Horridior.*] Neglectior, minus culta & ornandi se studiosa minus quam vir contra hodiernos mores.

Glandem ructante Marito.] Marito exhalente odorem glandium, quibus tunc vescebantur homines. Plin. lib. 7. c. 56. & Proœm. lib. 16. ejusdem vero lib. cap. 5. ait e glandium farina panem aliquando factum, & apud Hispanias secundis mensis glandes adhiberi.

11. *Orbe novo.*] Recenter condito.

12. *Rupto robore nati.*] Egressi nimirum e truncis arborum excavatarum, in quibus noctu se condebant, inde nasci videbantur. Hinc Virg. Æneid. 8.
Gensque virum truncis, & duro robore nata.

13. *Compositi luto.*] A Prometheo scilicet, qui dicitur a Poëtis e luto primos homines finxisse.

15. *Sub Jove.*] Sub quo fuit ætas argentea, jamque cœperunt omnia fieri deteriora.

Nondum barbato.] Juniore, & nondum tot adulteriis famoso, quibus se postea contaminavit.

16. *Nondum Græcis jurare paratis.*] Græcorum enim fides suspecta omni ævo. Sensus est, cum nondum perjuria inolevissent.

17. *Per caput alterius.*] Jurabant Veteres & per suum, & per aliorum caput, v. g. parentum filiorum &c. Imo & Deorum. Virg. Æneid. 9.
Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.

19. *Astræa.*] Astræi Principis æquissimi, ut scribit Aratus; vel, ut aiunt alii, Jovis ac Themidis filia, proinde Justitiæ Dea putatur, quam fabulantur in cœlos evolasse, cum Terras videret sceleribus inquinari. Ovid. Metam. 1. Fab. 4.
Ultima Cœlestum terras Astræa reliquit.

Hac

Hac comite, atque duæ pariter fugêre ſorores. 20
Antiquam & vetus eſt alienum Poſthume, lectum
Concutere, atque ſacri Genium contemnere fulcri.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.
Viderunt primos argentea ſæcula mœchos.
Conventum tamen, & pactum, & ſponſalia, noſtrâ
Tempeſtate paras; jamque à tonſore magiſtro 26
Pecteris, & digito pignus fortaſſe dediſti.
Certè ſanus eras. Uxorem, Poſthume, ducis?
Dic quâ Tiſiphone, quibus exagitare colubris?
Ferre potes dominam ſalvis tot reſtibus ullam?
Cum pateant altæ caligranteſque feneſtræ? 31
Cum tibi vicinum ſe præbeat Æmilius pons?
Aut ſi de multis nullus placet exitus; illud
Nonne putas melius, quòd tecum puſio dormit?
Puſio qui noctu non litigat? exigit à te 35
Nulla jacens illic munuſcula, nec queritur quòd
Et lateri parcas, nec quantum juſſit anheles:

illâ comitante; & ambæ ſimul germanæ abſceſſerunt. O Poſthume, priſcum eſt ac vetuſtum turbare thalamum alterius, & ſpernere Genium ſancti columinis. Ferreum continuò ſæculum reliqua flagitia produxit univerſa. Primos adulteros aſpexit ætas argentea. Tu nihilominùs ævo noſtro moliris cœtus, atque contractus, ac matrimonia. Et modò comeris à tonſore principe: fortè etiam pignus digito præbuiſti. Sapiens extiteras profectò. Conjugem ſumis Poſthume? Loquere ecquâ Tiſiphone, queis ſerpentibus infeſtaris? Vales pati dominatricem aliquam, cùm ſuperſunt tot funes? Quando apertæ ſunt feneſtræ ſublimes ac tenebricoſæ? Quando pons Æmilius tibi ſe propinquum offert? Vel, ſi è pluribus nullus finis arridet, an non hoc ſatiùs exiſtimas, * * * * * *
* *
* * * * * * * * * * * * * * *

ANNOTATIONES.

20. *Hac comite.*] Pudicitia honeſtatis Dea.

Sorores.] Fides & Pudicitia. Vetus Schol. Horat. lib. 1. Od. 24.

Pudor, & Juſtitiæ ſoror
Incorrupta fides, &c.

21. *Antiquum & vetus.*] Jamdudum flagitia graſſantur, a Jovis tempore nimirum.

22. *Sacri genium contemnere fulcri.*] Violari ſanctitatem fidei conjugalis, ac Religionem matrimonii & thalami, cui Genius præſidet. De Genio vide quæ dicemus ad Perſii, Sat. 2. v. 3.

Fulcri.] Synecdoche, pro, *thori fulcris nixi.*

23. *Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.*] Ovid. Met. 1. Fab. 4.

---- *Ætas de duro eſt ultima ferro.*
Protinus irrupit venæ pejoris in ævum
Omne nefas, &c.

24. *Argentea ſæcula.*] Quæ ſecunda fuit ætas, regnante Jove.

Mœchos.] Fabuloſos Deos flagitiis celebres, Jovem, Martem, Venerem, Mercurium, Apollinem, &c.

25. *Conventum.*] Vel conventa matrimonialia, vel amicorum & affinium cœtus, ſuper tuis ſponſalibus ac matrimonio.

Noſtrâ tempeſtate.] Qua non fuit eritve corruptior.

26. *Tonſore magiſtro pecteris.*] A tonſore imprimis docto comeris, ut ſponſæ bellus ac nitidus appareas.

27. *Digito pignus.*] Annulum, in futuri mox conjugii fidem ac amoris pignus. Eſt enim vinculum, non geſtamen, quod ait Plin. lib. 33. cap. 1. Macrob. lib. 7. c. 13. & Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 19.

28. *Sanus eras, &c.*] Hactenus ſapuiſti quidem, at jam tum deſipere incipis, cum quæris uxorem. Vide Gell. lib. 1. c. 6.

29. *Tiſiphone.*] Tres Noctis & Acherontis filiæ, vulgo Furiæ cenſentur, Alecto, Megæra, Tiſiphone.

Quibus colubris.] Furiis colubros & ſerpentes pro crinibus affingunt Poëtæ. Virg. Æn. 7.

Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit.

30. *Dominam.*] Uxorem quæ viro dominetur ac imperatur.

Salvis tot reſtibus.] Cum præſto ſint tot laquii, quibus te potius debeas ſtrangulare.

31. *Caligantes feneſtræ.*] E quibus te præcipites noctu, ne forte deterreat earum altitudo. Vel, caligantes, id eſt, præ altitudine facientes caligare oculos.

32. *Æmilius pons.*] Ædificatus a M. Æmilio Scauro Cenſore, in via Flaminia ad unum ab urbe lapidem, unde facile poſſis in Tiberim deſilire, ac ſubmerſus perire, nemine conſcio aut impediente.

33. *Exitus.*] E vita, qua nondum emigrare velis.

Sed

Sed placet Ursidio lex Julia: tollere dulcem
Cogitat hæredem, cariturus turture magno,
Mullorumque jubis, & captatore macello. 40
Quid fieri non posse putes, si jungitur ulla
Ursidio? Si mœchorum turpissimus olim
Stulta maritali jam porrigit ora capistro,
Quem toties texit perituri cista Latini?
Quid, quòd & antiquis uxor de moribus illi 45
Quæritur? O Medici mediam pertundite venam.
Delicias hominis! Tarpeium limen adora
Pronus, & auratam Junoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeò Cereris vittas contingere dignæ;
Quarum non timeat pater oscula. Necte coronam
Postibus, & densos per limina tende corymbos.

Verùm approbatur Ursidio lex Julia Jucundum hæredem suscipere meditatur, licet *privandus ingenti turture, ac mullorum pilis, atque macello conciliatore. Ecquid credas haud peragi posse, si aliqua Posthumo copulatur? Si nunc insanum os aperit conjugali fræno adulterorum quondam celeberrimus, quem tam sæpè occultavit arca Latini morituri? Quid quod etiam investigatur ei conjux è prisca indole? O Medici, mediam venam scindite. O voluptas viri! Prostratus venerare januam Tarpeiam, atque macta Junoni buculam inauratam, si tibi evenerit materfamilias capitis casti. Ita raræ merentur attrectare fasciolas Cereris, quarum basia genitor haud metuat. Corollas valvis alliga, atque spissos racemos* hederæ *intende per fores.*

ANNOTATIONES.

38. *Lex Julia.*] *Quæ jubet eos hæreditatem capere qui filios habent,* inquit vetus Schol. Alii vero, eo quod, inquiunt, Ursidius satis egit adulterum, probat legem Juliam adulteria prohibentem, jamque uxorem ducit. Vide Sat. 2. v. 37.

39. *Hæredem.*] Legitimum e conjuge filium.

Cariturus turture magno.] Munusculis licet non donandus deinceps amplius. Orbis divitibus hæredipetæ dona missitabant, ut notavimus ad Sat. 4. v. 18. & Sat. 5. v. 137. & seq.

Turture.] Vel avi, vel pisce, qui Græcis τρυγὼν, Latinis *pastinaca marina* dictitatur. Plaut. Mostell. Act. 1. Scen. 1. v. 44.

Tu tibi istos habeas turtures, pisces, aves.

40. *Mullorumque jubis.*] Jubatis mullis. De his fuse ad Sat. 4. v. 15. & Sat. 5. v. 92.

Captatore macello.] Obsoniis, quæ in macello empta captatores donabant. Vide Sat. 5. v. 95. & 97.

41. *Quid fieri non posse putes, &c.*] Sic Virg. Eclog. 8.

Mopso Nisa datur, quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, &c.

Si jungitur ulla Ursidio.] Si reperiatur quæ velit nubere mœchorum notissimo.

43. *Capistro.*] Metaphora ab equis.

44. *Quem toties texit.*] Ab ira & vindicta mariti supervenientis, cum flagitium perpetraret. Vide Horat. l. 2. Sat. 7. v. 59.

Cista Latini.] Instar Latini, qui simile quid in Scena exhibuit: nimirum ab adultera confestim cista obtectus, & a morte servatus est, quam dubio procul intulisset ei deprehenso vir adulterium uxoris injuriamque suam ulciscens. Turneb. l. 20. c. 8.

Latini.] Is Domitiano carus erat mimus. De quo Sat. 1. v. 36. *Is postea propter adulterium Messalinæ punitus est,* inquit vetus Shol. Mart. l. 9. Epig. 29.

Dulce decus Scenæ, ludorum fama Latinus
Ille ego sum, plausus, deliciæque tuæ, &c.

45. *Quid, quòd & antiquis.*] Quinetiam tam stultus est Ursidius, ut castam nancisci uxorem speret, qualis aureo sæculo.

46. *Mediam pertundite venam.*] Quæ solet incidi furiosis ac phreneticis, ad medendum furori.

47. *Delicias hominis.*] Ironice, O delicatum nimis ac beatum, cui tam flagitioso pudica uxor contigerit! Vel, qui sibi tam fatua spe talis inveniendæ adulatur?

Tarpeium limen adora.] Jovem Capitolinum, cujus ædes in arce ac rupe Tarpeia, cole, eique sacrifica pro tam singulari beneficio.

48. *Auratam Junoni, cæde juvencam.*] Plin. l. 13. c. 3. *Auratis cornibus,* inquit, *hosti majores dumtaxat immolabantur.*

Junoni.] Pronubæ, conjugii præsidi, & adulteria acriter vindicanti, Virg. Æn. 4.

Junoni ante omnes cui vincla, jugalia curæ.

49. *Capitis.*] Corporis. Synecdoche.

50. *Cereris.*] Cujus sacris non nisi castæ mulieres initiari debebant. Dion. Halicarn. l. 1.

Vittas.] Quibus religabantur Sacerdotum crines.

51. *Oscula.*] Ne forte minus pudica sint ea, cum inter salutandum affinibus & amicis dantur ex consuetudine; de qua Plin. l. 14. c. 13. & Plutarch. de mulierum virtutibus, & quæst. Centur. Rom. quæst. 6.

Necte coronam postibus.] Quod fieri suetum erat in nuptiis.

Unicus Iberinæ maritus satis est? Hoc potiùs exigas, ut unus illi oculus sufficiat. Verumtamen ingens est existimatio alicujus degentis in parentum domo rusticâ. Vitam agat apud *Gabios qualem egit ruri, vitam agat apud Fidenas, ac* tùm *concedo* in *agro parentum* castam fuisse. *Nihilominùs quis asseverat perpetratum nihil* esse *in montibus, vel in cavernis? Itane vetusti sunt Mars ac Jupiter? In xystis* autem *an tibi ostenditur mulier desiderio tuo non indigna? Theatra* verò *omnibusne angulis continent quod tutus diligas, & quod illinc queas eligere?* At *Batyllo tenero Ledam Chironomon tripudiante, Tuccia* * * *Appula* * * *repentinum atque miseratione dignum prolixum Thymele considerat, Thymele agrestis tum percipit* repentinum ac flebile prolixum.

Unus Iberinæ vir sufficit? Ocyus illud
Extorquebis, ut hæc oculo contenta sit uno.
Magna tamen fama est cujusdam rure paterno
Viventis: vivat Gabiis, ut vixit in agro; 5
Vivat Fidenis, & agello cedo paterno. [i
Quis tamen affirmat, nihil actum in montibus, aut
Speluncis? Adeò senuerunt Jupiter, & Mars?
Porticibusne tibi monstratur fœmina voto 6
Digna tuo? Cuneis an habent spectacula totis
Quòd securus ames quodque inde excerpere possis
Chironomon Ledam molli saltante Batyllo
Tuccia vesicæ non imperat; Appula gannit 6
Sicut in amplexu: Subitum & miserabile longum
Attendit Thymele, Thymele tunc rustica discit.

ANNOTATIONES.

53. *Unus Iberinæ vir sufficit.*] Fortasse dices Iberinam tuam sponsam saltem castam esse, ac uno te viro fore contentam. At quantum erras!

54. *Oculo.*] In formosis oculi præsertim spectantur. Ovid.

Oculi sunt in amore duces.

55. *Magna tamen fama.*] Respondet Ursidius; at celebratur ejus pudicitia, quæ fuit educata ruri, in paterna villa.

56. *Vivat Gabiis, &c.*] Ut probetur ejus animi castitas, in urbibus vivat aliquandiu inter adolescentes paulo quam ruri comptiores.

Gabiis.] Volscorum fuit oppidum, celebre quidem dolosa illa Sext. Tarquinii expugnatione, de qua Tit. Liv. l. 1. c. 53, & seq. Gabiensem agrum equitantium cursu tremere narrat Plin. l. 2. c. 94.

57. *Fidenis.*] Urbs erat Latii Romæ vicina, unde interutriusque populos bella statim exorta, quæ refert Livius l. 1. c. 14. & seq.

Et agello cedo paterno.] Si quidem in urbibus caste vixerit, tum ego concedam, & fatebor etiam ruri pudicam extitisse.

58. *Quis tamen affirmat.*] Correctio prioris concessionis ac sententiæ.

Nihil actum.] Furtim & flagitiose.

59. *Adeò senuerunt.*] Ut desint hodieque qui meminerint ac imitentur.

Jupiter & Mars.] Quorum tot stupra narrantur in silvarum ac montium recessu perpetrata. Adverte, si lubet, quam nec suis Diis parcat Satiricus.

60. *Porticibus.*] Pompeia, Livia, Isidis, quo solent convenire mulieres, ad spatiandum. Ovid. 1. de Arte.

Tu modo Pompeia lentus spatiare sub umbra,
Cum Sol Herculei terga leonis adit,
Nec tibi vitetur quæ priscis sparsa tabellis
Porticus; auctoris Livia nomen habet.

61. *Voto digna tuo.*] Qualem exoptas, casta & pudicam.

Cuneis.] Theatri sedibus, receptaculis; quibus spectant ludos fœminæ.

62. *Securus.*] Nil metuens de ejus fide & c stimonia.

63. *Chironomon Ledam, &c.*] At num ign ras in spectaculis etiam castissimas depravari.

Chironomon Ledam.] Genus erat & nom saltationis, quæ fiebat manuum certis motib ac gestibus, dicta vero a *Leda* Saltatrice insig & gesticulatrice. Vide Sat. 5. ver. 121.

Saltante Batyllo.] Eximio gesticulatore, que fœminæ spectantes in admirationem simul & morem, ut aiunt, rapiebantur. Ejus memin Tac. Annal. 1. Vide quæ ad Pers. Sat. 5. v. 2

64. *Tuccia, Appula.*] Mulieres rusticæ.

65. *Subitum & miserabile longum.*] Mot varios ac gestus a mimo expressos, vel etia voculas nunc subito, nunc in longum tractas luctum exhibendum.

66. *Attendit Thymele, &c.*] Rudis illa m lier & innocens hactenus totum intendit ar mum, Batyllo saltante; unde & ejus motus discit atque artem. Hinc ad libidinem incit tur & corrumpitur. De Thymele jam Sat. ver. 36. Tertul. *Theatrum,* inquit, *Sacrariu est Veneris.* S. Cyprianus Epist. ad Donat. *Theatris,* inquit, *admonetur omnis ætas audit fieri posse quod factum est: exempla fiunt, qu esse jam facinora desiterunt. Adulterium dic tur dum videtur; & lenocinante ad vitia pu licæ auctoritatis malo, quæ pudica fortasse . spectaculum accesserat, inde revertitur impudic* Et paulo post. *Movet sensus, mulcet affectus, e. pugnat boni pectoris conscientiam fortiorem.*

A

Ast aliæ, quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro,
Atque a plebeiis longè Megalesia, tristes
Personam, thyrsumque tenent, & subligar Accî.
Urbicus exodio risum movet Atellanæ 71
Gestibus Autonoes; hunc diligit Ælia pauper.

Verùm quandocumque tapetia submota desinunt, ac fora dumtaxat perstrepunt, Theatro inani atque obducto; & Megalesia sunt *diu post Plebeios* ludos, tum *cæteræ mœstæ sumunt larvam, ac thyrsum, atque subligaculum Accii.* Quoties *Urbicus exodio Atellanico excitat cachinnos gesticulationibus Autonoes; illum amat inops Ælia.*

ANNOTATIONES.

67. *Ast aliæ.*] Aliæ vero mulieres histrionicam etiam exercent, cum nimis diu cessant ludi, adeo sunt luxui ac deliciis deditæ.

Aulæa.] Vela, tapetia, quibus obtenditur, ac decoratur Scena. Isidor. *Aulæa* dicta ait, quod ea primum ornamenta in Aula Attali Asiæ Regis inventa sunt. Horat. ad Pisones, v. 154.

Si plausoris eges aulæa manentis, &c.

68. *Fora.*] Judiciaria nimirum Tribunalia ac subsellia Judicum.

69. *Plebeiis longe Megalesia.*] Quando post ludos Plebeios nimium differuntur Megalenses.

Plebeiis.] Hi ludi facti sunt pro lætitia recuperatæ libertatis post exactos Reges: vel, ut volunt alii, pro reconciliatione plebis cum Patribus post secessionem in Aventinum, de quibus Liv. l. 2. & 3. de Ludorum ritu ac pompa, vide Dion. Halicarn. l. 7. c. 56. Alex. ab Alex. l. 6. c. 19, &c.

Megalesia.] Ludi Circenses magnæ Matri Deûm a Junio Bruto consecrati. Tit. Liv. nomen a μεγάλης μητρός. Cic. Harusp. Resp. *Quid loquar*, ait, *de illis ludis, quos in Palatio nostri majores ante templum, in ipso matris magnæ conspectu, Megalensibus fieri celebrarique voluerunt? Qui sunt more institutisque maxime casti, solemnes, religiosi—————qui uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipso & appetita religio externa, & matris magnæ nomine suscepta declaretur: ——— servorum Megalesia fuerunt?*

Tristes.] Impatientes moræ, spectaculorum desiderio vexatæ sumunt instrumenta histrionum, ac domi ludunt.

70. *Personam.*] Faciei tegmen ab Æschylo inventum, teste Horatio ad Pisones, v. 278.

Thyrsum.] Hastam pampinis involutam quam Bacchæ in Liberi Sacris gestabant, & histriones in Scena, quæ quidem Baccho primum tota erat dedicata.

Subligar.] *Tragœdi vestem*, inquit vetus Schol. περίζωμα erat quo mimi & histriones partes inferiores velabant, id cæteri ludi. Dion Halicar. testatur. Tull. autem Offic. l. 1. n 129. *Scenicorum mos*, inquit, *tantam habet a vetere disciplina verecundiam, ut in Scena sine subligaculo prodeat nemo.*

Accî.] Vel Poetæ nomen est, vel potius histrionis cujusdam.

71. *Urbicus.*] Histrio, vel cantor.

Exodio.] Varro, vitæ & servitutis *exodium*; Apuleius rei *exodium*, id est, *finem*, appellant. At hic proprie magis accipiendum pro Atellanæ Fabulæ diverbio in fine ludorum fieri solito ad recreandos post seria spectatores. Suet. Tib. c. 45. *Nota in Atellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta percrebuit; hircum vetulum capris naturam ligurire.* Vetus Schol. *Exodiarius*, inquit, *in fine ludorum apud Veteres intrabat, quod ridiculus foret; ut quicquid lacrymarum atque tristitiæ coegissent ex tragicis affectibus, hujus spectaculi risus detergeret.* Quidam nominis originem ducunt ab ἔξω ᾠδῆν, *extra cantum*, vel *sine cantu*, sed quia carmen illud ridiculum post exitum Chori canebatur, ut vult Jul. Pol. seu quod sine cantu a juvenibus jactabatur. Alii *exodium* putant dictum, quia post *exodon* erat, quæ Tragœdiæ pars ultima est apud Aristot. Voss. Instit. Poët. l. 2. c. 5.

Atellanæ.] *Atella* urbs Oscorum in Campania, Capuam inter & Neapolim, hodie, *Aversa*, ubi celebre erat Amphitheatrum. Illic inventæ primum joculares illæ fabulæ, quæ Atellanæ vocatæ sunt; similesque erant Satiricis Græcorum Dramatibus, ut egregie notant Diomed. & Donat. in Terent. Tit. Liv. l. 7. c. 2. *Juventus*, inquit, *histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus jactitare cœpit; quæ inde exodia postea appellata, conserta que fabellis potissimum Atellanis sunt. Quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit juventus, nec ab histrionibus pollui passa est. Eo institutum manet, ut Actores Atellanarum nec tribu moveantur, & stipendia tanquam expertes artis ludicræ faciant.*

72. *Gestibus Autonoes.*] Gestibus exprimens verba & actus Autonoes Cadmi filiæ, & matris Actæonis in cervum a Diana mutati, & canibus discerpti, de quo Met. 3. vel, agens personam Autonoes in Fabula de ipsa Autonoe.

Hunc diligit Ælia pauper.] Actorem exodiarium viliorum diligit Ælia, nobilis quidem, at pauper: adeo libidine feruntur tam inopes quam opulentæ.

Ælia.] Æliæ familæ paupertatem laudat Val. Max. l. 4. c. 4. Art. 8.

Solvitur his magno comœdi fibula. Sunt quæ
Chrysogonum cantare vetent. Hispulla tragœdo
Gaudet: an expectas, ut Quintilianus ametur? 75
Accipis uxorem, de qua citharœdus Echion,
Aut Glaphyrus fiat pater, Ambrosiusque choraules.
Longa per angustos figamus pulpita vicos:
Ornentur postes, & grandi janua lauro,
Ut testudineo tibi, Lentule, conopeo 80
Nobilis Euryalum mirmillonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata est Hippia ludium
Ad Pharon, & Nilum, famosaque mœnia Lagi,

Istis ingenti pretio *laxatur histrionis fibula. Reperiuntur quæ cantare impediant Chrysogonum. Hispulla delectatur Tragœdo. Sperasne ut diligatur Quintilianus? Assumis conjugem è qua parens fiat Echion citharœdus, vel Glaphyrus, & Ambrosius tibicen. Ampla erigamus pulpita per arctas vias. Valvæ foresque magnis laureis decorentur, ut illustris infantulus camerato tentorio exhibeat tibi gladiatorem Euryalum, ô Lentule. Senatoris uxor Hippia secuta est ludionem ad Pharum ac Nilum, & insignes Lagi muros,*

ANNOTATIONES.

73. *Solvitur his magno, &c.*] Aliæ ditiores matronæ magno pretio emunt amorem & concubitum Comœdi.

Fibula.] Circulus, vel filum ex ære vel argento, quo virilia & usum Veneris coërcet, conservandæ vocis gratia. Vide Corn. Cels. l. 7. c. 25. Et Mart. l. 7. Epigr. 81.

74. *Chrysogonum cantare vetent.*] Sunt mulieres quæ Chrysogonum voce canora eximium ad libidinem pellicientes perdiderunt cum sua voce, cui nempe noxius Veneris usus.

Hispulla.] Matrona pinguis, cujus rursum meminit Sat. 12. v. 11.

75. *Gaudet.*] Amore capitur.

Quintilianus ametur.] Imo lascivus histrio diligetur a lascivis istis mulieribus multo magis quam vir sapiens, doctus, castus, qualis Rhetor ille celebris.

77. *Glaphyrus.*] Vox Græca venustum & elegantem significans.

Fiat pater.] Per adulterium cum uxore tua.

Choraules.]In choro tibiis canens, *αὐλὸς, tibia.*

78. *Longa per angustos figamus, &c.*] Concessio ironica. Ergo, inquit, matrimonium ini, & erige pulpita in quibus agantur nuptiarum ludi, ut &c.

Per angusta vicos.] In angiportu.

79. *Ornentur postes, &c.*] Supra v. 52, & 53.

80. *Ut testudineo, &c.*] Ut tu vir nobilis adulterinos e conjuge filios suscipias quasi tuos, qui tamen sint histrionis, citharœdi, gladiatoris.

Testudineo.] In formam testudinis extenso super cunas velo. Minus ad rem videtur quod explicant alii de lecto puerperæ segmentis ornato testudinis. Ponitur itaque *testudineo conopeo*, Synedochice, pro *cunis puerili.*

Lentule.] Quilibet illustris.

Conopeo.] Κώνωψ, *culex*, unde *conopeum* dicitur velum ad arcendos culices, Alexandrinis maxime usitatum, teste Valla. Hor. Epod. 9.

Interque signa turpe militaria,
Sol aspicit conopeum.

81. *Nobilis infans.*] Qui de te nobili cr[editur] natus, cum tamen patrem habeat mi[r]millonem uxoris tuæ adulterum.

Mirmillonem.] Componebantur paria gladi[a]torum, quorum alter *mirmillo*, alter retiarius, amplius dictum est Sat. 2. ad v. 143. & seq.

Exprimat.] Gladiatorem vultu referat pat[ri] similis infantulus, ad tuum, o Lentule, pudore ac dedecus.

82. *Nupta Senatori.*] Exemplis jam prob[at] quod de mulierum effrænata libidine affirmav[it].

Senatori.] Fabricio Veientoni, de quo an[te] Sat. 4. v. 113.

Ludium.] Sergium gladiatorem, Legit Sa[l]mas. *ludum*; vultque dici pro *ludio*; ut *regni* pro *regibus.*

83. *Pharon.*] Insula est Alexandriæ urbi pon[te] conjuncta, in qua de fastigio turris fax accen[sa] portum indicat, & dirigit noctu navigantes.

Nilum.] Ægypti flumen inclytum, de q[uo] Sat. 1. v. 26. Oritur Nilus in Æthiopia sup[e]riore, fonte duplici: Leucas plus mille perflu[ens] ad mare Mediterraneum; multis auctus fluvi[is] in illud exit per ostia quandoque plura, nem[pe] cum exundat: quod singulis annis contingit ci[r]ca Solstitium æstivum. Causas exundationis al[ii] alias comminiscuntur. Abundantes tunc tem[poris] in Æthiopia imbres non abs re pleriq[ue] afferunt. Exundans autem Nilus mirum in mo[dum] limo suo terras fœcundat. Qui si creveri[t] ad duodecim vel tredecim cubitos dumtaxat e[s]urit Ægyptus, quatuordecim hilaritatem creant quindecim securitatem, sedecim delicias, si ultra damnum. Ex Plin. l. 5. c. 9. & aliis. A[q]uarum Nili bonitatem & salubritatem laudan[t] Aristot. Galen. &c. Nitro, quod ibi multum assignare licet hujus causam. Vide & Herod l. 2. Sen. Nat. quæst. l. 4. c. 1. & seq. Agel l. 10. c. 7. Cœl. Rhodig. l. 27. c. 6. &c.

Famosaque mœnia Lagi.] Alexandriam Ægyt[i] urbem, ubi regnavit *Lagus* Ptolemæi successori Alexandri pater. Hæc famosa emporio, populorum luxu, & cæde Pompeii.

Pro-

Prodigia & mores urbis damnante Canopo.
Immemor illa domus, & conjugis atque sororis, 85
Nil patriæ indulsit, plorantesque improba natos,
Utque magis stupeas, ludos, Paridemque reliquit.
Sed quanquam in magnis opibus, plumâq; paterna,
Et segmentatis dormîsset parvula cunis, 89
Contempsit pelagus: famam contempserat olim,
Cujus apud molles minima est jactura cathedras.
Tyrrhenos igitur fluctus, latèque sonantem
Pertulit Ionium constanti pectore, quamvis
Mutandum toties esset mare. Justa pericli 94
Si ratio est, & honesta, timent, pavidoque gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis.
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent.
Si jubeat conjux, durum est conscendere navim.
Tunc sentina gravis, tunc summus vertitur aër. 99
Quæ mœchum sequitur, stomacho valet. Illa maritum
Convomit: hæc inter nautas & prandet, & errat
Per puppim, & duros gaudet tractare rudentes.

Canopo execrante portenta moresque civitatis Romæ. *Ea familiæ oblita, & mariti, & germanæ, nequa quam patriæ pepercit: atque scelesta deseruit filios lacrymantes, &, quod plus mirere, spectacula & Paridem. At quamvis & plumeâ parentis* culcitra, *& incunabilis segmentatis infantula cubuisset inter ingentes divitias, aspernata est mare: quondam spreverat existimationem, cujus damnum parvi stat apud sellas delicatas. Ergò Tyrrhenos vertices, ac Ionium longe resonantem perpessa est corde intrepido, tametsi commutandum erat æquor frequenter. Quando legitima probaque discriminis adest causa, formidant & meticuloso corde frigent, neque pedibus vacillantibus stare queunt.* At *impavidam adhibent mentem fœdis rebus quas attentant. Si vir imperat, grave est navim ingredi. Sentina tum molesta: tum supremus æther convolvitur. Quæ* vero *comitatur adulterum pectore firmo est. Ista vomit* in *virum: hæc inter nautas & prandium carpit & ambulat per puppim, gravesque funes contingere oblectatur.*

ANNOTATIONES.

84. *Prodigia, & mores.*] Prodigiosum imprimis amorem illum matronæ Romanæ in gladiatorem ignobilem: &, ex Hippia, urbis indolem æstimante.

Canopo.] Urbe quamvis impura, de qua Sat. 1. v. 26. Metonymia pro *Ægyptiis.*

86. *Nil patriæ indulsit.*] Nil curans quod patriæ charitatem simul & famam violaret.

87. *Ludos.*] Circenses, quibus adeo Romani capiebantur, ut notavi Sat. 3. v. 223.

Paridem.] Scenicos etiam ludos, & in iis Pantomimum istum Domitiano carum, ab eo tamen postea necatum, ob ejus nimiam cum Domitia sua familiaritatem & adulteria. Vet. Schol.

88. *Sed quanquam in magnis, &c.*] Quamvis autem molliter esset educata, utpote domi nobilis ac dives, lascivus amor audacem fecit & robustam, ut longe sequi adulterum histrionem non vereretur per terras, & maria.

89. *Segmentatis.*] Distinctis ornatisque multiplice tessella, vermiculato emblemate, segmentis. Porro segmenta vetus Schol. explicat vittas intextas auro de vestibus pendentes. Alii fasciolas aiunt esse vestium oris assui consuetas ornatus gratia. Vide quæ ad Sat. 2. v. 124.

90. *Contempsit pelagus.*] Tempestates maris horrendas, variaque discrimina non exhorruit.

Famam contempserat olim.] Abjecto dudum pudore, cum sui pridem impuri amores vulgarentur.

91. *Cujus apud molles, &c.*] Cujus, parvi jactura penditur a luxuriosis mulieribus, quæ mollibus cathedris ac sellis uti solent.

Cathedras.] Sellas muliebres. Vide quæ notavimus Sat. 1. v. 65.

92. *Tyrrhenos fluctus.*] Mare Thuscum & Inferum Latinis, Tyrrhenum Græcis.

Sonantem.] Quando fluctus scopulis illiduntur cum fragore.

93. *Ionium.*] Ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter & Cretam.

94. *Mutandum toties esset mare.*] Ex Italiæ trajicientibus in Ægyptum tranandæ sunt maria, Tyrrhenum, Ionium, Ægeum.

Justa pericli si, &c.] Cum se dat occasio, urgetque ratio aliqua justa & honesta subeundi maris & periculi, tum illæ mulieres expavescunt: at libidinis explendæ causa quid libet facile moliuntur.

99. *Sentina.*] Navis fundus, in quem fit aquarum & sordium colluvies, unde graveolens & teter odor emittitur.

Summus vertitur aër.] Tum nauseæ vertiginesque faciunt, ut cœlum rotari, ejus summa pars ima fieri, omnia perturbari videantur.

100. *Stomacho valet.*] Nausea non tentatur.

Maritum convomit.] Vomitu conspurcat nauseabunda. Vide Cœl. Rhodig. l. 26. c. 13.

102. *Rudentes.*] Ita dicuntur, quod flantibus ventis rudere videantur.

Verùm quâ pulchritudine incensa est; qua juventute rapta est Hippia? Ecquid aspexit, cujus gratiâ toleravit histrionica vocari? Etenim Sergius inceperat jam tondere fauces, & quietem expectare, nervo exciso. Insuper non pauca in vultu fœda erant: *velut pressus casside; & magnus tumor in medio naso; atque gravis morbus oculi nunquam non fluentis. At erat gladiator. Id eos reddit Hyacinthos: id natis & patriæ, id germanæ maritoque ista præposuit. Gladius est quem depereunt. Ille ipse Sergius donatus rude incœpisset Fabricius æstimari.* Scilicet *angeris quid privata familia, quid Hippia egerit? Cerne Deorum æmulos: ausculta quæ sustinuit Claudius. Quando conjux advertebat maritum esse sopitum, non dubitans regali thalamo mattam præponere, & induere noctis cuculeum, meretrix Cæsarea* illam *deserebat unicâ dumtaxat famulâ comitante,*

Qua tamen exarsit forma? Qua capta juventa est
Hippia? Quid vidit propter quòd ludia dici
Sustinuit? Nam Sergiolus jam radere guttur 105
Cœperat, & secto requiem sperare lacerto.
Præterea multa in facie deformia, sicut
Attritus galeâ, mediisque in naribus ingens
Gibbus, & acre malum semper stillantis ocelli.
Sed gladiator erat. Facit hoc illos Hyacinthos,
Hoc pueris, patriæque hoc prætulit illa sorori, 111
Atque viro. Ferrum est, quod amant. Hic Sergius
Accepta rude cœpisset Veiento videri. [idem
Quid privata domus, quid fecerit Hippia, curas?
Respice rivales Divorum; Claudius audi 115
Quæ tulerit: Dormire virum cùm senserat uxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius una:

ANNOTATIONES.

103. *Qua tamen exarsit formâ.*] At quæ tandem causa tam ardentis furoris? An impuberem quemdam ætate florentem, an eleganti raraque forma juvenem deperit, cujus amor aut tolerabilis aut venia dignus æstimari debeat? Quin imo.

104. *Ludia dici.*] Quippe quæ *ludium* sectetur, cum sit uxor Senatoris, & ipsa natalibus clara.

105. *Sergiolus.*] Diminut. ad ironiam.

Radere guttur.] Mentum jam egregie barbatum, quod ætatem arguit provectam.

106. *Secto requiem sperare lacerto.*] Missionem accipiebant gladiatores, si quando essent membro aliquo mutilati. Minus placet quod affert vetus Schol. Bellonarium forte illum factum esse, seu e Bellonæ Sacerdotibus, qui ex more lacertos sibi gladio dissecantes cruorem suum Deæ sacrificare consueverat. Vide Alex. ab Alex. l. 3. c. 12.

108. *Attritus galea.*] Frons erat attrita, vibicibusque notata, ob galeam quam gestabat mirmillo. Vide quæ notavimus Sat. 2. v. 143. & seq.

109. *Gibbus.*] Tumor e percussione crebra.

Semper stillantis ocelli.] Lippitudine laborantis.

110. *Hyacinthos.*] Tam amabiles, quam formosus ille Apollinis amasius, de quo Ovid. Met. 10. Fab. 5.

113. *Accepta rude.*] Missionis olim & vacationis a gladiatura signum erat, seu gladius ligneus, ut aiunt quidam, seu virga impolita & rudis: unde rudarii dicti, qui non cogebantur amplius ferro decertare, sed baculis & rudibus tantum batuere. Turneb. l. 25. c. 17. & l. 26 c. 26. Sueton. Tib. c. 7. rudiarios revocatos ait. Calig. c. 32. mirmillonem e ludo rudibus secum batuentem ferrea sica ab eo confossum. Claud. c. 21. Essedario indultam rudem. Horat. Ep. 1.

——*Donatum jam rude quæris,*
Mæcenas, iterum me antiquo includere ludo.

Cœpisset Veiento videri.] Tam vilis ei fore quam suus vir Fabricius Veiento.

114. *Quid privata domus,* &c.] Transitio Sed ne tam indigne fer libidines privatorum nam & similes in Principibus reperire est quod multo magis mirare.

115. *Rivales Divorum.*] Imperatorum Romanorum qui Divi appellantur, & post mortem in Deorum numerum referuntur.

Claudius.] Romanorum Cæsar quintus, cui Messalina uxor tot rivales dedit, tot adulteros admisit monstrosæ libidines mulier. De hac Cornel. Tacit. Annal. 11. Plin. l. 10. c. 63.

117. *Tegetem.*] Mattam centone stipatam, quæ in lustro pro lecto est. Vel fornicem & lustrum *tegetem* vocat quasi tugurium vile præ domo Imperatoria & Palatio Claudii.

118. *Meretrix Augusta.*] Messalina Claudii Cæsaris uxor, adulteriis famosa.

Cucullos.] Caput scilicet eo tegumento involvebat, ne agnosceretur. Vide Sat. 8. v. 145.

Et

Et nigrum flavo crimen abscondente galero, 120
Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque suam: tunc nuda papillis
Constitit auratis, titulum mentita Lyciscæ,
Ostenditque tuum, generose Britannice, ventrem.
Excepit blanda intrantes, atque æra poposcit:
Mox lenone suas jam dimittente puellas, 126
Tristis abit; sed quod potuit, tamen ultima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ,
Et lassata viris, nondum satiata recessit:
Obscurisque genis turpis, fumoque lucernæ, 130
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem. [num,
Hippomanes, carmenque loquar, coctumque vene-

*atque flavo galericulo tegente capillos atros, ingressa est lustrum detrito centone calens, atque cellam inanem suamque. Tum simulans inscriptionem Lyciscæ, nudata mammis auratis prostitit, & exhibuit uterum tuum ô nobilis Britannice. Jucunda venientes admisit, & pecuniam exegit. Deinde suo ganeone juvenculas remittente, mœsta discedit: verumtamen, quòd licuit, cellam postrema conclusit, * * * * * * * * abiit non adhuc expleta, malisque denigratis indecora, & deturpata lampadis fumo, lustri fœtorem portavit ad lectum* Imperatoris. *Referamne hippomanes, & incantamenta, & virus excoctum,*

ANNOTATIONES.

120. *Nigrum flavo crinem abscondente galero.*] Flava coma adscititia, quæ pro galero est: Crine supposito rotundo in formam galeæ, quo meretrices utebantur flavo: at nigro dumtaxat matronæ. Vetus Schol. Sed & viris in usu fuisse factitium ejusmodi capillitium constat. Sueton. id modo galericulum, modo capillamentum nuncupat. Calig. c. 11. capillamento celatus genas bire ille dicitur. In. Oth. vero c. 12. galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo cognosceret, usus refertur.

121. *Calidum.*] Quia valde frequentatum: vel ob Lyciscam recenter egressam.

Centone.] Operculum est e variis pannis & coloribus conflatum.

122. *Cellam vacuam.*] Discessu Lyciscæ.

Atque suam.] Ex pacto, quo Lyciscæ diurnum, Messalinæ vero nocturnum tempus dabatur: sic enim inter se illæ convenerant.

123. *Auratis.*] Ornatis auro.

Titulum mentita Lyciscæ.] Ut pro Lycisca haberetur, cellam ejus nocte occupabat Messalina. Porro cellis meretricum nomina inscripta erant. Hinc & titulus falso additus hic dicitur.

Lyciscæ.] Quæ famosa meretrix erat. Ejus meminit Mart. l. 4. Epig. 17.

124. *Tuum ventrem.*] E quo natus prodiisti.

Generose Britannice.] Ironice, ob genus & patrem incertum illius, & promiscuos matris Messalinæ concubitus. Claudii tamen Imperatoris habebatur filius, & ab eo per castra infans circumlatus, ac militibus commendatus, Tacit. l. 13.

125. *Æra.*] Stupri mercedem, ne alia quam ipsa meretrix Lycisca existimaretur.

126. *Dimittente puellas.*] Sub mediam noctem.

130. *Obscurisque genis, &c.*] Obscuritatis fuligine lucernarum, ad quos prostabant meretrices.

131. *Ad pulvinar.*] Ad Imperatoris Claudii viri sui lectum pulvinis stipatum. Pulvinaria vocantur proprie lectuli in honorem Deorum strati in templis, in quibus Deorum imagines reclinabantur. Hinc lectisternia, quorum frequens apud Livium mentio.

132. *Hippomanes carmenque, &c.*] Alia jam persequitur mulierum scelera, quæ flagitiis prioribus ac libidine pejora esse affirmat, nimirum propinata philtra, incantationes factas, veneficia.

Hippomanes.] Vox Græca ab ἵππος, *equus*, & μανία, *furor*. Tria significat, primo, quidem herbam quamdam ita vocatam: Secundo carunculam nati recens pulli fronti adhærentem: Tertio, fluentem liquorem quemdam virulentum ex equæ pudendo ad venerem concitatæ, in veneficiis usitatum. De herba illa, Botannici. De Caruncula equina, Plin. l. 8. c. 42. *Equis innasci*, ait, *amoris veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro; quod statim edito partu devorat fœtâ, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat.* De veneno denique illo, idem Plin. l. 28. c. 11. *Hippomanes tantus in veneficio vires habet, ut, &c.* Virg. Georg. 3.

Hinc demum hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum distillat ab inguine virus.
Hippomanes quod sæpe malæ legêre novercæ,
Miscueruntque herbas & non innoxia verba.

Vide Ælian. de Animal. 14. c. 18.

Carmen.] Vide Virgil. Eclog. 8.

Coctum venenum.] Apud Sueton. Ner. c. 33. Nero Locustæ jubet coram se venenum coquere quam posset velocissimum ac præsentaneum: mox, illud iterum ac sæpius recoctum dari Britannico, qui statim exanimatus est. Tit. Liv. l. 8. c. 18. Complures matronæ per indicem deprehensæ referuntur venena coquentes. Tumque primum de veneficiis quæsitum: & ad centum septuaginta damnatæ.

atque privigno propinatum? Deteriora perpetrant adactæ dominatione sui *sexûs*; *minora verò committunt* per *cupidinem. At cur proba* eft *Cesennia, affirmante* fuo *viro? Donavit* fcilicet talenta *mille. Tali* pretio *is caftam nuncupat. Neque macilentus eft pharetrâ Veneris, nec* ejus *ardet face. Hinc amor calefcit, à dote procedunt fpicula. Libertas* pretio *habetur.* Illo *præfente annuere permittitur, ac refcribere. Quæ dives*, cum *avaro* matrimonium *contraxit, eft* quafi *vidua. Quare Sertorius incenfus eft amore Bibulæ? Si veritatem fcruteris, vultus, non conjux diligitur. Tres rugæ fuccedant, & ficca pellis fe remittat, dentes atri evadant, & oculi anguftiores,* tùm *libertus jubebit, corripe farcinas, atque abi: modò nobis molefta es, ac fæpius* nafum *abftergis, difcede quamprimum, atque accelera; aridis alia naribus accedit.*

Privignoque datum? Faciunt graviora coactæ
Imperio fexûs, minimumque libidine peccant.
Optima fed quare Cefennia tefte marito? 135
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam;
NecVeneris pharetris macer eft; aut lampade fervet:
Inde faces ardent, veniunt à dote fagittæ.
Libertas emitur: coràm licet innuat, atque
Refcribat, vidua eft locuples, quæ nupfit avaro.
Cur defiderio Bibulæ Sertorius ardet? 141
Si verùm excutias, facies, non uxor amatur,
Tres rugæ fubeant, & fe cutis arida laxet,
Fiant obfcuri dentes, oculique minores;
Collige farcinulas, dicet libertus, & exi; 145
Jam gravis es nobis, & fæpè emungeris; exi
Ocyus, & propera; ficco venit altera nafo.

ANNOTATIONES.

133. *Privignoque datum.*] Mariti ex alia uxore filio porrectum a noverca poculum feu amatorium, feu venenatum, cum aut libidine aut ira moveretur. Sic Hippolytum Phædra infectatur, amore primum, deinde odio.

Faciunt graviora coactæ imperio fexûs.] Dum obfequuntur affectibus, iræ, odio, fuperbiæ, &c. quæ funt in muliebri fexu vehementiora, tum certe graviora perpetrant, quam cum fola ducuntur libidine.

135. *Optima fed quare, &c.*] Objectio ironica.

Cefennia.] Legunt aliqui *Cæfonia*, quæ uxor Caligulæ. Sed de hac poftea v. 615. *Cefennia* cujufpiam avari uxor.

136. *Bis quingenta dedit.*] Opimam dotem attulit, hinc optima ab Avaro celebratur. Dedit mille vel talenta, vel feftertia. Vide quæ Turneb. l. 18. c. 30. Et Sat. 1. v. 92.

137. *Nec Veneris pharetris, &c.*] Suis eum telis haud Venus aut Cupido filius ejus vulnerarunt, nec facibus incenderunt.

Macer eft.] Virg Eclog. 3.

Eheu! quàm pingui macer eft mihi taurus in arvo!
Idem amor exitium eft pecori, pecorifque magiftro.

138. *Inde faces ardent, &c.*] Pecuniæ cupido fagittis & facibus illum unus impetiit; dotem hinc, non uxorem amat.

139. *Libertas emitur.*] Scilicet nupfit ei dives mulier ad emendam libertatem quidvis impune perpetrandi. Plaut. Afin. Act. 1. Scen. 1.

Argentum accepi, dote Imperium vendidi.

Et Aul. Scen. 17.

———*Multæ funt in magnis dotibus*
Incommoditates, fumptufque intolerabiles.
Nam quæ indotata eft, ea in poteftate eft viri.
Dotatæ mactant, & malo & damno viros.

Coram licet innuat.] Viro etiam præfente mœchis innuere, & refcribere ad eorum litteras audet, eique licet. Hor. l. 3. Od. 6.

Sed juffa coram non fine confcio
Surgit marito, feu vocat inftitor,
Seu, &c.

140. *Vidua eft locuples, quæ, &c.*] Quæ mulier bene dotata avaro nupfit, tam libera eft in conjugio, imo amplius, quam fi vidua foret, connivente marito ad uxoris flagitia, aut ejus non audente coërcere licentiam. Vide Sat. 1. v. 56. & feq.

141. *Cur defiderio Bibulæ.*] Altera objectio, cui ftatim refpondet, ut priori antea.

Bibulæ Sertorius.] Ficta nomina uxoris & viri.

142. *Facies, non uxor amatur.*] Forma, fpecies, venuftas magis quam probitas aut pudicitia.

143. *Tres rugæ fubeant, &c.*] Quod fi per morbum aut fenectutem deturpetur illa pulchritudo, is uxorem repudiabit, & aliam juniorem & forma integra fibi quæret.

Cutis arida laxet.] Succo deficiente fiat macilentior, ac paulo deformior.

144. *Fiant obfcuri dentes.*] Putrefcentes nigrefcant.

Oculi minores.] Contrahantur, ut fit in fenectute.

145. *Collige farcinulas.*] Supellectilia, res tuas aufer: Metaphora a re militari: tum enim jubentur vafa & farcinæ colligi, cum alio eft emigrandum ac mutanda ftatio. Porro folemnia repudiationis verba erant: res tuas tibi habeto, res tuas agito.

Libertus.] Dives aliquis e libertino genere.

146. *Sæpè emungeris.*] Mucofa es & fordidula; nobifque jam faftidio es.

147. *Altera.*] Nova nupta ætate florens & fpecie.

In-

Interea calet, & regnat, poscitque maritum
Pastores, & ovem Canusinam, ulmosque Falernas.
Quantulum in hoc? Pueros, omnes, ergastula tota,
Quodque domi non est, & habet vicinus, ematur 151
Mense quidem brumæ, cum jam mercator Iason
Clausus, & armatis obstat casa candida nautis,
Grandia tolluntur crystallina, maxima rursus
Myrrhina, deinde adamas notissimus & Berenices
In digito factus pretiosior. Hunc dedit olim 156

Interim fervet ac imperitat, & à viro exigit pastores, atque oves Canusinas & Falernas ulmos. Quantum autem in ea re? *Cunctos servos, ergastula integra* deposcit. *Et quod* in *familia non adest, vicinusque possidet* pretio, *comparetur,* jubet. *Etiam hyemali mense, quando Jason mercator jam abditus, atque tugurium albicans retardat nautas expeditos, magna proferuntur è crystallo* vasa, *myrrhina rursum ingentia; mox celebris adamas, ac in digito Berenices carior effectus. Illum quondam*

ANNOTATIONES.

148. *Intereà.*] Dum forma viget ac juventus, ardenter & imperiose omnia agit, & quodcumque libuerit a viro petit, instat, extorquet: in familia regnat.

149. *Pastores.*] Greges ovium optimarum.

Canusinam.] *Canusium* Apuliæ vicus, quem Cannas esse nonnulli arbitrantur. Ibi pascebantur oves exquisita lana præstantes. Testis Plin. l. 8. c. 48. *Lana,* inquit, *laudatissima Apuliæ.————Circa Tarentum Canusinumque summam nobilitatem habet,* Mart. l. 14. Epigr. 155.

Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.

Ulmosque Falernas.] Vites ex agro Falerno ulmis sustentatas. Vide Sat. 4. v. 138.

150. *Quantulum in hoc?*] Sed hoc quam parvi est momenti præ sequentibus!

Pueros, omnes, &c.] Numerosam familiam, complures famulos atque opifices, qui sibi deserviant & laborent.

Ergastula.] Loca in quibus servi, item noxii clausi vinctique ad opus tenebantur. Etymologia ab ἔργον, *opus,* & ςέλλω, *mitto;* vel ab εἴργω, *claudo.* Isidor. Orig.

151. *Quodque domi non est, &c.*] Appetit id omne quod apud vicinos aspicit.

152. *Mense quidem brumæ.*] Imperiosa mulier cogit maritum navigare, vel hyemis tempestate, ad conquirenda sibi peregrina ornamenta & supellectilia.

Brumæ.] Circa solstitium hyemale, Decembri mense, cum dies est brevissimus, Βραχὺ ἦμαρ, unde nomen. Non deest qui legat, *Numæ,* intelligatque mensem Februarium a Numa dicatum Februo, id est Plutoni.

Iason.] Tam audax & lucri avidus, quam is qui velleris aurei causa in Colchidem e Græcia profectus. Primus nave longa Jason navigavit, inquit Plin. l. 7. c. 56.

153. *Clausus.*] Domi se continet relicto mari ob hyemem & glaciem.

Armatis.] Paratis ad navigandum primo quoque tempore, instructis rebus omnibus.

Candida.] Nivibus ac pruinis operta.

Armatis obstat casa candida nautis.] Hæc plane aliter explicat vetus Schol. Sed an verius? Vult nempe hæc ideo dicta, quoniam tempore Saturnaliorum, Romæ, in porticu Thermarum Agrippinarum & Trajanarum, mercatores sigillaria proponentes struebant casas e linteis quæ obstabant quidem pictæ illic Argonautarum historiæ.

154. *Tolluntur.*] Apportantur a longinquis terris vasa pretiosa, qualia celebrat Plin. l. 37. c. 2.

Crystallina.] *Non alibi crystallus reperitur, quam ubi maxime hybernæ nives rigent, & glacies. Unde & nomen Græci dedere.——Oriens hanc mittit: sed Indicæ nulla præfertur.——Laudata & in Alpium jugis.——In deliciis fœminarum aliquibus de causis præcipuum habent locum crystallina, & myrrhina, rigidi potus utraque.* Hæc Plin. loco mox citato. Vide Gell. l. 19. c. 5.

155. *Myrrhina.*] Vasa e murrha, de quibus Plin. loco mox citato. *Murrhina Oriens mittit, præcipue Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Splendor his sine viribus, nitorque verius quam splendor: sed in pretio colorum varietas,——ac repercussus, quales in cœlesti arcu spectantur,——aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto.* Vide Agricolam, Fossil. l. 6. Cœl. Rhodig l. 1. c. 10. de crystallo. Murrhina laudat Mart. l. 14. Epigr. 113.

Adamas.] Maximum habens pretium in rebus humanis, non inter gemmas solum: diu regibus dumtaxat, iisque paucis cognitus, &c. quæ multa de eo Plin. l. 37. c. 4.

Notissimus.] Ob pretium, & famam de annulis ingentis pretii identidem donatis.

Berenices.] *Berenice* seu *Beronice* multiplex similiter flagitiosa. Hinc non patet de qua Juvenalis loquatur.

Bar-

barbarus incestæ donavit; *illum germanæ donavit Agrippa, ubi Principes nudis plantis solemnia colunt Sabbata, & benignitas antiqua parcit vetulis suibus. An de tanta multitudine nulla tibi censetur idonea?* Age verò, *sit pulchra, honesta, opulenta, fœcunda*; *antiquos atriis avos collocet*; sit *castior Sabinis universis, quæ sparsis capillis finierunt prælia.* Denique sit *volucris in orbe infrequens, & par olori atro. Quis tolerabit conjugem cui* simul *adsint cuncta* hæc? *Præfero,*

Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori,
Observant ubi festa mero pede sabbata reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.
Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur? 160
Sit formosa, decens, dives, fœcunda vetustos
Porticibus disponat avos, intactior omni
Crinibus effusis bellum dirimente Sabinâ:
RARA AVIS IN TERRIS, nigroque simillima cygno. 164
Quis feret uxorem, cui constant omnia? Malo,

ANNOTATIONES.

157. *Barbarus.*] Vel Ptolemæus Philadelphi filius dedit Berenicæ sorori suæ pariter atque uxori in Ægypto: vel in Judæa Herodes alteri *Berenicæ*. Prius dicit vetus Schol.

Incestæ.] Vide Sat. 4. v. 9. ad vocem, *incestus*.

Agrippa sorori.] Rursus ambigitur an referenda sit vox, *barbarus*, ad *Agrippam*, ut sit unus Herodes Agrippa donator, unus adamas, uni Berenicæ incestæ sorori ab Agrippa fratre donatus: an eidem annulus duplex a duobus datus, primus ab Herode patruo simul & marito, nam ei quidem nupta fuerat Berenice neptis; alter ab Agrippa fratre suo, qui post Herodis mortem de incestu cum eadem Berenice sorore sua suspectus fuisse scribitur a Josepho.

158. *Observant ubi, &c.*] In Judæa nempe, ubi Sacris operari poterat nemo, nec ipse Rex quidem nisi nudis pedibus: Sic enim olim Deus præceperat Mosi, Exod. 3. *Solve calceamenta de pedibus tuis, &c.* Hinc Berenice nudipes apud Ierosolymam vota persolvere legitur, Jos. Bell. Jud. l. 2.

Sabbata.] Leg. Corn. Tacit. initio l. 5. Hist. Justin. l. 36. Pers. Sat. 5. v. 184. & quæ notavimus ibidem.

159. *Indulget senibus clementia porcis.*] Hi siquidem impune vivunt ad senectutem, quibus vesci non licet apud Judæos. Nam Liv. c. 11. v. 7. ab his aliisque immundis animalibus abstinere jubentur. Tacitus Hist. 5. inter alia de Hebræis falsa, & hæc habet: *Sue abstinent*, inquit, *memoria cladis, quod ipsos scabies quædam turpaverat, cui id animal obnoxium.*

160. *Nullane de tantis.*] Hactenus vitia mulierum enarravit: jam bonas earum dotes affert, quas vix inveniri asserit; ac si quæ sint in eis virtutes, has vitio quopiam infestari, v. g. superbia; qua fit ut nullam commendationem illæ mereantur.

161. *Sit formosa, &c.*] Age vero, sit quædam mulier variis ornamentis clara & eximia; at si est arrogans & superba propter illas ipsas dotes; quid?

162. *Porticibus disponat avos.*] Cereas Majorum imagines ordine dispositas, ut fit, habeat in atrio domus bene multas; adeoque sit valde nobilis. Vide initio, Sat. 8.

163 *Crinibus effusis bellum dirimente Sabinâ.*] Nota historia de raptis mulieribus Sabinis, ob quas Romanis Bellum atrox: de quo Titus Livius l. 1. Sic autem loquitur c. 13. ejusdem libri. *Tum Sabinæ mulieres, quarum ex injuria Bellum ortum erat, crinibus passis, scissaque veste, victo malis muliebri pavore, ausæ se inter tela volantia inferre, ex transverso impetu facto dirimere infestas acies, dirimere iras, hinc patres, hinc viros orantes. ——— Movet res tum multitudinem, tum duces. Silentium, & repentina fit quies. Inde ad fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modo, sed & civitatem unam ex duabus faciunt; regnum consociant: Imperium omne conferunt Romam.* Vide & Ovid. Fast. 3.

Sabina.] Vide Sat. 3. ver. 169. ad vocem, *Sabellam*.

164. *Rara avis, &c.*] Velut Phœnix. Vide Pers. Sat. 1. ver. 46. & quæ nos ibid.

Cygno.] Hunc natura candidissimum gignit. Adeoque nigrum videre portenti loco esset: sic & uxorem invenire bonam. De *Cygnis* multa refert Athenæus, ex Aristotele, pugnaces esse, vel adversus aquilas, numerosa prole fœcundos, canoros sub exitum vitæ præsertim, &c. At ibid. Alexander Myndius moribundos cygnos prosecutus multos, ait nullum se cantum audivisse. Athen. l. 9. c. 11.

165. *Quis feret uxorem?*] Etiamsi præclaris dotibus effulgeat, at superbientem quis uxorem feret?

Malo Venusinam, quam te, Cornelia mater
Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium, & numeras in dote triumphos.
Tolle tuum precor Annibalem, victumq; Syphacem
In castris; & cum tota Carthagine migra. 170
Parce, præcor, Pæan, & tu depone sagittas:
Nil pueri faciunt; ipsam configite matrem:
Amphion clamat. Sed Pæan contrahit arcum.
Extulit ergo gregem natorum, ipsumque parentem,

potiorem duco Venusinam, quàm te Cornelia Gracchorum parens, si cum summis dotibus apportas ingentem fastum, ac in dote computas triumphos. Aufer quæso, tuum Annibalem, & Syphacem in exercitu superatum, atque abi cùm universa Carthagine. Amphion vociferatur; indulge, quæso, Phœbe; tuque tela dimitte, Diana. *Filii nihil committunt, ipsam parentem confodite. Verùm Apollo intendit arcum: turbam igitur puerorum interfecit, atque ipsum patrem:*

ANNOTATIONES.

166. *Venusinam.*] Pauperem ex Apulia rusticam, humilem. Talium enim castitas simul & modestia celebratur. Vide Sat. I. v. 51. ad voc. *Venusina.*

Cornelia.] Scipionis Africani filia. Tib. Sempronio Graccho nupta, Tiberii & Caii Gracchorum mater. Huic statuam Romæ positam in Metelli publica porticu, auctor est Plin. l. 34. c. 6. Quint. l. I. c. I. sic habet: *Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem; cujus doctissimus sermo in posteros quoque est epistolis traditus.*

167. *Gracchorum.*] De his vide Sat. 2. ver. 24. & quæ nos ad vocem, *Gracchos.*

Cum magnis virtutibus.] Nobilitate, opibus, insigni pudicitia, facundia, sapientia, fœcunditate. De quibus Plut. & alii. Certe duodecim filios ex uno viro Tib. Sempron. Graccho genuisse, & post ejus mortem, Ptolemæi regias nuptias respuisse Cornel. refert Plut. in Gracchis.

168. *Supercilium.*] Fastum, superbiam, arrogantiam. Vide Sat. 2. ver. 93.

Triumphos.] Suorum laudes ac triumphos jactare consueverat Cornelia, Plutarcho teste.

169. *Tolle tuum precor Annibalem.*] Ne mihi importune prædica victos a tuis ingentes ac summos quosque Duces, ipsamque subactam ac deletam Carthaginem.

Annibalem.] Carthaginiensium Ducem, juratum Romanorum hostem, eisque per tot annos formidolosum, vel una Cannensi victoria celebrem, Campaniæ deliciis fractum, ad Nolam a Marcello superatum, tandem in Africa cæsum & fugatum cum multis Pœnorum millibus obsidente Carthaginem Scipione Africano. De genere mortis non constat. Alii dicunt veneno se ipsum enecasse, ne in Romanorum potestatem veniret; alii a Carthaginiensibus ob rem male gestam lapidibus obrutum; alii cruci affixum. T. Livius. Plut. Eutrop. Oros. &c.

Victum Syphacem in castris.] Numidiæ regem; cujus & Asdrubalis castra facibus illatis una nocte delevit Scipio Africanus, teste Floro, l. 2. c. 6. Hic etiam illum postea in triumpho duxit. Plut. in vita Scipionis Africani ex Polybio.

170. *Carthagine.*] Hæc urbs situ & viribus Romæ dudum æmula, habens in circuitu tria supra viginti millia passuum, teste Livio; triplici Bello Romanos fatigavit. Opusne Didonis fuerit, an Tyriorum, non omnino constat. An esset delenda Romæ deliberatum, ut gloriæ seges ac virtutis materia nunquam Romanis deesset. At ex Catonis sententia Senatus Scipionem Æmilianum in Africam misit cum ingenti exercitu, qui Carthaginem a Scipione Africano vectigalem jam ante factam obsideret, caperet ac solo æquaret. Quod factum est anno postquam erat condita septingentesimo, Tit. Liv. l. 51.

171. *Parce, precor.*] Prosopopœia, qua exhibetur Amphion, pro filiis deprecans Apollinem & Dianam Niobæ fastum ulciscentes. Ejusque exemplo probat Juvenalis quanta sit mulierum arrogantia, quæ Deos etiam lacessat.

Pæan.] Ita vocatur Apollo, seu a παίειν, qui a radios quasi sagittas vibrat, iisque ferit: seu a παύειν τὰς ἀνίας, quia sua nos luce recreat Sol, & mœrores abigit. Vide Macr. Saturn. l. I. c. 17.

Tu depone sagittas.] Alloquitur Dianam, cujus & Apollinis indignatione ac sagittis Niobæ filii, ob quos ea superbiebat, omnes confixi perierunt. Vide Ovid. Met. 6. Fab. 3.

172. *Nil pueri faciunt.*] Innoxii sunt, cur luunt noxam Niobæ matris? Hanc ipsam plectite.

173. *Amphion.*] Jovis ex Antiope filius, e Plin. l. 7. c. 56. citharam invenisse, primusque illa cum voce cecinisse dicitur. Patriam vero suam Thebas lyræ sono ædificasse ait. Hor. ad Pisones ver. 394. quo facundiam ejus significat.

Sed Pæan contrahit arcum.] Nil motus Amphionis patris licet innocentis precibus.

174. *Extulit.*] Quasi ad sepulchrum tulit. Vide Sat. I. ver. 72.

Gregem natorum.] Amphionis & Niobæ filios de quorum numero dissentiunt admodum scriptores. Alii duodecim, alii quatuordecim, alii ad viginti referunt. Vide Gell. l. 20. c. 6. Ælian. Var. Histor. l. 12. c. 36.

Parentem.] Non quod ab Apolline confixus, sed quod suæ suorumque calamitatis dolore seipsum interfecerit.

Dum

Dum sibi nobilior Latonæ gente videtur, 175
Atque eadem scrofa Niobe fœcundior alba.
Quæ tanti gravitas? quæ forma, ut se tibi semper
Imputet? hujus enim rari, summique voluptas
Nulla boni, quoties animo corrupta superbo 179
Plus aloës quàm mellis habet. Quis deditus autem
Usque adeò est, ut non illam, quam laudibus effert,
Horreat, inque diem septenis oderit horis?
Quædam parva quidem, sed non toleranda maritis.
Nam quid rancidius, quàm quòd se non putat ulla
Formosam, nisi quæ de Tusca Græcula facta est, 185
De Sulmonensi mera Cecropis? Omnia Græcè,
Cùm sit turpe magis nostris nescire Latinè.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. Quid ultra?

quando Niobe ipsaque fertilior candidâ, illâ sue, præstantiorem se putat Latonæ familiâ. Quæ severitas, quæ pulchritudo tanti facienda, *ut perpetuò se tibi objectet? Etenim singularis istius & magni commodi oblectatio nulla* est, *quandocumque arroganti ingenio depravata plus aloës quam mellis exhibet. Quis verò tam addictus est, ut eam quam encomiis extollit non aversetur, ac septem horis quotidie abhorreat.* Præterea *nonnulla* sunt *exigua certè, at minimè viris ferenda. Ecquid enim putidius, quàm quòd nulli pulchram se existimat, nisi quæ ex Hetrusca Græca effecta est? E Sulmonensi pura Cecropis? Cuncta Græce* loquuntur, *quanquam nostratibus fœdius est ignorare Latinè. Eâ lingua stupent, eâ iracundiam, lætitiam, ægritudines, eâ mentis arcana proferunt universa. Quid amplius?*

ANNOTATIONES.

175. *Dum sibi nobilior.*] Nam tanta fuit ob fœcunditatem atque filiorum numerum arrogantia Niobæ, ut sibi potius quam Latonæ sacrificandum jactaret, quæ duos tantum Dianam & Apollinem genuerat, Ovid. loco citato.

Latonæ gente.] Apolline & Diana, Jovis ex Latona filiis, qui matris injuriam ulti sunt, Hor. l. 4. Od. 6.

Dive quem proles Niobæa magnæ
Vindicem linguæ———
Sensit.

176. *Scrofa.*] Celebri illa sue, quæ apud Lavinium ab Ænea prægnans mactanda fugit, & mox triginta fœtus uno partu edidit. Vir. Æneid. 3. Dion. Hal. 1.

Alba.] Trigesimo scilicet anno postquam Æneas Lavinium condiderat, urbem alterum Ascanius ædificavit. *Albam,* ex oraculo Æneæ date, ididem nimirum ubi candida sus enixa erat porcellos. Dionys. loco mox citato.

Niobe.] Tantali filia. Uxor Amphionis, numerosâ prole superbiens, filiis ut dictum est, occisis, & ipsa in saxum conversa. Cic. Tus. 3. n. 63. *Niobe lapidea fingitur,* inquit, *propter æternum in luctu silentium.*

177. *Quæ tanti gravitas.*] An vero tanti facias uxorem etiam gravem & pulchram, ut ferre velis quotidianas ejus exprobationes, quibus se tibi jactat, ac sæpius objicit, quod mihi um quantum illi debeas, quæ te virum acceperit scilicet ita gravis, honesta, pulchra?

178. *Hujus enim rari, &c.*] Certe plus te superbia sua infestat, quam castitate & probitate delectat.

180. *Aloës.*] Herba est amari admodum succi, de qua multa Plin. l. 27. c. 4. e contra dulcedo mellis omnibus nota est.

Quis deditus, &c.] Quis tam uxorius, tam obnoxius quis suæ uxori quantumvis pulchræ?

181. *Laudibus effert.*] Propter morum honestatem & formam.

182. *Horreat.*] Ob fastum & arrogantiam.

Septenis oderit horis.] Maxima parte diei, qui horarum duodecim. Vide quæ ad Pers. Sat. 3. ver. 4.

184. *Rancidius.*] Corruptius, turpius. Pers. Sat. 1. ver. 33. *rancidulum quiddam.*

185. *De Tusca Græcula facta est.*] Patrium Italiæ & Romæ sermonem postponens, & Græcum affectans, quo blanditur ac venustior videatur.

Tusca.] *Thuscia* Italiæ regio nobilissima, ad Tiberim protensa, nomen habet a θύειν, *sacrificare:* Thusci quippe religiosi semper extitere. Tit. Liv. l. 1. Vide Alex. ab Alex. l. 3. c. ultimo.

Græcula.] Diminut. ad contemptum. *Facta est,* lingua & moribus.

188. *Sulmonensi.*] *Sulmo* Pelignorum oppidum, patria Ovidii Poëtæ. Ponitur pro qualibet Italiæ urbe.

Mera Cecropis.] Tota Attica, tota Atheniensis. Cecrops enim Athenarum primus Rex fuit.

187. *Cum sit turpe magis, &c.*] Cum tamen multo magis dedeceat Latinas nescire loqui Latine. Cicero in Bruto. *Non tam præclarum est scire Latine, quam turpe nescire.*

188. *Hoc sermone pavent, &c.*] Græco sermone exprimunt pavorem, iram, gaudium, aliosque animi affectus.

Con-

Concumbunt græce. Dones tamen iſta puellis: 190
Tunc etiam, quam ſextus & octogeſimus annus
Pulſat, adhuc græce? Non eſt hic ſermo pudicus
In vetula, quoties laſcivum intervenit illud,
Ζωὴ καὶ ψυχὴ, modo ſub lodice relictis 194
Uteris in turba. Quod enim non excitat inguen
Vox blanda, & nequam? digitos habet: ut tamen omnes
Subſidant pennæ. Dicas hæc mollius Æmo
Quanquam & Carpophoro, facies tua computat annos.
Si tibi legitimis, pactam junctamque tabellis
Non es amaturus, ducendi nulla videtur 200
Cauſa; nec eſt quare cœnam, & muſtacea perdas,
Labente officio, crudis donanda; nec illud
Quod primo pro nocte datur, cum lance beata
Dacicus, & ſcripto radiat Germanicus auro.
Si tibi ſimplicitas uxoria, deditus uni, 205

* * *Hæc nihilominus juvenculis indulge. An tu quoque, quam annus urget octogeſimus ſextus, etiamnum græcè* loqui affectas? *Caſta non eſt illa oratio in decrepita, quandocunque adhibetur impudicum iſtud:* atque *in cœtu uſurpas demiſſas* paulo *ante ſub ſtragula* voces, Ζωὴ καὶ ψυχή. *Nam ſermo illecebroſus ac malus ecquod non movet* * * * *habet digitos, quamvis etiam cunctæ pinnæ conquieſcunt.* Verum *licet iſta pronunties tenerius Æmo atque Carpophoro, vultus tuus annos numerat. Si dilecturus non es deſponſam tibi & copulatam ſcriptis ex lege factis, nulla apparet ratio deſpondendi; & non eſt cur abſumas convivium & muſtaceos non coctis dandos, officio deſinente; neque id quod donatur pro prima nocte, quando* in *patinâ divite rutilat Dacicus ac Germanicus auro inſculpto. Si* vero *tibi eſt ſimplicitas conjugalis,*

ANNOTATIONES.

190. *Dones tamen iſta puellis, &c.*] Apoſtrophe ad anus libidinoſas.

194. Ζωὴ καὶ ψυχή.] Vita mea, anima mea; quibus verbis uti ſolebant meretrices. Meminit & Mart. l. 10. Epigr. 68.

Lodice.] Lecti opertorio, Mart. l. 14. Ep. 148.

195. *In turba.*] In publico, ſine ulla verecundia.

196. *Nequam.*] Proprie iners & laſcivus ita dicitur, quod nihil queat boni facere. Gell. l. 7. c. 11. ex Ciceronis. Phil. 2.

Digitos habet, &c.] Sordidula hæc ſuis tenebris damnentur, pudor jabet.

Ut tamen omnes ſubſidant pennæ.] Etſi quieſcat libido, muliebribus excitatur blanditiis ac laſcivis vocibus.

197. *Pennæ.*] Metaphora ab avibus: ſignificat vires & nervos.

Dicas hæc mollius.] Attamen, o vetula impura, quantumvis imitare juveniles voces & blanditias, tui vultus rugæ amari te vetant jam decrepitam.

Æmo & Carpophoro.] Celebribus mimis muliebres voces egregie imitantibus.

198. *Facies tua computat annos.*] Provectiorem ætatem indicat ac vetulam, decrepitam, obſoletam arguit.

199. *Si tibi legitimis.*] Poſthumum ferit dilemmate; cujus hoc eſt prius membrum: alterum mox adeſt, ubi ait, *ſi tibi ſimplicitas, &c.* Vel amabis uxorem, inquit, vel non. Si amabis certe [illegible] er[illegible] ſi vero non amabis, non eſt cur ducas, & ſumptus inutiles facias.

Legitimis tabellis.] Inſtrumento & contractu matrimoniali rite & ex legibus confecto.

201. *Muſtacea.*] Dulcia quædam, liba, placentas, e farina ſiliginea muſto conſperſa, admixtis caſeo, aniſo, cumino, adipe, & ramentis lauri. Hæc dari ſolita convivis in fine cœnæ nuptialis, velut apophoreta Vet. Schol. *Muſtaceos* coquendi modum præſcribit Cato de Re Ruſt. c. 121. meminit & Cic. ad Att. l. 5. Epiſt. 20.

202. *Labente officio.*] Vel ſtomachi non bene coquentis cibos, vel potius amicorum qui ad officium nuptiale convenerant, jamque diſcedere paratorum.

Crudis.] Cruditate laborantibus poſt largiores epulas, danda ad juvandam & accelerandam coctionem.

293. *Quod prima pro nocte datur, &c.*] Munera quæ maritus novæ nuptæ donare ſolet in virginitatis delibatæ præmium, aliquot nempe nummos aureos in lance. Vetus Schol.

204. *Dacicus, & ſcripto radiat, &c.*] Nummus effigie Domitiani ſignatus cum titulis Dacici & Germanici, ob Dacas Germanoſque debellatos.

Dacicus.] Vide Sat. 4. v. 111. ad vocem *Dacis.*

Scripto.] Legunt alii, *ſculpto,* alii corrigunt, *ſcutilo,* id eſt, variegato velut telæ aranearum. Ita Jo. Iſ. Pontan. Annot. in Macrob. & alii quidam. Verum quod operæ pretium, quidve gratiæ debeat utriſque Juvenalis, haud mihi ſatis apparet.

205. *Si tibi ſimplicitas uxoria.*] Poſterius cornu dilemmatis. Quod ſi mulieroſus es, & ſim-

Eſt

Est animus: submitte caput cervice parata
Ferre jugum: nullam invenies, quæ parcat amanti.
Ardeat ipsa licet, tormentis gaudet amantis,
Et spoliis. Igitur longe minùs utilis illi
Uxor, quisquis erit bonus, optandusque maritus.
Nil unquam invitâ donabis conjuge: vendes 211
Hâc obstante nihil: nihil, hæc si nolit, emetur.
Hæc dabit affectus: ille excludetur amicus
Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.
Testandi cùm sit lenonibus, atque lanistis 215
Libertas, & juris idem contingat arenæ,
Non unus tibi rivalis dictabitur hæres.
Pone crucem servo: meruit quo crimine servus
Supplicium? Quis testis adest? Quis detulit? Auda
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa
est. 220
O demens, ita servus homo est? Nil fecerit, esto:
Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.
Imperat ergò viro: sed mox hæc regna relinquit,
Permutatque domos, & flammea conterit: inde

atque *mens uni addicta*; *subjice caput collo prompto jugum tolerare: nullam* enim *reperies, quæ diligenti indulgeat. Quamvis illa ferveat, diligentis cruciatibus delectatur, atque exuviis. Itaque multo minùs idonea conjux erit ei, quicunque vir fuerit benignus & cupiendus. Nihil unquam dabis, reluctante uxore: eâ vetante, nihil venum-dabis: nihil mercari* poteris, *si illa prohibit. Ipsa motus* animi *suggeret. Is expelletur familiaris jam vetulus, cujus pubem aspexerunt fores tuæ. Quamquam* autem *ganeones & lanistæ licentiam habent condendi testamenta, parque potestas arenæ data est, multiplex rivalis hæres tibi præcipietur.* Jubebit uxor; *servo patibulum statue.* Tu respondebis: *Ecquod* ob *scelus pœnâ dignus est servus? Ecquis astat testis? Quis denunciavit? Ausculta: De hominis nece nulla unquam diuturnior mora est.* Tum illa dicet tibi. *O stulte, siccine mancipium homo est: Esto, nihil perpetrâret:* at *illud cupio, ita edico, pro causa sit arbitrium meum. Itaque Imperium* exercet *in maritum. At paulò post, ea regna deserit, ac mutat ædes, deteritque flammea. Exinde*

ANNOTATIONES.

pliciter uxori amandæ deditus, grave tibi jugum ferendum erit, eritque famulandum more servi, atque in omnibus obsequendum.

208. *Ardeat ipsa licet.*] Quamvis ipsa te ardenter amet, gaudebit tamen torquere te ac spoliare. Sic enim improba est mens mulierum.

209. *Longe minus utilis.*] Quo melior sit maritus & uxori optabilior, eo gravior fit ei uxor molestiorque.

213. *Dabit affectus.*] Si quem oderit, jubebit te odisse; vetabit amare & colere veterem etiam amicum, cum ita libuerit inconstanti ejus animo, suspicaci, morofo.

214. *Cujus barbam tua janua vidit.*] Qui demum tuam frequentarit a prima ætate, cum pubes & lanugo genas ac mentum vestire incipit. Vel quod juvenes non raderent barbam ante annum ætatis vigesimum primum, ut volunt nonnulli.

215. *Testandi cum sit lenonibus, &c.*] Aliud incommodum ab imperiosa uxore, per quam non licebit viro hæredes instituere nisi quos ipsa voluerit.

Lanistis.] Gladiatoribus, eorumque magistris. Vide Sat. 3. v. 158.

216. *Arenæ.*] In arena decertantibus. Vide quæ ad Sat. 2. ver. 144.

217. *Rivalis.*] Uxoris tuæ mœchus.

Dictabitur.] Suggeretur, scribi imperabitur.

218. *Crucem.*] Supplicii genus olim valde usitatum, a Constantino magno postea sublatum, ob reverentiam instrumenti nostræ omnium salutis, ac apparentis mirabiliter in aëre signi, in quo erat hostes victurus, ac reipsa vicit. De variis crucium generibus, vide Senec. consol. ad Marc. c. 20. & de Vita beata, c. 19. Vide Annot. Sat. 13. ver. 105.

220. *Nulla unquam de morte, &c.*] Apud multas gentes damnatorum pœna differri solebat, & apud Romanos quidem, & ex Senatusconsultis, ad decimum usque diem.

221. *Servus homo est?*] Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo conservi, & ex iisdem tecum elementis constant aluntur que, atque spiritum eundem ab eodem principio carpunt, &c. quæ habent Macrob. l. 1. Saturn. c. 11. Vide & Senec. Epist. 47.

222. *Hoc volo, sic jubeo, &c.*] Tyrannica plane verba.

223. *Hæc regna.*] Viri domum & familiam in qua regnabat, relinquit, novumque maritum sæpius quærit potens ac dives mulier.

224. *Permutatque domos.*] Ab uno viro ad alium aliumque transiens.

Avolat,

Avolat, & ſpreti repetit veſtigia lecti. 225
Ornatas paulò antè fores, pendentia linquit
Vela domus, & adhuc virides in limine ramos.
Sic creſcit numerus; ſic fiunt octo mariti,
Quinque per autumnos: titulo res digna ſepulcri.
Deſperanda tibi ſalvâ concordia ſocru: 230
Illa docet ſpoliis nudi gaudere mariti:
Illa docet miſſis à corruptore tabellis,
Nil rude, nil ſimplex reſcribere: decipit illa
Cuſtodes, aut ære domat: tunc corpore ſano
Advocat Archigenen, oneroſaque pallia jactat. 235
Abditus intereà latet, & ſecretus adulter,
Impatienſque moræ ſilet, & præputia ducit.
Scilicet expectas, at tradet mater honeſtos,
Aut alios mores, quam quos habet? Utile porrò
Filiolam turpi vetulæ producere turpem. 240
Nulla fere cauſa eſt, in qua non fœmina litem
Moverit. Accuſat Manilia, ſi rea non eſt.
Componunt ipſæ per ſe, formantque libellos,

recedit atque relegit notas cubilis contempti: dimittit januam nuper decoratam, aulæa in *ædibus expanſa, ramoſque in foribus etiamnum virentes. Ita numerus augetur: ita ſuccedunt octo viri intra quinque autumnos: res* ſanè *digna inſcriptione tumuli. Nec ſperanda tibi conſenſio, ſocru ſuperſtite. Hæc monſtrat oblectari exuviis ſpoliati viri: hæc erudit nihil agreſte, nihil ſimplex reſcribere litteris ab adultero miſſis. Hæc obſervatores fallit, vel pecuniâ conciliat. Tum valente corpore accerſit Archigenem, ac opercula gravia imponit. Interim deliteſcit occultus tectuſque mœchus, & tacet vix ferens cunctationem. * * * * Nimirum ſperas ut parens det bonos mores, vel à ſuis diverſos? Præterea ſpurcæ vetulæ fructuoſum* eſt *proſtituere impuram filiam. Nulla propemodùm controverſia eſt, in qua litem non intentaverit Mulier. Accuſat Manilia, ſi rea non fuerit. Ipſæ per ſe conſcribunt & contexunt libellos,*

ANNOTATIONES.

Flamea conterit.] Toties nuptialia terit velamenta, quoties nubit. De flammeo vide Sat. 2. ad ver. 124.

225. *Avolat.*] Alias *advolat.*

Spreti repetit veſtigia lecti.] Redit ad primum virum.

226. *Ornatas paulò antè fores.*] Vide ſupra ad ver. 79.

228. *Octo mariti.*] Nec enim pluribus quam octo viris nubere licebat, citra notam adulterii. Hinc Martial. lib. 6. Epig. 7.

Nubit decimo jam Teleſina viro.
Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege eſt.

229. *Quinque per autumnos.*] Annis quinque.

Titulo res digna ſepulchri.] Ironice. Quam pulcrum erit ſepulchro talis mulieris inſcripta ex more videre nomina virorum octo, quibus nupſit. Vide Martial. lib. 9. Epig. 16.

230. *Concordia.*] Expectanda tibi non ſunt amor & fides conjugalis ab uxore illa tua, vivente ſocru.

231. *Illa docet.*] Socrus enim ipſa, tuæ uxoris mater, improbis inſtruit eam moribus.

Nudi.] Crebra exigens a viro dona, &c. Multa etiam clam ſurripiens & matri donans.

233. *Nil rude, nil ſimplex reſcribere.*] Docet caute, erudite, callide, blande reſcribere ad mœchos.

234. *Cuſtodes.*] Suſpectæ fidei uxoris cuſtodes a viro commiſſos.

235. *Advocat Archigenen.*] Vocat Medicum ægritudinem ſimulans, quo facilius adulteria perpetret.

Archigenen.] Celebrem eo tempore Medicum. Vetus Schol.

Oneroſaque pallia jactat.] Vel rejicit quaſi nequeat ferre; vel potius, ipſa mater operit multis palliis velut ægram filiam, vocatque Medicum ut locum det mœchis.

237. *Silet.*] Alias *pavet*, quod minus congruit.

239. *Utile porrò.*] Nam turpis mater ex adulteriis filiæ quæſtum facit.

241. *Nulla ferè cauſa.*] Quid, quod & forenſia negotia attentant fœminæ?

In qua non fœmina litem moverit.] In qua litigandi anſam & modum non inveniat.

242. *Accuſat Manilia, ſi rea non eſt.*] Semper aut accuſantis aut defendentis partes agit.

Manilia.] Pro qualibet audaci fœmina ponitur illa meretrix cujus meminit Agellius l. 4. c. 14. Hæc Aulum Hoſtilium Mancinum Ædilem Curulem, a quo dies ipſi dicta ad populum erat, provocans ad Tribunos Plebis jure dejecit.

243. *Per ſe, formantque libellos.*] Sine virorum auxilio componunt libellos, & ſcripta illa quibus actio inſtituitur & cauſa probatur.

Prin-

prompta Celso præscribere exordium & locos. Quis ignorat endromidas Tyrias, ac muliebre ceroma? Vel quis non aspexit ictus paxilli, quem quotidianis fustibus perfodit, & clypeo impetit, & cunctas partes exequitur, mulier sanè digna buccinâ Floralium: præterquàm si quidpiam majus volutatur in eo corde, ac veræ arenæ comparatur. Quàm verecundiam exhibere valet fœmina casside munita, *quæ abhorret à* suo *sexu, & robusta sectatur? Ea nihilominùs ipsa repugnaret fieri vir. Quanta enim oblectatio nostra?* Porrò, *qualis rerum splendor, si fiat venditio uxoris: balteus, & manicæ, & pinnæ, & medium lævi cruris armamentum: aut si varia tentaverit certamina,* quàm *tu beatus, juvenculâ ocreas venum exponente!*

Principium, atque locos Celso dictare paratæ.
Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma 245
Quis nescit? Vel quis non vidit vulnera pali?
Quem cavat assiduis sudibus, scutoque lacessit,
Atque omnes implet numeros; dignissima prorsùs
Florali matrona tuba: nisi si quid in illo
Pectore plus agitat, veræque paratur arenæ. 250
Quem præstare potest mulier galeata pudorem,
Quæ fugit à sexu, vires amat? Hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri: nam quantula nostra voluptas?
Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,
Balteus, & manicæ, & cristæ, crurisque sinistri 255
Dimidium tegmen: vel si diversa movebit
Prælia, tu felix ocreas vendente puellâ.

ANNOTATIONES.

244. *Locos.*] Sedes argumentorum, ut aiunt, rationes probationi aut refutationi idoneas.

Celso.] Cornelius *Celsus* Orator fuit insignis & Jurisconsultus, sub Augusto. Institutionum libros septem conscriptos reliquit. Vetus Schol. Ejus meminit Quintilianus pluribus in locis, l. vero 12. c. ult. ait scripsisse de rebus etiam medicis, rusticis, militaribus.

Dictare paratæ.] Tam eruditæ, ut tradere queant etiam peritis dicendi præcepta.

245. *Endromidas Tyrias.*] Novum audaciæ muliebris portentum; quod & luctari, & in arenam descendere non erubescant.

Endromidas.] Vide Sat. 3. ver. 103. *Tyrias* purpureas & molliores vulgaribus. Vide Sat. 1. v. 27.

Ceroma.] Vide Sat. 3. v. 68.

246. *Quis non vidit vulnera pali.*] Quis nescit mulieres non modo ceromate inungi, ac gymnicas exercitationes sine verecundia frequentare, sed etiam gladiatura gaudere, proindeque more tyronum se ad palam exercere solitas?

248. *Omnes implet numeros.*] Accedit, ferit, recedit, rursum invadit, &c.

Dignissima prorsùs florali matrona tubâ.] Dignissima igitur quæ inter meretrices & perfrictæ fœminas frontis, discurrat in floralibus nudato corpore; & ad signum tubæ prosiliat. Vid. Pers. Sat. 5. v. 178. ad vocem *Floralia.* Hæc celebrabantur sub finem Aprilis. Ovid. Fast. 5.

250. *Veræque paratur arenæ.*] Ut in amphitheatro palam decertet, more gladiatorum: ac post umbratiles pugnas ad verum certamen in arena descendat. Vide Martial. Spectac. Epigramm. 6.

252. *Vires amat.*] Muliebres fugit exercitationes; viriles amat, duras, laboriosas.

253. *Quantula nostra voluptas.*] Quam parva & modica virorum voluptas præ fœminea: ex Ov. Metam. 3. Fab. 4.

254. *Quale decus rerum, &c.*] Quem magnificus erit ille apparatus ac splendor armorum tuæ uxoris, si hæc illa venum proponere voluerit? Ironice.

Si conjugis auctio fiat.] Si fiat venditio armamentorum tuæ conjugis.

255. *Balteus.*] Cingulum militare e corio, e quo arma dependent.

Manicæ.] Manuum armamenta, seu tegmina.

Cristæ.] Quæ galeis imponuntur ornatus causa.

Crurisque sinistri dimidium tegmen.] Virgil. Æneid. 7. Crus sinistrum nudari solitum ab Hernicis ait: contra Juvenalis tegmen sinistri cruris memorat. De his vide Macr. L. 5. c. 18. in fine: Certe crus lævum tegebatur, quod protendebatur adversus hostem. Dimidium vero dicitur tegmen, quia non nisi a pede ad genu perveniebat, superiora tegente clypeo.

256. *Si diversa movebit prælia.*] Si tam retiarii, quam mirmillonis partes varias exequatur, adeoque geminas habet ocreas, non simplices autem solum, ut Ætoli populi, de quibus Macr. loco citato.

257. *Tu felix ocreas vendente puellâ.*] Ironice, ut cætera. Quanta tibi gloria, quantum decus, ô vir, uxore tua ancipitem & variam armaturam venum proponente, ostentante.

Puellâ.] Uxore adolescentula.

Hæ

Hæ ſunt, quæ tenui ſudant in cyclade, quarum
Delicias & panniculus bombycinus urit.
Aſpice quo fremitu monſtratos perferat ictus; 260
Et quanto galeæ curvetur pondere; quanta
Poplitibus ſedeat; quam denſo faſcia libro;
Et ride, ſcaphium poſitis cum ſumitur armis.
Dicite vos neptes Lepidi, cœcive Metelli, 264
Gurgitis aut Fabii, quæ ludia ſumpſerit unquam
Hos habitus? Quando ad palum gemat uxor Aſylli?
Semper habet lites, alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet: minimum dormitur in illo.

Ipſæ ſunt quæ ſudorem emittunt in levi cyclade, quarum voluptates adurit ſericeum etiam palliolum. Cerne quanto gemitu inferat percuſſiones oſtenſas; quámque magnâ caſſidis gravitate incurvetur: quanta genibus inſiſtat: quàm ſpiſſo faſcia volumine: atque cachinnare, quando armis depoſitis ſcaphium accipitur. Enarrate vos, ô neptes Lepidi ac Metelli oculis orbati, vel Fabii Gurgitis, quæ mima eas unquam veſtes induerit? Quando Aſylli conjux ad paxillum fremuerit? Thalamus in quo uxor cubat nunquam non rixas continet, & mutuas contentiones. In eo ſomnus capitur modiciſſimus.

ANNOTATIONES.

258. *Hæ ſunt, quæ tenui.*] Illæ ipſæ quæ virile robur affectant in gladiatoriis exercitationibus, in aliis rebus fœmineam omnino oſtendunt mollitiem.

Cyclade.] Rotunda chlamyde e tenui valde filo, qua ſe gravari tamen delicatulæ queruntur, ac velut aduri.

Quarum delicias, &c.] Quarum molle, tenerum, delicatum corpus vix ferre poteſt bombycinæ veſtis pondus.

259. *Bombycinus*] E telis araneorum modo textis ad luxum fœminarum, inventis primum in Co Inſula Pamphila muliere Latoï filia: Ut ait Plin. L. 11. c. 22. ubi de bombycibus.

260. *Quo fremitu.*] Cic. Tuſcul. 2. n. 56. *Vir fortis*, inquit, *ingemiſcit, ut ſe intendat ad firmitatem; ut in ſtadio curſores exclamant, quam maxime poſſunt. Faciunt idem cum exercentur athletæ. Pugiles vero etiam, cum feriunt adverſarium, in jactandis ceſtibus ingemiſcunt, non quod doleant, animove ſuccumbant, ſed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior.*

Monſtratos perferat ictus.] Docente laniſta.

Perferat ictus.] Quanta ferocia inſtigat ictus, ac monſtratos geſtus omnes exequatur.

261. *Quanto galeæ curvetur pondere.*] Quam gravem ferat ultro galeam, utque ſub ejus pondere curvetur, ictus declinando.

262. *Quanto poplitibus ſedeat.*] Quam ſe firmam & quam grandem exhibeat inter digladiandum, crura tibiaſque extendendo, flectendo, agitando, totum corpus genuum flexura innixum agiliter movendo.

Denſo faſcia libro.] Aſpice quam denſis voluminibus replicatas veſtes colligat faſcia, & ſuccingat. Sic enim mulieres pugnabant ſuccinctæ.

Libro.] Inſtar multorum libri voluminum. Olim enim ſcribebant in arborum cortice, qui liber vocatur.

263. *Ride, ſcaphium poſitis, &c.*] Cum videris mulierem eſſe, & muliebre quid attrectare eam, quæ plane virum ſe in gladiatura præſtabat.

Scaphium.] Multiplex & varia prorſus vocis iſtius ſignificatio. Aliquando pro ligone ponitur: alias pro vaſe potorio, ut paſſim apud Plaut. alias pro certo capillitio ſcaphæ ſimilitudinem & formam habente, meretricibus uſitato, ut notat Turneb. L. 2. capite ultimo. Quo ſenſu non abſurde hic accipere licet. Vulgo tamen interpretantur matellam, ſeu vas cui immeiunt mulieres, ipſis proprium, ut laſanum viris. Favet Jul. Pollux L. 10. c. 9. & Turnebus loco citato. Cœl. Rhodig. L. 21. c. 33. pariter ait, laſanum virorum eſſe, fœminarum vero trullam & ſcaphium: veluti Pollux ſcribit, inquit, Eupolidem ſecutus.

264. *Dicite vos neptes.*] O vos honeſtæ filiæ honeſtorum & ſummorum virorum, dicite num ea fuerint olim mulieres impudentia.

Lepidi.] Qui Cenſor, bis Conſul, & Pontifex Maximus fuit.

Metelli.] Is etiam bis Conſul, Cenſor, Dictator, oculos amiſit cum ex incendio ædis Veſtæ Palladium eriperet. De eo jam Sat. 3. ver. 139.

265. *Gurgitis aut Fabii.*] Is Fabii maximi filius, devorato patrimonio, *Gurges* cognominatus, ad meliorem poſtea frugem rediit, multarumque virtutum, imprimiſque abſtinentiæ ſpecimen edidit: ac prioris ætatis vitia inſigni ſecuta virtute compenſavit: ut teſtatur Macrob. L. 3. cap. 13.

266. *Ad palum gemat.*] Dum ſe exercet in arte gladiatoria, anhelitu magno & fremitu, ut paulo ante dictum.

Aſylli.] Gladiatoris.

267. *Semper habet lites, &c.*] Cum conjuge ne quidem noctu quies eſt.

Hæc tùm marito molesta, tùm deterior tigride orbatâ, quando fingit luctum secreti noxia facinoris: vel filios aversatur, vel confictâ dolet concubinâ, fletibus nunquam non copiosis, nunquam non promptis in sua sede, & eam opperientibus quâ ratione fluere imperet. Tu existimas amorem. Tum tu tibi curruca arrides, ac labris lacrymas hauris; Quæ verò *exarata, & quas epistolas lectu re, si tibi aperiatur arcula zelotypæ adulteræ? At cubat in amplexibus famuli vel equitis: eloquere, Quintiliane profer, si potes, profer excusationem quandam. Ambigimus. Ipsa eloquere. Pactum fuerat quondam, ait, ut ageres tu quod placeret, atque possem ego* aliquid *mihi concedere. Quantum libet vociferare, ac mare cœlo misceas, homo sum. Nihil est ferocius his interceptis: iracundiam & audaciam trahunt à scelere. Attamen quæris unde aut è qua origine* prodeant *ea portenta? Sors abjecta pudicas olim faciebat Latinas, atque exiguas domos sceleribus infici non permittebat*

Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor,
Cùm simulat gemitus occulti conscia facti: 270
Aut odit pueros, aut fictâ pellice plorat
Uberibus semper lacrymis, semperque paratis
In statione sua, atque expectantibus illam,
Quo jubeat manare modo: tu credis amorem,
Tu tibi tunc curruca places, fletumque labellis 275
Exorbes; quæ scripta, & quas lecture tabellas,
Si tibi zelotypæ retegantur scrinia mœchæ?
Sed jacet in servi complexibus, aut Equitis: dic,
Dic aliquem, sodes, dic, Quintiliane, colorem.
Hæremus: dic ipsa. Olim convenerat, inquit, 280
Ut faceres tu quod velles; necnon ego possem
Indulgere mihi: clames licèt, & mare cœlo
Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis. Iram, atque animos a crimine sumunt.
Undè hæc monstra tamen, vel quo de fonte requiris? 285
Præstabat, castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva sinebat

ANNOTATIONES.

269. *Orbâ tigride.*] Dum catulis ablatis frendet & sævit in raptorem quem insectatur. Vide Plin. l. 8. c. 18. ubi ait, Tigrim Indicam feram velocitatis tremendæ esse, quæ vacuum reperiens cubile, fertur præceps, odore vestigans. Raptor, appropinquante fremitu, abjicit unum e catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor facta reportat, & mox redit, iterumque consequitur; donec, regresso in navem raptore, irrita feritas sævit in littore.

270. *Cùm simulat gemitus.*] Cum viro fictum objicit adulterium plorans, ut celet suum.

271. *Odit pueros.*] In odium mariti filios vexat; vel etiam servos, quasi marito in suis adulteriis operam navantes.

Fictâ pellice.] Fingens æmulam sibi datam: ac pellicem a viro, a quo plus illa ametur.

273. *In statione.*] Metaphora a re militari.

Expectantibus.] Dum signum det illa ut fluant abundantèr.

275. *Tu tibi tunc curruca places.*] Gaudes, & tibi gratularis quod ameris ab uxore tua ad zelotypiam usque.

Curruca.] Similis isti aviculæ, quæ pullos alienos fovet, nimirum cuculi, qui in currucæ nido sæpe ova parit, Aristot. L. 6. de Anim. Sic enimvero tu adulterinos educas liberos, quos tibi parit uxor tua quasi tuos. Vide Plin. l. 10. c. 9.

Fletumque labellis exorbes.] Plorantem deosculando.

276. *Quæ scripta, &c.*] Verum quas & quot amatorias invenires literas a mœchis scriptas, si tuæ scrinium uxoris scrutere, quæ se zelotypam fingit, ut suspicionem omnem suorum flagitiorum amoveat.

278. *Sed jacet in servi complexibus.*] At si forte deprehensa fuerit in delicto: an quæ poterit excusatio prætendi suis sceleribus? Quin imo etsi hæret ipse Quintilianus in tali causa, ipsa non hærebit, sed strenue se defendet.

279. *Quintiliane.*] Rhetor disertissime, & præceptionum oratoriarum magister.

280. *Olim convenerat.*] Verba uxoris adulterium excusantis apud maritum.

282. *Indulgere mihi.*] Licentiam aliquam arripere, nec ita me fide conjugali astringere.

Mare cœlo confundas.] Sat. 2. v. 25.

283. *Homo sum.*] Sexus me fragilem & errori proximam facit: humana infirmitate lapsa sum.

284. *Iram atque animos à crimine sumunt.*] Non verecundia, sed audacia sese tuentur, cum se vident in scelere deprehensas. Quod sane perditæ est improbitatis.

285. *Undè hæc monstra.*] Undè monstrosa hæc luxuria? Nimirum ex opulentia & otio.

286. *Humilis fortuna.*] Opes exiguæ.

Tecta

Tecta labor, somnique breves, & vellere Thusco
Vexatæ, duræque manus, ac proximus urbi
Annibal, & stantes Collina in turre mariti. 290
Nunc patimur longæ pacis mala: sævior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.
Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit. Hinc fluxit ad istos
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos, & Miletos, 295
Atque coronatum, & petulans, madidumque Tarentum.
Prima peregrinos obscœna pecunia mores.
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu
Divitiæ molles. Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis, & capitis quæ sint discrimina, nescit 300

labor, & modicus sopor, & manus Etruscâ lanâ fatigatæ ac induratæ, & Annibal civitati imminens, & viri in statione ad turrem Collinam. Jam toleramus incommoda otii diuturni. Premit libido bello crudelior, & mundum subactum vindicat. Nullum non grassatur scelus & luxuriæ flagitium ab eo tempore *quo desiit inopia Romana. Inde manavit hos in montes & Sybaris; inde & Rhodus, & Miletus, & Tarentum redimitum, ac procax atque humidum. Impura pecunia primum invexit externas consuetudines, atque opes effœminatæ corruperunt ævum fœdâ luxuriâ. Ecquid etenim reveretur temulenta Venus? Quæ sit inguinis atque capitis differentia*

ANNOTATIONES.

288. *Vellere Thusco.*] Lanificio quod exercebatur in vico Romano, qui Thuscus dicebatur, vel quod e Thuscia petitum fuerat.

290. *Annibal.*] Vide supra v. 169.

Stantes Collinâ.] Excubias agentes in Porta *Collina*, vel etiam in castris ad eam portam positis, cum infesto exercitu urbem appeteret Annibal, Tit. L. 26.

Collina in turre.] Ad portam *Collinam* turribus munitam. Hanc ita dictam Varro scribit a varietate collium quos habet Quirinalis portæ huic proximus.

291. *Longæ pacis mala.*] Per otium enim virtus elanguescit, gliscit luxuria.

292. *Victumque ulciscitur orbem.*] Nos orbis victores domat, expugnat, perdit, quasi ut illata a nobis orbi victo mala ulciscatur.

294. *Ad istos.*] Aliqui legunt, *Istros*, qui populi sunt in littore Illyrico: sed minus ad rem.

295. *Colles.*] Romam, quæ septem collibus inædificata.

Et Sybaris colles, &c.] Luxus, libido, vitia istarum urbium deliciis perditarum; nam eo nomine male audiebant *Sybaris* urbs Calabriæ, Rhodus civitas & Insula in mari Carpathio, Miletus in finibus Ioniæ & Cariæ, apud Asiam minorem; Tarentum in extrema Italia ad sinum ejusdem nominis.

Rhodos.] Hæc multo tempore mari dominata est, Piratas profligavit, Romanis amica fuit, &c. quæ habet Strabo, L. 14. pulcherrima, & libera, circuitu centum triginta millium passuum; aut, si Isidoro credimus, 103. habitata urbibus, inquit Plin. Lib. 5. cap. 31. Clarum Rhodon vocat Horat. L. 1. Od. 7. Mirabilem æque & beatam exhibit Pindar. Olymp. Od. 7. ubi e profundo maris enatam canit, & multum in ea pluisse aurum. Casaub. in cap. 2. Lib. 13. Athenæi. *Solem*, inquit, *apud se natum credebant Rhodii, hunc præcipua colebant religione, eique celebrabant Halia*, id est, *Festum Solis: nam* Ἅλιος *pro* Ἥλιος *Dores dicunt: errant verò qui ab* ἅλς *deducunt, putantque monumentum esse veteris* θαλάττοκρατίας. Hæc Casaub. Colossum septuaginta cubitis altum, inter orbis miracula ostentavit Rhodus, donec terræ motu prostratum aliquandiu postea mercatori vendidit Saracenorum Rex, circa annum Christi sexcentesimum quinquagesimum tertium; ab eo Rhodios Colossenses vocatos affirmant Suidas & alii, & ad hos propriam ab Apostolo scriptam Epistolam contendunt nonnulli, sed plures refragantur. Insula hæc paruit subinde Imperatoribus Constantinopolitanis, dein Saracenis; quibus ademptam Equites Sancti Joannis Hierosolymitani tenuerunt ad annum millesimum quingentesimum vigesimum secundum: quo tempore Solimannus Turca expugnavit, concedentibus in Melitam Insulam Equitibus. Gell. Lib. 7. cap. 3. *Civitas Rhodiensis*, inquit, *& insulæ opportunitate, & operum nobilitate, & navigandi solertia, navalibusque victoriis celebrata est . . . . Superbiæ crimen incurrit*, &c. Vide Sat. 8. v. 113. & ibid. Annot. ad vocem *Rhodios*.

296. *Coronatum, petulans, madidum.*] Tarentini solebant floribus coronati unguentisque perfusi compotare, ebrii vero, ut fit, petulantes erant.

297. *Obscœna pecuniâ.*] Cujus habendæ gratia nihil non obscœnum admittitur.

Mores.] Vitia flagitia.

299. *Venus ebria.*] Libido etiam vino excitata adjutaque.

300. *Inguinis & capitis.*] Versum hunc pudoris causa non excutimus.

Grandia quæ mediis jam noctibus ostrea mordet,
Cum perfusa mero spumant unguenta Falerno,
Cum bibitur concha, cum jam vertigine tectum
Ambulat, et geminis exurgit mensa lucernis.
I nunc, & dubita qua sorbeat aëra sanna 305
Tullia, quid dicat notæ Collacia Mauræ?
Maura pudicitiæ veterem cum præterit aram.
Noctibus hîc ponunt lecticas, micturiunt hîc;
Effigiemque Deæ longis siphonibus implent;
Inque vices equitant, ac luna teste moventur. 310
Inde domos abeunt. Tu calcas, luce reversa,
Conjugis urinam, magnos visurus amicos.
Nota Bonæ secreta Deæ, cum tibia lumbos
Incitat; & cornu pariter, vinoque feruntur
Attonitæ, crinemque rotant, ululantque Priapi 315
Mænades: o quantus tunc illis mentibus ardor
Concubitus! Quæ vox saltante libidine! Quantus
Ille meri veteris per crura madentia torrens!
Lenonum ancillas posita Laufella corona
Provocat, & tollit pendentis præmia coxæ. 320
Ipsa Medullina frictum crissantis adorat,
Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.
Nil ibi per ludum simulabitur; omnia fient
Ad verum, quibus incendi jam frigidus ævo
Laomedontiades, & Nestoris hernia possit. 325
Tunc prurigo moræ impatiens: tunc fœmina sim-
Et pariter toto repetitur clamor ab antro. (plex

ignorat illa quæ comedit ingentes ostreas, nocte jam mediâ, quando spumant unguenta Falerno puro immixta, quando potatur in concha, quando jam præ vertigine culmen movetur, & binæ lampades in mensa apparent. Jam vade, & ambige quâ sannâ hauriat aërem Tullia; quid loquatur consuetæ Mauræ Collacia, quando Maura prætergreditur antiquum altare Castitatis. Istic noctu lecticas deponunt: * * * * *
* * * * * * * *

4

Cognita sunt arcana Bonæ Deæ, quando tibia excitat lumbos, ac Priapi Mænades agitantur stupefactæ cornu æquè ac vino & capillos succutiunt, ac vociferantur. O quàm magnus tum illarum animis fervor
* * * * * * * *

5

Inter matronas illas *vis adæquat victoriam generis* nobilitati. *Illic nihil fingetur per jocum: cuncta perpetrantur ad verum, quibus excitari queat filius Laomedontis.* Priamus *ætate jam* licet *frigescens, atque herniosus Nestor.*
* * * * * * * *
Tum ex universo æqualiter specu vox iteratur.

ANNOTATIONES.

301. *Mediis jam noctibus.*] Protracto ad mediam noctem convivio.

Ostrea.] Ad libidinem provocantia. Vide quæ ad Sat. 4. v. 142.

302. *Spumant.*] Effervescunt.

Perfusa mero spumant unguenta Falerno.
Vina exquisita unguentis mixta, ut odorata fiant luxuriosis hominibus usitata. Martial. Lib. 14. Epigr. 110. Plin. Lib. 13. cap. 3. Brod. Miscell. Lib. 4. cap. 4.

Falerno.] Vide quæ ad Sat. 4. v. 138.

303. *Concha.*] Ingenti vase & capaci.

Vertigine.] Vini vaporibus nimia copia cerebrum petentibus ac turbantibus.

304. *Ambulat.*] Domus tectum moveri, circumagi, circumvolvi videtur.

Geminis exurgit mensa lucernis.] Quæ obversantur oculis apparent duplicia, cum debilitatis ac distentis oculorum nervis per nimium potum, visuales, ut aiunt, radii distrahuntur.

305. *I nunc, &c.*] Octo sequentes versus explanare vetat pudor.

313. *Nota Bonæ secreta Deæ.*] Nota sunt omnibus flagitia in Sacris illis nefandis exerceri solita. De his jam Sat. 2. v. 86, &c.

Cum tibia lumbos incitat.] Pers. Sat. 1. v. 20.
Cum carmina lumbum intrant, &c.

314. *Cornu pariter, &c.*] Vide Sat. 2. v. 90. & seq.

315. *Priapi Mænades.*] Id est, furiosæ Priapi Sacrificulæ, Bacchantium similes: impuræ illæ mulieres. De Priapo. Sat. 2. v. 95. De *Mænadibus*, Pers. Sat. 1. v. 101, 105.

316. *O quantus tunc, &c.*] Et hic Versus aliquot prætermittimus pudoris causa.

325. *Laomedontiades.*] Priamus Laomedontis filius, jam senior.

Nestoris hernia.] Nestor Græcus Princeps, ætate jam tertia confectus, & hernia laborans. Ovid. Metamorphos. 12.

Jam fas est, admitte viros. Jam dormit adulter?
Illa jubet sumpto juvenem properare cucullo.
Si nihil est; servis incurritur: abstuleris spem 330
Servorum, veniet conductus aquarius: hic si
Quæritur, & desunt homines; mora nulla per ipsam,
Quò minus imposito clunem submittat asello.
Atque utinam ritus veteres, & publica saltem
His intacta malis agerentur sacra: sed omnes 335
Noverunt Mauri, atque Indi, quæ psaltria penem
Majorem, quàm sint duo Cæsaris Anticatones,
Illuc, testiculi sibi conscius undè fugit mus,
Intulerit; ubi velari pictura jubetur,
Quæcunque alterius sexûs imitata figuram est. 340
Et quis tunc hominum contemptor numinis: aut quis
Sympuvium ridere Numæ, nigrumque catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Ausus erat? Sed nunc ad quas non Clodius aras?
Audio quid veteres olim moneatis amici. 345
Pone seram, cohibe. Sed quis custodiet ipsos
Custodes? Cauta est, & ab illis incipit uxor.
Jamque eadem summis pariter, minimisque libido
Nec melior pedibus silicem quæ conterit atrum,

Nunc licet: masculos introduce. An nunc mœchus dormitat? Hæc adolescentem induto cucullo festinare imperat. Si nullus est; ad servulos recurritur. Si adimas spem famulorum, properat etiam mercenarius aquarius. Si ille desideratur, atque absunt viri, nihil moratur ista, * * * * * * * * * * * *Utinam verò antiquæ cæremoniæ & publica saltem sacra peragerentur istis criminibus impolluta: at universi Mauri Indique non ignorant quænam psaltria* * * *quam sint gemini Cæsaris Anticatones* * * * * * * * * * *Ubi tegi mandatur pictura quævis alterius sexûs effigiem exprimens. Tum verò quis hominum Deos negligere, vel quis deridere attentâsset Numæ sympuvium, atque atram patinam, ac lances rumpi faciles è colle Vaticano? Jam verò ad quæ non altaria Clodius* penetrat? *Ausculto quod consilium datis, ô prisci quondam familiares. Adhibe seram; coërce. Verùm quis observabit ipsos observatores? Conjux callida est, atque ab istis auspicatur. Et nunc par est luxuria magnis æquè ac infimis: neque probior* est *quæ saxum nigrum calcat plantis,*

ANNOTATIONES.

336. *Quæ psaltria.*] Loquitur de Clodio, qui habitu Psaltriæ, Bonæ Deæ templum ingressus contra fas, adulterium sacrilegio addidit. Vetus Schol. Plutarch. in Cæsare.

337. *Duo Cæsaris Anticatones.*] Libellos duos intelligit a Cæsare conscriptos adversus Catonem Uticensem, quem Cicero laudaverat suo illo de Senectute Dialogo. Vetus Schol. *Anticatonum* meminit Sueton. Cæsar. cap. 56. Plutarch. in Cæsare: ipseque Cic. ad Attic. lib. 12. Epist. 39. & lib. 13. Epist. 48. Item Top. 94.

342. *Sympuvium.*] Legunt alii *Simpulum* vel *Simpullum*; quidam *Sympinium*, quasi a συνπίνειν. Constat vas fuisse potorium cyatho simile & parvum; sive ligneum, seu fictile. Hujus erat usus in Sacris ad fundendum guttatim vinum. Unde Plin. lib. 35. c. 12. *In fictilibus*, inquit, *prolibatur sympuviis*: ubi alii legunt *simpullis*. Ejusmodi vasorum meminit & Cicero lib. 3. de Legibus n. 36. & Apuleius Apolog. *Paupertas Imperium Populo Romano fundavit a primordio, proque eo in hodiernum diem Diis immortalibus simpuvio & catino fictili sacrificat.* Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. & Turneb. lib. 22. cap. 30.

Numæ.] Qui sacra & cæremonias, omnemque Deorum cultum coluit, &c. Flor. lib. 1. cap. 2.

Nigrum catinum.] Fictile vas e terra nigra.

343. *Vaticano.*] Unus hic erat e collibus Romanis, ita dictus a vaticiniis ibi dari solitis, ut ait Gell. lib. 16. cap. 17. seu quod eo potiti Romani fuerint ex Vatum responso, pulsis Hetruscis; ut vult Festus. In ea urbis regione fiebant fictilia.

Hinc Martial.

In vaticanis condita musta cadis.

344. *Ad quas non Clodius aras?*] Quæ sacra non polluuntur a flagitiosis Clodii similibus?

346. *Pone seram, cohibe.*] Uxorem domi claude, & contine, adhibitis etiam custodibus.

347. *Ab illis incipit.*] Primos omnium uxor corrumpit & sibi conciliat quos sibi custodes norit adhibitos.

349. *Pedibus silicem quæ conterit atrum.*] Ignobilis & paupercula nudis pedibus incedens per vias cœnosas silice stratas.

quàm quæ portantur collo Syrorum procerorum. Ut spectet ludos, Ogulnia mutuatur vestimenta, mutuatur pedissequas, cathedram, pulvinum, familiares, altricem, & juvenculam flavis capillis, cui jussa committat. Nihilominùs dat illa certatoribus glabris quicquid restat argenti è patrimonio, atque ultima supellectilia. Plurimis quidem *facultates arctæ sunt* in *ædibus; at nulla verecundiam inopiæ tenet, neque se definit ad eum terminum, quem illa præscripsit ac statuit. Attamen viri provident interdum quid sit fructuosum; ac nonnulli, docente formicâ, timuerunt aliquando gelu & esuriem. Mulier* autem *profusa non advertit evanescentem pecuniam. Sed, quasi nummus evacuatâ cistulâ renascens multiplicetur, atque auferatur è cumulo semper integro, non considerat unquam quanto sibi* pretio *stent oblectamenta. Extant quæ gaudeant spadonibus impotentibus & lævibus perpetuò basiis, ac barbâ non speratâ: tum quia necessarium non est abortivum. Attamen ea gaudia maxima* sunt, *cùm fervente jam & adultâ juventute, jamque nigrescente pube committuntur Medicis* * * * * * * * * * * * * *tonsoris detrimento duntaxat abradit Heliodorus. Preclarus imprimis atque omnibus spectabilis ingreditur balnea: Et dubio procul eunuchus à matrona comparatus lacessit vinearum atque hortulorum præsidem. Is cum matrona cubabit. At tu, Posthume, ne velis spadoni* ejusmodi

Quàm quæ longorum vehitur cervice Syrorum. 350
Ut spectet ludos, conducit Ogulnia vestem,
Conducit comites, sellam, cervical, amicas,
Nutricem, & flavam, cui det mandata, puellam.
Hæc tamen argenti superest quodcumque paterni
Lævibus athletis, ac vasa novissima donat, 355
Multis res angusta domi est: sed nulla pudorem
Paupertatis habet: nec se metitur ad illum,
Quem dedit hæc posuitque, modum. Tamen utile quid sit.
Prospiciunt aliquando viri; frigusque, famemque,
Formicâ tandem quidam expavêre magistrâ. 360
Prodiga non sentit pereuntem fœmina censum:
At velut exhaustâ redivivus pullulet arcâ
Nummus, & è pleno semper tollatur acervo,
Non unquam reputat, quanti sibi gaudia constent.
Sunt quas eunuchi imbelles, ac mollia semper
Oscula delectent, & desperatio barbæ, 366
Et quòd abortivo non est opus. Illa voluptas
Summa tamen, quòd jam calida & matura juventa
Inguina traduntur Medicis, jam pectine nigro.
Ergo expectatos ac jussos crescere primùm 370
Testiculos, postquam cœperunt esse bilibres
Tonsoris damno tantum rapit Heliodorus.
Conspicuus longè, cunctisque notabilis intrat
Balnea, nec dubiè custodem vitis & horti
Provocat, à domina factus spado: dormiat ille 375
Cum domina: sed tu jam durum, Posthume, jamq

ANNOTATIONES.

350. *Quæ longorum vehitur cervice Syrorum.*] Fœmina primariæ nobilitatis ac dives, quæ lectica & sella vehi solet.

Syrorum.] Servorum e Syria. Vide Sat. I. v. 64. & quæ nos ibidem, & ad sequentem versum.

351. *Ludos.*] Aut Circenses, aut Theatrales.

Ogulnia.] Ambitiosa matrona, sed inops, & tamen libidinosa, atque in libidines prodiga.

352. *Sellam.*] Vide Sat. I. v. 65.

353. *Flavam, cui det mandata, puellam.*] Velut sibi fidam, & consiliorum arcanorumque participem, quales habere solent Magnates.

355. *Lævibus.*] Imberbibus, comptis, formosis.

Vasa novissima donat.] Nihil plane sibi reservans, adeo excœcavit eam impurus amor.

360. *Formica.*] Horat. Sat. I.

Exemplo est magni formica laboris, &c.

364. *Gaudia.*] Voluptates, libidines, propter quas effundunt ac prodigunt omnia.

365. *Sunt quas eunuchi, &c.*] Multa hic & in sequentibus obscuriuscula relinquere non piget, verecundiæ interim litantes.

367. *Abortivo.*] Pharmaco abortum faciente.

372. *Tonsoris damno.*] Barba deficiente.

Heliodorus.] Chirurgus, seu Medicus, u mox nominavit; castrator.

374. *Custodem vitis & horti.*] Priapum. De quo ante, & Sat. 2. v. 95.

Ton

Tondendum eunucho Bromium committere noli.
Si gaudet cantu, nullius fibula durat
Vocem vendentis Prætoribus; organa semper
In manibus; densi radiant testudine tota 380
Sardonyches: crispo numerantur pectine chordæ
Quo tener Hedymeles operam dedit: hunc tenet, hoc se
Solatur, gratoque indulget basia plectro.
Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti
Cum farre & vino Janum, Vestamque rogabat,
An Capitolinam deberet Pollio quercum 386
Sperare, & fidibus promittere. Quid faceret plus
Ægrotante viro? Medicis quid tristibus erga
Filiolum? Stetit ante aram, nec turpe putavit .

Bromium tradere jam firmum, & jam tondendum. Si delectatur cantu, neminis fibula stat locantis vocem Prætoribus: nunquam non instrumenta in manibus tenet, *per universam citharam spissi rutilant sardonyches: fides pulsantur plectro crispato, quo laborem impendit mollis Hedymeles: illud contrectat, eo sese recreat, ac jucundo pectini oscula impertitur. Nonnulla è numero Lamiarum, & appellationis excelsæ, cum farre atque vino Janum ac Vestam interrogabat, utrum Pollio deberet expectare & chordis polliceri quercum Capitolinam. Ecquid præstaret amplius, marito ægro: quid mœstis de puerulo Medicis? Constitit ad altare, neque pudendum existimavit*

ANNOTATIONES.

377. *Bromium.*] Juvenem Baccho similem, comatum, delicatum, quem amas, O Ursidi Posthume, ætate jam paulo firmiore & provecta, ideoque tonsoris opera egentem. Porro Bacchus ita dictus a Βρόμῳ, *strepitu* seu *fremitu*, quia fulminante Jove, utero materno exemptus est, ut narrat Ovid Metamorph. 3. Fab. 3.

378. *Si gaudet cantu*, &c.] Si mulier fuerit cantus & Musicæ studiosa, cantores & citharœdos deperit, & in adulterium vel reluctantes provocat.

Fibula.] Vide supra, v. 73.

379. *Vocem vendentis Prætoribus.*] Ludos edens Prætor adolescentes canendi peritos conducebat.

380. *Densi radiant testudine totâ Sardonyches.*] Crebri rutilant lapilli seu in testudine quam ornant, seu in annulis quos ludens habet in manibus.

381. *Sardonyches.*] Vide Pers. Sat. 1. v. 16.

Crispo.] Agitante & crispante chordas quas percutit.

Numerantur.] Scite pulsantur, numero, & ordine.

382. *Quo tener Hedymeles operam dedit.*] Eo nimirum pectine usus ille citharœdus, cujus fictum videtur nomen ab ἡδὺ, *suave*, & μέλος, *cantus*.

Hoc se solatur.] Absente citharœdo, quem amat, ejus plectrum & citharam gaudet possidere, tangere, osculari.

384. *Quædam de numero Lamiarum.*] Nobilis imprimis. Vide Sat. 4. v. ult.

Nominis alti.] In quibusdam codicibus legitur, *Appî.* Quod Romæ celebre nomen, & genus.

385. *Cum farre & vino.*] Hæc adhibebantur in sacrificiis. Vide Sat. 9. v. 122.

Janum.] Cicero Lib. 2. de Nat. Deor. c. 67. *Cum in omnibus rebus vim habeant maximam prima & extrema, Principem in sacrificando Janum esse voluerunt*, &c. Vide Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 17.

Vestam.] Cicero loco mox citato, ita pergit: *Vestæ nomen a Græcis; Ea est enim quæ ab illis ἑςία dicitur. Vis autem ejus ad aras & focos pertinet. Itaque in ea Dea, quæ est rerum custos intimarum, omnis & precatio & sacrificatio extrema est.* Dionys. Halicarnass. Lib. 2. quam religiose coleretur a Romanis *Vesta*, fuse docet.

386. *Capitolinam quercum.*] In agone Capitolino victores coronam e quercu accipiebant. Vetus Schol. Suet. Domit. cap. 4. sic habet: *Instituit & quinquennale certamen, Capitolino Jovi triplex, Musicum, Equestre, Gymnicum* —— *ac præter Citharœdos Chorocitharistæ quoque certabant*, &c.

Martial. Lib. 4. Epigram. 54.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus.

De corona querna, aliisque, vide Gell. Lib. 5. cap. 6. Plin. Lib. 16. cap. 4, &c.

Pollio.] Citharœdus illustri illi matronæ adamatus.

388. *Medicis quid tristibus.*] Obconclamatam pueruli salutem, de qua jam desperant.

Pro cithara velare caput; dictataque verba 390
Protulit, ut mos est, & aperta palluit agna.
Dic mihi nunc, quæso, dic antiquissime Divûm
Respondes his, Jane pater? Magna ocia cœli,
Non est (ut video) non est, quid agatur apud vos
Hæc de Comœdis te consulit: illa Tragœdum 395
Commendare volet; varicosus fiet haruspex.
Sed cantet potius, quam totam pervolet urbem
Audax, & cœtus possit quam ferre virorum,
Cumque paludatis ducibus, præsente marito,
Ipsa loqui, recta facie, strictisque mamillis. 400
Hæc eadem novit, quid toto fiat in orbe:
Quid Seres, quid Thraces agant: secreta novercæ
Et pueri; quis amet; quis decipiatur adulter.
Dicet quis viduam prægnantem fecerit, & quo 405

obtegere caput pro lyra, & præceptas voces pronunciare, sicut est consuetudo, atque expalluit dissectâ agnâ. Jam mihi loquere, precor; fare Deorum vetustissime, an *responsum das istis, ô Jane parens? Ingens ocium cœlo. Deest, sicut cerno, deest quod fiat inter vos. Illa te rogat de histrionibus, ista cupiet Tragœdum tibi gratum reddere, haruspex efficietur varicosus. Verùm canat potiùs quàm civitatem universam pervagetur impudens, quámque sustinere queat virorum conventicula, & erecto illa vultu atque exertis papillis confabulari cum ductoribus chlamydatis, coram* suo *conjuge. Scit ea ipsa quid agatur in universo mundo; quid Seres, quid Thraces gerant.* Scit *arcana novercæ cum privign.* Scit *quis diligat, quis fallatur mœchus. Enarrabit quis gravidam effecerit viduam, quóque*

ANNOTATIONES.

390. *Pro cithara.*] Pro Citharœdo vota & sacra facere, capite velato; ex more.

Velare caput.] Hujus instituti rationem excutit Plutarch. quæst. Centur. Rom. q. 10. ne mortalibus & potentioribus hominibus par honos deferri videatur, ac Diis ipsis immortalibus; illis reverendis caput aperiunt, his autem obnubunt ac velant.

Dictata verba.] Docente & præeunte Sacerdote, Plin. Lib. 28. cap. 2. *Victimas cædi sine precatione non videtur referre, neque Deos rite coli. Præterea alia sunt verba impetrantis,* (alias impetrientis; id est, inquirentis per exta; Valer. Maxim. L. 1. c. 1.) *Alia depulsoris alia commendationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos Magistratus: & ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem,————memoria insigni, quoties precatio erraverit, &c.* quæ ibidem lege.

391. *Aperta palluit agna.*] Dum consulerentur exta victimæ, e quorum situ & statu divinabant futura Sacerdotes, mulier anxia expallescebat, ne quid sinistri portenderetur amasio suo, pro quo Sacra faciebat, ac Deos interrogabat. Plin. loco mox citato, *Sic repente extis adimi capita, vel corda, aut geminari, victima stante, visa sunt.* Apud Liv. *Caput jecinoris a familiari parte (id est, interiori) cæsum aruspex ostendit.* Cic. L. 1. de Divin. c. 16. *Quid fissum in extis, quid fibra valeat, accipio: quæ causa sit, nescio. Atque horum plena vita est. Extis enim omnes fere utuntur.* Et Lib. 2. c. 29. *Si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura————gallinaceum fel——— Tauri optimi jecur, aut cor, aut pulmo quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum si* &c. & cap. 32. *Caput jecinoris diligentissim considerant; si vero id non est inventum, nihil pu tant accidere potuisse tristius,* &c. Vide Ale ab Alex. L. 5. cap. 25.

392. *Antiquissime Divum.*] Janus in Itali ante Saturnum regnavit, eumque exterrem regno pulsum excepit.

393. *Jane Pater.*] Macrob. Saturnal. L. 1. c. *In Sacris,* inquit, *invocamus Janum geminun Janum patrem——quasi Deorum Deum,* &c.

Magna ocia cœli.] Deos suos irridet egregie.

396. *Varicosus fiet haruspex.*] Dum instanti bus importunis ejusmodi mulieribus, *haruspe* Deos consulendo, & Sacris operando, pedib insistit diutius, sane fiet *varicosus,* delaben copiosius in pedum venas sanguine crassiori melancholico. Vide Pers. Sat. 5. v. 189.

Haruspex.] Quis, & unde sic appelletur nc tavimus Sat. 2. v. 121.

397. *Sed cantet potius.*] Melius tamen est cantu sese oblectet, & musicis, ut dictum est, in strumentis, quam rumores avida excipiat, ac pa sim cum viris confabuletur, absque ullo pudore

399. *Paludatis ducibus.*] Viris militaribu Proprie paludamentum est ea vestis, quam in duunt Imperatores ad bellum proficiscentes.

402. *Seres.*] Scythæ Asiatici, a quibus seric dicta & apportata in alias regiones. Vide Am mian. Marcel. Lib. 23. sub finem.

Thraces.] *Thracia* Europæ regio Macedoniæ fin tima, hodie *Romania,* ad Pontum Euxinum lat porrecta, urbe primaria Constantinopoli gloriatu

Secreta novercæ, & pueri.] Secretos amores.

Mente

Menſe, quibus verbis concumbat quæq; modis quot
Inſtantem regi Armenio, Parthoque cometen
Prima videt: famam, rumoreſque illa recentes
Excipit ad portas: quoſdam facit: iſſe Niphatem
In populos, magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio? nutare urbes, ſubſidere terras, 410
Quocumque in trivio, cuicumque eſt obvia, narrat.
Nec tamen id vitium magis intolerabile, quam quod
Vicinos humiles rapere, & concidere loris
Exorata ſolet: nam ſi latratibus alti
Rumpuntur ſomni; Fuſtes huc ocyus, inquit, 415
Afferte, atque illis dominum jubet ante feriri,
Deinde canem: gravis occurſu, & teterrima vultu;
Balnea nocte ſubit: conchas, & caſtra moveri
Nocte jubet; magno gaudet ſudare tumultu,
Cùm laſſata gravi ceciderunt brachia maſſa. 420

menſe: * * * * *Prima animadvertit Cometam minitantem regi Armenio & Parthico. Ad portas* urbis *ipſa famam ſuſcipit ac novos ſermones; nonnullos* etiam *confingit: Niphatem in plebem irrupiſſe, atque ibi ingenti eluvione occupari univerſos agros: tremere civitates, biare terras, commemorat cuilibet occurrerit, quavis in platea. Nihilominus ea noxa magis eſt ferenda, quam quod* etſi *rogata conſuevit raptare vicinos pauperes, & ſcuticis lacerare. Si enim profundus* ejus *ſopor turbetur latratibus: ait, iſtuc cito baculos apportate: & iis herum priorem imperat verberari, poſtea canem. Moleſta obviam, terribilis facie intrat noctu balnea: noctu imperat tranſportari vaſa & caſtra: ingenti ſtrepitu ſudorem emittere delectatur, quando lacerti lapſi ſunt maſſa ponderoſa fatigati.*

ANNOTATIONES.

405. *Quibus verbis.*] Græcis an Latinis. Supra v. 194. Ζωὴ καὶ ψυχή.

406. *Regi Armenio, Parthoque.*] Hoſtibus populi Romani. Armenia porro & Parthia ſunt Aſiæ regiones Tauro monti vicinæ. In illa regnavit Tigranes qui Mithridati opem tulit. De hac ad Perſ. Sat. 5. v. 4.

Cometen.] Plin. Lib. 2. cap. 25. *Cometas Græci vocant,* inquit, *noſtri crinitas; horrentes crine ſanguineo & comarum modo in vertice hiſpidas,* &c. Suet. Ner. c. 36. *Stella crinita quæ ſummis Poteſtatibus exitium portendere vulgo putatur,* &c. Vide Cic. Lib. 2. de Natur. Deor. n. 14. Senec. Nat. quæſt. Lib. 7. ubi de Cometis copioſe diſſerit. Plutarch. 3. de Placit. Philoſ. cap. 2. &c. Cæterum quod Ariſtoteles aliique tradiderunt, Cometas eſſe meteora, nuper experientia diſcuſſit. Siquidem ea cœli parte, ad quam non pertingunt exhalationes, cometæ viſi ſunt, nimirum ſupra Lunæ Spheram. Et hoc ſaltem inter alia multa manifeſte compertum jam aliquoties; evidens certe fuit in eo Cometa, qui per duos menſes apparuit, Decemb. 1664, & Jan. 1665. & nuper in altero, ſub finem anni 1670.

408. *Niphatem.*] Armeniæ fluvium hunc exundaſſe, & vaſtitatem agris inferre.

410. *Nutare urbes.*] Terræ motu concuſſas. Ex his ſatis apparet Juvenalem ad Trajani perveniſſe Imperium, ut notat Lipſ. Epiſtolic. quæſt. Lib. 4. Epiſt. 20. Nam videtur omnino reſpicere hic ingentem illum terræ motum, de quo Xiphilinus in Trajano. Nempe hic cum Antiochiæ eſſet, & urbs illa & aliæ pleræque graviter labefactæ ſunt: immugiit terra, infremuit mare: ſubſedere Coraſius mons, aliique; loca infima attolli, ſublimia conquaſſari & ruere viſa, &c.

Subſidere terras.] De his vide Plin. Lib. 2. cap. 69, & 70.

413. *Concidere loris exorata ſolet.*] Innoxios interdum loris cædi jubet, nec exorari ſe aut flecti ſinit a deprecantibus immeritam pœnam.

416. *Dominum.*] Herum canis, cujus nocturno allatratu quies interturbata fuerit.

417. *Gravis occurſu, teterrima vultu.*] Erga famulantes aſpera.

418. *Balnea nocte ſubit.*] Lavabant enim Veteres ante cœnam, ut diximus alibi.

Conchas, & caſtra.] Ingentia vaſa & balnearia inſtrumenta tanto deferuntur, inſtante domina, tumultu, quanto ſolent moveri caſtra & exercitus.

420. *Cum laſſata gravi,* &c.] Poſtquam gravi aliqua exercitatione corpus agitando, & pondera ferendo aut movendo, ſudorem elicuit, ac ſeſe defatigavit.

Maſſa.] Plumbeas aliquot maſſas in balneis agitari ſolitas, antequam lavarent, docet cum aliis Seneca, Ep. 15. *Sunt,* inquit, *exercitationes & faciles & breves, quæ corpus ſine mora laxent* (*alias laſſent*) ——*curſus, & cum pondere aliquo manus motæ, & ſaltus,* &c. Epiſt. vero 56. ſic habet: *Supra balneum habito*.——*cum fortiores exercentur, & manus plumbo graves jactant gemitus audio——audio crepitum illiſæ manus humeris,* &c. Lipſius in Sen. ibid. halteres ait notari, quibus & ad ſaltandum uſi, ſeque veluti librandum, & iiſdem ſed gravioribus ad exercendum, ac ſine magno motu ſudorem evocandum, ſublatis depreſſiſque manibus, aut huc illuc jactatis. Idem teſtatur hic & Vetus Schol.

Calli-

* * * * * * * *
Interim infelices convivæ premuntur & sopore & esurie. Denique prodit hæc sui rubens integrum appetens œnophorum, quod repleto vase intenditur pedibus appositum; è quo geminus hauritur sextarius rabiosum creaturus ante epulas appetitum, quando revertitur, ac intimis ablutis terram percutit. Defluunt rivuli marmoreo pavimento, *vel catinum amplum redolet Falernum. Ita enim potat ac rejicit, velut anguis oblongus in dolium profundum lapsus fuerit. Itaque maritus nauseam patitur, & obtectis oculis bilem coërcet. Attamen intolerabilior ea, quæ, postquàm incœpit* mensæ *accumbere, celebrat Maronem, condonat Didoni morituræ,*

Callidus & cristæ digitos impressit aliptes,
Ac summum dominæ femur exclamare coëgit.
Convivæ miseri intereà somnoque, fameque
Urgentur. Tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum sitiens, plenâ quod tenditur urnâ
Admotum pedibus, de quo sextarius alter 426
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim,
Dum redit, & terram loto ferit intestino.
Marmoribus rivi properant, aut lata Falernum
Pelvis olet. Nam sic tanquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit, & vomit. Ergo maritus 431
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis.
Illa tamen gravior, quæ, cùm discumbere cœpit
Laudat Virgilium, perituræ ignoscit Elisæ:

ANNOTATIONES.

421. *Callidus & cristæ.*] Duos hic versiculos pudori mactamus.

Aliptes.] Unctor, cujus officium erat oleo corpora perungere post sudorem.

422. *Exclamare.*] Resonare, crepare, illisa unctoris manu; ut expressit Seneca cit. mox Epist. 56.

423. *Convivæ miseri intereà, &c.*] Expectantes dum laverit Domina.

425. *Oenophorum.*] Vas vinarium.

Tenditur.] Vel redundat, vel quod porrigitur a famulis ac ministris.

426. *Sextarius.*] Pars congii sexta: mensuræ genus quoddam.

428. *Dum redit.*] Cum evomitur, & purgato stomacho projicitur vel in terram vel in pelvim.

429. *Falernum.*] Hinc refellitur eorum opinio qui dicunt porrigi Dominæ vinum pessimum, quo nausea concitetur: nam duo sextarii vini cujuslibet sine esculentis & cibo sumpti, præsertim calidi, quo utebantur Romani frequenter (ut asserit Lips. Elect. 1. cap. 4.) satis erant idonei ad concitandum mulieri vomitum.

431. *Serpens.*] Plin. Lib. 10. cap. 72. *Serpentes,* inquit, *cum occasio est, vinum præcipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu.*

Maritus nauseat.] Ob fœdum uxoris vomitum.

432. *Bilem.*] Vel nauseam, vel indignationem evitaturus oculos inde avertit.

433. *Illa tamen gravior, &c.*] *Statiliam Messalinam insectatur, quæ post quatuor Matrimonia diverso exitu soluta, postremo Neroni nupsit: post quem interemptum, & opibus, & forma, & ingenio plurimum viguit; consectata usum eloquentiæ usque ad studium declamandi. Eo tempore duæ Messalinæ fuerunt; hæc, & Valeria, de qua Claudius Britannicum filium sustulit.* Ita loquitur Vetus Schol. hic.

Cùm discumbere cœpit.] Vide Pers. Sat. 1. ver. 30.

434. *Perituræ ignoscit Elisæ.*] Id est, Didoni quod ab Ænea se desertam videret, mortem sibi consciscenti veniam dat, & nefas alioquin perpetranti ignoscendum censet, legens moriendi causas tam scite descriptas a Virgilio.4. Æneid. in quo summam artem & ingenium Poëtæ commendat, qui sic rebus dare colorem novit. Vid. S. Aug. Lib. 1. Confess. c. 13, & 14.

Perituræ ignoscit Elisæ.] Quod amoris impatientiæ tribuit Virgilius, honestiorem habet causam apud graves Auctores. Nempe ut secundas Iarbæ proci nuptias instantis armata manu declinaret, voluntaria morte occumbere Didonem maluisse quam datam priori viro fidem violare, affirmant. Hi certe historica veritate, ille Poëtica licentia, scripserunt.

Elisæ.] *Elisa* Beli Tyriorum regis filia, ob virile animi robur Dido cognominata, Herculis Sacerdoti Sichæo primum nupta, eo per fratris scelus interempto, in Africam nave conscensa fugit, ubi Carthaginem condidit (meminit Sueton. Ner. cap. 31.) Tum Iarbas Getuliæ rex nuptias illius appetens, armis etiam extorquere sed frustra nisus, ut mox dictum.

Hinc Ausonius Epigr. 111.

Illa ego sum Dido, & vultu quam conspicis, hospes,
Assimilata Modis, pulchraque mirificis.
Talis eram: sed non, Maro quam mihi finxit, erat mens:
Vita nec incestis læta cupidinibus:
Namque nec Æneas vidit me Troïus unquam;
Nec Libyam advenit classibus Iliacis.
Sed furias fugiens atque arma procacis Iarbæ,
Servavi, fateor, morte pudicitiam,
Pectore transfixo, &c.

Com-

'ommittit vates, & comparat inde Maronem, 435
.tque alia parte in trutina suspendit Homerum.
:edunt Grammatici, vincuntur Rhetores, omnis
'urba tacet, nec causidicus, nec præco loquatur,
.ltera nec mulier: verborum tanta cadit vis
'ot pariter pelves, & tintinnabula dicas 440
'ulsari. Jam nemo tubas atque æra fatiget:
Jna laboranti poterit succurrere Lunæ.
mponit finem sapiens & rebus honestis.
Jam quæ docta nimis cupit & facunda videri,
:rure tenus medio tunicas succingere debet, 445
:ædere Sylvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
)icendi genus, aut curtum sermone rotato
'orqueat enthymema, nec historias sciat omnes:

confert Poëtas, ac deinde Virgilium componit, & aliundè Homerum in libra examinat. Concedunt Grammatistæ, superantur Oratores, silet universa multitudo, neque causarum actor, neque præco, neque alia fœmina verba faciat adeò magnus orationis impetus profluit. Affirmares patellas totidem & crepitacula simul percuti. Ne quis deinceps exagitet buccinas, & vasa ærea: sola hæc opitulari queat Lunæ deficienti. Rebus etiam probis limites docta præscribit. Enimverò quæ vult apparere nimiùm eloquens & erudita, eam *oportet vestes colligere ad dimidiam usque tibiam, suem mactare Sylvano,* atque *inire balnea* pro *quadrante. Fœmina quæ tibi copulata accubat, ne teneat loquendi rationem, vel breve nthymema jaculetur oratione circumactâ, neque historias calleat universas;*

ANNOTATIONES.

435. *Maronem, Homerum.*] Horum Poëticæ ei Principum Elogia, & comparationem, apud Auctores passim invenies. Quintil. Lib. 10. c. 1. Plutarch. Opusc. multis locis, præsertim vero Lib. de Homero. Macrob. tum alibi, tum maxime .. 5. & 6. Gell. Lib. 3. cap. 11. Lib. 9. cap. 9. .. 17. cap. 10. & alibi. Jul. Scal. Poët. &c.

441. *Tubas atque æra fatiget.*] Quorum tinnitu laborantem Lunam sublevari credebant superstitiosi veteres. Vulgus enim, Eclipseωs causam gnorans, aiebat Veneficarum incantationibus Lunam in terras detrahi, cogique virus aliquod n eas effundere herbas, quibus uti volebant ad magica. Quapropter ne carmina & incantationes audiret Luna, ululatus horrisonos atque strepitus illi excitabant. Vide Virg. Ecl. 8. Sen. Med. v. 794. & Hippol. v. 787. Lucan. Lib. 6. Apul. Lib. 1. Asin. Aur. ubi *despumare Lunam vocat,* id quod mox diximus, Plin. Lib. 2. c. 12. *In Luna,* inquit, *veneficia arguente mortalitate; & ob id crepitu dissono auxiliante.*

443. *Imponit finem sapiens.*] Sed & philosophari mulieres videas, ac disputare de summo bono, & de honesta vivendi ratione.

445. *Crure tenus, &c.*] Virilem etiam habitum quin assumit? Vetus Schol. Quintil. Lib. 11. cap. ultimo sic Oratori præscribit vestium formam: *Tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra Centurionum —— Togæ pars anterior mediis cruribus optime terminatur, &c.*

446. *Cædere Sylvano porcum.*] Debet etiam non ut mulier, Cereri; sed, ut vir, Sylvano sacrificare. *Sylvanus* Agrorum & pecoris Deus; cui Sacra facere mulieribus interdictum: teste vet. Schol. Quod autem Juvenalis ait *porcum,* notat fortasse Epicuream Sectam ac disciplinam, quam ea mulier amplexa sit.

Quadrante lavari.] Ad instar pauperum Philosophorum, qui lavantes quartam assis partem Balneatori solvebant, sicut & omnes e vulgo. Cic. pro Cœlio: *Nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat Balneatori.* Horat. 1. Sat. 3.

Quadrante lavatum Rex ibis.

447. *Tibi juncta.*] Per matrimonium.

448. *Dicendi genus.*] Id est, ne uxor tua doctior sit. Ne Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam, scire velit: nec proinde observet varia dicendi genera, sublime, humile, mediocre, pro diversitate rerum quas loquitur.

Aut curtum sermone rotato, &c.] Ne affectet artem Dialecticam, ejusque præcepta.

Curtum enthymema.] Genus argumentationis duabus constans propositionibus, tertia subintellecta, & in animo retenta, ἐν θυμῷ unde nomen. Paulo aliter Cicero Topicor. 5. *Sententia quævis acuta, quæ ex contrariis conficitur, enthymema est, ut, quod scis prodest nihil, id quod nescis obest,* & n. 56. *Hoc differendi genus attingit omnino vestras quoque in respondendo disputationes, sed Philosophorum magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ a Dialecticis tertius modus, a Rhetoribus enthymema nuncupatur.* Vide Quintil. Lib. 5. cap. 14.

Sermone rotato.] Volubili, vel conversione conclusο.

Sed

Sed quædam ex libris, & non intelligat. Odi 45
Hanc ego, quæ repetit volvitque Palæmonis arten
Servatâ ſemper lege, & ratione loquendi,
Ignotoſque mihi tenet antiquaria verſus,
Nec curanda viris Opicæ caſtigat amicæ
Verba. Solœciſmum liceat feciſſe marito. 45
Nil non permittit mulier ſibi: turpe putat nil,
Cùm virides gemmas collo circumdedit, & cùi
Auribus extenſis magnos commiſit elenchos.
Intolerabilius nihil eſt quàm fœmina dives.
Intereà fœda aſpectu, ridendaque multo 46
Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Spirat, & hinc miſeri viſcantur labra mariti.
Ad mœchum veniet lotâ cute: quando videri
Vult formoſa domi? mœchis foliata parantur.
His emitur quicquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit
Incipit agnoſci, atque illo lacte fovetur, 46
Propter quod ſecum comites educit aſellas,
Exul Hyperboreum ſi dimittatur ad axem.

verùm è codicibus nonnulla, nec penitùs capiat. Averſor ego illam quæ recolit ac verſat Palæmonis diſciplinam, cuſtoditâ perpetuò regulâ, dicendique genere obſervato: *& quæ vetuſtatis amans ſcit verſiculos mihi non notos; ac redarguit vocabula* ſuæ *familiaris Opicæ viris negligenda. Fas viro ſit commiſiſſe ſolœcon. Indulget ſibi fœmina quidlibet, nihil fœdum exiſtimat, quando cinxit collum lapillis virentibus, & quando porrectis auriculis tradidit grandes inaures. Non eſt gravius quidquam opulentâ muliere. Vultus interim horridus viſu, ac ſubſannandus intumeſcit plurimo pane, vel redolet unguenta Poppææ, atque inde conglutinantur labia viri infelicis.* Illa *perget ad adulterum pelle ablutâ. Ecquando cupit apparere pulchra* in *ædibus* ſuis? *Adulteris nardina præparantur.* Pro *illis mercatur quodcunque iſtuc tranſmittitis, ô Indi tenues. Denique faciem detegit, prioremque ſolvit incruſtationem. Incipit diſcerni, eoque lacte imbuitur. Quæ propter aſellas ſecum trahit aſſeclas, ſi relegetur extorris ad cardinem Aquilonarem.*

ANNOTATIONES.

451. *Palæmonis artem.*] Sueton. de Illuſtr. Grammat. cap.23. ait Remmium Palæmonem Vicentinum ſub Tiberio & Claudio Imperatoribus principem tenuiſſe locum inter Grammaticos: cæterum arrogantia tanta fuiſſe, ut M. Varronem porcum appellaret: ſecum & natas & morituras literas jactaret, &c.

453. *Antiquaria.*] Sectatrix antiquarum vocum & locutionum.

454. *Opicæ.*] Barbare loquentis & indocte, more Opicorum. Vide Sat. 3. v. 207.

455. *Solœciſmum.*] *Solœciſmus eſt cum pluribus verbis conſequens verbum ſuperiori non accommodatur,* inquit Cicero 4. ad Heren. 18. Vide Gell. L. 5. c. 20. Porro *Solœ* vel *Solus* urbs fuit Ciliciæ, in quam piratæ Pompeii juſſu tranſportati: hi vero linguam Atticam inquinantes & corrumpentes, & exinde quivis barbare loquentes, & male, *ſolœciſſare* dicti ſunt.

457. *Virides gemmas.*] Ut ſmaragdos.

458. *Elenchos.*] Uniones in pyri formam turbinatos. Plin. L. 9. c. 35. Vide cit. ejus locum Sat. 2. v. 6. ad vocem *Cylindros.*

461. *Pane tumet facies.*] Vide Sat. 2. v. 107.

Poppæana.] Inventa a *Poppæa,* Neronis uxore, cultus & munditiæ ſtudioſiſſima. Vet. Schol.

462. *Hinc.*] Iſtis pinguibus, fucis, unguentis.

464. *Mœchis.*] Ut mœchis placeat mulier, exquiſitis ſe perfundit odoribus, & nitidam ſe illis nunquam non objicit, non ita vero ſtude viro placere.

Foliata.] Unguenta e foliis odoratis, Plin. L 13. c. 1. *Nardinum ſive foliatum,* inquit, *conſta omphacio, balanino, junco, coſto, nardo, amomo myrrha, balſamo.* Et cap. 2. *Eſt,* inquit, *unguentorum ſumma commendatio, ut tranſeunt fœmina odor invitet etiam aliud agentes.*

465. *Emitur quicquid,* &c.] Aromata varia

Graciles Indi.] Minus corpulenti ob æſtum & ardorem Solis præſertim matutini. Vid. Her. L. 3

Indi.] Hi ſunt Aſiæ populi valde Orientales ab Indo fluvio dicti; omni frugum genere, cœl temperie, amœno, ſolo, gemmis, aliiſque opibu beati. Apud Indos vetita eſt regi temulentia teſte Athenæo L. 10. c. 10.

466. *Aperit vultum.*] Ablatis tectoriis, fu cis, incruſtamentis e mica panis aſinino lact macerati, de quo mox.

467. *Fovetur.*] Illinitur, abluitur, curatur.

468. *Comites educit aſellas.*] Velut Poppæa Vide Sat. 2. v. 107. & quæ nos ibi.

469. *Hyperboreum ad axem.*] Ad Polum Arcticum, & extremas illas regiones, quæ ſun ſupra vel ultra Boream & Aquilonem. Unde nomen, Solin.

Axem.] Fingunt Geographi terræ orbem duobus inniti volvique cardinibus ſeu Polis, traducto per centrum axe.

d quæ mutatis inducitur, atque fovetur 470
ɔt medicaminibus, coctæque filiginis offas
:cipit & madidæ; facies dicetur, an ulcus?
t operæ pretium penitus cognofcere toto,
ıid faciant agitentque die. Si nocte maritus
ʳerfus jacuit, periit libraria, ponunt 475
ɔfmetæ tunicas, tarde venifle Liburnus
.citur: & pœnas alieni pendere fomni
ɔgitur: hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,
.c fcutica; funt quæ tortoribus annua præftent
:rberat, atque obiter faciem linit; audit amicas.
ıt latum pictæ veftis confiderat aurum; 481
cædens longi relegit tranfacta diurni.
cædit, donec laffis cædentibus, exi,
:onet horrendum, jam cognitione peracta.
æfectura domus Sicula non mitior aula. 485

At quæ variis tot fomentis incruftatur & curatur, ac fumit fruftula excocti humidique tritici, vocabiturne facies, an ulcus? Juvat intelligere prorfus quid integro die agant ac moliantur. Si noctu vir cubuit averfus, interiit lanipendia, veftimenta deponunt ornatrices, ferius acceffiffe Liburnus increpatur, adigiturque luere punitionem foporis alterius. Hic rumpit ferulas, ille flagris rubefcit; ifte fcuticis. Extant quæ carnificibus ftipendia *tribuant in annum. Cædit ac vultum* quafi *prætericns fovet, familiares aufcultat, vel aurum amplum togæ pictæ contemplatur; atque verberans recognofcit peracta prolixi quotidiani. Et verbe- quoadufque fatigatis percufforibus, animadverfione completâ, terribilem in modum vocifera-, difcede. Ædium adminiftratio non clementior aulâ Siciliæ.*

ANNOTATIONES.

ᴈ71. *Coctæque filiginis offas.*] Panis filiginei xime candidi & mollis. Vide Sat. 5. v. 70.

472. *Facies dicetur, an ulcus?*] Certe putidum fœdum ulcus dicendum potius eft, quam fas muliebris pura, munda, nitida, formofa.

475. *Averfus.*] Averfo ab uxore vultu dorens, nec fatisfecit muliebri defiderio.

Periit libraria.] Actum eft de *libraria* & aliis mulantibus, in quos mulier impotens iram onerat quam in maritum concepit.

Libraria.] Ancilla quæ aliis penfa librat, ac ftribuit fingulis, ad opus diurnum.

476. *Cofmetæ.*] Ancillæ ab ornamentis. Ita lgo, *κόσμος, ornamentum, κοσμέω, orno.* eclamat Salmafius, & ornatores vult intelligi. ccedit vetus Schol. & fic habet: *Eos dicit qui namentis præfunt, non tamen & ornatrices. Pont tamen & tunicas, ut vapulent.* At feipfum ıvenalis numquid explicat v. 489. & feq. Quin vetus Schol. Ornatrices paulo poft affert non mel, textu adigente.

Ponunt tunicas.] Ad excipiendas plagas, ita bente domina.

Liburnus.] Vel nuncius, vel lecticæ gerulus, Liburnia. Vide Sat. 3. v. 240.

477. *Dicitur.*] Accufatur, damnatur.

Pœnas alieni pendere fomni cogitur.] Heri, ıi dormivit averfus ab uxore.

478. *Frangit ferulas, &c.*] Franguntur feru- : huic fervo acrius impactæ: alius cæditur & uentatur flagris, &c.

Ferulas.] Vide Sat. 1. v. 15.

479. *Tortoribus.*] Qui plectant ac cædant fers quoties libet iratæ mulieri.

480. *Obiter.*] Dum aliud agit otiofe crudelis. Vide quæ notavimus ad Sat. 3. v. 241.

Audit amicas.] Confabulantes fecum.

481. *Latum pictæ veftis confiderat aurum.*] Veftem acu pictam Phrygio opere, & auro intextam, Plin. Lib. 8. cap. 48. *Accipio,* inquit, *pictas veftes jam apud Homerum fuiffe, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges —— aurum intexere Attalus Rex, invenerunt,* &c.

482. *Longi.*] Dum vapulat innocens.

Relegit tranfacta.] Præteritæ diei rationes examinat fcriptas in Libro, cui inde nomen.

Tranfacta.] Vet. Schol. legit, *tranfverfa,* & explicat *ratiocinium diurnum in tranfverfa charta defcriptum.* Adftipulatur Cœl. Rhod. L. 12. c. 21.

Diurni.] Libri continentis fingulorum dierum rationes. Quidam legunt, *diei.*

483. *Exi, intonet.*] Jam abi, furcifer, &c.

484. *Cognitione peracta.*] Vel recognitis rationibus, vel fumpto de famulis fupplicio.

485. *Præfectura.*] Sunt qui legant, *profectura domo,* id eft, antequam domo proficifcatur: fed præterquam quod repugnat metrum, fenfus parum cohæret. Melius igitur hic verfus feparatur, ut fit epiphonema.

Præfectura domus, &c.] Hæc mulier in familia tam eft crudelis, quam in aula & Regno fuerunt Siculi Tyranni, Phalaris, Dionyfii, Agathocles, de quibus vide Perf. Sat. 3. v. 39. Cic. Tufcul. 5. n. 57. Juftin. lib. 20, 21, 22, &c.

Sicula.] *Sicilia* Tyrrheni maris Infula, amplitudine & fama nobilis. De hac vide quæ notavimus Sat. 5. v. 99.

Nam

Etenim si condixit, & cupit decorari splendidiùs consueto, atque festinat, & jam in hortulis eam *opperiuntur, vel ad ædem potiùs Isidis lenocinantis capillos* ejus *aptat misera Psecas vulsis ipsa crinibus, denudatis humeris & papillis. Cur iste cirrus eminentior ?* inquiet. *Statim scutica vindicat noxam & scelus crinis detorti. Ecquid peccavit Psecas ? Quod illic est facinus ancillæ, si te offendunt nares tuæ: Alia sinistrum expandit, & capillos comit, atque in gyrum torqueat. In consultationem vocatur Domina, & lanificio adhibita, quæ vacat, acu veterana. Prior hæc feret judicium: post eam judicabunt annis & peritia inferiores; quasi versetur periculum existimationis ac vitæ.*

Nam si constituit, solitoque decentiùs optat
Ornari; & properat, jamque expectatur in horti
Aut apud Isiacæ potiùs sacraria lenæ;
Componit crinem laceratis ipsa capillis, 48
Nuda humeros Psecas infelix, nudisque mamillis.
Altior hic quare cincinnus? Taurea punit
Continuò flexi crinem facinusque capilli. (ell
Quid Psecas admisit: Quænam est hîc culpa p
Si tibi displicuit nasus tuus? Altera lævum
Extendit, pectitque comas, & volvit in orbem. 4
Est in consilio matrona, admotaque lanis
Emerita quæ cessat acu: sententia prima
Hujus erit; post hanc ætate, atque arte minores
Censebunt: tanquam famæ discrimen agatur, 4
Aut animæ: tanta est quærendi cura decoris. (tu
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus,
Ædificat caput: Andromachen à fronte videbis
Pòst minor est: aliam credas. Cedo, si breve pai

Adeò magna est sollicitudo parandæ venustatis. Tot ordinibus stipat, tot etiam connexioni exstruit celsum verticem, ut *Andromacham cerneres à fronte, à tergo brevior extat :* atque a *ram existimares. Da, si nacta est curti lateris parvam*

ANNOTATIONES.

486. *Si constituit.*] Si conveniendi locum & horam indixit Mœcho.

488. *Apud Isiacæ potius sacraria lenæ.*] Isidis Sacra locum sæpe dabant adulteriis, & eo prætextu flagitia multa perpetrabantur, Joseph. Ant. l. 18. c. 10. Alex. ab Alex. L. 6. c. 8. Vide Plut. Com. de Isid. & Osir.

489. *Componit crinem, &c.*] Dominæ comam aptat ancilla infelix, verberibus obnoxia, positis tunicis, ut ante dictum.

Laceratis.] Ab irata hera, quoties aberrat ornatricis manus, aut alia de causa, ut supra.

490. *Psecas.*] Nomen unius e Dianæ comitibus & ancillis, apud Ovidium Metamorphos. Vetus Schol. ψεκάζειν, inquit, *Græce dicunt, quando rarum pluit & minutum: Ornatrices igitur componentes, atque rarum ac parvum solent mittere, ac velut* ψεκάζειν. *Ergo nominis etymologiam ab arte* Poëta *sumpsit.*

491. *Altior hic quare, &c.*] Increpatio Dominæ ad ancillam ornatricem.

Taurea.] Scutica e corio bubulo.

Punit.] Vide Mart. L. 2. Epigram. 66.

494. *Si tibi displicuit nasus tuus.*] Utpote deformis. An famulæ culpa est, si nasus tibi tuus non videtur sat venustus? Cur igitur eam cædis taurea ?

Altera lævum extendit, &c.] Lævam comæ partem altera componit, dum Psecas vapulat.

496. *Est in consilio.*] De ornatu & venust de compositione capillorum.

Matrona.] Senior quædam & fida famu Legunt alii, *materna,* & explicant, nutri matre data.

Admotaque.] Quidam legunt *amota.*

Lanis.] Vel dispensandis, vel nendis.

497. *Emeritâ acu.*] Hac dudum scite oper quandiu viguit oculorum acies : bene his la ribus perfuncta jam quiescit.

Cessat.] Emeritis quasi stipendiis vacatior obtinuit a tenuiori ac difficiliori opera, ni rum a suendo, vel acu pingendo, vel etiam mendo heram.

501. *Tot ordinibus.*] Capillorum tricis.

Compagibus.] Commissuris, fasciis, ti Suggestum comæ vocat Papinius.

502. *Ædificat.*] Substructionibus velut aggerat, auget, effert.

Andromachen, &c.] Crederes uxorem ctoris, statura grandi & magna conspicuam

503. *Pòst minor est.*] Ubi nullæ sunt ca lorum substructiones, quæ grandiorem e beant.

Cedo, si breve, &c.] Hoc vero breviori indulge, ut altior videatur, ac videri velit. quæso dic an non alia prorsus ac diversa a reret videnti a fronte & a tergo ?

Sor

ortita est lateris spatium, breviorque videtur
irgine Pygmæâ, nullis adjuta cothurnis; 505
t levis erectâ consurgit ad oscu'a plantâ.
ulla viri cura intereâ, nec mentio fiet
amnorum: vivit tanquam vicina mariti.
oc solo propior, quòd amicos conjugis odit,
t servos. Gravis est rationibus. Ecce furentis 510
ellonæ matrisque Deûm chorus intrat: & ingens
mivir obscœno facies reverenda minori,
olia qui ruptâ secuit genitalia testâ,
m pridem cui rauca cohors, cui tympana cedunt
ebeia, & Phrygia vestitur bucca tiara. 515
rande sonat, metuique jubet Septembris, & Austri
dventum, nisi se centum lustraverit ovis,
xerampelinas veteres donaverit ipsi;

extensionem, & apparet minor puellâ Pygmæa, quando *nullis* est *cothurnis innixa, atque pede sublevato ad basia agilis subrigitur. Nullum interim mariti studium, neque memoria est detrimentorum: vitam agit velut viri vicina, hoc uno propinquior, quòd aversatur mariti intimos atque famulos: & computationibus molesta est. En ingreditur cœtus Bellonæ sævientis, ac parentis Deorum, atque magnus dimidius vir, vultus colendus juniori impudico, qui fractâ testâ dudum abscidit * * * * cui caterva rauca, cui tympana vulgaria concedunt: atque maxilla operitur insulâ Phry-*'. *Ingentem sonum edit, & imperat formidari reditum Septembris ac Noti, nisi centenis se* 's *expiaverit, atque dederit ei xerampelinas antiquas;*

ANNOTATIONES.

505. *Pygmæa.*] Pusilla & cubitalis instar gmæorum Indiæ montana colentium. De qui vide Plin. L. 7. c. 2. Agell. L. 9. c. 4. A-n. L. 9. c. 11. & quæ nos infra ad Sat. 13. 167. ac seq.

Cothurnis.] Calceamentis sublimioribus subere fertis quorum usus erat apud Tragœdos.

508. *Damnorum.*] Quibus exhaurit maritum cultus sumptuosiores.

510. *Gravis est rationibus.*] Quando computan- impensæ quibus rem familiarem afficit, ipsa vis est marito; vel sæva est in famulos ac dis-isatores accepti & expensi rationem redden-. Posterior hæc interpretatio magis placet.

Ecce furentis, &c.] Jam superstitiosas mulie-n observationes notat.

511. *Bellonæ, matrisque Deûm.*] *Bellona & 'eles* Sacerdotes. De quibus Sat. 2. v. 111. & . 4. v. 124. Lactant. L. 1. c. 21.

512. *Semivir.*] Venerandus Antistes Eunu-is.

514. *Rauca.*] Ob nimiam vociferationem, le mox ait, *grande sonat.* Nec audiendi qui erpretantur de voce acutiori, qualem habent uchi.

Tympana.] Metonymia. Sacerdotes tympana santes, qui quidem inferiores erant ordinis, propter addit, *plebeia.*

515. *Phrygiâ vestitur bucca tiarâ.*] Usitata ygiis ac Persis tiara. Pileus erat è bysso rotun-, quasi sphæra media; caput tegens Sacer-ile, in occipitio vitta constrictus. Isid.

Vestitur bucca.] Tiaræ lobi maxillas operie-t, & sub mento constringebantur.

Tiara.] S. Hieron. Comment. in Dan. c. 3. *Tiara,* inquit, *verbum græcum est, usu versum in latinum, de quo & Virgilius, Sceptrumque, sacerque tiaras: genus pileoli, qua Persarum & Chaldæorum gens utitur.* Et, de Vestitu Sacerdotum, ad Fabiolam, sic habet: *quartum vestimenti genus est rotundum pileolum, quale pictum in Ulyssæo conspicimus, quasi sphæra media sit divisa, & pars una ponatur in capite. Hoc Græci τιάραν, nonnulli galerum vocant——non habet acumen in summo, nec totum usque ad comam caput tegit, sed tertiam partem à fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vitta constrictum est, ut non facilè labatur ex capite. Est autem byssinum & sic fabrè opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant.* Hactenus S. Hieronym.

516. *Septembris, & Austri adventum.*] Meridionalem ventum Septembri mense flantem, & febres aliosque morbos procreantem.

517. *Lustraverit ovis.*] In sacris Isidis præsertim ad lustrationes, ova adhibebantur. Cœl. Rhodig. L. 27. c. 17. Brod. Miscell. L. 1. c. 25, &c.

518. *Xerampelinas.*] Utebantur matronæ vestibus coloris siccæ rosæ, seu pampini arescentis. Unde nomen factum ξηρὸς, *siccus,* ἄμπελος, *pampinus.* Vetus Schol. Eas in templo Isidis suspendebant. Hoc autem invenerat avaritia Sacerdotum, ut donis ita ditescerent. Simile quid Christus Dominus exprobat Pharisæis, Mat. 15. De quo vide St. Hieron. l. 2. Comment. in dictum caput Matthæi. *Ita fiebat,* inquit, *ut oblationes & vota sub occasione Templi & Dei in Sacerdotum lucra cederent.*

Donaverit ipsi.] Matrona superstitiosa astuto Sacerdoti.

ut quodcumque imminet repentini ingentisque periculi, in vestes abeat, ac integrum semel annum expurget. Inibit fluvium hyemalem rupto gelu, manè ter abluetur Tiberi, & ipso in gurgite lavabit meticulosum caput. Deinde spoliata ac tremens sanguinolentis genibus reptabit per *omnem Superbi regis campum. Si alba Io imperaverit, perget ad terminos Ægypti, & haustas ab ardenti Meroë undas afferat, quas effundat in Templo Isidis, quod erectum est prope veterem caulam. Nam putat se incitari verbis ipsius Deæ. Ecce animam & mentem cum qua noctu Numina sermonem habeant.*

Ut quicquid subiti & magni discriminis instat,
In tunicas eat, & totum semel expiet annum. 52
Hybernum fractâ glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipsis
Vorticibus timidum caput abluet. Inde Superbi
Totum regis agrum, nuda, ac tremebunda cruentis
Erepet genibus. Si candida jusserit Io, 52
Ibit ad Ægypti finem, calidaque petitas
A Meroë portabit aquas, ut spargat in æde
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam, & mentem, cum qua Dii nocte loquantur. 5

ANNOTATIONES.

520. *In tunicas eat.*] In oblatas Isidi & donatas Antistiti Sacrorum xerampelinas veteres, quibus credebant adhærescere mala impendentia totum per annum.

521. *Hybernum fractâ glacie*, &c.] Nihil non suadet superstitio mulieri improbitate sacrificulorum adjuta.

522. *Ter matutino Tiberi mergetur.*] Vide Pers. Sat. 2. v. 15. & seq.

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die; quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? Timore Deorum.

523. *Timidum*] Injecit enim superstitionem Sacerdos paulo ante, ac metuere jussit.

Superbi totum regis agrum.] Campum Martium qui prius fuerat Tarquinii Superbi Tit. Liv. L. 2. c. 5.

524. *Nuda.*] Ovid. Fast. 6.

Huc pede matronam nudo descendere vidi.

Cruentis genibus.] Nimirum læsis offendiculo, in via. Cruentabant & ipsi se cultro stolidi illi Isiaci & Cybelæ Antistites. Sic & Lib. 3. Regum cap. 18. v. 28. *Sacerdotes Baal incidebant se, juxta ritum suum, cultris & lanceolis; donec perfunderentur sanguine.* Vide Senec. de vita beata cap. 27. ubi & sic habet: *cum aliqua genibus per viam repens ululat*, &c.

525. *Jusserit.*] Per Sacerdotem.

Candida Io.] Nota ex Ovid. Metamorph. 1. Fab. 10. Nimirum Io Inachi filia in candidam vaccam a Jove mutata, post recuperavit formam priorem in Ægypto, ubi nupsit Osiridi Regi: Ægyptiis deinde tam cara, ut post mortem in Deam consecrara ab eis fuerit, atque Isis appellata, institutis in ejus honorem Sacris, quæ Isiaca dicta sunt.

526. *Ægypti.*] Hæc Africæ regio literis sacris & profanis decantata, ac vel uno flum Nilo celebris. Adde, si vis, Memphim, Pyramidum miracula. Martial.

Calidâque.] Sub Zona torrida, ubi Meroë

527. *Meroë.*] Hæc hodie *Gueguere.* Ins omnium quas Nilus ambit, maxima; clypei guram exhibet, metallis dives est, nomen ac pit a sorore Cambysis Regis Persarum ibi functa. Ita Herodot. Strabo, Diodorus Sicul &c. Attamen recentiores longe dissentiunt antiquis illis: contenduntque nullam in Æthiopia a Nilo Insulam effici. Neque vero constat quid modo sit *Meroë.*

Æde Isidis.] Vetus Schol. *In Martio ca Templum Isidis vetustum.*

528. *Isidis.*] Vide Plutarch de Iside & C Diod. Sicul. l. 1. c. 2. Cœl. Rhodig. l. 5. c. 12

Proxima surgit ovili.] Prope eum locum, *Romulus, & pastores assueverant pecora pasc aut Regiam dicit Romuli, & Palatium.* Quæ dem ait vetus Schol. Dicunt alii Tarquinio ovilia ibi fuisse. Malim ego cum aliis intelli Septa, id est, loca in Campo Martio tabulis cumcincta, ob similitudinem Ovilia dicta quibus Populus Romanus ad ferenda suffr claudebatur. Vide Tit. Liv Lib. 26. cap. ubi sic habet: *datum secreto in ovili cum colloquendi tempus.* Septa hæc postea excel cultu marmorea facta sunt; habueruntque p cus egregias. Vide Alex. ab Alex. l. 2. c.

529. *Dominæ.*] *Isidis.*

530. *En animam & mentem.*] Ironia salsa. Scilicet cum impuris Dii colloquun aut per somnium præmonstrant futura, aut indicant voluntatem. Porro anima vocatur, vivimus; mens vel animus, quo intellig & sapimus.

E

Ergo hîc præcipuum summumq; meretur honorem
Qui grege linigero circumdatus, & grege calvo
Plangentis populi currit derisor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitu sacris observandisque diebus: 535
Magnaque debetur violato pœna cadurco:
Et movisse caput visa est argentea serpens:
Illius lacrymæ meditataque murmura præstant,
Ut veniam culpæ non abnuat, ansere magno
Scilicet & tenui popano corruptus Osiris. 540
Cum dedit ille locum, cophino fœnoque relicto.

Illic igitur primam ac supremam venerationem adipiscitur qui turbâ linum ferente cinctus, atque turbâ capite *raso plebis lugentis vagatur Anubis irrisor. Hic indulgentiam precatur quotiescunque non temperat conjux * diebus sanctis & colendis. Atque supplicium ingens infligendum, cùm stragulum temeratur: anguisque argentea conspecta est caput concussisse. Fletus ejus & præparatæ susurrationes faciunt ut indulgentiam noxæ non denegat, Osiris pingui nimirùm ansere, exiguaque placentâ conciliatus. Quando hic loco cessit,*

ANNOTATIONES.

532. *Qui grege linigero.*] Summus antistes.

Grege linigero circumdatus.] Choro Sacerdotum Isidis indutorum lineis vestibus, Sueton. Othon. cap. 12. *Sacra etiam Isidis sæpe in lintea religiosque veste propalam celebravit.* Vide Apul. Metam. ult.

Grege calvo plangentis populi.] Plin. Lib. 8. cap. 46. *Bos*, inquit, *in Ægypto Numinis vice colitur. Apim vocant . . . . . Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersumque in Sacerdotum fonte enecant quæsituri luctu alium, quem substituant; & donec invenerint, mœrent; derasis etiam capitibus, &c. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis; & nodus sub lingua, quem cantharum appellant.* Ibid. Vid. & Diodor. Sicul. Lib. 2. c. .. &c. Cicer. de nat. Deor. n. 83. Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 22, &c.

533. *Currit.*] Ad quærendum Apim bovem, ut mox dictum est. Vide etiam Ammian. Marcell. Lib. 22, &c.

Derisor.] Credulas populi mentes illudens.

Anubis.] Summus Sacerdos personam exhibens ipsius Anubidis, quem Osiridis filium Ægyptii colebant ut nuncium Superos inter ac Inferos, sub canina quidem specie & effigie, eo quod ille canem pro insignibus habuisset. Citat. mox Diod. Sicul. Plutarch. de Osir. Cœl. Rhodig. Lib. 5. Propertius.

Ansa Jovi nostro latrantem opponere Anubim. Virg. Æneid. 8.

* * * * * * * * * *Latrator Anubis.*

534. *Ille petit veniam, quoties, &c.*] Dum Sacra Isidis peragebantur novem per dies, nefas erat uxoribus uti conjugio: debebant siquidem ipso in templo stramentis incubare, ibique pervigilia celebrare. Ergo quæ præscriptum violaverat, tenebatur adire Sacerdotem, ut pro ipsa veniam impetraret. Vel ipse maritus pro uxore deprecabatur, ut placet quibusdam.

536. *Cadurco.*] Culcitra linea a Cadurcis Galliæ populis texta, ex Plin. Lib. 19. cap. 1. Metonym. pro lecto, vel stramento, ut mox dictum. Legunt quidam, *Caduceo*, quanquam repugnat metri lex; intelliguntque Anubim, qui læva caduceum gerens describitur ab Apuleio Lib. 11.

537. *Visa est argentea serpens.*] Tum illusor Antistes ut religionem ac metum injiciat, mentitur visam a se argenteam serpentem, quæ est in Isidis Templo, quassantem caput præ ira, ob violata Sacra, & castitatem a mulieribus non servatam. Alii, movisse caput, interpretantur, annuisse precibus Sacerdotis pro superstitiosa uxore intercedentis, & culpæ veniam rogantis.

538. *Meditata murmura.*] Conceptæ Sacerdotis preces.

539. *Ansere magno, &c.*] Ansere & popano placari solebant Isis & Osiris.

540. *Osiris.*] Vide supra, ad voces *Io & Isidis.* Item Herodot. Lib. 2. & Macrob. Saturn. Lib. 1. cap. 20. & 21.

541. *Cum dedit ille locum.*] Postquam recessit Antistes Isidis, succedunt alii superstitionis artifices.

Cophino fœnoque relicto.] Solita supellectile, de qua jam Sat. 3. v. 14. has nimirum Judæi circumferebant suæ paupertatis notas, aut certe monimenta servitutis in Ægypto durissimæ, de qua Psal. 10. *Manus ejus in cophino servierunt.* Quem in locum sanctus Augustinus. *Cophinus*, inquit, *significat opera servilia, ut mundare stercora, terram portare, ad quæ uti solent cophino*, in hoc etiam stipulas colligebant ad coquendos lateres. De his amplius Joseph. Bell. Judaic. Lib. 7. cap. 7.

Judæa mulier *consulta juris Jerosolymæ, summaque arboris Antistes, & supremi cœli fidelis Interpres dimisso corbe & fœno, tremebunda* stipem *rogat secretò, in auriculam. Hæc etiam replet manum, at parva & modicâ pecuniâ. Judæi venundant insomnia quælibet cupies.* Porrò *Hariolus* ex *Armenia aut Comagene,* postquam *palpavit pulmonem calentis columbæ, pollicetur mollem amasiam, aut pingue testamentum orbati opulenti. Scrutatur exta pullorum, atque intestina catuli, aliquando etiam infantis. Perpetrabit quod ipse denuntiaret. Verùm amplior dabitur fides Chaldæis. Quodcumque Astrologus loquetur, æstimabunt profectum à scaturigine* Jovis *Ammonii, quandoquidem responsa Delphica desiêre; atque eventurorum ignoratio condemnat hominum naturam.*

Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, & magna Sacerdos
Arboris, ac summi fida internuncia cœli.
Implet & illa manum, sed parciùs ære minuto. 545
Qualiacumque voles Judæi somnia vendunt.
Spondet amatorem tenerum, vel divitis orbi
Testamentum ingens, calidæ pulmone columbæ
Tractato, Armenius, vel Comagenus haruspex.
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli, 550
Interdum & pueri. Faciet quod deferat ipse.
Chaldæis sed major erit fiducia: quicquid
Dixerit Astrologus, crepent à fonte relatum
Ammonis: quoniam Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri. 555

ANNOTATIONES.

542. *Arcanam mendicat in aurem.*] Clam; Suspecta enim Romæ erat consuetudo cum Judæis; & quidem Judaïcam religionem professi deferebantur, & tributa pendebant. Testis est Sueton. Domit. cap. 12.

543. *Legum Solymarum.*] Judaïcarum legum per Moysen traditarum. Porro Solyma, dicta post Hierosolyma, longe clarissima fuit urbium Orientis, non Judææ modo, vel Plinio teste, lib. 5. cap. 14.

Sacerdos arboris.] In silva Aricina, ut dictum supra Sat. 3. ad v. 15, & 16. alludit Juvenalis ad responsa dari solita sub quercu in nemore Dodoneo per Jovis Sacerdotes, apud Epirum.

545. *Sed parcius.*] Quam Isidis Sacerdotes. His enim pecuniam liberaliter donant Romanæ matronæ: at istis Judæis mulieribus parce, & clam.

546. *Judæi.*] Dilectus olim Deo populus a Juda quarto Jacobi filio dictus, deinde vero ob scelera per orbem dispersus, mittere victitans & cunctis odiosus. Opimam Syriæ coluit regionem, quæ ab ipsis Judæa nuncupata est.

548. *Testamentum ingens.*] Legatum pingue, vel hæreditatem universam, & ex asse.

Calidæ.] Modo jugulatæ.

549. *Armenius.*] Supra ad v. 406.

Comagenus.] Oriundus ex illa Syriæ parte, quæ Orientem spectat.

Haruspex.] Sat. 2. v. 121.

550. *Pectora pullorum rimatur.*] Spirantia consulit exta, & ex his divinat & vaticinatur.

551. *Interdum & pueris.*] Infantes etiam superstitio mactabat Psal. 105. v. 37. *Et immolaverunt filios suos, & filias suas Dæmoniis, &c.* Vide Plutarch. de Herodoti malig. non longe ab initio. Macrob. lib. 3. c. 7. Cœl. Rhodig. lib. 13. c. 23. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. ult.

Faciet quod deferat ipse.] Vetus Schol. ait hic notari Egnatium Philosophum, qui filiam Bareæ Sorani ad magicam hortatus ipse postea Neroni detulit: quam ob rem mori cum patre jussa est. Delationem hanc jam damnavit Juvenalis Sat. 3. v. 116.

552. *Chaldæis.*] Hi mirum in modum Astrologiæ dediti in ea disciplina claruerunt. Cic. 1. de Divin. n. 2. & 92. Gell. lib. 1. c. 9. & lib. 14. c. 1. Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 3. lib. 3. c. 8. & lib. 17. c. 11, & 12. Babyloniæ regionem tenuerunt. Ibi Templum Beli Sideralis scientiæ Inventoris, teste Plin. lib. 6. c. 26.

553. *A fonte relatum Ammonis.*] Ab ἄμμω arena, dictus Jupiter, cui fertur Bacchus Templum condidisse, propter inventum fontem in Libyæ desertis, apud Cyrenaicam regionem, Plin. lib. 5. c. 5. & lib. 6. c. 29. Diodor. Sicul. lib. 17. c. 5. & alibi. De Templo & oraculo Jovis Ammonii varia variis locis lib. 2. narrat Herodotus. Ammonis porro nomen sunt qui deducant à Chamo Noachi filio, cui in terrarum distributione Africa obtigit.

554. *Delphis.*] Urbs erat in Bœotia, Apollinis inclyta responsis, quorum illud fuit ultimum, nato Christo.

Me puer Hebræus Divos Deus ipse gubernans
Cedere sede jubet, &c.

Oracula cessant.] Vide Plutarchum de oraculorum defectu.

555. *Damnat.*] Vel damno afficit, vel propter noxas & scelera arguit & punit, ita Diis ulciscentibus, ad hominum interrogata non amplius respondendo.

Præcipuus

Præcipuus tamen eſt horum qui ſæpius exul,
Cujus amicitia, conducendâque tabellâ
Magnus civis obit, & formidatus Othoni.
Inde fides arti, ſonuit ſi dextera ferro,
Lævaque ſi longo caſtrorum in carcere manſit. 560
Nemo Mathematicus genium indemnatus habebit
Sed qui penè perit, cui vix in Cyclada mitti
Contingit, & parva tandem caruiſſe Seripho.
Conſulit ictericæ lento de funera matris,
Antè tamen de te, Tanaquil tua; quando ſororem
Efferat, & patruos: an ſit victurus adulter 566
Poſt ipſum. Quid enim majus dare Numina poſſunt?
Hæc tamen ignorat quid ſidus triſte minetur
Saturni; quo læta Venus ſe proferat aſtro;
Qui menſis damno, quæ dentur tempora lucro 570

Iſtorum nihilominus princeps eſt qui frequenter extorris, cujus familiaritate & emendis commentariis moritur civis præclarus atque Othoni metuendus. Hinc peritiæ exiſtimatio, ſi dextra & ſiniſtra ferreis manicis *reſonuerint, ſi in exercitus cuſtodia diutiſſime ſit detentus. Nullus Aſtrologus ingenio valebit non damnatus, at qui propemodum interiit, cui difficulter conceſſum eſt ad Cycladas relegari, ac Seripho auguſta aliquando receſſiſſe. Tanaquil tua interrogat de tarda morte parentis ictero affectæ, prius tamen de te; quando ſepeliat germanam ac patruos; utrum mœchus ſuperſtes ipſi futurus ſit. Enimvero quid excellentius donare queant Dii? Nihilominus iſta neſcit quid portendat mœſtus Saturni planeta; quo ſidere fauſta Venus progrediatur; qui menſis detrimento, quæ tempeſtas quæſtui aſſignetur.*

ANNOTATIONES.

556. *Qui ſæpius exul.*] Seleucum inſignem Mathematicum intelligit, de quo Sueton. Othon. cap. 4.

557. *Tabella.*] Obſervationibus Aſtrologicis, per quas Othonem Neroni fore ſuperſtitem prædixerat Seleucus, ac ſubinde ultro & inopinatus ipſe adveniens imperaturum brevi repromiſit, Sueton. citato loco.

558. *Magnus civis.* Galba, cui vitam & Imperium Otho ademit. Porro Galbæ etiam imminens exitium portenderat Haruſpex. Suet. Galb. c. 19.

559. *Inde fides arti.*] Tum vero creſcit Mathematici fama, cum in vincula ſæpe conjectus fuerit, propter judicia ex arte facta. Illi enim a Principibus detinebantur, donec probaretur veritas vaticiniorum, quæ ſi falſa reperiebantur, mortis periculum impendebat: ſi vera, ingens exiſtimatio & munera. Vide Suet. Tib. c. 14.

561. *Mathematicus.*] Gell. lib. 1. cap. 9. *Quos Gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet, Mathematicos vulgus appellat*, inquit.

Habebit.] Id eſt, habere putabitur vim & peritiam divinandi.

562. *Vix in Cyclada mitti.*] Qui tantum non morti addictus, & vix pro capitali ſententia exilii pœnam obtinuit.

Cyclada.] In unam e Cycladibus, quæ ſunt Ægei maris Inſulæ, velut in orbem diſpoſitæ: unde vocabulum.

563. *Caruiſſe Seripho.*] Revocari ab ea Inſula Cycladum una, quo nocentes relegari ſolebant. Plin. lib. 4. c. 12. & lib. 8. c. 58.

564. *Conſulit ictericæ, &c.*] Inſignes ejuſmodi Mathematicos.

Ictericæ.] Laborantis arquato morbo, qui Græce dicitur ἴκτερος, eſtque bilis ſuffuſio per totum corpus. Plin. lib. 30. cap. 11. *Avis icterus dicta*, inquit, *a colore* (flavo) *id malum ſanat, ut tradunt, ſi ſpectetur, avis autem ipſa moritur.*

565. *De te.*] Sed ante omnia, de tua morte.

Tanaquil tua.] Uxor tua cognoſcendi futuri perinde cupida ut Tanaquil Tarquinii Priſci conjux, quæ viro ſummum principatum augurata eſt, Tit. Liv. lib. 1. cap. 34. & ſeq. *Et Mathematicam artem callebat.* Vetus Schol.

567. *Quid enim majus.*] Quid optabilius, quam longam amaſii ſui vitam?

568. *Hæc tamen ignorat.*] Hæc mulier Aſtronomiam ignorat; at ſunt aliæ quæ eam artem affectant.

569. *Saturni.*] Unus e ſeptem Planetis eſt, ideo triſtis & damnoſus, quia ſiccus & frigidus. Tull. de Nat. Deor. & de Divin. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. c. 19. Plin. lib. 2. c. 8. & ſeq.

Quo læta Venus.] Quo ſidere gaudeat conjungi Venus, & conjuncta faveat. Hæc nimirum Lunæ juncta ſalutaris creditur. Cicero. Macrobius, Plinius cit. loc.

Se proferat.] Procedat, aſcendat, proficiat.

570. *Qui menſis damno, &c.*] Quibus anni temporibus aſtra proſint, quibus noceant. Quando v. g. dominatur Mercurius lucri Deus, &c.

Memor quoque esto cavere ne incidas in eam, in cujus manibus ephemeridas aspicis detritas velut uncta succina, quæ neminem interrogat, jamque interrogatur: quæ marito ad militiam & patriam eunte, non perget simul retardata supputationibus Thrasilii. Quando libuerit ferri ad primum lapidem, hora e codice accipitur. Si prurit angulus oculi scalptus, petit collyria post *consideratam nativitatem. Quamvis decumbat ægrota, hora nulla sumendis alimentis magis idonea putabitur, quam quæ præscripta fuerit a Petosiri. Si paupercula fuerit, decurret ambo intervalla terminorum, ac sortes extrahet; & frequens blandimentum dabit ariolo frontem ac manum scrutanti.*

Illius occursus etiam vitare memento,
In cujus manibus ceu pinguia succina tritas
Cernis ephemeridas, quæ nullum consulit, & jam
Consulitur: quæ castra viro patriamque petente.
Non ibit pariter, numeris revocata Thrasilli. 575
Ad primum lapidem vectari cum placet, hora
Sumitur ex libro: si prurit frictus ocelli
Angulus, inspecta genesi collyria poscit.
Ægra licet jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris. 580
Si mediocris erit, spatium lustrabit utrumque
Metarum, & sortes ducet; frontemq; manumque
Præbebit vati crebrum Poppysma roganti.

ANNOTATIONES.

571. *Illius occursus*, &c.] At imprimis devita illas mulieres quæ Astrologiam ipsæ callent, & futura inde rimantur.

572. *Ceu pinguia succina.*] Tam sæpe contrectatas ab ipsa, quam sua ex electro monilia; vel, tam ab ea tritas quam succinum, quod ex assidua manuum contrectatione & sudore unctum & pingue omnina est.

Succina.] Electrum Græci vocant, Plin. l. 37. cap. 3. *Nascitur*, inquit, *defluente medulla pinei generis arboribus ut gummi in cerasis, resina pineis erumpit humoris abundantia, densatur rigore vel tepore autumnali—— ——arboris succum prisci credidere, ob id succinum appellantes*, &c. at bis errat Plinius in istis. Nec enim ex arboribus, sed e saxis emanat succinum: deinde nec resinam ferunt arbores in iis regionibus e quibus electrum advehitur. Est ergo succinum bituminis genus concretum & condensatum.

573. *Ephemeridas.*] Libellum Mathematicum in quo notatur quæ singulis diebus cœli constitutio.

575. *Numeris revocata Thrasilli.*] Vel quod prævidet ex Astris periculum, si marito comes eat; vel præ nimio artis illius, ut fit, studio: & quod tunc supputando speculandove intenta incumberet.

Thrasilli.] Celebris Mathematici Imperatori Tiberio familiaris. De eo Sueton. Tiber. cap. 14. & Cornel. Tacit. Annal. 6.

576. *Primum lapidem.*] Caius nempe Gracchus Tribunus plebis singulis milliariis columnas lapideas disponi jusserat, quibus viarum spatia signarentur. Plut. in Gracch.

577. *Ex libro.*] Ex Ephemeride, cavens ne tum noxia dominentur astra, cum ad ambulationem procedit, aut quidvis aliud frivolum molitur.

578. *Inspecta genesi.*] Genitura, hora natali horoscopo.

Collyria.] Oculorum medicamina. Horat. lib. 1. Sat. 5.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere.

580. *Petosiris.*] Astrologus Ægyptius, cuju meminere Suidas, & Plin. lib. 7. c. 49.

581. *Si mediocris erit, &c.*] Mediocris mulie mediocres ariolos consulet mediocri pretio.

Spatium lustrabit utrumque.] Circum nemp adibit, in quo Divinatores & Sortilegi viliore aderant multi. Hinc fallacem circum vocar ab Horatio asserit Turnebus lib. 5. c. 23.

Spatium lustrabit utrumque metarum.] Suet Cæsar. cap. 39. *quo laxius dimicaretur*, inquit *sublatæ metæ, inque earum locum bina castra e adverso constituta.* Et Claud. cap. 21. Circun maximum ait marmoreis carceribus auratisqu metis excultum, cum prius utraque tophina & lignea fuissent. Acron porro viles ariolos cir ca metas illas considere solitos affirmat. Alite autem vetus Schol. locum hunc expedit. *Circulatores*, inquit, *consueverant duo sibi loca deli gere, quæ lustrabant & circumibant, ac per ea de inde jactitare sortes seu taxillos, ut exinde quo suæ geneseos signum se accommodaverit inspiciatur numquid vivit & quando: tumque paucis ex ver bis ibidem conscriptis sortes educebant.*

582. *Sortes ducet.*] Cic. de Divin. passim d more illo sortes miscendi, tollendi, educendi lib. 2. n. 85. Numerius Suffetius invento earum dicitur: ibid. Sortes mittere idem e quod talos jacere vel tesseras.——— & tot res inventa fallaciis aut ad quæstum, aut ad su perstitionem, aut ad errorem, &c. Vide Suet Tiber. cap. 14. & Ner. cap. 21. Porro sorte erant tesellæ quædam aut taleolæ inscripta

Divitibus

Divitibus reſponſa dabit Phryx augur, & inde
Conductus dabit aſtrorum mundique peritus: 585
Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit.
Plebeium in circo poſitum eſt, & in aggere fatum.
Quæ nudis longum oſtendit cervicibus aurum.
Conſulit ante Phalas, Delphinorumque columnas;
An ſaga vendenti nubat, caupone relicto. 590
Hæ tamen & partus ſubeunt diſcrimen, & omnes
Nutricis tolerant, fortuna urgente, labores.
Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto.
Tantum artus hujus, tantum medicamina poſſunt,
Quæ ſteriles facit, atq; homines in ventre necandos
Conducit. Gaude infelix, atq; ipſe bibendum 596
Porrige quidquid erit: nam ſi diſtendere vellet,

At *opulentis vaticinia proferet Phrygius Vates, proferet quoque illinc mercede accerſitus ſidera & mundum cognoſcens, quidam etiam vetulus, qui abſcondit fulmina communia. Plebis fatum ſtat in circo atque in aggere. Quæ nudato collo oblongum oſtentat aurum, conſilium capit ante Phalas & columnas Delphinorum, utrum* debeat *cum ſagario conjugium inire dimiſſo tabernario. Nihilominus iſtæ & pariendi periculum incurrunt, & cunctas altricis moleſtias ferunt, premente fortuna. At aurato cubili aliqua raro puerpera decumbit. Adeo valent artes, adeo medicamenta* illius *quæ reddit infœcundas, hominesque in utero perimendos comparat. Tu* vero *miſer lætare, ipſeque potandum* uxori *propina quodcunque fuerit.*

ANNOTATIONES.

habentes ſententias, aliæ felicitatem, calamitatem aliæ denuntiantes mittebantur aut in urnam, aut in ſitellam, aut in galeam, &c. Verſabantur & educedantur manu pueri. Teſtis Cic. de Divin. Vid. Turneb. lib. 5. c. 21. & 23. & lib. 28. c. 16. Alex. ab Alex. lib. 1. c. 13, &c.

Frontemque manumque.] Siſtet ſe coram Metopoſcopis & Chiroſcopis, qui e frontis & manuum inſpectione divinant; & iis adblandietur, ut futura ſibi aperiant: nec rogantibus pro mercede poppyſma denegabit.

583. *Poppyſma.*] Græca vox proprie ſignificans eum ſonitum qui fit colliſis labris, ut & cupide oſculando, & hoc ſenſu poni hic videtur: adulationem etiam deſignat.

584. *Phryx augur.*] Cicer. 1. de Divin. n. 92. Phryges, Piſidæ, Cilices, & Arabum natio avium ſignificationibus plurimum obtemperant.

Et inde.] Alias, *Indus*, id eſt, Bracmanes & Gymnoſophiſta, ſeu Indorum Sapiens.

585. *Aſtrorum mundique peritus.*] Mathematicus & Aſtrologus.

586. *Qui publica fulgura condit.*] Fulgurum expiator, ea terræ infodiens & humi condens. Vide Perſ. Sat. 2. v. 26. & quæ nos ibid.

587. *Plebeium in circo, &c.*] Plebeiæ mulieres ariolos illos e trivio & e circo, vel ſedentes ad aggerem Tarquinii dumtaxat conſulunt.

Circo.] Vide Sat. 3. ad v. 65. & 223.

In aggere.] Urbs clauditur ab Oriente aggere Tarquinii Superbi inter prima opera mirabili; namque eum muris æquavit, qua maxime patebat, aditu plano. Plin. lib. 3. c. 5. Romam deſcribens.

588. *Quæ nudis longum, &c.*] Meretrix ſine pudore collum nudare ſolita, & illud exornans aureis monilibus, ariolatur, & conſulentibus reſpondet etiam in circo. Quod autem meretrices id quoque præſtarent, patet ex Plin. lib. 30. cap. 2. ubi ſic de Nerone loquitur: *Utinam & Inferos, & quoſcumque de ſuſpicionibus ſuis Deos conſuluiſſet potius quam lupanaribus & proſtitutis mandaſſet inquiſitiones eas*, &c. Sortilegarum etiam apud Germanos mulierum meminit Plutarchus in vita C. Cæſaris. Ita vulgo. At certe non male quidam legunt, *Quæ nullis*, &c. ut notetur mulier plebeia.

589. *Ante Phalas.*] Turres ligneas erectas in circo pro ſpectatoribus. Turneb. lib. 5. c. 23. & lib. 18. c. 33. Ennius.

Malos diffindunt, fiunt tabulata Phalæque.

Delphinorumque columnas.] Et huic loco dabit lucem Plin. lib. 36. cap. 5. ubi ſic habet: *In magna dignatione Cn. Domitii delubro in circo Flaminio erant Neptunus ipſe, & Thetis, & Nereides, ſupra Delphinos ſedentes*, ſcilicet ex marmore.

590. *Saga.*] Veſtimenta ſunt militaria.

Caupone.] Vel proco, vel priore marito.

591. *Hæ tamen & partus ſubeunt diſcrimen.*] Mediocris fortunæ mulieres & dolores parturiendo & vitæ periculum ſubeunt, editoſque infantes ipſæ alunt non ſine magnis laboribus. Divites autem (proh nefas) abigendo partum his incommodis ſe liberant.

594. *Hujus.*] Veneficæ, vel obſtetricis improbæ.

596. *Gaude infelix.*] Marite.

597. *Porrige.*] Potionem quamlibet abortum faciendo idoneam.

Si diſtendere, &c.] Si ferre uterum vellet ac parere.

Et vexare uterum pueris salientibus, esses
Æthiopis fortasse pater: mox decolor hæres
Impleret tabulas, nunquam tibi manè videndus. 600
Transeo suppositos, & gaudia, votaque sæpe
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices, Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturos. Stat fortuna improba noctu,
Arridens nudis infantibus. Hos fovet omnes, 605
Involvitque sinu: domibus tunc porrigit altis,
Secretumque sibi mimum parat: hos amat, his se
Ingerit, atque suos ridens producit alumnos.
Hic magicos affert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeant mentem vexare mariti, 610

Etenim si cuperet ventrem dilatare atque torquere, infantulis exilientibus, forsitan Æthiopis fores parens. Jam codicillis contineretur hæres discolor nunquam tibi conspiciendus matutino tempore. *Prætereo substitutos, atque lætitiam & desideria frequenter defraudata apud lacus impuros; & vocatos illinc Salios, Antistites, supposito corpore Scaurorum appellationem habituros. Astat nocte sors mala, spoliatis favens puerulis. Eos gremio* suo *complectitur & educat universos; mox ædibus excelsis offerat, atque arcanum sibi histrionem aptat. Illos diligit; iis se inserit: suosque ludens promovet alumnos. Ille magorum incantamenta profert, iste venundat philtra Thessalica, quibus* uxores *possint animum viri cruciare,*

ANNOTATIONES.

598. *Pueris salientibus.*] In lucem ex utero prodeuntibus; vel se moventibus in ventre matris.

Esses Æthiopis fortasse pater.] Uxor tua pareret Æthiopis mœchi filium, cujus te patrem gerere oporteret tamen, & adulterino bona tradere per testamentum, dictante nimirum illum hæredem uxore: ut supra dictum v. 218.

599. *Æthiopis.*] Servi tui fortasse, advecti ex ea Africæ parte, quæ nunc Abyssinis occupatur, & Zonæ torridæ subjecta est.

Decolor.] Niger nempe, cum tu sis albus.

600. *Nunquam tibi mane videndus.*] Cujus tibi mane conspectus & occursus foret evitandus, velut malum omen, ex superstitione Veterum? De qua jam Sat. 5. 54. Sic Bruto & Cassio in acie m profilientibus occurrens Æthiops cladem, & Adriano Imperatori Maurus obvius mortem, præsignasse fertur. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 13, &c.

601. *Transeo suppositos.*] Nihil dicam de pueris subdititiis, quos maritis uxores quasi suos obtrudunt, cum tamen ipsæ partum abegerint, ut dictum est, ac propriis enecarint.

Gaudia votaque.] Patrum deceptorum, qui prolem alienam pro sua fovent ac educant.

602. *Ad spurcos decepta lacus.*] Prope montem Aventinum, ad lacum Velabrensem, cœnosum & immundum, quo deferebantur exponebanturque spurii. Hos enim interdum assumebant uxores primæ nobilitatis, ac velut editos a se proferebant. Sicque fiebant e spuriis Nobiles, Magistratus, Pontifices, ludente fortuna.

Atque inde petitos.] Taceo quod & inde sunt Pontifices Salii, &c.

603. *Salios.*] Martis Sacerdotes, de quibus Sat. 2. v. 124. & seq.

Scaurorum.] Quorumlibet nobilium, Sat. 2 v. 35,

604. *Stat.*] Velut imperans ac præsidens.

Fortuna improba.] Quæ immeritos auget honoribus, & indignos divitias beat.

Noctu.] Tunc enim clam exponebantur pueri

606. *Domibus tunc porrigit altis.*] In familias nobiles intrudit.

607. *Mimum.*] Ludum, jocum. Sat. 3. v 39.

608. *Suos.*] Hinc bene vocantur fortunæ filii.

Producit.] Ad honores provehit, ad opes & potentiam.

609. *Hic Magicos affert cantus, &c.*] Homines passim videas sceleratos improbis mulieribus suppeditantes materiam scelerum per philtra, per magicas incantationes.

Magicos affert cantus.] Horum vim describit Virgil. Eclog. 8. vanitatem etiam explicat ac deridet Plin. lib. 24. cap. 17. lib. 25. cap. 9. lib. 26. cap. 4. lib. 28. cap. 2. & seq. lib. 30. cap. 1. & seq. &c.

Thessala Philtra.] Thessali Græciæ populi veneficiis, incantationibus, præstigiis dudum famosi. Horat. in fine Epist. 2. lib. 2. portenta vocat & miracula Thessala. Plaut. Amphitr. Act. 4. Scen. ult. *Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum, qui perverse perturbavit familiæ mentem meæ.* Vide Apul. Flor. 1.

610. *Philtra.*] Amatoria pocula Ovid.

Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Vexare.] Amore suo accendere, torquere, ad insaniam usque nonnunquam Tacit. Annal. 12. sub finem. *Agrippina veneni genus exquisitum optabat, quo mens Claudii turbaretur, mors differretur.*

Et

.t solea pulsare nates. Quod desipis, inde est,
ıde animi caligo, & magna oblivio rerum,
Quas modo gessisti. Tamen hoc tolerabile, si non
.t furere incipias, ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli 615
ıfudit. Quæ non faciet, quod Principis uxor?
.rdebant cuncta, & fracta compage ruebant,
Non aliter, quam si fecisset Juno maritum
ısanum, Minus ergo nocens erit Agrippinæ
oletus: si quidem unius præcordia pressit 620
le senis, tremulumque caput descendere jussit
ı cœlum, & longa manantia labra saliva.
Hæc poscit ferrum atque ignes, hæc potio torquet:
Hæc lacerat mistos equitum cum sanguine Patres.
Tanti partus equæ, quanti una venefica constat.

& crepidâ clunes percutere. Hinc venit quòd insanis; hinc tenebræ mentis, & ingens oblivio eorum quæ mox fecisti. Nihilominus id ferendum videatur, *si non cœperis etiam insanire, sicut ille Neronis avunculus, cui Cæsonia ingessit frontem integram pulli trementis. Quæ* mulier *non aget* idem *quod Imperatoris conjux? flagrabant omnia, & ruptæ commissura concidebant; haud secùs ac si Juno conjugem dementem reddidisset. Minùs itaque sceleratus erat Agrippinæ fungus. Is enim unus veteli viscera oppressit, atque ad Cœlum deduci fecit titubans caput & labia defluentia perenni salivâ. Illud* item *poculum petit ferrum ac flammam, illud cruciat, illud discerpit Senatores permixtos equi-m cruori. Tantùm valet equæ fœtus, quantùm una saga!*

ANNOTATIONES.

611. *Solea pulsare nates.*] Indigne tractare, libitum. Vide quæ ad Pers. Sat. 5. v. 169.

Quod desipis.] Ovid. cit. Sueton. Calig. cap.). mox citand.

612. *Oblivio.*] Claudii stultitiam, oblivionem, considerantiam narrat Sueton. Claud. cap. 3, 39, 40.

614. *Avunculus ille Neronis.*] Caius Caligu- quem uxor Cæsonia amatorio medicamento sui amorem illexisse creditur, sed quod in ırorem verterit. Suet. Calig. cap. 50. Porro Neronis avunculus. Si quidem Nero matrem abuit Agrippinam, cujus frater Caligula: mborum vero pater Germanicus. Suet. Ca-.g. cap. 7.

615. *Frontem pulli.*] Hippomanes, de quo nte, cap. 133.

Tremuli.] Recens nati & frigore trementis.

Cæsonia.] Quam neque facie insigni, neque ıtate integra, jamque matrem ex alio, & pro-:ctæ lasciviæ uxorem Caligulæ perdite amavit, b ea, ut creditur, potionatus. Hanc & chla-nyde, peltaque & galea ornatam, & juxta ade-uitantem militibus ostentavit, &c. Sueton. Calig. cap. 25. 33. 50.

616. *Infudit.*] In potione seu philtro.

617. *Ardebant cuncta.*] Quasi furentis Im-eratoris igne & furore correpta.

Fracta Compage.] Metaphora ab ædium uentium lapsu, id est, ordine perturbato sub-ersa ratione.

618. *Quam si Juno maritum, &c.*] Sic tota Respublica pessum ibat furente Principe, ut totus ırbis periret rectore deficiente, si Jovem zeloty-e Juno per simile philtrum ad insaniam egisset.

619. *Minùs ergo nocens.*] Agrippina quam Cæsonia, quarum scelus comparat hic Juvenalis.

Agrippinæ boletus.] Venenatus fungus, quo virum suum Claudium imperatorem sustulit. Vide Tacit. Annal. 12. ad finem. Et Sat. 5. v. 146.

621. *Ille senis tremulumque, &c.*] Boletus Claudii, annum superantis sexagesimum quartum, & cui jam tremulum caput, spumans rictus, &c. Sueton. Claud. cap. 30.

Descendere jussit in Cœlum.] *Apotheosim deridet,* inquit Vetus Schol. Alii simpliciter intelligi volunt descensum ejus ad Campos Elysios. Alii respiciunt ad Senecæ ludum de Claudii Cæsaris morte, vel potius Apocolocyntosin, ubi postulantem inter Deos recipi Claudium Imperatorem, agitata in Concilio Deorum causa, accusante D. Augusto, conspirantibus statim universis damnatum invadit Mercurius, atque obtorto collo, raptat ad Inferos.

623. *Hæc poscit ferrum, &c.*] At immanis illa Cæsoniæ potio Caligulam reddens furiosum, in quanta mala præcipitavit ferro flammaque in omnes sævientem?

624. *Hæc lacerat.*] Sueton. Caligul. cap. 28. *discerpi Senatorem concupivit, &c.*

Mistos equitum cum sanguine Patres.] Nec enim Equestri pepercit Ordini aut Senatorio, Sueton. passim in Calig. præsertim vero c. 26, 27, 28, 30.

625. *Tanti partus equæ, &c.*] Hippomanes notat, de quo supra.

Quanti una venefica.] Quantum arte pollet venefica. Legunt quidam, *tanti,* iterum; quod certe magis placet.

Oderunt natos de pellice: nemo repugnes, 626
Nemo vetet. Jamjam privignum occidere fas est.
Vos ego, pupilli, moneo, quibus amplior est res,
Custodite animas, & nulli credite mensæ.
Livida materno fervant adipata veneno. 630
Mordeat antè aliquis quicquid porrexerit illa
Quæ peperit: timidus prægustet pocula pappas.
Fingimus hæc, altum Satirâ sumente cothurnum
Scilicet: Et finem egressi legemque priorum,
Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu, 635
Montibus ignotum Rutulis, cœloque Latino?
Nos utinam vani: sed clamat Pontia, feci,
Confiteor, puerisque meis aconita paravi,
Quæ deprensa patent: facinus tamen ipsa peregi

Aversantur genitos è concubina: nullus contradicat: nullus prohibeat. Modò licet privignum interficere. O pupilli qui majores habetis opes, ego vobis auctor sum, servate vitam, neque ulli mensæ confidite. Lurida pinguia effervescunt matris toxico. Quispiam prius comedat quodcunque obtulerit ea quæ genuit: pappas meticulosus calices antè delibet. At ista comminiscimur, Satirâ nimirûm induente cothurnum sublimem: atque prætergressi terminos ac normam præcedentium ore Sophoclis, versus magnificos debacchamur Rutulis collibus & aeri Latino incognitos! Utinam nos essemus *futiles! at exclamat Pontia: fateor, perpetrav* talia, *& propriis filiis porrexi venenum, quod evulgatum innotuit: nihilominus ipsa patravi scelus*

ANNOTATIONES.

626. *Oderunt natos de pellice.*] Oderint sane spurios viri sui filios: ut Juno Herculem. At minime ferendum quod & privignis mortem moliantur, imo & propriis aliquando filiis.

Pellice.] Supra ad v. 272.

627. *Jam jam privignum occidere, &c.*] Impune committitur id sceleris. Sic Britannicum viri sui Claudii filium e Messalina priori uxore Agrippina veneno sustulit, ut Neroni filio suo pararet Imperium. Cornel. Tacit.

629. *Custodite animas.*] Seu a noverca, seu a matre etiam vestra, si novo marito nupserit, aut nubere cupiat. Sic Pontia ut nuberet mœcho, suos filios interemit duos.

630. *Livida.*] Quia lividi fiunt veneno enecti.

Fervent.] Redundant, plena sunt.

Adipata.] Succulentæ dapes, opima edulia, adipe veluti condita. Vel, *dulcia placenta,* ut interpretatur vetus Schol. qui & sequentes versus duos in aliis codicibus deesse notat ibidem.

631. *Mordeat ante aliquis.*] Ad explorandas præcavendasque materni veneni insidias.

632. *Quæ peperit.*] Noverca vel e novo vel e priore marito filios habens, vel ex utroque. Alterutris enim necem parabit, ut aliis faveat, & secundo præsertim viro deferat hæreditatem.

Pappas.] Senex veneratione dignus, pater; alumnus etiam, tutor, pædagogus.

633. *Fingimus hæc.*] An vero mulieribus Romanis affingimus eadem quæ leguntur apud Græcos & Tragicos de Progne, de Medea; Imo vero.

Satira.] Vide Sat. 1. v. 30. & quæ nos ibi.

Cothurnum.] Calceus erat Tragœdorum materiæ sublimi respondens & majestati rerum ideoque altus & magnificus. Hinc metaphorice ponitur pro stylo gravi & excelso. Virg Eclog. 8.

Sola Sophoclæo tua carmina digna cothurno.

634. *Priorum.*] Satirographorum, Lucilii Horatii, Persii communia dumtaxat argumenta notaque tractantium.

635. *Sophoclæo.*] Quale scripsit Sophocles celebris ille Tragicus Atheniensis. Is a suavitate orationis Apis vocatus; exhibuit fabulas plus centum & viginti; e quibus omnibus septem dumtaxat ad nos pervenerunt. Annos natus prope centum Oedipum Coloneum scripsit, qua vel una, cæteris ejusdem studii Poëtis gloriam præripit. Vicies & ter adeptus victoriam, in postrema ex insperato gaudio expirasse dicitur. Vide Valer. Maxim. Lib. 8. cap. 7. & lib. 9. cap. 12.

Bacchamur.] Magna voce ac strepitu bacchantium instar furentes eructamus.

636. *Rutulæ cœloque Latino.*] Italiæ, in qua Latium, in Latio vero Rutuli veteres populi.

637. *Pontia.*] Uxor Vectii Bolani, filia vero Pub. Petronii. *Hæc velut rea conjurationis a Nerone damnata, filios insuper veneno enecasse convicta largis se epulis oneravit, ac vino: incisisque venis saltans, quo maxime studio oblectabatur, extincta est.* Ita vetus Schol. Martial. lib. 2. Epigram 34. ad Gallam.

O mater, qua nec Pontia deterior.

638 *Aconita.*] Sat 1. v. 158.

639. *Facinus tamen ipsa peregi.*] Legendumne potius, *tantum*; pro *tamen,* dubitat Gujetus.

Tune

Tune duos unâ ſæviſſima vipera cœnâ ? 640
Tune duos? Septem, ſi ſeptem forte fuiſſent.
Credamus tragicis quicquid de Colchide torva
Dicitur, & Progne. Nil contra conor: & illæ
Grandia monſtra ſuis audebant temporibus; ſed
Non propter nummos. Minor admiratio ſummis
Debetur monſtris, quoties facit ira nocentem 646
Hunc ſexum; & rabie jecur incendente feruntur
Præcipites: ut ſaxa jugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, clivoque latus pendente recedit. (gens
Illam ego non tulerim, quæ computat, & ſcelus in-
ſana facit. Spectant ſubeuntem fata mariti 651
Alceſtim: & ſimilis ſi permutatio detur,
Morte viri cupiant animam ſervare catellæ.

O vipera crudeliſſima, an tu duos unis epulis, an tu duos occidiſti? Imò *ſeptenos* occidiſſem, *ſi caſu ſepteni adfuiſſent. Fidem habeamus tragicis, quodcunque narratur de tetra Colchide, ac* de *Progne: minimè nitor adverſùm. Iſtæ verò magna* quidem *ævo ſuo prodigia moliebantur, ac nequaquam pecuniæ causâ. Nec tantùm demirari oportet ingentia portenta, quandocumque ſexum iſtum* muliebrem *iracundia ſceleratum efficit; atque pronæ abripiuntur furore hepar inflammante: quemadmodùm rupes abſciſſæ cacumini, quo ſubducitur mons, & ſeparatur latus declivi ſuſpenſo. Ego non eam toleravero, quæ numerat, ac mentis compos exequitur grande facinus. Conſiderant Alceſtim,* quæ *viri ſortem accipit: ac ſi par offeratur commutatio,* iſtæ *mariti nece velint cuſtodire vitam catelli.*

ANNOTATIONES.

640 *Vipera.*] Improbas illas uxores comparat cum viperis, quas aiunt vulgo ſævas, & marem quidem a fœmina arroſo capite, fœminam autem a catulis latera ventremque matris erumpentibus enecari. Vel Plin. teſte lib. 10. cap. 62. Hæc tamen velut fabuloſa docti rejiciunt; & Ariſtoteles aliter explicat, lib. 5. cap. ult. Vide Cœl. Rhodig. lib. 6. cap. 13. Philoſtrat. &c.

641. *Septem, ſi ſeptem, &c.*] Eſt reſponſio nefandæ Pontiæ.

642. *Tragicis.*] Sophocli, Euripidi, Senecæ, & aliis, multa ſæpe fabuloſa tractantibus argumenta.

De Colchide torva.] Medea Æetæ regis Colchorum filia, quæ liberos coram infido Jaſone diſcerpſit. Porro Colchis Aſiæ eſt regio Ponto vicina, venenorum ferax. Unde tot veneficiorum artifex Medea celebratur. Hiſtoria nota de Jaſone cum Argonautis illuc profecto, & artibus Medeæ amore ſuo irretitæ vellus aureum conſecuto. Vid. Juſtin. Lib. 42. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 3. Item Euripid. & Senec. in Medea. Ov. Metamorph. 7. Fab. 2. & ſeq.

643. *Progne.*] Filia Pandionis Athenienſium regis, quæ Ityn filium Tereo Thracum regi viro ſuo comedendum appoſuit, ſororis ſuæ Philomelæ vindicandæ cauſa. Ovid Metamorph. 6. Fab. 7.

Illæ.] Medea, Progne, monſtroſa quidem facinora ſunt aggreſſæ: verum quod nunc fit, deterius eſt.

645. *Non propter nummos.*] Illæ amoris impatientia, juſtaque ira incenſæ & abreptæ; at noſtræ per avaritiam, quæ ſanam mentem relinquit, flagitia exequuntur.

648. *Præcipites: ut ſaxa jugis, &c.*] Quanto impetu ſaxum jugo montis abruptum, aut pars ejus avulſa delabitur & præceps ruit.

650. *Computat.*] Vel, quæ numerat ac reputat promiſſam ſibi pro ſcelere mercedem, ut Eriphyle: vel potius, quæ otioſe deliberat, in animo rem patrandam revolvit, examinat, providet, ſtatuit. Hæc profecto eſt peſſima, Cic. 1. Off. n. 27. *Permultum,* inquit, *intereſt, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt, & ad tempus; an conſulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim ſunt ea quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.*

651. *Sana.*] Prudens, ac ſciens, perſpectis omnibus ac proſpectis rei adjunctis.

Spectant.] In Theatro, ac ludis.

Subeuntem fata mariti Alceſtim.] Admetus Rex Theſſaliæ gravi morbo tenebatur: de eo conſultum reſpondit oraculum, ſpem vitæ nullam ſupereſſe, præterquam ſi quis pro illo fatum ſubiret: refugientibus autem cæteris omnibus, Alceſtis uxor ultro ſe morti obtulit. Vide Platon. Dial. de Amore. Euripid. in Alceſte, &c.

652. *Similis ſi permutatio detur.*] Romanis uxoribus permultis ſi daretur optio perdendi vel catulum vel maritum, ſane hujus morte vitam illius redimerent. Quam longe abſunt ab amore conjugali illarum Indiæ mulierum quæ cum viro ſepeliri certatim cupiunt. Quod refert Cicero Tuſc. 5. n. 78.

Occurrunt

Plurimæ tibi reperiuntur Belides & Eriphylæ. *Matutino* tempore *quælibet regio Clytemnestram exhibebit.* *Id solum interest, quod hæc Tyndaris dexterâ & sinistrâ gerebat securim rudem atque obtusam; jam verò patratur scelus exiguo rubetæ intestino? at nihilominus etiam gladius* adhibetur, *si Atrides callidus sumeret antidota Pontici regis tertiò subacti.*

Occurrunt multæ tibi Belides, atque Eriphylæ.
Mane Clytemnestram nullus non vicus habebit. 655
Hoc tantum refert, quod Tyndaris illa bipennem
Insulsam & fatuam dextra lævaque tenebat.
At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ:
Sed tamen & ferro, si prægustaret Atrides
Pontica ter victi cautus medicamina Regis. 660

ANNOTATIONES.

654. *Occurrunt multæ tibi Belides:*] Passim Romæ videas Belidum & Eriphylæ similes.

Belides.] Hæ vocantur alias *Danaïdes*, Belo avo, patre Danao, puellæ quinquaginta, quæ suum quæque virum (una excepta) prima nocte nuptiarum interfecere. Quapropter apud Inferos pertusum dolium aqua implere coguntur.

Eriphylæ.] *Eriphyla* Vatem Amphiaraum virum suum, latentem ne duceretur ad bellum Thebarum, ubi se moriturum prævidebat, ipsa prodidit, aureo monili corrupta. Is igitur eo perductus terræ hiatu absorptus periit. Unde Horatius lib. 3. Od. 16.

——————*Concidit auguris*
Argivi domus, ob lucrum
Demersa excidio.

655. *Mane Clytemnestram.*] Plures modo fœminæ Clytemnestram imitantur. Illa Ægistho adultero adjuta redeuntem e bello Trojano Agamemnonem maritum bipenni obtruncavit. Vide Sophocl. in Electra, Euripid. in Oreste, Senec. in Agamemnone.

656. *Tyndari.*] Clytemnestra Tyndari Regis & Ledæ filia, Agamemnonis uxor.

657. *Insulsam & fatuam.*] Bipenni usa Clytemnestra parum solers & callida: at nostræ viros caute, & artificioso mortis genere circumveniunt, venenatis scilicet epulis.

Dextra lævaque tenebat.] Magno conatu & nisu, eoque rudi & agresti.

658. *Pulmone.*] Metonymia. Species pro genere.

Rubetæ.] Vide Sat. I. v. 70.

659. *Si prægustaret.*] Si nossent virum antidoto munitum, ferro aggrederentur etiam.

Atrides.] Agamemnon Atrei filius Clytemnestræ maritus.

660. *Ter victi regis.*] Mithridatis Regis Ponti, a Sylla primum, deinde a Lucullo, tertio a Pompeio debellati. Vide Cic. pro Lege Manilia.

Pontica.] *Pontus* Asiæ regio venenis inclyta. Virgil. Eclog. 8.

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena,
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.

Medicamina.] Antidotum adversus venena, a Mithridate inventum, & ab ejus nomine Mithridation appellatum, cujus meminit Plinius pluribus locis, lib. 23. cap. 8. componi dicitur e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano; ut qui hoc jejunus sumat, nullum ei venenum nociturum sit eo die. lib. 29. cap. I. antidotum illud e rebus quinquaginta constare ait. lib. vero 25. cap. 2. idem habet quod & Gellius lib. 17. cap. 16. sic scribens. *Anates Ponticas dicunt edendis vulgo venenis victitare: scriptum etiam a Lenæo Cn. Pompeii liberto, Mithridatem illum Ponti regem medicæ rei & remediorum id genus solertem fuisse, solitumque earum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis venenis valeant,* &c. porro idem Mithridates ita sumendo veneno assueverat, ut jam mori volens illud impune & incassum hauriret. Ibid. Hinc Martial. lib. 5. Epigr. 77.

Profecit poto Mithridates sæpe veneno,
Toxica ne possent sæva nocere sibi.

SATIRA

SATIRA VII.

ET spes, & ratio studiorum in Cæsare tantum:
Solus enim tristes hac tempestate Camœnas
Respexit, cum jam celebres notique Poëtæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent; nec fœdum alii nec turpe putarent 5
Præcones fieri; cum desertis Aganippês
Vallibus esuriens migraret in atria Clio.

INTERPRETATIO.

ET expectatio & modus studiorum duntaxat in Cæsare consistunt. *Unus etenim conjecit oculos in Musas hoc tempore afflictas, quando vates insignes & famosi jam niterentur* pretio *comparare balneum* apud *Gabios*, & *Romæ furnos*: *neque pudendum, nec decorum cæteri arbitrarentur esse proclamatores, quando relictis Aganippês vallibus Clio famelica cederet in vestibula.*

ANNOTATIONES.

ET *spes, & ratio.*] Ad Telesinum Poëtam ait artes & studia Romæ a cæteris contemni, cere, steriles esse: ab uno vero Cæsare foveri. *Cæsare.*] Quis ille, pugna non mediocris. Nenem intelligit vetus Schol. absurde quidem. ervam, Trajanum, Adrianum alii volunt: rte aliis, ego adistpulor qui Domitianum. Nec tat quod Sat. 4. false profciderit. Duo me ovent; Paridis histrionis mentio in hac Sati-; & quod Sueton. Domit. c. 9. testatur eum itio principatus liberalem, atque omnes circa largissime prosecutum, &c. Adde Quintil. in rol. lib. 4. ubi Domitianum invocat velut axime præsens ac propitium studiis numen. uidni ergo Juvenalis pariter aut adulatus sit, it quid ab Imperatore factum oporteret, doierit? At Sat. 4. mortuum illum indicat, & it. 1. in fine mortuos se tantum aggredi proetur. Scilicet vivum neminem expresso noine exagitat, mutato vero, hoc liberius infeatur. Hanc porro Satiram primis Domitiani mporibus scriptam cum aliquibus crediderim. d quoniam ad Trojanum aut Adrianum etiam rvenisse dixi Juvenalem, & ab eo hic alterrum merito laudari quibusdam videtur, rem medio relinquimus, nec adversus illos pugre libet.

3. *Respexit.*] Consolatus est, adjuvit, erexit, irgil. Eclog. 1.
Libertas, quæ sera tamen respexit inertem.

4. *Balneolum Gabiis &c.*] Ad vilia quæque nisteria paupertate adigerentur: atque adeo balneariam aut furnariam exercerent, aut certe balneatoribus ac furnariis operam locarent suam: sicut victus habendi causa Cleanthes pridem noctu aquam hauriebat hortulano, pistori vero seu mulieri cuidam farinas pinsebat: ut interdiu Philosophiæ vacaret. Diogen. Laërt. lib. 7.

Gabiis.] In hoc Volscorum oppido, ad viam Prænestinam sito. Vide Sat. 3. v. 192. & Sat. 6. v. 56.

6. *Desertis Aganippês vallibus.*] Abjecto literarum studio, & Musis valere jussis.

Aganippês.] Apollini Musisque sacer locus in Bœotia, vel fons Permessi fluminis. Vetus Schol. Erat & mons ibidem ejusdem nominis: quo videtur Juvenalis respexisse, quod ait, *vallibus.*

7. *In atria.*] Fiebat custos atriensis & ostiarius qui Poëta erat antea: vel ibi stipem, victum, sportulas emendicabat. Forte & designantur atria Cicinii in foro sita, ubi fiebant auctiones, & quo proinde ad eas præcones conveniebant. Cic. pro Quintio. n. 12. *Tollitur ab atriis Liciniis atque a præconum consessu in Galliam Nævius.* Et n. 25. *Ab atriis Liciniis suos necessarios corrogat.* Idem 1. contra Rullum n. 7. *Ut in atriis auctionariis potius quam in triviis & compitis auctionentur.*

Clio.] E Musis una ἀπὸ τȣ̃ κλέȣς dicta, id est, a gloria, quam viris fortibus procurat per historias, quibus illa scribendis præest. Hic ponitur pro quolibet studioso & literato.

Nam

Sic enim in umbra Pieriâ quadrans tibi nullus exhibeatur, dilige appellationem & vitam Machæræ, atque venumda potiùs quod astantibus venumdat, auctio tradita, vas vinarium, tripodes, armariola, capsas, Alcithoen Paccii, Thebaiada atque Tereum Fausti. Id meliùs quàm si coram judice affirmes, aspexi, quod non aspexisti: quamvis hoc agant Equites ex Asia, item Cappadoces agant, & Equites è Bithynia, quos denundato calcaneo transmisit altera Gallia. Attamen nullus deinceps adigetur sustinere laborem Musis indecorum, quisquis sonante facundiam jungit argutis numeris, atque lauream apprehendit.

Nam si Pieria quadrans tibi nullus in umbra
Ostendatur, ames nomen victumque Machæræ;
Et vendas potius, commissa quod actio vendit 1
Stantibus, œnophorum, tripodes, armaria, cista
Alcithoën Paccî, Thebas & Terea Fausti.
Hoc satius, quam si dicas, sub judice, vidi.
Quod non vidisti. Faciant Equites Asiani,
Quamquam & Cappadoces faciant, Equitesq; Bithy
Altera quos nudo traducit Gallia talo. (n
Nemo tamen studiis indignum ferre laborem 1
Cogetur posthac, nectit quicumque canoris
Eloquium vocale modis, laurumque momordit.

ANNOTATIONES.

8. *Nam si Pieria quadrans, &c.*] Si per literas & eruditionem nihil lucri obveniat, aliunde victum quærito & e qualibet arte humili.

Pieria.] *Locus erat ad radices Olympi montis in Thessalia, cui nomen dedit Vates Pierus, qui primus sacrificasse dicitur Musis, quæ Pierides inde vocatæ sunt.* Vet. Schol. Vide quæ ad Sat. 4. v. 36.

Quadrans.] Nummus, pecunia. Vide Sat. 1. versum 121. & Sat. 6. v. 447.

In umbra.] Alii Codices habent, *in arca.*

9. *Ames nomen victumque Machæræ.*] Ama & sequere victum & institutum Machæræ, & sicut ille, præco fias.

10. *Commissa auctio.*] Vendendi cura & provincia tibi commissa a Magistratu, & a dominis rerum venalium.

11. *Stantibus.*] Circumstanti ad emendum turbæ & licitanti.

Tripodes.] Vel mensas, vel ænea vasa ad calefaciendam aquam.

Armaria.] Forte pluteos in quibus libri reponuntur.

12. *Alcithoën Paccî.*] *Nomina fabularum, aut malorum Poëtarum qui eas scripserunt.* Vet. Schol. Porro magna legendi varietas eo loci. Vetus Schol. habet *Alcitheon*, nec explicat amplius. Alii, *Alcinoum*, alii, *Alcinoen*: plures, *Alcyonen*; &, *Bacchi*, pro, *Paccî*, legunt. De *Alcithoe* muliere Thebana, quæ contemptis Orgiis Bacchi, in verspertilionem ab eo mutata est, Ovid. Metamorph. 4. Fab. 1. 7. 12. De *Alcyone* vero Neptuni filia, Ceycis uxore, in avem sui nominis conversa, idem, Metamorphos. 11. Fab. 10. De *Alcinoo* Homer. Odys. 7. Virgil. Georgic. 1. Ovid. &c. *Alcinoe* denique, quæ *Alcyone*, Pleiadum una extitit.

Thebas & Terea Fausti.] Tragœdiam aliquam de Thebarum Regibus, Laio, Oedipo, &c. V de Tereo, de quo Satira præcedenti sub finen *Fausti*, poëtastri cujuspiam.

13. *Dicas sub judice, vidi, &c.*] Falsus test existas, & perjuriis vitam sustentes, rem aug as forte & Censum Equestrem nanciscaris, alii nonnulli.

14. *Faciant Equites Asiani.*] His enim ve liceat esse sceleratis, qui e servis Equites fiun Vide Pers. Sat. 5. v. 79. & seq. & quæ nos bidem annotavimus.

Equites Asiani.] Equites Romani jam, at se vi pridem ex Asia traducti.

15. *Cappadoces.*] Ex ea Asiæ Regione, qu Galatiam inter & Armeniam posita est. Prover apud Suid. τρία κάππα κάκιςα: *Pessima Ca pa tria hæc*; nimirum Cappadocia, Cilicia, Cret

Bithyni.] Ex ea pariter Asiæ minoris part quæ Pontum attingit.

16. *Altera Gallia.*] Galatia, vel Gallo-Græ cia, quæ e Græcis mixta & reliquiis Græc rum, qui Brenno duce vastarunt Græciam, mo Orientem secuti in media Asiæ parte consed runt: teste Floro, lib. 2. c. 11.

Nudo traducit Gallia talo.] Pedibus nudis albis, more pauperum, & mancipiorum venali um ac transmarinorum. Vide Sat. 1. v. 11

17. *Nemo tamen studiis, &c.*] Studiosorur nemo deinceps inopia conflictabitur: nemo li teratus furnos aut balnea conducere, aut victu causa vile opus moliri cogetur, Cæsare jam re spiciente.

19. *Laurumque momordit.*] Verus ac bonu Poëta, qui victor fuerit coronatus lauro Apolli ni sacra: vel qui tali gloria dignum se proba verit: vel δαφνηφάγος & hinc afflatus numin Apollinis. Vide Cœl. Rhodig. lib. 5. c. 7.

Ho

Hoc agite, o juvenes: circumſpicit, & ſtimulat vos,
Materiamque ſibi Ducis indulgentia quærit. 21
Si qua aliunde putas rerum expectanda tuarum
Præſidia, atque ideo croceæ membrana tabellæ
Impletur; lignorum aliquid poſce ocyus, & quæ
Componis, dona Veneris, Teleſine, marito: 25
Aut clude, & poſitos tinea pertunde libellos.
Frange miſer calamos, vigilataque prælia dele,
Qui facis in parva ſublimia carmina cella,
Ut dignus venias hederis, & imagine macra.
Spes nulla ulterior: didicit jam dives avarus 30
Tantum admirari, tantum laudare diſertos,
Ut pueri Junonis avem. Sed defluit ætas,
Et Pelagi patiens, & caſſidis, atque ligonis.
Tædia tunc ſubeunt animos, tunc ſeque, ſuamque
Terpſichoren odit facunda & nuda ſenectus. 35

Illud ſuſcipite, ô adoleſcentes: benignitas Principis circum intuetur, ac vos incitat, & ſibi poſcit materiam. Si ex alia parte credis ſperandum tuis rebus columen aliquod ac propterea repletur papyrus codicis flavi, quære citius ligna quædam, o Teleſine, & Veneris conjugi trade quæ ſcribis; vel include, atque abjectos commentarios blattis vellica. Infelix rumpe pennas & elucubratas pugnas oblitera, qui exiguo in conclavi grandes verſus condis, ut merearis hederam ac effigiem macilentam. Nihil ultra expectandum. Nunc enim *opulentus parcus aſſuevit dumtaxat mirari, dumtaxat encomiis facundos extollere; ſicut juvenes volucrem Junonis. At elabitur ætas* apta *ſuſtinere & mare, & galeam & bipalium: tum* vero *faſtidia mentem penetrant, tum ſenecta eloquens ac denudata & ſe & ſuam Terpſichoren teſtatur.*

ANNOTATIONES.

21. *Materiamque ſibi Ducis, &c.*] Exercendæ munificentiæ dignam quærit occaſionem Cæſar, ideoque eximiæ tantum eruditionis viros, & ingenii non mediocris Poëtas inveſtigat.

22. *Aliunde.*] Quam a Cæſare.

23. *Atque ideo croceæ membrana, &c.*] Libros ſcribis operoſe.

Croceæ membrana tabellæ.] Vide quæ ad Perſ. Sat. 3. v. 10.

24. *Lignorum aliquid poſce.*] Quibus accenſo igne libellos inutiles conſumas, nec perdas amplius oleum & operam.

25. *Veneris, Teleſine, marito.*] Vulcano ignis præſidi. Plaut. Amphityron. Scen. 1.

Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu Concluſum geris? Id eſt, qui laterna facem accenſam portas.

26. *Tinea pertunde libellos.*] Id eſt, tineis ac vermibus pertundendos & abſumendos permitte.

27. *Frange miſer calamos.*] Martial. lib. 9. Epigr. 75.

Frange leves calamos, & ſcinde Thalia libellos,
Si dare ſutori calceus iſta poteſt.

Vigilata prælia.] Carmina quæ vigilando elaboraſti ad bellatorum gloriam, &c.

28. *Qui facis in parva, &c.*] Tu Poëta ſublimis at inops, & in anguſta cella habitans.

29. *Hederis.*] Corona ex hedera quæ Poëtis eximiis & victoribus dari conſueverat. Virgil. Eclog. 7.

Paſtores, hedera creſcentem ornate Poëtam.

Imagine macra.] Statua tibi erigenda apud Apollinem Palatinum, qua tu adumbreris chartis impalleſcens, & labore ſtudioque pertinaci & improbo macer factus. Vide quæ ſunt notanda ad Perſ. Prolog. v. 5.

31. *Tantum admirari.*] Et nihil largiri.

32. *Ut pueri Junonis avem.*] Pavonem. cujus cauda Argi oculis exornata a Junone, teſte Ovid. Metamorph. 1. Fab. 12. Pavonis autem caudæ tot luminibus fulgenti laudes quidem pueri tribuunt; at nedum quid aliud conferant, imo ſi poſſint, pennas detrahunt.

Defluit ætas, &c.] Senſim tranſit ætas juvenilis idonea variis laboribus, ut Agriculturæ, Militiæ, negotiationi apud tranſmarinas gentes.

34. *Tunc ſeque ſuamque Terpſichoren, &c.*] Eruditi ſenio & inopia oppreſſi dolent ſe Muſis ſterilibus juventutem dediſſe, vellentque aliis artibus ætatem impendiſſe, e quibus lucrum proveniſſet, & ſenectuti ac infirmitati præſidium.

35. *Terpſichoren.*] Muſarum hæc una eſt, dicta quod oblectet choreas, nimirum per citharam, cujus inventrix habetur. Τέρψις, *delectatio*, & χόρος.

Accipe

Jam audi astus, ut nihil tibi tribuat is *quem observas. Et Musarum & Phœbi dimisso templo, ipse condit carmina, & Homero soli concedit ob annos millenos. Quod si recites provocatus, existimationis suavitate, domum dabit mutuo Maculonus, ædesque valde ferro munitas imperabit esse utiles, in quibus ostium æmulatur fores anxias. Novit suppeditare libertos in ultima sedium collocatos serie, atque altas assectarum procurabit acclamationes.* At *Patronorum nemo tribuet, quanti conduxeris scamna, & gradus tignis pretio comparatis sustentatos, & orchestram sedibus remittendis contextam. At tamen nos id molimur, & pulverem exiguum sulcamus, a ripam infructuoso vertimus aratro.*

Accipe nunc artes, ne quid tibi conferat iste,
Quem colis, & Musarum & Apollinis æde relict[illegible]
Ipse facit versus, atque uni cedit Homero,
Propter mille annos. At si dulcedine famæ 3[illegible]
Succensus recites, Maculonus commodat ædes.
Ac longe ferrata domus servire jubetur,
In qua sollicitas imitatur janua portas.
Scit dare libertos extrema in parte sedentes
Ordinis, & magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit regum, quanti subsellia constent 4[illegible]
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris
Nos tamen hoc agimus, tenuique in pulvere sulco[illegible]
Ducimus, & littus sterili versamus aratro.

ANNOTATIONES.

36. *Accipe nunc artes.*] Audi jam quantis artibus illudant Poëtis divites Patroni, ne quid opis & pecuniæ illis impertiantur.

37. *Et Musarum & Apollinis, &c.*] Hæc jungunt alii cum præcedentibus, alii cum sequentibus.

Musarum & Apollinis æde.] Ædem Musis extruxit Martius Philippus, Apollini in suo Palatio Augustus Cæsar: Teste Sueton. Octav. August. cap. 29.

38. *Ipse facit versus.*] Patronus dives Poëtarum versibus indigere se negat ipse meliores faciens, suo quidem judicio: verum invita facit Minerva, & adversantibus Musis & Apolline, quorum ædem reliquit & sprevit. Hinc tamen ille sumit ansam & occasionem nihil nummorum colentibus se bonis Vatibus dandi: aut certe versibus eorum laudabiles suis qualibuscumque versibus compensat tantum. Ad rem facit quod Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 4. refert de Augusto, qui Græculo cuidam Epigrammata sibi frequenter offerenti reddidit Epigramma: at paucos denarios callide statim porrigenti summam ingentem numerari jussit.

Homero.] Vide Sat. 6. v. 437.

39. *Propter mille annos.*] Ob antiquitatem dumtaxat: cætera non concessurus: adeo fatuus est. De Homeri ætate apud auctores non convenit. Vetus autem Scholiastes hic ita loquitur: *dinumerato fortasse tempore ad ætatem usque suam, Poëta dixit mille annos fluxisse ab Homero, qui fuit annis urbem conditam centum & sexaginta, post Ilium captum ducentis sexaginta.*

Si dulcedine famæ succensus recites.] Si famæ tantum & honoris captandi causa versus facis.

40. *Recites.*] Recitandi consuetudinem [illegible] apparatum olim sane magnum explicabim[illegible] ad Pers. Sat. 1. v. 15. & seq.

Maculonus.] Dives quidam, ut ille Fronto de quo Sat. 1. v. 12.

Commodat ædes.] At cæteras impensas min[illegible] me suppeditabit.

41. *Ferrata domus.*] Ad exhibendam opulentiam, ornata ferro & ære janua. Plin. lib. 34. [illegible] 3. refert Carvilium Quæstorem inter alia cri[illegible] mina Camillo objecisse, quod ærata ostia i[illegible] domo haberet.

Servire jubetur.] Uti jubet ad recitandun[illegible]

42. *Sollicitas portas.*] Urbis portas be[illegible] tempore, & in metu hostili.

43. *Dare libertos.*] Qui applaudant: & cl[illegible] entes qui acclament.

45. *Regum.*] Optimatum & divitum.

Quanti subsellia constent, &c.] Sumptus fa[illegible] ctos conducendis & disponendis subselliis, [illegible] auditorio præparando, nemo compensabit.

46. *Anabathra.*] *Ἀναβαίνω, ascendo, ἀνά[illegible]* *βαθρον*, scale, pulpitum, subsellium.

47. *Reportandis.*] Quæ conducuntur, ad tem[illegible] pus elocata reportari necesse est, & pretiu[illegible] solvi ex convento.

Orchestra.] Metonymia. Tabulata. Vid[illegible] Sat. 3. v. 178.

48. *Nos tamen hoc agimus, &c.*] Nihilo seg[illegible] nius laboramus, quam si magna spes emolu[illegible] menti incitaret.

In pulvere sulcos ducimus.] Proverbium. I[illegible] est, inutiliter defatigamur versus condendo, pe[illegible] rinde ac si arenosum littus ac sterile solum ara[illegible] remus.

Nan

Nam si discedas, laqueo tenet ambitiosi 50
Consuetudo mali; tenet insanabile multos
Scribendi cacoëthes, & ægro in corde senescit.
Sed Vatem egregium, cui non sit publica vena,
Qui nihil expositum soleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triviale moneta; 55
Hunc, qualem nequeo monstrare, & sentio tantum
Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
Impatiens, cupidus silvarum, aptusque bibendis
Fontibus Aonidum. Neque enim cantare sub antro
Pierio, thyrsumve potest contingere sana 60
Paupertas, atque æris inops, quo nocte, dieque

Etenim si recedas vinculis coercet mos vitii cupidi: plurimos occupat immedicabilis scribendi consuetudo prava, atque in mente malè affectâ inveterascit. At Poëtam eximium, qui non habeat ingenium vulgare, qui commune nihil proferre assueverit, quique notâ publicâ non percutiat versus è trivio, istum qualem ostendere non possum, & percipio dumtaxat, præstat mens solicitudinis expers, amans nemorum, atque idonea potandis Aonidum aquis. Etenim inopia sapiens, & carens pecuniâ, quâ noctu atque interdiu corpus indiget, nequit canere in spelunca Pieria.

ANNOTATIONES.

50. *Si discedas.*] Si velis ac tentes discedere mala consuetudine.

Ambitiosi consuetudo mali.] Ambitio honorum, gloriæ cupiditas, quæ te ad scribendum impellit.

52. *Cacoëthes.*] Apud Medicos est ulceris genus curatu difficile. Cornel. Cels. lib. 5. ubi de carcinom. Plin. lib. 22. cap. 25. &c. alibi, &c. Metaphorice est scribendi libido. Κακὸν *malum*, ἔθος, *mos & consuetudo*, ἦθος, *indoles.*

Senescit.] Diuturnitate invalescit, unde & insanabile.

53. *Vatem egregium.*] Horat. lib. 1. Sat. 4. 43.

Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum; des nominis hujus honorem.

Vena.] Facultas Poëtica. Horat. ad Pison. 409.

Ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium.

54. *Expositum.*] Abjectum, vile, cuivis nomini pervium, facile.

55. *Carmen triviale.*] Inconditum plebeium. Virgil. Eclog. 3.

—Non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen.

In compitis mali Poëtæ sua carmina recitare & venditare consueverant.

Communi feriat moneta.] Stylo vulgari pleno, rudi, inconcinno, scribens. Metaphora a moneta, quæ nota signatur omnibus perspecta, notati, semperque simili. Horat. ad Pison. v.

—Licuit semperque licebit
Signatum præsente notâ producere nomen.

Apuleius 1. Apol. Græcas voces ait a se Latina moneta percussas.

56. *Sentio tantum.*] Concipio mente, intelligo, qualis sit & esse debeat Vates ille egregius, non autem verbis adumbrare queo.

58. *Cupidus silvarum.*] Horat. lib. 2. Epist. 2.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes,
Rite cliens Bacchi somno gaudentis & umbra.

Ovid.

Carmina secessum scribentis & otia quærunt.

58. *Aptusque bibendis fontibus Aonidum.*] Mens enim nisi sit expers curarum, non afflatur numine Musarum & Apollinis, id est, nobile carmen nullum concipit aut parit. Vide Pers. Prolog. v. 1.

59. *Aonidum.*] Musarum, quibus in Aonia Bœotiæ regione sacra quædam loca, fons Hippocrene, mons Helicon, seu Aganippe. Vide supra v. 6.

Cantare sub antro Pierio.] Dignum aliquid Musis & Phœbo promere.

60. *Pierio.*] Vide supra v. 8.

Thyrsumve potest contingere.] Bacchi patrocinium mereri, censeri inter veros Poëtas, adeoque esse rite cliens Bacchi, ut ait Horat. lib. 2. Epist. 2. mox cit. Poëticum furorem concipere, instar Bacchantium armatarum thyrso, id est, hasta pampinis involuta.

Sana.] Sui compos, sobria, non furens, Horat. ad Pison. v. 296.

——Excludit sanos Helicone Poëtas
Democritus.

61. *Æris.*] Plin. lib. 18. cap. 3. *Servius Rex*, inquit, *ovium boumque effigie primus æs signavit.* Et lib. 33. cap. 3. *Servius Rex primus signavit æs. Antea rudi usos Romæ Timæus tradit. Signatum est nota pecudum: unde & pecunia appellata*, &c. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 7. Æs a Jano refert signatum ex una parte, capite Saturni, ex altera, navi, qua ille ad eum pervectus fuerat. Unde ludentes pueri denarios in sublime jactantes, caput, aut navim, exclamant; lusu teste vetustatis. Vide & Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 15. & 24.

Corpus

Satiatus est Horatius, quoties ait, Euboë. Ecquis locus ingenio, nisi quando noster animus duplicis haud patiens sollicitudinis, torquet se versibus tantùm, ac duobus magistris Cirrhæ & Nysæ abripitur? Summi ingenii neque de comparando stragulo stupentis molitio est, intueri currus & equos & vultus Deorum, & quæ Erinnys Rutulum perturbet. Etenim si Maro egeat famulo & qualicumque domo, cuncti serpentes elebarentur e capillis: tuba rauca nihil grande streperet. Petimus ut

Corpus eget. Satur est, cùm dicit Horatius, Euhoë:
Quis locus ingenio: nisi cùm se carmine solo
Vexant, & dominis Cirrhæ Nisæque feruntur
Pectora nostra duas non admittentia curas? 65
Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
Attonitæ, currus & equos, faciesque Deorum
Aspicere & qualis Rutulum confundat Erinnys.
Nam si Virgilio puer & tolerabile desit
Hospitium, caderent omnes a crinibus hydri: 70
Surda nihil gemeret grave buccina. Poscimus ut sit

ANNOTATIONES.

62. *Corpus eget.*] Ad comparandum victum ac vestitum.

Euboë.] Vox qua bacchantes furentes utebantur. Horat. Lib. 3. Od. 19.

Euboë, recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore, turgidum
Lætatur Euboë, parce Liber,
Parce, gravi metuende thyrso.

Quod egregium carmen dum Horatius fundebat, satur erat.

63. *Quis locus ingenio.*] Exercendo, & promendæ industriæ ac venæ diviti.

Se carmine solo vexant.] Nisi cum uni vacatur Poeticæ studio.

64. *Et dominis Cirrhæ Nisæque feruntur.*] Instinctu & afflatu Apollinis & Bacchi.

Cirrhæ.] Urbs erat ad radicem Parnassi montis, Phœbi Sacris & cultu nominata. Martial. Lib. 1. Epigram. 77. ad Flaccum.

Quid tibi cum Cirrha? Quid cum Permessidis unda?
Romanum propius divitiusque forum est.

Nisæ.] Urbs Arabiæ, apud quam Bacchus a Nymphis educatus dicitur, indeq; vocatus Dionysius. Est & *Nysa* mons ac civitas in India ab eodem Baccho extructa, teste Strab. Lib. 15. Hoc etiam nomine appellantur aliæ quædam urbes in diversis regionibus, ubi colitur Liber pater, eidemque sacer unus e Parnassi verticibus. *Nysa* quoque dictus. Vide Diod. Sic. Lib. 4. c. 5. & Lib. 5. cap. 1. Martial. Lib. 4. Epigr. 44.

Hæc juga, quam Nysæ colles, plus Bacchus amavit.

65. *Duas non admittentia curas.*] Hinc rei domesticæ & victus conquirendi: illinc Poetices, studii literarum, & elaborandi carminis.

67. *Attonitæ.*] Valde sollicitæ unde comparare queat cibos & vestimenta, aliaque necessaria ad victum.

Currus & equos, &c.] Ingeniosa mente complecti & nobili versu describere Deorum actiones & majestatem: ut facit Virg. in Æn. passim.

68. *Qualis Rutulum confundat Erynnis.*] Recte depingere Alecto Furiam Rutulorum Regem Turnum terrore complentem, ferentemq; bella Trojanos inter & Latinos. Quod belle exequitur Virg. Æneid. 7.

Rutulum.] Vide Sat. 6. v. 636.

Erinnys.] Invocatur Furia, quod ἐῤῥει τὸν νοῦν *corrumpat mentem*, vel, ut aiunt quidam, ἐρύει id est, *trahat, distrahat*: quæ si valeret etymologia; scribendum foret *Erynnis.* Triplex autem numeratur, Alecto, Tisiphone, Megæra. Et his angues pro capillis affingunt Poëtæ, unde mox noster ait cum Virgilio, *caderent a crinibus hydri.*

70. *Caderent omnes a crinibus hydri.*] Alludit ad Virgilii versus Æneid. 7. mox citandos. Sensus est: omnis illa vis Poëtica, & majestas carminis Virgilio excideret & periret, si necessariis & victui caruisset. Talis enim solicitudo mentem distrahit, ingeniumque enervat. Virg. Æneid. 7. sic habet:

Luctificam Alecto dirarum ab sede Sororum
Infernisque ciet tenebris; cui tristia bella.
Iræ, insidiæque, & crimina noxia cordi, &c.

Et post:

Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus
Diriguere oculi: tot Erynnis, sibilat hydris.
. . . . *Et geminos erexit crinibus angues*
Verbereque insonuit, &c.

Hydri.] *Hydrus*, vel *hydra*, serpens aquaticus.

71. *Surda nihil gemeret grave buccina.*] Id est nihil grave scriberet Virgilius, cum Alecto exhibet populos ad arma excitantem. Æneid 7.

Pastorale canit signum, cornuque recurvo.
Tartaream intendit vocem, qua protinus omne
Contremuit nemus, & silvæ intonuere profundæ

Poscimus ut sit, &c.] Scilicet vellemus & exigimus ab inope Rubreno, ut tam solerter, tanta diligentia, tam diserte scribat Tragœdias, quam veteres illi Tragici Æschylus, Sophocles, Euripides, qui opibus & honoribus affluebant, atque incitabantur.

Non

Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,
Cujus & alveolos & læenam pignerat Atreus.
Non habet infelix Numitor quod mittat amico;
Quintillæ quod donet habet: nec defuit illi 75
Inde emeret multâ pascendum carne leonem
Jam domitum. Constat leviori bellua sumptu
Nimirùm; & capiunt plus intestina Poëtæ.
Contentus famâ jaceat Lucanus in hortis
Marmoreis. At Sarrano, tenuique Saleio 80
Gloria quantalibet, quid erit, si gloria tantùm est?
Curritur ad vocem jucundam, & carmen amicæ
Thebaïdos, lætam fecit cum Statius urbem,

cothurno veterum inferior non sit Rubrenus Lappa, cujus lances atque pallium Atreus oppignerat. Misero Numitori non est quod mittas familiari, est quod det Quintillæ: habuitque is quo jam subactum leonem compararet plurimâ carne alendum. Fera scilicet minori stat impensa; & vatis plus venter devorat. In hortis marmore exornatis *quiescat Lucanus existimationem satis habens. Sed quid bonos quantuscunque Serrano proderit, ac pauperi Saleio, si dumtaxat bonos adest? Properatur ad vocem gratam, & dilectæ poëma Thebaïdis, quando civitatem Statius hilarem effecit,*

ANNOTATIONES.

72. *Rubrenus Lappa.*] Ingeniosus Poëta Tragicus, sed egens tempore Juvenalis vivebat. Vetus Scholiastes.

Cothurno.] Gravi stylo. Vide Sat. 6. v. 34. in simili voce.

73. *Cujus & alveolos, &c.*] Qui dum vacat fabulæ de Atreo scribendæ premitur inopia, cogitur oppignerare supellectilem, ut cibos emat. Comminiscuntur alii Aureum fœneratorem pignoris titulo Rubreni res tenentem. Quod non placet.

Alveolos.] Paropsides, & variam supellectilem. Synecdoche. Vide Sat. 5. v. 88. Item Turneb. lib. 24. cap. 4.

Lænam.] Χλαῖναν penulam, & alia vestimenta. Synecdoche. Vide Sat. 3. v. 283. & Sat. 5. v. 131.

Atreus.] Pelopis & Hippodamiæ filius, Mycenarum Rex; qui Thyesti fratri comedendos apposuit filios ex adulterio ejus cum uxore sua genitos. Cujus horrore convivii, solem aiunt retrocessisse. Vide Sen. Tragic. in Thyeste.

74. *Non habet infelix Numitor.*] Ironice. Infelix sane is qui divitias effundit in luxum ac voluptates, parcus autem est ac sordidus in clientes, amicos, honestos viros.

75. *Quintillæ.*] Amicæ, meretrici.

76. *Emeret multa pascendum carne leonem.*] Et hoc erat in deliciis divitum feras mansuefactas alere. Vide Lampr. in Heliogab. Plin. lib. 8. cap. 8, 9, 16, 17, 52. Gell. lib. 5. cap. 14. Martial. Spectac. Epigram. 10. & Lib. . Epigr. 75, &c.

77. *Constat leviori bellua sumpto, &c.*] Ironice. Poëta nimirum plus devorat quam leo, & majores sumptus facit.

79. *Contentus fama jaceat, &c.*] Lucano quidem rebus omnibus affluenti facile est unam sectari gloriam scribendo carmine.

Lucanus.] M. Annæus Lucanus Cordubensis, Senecæ Tragici nepos, Saleii Bassi & Persii condiscipulus ac familiaris, de bello Pharsalico scripsit carmen, & alia quædam. Oratoribus magis quam poëtis annumerandus, teste Quintiliano L. 10. c. 1. Neroni primum gratiosus, mox ab eo jussus occidi in ætatis flore. Plura lege apud Petrum Crinitum. Vide & Cornel. Tacit. L. 15.

In hortis marmoreis.] Columnis ac statuis marmoreis ædes & hortos exornari pridem institutum. Vide Plin. L. 36. c. 1, 2, & seq.

80. *Serano tenuique Saleio.*] Hi quidem valebant ingenio, cætera egentes, ut vulgo Poëtæ, tempore Juvenalis vivebant. Saleii Bassi meminit Tacitus sestertiis quingentis a Vespasiano donati. Quintil. L. 10. c. 1. vehemens illius & poëticum affirmat ingenium fuisse, nec ipsum senectute maturum. Petr. Crinit. cap. 62. *Laudatur,* inquit, *ab antiquis magnopere Saleius, non tantum ut vir optimus, sed etiam ut Poëta egregius atque absolutissimus. Valde nobilis quidem, at exiguo & tenui censu fuisse traditur.*

82. *Curritur ad vocem jucundam, &c.*] Magnus fit populi Romani concursus ad audiendum Statium Poëma recitantem sonora & suavi, qua pollet, voce: at nemo dat unde vitam sustentet egregius Vates.

83. *Thebaïdos.*] De bello Thebano, Polynicen inter ac Eteoclen fratres Oedipi filios, carmen Epicum Papinius Statius, item Ponticus Poëta, teste Propertio. L. 1. Eleg. 7. at Æschylus & Seneca Tragicum scripsere.

Statius.] Is Neapoli natus nobili genere, Thebaida Libris duodecim complexus, Domitiano Cæsari consecravit; a quo & dilectus & insigni corona donatus aliisque muneribus. Scripsit & quædam alia. Vide Petrum Crinitum L. 4. c. 1.

Promisitque diem: tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi 85
Auditur: sed cùm fregit subsellia versu,
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.
Ille & militiæ multis largitur honorem.
Semestri vatum digitos circumligat auro.
Quod non dant proceres, dabit histrio. Tu Camerinos, 90
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?
Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.
Haud tamen invideas vati, quem pulpita pascunt.
Quis tibi Mecænas? Quis nunc erit aut Proculeius,

ac diem pollicitus est. Tantâ suavitate affectas mentes is delectat, ac tanta plebis cupiditate auscultatur. At postquàm rupit sedilia carminis recitatione, *fame* premitur, *nisi Agaven illibatam Paridi venumdet. Is & belli dignitates plurimis tribuit: Poëtarum digitos auro sex mensium circumvolvit. Quod non donant Optimates, mimus largietur. Tu* posteà *Camerinos & Bareas, in summa colis illustrium vestibula? Pelopea creat Præpositos, Tribunos Philomela. Nihilominus ne invideas Poëtæ, quem suggesta nutriunt. Ecquis tibi Mecænas? Quis erit modò vel Proculeius,*

ANNOTATIONES.

84. *Diem.*] Qua recitaret suum Poëma.

86. *Sed cum fregit subsellia versu.*] Post ingentes eos applausus, esurit, Procerum nemine se patronum ei præbente vel munificum.

Fregit subsellia versu.] Vehementi recitatione & facundia, Hyperbol. vel causa fuit cur scamna frangantur præ nimio applausu. Vide Sat. 1. v. 13.

87. *Intactam.*] Non evulgatum carmen offert histrioni Paridi, quem unum invenit beneficum ac remuneratorem.

Paridi.] Pantomimus Paris duplex fuisse videtur: alter sub Nerone, cujus meminit Suet. Ner. cap. 34. alter sub Domitiano de quo Suet. Domit. c. 3. Martial. lib. 11. Epigr. 14. & noster Sat. 6. v. 87.

Agaven.] Tragœdiam de Agave Panthei matre, de qua Pers. Sat. 1. v. 100, & seq.

88. *Ille & militiæ, &c.*] Paris Domitiano charus, adeo ut eo permittente præfecturas venderet. Hos versus causam exilii fuisse Juvenali ait vetus Scholiastes. Vide Suidam, & Leips. qu. lib. 4. Epist. 20.

Semestri vatum digitos circumligat auro.] Id est, Equites Romanos facit, quorum insigne annulus aureus: hic autem erat duplex, levior alter æstate, alter gravior hyeme gestari solitus, ut notavi ad Sat. 1. v. 28. & seq. Vide Turneb. lib. 20. c. 2. Forte & Juvenalis respicit ad semestres Tribunatus, de quibus Plin. lib. 4. Epist. 4. ubi sic habet: *Calvisium Nepotem valde diligo.———————hunc rogo semestri Tribunatu splendidiorem & sibi & avunculo suo facias.————*

90. *Quod non dant proceres, dabit histrio.*] Hic versiculus exilio Juvenalis occasionem præbuit.

Quod non dant proceres.] Præmia, dignitates.

Histrio.] Ab Histria dictus; inde enim petiti olim histriones ac ludi. Festus. Aliter tamen Liv. lib. 7. c. 2. & Valer. Maxim. lib. 2. c. 4. qui Tusco verbo histriones dici, & ex Hetruria vocatos affirmant ludiones.

Tu Camerinos, &c.] Et tu nobilium favorem deinceps credes ambiundum? Scilicet. His liberalior est Paris erga Poëtas & Literatos.

Camerinos.] Horum maxime illustris Sulpitius Camerinus, qui Athenas missus ad Solonis leges perquirendas.

91. *Bareas.*] Vide Sat. 3. v. 116.

92. *Præfectos Pelopea facit.*] Paris facit Præfectos in mercedem oblati sibi Poëmatis de Pelopea.

Pelopea.] Hæc Thyestis erat filia, e qua ipse genuit Ægisthum Clitemnestræ mœchum & Agamemnonis interfectorem. Vide supra v. 73. ad vocem, *Atreus.*

Philomela.] Carmen de *Philomela*, de qua Sat. 6. v. 644. ad vocem, *Progne.*

Tribunos.] Militares nimirum. Vide Sat. 3. v. 313. Alex. ab Alex. lib. 1. c. 5, &c.

93. *Vati.*] Ipsi fortasse Satio, quem a Juvenale carpi volunt quidam, eo quod nimium gloriaretur a Domitiano se laurea coronatum, quem tamen honorem ab Imperatore nactus esset potius ob Paridem ipso Imperatori dilectum, Statii fautorem.

Quem pulpita pascunt.] Qui victitat e Poëmatis, quæ recitat e pulpito, vel e Tragœdiis, quas histrionibus vendit in Theatro exhibendas. Horat. ad Pison. v. 279.

Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis.

94. *Quis tibi Mecænas.*] Ubi nunc patronos, quales pridem, invenias?

Mecænas.] Is Horatio decantatus, in ipsum aliosque Literatos adeo munificus, ut Mecænates dicantur exinde omnes studiosorum patroni.

Proculeius.] De eo jam Sat. 1. v. 40.

Aut

ut Fabius? Quis Cotta iterum? Quis Lentulus alter? 95
Tunc par ingenio pretium. Nunc utile multis
Pallere, & vinum toto nescire Decembri.
Vester porro labor fœcundior, historiarum
Scriptores: petit hic plus temporis, atque olei plus.
Namque oblita modi millesima pagina surgit 100
Omnibus, & crescit multa damnosa papyro.
Sic ingens rerum numeros jubet, atque operum lex.

vel Fabius? Quis Cotta rursum? Quis secundus Lentulus? Tum erat *merces æqualis ingenio.* At *modo fructuosum plurimis impallescere, atque merum ignorare integro Decembri. At vestra opera fertilior est, ô Historici: hæc plus moræ plusque olei deposcit. Etenim cunctis accrescit pagella millesima limitis immemor, ac multiplicatur perniciosa* ob *chartam plurimam. Ita vult magna rerum copia, & scriptionis regula.*

ANNOTATIONES.

95. *Fabius.*] De Fabiis, Sat. 2. vers. 146. Sat. 6. v. 266. Q. Fabii Maxim. liberalem animum commendat Valerius Max. Lib. 4. c. 8. Alii hic intelligunt Fabium illum Maxim. ad quem Ovid. Lib. de Ponto plures Elegias inscribit.

Cotta.] Sat. 5. v. 109. Ovid. de Ponto, Lib. . Eleg. 8. & Lib. 3. Eleg. 2, & 5.

Lentulus.] Lentulorum dignitatem ac virtutes passim Tullius commemorat.

96. *Tunc par ingenio pretium.*] Olim ingeniosi Poëtæ muneribus cumulabantur. Plin. lib. . Epist. ult. sic loquitur: *Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus, aut pecunia ornare: nostris vero temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc imprimis exolevit. Nam postquam desimus laudanda facere, laudare quoque ineptum putamus.*

Nunc utile multis.] Legunt nonnulli, *tunc*, iterum, ut sit expolitio prioris sententiæ. Alii, *nunc*, ut sit antithesis, hoc fere sensu: nunc autem alia non est utilitas studiosis, præter ipsum studium, ac studii incommoda, quæ sunt pallere, & genium defraudare.

97. *Pallere.*] Vide Pers. Sat. 5. v. 62.

Vinum nescire.] Ad vacandum scriptioni liberius. Cicer. Tusc. 5. n. 100. *Quid quod, ne mente quidem recte uti possumus multo cibo & potione completi?* Contrarium statuit Horatius Lib. 1. Epist. 19. ubi vinosum Homerum, Enniumque & alios Poëtas similiter vinosus esse debere affirmat.

Toto Decembri.] Seu cum dies breviores, atque longiores lucubrationes fiunt; seu ipso tempore Saturnalium, quo vel continentissimi genio pluscŭlum indulgent. Erat enim December Saturno sacer, & Saturnalia celebrabantur eo mense per triduum, seu per dies septem, addendo Sigillaria. Initium sumebatur 16 Kal. Januarii, id est, 17. Decemb. In his Feriis epulantibus servis famulabantur ac ministrabant domini: & quisque vino dapibusque liberius se recreabat. Vide Macrob. Lib. 1. cap. 7. & 10. Senec. Epist. 18. & 47. Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 22. at præ cæteris Athen. Lib. 14. cap. 10. ubi morem ac celebritatem Saturnalium a Græcis ad Romanos fluxisse egregie asserit, ac diserte explicat. Sueton. Claud. cap. 5. *quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria missos*, refert. Et Calig. cap. 17. *Diem Saturnalibus adjecit, appellavitque Juvenalem*, inquit.

98. *Vester porro labor*, &c.] Ironice. At historiarum Scriptoribus major fortasse utilitas, majusque e labore lucrum.

99. *Petit hic plus*, &c.] Alii legunt, *petitur plus*, &c. id est, ad scribendam historiam plus temporis in perquirenda rerum veritate desideratur, & plus olei in lychno ad lucubrandum atque vigilandum.

100. *Oblita modi millessima*, &c.] Sine mensura & modo crescit volumen multiplicibus paginis conscriptum.

101. *Multa damnosa papyro.*] Unde & pecuniæ multum impenditis, emendo plurimum papyri ad historiæ volumen scribendum multiplex.

Papyro.] Plin. lib. 13. cap. 11. chartæ usum non fuisse ante Alexandri Magni victoriam ex Varrone, affirmat. At doctiores sic interpretantur, ut velit tantum Plinius, usum chartæ communem & publicum tunc solum fuisse, antea tamen inventum. Ibid. Plin. ita pergit: *In palmarum foliis* (alii legunt *malvarum*) *primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris* ——————— *postea promiscue patuit usus rei qua constat immortalitas hominum. Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti* —— ——— *præparantur ex ea chartæ, diviso acu in prætenues sed quam latissimas fissuras.* Vide citat. Plin. Lib. cap. seq.

102. *Rerum.*] Scribendarum.

Operum lex.] Vide Cic. 3. de Oratore, ubi de historia, ejusque legibus.

Quæ tamen inde ſeges? Terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit hiſtorico quantum daret acta legenti?
Sed genus ignavum, quod tecto gaudet & umbra:
Dic igitur quid cauſidicis civilia præſtent 106
Officia, & magno comites in faſce libelli?
Ipſi magna ſonant; ſed tunc cum creditor audit
Præcipue, vel ſi tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.
Tunc immenſa cavi ſpirant mendacia folles, 111
Conſpuiturque ſinus. Veram deprendere meſſem
Si libet: hinc centum patrimonia cauſidicorum,

Attamen quis exinde fructus? Quæ utilitas humum proſcidiſſe? Ecquis hiſtoriarum ſcriptori largiretur, quantum donaret acta perlegenti? At gens eſt pigra, quæ delectatur domo atque umbra. Eloquere ergo quid cauſarum actoribus afferant lucri *civilia miniſteria, & comitantes in grandi congerie commentarii? Illi multum vociferantur, tum vero præſertim, quando creditor auſcultat, aut ſi latus pulſaverit* alius *eo vehementior, qui magno cum volumine accedit ad incertum debitum. Tum folles concavi exhalant falſa ingentia, & ſinus ſputis aſpergitur. Veram frugem ſi placet cognoſcere; inde centenorum rabularum,*

ANNOTATIONES.

103. *Terræ quis fructus apertæ.*] Terram proſcidiſſe, araſſe, coluiſſe. Metaphora. Id eſt, deſudaſſe in perquirenda ſcribendaque diligenter rerum veritate.

104. *Acta legenti.*] Vel actuario e commentariis publicis decreta legenti & recitanti, vel Juriſconſulto evolventi leges, & ſcripta ad litem pertinentia.

105. *Sed genus ignavum.*] Dicet forſan aliquis, nihil dari Hiſtorico, quippe qui videatur iners, domi ſedens, & ocioſe ſcribere hiſtoriam. Et Juvenalis reſpondet: ergo actuoſis cauſidicis multum dari debet: hi enim in foro magna vocis & laterum exagitatione & contentione cauſas agunt.

Tecto.] Plures codices habent *lecto*: in quo ſtudebant, & ſcribebant ſæpe Veteres. Senec. Epiſt. 67. *Gratias,* inquit, *ago ſenectuti, quod lectulo me affixit: lucubratorio,* non *dormitorio,* inquit Lipſius ibid. ubi & affert hunc Juvenalis locum, legitque, *lecto gaudet*, &c. Et Epiſt. 72. *Quædam & inciſio ſcribere poſſis: quædam lectum & otium & ſecretum deſiderant.* Perſ. Sat. 1. verſ. 53.

Lectis ſcribitur in citreis.

Umbra.] Id eſt, quiete, otio, receſſu.

106. *Civilia officia.*] Civibus præſtita per actiones forenſes, & cauſas civiles, quas perorant.

107. *Comites in faſce libelli.*] Colligati in faſciculum libelli, quos in forum ad rem probandam deferunt.

108. *Cum creditor audit.*] Tum contendit vocem maxime cauſidicus, cum adeſt & audit is pro quo dicit.

109. *Si tetigit latus.*] Si urgeat & inſtet.

110. *Qui venit.*] Vel ipſe creditor debitum repoſcens, vel debitor refellens, vel alter advocatus, vel pragmaticus cauſidico verba legis ſuppeditans, ut volunt Calderinus, & Mancinellus, aliique.

Codice.] Vel juris ac legum; vel accepti & expenſi tabulis.

Nomen.] Ita vocatur id omne quod in tabulas refertur, in ſcripto ejus, cui vel acceptum, vel expenſum fertur, nomine. Cicero pro Q. Roſc. Com. n. 4. *Non refert parva nomina in codicem? Imo omnes ſummas. Leve & tenue hoc nomen?* CCCIↃↃↃ *ſunt, &c.* Ver. 3. n. 28. *nomina ſua exegiſſe.* Verr. 7. n. 17. *Pecuniam ſibi eſſe in nominibus, numeratam in præſentia non habere.*

111. *Immenſa ſpirant mendacia.*] Rabularum iniquam impudentiam notat, qui per fas & nefas conantur vincere.

Folles.] Buccas explicat vetus Schol. alii, pulmones ſpirandi vim habentes. Sic clamoſam & contentioſam exprimit orationem Juvenalis poſt Horatium & Perſium, quem vide Satiræ quintæ verſu decimo & ſeq. & quæ nos ibidem.

112. *Conſpuiturque ſinus.*] Cauſidicus fervide perorans ſalivam deſpuit in ſuas veſtes ſinuoſe convolutas.

Veram deprendere meſſem.] Paulo ante dixit: *Quæ tamen inde ſeges?* Hic ergo reſpondet: *Veram deprendere meſſem, &c.* unde minus ſapiunt qui legunt, *verum deprendere, &c.*

Veram deprendere meſſem ſi libet, &c.] Si forenſis iſtius laboris quæ ſit merces, quæras; Lacertam unum reperies tantumdem lucrari, quantum cauſidicos centum.

113. *Hinc centum patrimonia cauſidicorum, &c.*] Velut in libra expendens, hinc in lance una pone bona centum tabularum, illinc in altera ſolius Lacertæ divitias, & vide illa ab his adæquari, vel ſuperari.

Parte alia solum Ruffati pone Lacertæ.
Consedere Duces: surgis tu pallidus Ajax, 115
Dicturus dubia pro libertate, Bubulco
Judice. Rumpe miser tensum jecur, ut tibi lasso
Figantur virides scalarum gloria palmæ.
Quod vocis pretium? Siccus petasunculus, & vas
Pelamidum, aut veteres, Afrorum epimenia, bulbi;
Aut vinum Tiberi devectum, quinque lagenæ 121

aliunde Rubri Lacertæ dumtaxat bona statue. Consedere Duces; exurgis tu pallens Ajax, oraturus pro ancipite libertate, arbitro Bubulco. Infelix disrumpe extensum hepar, ut fesso tibi virentes palmæ graduum ornamenta appendantur. Ecquæ merces orationis? Arida perna, & vas pelamidum: vel bulbi vetusti, Africanorum menstrua munera; *vel merum Tiberi deportatum, quinæ lagenæ,*

ANNOTATIONES.

114. *Ruffati.*] Induti veste Russa, id est, rubra, vel purpurea.

Ruffati pone Lacertæ.] Magna certe hic legendi varietas. Emendant quidem: *rus Sati pone Lacertæ:* ut dives fuerit quidam nomine *Satus Lacerta*, cujus villa tanti sit, quanti bona centum causidicorum. Alii dicunt *Lacertam esse* militis fictum nomen: porro militibus in usu fuisse vestes rubras, ut per coloris similitudinem sanguis e vulneribus defluens minus appareret. Alii cum vet. Schol. legunt, *Lacernæ*, quem aiunt sub Domitiano ex aurigandi peritia divitem factum, & hinc purpureis vestibus indui.

115. *Consedere Duces.*] Sumptum ex Ovid. Metam. 13. Fab. 1. ubi de armis Achillis Ajax cum Ulysse discepat coram Ducibus Græcorum. Hic *Duces* pro Judicibus, & mox, *Ajax*, pro Causidico ponuntur.

Pallidus.] Præ timore, ne perinde ut Ajax olim, ita modo tu causa cadas & vincaris.

Ajax.] Telamonis erat filius, Græcorum post Achillem fortissimus, quod ab Ulysse victus in judicio fuisset, ira percitus ad insaniam usque: quod autem furens egerat, mente restituta resciens, præ verecundia & dolore, seipsum interemit. Vide Sophoclis Ajacem flagellif.

116. *Dubia pro libertate.*] Pro homine, de quo quæritur, sitne servus an liber existimandus. Sicut Tullius pro Archia dicens jus ei civitatis asseruit.

Bubulco.] Vel intelligit C. illum Attilium Bubulcum, qui fuit Consul cum T. Manlio Torquato; vel per contemptum Judicem notat agrestem & imperitum bubulci similem, respiciens ad morem Judices eligendi tres e singulis Tribubus perinde rusticanis ac urbanis, Ascon. Ped. in 2. Verrin. vel denique meminerat Juvenalis, quod refert Sueton. Jul. cap. 80. *Peregrinas a Cæsare in Senatum allectos:* unde & Augustus *correxit numerum affluentem deformi & incondita turba Senatorum, inter quos erant etiam indignissimi, quos vulgus abortivos, sive Orcinos vocabat*, teste Sueton. Octav. cap. 35.

117. *Rumpe miser tensum jecur.*] Tu jam latera, pulmones, & jecur bili plenum & accensum fatiga vociferando, & vanæ gloriæ plusculum serviendo, aut lucello tenui.

118. *Figantur virides scalarum gloria palmæ.*] Ex more palmis exornetur vel janua tuæ domus, vel gradus pulpiti e quo dixeris causam, atque viceris. Martial. Lib. 7. Epigr. 27.

Sic fora mirentur, sic te palatia laudent,
Excolat & geminas plurima palma fores.

Scalarum gloria.] *Apud veteres advocatorum armaria scalas habebant*, inquit vet. Schol. Alii pauperiem causidicorum hinc aiunt notari, qui habitarent in cœnaculis, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: quas proinde in victoriæ signum palmis integerent.

119. *Siccus petasunculus.*] Exiguus petaso, vetustate exuccus. Vide Mart. Lib. 3. Epigr. 55.

Vas Pelamidum.] Plenum pisciculis istis, qui sunt minores thynni, dicti a πηλȣ̃ *limo.* De his vide Athen. Lib. 1. cap. 14. Plin. Lib. 9. c. 15. & Lib. 32. cap. 11.

120. *Afrorum.*] Alias *Maurorum.*

Epimenia.] Vox Græca, quasi pensio menstrua, id est, xenia vel dona, quæ Afri missitabant Romanis quot mensibus ad conciliandos eos sibi. Sunt qui legant, *ormenia*, id est, caules, alii *epimendia*, sed istos egregie suggilat Casaubonus in Athen. Lib. 2. cap. 22.

Bulbi.] Tubera, allia, cepæ, squillæ, omnesque radices rotundæ & tunicatæ. Athen. Lib. 2. c. 23. de *bulbis* multa & varia; ubi & Proverbium, *Bulbum si expetis, qua impensa gloriam sis adepturus, cogita.* Theophr. Hist. Lib. 7. c. 13. & ex his Plin. L. 19. cap. 3. dulces adeo bulbos in Taurica Chersoneso nasci refert, ut crudi mandantur: post quos optimi sint in Africa, deinde in Apulia. Quidam legunt, *bulli*, id est, pisciculi viliores ut interpretatur e veteri glossa Lipsius Epist. quest. Lib. 4. Epist. 25. ubi sperni vetat lectionem de bulbis vulgatam.

121. *Vinum Tiberi devectum.*] Quinque lagenæ vini parum laudati, nempe Romam advecti secundo flumine ex Hetruria, seu Veiis, &c. non autem quod sit adverso Tiberi deportatum vel e transmarinis regionibus, vel etiam e Campania, exquisitum.

si quater perorasti. Quod *si obvenerit* nummus *unus aureus, ex eo detrahuntur portiones pragmaticorum, secundum pactum. Æmilio donabitur quantum postulabit: ac nos perite magis peroravimus. Nam illius in atrio est currus ex ære, proceri quadrijuges ipseque generoso* ad *bellum* equo *insidens telum inflexum procul intentat, ac effigie coclite molitur certamina. Ita Pedo commiscet, Matho succumbit: ille est finis Tongilli, qui grandi cum rhinocerote lavari consuevit, & cœnosa multitudine cruciat balnea, & oblongo palo Medos adolescentes per forum onerat,*

Si quater egisti; si contigit aureus unus,
Inde cadunt partes, ex fœdere pragmaticorum.
Æmilio dabitur quantum petet: & melius nos
Egimus. Hujus enim stat currus aheneus, alti 125
Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci
Bellatore sedens curvatum hastile minatur
Eminus, & statuâ meditatur prælia luscâ.
Sic Pedo conturbat, Matho deficit; exitus hic est
Tongilli, magno cum rhinocerote lavari 130
Qui solet, & vexat lutulenta balnea turba,
Perque forum juvenes longo premit assere Medos;

ANNOTATIONES.

123. *Inde cadunt partes,* &c.] Si detur causidico nummus aureus, hunc non habet integrum sibi, sed ex fœdere partiri debet cum pragmaticis, pro collocata sibi opera.

Pragmaticorum.] Hi juris & legum admodum periti, causidicis aderant, & verba solemnia, formulasque suggerere satagebant. Cicero de Oratore I. eorum meminit, aitque viles fuisse homines, qui mercede conducti oratoribus se ministros præbebant in judiciis. Vide & Quint. Lib. II. cap. 3.

124. *Æmilio.*] Illustri diviti causidico.

Melius nos egimus.] Atqui nos pauperes melius causam diximus: cur igitur non æquam mercedem accipimus?

125. *Hujus enim stat, &c.*] Verum enimvero Æmilius in porticu ostentat insignia nobilitatis, æreum currum, quo majorum aliquis triumphavit, imo & statuam equestrem sibi erectam.

126. *Quadrijuges.*] Equi ad currum quatuor. Vide initium Sat. 8.

Ipse feroci, &c.] Ipsis etiam causidicis ponebantur statuæ Equestres. Mart. Lib. 9. Epigr. 70.

> *Tam grave percussis incudibus æra resultant,*
> *Causidicum medio cum faber aptat equo.*

127. *Curvatum.*] Tam affabre statua efficta est, ut hastile quod intentat ac minatur, videatur tremere, adeoque curvari, & mox jactandum.

128. *Meditatur prælia lusca.*] Sive quod obliquum caput alterum dumtaxat oculum ostendebat: sive quod effigies exhiberet virum altero clauso oculo certius ictum dirigentem. Vid. Pers. Sat. I. v. 66.

129. *Sic Pedo conturbat, &c.*] Quoniam divitibus causidicis quamvis inferioris meriti merces amplior tribuitur: hinc tenuiores simulant se opulentos. Qua fit ut ære se alieno obruant.

Pedo.] Causidicus quispiam.

Conturbat.] Verbum Juris, id est, decoquit, dilapidat: æs alienum vetus non solvit, & novum contrahit: rationes debitorum congerit commiscet, conturbat. Cic. pro Cn. Plancio *Verum fac me multis debere, & in iis Plancio utrum igitur me conturbare oportet: an hoc nomen, quod urget, nunc cum petitur dissolvere?*

Matho.] Alius causidicus, de quo Sat. I.

Deficit.] Legunt aliqui, *dejicit,* perperam videtur.

Exitus hic est Tongilli.] Ut Pedo, Mathoque perinde succumbentis, dum vult opes ostentare ut plus lucretur.

130. *Rhinocerote.*] Vase oleum guttatim fundente; gutto, quo in balneis utebantur e cornu tauri pauperes, at divites e cornu rhinocerotis Vide Sat. 3. v. 263. Porro *Rhinoceros* a ῥὶν & κέρας dicitur animal unius in nare cornu, ut ait Plin. Lib. 8. cap. 20. & Diod. Sic. Lib. 4. cap 3. ubi *rhinocerotis* naturam, & ad vincendum elephantum industriam uterque referunt.

131. *Vexat lutulenta balnea turba.*] Servi plurimis, qui per cœnosa dominum secuti a balnea, magno strepitu jam ei famulantur, quo molestiam creat iis qui simul lavantur.

132. *Perque forum juvenes, &c.*] Dum lectica per forum vehitur, oneratque lecticarios.

Assere.] Pertica duplice, qua sustinetur a deportatur sella seu lectica. Vide Satiram 3 v. 245.

Medos.] Servos e Media, lecticarios, legunt alii *Mœsos.* Hi quidem a Romanis subacti non ita vero Medi. Mœsa Europæ regio Euxino mari proxima. Media Asiæ pars Assyriæ juncta, ampla valde & nominata pridem ob diuturnum ejus per annos plus trecentos imperium, Assyriis quidem ereptum per Arbacem Sardanapali interfectorem, & sub aliis octo sequentibus Medorum regibus continuatum, post eaque translatum ad Persas.

Empturus

mpturus pueros, argentum, myrrhina, villas.
pondet enim Tyrio ſtlataria purpura filo.
t tamen hoc ipſis eſt utile: purpura vendit 135
'auſidicum, vendunt amethyſtina: convenit illis
t ſtrepitu, & facie majoris vivere cenſus.
ed finem impenſæ non ſervat prodiga Roma.
Ut redeant veteres, Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, niſi fulſerit annulus ingens.
eſpicit hoc primum qui litigat, an tibi ſervi 141
cto decem comites, poſt te an ſit ſella, togati
nte pedes. Ideo conducta Paulus agebat

empturus ſervos, argentum, myrrhina, prædia. Nam fidem facit ampla, purpura Tyrio filo. Ac nihilominùs id eis fructuoſum eſt: purpura venundat cauſarum actorem, venumdant amethyſtina. Prodeſt ipſis vitam agere & ſonitu, & ſpecie majorum opum. At profuſa Roma modum ſumptibus non ponit. Si priſci revivifcant, Tullio nullus donaret nummos ducentos, niſi micaret magnus annulus. Id imprimis obſervat qui litem *bet, utrùm* habeas *tu ſervos octo, aſſeclas decem, utrùm poſt te ſit lectica, ante pedes* verò *togati. Idcircò Paulus dicebat Sardonyche conductâ,*

ANNOTATIONES.

133. *Empturus pueros, &c.*] Ut divitias ontet.
Argentum.] Argentea vaſa.
Myrrhina.] Vide Sat. 6. v. 156. & quæ nos d.
134. *Spondet enim, &c.*] Pretioſa Tongilli ſtis ipſi pro ſponſore eſt.
Tyrio.] Vide Sat. 1. v. 27.
Stlataria purpura.] Quaſi ſenatoria veſtis, tus e purpura clavus. Vide Sat. 1. v. 106. & æ notavimus ibid. Porro *ſtlatum* pro *latum*, ut & *ſtlotum* pro *lotum, ſtlitem* pro *litem* vetes dixere, teſte Feſto: apud quem etiam *ſtlata* : navigium latum magis quam altum: unde *ataria purpura* hic intelligi poſſet mari advea e Tyro. Alii a *ſtlata* rate pyratica, per *atariam* purpuram, intelligunt veſtem purpuam quaſi fallentem ac deprædantem clientes, i ambiunt cauſidicos ſumptuoſe veſtitos, eiſque agnam ſponte mercedem tribuunt.
Purpura.] Plin. lib. 9. c. 36. & ſeq. de rpuræ natura, uſu, pretio, antiquitate, variis rique generibus multa.
135. *Hoc ipſis utile eſt.*] Lucrum eis affert nbitioſa oſtentatio divitiarum.
Purpura vendit Cauſidicum.] Tanti locabit vendet operam ſuam cauſidicus, quantum faus & ſplendoris habuerit in veſtibus, & quanm ſe jactaverit.
136. *Amethyſtina.*] Veſtimenta violacei coris, qualis eſt in amethyſto lapillo, de quo lin. lib. 21. c. 8. & lib. 37. c. 6, & 9.
137. *Et ſtrepitu & facie, &c.*] Conducit illis hibere ſe ditiores quam ſint, alias enim non nducerentur, atque egerent.
Strepitu.] Celebritatem ſuam ac famam ventando.
Cenſus.] Bonorum æſtimatio, ipſaque bona nſus appellantur paſſim apud Auctores. Cic err. 4. num. 131. *Siculi ex cenſu quotannis tributa conferunt, &c.*
138. *Sed finem impenſæ, &c*] Ambitioni, vanitati, luxui tam dedita Roma, ut jaceat quiſquis non ſplendet. Hinc Seneca Epiſt. 50. *Erramus,* inquit, *& dicimus: non ego ſum ambitioſus, ſed nemo Romæ poteſt aliter vivere; non ego ſumptuoſus: ſed urbs ipſa magnas impenſas exigit.*
139. *Ut redeant veteres.*] Nonnulli Codices loco iſtarum vocum, habent *fidimus eloquio?*
Veteres.] Inſignes illi Oratores, Cicero, Craſſus, Hortenſius, &c. vel, e Græcis Demoſthenes, Æſchines, Iſocrates, &c.
140. *Niſi fulſerit.*] Niſi dives fuerit, aut ſaltem opes oſtentarit, quantumvis peritus, erit deſpectui.
Annulus.] In digito. Vide Sat. 1. v. 28.
141. *An tibi ſervi, &c.*] An ſumptuoſus adſit oratori comitatus, potius quam quæ facundia.
Servi octo.] Lecticarii octophoron geſtantes, ad pompam & faſtum. Vide Sat. 1. v. 64.
142. *Comites.*] Clientes officioſe deducentes ad forum. Vide Sat. 1. v. 96. 119. 132.
Sella.] Vel Lectica per vias ſubſequens; vel ſedile, ſeu ſella, quaſi pulpitum, in foro, e quo magnifice dicas & perores, & in quo, cum libuerit, ſedeas.
Togati ante pedes.] Clientes, vel amici, honoris cauſa præeuntes, Anteambulones vocat Martialis. Ejus vide Epigr. 7. & 49. lib. 3. & Juvenal. Sat. 1. v. 96. & quæ nos ibid.
143. *Ante pedes.*] *Circum pedes ſunt obſequia ſervorum, ante pedes amicorum:* ait Turneb. lib. 3. c. ult.
Conductâ.] Caute, ut dives appareret, pluſque mercedis acciperet.
Paulus.] Is cauſidicus, pariter ut Coſſus, & Baſilus. Sed hi minus celebres, quia pauperiores.

& idcircò pretio *majori dicebat, quàm Coſſus, quàm Baſilus. Infrequens eloquentia ſub paupere veſtimento. Ecquando fas eſt Baſilo matrem exhibere lacrymantem? Ecquis Baſilum toleret diſertè perorantem? Te ſuſpiciat Gallia, aut magis oratorum altrix Africa, ſi vis dare pretium linguæ. O Vetti, cor ferreum, inſtituis* ad benè *pronuntiandum, quando ſchola copioſa diros Tyrannos enecat? Etenim quælibet mox prælegerat ſedens, ea ipſa ſtans pronunciabit, & eadem iiſdem verſiculis repetet. Ingeminatâ braſſica perimit infelices præceptores.*

Sardonyche, atque ideò pluris, quàm Coſſus agebat,
Quàm Baſilus. Rara in tenui facundia panno. 145
Quando licet flentem Baſilo producere matrem?
Quis benè dicentem Baſilum ferat? Accipiat te
Gallia, vel potius nutricula cauſidicorum
Africa, ſi placuit mercedem imponere linguæ.
Declamare doces, ô ferrea pectora Vectî, 150
Cum perimit ſævos claſſis numeroſa Tyrannos?
Nam quæcunque ſedens modò legerat, hæc eadem ſtans
Proferet, atque eadem cantabit verſibus iiſdem.
Occîdit miſeros crambe repetita magiſtros.

ANNOTATIONES.

144. *Sardonyche.*] Annulo, in quo pretioſa gemma ſardonyx. Vide Perſ. Sat. 1. v. 16.

145. *Rara in tenui facundia panno.*] Ex opinione vulgi, cui averſatur illud Cæcilianum: *ſæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.* Cic. Tuſcul. 3. n. 56.

146. *Quando licet flentem Baſilo, &c.*] Quis tenui cauſidico gravem cauſam committit, in qua liceat v. g. matrem producere pro ſalute filii ſupplicantem apud Judices. Vide Cic. Verr. 3. pro Fonteio in perorat. &c.

147. *Accipiat te Gallia, &c.*] Perge in Galliam vel Africam, ibique vendita oratoriam facultatem: nam Romæ non facundia tam ſpectatur in cauſidico, quam faſtus & pompa veſtium atque comitatus.

148. *Gallia.*] Europæ nobiliſſima portio, Rheno, Oceano, Alpibus ac Pyrenæis clauſa, Romanis primum, deinde Francis domita. De hac ſatius erit non plura, quam non ſat magna dicere. At quod facit ad rem præſentem, in ea, Lugduni ſcilicet, facundiæ certamen, de quo vide Sat. 1. v. 44. Unde & facundam vocat Sat. 15. v. 111. optimorum ingeniorum feracem ignorat nemo: etiam oratores inſignes habuiſſe dicemus alibi, & teſtis Quintil. loco mox citando.

Nutricula cauſidicorum.] Seu quod litigioſæ regiones illæ Gallia & Africa, ſeu quod eximios oratores tulerint. Quint. L. 10. c. 1. præſtantiſſimos ait fuiſſe Jul. Africanum, & Domit. Afrum. At hic Nemauſenſis erat, & florebat ſub Nerone. Et cap. 3. *Julius Florus,* inquit, *in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demum exercuit eam) princeps, alioqui inter paucos diſertus, &c.*

149. *Africa.*] Hæc Romanis ampla ſeges & terroris & gloriæ, vel ob unam Carthaginem; unumque Annibalem: Nobis autem Chriſtianis valde memorabilis, quod tot præclara Religionis noſtræ lumina genuerit, Tertullianum, Cyprianum, Auguſtinum, &c.

Mercedem imponere linguæ.] Si vis æſtimari ob eloquentiam, & ex ea quæſtum facere.

150. *Declamare doces, &c.*] Jam ad Rhetores tranſit, expenditque num digna merces iis detur, ac magnis eorum laboribus æqualis.

Ferrea pectora.] Quippe quæ moleſtam admodum puerorum inſtitutionem ſuſcipiant & exequantur ſine ullo fere lucro.

Vecti.] *Vectius* ſeu *Vettius,* celebris Rhetor. Ejus meminit Plin. Lib. 29. cap. 1. ponitur hic pro quolibet declamandi magiſtro.

151. *Cum perimit ſævos, &c.*] Ingens numerus diſcipulorum recitat ſuam quiſque compoſitionem & orationem de perimendis tyrannis. Quod ſane præceptoris patientiam exhaurit. Alii ſic interpretantur: *O Vetti, ſane tu ferreus, quem non frangit durus ille docendi labor, ad quem velut ad ſummum tormenti genus Dii vindices compulerunt Dionyſium Siciliæ Tyrannum.* Is enimvero Imperio exutus in ludo literario Corinthi conſenuit.

Claſſis.] Quintil. Lib. 1. cap. 2. *Pueros,* inquit, *Magiſtri in claſſes diſtribuebant, et iis ordinem dicendi ſecundum vires ingenii dabant, &c.*

152. *Quæcunque ſedens modo legerat.*] Præceptor nimirum.

Hæc eadem ſtans.] Nempe diſcipulus.

153. *Eadem cantabit verſibus iiſdem.*] Recitabit ſtatim formans ſe diſcipulus ad exemplum Magiſtri prælegentis & declamare docentis. Huc pertinet quod ait Quintil. L. 5. c. 4. *Dicere quæ audierint, utile eſt pueris ad loquendi facultatem*

Verſibus iiſdem.] Totidem inciſis & commatis

154. *Occidit miſeros, &c.*] Crebræ illæ diſcipulorum exercitationes eadem recinentium, caput obtundunt Magiſtri, ejuſque mentem excarnificant; ſicut braſſica ſæpius appoſita nauſeam ſtomacho facit.

Crambe repetita.] Prov. δὶς κράμβη θάνατος Vide Polit. Miſcel. c. 33. Veteres μὰ τὴν κράμβην jurare ſolitos auctor eſt Athenæus. L. 9. c. 2

Quis color, & quod ſit cauſæ genus, atque ubi ſumma 155
Quæſtio, quæ veniant diverſâ parte ſagittæ,
Scire volunt omnes, mercedem ſolvere nemo.
Mercedem appellas? quid enim ſcio? culpa docentis
Scilicet arguitur, quod læva in parte mamillæ
Nil ſalit Arcadico juveni, cujus mihi ſextâ 160
Quâque die miſerum dirus caput Annibal implet.
Quicquid id eſt, de quo deliberat; an petat urbem
A Cannis; an poſt nimbos & fulmina cautus.
Circumagat madidas à tempeſtate cohortes.
Quantumvis ſtipulare, & protinus accipe quod do.
Ut toties illum pater audiat. Aſt alii ſex 166

Quæ ratio, & quæ ſpecies argumenti, & ubi præcipua controverſia, quæ tela procedant variis lateribus, cuncti diſcere cupiunt, pretium nullus pendere vult. *An pretium vocas? Nam quid didici? Magiſtri nimirum noxa reprehenditur, quia in ſiniſtro mammæ latere nihil palpitat Arcadico adoleſcenti, cujus ferox Annibal mihi caput infortunatum replet ſexta quâque die: quodcumque eſt illud, de quo conſultat;* ſive *utrum a Cannis Romam contendat;* ſive *utrum poſt procellas & fulgura prudens circunducat phalanges nimbis madefactas. Poſtula quantumcumque libuerit, ſtatimque ſume quod trado, ut tot vicibus eum genitor auſcultet. Sed alii ſex,*

ANNOTATIONES.

155. *Quis color.*] Quis modus ſtabiliendi cauſam, & crimen repellendi. Sat. 6. v. 280. *Dic, Quintiliane, colorem.*

Cauſæ genus.] An demonſtrativum, an judiciale, an deliberativum, &c. Vide Quintil. Lib. 3. cap. 4.

Summa quæſtio.] Quis ſtatus, an conjecturalis, an definitivus, &c. Quint. cit. Lib. 3. cap. 6.

156. *Quæ veniant diverſa parte ſagittæ.*] Quænam ab adverſario objici, & qua ratione poſſint refutari.

158. *Mercedem appellas?*] Proſopopœia diſcipuli imperiti Magiſtro dicentis; ſcilicet, petis mercedem, cum nihil a te didicerim.

Culpa docentis arguitur.] Reſponſio magiſtri, in qua notatur quam ſit miſera conditio docentium: in hos enim culpa refunditur, ſi negligens alioqui, vel obtuſo diſcipulus ingenio nihil in ſtudio proficiat.

159. *Læva in parte mamillæ.*] Plinius Lib. 11. cap. 37. *Cor animalibus cæteris in medio pectore eſt; homini tantum infra lævam papillam*, inquit. Cor igitur hic & apud alios Poëtas non raro ponitur pro ingenio & ſapientia: unde & vecors dicitur, qui eſt ſtupidus & inſipiens.

160. *Nil ſalit.*] Nihil emicat ingenii, nihil induſtriæ vel ſolertiæ.

Arcadico juveni.] Ignavo, bardo, ſimili vel Arcadibus, qui hebetes ab aliquibus referuntur, vel pecori Arcadico, id eſt, aſinis. Vide Perſ. Sat. 3. v. 9.

161. *Caput implet.*] obtundit, gravat, ac tædio afficit.

Annibal.] Declamatio de Annibale deliberante. Vide Sat. 6. v. 169.

162. *An petat urbem.*] An poſt Cannenſem victoriam continuo Romam pergat, an fatigatis militibus reſpirandi ſpatium dare debeat. Vide Tit. Liv. Lib. 22. cap. 51. ubi Annibali ad penſandum conſilium opus eſſe tempus dicenti, reſpondes egregie Maharbal: *non omnia nimirum eidem Dii dedere. Vincere ſcis, Annibal, victoria uti neſcis.* Additque Liv. ibid. *miram ejus diei ſaluti fuiſſe urbi atque Imperio.*

136. *Cannis.*] Is vicus Apuliæ prius ignobilis, at poſtea non mediocriter celebratus clade Romanorum. vide Sat. 2. v. 155.

An poſt nimbos, &c.] Lege Liv. Lib. 26. cap. 11.

Cautus.] Timens ne infeſtis ſibi Numinibus victorem perdat exercitum.

164. *Circumagat madidas, &c.*] Poſita ſuper Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem, caſtra moveat, abducatque copias religione percullas, ob tempeſtatem acies jam ſemel ac iterum dirimentem. Tunc enim Annibal erupit in has voces: *Potiundæ ſibi urbis Romæ modo mentem non dari, modo fortunam.* Tit. Liv. cit. Lib. 26. cap. 11.

105. *Quantumvis ſtipulare, &c.*] Atque ut intelligas quantum ſit tædium eadem ſæpius audienti, ego tantum tibi promitto quantum petieris, ſi pater ipſe diſcipuli tam patiens fuerit, quam ego declamandi magiſter; ſique toties filium declamantem libenter audire ſuſtineat, quoties ego alienum, & quidem ſine mercede.

Stipulare.] *Stipulo* vel *ſtipulor*, idem eſt atque poſtulo mihi promitti quidpiam ſolemni formula: v. g. viſne promittere centum nummos, ac dare? cui reſpondet alter; promitto & dabo.

166. *Pater audiat.*] Vide Perſ. Sat. 3. v. 47. & quæ nos ibidem notabimus.

Aſt alii ſex, &c.] At prudenter omnino plurimi Rhetores ad forenſes ac veras actiones tranſiere, dimiſſis fictis illis & ſcholaſticis.

Et

imò plures sophistæ pari voce clamant; atque veras controversias tractant, dimisso abductore; tacent admixta toxica, conjux nequam & ingratus, atque mortaria quæ curant cœcos jam antiquos. Itaque si nostrum valebit consilium, is qui ex umbra Rhetorica venit ad certamen, ipse sibi missionem largietur, inibitque aliud vivendi institutum, ut non desit ei parva *summa, quâ venumdatur modica tritici tesserula. Etenim ea compensatio maxima. Experire quanto* pretio *Chrysogonus, aut quanto Pollio erudiat filios divitum, distribuens Theodori disciplinam.*

Et plures uno conclamant ore sophistæ,
Et veras agitant lites, raptore relicto:
Fusa venena silent, malus ingratusque maritus,
Et quæ jam veteres sanant mortaria cœcos. 170
Ergo sibi dabit ipse rudem, si nostra movebunt
Consilia, & vitæ diversum iter ingredietur,
Ad pugnam qui rhetoricâ descendit ab umbra,
Summula ne pereat, qua vilis tessera vænit
Frumenti. Quippe hæc merces lautissima. Tenta
Chrysogonus quanti doceat, vel Pollio quanti 176
Lautorum pueros, artem scindens Theodori.

ANNOTATIONES.

167. *Conclamant.*] Vel, in foro clamoso agant causas; vel declamatorum atque Rhetorum vitam intolerabilem vociferantur deferendam.

Sophistæ.] Ita pridem Rhetores appellati, teste Philostrato. Aliis Rhetor est qui tradit eloquentiæ præcepta, Sophista vero qui ad dicendum exercet. Victorin. Prolog. in Rhetor. Cic.

168. *Veras agitant lites.*] Non amplius fictas, ut prius in scholis, sed veras in foro, paulo majori mercede.

Raptore relicto, &c.] Relictis fictis argumentis, qualia legere est apud Quintil. & Senecam, in Controvers.

Raptore relicto.] Declamandi materia de eo qui fœminam rapuerit. v. g. de Paride qui Helenam, de Jasone qui Medeam abduxit, &c. Vid. Senec. Controv.

169. *Fusa venena silent.*] Non jam tractatur fictum thema de veneno dato vel pellici, vel conjugi, &c. nec de marito ingrato, &c.

Malus ingratusque maritus.] Vel Jason qui deseruit Medeam, cujus ope vellus aureum abstulerat, atque aliam uxorem duxit: vel quilibet similis illius perfidi in fidelissimam conjugem viri, de quo Senec. lib. 2. Controv. 5. Erit igitur vel accusatio ingrati mariti, pro uxore, vel ejus defensio adversus uxorem.

170. *Et quæ jam veteres, &c.*] Declamatio de filio conterente pharmaca in mortario ad sanandos cœci patris oculos, quæ venena esse affirmatur a noverca: unde credulus pater filium hæreditate pellit, &c.

171. *Sibi dabit ipse rudem.*] Si mihi credit Sophista, sterile docendi munus abjiciet, & se conferret ad forum, ubi saltem aliquod lucellum est.

Rudem.] Libertatem & vacationem a docendo. Metaphor. a gladiatoribus. Vide quæ ad Sat. 6. v. 113.

173. *Ad pugnam.*] Ad veras in foro actiones.

Ab umbra.] Relicta schola, in qua privatæ & umbratiles duntaxat actiones, & falsæ controversiæ.

174. *Summula ne pereat.*] Ut exigua saltem habeatur merces, quâ ematur panis.

Tessera.] Just. Lipsius Elect. 1. c. 8. Multa de frumentationis antiquitate, ac frumenti distributione primum ab Ædilibus, dein ab annonæ Curatoribus facta, & quidem per tesseras seu symbola e ligno vel plumbo, quibus instructi pergebant ad horrea publica, & singulis mensibus frumentum accipiebant, &c. Vide quæ ad Perf. Sat. 5. v. 74.

Vænit.] Acceptam etenim tesseram frumentariam vendere licebat, & vendebant qui victum habentes aliunde, frumento non indigebant. Lipf. cit. loco.

175. *Tenta Chrysogonus, &c.*] Si mihi fidem non habes, inquire quam vili pretio doceant Chrysogonus & Pollio, & quam exiguam capiant mercedem etiam a nobilibus atque opulentis, quorum filios instituunt.

176. *Chrysogonus, Pollio.*] Sophistæ seu Rhetores. Citharœdos esse volunt alii, quos Juvenalis affirmet plus multo quam Rhetores lucrari.

177. *Artem scindent.*] Rhetoricam, cujus præcepta minutatim quasi dispertit, dissipat, disperdit, nullâ prope mercede, nullo fructu.

Scindens.] Quidam interpretantur, vituperans, proscindens: sed minus id probem.

Theodori.] Is Gadara urbe Syriæ oriundus, insignis Rhetor fuit, Tiberii Cæsaris præceptor, qui sævam ejus indolem perspexit primus, ac notavit in puero, Suetonio teste, Tib. c. 57. De eodem Quintilian. Lib. 3. c. 1. sic loquitur: *Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium, quem studiose audisse, cum in eam Insulam secessisset, dicitur Tiberius Cæsar:* additque illum & plura scripsisse, & ejus discipulos veluti novæ sectæ addictos *Thodoreos* appellatos fuisse, quos interfuit *Hermagoras.*

Balnea

alnea sexcentis, & pluris porticus, in qua
Gestetur dominus quoties pluit; anne serenum
Expectet, spargatque luto jumenta recenti? 180
Hic potius; namq; hic mundæ nitet ungula mulæ
Parte alia longis Numidarum fulta columnis
Surgat, & algentem rapiat cœnatio solem.
Quanticumque domus, veniet qui fercula docte
Componit, veniet qui pulmentaria condit. 185
Hos inter sumptus sestertia Quintiliano,
Ut multum, duo sufficient: res nulla minoris
Constabit patri, quam filius. Unde igitur tot
Quintilianus habet saltus? Exempla novorum
Fatorum transi: felix & pulcher & acer, 190
Felix & sapiens & nobilis & generosus
Appositam nigræ lunam subtexit alutæ:

Extruuntur *balnea sexcentis*, & *majori* sumptu *xystus, in quo vehatur herus, quandocumque pluit. Sudumne præstoletur, aut jumento novo cæno inficiat? Illic magis; etenim ibi fulget unguis mulæ nitidæ. Aliunde cœnaculum erigatur altis* e *Numidia fulcris subnixum, atque frigentem solem excipiat. Quantivis ædes* constet; *accedet qui scite dapes struit: accedet qui obsonia præparat. Illis in impensis ad summum duo sestertia satis erunt Quintiliano. Nihil minoris constabit patri quam natus. Unde ergo tot nemora possidet Quintilianus? Fortunæ insolitæ exempla omitte. Fortunatus & formosus & fortis, fortunatus & prudens & clarus & illustris assutam atræ pelliculæ lunulam adhibet;*

ANNOTATIONES.

178. *Balnea sexcentis.*] Sumptuosi quidem sunt in ædificando epulandoque Romani, at parci nimium in educandis docendisque liberis.

Sexcentis.] Nummis, vel sestertiis.

Porticus in qua gestetur dominus.] Vide Sat. 4. vers. 5.

179. *Anne serenum expectet.*] Quod si ambulare cupiat, an putas expectandum ei serenum tempus? Imo porticum habet ad id semper idoneam.

180. *Spargatque luto jumenta recenti.*] An post pluviam velit agi currum, & vehi per cœnosas plateas, ubi mulorum pedes luto inquinentur?

181. *Hic potius.*] Quin potius in porticu ambulabit, ubi mulæ vehiculum trahentes nitidis incedant pedibus & ungulis. Ironice.

182. *Numidarum.*] Numidia pars Africæ, hodie *Biledulgerid.* Inde lapides optimi & exquisita marmora excidendis columnis idonea Romam deportabantur. Meminit Plin. L 36. c.6. & alibi.

183. *Algentem rapiat cœnatio solem.*] Columella Lib. 1. præcipit ædium fenestras spectare Ortum & Septentrionem.

Cœnatio.] Triclinium, locus in superiori domus parte ad cœnandum aptus.

Algentem rapit cœnatio solem.] Vel hyberno tempore, dum oritur, frigidum: vel orientem æstate, versus Septentrionem. Huic enim hilarior situs & commodior dat umbram quando calet, & cum friget, teporem.

184. *Quanticumque domus, &c.*] Neque solum profundunt opes in substructionibus, sed etiam in sumptuosis conviviis.

Qui fercula docte componit.] Structor mensæ peritus.

185. *Qui pulmentaria condit.*] Coquus.

Pulmentaria.] Quævis obsonia. Nomen a pulte, qua pro pane diu Romani usi sunt. Cic. Tusc.5. n.90. *Anacharsi Philosopho cubile terra, pulmentum fames, &c.* Vide Pers. Sat. 6. v. 40. & quæ ibidem notabo.

186. *Sestertia.*] Vide Sat. 1. v. 92, & 106.

Quintiliano.] Summo Rhetori ac præceptori cuilibet.

187. *Sufficient.*] Loco pensionis annuæ & salarii pro puerorum institutione.

189. *Saltus.*] Villas, prædia.

Exempla novorum fatorum transi.] Ne utere inaudito exemplo unius qui præter solitum morem ditatus fuerit, aspirante fata & fortuna, non ex hominum liberalitate. Fuit quidem Quintilianus locuples, at post illum quot alii? Imo quis secundus?

190. *Felix & pulcher, &c.*] Id est, si cui faverint fata, & felicem esse dederint, huic affluunt omnia continuo bona & corporis & animi & fortunæ; erit formosus & valens, erit sapiens, nobilis, doctus, &c.

192. *Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.*] Lunatos induit calceos, nobilitatis indices. Nam lunula calceis assuta Patricius discernitur, inquit vetus Scholiastes: gestabant nempe effigiem Lunæ crescentis, vel potius literam C. ad monimentum numeri Senatorum centenarii, ex Numæ, ut aiunt, instituto. De moris istius origine disputat Plutarchus in Quæst. Centur. Rom. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 28. & Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18.

Nigræ alutæ.] Sic Horat. Lib. 1. Sat. 6.
Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus Pellibus, &c.

Alutæ.] Calceo ex aluta, seu molli & subtili corio.

fortunatus Rhetor, etiam summus & argumentator, & quamvis præfixerit nihilominus *bene canit. Nam interest quæ te astra suscipiant statim primum exordientem emittere ploratus, ac etiamnum a parente rubicundum. Si jusserit sors, ex Oratore Consul evades: si jusserit ea ipsa, Orator evades e Consule. Etenim quid Ventidius? Quid Tullius? Utrum quidquam præter astrum, atque stupendam vim sortis reconditæ! Fortuna Imperium vernæ, triumphum vincto attribuet.*	Felix, orator quoque maximus, & jaculator. Et si perfrixit, cantat bene. Distat enim, qua Sidera te excipiant, modo primos incipientem 19 Edere vagitus, & adhuc a matre rubentem. Si FORTUNA volet, fies de Rhetore Consul: Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor. Ventidius quid enim? Quid Tullius? Anne aliu quam Sidus, & occulti miranda potentia fati? 20 Servis regna dabunt, captivis fata triumphos.

ANNOTATIONES.

193. *Jaculator.*] Dialecticus & Sophista, qui norit argumenta in adversarium jaculari atque enthymema torquere, ut est, Sat. 6. v. 449.

194. *Et si perfrixit, cantat bene.*] Etsi frigus occuparit, vel non raucescet, aut nihilo pejus cantabit: aut certe excusatur facile, imo bene cantare putabitur & dicetur. Martial. Lib. 3. Epigram. 18.

Perfrixisse tuas quæsta est præfatio fauces.

Distat enim, quæ sidera, &c.] Magni interest an benigna tibi nascenti sidera, an maligna affulserint. Vide Sat. 6. vers. 569. & Pers. Sat. 5. v. 45. & sequent.

196. *A matre rubentem.*] Totus rubet infans recens natus, ob tenuitatem cutis ac venarum.

197. *Fies de Rhetore Consul.*] Ut contigit Ciceroni: (de quo lege Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 23.) & Quintiliano quoque, ut placet quibusdam fretis auctoritate Ausonii ad Gratianum ita loquentis, & pro Consulatu gratias agentis. *Dives Seneca, nec tamen Consul . . . . . Quintilianum consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potius videtur quam insignia potestatis habuisse.* Adde Frontonem Antonini præceptorem, de Consulatu cujus ib. Auson.

198. *De Consule Rhetor.*] Sicut Dionysius ille Tyrannus, de quo supra ad vers. 151. hujus Satiræ. Ut Valer. Licinianus, *Exul de Senatore. Rhetor de Oratore factus*, inquit. Plin. L. 4. Ep. 11. ubi & ait ipsum Licinianum in Sicilia profitentem ita sortem suam in præfatione deplorasse: *Quas tibi, fortuna, ludos facis? Facis enim ex Professoribus Senatores, ex Senatoribus Professores, &c.*

199. *Ventidius, quid enim? Quid Tullius?*] Quid enimvero felices reddidit Ventidium, ac Tullium? Nonne fati vis, & benignus siderum aspectus?

Ventidius.] Pub. Ventidius Bassus humili genere in Piceno ortus, Asculo subacto captus infans, & in sinu matris vectus ante currum triumphantis Pompeii Strabonis: cum adolevisse rhedarius ac mulio. Deinde vero C. Cæsari notus & familiaris adeo, ut mox Tribunus Plebi & Prætor creatus sit. Postea junctis cum Antonio partibus Pontificatum adeptus & Consulatum, indignante licet ac fremente Populo Romano. Agel. Lib. 15. cap. 4. Vide Plin. Lib 7. cap. 43. Plutarch. in Vita M. Antonii, a qu missus ad reprimendos Parthos Ventidius, d illis postea triumphum egit, (teste etiam Plin mox cit.) celsi vir animi & rerum magnarur cupidus. Plutarch. ibid. Alterius etiam Ventid meminit Tacit. Lib. 12.

Tullius.] Non Cicero, sed Servius Tulliu Rex Romanorum sextus, quem serva matre cre atum ad Urbis Regimen evexit indoles eximia nec obscuritas inhibuit. Flor. Lib. 1. cap. 6 Vide Tit. Liv. Lib. 1. c. 39. & seq. ubi Servi Tullii natales apud Corniculum urbem captam educatio apud Tarquinium Priscum, augu rium regni per Tanaquil, & prodigium, &c narrantur. Eutropius ait ordinatum ab eo prim Censum, qui adhuc per orbem terrarum incog nitus erat.

200. *Sidus.*] Nascenti prosperum. Vid supra.

Miranda potentia fati.] Vide Cic. de Fato, &c

201. *Servis regna dabunt.*] Ut Servio Tulli nobili quidem fœmina, captiva tamen & an cilla genito. Eutrop.

Captivis fata triumphos.] Ut Ventidio, d quo Valer. Max. L. 6. c. 9. sic habet: *P. Venti dius ex Parthis, & per Parthos de Crassi mani bus in hostili solo miserabiliter jacentibus trium phum duxit: & qui captivus carcerem exhorrue rat, victor Capitolium felicitate celebravit. In eo dem etiam illud eximium, quod eodem anno Præ tor & Consul est factus.* Et Plin. citat. L. 7. c. 43 *Fortuna*, inquit, *triumphare Pub. Ventidium d Parthis voluit, quidem solum, sed eundem i triumpho Asculano Cn. Pompeii Strabonis duxi puerum, &c.*

·lix ille tamen, corvo quoque rarior albo.
enituit multos vanæ ſterilisque cathedræ,
:ut Thraſymachi probat exitus, atque Secundi
ırrinatis: & hunc inopem vidiſtis, Athenæ, 205
il præter gelidas auſæ conferre cicutas.
ii majorum umbris tenuem & ſine pondere terram,
›irantesque crocos, & in urna perpetuum ver,
ui præceptorem ſancti voluere parentis 209
.ſe loco. Metuens virgæ jam grandis Achilles
antabat patriis in montibus: & cui non tunc

Nihilominus iſte fortunatu infrequentior eſt corvo candido. Piguit complures futilis & infructuoſi pulpiti, ut oſtendit finis Thraſymachi & Secundi Carrinatis. Atque iſtum egentem aſpexiſtis, ô Athenæ, nihil dignatæ tribuere niſi frigidam cicutam. Tellurem levem & minime oneroſam & crocum fragrans, & ver in urna continuum, ô Numina, date *manibus avorum, qui juſſerunt magiſtrum venerandi patris dignitatem habere. Adultus jam Achilles virgam formidans canebat in Patriæ collibus: cui vero tum cachinnos,*

ANNOTATIONES.

202. *Felix ille.*] Quintiliano ſimilis, cui divitias Ars Rhetorica pepererit.

Corvo quoque rarior albo.] Proverb. ut ante. t. 6. v. 164.

Rara avis in terris nigroque ſimillima cygno. eterum corvos nonnunquam albos reperiri ex riſtotelis teſtimonio; unumque corvum candinitore conſpicuum ad Alphonſum Siciliæ Rem aliquando a Britannorum Rege dono miſm: inſuper & cornicem albam a ſe viſam, afmat Cœlius Rhodiginus, lib. 17. cap. 11.

103. *Cathedræ.*] Profeſſionis Rhetoricæ. Mart.
. . . . *Circum pulpita noſtra*
Et ſteriles cathedras boſia ſola crepant.

204. *Thraſymachi probat exitus.*] Is enim arthaginenſis origine, apud Athenas Rhetor, reſſus inopia vel profeſſione deſtitit, vel etiam ıſpendio periit, ut affirmant alii. Platonis & ocratis diſcipulus fuiſſe dicitur. Vetus Schol. 'hiloſtr.

Secundi Carrinatis.] Hic urgente paupertate ıthenis Romam demigravit: at cum exercitaonis cauſa in Tyrannos dixiſſet, ab Imperatoε Caligula miſſus in exilium refertur. Dio.

205. *Athenæ.*] Hac urbe & Republica quid ıagis celebratum? Alter Græciæ oculus vocaur Juſtino lib. 5. Fons omnium doctrinarum, bi ſumma dicendi vis & inventa eſt & perfeta. Cic. 1. de Orat. & pro L. Flacco, *Ab Athenis,* nquit, *humanitas, doctrina, religio, fruges, jua, leges ortæ, & in omnes terras diſtributæ putanur: de urbis vero poſitione, propter pulchritudiem, etiam inter Deos certamen fuiſſe proditum ſt, &c.* Vide Thucyd. *&c.*

206. *Gelidas auſæ conferri cicutas.*] Sarcaſtice n Athenienſes, quorum Edicto Socrates hauſta icuta interiit. Vide Perſ. Sat. 4. verſ. 2. & Annotat. ib.

207. *Majorum.*] Priſcorum nempe, tam Græcorum quam Romanorum.

Tenuem & ſine pondere terram.] Sic Veteres ſuis mortuis bene precabantur; inſcribebantque tumulo S.T.T. L. id eſt, *Sit tibi terra levis,* quaſi ut mollius quieſcerent: quibus autem erant infenſi, terram gravem optabant. Ita Sen. Hippol. ad calcem. *Iſtam* (Phædram) *terra defoſſam premat, graviſque tellus impio capiti incubet.* Vide Perſ. Sat. 1. v. 37. & ſeq. & ib. annotata.

208. *Spiranteſque crocos.*] Croci flores odoriferi naſcantur ex eorum tumulis: vel aromata in ſepulturam illorum effundantur. De his vide Perſ. Sat. 1. v. 35. & ſeq.

Crocos.] Plin. lib. 21. cap. 6. *Herba eſt anguſto folio pene in capillamenti modum: mire vino congruit; folio florem expellit; viret bruma & colligitur. Gaudet calcari & atteri, pereundoque melius provenit.*

Urna.] Qua defunctorum cineres continentur. Vide Perſ. Sat. 7. v. 34. ad vocem, *urnæ.*

Perpetuum ver.] Naſcentibus ibi floribus, ut mox notatum.

209. *Qui præceptores ſancti, &c.*] Quintil. Lib. 2. cap. 9. *Diſcipulos id unum moneo,* inquit, *ut præceptores ſuos non minus quam ipſa ſtudia ament, & parentes eſſe non quidem corporum, ſed mentium credant.*

210. *Metuens virgæ.*] Diſciplinæ ſubditus. Ovidius:

Qui toties ſocios, toties perterruit hoſtes
Dicitur annoſum pertimuiſſe ſenem.
Quas Hector ſenſurus erat, poſcente Magiſtro,
Verberibus juſſas præbuit ille manus.

211. *Cantabat.*] Diſcebat canere fidibus, ac cithara ludere.

Patriis in montibus.] In Pelio Theſſaliæ monte, ubi educatus Achilles & inſtitutus a Chirone.

Cui non tunc.] Vel ſine interrogatione legitur & refertur ad Achillem, qui jam grandior non contemnebat magiſtri præcepta. Vel cum interroganti, hoc ſenſu: cui vero riſum non moviſſet præceptor Centaurus, equus ab umbilico & inferiori corpore, ac proinde caudatus? ex fabula,

Eliceret

non moveret cauda præceptoris Citharistæ? At Ruffum & cæteros verberant sui quemque adolescentes; Ruffum qui tam sæpe vocavit Ciceronem Allobroga. Ecquis in sinum Enceladi & eruditi Palæmonis tantum *ingerit, quantum digna est opera Grammatistæ? Ac nihilominus ex eo, quantulum est (inferius vero est quam Rhetoris pecunia) Accenitus ipse pædagogus arrodit, rescindit etiam sibi dispensator. Concede, Palæmon,*

Eliceret risum citharœdi cauda magistri?
Sed Ruffum atque alios cædit sua quæque juventus:
Ruffum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.
Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis affert
Quantum Grammaticus meruit labor? Et tamen ex hoc, 21
Quodcumque est (minus est autem, quam rhetoris æra)
Discipuli custos præmordet Accenitus ipse,
Et qui dispensat frangit sibi. Cede, Palæmon,

ANNOTATIONES.

212. *Citharœdi cauda magistri.*] Chironis, de quo jam Sat. 3. ver. 205. & Horat. Epod. 13.

Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno.

213. *Sed Ruffum, &c.*] At nunc præceptorem minores discipuli & derident, & cædunt sine ullo pudore.

214. *Ruffum, qui.*] *Ruffum,* inquam, excellentem licet Rhetorem, & Ciceronis æmulum, Gallum natione, valde quidem disertum. Vet. Schol.

Qui toties Ciceronem, &c.] Legunt alii: *Quem toties Ciceronem, &c.* & sic explicant: quem Ruffum juventus, id est, sui discipuli per contemptum vocant Ciceronem Allobroga: alii vero sic: *Qui,* id est, Ruffus tantum sibi arrogat, ut se præferat Ciceroni, ejus errores notet, & hominem eloquentiæ Gallicæ & Barbaræ appellet. Neque id inauditum. Nam ut est in Dialog. de Orat. apud Tacit. *Satis constat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus & tumens, nec satis pressus, supra modum exultans & superfluens videretur.* Et Calvus eum dicebat *solutum & enervem,* Brutus, *elumbem & fractum, &c.* Vide Agellii Lib. 17. cap. 1. ubi Ciceronem vindicat. Quidam aiunt hic alludi ad historiam, nempe ad consensum Ciceronis cum Allobrogibus, de quo Sallust. Bell. Catilinar.

Allobroga.] Allobroges Galliæ populi, non longe a Rhodano, hodie, Sabaudienses, & Delphinates: Metropolim habebant Viennam.

215. *Quis gremio Enceladi.*] Jam de Grammaticis denique: Quis peritis licet iis & excellentibus dignam pendit mercedem?

Gremio.] In gremium sedentis ac docentis.

Enceladi.] Is Grammaticus, ut & Palæmon.

Palæmonis.] De eo jam Sat. 6. v. 452.

216. *Grammaticus.*] Is sane magnus, & multa complectitur incommoda, seu spectes te[...] rum legendarum, seu intelligendarum multitu[...] dinem, seu denique discipulos juvenes. Quan[...] sit tertia hæc molestia dictum est ubi de Rhet[...] ribus v. 150. & seq. quanquam & major est i[...] Grammaticis, ob rudiores discipulorum animo[...] At insuper duplex iis labor; alter quod legi[...] historias, auctoresque omnes, eosque nosse ta[...] quam ungues ac digitos suos, ut mox ait Juv[...] nalis; alter, quod oportet Scriptorum sensu[...] diligenter investigasse, locosque, vel difficillim[...] penitus excussisse. In hoc vero quam improb[...] sit opera & patientia, nemo nescit: quandoqu[...] dem ipsi sese incassum non raro discrutient, [...] diu torqueant. Testis unus sit Virgilius quoda[...] loco se crucem fixisse Grammaticis ingenue p[...] riter ac lepide confessus. Vid. Petr. Crinit. L. [...] hon. Discip. cap. 8. ut non abs re Athenæus d[...] cat lib. 15. c. 1. *Grammaticis nihil esse stultius* nolim ego addere, quod ille ibid. *exceptis Med[...] cis,* εἰ μὴ ἰατροὶ ἦσαν, ἐδὲ ἂν ἦν τῶν γραμμα[...] τικῶν μωρότερον. Vide Quintil. lib. 1. cap. [...] Agell. lib. 14. cap. 5, &c.

Ex hoc.] E tantula tamen ista mercede Gra[...] maticis attributa, sunt qui deradant ac sur[...] piant.

217. *Æra.*] Salarium, merces.

218. *Accenitus.*] Legunt quidam *Accen[...] tus.* Nomen est vel proprium, vel a Poë[...] fictum ab ἀ privativo & κοινὸς, vel κοινήτη[...] fortasse ad indicandum hominem privat[...] suæ utilitati nimium, communi parum stude[...] tem.

219. *Qui dispensat.*] Oeconomus.

Frangit sibi.] Inde subtrahit quod sibi pe[...] peram attribuat.

Cede, Palæmon.] O Grammaticorum arr[...] gantissime, cede tamen jure tuo, & aliqu[...] sponte deperde, ne totum tibi pereat.

t patere inde aliquid decrescere? non aliter, quàm
nstitor hybernæ tegetis, niveique cadurci: 221
Dummodò non pereat, mediæ quòd noctis ab hora
edisti, qua nemo faber, qua nemo sedebat,
Qui docet obliquo lanam deducere ferro:
Dummodò non pereat totidem olfecisse lucernas,
Quot stabant pueri, cùm totus decolor esset 226
laccus, & hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni
Non egeat. Sed vos sævas imponite leges,
Ut præceptori verborum regula constet; 230
Ut legat historias, auctores noverit omnes,
Tanquam ungues digitosque suos, ut forte rogatus,

& sine quidpiam ex eo diminui (haud secùs ac negotiator hyemalis lodicis, atque albæ culcitræ) ut ne perdas quod sedisti a tempore mediæ noctis, quo nullus opifex, quo nullus sedebat, qui monstrat lanam trahere ferro curvato: ut ne perdas quòd *tot lampadès odoratus es, quot assistebant adolescentuli, quando universus Horatius erat decoloratus, atque fuligo adhærebat atro Virgilio. Infrequens* est *nihilominùs pensio, quæ Tribuni judicio non indigeat. At vos duras conditiones indicite; ut magister vocabulorum normam teneat, ut evolvat historias, cunctos scriptores perspectos habeat, velut ungues ac digitos suos; ut fortasse interrogatus,*

ANNOTATIONES.

220. *Non aliter, quam,* &c.] Sicut institor e indicto majori pretio nonnihil remittit, ut merces vendat, ac cito distrahat.

221. *Cadurci.*] Plin. lib. 19. cap. 1. *In culcitris* (e lino) *præcipuam gloriam Cadurci obtinent Gallorum hoc, & tomenta pariter inventum.* Porro *Cadurci* Aquitaniæ sunt populi. Vernaculè *le Quercy.*

222. *Dummodo non pereat.*] Ne vanus omnino sit tuus labor tam gravis & molestus, nempe quod, &c.

Media quod noctis ab hora.] Quod dum fabri & artifices quiescunt, tu cogeris in ludo esse, & scholam aperire, teque, ut fit, defatigare. Porro, quod ipsa nocte scholæ & ludi frequentari solerent, testatur vetus Schol. & indicat Martil. lib. 9. Epigram. 70.

> *Quid tibi nobiscum ludi scelerate magister,*
> *Invisum pueris virginibusque caput?*
> *Nondum cristati rupere silentia Galli:*
> *Murmure jam sævo, verberibusque tonas,*
> &c.

223. *Sedisti.*] Vel dictanda meditans, vel potius in schola meditata præcipiens, tradens lectiones, pensa exigens.

Sedebat.] In officinis laborans residebat.

224. *Qui docet obliquo,* &c.] Lanarum carminator.

Obliquo lanam deducere ferro.] Hamis ferreis oblique in tabula defixis, per quos deducta lana attenuatur.

225. *Olfecisse lucernas.*] Gravem tot lychnorum fumum & odorem pertulisse, quot discipuli aderant in ludo, in eam nocte convenientes, ut mox notatum est.

226. *Decolor Flaccus.*] Horatii codex & Virgilii, puerorum manibus attritus, maculatus, deformis, deturpatus usu & contrectatione continua.

Fuligo.] Multiplici tot e lampadibus vapore & fumo creata.

227. *Maroni.*] Codici Virgiliano. Ex quo patet ipsis Romanis studiose legi solitos, cum nunc Poëtarum Romanorum Principem, tum Vatum Venusinum, Lyricorum delicias, quem ut tersum imprimis ac purum & ad notandos hominum mores præcipuum, commendat Quintil. lib. 10. c. 1.

228. *Rara tamen merces, &c.*] Sed nec sine lite mercedem obtinent Grammatici. Jure est agendum adversus Romanos, ut solvant.

Tribuni.] Ærarii nempe, qui jus habebat cognoscendi & judicandi de levioribus caussis. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. c. 24.

229. *Sed vos sævas imponite leges.*] Quamvis autem adeo parce & improbe magistris mercedem exsolvatis, o Romani; iis nihilominus severas leges imponite, ut & perfectam eruditionem, & liberorum vestrorum summam habeant curam.

230. *Verborum regula constet.*] Nota sit verborum vis & analogia, &c. ut sermo adsit purus.

231. *Legat historias,* &c.] Deinde, ut multiplex adsit eruditio, *non satis est Poëtas legisse, excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modò, sed & verba, quæ frequenter jus ab auctoribus sumunt,* ut ait Quintilianus lib. 1. cap. 4. additque, *sola Grammatica omni studiorum genere plus habet operis quam ostentationis.*

232. *Tanquam ungues,* &c.] Vulgaris locutio & Proverbium.

Dum

*dum Thermas adit, vel Phœbi balnea, commemoret altricem Anchisæ, appellationem & natale solum novercæ Anchemoli, referat quot annos Acestes in vivis fuerit, quot vini cados Siculus iste Rex Phrygibus dederit. Postulate ut mollem indolem formet, quasi pollice, quemadmodum si aliquis faciem cerâ effingat. Postulate ut se gerat parentem ipsius turmæ, ne fœda colludant, * * * * * Grave est speculari manus tot juvenum & oculos sub finem tremulos. Ista exequere, ait, & quando se annus volverit, sume aurum qu victori deposcit populus.*

Dum petit aut Thermas aut Phœbi balnea, dic
Nutricem Anchisæ, nomen patriamque noverc
Archemori; dicat quot Acestes vixerit annos. 2
Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cera vultum facit: exigite ut sit
Et pater ipsius cœtûs, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. Non est leve tot puerorum 24
Observare manus, oculosque in fine trementes.
Hæc, inquit, cures; & cùm se verterit annus,
Accipe victori populus quod postulat aurum.

ANNOTATIONES.

233. *Thermas.*] A θέρω *calefacio*, & θερμὸς *calidus*. *Thermæ* dicuntur loca vel aquis natura ferventibus, vel arte & igne calentia, ad lavandum ac sudandum apta & salubria. Hæc describit egregie Auson. in Mosella. Ob ejusmodi Thermas celebratæ olim Baiæ, Puteoli, &c. Hinc etiamnum frequentata tot variis in regionibus loca. Vide Plin. Lib. 31. cap. 2, &c.

Phœbi balnea.] Hunc aiunt fuisse balneatorem quemdam ita nominatum. Vetus Schol. sic habet: *Privatæ sunt balneæ, quæ Daphnes appellantur.* Sunt & qui *Phœbi balnea,* interpretantur, rivos, stagna, flumina Phœbo seu Sole calefacta,

Dicat nutricem Anchisæ, &c.] Quæ fuerit, Anchisæ nutrix, de qua nihil certum, etsi *Tisiphone* vocatur a vet. Schol. Gaudebant Romani vexare Grammaticos ejusmodi vanis quæstionibus ac nugis, quas explodit Seneca Epist. 88. Vide Tib. cap. 56. apud Sueton.

234. *Anchisæ.*] Patris Æneæ.

Nomen patriamque novercæ Archemori.] Casperiam appellat Servius in 10. Æneid. At ejus patria ignoratur.

235. *Archemori.*] Vel *Anchemoli,* de quo Æneid. 10

Acestes.] Siciliæ rex, quem seniorem Virgilius ait Æneid. 5.

236. *Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.*] Quot vini cados dederit Æneæ & sociis abeuntibus: scribente Virg. Æneid. 1.

Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes, &c.

237. *Mores teneros.*] Horat. ad Pison. v. 163. de juvenum indole & animo sic loquitur:

Cereus in vitium flecti, &c.

Pollice ducat.] Metaphora a figulis, qui pollice vasa fingunt ad arbitrium, & quam voluerı formam dant. Pers. Sat. 5. v. 40.

Artificemque tuo ducit sub pollice vultu.

239. *Pater ipsius cœtûs.*] Præceptor ante on nia sumat parentis erga discipulos suos animur ac succedere se in eorum locum a quibus sibi beri tradantur, existimet. Quintil. lib. 2. cap.

Ne turpia ludant.] Caveat ne defluant ad bidines. Hic nonnulla prætermitto, quæda non explico, pudoris gratia.

242. *Hæc, inquit, cures.*] Tria nempe, ut p rus sermo, ut multarum rerum notitia, ut h nesti mores sint in discipulis tuis, liberis mei inquit magistro pater.

Cum se verterit annus.] Anno finito, men Martio (qui primus apud Romanos) redeunt mercedem exolvam. Vide Macrob. Lib. 1. S turn. cap. 12. ubi scribit ea quæ notamus hic

243. *Accipe victori populus quod postulat a rum.*] Quantum populus Romanus in Ludis Sc nicis jubebat victoribus dari a Ludorum Præf cto, seu Prætore vel Tribuno spectacula exhibe te; *quinque* scilicet *aureos,* quæ stata merces era *nec licebat ampliùs dare.* In vet. Schol. Sueto Claud. cap. 21. refert Imperatorem oblatos v ctoribus aureos prolata sinistrâ pariter cum vu go, voce digitisque in Theatro numerasse. V detur etiam intelligi posse de aureis quos eroga jubebat populus aurigis victoribus in circo. Ma tial. lib. 10. Epig. 74.

Cum Scorpus una quindecim graves hor
Ferventis auri victor auferat saccos.

Dum ergo ille auriga saccos auro graves hor una lucratur, miser Grammaticus uno anno vi pauxillum quid obtinet. Vide Alex. ab Ale lib. 2. cap. 24.

SATIRA

SATIRA VIII.

STEMMATA quid faciunt? Quid prodeſt, Pontice, longo
anguine cenſeri, pictoſque oſtendere vultus
Majorum, & ſtantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humeroque minorem
Corvinum, & Galbam auriculis naſoque carentem? 5
Quis fructus generis tabula jactare capaci

INTERPRETATIO

Quid ſtemmata conferunt? O Pontice, quid juvat prolixâ ſtirpe numerari, atque oſtentare avorum facies adumbratas, & Æmilianos in curribus ſtantes, & Curios jam medios, & Corvinum ſcapulâ diminutum, & Galbam non habentem nares atque aures? Ecquod emolumentum eſt, *amplâ familiæ tabellâ oſtentare*

ANNOTATIONES.

STemmata quid faciunt.] Eleganter invehitur in Ponticum, & ejus ſimiles, qui ntiquum & illuſtre genus oſtentant, ipſi nulla rtute clari, imo ſæpe vitiis turpes.

Stemmata.] Gradus & ordines cognationum mis quibuſdam diſtincti. Vide Perſ. Sat. 3. 28. & ibid. annot.

Quid faciunt.] Senec. Epiſt. 45. *Nobilem non acit atrium plenum fumoſis imaginibus: animus acit nobilem,* &c. Et 3. de Benef. cap. 28. *Qui nagines in atro exponunt, & nomina familiæ læ longo ordine, ac multis ſtemmatum illigata lexaris, in parte prima ædium collocant: noti agis quam nobiles ſunt.*

Quid prodeſt.] Cicero (ſeu quivis alius) in alluſt. *Satius eſt me meis rebus geſtis florere, uam majorum opinione niti, atque ita vivere, t ſim ego poſteris meis nobilitatis initium, & irtutis exemplum.* Ovid. Metamorp. 13.

Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Longo ſanguine cenſeri.] Vetuſta origine, & onga retro ſerie majorum.

2. *Pictoſque oſtendere vultus majorum.*] Ronanus proprie mos collocandi in tabulariis per tria majorum imagines: atque ex iis nobilitas eſtimata; inquit Lipſius Comment. in Senecam. dem. Elect. 1. cap. 29. de iſto more plurima onſcribit. *Nobiles*, inquit, *ii ſoli cenſebantur, uorum majores Magiſtratum ceperant, quique us habebant imaginis ponendæ.* Hæc humerorum enus erat effigies, non totius corporis, ſed capitis ac vultus: e cera non ex ære. Ordine collocabantur in ligneis thecis, ſive *armariis*, ut vocat Plinius lib. 35. cap. 2. diebus ſolum feſtis aperibantur thecæ illæ. In funeribus deferri ſolebant. Si quis turpi quodam crimine damnatus eſſet, ejus imago non ferebatur in exequiis, imo frangebatur. Hæc & alia Lipſius erudite congerit, & probat loco citato. Vide & Turneb. lib. 26. cap. 3.

3. *Stantes in curribus Æmilianos.*] Statuas triumphales.

Æmilianos.] Æmilium Paulum Macedonicum, ejus qui ad Cannas cecidit filium, qui de Liguribus triumphavit Conſul; item poſtea de Perſe Macedonum rege. Triumphali veſte Ludos ſpectandi jus ipſi conceſſum a Populo & Senatu. Cæterum vir fuit ſummæ continentiæ & probitatis. Vel intellige filium hujus Pub. Scipionem Æmilianum, qui etiam Perſen devicit, Carthaginem ſex menſibus delevit, Numantiam ad deditionem compulit, &c. Aurel. Victor.

4. *Curios.*] De his Sat. 2. v. 3.

Dimidios.] Media ſui parte mutilatas Imagines temporis edacitate, ac vetuſtate: aliam ſine humeris, aliam ſine auribus & naſo, &c.

Humeroque minorem Corvinum.] Alii codices, *Humeroſque.* Cæterum ſecutus ſum hanc lectionem, ne bis idem dicatur: legunt enim plures, *naſumque minorem Corvini.* Atqui ſequitur mox *Galbam auriculis naſoque carentem.*

5. *Corvinum.*] M. Valerius Tribunus militum, ope corvi, de ingenti Gallo provocatore victoriam retulit, hinc *Corvini* cognomen adeptus. Vide Tit. Liv. lib. 7. cap. 26.

Galbam.] Ser. Sulpitius *Galba* Neroni ſucceſſit, Imperator in atrio ſtemma propoſuit, quo paternam originem ad Jovem referebat. Sueton. Galb. cap. 2.

6. *Generis tabula.*] Tabula genealogica deſignare quam multi Dictatores & equitum Magiſtri in ea gente fuerint.

Corvinum, ac deinde multiplici ramo derivare Magistros Equitum fumo obsitos *cum Dictatore, si vita ducitur improbe in conspectu Lepidorum? Quorsum imagines tot Ducum, si per* totam *noctem luditur aleâ, coram Numantinis? Si somnum auspicaris surgente Phosphoro, quando bellatores agitabant vexilla, & castra? Quare Fabius Herculis in domo genitus fruatur Allobrogicis,*

Corvinum, posthac multâ deducere virgâ
Fumosos Equitum cum Dictatore Magistros,
Si coram Lepidis malè vivitur? Effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alea pernox, 1
Ante Numantinos? Si dormire incipis ortu
Luciferi, quò signa duces & castra movebant?
Cur Allobrogicis & magnâ gaudeat arâ

ANNOTATIONES.

7. *Deducere.*] Sunt qui legant, *contingere.* Alii versum hunc omnino rejiciunt; alii etiam præcedentem ac sequentem; sed perperam: ut docet Just. Lips. Epistol. quæst. lib. 4. epist. 15.

Virga.] Multis ramis e stirpe seu trunco deductis & prodeuntibus, in stemmate, seu consanguinitatis, ut vocant, arbore. Vel, radio, quo ostenduntur summi quique viri in eodem stemmate. Alii respiciunt ad virgas & fasces Dictatori solitas præferri: sed non placet ea interpretatio.

8. *Fumosos.*] Legunt alii, *famosos*, minus bene, ut videtur. Cic. in Pisonem. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil, præter colorem.* Porro in atriis erat culina & ignis; hinc atria, quasi atra fumo & fuligine: hinc & fumosæ imagines; ut observat Servius. Vide Sigon. c. 20. l. 2. de antiq. Jur. Civil. Rom.

Equitum cum Dictatore Magistros.] Dictatori semper aderat Magister Equitum, & ab eo statim creato dicebatur. Testis Livius passim. Equitum Magister dictus, quod jus summum in Equites & Accensos haberet: sicut & Populi Magister Dictator appellatus est, quod summam in omnes potestatem obtineret. Auctor est Varro 4. de Ling. Lat. Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 6. Nos alibi plura de Dictatoris auctoritate.

9. *Coram Lepidis.*] Coram imaginibus tot virorum, qui probi fuerunt ac vere nobiles. *Æmilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, civem servavit: cujus tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, & incincta prætexta S. C. posita illi, qui jam virtuti maturus, honori tempestivus,* &c. quæ habet Valer. Max. lib. 3. c. 1.

Male vivitur.] *Nonnullis solet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis.* Greg. Dial.

10. *Alea.*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 57.

11. *Ante Numantinos.*] Ante imagines Numantinorum. P. Scipio Æmilianus (de quo paulo ante) Numantiam in Hispania civitatem valde bellicosam, correcta prius militum disciplina, fame vicit. Hinc Numantius dictus. Aurel. Vict. Vide Flor. lib. 2. cap. 18. de Numantio Bello.

Si dormire incipis, &c.] Si postquam in epulis & alea noctem egisti, mane dormis tum cum majores illi tui quos jactas, vigilabant potissimum pro Republica, & in hostes progrediebantur.

Ortu Luciferi.] Sunt qui vesperum intelli[gi] pertinaciter contendant, eo quod tunc eti[am] castra moverint Duces. Sed apage. Mane p[o]tius designari, & contextus & Luciferi nom[en] probant; & viri graves censent.

12. *Luciferi.*] Hæc est Veneris stella, qu[æ] post occasum Solis apparet statim, tuncque H[e]sperus, & Vesper apud Virgilium & alios, [a]pud Plautum Vesperugo dicitur: ante ortum v[e]ro, & sub auroram Phosphorus, & Lucifer v[o]catur. Unde Virgil. Eclog. 8.

Nascere præque diem veniens age Lucifer almu[s].

Plin. lib. 2. cap. 8. sic ait. *Infra Solem ambit i[n]gens sidus appellatum Veneris, alterno meatu v[a]gum ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lun[æ]. Præveniens quippe, & ante matutinum exorie[ns] Lucifero nomen accipit: ut Sol alter, diem mat[u]rans. Contra ab occasu refulgens, nuncupatur Vesp[er] ut prorogans lucem, vicemque Lunæ reddens, &*

13. *Cur Allobrogicis, &c.*] Cur majorem gl[o]riam ostentat qui est inglorius, cur virtutes q[ui] vitiosus?

Allobrogicis.] *Gallicis possessionibus, aut tit[u]lis victoriarum:* inquit vetus Schol. Allobr[o]gibus devictis: nam Fabius Max. *Gallica vi[c]toria cognomen Allobrogici sibimet ac posteris p[e]perit:* ut ait Valer. Max. lib. 6. cap. 9.

Allobrogicis.] De his populis vide Sat. 7. v. 214.

Magna gaudeat ara.] Prope Circum Flamin[i]um erecta in honorem Herculis, a quo ferunt o[r]tam Fabiam Gentem, quæ & habeat Sacra He[r]culis hæreditaria. Vet. Schol. Tit. Liv. l. 1. c. Plut. in Fab. Macrob. 3. c. 6, &c. Ovid. Fast.

Constituitque sibi, quæ maxima dicitur, ara[m]

Magna gaudeat ara.] Senec. de Benef. 4. c. 3[0] sic habet: *Non sine ratione sacra est magnaru[m] virtutem memoria: & esse plures bonos juvat, gratia bonorum non cum ipsi cadat. Ciceronem fi[li]um quæ res Consulem fecit, nisi pater? —— Quid n[u]per Fabium Persicum, cujus osculum etiam impud[i]ci vitabant, Sacerdotem non in uno collegio feci[t] nisi Verrucosi & Allobrogici, & illi trecenti, qui h[o]stium incursioni pro Republica unam domum objec[e]rant? Hoc debemus virtutibus, ut non præsentes [so]lum illas, sed etiam ablatas e conspectu colamus, &*

Nat[...]

Natus in Herculeo Fabius Lare? Si cupidus, si
Vanus, & Euganeâ quantumvis mollior agnâ: 15
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum
Squallentes traducit avos: emptorque veneni
Frangendâ miseram funestat imagine gentem?
Tota licet veteres exornent undique ceræ 1[illegible]
Atria, NOBILITAS sola est atque unica virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:

ingentique altari, si avarus, si inanis, atque delicatior licet oviculâ Euganeâ; si lumbos molles frictus pumice Catanensi dehonestat majores squalidos, ac toxici mercator infelicem stirpem contaminat effigie rumpendâ? Quamvis antiquæ imagines *ceræ undequaque decorent omne vestibulum, nobilitas una est dumtaxat virtus. Sis indole Paulus, aut Cossus, aut Drusus:*

ANNOTATIONES.

14. *Natus in Herculeo Fabius lare?*] Degener aliquis a familiæ suæ gloria: qualis Fabius ille cognomento Persicus, Q. Fabii Max. Allobrogici filius, cujus flagitiosos mores notat Valer. Max. l. [illegible] 5. & Senec. de Benef. l. 2. c. 21. ubi Græcinum Julium, virum egregium laudat, quod pecuniam a Fabio Persico missam repudiasset, dicens, nolle se ab eo beneficium accipere, a quo propinationem accepturus non erat. Quem in locum Just. Lipsius ita scribit: *Is Paulus Fabius Consul fuit ab Tiberio, anno 786. Quare Persicus? A Rege Perse, opinor, memoria victoriæ ejus ab Æmilio Paulo partæ, qua gens hic fuit, etsi majores adoptione translati in Fabiam. Clarus igitur, sed o fœdus!*

Herculeo.] De Hercule multa Diodorus Siculus lib. [illegible] cap. 2. Tit. Liv. l. 1. c. 7. cit.

Lare.] *Lares* Dii familiares & domest. qui & Penates, quoniam in interioribus ædibus colebantur, sæpe usurpantur pro ipsa domo. Laræ Nymphæ & Mercurii dicuntur filii. Ovid. Fast. Plato dicebat homines qui probi fuissent, post mortem Lares fieri, qui vero improbi & nequam, Lemures.

15. *Euganea.*] Tit. Liv. initio l. 1. Euganeos inter mare Alpesque positos esse affirmat, & ab Henetis pulsos, Plin. l. 3. c. 20. Graiarum Alpium incolas dicit, præstantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Capite vero præcedenti eorum Metropolim Veronam statuit. Hic ponuntur Euganei pro Altinis & Patavinis affinibus, quorum lana & oves laudantur cum apud Martial. lib. 14. Epigr. 155. tum apud alios.

16. *Si tenerum attritus, &c.*] Si libidinosus & infamis fueris.

Attritus Catinensi pumice lumbum.] Ex more impudicorum quorundam & effœminatorum, qui pumice lumbos depilabant ac lævigabant: ut cætera non dicam paulo turpiora.

Catinensi.] Catana sive Catina urbs est Siciliæ vicini Ætnæ montis ignes & lapides evomentis eructationibus obnoxia: non parvam inde vastitatem passa anno 1669.

Pumice.] *Pumex* lapis spongiosus, aridus, incendio excoctus, candens, minime ponderosus, utilis ad lævigandum; atque ut habet Plinius, l. 39. c. 21: *In usu corporum lævigandorum fœminis jam quidem & viris.* Turneb. lib. 7. cap. 20. vult hic notari, Catanenses velut addictos huic mollitiei, quod se glabros pumice redderent.

17. *Squallentes.*] Vel deformatos ac sordidos vetustate, vel ex more bellatorum ac fortium virorum, cultum corporis negligentes.

Traducit.] Dedecorat, & probro exponit. Solebant noxii per forum & amphitheatrum Romæ traduci, appensa collo ferentes elogia, seu inscriptiones criminum, & suæ damnationis causas: Testis Sueton. Tib. cap. 8, &c.

Emptorque veneni.] Veneficus infami hac arte notus.

18. *Frangenda.*] Frangi digna. Jam supra notavi ex Lipsio, dejici, frangi, ac deleri consuevisse eorum imagines, qui degenerassent a suæ gentis nobilitate, ut & rursum indicat Juvenalis, Sat. 10. v. 58.

Funestat.] Quasi funere incestat & polluit.

19. *Ceræ.*] Vide supra ad v. 2.

21. *Paulus, vel Cossus, &c.*] Pauli, Cossi, Drusi virtutes æmulare.

Paulus.] Paulus Æmilius fortitudine pariter ac temperantia clarus. De eo Plutarch. in ejus vita. Aurelius Victor de viris illustribus, &c.

Cossus.] Aulus Cornelius Cossus Tribunus Militum Tolumnium Veientium regem gloriose vicit, atque opima de eo spolia secunda retulit Feretrio. Tit. Liv. lib. 4. c. 19. Florus autem lib. 4. cap. 12. *Augustus Cæsar,* inquit, *Getulos accolas Syrtium Cosso duce compescuit, unde illi Getulici nomen.* De hoc itaque videtur potius loqui Juvenalis; addit enim mox; *Salve, Getulice.*

Drusus.] Idem Florus citato mox loco ait, Augustum feras quasdam gentes per Claudium Drusum privignum suum perpacasse, &c. At Sueton. Tiber. c. 3. magis ad rem facit, ubi ait, Drusum, duce hostium Druso cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen invenisse: item, ex Gallia Provincia retulisse aurum Senonibus olim in obsidione Capitolii datum. Nisi forte placet intelligere Julium Drusum Tribunum Plebis, cujus ædes cum vicinorum oculis multis locis paterent, & opifex quidam eas se quinque talentorum mercede mutaturum sponderet. Decem dabo, inquit Drusus, si totam domum meam vicinis undique perspicuam feceris, ut testes sint illi quonam modo vivam, &c. quæ narrat Plutarchus in præceptis politicis, non longe ab initio.

Illam præfer imaginibus avorum tuorum: hæc præeat ipsis virgis, te Consule. Priora mentis ornamenta debes mihi. Siquidem *verbis & actionibus dignus es æstimari optimus & æquitatis observantissimus, cognosco nobilem. Ave, Getulice, sive tu Silanus:* vel *aliâ de stirpe qualibet advenis triumphanti patriæ civis eximius ac præcellens. Placet exclamare, quod plebs vociferatur, reperto Osiri. Nam quis nobilem vocaverit eum, qui stirpe indignus, ac præstanti solum titulo clarus? Pumilionem cujuspiam appellamus Atlantem; Æthiopem cygnum; pusillam extortamque adolescentulam,*

Hos ante effigies majorum pone [illegible]
Præcedant ipsas illi, te consule, virgas.
Prima mihi debes animi bona. [illegible] haberi
Justitiæque tenax factis dictisque [illegible]
Agnosco procerem. Salve, Getulice, seu tu
Silanus, quocumque alio de sanguine rarus
Civis, & egregius patriæ contingis ovanti.
Exclamare libet populus quod clamat Osiri
Invento. Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantum
Insignis: Nanum cujusdam Atlanta vocamus:
Æthiopem cygnum: parvam extortamque puellam

ANNOTATIONES.

22. *Hos ante effigies, &c.*] Pluris æstima bonum esse, quam bonis fuisse prognatum. Vel, illustrium avorum mores considera magis quam statuas & imagines.

23. *Præcedant ipsas illi, &c.*] Probos mores præfer non tantum præclaræ origini, sed & summis Magistratibus.

Virgas.] Fasces e virgis ac securibus colligati, Consulum insignia, metonymicῶs pro Consulatu ponuntur. Vide plura de his Sat. 5. ad v. 110.

24. *Prima mihi debes, &c.*] Si vis a me nobilis nuncupari, ante omnia adeoque ante bona corporis ac fortunæ, mihi debes exhibere animi bona, virtutes nempe, fortitudinem, justitiam, prudentiam, &c.

Sanctus haberi, &c.] Si virtutes habueris, sane veram nobilitatem in te agnosco.

26. *Salve, Getulice.*] Si probus es, te saluto veneror que perinde nobilem, ac si fores Getulorum domitor Cossus, de quo ante; aut Silanus, aut alius quivis illustri natus genere.

Getulice.] Getuli populi sunt inferioris Libyæ, prope Garamantas.

27. *Silanus.*] Imperatoris Claudii gener. De eo Cornel. Tacit. lib. 12. initio. Sueton. Claud. c. 27.

28. *Ovanti.*] Exultanti quod te vicem optimum nacta sit, diu quæsitum, ac tandem inventum.

29. *Exclamare libet populus quod clamat.*] Ægyptii nimirum, invento Api bove, exclamabant, εὑρήκαμεν συγχαίρωμεν. Vide Sat. 6. v. 526, 533. & seq. & 541.

Osiri.] Hic porro colebatur.

——*Atque suum pubes miratur Osirin*
Barbara, Memphitem plangere docta bovem;

Eo quod, ut canere pergit. Tibull. l. 1. Eleg. 7.

Prima aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum,
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adjungere vitem,
Hic viridem dura cædere falce comam,
&c.

30. *Generosum.*] Senec. Epist. 44. *Quis ergo generosus?* inquit, *ad virtutem bene a natura compositus.*

32. *Nanum cujusdam Atlanta vocamus.*] Per antiphrasim & ironiam; & adblandientes vel ludentes cuidam potenti nanos amanti.

Nanum.] Apud Gell. lib. 19. cap. 13. [illegible] Græci, Latini *pumiliones* vocant, parva [illegible] statura homines, brevi atque humili corpore paulum supra terram extantes. Col. Rhodig. lib. 21. cap. 24. παρὰ τοῦ [illegible] nanos dici asserit. *Pumilionum genus in omnibus animalibus est:* inquit Plinius lib. [illegible] 49.

Atlanta.] Ingentem ac robustum in[illegible] Atlantis; quem fabulantur humeris cœlos portare eo quod de Astrologia scite, de sphæra primum disputavit. Virgil. Æneid. 4.

——*Maximus Atlas*
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Et alibi:

——*Cœlum qui vertice fulcit.*

Ovid Metamorph. 4. Fab. 17.

——*Quis enim par esset Atlantis*
Viribus?

33. *Æthiopem cygnum.*] Id est, hominem nigrum appellamus album, & cygni similem &c. scoptice. De Ethiope, vide quæ notavi ad Sat. 2. v. 23. & Sat. 6. v. 569. De Cygnis Sat. 6. v. 164. Quibus adde quæ narrat Cœl Rhodig. lib. 9. cap. 3 aitque, licet cantus eorum e paucissimis auditus, ab Æliano tamen auditum, &c.

Europen

Europen. Canibus pigris ſcabieque vetuſti
Lævibus, & ſiccæ lambentibus ora lucernæ, 35
Nomen erit pardus, tigris, leo; ſi quid adhuc eſt,
Quod fremat in terris violentiùs. Ergo cavebis,
Et metues, ne tu ſic Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui? Tecum eſt mihi ſermo, Rubelli
Plance. Tumes alto Druſorum ſanguine, tanquam
Feceris ipſe aliquid, propter quod nobilis eſſes; 41
Ut te conciperet, quæ ſanguine fulget Iüli,
Non quæ ventoſo conducta ſub aggere texit.
Vos humiles, inquit, vulgi pars ultima noſtri, 44
Quorum nemo queat patriam monſtrare parentis.

Europam. Inertes canes & glabri veteri impetigine atque aridæ lampadis os lambentes nominabuntur pardus, tigris, leo, & ſi quidpiam eſt inſuper in terris quod frendeat vehementiùs. Itaque vide ac time ne tu hoc modo Creticus vel Camerinus appelleris. *Et quem ego reprehendi iſtis* ſermonibus? *Alloquor te, Rubelli Plance,* qui *ſuperbis excelsâ Druſorum origine, quaſi egeris ipſe quidpiam, ob quod fores illuſtris, ut te* utero *caperet quæ clara eſt Iüli ſtirpe, non* verò *quæ mercenaria contexit ſub munimento ventis* [illegible] *Vos infimi ait, poſtrema plebeculæ noſtræ portio, quorum nullus poſſit oſtendere natale* [illegible] *patriæ* ſui;

ANNOTATIONES.

34. *Europen.*] Hæc Agenoris Phœnicum regis erat filia, cujus pulchritudine captus Jupiter, ut canit Ovidius Metamorph. 2. Fab. 13.
——*Sceptri gravitate relicta,*
Ille pater rectorque deûm, qui concutit orbem,
Induitur faciem tauri, &c.
Inde abit paulatim, mediique per æquora ponti
Fert prædam, &c.
Ab hac denominatam volunt aliqui eam orbis terrarum partem florentiſſimam, quam nos incolimus.

Scabieque vetuſtâ Lævibus.] Pilis præ ſcabie [illegible]

36. *Pardus, tigris, leo.*] Belluæ truculentiſſimæ, atque feritate innata inſignes, Plin. lib. 8. cap. 17. ſic habet: *Panthera* (cujus mas eſt pardus) & tigris *macularum varietate propè ſolæ bestiarum ſpectantur. Cæteris unus ac ſuus cujuſque generis color eſt. Leonum tantum in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi.* Et capite præcedenti: *Leoni,* inquit, *præcipua generoſitas,* [illegible] hinc per excellentiam θὴρ nuncupatur [illegible] ex Cœl. Rhodig. lib. 26. c. 19. Tigrin [illegible] *tremendæ velocitatis animal* vocat Plin. [illegible] cap. 18. de ferarum iſtarum indole [illegible] plura [illegible] & mira videcitatis Plinii locis; A. G[illegible] lib. 5. cap. 14. Plutarch. de animantium [illegible] ratione, &c.

38. *[illegible] ſic Creticus.*] [illegible] Ironice, & nomine [illegible]us dicare nobilis, ut [illegible] pis piger & ſcabiofus vocaretur pardus, tigris, &c.

Creticus aut Camerinus.] Illuſtres Romani tum genere, cum virtutibus. Q. Metellus Creta ſubacta, *Creticus* eſt cognominatus. Publ. item Sulpitius Camerinus cum Poſthumio & Manlio miſſus Athenas a Senatu, ad deſcribendas Solonis aliarumque civitatum leges. Tit. Liv. Plutarch. in vita Pompeii Magni, &c.

39. *His ego quem monui.*] Quem vero his reprehenſionibus peto & redarguo? inquit, Satiricus. Te nempe o Rubelli.

Rubelli Plance.] Quidam legunt, *Blande,* alii *Plaute.* Tacit. lib. 14. *Omnium ore,* inquit, *Rubellius Plautus celebratus, cui nobilitas per matrem ex Julia familia.* In ſequentibus notatur ejus vanitas & ambitio, quæ tamen eum fefellit. Illic porro Lipſius non *Plautus,* ſed *Plancus* legit. Unde caſtigatiores libri hic habent *Plance.*

40. *Druſorum.*] Vide ſupra, & Sueton. in Tiber. Cornel. Tacit. Annal. &c.

42. *Ut te conciperet, quæ, &c.*] Ut naſcereris, matre nobili e gente Julia, quæ orta eſt ab Iülo Aſcanii filio: atque pari ac Nero gradu a Divo Auguſto maternam originem traheres; ut habet Cornel. Tacit. lib. 13.

43. *Non quæ ventoſo, &c.*] Non autem plebeia quædam mulier.

Ventoſo conducta ſub aggere.] Ad aggerem Tarquinii, ubi ſolebant plebeiæ mulieres telas texere. De illo aggere, vide Sat. 6. ad v. 588. Quidam legunt, *ſub aëre,* id eſt ſub dio.

Conducta ſub aggere texit.] Paupercula ſuam operam texendis telis locare ſolita, ad victum mercede obtinendum.

44. *Vos humiles, &c.*] Verba ſunt Rubellii juvenis antiqua nobilitate ſuperbientis & jactabundi.

Vulgi pars ultima.] Ego indigena & Romæ natus e clara ſtirpe: at vos advenæ ac terræ filii, e parentibus aut obſcuris aut ignotis oriundi.

ego verò Cecropides. Salvus sis, atque diuturnâ ortûs istius lætitiâ fruere: in *infimâ plebeculâ disertum nihilominus Romanum reperies. Ille consuevit agere causas illustris ignari. De populo togato prodibit qui Juris difficultates explicet, ac legum ænigmata. Iste adolescens militiæ peritus perrexit ad Euphratem, & Aquilas observatrices Hollandi provicti. Tu verò nihil es præterquam Cecropida, & par Hermæ truncato. Nec enim aliâ quâpiam superas differentiâ, nisi quod hic habet caput è marmore, effigies autem tua spirat. Loquere ad me, progenies Trojanorum, ec[illegible] ta animantia existimet nobilia, nisi* sint *animosa? Ita nimirùm*

Ast ego Cecropides. Vivas, & originis hujus
Gaudia longa feras: tamen ima plebe Quiritem
Facundum invenies. Solet hic defendere causas
Nobilis indocti. Veniet de plebe togata
Qui Juris nodos, & legum ænigmata solvat. 50
Hic petit Euphraten juvenis, domitique Batavi
Custodes aquilas, armis industrius: at tu
Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ:
Nullo quippe alio vincis discrimine, quàm quod
Illi marmoreum caput est, tua vivit imago.
Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet, nisi fortia? Nempe volucrem

ANNOTATIONES.

46. *Cecropides.*] Tam sum ego Romæ nobilis, quam qui Athenis originem ducebat a Cecrope primo illo Atheniensium rege, atque Athenarum instauratore: genus enim ad Cæsarem Augustumque refero. Vide supra.

Vivas, & originis hujus, &c.] Respondet Rubellio Poëta: diu fruere tua nobilitate: verum ne propter eam nimis superbias. Sunt enim de plebe viri, quorum gesta virtutesque refulgeant: alii Bellatores, alii Jurisconsulti, quorum etiam opera non raro indigeant ipsi nobiles.

49. *De plebe togata.*] E viliori plebe. Vide Asconium, & quæ nos ad Sat. 1. v. 96.

50. *Ænigmata.*] Intricatas & obscuras Juris quæstiones eruditorum & sapientum interpretatione indigentes. Agell. lib. 12. cap. 6. *Ænigmata Græci,* inquit, *veteres nostri quidam scrupos appellarunt.*

Solvat.] Jurisperitos solutores vocat Hadr. Turnebus lib. 8. cap 19.

51. *Hic petit Euphraten.*] Hic bello strenuus ad bellicas expeditiones etiam longinquas pergit, in Orientem usque, dum tu Romæ ac domi resides, ô nobilis ignave.

Euphraten.] Quis non audivit fluvium hunc tam celebrem Mesopotamiam Babyloniamque rigantem? De eo jam ad Sat. 1. v. 104.

Domitique Batavi Custodes aquilas.] It in præsidia a Romanis collocata ad continendos in officio Batavos, ne rebellent illi nuper a Domitiano subacti.

Batavi.] Populi ad Rhenum, quorum virtutem celebrat Cornel. Tacit. de German.

52. *Aquilas.*] Signa militaria Romanorum. Plin. lib. 10. cap. 4. *Aquilam,* inquit, *Romanis legionibus C. Marius in secundo Consulatu suo propriè dicavit — paucis ante annis sola in aciem portari cœpta erat: reliquia signa in castris relinquebantur:* (Lupi, Minotauri, Equi, Apri) *ea Marius in totum abdicavit, &c.* Illa porro vel aurea vel argentea Aquilæ effigies ha[illegible] suffixa erat, cujus ima pars in cuspidem desin[illegible], quo facilius in terram adigi posset ac statui, nec movebatur nisi cum universus progredie[illegible] exercitus, Dion. l. 40. Hadr. Jun. l. 3. c. [illegible] Unde porro ejusmodi signum Romanis placue[illegible]? An quod Jovem ferunt eo usum adversus Titanas? An quod eodem Jove contra Satu[illegible] dimicante, Aquilæ augurio tanquam fe[illegible] & fortunati regni victor evaserit? Vide [illegible] Veget. lib. 2. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 4. [illegible] p. 2, &c.

53. *Nil nisi Cecropides.*] Tu do[illegible] quidem nobilis, nec eruditione, nec factis c[illegible]us, solum habes nominis splendorem. Hoc au[illegible] quid?

Truncoque simillimus Hermæ.] St[illegible] Mercurii, capite formato, cætera rudi. Si[illegible] vero tu genere es illustris, de cætero ing[illegible] *Effigies illæ marmoreæ vel æneæ, sin[illegible] manibu[illegible] erant, quales videmus in circo:* vet. Schol. B[illegible] vel ternæ dabantur de Republica bene meri[illegible]; & supra fores disponebantur. Thucyd. l. 6. Macrob. l. 1. Saturn. c. 19. pariter refert simulacra Mercurii pleraque fingi quadrato statu, solo capite insignita. Mercurius autem Græcis [illegible] dictus, seu quod esset interpres & nuncius Deorum, seu quod facundiæ præsit ac eloquentiæ.

54. *Vincis.*] Mutilatam illam H[illegible] seu Mercurii imaginem non alia ratione vincis, quam quod tu vivis ac spiras, illa [illegible] lapis aut metallum est.

56. *Teucrorum proles.*] O Rube[illegible] oriunde quidem e Julia gente, quæ ab Iulo & [illegible]a Trojanis prodiit. Hi vero Teucri vo[illegible] sunt a Teucro Dardani regis Trojæ socero, [illegible] & cum genero in Troade regnavit.

5[illegible] *Quis generosa putet, nisi fortia.*] Quis fortem equum dixerit, eo quod e forti [illegible]ortus sit, si ipse non est fortis?

Sic

Sic laudamus equum, facilis cui plurima palma
Fervet, & exultat rauco victoria circo. 59
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, & primus in æquore pulvis.
Sed venale pecus Corithæ, posteritas &
Hirpini, si rara jugo victoria sedit.
Nil ibi majorum respectus, gratia nulla
Umbrarum: dominos pretiis mutare jubentur 65
Exiguis, tritóque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare nepotes.
Ergo ut miremur te, non tua, primum aliquid da,
Quod possim titulis incidere præter honores, 69
Quos illis damus, & dedimus, quibus omnia debes.

æstimamus equum pernicissimum, cui agili multiplex ardet palma, & victoria lætatur rauco amphitheatro. Quilibet ille de agro prodit, clarus est, cujus illustris cursus præ cæteris, ac pulvis anterior in campo. At venditur Corithæ pullus, atque Hirpino genitus, si infrequens victoria currui insedit. Nulla hic avorum habetur *ratio, favor nullus manium. Posteri tardus pedibus, ac vertendæ molæ idonei, coguntur heros permutare mercede parvâ; atque plaustra deducunt attritâ cervice. Itaque ut admiremur temetipsum, non tua; anteà quidpiam exhibe, quod inurere queam insignibus, præter laudes quas donamus ac donavimus his, à quibus habes cuncta.*

ANNOTATIONES.

58. *Facilis cui plurima palma.*] Qui velocitate sua multas facile victorias parat in curuli certamine, in campo, in circo.

59. *Fervet.*] Seu ob fervorem cursus, seu ob ardorem animi victoris, seu denique ob insonantes spectantium plausus & acclamationes.

Rauco.] Acclamantes vociferando rauci fiunt.

Circo.] Sat. 3. ad v. 65, & 223.

61. *Æquore.*] Ab æqualitate *æquor* appellatur, non tantum mare nullis motum ventis, sed & agri planities. Tull. 1. de Divin. n. 94. *Ægyptii*, inquit, *& Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes.*

Pulvis.] Horat. Ode 1.

Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat: metaque fervidis
Evitata rotis, palmaque nobilis
Terrarum dominos evehit ad Deos.

62. *Sed venale pecus Corithæ.*] Fortium equorum pulli, si degeneres fuerint, continuo venduntur, plaustro trahendo adhibentur, aut vertendæ in pistrino molæ.

Corithæ.] Equæ generosissimæ. Alii intelligunt gregem equorum qui alebantur ad Corithum Etruriæ oppidum & montem.

63. *Hirpini.*] Equi nobilissimi & victoris. Sunt etiam in Italia Hirpini montes, e quibus fluit Aufidus amnis Apuliæ. Malim de equo intelligere. Martial. lib. 3. Epigr. 62.

Hirpini veteres qui bene novit avos.

Quem locum explicans Justus Lipsius Centur. 3. Epist. 26. *Quis iste Hirpinus*, inquit, *non e familia Rom. ne erres, (etsi ea quoque fuit) sed equum intellige in circo nobilem & multarum palmarum. Nam ea etiam insania, ut stemmata & proavos equorum talium quærerent factionarii, atque inter se celebrarent.* Et paulo post, *Clarissime lapis vetus, quem Romæ olim vidi & exscripsi. In medio vir est (conditor factionis Russatæ) qui dextra baculum, sinistra pabulum tenet: extrinsecus duo sunt assilientes equi cum gemina inscriptione; Aquilo, Nepos Aquilonis vicit* CXXX. *secundas tulit* LXXXVIII. *tertias tulit* XXXVII. *Altera, Hirpinus Nepos Aquilonis vicit* CXIV. *secundas tulit* LVI. *tertias tulit* XXXVI. *Habes itaque ipsum hic Hirpinum, atque adeo ejus avum Aquilonem.*

Si rara jugo victoria sedit.] Si raro victor fuit trahens currum in curuli certamine.

64. *Nil ibi majorum respectus.*] Non attenditur quam fortes ac veloces extiterint equorum avi, sed quam ipsi nepotes generosi sint & pernices, quos servare domini volunt; alias venales eos exponunt.

66. *Tritoque.*] Per jugum assiduum.

Epirhedia.] Plaustra, vehicula. Quint. lib. 1. cap. 5. *Romani suam hanc fecere vocem*, inquit, *ex utraque aliena, ἐπὶ, Græca, & rhæda, Gallica.*

67. *Segnipedes.*] Βραδύποους. At sonipes dicitur equus valde celer.

Nepotes.] Plures codices habet, *Nepotis*; ut sit viri nomen pristinum Romæ celebratum habentis.

68. *Ut miremur te, &c.*] Ut te vere nobilem celebremus, potius quam laudemus tuam originem, majorum præclara gesta, quæ sunt extra te, & alia quæ te laudabilem non faciunt, ede ipse aliquid memoria dignum, quod majorum tuorum titulis adjungamus.

70. *Quibus omnia debes.*] De tuo nihil habens.

Hæc satis ad juvenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumque Nerone propinquo
Rarus enim ferme sensus communis in illâ
Fortunâ. Sed te censeri laude tuorum,
Pontice, noluerim, sic ut nihil ipse futuræ 75
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat ulmos.
Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer: ambiguæ si quando citabere testis 80
Incertæque rei, Phalaris licèt imperet ut sis
Falsus, & admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.

Ea sufficiant ad adolescentem, quem nobis rumor fert arrogantem, ac tumidum, atque repletum Nerone cognato. Etenim infrequens fere sensus communis in ea sorte. At non probârim, ô Pontice, æstimari te tuorum existimatione, ita ut nihil agas ipse venturæ existimationis. Infelix est inniti laudi alienæ, ne remotis fulcris labentia cadant culmina. Vitis in terram dejecta viduatas ulmos exoptat. Sis bellator probus, probus tutor, ipse judex incorruptus: ac si vocaberis aliquando testis negotii ancipitis & obscuri, quamvis jubeat Phalaris ut sis mendax, suadeatque falsum jurare, adbibito æneo *tauro, grande scelus puta verecundiæ vitam anteponere, atque vitæ gratia pessumdare vivendi rationes.*

ANNOTATIONES.

71. *Ad juvenem.*] Rubellium, de quo sic Tacitus Annal. 14. *Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia——Ergo permotus hic Nero composuit ad Plautum literas, consuleret sibi et turbis seq; prave diffamantibus, subtraheret, esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta & inturbida juventa foveretur. Ita illuc cum conjuge Antistia, & paucis familiarium concessit.*

72. *Plenumq; Nerone propinquo.*] De Cæsarum propinquitate superbientem. Nam Rubellius D. Augustum *per maternam originem pari ac Nero gradu contingebat.* Ex Tacit. Annal. 13.

Nerone.] *De quo magis debuit erubescere,* inquit vetus Schol. sane quidem, sive Tiberio Nerone, seu Nerone Cæsare Agrippinæ filio, utroq; horrendis moribus infami. Sueton. & ab hoc etiam amotus ipse. Tacit. cit. mox. Annal. 14.

73. *Rarus enim ferme sensus, &c.*] Raro sapiunt, qui ad magnas opes evecti.

Stultitiam patiuntur opes.

Sensus communis.] Intelligentia omnibus communis, vis & facultas animi, qua de rebus exterioribus recte sentit & judicat: bene administrat, ac sapienter utitur.

In illa fortuna.] Superba, magna, divite.

74. *Te censeri laude tuorum.*] Non aliter cognosci & celebrari, quam majorum gloria.

75. *Pontice.*] Ad hunc etiam redit Poeta, quem initio compellat, & præcipue spectat in hac Satira.

Nihil ipse futuræ laudis agas.] Nihil agas quo a posteritate lauderis.

76. *Aliorum incumbere famæ.*] Pendere omnino ab existimatione majorum, & nulla niti virtute ac laude propria.

77. *Ne collapsa ruant, &c.*] Subductis columnis tectum ruit, vitis ulmo separata serpit & jacet; sic tu humilis & abjectus existimabere subtracta aliena laude & fama, cui totus incumbis, perinde ac si tua foret.

78. *Viduas.*] Sic & ulmo maritari vitis dicitur cum ei adjungitur, adhæret, innectitur: illi [illegible] est amica, teste Isidoro, pariter & Plinio lib. 17 cap. 23. *Nobilia,* inquit, *vina nonnisi in arbustis gigni, longo judicatur ævo: adeo excelsitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus.* Et paulo post. *Maritare nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento——Deflectenda vitis aut [illegible] juxta suam arborem; aut circa proximam cœlibem.* Ex quibus vides ulmos, & cœlibes, & maritas, & viduas ratione vineæ appellari.

79. *Esto bonus miles.*] In omni conditione virtutem cole, capitis etiam periculo.

Tutor.] Pupillorum fidelis patronus ac defensor

81. *Phalaris licet imperet, &c.*] Horat. lib. 3 Od. 3.

Justum ac tenacem propositi Virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solida.

Phalaris.] Tyrannus in Sicilia, de quo vide notata ad Pers. Sat. 3. v. 39.

82. *Et âdmoto dictet, &c.*] Minitans dirum illud in tauro suo ardente supplicium, nisi obsequaris, & pejerês.

83. *Pudori.*] Reverentiæ & observantiæ quam debes virtuti atque officio tuo.

84. *Vivendi perdere causas.*] Veritatem, honestatem, justitiam, aliasque virtutes, propter quas vivimus. Cic. Acad. q. asserit hominem *natum ad nihil esse aliud quam ad honestatem,* Part. 91. *Hominum genus ad honestatem natum.* Et de leg. 1. n. 28. *Nibil esse præstabilius, quam plane intelligi nos ad justitiam natos.*

Dignus

Dignus morte perit, cœnet licèt ostrea centum
Gaurana, & Cosmi toto mergatur aheno. 86
Expectata diu tandem provincia cùm te
Rectorem accipiet, pone iræ fræna modumque,
Pone & avaritiæ; miserere inopum sociorum.
Ossa vides regum vacuis exhausta medullis, 90
Respice quid moneant leges, quid Curia mandet;
Præmia quanta bonos maneant, quam fulmine justo
Et Capito & Numitor ruerint, damnante senatu,
Piratæ Cilicum. Sed quid damnatio confert,
Cùm Pansa eripiat quicquid tibi Natta reliquit?

Improbus *necem meritus intereit, quamvis sorbeat ostrea centum è Gauro, ac perfundatur integro Cosmi* vase *æneo. Quando provincia dudum sperata gubernatorem te aliquando suscipiet, iracundiæ adbibe fræna & moderationem, adbibe etiam cupiditati. Miserere pauperes socios. Cernis ossa Principum exsucta medullis inanibus. Animadverte quid jura præscribant, quid Senatus jubeat, quàm magna probis commoda reserventur, quam æquo tonitru prostrati sint, Curiâ condemnante, & Capito, & Numitor, Cilicum deprædatores. Verùm quid prodest damnatio, quando Pansa aufert quodcumque Natta non abstulit?*

ANNOTATIONES.

85. *Dignus morte perit.*] Vitiosus quisque mortuus est, non vivit. Hinc. Plin. lib. 13. cap. . adversus luxuriosus ait; *Quis non merito judicet periisse tales?* Apocalysp. 3. *Nomen habes quod vivas, et mortuus es.*

Cœnet licet ostrea centum.] Etsi laute vescitur, atque una cœna centum ostrea devorat.

Ostrea.] Vide Sat. v. 142.

86. *Gaurana.*] Optima nimirum, & ad Baias & lacum Lucrinum capta, probe Gaurum Campaniæ montem. Strabo lib. 5. & Plin. lib. 3. cap. 5. *Hæc littora*, inquit, *præter cætera in toto mari, conchylio & pisce nobilitantur.*

Cosmi.] Viri luxu famosi, unguentorum & odorum amantissimi. Vel Unguentarii. Martialis ejus meminit pluribus in locis.

Pastillos Cosmi luxuriosa voras.

Toto mergatur aheno.] Plin. cit l. 13. c. 3. *Jam non lini tantum, sed perfundi unguentis gaudens.*

87. *Expectata diu cum, &c.*] Cum Præfecturam obtinueris, ne populos vexes rapinis aut crudelitate. Cic. 3. de Offic. n. 21. *Detrahere aliquid alteri atque hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor—— Nam principio tollit convictum humanum et societatem.*

89. *Sociorum.*] Provincialium jam receptorum in societatem populi Romani, anteactis bellis ad inopiam redactorum.

90. *Ossa vides, &c.*] Principes ipsos regionis bonis omnibus spoliatos vides. Quidam hic moralem de mortuis regibus sententiam comminiscuntur, sed perperam, ut videtur.

91. *Quid moneant leges.*] Quas *ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam ac beatam conditas esse constat,* ex Cic. 2. de leg. n. 11.

Quid Curia mandet.] Ne scilicet improbitate tua te Romanosque odiosos facias victis, sed ut e contra temperantia & humanitate, sociis amabile reddas Imperium Romanorum.

92. *Præmia quanta bonos maneant.*] Virtute insignes Præfectos, qui honoribus cumulantur.

Fulmine justo.] Gravi pœna, justa severitate.

93. *Et Capito et Numitor.*] Sociorum spoliatores graviter a Senatu mulctati.

Capito.] Cossutianus Capito, Tigellini gener, repetundarum accusatus a Cilicum legatis. Tacit. Annal. 16. *Is*, inquit, *præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quod ejus auctoritate concidisset, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.*

Numitor.] De eo jam Sat. 7. v. 74. Alii legunt, *Tutor*, ut hic intelligatur Julius ille Tutor, Trevir, qui ripæ Rheni a Vitellio Imperatore Præfectus legitur, apud Corn. Tacit. Hist. 4.

94. *Piratæ Cilicum.*] Quasi prædones prædonum. Fuerunt enim Cilices, antequam a Pompeio coercerentur, piratica infames. Plutarch. in Pompeio.

Piratæ.] Ita vocantur prædones marini, a dolis & artibus, quibus per mare vagantes prædas agunt. Cœl. Rhodig. l. 11. c. 8. Aristoph. Schol. ait πείρας dici artes & dolos; unde nuncupentur Piratæ, οἱ κατὰ θάλασσαν κακοῦργοι.

Cilicum.] Hi tenebant Asiæ minoris regionem maritimam, Syriæ affinem. E tribus Cappa pessimis unum faciebant, teste Suida.

Sed quid damnatio confert.] Quid Provinciales spoliatos juvat damnatio spoliatoris, si vel malo Præfecto alter non melior succedit, perinde rapax, quod residuum erat emungens; vel Consul aut Prætor damnato spoliatore in ærarium publicum jubet inferri pecuniam, quam restitui oportebat spoliatis? Vide Sat. 1. v. 34. & seq. & v. 47. & seq.

95. *Pansa.*] Sumitur vel pro novo Præfecto vel pro Consule aut Prætore, ut dictum.

Natta.] Præfectus prior. *Nattæ* discincti, i. e. luxuriosi & nequam meminit Pers. Sat. 3. v. 31.

Præ-

O Chœrippe, intuere buccinatorem ad *tuos pannos, & modò sile. Insania est naulum amittere post universa. Non erat pridem luctus æqualis, neque similis plaga detrimentorum, felicibus* tunc *sociis, & jam subactis. Tum abundabant ædes integræ, magnusque aderat pecuniæ cumulus, Pallium Laconicum, murices Coi; atque ebur Phidiæ spirabat, cum tabellis Parrhasii, & statuis Myronis, Polycleti etiam passim opus multiplex. Vix* erat *mensæ absque Mentoris* calicibus. *Illinc Dolabella* prodiit *illinc etiam Antonius,*

Præconem, Chærippe, tuis circumspice pannis, 96
Jamque tace. Furor est post omnia perdere naulum
Non idem gemitus olim, nec vulnus erat par
Damnorum, sociis florentibus, & modò victis.
Plena domus tunc omnis, & ingens stabat acervu
Nummorum, Spartana chlamys, conchylia Coa,
Et cum Parrhasii tabulis signisque Myronis, 102
Phidiacum vivebat ebur, necnon Polycleti
Multus ubique labor; raræ sine Mentore mensæ.
Inde Dolabella est, atque hinc Antonius, inde 105

ANNOTATIONES.

96. *Præconem, Chærippe, &c.*] O Chærippe Provincialis, quære præconem qui sub hasta vendat tuos pannos, & reliquam supellectilem, ne alter prædo rapiat, neque de priori conqueraris, sine ullo fructu, imo cum nova impensa navigando Romam, ad eum accusandum, nihilque de ablatis recipiendo. Vel sensus est: dum vides quæ tua sunt, vendi ac tibi perire, sile tamen, ne quid gravius etiam patiaris ab iniquo Prætore, vel Præfecto.

97. *Furor est post omnia perdere Naulum.*] Metaphora a Navarcho, quo perditis naufragio bonis ac mercibus universis, etiam amittit mercedem quæ solvi debebat pro vectura & navigatione. Sensus est hic; stulte ageres, si ereptis a Præfecto bonis, novos sumptus frustra faceres, e Cilicia aut alia regione longinqua Romam petendo, ubi etsi damnetur spoliator, non redduntur bona spoliatis.

Naulum.] Ναῦλον, pretium navigationis.

98. *Non idem gemitus olim, &c.*] Cum ab hostibus nobis ac victoribus detrimentum in bello quondam capiebant, vix erat quod quererentur, at illi modo victi, & in nostram admissi societatem & amicitiam certe merito queruntur, quoties vexantur a Præfectis.

Nec vulnus erat par.] Tunc enim opulentis auferebantur superflua; sed nunc egenis eripiuntur necessaria.

101. *Spartana chlamys.*] Purpureæ vestes e Sparta & Insula Co. Chlamys est proprie paludamentum seu vestis militaris.

Spartana.] *Sparta* urbs Peloponnesi, antea Lacedæmon vocata, celebris virtute civium, & Lycurgo Legislatore. Ad proximum huic Tænarum Promontorium murex piscis bene multus capiebatur, e cujus succo fiebat color purpureus.

Conchylia Coa.] Purpura e Conchylis seu muricibus, & bombycinæ vestes in ea Ægei maris insula fabricatæ, & tinctæ. Vide Sat. 3. ad vers. 81.

102. *Parrhasii.*] Pictor ille insignis Ephesi natus, cujus cum Zeuxide certamen, & alia quædam narrat Plin. lib. 35. cap. 9, & 10. nimirum Zeuxis fefellerat aves ad pictas uvas advolantes: at Parrhasius ipsum fefellit Zeuxidem picto linteo, quod hic removeri non sine risu & pudore postulavit. Quintil. lib. 12. cap. 10 *Zeuxis*, inquit, *luminum umbrarumque invenisse rationem, Parrhasius examinasse subtilius lineas traditur* ——— ——— *Molliora supradicti Myron fecit. Diligentia ac decor in Polycleto supra cæteros; Deorum tamen auctoritatem non explevit* ——— ——— *Quæ Polycleto defuerunt Phidias habuit, quanquam Diis quam hominibus effingendis melior artifex, &c.*

Myronis.] Hic statuarius fama notus. De ejus ex ære bucula, quam & vituli adibant, ac tauri, vide Auson. Epig. 57. & seq.

103. *Phidiacum vivebat ebur.*] Erant etiam imagines ex ebore, Phidiæ manu tam artificiose sculptæ, ut spirare credideris. Martial. Lib. 3. Epigram. 35.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis: adde aquam, natabunt.

Polycleti.] Et is ingeniosus admodum fuit Statuarius. De eo vide Ælian. var. histor.

104. *Mentore.*] Plin. Lib. 33. c. 11. *L. Crassus Orator duos scyphos Mentoris arte cælatos sestertiis centum emit.* Martial. Lib. 9. Epigr. 41.

Inserta phialiæ Mentoris manu ducta
Lacerta vivit, & timetur argentum.

Et lib. 9. Epigram. 60.

Pocula Mentoreâ nobilitata manu.

105. *Inde Dolabella est, &c.*] Hæ tantæ Provincialium opes dederunt occasionem rapinis Dolabellæ, Antonii, Verris, &c.

Dolabella.] Qui Proconsul Asiam deprædatus est, accusante vero M. Scauro fuit damnatus.

Antonius.] C. nimirum Antonius, qui a Censoribus Senatu motus est, quod socios in Achaia spoliasset: accusatus a Cæsare. Vetus Schol. Pædian. &c.

Sacrilegus

:rilegus Verres. Referebant navibus altis
culta ſpolia, & plures de pace triumphos.
ınc ſociis juga pauca boum & grex parvus equarum,
pater armenti capto eripietur agello:
i deinde Lares, ſi quod ſpectabile ſignum; 110
quis in ædicula Deus unicus. Hæc etenim ſunt
ɔ ſummis: nam ſunt hæc maxima. Deſpicias tu
rſitan imbelles Rhodios, unctamque Corinthum

illinc ſacrorum violator Verres. Conditas profundis navibus exuvias reportabant, ac plurimos de otio triumphos. Jam ſociis juga boum non multa, & armentum equarum exiguum, atque gregis parens abducentur poſt *ablatum agrum: Penates etiam poſteà: ſi quædam imago ſpecioſa; ſi numen aliquod reſiduum in ſacello. Enimvero putantur ea pro maximis; ea quippe habentur præcipua. Tu fortaſſe contemnas inertes Rhodios, & jure Corinthum aſperneris*

ANNOTATIONES.

o6. *Verres.*] Siciliæ Prætor dicam, an præ- qui nec templis, nec ullis rebus ſacris pe- cit. Cic. paſſim, tot in eum actionibus.

o7. *Occulta.*] Furta ſcilicet occultantur; at uiſita jure belli ſpolia palam oſtenduntur. ro hic alii produci aiunt ultimam ſyllabam ſequentes duas conſonantes, alii legunt, *octa & ſpolia.* Virgil.

——————*Date tela, ſcandite muros.*

Plures de pace triumphos.] Hi plura de pacatis micis Pop. Rom. regionibus ſpolia revehe- ıt, quam alii de rebellibus, aut de hoſtibus in lo.

109. *Pater armenti.*] Taurus, vel equus ad- ſarius generando deſtinatus.

110. *Lares.*] Vide ſupra v. 14. annotat.

111. *Deus unicus.*] Simulacrum aliquod u- m a præcedentibus Præfectis relictum, nec- n furto ablatum.

Hæc etenim ſunt pro ſummis, &c.] Vel ſim- :iter, pauca hæc reſidua inopibus magna cen- tur. Vel, graviora hæc ſcelera gravioribus leratis reſervantur. Vel ironice, hæc ſumma 1 pertinent ad tenues Provinciales, ſed potius ſummos viros, & ea proinde Romani re- m domini auferre debent.

112. *Deſpicias tu, &c.*] O Provinciæ Re- r & Præfecte, impune quidem vexare po- is fractas deliciis nationes, at non ita belli- ſas.

113. *Imbelles Rhodios.*] De Inſula & urbe hodo multa jam notavimus, ad Sat. 6. verſ. 6. Rhodios opibus abundantes ac volup- :ibus enervatos a priſtina virtute deſciviſſe, er alios teſtatur Athenæus lib. 3. cap. 2. ubi ollitiem eorum perſtringens, ait, quamvis ud illos cautum lege ſit, ne quis radatur, olatæ legis tamen reum neminem agi, andoquidem raduntur omnes. Et Cœl. Rho- g. lib. 19. cap. 6. *Citharœdus Stratonicus,* in- it, *Rhodios prædicabat eſſe albos Cyrenæos, & ocorum civitatem, cum illos animadverteret atalonas & thermopotas, id eſt, fluere deliciis, calidum bibere.* Idem lib. 29. cap. 24. Signorum ad ſeptuaginta tria millia Rhodi fuiſſe refert.

Unctamque Corinthum.] Luxui deditam, quod vitium opes ac rerum abundantiam ſequi ſolet. Urbs illa in medio fere Iſthmi Peloponneſiaci ædificata, duplici utrimque portu commoda, hinc mare Ægeum, illinc Ionium ſpectat; unde *Bimaris* vocatur Horatio lib. 1. Ode 7. & Ovid. Faſt. 4. Dives Homero, Emporium Thucydidi, decus Floro, totius Græciæ lumen Ciceroni celebratur: Quin & de Corintho Solem Neptunumque contendiſſe, fabulati ſunt. Tam felix ut ſervorum miriadas ſex & quadraginta habuerit, teſte Athenæo l. 6. cap. 20. Cæterum Corinthios variis libidinum generibus turpes vel unus Apoſtolus in ſuis ad eos Epiſtolis ſatis indicat. Adde confictum a Græcis vocabulum, κορινθιάζεσθαι, quod ſignificabat, *ſcortari & lenocinari.* Cœl. Rhodig. lib. 19. cap. 6. putres Corinthios appellat. Eraſm. Chiliad. 1. Cent 4. adag. 1. *non cuivis licet adire Corinthum,* ex Strab. lib. 8. & Gell. lib. 1. cap. 8. explicat de præcipiti in luxuriam civitate, deque tot ibi libidinum illecebris, quas aut ſoli vincant virtute præſtantes viri ultro oblatas; aut in quas tantos facere ſumptus non queant niſi valde opulenti. Hinc illud Demoſthenis ab Laïde deterriti, *tanti pœnitere non emo.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 21. c. 25, & 26. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 15. Athen. lib. 13. c. 4. refert, pro graviſſimis rebus meretrices Corinthi ſupplicare Diis ſolitas: votumque ſolemne Corinthiorum fuiſſe, adducturos ſe Veneri aliquot meretrices. Ibid. cap. præced. fit mentio ſcorti illius famoſi, Laïdis nempe, de qua mox. Demum, Corinthus in magnam elata potentiam ſimul & ſuperbiam, qua nec Romanæ urbi cederet, inde bellum, & e bello excidium ſibi comparavit, anno ante Chriſtum 146. E liquefactis & confuſis in urbis incendio metallis factum eſt illud æs, quod Corinthium vocant ac mire laudant veteres. Juſtin. lib. 34. Plin. lib. 34. cap. 2. Illa tamen poſtea reſtaurata fuit.

unguentis delibutam. Nam *quid agent tibi juvenes resinâ lævigati, & glabra nationis universæ crura? Aspera fugienda est Hispania, axis Gallorum, atque ora Illyrii. His etiam indulge messoribus, qui frumento replent civitatem* ludis *Circensibus ac Theatralibus occupatam. Et verò quam illinc duceres mercedem noxæ tam atrocis, quandoquidem Marius paulò ante cingulum ademit Afris inopibus? Cavendum præcipuè ne grave damnum inferatur strenuis ac ærumnosis. Quamvis auferas quicquid ubicumque est auri & argenti, dimittes clypeum & ensem, telumque, & cassidem. Denudatis arma restant.*

Despicias merito. Quid resinata juventus,
Cruraque totius facient tibi lævia gentis? 11
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricumque latus. Parce & messoribus illis,
Qui saturant urbem, circo, scenæque vacantem.
Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpa
Cum tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna injuria fiat 12
Fortibus & miseris: tollas licet omne quod usquam est
Auri atque argenti; scutum gladiumque relinque
Et jacula, & galeam, Spoliatis arma supersunt.

ANNOTATIONES.

114. *Quid resinata juventus.*] Ita legendum, non ut quidem male, *quid enim resinata*, ne duæ syllabæ natura longæ invitis omnibus corripiantur. Quod bene monet Hadr. Turneb. lib. 13. cap. 19.

Resinata juventus.] Per mollitiem pilos e cruribus resina vellens. Clemens Alex. Pædag. id πιττȣ̃ν vocat, & damnat ejusmodi cinædos vulsos & glabros. Plin. lib. 14. cap. 20. *Arborum*, inquit, *succo manantium picem resinamque, aliæ orta in Oriente, aliæ in Europa ferunt .... optinam terebinthi ac tenuissimam fundunt .... Arabica alba est, acri odore: Judaica callosior, atque odoratior: Syriaca Attici mellis similitudinem habet: Cypria melleo colore, & carnosa, omnes antecedit: Colophonia præter cæteras fulva, si teratur alba fit ... Resina omnis oleo dissolvitur, aut creta; pudetque confiteri, maximum jam honorem ejus esse in evellendis ab virorum corporibus pilis.*

115. *Lævia.*] Polita, glabra; seu resina, seu ferro depilata, quod Græci vocant παρατίλλειν detractis vulsella pilis.

116. *Horrida vitanda est Hispania.*] Vide ne lacessas Hispanos, Gallos, Illyrios. Nam hi vel te constanter accusarent apud Senatum, vel ipsi se armis ulciscerentur.

Hispania.] Hanc Europæ quasi caput occupantem armis semper valuisse omnes norunt. Uni vero Numantini Romanorum exercitus ac Duces per annos viginti fatigarunt. Hinc Cic. pro Murena duos terrores Imperii Romani Carthaginem & Numantiam vocat. Vide Flor. l. 2. c. 18.

Gallicus.] Gallorum virtus Romanis non cognita solum, sed formidata jure fuit, post urbem direptam incensamque, ac tantum non captam arcem Capitolinam: & postquam domiti sunt, tot etiam defectiones sub Augusto, Tiberio, Othone, Vitellio, &c.

Gallicus axis.] Seu quod respectu Italiæ Gal ad axem, id est, Polum Arcticum & Septentr onem vergunt, seu quod e curribus in bello de certarent.

117. *Illyricumque latus.*] Sclavonia regio a spera montibus, in longum porrecta, secundur littus Adriatici maris Italiæ adversum: qu pars olim Illyrici; Synecdoche. De populorun ejus ferocitate vide Flor. lib. 2. cap. 5. Legato Romanos securi percutere ausi, Præfectos ná vium igne etiam combusserunt. Deinde subact vix tamen quieverunt. Flor. lib. cit. cap. 13.

Parce & messoribus, &c.] Afris quos mox ne minat: ab his enim petebatur frumentum & annona nutriendis Romanis, Plin. lib. 5. cap 4. in Africa proprie dicta regionem ducentorum quinquaginta millium passuum circuitu laudat, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Porro ibiden æmula Romæ Carthago pridem, & unius Annabalis memoria terrorem habet. Ergo & his parcendum duplici nomine.

118. *Urbem, circo, scenæque vacantem.*] Romam spectaculis impense deditam. Vide Sat. 3. v. 223. Hic porro observa falsam in Romanos ironiam.

119. *Quanta autem inde feras, &c.*] Quod si velis spoliare Afros, quantula ferres ab illis jam exhaustis spolia?

Culpa.] Injustæ vexationis sociorum.

120. *Marius.*] Priscus ille, Africæ Proconsul, de quo Sat. 1. vers. 49.

Discinxerit.] Abstulerit omnia, ad zonam usque. Vel spoliarit vestimentis, atque adeo prius discinxerit.

Afros.] Scilicet proprie dictos, & Carthaginenses. Vide Sat. 7. v. 149. & Sat. 10. v. 148.

122. *Fortibus, et miseris.*] Hi enim si ad desperationem adigantur, extrema tentant, & nihil non audent.

Quod

uod modò propofui non eft fententia; verum
redite me vobis folium recitare Sibyllæ. 126
tibi fancta cohors comitum; fi nemo tribunal
endit acerfecomes; fi nullum in conjuge crimen;
ec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
nguibus ire paret nummos raptura Celæno: 130
unc licet à Pico numeres genus: altaque fi te
omina delectant, omnem Titanida pugnam
ter majores, ipfumque Promethea ponas:

Quod mox enuntiavi, non eft fententia; ac fic habeto te me narrare vobis folium Sibyllæ. Si tibi eft *comitatus familiarium incorruptus; fi nullus intonfus venundat tribunal; fi nulla in uxore noxa, neque per congregationes, neque per urbes fingulas prompta eft currere uncis unguibus,* velut *Celæno, pecuniam ablatura: tum potes originem trahere à Pico. Ac fi tibi placent excelfæ appellationes, inter avos colloca totum certamen Titanum, atque ipfum Prometheum:*

ANNOTATIONES.

125. *Quod modo propofui.*] De rebellaturis A-s, ac libertatem vindicantibus.

Non eft fententia.] Non unus hic eft fenfus. l, non eft mea mens & opinio tantum, fed ticinium eft. Vel, non eft mea voluntas ut ellent Afri; vel, non eft fententiarum vanus epitus & fabulofum commentum, ut cum Penio loquar: feu non funt nuda verba: *In tentia quippe folet interdum aliquid effe falfi, verum eft oraculum*; ut fcribit vetus Schol. l, quod per digreffionem velut propofui, non it, ad quæftionem, ac inftitutum de vera noitate difceptationem, fateor; at nihilo minus certum, quam Sibyllæ oraculum. Nam du- procul illi Romanorum Imperium detreibunt, & armis fe in libertatem afferent, fi erius a Romanis Præfectis opprimantur.

126. *Folium recitare Sibyllæ.*] Ex annotatis t. 7. ad verf. 101. Antiqui ante inventam artam fcribebant in foliis palmarum, pariter Sibylla fua refponfa. Varro. Hinc. Virgil. Eneid. 3.

Quæcumque in foliis defcripfit carmina virgo, c. Et Æneid. 6.

——Foliis tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

Sibyllæ.] Cumanæ, in cujus libris continebar fatum imperii Romani. Vide quæ fufe noi, Sat. 3. v. 3.

127. *Si tibi fancta cohors,* &c.] Si nullum adittis in familiam, aut clientelam, qui non fit obus & fanctis moribus.

Si nemo tribunal vendit.] Si familiarium tuum nemo judicia, te prætore, ac favorem tun vendit, & pacta mercede conciliat, te convente, five puer in deliciis habitus, five uxor iperiofa & avara.

Tribunal.] Sella eft Judicis. Meton. ufurpar pro fententia lata a Judice in tribunali fente & jus reddente.

128. *Acerfecomes.*] ἀκερσεκόμας Dorice pro ειρεκόμης, dicitur, is qui comam non tondet, ab ἀ privativo, κείρω, *tondeo,* & κόμη, coma, Apollinis eft epithetum, & Bacchi. At hic puer eft catamitus, bene comptus & capillatus, quales amabant veteres illi, & Præfecti fecum in Provincias ducebant.

Si nullum in conjuge crimen.] Si a conjuge abfit avaritia, cupiditas.

129. *Nec per conventus.*] Juridicos nimirum, & loca judicis exercendis deftinata, & per regiones conftituta a te Provinciæ Rectore.

130. *Nummos raptura.*] Sub viri auctoritate a litigantibus exigens pecuniam, fine ulla ratione & modo, inftar Harpyæ infatiabilis. Martial. lib. 2. Epigram. 56.

Gentibus in Libycis uxor tua, Galle, notatur
Immodicæ fœdo crimine avaritiæ.

Celæno.] A voce Græca Κελαινὸς, atrum & nigrum fignificante, appellatum aiunt unum ex Harpyis. Virgil. Æneid. 3.

Una in præcelfa confedit rupe Celæno, &c.
— — — — — — — — —
Virginei volucrum vultus, fœdiffima ventris
Proluvies, uncæque manus, &c.

131. *Pico.*] Qui Saturni filius, Fauni pater fuit, ac primus Aboriginum rex & Latinorum. Virgil. Æneid. 7. Dionyf. Halic. lib. 1.

132. *Omnem Titanida pugnam.*] Titanos omnes & Gigantas, qui Diis inferre bellum aufi, nomen fuum tam celebre reddiderunt. Ovid. Metam. 1.

Titanida.] Appofitum eft: id eft, hiftoriam & familiam Titanum, qui pugnarunt adverfus Saturnum, ac debellarunt: deinde adverfum Jovem, a quo tandem victi vix ac fuperati fuere. Porro Titan filius erat Cœli & Veftæ, ut aiunt, frater Saturni natu major: ab illo geniti Titanes vocati funt. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 14. &. 19. ac feq.

133. *Promethea.*] Iapeti filiam, Deucalionis patrem, qui e luto hominem finxit, ignem cœlo furripuit ac in terras detulit. Vide Sat. 4. verf. 133. & feq.

De

avi patrem deduc tibi e quovis libuerit codice. Si vero pronum trahit ambitio & cupiditas, si virgas rumpis in cruore amicorum, si gaudes securibus fatigato carnifice obtusis: jam tum adversum te instat majorum etiam nobilitas, & lampadem accensam portat ad turpia. Quælibet mentis labes eo graviorem in se noxam complectitur, quo sublimior æstimatur is *qui delinquit. Quorsum mihi* jactas nobilem *te, assuetum adulterinos codicillos obsignare in fanis quæ* tuus *avus extruxit, & coram effigie triumphali* tui *patris? Quorsum, si nocte mœchatus abscondis caput obvelatum Santonico tegmine? Secundum avorum cineres & ossa curru citato vehitur obesus Damasippus; ipseque Consul, ip*inquam, *rotas cohibet multo vinculo:*

De quocunque voles proavum tibi sumito libro.
Quod si præcipitem rapit ambitus atque libido,
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.
OMNE animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetu
Quo mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit avus; statuamque parentis
Ante triumphalem? quo, si nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?
Præter majorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Damasippus; & ipse,
Ipse rotam stringit multo sufflamine Consul:

ANNOTATIONES.

134. *De quocunque voles, &c.*] Ex iis quorum nobilitas maxime celebratur in historiarum monumentis, & quibuscunque Scriptoribus & libris; unde voles, gloriosum tibi compinge stemma.

136. *Si frangis virgas, &c.*] Si summis Magistratibus fungens, crudelis fueris, jubendo immaniter cædi socios, vel etiam obtruncari; atque id frequentius.

Virgas.] Supra ad v. 23.

137. *Lictore.*] Vide Sat. 3. v. 128.

138. *Contra te stare.*] Degenerem te damnando & abdicando.

139. *Claramque facem præferre pudendis.*] Ut clarius innotescat indignitas ac turpitudo tua, & majori te pudore suffundat. Sallust. Bell. Jugurth. *Majorum gloria posteris lumen est, neque bona neque mala eorum in occulto patitur.*

140. *Animi vitium.*] Cicer. Parad. 3. *Pravitates animi vitia recte dicuntur.*

141. *Quanto major qui peccat.*] Sic Sapient. cap. 6. *Judicium durissimum his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.*

142. *Quo mihi te solitum, &c.*] Quo pacto, qua ratione, qua fronte nobilem te dicis, si sis fraudulentus, adulter, &c. Hæc vero Satiricus ait, κατὰ κοινȣ̃, ut monet vetus Schol.

Falsas signare tabellas.] Vide Sat. 1. v. 67.

Falsas tabellas.] Suppositum testamentum, aliudve instrumentum falso confictum.

143. *In templis.*] In his obsignabant, quo loci sanctitas fidei ac religionis in negotio servatæ Judex & testis foret.

Quæ fecit avus.] Ergo tam tu nequam impius, quam tui majores boni ac religiosi e[x]titere.

Statuamque parentis ante triumphalem Quam dedecoras tuis criminibus.

144. *Quo, si nocturnus, &c.*] Quo etiam m[o]do te nobilem jactas, si noctu vagaris ad pe[r]petranda flagitia?

145. *Tempora Santonico velas, &c.*] Præ p[u]dore: Nam vel impudentissimi flagitium p[a]trantes abscondant se, & cupiunt non agnosci.

Santonico cucullo.] Vetus Shol. *Birro Gallic[o] galero fusco,* qualem ferunt & conficiunt Sant[o]nes Aquitaniæ populi in Gallia. *Bardocucullu[m]* vocat Martialis lib. 1. Epigram. 54. & lib. 1[4] Epigram. 128.

Gallia Santonico vestit te bardocucullo.

Cucullo.] Martial. lib. 5. Epigram. 14.

Cucullo prospicit caput tectus.

146. *Præter majorum cineres, &c.*] Trans[it] Satiricus ad alia nobilium vitia. Et jam culpa[t] affectatum ab eis, Neronis exemplo, auriga[n]di studium.

Majorum cineres.] Sepulcra juxta Flaminia[m] Latinamque viam frequentia. De quibus vid[e] Sat. 1. vers. ult.

147. *Damasippus.*] Ficta vox e duabus Græcis, δαμάζω *domo,* & Ἵππος *equus*: in alii[s] codicibus pro *Damasippo,* legitur *Lateranus.*

148. *Sufflamine.*] Est vinculum seu retinaculum, ne præcipites in descensu rotæ rhedam a[ut] jumenta abripiant & vexent. Scilicet inter ro[tarum] radios immittitur sufflamen, dum clivu[m] descendere cœperit vehiculum.

Noct[e]

octe quidem; sed luna videt; sed sidera testes
ntendunt oculos. Finitum tempus honoris 150
ùm fuerit, clarâ Damasippus luce flagellum
umet, & occursum nusquam trepidabit amici
m senis, ac virgâ prior innuet, atque maniplos
olvet, & infundet jumentis hordea lassis.
ntereà dum lanatas, torvumque juvencum 155
Iore Numæ cædit Jovis ante altaria, jurat
Ipponam, & facies olida ad præsepia pictas.
ed cùm pervigiles placet instaurare popinas,
bvius assiduo Syrophœnix udus amomo
urrit, Idumææ Syrophœnix incola portæ, 160
ospitis affectu Dominum, regemque salutat,
t cum vænali Cyane succincta lagenâ.

Noctù certè; at Luna spectat, sed enim astra in *testimonium advertunt lumina. Quando spatium magistratûs finem habuerit, lucente die Damasippus virgam accipiet, nec timebit unquam incidere in familiarem jam vetulum: atque prior flagello signum dabit, ac resolvet* fœni *fasciculos, & fatigatis equis hordeum proponet. Interim cùm lanigeras* oves *ac taurum petulantem ritu Numæ ad Jovis aras mactat, jurat Hipponam ac vultus adumbratos in stabulis fœtentibus. At quando nocturnas libet tabernas reparare, obviàm* illi *properat Syphœnix continuò madens amomo, Syrophœnix habitans ad portam Judæam,* eumque *hospitis stu-o salutat dominum ac regem:* occurrit *quoque Cyane præcincta, cum ampullâ* vini *vænum expositi.*

ANNOTATIONES.

149. *Nocte quidem.*] Dum is est Consul, præ dore ac reverentia dignitatis, non nisi clam & octe mulionis, ac rhedariii munus obit.

Luna videt.] Luna scilicet aliaque sidera spe-ant indignitatem istam ac turpe studium.

150. *Finitum tempus honoris Cùm fuerit.*] Vim aurigandi artem resumet, atque ut ante, af-ctabit statim finito consulatu; id est, post bien-ium: nec enim erat perpetua Romæ Magi-ratuum potestas. Durabat Consulatus annos nos; Dictatura paucos interdum menses, aut tiam dies.

151. *Flagellum.*] Ad agendos equos.

153. *Senis.*] Ob ætatem & gravitatem reve-endi.

Innuet.] Salutando velut, ac se ostentando urigandi peritum.

Maniplos solvet.] Ad pabulum jumentis dan-um, & omnia vilis agasonis implendo officia.

156. *Numæ.*] Religiosi Imperatoris, qui & se sacra multa obibat. Vide Sat. 3. v. 12. & 38. & Tit. Liv. lib. 1. &c.

157. *Hipponam.*] Quam in primis colit, quip-e equorum & aurigandi studiosus, jumentorum Deam. Quidam legunt, *solam Hippo:* conten-unt alii legendum, *solam Eponam:* præ cæteris utem Hadr. Turneb. l. 24. c. 4. lectionem hanc fferit e pulverulentis, ut ait, bibliothecarum uvenalibus; item ex Prudent. Plutarch. & A-ul. Favet vet. Schol. Alii tamen malunt, *Hipponam,* tum ob vocis originem, tum quod Ter-ull. Apologet. Deam equorum *Hipponam* vocat. Vide Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 24.

Facies olida ad præsepia pictas.] Imagines Numinum jumentis propitiorum in equili appictas pul. Metamorph. 3. sub finem; *In medio sta-ulo Eponæ simulacrum, &c.*

Præsepia.] *Præsepe* seu *præsepium* dicitur proprie alveus, in quem jumentis affunditur hordeum, aut avena in stabulo.

Olida.] Ob stercus, fimum, odoremque jumentorum.

158. *Sed cum pervigiles, &c.*] Jam nobiles insectatur, quod popinas frequentent, & luxuriæ dent operam, ac gulæ, &c.

Cùm pervigiles placet instaurare popinas.] Cum vero Damasippus, omissa aurigatione, repetit cauponas, in quibus die nocteque helluatur.

159. *Obvius assiduo, &c.*] It obviam invitans & blandimentis alliciens hominem, a quo lucrum sperat.

Syrophœnix.] Unguentarius quidam, ita dictus a Syria & Phœnicia minoris Asiæ regionibus, e quibus optima unguenta accersebantur.

Amomo.] Unguento ex amomo. Vide Sat. 4. v. 108.

160. *Idumææ Syrophœnix incola portæ.*] *Idumæa* Syriæ pars erat Judææ finitima. Nomen habet ab Esaü, qui & Edom vocatus est. Synecdoche, Hic intelligitur Judæa Romæ, porta, sic dicta, quod per eam ingressi sint Titus & Vespasianus, de subactis Judæis triumphantes.

161. *Hospitis affectu.*] Eo affectus, quo solent hospites invitari & excipi: crebris nimirum prensationibus & verborum illecebris, ut ex iis quæstus fiat.

Dominum, regemque salutat.] Per adulationem vocat dominum, regem, &c. Vel ex more veterum ignotos salutantium, ut quibusdam placet. Martial. l. 1. Epigr. 113.

Cum te non nossem, dominum regemq; vocabam:
Cum bene te novi, jam mihi Priscus eris.

162. *Cyane.*] Tabernaria quæpiam: *succincta,* ad expeditius ministrandum.

Defensor

Noxæ patronus mihi respondebit; Nos adolescentes illa etiam egimus. Concedo. Nimirùm cessâsti: neque præterea culpam retinuisti. Breviter duret quod fœdè moliris. Nonnulli errores debent *rescindi cum primâ barbâ. Indulgentiam da juvenibus.* At *Damasippus ad ea thermarum pocula, & inscripta vela pergit, aptus militiæ Armeniæ ac propugnandis Syriæ fluminibus, & Rheno, & Danubio. Neronem servare*

Defensor culpæ dicet mihi: Fecimus & nos
Hæc juvenes. Esto; desisti nempe, nec ultra
Fovisti errorem. Breve sit quod turpiter audes. 16
Quædam cum prima resecentur crimina barba,
Indulge veniam pueris. Damasippus ad illos
Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit,
Maturus bello Armeniæ, Syriæque tuendis 16
Amnibus, & Rheno, atq; Istro. Præstare Neronen

ANNOTATIONES.

163. *Defensor culpæ dicet, &c.*] Aliquis errorem excusaturus, dicet forte: indulgendum Damasippo, quod ipsi nobis olim indulsimus.

Fecimus & nos.] Et nos juniores cum essemus, popinis & comessationibus nonnihil dedimus.

164. *Esto.*] Fateor; & hoc indulgerem juveni: at Damasippus eam ætatem prætergressus est, & rebus gravioribus vacare debet.

Nec ultra fovisti errorem.] Non ultro juveniles annos istis levitatibus & erroribus indulsisti.

165. *Breve sit quod turpiter audes.*] Peccare humanum est: perseverare diabolicum.

166. *Barba.*] Vide Cœl. Rhodig. lib. 3. cap. 25. lib. 4. cap. 2. & lib. 7. cap. 13. item quæ nos alibi, nempe Sat. 4. v. 103. ad vocem *barbato*. Et ad Pers. Sat. 4. v. 1.

167. *Damasippus ad illos thermarum calices.*] *Damasippus* jam vir juvenilia retinet vitia: Unde venia indignus.

168. *Thermarum calices.*] Loca in quibus primo sudatur, deinde lavatur, post ungitur, denique epulis indulgetur. De Thermopoliis & de calido potu apud Romanos usitato Sat. 5. v. 63.

Thermarum.] De his jam Sat. 7. v. 233. In balneis tres erant regiones. In summa sudabatur, seu ad ignem seu ad solem; eratque velut hypocaustum. Unde Seneca *Suditoria* vocat *Thermas* Epist. 51. quam vide. Primam illam regionem antiqui vocabant Laconicum, eo quod usus ejus apud Lacones frequens esset. In media regione erant aquæ calidæ; in ima frigidæ, ad lavandum. Hinc discrimen vides inter balnea & thermas, quanquam unum pro altero sæpe usurpatur metonymicῶs. Nam prima illa regio proprie thermæ sunt, balnea cæteræ.

Inscriptaque lintea.] Vela nempe acu picta, tabernis appensa cum inscriptione rerum venalium: vel etiam lupanaribus, inscripto nomine prostantium meretricum, sicut annotavi ad Sat. 6. v. 124.

169. *Maturus bello Armeniæ.*] Idoneus ad militandum in expeditionibus adversus Armenos Neronis tempore susceptis, duce Corbulone, de quibus Tacit. Annal. 13. & seq.

Armeniæ.] Hæc Asiæ regio celibris quonda[m] & frequens, at nunc non ita: duplex est, ma[jor] quæ Turcomania, & minor quæ Aladul[i] modo nuncupatur. Illinc Euphrates ac Tigr[is] scaturiunt. Claudunt montes Taurus, Niphate[s] &c.

Syriæque tuendis omnibus.] Propugnandis re[]gionibus Imperio Romano subjectis, qualis Sy[]ria, Asiæ pars valde nobilis & occidentalis, qu[æ] Syriaco mari alluitur, rigatur fluminibus Eu[]phrate, Oronte, & aliis; Terra Sancta interm[e]dia, Ægypto affinis est. Syriaco primum bel[lo] non aliud Romanis formidolosius. Nec fa[ma] viris, opibus, armis quidquam copiosius Syri[a]. Id tamen brevi & feliciter confecit Glabr[io] Consul. Flor. lib. 2. cap. 8. Proverbium est a[]pud Suidam, *Syrii contra Phœnices*, de hominib[us] semper inimicis, mutuo fraudulentis, ac invice[m] insidiantibus.

Tuendis amnibus.] Qui regionem aliquam a[ut] oppugnare nituntur, aut defendere, statim am[]nes occupantur, ut transitus aditusque vel proh[i]beatur vel pateat.

170. *Et Rheno, atque Istro.*] Continendis i[n] officio populis, qui sunt ad Rhenum atq; Istrum[,] Gallis, Germanis.

Rheno.] Hic fluit ex Alpibus Rhæticis per Ge[r]maniam. Ubi Batavos attigit, Vahalim form[at] & Licum, per quos ad Mosæ ostium illabitu[r]. Prope Arenacum, per Drusi fossam cum Isal[a] commissus, tertium hunc etiam exitum mutuat[ur] quo in Oceanum evadat. Quartum olim habu[it] sibi proprium Lugduno-Batavorum non procul at is obductus arenis fuit, circa annum 86[0]. Narrat Politianus exceptus Rheni vorticibus pu[e]ros suffocari, si adulterini fuerint, legitim[os] autem placide ad ripam incolumes ejici.

Istro.] *Ister* qui & *Danubius* appellatur, flumi[]num Imperii Romani post Nilum primas tene[t] ex Sallustio & Varrone, apud Agell. lib. 1[0] cap. 7. Fluvius Europæ maximus apud Ptolem[æum]. Plin. lib. 4. cap. 12. *Ister* inquit, *oritur in Ger[]maniæ jugis montis Abnobæ, ex adverso Raura[ci] Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac p[er] innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immen[]*

Securur

Securum valet hæc ætas. Mitte oſtia, Cæſar,
Mitte; ſed in magnâ legatum quære popinâ.
Invenies aliquo cum percuſſore jacentem,
Permiſtum nautis, aut furibus, aut fugitivis;
Inter carnifices, & fabros ſandapilarum. 175
Et reſupinati ceſſantia tympana Galli.
Æqua ibi libertas, cummunia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec menſa remotior ulli.
Quid facias talem ſortitus, Pontice, ſervum?
Nempe in Lucanos, aut Tuſca ergaſtula mittas. 180
At vos, Trojugenæ, vobis ignoſcitis, & quæ
Turpia cerdoni, Voleſos Brutoſque decebunt.
Quid, ſi nunquam adeò fœdis adeóque pudendis
Utimur exemplis, ut non pejora ſuperſint?

tutum illa ætas poteſt. Demitte Cæſar, demitte portus; at in inſigni taberna inveſtiga legatum. Reperies diſcumbentem cum ſicario quodam, nautis junctum, vel furibus, vel fugitivis, tortores inter & feretrorum artifices, atque tympana Galli ſupini quieſcentia. Communis libertas illinc, calices æquales, haud ulli thorus diverſus, neque menſa cuiquam ſeparata. Ecquid ageres, Pontice, ejuſmodi famulum nactus? Scilicet amandares eum *in Lucaniam, vel Etruſcas compedes. Vos autem, Trojani, vobiſmetipſis condonatis; & quæ fœda cerdoni* viderentur, *Voleſis ac Brutis honeſta ſunt. Quid quod nunquam exempla tam turpia & ignominioſa adhibemus, quin reſtent fœdiora?*

ANNOTATIONES.

quarum auctu, & unde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, ſexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vaſtis ſex fluminibus evolvitur——Hæc oſtia porro ſingula tanta ſunt, ut prodatur in quadraginta millia paſſuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi hauſtum. Iſtro ſeptem ora aſſignat Ammian. Marcell. At nunc duo tantum navigabilia eſſe referuntur, cæteris arena obſtructis.

Præſtare Neronem ſecurum valet.] Juvenes hujuſmodi apti ſunt ad tuendam imperatoris ſalutem, ac ſubeunda pro eo belli diſcrimina.

171. *Mitte oſtia, Cæſar.*] O Nero, ad fluminum ora mitte, ne vero ipſe belli aleam & pericula tentare velis. Rebellantes Armenos per legatum aliquem domare potes. Ergo mitte ad oſtia Tiberina, qui navem cum exercitu conſcendat, & eo proficiſcatur. Vel ſenſus eſt, dimitte curam portuum, & hanc legato committe, ingruente bello. Sarcaſmus tam in Neronem, quam in Duces ab eo miſſos.

172. *Legatum quære.*] Mittendum pro te in hoſtes, cum mandatis.

173. *Cum percuſſore jacentem*] Adeo ſui ſuique dignitatis oblíviſci ſolent ebrioſi, ut cum obvio quolibet helluari non erubeſcant, & in cauponam ire.

174. *Fugitivis.*] Servis pœnæ metu, vel ſervitutis impatientia, fugientibus.

175. *Sandapilarum.*] Hoc erat feretrum plebeiorum ac viliorum hominum. Sueton. Domitian. c. 17. *Cadaver ejus populari ſandapila per veſpillones exportatum.*

176. *Reſupinati ceſſantia tympana Galli.*] Sacerdotis Cybelæ, vel omni luxuriæ indulgentis, vel præ ebrietate dorſo incumbentis, abjecto miniſterii ſui inſtrumento & inſigni. Vide Sat. 6. v. 512. ac ſeq. & Perſ. Sat. 5. v. 186.

177. *Æqua ibi libertas, &c.*] Nimirum in popinis atque inter pocula nullum habetur diſcrimen vilis homuncionis & illuſtris Patricii.

Lectus.] Diſcubitorius, quo ad menſam aſſidetur aut diſcumbitur.

178. *Menſa remotior.*] Loco digniori ſtructa.

179. *Quid facias talem ſortitus.*] Dic quæſo, numquid ferres ſervum hæc agentem, quæ illi nobiles impune agunt æque ac turpiter?

180. *Nempe in Lucanos.*] Imo in ergaſtulum mitteres puniendum pro ignavia.

In Lucanos.] Ad agros fodiendos. Apud eam Italiæ partem, quæ eſt in regno Neapolitano, & modo continet Baſilicatam, & partem Calabriæ, &c.

Tuſca ergaſtula.] Mitteres in Thuſciam, ut ibi faceret opus, catenis vinctus, in ergaſtulis, quæ ibidem frequentia. Martial. lib. 9. Epigr. 23.

Et ſonet innumera compede Thuſcus ager.

Ergaſtula] Vide Perſ. Sat. 6. v. 150.

181. *Trojugenæ.*] Romani nobiles, e Trojanis oriundi.

182. *Quæ turpia cerdoni, &c.*] Ironice. Scilicet nobili quidvis licet, at non ita plebeio.

Cerdoni.] Vide Perſ. Sat. 4. verſu penult.

Voleſos Brutoſque.] Nobiles quoſcunque. Brutorum familia Romæ illuſtris ab illo vindice Romanæ libertatis: Voleſorum autem ex Sabinis, a Valer. Voleſo, qui fuit unus e tribus illis viris, qui facto fœdere, Romæ permanſerunt cum T. Tacio rege, atque honoribus potiti ſunt, eorumque poſteri: ut narrat Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 2.

183. *Quid, ſi nunquam, &c.*] Quid dicas, ſi majora adhuc ſint nobilium vitia, quam ea quæ hactenus culpavi. Levia ſunt quæ dixi, en mimos agunt, & gladiatoriam exercent.

 Conſumptis

Consumptis opibus vocem, Damasippe, locâsti 185
Sipario, clamosum ageres ut Phasma Catulli.
Laureolum Velox etiam benè Lentulus egit,
Judice me, dignus verâ cruce. Nec tamen ipsi
Ignoscas populo: populi frons durior hujus,
Qui sedet, & spectat triscurria Patriciorum, 190
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas. Quanti sua funera vendant,
Quid refert? Vendunt nullo cogente Nerone,

Attritis fortunis, scenæ vocem commodâsti, Damasippe, ut repræsentares Catulli Phasma clamoribus plenum. Lentulus quoque Velox Laureolum probe repræsentavit, revera meritus supplicium, meâ quidem *sententiâ. Veruntamen ne ipsi parcas plebi.* Enimverò *impudentior vultus istius plebis, quæ assidet atque aspicit nimis scurrilia nobilium; auscultat Fabios planis pedibus, quæ* denique *deridere valet colaphos Mamercorum. Quid attinet quanto* pretio *venumdent suam mortem? Venumdant nullo Nerone adigente,*

ANNOTATIONES.

185. *Consumptis opibus.*] Decocto patrimonio, te convertis ad artes quæstuosas quamvis turpes.

Vocem locasti.] Præco mimicus fuisti, & vocem histrionibus & histrionicis præbuisti, pacta mercede.

186. *Sipario.*] Metonymia, pro Theatris, Actoribus, ac ludis scenicis. Donat. in Terent. *Aulæa quoque in scena intexta sternuntur,* inquit, *pro quibus ætas posterior siparia accepit. Est autem siparium mimicum velum quod theatro obtenditur, & quod populo obsistat, dum fabularum actus commutantur.*

Clamosum ageres ut phasma.] Ut magna vocis contentione in Theatro recites & agas.

Phasma.] Latine spectrum, seu visum. Titulus est & nomen fabulæ. Terent. Eunuch. Prolog.

Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit.] In ea scilicet adolescens ad pulchræ virginis, velut ad numinis aspectum expavescens introducitur. Donat.

Catulli.] Q. Lutatii Catulli ignobilis Poëtæ, de quo Probus.

187. *Laureolum.*] Hujus mimi facit mentionem Sueton. Calig. cap. 57. a quo vero scriptus, non convenit; an a Laberto, an a Nævio. Vide Macrob. Sat. 2. cap. 7. & Gell. lib. 3. cap. 3. lib. 8. cap. 13. & 14. & lib. 17. cap. 14. In ea fabula, crux figitur Laureolo servo in scelere deprehenso. Vetus Schol.

Velox.] Quidam non cognomen esse Lentuli volunt, sed interpretantur, habilis, agilis, citus in agendo.

Lentulus.] Præter Damasippum, etiam alii nobiles & Patricii.

188. *Dignus vera cruce.*] Non ficta tantum, ut mimicus ille servus. Martial. Spectac. Epigramm. 7.

Non falsa pendens in cruce Laureolus.

Nec tamen ipsi ignoscas populo.] Qui talibus spectaculis & scurrilitatibus Patricio pudendis non modo non offendatur, sed gaudeat & applaudat.

190. *Triscurria.*] Id est, valde & plane scurrilia. Quemadmodum dicitur Trismegistus, & apud Plautum *Trifur, Trifurcifer, &c.* Sunt qui velint notari triplices in Circo decursus; sed minus ad rem, nostro judicio. Ingeniosum est quod Scaliger legit, *Transcurria,* aitque dici quasi transitum a Curia ad Ludos, cum nempe Senatores & Patricii fiebant scurræ & ludii.

191. *Planipedes audit Fabios.*] Nobiles quoscumque in comœdiis agentes sine horrore spectat.

Planipedes.] Ita vocari fabulas argumento & actione vilissimas scribit Donatus. Nimirum in aliis cothurnum induebant actores, aut saltem soccum. Vel notat Patricios agentes in theatro Personas servorum, qui nudis pedibus incedebant.

192. *Mamercorum alapas.*] Quas nobiles in servili persona ferunt a scenicis dominis castigati, ridente interim populo. Sic Panniculus a Latino alapis frequenter cæsus. Martial. Epig. 7. lib. 2. & lib. 5. Epigramm. 62.

Mamercorum.] Horum illustris Romæ familia & origo a Numa Pompilio deducta, teste Plutarcho in vita Numæ. Hic enim cum quatuor haberet filios, unum appellavit Mamercum ex Phythagoræ filio. Æmiliorum autem gentem Patriciis admistam ab illo nomina ferunt. Hæc Plutarch. ibid. A Marte genitos alii affirmant. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 4.

Quanti sua funera vendant, quid refert?] Quid refert quod lucrum habent a gladiatura?

193. *Vendunt nullo cogente.*] Sponte in arenam descendunt, & vitæ discrimen adeunt ultro & sine pudore.

Nullo cogente Nerone.] Non coacti a Tyranno. Nec enim id exigit Domitianus, quod olim Nero, qui Senatores quadringentos, Equites sexcentos jussit in arena decertare. Sueton. Ner. c. 12. Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi Lipsius *quadragenos & sexagenos* legit.

Nec dubitant celsi Prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atq; hinc pulpita pone 195
Quid satius? Mortem sic quisquam exhorruit, ut si
Zelotypus Thymeles, stupidi collega Corinthi?
Res haud mira tamen: citharœdo principe, mimus
Nobilis: hæc ultra, quid erit nisi ludus? Et illic
Dedecus urbis habes. Nec Mirmillonis in armis 200
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supina
(Damnat enim tales habitus, & damnat & odit,)

neque ambigunt venumdare spectaculis Prætoris alti. Verumtamen suppone illinc enses, istinc vero theatra statue. Utrum melius? An nullus necem ita formidavit, ut fiat zelotypus Thymeles, ac socius Corinthi hebetis? Id vero minime stupendum; siquidem *Imperatore citharista, histrio clarus videtur. Postea quid extabit præterquam ludus? Atque ibi civitatis ignominiam videbis,* nempe *Gracchum decertantem non in armatura Mirmillonis, non scute, vel harpe resupinata, (nam condemnat ejusmodi indumenta, & condemnat, & aversatur)*

ANNOTATIONES.

194. *Nec dubitant celsi Prætoris, &c.*] Non erubescunt operam suam locare Prætori munus gladia torium populo danti.

Celsi.] Volunt quidem nomen esse Prætoris, alii explicant epithetum de habitu & curru triumphali, in equo evectus suam dignitatem ac liberalitatem ostentat Prætor cum ludos exhibet. Vide Sat. 10. v. 36. & seq.

Prætoris.] Magistratus hujus creandi occasionem & primordia narrat Livius in fine lib. 6. & initio lib. 7. Urbs eo caruerat per annos fere quadringentos, Consule jus reddente. Prætor dictus quod præeat ac præsit seu juredicundo, seu exercitibus. Erat velut Collega Consulibus, atque iisdem auspiciis creabatur: ut ait Livius cit. lib. 7. Primum unus, postea duo, subinde numerus auctus ad duodecim & sedecim. Alii minores, peregrini, provinciales; unus erat urbanus, qui primus & major appellabatur: Vide Cœl. Rhodig. lib.12. c.8. Alex. ab Alex. lib. 2. c. 15.

Prætoris vendere ludis.] Solebant Prætores ludos populo dare. Plutarch. in Bruto. A cæteris quidem prætoribus largitiones, spectacula, & gladiatores; a te vero majorum tuorum debitum, eversionem tyrannidis repetunt: inquit Cassius ad Brutum prætura urbana defungentem.

Ludis.] Hi post aliquam victoriam sæpe celebrabantur. Apud Livium lib.1. c.35. L. Tarquinius Priscus captis vi Appiolis, oppido Latinorum, revecta inde majore præda, ludos opulentius instructiusque quam priores reges fecit. Tum primum Circo maximo designatus locus, & sedes ad spectandum a plebe distinctæ Patribus Equitibusque datæ sunt. Vide quæ sunt annotata Sat. 3. vers. 223. ad vocem *Circensibus.* Et Sat. 6. vers. 69. ad voces *Plebeiis & Megalesia.*

195. *Finge tamen gladios inde, &c.*] Quod si alterum eligere cogantur nobiles, aut in arenam prodire, aut in scenam; gladiatores sint potius quam histriones, & mortis propinquæ discrimina præferant ignominiæ.

196. *Ut sit zelotypus Thymeles.*] Ut mortis metu malit agere in theatris personam Latini mimi, zelotypi Thymeles suæ uxoris, & præ zelotypia alteri mimo rixas moventis, alapas & verbera impingentis. Vide Sat. 1. v. 36.

197. *Stupidi collega Corinthi.*] Alterius histrionis forte a Latino impetiti ac cæsi in theatro per zelotypiam. Unde ille stupet, causæ ignarus.

198. *Res haud mira, &c.*] Non mirum quod Patricii deflectant ad artem scenicam, exemplo Neronis impulsi. Sueton. & alii.

Citharœdo Principe.] Vilium quarumlibet artium studia & primas affectante. Vide Suet. Ner. c. 20. & seq. Tacit. Annal. 14.

Mimus nobilis.] Histrionia nobilitata nempe, studente illi Imperatore. Sunt qui legant, *natus*, pro *mimus*, ut intelligantur adulterini filii histrionum & matronarum Romanarum juxta id quod dictum Sat. 6. vers. 76. & seq. Sed hoc minus placet.

199. *Quid erit nisi ludus?*] Nobiles quivis arti scenicæ ultro operam dabunt.

Illic.] In ludis ac munere gladiatorio.

200. *Dedecus urbis.*] Quod nobiles non velata, sed nuda, facie, sine ulla verecundia gladiatoriam exerceant, & in ea se ostentent.

Nec Mirmillonis in armis.] Nec Mirmillonem agit solum Gracchus, cujus armatura non adeo videatur indecora, nempe gladius, clypeus, galea: retiarium agit, cujus etiam habitus turpis & ignominiosus, nimirum tunica, rete, fuscina.

Mirmillonis.] Vide quæ annotavimus ad Sat. 2. vers. 143. & seq.

201. *Gracchum pugnantem.*] Sat. 2. mox cit.
Vicit hoc Monstrum tunicati fuscina Gracchi,
Lustravitque fuga, mediam gladiator arenam.

Falce supina.] Incurva sica, vel erecta & conversa ad incutiendum, *Thracum armatura, quibus proprium telum sica est,* inquit vetus Schol. Vel ad ipsum Thracem refer qui ambitiose pugnans se attollebat, atque insurgebat, Artemidoro teste: ut ait Lubinus.

neque vultum contegit casside: en fuscinam vibrat; atque ubi suspensa retia manu librata incassum injecit, detectum levat vultum ad spectatores, ac dignoscendus aufugit omni amphitheatro. Fidem habeamus tunicæ; quandoquidem auro intexta protendatur a gutture, atque fascia projiciatur ab alto pileo. Itaque mirmillo coactus cum Graccho dimicare, dedecus reportavit cunctis plagis atrocius. Si populo concedatur libertas sententiarum, quis adeo nequam, ut ambigat Senecam Neroni anteponere;

Nec galea frontem abscondit: movet ecce tridentem,
Postquam vibrata pendentia retia dextra
Nequicquam effudit, nudum ad spectacula vultum
Erigit, & tota fugit agnoscendus arena. 206
Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum se
Porrigat, & longo jactetur spira galero.
Ergo ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho jussus pugnare secutor.
Libera si dentur populo suffragia, quis tam 211
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni;

ANNOTATIONES.

203. *Nec galea frontem abscondit.*] Ut Mirmillo, qui vultum habebat galea obtectum: sed placet habitus Retiarii, qui nuda & aperta certabat facie. Sueton. Claud. c. 34. *Gladiatores forte prolapsos jugulari jubebat, maxime retiarios, ut expirantium facies videret.*

Tridentem.] Arma erant retiarii, telum seu fuscina, tridens, & rete. Sueton. Calig. c. 30.

204. *Postquam vibrata pendentia retia.*] Postquam reti frustra injecto aberravit, nec Mirmillonis caput implicuit.

205. *Nudum ad spectacula vultum Erigit.*] Sese ostentat spectatoribus, & se agnosci gaudet, illud decus existimans, quod turpe est. Vel forte ut agnitum vetent jugulari a secutore, cujus ob id graviorem ignominiam statim Poëta vocat.

206. *Fugit.*] Ante Mirmillonem jam declinato reti insequentem fugit retiarius, dum effusum colligat rete, rursumque Mirmillonem impetat.

Arena.] Vide Sat. 2. cit. v. 144. & ibid. Annot.

207. *Credamus tunicæ.*] E tunica retiarium agnoscamus, nobilem autem ex auro, quo illa interlucet, sicut & galeri subligaculum. Legunt quidam, *Cedamus*, ut sint verba Mirmillonum dicentium apud se, concedamus retiario ejusmodi Patricio, & fugere illum sinamus. Hinc sequitur, *Ergo ignominiam, &c.*

Tunicæ.] Vestis hæc erat apud Romanos quidem interior & brevior, sine manicis, cui toga superinduebatur: Vide Suet. August. c. 24. & 100. & Gell. l. 7. c. 12. Tunica tantum induti pugnabant retiarii, Sueton. Calig. c. 30. *Retiarii tunicati quinque gregatim dimicantes totidem secutoribus succubuerant, &c.*

De faucibus aurea, &c.] Tunica retiarii nobilis, auro distincta per extremitates a gutture ad imum. Malim ego cum sequentibus jungere, & referre ad spiram.

208. *Jactetur spira.*] Ligula, fascia, non vulgaris, sed auro intexta, a galero dependens, & mento subligata, cujus extremitates vento agitantur.

Spira.] Sinus & flexus in multos orbes.

Galero.] Pileo in galeæ similitudinem facto: Is porro sub mento obstringebatur, ne inter pugnandum excideret.

Longo.] Id est, alto, qualem describit Dionys. Halicar. lib. 2. sub finem.

209. *Ignominiam graviorem.*] Commissus enim cum Retiario nobili Mirmillo, cum non ausit adversarium conficere, victoriæ fructu & decore carebat; & quamvis sponte cederet, sugillabatur a spectatoribus. Ergo ignominiam tam gravem inde ferebat, quam si plagis confossus victusque succumberet. Quin & explodebatur, si peritus ipse nobilem imperitum superaret.

210. *Secutor.*] Mirmillo, qui ab insequendo retiario fugiente, secutor dicitur.

211. *Libera si dentur populo suffragia.*] Si liceat populo, quod sentit libere aperire, sine ullo Tyrannorum metu.

212. *Dubitet Senecam præferre Neroni.*] Scilicet ignobilem probum nobili vitioso præferre quis dubitet? Vide quæ jam notavimus ad Sat. 5. vers. 108. de Seneca. Cornel. Tacit. Annal. 15. scribit conjuratos destinavisse, occulto quidem consilio, ut post occisum Pisonis ope Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque Imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. Tertull. lib. de Anima, cap. 20. *Seneca sæpe noster*, inquit, i. e. prope Christianus. S. Hieron. de Script. Eccles. c. 22. *L. Annæus Seneca, Cordubensis, Sotionis Stoici discipulus, & patruus Lucani Poetæ, continentissimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, nisi me illæ provocarent epistolæ, quæ leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum, &c.* S. August. de Civit. l. 6. c. 10. *Libertas*, inquit, *quæ defuit Verroni, non defuit Annæo Senecæ, quem indiciis nonnullis invenimus Apostolorum nostrorum temporibus claruisse.*

Cujus

Cujus supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culeus unus?
Par Agamemnonidæ crimen; sed causa facit rem
Dissimilem: quippe ille Diis auctoribus ultor 215
Patris erat cæsi media inter pocula: sed nec
Electræ jugulo se polluit, aut Spartani
Sanguine conjugii: nullis aconita propinquis
Miscuit: in scena nunquam cantavit Orestes: 220
Troïca non scripsit. Quid enim Virginius armis
Debuit ulcisci magis, aut cum Vindice Galba?

cujus ad pœnas non unicam oportuit simiam comparari, non viperam unicam, neque saccum unicum? Æquale secus Agamemnonii; at ratio negotium efficit inæquale. Ipse enim Orestes numinum impulsu vindex erat parentis mediis in calicibus occisi. At neque se contaminavit Electra cæde, vel cruore matrimonii Lacani: nemini affinium venena temperavit: in theatro non cecinit: Trojana non composuit. Nam quid gladio vindicare potius obstringebatur Virginius, vel Galba cum Vindice?

ANNOTATIONES.

213. *Cujus supplicio, &c.*] Tot parricidiis inquinatus Nero non unum supplicium merebatur, sed multiplex. Sueton. Cornel. Tacit. alii passim.

214. *Simia, serpens, culeus.*] Lex Pompeia jubebat, qui vel parentis, vel filii, vel cujusvis affinis & propinqui sanguine se polluisset, eum culeo, id est, sacco coriaceo insui, cum simia, vipera, gallo, cane; atque in mare seu flumen projici. Cur ita parricidæ culeo includerentur, egregie docet Tullius pro Sexto Roscio Amerino n. 70. & seq. *ut repente cælo, Sole, aqua terraque privarentur, &c.* quæ lege ibid. Cur autem cum istis animalibus? An ut in rixa infensorum animalium, & fœda laceratione corporis, pro admissi sceleris immanitate diro cruciatu exanimarentur? An quod aiunt viperam parenti necem inferre, simiam vero catulos, interdum stringendo nimis & amplectendo interimere? Vide Cœl. Rhodig. lib. 11. cap. 21. & lib. 6. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 5, &c.

215. *Par Agamemnonidæ.*] Orestes Agamemnonis filius matrem Clitemnestram interfecit, ut vindicaret patrem ab ea simul & ab Ægistho ejus mœcho jugulatum: at Nero Agrippinam matrem impie nefarieque occidit. Vide Sat. 1. vers. 6. & ibid. Annot. ad vocem, *Orestes.*

216. *Diis auctoribus.*] Approbantibus tanti facinoris ultionem; etenim Odyss. initio, scribit Homerus, Ægystho per Mercurium Deos ultionem comminatos ex Oreste, si Agamemnonem occideret, & Clitemnestram duceret: additque Pallas, certe meritam Ægysthus mortem luit; si pereat & quisquis alius talia perpetrarit.

217. *Media inter pocula.*] Alii occisum Agamemnona in convivio, alii in balneo, aliter alii referunt.

Nec Electræ jugulo se polluit.] Electram sororem non jugulavit Orestes, sicut Nero fratrem Britannicum. Horat. lib. 2. Sat. 3.

Quin ex quo est habitus male tutæ mentis Orestes,
Non Pyladem ferro violare, aususve sororem Electram. ———

218. *Spartani sanguine conjugii.*] Non mortem Orestes intulit suæ conjugi Hermionæ filiæ Menelaï Lacedæmoniorum sive Spartæ Regis: at Nero Octaviæ Poppææque uxoribus, quin & Antoniæ Claudii filiæ, a qua fuerat adoptatus, nuptias suas recusanti necem attulit.

219. *Nullis aconita propinquis miscuit.*] Neminem Orestes veneno enecavit, at Nero Britannicum fratrem, Domitiam amitam, &c. adde Senecam præceptorem, ac tot alios mori jussos.

Aconita.] Sat. 1. v. 158.

220. *In scena nunquam cantavit.*] Ut Nero sordide fecit. De quo Sueton. Ner. c. 20. & 21. Nec Romæ solum sed & Neapoli cantavit in publico. Cornel. Tacit. Annal. 15.

221. *Troica non scripsit.*] *Nero Troados Libros scripsit.* Vetus Schol. Verum si ob hoc culpandus, certe multo magis quod incensam Romam e turri Mecænatica prospectans, latusque flammæ pulchritudine ἅλωσιν Ilii scenico habitu decantavit. Sueton. Ner. cap. 38. *Ipso tempore flagrantis urbis domesticam iniit scenam, ac cecinit Trojanum excidium, præsentia mala vetustis cladibus assimilans:* inquit Cornel. Tacit. Annal. 15. Scilicet incendium illud molitus, *ut spectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta exarserat.* Eutrop. lib. 7.

Quid enim Virginius armis.] Quid fuit quod Virginius, Galba, & Vindex conjurarunt Neronem ex imperio deturbare?

222. *Cum Vindice Galba?*] Virginius Ruffus Germanici ductor exercitus. Julius Vindex Galliæ Proprætor, cujus milites primi a Nerone desciverunt. Sergius Galba Hispaniæ Prefectus, occiso Nerone, Imperium adeptus est, ultro cedente & annitente Virginio.

Ecquid Nero perpetravit adeo crudeli immanique regno? Ea sunt facinora, eaque studia nobilis Imperatoris, amantis produci turpi saltatione ad externa theatra, & reportare apium Græcæ coronæ. Avorum statuæ possideant ornamenta cantûs tui, *tuque ad pedes Domitii colloca prolixum syrma Thyestæ, sive Antigonæ, vel larvam Menalippes, atque lyram appende ad colossum marmoreum. Ecquis reperiet aliquid illustrius tuâ, ô Catilina, ac Cethegi*

Quid Nero tam sæva, crudaque tyrannide fecit?
Hæc opera, atq; hæ sunt generosi principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu 225
Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ.
Majorum effigies habeant insignia vocis,
Ante pedes Domitî longum tu pone Thyestæ
Syrma, vel Antigones, seu personam Menalippes,
Et de marmoreo citharam suspende colosso. 230
Quis, Catilina, tuis natalibus atque Cethegi

ANNOTATIONES.

223. *Quid Nero tam sævâ, &c.*] Quid fecit Nero, quo omnium in se odium concitaret, & a conjuratis auctore Senatu occideretur? Nempe quod sordidis illis artibus gauderet, ac totus incumberet histrionicæ, saltatoriæ, citharisticæ, &c. nihil vero generoso Principe dignum moliretur. Hunc versum tamen omnino rejiciunt nonnulli.

225. *Peregrina ad pulpita.*] Neapoli, in Achaia, & aliis quoque locis. Vide supra.

Saltu.] Legunt alii *cantu.*

226 *Prostitui.*] Metaphora a vilibus scortis.

Graiæque apium meruisse coronæ.] Quippe Nero in Olympicis cantavit, & coronatus est, cum his ludis agona musicum adjecisset. Vide Alex. ad Alex. l. 5. c. 8.

Apium meruisse coronæ.] In Isthmicis ac Nemeis certaminibus victores Apio coronabantur. Hinc Plin. lib. 19. cap. 1. *Honos,* inquit, *Apio in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ.* Idem l. 20. c. 11. de Apio multa. Vide Plutarch. quæst. conviv. l. 5. q 3. & l. 7. q. 2. Item. Cœl. Rhodig. l. 6. c. 19. & l. 13. c. 17.

227. *Majorum effigies habeant,* &c.] Cum nihil habeas aliud, quo exornes statuas majorum tuorum, o Nero, afferre tuæ vocis & cantus insignia, coronam illam ex apio, & quæ per scenicas artes præmia atque ornamenta consecutus es. Sarcasmus admodum gravis.

228. *Ante pedes Domitî.*] Ad effigies utriusque Domitii, tam atavi quam patris tui.

Longum tu pone Thyestæ Syrma.] Non relata ex hoste spolia opima, ut cæteri, sed theatrales quas induisti vestes, nimirum cum egisti personas Thyestis, vel Antigones, vel Menalippes. Diversas tamen ab his actas a Nerone refert Sueton. Ner. cap. 21. ubi ait, *inter cætera cantavit Canacen parturientem, Orestem matricidam, Oedipum excœcatum, Herculem insanum.*

Thyestæ.] Vide Annot. Sat. 7. v. 73. ad vocem *Atreus.*

229. *Longum syrma.*] Oblongam vestem Tragœdiæ usitatum. Nomen a σύρω, *trabo,* Pallam vocant Latini, & ab Æschylo repertam ait Horatius ad Pisones v. 278.

Antigones.] Hæc fuit Oedipi filia, atque excœcati dux, de qua Tragœdias scripsere Sophocles & alii.

Seu personam Menalippes.] Larvam qua vultum obtexisti in fabula Menalippes. Suetonius mox cit. *Tragœdias quoque cantavit personatus, &c.* Agel. l. 5. c. 7. *personam* a *personando* derivari, auctor est, sed malim cum Scaligero, dictam quasi περὶ σῶμα. Vide quæ notavi ad Sat. 3. v. 175. & Sat. 6. v. 70.

Menalippes.] Hæc puella de Neptuno gravida Bœotum peperit. Varro de Re Rustica, lib. 2. cap. 5. *Scio,* inquit, *hunc esse qui filios Neptuni è Menalippa servârit, ne infantes in stabulo grex boum obtereret.* Ibi nimirum enixa erat Menalippe.

230. *Citharam.*] Quam *à Judicibus delatam stolidè Nero adoravit, atque ad Augusti statuam ferri jussit.* Sueton. Ner. c. 12.

Marmoreo suspende Colosso.] Ad ingentem e marmore Augusti statuam. Sunt qui de Neronis intelligant effigie centum decem pedes alta; verum hanc ex ære factam refert Plin. lib. 24. cap. 7.

Colosso.] Plin. loco mox cit. *Moles excogitatas,* inquit, *videmus statuarum, quas Colossos vocant, turribus pares. . . . . Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, septuaginta cubitos altus, &c.* Hic in Rhodiorum portu erectus erat, ita divaricatis cruribus, ut inter ea transirent naves extensis velis. Colossus dici a Colosso inventore scribit Festus. At, hiantis vastæ inanitatis ratione, velut κόλον ὄσσον, vocari, ait Cœl. Rhodig. l. 17. c. 16.

231. *Quis, Catilina, tuis natalibus, &c.*] Probat Poëta exemplis nobilissimos interdum pessima fuisse meditatos: humiles autem præclara.

Catilina, Cethegi.] Hi cum Lentulo, Gabinio Statilio, & aliis conjurarunt ad opprimendam patriæ libertatem. Sallust. Appian. &c.

Inveniet

Inveniet quicquam sublimius? Arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus templisq; paràstis,
Ut Braccatorum pueri, Senonumque minores,
Ausi quod liceat tunica punire molesta. 235
Sed vigilat Consul, vexillaque vestra coërcet.
Hic novus Arpinas ignobilis, & modo Romæ
Municipalis Eques galeatum ponit ubique
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi 240
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum

origine? Vos nihilominùs noctu ferrum atque ignes ad ædes & fana comparâstis, non secus ac filii Braccatorum, atque Senonum posteri, non veriti perpetrare *quod gravi tunica fas sit vindicare.* At *observat Consul, ac vestra signa cohibet. Ille recens Arpinas humilis, ac Romæ nuper Eques Municipii, armatas passim cohortes locat stupefactis, atque in cunctis regionibus operam navat. Ergo toga tantum ei famæ ac nobilitatis attribuit intra mœnia quantum Augustus Leucade, quantum*

ANNOTATIONES.

232. *Arma tamen vos nocturna.*] Cic. Catilin. 1. *Descripsisti urbis partes ad incendia . . . occupaturum te nocturno impetu consideres . . . . Obliviscere cædis atque incendiorum.*

234. *Ut Braccatorum pueri, &c.*] Perinde ac si fuissetis filii Gallorum qui Romam ferro flammaque devastarunt. De quibus Flor. lib. 1. cap. 13, &c.

Braccatorum.] *Provincia Narbonensis appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta,* Plin. lib. 3. cap. 4. Nomen a braccis seu femoralibus, quibus ea gens utebatur; braccas autem alii a Græco βραχὺς, alii a ῥάχος dictas volunt: anaxyrides esse & vocari apud Græcos affirmare licet. Vide Cœl. Rhodig. lib. 18. c. 21. Alex. ab Alex. lib. 5. c. 18.

Senonum.] In Gallia Celtica sive Lugdunensi continentur Senones, teste Plinio, lib. 4. c. 18. *Horum civitas in primis firma, & magnæ apud Gallos auctoritatis,* inquit Cæsar, de Bello Gall. lib. 5. *Gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hæc ipsâ corporum mole, perinde armis ingentibus adeò terribilis, ut ad hominem interitum urbiumque stragem nata videretur.* Flor. lib. 1. cap. 13.

235. *Tunicâ molestâ.*] Vestis erat e charta, cannabe, stuppa; illinebatur bitumine, resina, pice; tum circumdabatur iis qui grave quidpiam & maxime incendia moliti fuerant: qua demum incensa vivi comburebantur. Vide Brod. Miscel. lib. 2. c. 9. & 10. Item quæ notavi Sat. 1. v. 155. ad hæc verba: *Tæda lucebis in illa.*
Martial. lib. 10. Epigram. 25.
Nam cùm dicatur tunicâ præsente molestâ.

236. *Vigilat Consul.*] Cicero, quem vide in Catilin. Item Sallust. &c.

Vexillaque vestra coercet.] Exercitus a conjuratis adversus Rempublicam comparatos reprimit, ac sedulo cavet, ne quid Respublica detrimenti capiat.

Vexilla.] Cohortes erant divisæ in centurias, & harum singulis sua erant vexilla. Veget. lib. 2.

237. *Novus Arpinas.*] Ita vocabant Ciceronem ejus inimici, in contemptum. Sallust. *Novus* homo, id est, nullis ante majoribus illustris. *Arpinas,* ortus ex Arpino Volscorum oppido. Regio tamen Volscorum sanguine, parte Equestris Ordinis, natum Ciceronem scribunt Plutarch. atque Euseb.

238. *Municipalis Eques.*] Qui nuper venit Romam ex Arpino municipio, & in Equestrem Ordinem est adscitus.

Municipalis.] Municipes a muneribus capessendis vocati sunt aliarum Italiæ urbium incolæ, qui & suis legibus utebantur, atque honorum cum Populo Romano erant participes, nullis præterea necessitatibus astricti, neque lege ulla Populi Romani. Vide Gell. lib. 16. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10.

Galeatum ponit ubique præsidium.] Instructum armis ad urbis tutelam, & communem Reipubl. salutem adversus nefaria Catilinæ consilia.

239. *Attonitis.*] Ad confirmandos animos civium tam scelerata conjuratione perculsorum.

In omni gente laborat.] Quidam legunt, *in omni monte,* id est, in singulis urbis regionibus. Itaque vel in urbe, vel in omnibus Italiæ locis opportunis præsidia collocat ad frangendos conjuratorum conatus.

240. *Tantum igitur muros intra, &c.*] Cicero tam celebre sibi nomen fecit in pace per suam prudentiam, quantam Augustus gloriam vix est adeptus Actiaca Philippicaque victoria.

241. *Quantum non.*] Quia sanguine civium stetit Augusti gloria: non ita vero Ciceronis.

Leucade.] Leucas sive Leucadia Insula est oræ Epiri occiduæ proxima, non procul Actio, ubi navali prœlio Antonium & Cleopatram Augustus debellavit.

Theſſaliæ campis Octavius abſtulit udo
Cædibus aſſiduis gladio. Sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.
Arpinas alius Volſcorum in monte ſolebat 245
Poſcere mercedes alieno laſſus aratro;
Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra.
Hic tamen & Cimbros, & ſumma pericula rerum
Excipit; & ſolus trepidantem protegit urbem. 250
Atq; ideo poſtquam ad Cimbros, ſtragemq; volabant
Qui nunquam attigerant majora cadavera corvi,

in agris Theſſalicis non reportavit, enſe madido crebrâ ſtrage. At Roma parentem, Roma ſervata patrem patriæ Ciceronem nuncupavit. Alter Arpinas aliorum aratro fatigatus in collibus Volſcorum pretium repetere conſueverat, deinde vitem nodis aſperam *capite rumpebat, quando lentâ aſciâ tardus caſtra ſtruebat: attamen is & Cimbros, atque ultima rerum diſcrimina ſuſtinet, ac civitatem pavidam unus defendit: proindeque cum ad Cimbros & cædem advolarent corvi, qui nunquam tetigerant ampliora corpora,*

ANNOTATIONES.

242. *Theſſaliæ campis.*] Pharſalicis, ubi Cæſar Pompeium; Philippicis, ubi Caſſium & Brutum profligavit Auguſtus.

Udo Cædibus aſſiduis gladio.] Nam pugnæ iſtæ fuerunt admodum cruentæ.

243. *Sed Roma patrem patriæ.*] Romæ vero conjurationis Catilinariæ metu & periculo liberata honorificum illud patris patriæ nomen Ciceroni detulit. Plin. l.7. c. 30. *Quo te, M. Tulli, piaculo taceam?* inquit, *Salve primus omnium patriæ parens appellate. Primus in toga triumphum, linguæque lauream merite, &c.* Patrem patriæ Ciceronem in Senatu primum a Catone ſalutatum ſcripſere Plutarchus & Appianus: verum hos graviter redarguit Lipſius Var. Lect. lib. 3. cap. 20. aſſeritque ex ipſo Tullio, hoc ipſi decus primo attributum a Q. Catulo Senatus Principe. Certe pro Publ. Sextio; *Q. Catulus,* inquit, *& multi alii ſæpè in Senatu patriæ patrem me nominârunt.* Et in Piſonem: *Me Q. Catulus Princeps hujus Ordinis & ductor publici conſilii frequentiſſimo Senatu patriæ patrem nominavit.*

245. *Arpinas alius.*] C. Marius ex Arpino ſimiliter oriundus obſcuro loco, tamque pauper, ut agros alienos mercede conductus araret: poſtea ſummus evaſit Imperator, & ſepties Conſul fuit; imo tertius Romæ conditor meruit appellari. Plutarch.

Volſcorum in monte.] Apud Volſcorum in Latio regionem collibus inæqualem, ſuam patriam. Nam Arpinum in Volſcis eſt.

247. *Nodoſam poſt hæc, &c.*] Poſtea ſeu faber, ſeu gregarius miles caſtra ſecutus eſt, & in aggere ſtruendo laboravit. Vide Veget. lib. 2.

Frangebat vertice vitem.] In ſua cervice vel tergo vitem frangi patiebatur vapulando a Centurione lentam operam caſtigante. Tit. Liv. lib. 57. *Scipio,* inquit, *quem militem extra ordinem deprehendit, ſi Romanus eſſet, vitibus cædebat; ſi extraneus, fuſtibus.* Cornel. Tacit. Annal. 1. *Centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, indiderant; quia fractâ vite in tergo militis, alteram clarâ voce ac rurſum aliam poſcebat.* Plin. lib. 14. c. 1. *Quid quod inſerta caſtris ſummam rerum Imperiumque continet? Centurionum in manu vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſum honorat.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 26. capit. ultimo. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 20. & lib. 2. c. 13.

249. *Cimbros.*] Boreales maxime Germanos, hodie, *Danos & Holſatios,* quos infeſtis armis Italiam ipſamque Romam appetentes, victis jam ante Teutonis, profligavit Marius, & cecidit centum quadraginta millia, cepit ſexaginta millia. Vide Flor. lib. 3. c. 3. Plutarch. in Mario. Liv. lib. 68.

250. *Solus trepidantem protegit urbem.*] *Actum erat niſi Marius illi ſæculo contigiſſet:* inquit Flor. cit.

252. *Nunquam attigerant majora cadavera.*] Nam *Cimbri præ Italis ingentes. Et Teutonum rex captus inſigne ſpectaculum triumphi fuit. Quippe vir proceritatis eximiæ ſuper Trophæa ipſa eminebat.* Flor. cit. Et apud Plutarchum. Cimbri robur oſtentantes per nives Alpium juga nudi conſcendunt, tum lata ſcuta corporibus ſupponentes, præcipiti per loca prærupta deſcenſu deſiliunt. Deinde velut gigantes vaſtas arbores trahunt in fluvium, & terræ aggeres ac cæſas trabes comportant. Quibus territi plures Romani caſtra deſeruere.

Nobilis

Nobilis ornatur lauro collega secunda.
Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt
Nomina. Pro totis legionibus hi tamen, & pro
Omnibus auxiliis, atque omni plebe Latina 256
Sufficiunt Diis infernis, Terræque parenti.
Pluris enim Decii, quam qui servantur ab illis.
Ancilla natu, trabeam & diadema Quirini,
Et fasces meruit regum ultimus ille bonorum. 260
Prodita laxabant portarum claustra Tyrannis
Exulibus juvenes ipsius Consulis, & quos
Magnum aliquid dubia pro libertate deceret,

collega illustris alterâ laureâ insignitur. Deciorum animæ è plebe fuerunt, & appellationes plebeiæ: illi nihilominùs, pro universis legionibus, & pro cunctis præsidiis, totoque Latii populo satisfaciunt Inferis Numinibus ac Telluri matri Decii quippe majoris æstimantur, *quam qui per eos conservantur. Optimorum ille regum postremus servâ ortus, dignus fuit* regio *paludamento, ac Romuli coronâ & fascibus.* Contra vero *Tyrannis extorribus occlusas fores aperiebant* ac *tradebant Consulis ipsius filii, quos etiam oporteret* exequi *pro ancipiti libertate quiddam ingens,*

ANNOTATIONES.

253. *Nobilis ornatur lauro Collega secundâ.*] Catulus ipse nobilis Marii Collega secundo tantum loco triumphat, Marius vero licet novus homo primas tulit. Nam & præcipuam rei gestæ gloriam Mario attributam, referunt Livius & Plutarchus: adeo ut primores civitatis, qui prius novo homini tantos honores inviderant, conservatam ab eo Rempublicam faterentur & prædicarent, Liv. lib. 68.

Lauro Collega secundâ.] Potest etiam intelligi de Mario, qui oblatum pro devictis Teutonicus triumphum distulit, donec & Cimbros, junctis cum Q. Catulo copiis, debellavisset: tunc enim lauro iterum merita exornatus est, atqui ut Livius mox cit. pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit.

254. *Plebeiæ Deciorum animæ.*] Deciorum origo plebeia, illi tamen virtute nobilitati sunt.

255. *Pro totis legionibus hi tamen, &c.*] Decius uterque pro incolumitate & victoria populi & exercitus Romani se devoverunt solemni ritu: pater quidem P. Decius, bello Latino, de quibus Tit. Liv. lib. 8. c. 9. & seq. Filius autem P. item Decius exemplo patris se devovit pariter Diis manibus in bello adversus Etruscos, Samnites, Gallos. De quibus Liv. 10. c. 28. & seq. Vide & Macrob. lib. 3. c. 9.

256. *Auxiliis.*] Copiis auxiliaribus.

Plebe.] Legunt alii, *Pube*, id est, juventute Latina, seu Romana.

257. *Sufficiunt Diis infernis.*] Credebant veteres ita se devovendo converti in se ac derivari aliorum pericula & mala impendentia; placatosque sua morte Deos Manes jam parcere cæteris, atque illis opitulari.

Terræque parenti.] Plin. lib. 2. cap. 63. *Uni*, inquit, *Terræ, propter eximia merita; cognomen inditum maternæ venerationis. Sic hominum illa, ut Cœlum Dei. Quæ nos nascentes excipit, natos alit, editos sustinet, novissime complexa gremio jam à reliqua natura abdicatos tùm maximè ut mater operiens, &c.*

258. *Pluris enim Decii, quàm, &c.*] Quibus Dii receptis jam placantur, ac cæteros dimittunt: quin & in illorum gratiam, Romanis omnibus salutem & victoriam donant.

259. *Ancillâ natus.*] Servius Tullius matre vel servâ, vel certe captiva natus. De quo vide Liv. lib. 1. c. 39. & c. 41. ubi cum trabea & lictoribus prodire, ac sede regia sedens quæd m decernere narratur.

Trabeam.] Vestem regalem, quam vocat togam purpura circumdistinctam, subtegmine puniceo, Dionys. Halicarn. lib. 2. sub finem. *Trabeis usos accipio reges*, inquit Plin. lib. 8. c. 48. Quod hominem transbeat, & summo honore decorat, trabeam dici vult Isidorus: alii, quod pannorum trabibus intertexta sit. Apposite distinguas triplicem: unam Diis sacram e purpura sola; alteram e purpura immixto albo Regibus usitatam & Consulibus; tertiam Augurum, e purpura & cocco. Alex. lib. 5. c. 18, &c.

Diadema.] Pannus erat, quo velut fascia caput circumligabant Reges. A διαδέω *redimio, cingo.*

260. *Fasces.*] De his Sat. 5. v. 110. Regibus etiam præferebantur, testibus Liv. Dionys. &c.

Meruit.] Insigni sua virtute & sapientia.

Regum ultimus ille bonorum.] Post Servium quidem Tullium, Rex fuit Tarquinius Superbus, at bonis Regibus nequaquam accensendus.

Prodita laxabant, &c.] Tarquinios urbe pulsos ope Consulis Junii Bruti, hujus filii Titus & Tiberius cum aliis quibusdam nobilibus eos revocare nefarie conjurarunt: unde & ab ipso patre constanter neci addicti sunt. Liv. initio lib. 2. Plutarch. &c.

Dubiâ libertate.] Nondum bene asserta & firmata, conantibusque regnum recuperare expulsis regibus.

Quod

quod stuperet Mutius, & Cocles, & puella quæ Tiberim limites Imperii transnavit. Ad Senatores arcana scelera detulit famulus matribus-familias deplorandus: Eos autem justo plectunt supplicio plagæ & prima legum securis. Pluris æstimo ut *parentem habeas Thersitem, siquidem fueris par Æacidæ, atque Vulcani tela contrectes,*

Quod miraretur cum Coclite Mutius, & quæ
Imperii fines Tiberinum virgo natavit. 265
Occulta ad patres produxit crimina servus
Matronis lugendus: at illos verbera justis
Afficiunt pœnis, & legum prima securis.
Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas, 270

ANNOTATIONES.

264. *Quod miraretur.*] Quod esse posset admirationi simul & exemplo generosis illis Romanæ libertatis & patriæ amantibus.

Coclite.] Horatius Cocles, amisso oculorum altero in pugna quadam, ita dictus, sed multo clarior ex eo, quod, Porsenna rege Etruscorum pro restituendis Tarquiniis in Romanos decertante, pro ponte sublicio stetit, unusque aciem hostium sustinuit, donec pons a tergo interruptus aditum præcluderit; tum desiliens in Tiberim ad suos transnavit. Ob hoc ei tantum agri publice datum, quantum uno die circumarari posset: statua quoque in Vulcanali est erecta, seu in Comitio. Liv. l. 2. c.9. & seq. Aurel. Victor. &c.

Mutius.] C. Mutius Cordus, nobilis adolescens, cui postea a dextræ manus clade Scævolæ cognomen inditum, ut ait Livius, nimirum quod exustæ loco dextræ uteretur sinistra, quæ Græcis σκαιὰ *Scæva*, & per diminut. *Scævola*: vel a σκαιὰ, & *vola*. Hic obsideri populum Romanum indignum ratus, in Porsennæ castra penetravit, ipsumque Regem, si purpurati, qui aderat, similitudo non fefellisset, bellumq; pariter omne, sustulisset. Adeo facere & pati fortia Romanum est. Quo insuper manum igne cremante stupefactus rex, acceptis obsidibus, a Romano bello destitit. Vide Liv. l.1. c.12. Aurel. Victor. &c.

265. *Imperii fines.*] Nondum ultra Tiberim prolatos, quo ab Etruscis discernebatur Romanum Imperium.

Tiberinum virgo natavit.] Clælia virgo nobilis inter obsides Porsennæ data, frustrata custodes, equum, quem fors obtulit, arripuit, trajectoque Tiberi, agmen sociarum Romam reduxit. Aurel. Victor. Tit. liv. c. 13. l. 2.

266. *Occulta ad patres produxit crimina servus.*] Conjurationem de reducendis in urbem regibus Aquiliorum servus indicavit. *Præmium indici pecunia ex ærario, libertas & civitas data. Ille primum dicitur vindictâ liberatus, & vindictæ nomen ab eo tractum: Vindicius enim vocabatur.* Tit. Liv. l. 2. c. 5.

297. *Matronis lugendus.*] An quod fuisset libertatis auctor & patriæ servator per indicium, ideo lugeri dignus extitit; quemadmodum annuo luctu Bruti mortem matronæ prosecutæ sunt: An, quod ait vetus Schol. *Ob Lucretiam vindicatam, & quod sub Tyranno vim patiebatur castitas matronarum?* An quia, ut idem subjungit, Vindicium Brutus *ut conservatorem patriæ non ma[n]numisit, ac velut delatorem dominorum cruci af[f]ixit: quod factum matronæ planxerunt?*

Matronis.] Gell. l. 18. c.6. docet quæ matro[na] proprie; quæ materfamilias diceretur.

At illos.] Bruti & Aquilii filios, aliosqu[e] conjuratos, libertatis & patriæ proditores.

Verbera, &c.] Nam, ut ait Liv. cit. *Consul[es] in sedem processere suam, missique lictores ad s[u]mendum supplicium, nudatos virgis cædunt, sec[u]rique feriunt: cùm inter omne tempus pater, vu[l]tusque & os ejus, spectaculo esset; eminente an[i]mo patrio inter publicæ pœnæ ministerium.*

268. *Legum prima securis.*] An quod prim[a] hæc fuerit animadversio secundum leges restitu[]tas, cum Regum arbitrio omne jus antea cont[i]neri videretur? An quod omnia jura, insigniaq[ue] primi Consules tenuere, quodque Brutus pri[or] concedente Collega fasces habuit, qui non acri[or] vindex libertatis, quam deinde custos fuit? Hæ[c] Liv. init. l. 2. An quod hæc prima fuerit ultio ex quo Brutus populum jurejurando adegera[t] neminem Romæ regnare, nec esse quidquam i[n] urbe passuros, unde periculum libertati foret. Tit. Liv. ibid. Virgil. Æneid. 6. sub finem.

Vis & Tarquinios reges, animamque superba[m]
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus, sævasq; secur[es]
Accipiet, natosque pater nova bella moventes
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix.

269. *Malo pater tibi sit Thersites.*] Præstare te filium esse hominis triobolaris, ignavi, rid[i]culi, modo tu bonus & fortis esses; quam bon[o] fortique natum, degenerem, improbum & [s]e cordem esse.

Thersites.] Hic in exercitu Græcorum ine[rs] æque ac procax, fœdus ac turpis, Achilli etia[m] ausus convitiari, ab eo ictu pugni interfect[us] est. Homer. Iliad. 2.

270. *Æacidæ similis.*] Achilli, vel cuipiam alteri Æacidarum generoso similis, dignusqu[e] Æaco patre, qui ob justitiæ famam judex apu[d] Inferos a Plutone constitutus fertur.

Vulcaniaque arma capessas.] Invicta, quali rogatu Thetidis matris Achilli fabricavit Vu[l]canus; eaque tam scite capessas, quam Achi[l]les olim juvenis, per hoc ab Ulysse detect[us] & ad bellum Trojanum abductus.

Quam

Quàm te Therfitæ fimilem producat Achilles.
Et tamen ut longe repetas, longeque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis afylo.
Majorum primus quifquis fuit ille tuorum,
Aut paftor fuit, aut illud quod dicere nolo. 275

quàm ut *Achilles gignat te parem Therfitæ. Ac nihilominùs quantumvis longè trahat appellationem ac longè derives, ab afylo turpi depromis originem. Quicumque primus extitit avorum tuorum, is vel paftor fuit, vel id quod eloqui renuo.*

ANNOTATIONES.

271. *Achilles.*] Thetidis ac Pelei filius, Græcorum fortiffimus; Hectoris interfector, Trojæ pugnator, tantæ dux generofitatis, ut fi quem bellatorem egregium & invictum Imperatorem prædicare velis, Achillem nomines. Vide Gel. l. 2. c. 11.

273. *Afylo.*] Ab ἀ privativo & συλάω diripio, afylum vocatur locus profugii, in quem confugientes facinorofi quilibet ac legibus obnoxii impunitatem & fecuritatem nancifcuntur. Primum Athenis afylum inftituiffe dicuntur Herculis pofteri, formidantes, eo mortuo, ne in fe ulcifcerentur ii quos avus vexarat. Eorum exemplo Romulus afylum, fed alia mente fecit, nimirum ut novam urbem a fe conditam incolis brevi repleret. Livius, Florus, Plutarchus, &c. Etiam apud Ifraelitas fuerunt urbes refugii juffu Dei per Moyfem inftitutæ, non pro ipfis tantum, fed & pro advenis ac peregrinis. Numeror. c. 35. *Infami afylo.*] Nam fine ullo difcrimine fervus aut liber, integer aut fceleratus, omnes illuc admifit Romulus, quin & iis domeftica fugientibus mala fponforem fe dabat, per fpeciem religionis erga Deos, nihil eos ab inimicis accepturos detrimenti, ac fi apud fe manerent, civitatis jus daturum, & partem agri quem bello quæfiiffet, Dionyf. Halicarn. lib. 2.

275. *Paftor fuit.*] Collegit enim primo paftores Romulus & ipfe paftor, atque adolefcens inter paftores latrocinatus: Eutropio tefte, initio libri primo. Varro de R. Ruft. l. 2. c. 1. *Romanum*, inquit, *populum à paftoribus effe ortum, quis non dicit? Quis Fauftulum nefcit paftorem fuiffe, nutritium & educatorem Remi ac Romuli,* [illegible]

Illud quod dicere nolo.] Præ pudore & verecundia nimirum: ficarius, parricida, latro, raptor, fpurius, facrilegus, &c. nam ex ejufmodi hominum colluvie conflatus eft initio populus Romanus. Ipfum quidem Romulum jam, ex Eutropio, latronem diximus; fraticidam omnes referunt; fpurium fatis indicant tum alii, cum Dion. Halic. l. 2. ubi ait, Remum quidem ac Romulum per matrem ab Ænea ortos; at de parte eorum nihil effe certi. Adde inceftuofam eorum matrem Iliam; & raptores Sabinarum virginum Romanos. Juft. l. 38. *Tales*, inquit, *Reges Romani habuere, quorum etiam nominibus erubefcant: aut paftores Aboriginum aut harufpices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut fervos vernafq; Tufcorum; aut, quod honoratiffimum inter hæc nomen, Superbos, &c.*

SATIRA IX.

Scire velim quare toties mihi, Nævole, triftis
Occurras fronte obducta, ceu Marfya victus.
Quid tibi cum vultu, qualem deprenfus habebat

INTERPRETATIO.

O Nævole, difcere cupio, quamobrem fæpe mæftus obvius mihi fis, fronte contractâ, velut Marfyas fuperatus. Quid tibi eft rei *cum facie,*

ANNOTATIONES.

Scire velim.] Faceta quidem hæc Satira, fed imprimis obfcœna. Dialogus eft Nævolum inter & Poëtam noftrum de multiplici & infanda veterum illorum turpitudine. Nos per tot lubrica fufpenfo pede tranfcurremus, fatius exiftimante intacta multa relinquere, quam aures mentefque caftas inquinari. Vide quæ fcripfimus in Præfatione noftra, fub finem.

Nævole.] Hic minifter impurus erat fenis impudici nomine Virronis.

2. *Marfya victus.*] Phrygius ille Tibicen vel Satyrus Apollinem provocare aufus, ab eo victus non fine ludibrio, & excoriatus eft. Ovid. Metamorph. 6. Fab. 5. Vide Apuleium Florid. cap. 3.

Ravola,

Ravola, dum Rhodopes uda terit inguina barba
Nos colaphum incutimus lambenti crustula serv
Non erat hac facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem usuram præstare paratus
Circuit, & fatuos non invenit. Unde repente
Tot rugæ? Certe modico contentus agebas
Vernam equitem, conviva joco mordente facetu
Et salibus vehemens intra pomœria natis. 1
Omnia nunc contra. Vultus gravis, horrida sicc
Silva comæ; nullius totâ nitor in cute; qualem
Præstabat calidi circumlita fascia visci;
Sed fruticante pilo neglecta, & squallida crura. 1
Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas & gaudia: sumit utrumque
Inde habitum facies: igitur flexisse videris 2
Propositum, & vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim (ut repeto) fanum Isidis & Ganymede

*qualis erat Ravola intercepto prope Rhodopen * * * * * * * Nos alapam impingimus famulo placentas deligenti. Mœrentior eo vultu non erat Crepereius Pollio, qui vagatur promptus solvere fœnus triplex, atque stolidos non reperit. Unde subito tot rugæ?* Nuper *quidem parvo contentus exhibebas servum Equitem, festivus epulo salsa dicacitate, atque acer jocis intra mœnia provenientibus. Cuncta jam mutata: severa facies, aridorum crinium inculta silva, in omni pelle nullus splendor, qualem conferebat vitta fervente visco inuncta: at crura pullulantibus pilis contempta & sordida. Cur macilentus* es tanquam *morbidus antiquus, quem adurit quarta lux pridem, atque febris dudum familiaris in corpore morboso reperias occultos mentis cruciatus, reperias quoque lætitiam. Hi vultus trahit hanc & illam affectionem. Appares ergo mutâsse institutum, atque perge oppositus præcedenti vivendi* modo. *Nam haud ita pridem, sicut revolvo,* tu *adulter Au dio famosior consueveras frequentare templum Isidis, atque Ganymedem*

ANNOTATIONES.

4. *Ravola.*] Quidam libidine infamis.

Rhodopes.] Hæc meretrix e Thracia, insignis pyramidem laudatissimam struxit ex opibus impuro quæstu accumulatis, ne quis regum sumptus & divitias miretur, ut ait Plin. lib. 36. c. 12. Ejus etiam meminit Herodot. lib. 2.

5. *Nos Colaphum incutimus.*] Servus in facinore deprehensus non impune fert; cur igitur Ravola non plectitur?

6. *Crepereius Pollio.*] Luxuria perditus nepos decoctis bonis quærit & circumspicit, quis velit pecunias credere spondenti triplicem usuram; at mœstus abit, quod neminem invenit satis fatuum, qui credat sibi certe nihil reddituro.

8. *Unde repentè Tot rugæ?*] Unde repentina tibi, Nævole, hæc tristitia?

Agebas Vernam equitem.] Tu verna licet, videbaris esse Eques Romanus, adeo jocularis, lepidus & convivio facetus eras. Jocosa erat apud Romanos appellatio, *Verna eques.* Quid proprie verna, diximus ad Sat. 1. v. 26.

11. *Intra pomæria natis.*] Urbanis, non rusticis & agrestibus. *Pomærium* vocatur locus ille vacuus prope muros urbis, quem nec habitari fas erat, nec arari.

12. *Horrida siccæ silva comæ.*] Capilli velut arbores rigidi, non sunt ut ante unguento delibuti ac nitentes.

14. *Præstabat calidi circumlita fascia visci* Psilothrum, id est, medicamentum ad depila dum corpus fascia circumligatum. Illud erat resina, cera & visco. Plin. lib. 24. c. 4. *Vi cum,* inquit, *cum resina & cera pannos mitig omnis generis.* Porro versus iste in quibusda ita legitur.

Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci

Certe Plin. lib. 14. c. 20. cum pudore fatetur r sinæ usum esse præcipuum in evellendis e vir rum corporibus pilis; & paulo post picem proinde resinam probari maxime Bruttiam, a Brutti vero Italiæ populi, tenebant olim Cal briam Citeriorem & Ulteriorem.

15. *Fruticante pilo neglecta, &c.*] Vide Sa 1. v. 115. Annot.

17. *Quarta dies.*] Quartana febris diuturn

18. *Deprendas animi, &c.*] Ista tua co poris ægritudo nascitur ex animi quadam ægi tudine.

22. *Ut repeto.*] Quantum memini, repete animo.

Fanum Isidis.] Vide Sat. 6. v. 488.

Ganymedem Pacis.] Statuam Ganymedis Pacis templo prope forum a Vespasiano extruct Illuc impuri conveniebant. Vide Satir. 5. ve 59.

Paci

icis, & advectæ secreta palatia matris,
: Cererem (nam quo non prostat fœmina templo?)
otior Aufidio mœchus scelerare solebas, 25
uodque taces, ipsos etiam inclinare maritos.
tile & hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
de operæ pretium. Pingues aliquando lacernas,
unimenta togæ, duri crassique coloris,
: male percussas textoris pectine Galli 30
ccipimus, tenue argentum venæque secundæ.
ita regunt homines. Fatum est & partibus illis,
uas sinus abscondit. Nam si tibi sidera cessant,
il faciet longi mensura incognita nervi;
uamvis te nudum spumanti Virro labello 35
iderit, & blandæ assiduæ densæque tabellæ
ollicitent; αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος.
uod tamen ulterius monstrum, quam mollis avarus?
æc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.
omputat, atque cavet. Ponatur calculus, adsint
um tabula pueri: numera sestertia quinque 41
mnibus in rebus; numerentur deinde labores.
n facile & pronum est agere intra viscera penem
egitimum, atque illic hesternæ occurrere cœnæ?
ervus erit minùs ille miser, qui foderit agrum, 45
uam dominum. Sed tu sane tener, & puerum te,
t pulchrum, & dignum cyatho cœloque putabas.
os humili asseclæ, vos indulgebitis unquam
ultori, jam nec morbo donare parati?
n cui tu viridum umbellam, cui succina mittas; c

Pacis, & ædes arcanas parentis adductæ, & Cererem, (Enimverò quo in fano mulier non se prostituit?)
* * * 2 * * * *
Illud etiam vivendi institutum pluribus est *fructuosum: mihi vero nulla hinc merces laboris. Interdum recipimus crassas penulas, togæ integumentum asperi, ac densi coloris, atque imperitè contextas pectine artificis Galli*; item *exile argentum ac venæ secundariæ. Sors homines gubernat* * *
* * * 5 * * * *
Attamen quondam deterius portentum quam avarus effæminatus? Ista largitus sum, inquit; *post illa dedi, deinde majora accepisti. Numerat & observat; adhibeatur calculus, accedant famuli cum tabella: computa quinque sestertia cunctis in negotiis; post recenseatur opera.*
* * * 2 * * * *
Ejusmodi famulus non tam erit infelix, qui campum araverit, quàm qui *dominum coluerit. At tu profectò delicatus, & juvenculum te, & formosum existimabas, & dignum scypho ac cœlo. Vos obsequenti clienti vos excolenti* an liberaliter *donabitis aliquando, ne quidem proclives nunc dare libidini? Ecce cui tu præsinum umbraculum, cui magna succina mitteres*

ANNOTATIONES.

23. *Advectæ secreta palatia matris.*] Æditatum in palatio Fanum Cybeles e Phrygia Roam advectæ. Vide Sat. 2. v. 101. Sat. 3. v. 38. & Sat. 6. v. 512.

24. *Cererem.*] Templum etiam Cerreris, ad ejus ministerium non nisi castæ admittebantur. ide Sat. 6. v. 50. Illud erat Romæ ad circum aximum: Plinio teste lib. 35. c. 12.

25. *Aufidio.*] Insigni mœcho.

27. *Utile & hoc multis, &c.*] Huc usque Poa. Jam Nævolus respondet.

28. *Pingues lacernas.*] Pallia contra pluviam gæ superindui, & apud Gallos confici solita e na pingui & crassiore. Vide Sat. 7. v. 221. artial. lib. 4. Epigramm. 19.

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam
Mittimus, &c.

30. *Pectine.*] Quo instrumento stamini subtegmen inseritur, ac tela densatur.

31. *Venæque secundæ.*] Proinde minus purum minusque pretiosum.

40. *Cavet.*] Ne plus accipiat servulus. Alii legunt, *cavat*, id est, agitatur instar canis hero blandientis.

41. *Sestertia.*] Vide Sat. 1. v. 92. annot.

42. *Tu sane tener, &c.*] Nævolus ironice hæc ad Virronem hispidum, ac senio deformem.

47. *Dignum Cyatho, &c.*] Dignum qui Jovi esses pocillator, velut alter Ganymedes.

50. *Umbellam.*] Velum instar parvi conopei ad æstum ac solem a capite arcendum. Martial. lib. 14. Epigram. 28.

Accipe quæ nimios vincant umbracula soles.

Succina.] Vasa vel armillas e succino. Vide Sat. 6. v. 573.

Grandia

quando recurrit dies *nativitatis, vel initio veris humidi: atque stipatâ & amplâ sede collocatus attractas dona Kalendis muliebribus sepofita. Loquere, passercule, eccuinam reservas tot montes, tot latifundia* in *Apulia, tot milvos intra pascua tua defessos? Campus Trifolinus te replet vineis fertilibus & vertex Cumis, formidolosus, & Gaurus vacuus.*

Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Incipit; & strata positus longaque cathedra
Munera fœmineis tractas secreta Kalendis.
Dic, passer, cui tot montes, tot prædia servas
Appula, tot milvos intra tua pascua lassos? 5
Te Trifolinus ager fœcundis vitibus implet,
Suspectumque jugum Cumis, & Gaurus inanis.

ANNOTATIONES.

51. *Natalis quoties redit.*] Quo die missitari dona consueverant amicis.

Madidum ver Incipit.] Verna tempestas crebris est imbribus humida. Vide Macrob. lib. 7. Saturnal. c. 5.

Ver incipit.] Varro de Re Rust. lib. 1. c.28. *Dies primus est veris in Aquario, die* 23. *hujus signi——Ver continet dies* 91, *quæ si redigantur ad dies civiles nostros, veris initium erit* 7 *Idus Febr. &c.* Plin. lib. 18. c. 25. *Inter brumam & æquinoctium dies* 45. *Flatus Favonii, vernum tempus, &c.* Hic vero Juvenalis intelligit Kalendas Martias, anni Romani principium: nam & tunc mos erat munera vicissim mitti, præsertim fœminis ab amatoribus, & his quoque ab illis. De anni Romani principio vide Cœl. Rhodig. l.1. c.9. Alex. ab Alex. l.3. c.24.

52. *Strata positus longaque cathedra.*] Cervicalibus & tapetibus instrata, ad excipiendum inde donatores & dona, ex instituta consuetudine.

53. *Munera fœmineis tractas secreta Kalendis.*] Destinata munera pro Kal. Martiis, ut dictum est. Sueton. Vespas. c. 19. *Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Kalendis Martii fœminis*, Horat. lib. 3. Od. 8.

Martiis cœlebs quid agam Kalendis?
— — — — — — — —
Hic dies anno redeunte festus.

Ovid. Fast. 3.

A te principium Romano ducimus anno.
Primus de patrio nomine, mensis erit, &c.

Tibull. init. lib. 3.

Martis Romani festa venere Kalendæ,
Exoriens nostris hic fuit annus avis.
Et vaga nunc certa discurrunt undiq; pompa
Perque vias urbis munera perque domos.

Vide & Martial. lib. 5. Epigram. ult. Kalendis Martis celebrantur Matronalia in memoriam belli tunc per Sabinas compositi. Ovid. lib. 3. Fast. Omnes præterea Kalendæ Junoni erant sacræ. Et ad hæc fortasse respexit Juvenalis, cum fœmineas dixit Kalendas.

Kalendis.] A καλῶ, *voco*, quod ea die, qua novæ Lunæ aspectus primum erat observatus, peracto sacrificio Pontifex calata, id est, vocata in Capitolium plebe, quot dies a Kalendis ad Nonas superessent pronunciabat, &c. Itaq Kalendas vocari placuit primum ex illis di bus qui calarentur. Vide Macrob. lib. 1. S turnal. cap. 12. & 15.

54. *Dic, passer.*] Nævolus de Virrone ava hæc: O senex lascive, & salax instar passeri dic, &c. Passeres in Venerem pronas esse av culas, quarum esus enim ad libidinem excite ac proinde Veneris currum ab his trahi, scrib Athen. lib. 9. cap. 10. passeribus notam volu tatem esse ait, Cic. 2. de Finib. c. 75. Ide Plinius, atque ob salacitatem minus vivaces e testatur, lib. 10. cap. 36.

Montes.] Vineis consitos.

55. *Appula.*] *Apulia*, fertilis Italiæ regi pascuis etiam læta, nunc continetur Capitana & parte Basilicatæ.

Tot milvos intra, &c.] Agros tam longe l teque patentes, quos milvi oberrando & tran volando fatigentur. Vide Pers. 4. v. 26.

56. *Trifolinus ager.*] Hodie, *Monte di S. Ma tino*, haud procul Neapoli, trifoli herbæ copian & inde nomen habet; optimi etiam vini fera Ex Athen. l.1. c.21. Trifolinum vinum Su rentino crassius sero vigorem adipiscitur. Plin. 14. c. 6. Campaniam vinis scribit etiam trifolin semper gloriatam, non secus ac Trebellicis a quartum a Neapoli lapidem. Martial. lib.1 Epigramm. 114.

Non sum de primo, fateor, Trifolina lyæ

57. *Suspectumque jugum Cumis.*] Mons M senus ita Cumis imminens, ut eas obruturus v deatur, & hinc suspectus. Vel potius, qui Cu mis suspicitur, a quibus distare aiunt tribus ci citer passuum millibus.

Cumis.] Vide Sat. 3. v. 2.

Gaurus.] Mons est Campaniæ Puteolis vici nus. Plin. l. 14. c. 6. cit. ait, *Summis collib Gauranum vinum gigni.* Et paulo post, *certat Massica æque ex monte Gaurano Puteolos Baiaj que prospectantia.*

Gaurus inanis.] Nimirum post vindemias Vel quia spoliatus est arboribus, & solis vinet vacat: vel quod est concavus, & vapori ferc specus habet. Hos omnes sensus affert Scho Primus omnium maxime arridet.

Nan

am quis plura linit victuro dolia musto?
uantum erat exhausti lumbos donare clientis
geribus paucis? Meliusne hic rusticus infans 60
ım matre, & casulis, & cum lusore catello
ymbala pulsantis legatum fiet amici?
ıprobus es, cùm poscis, ait; sed pensio clamat,
ısce: sed appellat puer unicus, ut Polyphemi
ıta acies, per quam solers evasit Ulysses: 65
ter emendus erit; namq; hic non sufficit; ambo
.scendi, quid agam brumâ spirante? Quid, oro,
ıid dicam scapulis servorum mense Decembri,
pedibus? Durate, atque expectate cicadas?
ırum ut dissimules, ut mittas cætera, quanto 70
etiris pretio, quòd ni tibi deditus essem
ɜvotusque cliens, uxor tua virgo maneret:
is certè quibus ista modis, quam sæpe rogâris,

Ecquis enim plures vini duraturi cados inungit? Quam magnum fuisset aliquot jugera dare asseclæ spoliato? An ille agrestis puer cum parente at tuguriolis, cumque cane colludente, potiùs efficietur legatum familiaris tympana percutientis? Molestus es quando petis, inquit Virro; *at solutio* facienda *vociferatur, pete; at vocat famulus solus, sicut oculus ingens Polyphemi, per quem elapsus est Ulysses callidus: secundum mercari oportebit, nec enim ille est satis, duo nutriendi. Ecquid faciam, hyeme flante? Quid quæso? Quid loquar* nudis *mense Decembri famulorum humeris ac pedibus?* Dicamne *sustinete, & cicadas expectate: Sed quamdiffiteare, quamvis prætermittas alia, quanto pendis merito, quod nisi tibi fuissem addictus obsequens assecla, conjux tua virgo superesset? Nôsti quidem quâ ratione & quàm frequenter postulaveris,*

ANNOTATIONES.

58. *Quis plura linit, &c.*] Quam tu, o Virtot vinetis optimis dives & abundans, neɜ propterea liberalior?
Linit.] Pice, limo, gypso obturat; ac reconplures in annos servandum. Vide Pers. Sat. v. 29. & Sat. 5. v. 148. atque ibid. Annot.
Musto.] Recenti vino.
59. *Quantum erat.*] Quantula res fuisset lari prædiolum clienti pro tot laboribus.
60. *Jugeribus.*] Qui proprie *jugerum*, alibi ːimus, nimirum Sat. 3. v. 142.
Meliusne hic rusticus infans, &c.] An melius t testamento legari a te prædium, ancillam, vum, Sacerdoti Cybeles, ut tu, impuro?
Infans cum matre.] Verna, an ancilla quæ m domi genûit.
62. *Cymbala pulsantis.*] Vide Sat. 6. v. 515. Sat. 8. v. 176.
Legatum fiet.] Testamento dabitur ac relinetur Gallo legatorio. Vide Alex. ab Alex. 1. c. 1. Codices nonnulli habent, *legatus*, sed ıle, ut afferit Lipsius Epistolic. qu. l. 4. Epist. 25.
Amici.] Libidinum societate & consuetuditecum juncti.
63. *Sed pensio clamat.*] Respondet Nævolus; cogor poscere, cum urget pensio exsolvenda ɔ conducto agello, vel domicilio; tum quia eɜndus est alter servus, uno mihi non sufficien-; atque ambo sunt alendi, vestiendique.

64. *Ut Polyphemi lata acies, &c.*] Sicut Polyphemus interiit, quod unicum haberet oculum, quo effosso, Ulysses evasit, quod non ita contigisset, si geminum ille habuisset; sic ego unicum habens servum versor in discrimine rerum mearum; atque ut in vado sim alter necessario est emendus.
Polyphemi.] In Sicilia degebat μονόφθαλμος ille Cyclops diræ feritatis, qui duos Ulyssis socios devoravit, ipse vero acuto stipite excæcati manus effugit cum reliquis sociis. Vide plura apud Homer. Odyss. 9. Ovid. Metamorph. 13. Fab. 8. Virgil. Æneid. 3.
65. *Lata acies.*] Virgil. mox cit.
——*Telo lumen terebramus acuto*
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis instar.
Acies.] Vide egregiam oculi descriptionem, apud Tullium, 2. de Natura Deorum, c. 142. ubi aciem pupillam vocari docet.
Ulysses.] Is est consilio & prudentia inter Græcos Heroas clarus, quum celebrat Homerus tota Odyssea.
67. *Bruma spirante.*] Hyeme sæviente, & flantibus Aquilonibus, Quid *bruma*, vide Sat. 6. v. 152. & Pers. Sat. 6. v. 1.
69. *Expectate cicades.*] Donec cicadæ appareant & canant, æstivo nimirum tempore. Vide Plin. lib. 11. c. 26, & 27. Cœl. Rhodig. lib. 17. cap. 6.

Et quæ pollicitus. Fugientem sæpe puellam
Amplexu rapui: tabulas quoque ruperat, & jam
Signabat. Tota vix hanc ego nocte redemi,
Te plorante foris. Testis mihi lectulus, & tu,
Ad quem pervenit lecti sonus, & domini vox.
Instabile, ac dirimi cœptum, & jam penè solutu
Conjugium in multis domibus servavit adulter.
Quò te circumagas? Quæ prima, aut ultima pona
Nullum ergo meritum est, ingrate ac perfide, nullu
Quòd tibi filiolus, vel filia nascitur ex me?
Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri. Foribus suspende coronas:
Jam Pater es: dedimus quod famæ opponere poss
Jura parentis habes; propter me scriberis hæres.
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum
Commoda præterea junguntur multa caducis,

*& quibus promissis adolescentulam abeuntem retinui non semel * Etiam tabellas fregerat, jamque subscribebat. Vix ego* illam *per eam noctem integram reconciliavi, te extrà lacrymante.* *Cubile* dat *mihi testimonium, tu quoque* * * * I * * * * *Connubium vacillans & incipiens dissolvi, quinimò ferè divisum pluribus in ædibus mœchus confirmavit. Quam* in partem *te vertas? Quæ priori, quæ posteriori* loco *adhibeas? Nullum igitur beneficium est, ingrate ac perfidiose, nullum, quod tibi infantulus aut infantula de me exoritur? Nam educas, & lætaris gestorum commentariis viri signa inserere. Januæ corollas appende: nunc es parens: donavimus quod queas contra rumorem afferre: possi jura patris: per me sis hæres: legatum integrum nancisceris, quinetiam incertam suav plurima incertis insuper accedant emolumenta, si numerum, si ternos complevero. O Nævo. legitima* est *tui luctûs*

ANNOTATIONES.

Fugientem sæpe puellam.] A te abhorrentem libidinibus effœminato retinui non semel; cum vellet divortium facere, ob impotentiam tuam. Erant enim solemnia hæc verba matrimonialibus tabulis inscripta: *procreandorum causa liberorum uxorem duci.*

75. *Jam signabat.*] Matrimoniale pactum cum alio jam inierat, jamque dotales tabulas signatura erat, teque destituebat, nisi ego intercessissem.

81. *Quo te circumagas.*] Ut excusandi te rationes invenias.

84. *Libris actorum.*] Servius Tullius Romanorum Rex, ut subditi sibi populi sciret numerum, jussit parentes profiteri natos sibi liberos, eorumque nomen ac natalem in commentarios referri. Apuleius, Apolog. sic habet: *Pater ejus natam sibi filiam more cæterorum professus est. Tabulæ ejus partim tabulario publico, partim domo asservantur——signa quæ impressa sunt recognoscat, Consules legat, annos computet, &c.* Augustus etiam Cæsar cives ImperiiRomani describi jussit. Evangl. Luc. c. 2.

85. *Argumenta viri.*] Procreatam sobolem.

Foribus suspende coronas.] In signum lætitiæ, atque ut filios sibi natos significarent veteres, sertis & floribus ædium suarum fores ornare consueverant.

87. *Jura parentis habes.*] Ad augendas Imperii vires, atque amplificandam civium multitudinem, pœnas quasdam in cœlibes orbosque fuisse constitutas, & contra præmiis affectos parentes constat, idque tum apud Romanos, tum apud alias gentes. Ex Plutarchi libro de naturali prolem amore; animantia legem de cœlibatu seriis nuptiis non respiciunt, Lycurgi ac So nis cives; non timent infamiam orborum, r jus trium liberorum captant, ut Romanorum p rimi, qui uxores ac liberos quærunt, non ut h redes habeant, sed ut ipsi esse hæredes possi Plin. Proœm. lib. 14. sic. habet: *Postquam cœ orbitas in auctoritate esse, pessumiere vitæ preti voluptas vivere cæpit, vita ipsa desiit.* Inter a Censorum officia, illud numeratur: quærere orbitate ac cœlibatu, & contumaces plectere. quidem a Furio Camillo, subindeque a Q. M tello mulctati referuntur cœlibes pecunia, hanc in ærarium ferre jussi. Vide Alex. Alex. lib. 3. c. 13.

Scriberis hæres.] Qui cœlebs aut orbus er non poterat hæres aut legatarius, saltem a q cunque, vel in totum, institui.

88. *Legatum omne capis.*] Qui filios hal nimirum. At vero legati pars decima, si libe careres, fisco addiceretur. Ex lege Papia.

Caducum.] Legatum ex conditione, v. g. liberi adfuerint. Tu itaque si jam substitu fueris hæres alicui, quando liberis caruerit, q & propriis filiis morientibus; tunc tibi obve et legatum dulce, quod non expectabas, & illis in te cadet.

89. *Commoda præterea, &c.*] Nam qui beros susceperant, in publicis muneribus præ rebantur, & certis gaudebant immunitatibus privilegiis.

Si numerum, si tres implevero. Justa doloris, 90
Nævole, causa tui: contrà tamen ille quid affert?
Negligit, atque alium bipedem sibi quærit asellum.
Hæc soli commissa tibi celare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus pumice lævis. 95
Qui modò secretum commiserat, ardet, & odit;
Tanquam prodiderim quicquid scio. Sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam apponere valvis
Non dubitat. Nec contemnas, aut despicias, quòd
His opibus nunquam cara est annona veneni. 100
Ergò occulta teges; ut curia Martis Athenis.
O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum
Esse putas? Servi ut taceant, jumenta loquentur,
Et canis, & postes, & marmora: claude fenestras,
Vela tegant rimas, junge ostia, tollito lumen 105

ratio: attamen quid iste opponit? Contemnit, & alterum sibi investigat asinum duorum pedum. Ista uni tibi credita tegere sis memor, atque meas querimonias reconde silens in animo *tuo. Res enim lethalis est adversarius pumice politus. Qui nuper arcanum crediderat, excandescit atque aversatur, quasi revelârim quæcumque novi: gladium arripere, baculo caput findere, januæ facem adhibere non veretur. Neque* verò *negligas vel asperneris, quoniam divitibus ejusmodi toxici emptio carior nunquam habetur. Itaque secreta celabis, sicut Athenis Martis concilium. O Corydon, Corydon,* an *aliquod esse credis opulenti arcanum? licet famuli sileant, jumenta prædicabunt, & catellus, valvæ, & marmora. Obstrue fenestras, rimulas abscondant siparia, valvas comprime, aufer candelam.*

ANNOTATIONES.

90. *Si numerum, si tres implevero.*] Qui tres habebat liberos, a tutela excusabatur, tesseram frumenti triplicem accipiebat, in sumendis fascibus primas obtinebat. Vetus Schol. Appian. 2. Plutarch. cit. Cornel. Tacit. Annal. 2. *De prætore subrogando certamen incessit; Germanicus atque Drusus Agrippam fovebant contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat.* Agell. l. 2. c. 15. morem hunc a Lacedæmoniis Romanos accepisse scribit; & Lycurgum quidem, cum civitati soboles necessaria foret, præmiis & invitamentis usum, tumq; antelatos quibusdam in rebus, qui uxores, quiq; liberos haberent. Sicut & septimo capite legis Juliæ, sumendi fasces priori Consuli sit potestas ei non qui plures annos, sed qui plures liberos, quam collega habet, &c. Vide & Alex. ab Alex. l. 4. c. 8. Porro jus trium liberorum aliquando concessum orbis, testatur Martial. lib. 2. Epigramm. 91.

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri,
Natorum genitor credar ut esse trium.

Et Epigrammate sequenti.

Natorum mihi jus trium roganti
Musarum pretium dedit mearum
Solus qui poterat; valebis uxor.

Justa doloris, &c.] Verba sunt Poëtæ.

92. *Negligit, &c.*] Respondet Nævolus, se jam a Virrone despici.

Bipedem asellum.] Servum ad omnia paratum, bardum, robustum, aselli instar.

95. *Pumice lævis.*] Vide Sat. 8. v. 16.

96. *Qui modò secretum commiserat, &c.*] Ipse Virro, qui modo carum me habebat, jam odit.

98. *Candelam apponere valvis.*] Domum meam incendere.

100. *Veneni.*] Quo enecent eum a quo timent evulgari suas libidines.

101. *Ut curia Martis Athenis.*] Sis ergo tam taciturnus quam Areopagita. Proverbium apud Erasmum; inde natum quod Judices Areopagi non voce, sed characteribus ferebant sententiam. Præterea non interdiu sed noctu judicabant, ut non dicentes sed dicta dumtaxat attenderent. Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 13. ubi ait,

Et potis est nigrum vitio præfigere theta.

Curia Martis.] Areopagus, ἄρης, *Mars*, & πάγος, *collis*, seu *vicus*, apud Athenas, ubi primum capitis judicium factum est ex Plin. l. 7. c. 56. Areopagitæ tacentes judicant, teste Macrob. l. 7. Saturnal. c. 1. & noctu quidem: ex Lucian. Dial. ibidem accusatum homicidii apud Deos a Saturno Martem absolutum aiunt. S. August. de Civ. Dei. Illud autem Concilium, quod erat Senatorum quingentorum a Solone constitutum esse, ex vulgatiori fama refert Plutarchus in Solone. Vide & Cœl. Rhodig. l. 12. c. 19. & Alex. ab Alex.

Athenis.] Vide Sat. 7. v. 205.

102. *O Corydon, Corydon.*] Nævole demens, rustice, rerum imperite. Ex Virgil Eclog. 2.

Secretum divitis ullum.] An aliquid potest clam perpetrare is qui plures habet servos natura garrulos & loquaces?

103. *Jumenta loquentur, &c.*] Propheta Habacuc. c. 2. *Lapis de pariete clamabit; & lignum, quod est inter juncturas ædificiorum, respondebit.*

è medio, cuncti vociferentur; nullus juxtà accubet: nihilominus ante lucem vicinus tabernarius accipiet quod agit iste circiter alterum gallicinium; necnon rescict quæ simul commenti sunt librarius, coqui, pincernæ. Ecquod enim scelus conflare adversùm heros verentur, quandocunque sermonibus vindicant balteorum verbera? *Invenietur etiam qui te per plateas invitum consectetur, ac temulentus infelicem auriculam ebriam reddat. Ab istis igitur pete quodcunque modò nos rogabas. Hi sileant. At satius ducunt secretum evulgare, quam bibere* tantum *Falerni furtim* ablati, *quantum potabat Laufella pro populo* Sacra *faciens. Vita probè* instituenda *est, multas quidem ob res, præsertim verò propter hanc rationem, ut spernas servorum linguas. Na improbi famuli deterrima pars lingua* est. *Attamen is qui sui juris haud fuerit, pejor iis quorum vitam sustentat suoque pane,* suâque *pecunia.*

E medio, clament omnes, propè nemo recumbat
Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi,
Proximus ante diem caupo sciet, audiet & quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri
Carptores. Quod enim dubitant componere crimei
In dominos, quoties rumoribus ulciscuntur 11
Baltea? Nec deerit qui te per compita quærat
Nolentem, & miseram vinosus inebriet aurem,
Illos ergo roges quicquid paulò antè petebas
A nobis. Taceant illi, sed prodere malunt 11
Arcanum, quam subrepti potare Falerni,
Pro populo faciens quantum Laufella bibebat.
Vivendum rectè, cùm propter plurima, tùm his
Præcipue causis, ut linguas mancipiorum
Contemnas: nam lingua mali pars pessima servi:
Deterior tamen hic, qui liber non erit, illis 12
Quorum animas & farre suo custodit, & ære.

ANNOTATIONES.

106. *Clament omnes.*] Vocibus obstrepant qui adsunt, ne audiant alii qui sunt foris.

167. *Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi.*] Quod noctu ille perpetrat ac in tenebris.

Galli cantum.] Cic. de Divin. l. 2. c. 57. *Democritus*, inquit, *explicat cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore & in omne corpus diviso & modificato cibo, cantus edere, quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus: rursus cantu plausuque premunt alas.* Macrob. l. 1. Saturn. c. 3. noctem dividit hoc modo: primum tempus est mediæ noctis inclinatio, deinde gallicinium, post conticinium, cum & galli conticescunt, & quiescunt homines, Plin. l. 10. c. 21. *Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit, norunt sidera, & ternas distinguunt horas, &c.* Vide & Cœl. Rhodig. l. 16. c. 13.

108. *Caupo sciet.*] Enarrantibus servis.

Quæ finxerunt, &c.] Famosos libellos, ridiculas cantiones, atq; incondita carmina, de sui domini obscœnis libidinibus, nocturnisque flagitiis.

109. *Librarius.*] Vel qui libros describit: vel qui lanas pendit, pensaque distribuit, quo sensu dixit, *libraria.* Sat. 6. v. 475.

Archimagiri.] Ἀρχιμάγειρος, coquorum magister.

110 *Carptores.*] Structores mensarum, & ciborum ex arte scissores. Vide Sat. 5. v. 120. ac seq. & ibid. Annot.

112. *Baltea.*] Ictus a dominis iratis sibi inflictos loris, seu balteis, id est, cingulis e corio, quibus pendentes geruntur gladii.

113. *Inebriet aurem.*] Moleste garriendo atq effutiendo arcanas domini libidines, quas à dire nolis.

114. *Quicquid paulo ante petebas.*] Silentiu & taciturnitatem.

115. *Prodere malunt, &c.*] Quantumvis ment subreptum potare vinum, majori tam laborant prurigine evulgandi quæ domi fiu & clam ab hero patrantur.

116. *Subrepti.*] Solomon. Prov. in fine. c. *Aquæ furtivæ dulciores sunt, & panis abscon tus suavior.*

Falerni.] Sat. 4. & 6.

117. *Faciens.*] Absolute, id est, sacrificar Virgil. Ecloga 3.

Cum facies vitula pro frugibus.

Laufella.] Alii, *Saufeia.* Sacrificula vi se ingurgitans, ut fit, dum Bonæ Deæ Sac facit pro incolumitate Populi Romani. Vi Sat. 6. v. 313. & seq.

121. *Deterior tamen hic, qui, &c.*] Male ce loquacitas servi arcanum domini revelans: profecto garrulis ac proditoribus famulis det rior est dominus, qui turpibus se mancipat vi is, ac proinde servis quos alit obnoxius est, e rumque linguas jure timet, nusquam liber.

122. *Farre.*] Quodlibet frumenti genus h significatur. Triplex notat Plin. l. 18. c. 8. trit cum, siligo, far: hoc & ador, & adoreum v catum est, & durissimum, & contra hyemes fi missimum ibidem perhibetur, ac primus antiq

Idcirc

Idcircò ut possim linguam contemnere servi,
Utile consilium modo, sed commune dedisti:
Nunc mihi quid suades post damnum temporis, & spes 125
Deceptas? Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ miseræque brevissima vitæ
Portio; dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus. 129
Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus,
Stantibus & salvis his collibus. Undique ad illos
Conveniunt & carpentis, & navibus omnes
Qui digito scalpunt uno caput. Altera major
Spes superest: tu tantum erucis imprime dentem.
Hæc exempla para felicibus. At mea Clotho 135

Ideò ut queam mancipii linguam non timere, rationem tribuisti mox idoneam, at generalem: Jam quod mihi das consilium, post jacturam temporis, atque expectationis frustrationem? Nam elabi properat flos citus, pars minima vitæ brevis & ærumnosæ. Dum potamus, interim cùm petimus corollas, unguenta, adolescentulas, invadit senium improvisum. Ne metue; nunquam non tibi suppetet familiaris * dum *erunt ac subsistent isti montes, ad eos undequaque cum curribus, tum navigiis affluunt universi, qui caput uno scabunt digito. Spes alia restat melior: tu solummodò erucas dentibus attere. Ea præbe fortunatis exempla. Mea verè Clotho*

ANNOTATIONES.

...isse in Latio cibus. Capite vero præcedenti populum Romanum ait farre tantum e frumento trecentis annis usum. Farris etiam usus in Sacris commendatur, unde & pium far vocitatum. Hinc & farreatio dicta, sacrificium in quo farreum libum offerebatur, ad sanciendas solemni ritu nuptias Sacerdotum. Meminit Plin. lib. cit. cap. 3. ubi sic habet: *In Sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant, &c.* Vide Cœl. Rhodig. l. 28. c. 17. & Alex. ab Alex. l. 2. c. 5. Hinc & alii post Varronem, dici nefarium, quasi indignum vesci farre: alii cum Asconio, qui polluit sacra farre peragi solita, contendunt.

123. *Idcirco ut, &c.*] Loquitur Nævolus.

Commune.] Ad omnes æque spectans dedisti consilium: nunc vero mihi da peculiare.

125. *Post damnum temporis.*] Post consumptum fere ætatis robur, serviendo Virroni, sine ulla mercede.

126. *Velox flosculus.*] Brevis adolescentia, floris instar marcescens, nec diu vigens.

128. *Dum serta, unguenta, puellas, poscimus.*] Dum convivia, & comessationes consectamur. Floribus enim coronati & unguentis delibuti veteres epulebantur. Horat. lib. 1. Od. ult. & lib. 3. Od. 29. & alii passim. Plutarch. Quæst. Conv. lib. 3. quæst. 1.

130. *Ne trepida.*] Poëta Nævolum consolatur.

131. *Salvis his collibus.*] Dum Roma stabit, septum inædificata collibus. Hi sunt Palatinus, Aventinus, Esquilinus, Quirinalis, Cœlius, Viminalis, Tarpeius qui & Capitolinus. Sunt vero præterea Janiculus & Vaticanus. Martial. lib. 4. Epigramm. 64.

Hinc septem dominos videre montes,
Et totam licet æstimare Romam.

Propert. lib. 4. Eleg. 4.

Romani montes, & montibus addita Roma.

Ad illos conveniunt.] Velut ad emporium infame libidinum.

132. *Carpentis & navibus.*] Terra, marique.

133. *Qui digito scalpunt uno caput.*] Molles & effœminati, bene compti, qui ne capillorum ordinem turbent, uno tantum digito caput scalpunt. Desumptum est e Calvo Poeta, scomma in Pompeium, quod ita se habet:

Fasciola qui crura ligat, digito caput uno
Scalpit, quid credas hunc sibi velle virum.

Nempe ut refert etiam Amm. Marcel. l. 17. *In Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes, cum nihil unde vituperari deberet, inveniretur; duo hæc observaverunt ludibriosa & irrita; alterum quod genuino quodam more caput digito uno scalpebat, velut dissolutus: alterum quod ulceris tegendi causa, crus fasciola candida colligabat, &c.* Et apud Plutarchum, Pompeium Clodius ita criminatur: *Quis imperator impudicitia laborat? Quis uno digito caput scabit? &c.* Lucianus mollitiei quoque assignat, τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ κεφαλὴν κνᾶσαι. Sic & Senecæ Epist. 52. inter impudicitiæ notas ponitur, digitus ad caput relatus.

Altera major spes superest.] O Nævole, amicum alterum Virrone meliorem invenies inter tot homines libidinosos, quos undique vides quotidie Romam confluere.

134. *Erucis imprime dentem.*] Comede herbas imprimis calidas, quibus ad Venerem potens ac fortis efficiare. Talis est Eruca, quæ Priapo idcirco sacra & vicina dicitur Columellæ; salax Ovidio; Veneris conciliatrix & exstimulatrix, Plin. l. 19. c. 8. & alibi.

135. *Hæc exempla para.*] Respondet Nævolus. Quid jubes me sperare meliora, quem fatum

& Lachesis lætentur cum nutritur abdomen * * *O modici ac mei Penates, quos parvo thure, vel farre, sertisque exiguis decorare consuevi, ecquando ego quidpiam figam, quo senecta mihi sit immunis a storea & scipione?* quando aderunt *viginti millia, usura, datis pignoribus; vasa optimi argenti, at quæ damnet Censor Fabricius; bini quoque validi* servi *de natione Mœsorum, qui collo supposito faciant me tutum sedere in amphithbratro tumultuoso? Adsit mihi insuper sculptor inclinatus, atque alius qui celerit effingat vultus plurimos:*

Et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.
O parvi, nostrique Lares, quos thure minuto,
Aut farre, & tenui soleo exornare coronâ,
Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senect
A tegete & baculo? Viginti millia fœnus, 14
Pignoribus positis argenti vascula puri,
Sed quæ Fabricius Censor notet, & duo fortes
De grege Mœsorum, qui me cervice locatâ
Securum jubeant clamoso insistere circo?
Sit mihi præterea curvus cælator, & alter, 14
Qui multas facies fingat citò: sufficient hæc;

ANNOTATIONES.

vult esse inopem, ac tenui victu contentum esse, duris etiam meis laboribus vix parto?

Clotho, & Lachesis.] Parcæ Fatorum Deæ, vitæ meæ præsidentes. Clotho, a *κλώθειν nere*, seu *glomerare*, appellata. Vide plura Sat. 3. v. 27. ad vocem, *Lachesi.*

136. *Gaudent, si pascitur.*] Gaudent me mea opera, meo ministerio ac labore victum consequi, & vix obtinere.

137. *Lares.*] Vide Sat. 8. v. 14. Annot. ad vocem, *Lare.*

138. *Farre.*] Supra: & Plin. lib. 18. cap. 2. Numa instituit, Deos fruge colere, mola salsa, &c

Soleo exornare corona.] Legunt alii *exorare:* nam & floribus coronati veteres Diis supplicabant. Teste veteri Scholiaste.

139. *Quando ego figam aliquid, &c.*] Quando fixum quidpiam ac certum mihi statuam; vel, quando aliquid captabo, ut sit metaphora a venatoribus feras telis confixas capientibus.

Quo sit mihi tuta senectus, &c.] Ne cogar victum mendicando quæritare, cum senex fuero.

140. *A tegete baculo?*] Vide Sat. 5. v. 8. per tegetem, casam mendici intelligit vetus Schol.

Viginti millia fœnus.] Ut mihi sit annuus redditus viginti millium sestertiorum, ex pecuniæ summa fœnori data.

141. *Argenti vascula puri, sed quæ, &c.*] Tot & talia argenti puri vasa, quæ, ut olim, mereantur a Censore notari.

142. *Fabricius Censor notet.*] C. Fabricius Lucinus Censor, circa annum U. C. quadringentesimum septuagesimum Pub. Corn. Rufinum, qui bis Consul & dictator fuerat, Senatu movit, subscripta notæ causa, quod eum comperisset argenti facti, cœnæ gratia, decem pondo habere. Ita Gel. l. 4. c. 8. & l. 17. c. ult. Testis & Valer. Maxim. l. 2. c. 9.

Duo fortes de grege.] Validi lecticarii du servi e Mœsia; quæ regio est Illyrici Orientali Hac modò continentur Servia & Bulgaria.

143. *Qui me cervice locata, &c.*] Qui specta tum ludos me deferant ad circum. Est Jus Lips. Elect. 1. cap. 19. observabis sellam poter tiorum ampliorem & laxam fuisse: contra m nutam tenuiorum & arctiorem, quam faci ferrent homines duo. Nam sellis deportabar tur in circum, sive in theatrum, atque in iis et am persedebant. Et Epistolic. quæst. Lib. 4 Epist. 25. Romani solebant robustissimos se vos e Mœsia, vel etiam Syras adhibere ad fe rendam sellam aut lecticam.

144. *Clamoso.*] Ob frequentes plausus & ac clamationes.

Circo.] Vide Sat. 3. v. 65. & 223. Annot.

145. *Curvus cælator.*] Incurvatus dum cæ lando incumbit.

Cælator, & alter, qui, &c.] Mihi suppetan etiam ædibus exornandis cum vasa affabre cæla ta, cum tabellæ pictæ atque imagines illustriu virorum: adsint igitur cælator, item pictor se plastes: *opifices argentarii, anaglypharii, labo riosi*, ut habet vetus Schol.

146. *Qui multas facies.*] Scaliger, aliique pu tant legendum, *qui maltha facies, &c.* proind que non *pingat*, sed *fingat*; quod nonnull placet; quibus ego assentior: nam sensus ind clarior efficitur, præsertim cum Juvenalis add *citò*. Atque vix id pictori conveniat; bene ver plastæ, qui ex uno archetypo plures brevi ty pos, facies ac similitudines effingit. Porro *ma tha* vocatur cera liquidæ pici immixta. Iten genus bituminis, ac tenacis limi. Plin. l. 2. c 104. & l. 36. c. 24. ubi malthæ factitiæ ratio nem docet. Maltha ergo faciendis plasmati idonea fortasse hic ponitur.

Quand

Quando ego pauper ero; votum miserabile, nec spes
His saltem: nam cum pro me fortuna rogatur,
Affigit ceras illa de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo. 150

Ista satis erunt; cum ego egens futurus sim: preces calamitosæ, neque spes illis duntaxat. Etenim quando pro me sors oratur, apponit ceras accersitas ex eo navigio, quod Siciliæ cantiones evitavit surdo remige.

ANNOTATIONES.

147. *Quando ego pauper ero.*] Cum Lubino sic interpretor; at enim ista plus satis, inquit Nævolus. Quid exoptem plura, nihil plane consecuturus, quando, id est, quoniam certe pauper ero? Itaque se & sua vota reprehendit ac reprimit ille suæ conscius infelicitatis.

Nec spes his saltem.] Ne quidem mihi licet animum, ut fit, pascere spe eorum quæ exoptaverim, adeo est in me dura fati necessitas.

149. *Affigit ceras, &c.*] Fortuna, quasi timens ne importunis aliquando precibus ac votis cedat, atque exoretur pro me misero, cera sibi aures obturat. Sic Ulysses illecebrosos Sirenum cantus ac pericula eluctatus fertur. Homer Odyss. 12.

Illa de nave.] Qua vehebatur Ulysses cum Siciliæ oram Sirenibus infestam incolumis prænavigavit, hac arte: sociorum quidem ac nautarum aures cera occlusit: ipse vero se ad malum jussit alligari.

150. *Siculos cantus.*] Sirenas Acheloï fluvii & Calliopes Nymphæ tres filias, quas fabulantur superiore corporis parte, virginum formam habuisse, inferiore in piscem desinentes ac monstrosas; cæterum dulcedine cantus solitos allicere transeuntes, quos perderent, aut devorarent. Has in monstra marina conversas canit Ovidius Metam. 5. Fab. 9. sepultæ dicuntur ad promontorium sinumque Pæstanum in Lucania; unde nomen tribus parvis Insulis, quæ sunt veluti scopuli in illo sinu: Mela Sirenum petras, Solinus Sirenum saxa nuncupat. Re autem vera meretrices fuisse illic famosas quæ navigantes blanditiis pellexerint ac perdiderint bene multos, asserunt cum alii, tum Cœl. Rhod. l. 14. c. 11. *Nec Sirenes impetraverint fidem, affirmet licet Dinon, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse; mulceri earum cantu, quos gravato somno lacerent.* Hæc Plin. l. 1. c. 49. Vide Cic. de finibus l. 5. n. 49. & Athen. l. 1. c. 12. Fabula Sirenum voluptates carnis fugiendas ostendit, nec aliter quam fuga naufragium evitari probat Ulyssis exemplum. His S. Hieronymus utitur, ut vitandum afferat suspectum contubernium. Porro marinos homines extare utriusque sexus, haud dubitandum: quod summorum auctoritas virorum, evicit & non simplex experientia, nec haud ita pridem. De quibus amplius dicemus ad Sat. 14. 283.

Remige surdo.] Tum ad Sirenum cantiones, tum ad Ulyssis solvi se jubentis imperium. Hic enimvero illarum invitamentis delinitus jam & captus, etiam nutibus urgebat socios ut ad Sirenas diverterent; verum illos ante monuerat ne se suosve nutus observarent, donec infesta loca erant prætervecti.

SATIRA X.

OMnibus in terris, quæ sunt a Gadibus usque
Auroram & Gangem, pauci dignoscere possunt

INTERPRETATIO.

IN cunctis regionibus quæ sunt a Gadibus usque ad Auroram & Gangem, pauci valent discernere

ANNOTATIONES.

1. *OMnibus in terris.*] Elegantis hujus Satiræ dicam an Poëmatis, gravissimum est argumentum, de votis recte faciendis. Illud idem tractavit Pers. Sat. 2. Inter Græcos autem Plato in Alcibiade 2. Aristoteles lib. περὶ εὐχῆς, teste Laërtio, & alii complures, affirmante Proclo, quorum tamen opera interciderunt. De Socrate vero Valerius Maximus l. 7. cap. 2. sic refert: *Socrates,* inquit, *quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendum a Diis immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent, quia ii demum scirent, quid unicuique esset utile, &c.* Itaque

Vera bona, atque illis multum diversa, remota
Erroris nebula: quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatus non pœniteat, votique peracti?. (5)
Evertere domos totas optantibus ipsis
Dii faciles. Nocitura toga, nocitura petuntur
Militia. Torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia. Viribus ille 10
Confisus periit, admirandisque lacertis.
Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census
Quanto delphinis balæna Britannica major.

vera bona, & his valdè opposita, depulsa falsitatis caligine. Nam quid ex *ratione metuimus vel optamus! Ecquid ita dextro pede voves, ut te non pigeat nisus & factarum precum? Benigna ipsis precantibus numina disturbaverunt familias integras. Damnosa* in *pace, damnosa* in *bello postulantur. Fluens loquendi facultas, sua etiam eloquentia lethalis est plurimis. Interiit iste fiduciam habens* in *robore, & brachiis mirum in modum validis. At multos suffocat pecunia ingenti solicitudine accumulata, & opes bonis omnibus* tanto *majores, quantum Britannici* maris *cetus delphinos superat.*

ANNOTATIONES.

Juvenalis pariter docet hic, quæ non petenda primum, deinde vero quæ sint postulanda.

A Gadibus usque Auroram.] Ab Occidente ad Orientem, id est in toto terrarum orbe.

Gadibus.] *Gades,* vulgo *Cadiz,* parva est Insula Oceani Occidentalis, ad oram Andalusiæ, continenti juncta ponte; non procul freto Herculeo. Statius Solis cubilia Gades appellat.

Auroram.] Ex Varrone lib. 6. de Ling. Lat. *Aurora* dicitur ante Solis ortum, ex eo quod ab igne Solis tum aureo aër aurescit. Hanc fabulantur Titanis terræque filiam. Matutinus est splendor Solem ac diem præcurrens, unde, *clari prænuntia Solis; & gelidos rores aurora remittens,* dicitur de Divin. 1. Hinc etiam ponitur pro orientali regione. Ovid Metamorph. 1.

Eurus ad Auroram Nabathæaque regna recessit.

Et apud Græcos, eadem vox ἠώς, auroram pariter & orientem significat.

Gangem.] Hic ingens fluvius & nobilis, ex Imao monte scaturiens Indiam orientalem perfundit, ac in sinum Gangeticum quinque ostiis illabitur. S. Hieronymus Epistola ad Rusticum Monachum, & alii quidam hunc putant eumdem esse, qui Phison vocatur, atque unus erat e quatuor magnis fluviis Paradisum terrestrem rigantibus, Genes. cap. 2.

3. *Vera bona, atque illis multum diversa.*] Bona, malaque.

4. *Erroris nebula.*] Ignorantia.

Ratione.] Et non ex opinione sæpius.

5. *Dextro pede.*] Justo conatu, felici auspicio. Nam dextra pars pro bono omine usurpatur: læva contra pro malo. Vide Pers. Sat. 2. v. 11. Sat 3. v. 48. 5. v. 114. & Apul. Metamor. *Sinistro pede profectum spes me frustrata est.*

6. *Votique peracti.*] Votorum concipiendorum variam rationem ac cæremonias, vide apud Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 22.

7. *Evertêre domos.*] Valer. Maxim. cit. lib. 7. c. 2. *Nos plerumque id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Etenim densis tenebris involuta mens mortalium, in quam late patentes errores, cæcas precationes tuas spargis! Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis qui complures pessumdederunt: Regna tecum ipse volvis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur: splendidis conjugiis injicis manus; at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnunquam funditus domos evertunt. Desine igitur stulte futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totum cœlestium arbitrio permitte, quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt.* Hæc ille.

8. *Toga.*] Metonymia pro pace: sicut e contra sagum index est & vestis belli. Cic. Philipp passim, *ad saga ire: redire ad togas:* item alibi *cædant arma togæ.*

10. *Mortifera est facundia.*] Demostheni Ciceroni, & tot aliis. Vide infra v. 114.

Viribus ille confisus periit.] Milo Crotoniates cujus tantum robur, ut pugno taurum mactaret at cum fissam quercum vellet discindere, constrictis ibi manibus ferarum præda factus est Gell. lib. 15. cap. 16. Ovid. in Ibin:

Utque Milo robur deducere fissile tentes,
Nec possis captas inde referre manus.

13. *Strangulat.*] In causa est cur strangulentur, ac jugulentur divites, sive a furibus, sive a Tyrannis bonis eorum inhiantibus. Sunt qui putent alludi ad fabulam Midæ, qui cum cupiisset omnia quæ tangeret aurum fieri, & cibo in aurum converso strangulatus sit.

14. *Delphinis.*] Hos valde amantes hominum ac Musicæ passim celebrant. Gell. l. 7. c. 8. & l. 16. c. ult. ubi ex Herodoto narrat historiam Arionis a Delphino per ingens maris spatium ad Laconicam terram dorso devecti. Plutarch. in fine lib. de comparat. animant. & in fine convivii, Plin. l. 9. c. 8. Athen. l. 13. c. 8.

Temporibus

Temporibus diris igitur, jussuque Neronis 15
Longinum & magnos Senecæ prædivitis hortos
Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. Rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licet portes argenti vascula puri, 19
Nocte iter ingressus, gladium, contumq; timebis;
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis umbram
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima fere vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes; ut maxima toto
Nostra sit arca foro. Sed nulla aconita bibuntur

Itaque sævo tempore, atque imperio Neronis integra turma inclusit Longinum, ac ingentes hortos opulenti Senecæ, & circumsepsit præclaram domum Laterani: ad cœnacula vero miles infrequens perrexit. Quamvis non multa feras vasa argenti defœcati, noctu faciens iter, metues ensem & perticam, atque formidabis umbram cannæ ad Lunam agitatæ. Viator inanis canet ante prædonem. Præcipuæ fermè preces, ac fanis omnibus cognitæ sunt, *ut divitiæ, ut opes augeantur; ut omni foro capsa nostra sit amplissima. Et nulla potantur venena testaceis.*

ANNOTATIONES.

Balæna.] Bellua marina inusitatæ molis ac magnitudinis, de qua Plinius l. 9. c. 3. & 6. *Immania cete*, vocat Virgil. Æneid. 5.

Balæna Britannica.] Oceani Britannici belluæ ac cetos affert, utpote majores quam maris Mediterranei, in quod etiam aliquando penetrant, testis Plin. lib. cit. cap. 6. notiores vero quam Indici, in quo maxima reperiri cete, idem Plin. ibid. affirmat. Porro metaphoram esse in Tiberium ac divites notat hic vetus Schol. De Britannis vide Sat. 2. v. 161. Annot.

15. *Temporibus diris igitur.*] Cum Nero grassaretur in divites eorumque divitias.

Longinum.] Suet. Ner. c. 37. *Objectum est*, inquit, *Cassio Longino Jurisconsulto ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset: & huic aliisque mori jussis non amplius quam horarum spatium dabat Nero.*

Senecæ.] Vide Sat. 5. v. 109. & Sat. 8. v. 212.

Prædivitis.] *Rufus ac Tigellinus variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes & ultra privatum modum evectas opes adhuc augeret hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentiâ Principem supergrederetur, &c.* quæ refert Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi & ipse Seneca sic apud Imperatorem se tuetur: *Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum——tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus ——Tu gratiam immensam innumeram pecuniam dedisti——una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui, &c.* Xiphilin. in Nerone, ait, Senecæ facultates fuisse Aureorum tricies centena millia, &c.

17. *Clausit.*] Cornel. idem Tacit. Annal. 15. *Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima Principi ——Is ad eum diem ex Campania remeans, quartum apud lapidem suburbano rure substiterat. Illò propinquâ vesperâ Tribunus venit, & villam globis militum sepsit——Intromisitque ad Senecam unus ex Centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas, &c.*

Lateranorum.] *Plauti Laterani Consulis designati necem proximam Nero adjunxit adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret, &c.* Corn. Tacit. Annal. 15. Vide Sat. 8. v. 147. & seq.

18. *Tota cohors.*] Militibus ad expilandos divites Neronis jussu discurrentibus, tuti pauperes fuere. Vetus Schol.

Cœnacula.] Domicilia in superiori ædium parte, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: sic dicta, quod in iis cœnare mos pridem fuerat. At ea deinde sibi nimirum incommoda tenuioribus inquilinis divites elocabant. Apuleius sub finem Metamorph. 9. *meque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculum attracto, &c.* Plaut. Amphitr. *In superiore qui habito cœnaculo.* Vide Sat. 3. v. 199. & seq.

20. *Gladium, contumque.*] Latronum arma, ictus, vulnera, a ferro vel ligno.

21. *Umbram.*] Quam velut insidiantium tibi prædatorum corpus expavesces.

24. *Divitiæ ut crescant, ut opes.*] Cic. in Lælio n. 22. *Quæ res expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis: divitiæ, ut utare; opes, ut colare: bonores, ut laudêre, &c.* Hinc vides divitias inter & opes discrimen esse: nimirum illæ magnas pecunias significant, hæ magnam potentiam, cum a divitiis, tum ab amicis & propinquis.

Maxima toto nostra sit arca foro.] Vet. Schol. *ad Cerealem usque Præfectum*, inquit, *in foro Trajani areas habuere Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutius deponebant: unde & locus ille in quo erant arcæ, opes dictus est.* Apud Fl. Vopiscum Aurelianus in Epist. ad Senatum ita scribit: *Est præterea vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quam cupio.*

26. *Aconita.*] Vide Sat. 1. v. 158. Annot.

Fictilibus. Tunc illa time cum pocula sumes 26
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas, quod de Sapientibus alter
Ridebat, quoties a limine moverat unum
Protuleratque pedem: flebat contrarius alter? 30
Sed facilis rigidi cuivis censura cachinni.
Mirandum est unde illis oculis suffecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quanquam non essent urbibus illis
Prætexta, & trabeæ, fasces, lectica, tribunal. 35

Ea tum metue, quando scyphos accipies lapillis ornatos, *atque Setinum fervebit in capaci* poculo *aureo. Nunc ergo an æstimas, quod Sapientum unus cachinnabatur, quandocumque a janua pedem unum egerat atque extulerat,* & quod *alius contrà lacrymabatur? Verum prompta est cuilibet condemnatio risus severi:* at *mirum est, unde tanta oculis aqua suppeteret. Democritus consueverat perenni cachinno movere pulmonem, tametsi civitates istæ non haberent prætextam, ac trabeam fasces, lecticam tribunal.*

ANNOTATIONES.

26. *Fictilibus.*] Poculis inopum.

27. *Gemmata.*] Apud divites. Vide Sat. 5. v. 41. & seq.

Setinum.] Vinum e Setia urbe Campaniæ. Vide Sat. 5. v. 34. Annot.

Ardebit.] Vel splendebit in aureo vase, ut fit; vel simpliciter, ardebit, utpote generosum & calidum; seu etiam ob immixtum venenum; aliud enim frigore, aliud ardore nimio enecat.

In auro.] Senec. Thyest. v. 454.

Venenum in auro bibitur.

28. *Jamne igitur laudas, &c.*] An tandem laude dignos intelligis eos Sapientes, quos vulgus imperitum stultos judicabat?

Alter ridebat, &c.] Democritus, qui quoties domo egrederetur ac foras prodiret, in cachinnos solvebatur, ineptias hominum videns passim. Cic. de Orat. 2. n. 235. *Quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet risus, viderit Democritus.*

30. *Flebat contrarius alter.*] Heraclitus hominum miserias ubique cernens. Is σκοτεινὸς cognominatus, eo quod ea quæ diceret verborum involucris tegeret. Hinc Tullius de Natura Deor. 1. n. 74. *Non consulto dicis occultè, tanquam Heraclitus.* Et l. 3. n. 35. *Heraclitum quoniam quid diceret, intelligi noluit, omittamus.* De eo Diogen. Laërt. l. 9. ubi ait eum sensisse rerum omnium principium esse ignem, &c. Ibidemque refert honorificam Regis Darii ad eum Epistolam, qua ad se illum invitat. Floruit Olympiad. 70. aut circiter.

31. *Sed facilis cuivis, &c.*] Id est, facile quidem alter quivis ineptias hominum risu posset damnare, at non perinde fletu: nam & mirum est, unde Heraclito tanta lacrymarum copia suffecerit. Certe ex hydrope mortuus fertur, anno ætatis sexagesimo.

33. *Pulmonem agitare.*] Hinc etiam mirum videri possit, quod tam longævus fuerat ille, qui tam crebra pulmonum agitatione, & sanguinis (quod fit in risu solutiore præsertim) præcipiti circuitione perpetuo fatigaret.

34. *Democritus.*] Florebat Olympiade octogesima, & annos vixit centum novem. Hun[c] Suidas omniscium nuncupat, & πένταθλον e[o] quod Physica, Ethica, Mathematica, liberale[s] disciplinas, artesque omnes calleret. De eo Laërt l. 9. Res omnes ex atomis constare dicebat item plures esse mundos, &c. unde auctor ato[-] morum vocatur a Cicerone de Fato, n. 23. & de Natura Deorum 1. n. 66. *Ista flagitia Democriti* inquit, *sive etiam ante Leucippi esse corpuscul[a] quædam lævia, alia aspera, rotunda alia, par[-] tim angulata, curvata quædam, & quasi a[d-] dunca; ex his est effectum esse cœlum, atqu[e] terras, nullâ cogente naturâ, sed concursu quo[-] dam fortuito.* Et Acad. qu. lib. 4. n. 121 *Asperis, & lævibus, & hamatis, uncinatisqu[e] corporibus concreta hæc esse dicit Democritus* Plin. l. 28. c. 8. Democritum appellat virum alioqui sagacem, ac vitæ utilissimum, nimi[s] juvandi mortales studio prolapsum, lib. vero [?] cap. 55. velut resurrectionis assertorem suggil[-] lat. cit. Cic. de Natura Deorum, 1. n. 121 *Democritus vir magnus imprimis,* inquit, *cuju[s] fontibus Epicurus hortos suos irrigavit.*

Urbibus illis.] Abderæ, unde ortus Democri[-] tus; Epheso, e qua Heraclitus, aliisque Thra[-] ciæ Asiæque urbibus is non erat qui Romæ luxus & fastus.

35. *Prætexta, & trabeæ, &c.*] Quæ no[n] magis insignia potestatis ac nobilitatis, quam vanitatis apparatus atque superbiæ.

Prætexta.] De hac ad Pers. Sat. 5. v. 30.

Trabeæ.] Supra Sat. 8. v. 259.

Fasces.] Vide Sat. 5. v. 110.

Lectica.] Sat. 1. v. 32. & 64. ac seq.

Tribunal.] In quo sedens Prætor jus dicebat sella nimirum curuli, & eburnea, eaque sublimi at minores alii Magistratus in subselliis, ut nota Pædianus Verr. 1.

Qui

Quid si vidisset Prætorem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in pulvere circi
In tunica Jovis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem quanto cervix non sufficit ulla? 40
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc & volucrem, sceptro quæ surgit eburno;
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niveos ad fræna Quirites, 45
Defossa in loculis, quos sportula fecit amicos.

Ecquid si aspexisset Prætorem in excelso curru eminentem, ac sublatum in arena media amphitheatri in tunica Jovis, atque è scapulis gestantem peristromata Sarrana togæ pictæ, ingentis etiam coronæ circulum tam magnum, quanto nullum par collum ferendo fuerit? *Illam enim sustentat* servus *publicus sudorem emittens: ac ne Consul* nimium *sibi arroget, eodem curru vehitur, minister. Adde modo avem etiam extantem virgæ ex ebore; inde canentes cornu; istinc antecedentia ministeria longi agminis; atque ad habenas Romanos albos, quos familiares efficit sportula in marsupio condita.*

ANNOTATIONES.

36. *Quid si vidisset Prætorem, &c.*] Si vidisset habitu triumphali Prætorem aut Consulem, quid de tanto fastu sensisset Democritus, quos cachinnos movisset?

In curribus altis.] Tum cum ludos Circenses dendos curat ac disponit. Vide Sat. 8. v. 194. Porro currus triumphalis non bellico similis, sed turris rotundam formam habebat, ut patet ex antiquis numismatibus.

37. *Circi.*] Maximi nimirum, in quo dabantur equestria & curulia certamina. Hunc ita describit Dionys. Halic. lib. 3. paulo ante finem: Tarquinius Circum maximum extruxit, & circa eum primus sedilia fecit cooperta. Nam antea spectabant stantes sub tabernaculis ligneis quæ arundines aridæ fulciebant: divisit etiam locos inter triginta Curias————Debebat autem hoc opus cum tempore in valde pulchris admirandisque extructionibus urbis esse. Longitudo Circi stadia tria cum dimidio, latitudo quatuor jugera, &c. Vide & quæ notavi Sat. 3. vers. 65.

38. *In tunica Jovis.*] Palmata ornatum veste ac trabea e templo Jovis accepta; ex more triumphantium, testatur Liv. lib. 10. Lamprid. in Alex. Severo, &c.

Pictæ togæ.] Acu & arte Phrygia elaboratæ.

Sarrana.] Purpurea, sive Tyria, e Sarra urbe, quæ Tyrus deinde vocata est.

39. *Aulæa.*] Togam ingentem, adeo laxam & expansam, ut aulæum diceres ob amplitudinem. Pariter Cic. Catilin. 2. dixit. *Velis amictos non togis.*

Magnæque coronæ.] Dionys. Halic. l. 3. insignia principatus enumerat, coronam auream, sellam eburneam, sceptrum, tunicam purpuream cum signis aureis, amictum purpureum varium.

40. *Orbem quanto cervix, &c.*] Videtur allusisse ad Atlantem cœlestes orbes humeris ac cervice portantem.

41. *Tenet sudans, &c.*] Sub pondere fatiscit, ac præ labore sudat, cum supra triumphantis caput, ex more, coronam illam auream ingentem sustinet publicus minister, Plin. l. 33. c. 1. *Cum corona ex auro Hetrusca a tergo sustineretur,* inquit, *annulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis, ac servi fort asse coronam sustinentis.*

Publicus.] Romanis publicos fuisse servos probat erudite Justus Lipsius Elect. 1. c. 22. Hi ad publica v.g. belli ministeria deputabantur: cognomen aut a provinciis, aut a victoribus obtinebant: annua quædam ad victum ac vestem præstabat illis Respublica, libertatem etiam interdum, si sedulam operam navassent.

Sibi Consul ne placeat.] Ne superbiat in tantis honoribus.

42. *Curru servus portatur eodem.*] Et is post triumphantem identidem succlamabat: *Respice post te; hominem esse te memento.* Refert Tertullian. in Apologet. cap. 33. Et meminit Cœl. Rhodig. l. 3. c. 7.

43. *Volucrem sceptro quæ, &c.*] Mox. cit. Dionys. Halic. ibid. sceptrum aquilam habens super caput. Nimirum triumphans manu tenebat virgam, cujus vertici insculpta erat aquila, Romani insigne Imperii: aut certe longæ præfixa & insidens hastæ Aquilæ imago præferebatur.

44. *Cornicines.*] Triumphi pompam ac cæremonias vide apud Plutarch. in vita Pauli Æmilii, Joseph. de bello Judaico c. 17. Onuphr. Fast. 5. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 6, &c.

45. *Officia.*] Longam seriem ministrorum & asseclarum officii causa procedentium.

Niveos ad fræna Quirites.] Clientes alba toga vestitos, circa currum equosque illum trahentes ordine dispositos: vel phaleratos ad pompam equos frænis tenentes, & manu circum ducentes.

46. *Defossa in loculis sportula.*] Vide Sat. 1. Annot. ad v. 95. & seq.

Tunc

Tum etiam cachinni argumentum reperit ad singulos hominum aspectus, cujus sapientia ostendit, magnos viros atque illustria specimina præbituros oriri posse in natali *solo vervecum, & sub crassiore cœlo. Deridebat plebis sollicitudines, quin & lætitiam, quandoque etiam fletus, dum ipse restim porrigeret iratæ sorti, ac medium digitum monstraret. Ista igitur superflua vel nocitura postulantur, quorum gratia licet ceram inducere genibus Numinum. Nonnullos præcipites agit potestas obnoxia summæ offensioni: deprimit diuturna & illustris dignitatum series. Dejiciuntur imagines & laqueo trahuntur. Postea securis inflicta percutit ipsas bigarum rotas, atque rumpuntur tibiæ equis non meritis.*

Tunc quoque materiam risus invenit ad omnes
Occursus hominum, cujus prudentia monstrat
Summos posse viros, & magna exempla daturos
Vervecum in patria, crassoque sub aëre nasci. 50
Ridebat curas, necnon & gaudia vulgi;
Interdum & lacrymas, cum fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediumq; ostenderet unguem.
Ergo supervacua hæc aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas est genua incerare Deorum. 55
Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
Invidiæ, mergit longa, atque insignis honorum
Pagina; descendunt statuæ, restemque sequuntur.
Ipsas deinde rotas bigarum impacta securis
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis. 60

ANNOTATIONES.

47. *Tunc quoque.*] Etiam ævo Democriti, cum parcius & innocentius quam nunc, homines viverent.

50. *Vervecum in patria.*] Abderæ, in Thracia, ubi crassus aër homines facit bardos, rudes, ac stupidos, vervecum instar. Abderitarum peculiaris adeo mentis erat stupor, ut locum adagio fecerit: *Abderitica mens*, Meminit Cicero cum de Natura Deorum, tum ad Attic. lib. 7. Epist. 7. Martial, lib. 10. Epigram. 25. Cœl. Rhodig. lib. 30. cap. 4.

Crassoque sub aëre.] Ex cœli vitio regiones æstimari solent: & cum inde sit Democritus, ubi stulti solent nasci, vult eum Poëta significare inter stultos prudentissimum esse natum. Hæc vetus Schol. Certe aëris subtilitas non parum confert, ut nascantur ingeniosi, tum quia tenuiora sunt organa, tum quod subtilior sanguis ac subtiliores inde spiritus generantur. Vide Alex. ab Alex. lib.4. cap.13. Horat. Lib. 2. Epist. 1.

Bœotum in crasso jurares aëre natum.

52. *Fortunæ ipse minaci mandaret laqueum.*] Fortunam ipse damnans, nedum metuens, aut ei supplicans.

53. *Mediumque ostenderet unguem.*] Digitum medium veteres infamem dixere, eumque intentabant contumeliæ causa cuipiam faciendæ. Vide Pers. Sat. 2. v. 33. & ibid. Annot.

55. *Propter quæ.*] Ob quæ declinanda & averruncanda, supplicare Diis oporteret.

Genua.] In his sedes misericordiæ, & quædam religio inest, observatione Gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant. Plin. lib. 11. cap. 45.

Incerare.] Scripta in chartis vel tabulis vota ceraque obsignata Deorum genibus affigere: ut innuit Turnebus, l. 1. c. 17. Malim tamen quod idem l. 3. c. 19. ait; hoc a Juvenale ita scriptum, ut prope putes antiquos nostro ritu cereos offerre Diis, & eorum genibus affigere solitos. Verum id minime consueverant, sed Deorum simulacra cera illinere, ibidemque affert illud Prudentii lib. 1. contra Symmachum

———*Saxa illita ceris*
Viderat, unguentoque Lares humescere nigros.

Vide Sat. 12. v. 88.

56. *Potentia.*] Hanc Tullius definit, ad sua conservanda, & alterius obtinenda idonearum rerum facultatem. De Invent.

57. *Invidiæ.*] *Invidia enim summa quæque appetit*, ut ait Cornelius Tacitus, & Livius: *assidua est eminentis fortunæ comes; altissimisque adhæret*; inquit Velleius Paterculus lib. 1.

58. *Pagina.*] Vel, Honores in Commentariis publicis descripti: vel, quod ait vetus Scholiastes: *Ænea pagina ante imaginem collocata, continens inscriptos honorum gradus, quam nunc dicunt tabulam patronatus.*

Descendunt statuæ.] Ex alta basi deturbantur. Sic Tullius, *Pisonis statuam deturbant*, inquit *affligunt, comminuunt, dissipant: & quod in ipsum attulerant odium, id in ejus imaginem ac simulacrum perfuderunt.* Vide Sat. 8. v. 18. & ibid. Annotata.

Restemque sequuntur.] Injecta reste detrahitur per vias raptatur, ac frangitur imago nonnunquam potentissimorum.

59. *Rotas Bigarum, &c.*] Currus triumphales eorum franguntur, item Equestres Statuæ, equi ænei ad eos honorandos erecti.

60. *Immeritis franguntur crura caballis.*] Salsa in potentes noxios & damnatos ironia.

Jam

am ſtridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe ſecunda
Fiunt urceoli, pelves, ſartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum 65
Cretatumque bovem; Sejanus ducitur unco
Spectandus: gaudent omnes: Quæ labra? Quis illi
Vultus erat? Nunquam, ſi quid mihi credis, amavi
Hunc hominem: ſed quo cecidit ſub crimine? quiſ-
Delator? Quibus indiciis? Quo teſte probavit? [nam

Mox flamma crepitat: mox fornace & follibus incenditur caput, quod *plebs colebat, ac ſtridet magnus Sejanus. Poſteà è vultu ſecundo omni mundo conflantur urcei, pelves, ſartago, lebetes. Affige lauros ædibus: in Capitolium age bovem ingentem & candidum: Sejanus unco raptatur aſpiciendus: lætantur univerſi. Ecquæ labia? Quam faciem habebat? Si aliquam mihi fidem habes, virum illum nunquam dilexi. At quam ob noxam damnatus eſt? Quis* fuit *accuſator? Quibus argumentis, quo teſtimonio* rem *comprobavit?*

ANNOTATIONES.

61. *Stridunt ignes.*] Ad fundendas æneas imagines.

62. *Ardet adoratum populo caput.*] Simulacrum hominis igni traditur, quod ante venerationi erat.

63. *Sejanus.*] Vir ad ſummam potentiam a Tiberio evectus, & ab eodem poſtea ſubverſus. Sueton. Tiber. cap. 55, 66. & alibi. Corn. Tacit. Annal. 3,4, &c. Xiphilin. in Tiber. & alii.

Ex facie toto orbe.] E Statua Sejani populis adorata, & jam camino ſoluta fiunt quamvis abjecta & vilia inſtrumenta & vaſcula.

Toto orbe ſecunda.] Erat enim Sejanus in Imperio ſecundus: ejus natalis publice colebatur; aureæ paſſim effigies adorabantur: Imperatoris Tiberii in quinto Conſulatu collega fuerat: nihil ſine Sejano Tiberius agebat: per utriuſque fortunam æque jurabant tum plebs tum Senatores, de utroque vota faciebant: utrique ſacrificabant. Et poſtea (quis credat?) is ipſe Sejanus neci addictus eſt, ejuſque mortis dies publica lætitia celebratus. Suetonius, Tacitus, Xiphilinus.

65. *Pone domi lauros.*] Poſt tale exemplum, lætitiam exhibe, teque oſtenta felicem; triumphales honores ambi & jacta: imo te ſapientem & moderatum faciat Sejanus, quem unco trahi vides paulo ante beatiſſimum. Alii volunt verba eſſe populi Tiberio gratulantis, quod inſidiantem ſibi Sejanum oppreſſerit.

Duc in Capitolia, &c.] Sacrifica Jovi Capitolino, ex more triumphantium; vel quia te ab hoſte vindicaret, mactata victima gratias age.

Capitolia.] Vide infra, Sat. 14. v. 91.

66. *Cretatum.*] Nigras hoſtias Diis Inferis, Superis albas mactabant. Vide Perſ. Sat. 5. Annot. v. 108. ad vocem *cretâ*; & v. 177. ad vocem, *cretata.*

Ducitur unco.] Ad patibulum, vel ſcalas Gemonias inde præcipitandus, unco trahitur, more damnatorum. Sueton. Tiber. cap. 61. *Nemo punitorum non & in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Xiphilin. Tiber. *Senatus Decreto Sejanus è ſcalis præcipitatus eſt: plebſque corpus ejus triduo magnis opprobriis affectum tandem in flumen projecit: & liberi ejus ſenatuſconſulto ad mortem ducti ſunt, &c.*

67. *Spectandus.*] Spectaculo futurus & ludibrio. Nam teſte Xiphilino ibid. Viventem adhuc Sejanum commota plebs irridere, & vociferari cœpit, propter eos qui ab illo interfecti fuerant: omnes ejus ſtatus deturbare, comminuere, diſſipare; quem vero mane velut potiorem ſe omnes in Senatum comitati fuerant, eum paulo poſt in carcerem trahebant ut abjectum, ac nefarium hominem: cui coronam paulo ante dederant, eundem vinculis conſtringebant: quem antea ſatellites ſtipabant ut dominum, mox eum ut fugitivum cuſtodiebant. Denique illo interfecto, magnus in urbe tumultus concitatus eſt: plebs enim occidere properabat eos, quos intelligebat plurimum apud Sejanum potuiſſe.

Quæ labra?] Quam prava, diſtorta, deformia?

Quis illi vultus erat?] Quam ſævus & trux?

68. *Nunquam amavi hunc hominem.*] Hæc ait plebs vel ex odio; vel quod omnem cujuſcunque cum Sejano familiaritatis ſuſpicionem a ſe quiſque amoliri ſatagebat, ne damnationem incurreret. Erat enim idonea cauſa ad accuſandum, Sejano amicum fuiſſe, aut fuiſſe videri, ut refert loco citato Xiphilin. unuſque Terentius ob id reus factus ſolerti excuſatione ſe ab interitu vindicavit, & cum a Senatu, tum ab ipſo Tiberio liberatus eſt. Ibid.

69. *Sed quo cecidit ſub crimine?*] Quanquam Sejanum non amavi, ſcire tamen aveo, quod ob ſcelus, & quo pacto damnatus eſt, quibus indiciis detecta res, & quibus teſtibus eam probavit Tiberius.

Nil

Nihil istorum. Allata sunt è Capreis literæ loquaces & longæ. Bene est. Nihil amplius quæro. Verum quid egit *plebs Remi? Adhæret forti, sicut solet; atque proscriptos aversatur.* Quod *si Nursci Hetrusco propitia fuisset, si tuta senecta Imperatoris succubuisset, eadem plebs hac ipsa hora Sejanum Augustum nuncuparet.*

Nil horum. Verbosa & grandis epistola venit 7
A Capreis: bene habet, nil plus interrogo. Sed qui
Turba Remi? Sequitur fortunam, ut semper, & od
Damnatos: idem populus, si Nurscia Tusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus 7
Principis; hac ipsa Sejanum diceret hora
Augustum. Jampridem, ex quo suffragia nulli

Jamdudum a tempore *quo suffragia non venundamus cuiquam*

ANNOTATIONES.

71. *Nil horum.*] Nihil ejusmodi factum, nec indices detulerunt, nec quisquam accusavit, nec ex legibus quidquam actum est: tantummodo scripsit ad Senatum Tiberius.

Verbosa & grandis Epistola.] Xiphil. citat. Recitatas scribit longas literas in senatu, in quibus nihil erat perpetuum contra Sejanum. Harum principium erat de aliis rebus scriptum: subsequebatur brevis contra eum expostulatio; post, alia quædam diversa: rursum in Sejanum aliquid; ad extremum scribebat in duos Senatores familiares Sejani animadverti oportere, ipsum esse in custodia retinendum. Nihil enim aperte de morte ejus scripsit, veritus ne tumultus ob eam causam concitaretur. Quæ literæ cum essent ejusmodi, multa eaque inter se varia audire licebat & videre. Tandem perlectis literis cœpere omnes uno ore contra eum vociferari, atque ei maledicere, &c.

72. *A Capreis.*] Ubi tum erat Tiberius, secessus gratia, pariter ac libidinum liberius exercendarum. Porro Capreæ, Insula est maris Tyrrheni, adjacens Campaniæ, abundans coturnicibus etiamnum Tiberio in deliciis, ut mox etiam dicetur v. 93. hodie vulgo *Capri* nuncupatur.

Nil plus interrogo.] Est enim periculosum consilia factaque Principis aut scrutari aut discutere curiosius.

Sed quid turba Remi.] Quid vero populus Romanus egit interea?

73. *Turba Remi.*] Populus e Remo & Romulo oriundus. Nonnulli codices habent, *turba tremens:* Quod interpretantur de Sejani familiaribus & cognatis proscribi timentibus.

Sequitur fortunam.] Tull. ad Heren. 4. *Ut hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt: ita falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt; simul atque hyemem fortunæ viderint, devolant omnes.*

Odit damnatos.] Sic mobilis & inconstans est animus vulgi, imo infidus.

74. *Si Nurscia Tusco favisset.*] Si Thuscorum Dea Tusco suo propitia & adjuvante, Sejanus Tiberio superstes foret.

Nurscia.] Etruscæ hujus Deæ meminit Livius Lib. 7. cap. 3. Tertullianus Apologet. adversus gentes c. 24. ita scribit: *Unicuique etiam Pr vinciæ & civitati suus Deus est, ut Syriæ A tartes, ut Arabiæ Disares ——— Asculanoru Ancaria, Volsiniensium Nurscia, Ocriculanoru Valentia, Sutrinorum Nortia, &c.* Ex h patet, non esse hic legendum, *Nortia,* quand quidem Sejanus Volsiniis natus, teste Cornel Tacito; hic autem de patria Sejani Dea loqu tur Juvenalis. Porro illa erat *Nurtia,* v. *Nurscia,* ut habent quidam codies manuscript & asserit Lipsius in Tacit. Alii tamen legun *Nersia:* alii, *Mursia,* vel *Nursina*; male, videtur.

75. *Si oppressa foret secura senectus.*] Si Tib rius aut senio confectus obiisset; aut jam sene & nihil tale ab eo quem Imperii consortem f cerat metuens, a Sejano regnandi cupido fore oppressus.

77. *Augustum diceret.*] Imperatorem procla maret, laudibus extolleret hunc ipsum, que modo odit ac detestatur.

Jam pridem, ex quo, &c.] Ignavum & soco diam Populi Romani perstringit Juvenali Jamdudum, inquit, assuetus est jugo popul Romanus orbis olim Dominus, & Imperio ju suo largiens; nec oblatam recuperandæ libe tatis occasionem nunc arriperet. Unde, pere unte Tiberio, Sejanum sponte Dominum ac cepisset, si forte ille superstes extitisset.

Suffragia.] Vide Alex. ab Alex. l. 4. c. 3.

Suffragia nulli Vendimus.] Tunc etiam cu Populus Romanus jus comitiorum & creando rum Magistratuum retinebat, qui petebant, cer tatim muneribus & largitionibus populi favo rem & suffragia mercabantur. Hinc Plutarchu in Coriolano scribit sero quidem prorupis emptionem dignitatum ac venditionem; atqu inter concionis suffragia argentum sese mi cuisse. Et Petron.

Nec minor in campo furor est; emptiq; Quirit
Ad prædam strepitumq; lucri suffragia vertun
Venalis populus, venalis Curia patrum.
Est favor in pretio, &c.

Lucanus lib. 1.

———— Lethalisque ambitus urbi
Annua venali referens certamina campo.

Vendimus

Vendimus, effugit curas. Nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantùm res anxius optat, 80
Panem, & Circenses. Perituros audio multos:
Nil dubium: magna est fornacula: pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram,
Quàm timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut malè defensus! Curramus præcipites, & 85
Dum jacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant servi, ne quis neget, & pavidum in jus
Cervice astrictâ dominum trahat. Hi sermones

evitavit sollicitudines. Etenim qui pridem largiebatur potestatem, fasces, legiones, universa, jam se coërcet, ac binas duntaxat res petit sollicitus, panem, atque ludos *Circi. Plurimos accipio morituros. Non incerta* res est. *Ingens est caminus. Brutidius meus* familiaris *pallens occurrit mihi prope Martis ædem. Quantum formido ne superatus Ajax ultionem repetat velut improbe propugnatus! Properemus festinanter; atque Imperatoris adversarium, dum est abjectus in littore, proteramus. Conspiciant verò famuli, ne ullus inficietur, ac trementem herum vincto colle ad judicium rapiat. Tum verba ista*

ANNOTATIONES.

78. *Effugit curas.*] Administrandæ Reipublicæ & eligendorum Magistratuum Populus abjecit curam: hanc autem invasere cupidius Sylla, Julius Cæsar, Augustus, & alii deinceps Imperatores.

Qui dabat olim, &c.] Populus Romanus Præfecturas olim pleno jure, summa libertate, distribuens, jam ignavus residet, ac monarchiam patitur. Plutarch. citato loco testatur, e venditione suffragiorum, hinc judiciorum, hinc exercituum corruptelam unius dominatione urbem subjecisse.

79. *Fasces.*] Dictaturam, Consulatum, &c.

Legiones.] Tribunatum, præfecturam militarem. Vide Sat. 3. vers. 132. & ibid. Annot.

Nunc se continet.] Libertatis ac majestatis pristinæ oblitus, satis habet victitare, & ludis frui.

80. *Anxius optat.*] Vide Sat. 3. v. 223.

81. *Panem.*] Cibum exiguum; frumentarias tesseras, de quibus Sat. 7. v. 174. Sic & Tacitus Histor. *Vulgus*, inquit, *cui una ex Republica annonæ cura.* Sunt qui legunt, *Pana*, intelliguntque Lupercales Ludos in honorem Panos. Alii, *pannum*: aiuntque hoc fuisse aurigis victoribus præmium. Verum utraque hæc lectio rejicitur a doctioribus; & nostra ex optimis exemplaribus stabilitur.

Circenses.] Ludorum oblectamenta. Vide quæ notavi ad Sat. 3. v. 223.

Perituros audio multos.] Multos aiunt a Tiberio morte afficiendos. Dialogus est populi confictus.

82. *Fornacula.*] Plures consumptura. Vide supra, v. 61.

Pallidulus.] Metuens ne velut Sejani amicus a Tiberio proscribatur.

83. *Brutidius.*] Hunc Rhetorem & Historicum scribunt Tacitus & Seneca.

Ad Martis, &c.] In foro, juxta ædem Martis Ultoris illi propinquam.

84. *Ne pœnas exigat, &c.*] Ne Tiberius in quemlibet sæviat, quasi non satis vindicatus, & seipse ulciscens, eosque damnans quos Sejano minus infensos animadverterit. Alii explicant de Brutidio seipsum interempturo, quod multis accidisse referunt Xiphil. & Sueton. Sed hoc minus ad rem; quia sequitur, *curramus præcipites, &c.* quæ verba priorem interpretationem adstruunt.

Ajax.] Sicut Ajax ille Græcis iratus, quod male se in Ulyssem defendissent, in quoslibet furorem vertit. Vide Sat. 7. ad v. 115.

85. *Ut male defensus!*] Quemadmodum Ajax potiorem habens causam, judicio tamen se victum indignatus est: ita sane Tiberius iram effundet in eos qui Sejano faverint res novas improbe molienti, quique Majestatem Imperatoris læsam non satis acriter vindicasse visi fuerint.

Curramus præcipites.] Hæc aiunt quidem e populo: ne videamur non odisse Tiberii hostem, ac proinde invidiam subeamus, eamus ad Sejani cadaver jacens ad ripam fluminis in quod abjectum fuit, & illud pedibus proteramus coram servis nostris, ut sint illi testes.

86. *Dum jacet in ripa.*] Insepultos sub scalis Gemonis. Vide quæ supra retuli ex Xiphilino.

87. *Videant servi.*] Quorum delationem acciperet avide Tiberius. Hic enim potestatem fecerat dominos accusandi. Ut habet vetus Schol.

Ne quis neget.] Sive e servis, sive ex aliis qui nobis inviderint.

88. *Cervice astricta.*] Obtorto collo, injecto cervici laqueo cum violentia: alii legunt, *obstricta.*

Hi sermones tunc.] Hæc inter se de Sejano populus loquebatur tunc temporis inquit Poeta: quæ cum ita sint, an quispiam deinceps velit nimios Sejani honores, & ejus postea fortunam experiri?

Tunc

Tunc de Sejano: secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Sejanus? Habere 9
Tantumdem? Atque illi sellas donare curules?
Illum exercitibus præponere? Tutor haberi
Principis, Augustâ Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? Vis certè pila, cohortes,
Egregios equites, & castra domestica. Quidni 9
Hæc cupias? Et qui nolunt occidere quemquam
Posse volunt. Sed quæ præclara, & prospera tant
Ut rebus lætis par sit mensura malorum?
Hujus qui trahitur prætextam sumere mavis;
An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas? 10

de Sejano: illi clàm rumores à plebe spargebantur. *An cupis honorari velut Sejanus: tantum possidere? & istis largiri sellas curules; hunc castris præficere: æstimari defensor Imperatoris cum cœtu Chaldæorum commorantis in Augusto saxo Caprearum? Optas quidem pila, turmas, equites eximios, atque exercitum familiarem. Eccur ista non exoptes? Etiam qui non cupiunt ullum interficere, cupiunt posse. Quæ verò magna & secunda tanti* sunt facienda, *quando rebus prosperis æquale est ærumnarum pondus? An istius qui raptatur prætexta. induere præoptas, utrum Fidenarum & Gabiorum esse Magistratus?*

ANNOTATIONES.

91. *Tantundem.*] Divitiarum & potentiæ.

Sellas donare curules.] Magistratus, Dignitates, quibus erat jus curuli sella vehi, & in ea sedendo judicia exercere.

Sellas curules.] Sella curulis, eburnea erat, ex Gellio, l.3. c.18. sic dicta, quod super eam in curru considerent, honoris causa, Magistratus in Curiam vecti. Tullius Catilin.4.init. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Horat. Lib.1. Epist. 6.

Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet importunus ebur.

92. *Tutor haberi Principis.*] Tiberii ad Capreas secedentis vice, Imperium administrare ex arbitrio. Vetus Scholiastes explicat, *Patricius fieri*: ubi optime notant quidam, non nisi sub Constantino Patricios cœpisse Imperatorum patres vocari. Favet & Justinian. Instit. lib. 1.

93. *Augusta Caprearum, &c.*] Quippe ibi Tiberius Augustus sedem habebat ac secessum peramœnum. Legunt alii, *angusta*. Certe parva erat ea Insula.

Caprearum.] De Caprensi hoc secessu multa Suet. & nos quædam ante ad v. 72. Corn. Tacit. Annal. 4. paulo ante finem sic habet: *Capreas se in Insulam abdidit trium millium freta ab extremis Surrentini Promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix modicis navigiis pauca subsidia neq; appulerit quisquam, nisi gnaro custode. Cœli temperies hyeme mitis, objectu montis, quo sæva ventorum arceantur. Æstas in Favonium obversa, & aperto circum pelago per amœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret.*

94. *Cum grege Chaldæo.*] Cum Mathematicis, quorum arte gavisus interdum Tiberius. Thrasyllum imprimis observasse, ac velut Sapientiæ Professorem in contubernium admisisse, testis Suet. Tiber. c. 14. De eo jam Sat. 6. v. 575.

Chaldæo.] Vide Sat. 6. v. 552. Annot. ad vocem, *Chaldæis.*

Vis certe pila, &c.] Certe cuperes militar præsidium; aut etiam Imperium.

Pila.] Pilum, alias hastile, spiculum, jaculum Ab eo primipilus dictus primus Centurio: nam ejusmodi missilibus armati erant pedites.

Cohortes.] Quæ decem erant in legione. Cohors autem modo habuit milites ducentos, alia quingentos quinquaginta pedites, equites vero sexaginta sex, quæ inde quingentaria dicta est sic & erat milliaria, quæ peditum erat 1500 Equitum 132. Fuerunt & alibi diversæ. Vide Alex. ab Alex. l. 1. c. 5. & l. 6. c. 13.

95. *Egregios equites.*] Selectos ad præsidium quibus præsis, ut Sejanus prætorio Præfectus.

Castra domestica.] Milites ad tuam custodiam ac tutelam.

97. *Posse volunt*] Ut saltem timeantur, magisque observentur.

Sed quæ præclara & prospera, &c.] Quæ fortuna quamtumvis splendida exoptari meretur, ea lege ut post ei succedat alia tantundem adversa & tristis, quam prior læta fuerit? Certe *auream mediocritatem* bene laudat Horat. Lib. 2. Od. 10

99. *Hujus.*] Sejani unco raptati, summa cum ignominia sicut & summa fuit ante potentia.

Prætextam sumere.] Nimiam potentiam, summos honores Romæ. De *Prætexta* disserui ad Pers. Sat. 5. v. 30.

100. *An Fidenarum Gabiorumque, &c.*] An modica frui dignitate in oppidis minoribus Italiæ, sine ullo periculo.

Fidenarum.] Hæc Latii urbs ab Ascanio Æneæ filio condita, quod rebellasset, eversa est a M. Æmilio. Hodie, *Castel Giubileo* vocatur. De ea jam ante Sat. 6. v. 57.

Gabiorum.] Hæc civitas jacet in ruderibus ub hodie *Campo Gabio*, ut placet nonnullis. Vide quæ de illa notavimus Sat. 3. v. 192. 6. v. 56. 7. v. 1

.t de menſura jus dicere? Vaſa minora
'rangere pannoſus vacuis Ædilis Ulubris?
.rgo quid optandum foret, ignoráſſe fateris
.ejanum. Nam qui nimios optabat honores,
.t nimias poſcebat opes, numeroſa parabat 105
.xcelſæ turris tabulata, unde altior eſſet
.aſus, & impulſæ præceps immane ruinæ.
)uid Craſſos, quid Pompeios evertit, & illum,
.d ſua qui domitos deduxit flagra Quirites?
.ummus nempè locus nullâ non arte petitus, 110
.lagnáque numinibus vota exaudita malignis.
.d generum Cereris ſine cæde & ſanguine pauci
)eſcendunt reges, & ſiccâ morte Tyranni.
.loquium ac famam Demoſthenis, aut Ciceronis

atque pannis opertus *Ædilis* apud *inanes Ulubras judicare de menſuris, & vaſa nimis parva rumpere? Agnoſcis igitur Sejanum neſciſſe quid eſſet cupiendum. Enimverò qui dignitates immenſas ambiebat, atque divitias petebat immodicas,* is *altæ turris plures extruebat contignationes, unde celſior foret prolapſio, graviuſque præcipitium caſus projecti. Quid perdidit Craſſos, quid Pompeios, atque eum, qui ſubactos Romanos egit ad ſua flagella? nimirum ſublimis gradus omni dolo quæſitus, & ingentia poſtulata* ab *iratis Diis conceſſa. Reges abſque percuſſione ac plagis, atque Tyranni interitu arido, ad Cereris generum infrequentes deveniunt. Demoſthenis vel Tullii fœcundiam & exiſtimationem*

ANNOTATIONES.

101. *De menſura jus dicere.*] Vide Perſ. Sat. 1. verſ. 130. & Annot. ibid.

102. *Ædilis.*] Vide Sat. 3. v. 162. ad vocem, *Ædilibus*.

Vacuis Ulubris.] In hæc urbe Latii fere deſerta, Ulubræ oppidum prope Velitras, ubi educatus Auguſtus Cæſar, nihil præterea inſigne habuit. Ejus hodie nullum extat veſtigium. Meminit Horatius Lib. 1. Epiſt. 11. verſu ultimo.

103. *Ergo quid optandnm, &c.*] Quid ſi modica præfers ſummis, certe ſapis, & intelligis Sejanum erraſſe, ſummum bonum, adeoque exoptanda ignoraſſe.

105. *Numeroſa parabat, &c.*] Ex altiori loco nempe graviorem ſibi caſum parabat. Claudian.

——*Tolluntur in altum,*
Ut lapſu graviore ruant.

108. *Quid Craſſos, &c.*] Summæ fortunæ quanta ſint pericula pergit exemplis oſtendere.

Craſſos.] M. Craſſum Syriæ Proconſulem cum filio Pub. Craſſo in Parthos bellum moventem ſeu imperandi ambitione, ſeu Parthici auri cupiditate: utrumque vero interceptum illi occiderunt non ſine Romanorum dedecore. Vide Appian. Plutarch. &c.

Pompeios.] Magnum ſcilicet, ejuſque duos filios Cneum & Sextum a Cæſare profligatos, & miſere pereuntes. Nam ille quidem interfectus a Ptolemæo, Ægypti Rege ad quem confugerat: hi vero cum repararent bellum, pariter trucidati ſunt.

Illum, ad ſua qui, &c.] Julium Cæſarem viginti tribus vulneribus in Senatu confoſſum. Poſſet & Sylla, & Cinna intelligi: quin etiam potiori jure Auguſtus: de quo inter alia, Suet. Auguſt. c. 94. quod facit ad rem præſentem, narrat per quietem viſum Ciceroni Octavium Auguſtum, adhuc puerum, *facie liberali, cælo demiſſum catena aurea, ad fores Capitolii conſtitiſſe, eique Jovem flagellum tradidiſſe.* Eo certe reſpexiſſe videtur Juvenalis, qui mox addit, deductos ad flagra Quirites.

109. *Domitos deduxit ad flagra Quirites.*] In ſervitutem quaſi redactos ad nutum rexit & mulctavit, quos erat nefas virgis cædere, dum ſtetit Romanæ civitatis libertas.

110. *Summus nempe locus.*] Summa auctoritas per fas & nefas quæſita, immodica regnandi libido.

111. *Numinibus vota exaudita malignis.*] Vindicantibus Diis improbitatem ſumma & nimia importune petentium, atque exitio futura largientibus.

112. *Ad generum Cereris, &c.*] Raro fit ut Tyranni inveniantur incruenta morte defuncti: omne autem prope ferro cæſi.

Generum Cereris.] Plutonem inferorum Deum, qui Proſerpinam Cereris filiam rapuit, & matrimonio ſibi copulavit.

113. *Sicca morte.*] Non effuſo illorum ſanguine.

114. *Eloquium ac famam, &c.*] Jam carpit ambitionem eorum, qui ſummam exoptant eloquentiam, quamvis & ipſa perniciosa ſit.

Demoſthenis, aut Ciceronis.] De duobus his eloquentiæ Principibus multi multa, nemo fere nimia. Omnia videtur complexus Cœl. Rhodig. lib. 26. cap. 3.

Demoſthenis.] Quintil. l. 10. c. 1. hunc vocat, *orandi pene legem*; Cœl. Rhod. l. 8. c. 13. *Incomparabilem oratorum anteſignanum & plane coryphæum.*

Ciceronis.] De eo jam ante Sat. 8. v. 236. & ſeq. Vide Plin. l. 7. c. 30. & l. 17. c. 5. Quintil. cit. Cœl. Rhodig. l. 3. c. 3. & l. 5. c. 13, &c.

Incipit

æstimationem jamjam cupit, atque integris Quinquatribus precatur quicunque etiam unico asse Palladem acquisitam veneratur, quem comitatur famulus arctam servans arcam. Verum ambo causidici ob facundiam interiere. Ambos morti addixit ingenii fons abundans atque superfluens. Ob ingenium amputata Ciceroni *fuerunt dextra & caput; neque unquam rostra resperfa sunt cruore exigui oratoris. O beatam urbem exortam* dum *ego* [...] *Consul! Enses Antonii voluisset aspernari,*

Incipit optare, & totis Quinquatribus optat, 11[5]
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio, sed uterque perit orator. Utrumque
Largus & exundans letho dedit ingenii fons.
Ingenio manus est, & cervix cæsa; nec unquam 12[0]
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.
O fortunatam natam me Consule Romam!
Antonî gladios potuit contemnere, si sic

ANNOTATIONES.

115. *Totis Quinquatribus.*] Per illos quinque dies quibus agebantur Minervæ Sacra: unde nomen. Ovid. Fast. 3. primo die sacrificia peragebantur; secundo, tertio & quarto gladiatores depugnabant; quinto urbs lustrabatur. Alii ex Varrone & Festo, nomen deducunt ex eo quod illud festum celebratur die quinto post Idus Martias. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. & Gell. lib. 2. cap. 21.

Quinquatribus optat.] Quilibet nimirum tirunculus inflammatur cupiditate laudis & gloriæ, & hinc Minervam Sapientiæ Deam importunis fatigat votis, videns certamina Poëtarum atque Oratorum a Domitiano instaurata, in Albano quotannis ab ipso studiose celebrata. De quibus Sueton. Domit. cap. 4.

116. *Quisquis adhuc uno, &c.*] Qui vix prima scientiarum ac eloquentiæ rudimenta puer delibavit, & parvam adeo mercedem, exiguumque præceptori hactenus dedit Minerval. Hoc in Quinquatribus solebat persolvi a discipulis.

Minervam.] Hanc Metonym. pro ipsa ponit eloquentia, Ovid. Fast. 3. cit.

Pallada nunc pueri teneræque orate puellæ,
Qui bene placarit Pallada, doctus erit.

117. *Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.*] Quem servus ad scholam sequitur, portans angustam, in qua codices pauculi, capsam: hinc ille dictus *capsarius.* Sueton. Ner. cap. 36. refert damnatorum liberos urbe pulsos, enectosque veneno aut fame, *quosdam cum pædagogis & capsariis necatos, &c.*

118. *Uterque perit.*] Gell. l. 15. c. 28. Demosthenem ac Ciceronem pari ætate illustrissimas orationes in causis dixisse ait, anno scilicet ætatis vigesimo septimo illum, hunc vigesimo sexto: sic etiam vixisse similem prope annorum numerum, nimirum Ciceronem annos sexaginta tres, Demosthenem septuaginta. Porro utrique sua eloquentia mortis causa fuit. Demostheni quidem quod Athenienses concitasset sæpius suis in Philippum orationibus: Ciceroni vero, cum in Antonium acriter invectus esset, ab eo jam Triumviro pernicies creata. Vide Plutarch. de utroque.

119. *Exundans ingenii fons.*] Quintil. cit. [...]detur, inquit, *Tullius effinxisse vim Demosthen[is,] copiam Platonis, jucunditatem Isocratis——Immortalis ingenii beatissima ubertate. Non [e]nim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, [sed] vivo gurgite exundat, &c.*

120. *Manus est, & cervix cæsa.*] Anto[nii] jussu caput & manus jugulato Ciceroni abscis[sa] & affixa rostris, e quibus in ipsum toties dix[e]rat, ac Romanos moverat ad libertatem accen[]dens, at suo tandem exitio.

121. *Rostra.*] Locus in foro Romano u[bi] pulpitum erat, ornatum subinde e navium bel[lo] captarum rostris: quæ quidem ex ære confla[ta] erant. Ibi virorum illustrium imagines erect[æ] plures: & inde conciones haberi ad populu[m] solebant. Tit. Liv. l. 8. cap. 14. *Naves,* in[]quit, *Antiatium partim in navalia Romæ, su[b]ductæ; partim incensæ, rostrisque earum su[g]gestum in foro extructum adornari placuit; r[o]straque id templum appellatum.*

122. *O fortunatam natam, &c.*] Ciceron[is] est is versiculus, quo de oppressa Catilinæ co[n]juratione, & libertate stabilita, sibi ipse in Con[]sulatu applaudebat. Turneb. l. 7. cap. 19. *Ve[r]sus ille,* inquit, *obtrectatorum Ciceronis & invi[]dorum virulentos morsus in eum excitavit: n[ec] est quod a Quintil.* Lib. 9. cap. 4. *vel a Juvena[l.]* Sat. 10. *irrideatur ob iterationem earundem sylla[]barum: hoc enim deliciis habebant veteres————at posteritas fastidiit, quæ multo putidi[us] & ineptius multis in rebus lascivivit, &c.* Cer[te] idem Tullius ad Brutum scribens, *res mihi in[]visæ visæ sunt,* inquit: & de amicit. *Eo lo[co] locati sumus,* & Virg. Æneid. 3. *Tales cas[u] Cassandra canebat.* An vero summis ill[is] scribendi magistris ea temere excidisse putan[]dum est, quod affirmat Quintil. loco citato?

123. *Antonî gladios potuit contemnere.*] Sum[]pta ex ipso Tullio verba Philip. 2. ubi perorar[et] ita scribit: *Contempsi Catilinæ gladios, non per[]timescam tuos, &c.*

Si sic omnia dixisset.] Si tam incondite, ta[m] inepte cætera dixisset, non periisset Tullius a[b] Antonio se ulciscente occidi jussus.

'mnia dixisset. Ridenda Poëmata malo,
uam te conspicuæ divina Philippica famæ, 125
olveris a prima quæ proxima. Sævus & illum
xitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
orrentem, & pleni moderantem fræna theatri.
iis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
uem pater ardentis massæ fuligine lippus 130
carbone, & forcipibus, gladiosque parante
cude, ac luteo Vulcano ad Rhetora misit.
llorum exuviæ, truncis affixa trophæis

si cuncta hunc in modum fuisset locutus. Incondita carmina pluris facio, quam te divina nominis præclari Philippica, quæ post primam legeris propinqua. Finis quoq; dirus abstulit hunc quem Athenæ stupebant rapide *fluentem, ac theatri frequentis habenas regentem. Is Numinibus iratis & malignâ sorte natus, quem parens ob massæ ferventis fuliginem lippus a carbone & forcipi- , & incude cultros fabricante, atque Vulcano luteo, ad Rhetorem ablegavit. Spolia militiæ, tho- detruncatis trophæis suspensus,*

ANNOTATIONES.

24 *Ridenda poëmata malo.*] Mallem subire ibrium male scribendo vel dicendo, quam tis periculum, tam disertè loquendo. Cæte- & carmina scriptitasse se testatur ipse Tul- ad Lentulum scribens Lib. 1. Epist. 9. *Ab ionibus disjungo me ferè, referoque ad man- iores Musas, quæ me maxime sicut jam a prima lescentia delectarunt, ... scripsi etiam ibus tres libros de temporibus meis, &c.*

25 *Divina Philippica.*] Secunda nempe sin- tri artificio elaborata a Cicerone, qui quidem tiones eas in Antonium, non Antonianas ut uisset, inscripsit, sed Philippicas, quasi simi- is quas in Philippum Demosthenes acres & as dixerat.

26 *Sævus & illum Exitus eripuit.*] Crude- tiam ac funesta mors e vivis exemit Demost- em. Is enim ut Regis Macedonum Antipa- furorem effugeret, veneno seipsum intere- . Vide cætera apud Plutarchum.

28 *Torrentem.*] Torrentis instar exundan- eloquentiam.

Moderantem fræna theatri.] Athenienses in cionibus, quo volebat, inflectentem ac per- ventem, Justin. l. 22. *Agathocles, inquit, uti Reipublicæ statum formaturus, populum heatrum ad concionem vocari jubet.* Aliter licat Mancinellus, nempe quod Atheniensi- persuaserit Demosthenes, ut quam in specta- is ac theatris pecuniam publicam solebant endere, jam in belli sumptus adhiberent.

130 *Quem pater ardentis, &c.*] Infelix De- sthenes quod insignis orator evaserit, futu- certe beatior, si non scholas, sed officinam ris frequentasset, fuissetque ferrarius fa- , & gladiorum artifex.

Pater.] Plutarch. refert Demosthenis pa- m honestum imprimis ac probum virum ex- sse, Athenis autem egregiam gladiorum of- nam multis artificibus servis instructam ha- sse: decessisse vero, filio septenni relicto, ndante patrimonio; Val. Max l. 3. c. 4. *Quam trem, inquit, Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque sæculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditâsse, omnium pene doctorum literæ loquuntur.*

131 *Forcipibus.*] Ex Nonio Marcello, & aliis, *Fornum* idem est quod *calidum*: hinc forcipes quasi calidum capientes, quòd candens ferrum teneant. Virgil. Æneid. 8.

Versantque tenaci forcipe massam.

132 *Luteo Vulcano.*] A camino & igne, Vulcanum quippe fabulantur Deum ignis præsidem, fabrum etiam Deorum, atque in Lemno Insula officinam habere, ubi ministris Cyclopibus Jovi fulmina fabricantur.

Luteo.] Vel atro, deformi, squallido, quales ferme Fabri, e carbone, fuligine, camino: vel rufo lucidiori, ut prima syllaba producatur. Sic & Gell. lib. 2. cap. 26. à luce vocari luteum colorem opinatur.

Ad Rhetora.] Isæum Rhetoricæ præceptorem adiit audivitque Demosthenes, patre jam mortuo. Cur autem non se contulerit ad Isocratem qui tunc florebat? Forte quod non valeret tantam solvere mercedem, quantam ille exigebat, nempe decem minas. Nam tutorum negligentia locuples ejus patrimonium fere perierat. Hæc Plutarch.

133 *Bellorum exuviæ.*] Exitiosam quoque demonstrat bellicæ gloriæ cupiditatem.

Truncis affixa trophæis.] Trophæum erigebant victores in aliquo tumulo e ramis arborum, & ex iis hostium spolia suspendebant, & eo quidem loco, ubi versi in fugam illi fuerant. Hinc nomen τροπὴ, conversio in fugam. Virgil. Æneid. 11. initio.

Vota Deum primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo; fulgentiaque induit arma,
Mezenti Ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum
Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.

P Lorica,

atque buccarum tegmen è rupta galea dependens, & jugum temone avulsum, & aplustria expugnatæ triremis, & mœstus in arcu supremo vinctus, æstimantur superare mortalium bona. Ad ea contendit Imperator Romanus, & Græcus & Barbarus: illinc periculorum ac laboris ansam desumit Adeò existimationis quàm virtutis ardentius est desiderium. Nam quis ipsam virtutem quærit, si auferas munera? Nihilominùs patriam dudum oppressit nonnullorum commendatio & ambitio laudis atque elogii affigendi lapidibus pulverem servantibus, ad quos disjiciendos sufficient mala robora ficus infœcundæ: Enimverò tumulis ipsis attributa fata sunt. Pensa Annibalem: quot libras reperies in Imperatore maximo? Ille est quem non continet Africa mari Maurit. irrigata, & propinqua Nilo calescenti. Insuper ad Æthiopiæ incolas, & elephantes diversos.

Lorica, & fractâ de cassìde buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis 13[5]
Aplustre, & summo tristis captivus in arcu,
Humanis majora bonis creduntur: ad hæc se
Romanus, Graiusque ac Barbarus induperator
Erexit: causas discriminis atque laboris
Inde habuit. Tantò major famæ sitis est, quàm 14[0]
Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipsam
Præmia si tollas? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, & laudis, titulique cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus; ad quæ
Discutienda valent sterilis mala robora ficus: 1[45]
Quandoquidem data sunt ipsis quoq; fata sepulc[ris.]
Expende Annibalem: quot libras in duce summ[o]
Invenies? Hic est, quem non capit Africa Ma[uro]
Perfusa Oceano, Niloque admota tepenti. [150]
Rursus ad Æthiopum populos, aliosque E[le-]
phantos.

ANNOTATIONES.

134 *Lorica.*] Hæc pridem è loris, nunc è ferro, nomen tamen retinuit.

135 *Curtum temone jugum.*] Bellici currus fragmenta.

Triremis.] Navis instructæ triplici ordine remorum: victoriæ navalis monimenta.

136 *Aplustre.*] Superflua navis ornamenta & quibus carere illa potest, aplustre & aplustrum vocari ait Festus.

Captivus in arcu.] In arcu triumphali picta vel sculpta imago hostis capti & mœsti.

137 *Humanis majora bonis.*] Summa bona, & veluti divina.

Ad hæc se Romanus, &c.] Propter hæc obtinenda nullum non discrimen sponte subit.

142 *Præmia si tollas.*] Tull. Philip. 2. *Satis est in ipsa conscientia in pulcherrimi facti fructûs.* Ovid. 2. de Ponto Eleg. 3.

Ipse decor recti, facti si præmia desint,
Non movet, & gratis pœnitet esse probum.

Patriam tamen obruit.] Vel bellis civilibus, ut Sylla, Antonius, Cæsar: vel externis, ut Annibal, &c. Cicer. Tusc. 3. n. 4. *Qua cæcitate homines cùm quædam præclara etiam cuperent, eaq; nescirent, nec ubi, nec qualia essent, funditùs alii everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt, &c.*

144 *Hæsuri saxis cinerum custodibus.*] Inscribendi sepulchris, in quibus reconduntur cineres in urnis.

145 *Sterilis ficus.*] Caprificus rumpens ac solvens validos etiam muros atq; lapides, quibus innascitur & erumpit. Mart. l. 10. Epig. 2.

Marmora Messalæ findit caprificus.

Mala robora.] Vel inutilis truncus, vel im[…] bæ vires, quæ valeant ad ruinam ædificior[um]

146 *Data sunt ipsis quoque fata sepulc[ris]* Ipsa sepulcra peritura sunt, seu vetustate […]bentia, seu vi disjecta & diffracta.

147 *Expende Annibalem.*] Cineres A[nni]balis in libra expende: quàm exiguus parebit, qui cantus olim! Angusta capit [u]rna quem non Africa potuit continere.

148 *Mauro perfusa Oceano.*] Mari Atla[nti]co, ad occidentem; sicut Nilo, ad Orient[em,] mari Mediterraneo, ad Septentrionem. [Mau]rò Mauritania Africæ pars occidentalis, nunc regna Fezzæ & Marochii.

149 *Niloque admota tepenti.*] Quia n[…] rùm Zonæ torridæ subjectus. De Nilo, quæ notavimus ad Sat. 6. v. 83.

150 *Æthiopum.*] Æthiopia pars Af[ricæ] amplissima cis & ultra Æquatorem, con[tinens] Abissiniam, Nubiam, &c. De ea jam Sat. 23. & Sat. 6. v. 599.

Aliosque elephantos.] Id est, ad Mauritania[m] Libyam Africæ Provincias in quibus repe[riun]tur elephanti, sicut in India Asiæ regione, [sed] hic maximi; proindéq; alios ac paulò div[ersos] illos vocat Juvenalis, Plin. l. 8. c. 9. *Indicum [ele]phantem Afri pavent*, inquit, *nec contueri au[dent] nam & major Indicis magnitudo est.* Et c. 1[1.] habet: *Elephantes fert Africa ultra Syrticas [soli]tudines, & in Mauritania: ferunt Æthiop[es &] Troglodytæ; sed maximos India.* Idem Pl[in.] c. præced. ejusd. Libri multa refert de Elep[han]tum industria. Vid. Annot. ad Sat. 12. v. 109.

Ad[…]

ddditur imperiis Hispania: Pyrenæum 151
ransilit. Opposuit natura Alpemque, nivemque:
iducit scopulos, & montem rumpit aceto.
m tenet Italiam: tamen ultrà pergere tendit.
ctum, inquit, nihil est, ni Pœno milite portas 155
angimus, & mediâ vexillum pono Suburrâ.
qualis facies, & quali digna tabellâ,
ım Gætula ducem portaret bellua luscum!
citus ergo quis est? O gloria! Vincitur idem
empe & in exilium præceps fugit, atq; ibi magnus
irandusque cliens sedet ad prætoria regis, 161

adjungitur potestati Hispania. Pyrenæum superat. Natura objecit Alpes ac nives: discidit saxa, atque rupes aceto diffregit. Jam Italiam possidet; attamen ulterius progredi exoptat. Nihil factum est, ait, nisi Carthaginensi exercitu Romæ *portas rumpimus, & signa constituo* in *media Suburra. O quis vultus, & quam picturam meritus, quando bestia Gætula vehebat Imperatorem coclitem! Ecquis igitur fuit eventus? O fama! Ipse ſu-tur scilicet, atque in exilium citus abit, & illic summus & admirabilis cliens manet ad præs Principis,*

ANNOTATIONES.

51 *Additur imperiis Hispania, &c.*] Ita non Africa contentus Annibal in Euro transiit: ac primo Hispaniam armis domat: : in Gallias, post in Italiam victor pergit. *'yrenæum.*] Pyrenæi montes maximi Hispana a Gallia separant, per octoginta quinque ter leucas Hispanicas ab Oceano ad mare diterraneum excurrentes. Nomen ab incen totius montanæ regionis, igne pridem a oribus injecto in frequentes ibi silvas, quo um est, ut argenti puri e montibus rivuli uxerint, &c. quæ habet Diod. Sicul. l. 6. c. 9.

52 *Alpem.*] Excelsos admodum nivososque ntes, quibus Italia dividitur a Gallis. *Hos scendisse quoque mirum fuit, atque in poro prope majores habuere Alpes ab Annibale peratas, & postea a Cimbris:* inquit Plin. Procem. Lib. 36.

53 *Et montem rumpit aceto.*] Annibal, ut suoque exercitui viam aperiret per Alpijuga invia; arboribus circa immanibus ectis detruncatisque, struem ingentem ligum accumulari jussit: hanc adjuvante ven accendit, atque saxa ardentia infuso aceto efacit. Sic torrida incendio rupes ferro efacta, & emolliti anfractibus modicis cliut non jumenta solum sed elephanti etiam uci possent. Quatriduum circa rupem conıptum. Hæc & alia fuse Titus Livius, 21. cap. 37. & præced.

54 *Jam tenet Italiam.*] Superatis Alpibus taliam descendit, Romanosque primo viad Ticinum amnem, iterum ad Trebiam ium, deinde Cannensi illa clade affecit: t Romam petit, castraque metatus est su Anienem fluvium, ad tertium ab urbe laem. Plutarch, &c.

55 *Pœno.*] *Pœni* sunt Carthaginenses, quasi *eni*, inquit Servius, a Phœnicibus, qui Carginem condiderunt, originem ducentes, ac & Punici quasi Phœnici vocati sunt.

156 *Media vexillum pono Suburra.*] Nisi victor ingressus Romam vexilla statuo in urbe mediâ. *Suburrâ.*] Vide Sat. 3. v. 5.

157 *Quali digna tabella.*] Solebant, & gaudent etiamnum aliquando Pictores, vultus admodum deformes ac ridiculas facies pingere.

158 *Gætula bellua.*] Elephas Gætulus. Gætulia Libyæ Interioris regio, ex Mela & Ptolemæo; Mauritaniæ, ex Plinio: inter Numidiam & Carthaginem, ut aliis placet.

Cum Gætula ducem portaret bellua luscum.] Rem explicat. Liv. l. 22. c. 2. Scilicet Arnus fluvius solito magis inundarat Etruriam, cum in eam venit Annibal: obtinentibus omnia aquis; periere milites & jumenta passim. *Ipse Annibal, æger oculis, ex verna primum intemperie calores & frigora variante; elephanto, qui unus superfuerat, quod altius ab aqua extaret, vectus; vigiliis tandem & nocturno humore, palustrique cœlo caput gravante, & quia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo capitur.* Hæc Liv. & Plutarch.

159 *Exitus ergo quis est?*] Quis vero finis tot victoriarum? Quid tandem Annibali contigit?

O gloria!] Quam brevis, quam vana & fallax!

Vincitur idem, &c.] Nimirum ille ipse Annibal modo tam gloriosus debellatur primum a M. Marcello: deinde a Scipione profligatus in Africa, & a suis civibus damnatus, ad Antiochum Syriæ, mox ad Prusiam Bithyniæ reges fugit: denique ab his etiam destitutus, veneno seipsum interimit, ne hostibus dedatur.

161 *Cliens.*] Patrocinium & opem alienam implorat qui paulo ante terrebat omnes.

Sedet ad prætoria regis.] In atrio palatii regii quotidie mane præstolatur, ut regem salutet, suaque illi officia deferat, is cui prius tot homines parebant & obsequebantur.

Prætoria.] Prætorium vocatur domus aut tabernaculum Prætoris, atque inde cujuscunque Ducis aut Regis.

dum Regi Bithyniæ placeat expergisci. Animæ quæ hominum negotia quondam turbavit, exitum non præbebunt enses, non lapides, non jacula; sed iste annulus ultor Cannarum, & tam copiosi *cruoris vindex. Vade, insane, ac perge duras per Alpes, ut arrideas adolescentibus, sisq; declamandi* argumentum. *Mundus unus haud satis est adolescenti Pellæo. Effervescit miser arcto orbis termino, quasi Gyaræ rupibus atque angusta Seripho compressus. Attamen quando ingressus erit civitatem à figulis instructam, tumulum satis habebit. Mors tantum declarat quam* vilia *sint mortalium corpora. Non dubitatur Athos pridem navigatus, & quodcumqu monimentis profert Græcia futilis, quando ipsis classibus opertum mare,*

Donec Bithyno libeat vigilare Tyranno.
Finem animæ, quæ res humanas miscuit olim
Non gladii, non saxa dabunt, non tela, sed il
Cannarum vindex, ac tanti sanguinis ultor 1
Annulus. I, demens, & sævas curre per Alpe
Ut pueris placeas, & declamatio fias.
Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis, parvaq; Seripho. 1
Cum tamen a figulis munitam intraverit urben
Sarcophago contentus erit. MORS sola fateti
Quantula sint hominum corpuscula. Creditur ol
Velificatus Athos, & quicquid Græcia menda
Audet in historia; cum stratum classibus îsdem, 1

ANNOTATIONES.

162 *Bithyno.*] Prusiam intelligit regem Bithyniæ, quæ regio est Asiæ minoris Ponto finitima, & Euxino mari.

163 *Finem animæ, &c.*] Tanto verò Duci hoc sors non dabit, ut honesta morte in bello defungatur. Vide quæ notavimus Sat. 6. ad v. 169.

165 *Cannarum vindex.*] Ultor cladis apud Cannas Apuliæ oppidum Romanis illatæ, ac tot annulorum Romanis Equitibus detractorum. Vide Annot. Sat. 2. v. 155. ad vocem *Cannis.*

166 *Annulus.*] Sub annuli gemma venenum semper habuit præparatum Annibal, quo se ab hostium captivitate & ultione vindicaret. Vet. Schol. Vide Tit. Liv. lib. 39. cap. 51. Plut. in vita Annibalis, &c.

I, demens.] Sarcasmus in Annibalem, & ambitiosos gloriæ militaris.

167 *Declamatio fias.*] Ut in scholis Rhetorum pueris materiam declamationis præbeas. Vide Sat. 7. v. 161.

168 *Unus Pellæo juveni, &c.*] Quot mala pariat gloriæ cupido, Xerxis, & Alexandri probat exemplis. Vide Plutarch in Alexandri Magni & Themist. vita. Valer. Max. lib. 8. cap. 14. *Alexandri Magni pectus insatiabile laudis,* inquit, *qui Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles Mundos esse referenti; heu me, inquit, miserum, quod ne uno quidem adhuc potitus sum! Angusta homini gloriæ possessio fuit quæ Deorum omnium domicilio sufficit.*

Pellæo juveni.] Alexandro Pella urbe Macedoniæ oriundo.

169 *Æstuat.*] Sic orbe toto se coarctatum putat, ut in Gyara, vel Seripho parvis Insulis clauderetur. Ita mare in angusto æstuare dicimus.

170 *Gyaræ.*] Sat. 1. v. 73.

Seripho.] Sat. 6. v. 563.

171. *Figulis munitam intraverit urbem.*] bylonem, a Semiramide conditam, & mu coctis lateribus facto circumdatam, teste Jul Lib. 1. Vide & Diodor. Sicul. l. 3. c. 4.

172 *Sarcophago.*] Ita vocatur sepulchr quod carnes voret, a σαρκὸς & φάγω, iten pis quidam ex Asso Troadis Promontorio f vena scissus; in eo condita defunctorum c pora intra diem quadragesimum absumi te tur; Plin. lib. 36. cap. 17.

Sarcophago contentus erit.] Alexander magnus, quem non capiebat orbis totus, in be Babylone veneno extinctus exiguo tu lo capietur. Vide Justin. lib. 12.

174 *Velificatus Athos.*] Circumnavigatus exercitu Xerxis, postquam fuisset a contin abscissus ille mons Macedoniæ præaltus & Ægeum mare procurrens, ut habet Plin. l c. 10. Idem attestatur Herodot. lib. 7. ne Athoni, à militibus Xerxis perfossum, & sum intercidi Isthmum ad recipiendum mare fossam tantæ latitudinis, ut quæ triremes p ter illac traduci possent; id porrò jactan & potentiæ præsertim ostentandæ, ac r moriæ sui relinquendæ gratia potius qu ullius necessitatis aut commodi factum n ibidem Herodotus: & paulo post refert ag res circa Athon perfectos ad alvei fauces, per æstuaria maris illæ obstruerentur.

Quicquid Græcia mendax, &c.] Quicquid r rant Scriptores Græci vani & mendaces. P tentosa Græciæ mendacia vocat Plin. l. 5. c

175 *Classibus îsdem.*] Quibus Athos velifi tus a Xerxe. Classes vero dicit: nam ex He doto cit. & Justino Lib. 2. Xerxes hab navium myriadas plures; siqua fides, de centum millia numerantur.

Suppo

ppositumq; rotis solidum mare. Credimus altos
:fecisse amnes epotaque flumina Medo
andente, & madidis cantat quæ Sostratus alis.
e tamen qualis rediit Salamine relictâ,
Corum atq; Eurum solitus sævire flagellis 180
rbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos
um compedibus qui vinxerat Ennosigæum?
itius id sane, quod non & stigmate dignum
edidit, huic quisquam vellet servire Deorum?

& solidum rotis subjectum est. *Profunda flumina non dubitamus siccata, atque exhaustos amnes Medo cænante, & quæ canit Sostratus axillis humidis. Attamen qualis reversus est dimissâ Salamine, is barbarus, assuetus flagris castigare Corum & Eurum nunquam id perpessos in Æoli custodia, qui*que *Neptunum ipsum vinculis constrinxerat? Len us d profectò, quod non etiam stigmata meritum putaverit. Ecquod* Numinum *ei ministrare coniret?*

ANNOTATIONES.

76 *Suppositumque rotis.*] Scilicet cum ex a in Europam exercitus a Xerxe traductus, 1 curribus plurimis,constructo navibus pon- ι Sesto ad Abydum,junctoque Hellesponto, io septem stadiorum interjacente. Qua rae pons iste factus,edisseritHerodot. Lib.7. Vide & Sueton. Calig. cap. 19. ubi mem Baias inter ac Puteolos spatium trium lium & sexcentorum fere passuum a Caligu- ponte junctum refert; ac per eum biduo tinenti primum equo phalerato, deinde ru bijugi commeasse Imperatorem, comite in essedis amicorum cohorte: atque *id ogitatum a Caio æmulatione Xerxis, qui non admiratione aliquanto angustiorem Hellestum contabulaverit.*

177 *Defecisse amnes, epotaque flumina.*] Ju- 1. Lib. 2. *Xerxes,* inquit, *septingenta millia regno armaverat, & trecenta millia de auxi-, ut non immerito proditum sit, flumina ab rcitu ejus siccata, &c. .... ac veluti naæ dominus, & montes in planum deducebat, convexa vallium æquabat, & quædam maria itibus sternebat, quædam ad navigationis comdum per compendium ducebat.* Herodotus rro citat. affirmat & amnes & lacus epo- ; defecisse, cum ex Asia copias duceret rxes: & Scamandrum quidem omnium priìm hominibus atque jumentis potantibus ud suffecisse, &c.

Medo prandente.] Conflato e Medis ac Per- exercitu prandente & bibente.

178 *Sostratus.*] Poëta qui scripsit Xerxis, aiunt expeditionem.

Madidis alis.] Vel, dum Poëtico furore ve- : ebrius madet: vel dum recitat magna conntione sudans maxime sub alis, ut fit. Ve- 6 Schol.

179 *Ille tamen qualis rediit.*] Superbus ille erxes demum a Themistocle superatus na- li pugna, ad Salaminem Insulam, quam turfuga Asiam repetiit.

Salamine relictâ.] Insula sinus Saronici Atticam inter & Peloponnesum contra Megaram urbem. Nempe ex Delphico responso muris ligneis salutem tuentes Græci, ac in bellum navale intenti, angustias Salaminii freti, ne circumveniri a multitudine possent, occupaverant; quod feliciter cessit. Nam Persæ victi, fusi, fugati. Justin. cit. lib. 2.

180 *In Corum atque Eurum.*] Ventos ac mare sibi volens habere obnoxia.

Corum, Eurum.] Hic ab ortu, ille ab occasu flat. Plin. lib. 2. cap. 47. Metonymia est pro quibuslibet ventis.

181 *Æolio nunquam, &c.*] Alludit ad Virgil. Æneid. 1. ubi

——— Vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.

182. *Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?*] Nam ex Herodoto lib. 7. Solutum tempestate pontem audiens Xerxes, jussit Hellesponto trecenta infligi verbera, & binas injici compedes: quin & missi qui stigmata inurerent & colaphos incuterent, &c.

Ennosigæum.] Sic appellatur Neptunus, quod terram quatiat. ἔνοσις, *concussio,* & γαῖα, terra; Gell. lib. 2. cap. 28.

183 *Quod non & stigmate, &c.*] Xerxis irridet vesaniam. Quin & stigmata & notas inussit mari, ut cicatrices indecoras peccati pœnam ferret Neptunus Deus maris. Apud Herodot. cit. etiam verbis sævitur: O amara aqua, aiunt Xerxis ministri, dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod eum læsisti, qui de te nihil mala meritus est. Te tamen Rex, velis, nolis, transmittet, &c.

184 *Huic quisquam vellet servire Deorum?*] Neptunus Laomedonti, & Apollo quidem Admeto, regibus Dii servierunt, ut fabulantur; at insano & immani domino Xerxi quis Deorum velit servire? Ironia fallissima.

Sed qualis rediit? Nempe una nave cruentis 185
Fluctibus, ac tarda per densa cadavera prora.
Has toties optata exegit gloria pœnas.
Da spatium vitæ, multos da Jupiter annos:
Hoc recto vultu, solum hoc & pallidus optas.
Sed quam continuis & quantis longa senectus 190
Plena malis! Deformem, & tetrum ante omni
vultum,
Dissimilemque sui, deformem pro cute pellem
Pendentesque genas, & tales aspice rugas,
Quales umbriferos ubi pandit Tabraca saltus,
In vetula scalpit jam mater simia bucca. 195
Plurima sunt juvenum discrimina, pulcrior ill
Hoc, atque ille alio: multum hic robustior ille
Una senum facies, cum voce trementi
membra
Et jam læve caput, madidique infantia nasi.
Frangendus misero gingiva panis inermi. 200
Usque adeo gravis uxori, natisque, sibique,

At qualis reversus est? Unica navicula scilicet, mari sanguinolento, & prora lenta per crebra corpora. Honos efflagitatus, petiit frequenter ejusmodi supplicium. O Jupiter largire diuturnitatem vitæ, concede plures annos. Id erecta facie, id etiam pallens duntaxat exposcis. At quam perpetuis & quàm magnis ærumnis abundat senium longius! Præ cunctis contemplare faciem deformatam atq; horridam, & aliam à seipsa, pellem fœdam pro cute, & labentes malas, & rugas similes iis *quas in vetusta bucca exarat simia jam parens, ubi Tabraca umbrosas aperit silvas. Multæ sunt adolescentum differentiæ. Iste illo formosior, & hic isto. Longe ille validior alio. Senum vultus idem, artus cum voce tremuli, atq; adeo calvum caput & infantia narium humidarum. Panis gingiva rumpend. infelici armis* destituto. *Tam molestus conjugi & filiis, ac sibimetipsi,*

ANNOTATIONES.

185 *Sed qualis rediit?*] Sed quo tandem apparatu, qua gloria in patriam redit qui tanto fastu ac terrore Græciam appetebat?

Una nave.] Piscatoria scapha, ministris destitutus, inglorius, imo turpis redit, fugitivus, trepidus. Justinus citatus.

Cruentis fluctibus] Sanguine sui nimirum exercitus, ac Persarum ut terrestri sic & navali prælio magna strage cæsorum, tanto quidem numero, ut cadaveribus per mare fluitantibus retardaretur cursus istius naviculæ, qua Rex fugiebat in Asiam trajiciens cum paucu lis; quia solutum hibernis tempestatibus pontem ad Abydum offenderat. Herodot. Justin.

188 *Da spatium vitæ, &c.*] Culpat jam eos qui diuturnam magis vitam exoptant, quam bonam. Senec. Epist. 101. *Quam bene vivas, non quam diu, refert: in hoc autem bene est sæpius, ne diu.*

189 *Recto vultu.*] Aperte, non clam; hoc enim orare non pudet. Vide Pers. Satir. 2. vers. 8.

Pallidus.] Præ nimio desiderio, præque metu non obtinendi quod anxius precaris.

192 *Dissimilemque sui.*] In senectute deformem, qui formosus fuerat in juventute.

Pro cute pellem.] Loco teneræ cutis, jam pellem senio rugosam & asperam.

194 *Quales umbriferos.*] Tales rugas in genis, quales habet vetus simia, qua nihil desormius.

Ubi pandit Tabraca saltus.] In silvis Tabracæ vicinis. Strabo Lib. 17. refert de Possidonio, qui e Gadibus in Italiam navigans, delatus est in Libyæ oram: in silva porro qu est juxta mare vidit plures simias, quarum liæ super arboribus, aliæ in terra sederen nonnullæ catulos haberent & ubera pende tia: risit autem cum eas uberibus graves ce neret, nonnullas etiam calvas, nonnullas he niosas. Hæc ille. Adstipulatur Herodot. lib

Tabraca.] Vulgo *Tabarca,* urbs Africæ, regno Algerii, ad mare mediterraneum sit portum habet hodie satis commodum.

195 *Simia.*] Tull. 1. de Natura Deorum n. 98. ex Ennio.

Simia quàm similis turpissima bestia nobis. Et. 2. de Divin. n 69. simiam appellat *mon strosissimam bestiam.* Cœl. Rhodig. lib. 3. ca 10. *ridiculam hominis imitationem,* vocat e Galeno.

196 *Plurima sunt juvenum discrimina.*] Varia & multiplex est in juvenibus species & formæ gloria: at senum una & communi est omnium deformitas.

198 *Trementia membra.*] Alii legunt, *trementia labra.*

199 *Læve caput.*] Calvum.

Madidique infantia nasi.] Ut infantibu abundans humor ex ore, ita senibus e nas defluit.

200 *Inermi.*] Carenti dentibus, quæ sun hominis arma. Plin. l. 7. c. 16. Cœl. Rhodig l. 4. c. 1.

It captatori moveat fastidia Cosso.
Non eadem vini, atque cibi, torpente palato,
Gaudia. Non coitûs jam longa oblivio: vel si
Coneris, jacet exiguus cum ramice nervus, 205
Et quamvis totâ palpetur nocte, jacebit.
Anne aliquid sperare potest hæc inguinis ægri
Canities? Quid, quòd meritò suspecta libido est,
Quæ venerem affectat sine viribus. Aspice partis
Nunc damnum alterius. Nam quæ cantante voluptas
Sit licèt eximius citharœdus, sitve Seleucus, 211
Et quibus auratâ mos est fulgere lacernâ?
Quid refert magni sedeat quâ parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
Concentus? Clamore opus est, ut sentiat auris,
Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas. 216
Præterea minimus gelido jam corpore sanguis
Febre calet solâ: circumsilit agmine facto
Morborum omne genus, quorum si nomina quæras,
Promptiùs expediam, quot amaverit Hippia mœchos; 220
Quot Themison ægros autumno occiderit uno:
Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus
Pupillos: quot longa viros exsorbeat uno

ut nauseam pariat Cosso insidiatori. Haud voluptas par vini atque escæ palato hebeti * * * * * * * * * * * * * 5 * * * * * * * * * * * * * * * *Jam intuere detrimentum diversæ partis. Ete nim quod gaudium canente, quamvis optimus fuerit citharœdus, etiam verò Seleucus, & queis est consuetudo splendescere veste auro* intexta? *Ecquid interest quâ regione ampli theatri considerat qui vix percipiet canentes cornu, & buccinarum clangorem? Vociferatio desideratur, ut auricula audiat quemnam accedere moneat famulus,* & *quotam horam indicet. Insuper algente jam corpusculo, exiguus sanguis febre tantum fervescit. Turmatim obsident ægritudines nullius non speciei, quarum appellationes si interrogaveris, faciliùs recensebo quot adulteros Hippia dilexerit, uno quot ægrotos autumno Themison interfecerit, quot socios Basilus, quot pupillos Hirrus circumvenerit* ********

ANNOTATIONES.

202 *Ut captatori moveat fastidia Cosso.*] Ut vix eum ferat Cossus, qui tamen ut hæreditatis partem aucupetur, senes omni officiorum genere sibi demereri studet, & quidlibet ab eis pati assuevit.

209 *Aspice partis nunc damnum alterius.*] Nempè surditatem, quâ fit ut senex auditûs careat voluptate.

210 *Cantante.*] Supple, Musico Symphoniaco.

211 *Seleucus.*] Insignis & eximius Tibicen.

212 *Quibus aurata mos, &c.*] Horatius Epist. ad Pisones v. 215.

Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem.

214 *Cornicines, &c.*] Symphoniam in ludis adhiberi solitam docet Horatius Epist. ad Pisones vers. 202. & seq.

215 *Clamore opus est, &c.*] Vociferetur magnâ contentione puer necesse est, ut audiat senex herus, quoties ei nunciat adesse quempiam salutare & alloqui cupientem.

216 *Quot nuntiat horas.*] Solebant famuli horas dominis annuntiare. Martial. lib. 8. Epig. 67.

Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu
Jam conviva mihi Cæciliane venis.

Plin. l. 7. c. 53. Cn. Bæbius Pamphilus, cum à puero quæsisset horas, protinùs expiravit.

217 *Minimus gelido jam corpore sanguis.*] In senibus sanguis minùs abundat, atque adeò pauciores ac minùs subtiles gignit spiritus.

219 *Morborum omne genus.*] Plin. l. 7. c. 50. *Senecta in pœnam vivacis,* inquit, *tot periculorum genera, tot morbi, tot curæ, . . . hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.*

220 *Hippia.*] Sat. 6. v. 82.

221 *Themison.*] Medicus tunc nobilis: *Archiater illius temporis, cui detrahit,* ut habet vetus Schol. Ejus ut optimi Medici meminit Cornel. Celsus. Plin. l. 29. cap. 1. Asclepiadis auditorem illum fuisse refert, ejusque placita mutâsse. Apud Athen. lib. 7. cap. 10. celebratur *Themison* Cyprius, Antiochi regis deliciæ.

Autumno.] Tunc enim frequentiores morbi. Vide Sat. 6. v. 516. ad hæc verba, *Septembris & Austri.*

Occiderit.] Mori fecerit pharmacis imperitè & perperam collatis. Sarcasmus in Medicos indoctos, quem egregiè imitatus est Gallicus non nemo Satiricus, nomine satis notus, haud ità pridem.

222 *Basilus.*] De eo jam Sat. 7. v. 145. *Advocatus eo tempore prævaricator fuit,* teste vet. Schol. Alii Prætorem dicunt socios Populi Romani quibus erat Præfectus, rapinis vexantem, ac bonis spoliantem fraudulentis accusationibus circumventos.

Hirrus.] Tutor infidelis pupillos defraudans.

Maura die, quot discipulos inclinet Hamillus.
Percurram citius quot villas possideat nunc, 22
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat.
Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis; ambo
Perdidit ille oculos, & luscis invidet: Hujus
Pallida labra cibum capiunt digitis alienis.
Ipse ad conspectum cœnæ deducere rictum 23
Suetus, hiat tantum, ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater jejuna. Sed omni
Membrorum damno major dementia, quæ nec
Nomina servorum, nec vultum agnoscit amici,
Cum quo præterita cœnavit nocte, nec illos, 23
Quos genuit, quos eduxit. Nam codice sævo
Hæredes vetat esse suos: bona tota feruntur
Ad Phialen. Tantum artificis valet halitus oris,
Quod steterat multis in carcere fornicis annis.
Ut vigeant sensus animi, ducenda tamen sunt
Funera natorum, rogus aspiciendus amatæ 24
Conjugis, & fratris, plenæque sororibus urnæ.
Hæc data pœna diu viventibus ut renovata
Semper clade domus multis in luctibus, inque
Perpetuo mœrore, & nigra veste senescant. 24
Rex Pylius (magno si quicquam credis Homero)
Exemplum vitæ fuit a cornice secundæ.
Felix nimirum, qui tot per sæcula mortem
Distulit, atque suos jam dextra computat annos,
Quiq; novum toties mustum bibit: oro, parumper

* * * * * * * * * * * *Promptius enumerabo quot modo villas habeat ille quo resecante crepitabat barba mihi adolescenti molesta. Iste scapuli, is lumbis, ille coxâ infirmus; hic utrumque amisit oculum, invidetque coelitibus; labia istius pallentia escam sumunt aliorum digitis; ipse vicis dapibus rictum solitus aperire inhiat solum velut hirundinis pullus, ad quem parens famelica referto ore advolat. Cuncta verò detrimenta artuum superat insania, quæ neque famulorum appellationes, neq; faciem novit familiaris, quicum hesternâ nocte epulatus est, neq; eos quos procreavit, & quos aluit. Etenim libello crudeli prohibet suos esse hæredes, omnes autem facultates ad Phialem devolvuntur. Adeo potens est spiratio oris solertis, quod plures annos mansit in custodia prostibuli. Quamvis autem mentis sensus valeant, nihilominus deducenda sunt filiorum funera: spectanda pyra dilectæ uxoris ac fratris, atq; urnæ sororum cineribus refertæ. Hoc supplicium assignatum est longam vitam ducentibus, ut continuò iteratâ familiæ ruinâ, plurimis in fletibus & in dolore assiduo, atq; atris vestimentis consenescant. Rex Pyli, si fides aliqua summo Homero extitit exemplum ævi post cornicem secundi. Scilicet beatus qui tot per sæcula mortem retardavit, & annos suos jam dextrâ numerat, & qui tam sæpe vinum recens potavit: quæso paululum adverte,*

ANNOTATIONES.

226 *Quo tondente gravis, &c.*] *Licinus è tonsore Senator factus.* Vetus Schol. Vid. Annot. ad Sat. 1. v. 25. ubi idem versiculus habetur.

227 *Ille humero, hic lumbis, &c.*] Alia persequitur senectutis incommoda.

229 *Cibum capiunt digitis alienis.*] Propriis uti digitis ac manibus non valet ille, sive ob chiragram, sive ob paralysim.

236 *Codice sævo.*] Testamento, per quod proprios exhæredat filios, ut mulierem impuram ex asse hæredem scribat.

238 *Phialen.*] Quæ nefando obsequio senis animum demeruit & captavit.

240 *Ut vigeant sensus, &c.*] Quod si illa absunt incommoda, alia succedunt. Si benè sanus est senex corpore & mente; premitur aliis mœroribus de morte propinquorum, quos ante se efferri videt.

246 *Rex Pylius.*] Nestor Rex Pyli, quæ urbs est Peloponnesi. Ovid. lib. 1. de Ponto, Eleg. 5.

Crede mihi, Pylio Nestore major ero.

247 *Vitæ a cornice secundæ.*] Id est longissimæ post cornicem. Tres hominis ætates Nestori attribuit Homerus Odyss. 3. Cornici novem Plinius ex Hesiodo: quod quidem fabulosum & ipse ibidem existimat Libro nimirum 7. c. 48. pariter & Macrobius l. 7. c. 5.

248 *Tot per sæcula.*] Per annos trecentos. Alii tamen affirmant Nestorem non vixisse ultra nonaginta annos, tresq; nihilominus ætates; quas annorum triginta dumtaxat singulas numerant.

249 *Dextra computat annos.*] Hinc Juvenalis innuit Nestorem vixisse plura sæcula, idque ex communi opinione. Observandum quippe veteres digitis sinistræ manus solitos computare usq; ad centum; dextra vero majores numeros. Quod ex Beda fusè refert & explicat Cœl. Rhodig. l. 23. c. 12. & seq.

250 *Novum toties mustum bibit.*] Adeoque tot autumnos vidit.

Attendas,

ttendas, quantum de legibus ipse queratur 251
atorum, & nimio de stamine, cum videt acris
ntilochi barbam ardentem: nam quærit ab omni
Quisquis adest socio, cur hæc in tempora duret;
Quod facinus dignum tam longo admiserit ævo. 255
Hæc eadem Peleus, raptum cum luget Achillem,
tque alius, cui fas Ithacum lugere natantem.
ncolumi Troja Priamus venisset ad umbras
ssaraci magnis solemnibus, Hectore funus
ortante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter 260
iadum lachrymas, ut primos edere planctus
assandra inciperet, scissaque Polyxena pallâ:
foret extinctus diverso tempore, quo jam
œperat audaces Paris ædificare carinas.
onga dies igitur quid contulit? Omnia vidit 265
versa, & flammis Asiam ferroque cadentem.
unc miles tremulus posita tulit arma tiarâ,
t ruit ante aram summi Jovis, ut vetulus bos,

quantum ipse de fatorum decretis, ac de longiori filo conqueratur, quando cernit flagrantem barbam Antilochi bellicosi: Singulos enim sodales, quicunque astant, interrogat; quare ad illud ævum usque *permaneat; ecquod crimen ita diuturnam ætatem meritum perpetrarit? Ea ipsa Peleus* ait, *quando Achillem sublatum dolet: & alter cui licet deflere Ithacum nantem. Stante Ilio Priamus accessisset ad manes Assarici, celebri pompâ, Hectore cæterisq; fratribus feretrum collo gestantibus, inter fletus Trojanarum,* ita *ut Cassandra prior auspicaretur lamentationem facere, & Polyxena disruptâ chlamyde; si mortuus esset alio tempore, cum Paris jam incœperat fabricanaves generosas. Ævum ergo diuturnum quid præstitit? Aspexit cuncta disturbata, atque siam igne & armis subversam. Tum miles titubans arma portavit pileo abjecto, ac cecidit ad are supremi Jovis, tanquam bos annosus.*

ANNOTATIONES.

252 *Nimio de stamine.*] De vita diuturniori. ide Sat. 3. v. 27. Annot. ad vocem *Lachesi.*

253 *Antilochi barbam ardentem.*] Cum vit cremari corpus Antilochi filii sui jam barti & strenui, atque in ætatis flore morien, scilicet a Memnone occisi. Odyss. 4.

254 *Cur hæc in tempora duret.*] Ut plures ænnas ferat nimirùm.

256 *Peleus.*] Videns Achillem filium suum mmaturo præreptum fato, & a Paride interctum.

257 *Atque alius.*] Similia loquitur & Peus, & Laërtes, ut Nestor supra.

Alius, cui fas, &c.] Odyss. ult. a Jove morm precatur senior Laërtes, dolens Ulyssem um Ithacæ Insulæ regem, undis jactatum nos decem, per maria vagabundum, sæpe ufragum, adeò ut ejus varii errores ac ærmnæ Homeri Odysseæ materiam præbuerint.

258 *Incolumi Trojâ, &c.*] Si ante excidium ojanum, si ante regni ac suorum cladem Prius vita functus esset, sane felix ac beatus cessisset.

Venisset ad umbras Assaraci.] Adiisset in Inis Assaracum avum fratris sui.

259 *Hectore funus portante, &c.*] Majori nafilio Priami cum fratribus. Priamo filios inquaginta, ac filias duodecim fuisse aiunt, omer. Cicer. Tuscul. 1, &c.

Funus portante.] Tit. Liv. lib. 48. Epitom. Æmilius Lepidus Princeps Senatus, antequam expiraret, præcepit filiis lecto se strato, sine linteis, sine purpura efferrent. Plin. l. 7. c. 44. *Quint. Metellus Macedonicus,* inquit, *quatuor filiis illatus rogo est, uno Prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno Censorio.*

261 *Ut primos edere planctus, &c.*] Quasi præfica. Nam conducebantur olim mulieres ita dictæ, quæ luctum ederent in funeribus, ac cæteris modum plangendi darent. Festus.

262 *Cassandra.*] Priami filia Trojæ ruinam vaticinata hanc ab Apolline facultatem incassum adepta.

Scissâque Polyxena pallâ.] Filia item Priami scissis vestibus ex antiquo more dolorem testificata.

263 *Tempore, quo, &c.*] Cum Paris naves adhuc ædificaret, quibus in Græciam veniens Menelai Principis uxorem Helenam e domo viri in Troadem rapuit: quod tot bellis occasionem, Trojanoque excidio deinde præbuit. Vide Hor. lib. 1. Od. 15, &c.

266 *Asiam.*] Trojam ac Troadem quæ pars est Asiæ minoris.

267 *Tunc miles tremulus.*] Tum Priamus senio tremens coactus est arma induere, ad repugandum Græcis Helenam repetentibus, & injuriam ulciscentibus.

Tiarâ.] Pileo in pace usitato. Vide Sat. 6. ad v. 515. annotata in simili voce.

268 *Ruit ante aram summi Jovis.*] Trucidatus a Pyrrho ante aram Jovis Hercei.

Quid

Qui domini cultris tenue & miserabile collum
Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro. 270
Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat uxor.
Festino ad nostros, & regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox justi facunda Solonis
Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ. 275
Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victâ Carthagine panis,
Hinc causas habuere. Quid illo cive tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius unquam,
Si circumducto captivorum agmine, & omni 280
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Cum de Teutonico vellet descendere curru?
Provida Pompeio dederat Campania febres

qui ab immemori jam aratro contemptus cervicem exilem & infortunatam dat heri gladiis. Atq; iste quidem hominis *quodammodo finis* est; *at conjux quæ superstes ei fuerat, rictu canino truculenta latravit. Propero ad nostrates, ac prætermitto Regem Ponti, & Crœsum, quem æqui Solonis disertus sermo præcepit attendere ad extrema tempora ævi diuturni. Illinc prodierunt exilium, & custodia, & palus Minturnensis, & panis corrogatus* apud *Carthaginem subactam. Quid eo cive naturâ felicius unquam in orbe, quid Roma produxisset, si circumacto vinctorum agmine, atq; universo militiæ apparatu pulchram animam emisisset, quando exilire cupiebat è curru Teutonico? Prudens Campania præbuera Pompeio febres*

ANNOTATIONES.

270 *Ab ingrato jam fastiditus aratro.*] Bos jam arando ob senium inutilis mactatur ab ingrato agricola tot ejus laborum immemori.

271 *Canino latravit rictu.*] Hecuba, quam fabulantur versam in canem: eò quòd percita dolore in Græcorum obvium quemque debacharetur, atq; dicteriis lacerare & allatrare veluti consuevisset. Vid. Plaut Menæch. sc. 14. Ovid. Metam. 13. Cicer. Tusc. n. 63.

273 *Festino ad nostros.*] Festinat oratio ad exempla Romanorum, quibus longa vita pariter ærumnas attulit.

Regem Ponti.] Mithridatem tot tantarumq; gentium Principem, ut annis quadraginta cum victore terrarum populo bellaverit: ac vix ariete velut triplici denique sit æquatus solo, ac principatu vitâq; pariter excussus, Syllæ Cornelii felicitate, Luculli virtute, postremo magnitudine Pompeii. Hæc Cœl. Rhodig. l. 22. c. 20.

274 *Crœsum.*] Hunc Lydiæ regem beatum se ob summas opes credentem admonuit Solon, neminem ante obitum judicari felicem debere. Quod ille verum tandem agnovit postquàm à Cyro Persarum Rege captus, & vivus tantùm non exustus est. Vide Herodot. lib. 1. Justin. Plutarch.

Justi Solonis.] Gell. lib. 17. cap. 21. ait Solonem unum ex illo nobili numero Sapientum Leges Atheniensium scripsisse, regnante Romæ Tarquinio Prisco anno regni ejus trigesimo tertio. Vide Plutarch, &c.

275 *Respicere ad longæ, &c.*] Ovid. sententiam Solonis ita expressit:

——Scilicet ultima semper
Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaq; funera debet.

276 *Exilium, & carcer, &c.*] Si Mari[us] minùs vixisset, non esset expertus exilium[,] carcerem, mendicitatem. Nimirùm Cai[us] ille Marius à Sylla victus fugit, atque in pa[l]udibus prope Minturnas latuit. Inde verò i[n] carcerem abreptus, immissum Gallum percu[s]sorem vultûs majestate deterruit. Hinc traje[c]it in Africam, & Carthagine pauper & ex[ul] panem mendicavit. Aurel. Victor. Tit. Liv. Epitom. lib. 77. Plutarch.

Minturnarum.] Hæc fuit olim urbs Lati[i] ad Liris fluvii ostia: hodie jacet in ruderibu[s]

277 *Victâ Carthagine.*] Romano Imperi[o] subditâ & tunc prætorem habente Sextilium[,] qui C. Marium Libyâ prohibuit. Plutarc[h] in Vita C. Marii.

278 *Hinc causas habuere.*] E longiori vi[ta] causas habuerunt plures ærumnæ.

Illo cive.] C. Mario.

280 *Si circumducto captivorum, &c.*] [...] post actum triumphum statim obiisset.

281 *Opimam.*] De opimis spoliis glorianten[m]

282 *Cum de Teutonico, &c.*] Cùm parat[us] esset descendere, vel, cùm descenderet è cu[r]ru, quo de Cimbris ac Teutonibus triumphu[m] egerat. C. Marius Arpinas, septies Consu[l] Teutones in Gallia apud Aquas Sextias, Cim[bros] in Italia, in Campo Caudio vicit, deq[ue] his triumphavit. Aurel. Victor. Teutones su[nt] populi Germaniæ prope Cimbros, ad Borea[m]

283 *Provida.*] Quasi prævidens imminent[es] ei miserias & calamitates, quibus per febrim, e[xi]meretur: quæ proinde videtur fuisse optand[a]

Provida Pompeio, &c.] Cic. Tusc. 1. n. 8[6] *Pompeio nostro familiari, cum graviter ægrotar[et] Neapoli, melius est factum . . . . Utrum igitu[r]*

Optanda

Optandas: sed multæ urbes, & publica vota
Vicerunt. Igitur fortuna ipsius, & urbis 285
Servatum victo caput abstulit. Hoc cruciatu
Lentulus, hac pœnâ caruit, ceciditque Cethegus
Integer, & jacuit Catilina cadavere toto.
Formam optat modico pueris, majore puellis
Murmure, cùm Veneris fanum videt anxia mater
Usq;ad delicias votorum. Cur tamen,inquit, 291
Corripias? Pulcrâ gaudet Latona Dianâ.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. Cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miseros trepidosq; parentes 296
Semper habet. RARA est adeò concordia formæ
Atque pudicitiæ. Sanctos licèt horrida mores

exposcendas: at plurimæ civitates precesque communes superarunt. Sors igitur illius ac Romæ ademit superato caput conservatum. Tormento ejusmodi, istis ærumnis Lentulus immunis fuit: & Cethegus interiit non truncatus, atq; integro corpore Catilina procubuit. Parens sollicita leni susurro filiis,apertiore filiabus pulchritudinem precatur, quoties aspicit Veneris templum,usq;ad precum voluptatem. Quare verò redarguas, ait? Latona delectatur Dianâ formosâ. At prohibet Lucretia vultum expeti, qualis ipsi erat. Virginia Rutilæ gibbum habere vellet;suamque formam *tradere Rutilæ. Sed venusto puer corpore nunquam non infelices & anxios tenet genitores. Tam infrequens est consensus pulcritudinis & castimoniæ. Quamvis indolem castam dederit familia agrestis,*

ANNOTATIONES.

si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Certè à miseriis. Non enim cum socero bellum gessisset,non imparatus arma sumpsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in servorum manus ac ferrum incidisset; non liberi defleti; non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. Qui si mortem tum obiisset, in amplissimis fortunis occidisset. Is propagatione vitæ quot,quantas quam incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur.

Campania.] Pars regni Neapolitani, perquam fertilis & beata.

284 *Sed multæ urbes, &c.*] Votis publicè factis pro ejus incolumitate,servatus est Pompeius & ad multa mala reservatus.Vid.Plutar.

285 *Vicerunt.*] A Diis impetrárunt, ne ex illa febre moreretur.

Fortuna ipsius, &c.]Vota malignè exaudita, & fatum suum atque urbis, honestæ morti subduxerunt Pompeium, quem deinde Ptolemæus Ægypti Rex, ad quem fugerat, capite truncari juberet.

286 *Victo.*] Profligato a Cæsare.

Hoc cruciatu.]Tali mutilatione corporis & capitis diminutione, qualem tulit Pompeius ille magnus.

287 *Lentulus, Cethegus.*] Illi cum Catilina contra Rempublicam conjurati, jubente Cicerone Consule, in carcere strangulati sunt: ipse vero Catilina in acie pugnans cecidit. Appian. Sallust. &c.

288 *Integer.*] Non truncato capite, integro manente cadavere.

289 *Formam optat.*] Neque pulchritudinem exoptandam ostendit ob imminentes inde injurias & discrimina. Vide Pers. Sat. 2

290 *Veneris.*] Venustatis Deæ.

291 *Usque ad delicias votorum.*] Non tantum ex impetrata forma, sed etiam ex votis ipsis captans delicias & gaudia.

Cur tamen,inquit,corripias?]Eccur damnes ejusmodi vota,quandoquidem & Latona filiæ pulcritudine delectatur? ExHomero &Virgil.

292 *Dianâ.*] Jovis ex Latona filia, eodem cum Apolline partu edita: ob castitatis studium silvas coluisse, & hominum consortia fugisse dicitur. Vid. Cicero de Natura Deorum.

293 *Sed vetat optari.*] Respondet Poëta, & opponit Lucretiæ exemplum, cui forma stuprum aTarquinio Superbi filio, & à seipsa necem attulit. Vide historiam apud Liv. lib. 1. cap. 58. Dionys. Halicarnass. lib. 4, &c.

294 *Cuperet Rutilæ Virginia, &c.*] Virginia optâsset esse tam deformis quàm Rutila, ne Appio Decemviro appetita ab ipso patre Virginio suam pudicitiam vindicante occideretur. Vide Tit. Liv. lib. 3. cap. 44.

Rutilæ.] Vetulæ deformis & gibbosæ, quam annos nonaginta septem excessisse ait Plin. l. 7. cap. 48.

295 *Suam Rutilæ dare.*] Juvénilem suam faciem & formam cum senili deformitate commutare.

296 *Trepidos.*] Ne Puer corrumpatur.

297 *Rara est adeò concordia.*] Ovid.

Lis est cum forma magna pudicitiæ.

298 *Sanctos licèt horrida, &c.*] Quamvis educatio aspera & severa sanctos mores formârit. Vide Sat. 6. v. 287.

Tradiderit

*& priscas Sabinas æmulata: insuper mentem pudicam, & faciem verecundam sanguine ardentem conferat natura liberalis favente dextrâ, (nam quid amplius juveni dare valet natura omni pædagogo & diligentiâ efficacior) haud permittitur viros extare. Etenim profusa corruptoris malitia non dubitat ipsos genitores sollicitare. Adeo certa spes est in largitionibus. Nemo tyrannus emasculavit adolescentem non pulchrum in castro diro: & Nero nobilem distortum, aut strumosum, aut ventre æquè ac gibbo turgentem haud rapuit. Vade modò atque gaude pulchritudine pueri tui, cui graviora imminent pericula. Publicus evadet mœchus, ac timebit omnem ultionem, quam repetit conjux irâ in*flammatus. *Neq; fortunatior erit Martis sidere, ut nunquam in vincula incurrat. Porrò is mœror aliquando reposcit amplius, quam jus quodcumq; permittit, mœrori. Iste gladio perimit, hic sanguinolentis ictibus concidit adulteros quospiam: atque mugilis ingreditur. At tuus Endymion mœchus erit adamatæ matronæ: statim quando Servilia nummos donabit, erit etiam ejus quam minime diligit. Universis spoliabit se*

Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinas.
Præterea castum ingenium, vultumq; modestum
Sanguine ferventem tribuat natura benigna 301
Larga manu: (quid enim puero conferre potest plus
Custode, & cura natura potentior omni?)
Non licet esse viros: nam prodiga corruptoris
Improbitas ipsos audet tentare parentes. 305
Tanta in muneribus fiducia. Nullus ephebum
Deformem sæva castravit in arce tyrannus;
Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, vel
Strumosum, atq; utero pariter, gibboq; tumentem.
I nunc, & juvenis specie lætare tui, quem 310
Majora expectant discrimina. Fiet adulter
Publicus, & pœnas metuet quascunque maritus
Exigit iratus: nec erit felicior astro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat. Exigit autem
Interdum ille dolor plus, quam lex ulla dolori 315
Concessit. Necat hic ferro, secat ille cruentis
Verberibus, quosdam mœchos & mugilis intrat.
Sed tuus Endymion dilectæ fiet adulter
Matronæ. Mox cum dederit Servilia nummos,
Fiet & illius quam non amat: exuet omnem 320

ANNOTATIONES.

299 *Sabinas.*] Castitate insignes. Vide Sat. 3. v. 169. & Sat. 6. v. 163.

300 *Castum ingenium, &c.*] Etsi castitatis & pudicitiæ amorem dederit natura pariter atque institutio, corruptioni obnoxius eris.

301 *Sanguine ferventem.*] Facile erubescentem, pudibundum. Pudens natura diffundit sanguinem, & eum quasi velamen obtendit: & hinc rubor. Ut explicat Macrob. l 7. c. 11.

304 *Non licet esse viros.*] Formosi enim alii castrantur, alii in muliebrem defluunt mollitiem: unde & desinunt esse viri.

305 *Tentare parentes.*] Ut pueros formosos corruptoribus vendant.

306 *Ephebum.*] Puerum jam puberem, annos quatuordecim assecutum.

307 *Sæva in arce.*] Tarpeia, ubi ingenuorum pædagogia habuit Nero. Sueton. Ner. c. 28.

308 *Prætextatum.*] Prætexta ornatum, adeoque ingenuum ac nobilem.

Rapuit.] Ad stuprum.

312 *Maritus exigit iratus.*] Quando mœchum deprehendit cum uxore. Quidam legunt, *Quascunque mariti irati debent*;

313 *Astro Martis.*] Ipso Marte Deo, quem in adulterio cum Venere deprehensum catena Vulcanus colligavit, & in cæterorum Deorum conspectu statuit ludibrio expositos. Ovid. Met.

315 *Ille dolor.*] Mariti justam ab adultero ultionem reposcentis.

317 *Mugilis intrat.*] Mugil, piscis grandi capite, cætera gracilis; quem (pariter & alias raphanum) in deprehensorum mœchorum podicem mariti per vim immittebant. Vetus Schol. Catull. Carm. 15.

Ah te tum miseri malique fati,
Quem attractis pedibus, patente porta,
Percurrent raphanique mugilesque.

318 *Endymion.*] Filius tuus æque pulcher ac Endymion pastor, quem Lunæ adamatum fabulantur. Re autem vera primus ille Lunæ cursum observavit. Teste Plin. lib. 2. cap. 9.

319 *Servilia.*] Matrona deformis ac dives, cujus amori etsi non amans indulgebit quæstus causa. Servilia Bruti mater cum Cæsare mœchata. Plutarch.

320 *Exuet omnem Corporis ornatum.*] Uniones & gemmas sibi detrahet ut donet mœcho.

Corporis

Corporis ornatum. Quid enim ulla negaverit udis
Inguinibus, sive est hæc Hippia, sive Catulla?
Deterior totos habet illic fœmina mores.
Sed casto quid forma nocet? Quid profuit olim
Hippolyto grave propositum? Quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc, seu fastidita repulsa: 326
Nec Sthenobæa minus quam Cressa excanduit, & se
Concussere ambæ. Mulier sævissima tunc est,
Cum stimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
Suadendum esse putes, cui nubere Cæsaris uxor 330
Destinat. Optimus hic & formosissimus idem
Gentis patriciæ rapitur miser extinguendus
Messalinæ oculis. Dudum sedet illa parato
Flameolo; Tyriusque palam genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur 335
Antiquo: veniet cum signatoribus auspex.

corporis ornamentis. Nam quid non indulgebit qualibet * * *seu est illa Hippia, seu Catulla? Mulier pessima istic habet omnem indolem. Verum pudico quid obest pulchritudo? Ecquid Hippolyto pridem contulit severum institutum? Ecquid Bellerophonti? Scilicet illam puduit quasi contemptam repudiatione: neq; Sthenobæa levius irata est quam Cretica; seque utraq; incitavit. Fœmina tum ferocissima est, quando verecundia iræ incentiva adhibet. Statue quod existimes esse dandum consilium* ei, *cui conjux Imperatoris connubio* jungi *meditatur. Is præclarus, ipse etiam speciosissimus, prosapiæ nobilis, infelix offertur occidendus* in *conspectu Messalinæ. Hæc pridem expectat comparato flameo; & genialis* thorus *purpureus in hortis aptatur publice: ac more veteri decies centena tradentur: accedet auspex cum obsignatoribus.*

ANNOTATIONES.

322 *Hippia, sive Catulla.*] Impura mulier sive patricia & liberalis fuerit, ut Hippia; sive plebeia & avara, ut Catulla; nihil negabit suæ libidini.

323 *Deterior totos, &c.*] Erga dilectum mœchum bona est & liberalis, quæ in cæteros omnes avara & nequam.

324 *Sed casto quid, &c.*] Objectio, cui mox respondet ipse, allatis exemplis.

325 *Hippolyto.*] Hic Thesei filius castus admodum & pulcher, a Phædra noverca perdite amatus, ejus repulsæ odium incurrit, & hinc mortem, ab ipsa ad patrem delatus. Vide Sen. Tragic. Hippolyt.

Bellerophonti.] Ille Glauci regis filius apud Prætum Argivorum regem hospes, ab ejus uxore Sthenobæa in adulterium pellectus cum obsequi noluisset, pariter est accusatus apud maritum, & gravia multa perpessus. Vide Horat. lib. 3. Od. 7.

327 *Cressa.*] Cretensis Phædra, Minois Cretæ regis filia, ob repulsam excanduit, & insurrexit adversus Hippolytum, similiter & Sthenobæa in Bellerophontem.

Se concussere ambæ.] Amore in odium verso ad vindictam se excitavere.

329 *Cum stimulos, &c.*] Quando pudore furor accenditur & extimulatur.

Elige quidnam, &c.] Quid nimirum suadeas Silio, cui Messalina nubere vult?

330 *Cui nubere Cæsaris uxor destinat.*] C. Silio Consuli designato formoso admodum juveni, quem deperibat Messalina Claudii Imperatoris uxor. Hæc non contenta tot adulteriis, illi voluit palam nubere dum Cæsar Hostiæ morabatur sacrificii causa. Cornel. Tacit. l. 11. Suet. Claud.

332 *Extinguendus Messalinæ oculis.*] Rem ubi rescivit Claudius, ante oculos Messalinæ Silium adulterum occidi imperavit: ipsamque postea Messalinam.

334 *Flameolo.*] Indumento nuptiali. Vide Sat. 2. v. 3. Annot.

Genialis.] In honorem Genii. Vide Pers. Sat. 3. ad v. 124. Annot.

In hortis.] Claudium venire promptum ultioni audiens, Messalina Lucullianos in hortos digressa. Tacit. lib. 11.

335 *Decies centena.*] Millia sestertium, ex pacto dotali, dabuntur Silio. Numerus certus pro incerto, id est, prægrandis summa in dotem. Vel quod ea dos maxima tunc Romæ foret, pecuniæ dotali legum jussis modum imponentibus. Ita Turnebus lib. 18. cap. 30.

Ritu antiquo.] Nimirum ex quo Romæ luxus invaluit.

336 *Cum signatoribus.*] Cum Notariis ac testibus, ad nuptiales tabulas conficiendas & obsignandas.

Auspex.] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 1. *Apud antiquos, inquit, non solum publicè, sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more nuptiis etiam auspices interponuntur. Qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.*

Hæc

Et tu arbitrabaris arcana, & non multis credita? At illa *nonnisi ex lege cupit inire conjugium.* Igitur *eloquere, quid eligas. Si recuses obtemperare, moriendum est ante candelas: si crimen perpetres, exiguum intervallum concedetur, donec illud civitati ac plebi cognitum ad aures perveniat Cæsaris. Hic familiæ labem postremus accipiet. Interim tu jubenti morem gere, si tanti* facienda *est vita dierum aliquot. Quodcumq; minus & satius dixeris, dandum est ensi collum istud album ac venustum.* An *igitur mortales nihil cupient? Si consilium petas, Deos ipsos sines dijudicare, quid expediat nobis, ac negotiis nostris conducat. Etenim loco suavium convenientissima quælibet largientur Divi. Hi plus diligunt hominem, quàm* ipse *se. Nos impetu mentis, & inconsideratâ atque præcipiti libidine abrepti exoptamus connubium; & partum conjugis. Iis autem perspectum, quinam infantes, & quæ conjux futura sit. Quod si quid nihilominus & petas, & voveas templis viscera, & divina tomacula albi porcelli;*

Hæc tu secreta, & paucis commissa putabas?
Non nisi legitimè vult nubere. Quid placeat, dic
Nî parere velis, pereundum est ante lucernas. 339
Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res
Nota urbi, & populo, contingat Principis aures.
Dedecus ille domûs sciet ultimus. Intereà tu
Obsequere imperio, si tanti est vita dierum
Paucorum. Quicquid levius, meliusque putaris
Præbenda est gladio pulcra hæc & candida cervix.
Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis, 346
Permittes ipsis expendere Numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dii.
Carior est illis homo, quàm sibi. Nos animorum
Impulsu, & cæca magnaque cupidine ducti, 351
Conjugium petimus, partumque uxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
Ut tamen & poscas aliquid; voveasque sacellis
Exta, & candiduli divina tomacula porci; 355

ANNOTATIONES.

337 *Secreta.*] Clam Cæsare Claudio.

338 *Non nisi legitime vult nubere.*] Tacit. Annal. 11. *Cuncta nuptiarum solemnia celebrat,* inquit, *additque fabulosum visum iri hoc, palam Consulem designatum cum uxore Principis, prædictâ die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causâ, convenisse, audisse auspicum verba, subîsse, sacrificâsse, apud Deos; discubitum inter convivas; oscula, complexus, noctem denique actam licentiâ conjugali, &c.* Sueton. Claud. c. 26. *Cum Messalinam comperisset super cætera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignata, supplicio affecit.* cap. verò 29. *omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipse consignaverit, inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.*

339 *Nî parere velis.*] Si abnuerit Silius, à Messalina iratâ occidi jubebitur ante noctem. Tacit. ait multas mortes jussu Messalinæ patratas.

Ante lucernas.] Antequàm lucernæ accendi solent.

340 *Si scelus admittas.*] Si insano amori Silius obsequatur, Cæsari paulò post rem accipienti audaciæ dabit pœnas suæ.

341 *Contingat Principis aures.*] Narcissus libertus apud Claudium institit, Messalinam detulit. *Matrimonium Silii,* inquit, *vidit populus & senatus & miles; ac ni properè agis, tenet urbem maritus. . . . . Quo pavore offusus Claudius identidem interrogabat, an ipse Imperii potens? An Silius privatus esset? Interim Messalina non alias solutior luxu,* &c. Cornel. Tacit. cit. lib. 11. Annal.

342 *Dedecus domûs.*] Tacit. ibid. *Messalina facilitate adulterorum in fastidium versâ ad incognitas libidines profluebat . . . Nomen matrimonii concupivit Silius ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est.*

Tu obsequere imperio.] Tu Sili, morem gere imperioso Messalinæ amori, ut dies aliquot vitam protrahas.

345 *Præbenda est gladio.*] Seu Messalinæ; seu Claudii.

Pulchra hæc & candida cervix.] Quæ Silio immaturæ mortis causa.

347 *Permittes ipsis, &c.*] Vide Val. Maxim. lib. 7. c. 2. cujus verba retulimus initio Annot. in hanc Satiram.

353 *Qui pueri.*] An boni, an mali sint nascituri.

355 *Divina.*] Diis offerenda.

Tomacula.] Pinguia quædam viscera, seu farcimina, è pulmone, jecore, & carnibus porcinis minutatim concisis. Τέμνω, *scindo,* τόμος, *frustum, sectio.*

Orandum

)randum est, ut sit mens sana in corpore sano.
'ortem posce animum, & mortis terrore carentem;
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Jaturæ, qui ferre queat quoscunque labores;
Jesciat irasci, cupiat nihil; & potiores 360
Ierculis ærumnas credat, sævosque labores,
:t Venere, & cœnis, & plumis Sardanapali.
Monstro quod ipse tibi possis dare; semita certè
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ. 364
NULLUM Numen habes, si sit prudentia: sed te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

precandum est ut sit animus sapiens in corpore valido. Firmam pete mentem, & mortis metu vacuam, quæ tempus ætatis ultimum, inter naturæ beneficia statuat, quæ valet perpeti omnes cruciatus, ignoret excandescere, nihil desideret; atque Herculis calamitates & duros sudores præferendos putet, & libidinibus, & epulis, & plumeis lectis *Sardanapali. Ostendo quidnam ipse tibi queas donare. Una profectò via ad ævum quietum per* [v]*irtutem panditur. O Fortuna, nihil divinum tibi est, si sapimus: verùm te nos efficimus Nu*[m]*en, & Olympo constituimus.*

ANNOTATIONES.

Canniduli porci.] In nuptiis & re uxoria [p]orcus albus sacrificabatur. Varro.

358 *Qui spatium vitæ extremum, &c.*] Qui [m]ortem existimet esse naturæ munus. Sic Pl. [l]ib. 28. c. 1. *Vitam quidem non adeo expeten*[d]*am censemus,* inquit, *ut quoquo modo trahenda [s]it . . . Quapropter hoc primum quisq; in reme*[d]*iis animi sui habeat: ex omnibus bonis, quæ [h]omini tribuit natura, nullum esse melius tem*[p]*estiva morte.*

359 *Ferre queat, &c.*] Sustinere & abstine[r]e, quæ duo sunt virtutis munera. ex Epicteto.

360 *Nesciat irasci, cupiat nihil.*] Tunc enim [q]uietam & beatam aget vitam, ab istis liber perturbationibus.

361 *Herculis ærumnas, &c.*] Malit variis, ut Hercules, exerceri laboribus, quibus augeatur virtus atque elucescat, quam segnem & ignavam in otio ac deliciis vitam agere cum Sardanapalo. De multiplici Hercule, deque ejus laboribus consule Diodor. Sicul. &c.

362 *Sardanapali.*] Is ultimus fuit Assyriorum Rex, adeo mollitie fractus, ut inter scortorum greges muliebri habitu, mulieribus ipsis effœminatior neret, pensa dispensaret, omni lasciviæ genere deflueret. Quod cum observâsset Arbactus, Medis Præpositus, tot viros fœminæ servire indignum ratus, Sardanapalum aggredi ac deturbare statuit. Hic denique victus virum se tandem exhibuit, cum extructo rogo se suaque omnia in eo consumpsit. Herodot. Justin. Diod. Sicul. &c. Sardanapali Epitaphium fuisse aiunt: Ede, bibe, lude, cætera nihili sunt. Plutarch. Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 11. Referunt & alii alia quædam Epitaphia.

363 *Quod ipse tibi possis dare.*] Virtutem scilicet ac felicitatem. Horat. lib. 1. Epist. 18.

Sed satis est orare Jovem, qui donat & aufert:
Det vitam, det opes: æquum mihi animum ipse parabo.

365 *Nullum Numen habes, &c.*] Cic. Tusc. 5. n. 25. damnat eam sententiam: *Vitam regit fortuna, non sapientia.* Et Seneca, *Errant,* inquit, *qui aut boni aliquid, aut mali judicant tribuere fortunam.* Sunt qui legant, *Nullum Numen abest,* id est, sapienti viro adsunt omnes Dii. Horat. Epist. 1.

Ad summam, sapiens uno minor est Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

366 *Nos facimus, Fortuna, Deam.*] Hi duo postremi versus iterùm habentur. Sat. 14. sub finem. Sensus est: per imprudentiam nostram locum Fortunæ damus inter Numina. Plin. l. 2. c. 7. *Omnium,* inquit, *vocibus fortuna sola invocatur, una accusatur, una laudatur, sola arguitur, & cum convitiis colitur. Cæca etiam, & inconstans, & indignorum fautrix existimata, in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit. Huic omnia feruntur accepta. Adeoque obnoxia sumus sortis, ut sors ipsa pro Deo sit, quâ Deus probatur incertus. . . . Hæc singula improvidam mortalitatem involvunt, &c.*

SATIRA

SATIRA XI.

INTERPRETATIO.

SI Atticus epuletur egregiè splendidus existimatur; si Rutilus, vecors: Ecquid etenim solutiore plebis risu carpitur, quàm inops Apicius? Singula convivia, balnea, conventicula, totum amphitheatrum de Rutilo loquuntur. *Quippe cum artus robusti & juveniles cassidi pares sunt, & quandiu fervent sanguine, properat ad excipiendas regulas ac præcepta imperiosa gladiatorum magistri, non jubente certe, verum neque vetante Tribuno. Prætereà cernis plurimos, quos ad ipsum macelli ostium opperiri consuevit creditor frequenter deceptus: & queis vitæ* ducendæ *ratio dumtaxat in palato consistit.*

ATticus eximiè si cœnat, lautus habetur,
Si Rutilus, demens: quid enim majore cachinno
Excipitur vulgi, quàm pauper Apicius? Omnis
Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum
De Rutilo. Nam dum valida, ac juvenilia membra
Sufficiunt galeæ, dumque ardens sanguine fertur
Non cogente quidem, sed nec prohibente Tribuno
Scripturus leges, & regia verba lanistæ.
Multos porrò vides, quos sæpè elusus ad ipsum
Creditor introïtum solet expectare macelli, 10
Et quibus in solo vivendi causa palato est.

ANNOTATIONES.

1 *Atticus eximiè.*] Hac Satira frugalitas commendatur, luxus damnatur, præsertim in iis quorum tenues facultates id non ferunt.

Atticus.] Nobilis ac dives aliquis, ut Pomponius ille Ciceroni familiaris, cui ex Atheniensi secessu & lepore Attici cognomen factum.

Lautus habetur, &c.] In opulento profusio in conviviis, lautitia est; at dementia est, si velit inops sumptus pariter facere.

2 *Rutilus.*] Quispiam factus pauper e luxu.

3 *Apicius.*] Homo luxuriosus Apicio similis. Vide Sat. 4. v. 23.

Omnis convictus, &c.] De Rutilo per gulam ad egestatem redacto fabulantur omnes passim in conviviis, balneis, &c.

4 *Stationes.*] Porticus, seu loca in Romano foro, in quibus homines ad colloquendum conveniebant, & consistebant. Valer. Maxim. l. 2. cap. 2. *Senatus,* inquit, *assiduam stationem peragebat eo loci, qui hodieque Senaculum appellatur: nec expectabat ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam veniebat.* Plinius Epist. *Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendo fabulas conterunt.* Gell. lib. 13. cap. 13. refert, quæsitum in plerisque Romæ stationibus Jus publice docentium, an, &c. Turneb. l. 1. c. 17. suspicatur hic intelligi oportere municipiorum stationes, quæ erant in foro Romano, quarum meminit Plin. l. 16. c. 44. Verum quaslibet Romæ stationes & confabulationes a Juvenale significari satis apparet.

Omne theatrum.] Omnes qui ad spectacul[a] & ludos conveniunt & astant.

5 *De Rutilo.*] Qui devoratis bonis, ut victum deinceps habeat, gladiatoriam exercet, adigente quidem inopia, non autem ullo Nerone au[t] Tyranno, ut olim. Vide Sat. 2. ad v. 143. & seq. Item Sat. 8. ad v. 193. & ibid. Annot.

7 *Nec prohibente Tribuno.*] Tribunum obite[r] taxat, qui ejusmodi urbis dedecora debuisse impedire. Ex locis mox citatis.

8 *Scripturus leges.*] Tractandorum armorum rationem ut ediscat; an etiam ut trada[t] artis jam peritus? Sueton. Jul. Cæs. cap. 26. *Tirones,* inquit, *neque in ludo, neque per lanistas sed in domibus per Equites Romanos, a[c] etiam per Senatores armorum peritos erudiebat precibus enitens, ut disciplinam singulorum susciperent, ipsique dictata exercentibus darent.*

Regia verba.] Superba, imperantia: urge percute, attolle, declina, &c.

9 *Multos porrò vides, &c.*] Obæratos, qu[i] gulæ nihilominus indulgent, atque e credit[a] sibi pecunia dapes lautas emunt etiam car[o] pretio.

Ad ipsum creditor introïtum, &c.] Creditor alibi elusus scit debitorem luxuriosum certe inveniri ad macellum & forum, ubi lauti emuntur obsonia. Illic igitur expectat, ut ab eo fœnus exigat.

11 *Quibus in solo, &c.*] Qui vivunt u[t] edant, quorum Deus venter est.

Egregiu[s]

Egregiùs cœnat meliusque miserrimus horum,
Et cito casurus jam perlucente ruinâ.
Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus: interius si 15
Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.
Ergo haud difficile est perituram arcessere summam
Lancibus oppositis, vel matris imagine fractâ,
Et quadringentis nummis condire gulosum
Fictile: sic veniunt ad miscellanea ludî. 20
Refert ergo quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
Luxuria est, in Ventidio laudabile nomen
Sumit, & à censu famam trahit. Illum ego jure
Despiciam, qui sit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libyâ sit montibus: hic tamen idem
Ignoret quantum ferrata distet ab arca 26

Istorum pauperrimus, ac brevi ruiturus casu jam apparente lautius ac splendidius epulatur. Interim gustatus investigant in cunctis elementis, nunquam valore menti obicem ponente. Si intus perspicias, ea plus delectant quæ carius comparantur. Itaq; non est arduum contrahere pecuniam absumendam, depositis catinis, aut effigie parentis mutilata; & voracem testam infercire nummis quadringentis. Ita histriones accedunt ad miscellanea. Interest igitur quisnam ea ipsa arcessat. Etenim in Rutilo luxus est: in Ventidio decus honestum accipit, & commendationem ab opibus depromit. Ego hunc merito aspernabor, qui novit quam Atlas extet altior universis Africæ montibus; is nihilominus ipse nesciat, quam loculus differat à capsa ferro instructa.

ANNOTATIONES.

12 *Egregiùs.*] Comparativ. magis egregie. Sic etiam Lucret. lib. 4.

Nam nihil egregius, quam res secernere opertas A dubiis.

13 *Perlucente ruinâ.*] Metaphora à rimoso pariete vel ædificio.

14 *Gustus elementa per omnia quærunt.*] Undique accersunt quo delicati palati fastidio satisfaciant.

Elementa per omnia.] Ex aëre volucres, ex aquis pisces, e terra feras, boletos, tubera, omnia exquisiti saporis exquirunt.

15 *Nunquam animo pretiis obstantibus.*] Nedum caritas obstet & desiderium minuat, quin potius auget semper & magis oblectat.

17 *Ergo haud difficile, &c.*] Quandoquidem ea quæ pluris emuntur obsonia, hoc magis appetunt gulosi illi; hinc ut ea mercentur nihil putant difficile; sive oppignoranda sit supellex & contrahendum æs alienum, sive distrahenda matris effigies.

Perituram arcessere summam.] Pignoribus datis, à creditoribus sumere pecuniam luxu, disperdendam.

18 *Lancibus oppositis.*] Supellectilibus in pignus positis.

Matris imagine fractâ.] *Quæ in auro vel argento picta*, inquit vetus Schol. *fractâ* vel casu & vetustate; vel data opera, ut sine pudore vendi queant partes atque fragmenta.

19 *Quadringentis nummis condire.*] Toto censu Equestri, magno pretio cibos exquisitos parare.

Gulosum fictile.] Ferculum inopi guloso expetitum emptumq; conditum vero in lance fictili, quoniam argentea vasa pignori sunt oppositi.

20 *Sic veniunt ad miscellanea ludî.*] Sic nempe homines aliàs ingenui, & olim patrimonium sat amplum adepti, postquam illud male dilapidaverunt, ludiones fieri coguntur.

Miscellanea.] Vel miscellos ludos, quales à Caligula editos Lugduni in Gallia, meminit Sueton. Calig. cap. 20. vel cum veteri Schol. & aliis intellige gladiatorium cibum e variis mixtum ferculis. Gel. l. 20. c. 11. variam & miscellam & quasi confusaneam doctrinam atque historiam appellat, quæ variis est rebus commixta.

Ludi.] Pro ludii, id est Ludiones.

21 *Quis hæc eadem paret.*] An pauper, ut Rutilus, an dives, ut Ventidius, in quo quidem luxus liberalitatis famam inducit.

22 *Ventidio.*] De eo jam Sat. 7. v. 199. Vide ibid. Annot. Alii accipiunt Ventidium Cumanum Galilæorum nationi præfectum, de quo Tacit. lib. 12. Annal.

24 *Atlas.*] Mons Africæ maximus ab ora Oceani Atlantici perpetuum extendens jugum ad Barcæ desertum versus Orientem. Dictus ab Atlante rege siderum perito, quem proinde Cœlum humeris tulisse fabulantur.

25 *Libyâ.*] Sic vocata Græcis Africa. Alias pro hujus parte sumitur, quæ continetur intra Æthiopiam ad ortum, & mare Atlanticum ad Occidentem.

Idem ignoret quantum, &c.] In variis eruditus & sapiens, at stultus ac demens in sumptu & luxu: ignoret discrimen ingentis arcæ divitum nummis plenæ, & sacculi pauperum in quo pauci denarii: & pro utriusque mensura sumptus faciendos.

26 *Ferrata arca.*] Qualem habent vulgo divites, & habebant in foro Romani Proceres, ut Sat. 10. notavimus ad v. 25.

Sacculus. E cœlo descendit γνῶθι σεαυτὸν,
Figendum & memori tractandum pectore, sive
Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatus
Esse velis. Nec enim loricam poscit Achillis 30
Thersites, in qua se traducebat Ulysses
Ancipitem. Seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas, te consule, dic tibi quis sis:
Orator vehemens, an Curtius, an Matho. Buccæ
Noscenda est mensura tuæ; spectandaq; rebus 35
In summis, minimis; etiam cum piscis emetur.
Nec mullum cupias, cum sit tibi gobio tantum
In loculis: quis enim te, deficiente crumena,
Et crescente gula, manet exitus; ære paterno,
Ac rebus mersis in ventrem, fœnoris, atque 40
Argenti gravis, & pecorum, agrorumq; capacem?
Talibus à dominis post cuncta novissimus exit
Annulus, & digito mendicat Pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum
Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus. 45

E cœlo defluxit illud *γνῶθι σεαυτὸν, animo fideli inurendum & revolvendum, seu connubium expetas, seu cupias esse particeps sanctæ curiæ. Enimverò neque Thersites optat Achillis thoracem, in quo se Ulysses dubium exhibebat. Sive tu causam tueri vis ingenti periculo, teipsum interroga, aperi tibi qualis sis, an causidicus acer, utrum Curtius, utrum Matho: oris tui modulus est intelligendus & considerandus in negotiis maximis & infimis, etiam quando piscem mercabere; neque mullum expetas, quando in pera gobionis* pretium *duntaxat habueris. Nam loculis exhaustis & voracitate auctâ, quisnam te finis exspectat, postquam patrimonium & facultates ingesseris in alvum usuræ & argenti rudis, & gregum & prædiorum voracem? A dominis ejusmodi post omnia ultimus abit annulus, atque digito spoliato Pollio stipem rogat. Neque præcoces favillæ, neque mors luxui molesta* sunt, *verum senecta plus* quam *mors timetur.*

ANNOTATIONES.

27 *Cælo descendit, &c.*] Diog. Laërt. lib. 1. affirmat illud, *Nosce teipsum*, Thaletis esse Milesii, & à Chilone postea usurpatum. Cic. Tusc. 1. n. 52. Apollinis præceptum monet, ut se quisque noscat: *Quod nisi divinum esset*, inquit, *non esset hoc acrioris ejusdam animi præceptum sic ut tributum Deo sit.* Plin. lib. 7. cap. 32. *Oraculorum*, inquit, *societatem dedere mortales Chiloni Lacedæmonio, tria ejus præcepta Delphis consecrando aureis literis.*

Γνῶθι σεαυτὸν.] *Nosce teipsum.* Cic. lib. 3. ad Q. fratrem, Epist. 6. *Præceptum illud* inquit, *noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus.* Vid. Tusc. cit. item Pers. Sat 4. v. ult.

29 *In parte Senatus.*] Senator esse velis, Judex, Magistratus.

30 *Nec enim loricam poscit Achillis Thersites.*] Thersites haud ita est immemor suæ tenuitatis, ut idem appetat quod Ulysses, aut Ajax: quorum de armis Achillis mortui contentionem vide apud Ovid Metam. 13.

31 *Thersites.*] Homo inglorius & parvi nominis apud Græcos, de quo jam Sat. 8. ad v. 269.

In qua se traducebat Ulysses ancipitem.] In cujus loricæ petitione adversus Ajacem, Ulysses ipse metuebat sibi, ne non obtineret.

34 *Curtius.*] Montanus, orator mediocris, valde tamen jactabundus, De eo Sat. 4. ad vers. 107. Annot. Vide.

Matho.] Causidicus infimæ notæ, de qu[o] Satir. 1. v. 32.

Buccæ.] Facundiæ tuæ modum noris, si [sis] orator: quisquis autem fueris, ex crumen[æ] modulo, buccæ & gulæ tuæ modum [pon]...

37 *Mullum.*] Piscem pretiosum. De qu[o] vide Sat. 4. v. 15. & Sat. 5. v. 92.

Gobio.] Vilis pisciculus.

41 *Argenti gravis.*] Non facti, aut signat[i], quod est adhuc in massa. Vide Cœl. Rhodi[g.] lib. 10. cap. 2.

42 *Talibus à dominis, &c.*] Decoctores il[li] post alia tandem oppignorant aut vendu[nt] annulum suæ notam nobilitatis.

43 *Pollio.*] Nobilis helluator: an vero Carv[i]lius ille Pollio, qui prodigi & sagacis ad luxuri[æ] instrumenta ingenii, quiq; testitudinum put[a]mina secare in laminas, lectosq; & repositor[ia] his vestire instituit, ut ait Plin. lib. 9. cap. 1[1].

Digito nudo.] Nec enim Equestrem dign[i]tatem ejusq; insigne annulum servabat, n[am] qui censum Equestrem retinebat, nimiru[m] quadringenta sestertium millia: at ille bo[na] decoxerat.

44 *Non præmaturi cineres, &c.*] Non metu[u]nt luxuriosi illi mortem sibi, vel graves mo[r]bos creare per helluationes: sed timent sen[ecti]um, in quo propter inopiam aut ægritudin[em] non licet amplius luxuriari.

Hi plerumque gradus; conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur. Inde ubi paullum
Nescio quid superest, & pallet fœnoris auctor,
Qui vertêre solum, Baias, & ad Ostia currunt.
Cedere namque foro jam non tibi deterius, quam
Esquilias a ferventi migrare Suburrâ. 51
Ille dolor solus patriam fugientibus, illa
Mœstitia est, caruisse anno Circensibus uno.
Sanguinis in facie non hæret gutta; morantur
Pauci ridiculum, & fugientem ex urbe pudorem.
Experiere hodie numquid pulcherrima dictu, 56
Persice, non præstem vita, nec moribus, & re;
Sed laudem siliquas occultus ganeo, pultes
Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.

Isti gradus ut plurimum: Pecunia Romæ accepta à creditoribus, *atq; præsentibus dominis absumitur: dein cum nescio quid parvum restat, atque expallescit usuræ possessor,* tum *qui terram mutavere, properant Baias & ad Ostia. Forum enim deserere, nunc tibi haud pejus, quam ex ardenti Suburra* ad *Esquilias transire. Is mœror, ea tristitia dumtaxat patriâ cedentibus inhæret, anno uno Circensibus privari.* Cæterùm *in vultu non manet stilla sanguinis: neque multi retinent verecundiam risu dignam, atque è civitate recedentem.* O *Persice, hodie periculum facies, utrum præclara memoratu non exequar, vivendi* ratione, *neque moribus, neque factis: siliquas autem commendem* ego *helluo absconditus,* & *pultem servo cæteris præsentibus, in auricula verò placentas jubeam.*

ANNOTATIONES.

46 *Hi plerumque gradus.*] Per quos isti devenire solent ad rerum omnium inopiam. 1. Pecuniam fœnore accipiunt. 2. Hanc in ipsa urbe coram fœneratoribus in luxuriam effundunt. 3. Solum vertunt.

47 *Coram dominis.*] Fœnoris & crediti dominis, atque auctoribus.

48 *Pallet.*] Ne fœnus & creditum perdat, jam timet.

49 *Qui vertêre solum.*] Patria cedentes in aliam regionem abeunt exulatum, & quidem festinanter, ne à creditoribus comprehendantur.

Baias.] Urbem Campaniæ maritimam, de qua vide Sat. 3. v. 4.

Ostia.] Ad Ostia à Tiberina, ibi fortè navem conscensuri fugiunt. Namque ibi portus ad ostium Tiberis fluminis cum adversa urbe pridem celebri ab Anco Martio condita. Legunt quidam, *ostrea*, ut sit sensus, inopes illos conferre se Baias ad piscationem ostreorum.

50 *Cedere namque foro, &c.*] Non comparere in urbe ob æs alienum, non magis ignominiosum jam putatur, quàm ab uno vico in alium migrare.

51 *Esquilias à ferventi, &c.*] Ab æstuosa urbis regione in frigidiorem. Nam & editior is locus, & gelidas vocavit Esquilias, Sat. 5. v. 78. Vide & Sat. 3. v. 71.

Ferventi.] Seu ob situm, seu ob majorem populi frequentiam.

Suburrâ.] Vid. Sat. 3. v. 5. Annot.

52 *Ille dolor, &c.*] Illis decoctoribus nullus jam pudor: unus autem dolor superest, carere Circensibus.

53 *Circensibus.*] Vide Sat. 3. v. 223. & Satir. 10. v. 80. atque ibid. Annot.

54 *Sanguinis in facie, &c.*] Pudoris nihil restat, vestigium nullum. Vide Sat. 10. v. 301. & Annot.

Morantur pauci, &c.] Pauci conantur retinere pudorem, qui jam urbem deserit ac fugit, ubi etiam ridiculus multis existimatur. Sic orbe jam facinoroso cessisse & ad Superos evolâsse dicitur Astræa, ejusque pariter soror Pudicitia, Sat. 6. v. 19.

56 *Numquid pulcherrima dictu, &c.*] Utrum verbis tantùm frugalitatem extollam, quàm re non teneam, sed, ut alii, gulæ serviam & ventri.

57 *Persice.*] Persicus amicus Juvenalis, cui & hanc inscripsit Satiram.

58 *Siliquas.*] Cibum rudiorem, tenuem victum, legumina, quorum involucrum siliqua dicitur. Vide Pers. Sat. 3. v. 55.

Occultus ganeò.] Clàm popinas frequentans. Ganeum subterraneus locus est, ex Fest.

Pultes.] Parabiles & vulgares cibos. Vide Sat. 7. v. 185. & Pers. Sat. 6. v. 40. atque ibid. Annot.

59 *Coram aliis.*] Ut frugalis existimer.

Dictem puero, sed, &c.] Dum quis adest pultes imperem famulo, & quidem palàm, ut statim in aurem & clàm insusurrans jubeam ut placentas coquat mihi cœnaturo.

Placentas.] Dulciaria; delicata fercula. Placentæ fiebant è farina siliginea, alica, caseo, melle. Martial. lib. 7. Epig. 19. dulces placentas vocat.

Etenim quandoquidem pollicitus es epulari mecum, ero tibi velut *Evander*; *accedes Tirynthius, vel hospes eo inferior, idem nihilominus Superis etiam sanguine conjunctus, hic undis, ille igne ad cœlum translatus. Jam ausculta dapes nullis macellis paratas. E Tiburis campo prodibet hœdus* parvus *opimus, atq; omni grege tenerior, ignarus graminis,* quique *nondum tentavit carpere surculos inferiorum salicum, qui plus lactis quam sanguinis continet: tum corrudæ è montibus, quas villica collegit dimisso fuso: deinde ova ingentia & è stramine circumvoluto fervida præsto sunt cum ipsis parientibus:* quin *& botri* per *anni partem custoditi sicuti in palmite constiterant: posteà pyra Signina atque Syria:* & *ex iisdem canistris poma novi odoris* cum *Picenis certantia: tibi* vero *minime timenda, posteaquam ejecere autumnum hyeme arefactum & discrimina succi non cocti.*

Nam, cum sis conviva mihi promissus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo 61
Hospes, & ipse tamen contingens sanguine cœlum;
Alter aquis, alter flammis ad sidera missus.
Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguissimus agro 65
Hœdulus, & toto grege mollior, inscius herbæ,
Nec dum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet quam sanguinis; & montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.
Grandia præterea, tortoque calentia fœno 70
Ova adsunt ipsis cum matribus, & servatæ
Parte anni, qualis fuerant in vitibus uvæ:
Signinum Syriumque pyrum: de corbibus îsdem
Æmula Picenis, & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam 75
Autumnum, & crudi posuere pericula succi.

ANNOTATIONES.

60 *Habebis Evandrum.*] O Persice, me frugalem habebis hospitem, sicut olim Evandrum Hercules & Æneas habuere, cum ab eo tenui mensa excepti sunt. Ex Æneid. 8.

Tum res inopes Evandrus habebat.

61 *Evandrum.*] Hic Arcadiæ primo Rex, deinde venit in Italiam, & pulsis Aboriginibus ibi regnabit, ubi Roma subinde condita est.

Venies Tirynthius.] Ut Hercules, cujus patria dicitur fuisse Tiryus vel Tyrintha urbs Peloponnesi prope Argos.

Minor illo hospes.] Æneas Hercule minor ætate, fama, rebus gestis.

62 *Et ipse tamen contingens sanguine cœlum.*] Ut enim filius Jovis Hercules, sic Æneas Veneris.

63 *Alter aquis.*] *Æneas in Numidium fontem lapsus creditur consecratus,* inquit vetus Schol. Dionys. Halicarn. lib. 1. hæc scribit: *Commisso acri prælio, multisque utrimque cæsis, Æneæ corpus nusquam apparuit: alii in Deos translatum putârunt, alii mersum fluvio, juxta quem prælium fuerat, Latini templum Æneæ condiderunt, cum Inscriptione, Jovi Indigeti, seu Patri Divo Terrestri, qui fluvii Numidii undas gubernat.*

Alter flammis.] Hercules, qui cum induisset vestem venenatam sibi à Detanira missam, ardore correptus, & doloris impatiens, accensa pyra in Oita monte seipsum combussit. Vide Ovid. Metamorph. 9. Senec. Trag. Hercul. Oëtæum, &c.

64 *Fercula.*] Quæ tibi apponere statui.

Nullis ornata macellis.] Non empta, vel è macello & foro petita.

65. *Tiburtino.*] Vide Sat. 3. v. 192.

66 *Inscius herbæ.*] Materno adhuc lacte victitans, nondum herbam delibavit.

68 *Montani asparagi.*] Silvestres & è monte, non ex horto, in quo delicatiores educantur.

70 *Tortoque calentia fœno.*] Recentia è nido qui torto fœno conflatus: vel calentia è fœno in quo involuta apportantur. Ut Martial.

Sed tuta fœno cursor ova portabat.

71 *Cum matribus.*] Cum ipsis gallinis.

73 *Signinum.*] A Signia Latii oppido dicta pyra, quæ alii à colore testacea appellant, inquit Plin. lib. 15. cap. 15. Hæc commendat Cornel. Cels. lib. 2. cap. 24.

Syrium.] Pyra primum è Syria allata; quæ eadem esse cum Tarentinis quidam affirmant Vide Colum. lib. 10. cap. 5. Macrob. l. 3. c. 19 Plin. cit.

De corbibus îsdem.] Omnia promiscue, quo simplicitatem notat.

74 *Æmula Picenis.*] Tam bona quam quæ celebrantur ex agro Piceno, qui hodie continet partem Marchiæ Anconitanæ, & Apruti interioris. Horat. Lib. 2. Sat. 4.

Picenis cedunt pomis Tiburtia succo,
Nam facie præstant.

75 *Siccatum frigore postquam, &c.*] Cum per frigus & hyemem siccatus fuerit crudus humor, quem autumno recentia habebant.

Hæc

Hæc olim noſtri jam luxurioſa ſenatus
Cœna fuit. Curius parvo quæ legerat horto
Ipſe focis brevibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squallidus in magna faſtidit compede foſſor, 80
Qui meminit, calidæ ſapiat quid vulva popinæ.
Sicci terga ſuis rara pendentia crate
Moris erat quondam feſtis ſervare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente nova, ſi quam dabat hoſtia, carne. 85
Cognatorum aliquis titulo ter Conſulis, atque
Caſtrorum imperiis, & Dictatoris honore
Functus ad has epulas ſolito maturiùs ibat,
Erectum domito referens à monte ligonem.
Cum tremerent autem Fabios, durumq; Catonem
Et Scauros, & Fabricios, poſtremo ſeveros 91
Cenſoris mores etiam collega timeret,

Iſta pridem fuit Senatus noſtri cœna tum ſumptuoſa. Curius quas tenui hortulo ipſe herbas collegerat, parvo camino adhibebat, quas modò contemnit ſordidus foſſor in amplo ergaſtulo, qui recordatur qualis ſapor vulvæ in taberna ferventi. Erat olim conſuetudo feſtis diebus cuſtodire dorſa porci arefacti ſuſpenſa crate non denſâ, & ſuccidiam in *natali apponere conſanguineis, additâ recenti carne, ſi aliquam victima ſuppeditaret. Affinium quiſpiam inſignitur tertio Conſulatu, & Caſtrorum Præfectura ac Dictatoris dignitate perfunctus, ad eam cœnam pergebat citius* quam *ſuetum* erat *ſublatum* humeris *bipalium reportans è ſubacto colle. At quando formidabant Fabios, & ſeverum Catonem, & Scauros, & Fabricios, denique* cum *auſteros mores Cenſoris ipſe collega metueret,*

ANNOTATIONES.

77 *Jam luxurioſa.*] Præ hominibus ac Romanis prioribus, qui frugibus tantum ac herbis veſcebantur.

78 *Curius.*] Dentatus, de quo vide Annot. Sat. 2. verſ. 3.

80 *In magna faſtidit compede.*] Catena longiore vinctus, in agro opus faciens, Plin. l. 18. c. 3. *Agriculturam,* inquit, *vincti pedes, damnatæ manus, inſcripti vultus exercent.*

Faſtidit.] Vide Sat. 6. Perſii ad v. 40.

81 *Vulva popinæ.*] Vulva porcæ in popina præparata. Hanc in deliciis fuiſſe indicat Plin. lib. 8. cap. 51. & lib. 11. cap. 37. *Vulva primiparæ ſuis optima,* inquit: teſtatur & Horat. Lib. 1. Epiſt. 15.

Nil vulvâ pulcrius amplâ.

Martial. Lib. 13. Epigram. 56.

Ne materna gravi de ſue vulva capit.

82 *Sicci terga ſuis.*] Ad ventum fumumque exſiccati & Salſi, proptereaque expoſiti in crate lignea rariore, & aëri magis pervia.

Pendentia.] Varro 2. de Re Ruſtica. cap. 4. *Quis non audierit patres noſtros dicere, ignavum & ſumptuoſum eſſe, qui ſuccidiam in cranario ſuſpenderet potius ab laniario, quam ex domeſtico fundo?*

84 *Natalitium.*] Die natalitia, quam Veteres epulis celebrabant.

Lardum.] Suillam carnem ſalitam, quam dici lardum, quaſi large aridum, auctor eſt Macrob. lib. 7. cap. 12

85 *Si quam dabat hoſtia.*] Quam vel immolaſſent ipſi, vel, à Magiſtratibus immolatam emiſſent. Nam *mactatarum ab his hoſtiarum exta ad Quæſtores ærarii delata venibant; ſacrificiiſque Populi Romani tum Deorum immortalium cultus, tum etiam continentia inerat:* inquit, Valer. Max. lib. 2. cap. 2.

88 *Ad has epulas.*] Velut inſolitas & lautiores apparatus.

Solito maturiùs.] Ante horam nonam, qua mos erat cœnare, & epulari.

89 *Referens à monte ligonem.*] Poſt opus ruſticum in agro montano. De Fabio dictum alibi, Plin. lib. 16. cap. ultimo: *Durant,* inquir, *in Linternino Africani prioris manu ſatæ olivæ; item myrtus eodem loco conſpicuæ magnitudinis.*

90 *Cum tremerent, &c.*] Quandiu Roma timuit Cenſores luxum prohibentes luxurioſoſque mulctantes, tamdiu victus & ſupellex ſimplices fuere.

Fabios.] De his vide Sat. 2. v. 46. & Sat. 6. v. 266.

Catonem.] Vide Sat. 2. v. 40.

91 *Scauros.*] Sat. 2. v. 35.

Fabricios.] Vide Sat. 9. v. 142.

92 *Collega timeret.*] Intelligendus hic Fabricius Cenſor in Cenſura Maximi nomen adeptus, qui luxuriam reipublicæ damnans, à collega Publ. Decio poſtulavit, ut vel ipſe mores hominum emendaret priorum Cenſorum negligentia perditor, aut pateretur ſe revocare priſtinum civitatis ſtatum: quorum ſi neutrum faceret, minatur abdicaturum ſe eum Magiſtratu. Decius ergo exterritus conſenſit, ut quemadmodum vellet Fabricius Rempublicam adminiſtraret. Vetu Schol.

Nemo inter curas, & feria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarum Trojugenis factura ac nobile fulcrum: 95
Sed nudo latere, & parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput ostendebat aselli,
Ad quod lascivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque supellex.
Tunc rudis, & Graias mirari nescius artes, 100
Urbibus eversis, prædarum in parte reperta,
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Ut phaleris gauderet equus, cælataque cassis
Romuleæ simulacra feræ mansuescere jussæ
Imperii fato, & geminos sub rupe Quirinos, 105
Ac nudam effigiem clypeo fulgentis & hasta,
Pendentisque Dei perituro ostenderet hosti.
Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.

tum nullus putavit numerandum inter sollicitudines & res graves, quæ testudo naret in aquis Oceani, Trojanis conflatura splendidum & illustre sustentamentum: sed lateribus denudatis ac thoris exiguis frons ænea exhibebat turpe caput asini coronati, circa quod nutriti rure pueri jocos lasciviebant. Itaque tales erant *epulæ, quales ædes & supellectilia. Tum miles imperitus & ignorans admirari Græcorum industriam, dirutis civitatibus in acquisita parte spoliorum, rumpebat vasa illustrium opificum, ut equus haberet phaleras, atque galea insculpta hosti morituro exhiberet effigiem belluæ Romuli, volente Imperii sorte, mitescentis; & binos Quirinos sub saxo; & nudum simulacrum Divi suspensi scuto & lanceâ renitentis. Quicquid erat argenti, in armis tantum lucebat.*

ANNOTATIONES.

94 *Qualis in Oceani.*] Nemo sollicitus erat quam grandes in Indico Oceano testudines invenirentur, ubi *singularum superficie habitabiles casæ teguntur, atq; inter Insulas Rubri maris his navigant cimbis:* ut loquitur Pl. l. 9. c. 10.

Testudo nataret.] *Testudinum aliæ terrestres, aliæ marinæ, &c. Victus geminus in aquis, terraque; & effectus pari honore habendi, vel propter excellens in usu pretium, naturæque proprietatem.* Plin. lib. 32. cap. 4.

95 *Trojugenis.*] Romanis proceribus, qui se jactant à Trojanis oriundos.

Factura ac nobile fulcrum.] Usui futura ad exornandum spondæ fulcrum putaminibus in laminas lectis: ex Plin. ante cit. ad vocem *Pollio*, v. 43. hujus Satiræ. Apul. Metamorph. 10. *Distternebatur lectus Indicâ testudine pellucidus, plumeâ congerie tumidus, veste sericâ floridus.* Martial. lib. 12. Epig. 67.

Gemmantes primâ fulgent testudine lecti.

96 *Nudo latere.*] Vel sine fulcro, vel sine ornato, sola fronte lecti ære munita.

Frons ærea.] Lecti pars anterior ærea.

97 *Vile coronati caput ostendebat aselli.*] Vel effigiem capitis asinini ostendebat: vel significatur, veteres illos ad cœnam discumbere solitos in ipsis agris, ad quorum limites, ex Hetruscorum disciplina, suspendebatur asini caput, nudatum cute, sertis coronatum ad arcenda, ut credebant, agrorum incommoda. Itaque è mensa lectisq; discubitoriis videri ostendique poterat asininum illud caput, circa quod ludere consueverant pueri rure educati. Scoppa collect. c. 27. Columel.

Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur asellæ Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.

100 *Tunc rudis, &c.*] Tunc miles ignorans pretium vasorum eximii operis per Græcos artifices elaboratorum, ea temere frangebat, ad faciendas equo phaleras.

Graias artes.] A Græcis luxus Romam invectus. Hinc Sat. 3. v. 60. dixit,

Non possum ferre Quirites, Græcam urbem.

101 *Urbibus eversis.*] In direptione urbium, & prædæ parte, quam nactus erat.

102 *Magnorum artificum.*] Ut Phidiæ, Praxitelis, Myronis, &c.

103 *Phaleris.*] E fractis poculis: ut mox dictum est.

Cælataque cassis.] Item ad cælandam in casside effigiem lupæ quæ Remum ac Romulum fratres geminos aluerat, &c.

105 *Sub rupe.*] Ubi expositi fuerant, vel ubi fluitantem Tiberi alveum, in quem abjecti pueri illi, tenuis in sicco aqua destituit; in proxima alluvie ad Ficum Ruminalem: ubi & lupa summissas infantibus mammas adeò mitis præbuit. Tit. Liv. l. 1. c. 4. Vide & Dionys. Halicarn. lib. 1. Florum, &c.

106 *Fulgentis.*] Alii legunt, *venientis*, ad Rheam nempe Silviam Remi ac Romuli parentem è Matre.

107 *Pendentisque Dei.*] Simulacri Martis sive in clypeo effcti, adeóque pendentis ex humero sinistro, ut fit; sive extantis in summa casside, quibus portentosis imaginibus miles Romanus hostem in bello territaret, ac invicto cedere Imperio cogeret. Sunt qui legant, *perdentis*, cui respondet, inquiunt, vox sequens *perituro*.

108 *In armis.*] Non in suppellectili, aut vestimentis, ut nunc.

Ponebant

Ponebant igitur Tuſco farrata catino
Omnia tunc; quibus invideas, ſi lividulus ſis. 110
Templorum quoque majeſtas præſentior, & vox
Nocte fere media, mediamque audita per urbem,
Littore ab oceani Gallis venientibus, & Diis
Officium vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præſtare ſolebat 115
Fictilis, & nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas, noſtraque ex arbore menſas
Tempora viderunt; hos lignum ſtabat in uſus
Annoſam ſi forte nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas, 120
Nil rhombus, nil dama ſapit; putere videntur
Unguenta, atque roſæ, latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu,

Tum ergo pultes cunctas apponebant in patina Truſca, quibus invideres ſi fores tantulum invidus. Fanorum etiam Numen propius aderat: noſque iſtis admonuit vox nocte prope media, & in media civitate exaudita, cum accederent Galli ab Oceani ripa, Numinibus quoque munus fatidicorum implentibus. Jupiter teſtaceus, necdum ullo pollutus auro conſueverat eam gerere ſollicitudinem rationum Latii. Ætas iſta conſpexit menſas apud nos, & ex arbore noſtra exortas. Ad hanc utilitatem ſerviebat lignum, quando Eurus caſu vetuſtam nucem deturbaverat. Jam verò nullas opulenti delicias epulando captant: *nil rhombus, nil dama ſaporis* habet: *fœtere creduntur unguenta & roſæ, niſi amplos orbes portat ingens ebur, altuſque pardus grandi rictu,*

ANNOTATIONES.

109 *Tuſco catino.*] Fictili ex Etruria. Vide Sat. 2. Perſ. v. 60.

Farrata.] Cibos e farre, pultem, quæ fiebat e mixta frumenti & fabarum vel hordei farina, diutiſſime veteribus uſitatam, ut notavimus alibi.

110 *Quibus invideas.*] Invidere poſſes iſti veterum parſimoniæ & frugalitati, qua contenti beatique vivebant.

111 *Templorum quoque majeſtas præſentior.*] Tum Dii magis erant propitii, cum minus luxurioſi homines.

Vox nocte fere media.] Tit. Liv. lib. 5. c. 32. *Eodem*, inquit, *anno M. Ceditius de plebe nuntiavit Tribunis ſe in nova via, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ, vocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana, quæ Magiſtratibus dici juberet, Gallos adventare, &c.* Et cap. 50. ejuſdem Libri ſic habet: *Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita, neglectaq; eſſet, mentio illata, juſſumq; templum in nova via Aio Locutio fieri.*

113 *Littore ab oceani Gallis venientibus.*] Legunt alii; *ab occiduo*; alii, *ab oceano*, quam lectionem aſſerit Lipſ. Epiſt. Quæſt lib. 4. Epiſt. 25. Liv. cit. lib. cap. 37. *Inaudito*, inquit, *hoſte ab oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente, &c.*

Gallis venientibus.] De Gallorum in Italiam tranſitu vide Tit. Liv. cit. cap. 33. & ſeq. *Eam*, inquit, *gentem traditur dulcedine frugum maximèque vini novi tum voluptate captam Alpes tranſiſſe, &c.*

Diis officium vatis peragentibus.] Prænuntiantibus impendentia mala, ut iis obviam iretur. Vide Cœl. Rhod. lib. 7. cap. 29.

116 *Fictilis Jupiter.*] Seneca ad Lucil. *Cogita Deos, cum propitii eſſent, fictiles fuiſſe.* Plin. lib. 35. c. 12. Fictilem Jovis effigiem juſſu Tarquinii Priſci elaboratam in Capitolio dedicandum refert, additque: *Hæ enim tum imagines Deum erant laudatiſſimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant, &c.*

Nullo violatus auro.] Plin. mox citat. *Durant*, inquit, *in pleriſque locis etiam nunc fictilia iſta ſimulacra: faſtigia quoque templorum mira cælatura, & arte ævique firmitate certiora auro, certè innocentiora.* Vide Sat. 3. verſ. 20.

117 *Illa domi natas, &c.*] Menſæ pridem fiebant e lignis vulgaribus, nec e citro vel cupreſſo factæ longe petebantur.

119 *Eurus.*] Ventus ab Ortu flans, ſæpius vehemens.

121 *Rhombus.*] Piſcis exquiſitus, de quo multa Sat. 4. v. 39. & ſeq.

Dama.] Silveſtris capra. Plin. l. 8. cap. 53.

122. *Unguenta.*] Quibus poſt balnea utebantur.

Roſæ.] His convivæ coronabantur. Horatius Lib. 1. Ode 5, & 38, &c.

Niſi ſuſtinet orbes grande ebur.] Niſi ingentis menſæ rotundæ pes altus ſit ex ebore in formam pardi hianti ore ſculptus.

Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus, 125
Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu,
Jam nimios, capitique graves. Hinc surgit orexis
Hinc stomacho bilis. Nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo superbum
Convivam caveo, qui me sibi comparat, & res 130
Despicit exiguas, adeo nulla uncia nobis
Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac
Materia: quin ipsa manubria cultellorum
Ossea: non tamen his ulla unquam obsonia fiunt

ex eis dentibus quos Romam *transfert Janua Syenes, & agiles Mauri, & Indus Mauro nigrior, quosque obduxit fera silvæ Nabathææ jam grandiores, & capiti onerosos. Inde nascitur appetentia, inde bilis stomacho. His enim argenteum fulcrum* videtur id *quod annulus ferreus in digito. Arrogantem igitur evito convivam, qui me sibi confert, res; parvas contemnit. Enimverò ne unam quidem eboris unciam habeo: Neque tessera neque calculus ex ista materia; imo ipsi cultrorum capuli ossei* sunt. *Attamen neque istis ulla fercula*

ANNOTATIONES.

124 *Dentibus ex illis.*] Elephantinis, Martial. Lib. 2. Epigram. 43.

Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes:
Fulcitur testa fagina mensa mihi.

Lucanus Lib. 10.

Dentibus hic niveis sectos Atlantide sylva
Imposuere orbes.

Cœl. Rhodig. lib. 23. cap. 18. non dentes sed cornua dici in Elephantis debere, ex Pausania asserit.

Quos mittit.] Dentes enim elephantini Romam advehuntur ex Elephanti Insula quæ est intra Nilum flumen, Syenæ vicina, ab Elephantorum multitudine sic appellata: deinde e Mauritania; item ex India, seu Arabia. Vide Plin. lib. 8. cap. 1. & seq.

Porta Syenes.] Syene vulgo *Asna*, est urbs Ægypti Superioris, sub Tropico Cancri sita, in confinio Æthiopiæ. Syenes portam vocat *Elephantidem* insulam mox dictam, quoniam venientibus Syenen, & in Ægyptum, & inde Romam dentes elephantinos apportantibus ex insula ista, per eam velut portum iter est. Sic Sat. 3. vers. 4. Cumas appellavit januam Baiarum, quia Baias itur per Cumas.

125 *Mauri celeres.*] Horum tanta pernicitas ut feras cursu assequantur. De Troglodytis id affirmant Herodotus & Plinius.

Mauro obscurior Indus.] Græci Μαῦρον obscurum vocant. Apul. Florid. *Indis*, inquit, *ad nascentem diem sitis tamen in corpore color noctis inest.* Mauri porro & Indi Zonæ Torridæ subjecti. Hi vero Arabesque Æquatori propiores. Vide Cœl. Rhodig. l. 16. c. 15.

126 *Quos deposuit jam nimios, &c.*] Aiunt elephantem dentes jam nimios ad arborem illisos deponere. Plin. lib. 8. cap. 3. *Dentes*, inquit, *deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. Hoc solum ebur est .... circumventique à venantibus, impactos arbori frangunt, prædaque se redimunt.* Capite vero 10. ejusdem Libri: *Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua.* In Æthiopiæ finibus postium vicem in domiciliis præbere, & pecorum stabulis palos elephantorum dentibus fieri, auctor est Polybius.

Nabathæo.] A Nabath Ismaëlis filio dicta quædam regio Arabiæ Petrææ, ad ortum.

127 *Capitique graves.*] Ut cervis cornua certo tempore deponi solita.

Orexis.] Ὀρέγομαι, *appeto.* Vid. *Sat. 6.* v. 427.

128 *Hinc stomacho bilis.*] Tum illis crescit appetitus ciborum, cum mensa est eburnea. Ironice.

Bilis.] Velut ira ad cibos devorandos. Porro famem irritari constat bili stomachum vellicante. Interpretantur aliqui indignationem contra luxuriam, perperam nostro quidem judicio. In quibusdam exemplaribus legitur *vires*, pro *bilis*.

Pes argenteus, &c.] Adeo spernunt argentum præ ebore, ut mensæ pes argenteus tam vilis modo sit, quam ferreus annulus. Hic tamen & Judicibus & triumphantibus haud ita pridem usitatus, Plinio lib. 33. cap. 1.

130 *Qui me sibi comparat.*] Qui cum sumptuosus sit, me quoque sumptuosum sperat in dapibus & supellectili. Vel, qui me frugalem luxurioso sibi comparatum despicit.

131 *Nulla uncia.*] Ne minimum quidem. Est uncia libræ seu assis pars duodecima. Vide Sat. 1. vers. 40. Annot. ad eam vocem, *Unciolam.*

132 *Tessellæ, nec calculus.*] In abaco, alveolo, tabula lusoria, tesseræ, calculi, tali, scrupi, latrunculi, sacchi. Vide quæ de istis ludis annotabo in Pers. Sat. 3. v. 48. ad hæc verba *Quid dexter senio ferret.*

134 *Ossea.*] Ex osse, non ex ebore.

Non tamen, &c.] At ejusmodi vilioribus cultellis nihilo pejus secatur cibus, aut eo fit deterior.

Rancidula;

ancidula; haud ideo pejor gallina secatur. 135
:d nec structor erit, cui cedere debeat omnis
ergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem
ılmine cum magno lepus, atque aper, & pygargus,
t Scythicæ volucres, & Phœnicopterus ingens,
t Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro 140
æditur, & tota sonat ulmea cœna Suburra.
ec frustum capræ subducere, nec latus Afræ
ovit avis noster tirunculus, ac rudis omni
empore, & exiguæ frustis imbutus ofellæ.

rancida efficiuntur, neque propterea deterior gallina scinditur. Verum neque aderit carptor, cui concidere oporteat pergulam universam, discipulus Trypheri magistri, apud quem & ingens sumen, & lepus, & aper, & pygargus, & aves Scythicæ, & magnus Phœnicopterus, & oryx Gætulus, optimæ dapes ex ulmo dissecantur obtuso cultro, omnique strepunt Suburræ. Neque partem capreæ, neque ricanæ volucris latus scit demere tiro noster, & continuò imperitus, parvæque offæ frustulis assuetus.

ANNOTATIONES.

136 *Nec structor erit.*] Vide Sat. 5. v. 120. seq. & Annot. ibid.

Cui cedere debeat.] Tam peritus, ut om- ; alios superet.

137 *Pergula.*] Omnes magistri in pergula :entes. Is locus a *pergendo* dictus, multis eribus apertus, ambulationi aptus, in quo & :ra sua exponebant artifices, ut innotesce- ıt; & Magistri quoque discipulos erudiebant. eton. Augusl. cap. 94. *Theogenis Mathematici gulam* dicitur Augustus *ascendisse.* Et de ıstr. Grammat. cap. 18. *L. Crassitius in per- 'a docuisset donec commentario Smyrnæ edito laruit.* Plin. lib. 35. cap. 10. *Apelles,* in- it, *perfecta opera proponebat in pergula :nseuntibus, atque post ipsam tabulam latens, 'ia quæ notarentur, auscultabat.*

Discipulus Trypheri doctoris.] Edoctus & ıditus ab eximio illo structore mensæ, ciborum dissecandorum magistro, de quo :. 5. loco mox citato.

138 *Sumine.*] Vide Pers. Sat. 1. v. 53. ınot. & Martial. Lib. 13. Epigram. 44.

Pygargus.] Fera est ex genere caprarum silstrium, cujus posteriores partes albæ: hinc men: πυγὴ *clunis* ἀργὸς *albus.* Plin. lib. 8. p. 53.

139 *Scythicæ volucres.* Phasiani, dicti a ıasıde fluvio & Insula cognomine, unde mum exportati. Porro Phasis in Colchide :, quæ regio Scythiæ proxima & affinis. artial. Lib. 13. Epigram. 72.

Phœnicopterus.] Avis est in Africa abun- ns, ab alis puniceis sic appellata. Πτερὸν, *ma,* φοινίκιος, *puniceus* seu *purpureus.* in. lib. 10. cap. 48. sic ait: *Phœnicopteri guam præcipui saporis esse Apicius docuit ne- :um omnium altissimus gurges.* Martial. b. 13. Epigram. 71.

)at mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?

140 *Gætulus oryx.*] Caprea unicornis, e Gætulia Africæ regione. Contrarium habet pilum & ad caput versum. Plinius, lib. 8. capite 53. & alibi. Martialis Lib. 13. Epigrammate 95.

Hebeti ferro.] Cædendis ligneis ferculorum simulacris hebetato.

141 *Sonat ulmea cœna.*] Nam illi struendæ mensæ & dissecandorum ex arte ferculorum doctores lignea omnis generis habebant simulacra, partibus quidem separatis, sed conglutinatis, quas dividebant illi coram tironibus, ut eos docerent membrorum juncturas invenire, scite partes distribuere & carpere. Quod non sine sonitu in ligno fiebat.

Suburra.] Frequenti urbis regione, ubi schola structorum erat. De Suburra vide Sat. 3. vers. 5.

142 *Capræ.*] Capræ silvestris.

Subducere.] Solerter demere, ut Chironomon ille de quo Sat. 5. v. 121.

Afræ avis.] Gallinæ Numidicæ. Varro l. 3. de Re Rustica c. 9. *Gallinæ Africanæ,* inquit, *sunt grandes, variæ, gibberæ, quas* μελεαγρίδας *appellant Græci. Hæ novissimæ in triclinium ganearium introierunt e culina, propter fastidium hominum veneunt propter penuriam magno.* Martial. Lib. 13. Epigram. 73.

Ansere Romano quamvis satur Annibal esset,
Ipse suas nunquam barbarus edit aves.

144 *Frusti imbutus ofellæ.*] Solitus coquere tantum offulas porcinas in craticula & prunis, & sic tostas in frusta concidere. Male, ut videtur, legunt quidam, *furtis.*

Ofellæ.] Diminutivum ab *offa.* Columella Lib. 12. de suillæ carnis salsura sic ait: *Dein offulæ carnis spissæ componuntur, atque alternis sal ingeritur.* Martial. Lib. 11. Epigram. 221.

Parva tibi curvâ craticula sudet ofella:
Spumeus in longa cuspide fumet aper.

Plebeios

Pocula vulgaria & paucis assibus comparata offert agrestis minister, & securus a frigore, haud Phrygius vel Lycius, haud ullus astabat a mangone emptus ingenti quidem pretio. *Quando petes, pete Latinè. Par omnibus vestitus: crines resecti, & recti, hodie verò solummodò discriminati ob epulas. Ille pastore laborioso natus est, iste bubulco; dudum non aspectam ingemit parentem; & tugurium, & suetos capros exceptat mœstus. Juvenis facie nativâ & liberali verecundia, quales oportet esse quos operit fulgens purpura.* * * * * * ; * * * * *Is tibi porriget vina effusa in iis collibus à quibus ipse ortus est, quorum in summitate collusit. Etenim vini & ministrantis unum ipsumque est natale* solum. *Speres fortasse, ut argutâ saltatione* puella *Gaditana exordiatur pruritum excitare:* * * * * ; * * * * *Remissa libidinis incentivum, & pungentes urticæ opulenti. Attamen acrior ea delectatio alterius sexus is plus inflammatur.* * * * *

Plebeios calices, & paucis assibus emptos 1
Porriget incultus puer, atque a frigore tutus;
Non Phryx, aut Lycius, non a mangone peti
Quisquam erit, & magno. Cum posces, posce Lati
Idem habitus cunctis, tonsi, erectique capilli,
Atque hodie tantum propter convivia pexi. 1
Pastoris duri est hic filius, ille bubulci:
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam, & notos tristis desiderat hœdos:
Ingenui vultus puer ingenuique pudoris,
Quales esse decet, quos ardens purpura vestit. 1
Nec pugillares defert in balnea raucus
Testiculos, nec vellandas jam præbuit alas:
Crassa nec opposito pavidus tegit inguina gutto.
Hic tibi vina dabit diffusa in montibus illis
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit: 1
Namque una atq; eadem vini patria, atq; minis
Forsitan exspectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro plausuque probatæ
Ad terram tremulo descendant clune puellæ.
Irritamentum Veneris languentis, & acres 1
Divitis urticæ. Major tamen ista voluptas
Alterius sexus, magis ille extenditur, & mox
Auribus atque oculis concepta urina movetur.

ANNOTATIONES.

145 *Plebeios calices.*] Non crystallinos vel vitreos illos audaces, de quibus Martial Lib. 14. Epigram. 94. sed vili emptos.

146 *A frigore tutus.*] Veste crassa tectus a frigore dumtaxat non ornatus, ut fit a luxuriosis. Senec. ad Lucil. *Transeo agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus levitas, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum; ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur.*

147 *Non Phryx, aut Lycius.*] Non adest famulus e Phrygia vel Lycia, minoris Asiæ regionibus, unde venusti petebantur.

Mangone.] Negotiatore puerorum. A *manu* & *ago*, quoniam servos manibus agebant atque expoliebant Mangones, adhibitis etiam medicamentis, Plin. l. 21. cap. 26. *Hyacinthi radix est bulbacea mangonicis venalitiis pulcre nota, quæ in vino dulci illita pubertatem coercet, & non patitur erumpere.* Vide Pers. Sat. 6. v. 76. & seq.

148 *Posce Latine.*] Minister enim Italus linguam tantum vernaculam novit.

149 *Idem habitus cunctis.*] Famuli omnes vili sunt habitu apud me.

Tonsi.] Non alunt comam longiorem.

Erectique capilli.] Non crispati & calamistrati: hodie pexi, alias neglecti.

153 *Casulam.* In qua natus & educatu

Hœdos.] Quos nascere sol bat.

154 *Ingenui vultus.*] non arte mangor fucati.

155 *Quos ardens purpura vestit.*] Ingen adolescentes ac nobiles, circa annum æt decimum quartum.

Ardens purpura.] Ob colorem ingneum

162 *Forsitan expectes.*] O Persice mihi p misse conviva, ne spera vanas libidin illecebras. Hæ solis divitibus aptæ sunt.

Gaditana.] Nimirum lascivis eruditæ ca lenis simul & saltationibus meretriculæ I mam accersebantur e Gadibus Insula, de Sat. præced. v. 1.

Canoro incipiat prurire choro.] Egregie loc hunc, verba mentemque Juvenalis, adumb vit Macrob. lib. 2. Saturnal. cap. 1. ubi sic bet: *Ut puella mollior canora dulcedine & tationis lubrico exerceret illecebris phil phantes.*

167 *Extenditur.*] Sic legitur vulgo. Quida *incenditur*, quam lectionem interpretando cuti sumus, non ut meliorem, sed clariore Innuit Poëta proniores & ardentiores ad li dinem fœminas quam viros.

N

...n capit has nugas humilis domus: audiat ille	*Ædes parvæ non admittunt eas vanitates. Is auscultet sonitum testarum cum sermonibus, quibus non utitur serva prostans nuda in fœtenti lupanari; is p tiatur verbis impudicis, & cuncta cupidinis industria, qui pytismate lubricum facit orbem Laconicum. Illic enim sorti indulgemus. Inhonesta tenuioribus alea, adulterium etiam inhonestum. Isti* vero *cum ea perpetrent universa, nihilominus læti ac splendidi nominantur. Diversos hodie luppeditabunt epulæ nostræ. Canetur auctor Iliadis, & versus sublimis Virgilii, reddentes item victoriam.*
...tarum crepitus cum verbis, nudum olido stans	
...nice mancipium quibus abstinet: ille fruatur	
...ibus obscœnis, omnique libidinis arte, 172	
Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.	
...nque ibi fortunæ veniam damus. Alea turpis.	
...pe & adulterium mediocribus: hæc eadem illi	
...nia cum faciant, hilares nitidiq; vocantur. 176	
...tra dabunt alios hodie convivia ludos.	
...iditor Iliados cantabitur, atque Maronis	
...soni dubiam facientia carmina palmam.	

ANNOTATIONES.

...9 *Audiat ille.*] Dives luxuriosus.

...o *Testarum crepitus.*] Crotala sive crepitacule testis, quibus inter saltandum utuntur sine decore quædam gentes, ut Hispani. ...nt & mulieres Indicas: Gaditanas hic in... Poëta. Gallice, *des castagnettes*. Alii intel...it cymbala sive tympana. Fuisse quædam ...menta sonora testas vocata docet Suet. ...c.20. ubi refert Neronem eligisse plures ...escentulos, *Qui divisi in factiones plausuum ...a condiscerent (bombos & imbrices, & testas ...bant) operamq; navarent cantanti, sibi, &c.*

...71 *Quibus abstinet.*] Plus retinens verecun... quam lasciviæ illæ saltatrices, aut divi... mpuri.

...73 *Qui Lacedæmonium pytismate lubricat ...m.*] Vix credas quam multis hic locus, & ...am multos sensus versatus est. In tot igi... & tam variarum lectionum interpretatio...iq; lubrico quis pedem figat? Imo quis lubricante Juvenali non cæspitet atq; ...bet? Firmo tamen utcumque stare vesti... mihi videor, antiquioribus stando; præ...im cum sensum non valde juvent quæ a ...s alioqui gravioribus erudite certatimque ...afferuntur. Emendationes & conjecturas ... spernimus, ac eorum pace & venia, postha...ius. Justus Lipsius Epist. Quæst. lib. 4. Epist. 25. ...tur scriptam omnem & impressam an...itus lectionem esse, vel *pitysmate, vel, py...iate*. Hoc ego Divæi amplector, cum Man...ello & aliis, pariterque explico sic: Gadi...is illecebris gaudeat ac fruatur dives licet, *pytismate lubricat orbem Lacedæmonium*; ...est, qui sputo irrorans digitum, facile inde ...ovet sæpius & admovet (ad ostentationem) ...m annulum, cujus a Lacedæmoniis usus ...anavit. Turneb. lib. 24. c. 28. similiter legit, ...aliter explicat, nempe, qui sputo & saliva ...gis volubilem reddit trochum, ludum certe ...æcanicum. Valla, *pitysmate*, legit; aitque ...e trochum e pinu, græcè πίτυς. Unde *pitys-...* Politian. *pityslismate*, quod genus erat exercitationis cum gesticulatione manuum ac pedum & complosione. Budæus, *pedemate*, id est, saltu, in tripudio seu saltatione Lacedæmonio in orbem fieri solita. Vide Cœl. Rhodig. l. 18. c. 1. Alciatus & Pulman. *Tyreismate*, & explicant de quadam Laconum exercitatione, quæ a nudis oleoque bene unctis fiebat in sudatorio. Muretus *Petteumate*, a πεττὸς talus, intelligitque divitem aleæ deditum, qui talis ludit in mensa rotunda e marmore Lacedæmonio facta. Favet quod sequitur mox, *alea turpis*. Mallem certe cum veteri Schol. intelligere divitem qui expuit supra marmor Lacedæmonium, quo stratum est ejus domus pavimentum, & sic lubricum reddit. Non alludit Salmasius, apud quem, lubricare Lacedæmonium orbem dicitur is pytismate, qui pytissando, id est, gustando vinum cum probatione quidem, & mox expuendo, crebris ejusmodi rejectionibus & effusionibus uda facit & lubrica tum mensas rotundas e marmore Lacedæmonio, tum abacum, & pavimentum. Non moror *poppysma* Flavii, aut Lipsium cum suo *pygismate*; absit enim ut obscœna comminiscar ultro, qui vel occurrentia solitus sum eluctari.

174 *Fortunæ veniam damus.*] Luxuriosa illa in divitibus solent tolerari: at quis eadem ferat in mediocri viro? Ex opinione vulgi.

175 *Illi.*] Divites luxuriosi.

178 *Conditor Iliados cantabitur.*] Recitabuntur Homerici versus ex eleganti carmine de Trojano excidio.

179 *Dubiam facientia carmina palmam.*] Quæsitum enim jampridem, an Virgilius Homerum superarit. Vide Macrob. passim, maxime vero l. 5. Quintil. lib. 10. chap. 1. Gell. l. 9. c. 9. Cœl. Rodig. l. 7. cap. 4. Jul. Scaliger Homero Virgilium præfert. Propertius etiam ita canit in Elegia ultima, l. 2.

Cedite Romani Scriptores, cedite Graii;
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Quid

Quid interest quâ voce recitentur ejusmodi carmina? Jam vero sepositis anxietatibus amove occupationes, & jucundum otium largire tibi, siquidem integrâ die fas erit quiescere. Ne sit quævis usuræ recordatio, neque tibi silenti commoveat iracundiam, si conjux exiens diluculò consuevit ad *noctem redire, reportans uda serica, plicis suspicionem creantibus, & capillos exagitatas, & ardentem faciem atque auriculam. Quodcumque angit depone statim ad ostium meum.* Animo *abjice familiam, & famulos, & quodcumque rumpitur* ab *eis, vel disperditur: præ cunctis abjice socios immemores. Interim celebrant spectacula mappæ Megalesiorum, Idæum Solem & Prætor equorum deprædator sedet par triumphanti: sique fas mihi est loqui* cum bona *ve[nia] infiniti & numerosioris populi,*

Quid refert tales versus qua voce legantur? 1[80]
Sed nunc dilatis averte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi, quando licebit
Per totam cessare diem: non fœnoris ulla
Mentio, nec prima si luce egressa reverti
Nocte solet, tacito bilem tibi contrahat uxor, 1[85]
Humida suspectis referens multitia rugis,
Vexatasque comas, & vultum auremque calente[m].
Protinus ante meum quicquid dolet, exue lime[n].
Pone domum, & servos, & quicquid frangitur ill[is]
Aut perit: ingratos ante omnia pone sodales.
Interea Megalesiacæ spectacula mappæ 1[90]
Idæum solenne col[un]t, similisque triumpho
Prædo caballorum [P]rætor sedet: ac mihi pace
Immensæ nimiæque licet si discere plebis,

ANNOTATIONES.

180 *Qua voce legantur.*] Non est opus adjuvare eleganti pronunciatione tam bonos versus, qui suam ipsi satis produnt elegantiam. Adeoque licet ab imperito rudique puero legantur, parum refert.

181 *Dilatis.*] In aliud tempus remissis curis, hilarem ad epulas animum affer.

183 *Fœnoris.*] Quod debes, aut tibi debetur.

185 *Tacito.*] Dissimulanti & non auso suspicionem de adulterio objicere uxori imperiosæ.

186 *Multitia.*] Vestes e subtili panno, bombycinas. Sat. 2. v. 66.

187 *Vexatasque comas, & vultum auremque calentem.*] Notas perpetrati recenter flagitii, ex Suetonio August. cap. 69. & Calig. c. 36.

189 *Pone domum, &c.*] Depone curam domus, obliviscere servorum atque sodalium improbitatem, ne quid sit quod tuam ab hilari jucunditate mentem avocet.

191 *Interea Megalesiacæ, &c.*] Dum nos instruimus convivium, Circensibus ludis detinetur Rom. omnis populus, neque posset quidquam negotii cum ullo peragere, etiamsi maxime velles: ergo totus vaca nostris istis oblectatiunculis.

Megalesiacæ.] Megalesia, sive Megalenses ludi, à μεγάλης μητρὸς, dicti quia matri magnæ dedicati, vel quod magnis fierent impensis ut vult Ascon. Pedianus. Vide Sat. 6. v. 69.

Mappæ.] Circensium ludorum signum pariter & præmium erat Mappa. Qui mos à Nerone fluxit. Cum enim spectandi avida plebs instaret, ut quamprimum ludi inciperentur, & è carceribus exeundi signum quadrigis mitte[re]tur, Nero tum prandens indulsit, & mapp[am] qua manus tergebat, continuo jussit per fe[ne]stram abjici, velut signum. Cassiodor. 3. V[ar.] c. 51. Vide Turneb lib. 18. cap 33. Ubi ad r[em] Tertulliani locum affert. In ea mappa pic[tu]ram & formam ludorum fuisse aiunt. M[ap]pæ meminit Suet. Ner. c. 22. *Universorum oculis in Circo Maximo præbuit, aliquo libe[rto] mittente mappam, unde Magistratus solent.* Martial. Lib. 19. Epigram. 29.

Cretatam Prætor cum vellet mittere mappa[m],
Prætori mappam surripit Hermogen[es].

192 *Idæum solenne.*] Ludos solemnes in [ho]norem Cybeles matris Deum è monte Ida [Ro]mam advectæ. Vide Sat. 6. cit.

193 *Prædo caballorum.*] An quod in istis [lu]dis equi multi frangerentur, ut ait Vet. Sch[ol.] unde Salmasius vult legi; *perdæ Caball.* id [est] perditor caballorum. Sic in Catonis Disti[chis] *officiperda* legitur, similiter & apud Isidoru[m] significatque eum qui officia perdit, id est, [eo]rum remunerationem non habet. An qu[od] Prætor quibusdam favens, aliis equis victo[ri]bus meritum non daret bravium ac præmiu[m.] An quod optimus ille equos sibi eligens [vi]pretio dominus auferret? Sunt qui legant, *p[er]da*, quasi nimiis in equos sumptibus Præt[or] absumeretur. Sed minus placet.

Prætor sedet.] Is enim ludis præsidebat, curru sublimis pompa triumphali vehebat[ur]. Vide Sat. 10. v. 36. & seq.

Pace.] Sine offensione populi. Rom. Circe[nsi]bus nimium addicti: ut jam notatum su[p.] & alibi.

Tota

tam hodie Romam Circus capit: & fragor aurem 195
cutit; eventum viridis quo colligo panni.
n si deficeret, mœstam attonitamque videres
ic urbem, veluti Cannarum in pulvere victis
isulibus. Spectent juvenes, quos clamor, & audax
nsio, quos cultæ decet assedisse puellæ. 200
ctent hoc nuptæ, juxta recubante marito,
od pudeat narrasse aliquem præsentibus ipsis.
stra bibat vernum contracta cuticula Solem,
ugiatque togam. Jam nunc in balnea salva

Romam universam hodie continet Circus; atque auriculas verberat strepitus, ex *quo prasini successum panni conjicio. Etenim si deesset, civitatem istam cerneres æque tristem & stupefactam, ut cæsis Consulibus in pulvere Cannarum.* Hos ludos *aspiciant adolescentes, quibus convenit acclamatio & fortis sponsio,*& *sedere juxta virginem* bene *comptam: aspiciant illud uxores assidente viro, quod cuipiam verecundia sit referre coram ipsis. Nostra pellis rugosa vernum hauriat Solem, & togam evitet. Jamjam fas est* ut *balnea subeat;*

ANNOTATIONES.

95 *Fragor.*] Applausus & acclamatio spectium.

96 *Eventum viridis quo colligo panni.*] Viiam factionis Prasinæ, cui favisse dicuntur igula & Nero, ut Venetæ Vitellius. Vide t. seq.

Viridis panni.] Erant in Circensibus decurtium aurigarum atque agitatorum factiones ituor a vestium coloribus denominatæ, & atuor anni tempestatibus respondentes, verprasina seu viridis, æstati rosea seu rubea, a autumno pruinoso, nubilæ hyemi veneta e cærulea: Quibus Domitianus addidisse tur purpurei panni & auratas factiones. orro spectatores alii aliis factionibus student, nonnunquam e colore, quem quisque aret, studium impendentes, vel imperatom favorem sequentes. Hinc Plin. lib. 9. ist. 6. ita perstringit: *Miror tot millia virom tam pueriliter idemtidem cupere currentes uos, insistentes curribus homines videre. Si taen aut velocitate equorum; aut hominum arte aherentur, esset ratio nonnulla. At nunc favent anno, pannum amant; & si in ipso cursu medique certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, & repente, gitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, uorum clamitant nomina, relinquent. Tanta ratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica.* Martial. Lib. 14. Epigram. 131.

Si Veneto prasinove faves, qui coccina sumis,
Ne fias istâ transfuga sorte, vide

Sidon. Apollin. Carm. 23.

——— *Micant colores,*
Albus, vel Venetus, virens, rubensque,
. . . .
Hortanturque obiter, juvantque blandis.
Ultro plausibus ———
Dictant quadrupedantibus furorem.
. . . .
Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant,
Ardescunt, saliunt, timent, timentur.

197 *Si deficeret.*] Si vincatur prasina factio, viridis pannus; vel, si Romanis adimantur Circenses, si adamata deficiat oblectatio, mœstam videres civitatem, &c. Sarcastice omnino. Supra v. 53.

198 *Cannarum in pulvere victis Consulibus.*] Ut in Cannensi clade. Vide Sat. 2. vers. 155. Tit.Liv. lib.22. cap. 46. ad rem hanc: *Ventus* inquit, *quem Vulturnum incole regionis vocant, adversus Romanos coortus, multo pulvere in ipsa ora volvendo, prospectum ademit.*

199 *Audax sponsio.*] Contentio, depositis pignoribus, pro victoria ejus factionis cui favet quisque.

201 *Spectent hoc nuptæ.*] In quibusdam exemplis hi duo versus leguntur ante v .165. ut mox sequatur, *irritamentum Veneris,* &c.

203 *Nostra bibat vernum.*] Nobis jam senibus magis utilis est insolatio. Vide Pers. Sat. 4. v. 18.

204 *Effugatque togam.*] Quidam interpretantur, togam deponat ad insolationem & balnea. Alii sic explicant: fugiat togæ curas & togatorum negotia, occupationes, officia. Unde Martial. lib. 10.Epigram. 47. ad vitam beatiorem exoptat, inter alia, togam raram. De his & nos alibi. Prior interpretatio minus arridet.

Nunc in balnea.] Diximus alibi lavari solitum quondam ante cœnam.

Salva fronte.] Nec enim semel id fecisse turpe erit: quod præveniamus hodie tantum horam lavandi cœnandique legitimam. Vide Sat. 1. v. 49. atque ibid. Annot.

Fronte

incolumi pudore, etsi restat hora integra usque *ad sextam. Id* quidem *agere nequeas per dies quinque continentes; nam vitæ etiam ejusmodi gravia sunt fastidia. Usus infrequens gratas facit oblectationes.*

Fronte licet vadas, quanquam solida hora supe
Ad sextam. Facere hoc non possis quinque diel
Continuis, quia sunt talis quoq; tædia vitæ 2
Magna. Voluptates commendat rarior usus.

ANNOTATIONES.

205 *Quanquam solida hora superfit, &c.*] Quamvis sit hora diei tantùm quinta, id est, nostra fere undecima. De his vide quæ fusè annotabo ad Pers. Sat 3. vers. 4. de veterum autem conviviorum ritibusvariis exquisita multa lege apud Lips. antiq.lect. lib. 3. porrò balnei horam consuetam fuisse nonam hyeme, æstate octavam, disertis verbis indicat Plin.l.3. Epist. 1. *Ubi,* iniquit, *hora balnei nunciata est (est autem hyeme nona, æstate octava) in sol caret vento ambulat .... lotus cubat, & paulisper cibum differt, &c.*

207 *Talis vitæ.*] Otiosæ, voluptariæ.

Tædia.] Cic. 2. de Orat. *Omnibus in r. voluptatibus maximis finitimum est fastidiu*

208 *Rarior usus.*] Cic.in Lælio: *Et qui omnia præclaria rara.* Martial. lib.4.Epig. *Rara juvant.*

SATIRA XII.

INTERPRETATIO.

O Corvine, die natali suavior est *mihi lux ista qua cespes festivus opperitur votas Numinibus pecudes. Reginæ candidam immolamus oviculam: simile vellus offeretur* Palladi *Maura Gorgone certanti.*

NAtali, Corvine, die mihi dulcior hæc lu
Qua festus promissa Deis animalia cespes
Exspectat; niveam Reginæ 'cædimus agnam:
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maurâ:
Sed procul extensum petulans quatit hostia f
nem,

ANNOTATIONES.

1 *NAtali, Corvine.*] Vota se Diis ait persolvere ob incolumem è naufragio Catullum: Seque id facere magno animo & in amicum benevolo: non insidiosâ mente, ut ab eo scribatur hæres, more plurimorum.

Natali die.] Hanc epulis & hilaritate quotannis celebrant, ut notavimus ad Pers.Sat.6. v. 19. & alibi.

2 *Animalia cespes exspectat.*] Ara è vivo cespite exstructa exspectat victimas pro incolumitate amici mei Catulli à me votas & mox quidem mactandas.

3 *Reginæ.*] Fortunæ, vel Junoni, de quâ Virgil.Æn. 1.

Ast ego quæ Divum incedo Regina.

4 *Par vellus.*] Similis victima, pariter alba: diximus alibi, Diis superis albas, inferis nigras mactari.

Pugnanti Gorgone Maurâ.] Minervæ; cui ex Hom.Iliad.5. circa humeros ægis, in qua fortitudo, minæ, & Gorgoneum caput diri m stri: id est clypeus, in quo erat caput Med Gorgonis, à Perseo in Mauritaniæ finibus int fectæ. Vel Mauram vocat Juvenalis, quod cum sororibus Euryale & Stenione coluit D cadas, sive Gorgadas, & Gorgonas insulas, q sunt ad Viride promontorium Mauris vici

Gorgone.] Γοργὸς, trux; hinc factum cog men. Hujus capitis serpentibus armati consp ctu fabulantur homines in saxum dirigui Athen.l.5.c. ult. meminit animalis pariter n minati in Libya, ovi silvestri similis, cu aspectu homines aggressi lapidescebant.

5 *Extensum funem.*] Quo ad aram ducer est, laxo, non arcto: ne videatur ad sacr cium invita ire victima: Nam quæ valdè luctabatur, invitis putabatur Numinibus off ri, adeóque removebatur ab altaribus hostia: hoc ita à sacrificantibus observatum, te est Macrobius, l. 3. c. 5.

Trape

rpeio servata Jovi, frontemque coruscat.
ippe ferox vitulus templis maturus & aræ,
rgendusque mero, quem jam pudet ubera matris
cere, qui vexat nascenti robora cornu.
res ampla domi, similisque affectibus esset, 10
guior Hispulla traheretur taurus, & ipsa
ole piger, nec finitima nutritus in herba;
eta sed ostendens Clitumni pascua sanguis
t, & a grandi cervix ferienda ministro,
o reditum trepidantis adhuc, horrendaque passi
uper, & incolumem sese mirantis amici. 16
m præter pelagi casus, & fulguris ictum
asi, densæ cœlum abscondere tenebræ
ube una, subitusque antennas impulit ignis.
am se quisque illo percussum crederet, & mox 20
ttonitus nullum conferri posse putaret
aufragium velis ardentibus. Omnia fiunt
alia, tam graviter, siquando poëtica surgit
empestas. Genus ecce aliud discriminis audi,
t miserere iterum, quanquam sint cætera sortis 25
jusdem; pars dira quidem, sed cognita multis,

Tarpeio vero Jovi destinaat victima lasciviens longè porrectum excutit lorum, & frontem vibrat. Est *enim juvencus indomitus, fanis altarique idoneus, & vino irrigandus, qui mammas parentis jam erubescit sugere, qui erumpente cornu quercus exagitat. Si opes in adibus forent copiosæ & amori æquales, taurus duceretur Hispulla crassior, ipsaque deses pinguedine, neque vicino pastus in gramine, verum exiret cruor indicans opima pascua Clitumni, atque guttur ab ingenti victimario percutiendum:* & hæc *propter reditum familiaris etiamnum trementis; & paulò ante perpessi terribilia atque salvum se obstupescentis. Enimverò præter maris discrimina & percussionem fulminis evitati, spissa caligo cœlum texit universa nebula, & repentina flamma antemnas concussit, quando guli se putabant eo verberatos, simulque stupentes existimarent nullum posse naufragium velis dentibus comparari. Cuncta accidunt similia,* atque *ita formidolosa, ut cum exoritur procella ëtica. En alteram ausculta periculi speciem, & rursum* te *misereat, quamvis alia sunt paris rtunæ, certe pars sæva, verum pluribus nota.*

ANNOTATIONES.

6 *Tarpeio Jovi.*] Cui sacræ ædes in Capitolo, seu rupe Tarpeia.

7 *Templis maturus.*] Qui nondum subiit jugum, satis tamen grandis ut sacrificetur. Vide Macrobii cit. lib. 3. à cap. 1 usque ad 10.

8 *Spargendusque mero.*] Mactandæ victimæ urata inter cornua vinum infundebatur, seu nvergebatur. Virg. Æn. 4.

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Et. lib. 6.

Frontique invergit vina Sacerdos.

9 *Vexat nascenti robora cornu.*] Ex petulantia arbores impetit cornibus nunc primum erumpentibus. Virgil. Eccl. 3.

Pascite taurum; jam cornu petat, &c.

Et alibi.

Irasci in cornua discit,
Arboris innixus trunco.

11 *Hispulla.*] Præpingui fœmina, de qua Sat. 6. Vers. 74.

13 *Ostendens Clitumni pascua.*] Sua crassitie, suoque colore.

Clitumni.] Is Umbriæ, seu Falisci agri fluvius: cujus aqua pota candidos fieri boves, auctor est Plin. lib. 2. cap. 103. Item Virgil. Georg. 2.

Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, sæpè tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad Templa Deum duxere triumphos.

Claudian. de Vict. Stilic.

Quin & Clitumni sacras victoribus undas.
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis.

14 *Ferienda.*] Hostiæ majores clava aut securi ictæ & prostratæ, dein suppositis cultris jugulabantur, ut bene observat Turneb. lib. 15. cap. 12.

19 *Antennas impulit ignis.*] Transversum malo lignum, cui velum alligatur, igne cœlesti seu fulmine impulsum exarsit, & navim incendit.

21 *Nullum conferri posse, &c.*] Naufragium haud jam timendum præ incendio.

23 *Poëtica.*] Qualis describi solet à Poëtis rem exaggerantibus. Legunt alii *Pontica*, id est, tam horribilis & sæva, quam quæ solet esse in Ponto Euxino. Tempestatis pete descriptionem ex Homero Odyss. 5. Virg. Æn. 1. & 3. Ovid. Metam. 11. Fab. 10. & aliis passim.

26 *Cognita multis.*] Seu experientia, seu aliter.

Et

quamq; monstrant ædes multæ votivis tabulis. Ecquis ignorat pictores ab Iside nutriri? Nostro etiam Catullo par sors contigit, quando carina dimidia undis erat referta, jamque aquis exturbantibus vicissim costas navis, arboris vacillantis nullum præberet auxilium senis Naucleri peritia, incœpit Catullus *dirimere cum ventis, projiciendo, æmulatus fibrum, qui se ipse spadonem reddit, optans effugere testium jacturâ; ita salubres novit * * * Quæ mea sunt omnia projicite, aiebat Catullus, speciosissima quoque effundere cupiens, togam etiam purpuream mollibus idoneam Mæcenatibus, cæterasque, quarum ipsum animalis* vellus *tinxit indoles herbæ nobilis, quin etiam fons eximius arcana virtute & cælum Bætic auxiliatur.*

Et quam votiva testantur fana tabella
Plurima. Pictores quis nescit ab Iside pasci?
Accidit & nostro similis fortuna Catullo,
Cum plenus fluctu medius foret alveus, & jam
Alternum puppis latus evertentibus undis
Arboris incertæ, nullam prudentia cani
Rectoris conferret opem; decidere jactu
Cœpit cum ventis, imitatus Castora, qui se
Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
Testiculorum: adeo medicatum intelligit ingu
Fundite quæ mea sunt, dicebat, cuncta Cat lus,
Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
Purpuream, teneris quoq; Mæcenatibus aptam
Atq; alias, quarum generosi graminis ipsum
Infecit natura pecus, sed & egregius fons
Viribus occultis, & Bæticus adjuvat aër.

ANNOTATIONES.

27 *Votiva tabella.*] Qui e naufragio sospites evaserant, illud in tabella pictum suspendebant in fano alicujus Dei, ut Neptuni, Æsculapii, Isidis, in monumentum grati sui in servatores Deos animi. Vide Pers. Sat. I. v. 89.

28 *Ab Iside pasci?*] Pictores multi victitabant pingendo tabellas ejusmodi in Isidis templo a naufragis reponendas. Nam ex quo Deos Ægyptios Romani susceperant, Isis maxime coli cœpta Romæ. Vide Sat. 6. passim; atque ibid. Annot. Horat. Epist. ad pisones, v. 20.

——— *Fractis enatat exspes*
Navibus, ære dato qui pingitur.

30 *Cum plenus fluctu, &c.*] Cum semiplena jam aquis esset carina, seu pars navis interior, & cum latus daret, modo in dextrum modo in sinistrum inclinata fluctuabat navis incerta cursu.

33 *Decidere jactu.*] Veluti cum ventis marique assilientibus, ac prævalentibus pacisci vitam projectis bonis, & sic controversiam & certamen dirimere.

34 *Imitatus castora.*] Hic enim ab insequentibus se venatoribus redimit, avulsis proprio morsu testiculis, ob hos se peti gnarus. Plin. l.8.c.30. Idem vero l.32.c.3. sic habet: *In terris & aqua victus est fibris, quos Castores vocant, & Castorea testes eorum. Hos ab ipsis amputari cum capiuntur, negat Sextius auctor Medicinæ diligentissimus, quia sine vita animalis adimi nequeunt, &c.* Vide Pers. Sat. 5. v. 135. & ibid. Annot. in voce *Castoream.*

36 *Medicatum.*] Ad medicinas utile, & exquisitum.

37 *Fundite quæ, &c.*] Ad exonerandam vim, & servandum saltem vitam jactura c terorum. Vide cap. 27. Act. Apost.

39 *Mæcenatibus.*] Delicatis Proceribus, milibus Mæcenatis, quem Sat. I. velut m lem taxavit, *supinum* vocans v. 66.

40 *Quarum generosi graminis, &c.*] Veste lana Bætica, ex Andalusia Hispaniæ regio ubi gramen, aër, & Batis fluvii aqua pecu bus pota velleri colorem dant rutilum.

Generosi graminis.] Virgil. Eclog. 4.

Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries jam suave rube
Murice, jam croceo mutabit vellera lut
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agn

41 *Infecit natura pecus.*] Pecudum lana tinxit natura, non ars. Martial. lib. 14. Epi 133.

Non est lana mihi mendax, nec mutor ah
Sic placeant Tyriæ: me mea tinxit ovis

Egregius fons.] Martial. lib. 8. Epigr. 2

An Tartessiacus stabuli nutritor Iberi
Bætis in Hesperia te quoque lavit aqua

Et lib. 12. Epigr. 100.

Bætis olivifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tingis aqu

42 *Bæticus.*] Bætis, qui & Tartessus, hod Guadalquiver fluvius, Andalusiam rigat, in sinum Gaditanum capaci ostio perlabitu Ab eo denominata pridem Hispaniæ tert pars, Bætica, quæ præter Andalusiam, regnu etiam Granatense fere totum complectitur.

le nec argentum dubitabat mittere, lances
arthenio factas, urnæ cratera capacem,
t dignum sitiente Pholo, vel conjuge Fusci. 45
dde & bascaudas, & mille escaria, multum
ælati, biberat quo callidus emptor Olynthi.
ed quis nunc alius, qua mundi parte, quis audet
rgento præferre caput, rebusque salutem?
on propter vitam faciunt patrimonia quidam,
ed vitio cœci propter patrimonia vivunt. 51
actatur rerum utilium pars maxima; sed nec
amna levant. Tunc adversis urgentibus, illuc
ecidit, ut malum ferro summitteret, ac se
xplicat angustum, discriminis ultima quando 55
ræsidia afferimus, navem factura minorem.
nunc, & ventis animam committe dolato
onfisus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor, ac septem, si sit latissimâ teda.
Mox cum reticulis, & pane, & ventre lagenæ, 60
Aspice sumendas in tempestate secures.

Is neque argentum ambigebat projicere, patinas à Parthenio fabricatas, poculum urnam continens, aptumque sitibundo Pholo, aut uxori Fusci. Adjunge quoque bascaudas, atque millena catina, plurimum sculpti, quo potabat astutus Olynthi mercator. Jam verò quis alter, quâ orbis regione, quis non dubitat vitam anteponere argento, & opibus incolumitatem? Non ad victum bona colligunt aliqui, at vitio excæcati vitam agunt ad opes congerandas. *Profunditur pars præcipua rerum commodarum; verum neque minuunt discrimen. Tum prementibus infortuniis, eò devenit, ut securi malum subjiceret; seque arctum expandit, cum adhibemus extrema periculi remedia levius navigium reddítura. Pergè odò, ventisque vitam permitte, credens asseri dolato, à letho sejunctus quatuor vel septem digitis, teda fuerit crassissima. Jam cum reticulo, atque pane, & lagena ventriculosâ, provide ascias, procella accipiendas.*

ANNOTATIONES.

43 *Ille nec argentum, &c.*] Vasa etiam argentea sponte Catullus amittebat, aurea quoque, eximio quamvis opere cælata.

44 *Parthenio.*] Egregio cælatore vel artifice. *Urnæ.*] Quæ sextarios 24 continebat.

45 *Pholo.*] Centauro valde bibaci. De hoc Diod. Sic. lib. 5. cap. 2.

Conjuge Fusci.] Quæ fuit mulier ebriosa: De Fusco jam Sat. 4. v. 1. 12.

46 *Bascaudas.*] Cacabos interpretatur Vet. Schol. & vasa in quibus calices lavabantur. Hæc à Britannis ad Romanos translata constat ex Martial. Lib. 14. Epig. 99.

Barbara de pictis veni Bascauda Britannis,
Sed me jam mavult dicere Roma suam.

Escaria.] Lances ponendis escis idoneas.

47 *Multum cælati.*] Vasa multa ex auro & argento cælata: qualia dicitur amasse Philippus Alexandri pater, Macedoniæ Rex: vel ab eo venientia.

Biberat, quo callidus emptor Olynthi.] Plin. lib. 33. cap. 3. Philippum aureo poculo pulvino subdito dormire solitum refert.

Callidus.] Justin. lib. 9. *Blandus*, inquit, *pariter & insidiosus alloquio, qui plura promitteret quàm præstaret, in seria & jocos artifex, &c.*

Emptor Olynthi.] Philippus enim corruptis auro quibusdam expugnavit Olynthum Thraciæ urbem, & suo adjecit regno. Modò jacet ea urbs, nec plane de situ constat. Vide Demosth. Olynth.

48 *Quis nunc alius.*] Catullum commendat.

50 *Non propter vitam, &c.*] Multi avaritia adeo excæcantur, ut videantur ad hoc nati & vivere, ut opes colligant; cum è contrario non nisi ad vitam opes habendæ sint.

52 *Jactatur rerum, &c.*] In mare jacitur à Catullo & sociis.

54 *Recidit.*] Quasi res eò cecidit. Leg. alii *Decidit.*

55 *Se explicat angustum.*] Succiso mola & in mare quoque dejecto se Catullus expedit, navimque omnino evacuat, ac veluti latiorem facit; quod ultimum est levamentum.

57 *I nunc.*] Post ejusmodi pericula audita, mare subi, si lubet, & naviga.

59 *Teda.*] Asseres & tabulæ ex arboribus teda, vel pinu, quibus navis compingitur.

60 *Reticulis.*] Sacculo in retis modum texto, in quo panem & alia cibaria recondunt viatores, Nautæ, &c. *Reticulum panis* vocat, Hor. Sat. 1. vid. Pers. Sat. 5. v. 140.

61 *Aspice sumendas.*] Id est, vide ut cum cibis etiam sumas secures ad excidendum, si opus est, malum. Alii leg. *Accipe.*

At ubi æquale procubuit pelagus, ubi secunda tempora, & fortuna victoris potentior Euro & mari fuit: *ubi Parcæ latiores manu faventi pensa trahunt meliora, & candidi staminis lanam ducunt; ventus mediocri aurâ non valde vehementior aspiravit:* tum navis *infelix egenâ industriâ expansis vestimentis, suoque prora velo, quod solum superfuerat properavit: Austris modò quiescentibus, vitæ fiducia cum Sole reversa est. Jam cernitur cacumen altum, jucundum Ascanio, & locus Lavinio novercæ antepositus, cui appellationem tribuit alba sus, (sumen stupendum hilaribus Phrygiis, & nunquam aspectis triginta papillis conspicua.) Denique ingreditur mare clausum per aggeres constitutos,*

Sed postquam jacuit planum mare, tempora postquam
Prospera vectoris, fatumque valentius Euro,
Et pelago, postquam Parcæ Meliora benigna
Pensa manu ducunt hilares, & staminis albi 65
Lanificæ; modica non multo fortior aura
Ventus adest; inopi miserabilis arte cucurrit
Vestibus extensis, & quod superaverat unum,
Velo prora suo: jam deficientibus Austris,
Spes vitæ cum Sole redit. Tum gratus Iülo, 70
Atque novercali sedes prælata Lavino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile sumen,
Et nunquam visis triginta clara mamillis. 74
Tandem intrat positas inclusa per æquora moles.

ANNOTATIONES.

64 *Parcæ.*] Vide Sat. 3. v. 27. Et Sat. 9. v. 135. & seq. ad voces, *Lachesis*, & *Clotho.*

65 *Staminis albi.*] Quod vitam diuturniorem & sortem meliorem indicat, & spondet, ut contra pullum & nigrum stamen ducentes Parcæ infortunium ac mortem portendunt. Martial. Lib. 4. Epigram. 73.

Ultima volventes orabat pensa sorores,
Ut traherent parvâ stamina pulla mora.

Et Lib. 6 Epigramm. 58.

Si mihi lanificæ ducunt non pulla sorores
Stamina, &c.

68 *Vestibus extensis.*] Pro velis, quæ igne cœlesti conflagrant, ut dictum supra.

69 *Velo prora suo.*] Quod quidem minimum, & *Dolon* vocatur velum ad proram, ut maximum *Artemo*; *Epidromus* autem quod est ad puppim.

Austris] Ventis meridionalibus, qui sunt vehementiores & tempestatem cient.

70 *Tum gratus Iülo, &c.*] Italiæ loca edita conspici cœperant.

Gratus Iülo apex.] Mons Albanus, ubi Ascanius sive Iülus Æneæ filius Albam longam ædificavit. De hac urbe jam dictum Sat. 4. v. 61, *&c.*

71 *Novercali sedes prælata Lavino.*] Iülus enim Alba, ut mox dixi, subinde condita, Lavinium reliquit suæ novercæ Laviniæ, Ænea patre jam mortuo.

Novercali Lavino.] Æneas Creüsam duxerat primum, è qua tulit Ascanium: deinde veniens in Italiam duxit Laviniam Latini Regis filiam, cujus nomine urbem extructam Lavinium appellavit.

Lavino.] *Lavinum* seu *Lavinium*, urbs olim Latii, nunc oppidulum *Citta Lavinia* dictum.

72 *Cui candida nomen.*] Iülus ex Heleni vaticinio civitatem à se conditam vocavit *Albam*, propter visam ibi scrofam albam. Virgil. Æneid. 3. & 8.

Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati
Is locus urbis erit; requies ea certa laborum
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.

Nomen scrofa dedit.] Varro 2. de Re Rustica cap. 4. *Scrofam*, inquit, *parere tot oportere porcos, quot mammas habeat. Si minus pariat fructuariam idoneam non esse: si plures pariat esse portentum. In quo illud antiquissimum fuisse scribunt, quòd sus Æneæ Lavinii triginta porcos pepererit. Itaque quod portenderit, factum triginta annis, ut Lavinienses condiderint oppidum Albam. Hujus suis ac porcorum etiam nunc apparent vestigia Lavinii: quod & simulacra eorum ahenea etiam nunc in publico posita, & corpus matris ab Sacerdotibus, quod in salsura fuerit, demonstratur.*

73 *Lætis Phrygibus.*] Iülo & sociis Trojanis gaudentibus ob inventam ex vaticinio suem.

Sumen.] Synecdoche pro scrofa tot uberibus miranda, totporcellis fœcunda; colore occursu, vaticinatione spectabili. Quid si proprie *sumen*, jam non semel explicavi. Vide Pers. Sat. 1. v. 53.

75 *Tandem intrat.*] Tandem lacera ilia navis portum Ostiensem subiit.

Moles.]Suet.Claud.c.20.sic ait: *Ostiæ portum extruxit circumducto dextra sinistraque brachio & ad introitum profundo jam salo mole objecta*

Tyrrhenamq;

Tyrrhenamq; Pharon; porrectaq; brachia rursum
Quæ pelago occurrunt medio, longéq; relinquunt
Italiam. Non sic igitur mirabere portus
Quos natura dedit: sed trunca puppe magister
Interiora petit Baianæ pervia cymbæ 80
Tuti stagna sinus. Gaudent ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ.
Ite igitur, pueri, linguis animisque faventes,
Sertaque delubris, & farra imponite cultris,
Ac molles ornate focos, glebamque virentem. 85
Jam sequar; & sacro, quod præstat, rite peracto
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiunt fragili simulacra nitentia cerâ.
Hic nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Thura dabo, atq; omnes violæ jactabo colores. 90

& Pharon Tyrrhenam, & brachia iterum extensa, quæ alto mari obvia sunt, atque Italiam procul dimittunt. Ergò non ita demiraberis portus quos natura donavit. At Nauclerus mutilâ navi subit intus in stagna gremii securi pervia navigiis Baianis. Illic tuti nautæ attonso capite lætantur discrimina loquaces referre. Itaque pergite, famuli, linguis & mentibus obsecundantes, adhibete serta fanis, atq; gladiis molam farream: decorate etiam teneros caminos & cespitem viridantem. Mox aderò; ac perfecto, ut decet, sacrificio, quod est optimum, inc revertar in ædes, ubi exiguæ imagines cerâ molli fulgentes donabuntur tenuibus corollis. bi nostratem Jovem propitium reddam, & thus adolebo Penatibus avitis, violasque diversi oloris spargam.

ANNOTATIONES.

76 *Tyrrhenamque Pharon.*] Turrim altissinam in Tyrrheno mari ad portum Ostiensem, à Claudio Imperatore pariter ædificatam in exemplum Phari Alexandrinæ, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent. Suet. mox cit. ibid. De Tyrrhen. vide Sat. 5. v. 96. & Sat. 6. v. 92. De Pharo, vide Satiram eandem 6. v. 83.

Porrectaque brachia rursum.] Nam Ostiæ portum ac moles Augustus primo cœperat, instauravit deinde Claudius; post etiam Traanus.

77 *Longéque relinquunt Italiam.*] Recedunt ab Italica ora dum in mare procurrunt.

78 *Non sic igitur mirabere portus.*] Certe naturales portus non æque mirandi, ut hic arte factus prope Ostiam urbem ad ostia fluminis Tiberis extructam.

80 *Interiora petit.*] Penetrat Ostiæ portum, ubi stagnans aqua & tempestatum expers tutam dat navibus stationem.

Baianæ pervia cymbæ.] Illuc enim navigia Baianis usitata frequenter subeunt.

81 *Sinus.*] Veluti sinus intra moles & aggeres tanquam brachia.

Gaudent ibi.] Habet enim jucunditatem præteritorum malorum recordatio, Cicer. Lib. 5. Epist. 12. *Habet præteriti doloris secura recordatio delectationem: cæteris verò nullâ perfunctis propriâ molestiâ, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est jucunda.*

Vertice raso.] Ingruente oppressi tempestate ac vitæ periculo nautæ caput radebant more servorum, liberationem ac salutem à Diis exspectare se velut profitentes.

83 *Ite igitur, pueri.*] Inquit Juvenalis ad pueros, ite, parate necessaria ad rem divinam pro reditu Catulli faciendam.

Linguis animisque faventes.] Cicero de Divin. lib. 1. n. 102. *Rebus divinis quæ publicè fierent, ut faverent linguis, imperebatur.* Et lib. 2. n. 83. *Jam illa, favete linguis, ... – Quando enim illa observans, quieto & liberò animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem? &c.* Erat igitur solemnis hæc formula in Sacris, ut & silentium indiceretur, & faustæ cogitationes ac vota mentibus præciperentur: ne qua mala vox, neve quid mali ominis accideret.

84 *Sertaque delubris, &c.*] Templa floribus exornate.

Farra imponite cultris.] Mola ex farre, sale, & aqua, solebant aspergi tria hæc, ignis, caput victimæ, & cultri quibus illa mactanda erat.

85 *Molles focos.*] Seu quod recenter structi, seu quod è thure, molles vocat. Hoc posterius habet vetus Schol.

Glebamque virentem.] Aram è cespite herbosaque terra. Supra v. 2.

86 *Quod præstat.*] Alias, *Quod restat.*

87 *Domum repetam.*] Ubi etiam domesticos Deos placabo & colam.

88 *Simulacra nitentiâ cerâ.*] Vide Sat. 10. v. 55. ibidemque annot. ad vocem, *Incerare.*

89 *Laribus.*] Sat. 8. v. 14. annot.

90 *Omnes violæ jactabo colores.*] Violas purpureas, albas, luteas;

Universa jam munda sunt: ostium ramos tollit oblongos, ac festivum diluculo tegitur lampadibus. Ne vero tibi ista suspicionem dent, ô Corvine; Catullus, ob cujus reditum tot aras constituo, parvulos hæredes ternos habet. Placet operiri quisnam pro familiari sic infructuoso gallinam insumet imbecillam, & lumina claudentem. At gravior est ille sumptus: nulla coturnix unquam mactabitur pro parente. Si divites Gallita, & Paccius orbati incipiant ardorem præsentire, omne xystum appensis rite tabellis integitur; extant qui voveant hecatomben, quando quidem istic haud absunt neque venduntur elephanti, nec ejusmodi pecus gignitur in Latio, vel alicubi sub nostro cœlo; verum accersitur ex atra natione,

Cuncta nitent; longos erexit janua ramos;
Et matutinis operitur festa lucernis.
Nec suspecta tibi sint hæc, Corvine: Catullus,
Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
Tres habet hæredes. Libet exspectare, quis ægram
Et claudentem oculos gallinam impendat amico 96
Tam sterili. Verùm hæc nimia est impensa: coturnix
Nulla unquam pro patre cadet. Sentire calorem
Si cœpit locuples Gallita & Paccius orbi,
Legitime fixis vestitur tota tabellis 100
Porticus. Existunt qui promittant hecatomben.
Quatenus hic non sunt nec venales elephanti,
Nec Latio, aut usquam nostro sub sidere talis
Bellua concipitur: sed furva gente petita,

ANNOTATIONES.

91 *Cuncta nitent.*] Domi sunt parata ad rem divinam, & ad lætitiæ documentum omnia, jam à summo mane. Vel poëta indicat his verbis, cuncta jam à ministris ad sacrificium comparata.

92 *Matutinis operitur festa lucernis.*] Legitur vulgò, *operatur*, quidam ex veteri Schol. *operantur*, id est, sacrificant, solenne verbum. Placet tamen sequi emandationem Justi Lipsii Elect. 1. c. 3. ubi vulgarem lectionem albis dentibus ridere se ait: præclare vero observat in omni publica privataq; lætitia lucernas appendi consuevisse domorum foribus; fenestris etiam: item arboribus interdum, &c. ibidemque subjungit: addit poëta, *matutinis*, non sine satyrico morsu, quasi claro die opus esset alia luce. Senec. Epist. 96. *Accendere lucernas prohibemus, quoniam nec lumine Dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine.* Tertull. Apologet. *Nec lucernis diem infringimus.* Vide Pers. Sat. 5. v. 181.

93 *Nec suspecta tibi sint, &c.*] Ne suspicêre hæc à me fieri, ut Catulli hæreditatem ambiam. Is enim habet liberos.

95 *Libet exspectare.*] An quisquam modo gallinam saltem moribundam pro amico velit sacrificare, sine ulla spe lucri?

97 *Coturnix nulla.*] Ne vilis quidem avicula impenditur pro eo cui sunt filii & hæredes.

98 *Calorem.*] Febriculæ æstum & ardorem.

99 *Si cœpit locuples, &c.*] Statim atque dives aliquis orbus morbo tentatur, certatim studium ostentant insidiosi hæredipetæ, ut legatum aliquod ex testamento nanciscantur.

Gallita & Paccius.] Oppulenti, filiis carentes, atque meminit Cornelius Tacitus: Paccii quidem Africani, Histor. 4. Gallitæ vero Crispilinæ, ut fœminæ pecunia & orbitate potentis, *qui bonis malisque temporibus juxta valent* inquit lib. 1. Histor.

100 *Legitime fixis, &c.*] Rite & ordine appensis in Deorum honorem, hinc etiam promisso pro ægri salute sacrificio.

101 *Porticus.* Templorum atria, ipsaque fana tabellis exornantur: vel porticus ipsorum hæredipetarum & captatorum.

Hecatomben.] Sacrificium maximum à Laconibus, ut aiunt, inventum, pro gravissimis dumtaxat rebus, ut cum pestilentia laboratur. Nomen à centenario numero. In eo quippe centum aræ uno in loco e cespite eriguntur, in quibus uno tempore victimæ centum ejusdem generis cæduntur, pura centum oves, centum boves, &c. Quod si votum est Imperatoris, centum leones, centum aquilæ. Vide Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 6. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 22.

102 *Hic non sunt, &c.*] Romæ aliquando generatos elephantes, auctor est columella. Illic primum visos Pyrrhi Regis bello, anno urbis 472. diserte scribit Plin. lib. 8. c. 6. Plura diximus de illis, Sat. 10. ad v. 150. Vide & infra.

103 *Latio.*] Hæc Italiæ regio notissima Thusciam habet ad occasum. & Campaniam ad ortum, pro tota Italia usurpatur, Synecdoche.

Aut usquam, &c.] Nam elephantes etiam velint mactare captatores, si liceret.

104 *Furva gente.*] Qualis Indica, Africana, Mauri, Æthiopes, &c. Sat. præced. v. 125. Hinc etiam nigri apellantur elephanti, Horat. Epod. &c.

Arboribus

Arboribus Rutulis & Turni pascitur agro 105
Cæsaris armentum nulli servire paratum
Privato: siquidem Tyrio parere solebant
Hannibali, & nostris Ducibus Regique Molosso:
Horum majores, & dorso ferre cohortes, 109
Partem aliquam belli, & euntem in prœlia turrim.
Nulla igitur mora per Novium, nulla per Istrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,

atque *Rutulis nemoribus, ac Turni campo nutritur grex Imperatoris, nemini privato utilis aut accommodatus. Enimvero obedire consueverant Annibali Tyrio, nostrisque Imperatoribus, ac Molossorum Principi: istorum autem avi etiam tergo portare turmas, partem quamdam militiæ, turrimque ad certamina progredientem. Ergo nulla cunctatio per Novium, nulla cunctatio per Istrum Pacuvium, quo minus hoc ebur ad altaria pertrahatur,*

ANNOTATIONES.

105 *Arboribus Rutulis.*] In saltu prope Lavinium, ubi quondam Rutuli, & Dux eorum Turnus. Ardea Metropolis erat.

Turni.] Æneidos posterioribus Libris adeò celebrati.

106 *Cæsaris armentum.*] Elephantos enim alere tantis sumptibus nonnisi Imperatorum est. Ad voluptatem nimirum & spectacula jam Domitianus eos adhibet, qui præliis olim utiles erant. Sarcasmus.

107 *Tyrio.*] Oriundo è Carthagine, quam ædificavit Dido, Tyro urbe in Africam profecta, cum colonia Tyriorum.

Parere solebant.] Eruditi ad bellum Elephanti, de quorum pugnis. Plin. cit. lib. 8. cap. 7. Quin. Curt. S. Ambros. Hexamer. lib. 6. cap. 5. infrà citand. &c.

108 *Nostris Ducibus.*] Illis etiam in bello utentibus Ducibus Romanis: v. g. Scipione Pompeii socero adversus Cæsarem. Appian.

Regique Molosso.] Molossi, populi in Epiro, ubi regnavit Pyrrhus, qui primus in Italia elephantos bellatores advexit, & vincentes jam Romanos inusitatâ belluarum formâ stupere, & mox prælio cedere coegit. Justin. lib. 18.

109 *Horum.*] Elephantorum.

Ferre cohortes, &c.] Plin. mox cit. De Turrigeris elephantis: Cæsar. Commentar. passim, &c. Vide & Ælian. ac Philostrat.

110 *Turrim.*] Ligneam, elephantorum tergo impositam, è qua milites depugnabant, & in subjectos tela jactabant. Machab. lib. 1. cap. 6. n. 34. & seq. *Elephantis ostenderunt sanguinem uvæ & mori, ad aluendos eos in prœlium . . . Et astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis; & quingenti equites ordinati unicuique bestiæ electi erant . . . & quocumque ibat, ibant : . . . . Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias, & super eas machinæ : & super singulos viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper : & ludus magister bestiæ.* Plin. cit. l. 8. c. 7. refert Cæsarem tertio Consulatu spectaculum edidisse, in quo turriti elephantes viginti, cum sexaginta propugnatoribus, certavere adversus quingentos pedites, equitesque totidem. Rem & apparatum diserte explicat Aldrovandus lib. 1. de Quadrupede. c. 9. ubi ex Varromanno sic loquitur, *Indi bella inituri clitellas elephanto imponunt, supra quas hinc & hinc domus, vel, si mavis, turrim aut caveam ligneam appellare. Collo jungunt caveas assamenta nescio qua crassitudine medii palmi. Singulas caveas terni homines ingrediuntur: inter utrasque dorso belluæ insidet Indus, qui belluam alloquitur. Homines sunt loricati ferentes arma, lanceas, enses. Promuscis elephanti, quam manum vocant, loricatur : illi alligatur exertus ensis duorum cubitorum, latitudine palmæ.* Similiter & Gesnerus, *Cum elephantos Indi ad bellum armant,* inquit, *in clitellas geminis ex ferro catenis infra alvum cinctas utrimque velut caveam ligneam imponunt, atque ad collum alligant. Singulas caveas terni homines ingrediuntur, &c.* Philostratus elephanto homines quindecim ferri asserit. Quantam verò stragem edat sic instructus elephas, egregie describit S. Ambros. Hexam. l. 6. toto cap. 5. *Persarum gens,* inquit, *ferox bellis; quia de superioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradentibus curribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, ac velut in arce quadam & specula collocati, tuti molibus bestiarum. Si quis accedit, desuper jaculis figitur, inferius elephantorum conteritur incursu . . . . . . Hi velut mobiles quidam montes versantur in præliis, ut colles alto eminent vertice, mugitus autem fragore omnium perturbant confidentiam . . . . . . Bestia quoque nec nuda, nec penetrabilia ferro, sed munita loricis sine sui periculo acies secat, & turmas conterit, &c.*

111 *Nulla igitur mora, &c.*] Nihil ergo retardaret Novium & Pacuvium captatores, &c.

112 *Illud ebur.*] Elephas, cujus dentes ebur. Metonymia.

mactetur que ante Penates Gallitæ sancta hostia, tantis Numinibus idonea atque illorum insidiatoribus. Unus etenim, si permittas sacrificare, de famulorum multitudine singula corpora promittit maxima & speciosissima: aut servis atque ancillarum capitibus admovebit fasciolas. Quod si habet in ædibus Iphigeniam quandam nuptui aptam, illam aris donabit, quamvis haud exspectet clandestinam exspiationem cervæ tragicæ. Approbo meum civem, neque testamento confero naves millenas. Enimvero si mortem effugerit ægrotus,

Et cadat ante Lares Gallitæ victima sacra,
Tantis digna Deis, & captatoribus horum.
Alter enim, si concedas mactare, vovebit 115
De grege servorum magna, & pulcherrima quæque
Corpora; vel pueris, & frontibus ancillarum
Imponet vittas; & si qua est nubili, illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus, etsi
Non sperat tragicæ furtiva piacula cervæ. 120
Laudo meum civem, nec comparo testamento
Mille rates: nam si Libitinam evaserit æger,

ANNOTATIONES.

114 *Tantis digna Deis.*] Vel Laribus divitum; vel ipsos divites orbos indicat, quos hæredipetæ velut Deos observant & colunt, ut officiis suis velut nassa includant, quod mox dicet Poëta.

Captatoribus horum.] Insidiosis divitum asseclis, ambitiosa observantia hæreditatem orborum captantibus.

115 *Alter.*] Pacuvius.

Si concedas.] Si per legem liceat humanas victimas sacrificare, ut olim, ultro mactaret & servos & ancillas, quin & liberos. Humanas olim victimas variis locis immolari sueras constat ex Lactantio, D. August. Item ex Diodor. Plin, &c. Vide Cœl. Rhodig. l. 13. c. 23. Apud Macrob. l. 1. Saturn. c. 7. hoc refertur oraculum. Καὶ κεφαλὰς ἄδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα. Hinc Diti & Saturno humanæ hostiæ; donec per Italiam veniens Hercules suasit, ut faustis sacrificiis infausta mutarent; oscillisque Ditem, Saturnum vero accensis luminibus placarent, quoniam vox, φωτα, non virum tantum, sed & lumina significaret, &c. Plin. l. 30. c. 1. ait: *Anno urbis 657. Lentulo & Licinio Consulibus, factum Senatusconsultum ne homo immolaretur: palamq; ad tempus illud prodigiosa sacra extitisse.* Additque, *non satis æstimari posse quantum Romanis debeatur, qui menstra sustulere, in quibus hominem occidere religiosissimum erat.*

Vovebit.] Pro ægri salute devovebit caput servorum, & horum morte mortem illius redimet. Sic apud Euripid. Alcestis pro Admeto conjuge, Parcis ita largientibus, morti se offert. Apud Livium Decii, pro Romano exercitu se devovent Diis Manibus. Apud Sueton. Calig. c. 14. non defuere *qui depugnaturos se pro salute ægri Imperatoris, & capita sua titulo proposito voverent, &c.* Vide Macrob. l. 3. c. 9. Alex. ab. Alex. l. 3. c. 22, &c.

118 *Imponet vittas.*] Ex more, vittis eni exornabatur victima cum ad aram immolanc trahebatur.

Virg. Æn. 2. Si non aræ destinatus ita loquitu
—— *Mihi Sacra parari,*
Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.

119 *Iphigenia.*] Propria filia, qualis il Agamemnonis.

Dabit hanc altaribus.] Sicut Agamemnc Iphigeniam tradidit Dianæ mactandam. Vic Euripid. Iphigen. in Aulide, & in Tauris.

Etsi non sperat, &c.] Non sperat substitu endam pro filia altaribus admota cervam, u de Iphigenia Poëtæ narrant.

120 *Tragicæ.*] De quo Tragœdias scripser Euripid. cit. &c.

121 *Laudo meum civem, &c.*] Sarcastic Sane sapit Pacuvius civis meus, inquit Juvena lis, qui ultro facit, quod vix Agamemnon i animum induxit facere.

Nec comparo testamento, &c.] Testamentur & hæreditas adipiscenda, res gravis, & pr qua libenter mactari debeat à Pacuvio filii at non ita Græcorum classis mille navibu constans, pro quibus tamen exsolvendis Aga memnon filiam dedit. Ironicè.

122 *Mille rates.*] Historia patet ex Eurip. cit detinebatur in portu Aulidis classis Græco rum ad Trojanam expeditionem euntium irata Diana. Tandem ex responso redemptu est ventus & fausta navigatio, oblata ad Diana aram Iphigenia. Quæ tamen per vicarian cervæ expiationem liberata est, & in Tauri cam Chersonesum translata Dianæ Sacra cu ravit. Virgil. Æneid. 2.

Sanguine placâstis ventos, & virgine cæsâ

Libitinam.] Funerum Deam, in cujus æde vendebantur ad funus necessaria. Hanc cum Venere eandem esse, & illinc significari quic quid gignitur, caducum esse; quod ortus atque interitus una sit Dea præses, auctor est Plutarchus in Problem.

Delebit

Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,
Post meritum sanè mirandum, atq; omnia soli
Forsan Pacuvio breviter dabit. Ille superbus 125
Incedet victis rivalibus. Ergo vides, quam
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.
Vivat Pacuvius quæso, vel Nestora totum:
Possideat quantum rapuit Nero: montibus aurum
Exæquet: nec amet quemquam, nec ametur ab
ullo. 130

retis custodiâ implicatus, post meritum certè admirabile, codices obliterabit, cunctaque propediem uni fortasse Pacuvio largietur. Hic tumidus ambulavit superatis æmulis. Cernis igitur quantum laboris præmium offerat Mycenis sacrificata. Oro vivat Pacuvius, etiam Nestoris ætatem *integram; habeat quantum Nero deprædatus est; montibus par aurum accumulet; neque ullum diligat, neque à quoquam diligatur.*

ANNOTATIONES.

123 *Delebit tabulas.*] Priores nempe, in quibus hæredes alii scripti erant.

Inclusus carcere nassæ.] Pacuvii captatione velut nassa irretitus. Alii *Nassam* Medicum ægros domi suæ curare solitum comminiscuntur. Quod minus arridet.

124 *Post meritum sanè mirandum.*] Post tot vota & sacrificia à Pacuvio tam liberaliter, imo insidiose peracta, quibus ille devinctus habetur dives à morbo liber.

125 *Breviter dabit.*] Brevi codicillo Pacuvium ex asse hæredem scribens: vel, paulo post, ubi convaluerit. Quidam explicant, brevi manu: sed parum ad rem.

Ille superbus, &c.] Pacuvius exclusis ab hæreditate cæteris competitoribus, jam victor & dives factus insolescet.

127 *Jugulata Mycenis.*] Immolata filia, par Iphigeniæ filiæ Agamemnonis Regis Mycenarum in Peloponneso.

128 *Vivat Pacuvius.*] Imprecatio, ut diuturna vita diuturniores faciat ærumnas.

Nestora.] Vide Sat. 10. v. 250.

129 *Quantum rapuit Nero.*] Lege Suet. Neron. c. 26. & 32. Apud Xiphilin. Jul. Vindex ita loquitur de Nerone ut de universi orbis deprædatore.

130 *Nec amet quemquam, &c.*] Quasi *μισάνθρωπος* cunctis odiosus, aliis æque ac ipse sibi gravis: proindeque nullam capiat voluptatem ex acquisitis per nefas divitiis.

SATIRA XIII.

INTERPRETATIO.

Quicquid pravo exemplo perpetratur, ipsi committenti mœrorem creat. Ea vindicta prima est, quod nullus noxius liberatur semet arbitro, licèt Prætoris favor iniquus urnâ fraudulentâ superaverit. O Calvine, quid existimas à cunctis judicari de novo facinore, atque flagitio fidelitatis læsæ? Verum neque ita parvas sortitus es facultates, ut exigui damni pondus te obruat. Quæ sustines frequentia cernimus. Plurimis notum id malum, jamque vulgare, & è medio sortis cumulo depromptum. Dimittamus graviores luctus. Viri mœrorem non oportet esse justo vehementiorem, neque plagâ grandiorem. Tu calamitatis licet exiguæ parvulam ac mediocrem

Exemplo quodcumque malo committitur ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quod se
Judice, nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.
Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti 5
De scelere, & fidei violatæ crimine? Sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, ut mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus
Quæ pateris. Casus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, & è medio fortunæ ductus acervo. 10
Ponamus nimios gemitus. Flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere major.
Tu quamvis levium minimam exiguamque malorum

ANNOTATIONES.

1 *Exemplo quodcumque, &c.*] Calvinum denegato deposito mœrentem consolatur, asseritque ultrice conscientia improbos plecti, ita volente Deo ac providente.

2 *Displicet auctori.*] Nam torquetur animus sceleris sibi conscius, occultasque dat pœnas.

3 *Improba quamvis, &c.*] Quamvis absolutus sit per Judicem corruptum, atque sutorio, ut aiunt, atramento.

4 *Vicerit urnâ.*] Vicerit accusatorem, mutante vel amovente ex urna Prætore contra leges suffragia Judicum in ea conjecta. Cic. ad Q. fratrem. *Senatorum urna copiose absolvit.* Quippe in urnam seu cistam missi in consilium Judices conjiciebant tabellas ceratas sententiam continentes, scripta seu notata litera A, absolutionem, C. condemnationem indicabat. Judices quoq; à Prætore vel edebantur, vel sorte legebantur ex tabellis in urnam conjectis: hinc Cicero pro Milone. *Neq; vero, quod nonnulli dictitant secrevit in Judicibus legendis amicos meos.* Multis igitur modis poterat Quæsitor seu Prætor Reo favere, præter fas & jus. Vide Sigon. de Judic. l. 2. c. 22.

Urnâ.] Alii legunt, *Urnam fallacem*; alii, *fallacis Prætoris vicerit urnam.*

5 *Quid sentire putas, &c.*] Ejusmodi perfidum omnes execrantur: & hæc altera ultio est; & secundum consolationes argumentum.

Calvine.] Is fuit amicus Juvenalis. Poëtam mediocrem extitisse innuit Martialis, ubi ait:

Æquales scribit libros Calvinus, & Umber:
Æqualis liber est, Critice, qui malus est.

Recenti. Alii legunt, *retenti*, id est, negati depositi.

6 *Fidei violatæ crimine?*] Ab eo qui depositum negat ac retinet, duplex crimen patratur. Injustus est qui aliena possidet: perfidus, qui non reddit quod reddirurum se juraverat. Cicero pro Roscio Amerino: *Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum qui læsus non esset nisi credidisset.*

Sed nec tam tenuis, &c.] Tertium consolationis argumentum, quod sit mediocris Calvino jactura decem sestertiorum.

8 *Nec rara videmus.*] Quartum, solatii genus, socios habuisse malorum.

10 *E medio fortunæ ductus acervo.*] Non è summo: id est, non è raris & gravioribus infortuniis.

Particulam

Particulam vix ferre potes spumantibus ardens
Visceribus, sacrum tibi quod non reddat amicus 15
Depositum. Stupet hæc, qui jam post terga reliquit
Sexaginta annos Fonteio Consule natus?
An nihil in melius tot rerum proficis usu?
Magna quidem sacris quæ dat præcepta libellis
Victrix Fortunæ sapientia. DICIMUS autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ, 21
Nec jactare jugum vita didicere magistra.
Quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes atq; omni ex crimine lucrum
Quæsitum, & partos gladio vel pyxide nummos? 25
RARI quippe boni: numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.
Nona ætas agitur, pejoraque sæcula ferri

partem ægre sustinere vales æstuantibus intimis effervescens, quoniam familiaris haud tibi restituit religiosum creditum. An ista miratur qui à dorso dimisit annos sexagenos, sub *Fonteii Consulatu genitus? Nihilòne magis sapis* ex *tot negotiorum experientiâ? Sortem profectò domat grandis Philosophia, quæ documenta sanctis codicibus tradit: at eos etiam beatos vocamus, qui vitæ ærumnas pati, & jugum non excutere erudiente vitâ sunt edocti. Quænam dies ita solennis, quæ non deprehendat latrocinia, fallacias, dolos, & quæstum per quodvis nefas comparatum, atque opes acquisitas ense, aut vasculo? Pauci enim* sunt *probi*; *vix numero tot exstant, quot Thebarum portæ, aut abundantis Nili ora. Nona ætas ducitur, ac tempora ferreo sæculo deteriora*;

ANNOTATIONES.

14 *Spumantibus ardens visceribus.*] Fervente ac despumante bili, indignatione, iracundia.

15 *Sacrum.*] Ob sacramentum & jusjurandum, cujus Dii testes.

16 *Stupet hæc, qui,* &c.] An ejusmodi fraus mira videri debet homini rerum perito atque annos nato sexaginta?

17 *Fonteio Consule.*] Luc. Fonteius Capito cum C. Vipsanio Consul fuit, Plin. test. lib. 7. cap. 20. Ex hoc loco demonstratur pervenisse Juvenalem ad Adrianum Imperatorem. Enimvero Satira hæc scripta sexaginta annis post Consulatum L. Fonteii, seu post natum eo Consule Calvinum, ad quem Satiram hanc Juvenalis inscribit. Atqui tempus illud incidit in Imperium Adriani. Vixit igitur & scripsit Poëta noster sub eo Imperatore: attigitque annum urbis octingentesimum septuagesimum secundum, ut diserte concludit Just. Lipsius Epistol. Quæst. Lib. 4. Epist. 20.

19 *Sacris.*] Est enim Philosophia *Donum inventumque Deorum,* Cicero Tusc. 1. n. 64.

20 *Victrix Fortunæ sapientia.*] Sat. 10. v. 52. Democritus Fortunæ minaci mandat laqueum mediumque ostendit unguem.

21 *Hos quoque felices.*] Non tantum sapientes, adeoque felices sunt qui Philosophiæ Moralis imbuti præceptis fortunam vincunt, sed & ii qui longo usu & experientia, sapere, fortisque minas contemnere didicerunt.

22 *Nec jactare jugum.*] Qui non ferunt impatienter vitæ incommoda, malaque omnia, quibus homines sunt obnoxii.

25 *Pyxide.*] Veneno, quod in pyxide condebatur. Metonymia.

26 *Rari quippe boni.*] Alludit ad Sapientum numerum. Hi septem fuere, sicut septem Nili ostia, & septem portæ Thebarum: ut bene notat vetus Schol.

27 *Thebarum.*] Bœotiarum nempe: nam Ægyptiæ Thebæ portas centum habuisse jactantur.

Divitis ostia Nili.] Multa sunt ea: verum celeberrima septem enumerantur, Strab. lib. 17. & Plin. lib. 5. cap. 10. proximum Alexandriæ Canopicum, deinde Bolbitinum, Sebenniticum, Phatniticum, Mendesicum, Taniticum, Pelusiacum. Hinc Nili septemgemina ostia Virgilio Æneid. 6. septemflua Ovidio Metamorphos. 15. *Dives* autem hic vocatur, quia sua exundatione Ægyptum ditat. Vide quæ annotavi Sat. 6. v. 83. ad vocem, *Nilum.*

28 *Nona ætas.*] Quatuor ætates Latini statuebant, ut patet ex Ovidio Metamorphos. 1. At Græci octo, quot sunt metalla, nempe, Auream, argenteam, electream, æneam cupream, stanneam, plumbeam, ferream. Nona igitur ætas istis omnibus pejor quæ? An lutea? Sunt quibus hæc interpretatio non arridet, sed nec ea lectio: legunt igitur, *Nunc ætas agitur, &c.* Isaac Vossius octo illas ætates credit appellatas à cœli regionibus, quas octo faciebant Pythagorei: nonam vero, de qua hic, à Tellure denominatam opinatur; in Libello de Sibyll. Oraculis, Oxoniæ nuper edito, cap. 5. alibi jam. cit.

Temporibus;

quorum crimini appellationem non reperit ipsa natura, neque ab ullo metallo imposuit. Nos invocamus opem hominum ac Deorum, tanta *vociferatione; quantâ Fessidium perorantem extollit clamosâ sportula. Fare vetule bullam promerite,* an *ignoras quantæ sint illecebræ nummorum alterius? Ignoras quantos excitet cachinnos plebi tua simplicitas, quando exposcis ab aliquo ne fidem fallat, cogitetque nonnullos esse Deos* in *quibusdam fanis atque altaribus rubris? Eo modo pridem agebant Aborigines, antequàm Saturnus extorris relictâ corona rusticam falcem acciperet; tunc quando Juno* erat *adolescentula, atque Jupiter hucusque privatus speluncis Idæ* latebat. *Deorum epulæ supra nebulas nulla* tunc erant: *neque juvenis Trojanus neque pulcra Herculis conjux*

Temporibus; quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, & à nullo posuit natura metallo. 3[0]
Nos hominum Divumque fidem clamore ciemu[s]
Quanto Fessidium laudat vocalis agentem
Sportula: Dic senior bullâ dignissime, nescis,
Quas habeat Veneres aliena pecunia? Nescis
Quem tua simplicitas risum vulgo moveat cu[m]
Exigis à quoquam ne pejeret, & putet ullis 3[5]
Esse aliquod Numen templis, aræque rubenti?
Quondam hoc Indigenæ vivebant more, priusqua[m]
Sumeret agrestem posito diademate falcem
Saturnus fugiens: tunc cum virguncula Juno, 4[0]
Et privatus adhuc Idæis Jupiter antris.
Nulla super nubes convivia Cœlicolarum,
Nec puer Iliacus, formosa nec Herculis uxor

ANNOTATIONES.

31 *Nos hominum Divumque fidem, &c.*] Scilicet præ stupore velut ad rem novam exclamamus, cum tot scelera grassari videmus. Verum quid aliud ferre potest sæculum pessimum, ætas, ii quam, nostra ferrea deterior?

Hominum Divumque fidem.] Vulgaris apud Comicos exclamatio.

32 *Quanto Fessidium laudat, &c.*] Quantum edunt clamorem clientes mercede conducti, & sportula invitati ad tollendas voces, *pulchre, bene, recte,* dum agit in foro & causam perorat Fessidius. Sic enim Causidici, Poëtæ, Histriones, recitaturi conducebant homines qui dicentibus acclamarent, ac populo præirent ad applaudendum atque approbandum. Horat. Lib 1. Epist. 19.

Non ego ventosæ plebis suffragia venor,
Impensis cœnarum, & tritæ munere vestis.

Vide Plin. Lib. 2. Epist. 14. ubi conductos ejusmodi laudatores exagitat, vocatque *Laudicænos, redemptos mancipes auditores actoribus similes, qui ternis denariis ad laudandum trahantur. Et tamen crescit indies illa fœditas,* inquit: *in media basilica sportulæ dantur palàm ut in triclinio: tanti constat, ut sis disertissimus: hoc pretio subsellia implentur, hoc infiniti clamores commoventur ... Primus hunc morem induxit Licinius, ut auditores corrogaret, &c.*

33 *Sportula.*] De hac fuse Sat. 1. ad v. 95 & seq.

Bullâ dignissime.] O Calvine, in senio quasi repuerascens, (Erat enim bulla puerorum insigne, ut notabo ad Perf. Sat. 5. v. 31.) adeo rerum imperitus es? Salsissima undiquaq; ironia.

35 *Cum exigis à quoquam, &c.*] Ade[o] bardus es, ut fidem exigas, cum perjur[ia] aliaque facinora invaluerunt. Ironia.

37 *Esse aliquod numen.*] Quasi dicat, in periti dumtaxat jam verentur Deos perju[ri]orum vindices.

Aræque rubenti.] Vel igne, vel sanguin[e] in sacrificiis.

38 *Indigenæ.*] Veteres illi Italiæ populi, ib[i]dem nati, innocentiam colebant, aurea qu[on]dem ætate, cum Saturnus regnabat, nondu[m] vero Jupiter. Sat. 6. v. 15. & seq.

39 *Falcem.*] Dicitur enim Saturnus Agr[i]culturam docuisse, insitionem surculorum, &

40 *Saturnus fugiens.*] Regno Cretensi pu[l]sus à Jove filio, & in Italiam veniens.

41 *Adhuc Idæis Jupiter antris.*] Cum Jupiter in Ida Cretensi monte puer aleretur, cla[m] Saturno patre, ne ab eo voraretur; ex pa[ctione] cum Titano fratre inita. Nota fabul[a]. Vide Cic. 2. de Nat. Deor. n. 63. & seq. u[bi] de Saturno & Jove. Et Cœl. Rhodig. lib. 13 cap. 21. ubi mythologia Saturni filios de[vorantis] explicatur.

43 *Puer Iliacus.*] Ganymedes, de qu[o] Sat. 5. ver. 59.

Herculis uxor.] Hebe Jovis ac Junonis filia Juventutis Dea, nupta Herculi. Hæc auten[m] primo, & postea Ganymedes Deorum pocillatores dicuntur. Vide Cic. Tusc. 1.

Ac

Ad cyathos; & jam ſiccato nectare tergens
Brachia Vulcanus Liparæâ nigra tabernâ. 45
Prandebat ſibi quiſque Deus, nec turba Deorum
Talis, ut eſt hodie; contentaque ſidera paucis
Numinibus miſerum urgebant Atlanta minori
Pondere. Nondum aliquis ſortitus triſte profundi
Imperium, aut Siculâ torvus cum conjuge Pluton. 50
Nec rota, nec Furiæ, nec ſaxum, aut vulturis atri
Pœna; ſed Infernis hilares ſine Regibus Umbræ.
Improbitas illo fuit admirabilis ævo.
Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non aſſurrexerat; & ſi 55
Barbato cuicumque puer; licet ipſe videret

ad ſcyphos eis porrigendos; *atque Vulcanus epoto jam nectare, detergens brachia atra* ex *officinâ Laparæa. Singula Numina privatim cœnabant; neque multitudo Numinum tanta, ſicut nunc exſtat; & Cœlum paucis Diis contentum leviori onere premebat infortunatum Atlantem. Nullus adhuc ſorte adeptus erat regnum maris triſtificum, vel trux Pluton cum uxore Sicula. Non* erant *rota, neque Furiæ, neque lapis, vel nigri vulturis ſupplicium: verum læti Manes abſque Tyrannis Inferorum. Eo ſæculo malitia ſtupenda erat. Illud putabant ingens crimen, ac nece expurgandum, ſi adoleſcens ...ni, ac ſi juvenis cuivis barbato non aſſurrexiſſet, quamvis ipſe in ædibus*

ANNOTATIONES.

44 *Siccato nectare tergens, &c.*] Necdum Vulcanus, poſt hauſtum in cœlo nectar, deterſiſque brachiis, demigrabat ad officinam Liparæam: vel necdum Vulcanus nigra è fornace & camino brachia detergens, Deorum accumbebat menſæ, & nectar potabat.

Nectare.] Quæ Deorum potio eſt. Cic. de Nat. Deor. 1. n. 113. *Poëtæ nectar, ambroſiam, epulas comparant; & aut Juventutem, aut Ganymedem pocula miniſtrantem.* Apul. Metamorphoſ. 6. *Tunc poculum nectaris Jovi quidem ſuus pocillator ille ruſticus puer, cæteris vero Liber miniſtrabat.* Athen. lib. 2. cap. 2. refert circa Lydiæ montem Olympum Nectar à quibuſdam præparari vino, favis, ac floribus bene olentibus in unum commixtis. Ibid. ex Anaxandride, cibus Deorum nectar, potus ambroſia eſt, at contra Homerus, &c. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 12. ait cognitionem puriſſimam atq; altiſſimam nectar vocari, credique eſſe potum Deorum. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 13. Item lib. 9. cap. 14. ubi contemplationis præmium ambroſiam, emanans autem exinde gaudium nectar, quod & immortalitatem ſignificat, intelligendum recte aſſerit Feſtus Pomp. *Quod νέκταρ Græcis*, inquit, *Latinis murrina eſt, prædulcis & ipſa potio.*

45 *Vulcanus.*] Igni præſidere, & Deorum arma fabricare Vulcanum: hinc & loca omnia ignes eructantia tenere, & in iis officinas habere fabulantur.

Liparæa.] Siciliæ adjacent Inſulæ ſeptem *Liparæa*, quæ & *Æoliæ*, & *Vulcaniæ*. Harum una proprio nomine vocatur, *Vulcania*, quæ ignes emittit: ad iſtam ſane reſpicit Juvenalis, cum *Liparæam* Vulcani tabernam dicit. Vide Satir. 1. v. 8. & Satir. 10. ver. 132. ibid. Annot.

46 *Turba Deorum.*] Præclare Ethnicorum ſuperſtitio hic deridetur.

48 *Atlanta.*] Quem fingunt humeris Cœlos portare. Vide Sat. 11. ver. 24.

49 *Nondum aliquis ſortitus, &c.*] Orbis Imperium nondum inter ſe diviſerant Saturni filii: nondum Jupiter Cœlum, Mare Neptunus, Inferos Pluto, ſorte obtinuerant.

50 *Siculâ.*] Proſerpina Cereris filia, quam in Sicilia rapuit Pluto, & matrimonio ſibi copulavit.

51 *Nec rota.*] Nondum rotæ innexus torquebatur Ixion, ob ejus petulantiam adverſus Junonem.

Nec Furiæ.] Nullæ tunc ſcelerum ultrices: Alecto, Tiſiphone, Megæra, Noctis & Acherontis filiæ: quibus conſcientiæ ſtimuli ſignificantur.

Nec ſaxum.] Necdum Siſyphus ob latrocinia plectebatur, volvendo ſaxo addictus.

Aut vulturis, &c.] Neque tunc vultur Jovis ille miniſter depaſcebatur jecur aut Tityi, quod Latona vim inferre tentaſſet, aut Promethei, quod ignem Cœlo ſubreptum in terras detuliſſet.

52 *Infernis ſine Regibus.*] Sine Plutone Rege, ſine Judicibus Æaco, Rhadamantho, Triptolemo.

53 *Improbitas illo fuit admirabilis ævo.*] Mirabile fuit, ſi quis eo tempore improbus inveniretur.] Ita vetus Schol.

55 *Si juvenis vetulo non aſſurrexerat.*] Si, adveniente ſeniore, junior honoris cauſa non ſurrexiſſet.

Plura

Plura cerneret fraga, cumulosque glandium ampliores. Adeo veneratione dignum erat superare quatuor annis, & prima pubes tam æqualis sanctæ senectuti. Jam si familiaris non negaverit creditum; si restituat crumenam antiquam cum integra ærugine, portentosa fidelitas videtur, *dignaque Etruscorum commentariis, & quam oporteat expiare ovicula coronata. Si virum eximium & incorruptum video, prodigium illud confero infanti biformi, vel miris piscibus sub aratro repertis, atque prægnanti mulæ;*

Plura domi fraga, & majores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeo sacræ lanugo senectæ.
Nunc si depositum non inficietur amicus, 6
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, & Tuscis digna tabellis,
Quæque coronata lustrari debeat agna.
Egregium sanctumque virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, vel mirandis sub aratro 6
Piscibus inventis, & fœtæ comparo mulæ;

ANNOTATIONES.

57 *Plura domi fraga.*] Licet ipse domi opulentior foret. Nam *divitiæ in fragis & glande numerabantur*, inquit, vetus Schol. Legunt alii, *farra*: at quamvis veterum Romanorum frugalitatem commendet, quod frequentior apud eos pultis usus, quàm panis fuerit, ut ait Valer. Max. l. 2. c. 5. & nos alibi notavimus, tamen hic ubi sæculi aurei mentio est, videtur magis ad rem vox *fraga*, quia tunc solis fructibus atque herbis victitabant.

Fraga.] Plin lib. 21. c. 15. scribit, *Herbis sponte nascentibus pro cibo usas gentium plerasq; maximè vero Ægyptum, frugum quidem fertilissimam, sed ut propè sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia quidem paucissimas novimus*, inquit, *fraga, &c.*

Glandis.] Plin. l. 16. in Proem ait, *Glandiferas arbores primò victum aluisse mortalium*: c. 3. *perpetuum iis honorem apud Romanos fuisse.* c. 5. *Opes esse nunc cuicque multarum gentium glandes, moli in farinam, ac in panis usum spissari: quin & hodieque per Hispanias adhiberi secundis mensis.* Per *glandem* etiam quodlibet fructuum genus hic fas est intelligi, nostro quidem judicio.

58 *Tam venerabile erat, &c.*] Val. Max. l. 2. c. 1. *Senectuti juventus*, inquit, *ita cumulatum & circumspectum honorem reddebat, tanquam majores natu adolescentium communes patres essent. Quocirca juvenes Senatûs die, utique aliquem ex Patribus Conscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad Curiam deducebant: affixiq; valvis expectabant, donec reducendi etiam officio fungerentur.* Et postea, *invitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei convivio essent adfuturi, ne senioris adventum discubitu præcurrerent; sublataque mensa priores consurgere & abire patiebantur*, &c. Gell l. 2. c. 15. pariter loquitur: *Apud antiquissimos Romanorum*, inquit, *neque generi, neq; pecuniæ præstantior honos quàm ætati tribui solitus; majoresque natu à minoribus colebantur, ad Deum propè & parentum vicem. Atq; in omni loco, inq; omni specie honoris priores potioresq; habiti. A convivio quoq; ut scriptum est in antiquitatibus, seniores à minoribus domum reducebantur. Eumque morem accepisse Romanos à Lacedæmoniis traditum est, apud quos Lycurgi legibus majorum omnium honos majori ætati habebatur.*

59 *Primaque par, &c.*] Id est, tam venerabilis prima lanugo propè ut ipsa sacra & veneranda senectus. Legunt alii, *pars*, id est venerabantur ipsam primam lanuginem vel senectutis futuræ partem.

61 *Cum tota ærugine.*] Si reddat pecuniam dudum sibi commissam, quam nec viderit, aut contrectârit, nec sacculo moverit: unde contraxerit æruginem illa præ vetustate.

62 *Tuscis digna tabellis.*] Sive ut in eis inscribatur, sive ut ex eorum præscripto expietur velut prodigium, ac lustretur cæsa victima e more coronata sertis ac floribus. Vide quæ notabo ad Pers. Sat. 2. v. 26. & seq. Cic. de Divin. aruspicinæ originem Etruscis attributam, ejusque observationes egregiè sugillat, n. 50. & seq.

64 *Bimembri puero.*] Prodigioso, membra duplicia habenti, v. g. duo capita: vel biformi, ut si fuerit semibos, semiequus; qualis Minotaurus, Centauri.

65 *Mirandis.*] Legunt alii, *miranti*: eritque hypallage; pro agricola mirante.

66 *Piscibus.*] Hi quippe duntaxat in aqua vivunt ac reperiuntur: mirum ergo & portentosum, si sub aratro terram scindente occurrant.

Fœtæ comparo mulæ.] Cic. cit. mox sic habet *Utrum igitur cum concepit mula, an cum peperit ostentum est? Concepito contra naturam fortasse sed partus propriè necessarius.* Et n. 61. *Sæpius mulam peperisse arbitror, quam sapientem fuisse.* Plin. l. 8. c. 24. *Observatum est*, inquit, *è duobus diversis generibus nata tertii generis fieri, & neutri parentum similia esse, eaque, non gignere quæ sunt ita nata, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in Annalibus nostris peperisse sæpe; verum prodigii loco habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis.* Plut. de Placit. Philos. l. 5. c. 14. mulas esse steriles refert, quòd earum vulva non pandat: vel quòd sit exilis, arcta, demissa idque patere dissecando earum corpus

Sol

llicitus tanquam lapides effuderit imber,
ramenque apium longa consederit uva
ılmine delubri, tanquam in mare fluxerit amnis
ırgitibus miris, & lactis vortice torrens. 70
tercepta decem quereris sestertia fraude
crilega. Quid si bis centum perdidit alter
oc arcana modo: majorem tertius illa
mmam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
am facile & pronū est Superos contemnere testes,
mortalis idem nemo sciat. Aspice quanta 76
oce neget: quæ sit ficti constantia vultus.
er Solis radios, Tarpeiaque fulmina jurat,
t Martis frameam, & Cirrhæi spicula Vatis;
er calamos Venatricis, pharetramq; Puellæ, 80
erque tuum, pater Ægæi Neptune, tridentem.
ddit & Herculeos arcus, hastamque Minervæ,
uidquid habent telorum armamentaria cœli.

anxius quasi saxis depluerit; atque examen apum oblongi racemi forma *constiterit* in *templi vertice; quasi flumen ad mare decurrerit aquis mirabilibus, & lacteo manans gurgite Conquereris erepta dolo sacrilego decem sestertia. Quid si alius ea ratione amisit ducenta clam* deposita: *tertius* vero *grandiorem hac summam, quam vix continebat angulus impletæ cistæ? Adeo promptum ac proclive est Deos conscios spernere, quando nullus homo idipsum novit. Cerne qua vociferatione inficietur: qualis sit faciei simulatæ firmitas. Affirmat per Solis jubar, & fulmina Tarpeia; & Martis hastam, & tela rhæi Vatis, per sagittas & pharetram Virginis Venatricis, & per tuam fuscinam Neptune Ægæi parens. Adjungit etiam arcus Herculis atque lanceam Palladis;* & *quæcumque ma sunt* in *cœlesti arce.*

ANNOTATIONES.

67 *Sollicitus tanquam.*] Tanquam de pornto, quo aliquid indicitur; vel quod sit ocurandum expiandumque, ad averrunnda quæ portendantur mala.

Lapides effuderit imber.] Id crebrò legitur accidisse apud Liv. Val. Max. l. 1. c. 6. in prodiiis numerat: *in Piceno lapidibus pluisse: Cerites quas sanguine mistas fluxisse, &c* Vid. Plin. l. 2. 58. & l. 31. c. 1. Alex. ab Alex. l. 5. c. 27.

68 *Examenque apium longa, &c.*] Si conexæ pedibus apes glomeratumque examen in endentis uvæ speciem fuerint ad frondentis arusculæ ramum, aut alibi, Βοτρυδὸν vocat Hom. liad. B. Hinc Virgil. Georg. 4. in fine.

——*Jamque arbore summa*
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.

Plin. lib. 11. cap. 17 Tunc ostenta faciunt pes, uva dependente in domibus templisve, æpè expiata magnis eventibus.

70 *Gurgitibus miris.*] Portentosis, v. g. atris, angu neis, lacteis. Cic. de Divin. lib. 2. n. 58. *Sanguinem pluisse Senatui nunciatum est: Aratum etiam fluvium fluxisse sanguine, &c.* Tit. Liv. l. 24 c 10 Prodigia multa refert, nter quæ, *Mantuæ stagnum effusum Mincio mni, cruentum visum: sanguine pluisse in foro Boario, &c.* Valer. Max. cit. *Cerites aquas sanguine mistas fluxisse,* Plin. cit. lib. 2. cap. 56. *lacte & sanguine pluisse* ait.

71 *Sestertia.*] Vid. Sat. 1. v. 92. Annot.

73 *Arcana.*] Arcanæ fidei credita, sine ullis testibus.

78 *Tarpeiaque fulmina.*] Jurat per fulmen Jovis, qui in rupe Tarpeia seu Capitolina fanum habebat.

79 *Frameam.*] Quidam interpretantur gladium ancipitem, alii, hastam. Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum, sic habet: *Rari gladiis aut majoribus lanceis utuntur. Hastas, vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt, angusto & brevi ferro, sed ita acri & ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel eminus pugnent, &c.* Cœl. Rhodig. l. 21. c. 18. *Acinaces,* inquit, *hastæ Persicæ, gæsa propria sunt Gallorum tela, sarissæ Macedonum, frameæ Germanorum.*

Cirrhæi Vatis.] Apollinis, qui religiose colebatur in Cirrha Phocidis oppido, & in proximis Delphis oracula & responsa dabat.

80 *Calamos Venatricis.*] Per Dianæ sagittas, quam ob virginitatis studium aiunt silvas colere, & venationi indulgere. Vide Cic. de Nat. Deor. 3. Virgil. Eclog. 3.

Daphnidis arcum fregisti & calamos.

81 *Ægæi.*] Ægæus Neptuni erat filius, Thesei pater: Athenis regnavit; nomen dedit Ægæo mari, cum in illud se præcipitâsset.

82 *Herculeos arcus.*] Fatalia nempe arma, sine quibus expugnari Troja non potuit. Herculem aiunt in Oeta morientem Philocteti comiti reliquisse arcum & sagittas Hydræ cruore seu felle tinctas. Vide Sophocl. Philoctet.

Hastamque Minervæ.] Græci Palladem vocant à πάλλειν, *vibrare*; quòd sit Dea bellicosa, & hastam teneat, & eam quatere videatur.

Si

Quod si ille *est etiam parens, manducem, ait, aqua coctum deplorandi filii caput aceto Ægyptio perfusum. Nunc reperiuntur qui universa attribuant* fortuitis *sortis eventibus, atque nullo gubernatore orbem agi putent, Natura versante vicissitudines & diei & anni: & eam ob rem quaslibet aras attrectant sine metu. Alter invenitur* qui *timet ne animadversio succedat sceleri: is credit extare Numina, atque falsum jurat, sic verò apud se* cogitat: *quod placuerit statuat Isis de nostro corpore, & iracundo crepitaculo meos oculos percutiat, ut etiam excœcatus conservem pecuniam quam inficior. Et phthisis, & fœtentes vomicæ & tibia mutila sunt tanti* putanda? *Neque Ladas inops ambigat exoptare divitem podagram, si* quidem *non opus habet Anticyra, nec*

Si vero & pater est, comedam, inquit, flebile nati
Sinciput elixi, Pharioque madentis aceto. 8
Sunt qui in Fortunæ jam casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moveri,
Natura volvente vices & lucis, & anni;
Atque ideo intrepidi quæcunque altaria tangunt
Est alius metuens ne crimen pœna sequatur. 9
Hic putat esse Deos, & pejerat, atque ita secum
Decernat quodcumque volet de corpore nostro
Isis, & irato feriat mea lumina sistro,
Dummodo vel cœcus teneam, quos abnego nummos. 9
Et phthisis, & vomicæ putres, & dimidium cru
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagran
Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyra, nec

ANNOTATIONES.

84 *Si vero & pater est.*] Quod si ille depositi interceptor ac defraudator filios habeat, non verebitur ita jurare, ac pejerare; si quid alienum habeo, contingat mihi quod Thyestæ olim, cui frater Atreus proprios filios nescienti edendos apposuit.

85 *Pharioque madentis aceto.*] Quo solet condimento comedi vervecis caput. Porrò Ægyptium acetum laudatur apud Athen. lib. 2. cap. 26. Et Martial. Lib. 13. Epigram. 122.

Amphora Niliaci non sit tibi vilis aceti.

Pharos enim Ægypti Insula, de qua Sat. 6. v. 83. Metonym. Ægyptum indicat.

86 *Sunt qui Fortunæ*, &c.] Quidam ut pejerent, & pœnæ metu se liberent, negant Deos esse, cum Diagora & aliis, quos Tullius de Nat. Deor. l. 2. n. 44. ita perstringit: *Esse Deos ita perspicuum est, ut qui neget, vix eum sanæ mentis existimem.*

87 *Nullo credant mundum rectore moveri.*] Alterum genus hominum, qui cum Epicuro Deos quidem esse putant, sed res humanas curare negant: & hos egregie refellit Cicero lib. de Natura Deorum.

88 *Natura volvente vices.*] Errabant nimirum illi Naturam à Deo separantes. Unde Senecam velut Stoicorum sapientissimum laudat Lactantius, quod is intellexerit, Naturam aliud nihil esse quam Deum. Tullius cit. de Natura Deorum, l. 2. n. 128. *Intelligamus nihil horum esse fortuitum, sed hæc omnia esse providæ solertisque Naturæ, &c.*

89 *Altaria tangunt.*] Qui jurabant, Deorum tangebant altaria. Virgil. Æneid. 12.

Tango aras: medios ignes & Numina testor.

90 *Est alius metuens*, &c.] Tertium hominum genus, qui vindices Deos timent: Verum alterutrum sibi spondent, & se ita consolantur: aut me ulciscetur Deorum Numen cito, aut tarde: si tardent Dii, forte effugiam quod si perjurii repetant à me pœnas, & sol vam, alicui obnoxius morbo & incommodo tum etiam malim ægrotare, & dives esse.

93 *Isis.*] Ægyptiorum Dea, de qua nos a bunde Sat. 6. Hanc opinabantur perjuris infe stam, & præsentem pœnam irrogare, cœci tatem. Ovid. de Ponto. Lib. 1. Eleg. 1.

Vidi ego linigeræ Numen violasse fatentem
Isidis, Isiacos ante sedere focos.
Alter ob huic similem privatus lumine culpam
Clamabat media se meruisse via.

Vide Pers. Sat. 5. v. 186. & ibid. Annot.

95 *Phthisis.*] Macies, tabes lenta.

Vomicæ.] Apostemata, ulcera putrida & maligna, abscessus, quos vocat Galen.

96 *Sunt tanti.*] Ut non eligantur ea cum opibus, potius quam paupertas cum sanitate.

Locupletem podagram.] Cum divitiis conjunctam ægritudinem corporis ne dubitet quis optare, si mente sanus est.

97 *Ladas.*] Is sæpe victor in Olympicis agilitate pedum clarus. Ejus meminit Pausan. in Corinth. Cic. ad Heren. 4. Mart. l. 10. Epig. 100.

Si non eget Anticyra.] Quidam explicant: modo morbus ille articularis non sit inveteratus, cui curando opus sit helleboro, & perito Medico. Nam certe ex Plin. l. 25. c. 5. *Helleborum medetur podagricis.* Verum ego malim cum aliis interpretari sic: Ladas si sapit, si non eget helleboro, quo etiam insanientes curantur, ex Plin. ibid. certe debet malle dives esse cum podagra, quam sua pedum celeritate in Olympicis cursu vincere & coronari, atq; mox esurire & cum fame luctari.

Archi-

chigine. Quid enim velocis gloria plantæ
estat, & esuriens Pisææ ramus olivæ?
sit magna, tamen certe lenta ira Deorum est.
curant igitur cunctos punire nocentes, 101
uando ad me venient? Sed & exorabile Numen
rtasse experiar. Solet his ignoscere. Multi
ommittunt eadem diverso crimina fato;
e crucem pretium sceleris tulit, hic diadema. 105
animum diræ trepidum formidine culpæ
nfirmant. Tunc te sacra ad delubra vocantem
æcedit, trahere imo ultro advexare paratus.
am cum magna malæ superest audacia causæ,
editur à multis fiducia. Mimum agit ille, 110
bani qualem fugitivus scurra Catulli.
u miser exclamas, ut Stentora vincere possis,
l potius quantum Gradivus Homericus: Audis,

Archigine. Nam quid confert honos celeris pedis, atque famelicus surculus olivæ Pisææ? Etsi gravis sit Numinum ultio, at profectò sera est. Ergo si noxios omnes plectere satagant, ecquando ad me pervenient? At forte Deos quoque sentiam placabiles. Istis indulgere consueverunt. Variâ sorte plurimi paria scelera perpetrant. Hic facinoris mercedem nactus est patibulum, iste coronam. Ita mentem atrocis noxæ metu paventem roborant. Tum te ad sanctas ædes invitantem antecedit, promptus etiam sponte deducere, & agitare. Etenim quando improbæ causæ ingens impudentia præstò est, fiducia à pluribus existimatur. Is rionem præstat, qualem sannio fugax Catulli faceti. Infelix tu vociferaris adeo *ut Stentora rare queas; imò verò sicut Mars* apud *Homerum*; *auscultas ea,*

ANNOTATIONES.

98 *Archigine.*] Perito quovis Medico, ad am in media fronte scindendam, quo deliri furiosi sanantur. Vide Sat. 6. v. 46. & 236.

Quid enim velocis, &c.] Quid prodest agi- re pedum valere, ut nobilis ille Cursor das, si, pariter ut ipse, postea sis inops?

99 *Et esuriens Pisææ ramus olivæ.*] Quod am juvat oleagina corona Ladæ pauperi & nelico toties delata, apud Pisam urbem loponnesi, ubi quinto quoque anno Olym- i Ludi agebantur?

100 *Lenta ira Deorum.*] Valer. Max. l. 1. 1. *Lento gradu ad vindictam sui divina prodit ira: sed tarditatem supplicii gravitate comnsat.* Vide Plut. de tarda Numinis vindicta.

103 *Solet his ignoscere.*] An perjuriis, non m in Numinis contemptum, quam ad pe- niam habendam factis? An, *his*, id est, uibusdam pejerantibus?

105 *Ille crucem pretium sceleris tulit, hic diaema.*] Si quidam scelerum pœnam, at alii uctus metunt. *Hic diadema:* Romulus fra- icida scilicet Imperium nactus est, &c.

Crucem.] Plaut. Mostel. Sc. 5. *Ego dabo ei tantum, primus qui in crucem excurrerit; sed ea ge ut affigantur bis pedes, bis brachia.* Senec. onsol. ad Marciam cap. 20. *Video istic cruces on unius quidem generis, sed aliter ab aliis fabriatas. Alii capite conversos in terram suspendere: lii per obscœna stipitem egerunt: alii brachia atibulo explicuerunt,* &c. Vide Lips. de *Cruce.* Porro servile hoc pridem tormentum, crucis, nquam supplicium abrogavit Imperator Constantinus, anno Christi trecentesimo vigesimo quinto, postquam cœlesti Crucis ostento victor esset factus, Sozom. lib. 1. cap. 1, &c.

106 *Sit animum diræ, &c.*] Ita se obfirmant adversus pœnæ & vindictæ formidinem.

107 *Ad delubra vocantem præcedit.*] Non tantum sequitur te ad aras, sed & audacter anteit iste fraudator, ubi juret nihil sibi creditum: quin etiam eo te ipse cunctantem provocabit, ut jure-jurando purget se, & te velut sycophantem traducat ac vexet.

109 *Nam cum magna, &c.*] Audaciam negantis depositum plures interpretantur innocentiæ fiduciam.

110 *Mimum agit ille, &c.*) Ille perjurus te subsannat etiam, ut servus iste Comicus herum vexans improbe & in jus trahens, scilicet in Fabula Catulli Mimographi, de quo jam Sat. 8. v. 186.

111 *Urbani.*] Alii cognomen hoc esse, alii Epithetum arbitrantur.

112 *Exclamas.*] Nempe talem videns impudentiam ac fraudem.

Stentora.] Magnanimum illum Græcum, qui vociferans in bello, quinquaginta virorum clamorem adæquabat. Homer. Iliad. 5.

113 *Gradivus Homericus.*] Iliad. cit. Mars à Diomede sauciatus tam horrendam emisit vocem, ut Græcos pariter atq; Trojanos terruerit: qualem videlicet non ediderint novem aut decem hominum millia. Porro *Gradivus, à κραδαίνειν,* ab hasta quatienda; vel, ut Festo placet, à *gradiendo,* quod eatur ad bellum gradatim & per ordines.

Audis Jupiter, hæc.] Perjuria, ludibria, Jupiter,

Jupiter, neque labia commoves, quando loqui oportebat sive è marmore, sive ex ære fores? *Vel quare prunis tuis impendimus thus religiosum, aperta papyro, atque hepar juvenci concisum, & omenta suis candida? Quantum intelligo, differentia nulla facienda est inter vestras imagines, & Batylli statuas. Suscipe consolationem quam adversus* ista mala *dare queat etiam qui neque Cynicorum neque Stoicorum evolvit documenta à Cynicis veste differentia?* quique *non observat Epicurum parvi hortuli oleribus contentum. Ægroti ancipites sanentur summis Medicis* at *tu venam trade etiam discipulo Philippi.*

Jupiter, hæc, nec labra moves, cum mittere vo
cem 11
Debueras, vel marmoreus, vel aheneus? Aut cu
In carbone tuo charta pia thura soluta
Ponimus, & sectum vituli jecur albaque porci
Omenta? Ut video, nullum discrimen habendum e
Effigies inter vestras, statuamque Batylli.
Accipe quæ contra valeat solatia ferre 12
Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legit
A Cynicis tunica distantia; non Epicurum
Suspicit exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubii medicis majoribus ægri:
Tu venam vel discipulo committe Philippi. 12

ANNOTATIONES.

114 *Nec labra moves.*] Ut increpes, atque minas ac supplicia intentes.

115 *Vel marmoreus, vel aheneus.*] Sarcasmus in Idololatras: quamvis eo non spectet Juvenalis.

Cur in carbone, &c.] Cur igitur tibi thus adolemus surdo, stupido, marmoris & æris instar, tanta scelera non vindicanti?

116 *Charta.*] Qua thus involvebatur. Alii obsignata ex more vota hic significari volunt.

117 *Sectum vituli jecur.*] Forte ut facilius comburatur, minutatim sectum: vel simpliciter, resectum & separatum ab aliis intestinis.

Albaque.] Vel adipe candentia, vel candentis & albentis porci.

118 *Omenta.*] Sunt quasi panniculus seu membrana, qua intestina involvuntur, ut dicemus ad Pers. Sat. 2. v. 47. & Sat. 6. v. 74.

Nullum discrimen, &c.] Gravior alter sarcasmus in falsos Deos. Quanquam Juvenalis aliud nihil intenditquam ut exprimat verba hominis ex summa indignatione loquentis, ob emunctam sibi pecuniam negatumque depositum.

119 *Batylli.*] Huic citharœdo insigni erecta in Fano Junonis Samiæ statua per Tyrannum Polycratem; teste Apuleio, Florid. 15 vel ut vulgo legunt, 2. sub finem. Alii Codices habent, *Vagelli*, id est, hominis stulti ac fatui, ex vet. Schol.

120 *Accipe quæ contra, &c.*] O Calvine amice, à me Juvenali consolationem accipe, è sensu communi petitam: philosophicis enim rationibus non debet curari levius illud malum tuum, jactura nempe decem sestertiorum.

121 *Qui nec Cynicos, &c.*] Imperitus quilibet & indoctus.

Cynicos.] Horum Sectæ Princeps fuit Anti thenes Socratis discipulus; claruere postea Di genes & Crates Thebanus. Vide Annot. Pers. Sat. 1. v. penult.

Stoica dogmata.] Stoicis dux fuit Zeno, quo & Stoicis dogmatis Diogen. Laert. lib. Vide Annot. ad Pers. Sat. 3. v. 53.

122 *Tunica distantia*] Stoici tunicam ger bant sub pallio: at Cynici minime, sed i terulas duntaxat leviores: utrique vero d ctrina convenientes, divitiarum contemptur frugalitatem, patientiam profitebantur. H l. 1. Epist. 17.

Contra quem duplici panno patientia vela
Mirabor.

Ubi, duplex pannus est, tunica, & palliu Cave autem ne duplex iis fuisse pallium, cu quibusdam credas.

Epicurum.] Deo multa Diogen. Laert. l. 1 Is in animi tranquillitate ac voluptate felicit tem collocabat: cæterum valde sobrius paucis contentus horti victitabat olusculis. Pli l. 19. c. 4. *Jam quidem*, ait, *hortorum nomine in i sa urbe delicias, agros, villasque possident. Prim hoc instituit Athenis Epicurus otii magister, u que ad eum, moris non fuerat in oppidis h beri rura.*

124 *Curentur dubii, &c.*] Qui tam gravi morl decumbunt, ut de eorum salute dubitetur, summo indigent Medico: sic & consolatio philosophica graviori, qui magnis ærumnis co flictantur. Tu vero. Calvine, leve quid passi à rudi qualibet levioribus remediis curaber

125 *Venam.*] Scindendam, metaph. id e mentem obnegatam pecuniam ægre habente

Philippi.] Imperiti illius temporis Medi cujus proinde rudis imo rudior discipulus.

nullum in terris tam deteſtabile factum
ſtendis, taceo, nec pugnis cædere pectus
e veto, nec plana faciem contundere palma;
uandoquidem accepto claudenda eſt janua damno,
majore domus gemitu, majore tumultu 130
anguntur nummi, quàm funera. Nemo dolorem
ngit in hoc caſu, veſtem diducere ſummam
ontentus, vexare oculos humore coacto.
oratur lacrymis emiſſa pecunia veris. 134
d ſi cuncta vides ſimili fora plena querela;
decies lectis diverſa in parte tabellis,
ana ſupervacui dicunt chirographa ligni,
rguit ipſorum quos litera, gemmaque princeps
rdonyches, loculis quæ cuſtoditur eburnis:
e nunc delicias extra communia cenſes 140
onendum; quia tu gallinæ filius albæ,
os viles pulli nati infelicibus ovis.
em pateris modicam, & mediocri bile ferendam
flectas oculos majora ad crimina: confer
onductum latronem, incendia ſulphure cœpta,

Si demonſtras nullum in orbe facinus eſſe *adeo execrandum, ſileo; nec prohibeo te pugnis verberare pectus, neq; vultum extenſa manu percutere; quoniam obſtruendæ ſunt fores jacturâ factâ, & graviore familiæ luctu, graviore trepidatione deploratur pecunia quam mors. Nullus mœrorem ſimulat in ea occaſione,* aut *aperiens duntaxat ſupremam chlamydem lacrymis expreſſis oculos fatigat. Sincero fletu lugentur nummi deperditi. At ſi omnes curias paribus querimoniis refertas aſpicis, ſi* poſt *tabulas relectas decies variis in locis, futilia chirographa ligni ſuperflui affirmant* ii *quos convincit ſua ſcriptura, & primarius lapillus Sardonyches: qui thecâ ex ebore ſervatur, jam delecatulum te arbitraris eximendum* à ſortè *vulgari, quod tu* ſis *natus gallinâ candinâ, nos verò obiles pulli miſeris ovis exorti. Rem parvam toleras ac levi indignatione ſuſtinendam, ſi rtas aſpectum ad graviora flagitia. Compara immiſſum prædonem, inceptam ſulphur & udulenter combuſtionem,*

ANNOTATIONES.

126 *Si nullum in terris.*] Si nihil uſquam t tam deteſtabile, quàm id quod pateris, ego non vero plangere & lamentari.

129 *Quandoquidem accepto,* &c.] Quandoidem jam moris eſt ridiculi certè, facti peniæ jacturâ ſic lugere, ut in funere propinorum, imò verò graviùs.

Accepto claudenda eſt janua damno.] In ſigm luctûs ac mœroris, ex recepta conſuetune: ex veteri Scholiaſte. Alii velut adaum hìc obſervant, hoc ſenſu: nempe ablas per fures nummis ſerò janua clauditur; pater & ſtabulum, abacto pecore. Sed non alde ſenſum juvari hac interpretatione extimo.

132 *Veſtem diducere ſummam,* &c.] Imò inc præ vero dolore quiſque veſtem omninò ilacerat, nec leviter diſtrahit ſolùm; quiſue lacrymas ubertim erumpentes vix coërcet.

135 *Fora.*] Vel plateas, vel Judicum triunalia, ubi paſſim queruntur homines fraudem ſibi factam in re pecuniaria.

136 *Si decies lectis,* &c.] Si poſt cautiones eu ſchedas obligatorias decies lectas apud diverſos teſtes ſigillatim eas ſubſignantes, poſteà amen adulterinas audent illas dicere debitores, & affirmare inanes & confictas, reclamante licet ipſorum chirographo, & ſigillo.

137 *Chirographa ligni.*] Ligneas tabulas cera illitas, in quibus ſcriptitabant veteres antè inventam chartam.

138 *Gemmaque princeps Sardonyches.*] Sigillum in gemma inſculptum.

139 *Sardonyches.*] Legunt alii, *Sardonychum.* Vide Perſ. Sat. 1. v. 16.

140 *Te nunc delicias.*] Alii legunt: *Ten' ô delicias,* &c.

141 *Gallinæ filius albæ.*] Proverb. Id eſt, Tu nimirùm ſingulari felicitate natus, cæteri communi fortunæ obnoxii. Candida boni eſſe ominis annotavi ad Perſ. Sat. 2. v. 1. & ſeq. adde aliud Proverbium. *Mali corvi malum ovum.* Quidam hic alludi aiunt ad Sueton. Galb. cap. 1. & Plin. Lib. 15. cap. ult. ubi refertur, *In Liviæ Druſillæ gremium demiſſam ab aquila prætervolante gallinam albam.* Alii, ad Ledam ova duo parientem è quibus alii immortales nati, Caſtor & Pollux; alii mortales, Helena & Clytemneſtra. Sed quid opus ad iſta recurrere?

145 *Conductum latronem.*] Sicarium ad inferendam necem conductum.

Incendia ſulphure cœpta.] Incendiarios, ſacrilegos, templorum ſpoliatores.

quando prius incendium fores concipiunt. Compara etiam illos qui ex antiquo fano rapiunt vasa rubigine veneranda, & plebis munera, aut coronas à vetusto Rege collocatas. Quod si ea non extent illic, aderit minor sacrilegus qui eradat coxam Herculis inaurati ipsumque Neptuni vultum, aut *qui de Castore bracteam detrahat. Numquid* enim id facere *vereatur assuetus integrum Jovem fundere? Compara quoq; opifices & emptorem toxici, atque detrahendum in mare pelle bovis, cum quo includitur simia innocens infestâ sorte. Ista* verò *quota portio criminum quæ Gallicus Romæ custos auscultat à Lucifero usque dum Sol occumbat? Mores hominum scire tibi cupienti satis erunt solæ ædes* illius. *Dies aliquot impende, & cum istinc redieris, felicem te affirmare ne dubita. Quis circa Alpes fauces inflatas, vel quis*

Atq; dolo, primos cùm janua colligit ignes: 14
Confer & hos veteris qui tollunt grandia temp
Pocula adorandæ rubiginis, & populorum
Dona, vel antiquo positas à Rege coronas.
Hæc ibi si non sunt, minor extat sacrilegu
qui 15
Radat inaurati femur Herculis, & faciem ip
sam
Neptuni, qui bracteolam de Castore ducat.
An dubitet, solitus totum conflare Tonantem
Confer & artifices, mercatoremque veneni,
Et deducendum corio bovis in mare, cum quo
Clauditur adversis innoxia simia fatis. 15
Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicı
urbis
Usque à Lucifero, donec lux occidat, audit?
Humani generis mores tibi nosse volenti
Sufficit una domus. Paucos consume dies, & 16
Dicere te miserum, postquàm illinc veneris, aud
Quis tumidum guttur miratur in Alpibus
Aut quis

ANNOTATIONES.

146 *Primos cùm janua colligit ignes.*] Appositâ face cum materia sulphurata ardet primùm janua, & hinc tota domus. Vide Sat. 9. v. 98.

150 *Hæc ibi si non sunt.*] Si verò in templis desunt vasa pretiosa, pocula antiqua, regales coronæ, quæ surripere queat sacrilegus, saltem radet statuas & imagines Deorum inauratas.

152 *Bracteolam.*] Tenuem auri laminam, ramenta.

153 *Totum conflare tonantem.*] Jovis effigiem furto ablatam refundere ausus, ne agnoscatur.

154 *Artifices, mercatoremque veneni.*] Veneficos.

155 *Deducendum corio bovis in mare.*] Parricidas culeo insui, ac projici in mare solitos. Vide Annot. Sat. 8. v. 214.

156 *Innoxia simia.*] Quæ adversante fato quamvis innocens, & parentes non occideret, parricidarum tamen supplicii est particeps.

157 *Gallicus.*] Rutilius Gallicus sub Domitiano urbi præfectus, rerum capitalium cognitor & judex. De eo Statius Sylv.

Quem penes intrepidæ mitis custodia Romæ

158 *A Lucifero.*] A mane ad vesperam Vide Sat. 8. v. 12.

160 *Sufficit una domus.*] Nempè Rutil Gallici domus, in quam confluunt ad jus r omnes.

Paucos consume dies, &c.] In domo ista di aliquot contemplare urbis miserias, flagitia illuviem malorum, atque adeò tot calami tosos; & posteà, si audes, dic te miserum Certè illorum comparatione te felicem potiù dixeris.

162 *Quis tumidum guttur miratur in Alpibus.*] Quis strumosos in Alpibus, quis i Meroë fœminas ingentibus mamillis admire tur? Nemo sanè, quippe sunt ea illic vulga ria. Cur igitur, ô Calvine, miraris injuriam tibi factam, cùm Romæ nihil frequentius fit fraudibus, perjuriis, aliisque sceleribus?

Tumidum guttur.] Plin. Lib. 11. c. 37. *Guttur homini tantum & suibus intumescit; aquarum quæ potantur plerumque vitio.*

In

In Meroë crasso majorem infante mamillam?
Cœrula quis stupuit Germani lumina? Flavam
Cæsariem, & madido torquentem cornua cirro? 165
Nempe quòd hæc illis natura est omnibus una.
Ad subitas Thracum volucres, nubemque sonoram
Pygmæus parvis currit bellator in armis:
Mox impar hosti, raptusque per aëra curvis
Unguibus à sæva fertur grue. Si videas hoc 170
Gentibus in nostris, risu quatiere: sed illic,
Quanquam eadem assiduè spectentur prælia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.

apud Meroën mammam stupet grandiorem pingui infante? Quis miratus est oculos Germanorum glaucos, capillos flavos, atque humido cincinno cornua intorquentes? Nimirum quia universis his ea par est indoles. Ad repentinas aves Thraciæ, ac nebulam insonantem Pygmæus militans procedit in armis exiguis: dein inferior adversario, & in altum sublatus à grue dira portatur incurvis unguibus. Si cernas istud in nostra regione, cachinno moveberis: ibi verò quamvis paria semper videantur certamina, nullus cachinnatur, ubi omnis turma non est major uno pede.

ANNOTATIONES.

163 *In Meroë crasso majorem infante mamillam?*] In ea Insula mammas esse fœminis majores infante quem lactant, testatur Mela, &c. De *Meroë*, vide quæ nos ad Sat. 6. v. 527.

164 *Cœrula quis stupuit Germani lumina,* &c.]Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum, *illis esse truces ac cœruleos oculos, rutilas comas,* &c.

165 *Madido torquentem cornua cirro.*] Quis rem stupuit in Germanis videns capillos cincinnatos, in cornuum formam flexos ac intortos: atque unguentis delibutos & madentes? atqui rara tantùm demirari homines solent.

167 *Ad subitas Thracum volucres,* &c.] Cum subitò gruum agmen apparet, ac velut nubes volat clangendo ac strependo, impetitque Pygmæos. Vide Athen. lib. 9. cap. 11.

Thracum volucres.] Grues, quæ ad Strymonem fluvium, in Thraciæ ac Macedoniæ finibus, multæ sunt. Harum volatum Plin. Lib. 10. cap. 23. cit. sic describit: *Quando proficiscantur grues consentiunt: volant ad proficiscendum altè: ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineant: excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens indiligentiam coarguat, &c.*

168 *Pygmæus parvis currit,* &c.] A πυγμὴ vel πυγὼν *cubitus.* Pygmæos dici, ex Eustathio affirmat Cœl. Rhodig. Lib. 4. cap. 3. Plin. Lib. 4. c. 11. in Thracia Pygmæorum gentem fuisse refert, & illinc à gruibus fugatam. Et Lib. 4. cap, 2. sic habet: *Apud Indos in parte montium trispithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore, universo agmine ad mare descendere, & ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisque & ovorum putaminibus construi. Aristoteles, in cavernis vivere Pygmæos tradit.* Idem Lib. 10. cap. 23. *Inducias,* inquit, *habet gens Pygmæa abscessu gruum, &c.* Gell. Lib. 9. cap. 4. Pygmæorum longissimos non excedere pedes duos & quadrantem, apud ultimas quidem terras Orientis, affirmat. Opportunè admodùm venit Mercurius ille noster vernaculus, rerum novarum ac lepidarum conquisitor ac enarrator apprimè diligens: vulgò, *le Mercure Galant.* Is mense Aprili 1683. Menstru libus in Tabellis seu Commentariis, ad rem prorsus ita refert. Gabaretus, inquit, cùm navibus quatuor bellicis quibus præest, ad Rupellam solvit, anno proximè elapso: atque in Americam vela faciens, Martinicam Granatamque Insulas obiit. Inde Meridionalis Americæ oram præterlegens, vergensque in Occidentem, spectavit eminùs *Montem Sanctæ Marthæ* vulgo, *Sierras Nevadas,* à nivibus quibus nunquam non opertus est, sic nominatum. In Zona torrida situs est, sexaginta leucis à maritimo littore, montium qui sunt in Orbe, fortassis altissimus. Ad hujus radicem & clivum habitat gens parvula, sive homunculi quidam, Pygmæis, de quibus Plinius, haud absimiles. Hi milio vescuntur, victitantque suos intra fines, à finitimis populis omninò segregati: ubi verò nostræ magnitudinis homines aspiciunt, diffugiunt protinùs suas in cavernulas atque latibula. Porrò quam religionem colant minime compertum, &c.

An nullum erit supplicium hominis pejerantis, ac nefarii doli? Sic habe illum statim durioribus vinculis tractum, & ad libitum nostrum interfici: quid ultra cupiat iracundia? Nihilominus damnum illud perseverat, neque salvum unquam tibi creditum extabit. At mutilato corpore modicus cruor afferet consolationem invidendam. Sed ultio bonum est ipsâ vitâ suavius. Scilicet imperiti id putant, quorum intima cernas ardentia quandoque nullis vel parvis rationibus. Demum vel minima ansa satis est iracundiæ. Chrysippus non pariter loquetur neque mansuetus animus Thaletis, & vetulus suavi Hymettio proximus, qui cicutæ portionem in dirâ catenâ sumptæ non concesserit delatori. Beata sapientia principio instituens ad justum, pedetentim excludit multa vitia & cunctos errores. Nam pusillæ ac imbecillæ & abjectæ mentis nunquam non gaudium est vindicta. Proin ita conclude: quod nullus plus delectatur ultione quam mulier. Nihilominus quare tu illos ai bitraris effugisse, quos stupefactos tenet animus trucis facinoris conscius,

Nullane perjuri capitis, fraudisque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc graviore ca
tena 17
Protinus, & nostro (quid plus velit ira?) necar
Arbitrio. Manet illa tamen jactura, nec unquai
Depositum tibi sospes erit: sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solatio sanguis.
At vindicta bonum vita jucundius ipsa. 18
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia causis.
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto, 18
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes
Prima docens rectum sapientia: Quippe minu
Semper & infirmi est animi exiguique volupta
Ultio. Continuò sic collige, quòd vindictâ 19
Nemo magis gaudet, quàm fœmina. Cur ta
men hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti

ANNOTATIONES.

174 *Nullane perjuri capitis,* &c.] An ergo non punietur, an impunè abibit ejusmodi scelus?

175 *Abreptum crede hunc,* &c.] Responsio ad objectionem mox factam. Ne dubita, pro certo habe, plecti ac puniri sceleratum quemlibet, statim post admissum facinus, flagellante conscientiâ, torquente, jugulante; adeoque id quod optas dante.

178 *Sed corpore trunco,* &c.] At corpore velles mulctari potiùs. Prolepsis.

181 *Nempe hoc indocti,* &c.] Responsio. Id quidem imperiti sentiunt, dicunt, optant; non ita verò sapientes.

184 *Chrysippus.*] Stoicus ille Philosophus. De quo ad Pers. Sat. 6. v. ultimo.

Mite Thaletis ingenium.] Thales unus è septem Græciæ Sapientibus, injuriarum patientiam, ut & cæteri Sapientes, professus. De eo Diogen. Laërt. Lib. 1.

185 *Dulcique senex vicinus Hymetto.*] Socrates Atheniensis, adeoque vicinus Hymetto Atticæ regionis monti, *dulci* quidem, quia mellis optimi copiam habet.

186 *Qui partem acceptæ, &c.*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 1, & 2.

187 *Accusatori nollet dare,* &c.] Socrat enim proditionis accusatus, in vincula cor jectus est cum accusatore: huic vero obla veneni partem petenti dare noluit ille. Vet Schol.

Accusatori.] Tres fuere Socratis accusatore Anytus, Melitus, Lycon. De his ille aiebat possunt quidem occidere me, non autem læ dere. Nimirùm quia *nemo læditur nisi à seips*

188 *Paulatim vitia, atque errores exuit,*&c. *Vitæ Philosophia dux, virtutis indagatrix, ex pultrixque vitiorum.* Cicer. Tusc. 5. n. 5.

189 *Quippe minuti,* &c.] E contrà magn est animi injurias oblivisci. Cic. de Orat.

191 *Vindictâ nemo magis gaudet, quàm fœmina.*] Hæc enim quò imbecillior, eo faciliù irâ & ultionis cupiditate vincitur.

192 *Cur tamen hos tu Evasisse putes.*] Age verò, meritas pœnas, & justam ultionis acerbitatem evasisse improbos ne puta. Nam, ut ait Seneca Epist. 97. *Prima & maxima peccantium pœna est, peccâsse: secundæ verò pœnæ sunt timere semper & expavescere, & securitati diffidere: & fatendum est mala facinora conscientiâ flagellari, & plurimum illic tormentorum esse, eo quòd perpetua illam sollicitudo urget ac verberat, &c.*

Mens

[...]ens habet attonitos, & surdo verbere cædit
[...]ccultum quatiente animo tortore flagellum ?
[...]œna autem vehemens, ac multo sævior illis, 196
[...]uas & Cæditius gravis invenit aut Rhadamanthus,
[...]octe dieque suum gestare in pectore testem.
[...]artano cuidam respondit Pythia Vates ;
[...]aud impunitum quondam fore, quod dubitaret
[...]epositum retinere, & fraudem jure tueri 201
[...]urando : quærebat enim quæ Numinis esset
[...]ens : & an hoc illi facinus suaderet Apollo.
[...]eddidit ergo metu, non moribus ; & tamen omnem 204
[...]ocem adyti dignam templo veramq; probavit,
[...]xtinctus totâ pariter cum prole domoque,
[...]t quamvis longâ deductis gente propinquis.
[...]as patitur pœnas peccandi solâ voluntas.
[...]am scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
[...]acti crimen habet. Cedo, si conata peregit ? 210
[...]erpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat ;
[...]aucibus ut morbo siccis, interque molares

& occultis ictibus verberat cruciante mente secretum flagrum incutiente ? At suum testem diu noctuque ferre in animo, grave est supplicium longeque durius iis quæ excogitavit severus etiam Cæditius, vel Rhadamanthus. Lacedæmonio cuipiam Pythia fatidica responsum dedit : non inultum olim futurum quoniam ambigeret creditum non reddere, ac fallaciam asserere perjurio. Explorabat nimirum quod foret Dei consilium, atque utrum Phœbus ei suggereret istud scelus. Restituit igitur per *formidinem, non* per *indolem : ac nihilominus integrum responsum penetralis fano congruum & verax expertus est, periit*que *simul cum omni sobole, atque familiâ, & cognatis, antiquo licet genere propagatis. Eam fert animadversionem consilium duntaxat* scelus *patrandi. Quisquis enim apud se meditatur arcanum* [...]*liquod facinus, perpetrati culpam contrahit :* quid autem, *quæso, si tentata perfecerit ?* [...]*ontinua sollicitudo ne* quidem *per cœnam desinit* ; *arido gutture, sicut* in *ægritudine, atque*

ANNOTATIONES.

197 *Cæditius, Rhadamanthus.*] *Cæditius* erat [...]udex valde severus, tempore Vitellii. De eo [S]at.14. *Rhadamanthus* unus ex Inferorum Judicibus. Vide Sat. 1. v. 10. ad vocem, *Æacus*.

198 *Nocte dieque suum gestare in pectore te[st]em.*] Conscientiam non testem solùm, sed [e]tiam judicem, carnificem, atque, ut mox di[c]ebat Juvenalis, tortorem.

199 *Spartano cuidam respondit*, &c.] Glauco Epicydidis filio, apud quem ob justitiæ famam, Milesius quidam vir Spartam veniens redactam ex bonorum dimidio pecuniam deposuit, eâ lege, ut qui certam notam exhibens nummos reposceret, hos statim reciperet. Interjecto tempore ad Glaucum accedunt filii ejus qui deposuerat : notam ostendunt : repetuntque id quod fuerat à patre depositum. Tum verò Glaucus tergiversari, & dicere se non reminisci ; facturum tamen quod justum est, intra menses quatuor, si reminiscatur. Abeunt Milesii amissam pecuniam existimantes. Interim ille Delphos pergit, consulitque oraculum, an jurejurando pecuniam deprædari debeat. Cui per Pythiam Apollo respondit : vel ob hoc quòd dubitârit depositum restituere, pœnis fore obnoxium ; nam par esse flagitium, Deum tentare, ac perpetrâsse. His verò territus Glaucus Milesios accersit, atque pecuniam creditam restituit : neque pœnas effugit tamen : sed extincta illius progenies, & ex Sparta radicitùs extrita est. Hæc ex Herodot. Lib. 6.

Pythia.] Sacrificula Apollonis, qui dictus Pythius à Pythone serpente sagittis confecto. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 8. Porrò illa domicilium habebat in spelunca profunda, ore angusto, in cujus aditu locatum tripodem inscendens, divinationis afflabatur spiritu, indeque responsa reddebat.

200 *Quod dubitaret depositum retinere*, &c.] Tantùm quòd anceps fuisset redderetne depositum, an repetentes defraudaret.

204 *Reddidit ergo metu*, &c.] Ergo depositum restituit Glaucus ob incussum ad Oraculo timorem, non ob justitiæ fideique reverentiam,

Oderunt peccare mali formidine pœnæ :
Oderunt peccare boni virtutis amore.

205 *Adyti.*] Intimus Fani recessus *adytum* vocatur, ab *α* priv. & *δύω, ingredior :* nec enim fas erat cuilibet illuc subire, sed Sacerdotibus tantùm.

212 *Molares.*] Dentes majores à molendo cibo atterendoque dicti.

Difficili crescente cibo. Sed vina misellus
Exspuit: Albani veteris pretiosa senectus
Displicet. Ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem si fortè indulsit cura soporem,
Et toto versata toro jam membra quiescunt,
Continuò templum, & violati Numinis aras,
Et (quod præcipuis mentem sudoribus urget) 2
Te videt in somnis. Tua sacra & major ima[go]
Humanâ turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pa[l]lent,
Cùm tonat, exanimes primo quoque murmu[re] cœli;
Non quasi fortuitu, nec ventorum rabie, sed 2
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Illa nihil nocuit, curâ graviore timetur

atque esca sub molaribus augescente. Verum, infelix respuit merum: sordet Albanum antiquum vetustate exquisitum. Si suavius exhibeas, plicæ multiplices in frontem coëunt quasi acerbo Falerno productæ. Quod si casu somnum exiguum noctu concessit anxietas, ac per omnem modo lectum conversi artus requiescunt, statim fanum atque altaria Dei læsi, quodque majoribus animum laboribus premit, te aspicit inter soporem; effigies tua religiosa, atque humanâ grandior percellit trepidantem, & adigit confiteri. Isti sunt qui pavent atque expallescunt ad cuncta fulgetra, quoties intonat, ferè *expirantes singulis fragoribus aëris, tanquam non casu, neque flatuum furore, sed indignabundus ignis in t[er]ras decidat atque ulciscatur.* Si *hæc procella non læserit, posterior formidatur majori anxieta[te]*

ANNOTATIONES.

213 *Difficili crescente cibo.*] Dum mens ægrè habet, & corpus ægrum fit: hinc cibus vix dentibus absumitur, videturque in ore crescere præ nausea & fastidio, cùm non nisi difficulter deglutitur.

214 *Albani veteris pretiosa senectus*, &c.] Nec sapit ei vinum licet optimum è collibus Albanis Vide Sat. 5. v. 33. ibique annotata.

215 *Densissima ruga cogitur in frontem.*] Frons caperatur, ob mœrorem, & animi æstus quos patitur.

216 *Velut acri ducta Falerno.*] Quasi aceto, vel quòd Falernum, per se mire & jucundum, ipsi austerum & acre videatur. Vide Sat. 4. v. 138. annot.

219 *Continuò templum*, &c.] Cruciatur animus, dum ei semper observatur templum in quo pejeravit, Deoque violavit. Maximè verò torquetur, cùm tu menti ejus redis; & cùm præsentem veluti habet te, cui, depositum negando, fidem fregit.

221 *Sacra.*] Execrabilis, religionem incutiens ac pavorem homini sacrilego.

Major imago humanâ.] Quales videntur umbræ, dum apparent. Suet. Claud. cap. 1. *Hostem*, inquit, *frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi* (Drusus nempe Claudii pater) *quam species barbara mulieris humanâ amplior, victorem tendere ultrà sermone Latino prohibuisset.*

222 *Fateri.*] Fraudem, perjurium, merit[as] pœnas.

223 *Ad omnia fulgura pallent.*] Sic Caligu[la] Sueton. cap. 51. *Ad minima tonitrua & fu[l]gura connivere, caput obvolvere, ad majora ve[ro] proripere se è strato, & sub lectum condere sol[e]bat, &c.* Quædam tamen fulgura ac ton[i]trua boni fuisse ominis creditum, ut quæ e sinistra parte, item quæ ab Ortu veniun[t] Vide Alex ab Alex. Lib. 5. cap. 13. & 27.

225 *Fortuitu.*] Ex opinione Epicureorum qui expunctâ divinâ providentiâ, casui & fortunæ omnia tribuebant.

Ventorum rabie.] Ex nubium, ac vento[rum] conflictu & collisione. Vet. Schol. Si[c] & Plutarch. de Homero ait, cùm in nub[e] ventus includitur, eamque vi perrumpit toni[trua] fulguraque gigni. & simul emitti fulmen Observandum itaque hîc loqui Juvenalem ex opinione vulgi, nam constat tonitru fieri quoties exhalatio quædam calida ad secundam aëris regionem elata, nubibus constricta colluctatur ut erumpat: fulgur autem, cùm sicca illa exhalatio motu rarescit ignescitque, & per nubem exit & emicat, denique fulmen esse exhalationem illam compactam & accensam, quæ magno impetu & fragore nubes effringit, sæpe in terras delabitur, ac modò ingenti strage quævis perrumpet, modò incendio absumit.

226 *Vindicet ignis.*] Vibratus ab irato Jove hominum crimina ulciscente.

Proxima

Proxima tempeſtas; velut hoc dilata ſereno.
Præterea lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, miſſum ad ſua corpora morbum 230
Infeſto credunt à Numine; ſaxa Deorum
Hæc, & tela putant. Pecudem ſpondere ſacello
Balantem, & Laribus criſtâm promittere galli
Non audent. Quid enim ſperare nocentibus ægris 234
Conceſſum? Vel quæ non dignior hoſtia vitâ?
Mobilis & varia eſt fermè natura malorum.
Cùm ſcelus admittunt, ſupereſt conſtantia; quid fas,
Atque nefas, tandem incipiunt ſentire, peractis
Criminibus. Tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari neſcia. Nam quis 240
Peccandi finem poſuit ſibi? Quando recepit
Ejectum ſemel attritâ de fronte ruborem?
Quiſnam hominum eſt, quem tu contentum videris uno
Flagitio? Dabit in laqueum veſtigia noſter
Perfidus, & nigri patietur carceris uncum, 245
Aut maris Ægæi rupem, ſcopuloſque frequentes

quaſi reſervata poſt *illud ſudum. Deinde ſi incipiunt ſentire tormentum lateris cum febricula inſomni, languorem putant ſuis corporibus immiſſum à Diis adverſis, eos Numinum lapides & jacula exiſtimant. Fano vovere balans animal, & Penatibus galli criſtam timent polliceri. Nam quid exſpectare licet ſceleratis ægrotantibus? Aut quæ victima non magis meretur vivere? Improborum indoles mutabilis eſt ut plurimum & inconſtans. Quando ſcelus patrant, exſtat firmitudo: admiſſis denique flagitiis auſpicantur intelligere quid licitum atque illicitum. Nihilominus ad culpatos actus redit indoles firmata, nec facilis immutari. Ecquis enim præſtituit ſibi modum criminibus: ecquando recuperavit pudorem è fronte perfricta exutum? Ecquis eſt hominum, cui te ſcelus unicum ſatis eſſe perſpexeris? Noſter defraudator mittet pedes in catenas, & obſcuri ergaſtuli uncum perferet, vel cautes & ſaxa Ægæi maris ſummis*

ANNOTATIONES.

229 *Lateris vigili cum febre dolorem.*] Pleuritida, ſeu lateralem morbum, cum febre ſomnum adimente ob nimios æſtus.

231 *Saxa Deorum hæc, & tela putant.*] Quibus petunt improbos ac mulctant Dii.

232 *Pecudem ſpondere ſacello non audent.*] Ovem non audent vovere pro ſanitate à Diis impetranda, quia ſe illis nôrunt exoſos, adeoque deſperant quidquam ab eis conſequi.

233 *Criſtâm galli.*] Id eſt, criſtatum gallum, quem Laribus & Æſculapio ſolebant mactare, præſertim à morbo convaleſcentes. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 16. cap. 12, & 13.

235 *Quæ non dignior hoſtia.*] Quàm ſceleratus homo, pro cujus ſalute voveretur.

237 *Quid fas, atque nefas, tandem incipiunt ſentire,* &c.] Poſtquam ſcelus eſt admiſſum tum ejus gravitas ſentitur, quòd anteà blandum ac ſuave cupido ac libidinoſo videbatur.

239 *Ad mores natura recurrit.*] Horat. Lib. 1. Epiſt. 10.

Naturam expellas furca tamen uſque recurret.

240 *Fixa & mutari neſcia.*] Obfirmata conſuetudine peccandi. S. Auguſtin. Confeſſ. Lib. 8. cap. 5. *Suſpirabam,* inquit, *ligatus non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat & conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate perverſa facta eſt libido, & dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo, & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi anſulis quibuſdam ſibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obſtrictum dura ſervitus.*

244 *Dabit in laqueum veſtigia,*&c.] Etſi impune perfido fuit prius flagitium, pauliſper exſpecta: ſtatim aliud perpetrabit, propter quod in vincula trudetur, ac pro utriſque dabit pœnas, ſeu exilio, ſeu capite mulctatus.

245 *Nigri patietur carceris uncum.*] Carceris tædia & horrorem feret, ibique unco ferreo conſtringetur, vel inde trahetur unco, & raptabitur ad ſcalas Gemonias. Vetus Schol. Vide quæ notavi in Sat. 10. v. 66.

246 *Maris Ægæi.*] Vide Annot. ad Perſ. Sat. 5. v. 142.

Rupem ſcopuloſque.] Ad ſcopuloſas iſtas Inſulas, in quibus exulent inſignes Rei bene multi, procul hinc deportabitur.

extorribus notissima. Lætaberis acri supplicio exosi nominis, ac denique hilaris confitebere, neque surdum, neque par Tiresiæ esse ullum Numinum.

Exulibus magnis. Pœnâ gaudebis amarâ
Nominis invisi. Tandemque fatebere lætus
Nec surdum, nec Tiresiam quenquam esse Deorum.

ANNOTATIONES.

247 *Pœnâ gaudebis amarâ*, &c.] Tum certè cum ingenti gaudio accipies graviter & justè plecti invisum tibi hominem depositi raptorem. Tùm verò Deos non ampliùs incusabis, quòd scelera non vindicent, quòd sceleratis parcant, ut modò faciebas.

248 *Surdum.*] Quasi tua Dii vota non audierint vindictam poscentis.

Tiresiam.] Id est, cœcum, instar Tiresiæ Thebani, quasi non viderunt Dii, aut certè conniverent ad perjuria, & alia tot improba facta in hoc inferiori orbe. De *Tiresia* Vate ab irata Junone excœcato, vel, ut alii volunt à Pallade, Ovid. Metamorph. 3. Fab. 4.

SATIRA XIV.

O Fuscine, multa sunt & lævam existimationem merentia, & rebus mundis lævem & rugam inurentia, quæ genitores ipsi docent ac ingerunt filiis. Si perniciosa alia delectat vetulum, etiam ludit hæres bullam gerens & similia versat instrumenta mediocri pyrgo. Neque meliorem de se exspectationem ulli cognato dabit puer, qui tubera humi scalpere,

PLURIMA sunt, Fuscine, & famâ digna sinistrâ,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes.
Si damnosa senem juvat alea, ludit & hæres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo. 5
Nec de se melius cuiquam sperare propinquo
Concedet juvenis, qui radere tubera terræ,

ANNOTATIONES.

1. *PLurima sunt*, &c.] Gravissima est hæc Satira, in qua redarguuntur parentes prava filiis exempla monstrantes, quibus & ipsi pravi fiunt atque omni vitiorum genere corruptissimi.

Fuscine.] Is quisnam fuerit haud benè patet.

2 *Nitidis maculam ac rugam figentia rebus.*] Res ex se bonas corrumpentia.

Ac rugam.] Quidam legunt, *hæsuram.* Nonnulli etiam Codices post primum versum habent:

Et quod majorum vitio sequiturque minores.

Sed hunc versiculum velut ineptum, ut sententiæ turbatorem, denique velut peregrinum in urbem irrepentem, id est, è titulo, vel margine in Satiram ipsam ab imperitis insertum, jure proscribit Just. Lipsius Epistolic. Quæst. Lib. 4. Epist. 15.

3 *Traduntque parentes.*] Vide Plutarch. de instituendis liberis: ubi ait, sane juvenes esse procacissimos illic oportere, ubi senes impudentes sunt: & qui peccantes ipsi pueros castigant, sui ipsorum accusatores fieri; imò peccandi esse ipsis auctores & magistros. Et Quintil. Lib. 1. cap. 2. *Utinam*, inquit, *liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit?* * * * * *Ante palatum eorum quàm mores instituimus* * * * * * * *Gaudemus si quid licentius dixerint* * * * * *Discunt hæc miseri antequam sciant hæc vitia esse, &c.*

4 *Hæres Bullatus.*] Puer nobilis. Vide quæ annotavi ad Pers. Sat. 5. v. 31.

5 *Parvo.*] Ærati, & parvæ suæ manui apto.

Arma.] Tesseras, talos, alveolum.

Fritillo.] Pyrgo, turriculâ, pyxide corneâ oblongâ, è qua tali mittuntur. Vide Pers. Sat. 3. v. 50. Annot.

7 *Radere tubera.*] Expurgare, & in cibum parare, & condire. Vide Annot. ad Sat. 5. v. 116.

Boletum

oletum condire, & eodem jure natantes
Iergere ficedulas didicit, nebulone parente,
t canâ monstrante gulâ. Cùm septimus annus
'ransierit, puero nondum omni dente renato 11
arbatos licèt admoveas mille inde magistros,
linc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
emper, & à magna non degenerare culina. 14
Iitem animum, & mores modicis erroribus æquos
ræcipit, atque animos servorum & corpora nostrâ
Iateria constare putat, paribusque elementis:
ın sævire docet Rutilus, qui gaudet acerbo
'lagarum strepitu, & nullam Sirena flagellis
Comparat, Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus? 20

fungos condire, atque pari jusculo immersas perfundere ficedulas eruditus est nugatore patre atque alba ingluvie docente. Statim ac juvenis annum septimum excesserit, necdum exortis cunctis dentibus, quamvis hinc millenos præceptores barbâ insignes adhibeas, totque illinc, nunquam non volet grandi apparatu cœnare, & à pingui coquina non deficere. An *Rutilus mansuetum docet ingenium, indolemque temperatam paucis vitiis; atque famulorum mentes, & corpora, materiâ nostrâ, & principiis similibus conflata* xistimat; *an verò crudelem esse monstrat, qui sævo delectatur verberum sonitu, ac nullam irenem confert flagris,* velut *Antiphates & Polyphemus domus timidæ?*

ANNOTATIONES.

8 *Boletum.*] Vide cit. Sat. 5. v. 147.

Eodem jure.] Eodem condimento, quo boletum & tubera.

9 *Ficedulas.*] Aviculas boni succi, de quibus Athen. Lib. 2. cap. 24. & Plin. Lib. 10. cap. 29. Nullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere, ex placito & palato luxuriosorum, affirmat Lib. 15. cap. 8. A. Gellius. Dicta ficedula, ab edenda ficu, seu quòd eâ saginetur.

Martial. Lib. 13. Epigram. 49.

Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus uvis
Cur potius nomen non dedit uva mihi?

Nebulone.] Guloso, lurcone, luxurioso.

10 *Canâ monstrante gulâ.*] Vetulo gulæ pridem addicto, nec albis licèt & canescentibus capillis sibi temperante.

11 *Dente renato.*] Macrob. Lib. 1. in Somn. Scip. cap. 6. ait, *Post septem menses mandibulis dentes emergere infantibus, post annos septem qui primi dentes emerserant, aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedere.* Sic & Plin. Lib. 7. cap. 16. *Editis infantibus primores dentes septimo gigni mense: eosdem anno septimo decidere; aliosque suffici.*

12 *Barbatos.*] Sapientes, Philosophos. Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 1.

13 *Cupiet lauto cœnare paratu,* &c.] Sicut à teneris assuevit, ita grandior laute vesci volet, neque frugalitatem doceri poterit. Tull. de Invent. *Vetus consuetudo naturæ vim obtinet.* Et de Finib. *quasi altera natura est,* inquit. *Hinc venatores in nive pernoctant, in montibus uri se patiuntur;* ut ait idem Cicero Tusc. 2. n. 40. Virgil. Georgic. 2.

Adeo in teneris consuescere multum est.

Horat. Lib. 1. Epist. 2.

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

15 *Mitem animum,* &c.] An clementiam, an crudelitatem docet filios qui in servos ipse crudelis sævit?

Mores modicis erroribus æquos.] Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est
Qui minimis urgetur.

16 *Animos servorum.*] Non de elementorum materia qualibet, sed ex nihilo creatum hominis cujuscumque animam, ex D. Augustino asserit Cœl. Rhodig. Lib. 2. cap. 22. Eo quòd si ex elementis constaret, sanè foret corporea. Porrò immortales æqualesque esse omnium hominum animas, non fide solùm Christianâ certum est, sed & Sapientes Ethnici agnovere. Vide Cœl. Rhodig. cit. cap. & seq.

Nostrâ.] Eadem quâ nos.

17 *Paribusque elementis.*] Aquâ, terrâ, aëre, igne, simul commixtis.

18 *Rutilus.*] An is, de quo non semel initio Sat. 11.

19 *Nullam Sirena flagellis comparat.*] Nullius cantum Sirenis, suavem licèt, æque audire cupit ut sonum flagellorum servis inflictorum.

Sirena.] Vide Sat. 9. v. ultimo.

20 *Antiphates trepidi laris,* &c.] Familiæ suæ tam metuendus ac formidabilis, quàm fuere pridem vel Anthropophagus ille Rex Læstrigonum Antiphates, vel immanis Polyphemus Cyclopum unus.

Antiphates.] Vide Homer. Odyss. 10.

Laris.] Vide Annot. Sat. 8. v. 14.

Polyphemus.] Vide Sat. 9. v. 64.

Tum

Is tunc beatus, quando cuispiam accersito carnifice aduritur laminâ *ferreâ candenti, ob lintea bina* surrepta. *Quid puero suggerit* qui *gaudet strepitu vinculorum, quem valdè juvant notata mancipia, agreste ergastulum?* An *speras ut mœcha non sit Largæ nata, quæ matris adulteros recensere nunquam adeo velociter, neque festinatione tantâ enumerare queat, ut non tricies respiret?* Dum esset *adolescentula, fuit conscia parenti; jam illâ docente ceratas* tabellas *parvas perscribit atque ad adulterum afferri mandat per eosdem* * * * *Ita natura præcipit: promptius ac facilius depravant nos familiaria scelerum exempla, quoniam mentem penetrant summis suasoribus. Ea fortasse contemnant unus vel duo pueri, quibus industriâ propitiâ atque* ex *argilla nobiliore firmavit animos Prometheus. At alios abripiunt evitanda parentum exempla, & diuturni criminis reta pridem ostensa abducit. Ergo fuge culpanda. Nam istius etiam una est efficax causa, ut non scelera nostra imitentur*

Tum felix quoties aliquis tortore vocato
Uritur ardenti duo propter lintea ferro.
Quid suadet juveni lætus stridore catenæ,
Quem mirè afficiunt inscripta ergastula, carcer
Rusticus? Exspectas ut non sit adultera Largæ 25
Filia, quæ nunquam maternos dicere mœchos
Tam citò, nec tanto poterit contexere cursu,
Ut non ter decies respiret? Conscia matri
Virgo fuit: ceras nunc hâc dictante pusillas
Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinædis
Sic natura jubet: velocius & citiùs nos 31
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cùm subeunt animos auctoribus. Unus, & alter
Forsitan hæc spernant juvenes, quibus arte benignâ,
Et meliore luto finxit præcordia Titan. 35
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt;
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.
Abstineas igitur damnandis; hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur

ANNOTATIONES.

21 *Tum felix quoties* &c.] Quoties occasionem sæviendi nancifcitur, toties lætus ille est.

23 *Catenæ.*] Servo injectæ & impactæ.

24 *Inscripta ergastula.*] Metonym. pro servis in ergastula compeditis, in fronte verò candenti ferro seu cauterio inustis, ac certis litteris aut stigmate notatis & compunctis, ob aliquod furtum, aliudve crimen. Hinc illi apud Ciceronem 2 Offic. n. 25. *Stigmatiæ*, vel *Stigmatici* vocantur Plin. mox citand *Inscripti vultus*; Plaut. & Apul. Metam. 9 *Literati.* Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. ult. & Alex. ab Alex. Lib. 3. cap. 20.

Ergastula.] Vide Sat 6. v. 150.

Carcer Rusticus.] Seu quòd servi in villarum ergastulis, id est, cellis subterraneis custodiebantur: de quibus vide Brisson. Lib. 2. cap. 9. seu quòd operi rustico addicebantur. Hinc, Plin. Lib. 18. cap. 3. *Vincti pedes,* inquit, *damnatæ manus, inscripti vultus rura exercent.* Et cap. 6. ejusdem Libri, *coli rura ab ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus.*

25 *Largæ.*] Adulteræ famosæ illo ævo.

26 *Nunquam maternos dicere mœchos.*] Adeò nempè multi sunt.

29 *Ceras pusillas.*] Ætati & manui accommodatos pugillares.

30 *Dat eisdem ferre.*] Iisdem famulis ac internunciis per quos mater solet missitare literas amatorias ad suos mœchos.

32 *Magnis auctoribus.*] Parentibus ac majoribus, quorum potens apud filios exemplum atque auctoritas. Cic. Epist. Lib. 4. ad Ser. Sulpic. Epist. 3. *Quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant.*

34 *Forsitan hæc spernant,* &c.] Prava exempla parentum pauci fortè abhorreant juvenes bene nati, & ad virturem proni. Vide Senec. Epist. 97. ubi *ad deteriora faciles sumus*, inquit, &c.

35 *Titan.*] Vide Ovid. Metam. 1. Fab. 2. & quæ notavi ad Sat. 4. v. 133. Item Sat. 8. v. 132. ad vocem, *Titanida.*

36 *Fugienda.*] Pessima, improba.

37 *Orbita.*] Propriè orbita currentis est rotæ vestigium. Docet Tullius ad Attic. Lib. 2. Epist. 21. ubi ait, *Sic orbem Reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix ingressam orbitam videre quis posset.* Hic verò significat consuetum agendi morem, & quotidiana vitiorum exempla pueris monstrata.

38. *Damnandis.*] Alii legunt, *damnis, hujusce etenim vel*, pari sensu, id est, facinoribus damnosis familiæ.

39 *Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur*] Etsi aliæ desint rationes, at hæc una debeat à vitiis nos avocare, ne scilicet filios ac familiares exemplo nostro corrumpamus.

Ex

Ex nobis geniti: quoniam dociles imitandis 40
Turpibus ac pravis omnes sumus; & Catilinam
Quocunque in populo videas, quocunque sub axe.
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.
Nil dictu fœdum, visuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer est. Procul hinc, procul inde puellæ 45
Lenonum, & cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempseris annos:
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.
Nam si quid dignum Censoris fecerit irâ, 50
Quandoquidem similem tibi se non corpore tantùm,
Nec vultu dederit, morum quoque filius, & cum
Omnia deteriùs tua per vestigia peccet,
Corripies nimirùm & castigabis acerbo 54
Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cùm facias pejora senex, vacuumque cerebro

ex nobis orti: quia cuncti sumus faciles *doceri, & æmulari fœda atque perversa. Catilinam verò cernas qualibet in gente, quavis in regione, at neque Brutus aderit usquam, neque Bruti avunculus. Nil turpe dictu vel aspectu eam domum attingat, in qua est adolescentulus. Longè illinc, longè istinc lenonum juvencula & cantiones parasiti noctem* commeffendo *traducentis. Summa habenda est* erga *puerum observantia. Si moliris aliquid fœdum, ne tu puerili annos spreveris; verum te crimen admissurum impediat filius* licèt *juvenculus. Etenim si quidpiam Censoris animadversioni obnoxiam egerit, quia se parem tibi exhibebit non solum corpore vel facie,* sed *etiam indolis filius; & quando nihil non prave faciet ad tuum exemplum, redargues scilicet atque objurgabis acri vociferatione, deinde verò codicillos immutare tentabis. Unde tibi* sumes *frontem ac patris auctoritatem, quandoquidem vetulis deteriora perpetras*

ANNOTATIONES.

41. *Catilinam quocunque in popula videas.*] Frequentes malos ubique reperias, non etiam bonos. Seneca ad Lucil. Epist. 97. *Omne tempus Clodios, non omne Catones fert.*

Catilinam.] Catilinæ similes, flagitiosos, patriæ hostes, omni scelere inquinatos. Vide Ciceronem, Sallustium, &c.

42 *Axe.*] Orbem terræ velut axe volvi, qui duobus hinc inde cardinibus sustineatur, Arctico & Antarctico, Geographi finxere.

43 *Brutus.*] Vir bonus, amans virtutis, libertatis vindex, patriæ liberator, etiam capitis periculo. Vide Sat. 5. 37.

Bruti avunculus.] Cato Uticensis, cujus soror Servilia mater fuit Bruti. Vide Sat. v. 40. Annot.

45 *Puellæ Lenonum.*] Meretrices.

46 *Parasiti.*] Vide Sat. 1. v. 139.

47 *Maxima debetur puero reverentia.*] Plutarch. in Vita Catonis Censorii, refert eum præsente puero filio, sic à verborum turpitudine temperâsse, velut arbitris virginibus Vestalibus locuturus fuisset: neque cum filio unquam lavasse, quod & tunc à Romanis factitatum.

48 *Nec tu pueri contempseris annos.*] Ne existimes tuum peccandi exemplum non ei fore noxium, qui valdè juvenis sit & mali ignarus. Imò vel ob hoc abstine, quòd ætas illa est in vitium flecti facilis, & quasi cerea, ut ait Horatius ad Pisones, v. 163.

52 *Morum quoque filius.*] Hæres & æmulus paternæ Improbitatis.

55 *Post hæc tabulas mutare parabis.*] Qua fronte minaberis testamenti mutare tabulas, & illum exhæredare ob flagitia? Agell. Lib. 1. cap. 6. *Parentes, si pergunt liberi errare, bonis exhæredant; inquit Metellus.*

56 *Frontem libertatemque parentis.*] Severitatem atque audaciam castigandi qualis patrem decet.

57 *Vacuumque cerebro.*] Carens mente & sapientiâ. Nam ex Macrob. Lib. 7. cap. 5. *Cerebrum consilii sedes est. Et* cap. 9. *Animæ habitatio est in cerebro, indeque sensus ingeruntur & gubernantur.* Et Plin. Lib. 11. cap. 37. *Cerebrum est velut arx sensuum: huc venarum omnis à corde vis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen.* Vide Cœl. Rhodig. Lib. 2. cap. 28. & alibi.

Jampridem

Atque vento plena cucurbitula jamdudum investigat caput illud tuum inane? Cum hospes adventat, nullus famulorum erit otiosus. Pavimentum expurga, inquies, *mundas exhibe columnas: sicca aranea dejiciatur cum omni tela: iste abluat argentea* vasa: *alius inæqualia vascula abstergat. Clamor obstrepit heri urgentis, & virgam intentantis. Times igitur ô infelix, ne vestibulum caninis sordibus inquinatum offendat oculos familiaris accedentis,* neve *xystum cœno sit aspersum: ac nihilominus famulus unicus ea purgat uno pulvisculi semimodio. Hoc* verò *non laboras, ut filius puras ædes videat absque ulla macula, & scelere vacantes? Placet quòd civem donasti patriæ & plebi, modò efficias ut evadat patriæ utilis, ruri fructuosus, aptus administrandis cùm militia, tum otii negotiis.*

Jampridem caput hoc ventosa cucurbita quærat?
Hospite venturo cessabit nemo tuorum:
Verre pavimentum; nitidas ostende columnas;
Arida cum tota descendat aranea tela: 61
Hic lavet argentum; vasa aspera tergeat alter;
Vox domini fremit instantis, virgamq; tenentis.
Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici, 65
Ne perfusa luto sit porticus; & tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.
Illud non agitas, ut sanctam filius omni
Aspiciat sine labe domum, vitioq; carentem?
Gratum est, quod patriæ civem populoq; dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris, 71
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.

ANNOTATIONES.

58 *Caput hoc ventosa cucurbita quærat.*] Id est, tuum caput malè sanum eget cucurbitâ, sive cucurbitulâ, quâ inciso occipitio adhibitâ, curetur tua phrenesis. Ex Corn. Cels. Lib. 3. c. 18.

Ventosa cucurbita.] Levis, tenuis, cava.

Cucurbita.] Sunt qui putent hanc perinde ac helleborum insaniæ mederi: adeoque hic intelligi cucurbitam, maximè silvestrem, ut colocynthidem, &c. De hujus virtutibus & facultatibus, Plin. Lib. 20. cap. 3. & alibi. Athenæus autem Lib. 2. cap. 18. ait, cucurbitam corporis habitum humectare, egeri celeriter, bonum succum generare, &c. Alii volunt hic à Juvenale designari cucurbitulam, Gallicè *VENTOUSES*, Anglicè autem *A CUPPING-GLASS.* Istud nomen Cucurbita, vel à cucurbitæ similitudine, vel quòd è cucurbitis facta sint primùm ea vascula, quæ subinde ænea, cornea, vitrea, quibus Medici utuntur ad noxios humores & sanguinem, levi interdum scarificatione, aut etiam sine illa, educendos. Vide Corn. Cels. Lib. 2. cap. 11. Plin. Lib. 32. cap. 10. *Eadem est,* inquit, *earum* (hirundinum) *curatio quæ cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramentaq; laxanda.* Plutarchus Lib. *de animi tranquillitate*, affert exemplum cucurbitularum, quæ pessimum humorem è carne ad se trahunt. At in Quæst. Platon. circà medium ita rem explicat: Πρῶτον μὲν οὖν τὸ περὶ τὴν σικύαν τοιοῦτον ἐστιν· ὁ περιληφθεὶς ὑπ' αὐτῆς πρὸς τῇ σαρκὶ μετὰ θερμότητος ἀὴρ ἐκπυρωθεὶς, καὶ γενόμενος τῶν τοῦ χαλκοῦ πόρων ἀραιότερος, ἐξέπεσεν οὐκ εἰς κενὴν χώραν (οὐ γὰρ ἐστιν) εἰς δὲ τὸν περιεστῶτα τὴν σικύαν ἔξωθεν ἀέρα, κἀκεῖνον ἀπέωσεν, ὁ δὲ τὸν πρὸ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο πάσχων ἀεὶ καὶ ἄγων ὁ ἔμπροσθεν ὑποχωρεῖ τῆς κενουμένης γλιχόμενος χώρας, ἣν ὁ πρῶτος ἐξέλιπεν· οὕτω δὲ τῇ σαρκὶ περιπίπτων, ἧς ἡ σικύα δέδρακται, καὶ ἀναξέων ἅμα συνεκθλίβει τὸ ὑγρὸν εἰς τὴν σικύαν. *In cucurbitula sic se res habet: Aër in illa comprehensus, postquam adhæsit carni, factus per calorem subtilior poris ænei vasis, effert se non vacuum in locum (nullus enim est) sed in illum aërem qui cucurbitulam foris circumstat, eumque dispellit: hic verò eum qui ante ipsum est. Idque patiens assiduè agensque, aër anterior cedit in locum quem prior vacuum reliquit. Ita verò circumfusus carni, quam cucurbitula prehendit, vellicans simul humorem in cucurbitulam exprimit.*

61 *Aranea.*] Vide Plin. Lib. 11. cap. 24.

62 *Hic lavet argentum.*] Legunt quidam: *læve argentum*; id est, politum, nullâque cœlaturâ asperum & inæquale.

Aspera.] Ob extantia signa insculpta, anaglypha.

67 *Semodio scobis hæc emendat,* &c.] Id est, & tamen totam domum evertens, & singula tergens ac deradens servus vix inde scobis aufert semodium, seu modium dimidium pulveris atque ramentorum.

70 *Gratum est, quod patriæ civem,* &c.] Quòd genueris filium, modò ille futurus sit aliquando patriæ utilis, bene est.

Plurimum

Plurimùm enim interérit quibus artibus, & quibus hunc tu
Moribus inſtituas. Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventa per devia rura lacerta: 75
Illi eadem ſumptis quærunt animalia pennis.
Vultur jumento, & canibus, crucibuſque relictis,
Ad fœtus properat, partemque cadaveris affert.
Hinc eſt ergo cibus magni quoque vulturis, & ſe
Paſcentis, propria cùm jam facit arbore nidos. 80
Sed leporem, aut capream, famulæ Jovis, & generoſæ
In ſaltu venantur aves: hinc præda cubili
Ponitur: inde autem, cùm ſe matura levabit
Progenies ſtimulante fame, feſtinat ad illam,
Quam primùm rupto prædam guſtaverit ovo. 85
Ædificator erat Centronius, & modò curvo
Littore Caietæ, ſumma nunc Tiburis arce,

Nam valdè refert quibus illum tu diſciplinis, quibuſque inſtitutis informes. Ciconia pullos alit anguibus & lacertis per remotos agros repertis: hi acceptis alis inveſtigant ejuſmodi animantes. Vultur mortuos *equos & canes, & patibula dimittens ad pullos advolat, & cadaveris fruſtum portat: illinc igitur eſca eſt grandis etiam vulturis ſeque metipſum nutrientis, quando jam nidum extruit,* in *arbore peculiari. At leporem vel capream in ſilva captant miniſtræ Jovis, ac nobiles volucres. Indè præda nido collocatur. Quando verò ſe hinc efferet adulta proles, excitante eſurie, properat ad eam prædam quam ovo diſcluſo ſtatim delibavit. Centronius erat ædificandi* cupidus, *& jam incurva Caietæ ripa jam alto vertice Tiburis,*

ANNOTATIONES.

73 *Quibus hunc tu moribus inſtituas.*] Plutarchus antè citatus de inſtitutione liberorum, optimè affirmat, naturæ bonitatem ſocordiâ labefactari, contrà verò pravam licet indolem doctrinâ & inſtitutione emendari: adeò valent ſedulitas & labor. Vide ſuprà.

74 *Serpente ciconia pullos nutrit,* &c.] Probat exemplis, ſumptam à teneris annis conſuetudinem, præſertim à parentibus inditam, retineri in adulta ætate.

Ciconia.] Plutarch. Quæſt. Convival. Lib. 8. cap. 7. ait Ciconiam quæ nullam ab homine opem accipit, ei tamen opitulari, ſiquidem inſidiantes rubetas & angues circumvagans perimit. Idem de Iſide ait, Theſſalis coli ciconias ob ſerpentes deletos. Similiter & Plin. lib. 10. cap. 23. Tantum ciconiis honorem in Theſſalia fuiſſe, ut eas occidiſſe, perinde ac hominem, capitale fuerit. Ex S. Ambroſio Hexameron Lib. 5. cap. 16. & Cœl. Rhodig. Lib. 11. cap. 17. Ciconia Romano uſu *pia* vocatur, quòd pulli parentibus jam ſenio confectis, nec alimenta ſibi conquirere valentibus opem & victum ſuppeditant. Hinc à Petronio ciconia nuncupatur, *pietatis cultrix.*

76 *Illi eadem ſumptis quærunt animalia pennis.*] Pulli ciconiæ jam pennati veſcuntur item ſerpentibus.

77 *Vultur.*] Vide Annot. Sat. 4. v. 111. ad vocem *Vulturibus.*

Crucibuſque relictis.] In quibus pendent humana cadavera, quorum eſt avidus.

79 *Hinc eſt ergo cibus magni quoque vulturis.*] Nimirum è cadaveribus quibuſcunque. Alii legunt, *Hic eſt ergo cibus,* &c.

80 *Propria cùm jam facit arbore nidos.*] Affirmat contrà Plinius Lib. 10. cap. 6. non in arboribus, ſed in excelſis valdè rupibus vultures nidificare. Favet & Plutarch. Qu. Cent. Rom. 93. ubi ait, Vix ulli inventum vulturis nidum.

81 *Famulæ Jovis.*] Aquilæ; quæ ſic nuncupantur, ſive quòd nectar Jovi portârit Aquila, cùm ille apud Cretam in antro educaretur, ut eſt apud Athen. Lib. 11. cap. 12. Seu quòd Ganymedem, jubente Jove, rapuit. Ex Hygin. Aſtrol. Poët. Seu quòd Jovi fulmina adverſùs Gigantes bellanti ſubminiſtraret Aquila, ut fabulantur: Seu denique quòd fulminata nunquam Aquila, ideoque Jovis armigera credita eſt, quod refert Plin. Lib. 10. cap. 3. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 13. cap. 20.

Generoſæ aves.] Accipitres, falcones, &c.

86 *Ædificator erat Centronius.*] Amabat ædificare Centronius, & ſuas opes ædificando perdidit: pariter & ejus filius inſanas ſubſtructiones amando bona quæ ſupererant, dilapidavit, paternum ſecutus exemplum.

87 *Curvo littore Caietæ.*] Hæc urbs vulgò *Gaeta,* Latii novi pridem, hodie Terræ Laboris, in ora Tyrrheni maris ſita, ad collis radices, portum habet atque arcem. Nomen habet à curvo, quòd Laconiâ Linguâ Caietam dicunt, vel ab Æneæ nutrice, ex Virgil. Æneid. 7.

Tiburis.] Sat. 3. v. 192.

Nunc

modò Prænestinis in collibus excelsa moliebatur domorum fastigia, Græcis & procul quæsitis marmoribus superans Fortunæ & Herculis templa, sicut Posides Eunuchus superabat nostra Capitolia. Itaq; dum sic habitandas struit ædes *Centronius, bona dilapidavit, facultates attrivit; nihilominus haud modica erat amplitudo residuæ portionis. Etiam verò absumpsit omnem insanus filius, cum recentes è nobiliori marmore domos fabricatur. Nonnulli parentem adepti Sabbati observantem, nihil nisi nubila, & Cœli Deum colunt;*

Nunc Prænestinis in montibus, alta parabat
Culmina villarum, Græcis longeque petitis
Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis
ædem; 90
Ut spado vincebat Capitolia nostra Posides.
Dum sic ergo habitat Centronius, imminuit
rem,
Fregit opes, nec parva tamen mensura relictæ
Partis erat; totam hanc turbavit filius amens,
Dum meliore novas attollit marmore villas. 95
Quidam sortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil præter nubes, & Cœli Numen adorant:

ANNOTATIONES.

88 *Prænestinis.*] Sat. 3. v. 190.

89 *Græcis.*] Plin. Lib. 36. cap. 7. *Pretiosi quidem generis*, inquit, *marmor extitit Lacedæmonium viride, cunctisque hilarius.*

Longè petitis.] Ex Ægypto, Numidiâ, Plin. mox cit. *Augustum marmor, ac deinde Tiberianum in Ægypto, Augusti ac Tiberii primum principatu reperta: Augustum nudatim crispsum in vortices, Tiberianum sparsim convolutâ canitie & luce. Adde Naxium, quod diu placuit ante alia; ita vocantur cotes in Cypro Insula genitæ: & quod posteà vicit, Armenium.* Plin. ibid. *Adde, si vis, Parium candore & luce pretiosum: Chium, Sicyonium, Synnadicum maculis distinctum, Numidicum purpureo colore exquisitum, &c.*

90 *Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis ædem.*] Licèt magnificè & Imperatorio sumptu extructam, Fortunæ quidem, à Nerone marmoream: Herculi verò, à Martio Philippo Augusti vitrico. Vide Sueton. August. cap. 29. Sed nec solùm Romæ, sed & Tibure, & Præneste. Vide Plin. Lib. 36. cap. 22. &. 25, &c.

91 *Capitolia nostra.*] Non unum fuisse Capitolium indicat. Certè Romæ duplex, vetus & novum, hoc regione sextâ, octavâ illud; Romanamque illam arcem inter orbis miracula numeratam, teste etiam Ammiano Marcellino, refert Cœl. Rhodig. Lib. 23. cap. 6. Alia etiam erant per Italiam Capitolia, ut Capuæ, Beneventi, Pompeiis. De quibus Hadr. Turneb. Lib. 11. cap. 2. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 11. Vel Juvenalis respicit ad Capitolii vices, quod primò quidem à Tarquinio ex Apiolarum Latinorum urbis prædâ extructum, ex Plin. Lib. 3. cap. 5. Cùm deflagrâsset deinde à Sylla restitutum, exornatumque est, tùm à Vespasiano Domitianoque, cùm ab aliis. Vide Alex. cit. Porrò arx illa condita est in monte, qui Saturnius primùm, dein Tarpeius à Tarpeia Virgine Vestali Sabinorum scutis ibi obruta: demùm Capitolinus dictus, unde & Capitolii nomen; scilicet ob humanum caput vivo simile, recenti & calido sanguine inde profluente ibidem cùm fundamenta foderentur, inventum. Auctor est Dionys. Halic. Lib. 4. Capitolii substructiones insanas admirationi fuisse, refert Plin. l. 36. c. 15.

Posides.] Is erat libertus Claudii Imperatoris. Sueton. Claud. cap. 28. ita scribit: *Libertorum præcipuè suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donavit.* Magnificas autem balineas in Bajano sinu ac littore ab illo constructas, quæ & Posidianæ vocarentur, accepto nomine à Claudii Cæsaris liberto, testatur, Plin. Lib 31. cap. 2.

93 *Relictæ partis.*] Hæreditatis filio transmissæ.

96 *Quidam sortiti*, &c.] Superstitionem etiam pueri discunt à parentibus superstitiosis.

Metuentem Sabbata.] Judaicos ritus ac religiones colentem.

Sabbata.] Vide Annot. Sat. 6. v. 159.

97 *Nil præter nubes*, &c.] Videtur alludere ad id quod legitur Exod. 13. v. 21. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis; & per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore.* Et cap. 19. v. 9. ait Mosi Dominus: *Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te*, &c. Vel eò Judæos calumniatur adorare nubes, quòd Deum in Cœlo regnantem colerent, ac precando Cœlum suspicerent. Simili propè ratione Socratem velut nubes adorantem sugillabat Aristophanes.

Cœli Numen.] Legunt alii, *lumen*. Tacit. Histor. 5. initio, multa de Mose & Judæis mentitur: at verò hoc, *Mente sola*, inquit, *unumque Numen intelligunt, summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum: profanos verò putant, qui Deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingunt. Igitur nulla simulacra urbibus suis, necdum templis sunt, &c.*

Nec

Nec distare putant humana carne suillam,
Quâ pater abstinuit: mox & præputia ponunt:
Romanas autem soliti contemnere leges, 100
Judaïcum ediscunt, & servant, ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses,
Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti;
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in causa, cui septima quæque fuit lux
Ignava, & partem vitæ non attigit ullam, 106
Sponte tamen juvenes imitantur cætera: solam

neque arbitrantur ab *humana carne differre porcinam, quam parens abhorruit: deinde, resecant etiam præputia, Romanorum vero Jura spernere assueti discunt, tenentque & verentur Leges Judæorum, & quicquid secreto codice mandavit Moses: haud iter indicare præterquam eandem religionem profitenti,* atque *ad petitam scaturiginem tantummodo circumcisos dirigere. Auctor vero parens, qui otiosam duxit diem unamquamque septimam, nullumque vitæ munus obiit. At alia ultro æmulantur adolescentes, unam*

ANNOTATIONES.

98 *Nec distare putant,* &c.] Tam abhorrent ab edenda suilla carne, quàm ab humana; Judæorum more. Hi enim sue abstinent, inquit Cornel. Tacit. mox cit. ubi & falsam, addit rationem, nempè quòd scabie laborârint, cui morbo id animal obnoxium: at vera est quæ habetur Levit. 11. nimirùm quòd immundum sit hoc animal, atque luto amicum, ut ait Horatius. Sic enim docebantur illi abstrahere mentem à sordidis ac imis cogitationibus, atque ad cœlestia erigere. Vide Lactantium.

99 *Præputia ponunt.*] Cornelius Tacitus ibid. *Judæi genitalia circumcidunt, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum idem usurpant.* Vide Genes. cap. 17. v. 10. & seq. Deuteron. cap. 11. v. 16. Item Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 184.

102 *Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.*] Nec enim Gentibus evulgabant Judæi suos ritus ac mores, quos Moses scripto commendavit eis Pentateucho. Constat nihilominùs Ethnicis non latuisse Sacros Libros, cùm ex eis pleraque suas in Fabulas traduxerint. Sic diluvii generalis, ac Noëmi ejusque filiorum Historiam Deucalioneis commentis utcunque expresserunt: sic & Iphigeniâ suâ, Isaacum, & Jephte filiam, *&c.*

Moses.] Vox Hebraica significans *abstractum.* Is revera ex aquis assumptus à filia Pharaonis. Regis Ægypti & ejus curâ educatus fuit; ut fusè narratur Exod. cap. 2. Annos natus octoginta, apparente sibi Deo in rubo ardente, constitutus est Israelitarum Dux: tum è servitute vindicatos per aquas Rubri maris mirabiliter interruptas transvexit; Pharaonem verò & Ægyptios jam multis anteà prodigiis fractos, fluctibus denique submersit. Diem suum obiit supremum anno ætatis centesimo vigesimo, ante Christum ferè millesimo quingentesimo, succedente ipsi Josuë. Plin. l. 30. cap. 1. Mosen ut artis Magicæ antesignanum celebrat, accensetque Jamni aliisque Magis Pharaonis. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 10. cap. 1.

103 *Non monstrare vias,* &c.] Unis adeo suâ religione imbutis consuescere soliti sunt, ut nec errantes in viam nec sitientes ad quæsitas aquas perducant alienos. Tacit. cit. *Separati epulis, discreti cubilibus, misericordiam inter se, adversus alios omnes hostile odium exercent,* inquit. Verùm id imperârat sapienter Deus, ne profanis Gentium religionibus ipsâque idololatriâ contaminarentur. Deuteron. 7. De iis Cic. Offic. 3. n. 55. *Quid aliud est erranti viam non monstrare, quod Athenis execrationibus publicis sancitum est,* &c. Cæterùm hunc versum & sequentem non nemo collocandos putavit ante istos, *Judaicum ediscunt,* &c. Id quidem textum & sensum facit aliquantò clariorem; at repugnat optimorum Exemplarium fides.

104 *Verpos.*] Apellas vocat Horatius; recutitos Persius. Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 184.

105 *Sed pater in causa.*] Superstitiosus pater exemplo suo superstitiosum fecit filium.

Septima lux ignava.] Feriata sine ullo opere. Ita per Mosen Deus Populo suo mandaverat, Exod. 35. & Deuteron. 5. Vide suprà in voce *Sabbata.* Corn. Tacit. jam cit. sic habet: *Septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertia septimum quoque annum ignaviæ datum,* &c.

106 *Partem vitæ non attigit ullam.*] Nihil operis eâ die peregit. Ad laborem vivimus, nec vivere censetur qui nihil agit. Ergo pars vitæ præcipua quidem labor est & opus. Atque ad id homo damnatus. Genes. 3. Natus verò dicitur ad laborem, Job cap. 5. v. 7.

107 *Sponte tamen juvenes imitantur,* &c.] Avarum patrem habentes filii avaritiam discunt, & quasi laudabilem parsimoniam colunt.

Inviti

autem *avaritiam reluctantes etiam coguntur amplecti. Nam vitium decipit imagine & simulatione virtutis, quoniam habitu grave est ac fronte vestimentoque austerum. Neque dubitanter avarus commendatur velut frugalis, ut vir temperans: atque fortunarum ipsius custodia securior, quàm si opes istas tueatur Hesperidum vel Ponti draco. Accedit quod eum, de quo verba facio, præclarum existimat plebs & venerandum opificem. Nam ejusmodi artificibus amplificantur divitiæ, ut augentur quavis ratione, & accrescunt diligenti incude, atque fornace nunquam non succensa. Itaque parens etiam beatos mente avaros putat, qui divitias laudat, qui nulla egentis felicis exempla*

Inviti quoque avaritiam exercere jubentur.
FALLIT enim vitium specie virtutis & um-
bra, 10
Cum sit triste habitu, vultuque & veste severum
Nec dubiè tanquam frugi laudatur avarus,
Tanquam parcus homo, & rerum tutela suarum
Certa magis, quàm si fortunas servet easdem
Hesperidum serpens, aut Ponticus. Adde quod
hunc, de
Quo loquor, egregium populus putat, atque ve-
rendum 11
Artificem: quippe his crescunt patrimonia fabris
Sed crescunt quocunque modo, majoraque fiunt
Incude assiduâ, semperque ardente camino.
Et pater ergo animi felices credit avaros;
Qui miratur opes, qui nulla exempla beati 12

ANNOTATIONES.

109 *Fallit enim vitium specie virtutis.*] Horatius ad Pisones, v. 25.

Decipimur specie recti.

110 *Cum sit triste habitu,* &c.] Quoniam avaritiæ vitium hominem facit tristem, severum, luxuriæ inimicum, hinc vanâ virtutis umbrâ & specie parùm cautos decipit: & parvo contentus ac temperans habetur qui triparcus & turpis est avarus, Senec. *Timidus se cautum vocat; sordidus parcum, &c.*

112 *Tanquam parcus,* &c.] Horatius ad Pisones, v. 170.

Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti.

114 *Hesperidum serpens.*] Draco pervigil aurea mala custodiens in horto Hesperidum. Vide Annot. Sat. 5. v. 152.

Ponticus.] Sat. 1. v. 10. Diximus de Dracone altero Aurei Velleris custode, quod tamen annitente Medeâ Jason rapuit è Colchide regione Ponti.

115 *Verendum artificem.*] Alii legunt, *acquirendi artificem.*

116 *Fabris, incude, camino.*] Metaphora à monetæ fabricatoribus.

117 *Sed crescunt quocunque modo.*] Per fas & nefas.

118 *Incude assiduâ.*] Pertinaci labore & operâ, sudoribus assiduis ac vigiliis, cupiditate flagrantes, lucro semper inhiantes quæstum faciunt illi, augentque opes, ac nummos veluti cudunt & congerunt.

119 *Et pater ergo animi felices credit avaros.*] Horatius Lib. 1. Epist. 15. v. ult.

Vos sapere, & solos aio benè vivere, quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

120 *Nulla exempla beati pauperis.*] Attamen cum Deus interrogaretur, quis finem ac fidei veræ felicitatis implesset, Apollinis oraculo declaratus est felicissimus Aglaus Arcas qui nunquam agellum patrium excesserat: inquit vetus Schol. post Plin. Lib. 7. cap 46. quem vide. Paupertatis encomium Apuleius egregiè persequitur in Apolog. ubi sic habet: *Enimvero paupertas olim Philosophiæ vernacula est, frugi, sobria, parvo potens, æmula laudis, adversum divitias possessa, habitu secura, cultu simplex, consilio benesuada: neminem unquam superbia inflavit, neminem impotentia depravavit, neminem tyrannide efferavit. Delicias ventris & inguinum neque vult ullas, neque potest. Quippe hæc & alia vitia & flagitia divitiarum alumni solent. Maxima quæque scelera si ex omni memoria hominum percenseas, nullum in illis pauperem reperies: ubi contra hæc temere inter illustres viros & divites comparent; sed quemcumque in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata est. Paupertas, inquam, prisca apud sæcula omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas apud Græcos in Aristide justa; in Phocione benigna, in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam Populo Romano Imperium à primordio fundavit: proque eo in hodiernum Diis immortalibus simpuvio & catino fictili sacrificat,* &c. quæ ibid. lege.

Pauperis

Pauperis esse putat, juvenes hortatur, ut illam
Ire viam pergant, & eidem incumbere sectæ.
Sunt quædam vitiorum elementa: his protinus illos
Imbuit, & cogit minimas ediscere sordes.
Mox acquirendi docet insatiabile votum. 125
Servorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoque esuriens: neque enim omnia sustinet unquam
Mucida cœrulei panis consumere frusta,
Hesternum solitus medio servare minutal
Septembri; nec non differre in tempora cœnæ
Alterius, concham æstivi cum parte lacerti 131
Signatam, vel dimidio putrique siluro,
Filaque sectivi numerata includere porri:
Invitatus ad hæc aliquis de ponte negabit.
Sed quò divitias hæc per tormenta coactas? 135
Cum furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis,

extare *arbitratur, monet adolescentes ut idem iter ineant ac simile institutum colant. Sunt aliqua scelerum principia: his statim eos informat, jubetque minimas* lucri *fœditates edoceri: tum suggerit inexplebile* opes *accumulandi desiderium. Famulorum abdomen defraudat injusto modio, ipse pariter famelicus. Nam haud* sibi *indulget unquam cuncta comedere fragmenta panis* licet è *rancore cyanei; assuetus pridianum minutal dimidio Septembri custodire, atq; in* aliam *diem reservare concham alterius prandii obsignatam, cum particula lacerti æstivalis, aut colia medio & fœtente; & computatos porri sectilis surculos includere. Quispiam de ponte ad ista vocatus abnuet. At quorsum opes per istos cruciatus accumulatas? Quandoquidem certa est insania & aperta dementia;*

ANNOTATIONES.

121 *Juvenes hortatur, &c.*] Vide Horat. ad Pisones, v. 324, & seq.

122 *Eidem incumbere sectæ.*] Sequi exempla & rationes fœneratorum & avarorum.

124 *Cogit minimas ediscere sordes.*] Pater filios erudit in arte quæstus faciendi etiam circa minima: docet eos diligenter sordidæ cupiditatis astus omnes technasque vel tenuissimas.

126 *Modio iniquo.*] Mensura ciborum nimis parva: dimenso cibo. Quaternos frumenti modios in mensem servi accipiebant: hocque dimensum vocabatur; inquit Donat. in Terent.

129 *Minutal.*] Vel è carnibus residuis minutatim concisis; vel condimenti genus à marino pisce, liquamine, oleo, vino, porris, coriandro.

130 *Septembri.*] Autumnali tempore, quo facile corrumpuntur obsonia ob humidam tepidamque cœli temperiem. Vide Annot. Sat. 6. v. 516.

131 *Concham.*] Vide Sat. 3. v. 293, & ibid. Annot.

Æstivi.] Alii legunt, *Æstivam.*

Æstivi lacerti.] Æstivo calore facile putrescentis. Attamen salsum piscem ait vetus Schol. Colias vocantur Athenæo & Plinio. Athen. Lib. 3. cap. 33. ait Coliam & Sardam magnitudine pares: Coliam glutinosiorem, acriori scillæ gustu, mordaciorem, pejori succo; præstantiorem esse Amyclanum, & Hispanum, qui Sexitanus dicitur, cui nimirum tenuior & dulcior caro est. Additque ex Strabone 3. Geograph. prope Herculis Insulas & Carthaginem novam esse urbem Sexitaniam, à qua salsamenta cognominantur. Plin. Lib. 32. cap. 11. *Colias,* inquit, *sive Parianus, sive Sexitanus à patria Bætica, lacertorum minimus,* vel ut alii legunt, *Æmulus.* Hujus pisciculi cauda imprimis laudabatur, teste Martiale Lib. 7. Epigram. 77.

Dum Sexitani ponatur cauda lacerti,
Et bene si cœnas conchis inuncta tibi est.

132 *Signatam.*] Sigillo munitam adversus gulam & fraudem servorum. Vide Pers. Sat. 6. v. 17. Annot.

Siluro.] Pisciculo, de quo ante, Satir. 4. v. 33.

133 *Sectivi porri*] Non capitati, quod majus est. De utrisque Plin. Lib. 19. cap. 6. ubi & *porro sectivo datam auctoritatem à Nerone Principe, vocis gratia,* inquit idem Lib. 20. cap. 6.

Includere.] In Promptuario.

134 *Aliquis de ponte.*] Mendicus ad pontis iter sedens. Vide Sat. 4. v. 116. ibique annotata.

Negabit.] Respuet ejusmodi cibaria.

135 *Sed quò divitias, &c.*] Ad quid habes divitias si non iis uteris.

Phrenesis.] Horatius.

Danda est ellebori multò pars maxima avaris?

Ut locuples moriaris egenti vivere fato?
Interea pleno cùm turget ſacculus ore,
CRESCIT amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit:
Et minus hanc optat, qui non habet. Ergo paratur 140
Altera villa tibi, cum rus non ſufficit unum,
Et proferre libet fines; majorque videtur,
Et melior vicina ſeges. Mercaris, hanc, &
Arbuſta, & denſâ montem qui canet olivâ.
Quorum ſi pretio dominus non vincitur ullo, 145
Nocte boves macri, laſſoque famelica collo
Armenta ad virides hujus mittuntur ariſtas;
Nec prius inde domum, quam tota novalia ſævos
In ventres abeant, ut credas falcibus actum.
Dicere vix poſſis, quam multi talia plorent, 150
Et quot venales injuria fecerit agros.
Sed qui ſermones? Quæ fœdæ buccina famæ?
Quid nocet hoc? Inquit. Tunicam mihi malo lupini,

inopi ſorte victitare, ut dives excedas è vita? *Interim quando loculus inflatur ore redundanti, ut ipſi nummi augeſcunt,* ita *augeſcit pecuniæ cupiditas: quique illis caret, minus cupit. Itaque tibi ſecunda acquiritur domus* ruſtica, *quando villa unica haud ſatis eſt, placetque terminos extendere: agrum autem finitimum ampliorem & fertiliorem judicas; illum etiam emis, arbuſtaque, & collem oleis frequentibus albeſcentem, quorum ſi poſſeſſor nullâ pecuniâ ſuperatur macilenti boves & armenta fatigatâ cervice eſurientia noctu deducuntur ad virentem illius ſegetem, neque hinc* ad *ædes* retrahuntur, *antequam univerſæ fruges in diras fauces tranſierint;* ita *ut putaris* rem *falcibus confectam. Difficulter enumeraveris quot lugeant ſimilia, & quam multos campos vendere coëgerit moleſtia. Verum enimverò quinam rumores? Quæ turpis exiſtimationis tuba? Ecquid obeſt illud? ait: potiorem mihi duco ſiliquam lupini,*

ANNOTATIONES.

137 *Egenti vivere fato.*] Fatali paupertate temetipſum excruciare, genium defraudare, metu futuræ inopiæ. Cic. de Seneꝭt. n. 65. *Avaritia verò ſenilis, quid ſibi velit non intelligo: poteſt enim eſſe quidquam abſurdius, quàm quo minus viæ reſtat, eo plus viatici quærere?*

139 *Creſcit amor nummi.*] Horatius Lib. 3. Ode 16.

Creſcentem ſequitur cura pecuniam,
Majorumque fames.

142 *Majorque videtur, &c.*] Hor. Lib. 1. Sat. 1.

Quodque aliena capella gerat diſtentius uber,
Tabeſcat.

144 *Canet olivâ.*] Albentibus oleæ floribus caneſcit.

145 *Quorum ſi pretio, &c.*] Quod ſi vicinæ ſegetis, arbuſti & oliveti dominus ea vendere renuit oblato pretio; tum vero potens avarus adeo moleſtiis & injuriis fatigat, ut ille vel invitus ad venundandos agros & prædia cogatur.

147 *Armenta ad virides hujus mittuntur ariſtas.*] Immiſſa noctu à vicino divite *armenta,* vel, ut alii legunt, *jumenta,* ſegetem depaſcuntur ac devaſtant: unde illius dominus redactus ad paupertatem, agrum vendit ut vivat: iſte vero ſic fruitur optatis.

148 *Novalia.*] Novale eſt quod alternis annis ſeritur. Plin. Lib. 18. cap. 19.

149 *In ventres abeant.*] Nempe devorata à jumentis & pecoribus.

Falcibus auctum.] Segetem falcibus ſuccifam.

152 *Sed qui ſermones?*] Poëta ad avarum ait: etenim malam tibi famam comparas.

153 *Quid nocet hoc?* Reſpondet avarus; mala fama quid nocet? Pluris facio lupini tunicam, vilem rem ſcilicet, quam bonam famam & exiſtimationem cum paupertate. Sat. 1. v. 48.

Quid enim ſalvis infamia nummis?

Horat. Sat. 1.

Quidam memoratur Athenis,
Sordidus ac dives populi contemnere voces
Sic ſolitus: Populus me ſibilat, at mihi plaudo
Ipſe domi, ſimul ac nummos contemplor in arca.

Lupini.] Lupinum leguminis genus valde amarum, de quo Athen. Lib. 2. cap. 14. in quo refert Zenonem erga familiares durum atque iracundum, at cum vino ſe largius ingurgitaſſet, lenem ac benignum, aliquando interrogatum fuiſſe à quodam: Quid ita fieret, & quomodo ſic ingenium mutaret? Reſpondiſſe, id ſibi accidere quod lupinis: nam lupinos antequam madefiant aqua, amariſſimos eſſe, at cum macerati ſunt & appoti, fieri mitiſſimos. Plin. Lib. 18. cap. 14. ait *Lupinum hominibus juxta & quadrupedibus utile, cum Sole quotidiè circumagi, horaſque agricolis etiam nubilo demonſtrare.* Eraſm. Chiliad 2. Cent. 7. Adag. 98. *Lupinum potum dicitur,* inquit, *adverſus eos qui gravi periculo voluptatem emunt.*

Quam

Quam si me toto laudet vicinia pago
Exigui ruris paucissima farra secantem. 155
Scilicet & morbis & debilitate carebis,
Et luctum & curam effugies, & tempora vitæ
Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur;
Si tantum culti solus possederis agri, 159
Quantum sub Tatio populus Romanus arabat.
Mox etiam fractis ætate, ac Punica passis
Prælia, vel Pyrrhum immanem, gladiosque Molossos,
Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus. Merces ea sanguinis atque laboris
Nullis visa unquam meritis minor, aut ingratæ 165
Curta fides patriæ. Saturabat glebula talis
Patrem ipsum, turbamque casæ, quâ fœta jacebat
Uxor, & infantes ludebant quatuor, unus
Vernula, tres domini: sed magnis fratribus horum
A scrobe vel sulco redeuntibus, altera cœna 170
Amplior, & grandes fumabant pultibus ollæ.
Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.
Inde ferè scelerum causæ, nec plura venena
Miscuit, aut ferro grassatur sæpius ullum

quàm si vicinitas omni me vico celebret metentem agelli parvi exiguam segetem. Nimirum ægrotationis etiam ac infirmitatis eris expers, atq; mœstitiam & ægritudinem eluctaberis, ac diuturnum vivendi spatium tibi posteà concedetur benigniori sorte, si tantundem exculti campi unus habueris, quantum Romana Plebs colebat sub Tatio. Dein quoque senio debilitatis, & Carthaginienses pugnas expertis, aut immitem Pyrrhum, & Molossorum enses, denique pro frequentibus plagis duo jugera ad summum concedebantur. Id cruoris sudorumque pretium nullis unquam meritis inferius habitum est, *vel immemoris patriæ exigua pietas. Agellus istiusmodi nutriebat parentem ipsum, & numerosam tugurii familiam; ubi conjux puerpera cubabat, ludebantq; pueruli quaterni, servulus unus, heri terni: istorum verò fratribus grandioribus à fossa vel sulco reversis aliud prandium majus* parabatur, *ingentesque lebetes pultibus fumabant. Jam* verò *campus ille modicus haud satis est horto nostro. Hinc fermè criminum origo: nullumque humani ingenii vitium* aut *toxicum sæpius temperavit,*

ANNOTATIONES.

154 *Pago.*] πηγῶν, Dorice παγᾶν dicitur, quod prope fontes, ut adaquatio fit facilior, exstrui villæ solent. Vide Turneb. lib. 2. cap. 3.

156 *Scilicet & morbis, &c.*] Hæc ironice Poëta in avarum: scilicet cum pecunia abundabis, habebis omne bonum, nec te ulla ægritudo impugnabit; fugient morbi, & luctus; arcebis etiam mortem, aut saltem ævum produces.

160 *Quantum sub Tatio.*] Tum angusti erant imperii nascentis fines, quando Titus Tatius Dux Sabinorum, icto fœdere cum Romulo, in urbem receptus consociavit Imperium. Livius, Florus, *&c.*

161 *Mox etiam fractis, &c.*] Priscorum Romanorum frugalitatem obiter commendat.

Punica Prælia.] Vide Sat. 10. v. 155 & præced. ibidemque Annot. De bellis autem Punicis Florum Lib. 2. cap. 2. 6, & 15. Tit. Liv. &c.

162 *Pyrrhum immanem.*] Regem illum Epirotarum acris adeo bellicosiq; animi, ut nec vincens nec victus posset quiescere, resque semper novas moliretur, teste Plutarcho in ejus vita. De eo Florus Lib. 1. cap. 18. Justinus Lib. 16, & seq. &c.

Molossos.] Vide Sat. 12. v. 108. ibique Annot.

163 *Jugera bina dabantur.*] Scilicet militibus Romanis emeritæ præmium militiæ.

170 *A scrobe vel sulco.*] A fodiendo, vel arando.

Cœna amplior.] Ratione majoris laboris.

171 *Pultibus.*] Vide Annot. Sat. 7. v. 185. Præsertim vero Pers. Sat. 6. v. 40.

172 *Modus hic agri.*] Duo jugera nobis non sufficiunt ad hortos ac delicias, quæ pridem satis erant ad alendam suo proventu familiam integram.

173 *Inde ferè scelerum causæ.*] E cupiditate veneficia, homicidia, latrocinia, omniumque scelerum fluxit eluvies. Apost. Paul. 1. ad Timoth. cap. 6. *Radix omnium malorum cupiditas.*

Virgil. Æneid. 3.
——*Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?*

 Humanæ

Humanæ mentis vitium, quam sæva cupido 175
Indomiti census. Nam dives qui fieri vult,
Et cito vult fieri. Sed quæ reverentia legum?
Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari?
Vivite contenti casulis, & collibus istis,
O pueri, Marsus dicebat & Hernicus olim, 180
Vestinusque senex: panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis. Laudant hoc Numina ruris,
Quorum ope & auxilio, gratæ post munus aristæ,
Contingunt homini veteris fastidia quercus.
Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto 185
Per glaciem perone tegi; qui summovet Euros
Pellibus inversis. Peregrina ignotaque nobis
Ad scelus atque nefas, quodcumque est, purpura ducit.
Hæc illi veteres præcepta minoribus. At nunc

vel telo sæviit frequentius, quam dira cupiditas opum infinitarum. Quisquis enim cupit esse locuples, etiam repente esse cupit. Quænam verò legum observantia? Quis timor unquam est aut verecundia avari festinantis? Marsus & Hernicus, & Vestinus senex, aiebat pridem; ô juvenes, satis habete tuguria hæc & montes: arando paremus victum sufficientem mensæ: id placet agrestibus Diis, quorum favore & adminiculo quercus antiquæ nausea cepit homines post dona jucundioris segetis. Prohibitum nihil perpetrasse cupiet qui non erubescit per gelu excelso perone vestiri, qui Euros arcet inversis pellibus. Ad crimen & flagitium quodlibet incitat purpura externa & nobis incognita. Prisci illi dabant *ea monita junioribus: jam vero*

ANNOTATIONES.

178 *Properantis.*] Ad magnas opes, & citò ditari cupientis.

179 *Collibus istis.*] Montanis agris, quos paulo difficulter colendo panem habeamus, & victum necessarium.

180 *Marsus.*] Marsi Italiæ populi sub Samnitibus, à Marso Circes filio dicti, Solino teste; hodie, *Ducato de Marsi.*

Hernicus.] Et hic fuit Latii populus, vetus colonia Pelasgorum, ab Hernico Duce nuncupatus. Macrob. Lib. 5. Saturnal. c. 18. ex. Jul. Hygino.

181 *Vestinus.*] Ea gens Samnitibus proxima.

183 *Gratæ post munus aristæ.*] *Postquam Ceres invenit frumenta; cum antea glande vescerentur: eadem verò molere, & conficere in Attica, Italia, & Sicilia, ob idque Dea judicata.* Hæc Plinius, Lib. 7. cap. 56. initio.

Virgilius Georgic. 1.

Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Et Ovid. Fast. Lib. 1.

Placentur frugum matres Tellusque, Ceresque
Farre suo, &c.
Hæc præbet causam frugibus, illa locum.
Consortes operum, per quas correcta, vetustas
Quernaque glans victa est utiliore cibo.

Et Fast. Lib. 4.

Panis erant primis virides mortalibus herbæ,
Quas tellus nullo sollicitante dabat.
Et modo carpebant vivax è cespite gramen,
Nunc epulæ tenerâ fronde cacumen erant.
Postmodo glans nata est: benè erat, jam glande repertâ;
Duraque magnificas quercus habebat opes.
Prima Ceres, homine ad meliora alimenta vocato,
Mutavit glandes utiliore cibo.

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 16. cap. 3. ubi sic habet: *Arcadas glandibus vesci docuit Rex eorum Pelasgus, perseveravitque diu plerisque dictæ ratio hæc, inquit Pausanias,* &c. Deinde, *Mitiorem Arcadibus victum induxisse Arcas dicitur primus, ac panis docuisse rationem,* &c. Idem Pausanias in Laconicis, ait Myletam Lelegis filium molam primum reperisse, ejusque usum in molendis frugibus.

184 *Contingunt homini veteris fastidia quercus.*] Homines jam meliore fruentes alimento, viliores ac deteriores cibos, è quercu glandes, quibus ante vescebantur, fastidire cœperunt.

186 *Perone.*] Vide Annot. Ad Pers. Sat. 5. v. 102. ad vocem *Peronatus.*

Euros.] Ventorum frigus & molestiam.

187 *Pellibus inversis.*] Conversis ad corpus lana, villis, pilis, non tam ornatus quam caloris fovendi gratia.

Peregrina.] Tyria, Laconica, Africana.

Ignotaque.] Quia Romæ non conficitur.

188 *Purpura.*] Synecdoche, Luxus & pompa vestium, magnificæ supellectilis cupido, ambitio, superbia.

Post

Post finem Autumni mediâ de nocte supinum 190
Clamosus juvenem pater excitat; accipe ceras,
Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.
Sed caput intactum buxo, naresque pilosas
Annotet, & grandes miretur Lælius alas. 195
Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum,
Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus
Afferat: aut longos castrorum ferre labores
Si piget, & trepido solvunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita, pares quod vendere possis 200

Autumno transacto, nocte concubiâ, parens assidue vociferans desidem puerum jubet surgere, *aitque*; ô *juvenis, sume* tabellas *ceratas, literas exara, elucubra, orationes conscribe, evolve rubeas antiquorum leges, vel scripto vitem pete. At Lælius observet impexum buxo caput, & nasum pilis* hirsutum, *magnasque laudet axillas. Everte mapalia Numidarum,* ac *Britannorum castella, ut ætas sexagenaria tibi producat Aquilam divitem. Vel si tædet sustinere labores militiæ diuturnos, ac tibi trementi laxant alvum audita cornua cum buccinis, compara quod venundare queas*

ANNOTATIONES.

190 *Post finem Autumni.*] Quo tempore lucubrationes suas studiosi veteres auspicabantur: noctibus jam longioribus, vel sæviente hyeme & frigore, non parcit, urget, excitat. Hoc melius.

Supinum.] Dormientem, pigrum.

191 *Ceras.*] In ceratis enim tabellis stylo scribebant olim.

192 *Causas age.*] Agendas in foro contexe orationes.

Rubras majorum leges.] Rubricas juris. Vetus Schol. Quintil. Lib. 12. c. 3. *Alii se ad album ac rubricas transtulerunt, & Formularii, vel, ut ait Cicero, Leguleii quidam esse maluerunt, tanquam utiliora eligentes,* &c. Ubi per album, prætorium Jus, per rubricas Jus Civile, quod duodecim tabulis continebatur, intellexit Fabius, ex Turnebo Lib. 4. cap. 5. Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. v. 90. in voce, *Rubrica.*

193 *Vitem.*] Centurionis munus, cujus insigne vitis erat, quique vite castigabat milites. Vide Plutarchum in vita Galbæ, sub finem. Et quæ notavi Sat. 8. v. 247.

Libello.] Vel supplice, vel laudatorio, ad animum imperatoris demerendum.

194 *Sed caput intactum buxo, naresque pilosas, &c.*] Exhibe vero te incultum ac pilosum: sic enim videbere strenuus ac militiæ magis idoneus.

Buxo.] Pectine è buxo.

195 *Grandes alas.*] Grandibus pilis hirsutas, quod te robustum probabit. Vide Sat. 2. v. 11.

Lælius.] Clarus aliquis Imperator, sub quo militabis, similis ejus Lælii Scipioni Africano admodum familiaris, de quo etiam multa Cicero.

196 *Dirue Maurorum attegias, &c.*] Acrem vero te bellatorem ostende, ut hinc assequare dignitates ac munera bellica quibus ditêris.

Attegias.] Tabernacula, casas, quas sibi Mauri struere consueverunt.

Brigantum.] Britanniæ seu Angliæ populorum, quos Eboracenses esse volunt nonnulli.

197 *Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus efferat.*] Id est, ut annos sexaginta natus, emeritis jam stipendiis, obtineas signiferi munus, quo locupletêre. Vide Sat. 10. v. 43. ibique annot.

Sexagesimus annus.] Tunc enim honesta militibus dabatur missio. Vetus Schol. Alii missionem quinquagenario militi dari solitam affirmant. Vide Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 22, &c.

198 *Aut longos castrorum ferre labores si piget.*] Quod si militare piget, mercaturam & negotiationem exerce, & quocumque modo quæstum fac.

199 *Trepido solvunt tibi cornua ventrem.*] Si bellorum horror ac periculi metus tibi laxat alvum, teque adeo deterret. Ex Aristot. Problem. & Macrob. Lib. 7. cap. 11. *Laxamentum ventris comitatur timorem; quia musculi quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientes introrsum anima virtute destituti, laxant vincula quibus retrimenta usque ad digestionis opportunitatem continebantur.*

Cornua cum lituis.] Educendi exercitus & conferendi certaminis signum apud Romanos concentus erat tubarum & cornuum, & si quando silentio educendum foret, tesseram fuisse accepimus. Tubam Tyrrhenus Pisæus invenit primus æneam (ex Plin. Lib. 7. cap. 56.) cum antea ex cornu bubulo fieret: tuba pedites, equites lituo ad pugnam vocabantur. Cum movenda erant castra, cornicines signum dabant: excubias autem somnique & vigiliarum tempora buccina designabat. Quod si legiones in hostem ducendæ, & acie decernendum foret, aut receptui canendum, tum simul cornua tubæque canebant, &c. quæ habet Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 2, Vide Macrob. Lib. 6. cap. 8.

dimidio majore pretio, *neque te invadat nausea ullius mercis mittendæ trans Tiberim, nec quidquam distare existima unguentum à pelle. Gratus est odor quæstus è quacunque re. In ore tuo volvatur assidue pronunciatum illud vatis* Ennii, *dignum Numinibus ipsoque Jove : nullus petit undè possideas* opes, *at possidere necesse est. Anus id docent parvulos assem rogantes ; id cunctæ sciunt adolescentulæ præ Alpha & Beta.*

Pluris dimidio, nec te fastidia mercis
Ullius subeant ablegandæ Tiberim ultra:
Neu credas ponendum aliquid discriminis inter
Unguenta & corium. Lucri bonus est odor ex re
Quâlibet. Illa tuo sententia semper in ore 205
Versetur, Diis atque ipso Jove digna, Poëtæ:
Unde habeas, quærit nemo, sed oportet habere.
Hoc monstrant vetulæ pueris poscentibus assem:
Hoc discunt omnes ante Alpha & Beta puellæ.

ANNOTATIONES.

201 *Pluris dimidio.*] Quam constiterat.

Nec te fastidia mercis ullius subeant.] Nec mercem ullam fœtidam licet aspernare, modo fructuosa sit & quæstuosa.

202 *Ablegandæ Tiberim ultra.*] Scilicet in Transtiberina regione exercebantur opera sordida, ut excoriationes, sulphurata, &c. Martial. Lib. 1. Epigram. 42.

Hoc quod Transtiberinus ambulator,
Qui pallentia sulphurata fractis
Permutat vitreis.

Et Lib. 6. Epigram. 93.

Non detracta cani Transtiberina cutis.

203 *Neu credas ponendum aliquid discriminis inter, &c.*] Quæstuosa si quæ sunt, perinde habe, sive unguenta bene & suave olentia, sive corium male olens ac fœtidum.

204 *Lucri bonus est odor ex re quâlibet.*] Alludit ad id quod de Vespasiano Suetonius refert cap. 32. Is nempe *reprehendenti filio Tito ; quòd etiam urinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans num odore offenderetur : & illo negante : Atqui, inquit, è lotio est.*

206 *Poëtæ.*] Ennii scilicet, qui quidem ironice sententiam istam pronunciavit : pariter & Juvenalis hic.

208 *Hoc monstrant vetulæ pueris poscentibus assem.*] Pravum hoc avaritiæ studium vetulæ monstrant pueris, jam tum cum crepundia duntaxat amant, & ad ea emenda frequenter assem petunt. Vide Annot. Sat. 5. v. 144. ad eas voces *Assemque rogatum.* Item præcedent. & sequent. is profecto sensus est. Hinc vero nonnulli corrigunt (magna quanquam mutatio !)

Hoc monstrant vetulæ pueris repentibus assæ : Id est, pueris vixdum gradientibus hoc monstrant vetulæ assæ, seu nutrices & famulæ iis custodiendis & curandis adhiberi solitæ. *Assas nutrices,* inquit Nonius Marcellus, *difficilis multi existimant intellectus. At verò acri intentione indagare potuimus, ob eam proprietatem officii, eo nomine nuncupari, quòd assint his quos nutriunt nec ab eis vel exiguo divellantur : unde & assèculas, seu asseclas, e quòd assint, & omnibus jussis dominorum præsto sint, esse vocitatos.* Adstipulator etiam adest vetus Schol. atque tum lectioni ist tum interpretationi favet. *Assa,* inquit *dicitur nutrix, quæ lac non præstat infantibus, sed diligentiam & munditiam adhibet Illa ergo nutricula sicca vetusta infantibus monstrat,* scilicet avaros jam tum esse. Accedit porro Johan. Isaac. Pontanus : ac ne asymbolus venire videatur, conjecturam è conjectura contexens, hic asserit legendum, *pueris pascentibus,* non *poscentibus,* quod tamen in manuscriptis, diserteque in suo fatetur legi. Illud vero sic asserit, *ne vel ipsi Pyrrhonii Philosophi, qui de omnibus addubitar solebant, addubitent.* Hæc ille suis Notis ac Macrob. Saturn. Lib. 7. cap. 16. Sua sit fide ariolis conjectoribus ac divinis : veruntamen prima lectio retinenda censeatur ; eaque integra servetur.

209 *Hoc discunt omnes ante Alpha & Beta puellæ.*] Has etiam avaritiæ sordes edocentur à teneris ipsæ puellulæ, antequam legere addiscant, litterasq; primas Alphabeticas nosse & appellare.

Alpha & Beta.] Heus Heus corruptores hem ad rectamGræce pronunciandi rationem vel duce Poëta nostro, si sapitis, redite Age vero, Joannes Hispane, alioqui bonus Interpres, quid hic garris ? *Legendum est* inquit, *Vita, non, Beta ; cum nomina sint Græcarum literarum* ; Ohe, vir cætera sapiens quis te malus repente afflavit Genius? At vero tam supinum Juvenali errorem impingere non dubitas? Ipsum vero frementem audi, tibique occinentem è Statira sua 6. v. 28, & 29.

Certe sanus eras ——
Dic quâ Tisiphone, quibus exagitare colubris?

At quoniam insanire liber tibi, dic saltem, amabo, dic quibus in Codicibus, quibus in Manuscriptis usquam talia comperisti ?

Talibus

Talibus instantem monitis quemcunque parentem 210
Sic possem affari: dic, ô vanissime, quis te
Festinare jubet? Meliorem præsto magistro
Discipulum. Securus abi: vincèris, ut Ajax
Præteriit Telamonem, ut Pelea vicit Achillès.
Parcendum est teneris; nondum implevere medullas 215
Nativæ mala nequitiæ: cum pectere barbam
Cœperit, & longi mucronem admittere cultri,
Falsus erit testis, vendet perjuria summâ
Exiguâ, Cereris tangens aramque pedemque.
Elatam jam crede nurum, si limina vestrâ 220
Mortifera cum dote subit. Quibus illa premetur
Per somnum digitis? Nam quæ terraque mariq;
Acquirenda putes, brevior via conferet illi.
Nullus enim magni sceleris labor. Hæc ego nunquam

Ejusmodi cohortationibus urgentem quemlibet patrem ita fas esset alloqui: fare, ô levissime, quisnam te properare adigit? Discipulum præbeo doctore solertiorem. Discede tutus; superaberis, velut Ajax Telamonem vicit, sicut Achilles Peleum antecessit. Indulgendum est mollioribus: naturalis improbitatis perversitas non repievit adhuc medullas: quando barbam inceperit deflectere, & oblongæ novaculæ aciem admovere, fiet testis mendax, perjuria venundabit modica pecunia, Cereris etiam altare ac basim contingens. Jam existima sepultam nurum, si vestram domum ingreditur cum dote lethifera. Qualibus ea digitis opprimetur per soporem? Quæ etenim expetenda credideris & terra & mari, hæc *præbebit ei ratio celerior. Nulla quippe difficultas ingentis criminis.*

ANNOTATIONES.

211 *Quis te festinare jubet?*] Quis cogit tam citò depravare filium tuum, & vitiis inquinare, maxime avaritiâ?

212 *Meliorem præsto magistro Discipulum.*] Ne sis adeo solicitus de filio tuo: cuiette; spondeo illum in componendis sceleribus fore peritiorem te, qui docuisti.

213 *Vincèris, ut Ajax, &c.*] Improbitate & avaritia superabit te filius tuus, sicut virtute bellica Telamonem Ajax, & Peleum Achilles vicit.

Ajax.] Telamonis filius, inter bellatores Græcos insignis. De eo jam ad Sat. 7. v. 115.

214. *Achilles.*] Pelei filius, Græcorum fortissimus, fama super æthera notus.

215 *Parcendum est teneris.*] Imitatio Virgilii Georgic. Sensus est hic: exspecta dum puer adoleverit, videbis cum ætate crevisse perversitatem.

Nondum implevere medullas nativæ mala nequitiæ.] *Medullas,* id est, præcordia intima. Sensus est: nondum roborata est malitia, quam tuo exemplo didicit, necdum plane animum occupavit.

216 *Cum pectere barbam cœperit.*] Cum radere barbam cœperit, jamque perfecta virum ætas fecerit, firmatam in eo avaritiam omnemque nequitiam intelliges.

219 *Cereris tangens aram.*] Ubi juramenti fides habebatur sanctissima; sicut & Cereris Sacra pariter & mysteria nihil nisi sanctum admittebant. Vide Sat. 6. v. 50. ibique annot. & Alex. ab Alex. Lib. 6. v. 19.

Tangens aramque.] Jam notavi Sat. 13. v. 89. eos qui jurabant aras tenere solitos, quasi fidem Numinum contestantes. Exhibetur ergo hic pejerantis audacia intrepide aras tangentis sine ulla Numinis vindicis reverentia, ut ait Juvenalis loco mox cit. Sat. 13.

Pedemque.] Vel statuæ Cereris pedem ipsum, vel basim.

221 *Mortifera cum dote.*] Quæ mortis ei causa sit: Uxorem enim veneno aliave ratione extinguet ille, ut dotem occupet. Vide Pers. Sat. 2. v. 14. ibique Annot. ad verba hæc,

Nerio jam tertia ducitur uxor.

Quibus illa premetur per somnum digitis?] Vel strangulantibus, vel pudendo muliebri venenum affricantibus inficientibusque, & sic clam & cito enecantibus. Plin. Lib. 27. cap. 2. *Omnium,* inquit, *venenorum constat ocyssimum esse aconitum, & tactis genitalibus fœminei sexus animalium, eodem die inferre mortem. Hoc venenum fuit, quo interemptas dormientes à Calpurnio Bestia uxores M. Cæcilius accusator objecit. Hinc atrox illa peroratio, ejus in digito mortuas.*

222 *Terraque marique.*] Seu negotiando & navigando; seu militando, variasque ærumnas exantlando.

223 *Brevior via conferet.*] Uxoris occulta cædes conferet avaro divitias.

224 *Nullus enim magni sceleris labor.*] Facinus ingens ubi quæstuosum est, facilè perpetratur.

Hæc ego nunquam mandavi.] Excusatio patris, quam refellit statim Poëta.

Mandavi, dices olim, nec talia suasi: 22
Mentis causa malæ tamen est, & origo penes te
Nam quisquis magni census præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros:
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, & totas effundit habenas 23
Curriculo; quem si revoces, subsistere nescit,
Et te contempto rapitur, metisque relictis.
Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
Permittas: adeo indulgent sibi latius ipsi.
Cùm dicis juveni stultum qui donet amico, 23
Qui paupertatem levet attollatque propinqui;
Et spoliare doces, & circumscribere, & omni
Crimine divitias acquirere, quarum amor in te est
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum
Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus; 24
In quarum sulcis legiones dentibus anguis
Cum clypeis nascuntur, & horrida bella capessunt
Continuo, tanquam & tubicen surrexerit una
Ergo ignem, cujus scintillas ipse dedisti, 244
Flagrantem late, & rapientem cuncta videbis:
Nec tibi parcetur misero, trepidumq; magistrum
In cavea magno fremitu leo tollet alumnus.

Tu aliquando inquies, ego ista nunquam imperavi, neq; præcepi similia. Nihilominus apud te est fons & principium improbæ indolis. Quicunque enim summas jussit opes diligere, sinistra etiam adhortatione parvulos facit avaros: & qui bona per fallacias geminandi licentiam concedit, omnes cursui habenas laxat; quem si retrahas, stare non novit, teque spreto fertur præceps, *metasque transilit: Nullus putat sat peccare tantundem quantum sinas: ita sibimetipsis donant amplius. Quando puero ais, fatuum* esse *qui familiari largiatur, qui opituletur inopi cognato, &* eum *erigat, monstras & denudare & circumvenire, atque quovis flagitio congerere opes, quarum cupiditas in te est* tanta, *quanta erat patriæ* charitas *in Deciorum corde, quantum Thebas amavit Menœceus, in quarum sulcis legiones cum scutis exoriuntur è dentibus serpentis, statimque tetra ineunt certamina, quasi buccinator simul etiam enatus esset. Incendium igitur, cujus scintillas ipse præbuisti, inflammari valde & omnia devastare aspicies. Neque tibi condonabitur infelici, trementem vero te præceptorem occidet, sicut nutritorem leo in cavea horrendum sæviens.*

ANNOTATIONES.

225 *Talia.*] Veneficium, parricidium, &c.

230 *Totas effundit habenas, &c.*] Metaphora à decurrentibus in circo: id est, omnem dat licentiam quodvis scelus audendi.

231 *Curriculo.*] Id est, Juveni per multiplices jam avaritiæ sordes decurrenti.

232 *Te contempto rapitur.*] Virgil.
Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

233 *Nemo satis credit, &c.*] Ultra præscriptos fines quisq; tendit: nemo concessis est contentus.

237 *Spoliare doces, & circumscribere.*] Doces & fallere, & deprædari, alienisque inhiare divitiis per fas & nefas rapiendis.

239 *Deciorum.*] Vide Sat. 8. v. 254. ibique Annot.

240 *Thebas.*] Bœotias, regionis olim istius caput, à Cadmo conditas.

Si Græcia vera.] Vide Sat. 10. v. 174.

Menœceus.] Creontis Thebanorum Regis filius, qui ut patriam servaret ab Argivis obsessam, morti se devovit; quoniam ex oraculo compererat salvas fore Thebas, si ultimus è stirpe Cadmæa sponte moveretur. De hoc Statius Thebaid. 10. Tullius Tusc. 1. circa finem ejus etiam meminit: sic enim loquitur n. 116. *Menœceus vero non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem.*

241 *In quarum sulcis, &c.*] In quarum Thebarum agro seminatis dentibus draconis à Cadmo interfecti, nati sunt armati viri, qui se continuo mutuis vulneribus conciderunt. Vide Ovid. Metamorphos. 3. Fab. 1.

243 *Tubicen.*] Ad canendum classicum, & bellum ciendum. Vide paulo ante notata ad hæc verba, *Cornua cum lituis.*

244 *Ignem.*] Avaritiæ ardorem, habendi cupiditatem inflammatam.

245 *Rapientem cuncta.*] Jura omnia violantem ad congerendas opes. Allegoria.

246 *Nec tibi parcetur, &c.*] Neque patri tibi avarus ille filius parcet.

247 *Leo.*] Sicut educatorem suum devoravit leo ille, Domitiani temporibus. Martial. Spectac. Epigram 10.

Nota

Vota Mathematicis genesis tua: sed grave tardas
Exspectare colos. Morieris stamine nondum
Abrupto. Jam nunc obstas, & vota moraris; 250
Jam torquet juvenem longa & cervina senectus.
Ocyus Archigenem quære, atque eme quod Mithridates
Composuit, si vis aliam decerpere ficum,
Atque alias tractare rosas. Medicamen habendum est,
Sorbere ante cibum quod debeat aut pater aut Rex. 255
Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas Prætoris pulpita lauti,
Si spectas quanto capitis discrimine constant

Astrologis cognita est *genitura tua: at molestum* est *lentas colos operiri: extingueris filo non adhuc abscisso. Modo ponis obicem, ac retardas petita: nunc adolescentem cruciat* tua *senecta diuturnior & cervina. Cito voca Archigenem, & mercare quid Mithridates conflavit, si cupis ficum alteram colligere atq; alteras rosas apprehendere. Sumendum præ alimento pharmacum parandum est quale* sorberi *oporteat vel à parte vel à Rege. Ostendo præstans oblectamentum, cui theatra nulla, nulla pulpita Prætoris magnifici possis comparare, si consideras quam magno vitæ periculo stat*

ANNOTATIONES.

248 *Nota Mathematicis.*] Tibi quidem Mathematici ex horoscopo tuo prædixerint ac spondeant longævam ac feram senectutem, sed filius tuus haud exspectabit adeo tardans fatum. Sueton. Calig. Cap. 57. *Consulenti de genitura sua*, inquit, *Sulla Mathematicus certissimam necem appropinquare affirmavit.* Et Tit. cap. 9. Ipse *dicitur cognita duorum Patriciorum genitura, imminere ambobus periculum affirmasse, venturum quandoque & ab alio: sicut evenit.*

Sed grave tardas exspectare colos.] Sed filio tuo erit tædiosa vitæ tuæ diuturnitas. Non poterit sibi temperare dum Parcæ compleverint colos: ipse abrumpet filum, teque enecabit, ut hæreditatem citius invadat. Ovid.

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

249 *Colos.*] Vide Sat. 3. v. 27. Annot. ad vocem, *Lachesi.*

250. *Jam nunc obstas.*] Nimirum jam cupiditati effrænatæ filii tui moram injicis, & molestiam creas.

251 *Cervina senectus.*] Qualem cervis natura concessit.

Virgil. Eclog. 7.

Vivacis cornua cervi.

Cic. Tuscul. 3. n 69. *Theophrastus*, inquit, *moriens accusasse naturam dicitur, quod cervis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam vitam dedisset. Quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisset ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur.* Plin. Lib. 8. cap. 32. ita scribit: *Vita cervis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander addiderat, adopertis jam cute in magna obesitate.* Plutarch. de orac. defectu, ex Hesiodo, ait quatuor ætates cornicis vivere cervum, tres cervi corvum, novem corvi Phænicem Indicam, &c. Cœl. Rhodig. Lib. 4. cap. 17. *Nonnulli veterum*, inquit, *vitæ longioris, atque (ut Græcis dici assuevit) polychroniæ rationem scrutati, e fellis vacuitate dimanare id sunt suspicati, argumento ex corvorum vita deducto. Sed & Delphinus, qui fellis expers item est, longævus est,* &c.

252 *Archigenem.*] Peritum ac fidelem Medicum, qui pharmacum depellendis toxicis idoneum tibi temperet. De *Archigene* jam ter Juvenalis.

Quod Mithridates composuit.] Antidotum adversus insidias & veneficia filii tui. Vide Annotat. ad Sat. 6. v. ult.

253 *Aliam decerpere ficum.*] Alium autumnum videre.

254 *Alias tractare rosas.*] Aliud ver aspicere & vitam producere.

255 *Pater aut Rex.*] Uterque sibi metuens, pater à nequam filiis, Rex a perfidis subditis.

256 *Monstro voluptatem, &c.*] Si mecum vis attendere, monstrabo tibi curas & labores avarorum, è quorum contemplatione plus voluptatis & oblectamenti capias, quam è ludis scenicis.

257 *Prætoris pulpita.*] Vide Sat. 10. v. 36.

Incrementa

familiæ amplificatio, sacculus plurimus in capsa ære munita, pecunia collocanda apud Castora custodem, ex quo Mars Vindex cassidem etiam amisit, suasque res nequivit. Itaq; dimittas licet cuncta Floræ Cererisque & Cybelæ peristromata, occupationes hominum eo jucundiora sunt *spectacula. Numquid plus exhilarant mentem corpora petauro librata, & qui per funem tensum desilire assueverunt, quam tu qui Corycia nave continuo insistis ac permanes, nunquam non jactabundus Coro atque Austro. Ego ista nunquam.*

Incrementa domus, ærata multus in arca
Fiscus, & ad vigilem ponendi Castora numm
Ex quo Mars Ultor galeam quoque perdi
  & res   2
Non potuit servare suas. Ergo omnia Floræ,
Et Cereris licet, & Cybeles aulæa relinquas;
Tanto majores humana negotia ludi.
An magis oblectant animum jactata petauro 2
Corpora, quiq; solent rectum descendere fune
Quam tu, Coryciâ semper qui puppe moraris
Atque habitas, Coro semper tollendus & A
  stro,

ANNOTATIONES.

259 *Incrementa domus.*] Locupletatio, opum accessio.

260 *Ad vigilem ponendi Castora nummi.*] Nummi, quos divites deponebant in templis sub Numinum tutelâ. Vide Brod. Miscellan. Lib 4. cap. 17.

261 *Ex quo Mars, &c.*] Anteà quidem solebant thesauros condere in foro Martis, sed ex quo illi à furibus expilati sunt, in Æde Castoris posuere, excubiasque addidêre.

Mars Ultor.] Sueton. Aug. cap. 29. *Publica opera plurima construxit, ex quibus vel præcipua, forum cum æde Martis Ultoris.*

Galeam quoque perdidit.] Hanc scilicet inauratam fures abrasêre.

Res non potuit servare suas.] Sarcasmus in Deos.

262 *Ergo omnia Floræ, &c.*] Relinque ergo ludorum oblectamenta, sponte, ut majori voluptate fruaris spectando avarorum cruciatus.

Floræ.] Dimitte Floralia. Vide Pers. Sat. 5. v. 178.

263 *Cereris.*] Ludos Cereales. Tacit. Annal. 15. ad finem, scribit decretum esse, ut Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur. Ovid Fast. 4.

Circus erit pompa celeber numeroq; Deorum,
Primaque ventosis palma petetur equis.

Hinc Cereris ludi.

Cybeles.] Megalesia. Vide Satir. 6. v. 69. De Cybele, Satir. 2. v. 111, &c.

Aulæa.] Ornamenta scenæ. Vide Satir. 6. v. 67.

264 *Tanto majores humana negotia ludi.*] Adeò negotia & sollicitudines hominum lucri cupidorum sunt majora ludicra, quàm Circus & Circenses.

265 *An magis oblectant, &c.*] An non par ludus & simile ludicrum est videre petaur ac funambulos, & mercatorem perpetuò n gantem, qui proinde ventis ac funibus na cis libratur atque jactatur.

Petauro.] Petauri ludus est, cùm per cir los quispiam veloci cursu transvolat, corp ita librato, ut circulum non offendat, u petauristæ ludiones dicti. Ita Alex. ab A Lib. 3. cap. 21. *Petauristæ à veteribus diceb tur qui saltibus vel schemis levioribus mover tur: & hæc proprietas a Græca nominatione scendit, ἀπὸ τοῦ πετ...;* inquit Non. Mar de prop. serm. Alii dicunt *petaurum* fu ligneam machinam, per quam rotarum pulsu corpora jactabantur per aëra. Mart Lib. 2. Epigr. 86.

Quid si per graciles vias petauri
Invitum jubeas subire Ladam?

Et Lib. 11. Epigram 22.

Quam rota transmisso toties impacta peta

Vid. Turneb. Lib. 8. cap. 4. item Lib. cap 19. Aliter paulò Manilius rem vide explicare, Lib. 5. ubi sic canit:

Ad numeros etiam ille ciet cognata per ar
Corpora quæ valido saliunt excussa petauro
Alternosque cient motus; elatus & ipse
Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur i

Quem in locum Josephus Scaliger ait, rot fuisse, quam duo versantes, alter super alter infrà nitens, vicissim dejecti, nunc p derent, nunc erecti sederent.

267 *Coryciâ puppe.*] Navi dante vela in liciam, ad crocum apportandum, quod copiosè optimum provenit ad oppidum C rycum.

268 *Coro.*] Ventus hic flat ab Occasu S stitiali; Zephyron & Argesten Græci voca Inquit Plin. Lib. 2. cap. 47.

Perditu

rditus, ac vilis sacci mercator olentis;
.ui gaudes pingui antiquæ de littore Cretæ 270
ssum, & municipes Jovis advexisse lagenas?
c tamen ancipiti figens vestigia planta
.ctum illa mercede parat, brumamque, famemque
a reste cavet: tu propter mille talenta,
: centum villas temerarius. Aspice portus 275
: plenum magnis trabibus mare. Plus hominum est jam
. pelago. Veniet classis quocumque vocârit
es lucri; nec Carpathium, Gætulaq; tantum
.quora transiliet: sed longè Calpe relicta,

desperatus, & ignobilis negotiator sacculi odorati, qui ex opima veteris Cretæ ripa delectaris apportare mulsum, & Jovis municipes amphoras: ille nihilominus dubio pede insigens passus, eo præmio cibum lucratur, & hyemem atque esuriem eo fune devitat: tu vero *inconsideratus* id facis *ob talenta millena, villasque centenas. Intuere portus, & mare navibus ingentibus refertum. Plures modò sunt homines in mari,* quam in terra, *ibit classis quocumque spes quæstus invitaverit: neque solum transgre-tur Carpathium, & Gætula maria verùm dimissa procul Calpe,*

ANNOTATIONES.

269 *Sacci olentis.*] Aromatibus atque odo-ous pleni.
Alii legunt hic:
Perditus à Siculis sacci mercator olentis,
est, opobalsamorum atque aromatum mercator advectorum quidem è Sicilia; in qua, rabone teste, præter frumentum, mel, &c. ocus etiam apportabatur.

270 *Antiquæ Cretæ.*] Hæc Insula maris lediterranei valde celebrata, tum ob alia ulta, tum ob Jovis natales. Ejus incolæ erfidiæ fama laborarunt, teste proprio iprum Poëta Epimenide. Unde Apostol. ad it. cap. 1. ait: *Cretenses semper mendaces, alæ bestiæ, ventres pigri.*
ucan. Lib. 4.
Jam delecta Jovi centenis venit in arma
Creta vetus populis.

271 *Passum.*] Ita vocatur liquor ex uvis d Solem arefactis expressus. Varro de Vita opuli Romani ita scribit: *Passum nominaant, si in vindemia unam diutius coctam legerent, eamque passi essent à Sole aduri.*

Municipes Jovis lagenas.] Vinum è Creta, x ex eodem, quo Jupiter, loco & municipio. ic. Sat. 4. v. 33. *Municipes Crispini siluros* ppellavit.

272 *Hic tamen.*] Funambulus, petaurista, gesticulator.

273 *Victum illa mercede parat.*] Victum habet è mercede, quam pro industria & ludo percipit.

274 *Tu propter mille talenta, &c.*] Iste ludio quidem hos labores subit, ut victum habeat necessarium; unde quasi invitus hæc agit: tu vero temerarius, eoque dementior, qui tot discrimina terra marique sponte ineas, ut superflua nanciscaris; & cùm parvo natura jubeat contentum esse te, & satis sit una villa, quæris opes immensas & villas centenas.

Talenta.] Talentum Atticum minus, de quo ut plurimum intelligendi Auctores, valebat minas sexaginta, id est, sexcentos coronatos monetæ Gallicæ, hos quidem æstimando triginta quinque solidis Turonensibus. Ergo singula talenta libellas Turonenses mille & amplius faciunt, adeoque talenta mille plusquam millionem. Vide Bundæum de Asse.

275 *Aspice portus, &c.*] Ut intelligas quanta sit hominum avaritia, vide portus & mare navibus plena; & hinc cognosce plures esse homines in mari navigantes, quam terram incolentes, adeo nullis deterrentur periculis, plusque movet lucri cupido quam mortis ipsius metus.
Horat. Lib. 1. Epist. 1.
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens; per saxa, per ignes.

278 *Carpathium.*] Dictum ab Insula Carpatho, hodie *Scarpanto*, Rhodum inter & Cretam sita, quodque est ab hac ad illam mare Carpathium vocatur.

Gætula.] Lybica. Jam diximus alibi Gætuliam interiori Libya contineri.

279 *Sed longè Calpe relicta, &c.*] Ultra Calpen progredietur ipso Hercule audacior, qui hic inscripsit, *Non plus ultra.*

Calpe.] Mons est & urbs Hispaniæ Bæticæ, nunc *Gibraltar* vocatur, ut & fretum proximum; una ex Herculis columnis, cui respondet altera ex adverso *Abyla*, mons pariter & oppidum Mauritaniæ.

Audiet

Strepentem in Herculis freto Solis currum *auscultabit. Magna erit merces laboris, si hinc* in *ædes queas redire folle distento; atque inflatâ pelle jactabundus aspexisse Oceani prodigia & maritimos adolescentes. Haud unica vexat animos insania. Hic in*

Audiet Herculeo stridentem gurgite Solem. 28
Grande operæ pretium est, ut tenso folle reverti
Inde domum possis, tumidâque superbus alutâ
Oceani monstra, & juvenes vidisse marinos.
Non unus mentes agitat furor. Ille sororis

ANNOTATIONES.

280 *Herculeo gurgite.*] Intelligit fretum Gaditanum, quod & Herculeum ab Herculis navigatione ibi finita, extructisque columnis, de quibus mox: dicitur & Ostrum Oceani, & limen Interni maris; vulgo *Gibraltar*; latum est quinque leucas Hispanicas aut circiter.

Stridentem Solem.] Nempe dum occidit, ejusque fervens currus aquis mersus stridet, ut candens ferrum solet. Ex opinione Posidonii Sophistæ, & aliorum.

Hinc Statius Sylvar. Lib. 2. in Genethliaco Lucani

Felix heu nimis & beata tellus,
Quæ pronos Hyperionis meatus
Summis Oceani vides in undis,
Stridoremque rotæ cadentis audis.

Vide Cœl. Rhodig. lib. 24. cap. 13. ubi, *Talpis*, inquit, *cæcior Epicurus, qui tamen unus primusque hominum veritatem invenisse videri vult; Astra cum oriuntur accendi, cum occidunt extingui astruit —— —— Hinc Solem in Oceanum mergi, cumque mergatur, quasi candens ferrum sonum edere*, &c. Porro sensus est hic, avarum illum mercatorem ad ultimas Occidentis plagas navigare lucri causa.

281 *Grande operæ pretium, &c.*] Ironice. Magnum quid fecisse putas, si dives redeas è tam longinqua & periculosa navigatione.

Tenso folle.] Marsupio nummis distento, crumena plena: ut solet vento plenus follis turgere.

282 *Tumidâ alutâ.*] Quidam intelligunt velaventis inflata; alii ipsam crumenam. Nam *aluta* est pellis quævis mollior, è qua fiunt sacculi, crumenæ, &c.

283 *Oceani monstra.*] Belluas marinas stupendæ magnitudinis, orcas, balænas, de quibus Plin. Lib. 9. cap. 6. Idem ibidem cap. 5. meminit belluæ cujusdam marinæ in Gaditana litora illisæ, *cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubiti sexdecim fuissent, dentes centum viginti maximi, dodrantium mensurâ minimi semipedum.* Item ait, monstri illius, *cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romam allata ex oppido Judææ Ioppe, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.* Horat. Lib. 1 Ode 3. *monstra natantia* appellat ingentes illos Oceani pisces.

Juvenes vidisse marinos.] Adeoque totum quasi enavigasse Oceanum, in quo cernun[tur] homines marini interdum, Tritones, Nereid[es]. Maritimi Tritonis mentionem invenit Tu[lli]us de Natura Deorum, Lib. 1. n. 79 Pl[in.] Lib. 9. cit. cap. 5. ita scribit. *Tiberio Princ[ipi] nuntiavit Olyssipponensium legatio ob id mi[ssa] visum auditumque in quadam specu Triton[em] conchâ canentem, qua noscitur formâ. Et [Ne]reidum falsa opinio non est, squamis, hispido c[or]pore, etiam qua humanam effigiem habe[nt]. Namque hæc in eodem spectata littore est, cu[jus] etiam morientis gannitum tristem accolæ au[di]vere.* Additque: *Divo Augusto Lega[tum] Galliæ complures in littore apparere exanim[es] Nereidas scripsit.* Tandem ait, *Auctores [ha]beo in Equestri Ordine splendentes, visum ab [iis] in Gaditano Oceano marinum hominem, [toto] corpore absolutâ similitudine: ascendere eum [na]vigia nocturnis temporibus, statimque degrav[are] quas insederit partes; & si diutius permane[at] etiam mergi.* Pausanias Lib. 9. paulo a[nte] medium, Tritonum describens figuram, a[it] capitis comam palustri apio similem, tum [co]lore, tum quod capillum omnino nullum aliis possis discernere; corpus reliquum mini[ma] squama inhorrescere, eaque valde dura: bra[n]chias infra aures habere, nares humanis simil[es], rictum oris latiorem, pantheræ dentes, ocu[los] glaucos; manus, digitos, ungues, quasi [in] forma superiores conchyliorum testæ: pi[n]nulas sub ventre ac pectore pro pedibus, [ve]luti Delphinis sunt, &c. Vide Alex. ab Al[ex.] Lib. 3. cap. 8. Georg. Furnerium Hydo[gr.] Lib. 19. cap. 39. Bartholin. Epist. Misc[ell.] Medico-physic. Acad. Curios. German, [&c.] Cæterum apud Bibliothecam Sanctæ Genove[fæ] Parisiis servatur, atque ostenditur Sire[nis] manus, humana paulo longior.

284 *Non unus mentes agitat furor.*] Tres i[n]saniæ species explicat Cornel. Celsus Lib. [3.] cap. 18. Sensus Juvenalis hic est: fuerit insan[us] Orestes, fuerit Ajax, insanior est avarus me[r]cator.

Ille sororis, &c.] Orestes occisa matre Cl[y]temnestra, Furiis agitatus consolantem se El[e]ctram sororem, & manu circumplexam r[e]pellit, sicque alloquitur: *Dimitte me, q[uæ] una es mearum Erynnium, quæque me co[m]plecteris, ut in Tartarum præcipites.* Ap[ud] Euripid. in Oreste.

I

manibus, vultu Eumenidum terretur & igni. 285
: bove percusso mugire Agamemnona credit,
t Ithacum. Parcat tunicis licet atq; lacernis,
ratoris eget, qui navem mercibus implet
summum latus, & tabula distinguitur unda;
m sit causa mali tanti & discriminis hujus, 290
ıcisum argentum in titulos faciesque minutas.
currunt nubes & fulgura; solvite funem,
.menti dominus clamat, piperisque coëmptor;
color hic Cœli, nil fascia nigra minatur:

germanæ brachiis, Furiarum expavescit faciem atque flammam. Iste juvenco interfecto putat mugitus edere Agamemnonem vel Ulyssem. Qui mercibus navem onerat usque *ad supremum latus, atque assere* duntaxat *separatur* ab *aquis, indiget custode, quamvis, non laceret chlamydem & pallium; quandoquidem tam magnæ istius pestis atque periculi origo est argentum excusum in inscriptiones ac pusillos vultus.* Quod si *apparent nebulæ, ılgetra, tritici possessor & mercator piperis vociferatur: rudentes laxate: nihil iste cœli, nihil ater circulus portendit:*

ANNOTATIONES.

[28]5 *Eumenidum.*] Anguibus & facibus ar... rum. Furiæ porro dictæ Eumenides per ...hrasim, quod nequaquam benevolæ.

[28]6 *Hic bove percusso, &c.*] Ajax in furorem ...a versus ob negata sibi Achillis arma, & ...ii adjudicata, sævit in pecudes, sævire ...ens in Græcos, injuriamque ulcisci. Duos ...m arietes eximios raptat, cædit, mactat, ...memnonem & Ulyssem existimans. Vide ...oclis Ajacem Flagelliferum.

...*gamemnona.*] Græci exercitus Imperato... atque inter contendentes de armis Achil... jacem & Ulyssem, Judicum Principem. ...e Ovid. Metamorphos. 13. & quæ notavi ...7. v. 115.

[2]87 *Ithacum.*] Ulyssem natum dominatum-... in Ithaca Ionii maris Insula Cephaleniæ ...ıa.

...*arcat tunicis licet, &c.*] Etsi non lacerat ...es, ut solent furiosi, sanus tamen non est ...us ille, quem, ut ait Horat. Sat. 1.

——— *Neque fervidus æstus*
...*imoveat lucro, neque hyems, ignis, mare,*
ferrum:
...*il obstat*, &c.

... idem Horat. Lib. 2. Sat. 3.
...*anda est hellebori multo pars maxima a...is.*
...*escio an Anticyram ratio illis destinet om...*

[2]88 *Curatoris eget.*] Quippe insanientibus ...an ur curatores patrimonii:
...nde Horat. Lib. 2. Sat. 3.
...*nterdicto huic* (insano) *omne adimat jus ...rator, & ad sanos abeat tutela propinquos.*

[2]89 *Tabula distinguitur unda.*] Legunt alii ...*la distinguitur una*; alii, *uda:* pari sensu. ...e Sat. 12. v. 58.

[2]90 *Cum sit causa mali tanti, &c.*] Cum ...vitæ adeant ultro pericula, propter num...rum cupiditatem.

291 *Concisum argentum in titulos faciesque minutas.*] Argentei nummi Principum inscriptionibus & imaginibus signati. Plin. lib. 33. cap. 3. ita scribit: *Proximum fecit scelus qui primus ex auro denarium signavit, quod & ipsum latet auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus est ——— Servius Rex primus signavit æs nota pecudum: undè pecunia appellata,*&c. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 10. cap. 2. & Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 15. de his multa referentem. Sub Numa Pompilio nummi fuere scortei, deinde stannei, tum ærei. Post Attilium Regulum argenteus nummus primum signatus: denique aureus. Nota porro fuit initio pecus, ovis, bos, sus: dein Janus bifrons ex una parte, ex altera vero, navis prora. Postea bigæ, quadrigæ victoria. Unde nummi bigati, quadrigati, victoriati. Demum effigies Cæsarum cum titulis & inscriptionibus apposita est. Nero quidem Citharœdi, Severus Imperator Alexandri habitu nummis insculpi se voluerunt. Augustus Cæsar argenteum nummum percussit nota sideris Capricorni, sub quo in lucem editus fuerat.

292 *Occurrunt nubes, &c.*] Mercator ille lucri avidus, etiamsi immineat tempestas, urget tamen navigare, & portu solvere.

294 *Nil color hic Cœli.*] Hic Cœli color quamvis præsagiens tempestatem haud avarum deterret. Vide seq. Annot.

Fascia nigra.] Plin. Lib. 18. cap. 35. *Si nubes*, inquit, *Solem circumcludent, quanto minus luminis relinquent, tantò turbidior tempestas erit; si vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior ——— Si oriens cingetur orbe, ventus exspectetur ——— si circa Occidentem circulus erit candidus, levem tempestatem; si nebula, vehementiorem; si ater fuerit circulus, ventum magnum præsagit.*

Æstivum

Æstatis est tonitru. Infortunatus eadem etiam nocte fortassis in mare *devolvetur rupta navi; & undis mersus obruetur: atq;* manu *sinistrâ, & dentibus cingulum retinebit. Verum cujus cupiditati non erat satis aurum quod defert Tagus & Pactolus lucenti sabulo,* huic *satis erunt panniculi gelidum inguen obtegentes, & esca parva, quando submersa navi,* factoque *naufragio mendicabit assem, seque procella adumbrata sustentabit. Tot ærumnis acquisita graviore sollicitudine ac timore custodiuntur. Infelix est conservatio summarum opum. Licinus opulentus præparatis hamis famulorum turmam nocte vi[gilare] imperat, timens propter electrum, & suas statuas, ac Phrygias columnas,*

Æstivum tonat. Infelix, ac forsitan ipsa
Nocte cadet fractis trabibus, fluctuque preme[tur]
Obrutus, & zonam læva, morsuque tenebit.
Sed cujus votis modo non suffecerat aurum,
Quod Tagus & rutila volvit Pactolus arena,
Frigida sufficient velantes inguina panni,
Exiguusque cibus, mersa rate naufragus assem
Dum rogat, & picta se tempestate tuetur.
Tantis parta malis, cura majore metuque
Servantur. MISERA est magni custo[dia]
    census.
Dispositis prædives hamis vigilare cohortem
Servorum noctu Licinus jubet, attonitus pro
Electro, signisque suis, Phrygiaque columna

ANNOTATIONES.

295 *Æstivum tonat.*] Adeoque non diuturnum, ut æstate solet. Vide Plin. lib. 2. cap. 43.

297 *Zonam*] In qua insuti nummi & absconditi. Matth. cap. 10. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.* Sueton. Vitell. cap. 16. *Zona se aureorum plena circumdedit.*

Læva, morsuque tenebit.] Dum læva, dentibusque zonam retinet, dextra natabit, aut reget tabulam cui innititur.

299 *Tagus.*] Lusitaniæ, fluvius, vernacule, *Tajo*; auriferis arenis celebratus, ut testatur Plin. Lib. 4. cap. 22. Martial. Lib. 1. Epigram. 50. *aureum* vocat *Tagum, auriferum* vero Lib. 10. Epigram. 96.

Pactolus.] Hic Lydiæ fluvius, hodie, *Surabat*, olim & *Chrysorrhoas* ab arenis aureis dictus, teste Plinio, Lib. 5. cap. 29. Apud Herodot. Lib. 5. dicitur Pactolus è Tmolo monte auri ramenta volvere, dein flumini Hermo commisceri, cum illo demum in mare influere.

302 *Picta se tempestate tuetur.*] Vide Sat. 12. v. 21. Pers. Sat. 1. v. 89. ibique annotata.

305 *Dispositis prædives hamis, &c.*] Licinus pro conservatione divitiarum anxius famulos plures vigilare cogit.

Hamis.] Ne *hamos* hic, nam penultima producitur, sed *hamas* accipe. Cato de Re Rustica cap. 133. *hamam* recenset in rusticis instrumentis; Plutarchus, in haustoriis. Apud Hesychium idem est ἄμη quod σκάφη. Plin. Lib. 10. Epist. 42. ita scribit: *Nicomediæ vastissimum incendium multas privatorum domos & opera publica duo absumpsit. Latius autem est sparsum tum violentia venti; tum inertia hominum —— & alioqui nullus usquam in publico sipo, nulla hama; nullu[m de]nique instrumentum ad incendia compescend[a].* Quid igitur per hamas intelligemus? uncos ferreos explicant, seu ad diruen[da in] incendio ædificia, seu ad capiendos [...]. Alii astipulantur Turnebo, qui Lib. 2. ca[p.] locum hunc Juvenalis explicat de homi[ne in]cendia metuente, vasaque multa aqua [ad] id præparante. Lib. vero 19. cap. 23. qu[æri]t cur Præfectus vigilum juberetur per [...] circumire cum hamis & dolabris, *h[amam]* interpetratur *vas aquarium rotundioris [...] globosique ventris*; affertque ad rem [Colu]mellam Lib. 17. de cucurbita sic loque[ns].

—————— *Sive globosi*
Corporis, atq; utero nimium quæ vasta tu[mescit],
Ventre leges medio: sobolem dabit illa ca[pacem]
Naryciæ picis, aut Actæi mellis hymett[ii]
Aut habilem lymphis hamulam.

Favet vetus Schol. qui sic loquitur hic *translationem disciplinæ militaris, Sparte[...] mæ, quorum cohortes in urbis tutelan[...] hamis & aqua vigilias consuerunt cur[...] cibus:* causa ignis videlicet.

Vigilare.] Horat. Sat. 1.
An vigilare metu exanimem, noctesque
Formidare malos fures, incendia, serv[os]
Ne te compilent fugientes, hoc juvat?

306 *Licinus.*] Quilibet dives. Vide [...] ad Sat. 1. v. 109. & Pers. Sat. 2. v. 3[...]

Pro electro, signisque suis, &c.] Pr[o] supellectile pretiosa, vasis ex electro, ex auro, argento, &c. columnis è m[armore] Phrygio, mensis ebore ornatis, discu[bitoriis] lectis testudinum putaminibus opertis. Sat. 11. v. 94, & 123.

que ebore, & lata testudine. Dolia nudi
n ardent Cynici. Si fregeris, altera fiet
is domus; aut eadem plumbo commissa manebit. 310
sit Alexander, testa cum vidit in illa
gnum habitatorem, quanto felicior hic qui
cuperet, quam qui totum sibi posceret orbem,
surus gestis æquanda pericula rebus.
llum numen habes, si sit prudentia; sed te 315
s facimus, Fortuna, Deam. Mensura tamen quæ
sciat census, si quis me consulat, edam.
quantum sitis atque fames & frigora poscunt:
antum, Epicure, tibi parvis suffecit in hortis:
antum Socratici ceperunt ante Penates. 320
nquam aliud natura, aliud sapientia dicit.
ibus exemplis videor te claudere: misce

eburque, & amplam testudinem. Denudati Cynici dolia non deflagrant. Ex si ruperis, ædes aliæ cras fabricabuntur; vel ipsæ plumbo connexæ subsistent. Quando Alexander aspexit grandem incolam in eo fictili, tum *intellexit quantò beatior is qui nihil exoptaret, quam qui mundum sibi peteret universum, paria factis discrimina subiturus. O fortuna, nihil divinum tibi est si* nobis *insinit sapientia: nos verò te Numen consecramus. Si nihilominus aliquis sciscitetur à me, proferam quis opum modus sit satis.* Nempe *quantum petunt sitis & esuries ac gelu: quantum satis tibi fuit, ô Epicure, in hortulis exiguis: quantum anteà nebat Socratis domus. Nunquam diversum natura, diversum prudentia loquitur. Videor stringere severis exemplis. Adhibe*

ANNOTATIONES.

08 *Dolia nudi non ardent Cynici.*] Incenon sunt obnoxia; quippe fictilia seu tea fuerunt olim dolia, teste Plinio Lib. 35. 12. ubi sic ait: *Defunctos se multi fictilidoliis condi maluere, sicut M. Varro.*

09 *Cynici.*] Diogenis pauperculi, cui dolipro domo fuit. Vide Annot. Sat. 13. 21, & Pers. Sat. 1. v. penult.

10 *Eadem plumbo commissa manebit.*] Si gas dolium testaceum, partes ejus disso- & fragmenta poterunt ferruminatione plumbatione conjungi & instaurari: ita vero dives ædes suas reficere potest, vel incendio dirutas. Vide Lisp. Epi- c. Quæst. Lib. 4. Epist. 25.

11 *Testa cum vidit in illa.*] Cum vidit genem in dolio suo testaceo. Diogenis en dolium potius ligneum fuisse, notat tus, quippe quod ab eo sæpius illæsum aretur, otii vitandi causa.

12 *Magnum habitatorem.*] Diogenem parolii habitatorem, certe magnum animo, ntia, divitiarum contemptu, ipsoque xandro Magno majorem: quod nec Rex ignorasse videatur. Nam cum Philoso- complures & viros primarios salutatohabuisset, adiit ipse Diogenem; quin & asque opes despicientem adeo est admis, ut amicis dixerit: *Nisi Alexander essem, Ego Diogenes esse vellem.* Plutarch. in xandri vita Laërt. Lib. 6.

13 *Totum sibi posceret orbem.*] Vide 10. v. 168.

314 *Æquanda pericula rebus.*] Si enim magna gessit Alexander, magna quoque est perpessus. Pariter & alii summi Imperatores, quibus magna semper gloria magno stetit ambitiosis.

315 *Nullum numen habes, &c.*] Vide Sat. 10. ad calcem.

319 *Quantum, Epicure, &c.*] Vide Sat. 13. v. 122, & Annot. ibid.

320 *Quantum Socratici ceperunt ante Penates.*] Socrates nimirum ante Epicurum vixit. Nam Socrates natus refertur Olympiade septuagesimâ septimâ, anno ante Christum quadringentesimo, septuagesimo octavo, & vixisse annos septuaginta. Epicurus autem in lucem prodiit Olympiade centesima nona, vixitque annos nonaginta duos.

Socratici Penates.] Frugalis domus Socratis, quem Laërtius scribit, Athenis peste laborantibus, unum à morbo fuisse immunem, ob cibi temperantiam. Vide quæ etiam de illo annotabo ad Pers. Sat. 4. v. 2. & seq.

321 *Nunquam aliud natura, &c.*] Frugalitatem aliasque virtutes pariter natura & sapientia præcipiunt. Seneca Epist. 50. *Virtus,* inquit, *secundum naturam est, vitia inimica & infesta sunt.*

322 *Acribus exemplis, &c.*] Ad rigida nimis & severa exempla te revoco & redigo: id est, si Philosophorum austeritas te deterret; si tantam ferre nequis paupertatem: modicis igitur opibus contentus esto.

Ergo

Igitur quiddam è nostris moribus. Fac summam, quam lex Othonis dignam putavit quatuordecim gradibus. Si illud etiam rugam inducit, & labium porrigit, accipe binos Equites; acquire trina quadringenta. Quod *si non adhuc sinum replevi, si amplius extenditur; neq; menti satisfaciet unquam Crœsi sors, neq; Persidis Imperium, neque opes Narcissi, cui nihil negavit Claudius Cæsar, jussa cujus peregit coactus interficere conjugem.*

Ergo aliquid nostris de moribus: effice summa
Bis septem Ordinibus, quam lex dignatur (
thonis.
Hæc quoque si rugam trahit, extenditque]
bellum; 3
Sume duos Equites, fac tertia quadringenta.
Si nondum implevi gremium, si panditur ult
Nec Crœsi fortuna unquam, nec Persica Regn
Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi.
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cujus 3
Paruit imperiis uxorem occidere jussus.

ANNOTATIONES.

322 *Misce ergo aliquid nostris de moribus.*] Ergo imitare homines hujus ævi, & Romanos nostros divitias congerere amantes; at modum saltem & frænum injice tuæ cupiditati; opes aliquas para, sed ne, ut illi, quære immensas.

Effice summam, &c.] Censum Equestrem posside, per me licet. Vide Sat. 3. v. 154, & 159. ibique annot.

324 *Quam lex dignatur Othonis.*] Roscius Otho Tribunus plebis legem tulit, qua nemini licebat sedere in Theatri gradibus quatuordecim, nisi haberet Equestrem censum, seu quadringenta sestertia. Vide Sat. 3. v. 154, & 159. & annot. ibid.

325 *Hæc quoque si rugam trahit.*] Si angustiores etiam hi divitiarum termini, quos præscribo, tristem te faciunt.

Extenditque labellum.] Rictum porrigit; ut indignabundis ac mœstis contingit. Anglicè *TO GRIN*, & Gallicè, *Faire la moüe.*

326 *Sume duos Equites, &c.*] Equestrem ergo censum duplica, vel ad summum, triplica. Tantum habe divitiarum, quantum satis esset duobus aut tribus Romanis Equitibus.

327 *Si nondum implevi gremium.*] Si tibi necdum satisfacio: si fortunis ejusmodi, quas habere tibi concedo, non es contentus, certe nullis eris.

Si panditur ultrà.] Si plura appetis.

328 *Crœsi.*] Hujus Lydorum Regis opes in proverbium abierunt etiam. Vide Sat. 10. v. 274.

Persica Regna.] Darii & Xerxis Regum Persicorum ingentes divitias celebrat Justinus, (

329 *Nec divitiæ Narcissi.*] Nec suffici opes hujus liberti Claudii Cæsaris, de (Sueton. Claud. cap. 28. *Suspexit,* inquit, *omnes Narcissum ab epistolis, & Pallante rationibus. Quos decreto quoque Senatus præmiis modò ingentibus, sed & Quæstoriis I toriisque ornamentis ornari libenter passus tantum prætereà acquirere & rapere, ut q rente eo quondam de fisci exiguitate, non surdè sit dictum; abundaturum, si à duo libertis in consortium reciperetur.* Plin. eti Lib. 33. cap. 10. hujus opes notat. *Ju inquit, insectari inexplebilem istam habe cupidinem: multos cognovimus servitute l ratos opulentiores, pariterque tres Clau Principatu, Pallantem, Callistum, Narcissu*

330 *Cujus paruit imperiis, &c.*] Nar obsecutus voluntati Claudius, Messalin uxorem neci addixit. Cornelius Taci Annal. 11. ad finem, *Mirum inter hæc si tium Claudii: nempè cum indefensa conjux itio daretur—— omnia liberto obediebant — Ac ni cædem ejus Narcissus properavisset, v terat pernicies in accusatorem. Et cum Im ratoris languescere iram, amorem redire (disset, prorupit Narcissus, denunciatque Cen rionibus & Tribuno, qui aderant, exequi dem,* &c. Idem alibi. *Nec enim Claud Messalinam uxorem, qui nupsit Silio, interfe nisi properasset, index, delator adulterii, quodammodo imperator cædis Narcissus.* V Sat. 10. v. 330, & seq.

SATIR

SATIRA XV.

QUIS nescit, Volusi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? Crocodilon adorat
Pars hæc: illa pavet saturam serpentibus Ibim.

Ecquis ignorat, ô Volusi Bithynice, quæ monstra veneretur Ægyptus insana? Ista regio Crocodilum colit: Alia reveretur Ibin anguibus satiatam.

ANNOTATIONES.

QUIS *nescit, Volusi.*] In odium forte Crispini Ægyptii, de quo antea non semel, scripsit Juvenalis hanc Satiram, in qua ridiculas Ægyptiorum superstitiones insectatur, pariter & crudelitatem; ut qui bruta colant, hominem autem quidam eorum devorarint.

Bithynice.] E Bithynia oriunde: quæ est Asiæ minoris regio, Euxino mari & Propontidi vicina.

2 *Ægyptus.*] Africæ regio celebratissima, Rubro mari proxima versus Orientem; ab Occidente Barcana deserta contingit, à Septentrione mare Mediterraneum, a Meridie Æthiopiam. Urbium olim dicitur habuisse millia viginti: quas inter famosæ Memphis, Alexandria, Pelusium, Babylon nova, hodie *Cairus*, Thebæ, Syene, &c.

Qualia portenta colat.] Velut Numina. Quæ vero, quot, & cur, ennarrant Strabo Lib. 17. Diodor. Sicul. Lib. 2. cap. 4. Herodot. Lib. 2, &c. Cic. de Nat. Deor. 3. n. 39. *Omne fere genus bestiarum consecrarunt Ægyptii,* inquit.

Crocodilon.] Portentosum certe animal, quod ex ovo anserino simili nascens, in eam excrescit magnitudinem, ut cubitos aliquando viginti æquet longitudine, interdum & superet. Quadrupes est, specie lacertæ, in terra pariter & in aqua degens. Ad annos sexaginta vivere, semper crescere, hyeme latere, ac sine cibo plures menses durare fertur. Ad Nilum frequens, at præcipuæ magnitudinis est apud Gangem Indiæ fluvium: Auctores sunt Ælianus Histor. animal. Lib. 10. cap. 22. & Lib. 12. cap. 38. & Plin. mox citand. Hoc unum ex animalibus caret lingua: inferiorem maxillam non movet, sed superiorem inferiori admovet: oculos habet suillos, in aquis obtusos, extra eas perspicacissimos; dentes ingentes, serratos & prominentes; ungues robustos; pellem dorsi squamosam ac duritie impenetrabilem. Hæc ex Herodoto Lib. 2. Plinio, Lib. 8. cap. 25. Diodoro Siculo, Lib. 1. cap. 3. Cur autem Crocodilos colerent Ægyptii? Diodor. Sicul. Lib. 2. cap. 4. rationem affert, quod securitatem patriæ conferant adversus Arabiæ Libyæque latrones, qui Crocodilos veriti Nilum non audent transire populatum. Alia quoque ibidem affertur ratio, nempe ob Menam Regem à Crocodilo defensum contra persequentes canes: unde ille Crocodilam urbem condiderit, Crocodilos sacros esse deinceps, & coli à suis jusserit. Seneca Natural. Quest. Lib. 4. cap. 2. Delphinorum in Crocodilos ad ostium Nili pugnam, quin & victoriam, amœna prosequitur narratiuncula; similiter & Plin. cit. mox loco, ubi & de Ichneumonis calliditate & insidiis ad conficiendos Crocodilos.

3 *Adorat pars hæc.*] Ex Herodoto citato, Ægyptiorum quibusdam sacrosancti sunt Crocodili, maxime circa Thebas; aliis vero minime, sed velut hostes exagitant. Ex Plinio quoque & Seneca, citatis locis, Crocodilis adversa est & plane infensa Tentyritarum gens, ex Insula Nili Tentyri vocata. Cum enim Crocodili sint erga timidos audaces, in audaces pavidi, Tentyritæ strenue assiliunt, voce terrent, fugientes injecto laqueo trahunt, dorso inequitant, quovis agunt, devorata recens corpora evomere cogunt, ad sepulturam.

Saturam serpentibus Ibim.] Fœda hæc avis ab Ovidio decantata, apud Nili ripas frequens, Ciconiæ non absimilis, ideo colebatur ab Ægyptiis, quod si infesta serpentibus, à quibus ipsi infestantur. Hinc Cic. 1. de Natura Deorum, n. 102. *Ipsi,* inquit, *qui irridentur Ægyptii, nullam belluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt; velut ibes maximam vim serpentum conficiunt, cum sint aves excelsæ, cruribus rigidis, corneo proceroque rostro: avertunt pestem ab Ægypto, cum volucres angues ex Libyæ vastitate vento Africo invectas interficiunt atque consumunt. Ex quo fit ut illæ nec morsu vivæ noceant, nec odore mortuæ. Possem de Ichneumonum utilitate, de Crocodilorum, de felium dicere, sed nolo esse longus.* Herodot. Lib. 2. meminit alatorum serpentum in Ægyptum vere ineunte advolantium, quos statim conficiunt Ibides, quæ idcirco magno ibi in honore sint.

Sacrati cercopitheci fulget imago ex auro, ubi magicæ fides crepant mutilo Memnone, ac priscæ Thebæ cum centum januis dejectæ procumbunt. Ibi cæruleos, istic fluvii piscem, alibi

Effigies sacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ, 5
Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.
Illic cæruleos, hic piscem fluminis, illic

ANNOTATIONES.

Ibin porro duplicis esse generis ait; alteram, quæ: tota nigra est, gruinis cruribus, rostro valde adunco, & cum serpentibus pugnat: alteram, quæ pedes habet humanis similes, gracile caput, & collum, pennas candidas, crura & rostrum alteri consentanea. Diodor. Sic. Lib. 2. cap. 4. ex avibus Ibin utilissimam ad serpentes & locustas brucosque delendos refert. Plin. Lib. 10. c. 28. *Invocant Ægyptii Ibes suas*, inquit, *contra serpentium adventum.* Et cap. 30. *Ibis circa Pelusium tantum nigra est: cæteris omnibus locis candida.* Cœl. Rhodig. lib. 13. c. 1. ex Minutiano Cæcilio Auctore, observat Corvinum ab Ovidio appellatum fuisse Ibin, ex avis fœditate, cui ventrem rostro purgare insitum. Hoc idem testatur Plin. Lib. 8. cap. 27. ubi sic habet: *Simile quiddam monstravit in Ægypto Ibis, quæ rostri aduncitate per eam partem se perluit, quâ reddi ciborum onera maxime salubre est.* Et Plutarch. de Iside & Osir. paulo ante finem, quædam habet de Ibi non omittenda; quod Medicos purgationis usum docuerit, cum spectaretur ablui & purgari à seipsa: quod Ægyptii Sacerdotes ea se lustrant aqua, quam Ibis biberit. Hæc enim nunquam insalubrem aut veneno infectam bibit vel attingit, &c.

4. *Nitet.*] Adornatur ad cultum.

Cercopitheci.] Caudatæ simiæ, quam colebat Ægyptus. κέρκος, *cauda*, πίθηκος, *simia*, Plin.. lib. 8. c. 54. *simiæ caudis inter se distinguuntur.*

5 *Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ.*] Apud Thebas Ægyptias in templo Serapidis (ut vult Plin. Lib. 36. cap. 7.) saxea visebatur Memnonis effigies, citharam tenens, quæ quotidie Solis orientis percussa radiis, sonum edebat citharæ similem. Strabo vidit audivitque; at istius rei causam non assequi se fatetur: ejus autem statuæ partem mediam, terræ motu corruisse narrat. Hinc Juvenalis *dimidium* vocat *Memnonem: Magicas* porro *chordas* ait, quia per Magicam artem sonare creditum est. Nam & cum diruisset Thebas Rex Persarum Cambyses, statuam illam aperuit, ratus mechanicum aliquod intus latere, quo sonitus is fieret; verum nihil reperit: aperta vero statua consuetum edere sonum perseveravit. Vetus Schol. Pausan. in Atticis. Philostrat. in Iconib. Cœl. Rhodig. Lib. 22. cap. 5.

6 *Vetus Thebe.*] Ex Diodor. Sicul. Lib. 2. cap. 1. Thebæi se omnium antiquissimos jactabant: primosque Philosophiam & Astronomiam invenisse, &c.

Centum jacet obruta portis.] Portas septem habuit Thebe Bœotia, ut dixi ad Sat. 13. v. 17. at Ægyptia, Hecatompylus inde dicta, portas centum, vel ut alii volunt, aulas ac domos Principum centenas; à Busiride Rege condita; centum & quadraginta stadiorum pomœrium ostentabat. Plin. Lib. 36. c. 14. Herodot. Lib. 2. Thebas olim Ægyptum vocatas refert. Diodor. Sic. Lib. 2. cap. 1. ait, *Busirim condidisse magnam civitatem, Thebas à Græcis, ab Ægyptiis autem Solis urbem dictam:* (Strabo Diospolim, non Heliopolim vocatam tradit, aliique) *pulcris & ingentibus ædificiis, ac speciosis Deorum templis exornasse: privatorum etiam ædes usque ad quartam aut quintam contignationem construxisse: hanc demum non solum Ægypti, sed totius orbis felicissimam ac florentissimam reddidisse.* Dein subjungit, *non centum portas civitatis à quibusdam afferri, sed plures & egregias templorum januas à quibus dicta fuerit centum ceu plurium portarum*; *ex ea vero curruum millia viginti ad bellum prodire solita*, &c. Sanctus Hieronymus dictam suo tempore Thebestim scribit, Epist. ad Galat. Thebaïdis olim regionis caput fuit; nunc detrita omnino paucis constat incolis, vocaturque *Mino*, teste Sansone; inter Memphim ad Boream, & Syenem ad Austrum sita.

Jacet obruta.] Diodor. mox cit. refert ædificata Memphi opportuniore situ, posteros Reges, Thebis relictis, Regiam illuc transtulisse; unde sint imminutæ jam Thebarum opes. Idem ibid. pariter Herodot. & Lib. 3. narrant Cambysem Persarum Regem Ægyptum occupasse, Ægyptios male mulctâsse, clarissimas urbes, multaque Deorum templa, ad Thebas maxime, spoliâsse; & in Asiam asportasse aurum, argentum, signa, artifices, &c. Hæc facta circa Olympiadem sexagesimam tertiam testatur Euseb. Chron Plin. Lib. 36. cap. 9. *Cambyses Rex*, inquit, *cum Thebas expugnaret, grassareturque incendium ad crepidines obelisci, extingui ignem jussit, molis reverentia, qui urbis nullam habuerat.*

7 *Cæruleos.*] Id est, pisces maris cærulei. Brodæus, Turneb. Lib. 7. cap. 8. aliique legunt. *aluros*, id est, feles quos venerabantur Ægyptii, ut passim ostendunt Herodot. & Diodor. cit.

Oppida

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
Porrum & cepe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis 10
Numina? Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa. Nefas illic fœtum jugulare capellæ;
Carnibus humanis vesci licet. Attonito cum
Tale super cœnam facinus narraret Ulysses

canem urbes integræ colunt, nullus vero *Dianam. Scelus* est *apprehendere porrum & cepas, dentibusque rumpere. O religiosam nationem, cui isti crescunt in hortulis Dii? Brutis lanigeris parcunt singulæ mensæ: Ibi capræ catulum occidere prohibetur, fas* vero *est hominis carnem comedere. Quando Ulysses inter epulas ejusmodi facta commemorabat*

ANNOTATIONES.

8 *Oppida tota canem venerantur.*] Quædam animalia colebant universi Ægyptii; è terrestribus bovem, canem, felem: ex aquatilibus lepidotum, & oxyrinchum: è volatilibus ibin & accipitrem: alia quidam populi, ut ovem Thebani & Saïtæ: latum piscem Latopolitani; capram & hircum Mendesii; lupum Lycopolitani, &c. Vide cit. Strab. Diodor. Herodot. &c.

Canem.] Hic tum venationi, tum ad custodiam prodest: propterea Deum Anubim capite fingunt canino, significantes custodem corporis Osiridis atque Isidis fuisse. Adde quod Isidis canes corpus Osiridis quæsitum investigarunt: unde in Festis Isidis canes præeunt pompam. Ex Diod. Sicul. cit. Lib. 2. cap. 4. Vide & quæ notavi ad Sat. 6. v. 533.

Nemo Dianam.] Comparatio ironica: canem venerantur omnes; nemo canum dominam ac venatricem Dianam. Ridicula hominum religio! Scribit tamen Herodotus cit. Lib. 2. in urbe Bubasti pulcherrimo in templo coli Dianam, ipsamque Bubastin appellari.

9 *Porrum & cepe nefas violare.*] Plin. l. 19. cap. 6. *Allium,* inquit, *cepasque inter Deos in jurejurando habet Ægyptus.* Gel. Lib. 20. cap. 7. *Cepitium,* inquit, *revirescit & congerminat, decedente Luna, contra autem inarescit, adolescente. Eam causam esse dicunt Sacerdotes Ægyptii cur Pelusiotæ cepe non edant, quia solum olerum omnium contra Lunæ aucta & damna vices minuendi atque augendi habeat contrarias.* Plutarchus de Iside & Osir. ait Ægyptios sacerdotes cepam aversatos, eo quod lacrymas eliciat, atque Festos dies celebrantibus sit molesta, sitim quoque excitet iis gravem, qui religionis causa cibo potuque abstinent.

10 *Nascuntur in hortis Numina.*] Quidam enim Ægyptii lentem, alii fabam, alii cepe reverebantur. Diodor. citat.

11 *Lanatis animalibus abstinet, &c.*] Ovibus abstinebant, quoniam bis edunt fœtus, lanamque præbentes vario accommodatam usui, lac prætterea caseumque suppeditant. Diodor.

12 *Nefas illic fœtum jugulare capellæ.*] Paulo ante dixi capram Mendesiis atque hircum adorari. Cic. Tusc. 5. 78. *Morem Ægyptiorum quis ignorat? Horum imbutæ mentes erroribus quamlibet carnificinam prius subierint, quam ibin, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: Quorum etiamsi imprudentes quidpiam fecerint, pœnam nullam recusent.* Diod. citat. Lib. 2. cap. 4. ita refert: *Siquis animalium istorum aliquod occiderit, morte damnatur ——— adeoque mentes hominum pervasit ea superstitio, ut quo tempore Ptolemæus Rex à Romanis socius & amicus dictus est, applaudentibus quidem Ægyptiis, Italosque studiose excipientibus, tamen cum quidam Romanus felem interfecisset, ad ejus domum concursu plebis facto, neque à Regiis ad id missis principibus, neque Romanorum timore absterreri à pœna hominis potuerint. Quam rem non auditu percepimus, sed visu: cum in Ægyptum eo tempore navigâssemus.*

13 *Carnibus humanis vesci licet.*] Diodor. cit. mox loco ita pergit: *Premente aliquando Ægyptios fame, adeo ut plures ab humana carne ob inopiam cibi non abstinerent, animalia sacra omnino intacta reliquere.*

Attonito cum tale, &c.] Exemplo ostendit & illustrat quæ dixit de immani Ægyptiorum crudelitate.

14 *Narraret Ulysses Alcinoo.*] Ulysses nempe naufragus ad Corcyram Insulam enatavit. In ea tum regnabat Alcinous Phæacum Rex. Hujus filia Nausicaë nudum & egentem in littore Ulyssem invenit, ejusque miserta ad patrem perduxit: à quo benigne exce tus inter cœnandum enarravit ille suos ab annis septem errores ac labores: quemadmodum à Polyphemo Cyclope, atque Antiphate Læstrygonum Rege anthropophagis quidam è suis devorati essent, &c. Homer. Odyss. 6. 7, 9, 10. Talia vero illo referente (inquit Juvenalis) accumbentium Phæacum quidam ridere fabulosa, alii vanum ostentatorem indignari, ac dicere vel cogitare apud se: hunccine fabulatorem nemo in mare abjicit? Charybdim fingit falsam, at uera est dignus ipse, qua absorptus pereat, &c.

Alcinoo admiranti, indignationem forte vel cachinnos excitaverat nonnullis, tanquam vanus fabulator: ergone illum in mare nullus præcipitavit crudeli nec fictâ dignum Charybdi, sævos Læstrygonas & Cyclopas comminiscentem? Facilius enim crediderim Scyllam, aut Cyaneas rupes coëuntes, atq; utres procellis refertos, vel levi Circes ictu pulsatum Elpenorem grunnitum edidisse cum suibus remos agitantibus. Adeone inani cerebro existimavit Phæacum gentem? Ita quispiam jure sensisset, *non adhuc temulentus, qui que pauxillum*

Alcinoo, bilem aut risum fortasse quibusdam 15
Moverat, ut mendax aretalogus. In mare nemo
Hunc abicit, sæva dignum veraque Charybdi,
Fingentem immanes Læstrygonas atq; Cyclopas:
Nam citius Scyllam, vel concurrentia saxa
Cyanes, plenos & tempestatibus utres 20
Crediderim, aut tenui percussum verbere Circes
Et cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.
Tam vacui capitis populum Phæaca putavit?
Sic aliquis merito nondum ebrius, & minimum
qui

ANNOTATIONES.

16 *Aretalogus.*] Sueton. Augusti. cap. 74. *inter cœnandum*, inquit, *aut acroamata & histriones, aut etiam triviales è circo ludios interponebat, ac frequentissime aretalogos.* Hos vero Casaubonus ibid. parasitos Philosophos interpretatur, qui de virtutibus disputare soliti sint apud mensas divitum: ab ἀρετῆ & λέγω. Ipsos vocat circulatores Seneca Epist. 29. Alii ex Porphyrione in Horat. Serm. propriæ virtutis ostentatorem aretalogum esse aiunt, alii nugatorem & scurram, seu festiva & facetа, ad oblectandos audientium animos, effutientem: ab ἀρετὸς *blandus, gratus.* Turneb. Lib 10. cap. 12.

17 *Charybdi.*] Voragine naves absorbente. Vide Sat. 5. v. 102. Annot.

18 *Læstrygonas atque Cyclopas.*] Plin. Lib. 7. cap. 2. *Cogitemus in medio terrarum orbe, in Sicilia atque Italia homines hujus monstri, Cyclopas & Læstrygonas, qui corporibus humanis vescerentur.*

Læstrygonas.] *Formiæ antiqua Læstrygonum sedes*, inquit Plin. Lib. 3. cap. 5.

Cyclopas.] Similes Polyphemi, à quo devoratis jam Ulyssis comitibus, ipse tantum non peremptus est. Vide Homer. cit. & Sat. 9. v. 64. Annor. Vide & Turneb. Lib. 24. c. 10. & Lib. 28. cap. 46.

19 *Nam citius Scyllam, &c.*] Potius quam esse credam homines alios comedentes.

Scyllam.] Proximus est & adversus Charybdim scopulus in freto Siculo, navigantibus uterque formidabilis. Hinc adagium: *Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.* Porro fabulati sunt meretrices esse portentosas, à quibus transeuntes devorabantur.

Virgil. Eclog. 6.

Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerâsse marinis

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 30. cap. 34. Ovid Metamorphos. 13, & 14.

Concurrentia saxa Cyanes.] Alias vocantur *Symplegades* isti duo scopuli, ad os Thrac. Bosphori, qui cum à se parum distent, navigantibus concurrere videntur & collidi. Hinc instabiles vocat Ovid. Trist. 1. Eleg. 5

20 *Plenos & tempestatibus utres.*] Æolum nempe fabulantur ventos utribus inclusos dedisse Ulyssi navigaturo; at hujus comites ratos aliud intus latere, aperuisse: unde soluti venti tempestates excitarunt horrendas. Homer. cit.

21 *Circes.*] Famosa hæc venefica Solis Perse filia, Colchorum Regis soror, in Italiam profuga apud Circæum Promontorium habitavit. Ibi vero Ulyssem tempestate actum suscepit, ejusque socios veneficiis in porcos mutavit, moxque pristinæ formæ virga tacto restituit. Homer. Odyss. cit. Ovid. Metamorphos.

Virgil. Eclog. 8.

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis.

Plutarch. de Homer. Lib. fabularum hanc explicat. Plin. Lib. 25. cap. 2. ejus facit mentionem.

22 *Elpenora.*] Unum è sociis Ulyssis. Vide notam præcedentem.

23 *Tam vacui capitis, &c.*] Adeone bardos ac stolidos nos putat iste, ut ejus fabulis habeamus fidem?

Populum Phæaca.] Populum insulæ Corcyræ, quæ hodie *Corfu*, ad oram Epiri sitæ Huic olim nomen dederat Corcyra Nympha è qua Neptunus suscepit Phæacem; unde Phæacia dicta, & populi Phæaces vocati.

24 *Sic aliquis.*] Aliquis convivarum & epulantium cum Ulysse ad mensam Alcinoi Regis Corcyræ.

De

De Corcyræa temetum duxerat urna: 25
Solus enim hoc Ithacus nullo sub teste canebat.
Nos miranda quidem, sed nuper Consule Junio
Gesta, super calidæ referemus mœnia Copti;
Nos vulgi scelus, & cunctis graviora cothurnis.
Nam scelus à Pyrrha, quanquam omnia syrmata volvas, 30
Nullus apud Tragicos populus facit. Accipe nostro
Dira quod exemplum feritas produxerit ævo.
Inter finitimos vetus atque antiqua simultas,
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnûs
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus utrinque 35
Inde furor vulgo, quod Numina vicinorum

vini hauserat ex amphora Corcyræ: Quippe unus Ithacus ea recitabat nemine attestante. Nos stupenda certe, at non ita pridem facta Junio Consule, ultra muros Copti ardentis, nos crimen totius *populi narrabimus, & pejora omnibus cothurnis. Enimvero licet cuncta syrmata expendas, à Pyrrhæ* sæculo, *nusquam plebs* omnis *crimen patrat apud Tragœdiarum scriptores. Audi quodnam exemplum edidit nostris temporibus sæva crudelitas. Inveterata pridem alienatio, jugis invidia, plagaque immedicabilis fervet hactenus vicinos inter Ombos atque Tentyritas. Hinc & illinc indignatio plebi maxima, quoniam ambæ regiones finitimorum*

ANNOTATIONES.

24 *Minimum qui de Corcyræa temetum duxerat urna.*] Sapiens quidam vir, vino moderate sumpto, plane sui compos.

26 *Solus enim hoc, &c.*] Quippe unus evaserat emerseratque è naufragio; quare nemo aderat qui attestaretur vera esse quæ ab eo narrabantur.

Ithacus.] Ulysses apud Ithacam natus Insulam. Vide Annot. Satir. 14. v. 287.

27 *Nos miranda quidem, &c.*] Quod Juvenalis ego referam, testes habet, ipseque vidi in Ægypto nuper, dum Romæ Consul erat Junius.

Consule Junio.] Quid hic certi statuemus? Alii legunt, *Junco*; alii *Vinco*: de his ita scribit Just. Lips. Epistolic. Quæst. Lib. 4. Ep. 20. *Vincum, sive Juncum Consules non invenio: & intricata pars illa fastorum ob Consules crebro suffectos.* Alii legunt, *Junio*; & quidam Junium Sabinum intelligunt, qui fuit Consul cum Domitiano, anno Urbis conditæ octingentesimo, trigesimo sexto. Quidam Q. Junium Rusticum Imperatoris Hadriani Collegam afferunt, anno urbis conditæ octingentesimo septuagesimo secundo. Salmas. in Plin. &c.

28 *Copti.*] *Coptos* urbs Ægypti, sive Thebaidis, ad Nilum, celebre est emporium Arabibus & Ægyptiis Tropico subjecta, & unde *calidam* vocat. Vide Strab. Lib. 17, &c.

29 *Nos vulgi scelus, &c.*] Non unius hominis scelus, ut olim Atrei, Thyestis, Medeæ, Orestis, Alcmæonis; sed totius populi crimen profero, quale nunquam auditum est, nec Tragicis decantatum.

Graviora cothurnis.] Graviora iis quæ in Tragœdiis tractari solent, quarum Actores cothurnos induunt. De his vide Annot. Sat. 6. v. 633. ad vocem, *cothurnum.*

30 *A Pyrrha.*] A diluvio, quod contigit sub Deucalione & Pyrrha. De quibus Sat 1. v. 81, & 84.

Syrmata.] Tragicas vestes, pro tragicis argumentis. Synecd. Vide Sat. 8. v. 229.

33 *Inter finitimos.*] Jam narrat facinus & facinoris causas. Nempe diversitas religionis odium inter eos generat atrox quidem: hinc rixæ, & cædes, & belluina feritas utrinque sævit.

34 *Nunquam sanabile vulnus.*] Animorum offensio & alienatio vix unquam reconcili-

35 *Ardet adhuc.*] A tot sæculis.

Ombos & Tentyra.] Urbs utraque finitima, Ægyptiis & Arabibus communis, non longe ab Isthmo Rubri maris, mirum in modum dissentit: nam, ut jam supra notavi, Tentyritæ Crocodilum insectantur & perimunt: Ombi vero (seu Combi, ut aliis placet) eum adeo colunt, ut suos ab eo liberos devorari non ferant solum, sed etiam lætentur.

36 *Numina vicinorum odit uterque locus, &c.*] Diodor. Sicul. ante cit. Lib. 2. cap. 4. ait, *Apud priscos Reges desciscente frequenter populo, quempiam prudentiâ conspicuum divisisse Ægyptum in varias partes, singulisque edixisse quæ animalia separatim colerent; eo consilio ut dum certa quique animantia pro Diis haberent, quæ ab aliis colerentur contemptis, alteri alteros perosi, nequaquam simul adversus Principes conspirarent. Quod & secutum est: Nam diversorum finium homines invicem dissentiunt, mutuò sibi cultus impietatem objicientes.*

Odit uterq; locus; cum solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit. Sed tempore festo
Alterius populi rapienda occasio cunctis
Visa inimicorum primoribus ac ducibus; ne 40
Lætum hilaremque diem, ne magnæ gaudia cœnæ
Sentirent positis ad templa & compita mensis,
Pervigilique toro, quem nocte ac luce jacentem
Septimus interea Sol invenit. Horrida sane
Ægyptus: sed luxuriâ quantum ipse notavi, 45
Barbara famoso non cedit turba Canopo.
Adde quod & facilis victoria de madidis &
Blæsis, atque mero titubantibus. Inde virorum
Saltatus nigro tibicine, qualiacunque
Unguenta, & flores, multæque in fronte coronæ: 50
Hinc jejunum odium. Sed jurgia prima sonare
Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ.
Dein clamore pari concurritur, & vice teli
Sævit nuda manus: paucæ sine vulnere malæ:
Vix cuiquam aut nulli toto certamine nasus 55
Integer. Aspiceres jam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, & hiantia ruptis
Ossa genis, plenos oculorum sanguine pugnos.

Deos aversantur, quandoquidem æstimant ea Numina duntaxat censenda esse, quæ ipsæ venerantur. Atqui festo die alterius plebis, universi proceres & magnates hostium decreverunt captare opportunitatem vetandi *quominus festivam lucem ac jucundam* haberet illa, *neve gustaret lætitiam ingentium epularum, statutis apud fana ac trivia mensis, atque vigilante lecto, quem nocte diuque stratum septima lux interim reperit. Barbara certè* pars hæc *Ægypti: at quemadmodum ego observavi, ferox* illa *multitudo luxu non concedit Canopo infami. Accedit quod nec arduus* videbatur *triumphus de udis & balbutientibus & nutantibus* præ *vino. Hinc tripudia hominum* ad *fuscum tibicinem, unguenta vulgaria, floresque & corollæ plurimæ circum tempora: Illinc famelica offensio. At enim prior contentio emicare cœpit mentibus fervidis. Ea certaminis buccina. Mox æquali vociferatione congrediuntur: ac pro spiculo denudata dextra pugnat: raræ maxillæ absque plaga: raro alicui vel nemini incolumes nares per omnem dimicationem. Modo cerneres in omnibus turmis facies mutilatas, vultus diversos, atque ossa divisa fractis malis pugnosque oculorum cruore perfusos.*

ANNOTATIONES.

39 *Alterius populi.*] Omborum Diis suis sacros & festos dies celebrantium.

40 *Inimicorum primoribus.*] Tentyritis.

43 *Pervigilique toro, &c.*] Lecto discubitorio, quo pervigiles epulas ex more agebant, genioque indulgebant per continuos dies septem atque noctes.

44 *Septimus interea.*] Quidam legunt, *interdum.*

45 *Ægyptus.*] Ea regio, in qua sunt urbes prædictæ, & in qua ego præsens vidi quæ refero, inquit Juvenalis: quem proinde constat in Ægypto fuisse.

46 *Canopo.*] Vide Sat. I. v. 26. Annot.

47 *Adde quod & facilis victoria.*] Victoriæ de Ombis tum ebriis reportandæ facilitas hostes eorum Tentyritas movit ad eos impetendos & lacessendos, ex invidia scilicet.

De madidis.] Unguento perfusis ex more & lascivientibus.

48 *Blæsis.*] Aristot. in Problemat. scribit linguam vinolentis oberrare, vel quod uti totum corpus, sic & lingua titubat: vel quod linguæ caro mollis instar spongiæ, madescendo ampliatur, hincque ob molem tardior non ita sincere verba exprimit.

Inde virorum.] Ex parte Omborum.

49 *Nigro tibicine.*] Mauro, Æthiope, tibia ludente, Ombi saltabant ad numerum.

51 *Hinc jejunum odium.*] Contra vero Tentyritæ jejuni, & infesti.

52 *Hæc tuba rixæ.*] Velut Classicum.

57 *Alias facies.*] Immutatas ac deformatas vulneribus & cruore.

58 *Oculorum sanguine.*] Quos eruerint, aut foderint, aut cruentarint.

Ludere

,udere se credunt ipsi tamen, & pueriles
xercere acies, quod nulla cadavera calcent. 60
t sane quo tot rixantis millia turbæ,
vivunt omnes? Ergo acrior impetus, & jam
ıxa inclinatis per humum quæsita lacertis
ıcipiunt torquere, domestica seditione
'ela; nec hunc lapidem, quali se Turnus, &
Ajax; 65
'el quo Tydides percussit pondere coxam
Eneæ; sed quem valeant emittere dextræ
llis dissimiles, & nostro tempore natæ.
Jam genus hoc vivo jam decrescebat Homero,
'erra malos homines nunc educat, atque pusillos. 70
:rgo Deus quicunque aspexit, ridet & odit.
ı diverticulo repetatur fabula. Postquam
ubsidiis aucti, pars altera promere ferrum
Audet, & infestis pugnam instaurare sagittis.

Isti nihilominus jocari se arbitrantur, & certamina puerorum agitare, quoniam cadavera nulla proterunt. Et certe quorsum tot millia populi dimicantis, si cuncti superstant? Itaque gravior fit *incursus: jamque ordiuntur jacere lapides per terram collectos demissis brachiis, prompta seditiosorum arma. Neque* vero *id saxum, quo se Turnus atque Ajax* defenderunt, *aut quâ mole Tydei* filius *cecidit Æneæ coxendicem, sed qualem vibrare queant manus iis dispares, ævoque nostro procreatæ. Illa enim progenies jam diminuebatur, Homero superstite. Modò humus gignit homines improbos & parvos. Numen igitur quodlibet viderit, deridet atque aversatur. A digressione sermo revocetur. Posteaquàm auxiliaribus* copiis *roborati* sunt, *acies una ferrum distringere agressa* est, *atque inimicis telis prælium redintegrare.*

ANNOTATIONES.

60 *Nulla cadavera calcent.*] Nemine adhuc trucidato, cujus cadaver pedibus conculcent.

61 *Et sane quo tot, &c.*] Ironia.

64 *Domestica seditione tela.*] Consueta, familiaria.

Virgil. Æneid. 2.

Jamque faces & saxa volant.

65 *Nec hunc lapidem.*] Neque vero tantum jaciunt, quantum olim Turnus, Ajax, Diomedes. Hi torquebant ingentem unum; illi heroibus inferiores non nisi leviores multos poterant movere.

Turnus.] Adversus Æneam intorsit saxum Turnus: illud autem ingens, immane, limitem agro positum dicit Virg. Æneid. 12. sub finem.

Ajax.] Hic singulari certamine cum Hectore commissus. Iliad. 7.

66 *Tydides.* Diomedes Tydei filius Æneam graviter vulnerat, cit. Iliad.

69 *Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.*] Homer. Iliad. 5. v. 303.

Ὃ οὐ δύο δ' ἄνδρε φέροιεν, οἷοι νῦν βροτοί εἰσι. Quem imitatus Virgil. Æneid. cit.

Vix illud lecti bis sex cervice subirent;

Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

S. Augustin. de Civit. Dei Lib. 15. cap. 9. *Non credunt*, inquit, *magnitudines corporum tunc fuisse longè ampliores, quam nunc sunt—— —— Sed incredulos convincunt nudata per vetustatem, seu per vim fluminum, variosque casus sepulchra, ubi incredibilis magnitudinis ossa mortuorum apparuerunt. Vidi ipse non solus, sed aliquot mecum, in Uticensi littore, molarem hominis dentem tam ingentem, ut si in nostrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur facere potuisse: sed eum gigantis alicujus fuisse crediderim. ——— Plinius Secundus commemorat naturam ferre minora corpora, idque Homerum sæpè carmine conquestum,* &c. Plin. Lib. 7. cap. 16. ita scribit: *Cuncto mortalium generi minorem in dies mensuram fieri propemodum observatur. ——— Sub Divo Claudio Principe visus Arabs quidam nomine Gabbara novem pedes altus. Orestis corpus septem cubitos habuit. In Creta, terræ motu rupto monte, inventum corpus quadraginta sex cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse aiunt,* &c. Gellius Lib. 3. cap. 13. sic habet: *Herodotus homo fabulator, Histor. 1. scribit inventum esse sub terra Orestis corpus cubitia longitudinis habens septem, quæ faciunt pedes duodecim cum quadrante: nisi si (ut Homerus opinatus est) vastiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum; & nunc quasi jam senescente mundo, rerum atque hominum decrementa sint.* Cœl. Rhodig. Lib. 18. cap. 31. *In fluvii Orontis alveo,* inquit, *repertum est cadaver Indi cujusdam Orontis nomine, cubitos undecim longum, & amplius.*

71 *Ridet & odit.*] Odit malos, ridet pusillos.

72 *A diverticulo repetatur fabula.*] Relinquamus Turni, Ajacis, ac Diomedis Historiam, & ad nostram redeamus.

Tum *qui Tentyra habitant palmetis umbriferis proxima, urgent cunctos dorsum præcipiti fugæ dantes. Istic quispiam corruit* præ *metu immodico properans aufugere, & comprehenditur. Hunc vero multas in partes & frustula discerptum, ut unus exanimis pluribus satis esset, integrum devoravit superior multitudo, arrosis* etiam *ossibus: neque fervente cacabo verubusve coxit. Ita diuturnum ac lentum existimavit caminum operiri, crudo corpore* satis *gaudens. Inde fas est lætari, quod non ignem polluerit, quem è suprema cœli regione ablatum terris dedit Prometheus. Congratulor elemento: teque gaudere arbitror. At qui mandare cadaver haud dubitavit, nihil unquam deglutivit eâ carne jucundius. In tali enim facinore, ne sciscitaris & ambigas utrum prior ingluvies delicias captârit: at qui postremus accessit, ductis humi digitis quidpiam delibat è cruore* hominis *jam integro cadavere devorati. Vascones, ut ferunt, cibis ejusmodi vescentes vitam in longius traxerunt. At res absimilis. Hic enimvero,*

Terga fugæ celeri præstantibus omnibus instant 75
Qui vicina colunt umbrosæ Tentyra palmæ.
Labitur hic quidam nimia formidine cursum
Præcipitans, capiturque: ast illum in plurima sectum
Frusta ac particulas, ut multis mortuus unus
Sufficeret, totum corrosis ossibus edit 80
Victrix turba; nec ardenti decoxit aheno,
Aut verubus: longum usque adeo, tardumque putavit
Exspectare focos, contenta cadavere crudo.
Hinc gaudere libet, quod non violaverit ignem,
Quem summa cœli raptum de parte Prometheus
Donavit terris. Elemento gratulor, & te 86
Exultare reor. Sed qui mordere cadaver
Sustinuit, nihil unquam hac carne libentius edit.
Nam scelere in tanto ne quæras, & dubites, an
Prima voluptatem gula senserit: ultimus autem 90
Qui stetit absumpto jam toto corpore, ductis
Per terram digitis, aliquid de sanguine gustat.
Vascones, ut fama est, alimentis talibus usi
Produxere animas: sed res diversa; sed illic

ANNOTATIONES.

75 *Terga fugæ celeri, &c.*] Ombis universis fugæ se dantibus instant armati Tentyritæ, in quorum terra crescunt palmæ complures.

76 *Palmæ.*] Vide multa scitu digna de palmis, apud Herodot. Lib. 4. Plutarch. Nat. Quæst. Plin. passim. Athen. Lib. 2, & 14 Cœl. Rhodig. lib. 5. cap. 6. &c.

77 *Labitur hic quidam.*] Unus ex Ombis fugiens cecidit, & ab hostibus captus est.

81 *Nec ardenti decoxit aheno, &c.*] Humanam vero carnem tam avide appetiverunt, ut nec elixam nec assatam, sed crudam voraverint.

84 *Ignem.*] Quem velut sacrum gentes multæ coluerunt. Vide Cic. 4. Acad. Quest. n. 118. de Nat. Deor. 3. de Leg. 2. n. 20. Plutarch. de Placit. Philos. 1. cap. 3. & de facie in orbe Lunæ. Herodot. Lib. 3. paulo post initium. Cœl. Rhodig. Lib. 15. cap. 14, & 15. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 26, &c.

85 *Prometheus.*] Vide Sat. 4. v. 133. Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 19, 20, & 21, &c.

86 *Elemento gratulor.*] Igni gratulor quod non sit violatus, coquendo carnes humanas quibus impii Tentyritæ satiarentur.

Et te exultare reor.] Te, ô Volusi, credo mecum sentire & lætari.

89 *Ne quæras, & dubites, an, &c.*] Ne dubites voracibus illis anthropophagis cibos impios maxime jucundos fuisse, cum de corpore hostili epulari sunt: quandoquidem is qui tarde venerat, saltem cruoris guttas humi colligit, & abligurit mira cupiditate. Nam primi non carnes solum absumpserant, sed & ossa corroserant.

93 *Vascones, ut fama est, &c.*] Ex comparatione exaggerat crudelitatem Ægyptiorum.

Vascones.] Hi pridem Tarraconensis Hispaniæ populi eam tenebant regionem, quæ sita est Iberum fluvium inter & Pyrenæos montes, & Navarra modo nuncupatur. Subinde vero in Galliam transgressi Aquitaniæ partem occuparunt: eique suum indidêre nomen, vernacule, *la Gascogne.*

Alimentis talibus usi.] Corporibus humanis in summa quidem necessitate victitarunt. Alii legunt, *Alimentis talibus olim.*

Fortunæ

ortunæ invidia eſt, bellorumque ultima, caſus
xtremi, longæ dira obſidionis egeſtas. 96
ujus enim, quod nunc agitur, miſerabile debet
xemplum eſſe cibi: ſicut modo dicta mihi gens
ſt omnes herbas, poſt cuncta animalia, quicquid
ogebat vacui ventris furor, hoſtibus ipſis 100
llorem, ac maciem, & tenues miſerantibus artus,
embra aliena fame lacerabant, eſſe parati
: ſua. Quiſnam hominum veniam dare, quiſve Deorum,
rbibus abnuerit dira atque immania paſſis;
: quibus ipſorum poterant ignoſcere manes, 105
uorum corporibus veſcebantur? Melius nos
enonis præcepta monent. Nec enim omnia, quædam
o vita facienda putat. Sed Cantaber unde
oïcus, antiqui præſertim ætate Metelli?

ſortis malignitas eſt, atque militiæ ſummum infortunium; *ærumnæ ultimæ,* atque *diuturnæ obſeſſionis ſæva inopia. Nam iſtius alimenti exemplum quod modo affertur, debet cenſeri miſeratione dignum. Quemadmodum populus mox à me nominatus, poſt cuncta olera, poſt animantia univerſa, quodcumq; adigebat abdominis jejuni rabies, ipſis hoſtibus miſericordiâ* commotis ob *pallorem, ac tabem, exileſque artus, aliorum membra* per *eſuriem laniabant, prompti etiam edere propria. Ecquis mortalium, aut quis Numinum recuſarit ignoſcere civitatibus ſæva perpeſſis & inhumana; quibus etiam indulgere potuiſſent eorum manes quorum cadaveribus paſcebantur?* At *ſanctius nos inuunt Zenonis documenta. Nam neque univerſa quævis agenda pro vita cenſet. Verum omodò Cantaber Stoïcus foret, ævo priſci Metelli præcipue?*

ANNOTATIONES.

96 *Longæ dira obſidionis egeſtas.*] Quando mpe Calaguris, hodie *Calahorra,* urbs in aſconum finibus, ad Iberum fluvium, à mpeio & Metello obſeſſa, atque ad exema redacta eſt; cum à Sertorianis tene-ur. Strabo, Plutarchus, Appianus. L. Florus, b. 3. cap. 22. ita ſcribit: *In fame nihil non verta Calaguris.* Et Valer. Maxim. Lib. 7. p. 6. *Numantinos in dira fame humanorum rporum dapibus uſos, ſupergreſſa eſt Calaguanorum execrabilis impietas: qui quo perverantius interempti Sertorii cineribus fidem æſtarent, Cneii Pompeii obſidionem fruſtrantes; ia nullum jam ſupererat animal in urbe ipum, uxores ſuas ac natos ad uſum nefariæ pis verterunt,* &c.

102 *Membra aliena.*] Vel ab hoſtibus, vel ipſiſmet occiſorum.

Eſſe parati & ſua.] Nam quidam inedia eſſi brachia ſua nonnunquam arroſêre.

104 *Urbibus.*] Calaguri, Numantiæ, Sainto. Alii legunt, *Viribus*; id eſt, virilis animis, vel viris fortibus.

105 *Manes.*] Vide Perſ. Sat. 5. v. 152. nnot.

106 *Melius nos, &c.*] Nolim tamen excure omnino Vaſcones, inquit Juvenalis, qui tius debebant mori quam cibis tam impiis vitam producere. Nos certe Romani melius inſtituti, ſentimus cum Zenone, & ſummum credimus nefas animam præferre pudori, neque ob vitam perdere velimus vivendi cauſas, ſcilicet honeſtatem, humanitatem, pietatem. Seneca Epiſt. 72. *Non omni pretio vita emenda eſt,* inquit. Et Plin. Lib. 28. cap. 1. *Vitam quidam non adeo expetendam cenſemus, ut quoquo modo protrahenda ſit. Quiſquis es talis, æque moriere, etiam cum obſcœnus vixeris aut nefandus.*

107 *Zenonis.*] Stoicorum Principis. Vide Laërtium, &c.

108 *Sed Cantaber unde Stoïcus.*] Unde vero ſapientiam Stoicorum accipiſſet barbara gens? Non ergo mirum ſi tale facinus perpetrare non exhorruerit.

Cantaber.] Vaſconibus in Iberia finitimus eſt. Metonym. Biſcaïa vocatur nunc, quæ dudum Cantabria.

109 *Stoïcus.*] Vide Sat. 13. v. 121.

Metelli.] Hic à Pompeio miſſus in Iberiam ad expugnandum Sertorium. Appian Lib. 1. & Florus cit. *Cum Romana res,* inquit, *uno Imperatore non poſſet tanto hoſti* (Sertorio) *reſiſtere, additus eſt Metello Cn. Pompeius,* &c. *Antiqui,* vero dicit, quia Metelli alii exinde floruerunt.

Nunc

Jam vero *mundus omnis possidet Græcas & nostrates Athenas. Gallia diserta Britannos oratores erudiit, & Thule modo consulat de Rhetoricæ* magistro merce-de *accersendo. Nihilominus ea præstans natio, de qua locuti sumus, & Saguntini robore & fidelitate similes, damno vero superiores, quidpiam ejuscemodi liberant culpâ.* At *Egyptus altari Mœotico crudelior* est. *Hæc enim* quæ *dirum sacrificium instituit Taurica homines mactat solum, si quidem existimes fidem mereri quæ ferunt poëmata : nihil amplius aut gladio pejus metuit victima. Jam* verò *quæ calamitas*

Nunc totus Grajas, nostrasque habet orbis A
thenas. 1
Gallia causidicos docuit facunda Britannos :
De conducendo loquitur jam Rhetore Thule.
Nobilis ille tamen populus, quem diximus, par
Virtute atque fide, sed major clade Saguntus,
Tale quid excusat. Mœotide sævior arâ 1
Egyptus. Quippe illa nefandi Taurica sacri
Inventrix homines (ut jam quæ carmina tr
dunt
Digna fide credas) tantum immolat: ulterius 1
Aut gravius cultro timet hostia. Quis mo
casus

ANNOTATIONES.

110 *Nunc totus Grajas, nostrasque habet orbis Athenas.*] Ubique jam disseminata sunt sapientiæ instituta, literæque tam Græcæ quam Latinæ : nemo igitur potest amplius ignorantia vel barbarie excusari, si quid peccet contra humanitatem. Cic. pro Flacco. *Adsunt Athenienses, undè humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur.*

111 *Gallia causidicos, &c.*] E Gallia transierunt in Britanniam disciplinæ liberales & Philosophiæ documenta : sicut è Græcia in Italiam & Ægyptum profecta sunt, &c.

Facunda.] Vide Sat. 1. v. 44, & Sat. 7. v. 148. ibique Annot.

Britannos.] Vide Sat. 2. v. 161. Annot.

112 *De conducendo loquitur, &c.*] Ipsa Thule ad mundi fines posita vult conducere præceptorem, à quo erudiatur. Hyperbole.

Thule.] Hanc Ortelius Norvegiæ tractum esse dicit : Aliis est Insula Oceani Septentrionalis, nunc Islandia, *ultima Thule,* dicta Virgilio. *De Thule obscura est historia,* inquit Strabo, *propter ejus in ultima loca remotionem : hanc siquidem ad Septentrionem expositam locant.* Hæc ab Europæis frequentari cœpta circa annum Christi millesimum : longo est leucas Gallicas ducentas, lata circiter centum. Regi Daniæ paret. Montem Heclam habet ignivomum, & Dæmonum spectris, ut referunt, terribilem. De hoc si vacat & lubet, miranda multa lege apud Philipp. Camerar. Medit. Histor. cap. 16.

113 *Nobilis ille tamen populus.*] Vascones fide & virtute clari.

114 *Major clade Saguntus.*] Hæc urbs Hispaniæ Tarraconensis olim præclara, nec hodie ignobilis in Regno Valentiæ, vulgo, Morvedre. *Major clade* ; quoniam Sagunt cum essent Romanis fœderati, octo mer Annibali repugnarunt; tandem extrema pa incenso rogo, se suaque maluerunt igne co burere, quam se hosti dedere, à quo expi nari se animadvertebant. Abiit in prov bium *Saguntina fames.* Polyb. Lib. 3. T Liv. 21. Plin. Lib. 7. cap. 3. ita scrib *Est inter exempla, in uterum protinus reve infans Sagunti, quo anno ab Annibale leta est.*

115 *Mœotide sævior arâ.*] Ad quam hor nes mactabantur. Mæotis palus, seu lac aut potius sinus Sarmatici maris, Tana omnem recipit. Euxino Ponto per Bosphor Cimmerium jungitur : rigat Tauricam gionem seu Chersonesum, ubi pridem hos tes & advenas Dianæ immolare mos & erat. Quod perseverasse aiunt usque Orestis ac Pyladis adventum ; quos agnosc Iphigenia ibi tum sacrificula, inito cum consilio, Dianæ simulacrum inde aufugi rapuit, atque Ariciæ consecravit.

116 *Taurica.*] Hæc primum *Gazaria :* p occupantibus Tauris Scythiæ populis, *Taurica* ; hodie, *Tartaria minor,* Mœotico Euxino mari circumfunditur.

Nefandi sacri inventrix.] Tauricæ Cher nesi Rex Thoas id nefas instituit.

117 *Quæ carmina tradunt.*] Vide Eurip Trag. Iphigen. in Tauris.

Homines tantum immolat.] Tantum i molat, non etiam laniat dentibus ac dev rat, ut faciunt Ægyptii, barbaris proin omnibus immaniores.

119 *Quis modò casus impulit hos ?*] Iten ex collatione crimen Ægyptiorum auget. A inquit, necessitas impulit ? Imo crudelitas.

Impu

ulit hos? Quæ tanta fames, infeſtaque vallo 120
na coëgerunt, tam deteſtabile monſtrum
lere? Anne aliam terrâ Memphitide ſiccâ
idiam facerent nolenti ſurgere Nilo?
am nec terribiles Cimbri, nec Brittones unquam,
romatæque truces, aut immanes Agathyrſi,
ſævit rabie imbelle & inutile vulgus, 126
vulâ fictilibus ſolitum dare vela phaſelis,
brevibus pictæ remis incumbere teſte.
c pœnam ſceleri invenies, nec digna parabis
plicia his populis, in quorum mente pares ſunt 130
ſimiles ira atque fames. Molliſſima corde
mano generi dare ſe natura fatetur,
æ lacrymas dedit. Hæc noſtri pars optima ſensûs.
rare ergo jubet cauſam lugentis amici,
ualloremq; rei, pupillum ad jura vocantem 135
cumſcriptorem, cujus manantia fletu
a puellares faciunt incerta capilli.
turæ imperio gemimus, cum funus adultæ
rginis occurrit, vel terra clauditur infans,

iſtos coëgit? Quæ tam gravis inedia, & quis exercitus aggere contrarius adegit moliri portentum adeò execrabile? Numquid offenſionem diverſam crearent, Nilo intumeſcere abnuenti, ſi aruerit ſolum Memphiticum? Quâ rabie nunquam ſævierunt *aut Cimbri truces, aut Aremorici, feroceſque Sarmatæ, vel crudeles Agathyrſi, eâ ſævit inepta bello & ignava plebs, aſſueta lembis teſtaceis exigua vela expandere, curtoſq; remos fictilis colorati impellere. Neque reperies crimini punitionem, neque pœnas idoneas conſtitues illis gentibus, in quarum animo odium & eſuries æqualia ſunt atq; parilia. Præcordia tenerrima donare ſe hominibus oſtendit natura, quæ donavit fletus. Ea portio præcipua noſtræ indolis. Itaque præcipit flere cauſam familiaris dolentis, & ſordes rei,* atque *pupillum defraudatori diem dicentem, cujus crines virginales ambiguum reddunt vultum lacrimis defluentem. Juſſu naturæ ingemiſcimus quando* nobis *obviam fiunt exequiæ puellæ grandioris, aut* cum *puerulus humo conditur,*

ANNOTATIONES.

120 *Quæ tanta fames, infeſtaque, &c.*] Ut Vaſcones, Numantinos, &c.
121 *Monſtrum.*] Monſtroſum ſcelus.
122 *Anne aliam.*] Quid pejus committere potuiſſent ad irritandum Nilum, ut eo offenſus, impiamque terram averſatus, jam nollet inundans illam fœcundare?
Memphitide.] Synecdoche, pro Ægypto, cujus urbs Memphis pyramidibus celebrata Martiali, *&c.*
123 *Nilo.*] De hoc antea non ſemel.
124 *Cimbri.*] De his Sat. 8. v. 249.
Brittones.] Galliæ Celticæ Gens apud Sidonium; apud Cornel. Tacitum vero Germaniæ populi.
125 *Sauromatæ.*] Vide Sat. 2. v. 1.
Agathyrſi.] Sarmatiæ populi, dicti ab Agathyrſo Herculis filio. Horum fuiſſe regionem ubi nunc eſt Moſcovia, dicunt nonnulli.
126 *Imbelle & inutile vulgus.*] Tentyritæ præ illis populis ignobiles tale audent facinus, quale nunquam alii ulli.
127] *Parvula fictilibus ſolitum dare vela phaſelis.*] Teſtaceis ſcaphis ac naviculis Nilum flumen enavigantes. Strabo Lib. 17.
130 *In quorum mente pares ſunt--- ira atque fames.*] Qui per iram ea committunt infanda, quæ ſola fames admittet, & quodammodo excuſat,
133 *Hæc noſtri pars optima ſenſûs.*] Humanæ propria eſt indolis miſeratio.
135 *Squalloremque rei.*] Solebant rei veſtium affectare ſordes & ſquallorem, ut miſericordiam excitarent Judicum.
136 *Circumſcriptorem.*] Tutorem, qui pupilli bona fraude ſurripuit. Vide Satir. 10. v.222.
137 *Ora puellares, &c.*] Capilli more puellarum oblongi & paſſi dubitare faciunt, ſitne puer an puella.
138 *Adultæ virginis.*] Jam nubilis puellæ immaturo fato ſublatæ.

Et

etiam minor flammâ pyra. Nam quis probus vel dignus tedâ secretâ, qualem cupit esse sacrificulus Cereris, ærumnas quaslibet à se remotas putat? Illud nos distinguit à grege mutorum: proindeque soli animum honore dignum adepti, & divina comprehendentes, idoneique discendis tractandisque artibus, oriundum ab Cœli palatio duximus animum, quo carent pecudes *ad humum conversæ & aspicientes. Orbis primordio communis creator iis solum animus concessit, nobis* vero *mentem etiam, ut par charitas vos cogeret implorare opem, ac præbere, dissipatos congregare in civitatem, antiqua è sylva discedere.*

Et minor igne rogi. Quis enim bonus, aut f
dignus
Arcanâ, qualem Cereris vult esse Sacerdos,
Ulla aliena sibi credat mala? Separat hoc nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisq; artibus apti,
Sensum à cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona, & terram spectant
Mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque; m
tuus ut nos
Affectus petere auxilium, & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, migrare vetu

ANNOTATIONES.

140 *Minor igne rogi.*] Junior, quam ut fas esset cremari corpusculum. Plin. Lib. 7. cap. 16. *Editis infantibus primores septimo mense gigni dentes haud dubium,* inquit, —— *Priusquam genita dente cremari, mos gentium non est.* Et cap. 54. *Cremare apud Romanos non fuit veteris instituit. Terrâ condebantur* —————— *Nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus,* &c. Aiunt mortuos infantes in suggrundariis condi solere. Fab. Planciad. Fulgentius Exposit. Serm. antiq. sic habet: *Suggrundia antiqui dicebant sepulchra infantium, qui necdum quadraginta dies implessent: quia nec busta dici poterant; quia ossa qua comburerentur non erant: nec tanta cadaveris immanitas, qua locus tumesceret, undè Rutilus Geminus Astyanacte ait: Melius suggrundarium misero quæreres, quàm sepulchrum.*

Face dignus arcanâ, qualem Cereris, &c.] Dignus initiari vel interesse Sacris Cereris, quæ noctu peragebantur ardentibus lampadibus & faculis, in memoriam Cereris, quæ Proserpinam filiam accensa face quæsierat. Porro, ut jam alibi notavimus, Eleusina seu Cerealia illa solos castos admittebant: tumque probitas integritasque alicujus Sacerdoti probabatur, face non extincta cucurrisset. Vide Sat. 6. v. 50.

Claudian.

————— *Sanctasque faces extollit Eleusis.*

Ovid. Fast. 4.

Illic accendit geminas pro lampade pinus;
Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.

142 *Ulla aliena sibi credat mala:*] Qui sibi non credat posse accidere, quod a dere aliis videt.

Terent.

Homo sum, humani nihil à me alienum p

Separat hoc nos, &c.] Naturalis pie discernit homines à pecudibus.

146 *Sensum, à cœlesti demissum traxin arce.*] Cic. Tusc. 1. n. 66. *Animorum n in terris origo inveniri potest* ————— *Ita quicquid est illud quod sentit, quod sa quod vult, quod viget, cœleste & divinum ideoque æternum,* &c.

Virgil.

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo. Hor
Divinæ particulam auræ.

147 *Cujus egent prona.*] Cic. de Nat Deorum: *Figuram quoque corporis habil & aptam ingenio dedit,* &c. *Nam cum c teras animantes Deus adjecisset ad pastu solum hominem erexit & ad cœli quasi co nitionem, domicilii unde descenderat, e citavit.*

Ovid.

Pronaque cum spectent animalia cætera terra
Os homini sublime dedit, &c.

149 *Tantum animas.*] Vegetantem, sent entem.

151 *Dispersos trahere in populum.*] Ci Tusc. 5. n. 5. *Tu urbes peperisti; tu dissipat homines in societatem vitæ convocasti: tu e inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tu literarum & vocum communione junxisti, &*

Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Oppida cœperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulte

D

nemore, & proavis habitatas linquere sylvas;
lificare domos, laribus conjungere nostris
ctum aliud, tutos vicino limine somnos
collata daret fiducia; protegere armis 155
psum, aut ingenti nutantem vulnere civem;
mmuni dare signa tuba, defendier îsdem
urribus, atque una portarum clave teneri.
l jam serpentum major concordia: parcit
gnatis maculis similis fera. Quando leoni 160
rtior eripuit vitam leo? Quo nemore unquam
piravit aper majoris dentibus apri?
lica Tigris agit rapida cum tigride pacem
petuam: sævis inter se convenit ursis.
t homini ferrum lethale incude nefanda 165
oduxisse parum est, cum rastra & sarcula tantum
sueti coquere, & marris ac vomere lassi
escierint primi gladios excudere fabri.
picimus populos quorum non sufficit iræ 169
ccidisse aliquem, sed pectora, brachia, vultum
ediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
el quo non fugeret, si nunc hæc monstra videret
ythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui

& nemora deserere majoribus habitata, ædes construere, domui nostræ domum alteram addere, ut mutua contiguo domicilio fidentia securum conferret soporem, armis tueri civem, prostratum, vel grandi plaga titubantem; publica buccina classicum canere, iisdem protegi turribus, unaque includi forium clave. At nunc major est *anguium consensio. Paribus notis par bellua indulget. Quandonam leo valentior ademit* vitam *leoni? Qua* in *sylva grandioris apri dentibus occisus est unquam aper? Tigris Indiæ furibunda concordiam habet perennem cum tigride. Ursi feroces invicem consentiunt. Homini verò parum videtur mortifera tela fabricasse incude nefaria, quando rastros & sarcula duntaxat excoquere soliti, atque marris & aratro fatigati veteres fabri haud noverant fabricare enses. Cernimus gentem, cujus haud furori satis est quempiam trucidasse: verum thoracem, lacertos, ora, quoddam esse alimentum putat. Ecquid igitur loqueretur, aut quo non secederet Pythagoras, si jam ea portenta conspiceret, qui animantibus omnibus.*

ANNOTATIONES.

152 *Linquere silvas.*] Cic. de Invent. 1. *...uit quondam tempus, cum in agris passim ...mines bestiarum more vagabantur, & sibi ...ctu ferino vitam propagabant.*
Horat. ad Pisones, v. 291.
Sylvestres homines ———
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus, &c.

155 *Ut collata daret fiducia.*] Junctis ædi...s vicinus vicino fert opem indigenti facile.

158 *Una portarum clave teneri.*] Vide ...then. Lib. 14. cap. 23. ubi satis lepide ...thenion arti coquinariæ seu culinariæ tri...uit ea omnia quæ supra Juvenalis humanæ ...tioni, & Philosophiæ vulgo attribuunt.

159 *Parcit cognatis maculis similis fera, &c.*] ...ardus pardo, tigris tigridi, lynx lynci non ...ovet bellum; similes notas, parem naturam ...eretur: solus homo est homini lupus. Cicer. ...ffic. *Nulla tam detestabilis pestis est, quæ non ...omini ab homine nascatur*, Plinius in Prooemio ...ibri 7. *Cætera animantia in suo genere probe ...egunt; congregari videmus & stare contra dis...milia: leonum feritas inter se non dimicat; serpentum morsus non petit serpentes: nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.* Vide Senec. Epist. 104, & Brod. Miscel. Lib. 3. cap. 28.

163 *Indica Tigris.*] Vide Sat. 6. v. 270. & Sat. 8. v. 36. ibique annot.

168 *Gladios excudere.*] Alii legunt, *extendere.*

169 *Aspicimus populos.*] Ægyptios, Tentyritas.

171 *Crediderint genus esse cibi.*] Id nefas perpetrare etiamnum familiare est Caribis, Americæ Meridionalis in Guajana regione populis, ut cum aliquem ex hostibus suis bello ceperint, discerpant, & membra igne assata devorent.

172 *Quo non fugeret.*] Portentosa nefandaque aversatus scelera.

173 *Pythagoras.*] Is Italicæ Philosophiæ fuit Princeps. Floruit circa Olympiadem sexagesimam, & ad annos Octoginta, vel, ut alii scribunt nonaginta consenuit. Ortus in Insula

Tanquam

ficut homine temperavit, neq; alvo legumentum quodlibet impertivit ?

Tanquam homine, & ventri indulſit non om legumen ?

ANNOTATIONES.

Samô, poſt multas peregrinationes, venit in Italiam, & Crotonæ conſedit, ubi diſcipulos illuſtres multos habuit. Mortuum Olympiade 70. dicit Euſeb. Vide Laërtium, Lib. 8. Lactantium, Lib. 3, &c. Cicero Tuſc. 1. n. 38 regnante Superbo Tarquinio in Italiam fuiſſe teſtatur. Et Tuſc. 4. n. 2. in Italia fuiſſe iiſdem temporibus, quibus L. Brutus patriam liberavit. Tuſcul. 5. n. 10. *Cum in Italiam veniſſet, exornaviſſe eam Græciam, quæ magna dicta eſt, & privatim, & publicè præſtantiſſimis inſtitutis & artibus.*

Animalibus abſtinuit.] Cum enim Pythagoras Metempſychoſim aſſereret, ab animatis cibis abſtinebat, ne videretur in animam ſævire humanam, quam è corpore hominis in corpus animalium tranſmigrare credebat, docebatque.

174 *Indulſit non omne legumen.*] Loquitur Juvenalis ex opinione eorum qui aiunt Pythagoram abſtinuiſſe à fabis, item ab animantibus : de quibus Laërt. cit. Cicero Divin. 2. n. 119. *Fabi quidem Pythagorei utique abſtinuere ; quaſi vero eo cibo mens non venter infletur.* Plutarchus, Sympoſ. Lib. 8. Problem. 8. ſcribit Pythagoreos omnino victimarum immolatarum carnes guſtare ſolitos : piſcem vero ab eis immolari nullum. Idem Orat. 1. de eſu carnium, ait illos carnibus abſtinuiſſe. Plinius Lib. 18. cap. 12. affirmat, *Faba ſenſus hebetari, gignique inſomnia, atque idcirco Pythagoræ ſententia damnatum ; vel quod mortuorum animæ ſint in ea ; qua de cauſa parentando aſſumitur, &c.* Athenæus Lib. 4. cap. 17. ex Antiphane ait, Pythagoricos animati nihil ſolitos edere. At Lib. 7. cap. 16. ſcribit illos modice aliis quidem animatis veſcentes, quædam etiam ſacrificant ſolos omnino piſces ne guſtaſſe quide nimirum quia ſilentium colebant. G lius, Lib. 4. cap. 11. ſic habet ; *Opinio tus falſa occupavit & convaluit Pythagor Philoſophum non eſitaviſſe ex animalibus, eti abſtinuiſſe fabulo, quem* κύαμον *Græci app lant ——— ex eadem item opinione M C Lib. de Divin. primo, hac verba poſuit: ju igitur Plato ſic ad ſomnum proficiſci corporit affectis, ut nihil ſit quod errorem animis pertu bationemque afferat. Ex quo etiam Pythagor interdictum putatur, ne fabâ veſcerentur ; q res habet inflationem magnam. Is cibus tr quillitatem mentis quærentibus conſtat eſſe c trarius. Hæc quidem Cicero, ſed Ariſtoxer Muſicus, vir literarum veterum diligenti mus, Ariſtotelis auditor, in Libro quem Pythagora reliquit, nullo ſæpius legumento I thagoram dicit uſum quàm fabis, quoniam cibus & ſubducerat ſenſim alvum ac læviga ——— Porculis quoque minuſculis, & hæ tenuioribus victitaſſe refert idem Ariſtoxe ——— Ac de animalibus etiam docet lexis Poëta in Comœdia, quæ Pythagora v inſcribitur,* &c. Cæterum frugales admodu Pythagoram & Pythagoreos conſtat, atq pomis & oluſculis, interdum pane ac me contentos fuiſſe. Athen. Lib. 10. cap. 5. alib. Cœl. Rhodig. Lib. 21. cap. 3. & Lib. 3 cap. 36. Idem Lib. 28. cap. 12. ita ſcribi *Legimus in Græcorum theſauris, reddito Ro oraculo, ut Græcæ gentis prudentiſſimi ac f tiſſimi ſtatuas erigerent, mox in foro Pyth goræ & Alcibiadis ex ære Iconas dedica* Vide & ſupra Sat. 3. v. 229.

SATIRA XVI.

O Galle, quis poſſit fortunati belli commoda per-

QUIS numerare queat felicis præmi Galle,

ANNOTATIONES.

1. *QUis numerare queat, &c.*] *Exploditur Satira hæc pleriſque, ac dicitur non eſſe Juvenalis,* inquit vetus Schol. & alii poſt eum multi. Veruntamen ex ea quædam tanquam Juvenalis afferri à Priſciano Lib. 8. & à Servio in 1, & 2. Æneid. non perperam obſervatum ſit. Priſcianus cit. Lib. 8. cap. iterumque cap. 14. affert verba iſta huj Satiræ 16. v. 2.

Si ſubeantur proſpera caſtra.

Quicquid ſit, in ea notatur militum peti lantia, dum militiæ commoda referuntu

Militiæ

litiæ? Nam si subeantur prospera castra,
pavidum excipiat tyronem porta secundo
re. Plus etenim fati valet hora benigni, 4
am si nos Veneris commendet epistola Marti,
Samiâ genitrix quæ delectatur arenâ.
mmoda tractemus primum communia, quorum
ıd minimum illud erit, ne te pulsare togatus
deat: immo & si pulsetur, dissimulet, nec
deat excussos Prætori ostendere dentes, 10
nigram in facie tumidis livoribus offam,
que oculos Medico nil promittente relictos.
diacus Judex datur hæc punire volenti
ceus, & grandes magna ad subsellia suræ,

censere? Etenim si interem castra felicia, profecto exoptarim ut *astro benigno meticulosum me tyronem admittat janua. Nam magis potest hora fortis prosperæ quam si nos Marti laudent literæ Veneris, ac mater quæ Samio gaudet sabulo. Agamus primò de generalibus emolumentis, quorum hoc non erit infimum,* quod *te percutere vereatur toga indutus; quin etiam taceat si verberetur* à te: *vixque sustineat Prætori monstrare evulsos* ictu *dentes, atque atram carnem in vultu, turgentem,* ac *lividam; & oculos restantes, Medico ni*'ondente. *Ista* vero *castigare cupienti donatur quæsitor bardiacus, calceus, ingentesque ocreæ* ‹celso tribunali,

ANNOTATIONES.

ıt vero quidam Satiram hanc à Juvenale tam in Ægypto, quo relegatus fuerat jam x sub specie honoris ac præfecturæ cois, id agente per invidiam histrione Pariquem offenderat Sat. 7. v. 90. his verbis, *Quod non dant proceres, dabit histrio.*

Si subeantur prospera castra.] Si felicibus iciis militia ineatur, qualia mihi contige-, inquit Juvenalis, certe præmia militiæ a sunt, ut ea contemplantem cupido arrimilitandi, etsi pavidus tyro fuerim. Istud › dicit Juvenalis, ut significet Paridi se non exilio cruciari, imo lætari; atque ut 'aridi molestiam & invidiam exinde creet.

Porta.] Duplex erat castrorum Porta. ra dicebatur *Prætoria*, quæ ad hostes tabat: altera *Decumana*, per quam eduıntur ad pœnam milites delinquentes. Vide et. de Re Milit. & Lips. de Milit. Rom.

Plus fati valet hora benigni, &c.] Ut mifit felix, plus valet ac facit benignus siım aspectus, & fatum prosperum, quam ıs Martis favor tibi conciliatus per literas cæ Veneris, vel matris ejus Junonis comıdatitias.

Veneris.] Vide initium Carm. Lucretii.

Samiâ genetrix, &c.] Juno Martis geni-, quæ colebatur apud Samum, quæque nde Insulam hanc diligebat. De Samo e Sat. 3. v. 70. ibique Annot.

Ne te pulsare togatus audeat.] Hæc prima ıtilitas militantium, quod eos civium neausit offendere, imo quisque timeat ac ereatur.

ogatus.] Domi togam, militiæ sagum ebant.

Dissimulet.] Nam conquerendo, & in trahendo militem, nihil proficeret, imo sibi novam accerseret injuriam à commilitonibus ejus qui pulsavit, partes ipsius per fas & nefas tuentibus.

10 *Prætori.*] Seu judiciorum seu castrorum Præfecto.

11 *Offam.*] Cicatricem, vibicem, in vultu carnis tumorem, ac livorem ex percussione.

12 *Oculos Medico nil promittente relictos.*] Vel alterum, vel utrumque oculum ictu contusum, tantum non excussum; atque ità male affectum, ut periculum sit perdendi visus, nihilq; certæ opis ac salutis audeat spondere Medicus.

13 *Bardiacus Judex datur.*] Quod si togatus à milite læsus vindictam petat, nihil agit aut consequitur: nam militem deferenti datur cognitor & judex militaris, qui proinde militi favet.

Bardiacus.] Vox deducta à Bardis Galliæ pridem populis; sive legas *Bardaïcus*, cum Turnebo, & aliis; sive *Bardiacus*, cum cæteris. Intelligendus itaque vel Judex militaris barbarus Gallicus; vel amictus & lacerna sine cucullo, crassior, & villosa, cujus in castris ad excubandum usus frequens, quemadmodum & bardocuculli, de quo Sat. 8. v. 145. Vide Turneb. Lib 23. cap. 25. Vallam, &c. Martial. Lib. 4. Epigram. 4.

Lassi bardiacus quod evocati.

14 *Calceus, & grandes, &c.*] Hinc videtur habitus describi Centurionis, veste castrensi, de more in tribunali sedentis & negotia militum disceptantis. Datur, inquit, Judex bardiacus, id est, bardiaco vestitus, forte & cucullo caput adopertus, caligatus, peronatus, suras grandes, ocreas, perones ac tibialia indutus, cujus vel aspectus civem deterreat à litigando apud talem Judicem. Vide Sat. 3. v. ultimo.

Legibus

ritu veteri castrorum, atque instituto Camilli custodito, ne litem agat miles trans aggerem, ac longe à vexillis. Æquissima est ergo Centurionum disceptatio de milite: dabiturque mihi vindicta, si producatur ratio rectæ querimoniæ. Nihilominus omnis phalanx stat contra; atque turmæ universæ summâ concordiâ obsistunt. Efficietis ut ultio fiat atrocior quam prior iniquitas. Erit igitur congruum animo Vagelli Mutinensis causidici, quando binas habes tibias, lædere tot caligatos, millia clavorum. Ecquis adeo sit alienus à civitate? Insuper quis ita Pylades, ut prodeat ultra vallum? Statim arescant fle neque urgeamus familiares detractaturos.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis. Justissima Centurionum
Cognitio est igitur de milite; nec mihi deerit
Ultio, si justæ defertur causa querelæ.
Tota cohors tamen est inimica, omnesq; mani
Consensu magno officiunt. Curabitis, ut sit
Vindicta gravior quam injuria. Dignum erit er
Declamatoris Mutinensis corde Vagelli,
Cum duo crura habeas, offendere tot caligatos
Millia clavorum. Quis tam procul absit ab urb
Præterea, quis tam Pylades, molem aggeris ultra
Ut veniat? lacrymæ siccentur protinus, & se
Excusaturos non sollicitemus amicos.

ANNOTATIONES.

15 *More Camilli.*] L. Furius Camillus Dictator, in decennali, Veiorum obsidione, edixit, ne miles extra vallum litigaret, nempe ut præsto quisque semper adesset, quoties erat cum hoste dimicandum. Vide Liv. Lib. 5. Plut. &c.

17 *Justissima Centurionum cognitio, &c.*] Illud Camilli institutum maxime justum est, & è republica, ob rationem allatam: adeoque civis non habet quod conqueratur, si coram Centurione, & apud castra, litigandum est & agendum adversus militem.

18 *Nec mihi deerit ultio, &c.*] Mihi vero militi à cive ad Judicem tracto etiam juste, non deerit ultio. Nam commilitones mei obstrepunt ne damnet; ac si forte damnatus fuero utpote nocens, at ultrix adest tota cohors, tamque male accipit civem judicio victorem, ut eum pœniteat vicisse, & militi non indulsisse.

20 *Tota cohors tamen est inimica.*] Probe notat indolem militantium omnia per vim agentium, & ubique per fas & nefas vincere, ac nihil non sibi licere contendentium.

Cohors, manipli.] Manipulus continebat viginti milites ac turbam scutatorum. De *Cohorte* dixi ad Sat. 1. v. 58. & alibi.

21 *Curabitis, ut sit.*] Videte igitur, ô cives, quid agatis, adversus militem litigando. Scilicet novam accersitis vobis injuriam priori graviorem. Quidam legunt: *efficiunt, curabilis ut sit vindicta & gravior*, &c. alii *plorabilis*, &c. textumque jungunt. Non valde refert ad sensum, quoquo modo legas.

22 *Vindicta gravior quam injuria.*] Totius cohortis omniumque manipulorum vindicta est gravior, quam injuria ab uno milite accepta pro qua litigatur.

Dignum erit ergo, &c.] Ergo qui militem offenderit, vel offensus accusabit ac deferet tam stultus ac temerarius existimandus quam erat declamator ille seu causidicus [illegible]tinensis, qui quaslibet causas suscipiebat, [illegible]las etiam ac periculosas.

23 *Mutinensis.*] Oriundi è Mutina, [illegible] urbs est Longobardiæ in Italia. Hodie v[illegible] *Modena*, Ducatus titulo fulget. Quid[illegible] legunt, *Mulino*, id est, bruto ac stolido.

24 *Cum duo crura habeas, &c.*] Id est, [illegible] integro & sano sis corpore, stulte ager[illegible] invidiam & offensionem tibi crees milit[illegible] qui te mutilarent, & crus alterum vel utr[illegible]que frangerent, iracundi ut sunt & ad u[illegible]nem prompti.

Tot caligatos, millia clavorum.] Tot mi[illegible] indutos caligis ac tibialibus clavatis. Vide S[illegible] v. 248. ibique Annot. Item. Turneb. Li[illegible] cap. 7. ubi militum caligæ clavis suffixæ e[illegible] inquit. Legunt alii, & corrigunt ad ren[illegible]tis: *Tot caligas, tot millia clavorum.*

25 *Quis tam procul absit ab urbe?*] [illegible] tam imperitus rerum urbanarum, tan[illegible] moris ac insolentiæ militum ignarus?

26 *Quis tam Pylades?*] Quis tam am[illegible] alicui, ut tot pericula pro eo sponte veli[illegible] currere, litigandi contra militem opem [illegible]rendo, & ad usque castra comitando, sicut Pylades Oresti ubique adfuit, omr[illegible] periculorum comes ac particeps, pro quo e[illegible] morti sese objecit apud Tauricam regior[illegible] De quo vide Euripid. Iphigen. in Tauris

Molem aggeris ultra ut veniat.] Transe[illegible] vallum, intra castra pergat ad jus; ut ant[illegible] annotatum.

27 *Lacrymæ siccentur.*] Ergo melius eri[illegible] ceptam à milite injuriam dissimulare, nequ[illegible] licitare amicos ut præstent nobis officium periculosum. Nam certe illi rerum gnar[illegible]

)a testem, judex cum dixerit: audeat ille
Jescio quis, pugnos vidit qui, dicere; Vidi; 30
:t credam dignum barba; dignumque capillis
Iajorum. Citius falsum producere testem
:ontra Paganum possis; quam vera loquentem
:ontra fortunam armati contraque pudorem.
ræmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus
acramentorum. Convallem ruris aviti 36
nprobus, aut campum mihi si vicinus ademit,
ut sacrum effodit medio de limite saxum,
Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo;
ebitor aut sumptos pergit non reddere nummos,
ana supervacui dicens chirographa ligni: 41
xspectandus erit, qui lites inchoet, annus
otius populi; sed tunc quoque mille ferenda
ædia, mille moræ; toties subsellia tantum

Quando cognitor jusserit, adduc testem; qui pugnos conspexit, quisquis iste; ne dubitet affirmare, Vidi; atque illum *putabo dignum barba, dignumque capillis antiquorum. Mendacem testem facilius dare queas adversus rusticum, quam veracem adversus bona, atque adversus honorem bellatoris. Cætera jam munera, cæteraque juris jurandi commoda observemus. Si mihi nequam vicinus abstulit vallum vel agrum prædii majorum; vel mediis è finibus sanctum eruit lapidem, quem quotannis coluit mea puls cum ingenti placenta: vel* si *debitor perseverat non restituere pecuim acceptam, affirmans falsa chirographa inutilis ligni, opperiri* cogar *annum qui plebis universæ controversias incipiat. Tum verò sexcentæ etiam molestiæ, sexcentæ dilationes erunt sustinidæ. Toties tribunal duntaxat paratur.*

ANNOTATIONES.

sabunt se ac detrectabunt vel nos ad castra mitari militem delaturos, vel contra illum :ere testimonium, vel causam nostram agere ud Centurionem, obstrepente interim ac nas jactante universa cohorte & omnibus anipulis: quemadmodum antea dictum est.

29 *Da testem, judex cum dixerit.*] Legunt ii, *quem dixerit.*

31 *Dignum barba, &c.*] Antiquæ virum lei, & virilis constantiæ, quales erant ajores nostri, cum mos nondum esset barm tondere. De hoc nos alibi.

33 *Paganum.*] Vide Annot. ad Sat. 14. 154. & Turneb. Lib. 2. cap. 3. Porro binde Pagani sunt appellati Æthnici & ololatræ, ex quo, propagata jam Fide iristiana, illi urbibus pulsi in pagos ac llas rusticas concesserunt.

35 *Præmia nunc alia, &c.*] Alia militum mmoda, in litigando: deinde in jure ndendi testamentum. Cœlius Rhodiginus b. 23. cap. 23. quærit cur militi ac viro rti tantum honoris tribuatur, plusque prægativæ, quam doctrinarum antistiti vel aximo: respondetq; ex Aristotelis sentena, Rhetor. 1. eas virtutes censeri maximas, iæ noscuntur aliis utilissimæ, & hinc justis ris pariter & fortibus plurimum deferri: ioniam altera virtus in pace, in bello altera odesse præcellenter valet.

36 *Sacramentorum.*] Id est, militiæ, vel ilitum, qui sacramento se obstrinxerint apud nperatorem, bonam se Reipublicæ navatuos operam, neque ante finita stipendia dissessuros.

Convallem ruris aviti, &c.] Agrum colliis septum, ab avis & majoribus, hæreditario jure, vel testamento, ad me transmissum: prædium in valle situm.

38 *Sacrum effodit medio de limite saxum.*] Protulit limitem agri, suo adjuncturus quod meo derasisset. *Sacrum:* quia separandis agris positus lapis Jovi Terminali sacer habebatur.

39 *Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo.*] Cujus agri cum vetus sim possessor, ex more Jovi ac termino dudum sacrifico quotannis, pultem & liba super saxum ponens: idq; ex instituto Numæ Pompilii, qui frugum primitias Termino sacrificari jussit. Dionys. Halic. Lib. 2.

40 *Debitor.*] Cui vel fœnore, vel mutuo credidi pecuniam.

41 *Vana supervacui, &c.*] Eundem versum, & in hunc Annot. Vide Sat. 13. v. 137.

42 *Exspectandus erit, qui, &c.*] Donec ad judicandum conveniant Centumviri, qui ex tribubus triginta tribus adeoq; è toto populo electi. Hi porro vix & raro conveniebant; unde multa erant tædia perferenda litigantibus apud ipsos, de iis quorum cognitio ad eos pertinebat, v. g. de Deposito, de Tutelis, de Finibus, &c.

Qui lites inchoet, annus, &c.] Locum hunc aliter alii explicant; sic vero è Servio: Exspectandus cuique suus ordo, Anglicè, *his turn, or lot*; Gallicè autem, *le Rôlle.* Nam & tunc ob litium multitudinem, causæ per sortem audiebantur, ut evitaretur tumultus. Plin. Lib. 4. Epist. 16. *Proxime cum dicturus apud Centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos Judices non fuit: tanta stipatione cætera tenebantur.*

44 *Subsellia tantum sternuntur.*] Paratur duntaxat & adornatur tribunal.

 Sternuntur;

Nunc diserto Cæditio pallium abjiciente, & Fusco dum mingente, instructi discedimus, atque tardo fori sabulo decertamus. Iis autem quos arma operiunt, ac cingit balteus, quodcumque libet iis litigandi tempus conceditur, neque deperditur negotium prolixâ controversiæ morâ. Adde quod unis bellantibus licet condere testamentum vivente genitore. Enimverò quæ sunt bellicis acquisita laboribus statutum est haud censeri bonorum summâ, quorum universam parens administrationem possidet. Itaque Coranum vexillorum sectatorem & militiæ stipendia obtinentem palpat genitor, li modò senio *titubans. Illum justa opera*

Sternuntur; jam facundo ponente lacernas 4
Cæditio, & Fusco jam micturiente, parati
Digredimur, lentaque fori pugnamus arena.
Ast illis, quos arma tegunt & balteus ambit,
Quod placitum est, illis præstatur tempus agend
Nec res atteritur longo sufflamine litis. 5
Solis præterea testandi militibus jus
Vivo patre datur. Nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cujus regimen pater. Ergo Coranu
Signorum comitem, castrorumque æra merenten
Quamvis jam tremulus captat pater. Hunc lab
æquus 5

ANNOTATIONES.

45 *Ponente lacernas Cæditio.*] Dum Judex lacernam ponit ob æstum, & frigus captat, veluti mox causas auditurus. Is vero tamdiu moratur, ut frustretur exspectantes, & mora fatigatos cogat abire, infecta re, quamvis paratos ad dicendum.

46 *Cæditio.*] De eo Sat. 13. v. 197.

Fusco.] Vide Sat. 4. v. 112. Hic Aurelius Fuscus apud Martialem ut ebriosus notatur.

Micturiente.] Locum hunc explicat id quod de ejusmodi judicibus habet Macrob. l. 3. c. 16. *C. Titius,* inquit, *vir ætatis Lucilianæ, in oratione quâ legem Fanniam suasit--- describens homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commeantes; quæque soleant sermocinari inter se, sic ait. Ludunt aleâ studiose unguentis delibuti--- ubi horæ decem sunt, jubent puerum vocari ut comitium eat percontatum, quid in foro gestum sit; qui suaserint, qui dissuaserint: quot tribus jusserint, quot vetuerint. Inde ad comitium vadunt ne litem faciant suam. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant, quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes: jubent dicere: quorum negotium est narrant: Judex testes poscit: ipsus it mictum. Ubi redit, ait se audisse omnia: tabulas poscit: literas inspicit: vix præ vino sustinet palpebras.*

47 *Lentaque fori pugnamus arena.*] Metaph. à Circo, & gladiatoribus. Id est, vix litis finem videmus, adeo lente omnia procedunt.

50 *Sufflamine.*] Dilatione remota, impedimento. Quid sit proprie *sufflamen,* dixi ad Sat. 8. v. 148.

51 *Solis præterea testandi militibus jus, &c.*] Nam filius familias, etiamsi pater consentiat, testari non poterat nisi de peculio castrensi vel quasi castrensi. Justinian. de militari test mento. Ulpian. in Lege 2. Digest. in Testa milit. sic habet: *Militibus liberam testandi f ctionem primus quidem D. Julius Cæsar conc sit: sed ea concessio temporalis erat. Posteà v D. Titus dedit: post hoc Domitianus: Pos D. Nerva plenissimam indulgentiam in mili contulit: eamque & Trajanus secutus est.* infra. *Exinde mandatis inseri cœpit caput ta cum in notitiam meam pervenerit——Simpli tati eorum* (militum) *consulendum existimav ut quoquo modo testati fuissent, rata esset eor voluntas. Faciant igitur testamenta quom volent, faciant quomodo poterint; sufficiatq ad bonorum suorum divisionem facienda nu voluntas testatoris.*

54 *Coranum.*] Hunc de quo forte Horati Serm. Lib. 2. Sat. 5.

Captatorque dabit risus Nasica Corano.

55 *Castrorumque æra merentem.*] Diu Rom nos suis stipendiis militasse, ac postea merc dem è publico accepisse, alibi notavimu nimirum Sat. 3. v. 132. & enarrat Alex. Alex. l. 6. 22, &c.

56 *Quamvis jam tremulus captat pater.*] P ter jam senio licet confectus filium captat mi tantem, ut ab eo nuncupetur hæres bonoru militia partorum. Tria veteribus fuere test mentorum genera: unum quod calatis con tiis fiebat: alterum quod per æs & libram, bripende adhibito, & emptore familiæ. Te tium militare seu procinctum vocabatur, cu milites ituri in prælium, nulla legum solemr tate; tribus aut quatuor adhibitis testibu antequam se accingerent ad dimicandu hæredem sibi nuncupabant, si quid in ac secus eveniret. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap.

Provehit

Provehit, & pulcro reddit sua dona labori,
Ipsius certe Ducis hoc referre videtur,
Ut qui fortis erit, sit felicissimus idem;
Ut læti phaleris omnes, & torquibus omnes. 60

omovetatq; honesto studio a præmia dilargitur. Id ofectò videtur interesse sius Imperatoris, ut qui enuus fuerit, ipse sit be-us; ut cuncti phaleris ncti etiam torquibus gaudeant.

ANNOTATIONES.

57 *Hunc labor æquus provehit, &c.*] Præterea. ilites per bellicos labores ad munera prove-ıntur, honores à Duce consequuntur & præ ia, phaleras, torques, armillas, coronas, *&c.* 58 *Ipsius certè Ducis hoc referre videtur, &c.*] efert Duces militantes honorari, & locuple-ri. Nam donis ac donorum spe virtus excita-ı militum, aliique ad militandum alliciuntur. 60 *Ut læti phaleris omnes, &c.*] Ut strenui nt omnes, adeoque donis militaribus exor-entur. Plin. Lib. 33. cap. 2. *Romani auxili-es & externos torquibus aureis donavere: at ves nonnisi argenteis.* Agellius Lib. 2. cap. 11. refert *Lucium Sicinium Dentatum, ob eximi-am virtutem appellatum Achillem Romanum, pugnasse in hostes centum & viginti prœliis: cicatricem aversam nullam, adversas quinque & quadraginta tulisse: coronis esse donatum aureis octo, obsidionali una, muralibus tribus, civicis quatuordecim; torquibus tribus & octoginta: armillis plus centum & sexaginta; hastis duode-viginti, phaleris item donatum quinquies vicies-que: populi militaria dona habuisse multijuga, in his provocatoria pleraque: denique trium-phasse cum Imperatoribus suis triumphos novem.*

AULI PERSII FLACCI SATIRÆ SEX.

PROLOGUS.

NEC fonte labra prolui Caballino:
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, ut repente sic Poëta prodirem.
Heliconidasque, pallidamque Pirenen
Illis remitto, quorum imagines lambunt 5

INTERPRETATIO.

NEque immersi labia in fonte equino, neque re-cordor me indormiisse in monte *Parnasso bivertice, ut subitò fierem ita Vates. Et musas & Pirenen pallidam relinquo illis quorum statu-as ambiunt*

ANNOTATIONES.

1 *NEC fonte labra prolui, &c.*] Irridet Persius vanitatem eorum Poëtarum, qui sese jactant afflatos ab Apolline & Musis, imitari volentes Hesiodum, qui Thegoniæ initio ait se à Musis divina canendi facultate donatum. Hunc locum imitatus Sidonius Apollinar. Lib. 8. Epistola ultima, ita scribit: *Non hic ego commentitiam Terpsichoren more studii veteris adscivi: nec juxta scaturiginem fontis Aganippici per roscidas ripas, & pumices muscidos stylum traxi. Atque utinam nihil molle, nihil fluidum, nil de triviis compitali-bus mutuatum reperiatur, &c.*

Prolui.] Id est, leviter delibavi, non au-rem immersis labiis ad satietatem hausi.

Caballino fonte.] Pegasus alatus equus un-gula percutiens radicem montis Parnassi, eli-cuit fontem qui inde dictus est *Hippocrene* è quo bibentes statim Poëtas fieri fabulantur. Vide Ovid. Metamorphos. Lib. 5. Fab. 4.

2 *Nec in bicipiti somniasse, &c.*] Neque, ut Ennius, somniavi, immigrasse in me animam Homeri aut alterius eximii Poëtæ. Vide infra Sat. 6. ad hæc verba, *Cor jubet hoc Enni*, &c.

Parnasso.] Mons est Phocidis in Achaia, Apollini sacer ac Musis, sicut & Helicon mons alter in Bœotia.

4 *Pirenen.*] Fons erat Musis dicatus in Acrocorintho monte, juxta urbem Corin-thum in Peloponneso. *Pallidam* autem vo-cat Persius, eo quod qui plurimum student pallidi fiunt. Vide postea Sat. 4. v. 62. Vel spectat Fabulam de Pirene muliere, cujus lacrymis fons iste emanasse fertur.

Hederæ tenaces. Ego subrusticus defero meos versus ad sacra Poëtarum. Quis docuit psittacum suum illud *χαῖρε & picas eniti humanas voces? Venter artium doctor, ingenii dator, peritus assequi verba inconcessa. Quod si appareat spes* lucrandæ *pecuniæ fallacis,* tum *putaveris corvos Poëtas, & picas Poëtridas canere carmen Pegaseium.*

Hederæ sequaces. Ipse semipaganus
Ad sacra Vatum carmen affero nostrum.
Quis expedivit psittaco suum ΧΑΙΡΕ?
Picasque docuit nostra verba conari?
Magister artis, ingenîque largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.
Quod si dolosi spes refulserit nummi,
Corvos Poëtas & poëtridas picas
Cantare credas Pegaseium melos.

ANNOTATIONES.

6 *Hederæ.*] Boni poëtæ hedera coronabantur. Vide Horat. Lib. 1. Ode 1. *Sequaces*; vel quod facile adhærescant: vel quod sequantur eximios poëtas velut præmium: quemadmodum ante dixi.

Semipaganus.] Prope rusticus & agrestis: fere tam imperitus ac rudis, quam paganus. Vide Juvenal. Sat. 14. v. 154. Annot. ad vocem, *Pago.* Item Sat. 16. v. 33. ad vocem, *Paganum.*

7 *Ad sacra vatum, &c.*] Augustus in suo palatio sacraverat ædem Musis & Apollini, teste Suetonio, Octav. cap. 25. Eo docti conveniebant, scriptaque deferebant sua. Hinc Horat. Lib. 1. Epist. 3.

Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo.

Vide infra, ad eas voces, *Sede leges celsa.*

8 *Quis expedivit, &c.*] Sunt qui de ipso Persio hæc intelligant; quasi vero tam misera fuerit ejus fortuna, ut paupertate adactus sit adscribendos versus, quemadmodum alii quidam istius temporis. Verum in Sat. 5. bulla se ornatum, adeoque nobilem indicat. Adde, carminis quod sectatur genus, abalienandis certe hominum potentium animis potius idoneum, quam parandis amicis. Itaque dicendus est Persius in his seipsum quidem petere, at ferire alios, qui divinam Poëseos facultatem velut artem quæstuosam arripiebant, quamvis à natura negatam.

Psittaco.] Sicut avis ista non concessas alioqui voces, fame tamen stimulante, conatur exprimere: sic & quidam ut victum habeant, utcunque versus scribunt, quod divitibus offerant; invita quidem Minerva. Vide Plin. Lib. 10. cap. 42.

Suum χαῖρε.] Quasi propriam aviculis istis salutandi rationem.

9 *Nostra verba.*] Nobis hominibus proprium sermonem.

Interferunt hic aliqui spurium sane versiculum hunc:

Corvos quis olim concavum salutare?

Id est, quis etiam docuit corvum rauca voce & concava salutare Cæsarem Augustum, post Actiacam victoriam? Vid Martial. Lib. 14. Epigram. 73, 74, 76. Itei Macrob. Saturnal. Lib. 2. cap. 4. ad finem.

11 *Venter, negatas artifex sequi voces.* Scilicet venter famelicus artem dat & facu tatem quam natura negaverat. Proverl *Multa docet fames*: & apud Græcos:

Πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται διδάσκαλος.

12 *Dolosi.*] Nummum dolosum, eo quc dolosos faciat homines, vocari putant nor nulli. Malim ego cum Casaubono ita dic quod spes sit ejus comparandi per adulationi dolosas, & falsam præstantiæ opinionem.

13 *Corvos Poëtas, &c.*] Si modo spes luc affulgeat, carmina conscribent garruli qu libet, insulsi, inepti, è trivio Poëtastri. Atqu sibi videbuntur ipsis egregia promere, dui æquis rerum æstimatoribus erunt ludibrio.

14. *Cantare credas.*] Subaudi, *posse*: ade potens est lucelli cupido durisque urgens i rebus egestas.

Pegaseium.] Egregium carmen, quale com posuerit is qui ex Hippocrene biberit.

Melos.] Quidam scribunt, *mellos*, ut me trum constet. At vero quidni Persius produx erit primam istius vocis syllabam, auctoritat fretus Ennii ac Homeri? Ennii quidem e Annalibus affertur iste versus.

Matronæ melos complent spectare faventes.

Homerus autem Hymno 1. in Mercuriun sic habet,

Θεὸς δ' ὑπὸ μέλος ἄειδε.

Quanquam in præcedenti Versu & alib sæpius corripit. Nimirum id permittunt li quidæ consonantes. Vetus Schol. *in aliis e nectar*, inquit. Hinc forte Angelus Politianu lectionem istam adstruit; rejicitque vocen *melos*, quippe cujus prima sit brevis. At profecto Marullus cum apposite simul ac festive redarguit, sic occinens:

Posse negas dici melos, facunde Poëta,
Atque adeo picas nectar ais canere.
Sed neque divinus male μέλος ἄειδε Homerus
Nec, nisi qui laudat nectar, inepte canit.

SATIRA

SATIRA I.

O Curas hominum! ô quantum est in rebus inane!
Quis leget hæc? Min' tu istud ais? Nemo hercule. Nemo?
Vel duo, vel nemo. Turpe, & miserabile. Quare?
Ne mihi Polydamas, & Troïades Labeonem 4
Prætulerint. Nugæ. Non, siquid turbida Roma
Elevet, accedas: examenve improbum in illa
Castiges trutina: nec te quæsiveris extra.
Nam Romæ quis non? Ah si fas dicere! Sed fas
Tunc cum ad canitiem, & nostrum istud vivere triste

O Cupiditates hominum! Quanta est vanitas in rebus? Quis evolvet hæc carmina? *Mihine tu hoc dicis? Nullus certe* leget. *Nullus? Unus aut alter, vel ne unus quidem: res pudenda & indigna. Cur? Ne Polydamas & Trojani mihi anteponant Labeonem. Ineptiæ. Ne assentiaris, si Roma tumultuosa aliquid elevet; neve expendas judicium injustum in illa libra: neque petas extra teipsum. Enimvero quis Romæ non* id facit? *Ah si liceat loqui! Sed licet tunc quando video canos capillos; & nostram illam vitam*

ANNOTATIONES.

O *Curas hominum!*] In quibusdam libris reperies appositas literas *P. & M.* Re ipsa idem ipsa Dialogismus est inter Poëtam Satiras scribere aventem, & Monitorem qui conatur eum deterrere à scribendo. Neque vero conveniunt omnes, quæ sint assignanda Poëtæ, quæ Monitori: sed suum quisque ad arbitrium versus & personas illis distribuit.

2 *Quis leget hæc?*] Monitor statim, quis has reprehensiones tuas libens accipiet? desine igitur inutilia monita dare.

Nemo hercule.] Agellius Lib. 11. cap. 6. ait Romæ viros jurare solitos per Herculem, fœminas per Castorem, non contra: quamobrem vero, obscurum esse dicit. Illud porro apud Apuleium reperies non observatum, apud quem & fœminæ per Herculem jurant. Vide Juvenal. Sat. 2. v. 98. Annot.

4 *Ne mihi Polydamas.*] Scilicet verebor quod olim Hector veritus est; ne, *&c.* Legunt nonnulli, *næ,* id est, certe. Allusit hic Persius ad Homeri Iliad. χ non longe ab initio. Quod idem fecerat Tullius ad Attic. Lib. 2. Epist. 5. & Lib. 7. Epist. 1.

Polydamas.] Princeps Trojanus, per quem optime notatur Nero, Historiæ Trojanæ plus æquo studiosus.

Labeonem.] Actius Labeo ineptus Poëta, Neroni nihilominus charus, eo quod Homeri Iliados libros aliquot in Latinos versus quamvis male transtulisset. De eo nihil habemus præter versum hunc, quem citat vetus Scholiastes,

Crudum manduces Priamum Priamique Pisinnos.

6 *Elevet.*] *Elevare* significat duo contraria; nempe augere, & minuere: neque constat quo sensu hic à Persio intelligatur. Metaphora à ponderibus, in quibus ut lanx gravior attollatur & par alteri fiat, ex ea aliquid detrahitur.

Accedas.] Id est, ne te adjungas ad iniquos Judices Romanos, sive bonos versus contemnant, sive malos æstiment.

Examen.] Ex bilancis hasta, filum, lingula, qua stante, in neutram vergente partem, & sub ansa latente, æquilibrium cognoscitur. Metaphorice ponitur pro judicio.

7 *Trutina.*] Proprie est illud foramen, intra quod libratur bilancis lingua, de quo mox. Hic sumitur pro tota bilance.

Nec te quæsiveris extra.] Ne extra te Judicem quære aut judicium. Tu ipse res dijudica.

8 *Nam Romæ quis non?*] Aposiopœsis est: id est, quis Romæ errore communi lapsus, & extra se judicium quærens, non male judicat? Vel, quis Romæ non affectat laudem Pœseos? Quo quidem perstringitur ipse Nero.

Sed fas tunc, &c.] Totum hunc locum alii aliter interpretantur. Quidam volunt Persium loqui in propria persona, ita ut dicat sibi tandem licere invehi in hominum vitia, cum ipse jam, si minus ætate, at moribus senex sibi esse videatur: fas, inquit, mihi est pravos mores reprehendere, cum considero meæ mentis canitiem, & meum vivendi genus severum, maturamque relictis nugis sapientiam. Alii tamen videntur melius Persii sensum assecuti, qui aiunt illum homines suæ ætatis carpere, qui ætate licet provecti & moribus vultuque graves, adhuc tamen scribendis versiculis, qui juvenum lusus sunt, laudem captabant.

 Aspexi,

serveram; & quæ agimus depositis nucibus: quando imitamur patruos severitate, *tum* inquam, *tum condonate.* Nolo. *Quid agam? Atqui sum irrisor* ob *lienem procacem. Componimus clausi, alius carmina, alius solutus metro, operosum quiddam, quod pulmo peramplus spiritus proferat. Nempe & comptus, & veste nova, & candidus denique, cum gemma natalis diei, ista plebi recitabis è sublimi cathedra, postquam laveris fauces flexibiles*

Aspexi, & nucibus facimus quæcunque relicti
Cum sapimus patruos, tunc, tunc ignoscit
Nolo.
Quid faciam? Sed sum petulanti splene cachinn
Scribimus inclusi, numeros ille, hic pede liber,
Grande aliquid quod pulmo animæ prælarg
anhelet.
Scilicet hæc populo, pexusque togaque recenti
Et natalitia tandem cum sardonyche albus,
Sede leges celsa, liquido cum plasmate guttur

ANNOTATIONES.

10 *Nucibus.*] Id est, puerilibus ludis ac nugis quibuslibet. Sueton. Augnst. cap. 83. refert illum cum pueris minutis interdum nucibus lusitasse.

11 *Cum sapimus patruos.*] Qui sunt nepotum duri sæpe castigatores.

Ignoscite.] Sinite me corrupta hominum judicia notare.

Nolo.] Non sinam, inquit monitor; ab his abstineas jubeo.

12 *Quid faciam?*] Respondet Persius; at mihi temperare non possum: splen grandior irrisorem me, & Satiricum facit. In liene Medici affectum risus collocant.

Petulanti.] Petulans dicitur qui hunc & illum absque pudore petit.

Cachinno.] Cachinno, onis, est homo risus intemperantior, sicut cachinnus risum effusum significat.

13 *Scribimus inclusi.*] Prosopopœia est Poëtarum ineptorum illius temporis, quos inducit Persius suam causam defendentes. Quid mali facimus, inquiunt, siquidem musæo nostro clausi, alius stricta, alius soluta oratione scribimus egregium quoddam opus?

14 *Quod pulmo animæ.*] Quod cum anhelitu, & non sine labore & vexatione pulmonis aëre & ventro distenti recitemus. Videtur autem Pesius notare grandiloquentiam affectatam, periodorum longitudinem, & ampullatam turgidamque orationem.

15 *Scilicet hæc populo.*] Excipit satirice Persius: nempe auram popularem captas scriptitando & recitando, & vanam eruditionis opinionem affectas.

16 *Natalitia.*] Vel gestari solita die natali, vel dono data.

Albus.] Veste nova & pretiosa splendidus! fortasse etiam, pallidus, sive ob studium pertinax, sive ob ingentem curam, qua se illi comparabant ad recitandum, sive denique ob anxium de eventu animum.

Sardonyche.] Ornatus annulo, cujus ge ma sit sardonyx, lapillus subrubei simul subcandidi coloris. Vox facta è Sardio la de rubri coloris, & onyche subalbi.

17 *Sede leges celsa.*] Privatæ quædam bant recitationes Romæ satis frequentes, ter amicos & convivas. Horat. Lib. 1. Sat

Non recito cuiquam nisi amicis, &c.

Persius paulò pòst,

——— *Ecce inter pocula quærunt*
Romulidæ saturi, quid dîa poëmata narr.

Vide Plin. Lib. 8. Epistol. 21. Tull. ad At Lib. 12. Epist. 4. & Lib. 15. Epist 3.

Aliæ porro recitationes erant public modo in Athenæo, modo in Apollinis æ de qua in Prologo; modo etiam in ædi ceu mercede conductis, sive accomodatis aliquo viro divite, cui id honorificum du batur; & cujus eo clientes applausus & lebritatis causa convocabantur. Vide Mart Lib. 4. Epigram. 6. Lib. 10. Epigram. Plin. in Epistolas passim, ut Lib. 2. Epist. Lib. 9. Epist. 27. luculentissime vero Lib Epist. 17. & Lib. 8. Epist. 12.

Juvenalis autem Sat. 7. docet quanto fiebat apparatu:

——————— *At si dulcedine famæ*
Succensus recites, Maculonus commodat æ

Et paulo post:

Scit dare libertos extremâ in parte sedentes.
Ordinis & magnas comitum disponere voce
Nemo dabit Regum quanti subsellia constent
Et quæ conducto pendent anabathra tigill
Quæq; reportandis posita est orchestra cathedr

Ex his patet consuevisse recitaturos suis i pensis ornare auditorium, subsellia audito bus, sibi vero pulpitum & sedem sublimem d ponere. Idem habetur ex Dialogo de Orato bus. *Et domum mutuatur, & auditorium e struit, & subsellia conducit, & libellos disperg* quibus nempe invitentur audituri. Vide Pli Lib. 1. Epist. 13. & Lib. 2. Epist. 14. Atq

Mobi

Mobile collueris, patranti fractus ocello.
Hic neque more probo videas, neq; voce serena
Ingentes trepidare Titos, cum carmina lumbum 20
Intrant, & tremulo scalpuntur ubi intima versu.
Tun', vetule, auriculis alienis colligis escas,
Auriculis, quibus & dicas cute perditus, ohe!
Quò didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus
Innata est, rupto jecore exierit caprificus? 25
En pallor, seniumque. O mores! Usq; adeone

potione fluida, dissolutus oculis lascivis. Illic nec bono ritu, nec applausu recto, aspicias subsilire nobiles Romanos, quando versus penetrant renes, & quando præcordia titillantur carmine trementi. O senex, tune quæris illecebras auribus aliorum? Auribus, inquam, *quibus pelle deformis etiam dicas, ohe! Quorsum* verò *doctum esse nisi hoc fermentum* appareat; *& aperto hepate prodeat silvestris ficus, quæ aliquando orta est intra? Ecce* vultus *pallidus, & senectus. O indolem* pravam! *Itane vero*

ANNOTATIONES.

ut frequentiores adessent auditores, pretio etiam & munusculis cogebantur.

Horat. in Arte Poët.

Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire Poëta.

Et Persius paulo post, tritam lacernam dari, sumen apponi, ait. Adhibebant præterea ornamenta corporis varia, ut inde recitatione splendor accederet. Quod innuit Persius hic: Plutarch. in Pompeio. Seneca Ep. 114. Martial. Lib. 4. Epigram. 41. & Lib. 6. Epigram. pariter 41. Vide & Agell. Lib. 11. cap. 9. ubi reperies, digitum annulo, caput palliolo, aures ligamentis, fauces vellere ceu lana exornari: pexos etiam capillos, togas recentes & splendidas.

Plasmate.] Ad leniendam vocem suavioremque faciendam.

18 *Patranti.*] Patrare proprie est τελεσφορεῖν. Unde hic pro libidinoso aspectu à Persio usurpatur.

19 *Hic.*] Id est, in illis recitationibus.

Neque voce serena.] Acclamatione confusa.

20 *Trepidare.*] Exhibendæ lætitiæ & approbationis causa.

Horat. in Arte Poët.

Saliet, tundet pede terram.

Titos.] Dicti sunt Titi nobiles Romani à Tito Tatio, vel à tuendo Imperio.

Lumbum intrant.] Excitando libidinem, cujus sedes est in lumbis: quod faciunt obscœni versus.

21 *Tremulo.*] Tremula voce pronunciando, ut mollior sit sonus.

22 *Tun', vetule.*] Insurgit Persius acriter adversus eam mollitiem. Ergone qua es ætate senex in id unum incumbis, ut tam infames juvenum auribus illecebras suppedites.

Vetule.] Vox pertinens ad contemptum.

23 *Cute perditus.*] Senio & rugis deformis

Ohe!] Contendunt aliqui legendum *evoe*, ut sensus sit: O Nero bacchantium vocem in tua Tragœdia gaudes recitare! Sed placet cum melioris notæ Interpretibus & Exemplaribus, *Ohe.* Quæ interjectio vel satietatem, vel juvenilem lætitiam significat. Sensus igitur erit; senex cum sis, juveniles etiam voces affectas. Vel potius: laboras ut placeas ineptis laudatoribus; quorum adulationes ipse adeo expertus es, ut non sine pudore nimium te laudari sentiens cogeris dicere, *ohe*: satis est laudum & plausuum satis.

Horat. Sat. 5. Lib. 2.

Importunus amat laudari? Donec, ohe jam,
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit; urge, &
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.

24 *Quò didicisse, &c.*] Id est, quid prodest multa didicisse, ni doctus esse cognoscar, inquit homo scribendi cupidus.

Fermentum.] Dicitur à fervendo, id est, sicut frustra injicias fermentum in massam, nisi ut eam inflet & majorem faciat; sic, quid mea mihi eruditio proderit, nisi erumpat & clariorem me faciat?

Intus.] In animo meo.

25 *Jecore.*] Poni videtur pro corde, in quo affectuum sedem vulgus collocat.

Caprificus.] Metaphorice designat gloriæ cupiditatem, & bene; nam arbor illa erumpit è muris quantumlibet duris, nullos parit fructus, sed tantum calyces.

26 *En pallor, seniumque.*] En signa studii nostri pertinacis, nostræq; adeo profundæ eruditionis! Quæ verba attribuunt aliqui Persio Poetastros irridenti; melius tamen videntur jungenda cum præcedentibus, ut postea Satiricus exclamet; *ô mores.*

Usque adeone scire tuum, &c.] Ergone vanam gloriam velut ultimum finem studiorum tuorum constituis; D. August. Epistola 56. Dioscorum vulgi laudes sectantem perstringit Persiano hoc loco: *Tune, ô Dioscore, nec Per-*

Scientia tua nihil est nisi alii noverint te esse scientia præditum? At præclarum est digito ostendi, & dici: Ille est. An parvi æstimes fuisse tradita centum puerorum cincinnatorum? En inter calices inquirunt Romani epulis satiati, quid divina carmina contineant. Illic quidam, cui circa scapula est tegmen coloris hyacinthini, recitans aliquid fœtidum de naso balbutienti; si veluti guttatim fundit amores Phyllidis & Hypsipilæ, & triste aliquid Poëtarum; si vocabula etiam dejicit pala[to] molli:

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter
At pulchrum est, digito monstrari, & dicier
Hic est.
Ten' cirratorum centum dictata fuisse, 2
Pro nihilo pendas? Ecce inter pocula quærunt,
Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent.
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna est,
Rancidulum quiddam balba de nare locutus;
Phyllidas, Hypsipilas, vatum & plorabile si qui[d]
Eliquat; & tenero supplantat verba palato: 3

ANNOTATIONES.

sium tuum respicis contorto versiculo tibi insultantem, &c. Ubi Persianam sententiam affert & graviter explicat. Porro Persius hic imitatus est Lucilium, cujus corruptum passim locum optime videtur restituisse Marcilius, sic:

——————— Id me
Nolo scire mihi cujus sum consciu' solus,
Ne damnum faciam. Scire est nescire, nisi id me
Scire alius scierit.

28 *At pulchrum est, &c.*] Prolepsis est ironica. Demosthenes noscitari se à mulierculis & digito monstrari lætabatur, Tull. Tusc. Quæst. 5.

29 *Ten' cirratorum*, &c.] Id est, parvine æstimes carmina alicujus Poëtæ esse dictata à ludimagistris in scholis, ut ea discipuli memoriter discant. Nero suos versus per scholas dictari imperasse aiunt: quod & alii velut decorum sibi affectarunt. Eusebius Lib. 9. narrat Maximum Imperatorem libellos quosdam in Christi derisionem confictos nomine Pilati, per ludos circumferri, legique præcepisse. D. Hieron. hunc Persii locum, ut & alios sæpe, bis aut ter usurpat, adversus Ruffinum bis, & in Apologet. ad Domnionem.

Cirratorum.] Id est, nobilium juvenum, quorum cirrati solent esse capilli, id est, cincinnati, torti.

30 *Ecce inter pocula.*] Respondet Persius: & docet flocci faciendas esse eas laudes, quæ dantur inter pocula. Quod antea Horatius fecerat Lib. 2. Sat. 2.

Discite non inter lances mensasque nitentes,
Cum stupet insanis acies fulgoribus, & cum
Acclivis falsis animus meliora recusat.

Mos erat scilicet apud veteres in conviviis aliquid ex illustribus Poëtis atque Auctoribus afferre, unde fabulandi inter doctos occasio præberetur. Vide Athenæum passim.

31 *Romulidæ saturi.*] Romulidas voca[t] ironice, quasi Romulo valde absimiles. Gel[l.] Lib. 11. cap. 14. refert Romulum ad epula vocatum non multum bibisse, quia postridi[e] mane negotium haberet. Vide Juvena[l.] Sat. 6. v. 433. & seq. ubi & mulieres i[n] convivio judicium ferentes de Virgilio alii[s]que Poëtis coarguit.

32 *Hyacinthina.*] Vestis pretiosa nota quempiam nobilem ac delicatum. De cru[]ore Hyacinthi in florem purpureum vers[o] Ovid. Metamorph. Lib. 10. Fab. 5. Legun[t] alii, *Ianthina*; vestisque erit violacei coloris nec minus splendida. Græcum est nome[n] ab ἴον *viola*: & ἄνθος *flos*. Perinde est.

Læna.] In Tuscul. tegmen vocatur à Tullio, estque vestis accubitoria, cujus in convivii usus erat, & supra vestem album induebatur.

33 *Rancidulum.*] Metaph. à carnibus ad corruptionem vergentibus: hic denotat aliquid insulsum.

Balba de nare.] Durior paulo hæc metaphora pronunciationem effœminatam, & eductam & naribus vocem exprimit reprehenditque.

34 *Phyllidas, Hypsipilas.*] Hæ mulieres amorem suum contemptum ægre ferentes morti occubuerunt. Vide Ovid. Epist. 2, & 6.

Vatum & plorabile.] Elegiacum Carmen, cujus ut plurimum materia tristis. Horat. in Arte Poët.

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

35 *Eliquat.*] Liquide veluti & guttatim fundit, voce lenta, molli, & affectata pronunciat.

Supplantat.] Verba nondum plane efformata quasi strangulat ac dejicit mollitiei causa. Supplantare proprie est supposito pede in terram dejicere.

Assensere

ssensere viri: nunc non cinis ille Poëtæ
elix? Nunc levior cippus non imprimit ossa?
audant convivæ: nunc non è manibus illis,
unc non è tumulo fortunataque favilla
ascentur violæ? Rides (ait) & nimis uncis 40
aribus indulges. An erit, qui velle recuset
s populi meruisse: & cedro digna locutus,
inquere nec scombros metuentia carmina nec thus? (feci,
uisquis es, ô, modo quem ex adverso dicere
on ego, cum scribo, si forte quid aptius exit,
uando hæc rara avis est, si quid tamen aptius exit, 46
audare metuam. Neq; enim mihi cornea fibra est.
ed recti finemque extremumque esse recuso
uge tuum, & belle. Nam belle hoc excute totum;
uid non intus habet? Non hic est Ilias Actii
bria veratro: non si qua Elegidia crudi 51

statim *homines acclamant*, An *non manes hujus Vatis nunc beati sunt?* An *non cespes mollius nunc premit* ejus *ossa? Comessatores celebrant:* an *non è cineribus istis*, annon *ex* isto *sepulchro & beato pulvere flores deinceps enascentur? Irrides (inquit) & nimis servis rugato naso. An* aliquis *erit qui renuat captare laudes vulgi: & postquam dixit digna cedro;* recuset *relinquere* posteritati *versus non timentes scombros & thus? Quicunque es, ô* homo, *quem mox induxi loquentem contrà me,* audi *quando compono, si fortasse concinnum aliquid editur* à me, *quandoquidem est infrequens hæc volucris, attamen si aliquid concinnum editur* à me, *non* *timebo celebrari: Nam cor non habeo* durum *ut cornu. At nego tuum* illud *euge & belle,* *e ultimum scopum bene facti. Enimvero evolve integrum hoc belle: quidnam intra non con*-*net? Non istic est carmen Actii redundans helleboro: non* est *Elegia aliqua, quam composuerint*

ANNOTATIONES.

6 *Assensere viri.*] Applaudunt statim omnes, probant indignas hasce recitandi rationes.

Nunc non cinis.] Post tantas assentationes i non bene est illi Poëtæ? An non quiesunt ejus ossa molliter?

37 *Cippus.*] Est sepulchri lapis; vel, ut lii volunt, terra in tumulum aggregata.

38 *Manibus.*] Manes sunt animæ defunctorum: sunt etiam Dii Superi & Inferi. onitur hic ea vox pro terra ipsa sepulchri. ide Sat. 5. v. 152. ad vocem, *Manes.*

39 *Favilla.*] Quasi fovilla, ad igne foendo. Spectat Persius antiquorum morem remandi cadavera.

40 *Rides (ait).*] Inquit nempe ad Satiricum nonitor.

Nimis uncis naribus indulges.] Satiricæ moracitati nimium servis. Naso suspendere adunco dicitur qui falsè deridet & subsannat: & uidem ridendo nasus in ruga contrahitur.

42 *Cedro digna.*] Id est, immortalitate, uia succus è cedro corruptionem arcet. Vide Plin. Lib. 13. cap. 5.

43 *Scombros metuentia, &c.*] Scripta inepta, uæ nec vult quisquam emere, nec potest Bibliopola vendere, deputantur involvendis variis mercibus, garo, piperi, thuri, *&c.*

Scombros.] Pisces, è quibus optimum fiebat garum sive salsamentum. Vide Plin. Lib. 9. cap. 15. & Athenæum, Lib. 7. ubi naturam hujus piscis describit, variasque proprietates.

44 *Quisquis es.*] Verba sunt Persii, quibus eleganter distinguit finem recte facti, & ejus consectaria quædam. Dicitque se non respuere laudem virtuti nunquam non adjunctam, non tamen eam spectare velut ultimum finem.

46 *Rara avis.*] Proverbium est de Phœnice. Vide Plin. Lib. 10. cap. 2. Ovid. Metamorphos. 15. cap. 37, & alios.

47 *Cornea fibra.*] Cor mihi durum non est & hebes, quod laudis amor non tangat.

Fibra.] Synecdochicas pro corde. cujus extremitates, sicut & aliarum quarundam rerum, fibræ appellantur.

49 *Belle hoc excute.*] Scrutare mentem applaudentium, & approbandi rationes.

50 *Quid non intus.*] Meras adulationes esse videbis.

Non est hic Ilias Actii.] Hinc, inquit Persius, in meis Satiris non idem reperies quod in versiculis Actii Labeonis. Vide supra, v. 4.

51 *Ebria veratro.*] Composita ab homine, qui quanquam acuendi ingenii causa hellebori plurimum sumpserat, non melius proinde scripsit, quippe reluctabatur Minerva: neque ars dare potuit quod natura negaverat.

Veratro.] Album est helleborum, quod utile ad purgandum cerebrum, & exitandos spiritus, adhibitumque identidem à studiosis, auctor est Plin. Lib. 25. cap. 5. Item Gell. Lib. 17. cap. 15.

Elegidia.] Diminutivum ab Elegia.

Crudi.] Vel pleni cibo nondum bene cocto: vel metaphorice, scioli, qui quod didicerunt qualitercumque, nondum plane concoxerunt, nec perfecte callent.

Dictârunt

Dictârunt proceres; non quicquid deniq; lecti
Scribitur in citreis. Calidum scis ponere sume
Scis comitem horridulum trita donare lacerna:
Et verum, inquis, amo; verum mihi dicite. D
me 5
(Qui pote? Vis dicam? Nugaris, cum tib
Calve,)
Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet.
O Jane, à tergo quem nulla ciconia pinsit,

Primates saturi; tandem non est id omne quod exaratur recumbendo *in thoris è citro* Tu *nosti apponere sumen fervidum. Nosti dare vetus pallium assecla pauperculo: &* postea *dicis, diligo veritatem; veritatem mihi aperi. De me (quomodo id fiat? Vnne* ego *aperiam* tibi veritatem? *Ineptis, quandoquidem,* ô *Calve,) tibi prominet venter obesus, uno pede & dimidio protensus.* O felix *Jane, quem à tergo nu tundit ciconia,*

ANNOTATIONES.

52 *Proceres.*] Proprie sunt capita trabium, seu mutili in ædificiis prominentes. Metaphorice sunt Primates & Principes civitatis.

Lectis scribitur.] Interpretantur aliqui tabellas inceratas in quibus scribebant si quos mens parturiret versiculos, ne perirent. At quidni accipiantur ipsi lecti, seu lucubratorii in quibus studebant scribebantque veteres, ut unus vult Casaubonus contra cæteros interpretes; seu triclinares & accubitorii, in quibus etiam inter cœnam versus dictabant, ut volunt alii? Lege Sueton. in August. cap. 78. Agell. Lib. 19. cap. 10. Plin. Lib. 4. Epist. 14.

53 *Citreis.*] E citro pretiosa arbore. Quo Persius Nobiles Romanos perpetuo notat Poësias studio perperam affectos.

Scis ponere.] Laute excipis homines, quorum amas hoc pacto suffragia & applausus.

Sumen.] Ferculum erat delicatissimum è mammis porcæ post recentem partum sectis & sale conditis. Plin. Lib. 8. cap. 51. Quod autem, *calidum* addit Persius; ne putes redundare epithetum, inquit Casaubonus; ferventissimos enim cibos inferre moris erat.

54 *Scis comitem horridulum.*] Horat. Lib. 1. Epist. 19.

Non ego ventosæ plebis suffragia venor
Impensis cœnarum & tritæ munere vestis.

55 *Et verum, inquis, amo.*] Quasi vero bene sentire, & dicere verum queant, quos muneribus corrupisti. Et quasi de versibus tuis recte judicare, & quamvis bene judicaverint, quod sentiunt, tibi sincere aperire liceat convivis. Illi certe ita muneribus tuis devincti, nonnisi cumulare te laudibus audebunt coram, etsi postea forte te derisuri sint clam.

Horat. in Arte Poët.

Si vero est unctum qui recte ponere possit
——— Mirabor si sciet inter --
Noscere mendacem verumque beatus amicum
Tu seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ. Clamabit enim, pulchre, bene, recte,&

Verum mihi dicite.] Plaut. Most. Act. 1. Sic. *Ego verum amo, verum volo mihi dici: mendacem odi.*

56 *Qui pote.*] Quomodo id fieri possit, veritatem tibi dicant isti?
Horat. Lib. 1. Sat. 2.

——— Male verum examinat omnis
Corruptus Judex.

Pote.] *Pote,* significat quasi possibile. Catullus Carm. 77. quod est ad seipsum:

Hoc facies, sive id non pote, sive pote.

Vis dicam?] Visne ut ego verum ingenue tibi dicam, quod frustra quæris ab adulatoribus.

Nugaris, cum tibi, &c.] Nugæ sunt t carmina & ineptiæ: operam perdis in c dendis versibus, quos nunquam bonos faci Nam pinguis & obesus venter subtilem se sum non parturit, juxta Græcum illud.

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

57 *Aqualiculus.*] Diminutivum ab aqu & aqualico, quod proprie vas est in q bibunt porci; quanquam significat eti ventris imam partem.

58 *O Jane.*] Janus Deus, cui binam fro rem affinxere veteres; unde à tergo de deri non posse affirmat Persius, hincque fe cem esse ait: Quod si Poëtastri bina parit fronte essent, derisiones à tergo plurim evitarent, aut saltem videntes, quam si ridiculi nossent. De Jano lege si vis M crob. Sat. Lib. 1. cap. 9.

Nulla ciconia pinsit.] Id est, nullus digit

Ne

Nec manus auriculas imitata est mobilis albas ;
Nec linguæ, quantum sitiat canis Appula, tantum ! 60
Vos ô Patricius sanguis, quos vivere fas est
Occipiti cœco, posticæ occurrite sannæ.
Quis populi sermo est ? Quis enim, nisi carmina molli
Nunc demum numero fluere, ut per læve severos
Effundat junctura ungues. Scit tendere versum
Non secus ac si oculo rubricam dirigat uno. 66
Sive opus in mores, in luxum, in prandia Regum,

neque manus inflexa expressit aures asini *albas* ; *neque* irridet exertæ *linguæ tantum, quantum* exerit *canis Apuliæ sitibunda. O vos sanguis Nobilis, queis datum est vivere sine oculis in occipitio, evitate derisionem posteriorem. Quid populus dicit ? Quid enimverò* diceret, *nisi versus jam tandem currere metro facili, adeò ut connexio sinat ire ungues asperos per politam.* Ille homo, inquit, *novit scribere versus non aliter quàm si uno oculo regat lapillum rubeum. Seu juvat scribere in mores, seu contra delicias, seu in prandia Regum,*

ANNOTATIONES.

ad modum rostri ciconiæ extensus ; quod primum est derisionis genus. D. Hieronym. Præf. in Sophoniam ; *Si scirent Holdam viris tacentibus prophetasse, nunquam post tergum meum manum incurvarent in ciconiam.* Alii tamen volunt derisionem illam fieri solitam, non manus sed colli extensione post aliquem, instar ciconiarum collum extendentium. Quod verisimilius, & juvat D. Hieronym. loco mox citando, ad Rustic. Monach.

59 *Nec manus auriculas.*] Alterum est derisionis genus, appositis ad tempora pollicibus, alios digitos & reliquam manum movere eo modo, quo asinus movet aures.

Albas.] Intus scilicet albæ sunt aures asininæ.

60 *Nec linguæ, quantum.*] Nec irridet te protracta tantum lingua, quantum protrahere solent canes sitibundi in regione calida. *Tria sunt sannarum genera : aut manu significare ciconiam : aut apposito temporibus pollice, auriculas asininas, aut linguam sitientis canis,* Hæc vetus Schol. D. autem Hieronym. in Epistola ad Rusticum Monachum : *Ne credas,* inquit, *laudatoribus, imò irrisoribus, qui cum te* adulationibus *suis foverint, si subitò respexeris, aut ciconiarum deprehendes post te colla curvari, aut manu ariculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam.*

Canis Appula.] Apulia Italiæ regio versus ostium sinus Adriatici. Ponitur pro qualibet regione calida.

61 *Patricius sanguis.*] Patricii sunt Senatorum filii : designantur hic quilibet Nobiles Romani. Horat. ad Pisones.

Vos ô Pompilius sanguis.

62 *Occipiti.*] Occiput pars capitis posterior, sicut anterior sinciput.

Occurrite.] Subeant licet ludibrium & derisionem plebeii ; at vos, ô Nobiles Romani, ne existimate fortunas & famam vestram pendere à versiculis : ab illis faciendis tantisper abstinete, aut saltem bonos facite. At mementote vos carere Jani oculis, adeoque derisionem secretam timete eorum ipsorum, qui coram vobis applaudunt.

Posticæ sannæ.] *Sanna,* est derisio facta distorto vultu : *postica,* quæ fit post & à tergo hominis derisi.

63 *Quis populi sermo est ?*] Supra habes, *de me,* ante parenthesim : id est, quid de meis versiculis sentit populus, quid dicit ? inquit Poëta vanæ gloriæ cupiditate excœcatus.

Quis enim, &c.] Quis alius esset sermo, id est, quid aliud dicere posset, nisi elegantes & sublimes esse tuos versus ? Respondet adulator.

64 *Ut per læve severos.*] Tam molles & politi sunt tui versus ut similes sint lævigato marmori, supra quod sine remora ducuntur & fluunt ungues.

66 *Rubricam.*] Genus est terræ fossilis, coloris rubri, quæ primum reperta ad urbem Sinopem, ad littus Euxini maris in Paphlagonia, unde vocatur etiam Sinopis. Plin. l. 35. c. 6. hæc utilis ad notandas lineas, Architectis, &c.

Oculo dirigat uno.] Metaphora à Fabris, qui lineam ducturi rectam, hanc seu creta seu rubrica notaturi, alterum claudunt oculum, ne radii visuales distrahantur, & aberrent.

67 *Sive opus in mores.*] Sive scribenda Comœdia. Ita vetus Interpres ; & alii quidam ejus auctoritatem secuti. Repugnat Casaubonus, & jungit hæc, in mores, in luxum ; explicatque de Satira, quæ tunc usitatissima erat, cum alioqui Comœdiæ scriptio jampridem frigere incœpisset.

In luxum.] Hæc verba Satiræ materiam proculdubio exhibent : sicut mores Comœdiæ, quæ morum est expressio, & vitæ communis adumbratio : Siquidem ea, ut mox dixi, separanda sunt.

In prandia Regum.] Sive scribenda Tragœ-

Dicere

Musa inspirat sublimia nostro Vati. Ecce nunc cernimus non nullos, scribere heroum facta, qui solebant tractare nugas Graece, & non peritos describere nemus, nec celebrare agrum abundantem, in quo cophini, & caminus, & sues, & festa Palis Deæ *fœno* ardente *fumantia : ex quo* rure prodiit *Remus, &* tu quoque, ô *Quinti, atterens aratrum sulcata* humo, *quem ante boves conjux attonita vestiv Dictatoris veste, & viator reportavit aratrum tuum in ædes* tuas. *Macte, ô Vates ;*

Dicere res grandes nostro dat Musa Poëtæ.
Ecce modo heroas sensus afferre videmus
Nugari solitos Græce, nec ponere lucum 7
Artifices; nec rus saturum laudare, ubi corbes,
Et focus, & porci, fumosa Palilia fœno :
Unde Remus, sulcoq; terens dentalia, Quinti,
Quem trepida ante boves Dictatorem induit uxo
Et tua aratra domum lictor tulit. Euge, Poëta ; 7

ANNOTATIONES.

dia, quæ Principum facta continet. Alludit hic Persius ad Thyestæ cœnam, in qua ille coctos filios ab Atreo fatre, inscius rei, & imprudens devoravit. Vide Senecam Tragicum.

68 *Res grandes, &c.*] Ironica sunt ista.

69 *Ecce modo heroas, &c.*] Heroicum carmen scribendum nonnullos cernimus suscipere etiam imperitos.

70 *Nugari solitos Græce.*] An qui carmina Græcorum inepte in Latinos versus transferunt, ut fecit Actius Labeo ? An qui Linguam Græcam vix dum delibarunt, neque adeo satis eruditi videntur ad tale tantumque opus, quale est Epicum Carmen, quod summos per omnia Poëtas requirit ? Legunt aliqui : *Ecce modo heroas sensus afferre docemus, Nugari solitos Græce :* aiuntque reprehendi ipsos Magistros ac Præceptores qui discipulos suos instituendo ad grandiloquentiam, non tam ad sublimem, quam ad turgidum ineptumque stylum eos deducebant : quod videtur confirmare sequentia : ubi, *nec ponere lucum artifices,* &c. rudes tyrunculi intelligi possunt, sicut & nugari Græce soliti, cum Romæ juvenes Linguam primum Græcam doceri consuevissent. Verum his omnibus omissis, placet interpretari ; in scribendo lascivire, more Græcorum, quibus id familiare in descriptionibus, & in aliis passim.

Nec ponere lucum artifices, &c.] Vix peritos tractare ut decet, faciliora argumenta, in quibus solent tyrones exerceri : qualia sunt descriptio nemoris, laudatio rei rusticæ. Vide Horat. initio Artis Poëticæ.

Suspicatur hic Casaubonus Persium habuisse in animo ineptum aliquem sui temporis Poëtam, qui de re rustica carmen aliquod inconditum composuisset, quo forte congesserat inepte plurima, ut festa Palis, urbis Romæ Originem, Cincinnati Dictatoris Historiam : & leviuscula multa studiose complexus fuerat, ut corbes, focum, porcos, *&c.* At suspicionem ille suam nullo fulcit argumento.

71 *Rus saturum.*] Agrum abundantem r bus omnibus.

72 *Palilia.*] Pales Dea Pastorum, ab i colebatur 11 Kal. Maii, id est, vigesim prima die Aprilis. Festum agebant ad a cendos lupos & morbos à pecore : vel felix esset & fœcundus pecoris partus : ur de legunt quidam, *Parilia.* Vide Athe Lib. 8. sub finem. Ovid. 4. Fastorum.

Fumosa.] Quia congestis fœno & stipul ignem accendebant Rustici, in Paliliis, tra silientesque expiari se credebant.

Ovid. Fast. 4.

Moxque per ardentes stipulæ crepitantis acerv
Trajicias celeri strenua membra pede.

Et post :

Omnia purgat edax ignis, vitiumque metall
Excoquit ; idcirco cum duce purgat ove.

73 *Unde Remus.*] Quo ex agro prodii Remus cum fratre, scilicet Romulo ; & Romam condiderunt circa Paliliorum die Ovid. Fast. 4.

Dentalia.] Dentale pars aratri lignea, cu præfigitur vomer.

Quinti.] Unde tu quoque prodiisti, Quinti Cincinnate, qui ex aratro ad Dictaturam es evocatus. Tit. Liv. Lib. 3.

74 *Dictatorem induit.*] Dictatura, summus Romanorum Magistratus sex mensibu durabat : licebat tamen ante tempus abdicare : quod fecit Lucius ille Quintius, post dies sexdecim, rediitque ad opus rusticum, postquam rem Romanam in tuta collocasset, liberato Consule L. Minutio, quem obsessum in Algido monte jam dies aliquo tenebant Æqui hostes. Tit. Liv. Lib. 3. cap. 27. & sequentibus.

Uxor.] Racilia ; *trepida,* sive præ gaudio, sive præ stupore ob inexspectatum honorem, & discrimen rerum Romanarum.

75 *Euge, Poëta.*] Bono esto animo : en alii tecum amant etiam antiqua, obsoleta, turgida. Ironice, & satyrice.

Est

: nunc, Brisei quem venosus liber Accî : 76
nt, quos Pacuviusque, & verrucosa moretur
ntiopa ærumnis cor luctificabile fulta.
os pueris monitus patres infundere lippos
um videas, quærisne unde hæc sartago loquendi 80
nerit in linguas? unde istud dedecus, in quo
rossulus exultat tibi per subsellia lævis?
lne pudet capiti non posse pericula cano
llere, quin tepidum hoc optes audire: decenter?
ır es, ait Pedio. Pedius quid? Crimina rasis 85

reperitur jam aliquis, *quem* delectant *scripta turgida Accii Brisei. Modo reperiuntur* homines, *quos detineat Pacuvius*, *& Antiopa salebrosa animam tristem* habens *doloribus obsessum. Quandoquidem cernis parentes lippientes suggerere hæc præcepta juvenibus, rogasne unde ista dicendi patella ad os pervenerit?* & *unde hoc probrum veniat, ad quod tibi subsistit Eques Romanus politus, per sedes inferiores? Nullone pudore afficeris* od *nequeat arcere periculum à capite albo, imo cupias auscultare frigidum illud* verbum, *venienter? Prædo es, inquit Pedio* accusator. *Ecquid Pedius* respondet? *Criminationem*

ANNOTATIONES.

76 *Brisei.*] Hoc Bacchi cognomen tribuitur cio, vel quod in Bacchi clientela sunt ëtæ Tragici, vel quod Bacchus Tragœ- ım scripserat. Magis tamen placet cum is legere, *Briseis* (quod nomen puellæ est, qua Homerus passim in Iliade, & Ovid. ist. 3.) ut sit titulus Tragœdiæ ab Accio iptæ; quemadmodum ponitur mox Anti- a Pacuvii Tragœdia.

Venosus liber.] Quasi venis prominentibus nens. Porro quid Turnebum moverit ut gendum esse, *nævosus*, suspicaretur, nec ego spicari possum.

Accî.] Cave legas, *Actii.* Nec enim loqui- r hic Persius de Labeone Actio, de quo m satis, sed de Lucio Accio vetere Poëta Pacuvii coætaneo, paulo tamen juniore, ıem laudant Tull. pro Archia Poëta, Ma- ob. Saturnal. Lib. 1. cap. 7. Item Lib. 6. p. 1, 2, & 5. Valerius Max. Lib. 3. cap. 7. t. 11. Vide & Lilyum Giraldum.

77 *Pacuvius.*] Brundusinus, antiquus Tra- œdiographus, imo Tragœdorum Princeps, iquanto junior Plauto. Ennii ex sorore ,pos fuisse dicitur. M. Pacuvii & L. Accii lloquium ex occasione factum Tarenti, ge apud Agellium Lib. 13. cap. 2. item riusque elogia apud Quintil. l. 10. c. 1. uorum horumce Poëtarum stylus quidem per & durus, attamen interlucet sententiis.

Verrucosa.] Quasi verrucis & tumoribus spera.

78 *Antiopa.*] Lyci Thebarum Regis uxor, b Jovis concubitum à viro repudiata. Titu- ıs est Tragœdiæ Pacuvianæ, cujus meminit 'ullius initio Libri 1. de Finibus.

Ærumnis fulta.] Id est, suis se miseriis ıstentans, indurans: vel circumcincta ca- ımitatibus. Metaphora satis dura, quam ex pso Pacuvio deprompta hic reprehendi non- nulli autumant: sicut & vocem, *luctificabile.*

79 *Hos pueris monitus.*] Nempe, ut veteres Poëtas sectentur.

80 *Sartago.*] Vas patulum in quo cibi friguntur. Metaphora pro strepitu ferventis sartaginis, cui similem edit sonum oratio confusa, & vocibus novis simul & obsoletis conferta.

81 *Dedecus.*] Infame dicendi scribendique genus.

82 *Trossulus.*] A Trossulo Tuscorum oppido sine peditum ope capto, Equites Romani cognominati sunt Trossuli. Accipiunt alii pro Torosulus diminut. à Torosus; ut notentur homines delicatuli.

Subsellia.] Vel quibus spectabant Ludos Equites Romani, vel quibus recitationes audiebant, ut supra fuse explicui, ad eum locum: *Sede leges celsa.*

83 *Nilne pudet.*] Jam eos insectatur Persius qui lenocinia verborum tam studiose, imo tam stulte adhibent, ut in eo vim orationis constituant, ipsisque in causis capitalibus valere putent: adeo sua illos excœcat vana ostentationis & gloriæ inanis cupido.

84 *Quin tepidum.*] Etiam cum reus capitis periculo liberandus, orationemque solida defendendus, captas laudem è futili verborum aucupio, quam potius vera eloquentia quærere deberes.

85 *Pedio.*] Pedius Blesus sub Nerone à Cyrenensibus accusatus est expilasse templum Æsculpaii. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 10. damnatusque & Senatu motus est. Ponitur hic pro quolibet Romani fori oratore & patrono.

Pedius quid?] Id est, quid respondet, qua ratione removet illatum sibi sacrilegii crimen?

Rasis.] Id est, politis & elaboratis. Quintil. Lib. 9. cap. 3. in ipso fine, *Ubi vero atrocitate, invidia, miseratione pugnandum est, quis ferat contra positis, & pariter cadentibus, &*

Librat

expendit in antithesibus politis. Erudita adhibuisse schemata, laudi vertitur. Pulchrum illud. Illud, ais *pulchrum* est? *Numquid turpiter? adularis,* ô *Romane? Enimverò si canat is qui fecit naufragium, an me tangat, &* ei *nummum erogaverim?* Itane *canis* (dicam) *quando te è scapula gestas adumbratum in tabula abrupta.* Certe *sincerum & non noctu comparatum edet dolorem, qui cupiet me flectere querimoniâ* sua. *At metris gratia inest, & c[...] nexio juncta immaturis*

Librat in antithetis. Doctas posuisse figuras;
Laudatur. Bellum hoc: Hoc bellum? A[...]
Romule, ceves?
Men' moveat quippe, & cantet si naufrag[...]
assem
Protulerim? Cantas, cum fracta te in tra[...]
pictum
Ex humero portes. Verum, nec nocte paratu[...]
Plorabit, qui me volet incurvasse querela.
Sed numeris decor est, & junctura addita crudi[...]

ANNOTATIONES.

consimilibus, irascentem, flentem, rogantem? Cum in his cura verborum deroget affectibus fidem; & ubicumque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

86 *Librat.*] Velut in contraria lance opponit criminationibus non valida, ut oporteret, argumenta, sed meras verborum exornationes & figuras; periodorum affectatos numeros & quasi appensos, homœoteleuta, homœoptota, Isocola, &c. fortasse quia scit hos flosculos ac rythmos apud Neronem valere, his se tuetur. D. Hieronym. Epist. ad Pammachium. *Non pudet Christianos & Sacerdotes Dei, quasi de rebus ludicris agatur, verbis dubiis hærere, & ambiguas librare sententias, quibus loquens magis quam audiens decipitur.*

Antithetis.] Latine *Contrapositum,* Figura est per quam contraria contraris respondentia in oratione ponuntur.

Doctas.] Legunt alii, *Doctus,* id est, peritus & gnarus adhibendi tales figuras à Gorgia Rhetore inventas.

87 *Bellum hoc.*] Inquiunt vani illi scriptores vel adulatores.

Hoc bellum.] Repetit cum indignatione Persius: scilicet pulchrum hoc ducitis, ô Romani?

Romule.] Ponitur pro quolibet Romanorum.

Ceves.] An ita turpiter adularis, ut canes solent agitando clunes, domino suo adblandiri?

88 *Men' moveat.*] Mene ad misericordiam provocet?

Assem.] Ponitur pro quolibet nummo: proprie vero *as* est libralis nummus: idem quoque significat quod libra & pondo. Varro Lib. 1. de Ling. Latina.

89 *Cantas, cum, &c.*] O Pedi, florido in sermone ludis & exultas, cum tamen mox ob crimina damnandus sis & movendus Sena[...] tam stultus es nimirum, quam qui port[...] sui naufragii notas cantat hilariter: & tu[...] poëta, qui omnem Carminis laudem repo[...] in levibus ornamentis figuratum, neutro[...] lorum es sanior.

In trabe.] *Trabs* pro tabella accipitur.

Pictum.] Apud veteres, qui fecerant n[...] fragium, hoc in tabella pictum circumfe[...] bant, ut stipem corrogarent: tabellam v[...] postea in Neptuni alteriusve Dei opitulat[...] templo suspendebant.

Horat. Lib. 1. Ode 5.

——— *Me tabulâ sacer*
Votiva paries indicat, uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

90 *Verum, &c.*] Supple, ploratum plo[...] bit; sicut dicimus, vitam vivere.

Nocte paratum.] Meditatum & arte c[...] fictum.

91 *Qui me volet, &c.*] Poëta qui volue[...] lectores movere; ne falsos tantum colores[...] vana Carmini ornamenta, de quibus an[...] sed verum succum ac robur indat.

Horatius in Arte:

Si vis me flere, dolendum est primum i[...]
tibi.

92 *Sed numeris decor est.*] Retorquet ma[...] poëta: attamen in iis ipsis versibus quos [...] prehendis, inest concinnitas, inest aliquid [...] natus & artificii, quanquam tu crudos voc[...]

Addita.] Legunt quidam, *abdita,* [...] est, abstrusa, occulta, arte & ingenio c[...] quisita.

Crudis.] Versibus non sat matura me[...] tatione perfectis, vel factis extempore [...] magno numero, sine ullo labore, nullaq[...] diligentia & industria profusis.

Claude[...]

audere sic versum didicit; Berecynthius Attin,
qui cœruleum dirimebat Nerea delphin.
costam longo subduximus Apennino. 95
ma virum, nonne hoc spumosum, & cortice pingui?
ramale vetus prægrandi subere coctum.
idnam igitur tenerum, & laxa cervice legendum?
orva Mimalloneis implêrunt cornua bombis,

Edoctus est ita finire carmen, Berecynthius attin, & Delphin qui secabat mare Glaucum. Ita subtraximus latus Apennino longe patenti. Numquid non etiam illud carmen, *Arma virum, spuma plenum* est, *& crasso induvio? Sicut ramus annosus decoctus ingenti subere. Ecquid ergo* carmen *molle, & pronunciandum capite deflexo?*

npe hæc: *inflarunt tubas terribiles sonis Bacchantium,*

ANNOTATIONES.

93 *Claudere sic versum, &c.*] Reponit Per-; ita nempe consuevit Nero rythmos ari, & vanas figuras duntaxat: ita suum Atty Carmen rythmicis implet, quasi una hæc vera carminis ornamenta.

Attin.] Nempe, ut rythmus insit versibus, *in*, legendum, non *Attys*: ut monet Scaliger, & alii doctissimi. Dio de Nere, ἐκιθαρῴδησεν Ἄττινα ἢ Βάκχας. Idem gerunt veteres Glossæ.

Berecynthius Attin.] *Attin*, sive *Attys*, ygius puer admodum formosus, adama-, Cybele, quæ à Berecyntho monte Asiæ noris ubi colebatur, cognomen adepta est: de & ipse pariter Berecynthius dictus. De Carmen est Catulli saxagesimum quartum, le & Ovid. Fast. 4.

Phryx puer in silvis, &c.

94 *Dirimebat Nerea.*] Nando secabat mare rsius arguit versum hunc tanquam audacibus metaphoris inflatum. Nereus Deus rinus, metonymicôs pro mari ponitur.

Delphin.] Hoc aliud esse aiunt Neronis rmen de Arione, quem dorso excepit Delin, & ad portum vexit. Lege Herodom, Lib. 1. Agell. Lib. 16. cap. ultimo. rid Fast. 2. Plin. Lib. 9. cap. 8. ubi agit Delphinis, ipsoque Arione.

95 *Sic.*] Id est, per similem vanitatem, fectationem, errorem.

Costam subduximus.] Unam syllabam veri heroïco tanquam longiore subtrahere navit Nero, substituto in tertia sede freenter spondæo. Porro per costam Apenno subductam intelligit latus & certam rtem Alpium, alludens ad Annibalem, qui ne & aceto eam perrupit, sibique suoque ercitui viam aperuit, Plutarch. in Vita Anbalis. Tit. Liv. Lib. 21.

Longo Apennino.] Longe mons ille protens per Italiam mediam excurrit ad fretum sque Siculum.

96 *Arma virum.*] Virgilii Æneidem intelgit. Nimirum reponit Persio monitor, vel quivis alius turgidorum versuum artifex & patronus: si tu nostra carmina non probas, quid quæso, censes de Virgiliana Æneide? An non & illi versus videbantur spumosi & inflati?

Spumosum.] Vano tumore velut spuma turgescens extrinsecus; sine ulla intus medulla & succo.

Cortice pingui?] Crasso, inflato, qualem habet suber. Vide Plin. Lib. 16. c. 8.

97 *Ut ramale vetus.*] Jungunt hæc aliqui cum præcedentibus, & tribuunt monitori, ut sit expolitio prioris sententiæ. At doctiores se jungunt, ut sit Persii ad monitorem responsio: grandes quidem & sublimes sunt Virgilii versus, sed non inflati, imo dissipata spuma & tumore discusso velut cocti sunt & maturo judicio perfecti: similes ramo veteri, magno quidem, sed calore Solis & ætate paululum imminuto & siccato. Vide Quintil. Lib. 10.

Prægrandi.] Alii legunt *vægrandi.*

Subere.] *Suber*, arbor crassæ corticis. Plin. Lib. 16. cap. 8.

Coctum.] Maturum, durum, solidum. Et metaphorice, igne quasi judici excoctum, & elaboratum ad amussim.

98 *Quidnam igitur tenerum, &c.*] Excandescit monitor, & in Persium insurgit: ecquod ergo carmen tibi tandem probabitur? Quod carmen legendum sine ulla affectatione, quia per sese commendationem habebit? An vero ullum est, quod legi possit *laxa cervice*, ac perinde magnum sonet & grande, quamvis haud erecta & superba legatur cervice? quod quidem solemne est & solitum Poëtis inflatis turgidos suos versos legentibus, qui magnum quid de se ipsis suosque carminibus sentiunt, & aliis persuadere nituntur superbo illo suo gestu.

99 *Torva Mimalloneis.*] Respondet ironice Persius: hæc nempe Neroniana, è Bacchis ejus, concinnata sunt. Porro in istis versibus mollis est rythmus & affectatus, cæterum quam tenuis sensus, & verborum tumori quam minimum respondet! Sunt qui negent versus hos Neronis

Et

& mox Agave erreptura caput ablatum buculo petulanti, & Mænas lyncem incurvatura hederarum uvis, sæpius clamat evoë : resonat Echo repetens voces. An *talia* carmina *conderentur, si in nobis vigeret pars aliqua virtutis majorum? Illud* nihilominus carmen *enerve fluit in labellis extrema saliva; & Mænas & Attys in humido est:*

Et raptum vitulo caput ablatura superbo
Bassaris, & lyncem Mænas flexura corymbis,
Evion, ingeminat: reparabilis adsonat Echo.
Hæc fierent, si testiculi vena ulla paterni
Viveret in nobis? Summa delumbe saliva
Hoc natat in labris; & in udo est Mænas,
Attys: 1(

ANNOTATIONES.

esse, sed à Persio ad similitudinem Neronianorum confictos, ut dicemus infra v. 121. ad hæc verba: *Auriculas asini quis non habet?*

Torva.] Vel à terrendo quasi *terva*; vel *torta* à torquendo, id est, inflexa.

Mimalloneis.] Mimas, antis, Ioniæ mons, in quo Orgia Baccho celebrabantur. Hinc Bacchantes dictæ Mimallones.

Implerunt cornua.] Vento inflarunt, & cecinerunt. Id est, statim atque signum datum est Bacchantibus per tubas.

Bombis.] Vox ad imitationem soni facta. Proprie *bombus* est ille sonus quem edunt apes.

100 *Vitulo.*] Pentheo, quem vitulum esse crediderunt furentes illæ mulieres, ipsaque Agave ejus mater. Horat. Lib. 2. Sat. 3. At Ovid. Metamorphos. 3. aprum illis visum, ait, remque totam eleganter describit.

Superbo.] Contemptori Orgiorum & Sacrorum Bacchi. Metamorphos. 13. Bacchanalium Romæ originem, & abrogationem lege, si vis, apud Tit. Liv. Lib. 39. cap. 8. & sequentibus.

Caput ablatura.] Agave Bacchi Sacerdos cæteris Bacchantibus adjuta mortem intulit proprio filio Pentheo, eo quo non licebat accedenti; eique prima omnium caput ademit Bacchico furore percita.

101 *Bassaris.*] Agave ita cognominata, sicut & aliæ Bacchi sacrificulæ, à Bassara Libyæ loco, ubi colebatur Bacchus, ut vult Acron; vel à *Bassari* veste talari, qua ille induebatur. Non placet etymologia ἀπὸ τῶν βήσσων à vallibus & saltibus in quibus bacchabantur; nec ἀπὸ τοῦ βάζειν, quod est loqui seu vociferari.

Lyncem.] *Lynces* currum Bacchi trahunt, sicut & tigres, maculosa animalia, & varias vini affectus apprime significantia. De istis vide Plin. Lib. 8. de tigride, cap. 18. de lynce, cap. 38.

Mænas.] Ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, quod est furere, Mænades appellatæ sunt Bacchantes.

Corymbis.] *Corymbus* est hederæ fruct[...] Hic intellige vel virgam è thyrso, vel fræn[...] hederis intortis ornatum. Hederæ vero B[...] cho sacræ, quia revertens ab India victor [...] sese coronavit.

102 *Evion.*] *Evios* dicitur Bacchus ve[...] voce Bacchantium εὐοῖ: vel quod ob [...] adversus Gigantes fortiter gestas, laudat[...] est à Jove verbis; εὖ υἱέ, *euge fili.* Hor[...] Lib. 2. Od. 19.

Reparabilis.] Quæ voces pereuntes repa[...] repetendo.

Echo.] Dicta ἀπὸ τοῦ ἠχεῖν, *sonare.* Fui[...] puellam ob garrulitatem in vocem à Juno[...] mutatam fabulantur. Quid revera sit *Ec[...]* explicat diserte Plin. l. 2. c. 46. & l. 3[...] c. 15. Lege & Ovid. Metamorphos. 3. c. & Ausonii Epigramma undecimum.

103 *Testiculi.*] Metaph. paulo audacior obscœnior. Id est, si virilitatis antiquæ & vi[...] tutis ac diligentiæ majorum nostrorum vest[...] gium aliquod in nobis superesset.

Horat. Epod. 15.

Si quid in Flacco viri est.

104 *Delumbe.*] id est, sine lumbis, & si[...] viribus. Nam in illis corporis maxime rob[...] apparet.

Summa saliva natat.] Ejusmodi carme[...] enerve pronunciatur primoribus labris u[...] plurimum salivæ esse solet; non autem vir[...] quadam voce & ex imo pectore educt[...] Et cum blæse, molliter, tenere pronunci[...] runt illi Poëtastri, tum se egregios Poët[...] arbitrabantur, quia forte adulatorum accl[...] mationes ineptas audierunt.

105 *Et in udo est Mænas, &c.*] In ud[...] esse, & summa saliva natare, idem esse videtu[...] Potest etiam intelligi Persius conqueri quo[...] Neroniana carmina perpetuo habeantur in o[...] adulatorum & ineptorum Romanorum; ade[...] que semper in udo sint, & in saliva natent[...] Quod simplicius est & magis placet. De Atty[...] & Mænade seu Bacchide, Neronianis Carminibus mox dictum.

Ne

ec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.
d quid opus teneras mordaci radere vero
ıriculas? Vide sis, ne majorum tibi fortè
mina frigescant: sonat hîc de nare canina
tera. Per me equidem sint omnia protinùs alba. 110
il moror: Euge. Omnes, omnes bene miræ eritis res.
oc juvat: hîc, inquis, veto quisquam faxit oletum.

neque percutit pulpitum, neq; redolet ungues arrosos. At quorsum juvat perstringere aures delicatas veritate irritante? Cave, si vis, ne fortasse januæ potentium fiant tibi frigidæ: nam illic litera de naso canum nimis *crepat. Per me profectò* licet, *cuncta sunto deinceps pulcra. Non impedio, quidquam bene est. Omnia, omnia,* inquam, *eritis valdè admirabilia. Istud* [...]*et: illic, ais, prohibeo, ne ullus faciat stercus.*

ANNOTATIONES.

[1]06 *Pluteum.*] *Pluteus* significat hîc arma[...]n, in quo libri reponuntur. Prætereà plu[...] militares vocantur crates quædam corio [...]rtæ, quibus ante se locatis hostium tela [...]ent milites dum faciunt opus. Lips. Poli[...]et. Lib. 1. Dialog. 7.

[N]ec *pluteum cædit.*] Tale Carmen non [...]ndit percussum à Scriptore pluteum, & [...]satum præ indignatione, quòd animus ad [...]um non suggereret. Quin ille parùm sol[...]tus fuit quàm bonos, sed quàm multos & [...]les funderet versus, unde nec mirum si [...]uccum, enerve, & elumbe carmen est, [...]d sine delectu, sine labore, sine anxietate [...]mi fuit compositum. Quintil. Lib. 10. [...]. 3. citat hunc Persii locum.

[N]ec *demorsos sapit ungues.*] Præ anxietate [...]mi in profunda meditatione defixi, dili[...]ter & accuratè scribere volentis; non pro[...]itis omninò quæ scripsit, ac meliora quæ[...]tis. Quod boni Poëtæ solent. [Ho]rat. Lib. 1. Sat. 10.

——————— *Et in versu faciendo*
Sæpe caput scaberet, vivos & roderet ungues.

[1]07 *Sed quid opus,* &c.] Rationes suas elu[...] à Persio animadvertens monitor adhibet [...]nas, ut à satirica dicacitate eum deterreat.

[T]*eneras auriculas.*] Aures Neronis & No[...]ium Romanorum reprehensionis impati[...]es.

Mordaci vero.] Tuis Satiris nimiùm vera[...]us, quibus sine ulla cujusquam reverentiâ [...]s cuique etiam nolenti errores ostendis & [...]probras acriter, falsè, satiricè.

Radere.] Metaph. à Chirurgis, qui vulnera [...]rida cultro radunt ac purgant, & si opus [...], secant.

109 *Limina frigescant.*] Time potentiores offensos habere, ut frigide te excipiant, [...] amicitia excludant; vel etiam mortem [...]erant, quæ frigidos facit.

Horat. Sat. 1. Lib. 2.

——————— *O puer, uti sis*
Vitalis metuo, majorum ne quis amicus
Frigore te feriat.

Sonat hic.] In tuis Satiris nimium est acerbitatis: vel in domo Neronis ac nobilium ira & ultio frequens est. Hæc monitor.

De nare canina litera.] Litera canina est R. hanc enim canes videntur exprimere, dum restrictis labiis irritatos se significant, atque hirriunt.

110 *Per me equidem.*] Respondit Persius per concessionem ironicam, si quidem ita vis, probentur omnia velut concinna, etiam quæ minime sunt.

Alba.] Sicut nigrum pro malo, ita pro bono album ponitur. Pythagoras apud Laërtium: τὸ μὲν λευκὸν τῆς ἀγαθοῦ φύσεως, τὸ δὲ μέλαν κακοῦ.

111 *Omnes, omnes.*] Volo deinceps omnia, omnia, inquam, cum aliis admirari, ut tu facis, & jubes me tecum facere, ô monitor.

Bene miræ eritis res.] Ridicula versûs clausula ridiculum adulatoribus consentiendi consilium egregie exprimit. Juxta illud Horatii præceptum. Sat. 10. Lib. 1.

Et sermone opus est modò tristi, sæpè jocoso:
Defendente vicem modò Rhetoris, atque Poëtæ,
Interdum urbani parcentis viribus, atque
Extenuatis eas consultò.

112 *Hoc juvat.*] Placet tibi meum hoc propositum, ô monitor, benè est.

Hîc, inquis, &c.] Hæc vel tua vel Neronis carmina satiricâ libertate violare prohibes; ab his abstinendum inquis, ut à sacro loco conspurcando: ergo ut sanctitatis eorum admonear, ne ea carpere mihi forte contingat, appone notas aliquas, quemadmodum in locis sacris appingi solent dracones & serpentes, sive ut Genios sacros ac Deos Tutelares exhibeant, sive ut terribilis illa species arceat profanos.

Appinge binos serpentes. O Juvenes, sancta est terra hæc: foras lotium mittite. Abeo. At *Lucilius procidit civitatem;*

Pinge duos angues. Pueri, sacer est locu extra
Mejite. Discedo. Secuit Lucilius urbem;

ANNOTATIONES.

113 *Pinge duos angues.*] Quòd antiqui sub specie draconum & serpentum coluerint Deos & locorum Genios, constat ex Herodoto Lib. 8. ubi de angue Arcis Athenarum custode, Deoque Tutelari verba facit. Item Lib. 2. ait circa Thebas sacros esse serpentes, qui mortui in Jovis æde sepeliantur. Nota etiam est historia de serpente Epidaurio devecto Romam, & extructâ æde culto illic pro Æsculapio, de quo lege Tit. Liv. Lib. 10. Florum, Lib. 11. Pausaniam in Corinthiacis: & alios. Virgilius autem Æneid. 5. v. 82. postquam ex Anchisæ tumulo anguem exiisse retulit, subjungit de Ænea,

Incertus Geniumne loci famulumne parentis
Esse putet.

Propertius Lib. 4. Eleg. 8.

Lanuvium annosi vetus est tutela Draconis.

Hinc ergo est quòd sacris locis Draconum figuræ appingerentur, ut auctor est Turnebus Lib. 13. cap. 12. & Lib. 14. cap. 4. ubi & locum hunc Persii affert. Cur denique sub specie serpentum atque draconum, locorum Genios, ac Deos, Heroasque colerent, pingerentque, Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 20. rationem videtur attingere, cùm ait, Ideò Salutis & Æsculapii simulacris appingi draconum figuras, quia præstant ut humana corpora, velut infirmitatis pelle depositâ, ad pristinum revirescant vigorem, sicut revirescunt dracones per annos singulos, pelle senectutis exutâ. Unde concludere licet, serpentes, eò quòd veluti quotannis juvenescunt, immortalitatem benè significare, Deos & Heroas optime designare ac propterea locis sacris appingi. Plutarchus aliam affert causam, sed meo judicio valdè futilem, in Vita Cleomenis ad finem, ubi narrat fixi in cruce Cleomenis corpus anguem fuisse circumplexum, hincque Divinitatis opinionem Regi accessisse, & Heroem habitumCleomenem,Deorumque filium. Addit porrò hujus rei & opinionis causam à sapientibus viris proditam esse, quod sicut è bobus apes, ex equis fuci, ex asinis crabrones generantur, sic ex humanis corporibus serpentes enascantur. Denique concludit: Non ergo abs re veteres Heroibus dracones consecrâsse. Dracones divino cultu honoratos affirmant porròÆlianusLib.2. de animal.cap.2,16, 17 & Plutarch. Lib. de Iside & Osiride.

Pueri, sacer est locus.] Adde etiam hoc interdictum,quo pueri deterreantur à polluen sordibus loco; neve illic mejant: quod grar erat nefas.

Horat. in Arte:

Minxerit in patrios cineres.

Vide quæ Sueton. de Nerone lotio contar nante Deæ simulacrum. Sed & urinam cere ad statuas Principum, capitale fuisse cet Ælius Spartianus in Antonino Caracal ubi sic refert: *Damnati sunt eo tempore urinam eo loco fecerant, in quo erant imagi Principis,* &c.

Extra Mejite.] Metaphoricè significat: Poëtæ Satirici, censuram vestram aliò tra ferte quolibet, modò ab his abstineatis.

114 *Discedo.*] Siquidem his parcendum, q sunt maximè reprehensione digna, inquit P sius, hinc mihi demigrandum. Abeo itaq vix enim mihi temperarem (ut initio mo petulantem mihi lienem esse) quin satir libertate uterer in his perinde ac in cæter

Secuit Lucilius.] Seipsum redarguit Persi Eccur verò discedam? Quid verebor fac quod ante me alii impunè fecerunt?

Lucilius.] C. Lucilius primus apud Ron nos Satiras scripsit. Ac sicut Lucilium H ratius, Horatium Persius, alios omnes Ju nalis imitatus est; sic Lucilius secutus fue Ennium & Accium.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Nil comis Tragici mutat Lucilius Acci
Non ridet versus Ennî gravitate minore

Coævum fuisse Scipiano Africano testatur id Horat.Lib. 2. Sat. 1. ubi & alibi passim in S monibus Lucilium carpit mordicùs, quanqu magno aliis in pretio fuisse refertur; nec su ipsi laudem detrahit Quintil. Lib. 10. Na nobili loco ex Arunca Ausoniæ urbe, an uno antequam veniret Carthago in Romar rum potestatem. Scripsisse dicitur Satiran libros plusquàm triginta: at pervenerunt nos fragmenta tantùm aliquot.

Urbem.] Romam & potentissimos Ron norum acerrimè insectatus.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Sale multo urbem defricuit.

& Lib. 2. Sat. 1.

Primores populi arripuit populumque tril tim. Juvenal. Sat. 1.

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit?

T

-, Lupe; te, Muti; & genuinum fregit in illis. 115
-nne vafer vitium ridenti Flaccus amico
-ngit: & admissus circùm præcordia ludit,
-llidus excusso populum suspendere naso.
-en' mutire nefas, nec clàm, nec cum scrobe?
Nusquam. 119

te, ô Lupe; & te, ô Muti; & in istis rupit dentem intimum. Horatius solers pariter *carpit quem libet errorem* apud *familiarem deridentem; & exceptus circa cor, colludit, peritus subsannare populum naribus succussis. An mihi non licebit hiscere, ne quidem se-*-, *ne quidem cum fovea? Nullatenus* licet.

ANNOTATIONES.

-15 *Te, Lupe; te, Muti.*] Nominatim -m carpere ausus est inter alios, nobiles -s, Pub. Rutilium Lupum Consulem, & -m Mutium Albutium valdè potentem -m, his quidem versibus, quos etiam -ero affert Lib. 1. de Finibus.

-racum te, Albuti, quàm Romanum atque Sabinum
Municipem Ponti, tutamen Centurionum,
Præclarorum hominum ac primorum, signiferumque
Maluisti dici: Græcè ergo Prætor Athenis
-d quod maluisti, te cum ad me accedis, saluto.
-ε, inquam, Tite: Lictores, turma omnis, cohorsque,
-ετε: hinc hostis mi Albutius, hinc inimicus.

Et paulò post.

——— *Tubulus, si Lucius inquam,*
Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius.

Genuinum.] Genuini vocantur dentium -tremi, iidemque validissimi. Plin. Lib. 11. -. 37. Festus, Lib. 7. vult ità dictos, quòd -genis dependeant.

Fregit.] Nam omnem dicacitatem con-nplit carpendis eorum vitiis.

116 *Ridenti.*] Non indignanti, vel etiam -enter audienti, quia callidè & festivè mor-bat Horatius.

Amico.] Vel cuicumque suo familiari, vel -i Mecænati, cui nec pepercisse fertur. Certè -um videtur perstrinxisse Sat. 3. l. 1. ubi ait:

Simplicior si quis, qualem me sæpè libenter
Obtulerim tibi, Mecænas, ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus;
Communi sensu planè caret, inquimus: eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est
Qui minimis urgetur.

Attamen cùm Persius dicat omne vitium -angi ab Horatio, & paulò post populum excusso naso suspendi: malim interpretari sic: omne cujuscunque vitium Horatius vafer tangit & solerter coarguit apud amicum ridentem, cùm Satiras suas tam festivas ei recitat.

117 *Et admissus circùm præcordia,* &c.] Ab amicis benè exceptus pergit eò libentius scribere & recitare Satiras. Hic nonnulli subtiliores sensus rimantur, & Persio attribuunt quod nunquam cogitavit: nimirum illi, leviora primum vitia carpit Mecænatis Horatius, inquiunt, & cùm se placuisse ob solertes jocos & festivam dicacitatem animadvertit, tum pluscuIum audet, & occultiora interioraque facinora non veretur arguere. Hoc scilicet est ludere circa præcordia? Verum uno ictu jugulat illos interpretes quod statim dicit Persius, omne vitium reprehendi. Non igitur minora primò, deinde graviora.

Ludit.] Nemini parcit, vitiosis sua ostendit vitia & culpat ille, nec tamen culpando offendit, adeò vafer est & callidus, ut ludendo jocandoque animi vulnera premat & curet.

118 *Excusso populum,* &c.] Explicant quidam porrecto & hilari, ut minùs acerbus videatur etiam cum mordet; sed malim simplicius interpretari, succusso, quod & vox, *suspendere,* postulat. Certe cum ridemus aliquem, caput excutimus: & cum alicui insultamus acriter, acceptum etiam nasum succutimus: Erit igitur facilis & prona interpretatio, sive referas ad eum qui deridet, sive ad eum qui deridetur.

119 *Men' mutire nefas.*] Mihine soli nefas loqui & carpere pravos hominum mores?

Nec clàm.] Quandoquidem etiam palam id facere licuit aliis, Lucilio, Horatio: annon saltem inter familiares fas mihi erit in vitia & errores stylum stringere?

Nec cum scrobe?] Alludit ad fabulam de Mida, cui cum asininas esse aures tonsor vidisset, nec palam evulgare auderet, prurienti linguæ ut satisfaceret aliquatenus, terram effodit, & scrobi factæ insusurravit id quod viderat. Lege Ovid. Metamorph. Lib. 11. cap. 4, & 5.

Nusquam.] Ne quaquam licet, ait monitor.

Attamen istic veluti *scrobem faciam:* & insusurrabo; ô *liber, aspexi, egomet aspexi. Eccui non sunt aures asininæ? Ego istud occultum, meam ipsam derisionem, adeò parvi pretii* licet est, *non vendo tibi ullo carmine de Ilio. Quisquis imbutus*	Hîc tamen infodiam: Vidi, vidi ipse, libelle. Auriculas asini quis non habet? Hoc ego opertum, 12 Hoc ridere meum, tam nil, nullâ tibi vendo Iliade. Audaci quicumque afflate Cratino, Iratum Eupolidem prægrandi cum sene palles,

es Cratino petulanti, quisquis *iracundum Eupolidem cum vetulo grandævo* legens, *pallidus sis,*

ANNOTATIONES.

120 *Hîc tamen infodiam.*] Mihi verò temperare non possum, inquit Persius; quoquo modo sedandus est styli pruritus. Ergo, ut Midæ tonsor effossæ terræ, sic ego libello huic meo loquar, inscribam, & animi sensa committam: non temere quidem protrudam in lucem quod scripsero, sed scribam saltem, & scriptum velut infodiam & celabo apud me & apud paucos amicos, ut aliquando etiam posteri legant.

Vidi, vidi ipse.] Erumpit indignatio mea: jam dico id quod vidi non ferendum: ô libelle, ego ipse vidi, nec semel vidi fatuum Neronis de carminibus judicium, stultamque nobilium Romanorum vel ignorantiam vel adulationem.

121. *Auriculas asini, &c.*] Dicitur Persius scripsisse: *Auriculas asini, Mida rex habet:* correxisse autem Annæus Cornutus, Persii Præceptor: *quis non habet?* ne se notatum Nero nimis apertè intelligeret. Casaubonus, Lubinus & alii. Contrà nonnulli pugnant: non minùs apertè videri notatum fuisse Neronem afferendo vulgata ab eo scripta. *Torva Mimalloneis, &, Berecynthius Attin:* unde contendunt hæc non fuisse ipsius Neronis, ut suo loco diximus. Cæterùm sensus est: quis non tam ineptè judicat de Carminibus, quàm Midas de cantu, cui propterea in ludibrium asininas aures affixit Apollo.

Hoc ego opertum.] Meam hanc derisionem licet occultam tam parvi, imò nihil à te, ô monitor, & ab aliis fortè æstimandam, ego tamen tanti facio, ut pluris æstimem quàm Homeri Iliadem, vel potiùs quàm Actii Labeonis Latinam Iliada, quamvis Neroni plurimum probatam, Supra, v. 4.

122 *Nullâ tibi vendo Iliade.*]. Id est, non commutarem pro Iliade ut mox dixi.

123 *Quicumque afflate*] Quæsiverat initio monitor, quis leget hæc? Et respondet hîc tandem Persius quales velit habere lectores Satirarum suarum: Nempe quisquis assuetus erit legendis carminibus Cratini, Eupolidis, Aristophanis qui Græcorum vitia mordicùs carpsêre, is etiam libenter leget hæc mea carmina, inquit.

Afflate.] Metaphora est vel à floribus odoriferis: vel, à Pythia, quæ velut Numine Apollinis infessa, afflata, illustrata vaticinabatur.

Audaci Cratino.] Proprium est valdè hominis illius epithetum, quippe qui cum omni libertate Græcos exagitaret, nec quemquam vitiosum Athenis latere sinebat, quin statim eum in Scenam omni populo deridendum produceret scilicet in veteri Comœdia.

Cratino.] *Cratinus* Eupolide & Aristophane antiquior, natus Athenis dicitur, & floruit paulò ante bellum Peloponesiacum: vixisse annum centesimum ætatis, & fuisse omnium Poëtarum maledicentissimus.

124 *Eupolidem.*] Is cum versibus laceràsset Alcibiadem, in mare ab eo præcipitatus est. Tull. Epistolâ 1. Lib. 6. ad Attic. *Quis n[illegible] dixit Eupolim ab Alcibiade navigante in Sicilia[m] dejectum esse in mare?*

Iratum.] Infensum perpetuò Atheniensium vitiis.

Prægrandi cum sene.] Aristophanes vulgo intelligitur, qui seu ob ætatem, seu ob styli gravitatem prægrandis vocatur. Certè hunc cum duobus prædictis pariter conjungit Horatius initio Sat. 4. Lib. 1.

> *Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesq[ue]*
> *Poëtæ, &c.*

Tresque hos veteris Comediæ scribendæ Principes imitatum fuisse Lucilium, ait eo loci. Porrò non constat fueritne Aristophanes Atheniensis, an Rhodius, an Ægyptius, an aliunde oriundus. Vixit tempore Euripidis, & flagrante maximè bello Peloponesiaco; Cratino posterior extitit: Atheniensium nobilissimum quemque acriter insectatus, mirè tamen ab ipsis Atheniensibus acceptus laudatusque est. De illo Plato ait, Gratias templum ubique quærentes hoc tandem sibi statuisse in corde Aristophanis. Scripsisse fertur Comœdias plus quinquaginta, è quibus supersunt nobis integræ duntaxat undecim. De Cratino, Eupolide, & Aristophane, vide Athenæum Lib. 1. & alibi Eusebium in Chronico; & Quintil. Lib. 1[0] ubi de legendis formando oratori Poëtis sic habet: *Post Homerum, Aristophanes, Eupolis, Cratinusque præcipui.*

Palles.] Vel, usque ad pallorem formidas ob styli acerbitatem; vel, quem legendo pallorem contraxisti.

pice & hæc, si fortè aliquid decoctius audis.
de vaporatâ lector mihi ferveat aure : 126
on hic qui in crepidas Graiorum ludere gestit
rdidus, & lusco qui poscit dicere, lusce,
e aliquem credens; Italo quòd honore supinus,
egerit heminas Aretî Ædilis iniquas: 130

tu *ista etiam vide, si fortasse auscultas quidpiam perfectius. Hinc calefacta auricula erga me inardescat lector : non* autem *ille qui impurus gaudet irridere calceos Græcorum, & qui cocliti optas dicere, ô cocles, seipsum æstimans aliquem; quia Ædilitatem gerens Aretri, supers ob Magistratum in Italia, ruperit dimidios sextarios non justæ magnitudinis :*

ANNOTATIONES.

25 *Si fortè aliquid.*] Vel refer ad Persium è suisque versibus modestè sentientem & lontem : vel refer ad Lectorem, ut sensus sit: idem tu melius quidpiam reperis in meis Sa; si quid perfectius audis & audire cupis, m sint ea seu Neronis, seu aliorum carmina, : velut cruda, affectata, & inconcinna repredit.

Decoctius.] Maturiori judicio, & longiori arte tudio elaboratum. Metaph. vel à vino quod dulcedinem coquitur; vel à liquoribus, qui acti bulliendo ad tertiam & quartam partem lto plus habent virium. Sic Virgilius fertur ne solitus condere versus quinquagenos, pluve, vos vesperi ad denos aut circiter redige-, Quintil. Lib. 11. cap. 4. *Materiam volo mùm,* inquit, *esse vel abundantiorem, vel ulquam oporteat fusam : multam inde decoquent ni, multum ratio limabit, aliquid vel ipso usu eretur.*

126 *Inde vaporatâ.*] Ex lectione supradiorum Poëtarum mens lectoris excitata & inmmata ad meas deinde legendas Satiras provis & fervida fiat.

Virgil. Æneid. 11.

Et templum thure vaporant.

127. *Non hic.*] Ne is mihi lector contingat, i cum animi vitia in Philosophis & doctis illa deprehendat arguenda, externum eorum ıbitum saltem irridere amat & delectatur.

Crepidas.] Gellius Lib. 13. cap. 20. ait credas à Romanis soleas dici, & soleatum incedere lut turpe crimen objici solitum.

Et Horat. lib. 1. Sat. 5.

Sapiens crepidas sibi nunquam, nec soleas fecit.

roprie crepida est calceamentum Tuscum ad edes corrigiis subligatum, quod Philosophorum tiam proprium fuisse, testis idem Gellius.

Qui in crepidas Graiorum ludere gestit.] Per os qui Græcorum crepidas irrident, intelligunt ulgò eos homines, qui Philosophorum studia tque instituta negligunt, & qui Græcorum legantiam contemnunt: quod confirmare vietur vox sequens, *sordidus.* Malim ego cum quibusdam interpretari de Nerone, quem (ut ait Sueton. in Nerone cap. 52.) mater à Philosophiâ avertit, monens Imperaturo contrariam esse. Tullius autem 2. de Orat. & alibi, satis innuit Romanis odiosos fuisse Philosophos, fortasse vel ob hoc quòd opum suadebant contemptum, quas avidè sectabantur illi. Vide Sat. 5. v. ultimo.

128 *Sordidus.*] Vel per sordes avaritiam Romanorum notat Persius, vel neglectum cultûs exterioris, quem nonnulli Romæ affectabant, ut inde præferrent militare robur: quòd iterùm Persius noster damnat, Sat. 3. ubi vocat eos hirtosam gentem Centurionum. Vel, si mavis, intellige plebis ignorantiam, quam hîc opponat Philosophorum doctrinæ & eruditioni, quæ imperitis ludibrio habetur.

Et lusco qui poscit, &c.] Apage etiam cachinnones illos fatuos, qui naturalia vitia exprobrant, quæ tamen nemini probro esse debent. Luscus porrò significat eum cui imbecilla est oculorum acies; ponitur & pro coclite, eo nempe qui altero est oculo captus. Alii legunt *possit.*

129 *Sese aliquem credens.*] Aliquo semet honore dignum æstimans. Legunt alii, *sese aliquid credens :* quod perinde elegans est, & idem sonat.

Italo quòd honore.] Eò quòd functus fuerit aliquo Magistratu infimo, nimirum Ædilatu, in quodam è municipiis Italiæ.

Supinus.] Superbia elatus & sui factus immemor ob honorem illum. *Supinus* proprie is dicitur, qui dorso incumbens cœlum aspicit. Unde nonnulli interpretantur, otiose, molliter, & delicate vivens : sed minus arridet.

130 *Fregerit heminas.*] Ædiles mensuris præerant, & iniquas frangebant. Tull. 2. de Legibus, Juvenal. Sat. 10. v. 102. Turneb. Lib. 29, cap. 20.

Heminas.] *Hemina* est mensuræ genus dimidium sextarii continens. Ponitur hîc pro qualibet mensurâ. Plin. Lib. 21. cap. ultimo, heminæ mentionem facit.

Aretî.] *Aretium,* nunc *Arezzo,* Etruriæ oppidum vasis fictilibus quondam celebre.

Ne etiam legat me, *qui astutus novit deridere notas numerales* Arithmeticorum super *tabella* exaratas, *&* *lineas* Geometrarum descriptas *in arena sulcata:* cæterùm *proclivis* est *ad latandum valde, si* quando *meretrix lasciva barbam vellicet Cynico. Istis matutino tempore* *cretum, post prandium* vero *Callirhoën concedo.*

Nec qui abaco numeros, & secto in pulve metas
Scit risisse vafer: multum gaudere paratus,
Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.
His manè edictum, post prandia Callirhoën c

ANNOTATIONES.

Martial. Lib. 14. Epigram. 98.
Aretina nimis ne spernas vasa monemus,
Lautus erat Tuscis Porsena fictilibus.
Sunt qui legant, *Eretis*, quod oppidum est Sabinorum.

131 *Nec qui abaco.*] Nec denique eum volo lectorem, qui doctas artes aspernatur, v. g. descriptos in abaco numeros ab Arithmeticis: figuras Mathematicas, & alias liberales eruditasque disciplinas. Vide Cœl. Rhodig. Lib. 7. cap. 30.

Et secto in pulvere metas.] Mathematici pulverem humi spargebant, & in eo pulvere figuras describebant radio. In ea occupatione intentus Archimedes captis Syracusis misere occisus est à Romano milite. Tit. Liv. Lib. 25. Plutarchus refert Dionysii Regiam pulverulentam fuisse, ob eorum multitudinem, qui Geometricas in pulvere figuras delineabant.

Metas.] Lineas, quæ sunt velut metæ & fines, quibus componitur quælibet figura, ac terminatur. Exarantur autem illæ figuræ, ac lineæ in pulvere, ut si quid rectum non est, facilè corrigatur.

132 *Multum gaudere paratus.*] Id eo tantùm navus & vafer, ut derideat eruditorum serias occupationes: quique gaudet Philosophos ludibrio haberi.

133 *Cynico.*] Pro quibuslibet Philosophis nominat Cynicos Persius: Porrò secta illa valdè erat odiosa ob mordacitatem, ob quam Cynici dicti sunt illi. Laërtius de Diogene refert, quòd interrogatus quare canis appellaretur, respondit: *quia in eos qui dant, blandior sum: in eos qui non dant, oblatro; malos autem mordeo.* Alii ab obscœnitate Cynicos volunt nomen habuisse. Vide Laert. l. 6.

Barbam.] Atrox erat injuria & ludibri barbam vellere alicui tanquam fatuo ni rùm & stolido. Horat. Lib. 1. Sat. 3. finem. Porrò Philosophi barbam promissi alere affectabant: hincque sapientem b bam vocat Horatius. Vid. infrà Sat. 4. v.

Vellat.] Ut laïs Diogeni, qui meretric hanc amavit, ut testatur Athen. Lib. 13.

Nonaria.] Meretrix juvenibus pernicic ut quidam volunt, sic dicta à Nonis, q inter infaustos dies censebantur. Macr Lib. 1. vel potiùs, quæ prostat ab h nona, & à prandio, cùm jam nego homines sunt minùs occupati.

134 *His.*] Talibus hominibus imperitis ineptis, artium liberalium ac scientiarum capacibus, mando & indulgeo occupatio dignas se, nempè quæstum & voluptates.

Manè edictum.] Forum mane petant, Prætoris edicta excipiant, vacent avaritiæ fœnori exigendo.

Post prandia.] Post forum prandeant; deinde per diem reliquum indulgeant v luptati. Ea est plebi imperitæ accommod vivendi ratio.

Callirhoën.] Vel scortum aliquod famosu vel scenicos ludos, & fabulam de Callirh tunc temporis exhibere solitam; vel natati nem & deambulationem ad fontem isti nominis in Attica. Contendit Marcilius r ferendum esse ad Neronem, qui popellu edicto vocaret, & cantaturum se Callirho promitteret: ut sit Persii sensus: tales e auditores hinc à meis Satiris ablego ad a dienda Neronis inepta carmina, suamque I terpres ille fulsit opinionem ex eo quod N ronem in hac Satira Persius præcipuè specte

SATIRA

SATIRA II.

HUNC, Macrine, diem numera meliore Lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.
Funde merum Genio. Non tu prece poſcis emaci,

O Macrine, recenſe optimo calculo diem iſtum, qui fauſtus addit tibi annos fugaces. Effunde vinum Genio. Tu voto pactitio non petis res,

ANNOTATIONES.

1 *Macrine.*] Intelligunt nonnulli Minutium Macrinum Brixianum, de quo mentionem facit Plinius perhonorificam Lib. 1. Epiſt. 14. Verùm doctiſſimo cuique videtur fuiſſe potiùs Plotius quidam Macrinus, quem Perſii condiſcipulum exiſtimat etiam fuiſſe Caſaubonus. Favet certè vetus Scholiaſtes, qui ſic habet in huncce locum: alloquitur Plotium Macrinum hominem ſanè eruditum & paterno ſe affectu diligentem, qui in domo Servilii didicerat, à quo agellum comparaverat, indulto ſibi pretio aliquanto.

Hunc diem numera.] Inter fauſtos dies computa diem hunc, qui natalis eſt, & quo propterea libellum hunc ſeu Satiram dono tibi mitto. Scilicet mos erat apud veteres natali amicorum die munuſculo eos aliquo afficere: & Poëtæ quidem doctique opuſcula ſua deferebant. Quod hìc Perſius erga Macrinum.

Meliore Lapillo.] Candido nempè, quo res lætæ notabantur, ſicut atro res mœſtæ & infelices.

Martial. Epigram. 53. Lib. 9.

Felix utraque lux, dieſque nobis
Signandi melioribus lapillis.

Perſ. Sat. 5.

Illa prius cretâ, mox hac carbone notâſti,

Secutus Horatium Lib. 2. Sat. 3.

Cretâ an carbone notandi?

Cæterùm mos ille fortunatos dies albis calculis, infelices nigris numerandi, viguiſſe apud Thracas primùm, auctor eſt Plin. Lib. 7. cap. 40. At quod aliqui addunt hinc tranſiſſe ad Cretenſes, non ita compertum: imò jugulat eos ille ipſe, quo uno freti id affirmant, Horatii locus Lib. 1. Ode 36. *Creſſâ ne careat pulchra dies notâ.* Ubi certè album lapillum è Creta venientem expreſsè deſignat: alioquin parùm diſtingueret lætam notam à triſti, ſi Cretenſes perinde ac alii candidis fauſtos, dies infauſtos nigris lapillis notare conſueviſſent. Unde etiam patet, quàm longè aberrent, qui citato Horatii loco legunt, *Threſſâ*, pro *Creſſâ*.

2 *Qui tibi labentes*, &c.] Qui ævum quod quotidie elabitur, tibi producit, novum annum tibi dando & auſpicando.

Candidus.] Bonus, propitius; ut explicui Sat. 1.

3 *Funde merum Genio.*] Hor. Ep. 1. Lib. 2.

Tellurem porco, Sylvanum lacte piabant;
Floribus & vino Genium memorem brevis ævi.

Tibull. Lib. 2 Eleg. 4. de Genio ait.

Atque ſatur libo ſit, madeatque mero.

Ubi obſervandum eſt, cæteris quidem diebus Genio litatum olim fuiſſe cæsâ victimâ, ut patet ex Horat. Lib. 3. Ode 17.

Cras Genium mero
Curabis, & porco bimeſtri
Cum famulis operum ſolutis.

Illud autem nunquam fiebat die natali, eò quòd nollent vitam adimere eo die quo lucem acceperant: ſed litabant vino, floribus, &c. ut citati mox loci innuunt: ſive quia vinum hilaritatis ſymbolum & cauſa eſt; ſive quia per flores vitæ quidem amœnitas ſimul & brevitas ſignificabatur, juxta illud Horatii citatum, *memorem brevis ævi.* Vide Cenſorinum.

Genio.] Id eſt, in honorem Genii, qui Deus erat, ſub cujus tutela naſci quemlibet & vivere antiqui credebant, quem propterea quotannis colebant die natali.

Non tu prece, &c.] O Macrine optime, non perinde ac avari injuſta vota Diis nuncupas.

Emaci.] Impudenter & impiè cum Diis ita paciſcendo: ſiquidem hoc vel illud mihi largimini, hæc & illa dona rependam ego vobis. Plato in Eutyphrone ait, quorundam petentium religionem videri mutuam Deos inter & homines nundinationem. Petronius de illis: *Statim*, inquit, *antequam limen Capitolii tangant, alius donum promittit, ſi propinquum divitem extulerit; alius ſi theſaurum effoderit*, &c.

quas non possis credere Diis nisi semotis. Sed potentium magna pars sacrificabit thuribulo secreto. Cuilibet facile non est ex ædibus sacris amandare & verba secreta, & voces submissas; & vitam agere precationibus manifestis. Sint *animus sanus, bona existimatio, fidelitas, ista apertè* postulantur, *atque* ita *ut externus percipiat.* At avarus *hæc secum, intus, & sub lingua mussitat : utinam prodeat pompa funebris sumptuosa patru mei? Atque utinam*

Quæ nisi seductis nequeas committere Divis.
At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.
Haud cuivis promptum est, murmurque humilesque susurros
Tollere de templis; & aperto vivere voto.
Mens bona, fama, fides, hæc clarè, & ut audia hospes.
Illa sibi introrsùm, & sub lingua immurmurat: ô i
Ebullît patrui præclarum funus! Et ô si 1(

ANNOTATIONES.

4 *Seductis.*] Quasi seorsùm ductis & clàm, quia pudet ejusmodi vota palam facere & coram hominibus, quorum illos non pudet coram Diis. Alii explicant corruptis per munera : sed non placet.

Nequeas.] Id est, non audeas, vel non possis sine pudore, & impune.

5 *Acerrâ.*] Vas est in quo thus adolendum ponitur. Tacitam vocat per metonymiam, id est illi taciti libant acerrâ. Porrò acerram impropriè Proceribus tribuit hìc Persius : nam divites de lance copiosâ libant, ut est in fine hujus Satiræ : pauperes autem acerrâ, id est pauca thuris grana, & tribus, ut aiunt, digitis prehensa. Ovid. Lib. 4. de Ponto Eleg. 8.

Nec quæ de parvâ pauper Diis libat acerrâ;
Thura minus grandi quàm data lance valent.

6 *Murmurque humilesque susurros.*] Interpretantur ferrè omnes de tacitis votis & precibus : pauci, de immurmuratione quâ, dum quisque Deos rogat quod optat, voce subaltâ, templum confusis vocibus impleretur turbareturque : quod etiam illi ad ostentationem faciebant, unde Persius mox : *Mens bona,* &c. *Hæc clare.* His ego adstipulor, ne videatur Persius eadem sæpiùs inculcare.

7 *Tollere de templis.*] Vix queas irreligiosos & impios hos precatores arcere à templis, adeò, cupiditas excœcat, ut suum nefas non videant; sic urget, ut abstinere non possint. Sic apud Ovid. Fast. 5. Mercator orat Mercurium,

Da modò lucra mihi—— & emptori verba dedisse.

Et apud Horat. Lib. 1. Epist. 16. Improbus sic improbè precatur :

Labra movet metuens audiri; pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da justum sanctumque videri:
Noctem peccatis, & fraudibus objice nubem.

Et aperto vivere, &c.] Nec ita facile est cuivis, non nisi bona optare, adeò ut non pudeat optata palàm proferre; & sic loqui cum hominibus tanquam Dii audiant, & sic cum Diis quasi audiant homines : quod Philosophi præceptum laudat Macrobius Saturnal. l. 1. c. 7

8 *Mens bona.*] Juvenal. Sat. 10.

Orandum est ut sit mens sana in corpore sano

Seneca, Epist. 94. *Roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.*

Hæc clarè.] Honesta illa vota apertè nuncupantur, & ut audiri ab hospite non pudor sit vel, hæc clare petuntur ad ostentandam probitatem; unde & audiri ab aliis affectat ill qui precatur. Vide suprà.

Hospes.] Ponitur pro quolibet externo propriè verò dicitur qui tecto excipit peregrinum & externum, pariter & qui excipitur Tull. pro Dejotaro; *Per dextram istam, quam hospes hospiti porrexisti.*

Ovid. Metamorphos. 1.

Non hospes ab hospite tutus.

9 *Illa sibi introrsùm.*] Quædam vero non nisi clàm, intra dentes, & intùs petere audent, scilicet quæcunque improba sunt & inhonesta. Duplex igitur culpat voti genus; alterum quod introrsum, & seductis Diis; quale est illud apud Horat. loco cit. Lib. 1. Epist. 16. & apud Ovid. loco etiam mox allato Fast. 5. qualia etiam sunt quæ hic noster Persius affert : alterum est quod fit ad ostentationem, ut dixi, & clare, & aperte; quod & audiri petitur; vocatque Persius murmur & humilem susurrum.

10 *Ebullit.*] Pro *ebullierit,* sicut *dedim,* pro *dederim*; *vixit,* pro *vixisset.* Æneid. 11. v. 118. metaph. ab aqua ebulliente, quæ intumescit & effluit. Ita legi affirmat Casaubonus in antiquissimis codicibus. Vide Prov. cap. 15. v. 2. vulg. edit. Cic. Tusc. 3. cap. 42, &c. Nonnulli refragantur tamen, & malunt, *ebullet,* ab *ebullo, as :* ut sit sensus, utinam velut bulla appareat & statim postea evanescat, alludendo ad illud Terentii Varronis : *homo bulla.* Hujus quidem sententiæ auctores priorem velut ineptam suggillant, sed quo jure non video.

Patrui.] *Patrui* dixit potiùs quàm avi optari

Sub

:b rastro crepet argenti mihi seria dextro
ercule ! pupillumve utinam, quem proximus hæres
npello, expungam ! Namque est scabiosus, & acri
ile tumet. Nerio jam tertia ducitur uxor :

amico Hercule, vas fictile argento refertum *mihi resonet sub ligone ! O si vel deleam pupillum, quem insequor hæres* ego *maxime propinquus ! Enimvero laborat impetigine, & vehementi bile intumescit. Nerius tres jam habuit conjuges,*

ANNOTATIONES.

ortem, forte quia *patrui* ut plurimum censâ molesti, ut dixi Sat. 1.

Et Horat. Lib. 3. Ode 12.

Metuentes patruæ verbera linguæ.

Præclarum funus !] Vel funalibus splendum, & apparatu & exequiarum pompâ agnificum.

Virgil. Æneid. 11. v. 143.

Funereas rapuere faces, lucet via longo
Ordine flammarum, & late discriminat agros.

el, quod hæredi avido expetendum & æstuosum erit. Quidam per funus intelgunt sepulchrum : ut sensus sit : utinam eriatur & ruat per se patrui mei sepulchrum, cum violare & rumpere illud non audeam, rte sic adipiscar aurum in eo conditum : empe veteres secum jubebant suos thesauros peliri. Et Josephus refert è Davidis sepulo eruta talentorum auri tria millia ab Hirno, qui sic ab obsidente se Antiocho redeerit datis trecentis. Hæc tamen opinio inus arridet. Alii explicant vocem, *Præarum*, quasi qui funus optat videre patrui, jus tantum gloriam & honorem intueri vieatur ; non suam cupiditatem ostendere.

11 *Sub rastro.*] Ne mirere, quod viro diviti c nobili rastrum atribuat Persius, cum etiam b aratro Dictatorem evocatum viderimus, at. 1, scilicet agricultura magno erat in onore apud Romanos : nec homini probro rat, suum per se agrum colere.

Crepet.] Id est, jucundum mihi edat sonim reperta fodiendo & terram vertendo.

Seria.] Vas testaceum oblongum, quod ocultatum sit seu hostium seu furum metu ; sta porro terræ infossa non putrescit, hinc ı seriis & ollis thesauros infodiebant veteres. nde est Plauti Aulularia.

Et Horat. Lib. 2. Sat. 6.

O si urnam argenti fors qua mihi monstret.

Dextro Hercule !] Propitio, favente. Horat. oco mox cit. *amico Hercule*. Hic enim recluendis thesauris præsidere credebatur ; sicut Mercurius aperto lucro & negotiationi : uterue porro repentino & inexspectato lucro ; nde & Lucrii Dii appellantur, Arnob. Lib. 4. Plaut. Mostel. *Is vel Herculi conterere quæstum offiet.* Et Diodor. Sicul. Lib. 5. cap. 2. refert Herculem ad honorem sibi à Palatinis impensum, dixisse ; eos qui sibi, postquam ad Deos translatus esset, decimam bonorum dicarent, vitam felicem victuros : quod & evenisse experientia docuerit : & factitatum à Lucullo Romanorum ditissimo aliisque fuerit.

12 *Pupillum.*] Puer est sub tutoris potestate constitutus, donec per ætatem sui juris fiat, & suorum ipse bonorum administrationem capessat.

Quem proximus hæres impello.] Quem subsequor proxime in ordine hæredum secundorum : vel cui sum pupillariter substitutus.

13 *Impello.*] Metaph. ab iis qui sese in turba comprimunt, ut citiùs progrediantur.

Expungam !] Metaph. vel à Jure Civili, in quo is dispungere dicitur qui mutat quidpiam in tabulis testamenti, & expungere, qui delet : vel à re militari. Milites enim expungi dicuntur ; quorum data missione, nomen ex albo deletur, quod punctis inscriptum fuerat. In bello vero (ut ait vetus Interpres hîc) *cadente qui primus est, succenturiatur alius.* Sensus porro est : utinam illum mors rapiat, cujus hæreditas mihi continget ; vel, deleatur è testamento nomen ejus cui secundus hæres succedo.

Namque est scabiosus.] Impiis votis excusationem prætendit nequam ille vitæ alienæ insidiator : nempe contagioso laborans puer morbo cur vivat ? Vel apud se meditatus, quâ viâ impune expungat pupillum, & veneno tollere forte apud se statuens, sperat suum scelus occultum fore, quod ille sit male affecta valetudine ; plenus nempe scabie & atrâ bili, quæ multorum morborum causa est. In quo etiam se tuetur exemplo Nerii, qui tres uxores veneno impune sustulit, & sic locuples factus est.

Et acri bile tumet.] Contendunt aliqui mordicus legendum, *atrâ bile tumet*, contra Casaubonum. At quid vetat ipsam melancholiam bilem atram appellari ?

14 *Nerio.*] Is fuit insignis fœnerator, lucri adeo perdite cupidus, ut etiam tres uxores veneno sustulerit, ut earum dote potiretur. Scilicet apud veteres dos adventitia & non data patrio nomine, si repudium non intervenisset, moriente conjuge, marito cedebat ; imo & dos quoque profectitia, seu à patre de bonis propriis consti-

Hæc

Atque ut talia ritè petas, matutino tempore iterum & tertiò caput lavas in flumine Tiberi; & nocturna insomnia aquâ fluviali expias. Heus dic, responsum da: non est magnum id *quod* à te *discere cupio. Quid existimas de Jove? Estne* talis, *ut illum præferre velis alicui? Eccui? Vis* ne præponere *Staio? Numquid nimirùm dubitas uter melior judex, vel uter* sit *magis idoneus pueris orbis? Illu: ergo, quò tu conaris Jovis auriculam commovere, heus* id ipsum *loquere apud Staium.* Is certè *exclamaret* statim, O *Jupiter! O benigne Jupiter! Atqui* an *se Jupiter non inclamabit?* An *credit* Jovem *veniam indulsisse, quoniam quando fulminat,* i *potius,*

Hæc sanctè ut poscas, Tiberino in gurgi
mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purg
Heus age, responde: minimum est quod sci
laboro.
De Jove quid sentis? Estne, ut præponere cu
Hunc cuiquam? Cuinam? Vis Staio? An s
licet hæres,
Quis potior judex, puerisve quis aptior orbis?
Hoc igitur, quo tu Jovis aurem impellere tent
Dic agedum Staio. Proh Jupiter! O bone, clam
Jupiter! At sese non clamet Jupiter ipse?
Ignovisse putas, quia cùm tonat, ocyùs ilex,

ANNOTATIONES.

tuta, si modò pater superstes non foret. Ulpian. tit. 6. de Dot. sensus est: ecce, inquit avarus, mea uxore etiamnùm vivit, cùm Nerius è tribus uxoribus mortuis tres dotes nactus dives evaserit. Horatius Lib. 2. Sat. 3.

Scribe decem Nerio.

Ducitur.] Alii legunt, *conditur,* id est, sepelitur.

15 *Hæc sanctè ut poscas.*] Atque hæc licet impia tibi videris ritè petiturus, si modò, ut facis, ritus omnes exteriores & solemnes diligentiùs observes.

Tiberino in gurgite.] Tiberis fluvius Romam interfluens, priùs *Albula* dictus. Ovid. Fast. 2.

Albula quem Tiberim mersus Tiberinus in undis Reddidit.

Mergis.] Vota facturi & sacra, vivo se flumine priùs abluebant.

Virgil Æneid. 4.

Attrectare nefas, donec me flumine vivo Abluero.

Præterea observa verbum, *mergis,* propriè hìc adhiberi. Nam qui Diis Inferis litabant, aquâ se respergebant tantùm: qui verò Diis Superis sacra faciebant, mergebant se, & totos abluebant. Macrob. Saturnal. Lib. 3. cap. 11.

16 *Mane.*] Solis ortu fiebant sacra Diis Superis ac Cœlitibus: Manibus autem & Diis Inferis, vesperi, & occidente Sole: ut observant veteres Interpretes Apollonii in Argonautis, & Pindari in Isthmiis, ad Od. 4.

Bis terque.] Solennes hi numeri in Sacris. De binario Ovid. Fast. 4.

Bis caput intonsum fontana spargitur unda.
Bis sua faginea tempora fronde tegit.

De ternario verò idem ibid.

Ter caput irrorat, ter tollit ad æthera palmas.

Et Virgil. Eclog. 8.

Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo; terque hæc altaria circu
Effigiem duco, numero Deus impare gaude

Et noctem flumine purgas.] Antiqui no ipsâ sicut & nocturnis insomniis pollui se c debant, ut notat Servius; unde post illa expiabant frequenti ablutione; quód etia nùm retinent & observant Turcæ.

Propert. Lib. 3. Eleg. 9.

Ac primum pura somnum tibi discute lymp

Tibull. Lib. 3. Eleg. 9.

——— *Omnia noctis*
Farre pio placant, & saliente sale.

17 *Heus age, responde.*] Instituit hìc Pers dialogismum, quo impietatis convincit il homines vota improba facientes, argume à minori ad majus. Vide infrà.

19. *Staio.*] *Staius Albius* Oppianicus con gem suam primò, tum fratrem fratrisque u rem gravidam veneno sustulit, aliisque scele bus bene multis sese contaminavit. Ur ponitur hìc pro homine corruptissimo. V Cic. pro Cluentio.

21 *Hoc igitur,* &c.] O impie, non au apud hominem perditissimum id loqui, & vota nuncupare, quæ apud Jovem confiden loqueris: Jovem igitur pejorem existimas corruptiorem homine quolibet improbissim quod nisi sentires, tam scelerata vota Jovi cere sanè erubesceres.

Jovis aurem impellere.] Jovem ad libit flectere & exorare.

23 *At sese non clamet,* &c.] An Jupiter n seipse ad vindictam excitabit? Non indign tus fulmen arripiet?

24 *Ignovisse putas,* &c.] Hæc simpliciter narrativè, non interrogativè legenda vult C saubonus, ut vulgi errorem referat Persiu quem mox confutat dicendo, *An quia,* &c

Sulphu

ulphure discutitur sacro, quàm tuque domusque? 25
An quia non fibris ovium, Ergennâq; jubente,
Triste jaces lucis, evitandumque bidental,
Idcircò stolidam præbet tibi vellere barbam
Jupiter? Aut quidnam est, quâ tu mercede Deorum
Emeris auriculas? Pulmone, & lactibus unctis? 30
Ecce avia aut metuens Divûm matertera, cunis
Exemit puerum, frontemque atque uda labella
Infami digito, & lustralibus antè salivis

concutitur sancto sulphure, quam tu, & ædes tuæ? Et quoniam non prostratus es in *silvis, mœstum & non tangendum bidental, expiandum extis oviculaurum, & Ergenna præcipiente, an ideò Jupiter fatuum barbam porrigit tibi vellicandam? An* verò *est aliquid, quo tu pretio mercatus sis aures Deorum?* An *pulmone, & pinguibus intestinis?* Aliunde *en avia vel matris soror Deos timens, infantem tollit* ex *incunabulis,* ejusque *frontem & labia humida anteà lustrat turpi digito, & salivis*

ANNOTATIONES.

25 *Sulphure.*] Id est, fulmine, quod sulphureum odorem exhalat. Plin. Lib. 35. cap. 15.

26 *An quia non fibris,* &c.] An quòd non es fulmine ictus, necdum jaces in silvis, non contingendus sine piaculo, exspectans sepulturam ibidem ex mandato Ergennæ aruspicis, qui bidentibus cæsis locum expiabit; an propterea quod hucusque tibi pepercit Jupiter, idcircò putas non metuendam ampliùs ejus vindictam, imo licere tibi impune Jovi deinceps illudere?

Fibris.] Extis. Sat. 1.

Ergennâque jubente.] *Ergennas* Etruscus aruspex, fulminum procurator & expiator; cujus ex præcepto omnia fiebant. Vide Juvenal. Sat. 13. v. 62. Annot.

27 *Evitandumque bidental.*] *Bidental,* locus est fulmine ictus. Nomen à bidentibus ovibus, de quibus vide Gell. Lib. 16. cap. 16. Cùm enim fulmen ceciderat, aderant illicò fulgurum procuratores, locum claustris sepiebant, arâque extructâ, & cæsis oviculis consecrabant: undè calcare illum nefas. Porro *bidental* ponitur pro homine fulgurito, sicut carcere apud Lucilium pro homine carcere digno. Observandum ex lege Numæ, non licere justa persolvere homini fulminato; ibidemque sepeliri cautum fuisse non crematum; nec fas fuisse eum in genua tollere, & efferre; unde benè Persius post Horatium in Arte, dixit, *triste jaces.* Aliquando etiam intra septum super terram relinquebantur qui fulminati erant, amiciebanturque veste candidâ, velut à Jove honorati, ut mortui illi non putrescentes spectaculo forent. Festus, Servius, Artemidorus Lib. 2. cap. 8. Vide & Plin. Lib. 2. cap. 54. Plutarch. in Quæst. Convival. Lib. 4. cap. 2.

28 *Stolidam præbet,* &c.] Velut fatuo & stolido. Nam barbam vellicare alicui grave ludibrium. Sat. 1.

Et Horat. Lib. 1. Serm. Sat. 3.

Vellunt tibi barbam lascivi pueri.

Vellere barbam.] Allusio ad factum Dionysii Syracusani, qui Epidauri barbam Æsculapio auream ademit, ludibrium addens, non decere patrem esse in imberbem, nempè Apollinem, filium verò, scilicet Æsculapium, barbatum esse.

29 *Aut quidnam est,* &c.] Id est, aut verum est quod dico, aut aliquid est quo tu addictos tibi Deos spondes.

30 *Emeris auriculas.*] Pronas & faciles ad arbitrium, mercede pactâ, & velut ex convento tibi addixeris.

Pulmone.] Metonymia pro quibuslibet partibus intestinis lautioribus.

Lactibus.] *Lactes* dicuntur partes intestinæ graciliores, quasi lacte candidiores & molliores.

Unctis.] Id est, lautis & pinguibus, Horat.

Ut canis à corio non exterrebitur uncto.

31 *Ecce avia,* &c.] Vota avarorum hactenùs carpsit; jam superstitiosas mulierum preces reprehendit, quas solebant illæ pro infantibus concipere die lustrico & nominali, nempè octavo ab ortu, pro puellis; nono, pro pueris; solitasque adhiberi cæremonias perstringit hîc Persius, Vide Cœl. Rhodig. Lib. 22. cap. 12.

Matertera.] Dicitur quasi, *mater altera.* Nempè munus lustrandi puerum pertinebat ad anus religiosas è cognatione præcipuas, quæ hujus rei causâ conveniebant.

33 *Infami digito.*] Id est, medio; qui infamis dicebatur, eò quòd ille, contractis aliis, extensus speciem quamdam pudendam repræsentet. Undè probrosum erat, alicui ostendere medium digitum, reliquâ manu contractâ, porrectum; hoc enim modo notabantur cinædi & molles. Petron. Dio. Chrysost. orat. 33. Martial. Epigram. 28. Lib. 2. Juvenal. Sat. 10. Alex. ab Alexandro Lib. 4. cap. ultimo. Porrò eò potissimùm digito utebantur piatrices illæ mulieres, quia quælibet obscœna contra fascinum valere credebant. Ali-

Expiat

expiantibus, docta prohibere oculos fascinantes; deinde manibus eum *motitat, & humili precatione spem exiguam inducit modò in agros Licinii, modò in domum Crassi. Modò* orat ut *Rex & Regina in generum adsciscant*; ut *illum virgines auferant*; ut *quodcumque ille pede triverit, in rosam vertatur. Ego vero nutrici non committo preces*; sed tu, ô *Jupiter, ista huic denega, etiamsi te oraverit induta veste albâ.* Quod si *petis robur nervis & corpus validum in senectute fiat, benè est. At ampli catini, & pinguia farcimina prohibent Deos, & Jovem retardant ista concedere.* Tu verò *cupis ope accumulare bove mactato, & extis provocas Mercurium:* dicens *Largire domum fortunatam*

Expíat, urentes oculos inhibere perita;
Tunc manibus quatit, & spem macram supplic[i]
voto
Nunc Licinî in campos, nunc Crassi mittit i[n]
ædes.
Hunc optent generum Rex & Regina: puell[æ]
Hunc rapiant: quicquid calcaverit hic, rosa fiat
Ast ego nutrici non mando vota; negato
Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogârit. 4[0]
Poscis opem nervis, corpusque fidele senectæ:
Esto; age. Sed grandes patinæ, tucetaque crass[a]
Annuere his Superos vetuere: Jovemq; morantu[r]
Rem struere exoptas, cæso bove; Mercuriumq[ue]
Arcessis fibrâ. Da fortunare Penates, 4[5]

ANNOTATIONES.

am nec improbabilem afferunt rationem nonnulli, quòd dicta manûs figura designet & exhibeat Priapum fascinationum averruncum.

Lustralibus salivis.] In expiationibus adhibitam ab Antiquis salivam testantur Petron. & Plutarch. Hanc autem salutarem esse ait Plin. Lib. 28. cap. 4. Observa interim eosdem propè ritus à veteribus usurpatos in die lustrico & nominali, qui adhibentur in Baptismo Christianorum Romanensium.

34 *Urentes oculos.*] Id est, enecantes, mortem afferentes. Vide Plin. Lib 7. cap 2. Item fascinantes; nam fascinum maxime pueris timebant; & ad illud inhibendum salivam etiam valere arbitrabantur.

35 *Quatit.*] Puerum lustratum motitat & veluti præsentibus Diis offert: deinde post expiationem preces pro eo & vota concipit.

Spem macram.] Id est, infantem, de quo tenuis adhuc spes esse potest.

Virgil.

Nec spes jam restat Iuli.

36 *Licinî.*] De quo Licinio sermo sit, non plane constat. Vetus ipse Persii Interpres dubitat sitne idem vir Licinius Crassus inter Romanos locupletissimus, & inde Dives cognominatus; an Licinius tonsor & libertus Augusti qui valde opulentus erat. Alii contendunt intelligendum potius C. Licinium Stolonem, qui ut habet Livius Lib. 7. num. 16. ob possessa cum filio agri jugera mille, contra legem à se latam suâ lege damnatus est. Cæterum nec hi nec illi opinionis aut suspicionis suæ ullam proferunt validam rationem.

Crassi.] Sunt qui legant, *Crœsi.* Sed, *Crassi*, fere omnes retinent; intelliguntque de M. Crasso quem crebris domorum emptionibus & venditionibus locupletatum fuisse testatu[r] Plutarchus in ejus vita. Porro Licinius & Crassus ponuntur hîc pro quibuslibet opu[lentis] lentis hominibus.

Mittit.] Optat & precatur infanti magna olim opes, agros, domus, &c. & optando ve[lut] lut in earum possessionem immittit.

Virgil. Æneid. 11. v. 47.

Mitteret in magnum Imperium.

Observa etiam Prætorem mittere proprie i[n] possessionem rei alicujus.

39 *Nutrici non mando.*] Id est, nolim nutricem id sibi muneris assumere, ut pro puer[o] vota concipiat. Nam parentes & nutrices optant alumnis potius quæ videntur bona, quam quæ sunt revera, v. g. formam, opes, &c. Senec. Epist. 60. Etiamnum optas quod tibi optavit nutrix. Et Epist. 32. Omnium tibi eorum contemptum opto, quorum copiam parentes optaverunt.

40 *Albata.*] Albis vestibus induti erant qui sacrificabant, eo quod ille candor vestis animi significet innocentiam. Tull. de Legibus.

41 *Poscis opem nervis.*] Jam alia quædam aliorum absurda vota condemnat Persius.

Nervis.] In quibus maximè consistit robur corporis.

42 *Sed grandes patinæ.*] Sumptuosa tua convivia, escæ nimiæ idipsum destruunt quod tam enixe petis.

Tuceta.] *Tucetum* genus est farciminis è suillis carnibus minutim concisis: alii dicunt cuamlibet escam delicatam, hoc nomine appellari.

44 *Mercuriumque arcessis.*] Tanquam lucri deum. Vide Plaut. Amphitr. in Prologo.

Da

a pecus, & gregibus fœtum. Quo, peſſime, pacto,
ot tibi cum in flammis juvencûm omenta liqueſcant?
t tamen hic extis, & opimo vincere farto
itendit. Jam creſcit ager, jam creſcit ovile:
am dabitur, jamjam; donec deceptus, & exſpes 50
e quicquam fundo ſuſpiret nummus in imo.
tibi crateras argenti, incuſaque pingui
uro dona feram, ſudes; & pectore lævo
xcutias guttas: lætari prætrepidum cor:
linc illud ſubiit, auro ſacras quòd ovato 55
erducis facies. Nam fratres inter ahenos,
omnia pituitâ qui purgatiſſima mittunt,
ræcipui ſunto: ſitque illis aurea barba.

concede greges, & fœcunditatem pecori. Sed, ô *improbiſſime quomodo* hæc fiant, *dum tot inteſtina juvencarum liquefiunt à te in igne? Atque ille nihilominus ſperat victor eſſe per inteſtina, & pingue libum. Nunc ager incrementum capit, nunc ovium grex augetur: modò*, ait ille, *protinus concedetur* quod opto; *uſque dum nummus defraudatus; & ſine ſpe ingemiſcat fruſtra infimo arcæ fundo. Si offeram tibi pateras argenteas, & munera ex auro ſolido fabricata,* tu ſtatim *ſudorem emittas & ſtillas effundas è thorace ſiniſtro: præcordia* tua *palpitantia* *ultare* incipiant: *inde hoc venit quod incruſtas ſanctos* Deorum *vultus auro triumphato. tenim inter germanos ære fuſos, hi præferendi ſunt qui immittunt inſomnia pituitâ maximè de-cata; & his detur barba ex auro.*

ANNOTATIONES.

46 *Quo, peſſime, pacto.*] Quâ ratione vis regem tuum creſcere, quem frequentibus crificiis temere & perperam multiplicatis mninò is imminutum & diſperditum?

47 *Flammis.*] Quibus cremantur victimæ.

Omenta.] Inteſtina ſunt molliora, inquit elſus; Plinius autem Lib. 11. cap. 37. ait ſſe membranas tenues, quæ ventrem interiorem integunt.

Liqueſcant.] Ob adipem & pinguedinem nteſtinis adhærentem, quæ multa adhibebaur à Sacrificantibus, ut eâ liqueſcente ignis ccenderetur, & carnes citius conſumerentur.

48 *Et tamen hic.*] Avarus ille & impius precator.

Vincere.] Deos muneribus expugnare, & quidlibet conſequi ab illis.

Farto.] Libum erat è farre, vino, melle, &c. dictum à farciendo, quod è multis erat confertum rebus. Legendum quidam eſſe contendunt *ferto*. Dictum ſeu ob rationem mox allatam, ſeu quòd ad ſacra ſæpe ferretur.

49 *Jam creſcit ager.*] Inquit avarus ſemetipſum ſpe vanâ deludens.

51 *Suſpiret.*] Spiret quaſi & unus reſtet nondum ſtulte conſumptus, ut cæteri.

52 *Incuſa.*] In incude fabricata, vel cælata. Quidam interpretantur infecta, infabricata, ut ſit maſſa auri nondum cuſi.

53 *Pectore lævo.*] Siniſtrâ pectoris parte, in qua ſitum eſt cor. Quidam interpretantur, maligno, perverſo; ſed minus placet.

54 *Excutias guttas.*] Sudoris ſtillas ob vehementem cordis commotionem & lætitiam: eritque hæc expolitio prioris ſententiæ, *ſudes.* Sunt qui de lachrymis intelligant; ſed reclamant hæc verba *pectore lævo.*

55 *Hinc illud ſubiit.*] Ex eo quòd ita gaudes dato tibi auro & argento, hinc animum tuum ſubit opinio, & putas iis pariter Deos gaudere: proindeque eorum ſtatuas auro exornas, ut eos demerearis.

Ovato.] Ex hoſtibus reportato & ex eorum ſpoliis. Ovatio minor triumphus dictus ab ove quæ tunc mactabatur, ſicut bos in majori triumpho. Nec enim placet deducere ab ovo, ut volunt nonnulli, eò quòd quæ inaurantur prius ovi albo illinuntur.

56 *Nam fratres inter*, &c.] Ironia eſt.

Fratres inter ahenos.] Hi ſunt quinquaginta filii Ægypti, quorum ſtatuæ in porticu Apollinis Palatini erectæ. Harum enim quædam oracula & reſponſa per ſomnum poſtulantibus reddere credebantur. Ita vetus Interpres, Caſaub. &c. adversùs nonnullos, qui intelligunt alii quidem Caſtorem & Pollucem, alii verò quoſlibet Deos, qui fratres dicantur, quia ſunt omnes filii unius matris Cybeles, quorum pleræque ex ære erant ſtatuæ.

57 *Pituitâ purgatiſſima.*] Ea enim vera putantur inſomnia, quæ non proveniunt ex humoribus.

58 *Sitque illis aurea barba.*] Superſtitioſi veteres è ſupradictis ſtatuis eas inaurabant, à quibus immiſſum ſibi verum aliquod ſomnium credebant: & quos maxime Deos colebant, iis barbam auream dabant, ut dictum eſt de Æſculapio ſuprà ad ea verba, *Vellere barbam.* Vide & Sueton. in Caligula, cap. 52.

Aurum

Aurum expulit vascula Numæ, necnon æneas Saturni crateras, atque immutat capedines Vestæ, ac testas Etruriæ. O mentes pronæ in terram, & vacuæ rerum Cœli! Quid prodest illud, inducere mores nostros ædibus sacris, & judicare quædam esse grata Numinibus, ex istâ nostrâ carne delicatâ sceleris plenâ? Illa diluit sibi casiam oleo vitiato, & decoxit lanas Calabriæ conchylio corrupto. Illa imperavit avellere unionem è concha; & conflare venas calescentis metalli è pulvere non cocto. Scelerata est illa quidem, *etiam scelerata est: nihilominus* suum *illi scelus utile est. Sed vos, ô Antistites, loquimini; quid prodest aurum in sacro? Scilicet illud quod* prosunt *imagunculæ puellares à puella Veneri oblatæ.*

Aurum vasa Numæ, Saturniaq; impulit æra,
Vestalesq; urnas, & Tuscum fictile mutat. 6
O curvæ in terras animæ, & cœlestium inanes
Quid juvat hoc, templis nostros immitter
mores,
Et bona Diis ex hac sceleratâ ducere pulpâ?
Hæc sibi corrupto casiam dissolvit olivo,
Et Calabrum coxit vitiato murice vellus. 6
Hæc baccam conchæ rasisse; & stringere venæ
Ferventis massæ crudo de pulvere jussit.
Peccat & hæc, peccat: vitio tamen utitur. A
vos,
Dicite, Pontifices, in sancto quid facit aurum?
Nempè hoc quod Veneri donatæ à virgin
pupæ. 7

ANNOTATIONES.

59 *Vasa Numæ.*] Testacea, simplicia, qualia adhibuit Numa Pompilius religiosorum rituum apud Romanos auctor. Cic. Parad. 1. Plin. Lib. 35. cap. 12. & Lib. 33. cap. 11.

Saturnia.] Qualia erant in usu temporibus vel in æde Saturni. Ovid. Fast. 1.

60 *Vestalesque urnas.*] Quales adhibebant Vestales in sacris Vestæ.

Tuscum fictile.] Thusci religioni admodùm fuerunt dediti, suosque ritus ac cæremonias aliis populis accommodârunt. Hi fictilibus vasis in sacris suis utebantur.

63 *Et bona Diis ex hac,* &c.] Et credere Diis ea probari & bona videri, quæ nobis & nostræ libidini jucunda sunt.

Pulpâ.] *Pulpa* & pulpamentum cibus delicatus, seu caro prima & sine ossibus, Metaphoricè sumitur pro molli affectu erga luxum & delicias.

64 *Hæc.*] Pulpa nempè & mollities.

Corrupto casiam, &c.] Invenit unguenta, in quibus casia simul & oleum solvuntur, dum miscentur: pereunt nimirùm, ut tertium quid conficiant.

65 *Calabrum vellus.*] Tarentinam lanam, quæ est optima, Calabria regio Italiæ, hodie, *Terra d' Otranto.*

Murice.] Piscis est marinus, è cujus humore color purpureus conficitur.

Coxit.] Infecit, tinxit: id est, lana peregrinos colores ementiri didicit per nostrum luxum. Quod quidem primi omnium invenerunt Lydi, ut habet Plin. Lib. 7. cap. 56.

66 *Baccam.*] *Baccæ* propriè sunt fructu lauri: propter similitudinem autem ita vo cantur uniones & margaritæ. Horat. Epod. 8

——— *Nec sit marita*
Quæ rotundioribus onusta baccis ambulat.

Rasisse.] Limâ avellisse unionem conchæ tenaciter adhærentem; vel etiam callo pur gare docuit.

Et stringere venas, &c.] Id est, colligere pulverem & ramenta auri & argenti è venis terræ, & è fodinis: è quibus cùm eruta sun metalla, igne purgantur, & pulvis conflatu in massam excoquendo in fornace: unde vocat Persius crudum, cùm extrahitur & colligitur è venis & meatibus subterraneis.

68 *Peccat & hæc, peccat,* &c.] Nostra hæ pulpa & libido est vitiosa quidem & peccat attamen utilitatis aliquid capit è suo vitio & peccato. At quid emolumenti redundat in Deos ex auro quod infertur in eorum templa

70 *Nempè hoc.*] Ironia est.

Donatæ à virgine pupæ.] Ephœbi bullas Diis Penatibus, puellæ Veneri pupas consecrabant, ut faustum haberent matrimonium Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Sensus autem Persii est, sicut virgines nupturæ pupas seu infantium simulacra offerunt Veneri ut veros infantes obtineant: ita vos, ô avari tantulum auri offertis Jovi, Mercurio, aliisve Diis, ut plurimùm nanciscamini, & divites fiatis. Sacrificatis igitur non ex religione sed ex affectu avaritiæ, adeóque impii & improbi estis.

Quin

Quin damus id Superis, de magnâ quod dare lance
Non possit magni Messalæ lippa propago:
Compositum jus, fasque animo; sanctosq; recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto:
Hæc cedò, ut admoveam templis, & farre litabo. 75

Eccur non donamus Diis illud potiùs, *quod proles Messalæ habens oculos vitiatos nequeat donare è patinâ capaci: legem humanam ac divinam* benè *ordinatam* in *mente: & penetralia animi pura, & cor exercitatum* in *virtute animosa: da illa, ut inferam sacris ædibus, & mola salsa* Deos *placabo.*

ANNOTATIONES.

71 *Magnâ de lance.*] Id est, ex ingentibus vitiis. Allusio est ad veterum morem, apud quos ex acerrâ pauperes, è lance dites librabant, ut initio hujus Satiræ diximus ad verbum, *acerra*.

72 *Messalæ.*] Ponitur pro quovis opulento & divite. Valerius Corvinus Messala à Messanâ urbe Siciliæ, ab eo expugnatâ, mutatâ unâ literâ, dictus; auctor & caput fuit illustris Messalinorum familiæ. Vide Macrob. Lib. 1. Saturnal. cap. 6. sub finem.

Propago.] Intelligit Cottam Messalinum, qui crapulæ deditus & gulæ, & à majoribus degener, in senectute adeò lippus fuit ut palpebræ ejus in exteriorem partem conversæ essent.

73 *Jus, fasque.*] *Jus* est id quod sancitum est & licet lege humanâ; *fas*, quod divinâ.

Animo.] Legit Casaubonus, *animi*.

74 *Incoctum.*] Pridem assuetum, omninò imbutum.

Generoso honesto.] Virtute quasi naturali & ingenitâ.

75 *Farre.*] Leviore etiam munusculo placabo Deos, modò integritatem morum habeam & innocentiam, quam pluris illi faciunt, quam aurum & munera. De farris usu in sacris vide Plin. Lib. 18. cap. 3. Item quæ notavi ad Juvenal. Sat. 9. v. 122. ad vocem, *Farre*.

Litabo.] *Litare*, non est simpliciter sacrificare; sed sacrificio, quod petitur, obtinere. Quocirca soli probi viri *litare* dicuntur propriè, sacrificare quilibet, etiam improbi. Tit. Liv. Lib. 38. cap. 20. *Postero die, sacrificio facto, cum primis hostiis litâsset.* Plautus in Persa: *Tum Jupiter faciat ut semper sacrificem, nec unquam litem.*

SATIRA III.

NEMPE hoc assiduè? Jam clarum mane fenestras
Intrat, & angustas extendit lumine rimas.
Stertimus, indomitum quod despumare Falernum

SCILICET ista continuò? Jam splendidum lumen matutinum ingreditur fenestras, & luce auget arctas rimulas. Indulgemus somno, qui valeat concoquere vinum coctu,

ANNOTATIONES.

SATIRA hæc tota reprehensio est desidiæ juvenum bona studia negligentium.

1 *Nempe hoc, &c.*] Quotidie scilicet hæc eadem ages & in clarum diem sterres? inquit præceptor ad discipulos, Philosophus, inquam, ad juvenes sibi commissos, & suam in disciplinam traditos.

Mane.] Est clarus dies, teste Macrobio, quem lege Saturn. l. 1. cap. 3. & Gell. l. 3. c. 2.

2 *Extendit.*] Latiores rimas apparere faciunt radii solares intromissi.

3 *Stertimus.*] Subtimidam increpationem in primâ personâ hìc observant nonnulli, & condiscipulum potiùs quàm magistrum indicari volunt, sed quid obest magistrum ita discipulos increpare & quidem acriter?

Indomitum Falernum.] Athen. Lib. 1. Campanum illud vinum difficulter concoqui affirmat.

Despumare.] Metaph. à musto, vel etiam re ferè qualibet, quæ non coquitur, nisi actis spumis.

Sufficiat

Sufficiat, quintâ dum linea tangitur umbrâ.
En quid agis? Siccas insana Canicula messes
Jamdudum coquit: & patula pecus omne su
ulmo est;
Unus ait comitum. Verumne? Itane? Ocyùs adsi
Huc aliquis: nemon'? Turgescit vitrea bilis:

difficile, quandò Solis *umbra attingit quintam lineam. Ecce quidnam facis? Stella canicularis sanitati noxia jam pridem adurit aridas segetes: & grex omnis sub ulmo umbrosa jacet; inquit unus è sociis.* Hoccine *verum* est? *An sic* se res habet? *Quamprimum isthuc veniat quispiam, nullusne* veniet? *Bilis pelluci intumescit* in me:

ANNOTATIONES.

4 *Quintâ dum linea tangitur umbrâ.*] Hypallage. Id est, dum in solari horologio umbra tangit quintam lineam, adeóque notat horam quintam. Duo hìc explicanda: alterum, quomodo intelligatur hora illa quinta: alterum est, solaris horologii antiquitas. Quod ad primum attinet, observandum quoties apud Auctores seu Græcos, seu Latinos, horarum fit mentio, semper accipiendas horas diei naturalis, sicut hìc apud Persium. Distinguunt nempe diem, alium civilem, alium naturalem. Hic ab Ortu Solis ad Occasum extenditur; ille, noctem simul & diem continet, & in horas viginti quatuor distribuitur. Porro diem civilem alii aliter definierunt; Persæ & Babylonii, inter duos Solis exortus: Ægyptii, Athenienses, & nunc Itali, Occasu Solis: Etrusci & Umbri meridiebus; alii mediis noctibus, ut Romani olim, & nos hodie, aliique facimus. At dies naturalis (de quo hìc est mentio) qui modo brevior, modo longior pro ratione temporum & climatum, dividitur in horas seu partes duodecim inter se æquales, longiores quidem æstate, cum longior est dies, hyeme verò breviores. Hujus hora prima est Solis ortus, sexta meridies, duodecima Solis occasus. Itaque Romæ, ubi dies longior solstitialis est horarum ferme quindecim, hora illa quinta circa solstitium æstivum recideret ad nostram decimam cum tribus quadrantibus; & circa Caniculam, de qua hìc Persius, esset hora ipsa undecima, aut non multo secus. Vide Plin. Lib. 2. cap. 76, & 77. & Lib. 7. cap. ultim. Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 3. Cœl Rhodig. Lib. 12. cap. 9. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 20. Quod spectat ad horologia solaria, illorumque antiquitatem, si Plinio fides, primus eorum inventor fuit Anaximenes Milesius. Hoc tamen Anaximandro Anaximenis magistro tribuunt Diog. Laërt. Lib. 2. Vitruvius & alii. Romæ vero illorum usus esse cœpit bello Punico primo, ut habet Plinius loco citato. Antiquiora tamen illa constat ex sacris Codicibus Lib. 4. Regum cap. 20. ubi de horologio Achaz, i de Sole per decem lineas retrogredient Quamvis enim in textu Hebraico vox nul significans lineas aut horologium ibi reperi tur, sed tantum gradus; & Achaz non h buerit horologium lineis & gnomone perf ctum, ut nos hodie habemus, at gradus fuisse arte dispositos, & horas diei per um bram solis indicantes, colligere est ex D. Hie ronymo Commentar. in Isaiam ita scribent *Datur signum ut sol decem gradibus revert tur, quos non juxta Symmachum in lineas horologium vertimus, qui gradus intellexit lineis, ut manifestiorem sensum legentibus fac ret: sive ita exstructi erant gradus arte mech nica, ut per singulos umbra descendens hor rum spatia terminaret.*

5 *Canicula.*] Constellatio quæ dum Sol i Leone est, oritur. Vide Plin. Lib. 2. cap. 4 Unde ab Horatio; *Vesani stella Leonis:* à Per sio vero, *insana* dicitur, quia morbos procrea bene multos, ob æstum & vehementiam item canes in rabiem agit. Hinc Horat. Lib. 1 Sat. 6. vocat

Rabiosi tempora signi.

6 *Patula pecus omne sub ulmo est.*] Dum meridianus æstus defervescat, greges in umbram deducuntur.

Virgil. Eclogâ 2.

Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant.

7 *Unus ait comitum.*] Hæc plerique referunt ad priorem sententiam. Sed non ab re contendit Casaubonus finiendam ante hæc verba præceptoris increpationem: ut verba hæc, *unus ait comitum,* Persii sint narrantis: & quæ sequuntur, sint expergiscentium discipulorum.

Ocyùs adsit.] Adsit protinus famulus, & vestes afferat, ut surgam quamprimum.

8 *Vitrea bilis.*] Quasi vitro similis, quæ in vultu iracundo appareat. Horat. Sat. 3. Lib. 1. *Splendidam bilem,* dixit. Alii interpretantur, inflata, intumescens, ut vitrum.

Findor:

indor: ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.
am liber, & bicolor positis membrana capillis, 10
ıque manus chartæ, nodosaque venit arundo.
'um queritur crassus calamo quòd pendeat humor:
ıigra quod infusâ vanescat sepia lymphâ:
ilutas queritur geminet quòd fistula guttas.
) miser! inq; dies ultra miser, huccine rerum 15
enimus? At cur non potiùs teneroq; columbo,
t similis Regum pueris, pappare minutum

ita *rumpor* vociferando, *ut putes rudere pecora Arcadica. Mox codex & pergamenum duplici colore, pilis depositis, & papyrus, & calamus nodos habens manibus inseruntur. Tum conqueritur quod spissus liquor hæreat in penna*; deinde, *quod ater sepiæ* humor *vanus fiat, aquâ instillatâ*: postea *conqueritur quod calamus duplicet stillas liquidas. O infelix! & indies* futurus *magis infelix, an eo rerum devenimus? Sed quare non magis par molli columbæ pullo, & filiis Regum, petis teneram escam*

ANNOTATIONES.

9 *Findor.*] Laxat habenas iracundiæ petuıs adolescens, & quia ad laborem & studiı non sponte trahitur, iram in famulos exorat. Quidam legunt *Finditur Arcadiæ*, &c.

Arcadiæ.] Regio est Peloponnesi multos & ıgnos alens asinos.

10 *Liber.*] Propriè est arborum cortex, in o scribi solebat ante inventum chartæ usum de infrà.

Bicolor.] Quia membrana crocea erat eâ rte qui pilos habet, alterâ verò quâ adhæ: visceri, candidior: *bicolor, quod pars cro-ı, pars glutinata apud antiquos erat*, ait vetus erpres. Variis etiam coloribus inficiebanr membranæ, inquiunt alii. Sed cavendum confundant operculum libri cum membrain qua scribebatur, ut monet Casaubonus.

Positis membrana capillis.] Non desunt qui erpretentur de capillis adolescentis istius xis & comptis sed refragantur plurimi iique ctissimi, & intelligunt depilis membranæ aılis pumice, atque adeò depositis & demptis. rtè textus ipse sensum hunc adjuvat.

11 *Chartæ.*] Repertus chartæ usus sub Alexdro, teste Varrone. Anteà scribebant in liis arborum & in corticibus: deinde in artis quæ fiebant è foliis papyri arboris in gypto crescentis. Demum sub Eumene ge inventæ sunt Pergami membranæ, quæ de Pergamenæ dictæ sunt.

Arundo.] Veteres arundine pingebant, Perıs variatis nominibus, *arundinem, calamum, ulam*, vocat.

12 *Pendeat.*] Non fluat atramentum è camo, & quasi pendulum hæreat ob nimiam affitiem.

13 *Nigra quod*, &c.] Modò querebatur ıod atramentum nimis spissum esset, jam cit dilutius esse, & scripturam non apparere, ıt suum potius non habere colorem.

Sepia.] Metonymia, pro sepiæ piscis humore atro, qui atramento similis, quem etiam pro atramento fuisse apud Afros, ait vetus Interpres. De sepiæ natura & industria, vide Plin. Lib. 9. cap. 9 & Lib. 32. cap, 10. in fine.

14 *Dilutas queritur.*] Addit & propter affusam aquam adeo liquidum factum esse atramentum, ut papyrum maculet, uberius effluens quam par sit.

15 *O Miser!*] Qui tot & tam vanas pigritiæ excusationes prætendit, quam miser est!

Huccine rerum venimus?] Adeóne vile est sapientiæ studium, ut tam lentè & oscitanter captetur? Porrò observat Casaubonus juvenes quos hîc redarguit magister ille, non fuisse eâ ætate, ut ista puerilia causarentur, sed alias solitos afferre ignaviæ excusationes haud multo nugis illis graviores: undè per similitudinem ironicam à magistro exagitentur.

16 *At cur non potiùs.*] Increpatio acris & sarcastica. Cùm res serias, quale est Philosophiæ studium, tam pigrè capessas; quin potiùs ad alia omnino incumbis? Illud desere, & mollitiei te totum da: & cum nolis laborare ut vir, nugare ut puer; imo ad ipsam redi infantiam, in qua nec labores ad mandendos cibos, sed præmansos & attritos capias.

Teneroq; columbo.] Cui mater semicoctum è suo ventriculo cibum extractum in os inserir, ut facilius molliusque alatur.

17 *Regum pueris.*] Qui deliciis & imperio innutriti omnia ad libidinem suam fieri volunt, nec grave quidquam suscipiunt aut molestum. Ita apud veteres notari solebant corruptis homines moribus, inquit Casaubonus, *est similis Regum pueris*, putà alicujus Sardanapali.

Pappare.] Infinitivus pro nomine substantivo, ut Sat. 1. *Nostrum illud vivere triste.* Sensus est, quin petis cibos jam præmansos & comminutos quos faciliùs, & sine ullo labore deglutias.

Poscis, & iratus mammæ lallare recusas?
An tali studeam calamo? Cui verba? Quid is
Succinis ambages? Tibi luditur. Effluis
mens;
Contemnêre. Sonat vitium percussa, malig
Respondet viridi non cocta fidelia limo.
Udum & molle lutum es, nunc nunc propera
dus, & acri
Fingendus sine fine rotâ. Sed rure paterno
Est tibi far modicum, purum & sine labe sa
num.
Quid metuas? Cultrixque foci secura patella
Hoc satis? An deceat pulmonem rumpere ven

attritam, & excandescens contra nutricem, repellis cantilenam lalla? Studione incumbam cum *ejusmodi penna? Cuinam verba* das? *Quorsum has tergiversationes succlamas? Pro te alea jacitur. Dilaberis stulte, contemptui eris. Vas fictile* digito *pulsatum sono ostendit defectum, & excoctum argilla non recenti reddit tinnitum fractum. Tu es* velut *limus humidus & tractabilis, jamjam fingendus, & absque intermissione formandus rotâ vehementi. At* ex *agro patris habes frumentum tenue, & vas salis mundum sine defectu. Quidnam timeas? Habes etiam patinam tam camini excultricem. Illudne sufficit? An decorum est pulmonem frangere ventis,*

ANNOTATIONES.

Cibum puerulorum papas, potum buas antiqui appellabant: unde *pappare* est ejusmodi cibos captare.

Plaut. in Epidico:

Novo liberto opus est quod pappet.
Dabitur, præbebo cibum.

18 *Iratus mammæ.*] Pater tata, nutrix & mater mamma pueris olim vocabatur, teste Catone. Non ergo intelligendum est de ubere nutricis, quasi lac sugere ille puer recuset, sed potius nolit dormire ad solitam cantilenam, *lalla,* à nutrice vel matre sæpius repetitam quod delicatuli pueri morositatem redarguit.

Lallare.] Est repetere sæpiùs vocem, *lalla,* quod solemne est nutricibus, ut cantiunculis istis somnum puerulo concilient.

Lallare recusas.] Respuis nutricis blandimenta, & pertinaci vagitu contra illam irascens, somnum admittere recusas.

19 *An tali studeam calamo?*] Pertinax adolescens, cùm agnoscere culpam deberet moresq; corrigere, inanes potius suæ ignaviæ excusationes quæritat.

Cui verba?] Reponit magister: itane speras nobis imponere?

20 *Tibi luditur.*] Tua res agitur; quòd tempus teris, tibi, non mihi perit.

Effluis amens.] Te ipse perdis, teipsum jugulas.

21 *Contemnêre.*] Quoniam nihil afficit homines magis quàm contemptus: hunc etiam juveni moroso objicit & minatur prudens magister.

Sonat vitium.] Urget per similitudinem. Sicut tinnitu rauco & absurdo cognoscitur vasis defectus, cum digito percutitur: sic tu cum à me ad meliora incitaris, & q tangeris, exhibes animi vitium & prav affectionem.

Malignè respondet.] Contrarium est, dum crepat, quod videbimus, Sat. 5.

23 *Udum & molle lutum es.*] Instat magister. Attamen hàc ætate qua es, potes em dari dum tener es, & in meliùs formar fingi; si modò gerere mihi morem volue & subire disciplinam, licèt ea tibi pri fronte acris & aspera videatur.

Nunc nunc.] Id est, modò & sine mo dum adhuc juvenis es, ac velut cera seu sta mollis, cujuscumque formæ capax.

24 *Rotâ.*] Figulinum est instrumentum Anacharsi, teste Plinio, inventum, quo cumacto fictilia vasa finguntur.

Sed rure paterno.] Prolepsis. At, inquies, q opus me laboribus ac vigiliis fatigare, c possim beatam & tranquillam vitam age contentus patris etsi mediocribus divitiis?

25 *Far modicum.*] Sufficiens fortuna, l modica.

Purum.] Seu mundum & nitidum, quæsitum sine dolo.

Salinum.] Pro qualibet supellectili.

26 *Cultrixque foci.*] In foco lares coleba tur.

Secura patella.] *Patella,* vas è quo libatio Diis Laribus ad focum ferebantur, *secura,* q domesticos Deos religiosè colens præsidi ab iis & patrocinium sibi pollicetur.

27 *Hoc satis?*] Refellit magister dicta scipuli.

Pulmonem rumpere.] Præ superbia & stu: ob nobilitatem & censum supra modu & ineptè inflari.

Stemma

temmate quod Thusco ramum millesime ducis;
Censoremve tuum vel quod trabeate salutas?
Ad populum phaleras. Ego te intus & in cute novi. 30
Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?
Sed stupet hic vitio, & fibris increvit opimum
Pingue: caret culpa: nescit quid perdat, & alto
Demersus summa rursum non bullit in unda.

quia millesimus trahis lineam successionis *ab Etrusco genere; vel* quod *Censorem* inter *tuos salutas, vel quia trabea vestitus es. Ad plebem phaleras. Ego te cognosco interius & exterius. Numquid non pudore afficeris vitam agere ad instar Nattæ dissoluti? At ille stupidus est defectu* naturæ, *& in præcordiis crassa pinguedo enata est: vacat* [c]*ulpa: ignorat quantum amittat, & profundo obrutus non emergit iterum in supremam aquam.*

ANNOTATIONES.

28 *Stemmate quod Thusco,* &c.] Eo quod [pe]r mille generationes originem ducas ex [ant]iqua vetusta & nobili Etruriæ familia. [P]orro *stemma* Græce corona est è floribus [con]sertim. Metaphorice sumitur & pro gen[til]itiis insignibus, & pro statuis & imagini[bu]s Majorum, quæ ornabantur sertis ejus[m]odi floreis & corollis: item pro arbore, ut [su]nt, consanguinitatis, quam ductis lineis [ad]ditisque rotundis figuris efficiebant anti[qu]i, & stemma appellabant. Plin. Lib. 35. [ca]p. 2. *Stemmata lineis discurrebant ad ima[gi]nes pictas.* Vide Juvenal. Sat. 8. initio.

Ramum ducis.] Lineam nempe successio[ni]s. Isidorus, Lib. 9. cap. 6. Solent advo[ca]ti stemmata, sive ramusculos facere in ge[ne]re, cum gradus cognationum partiuntur.

29 *Censoremve tuum.*] In tua cognatione [&] gente.

Trabeate.] Nobili veste indutus è purpura. [Al]ex. ab. Alex. Lib. 5. cap. 18. Romulum [pr]imum trabea usum fuisse ait; & triplex [tr]abeæ genus luculenter explicat. Vide Ju[ve]nal. Sat. 8. v. 259 ibique Annot.

Salutas.] Nimirum in censu: postquam [en]im Censor Equites Romanos recognoverat, ante illum in tribunali sedentem transve[he]bantur in equo & trabea, eumque saluta[ba]nt. Alii intelligunt salutari imagines Ma[jor]um in atrio stantes; eo quod Neronis [te]mpore Censores nulli erant. Ita pugnat [La]utumnus adversus Casaubonum, impri[mi]sque contra Marcilium: at quamvis nulli [fu]ent tunc Censores, Princeps ipse Censoris [mu]nus hoc exercebat.

30 *Ad populum phaleras.*] Hæc verba plane [ac]commodata ad propositum, cum agat con[tra] Equitem Romanum. *Phaleræ* sunt eque[str]ia ornamenta. Sensus est: ne ostentes for[tu]næ bona, quæ non te nobilitant magis, quam phaleræ equum. Illa plebem imperitam decipiunt ac detinent, non autem viros sapientes qui è solis animi bonis hominem æstimant.

Intus & in cute.] Intimos animi tui recessus, & quæcunque ibi latent vitia perspicio.

31 *Nattæ.*] De quo Horat. Lib. 1. Sat. 6. Quidam legunt, *Naccæ.* Quicquid sit, constat intelligi hominem deliciis & libidine perditum sive is infima sorte fuerit, sive domi nobilis à virtute paterna desciverit.

32 *Sed stupet hic.*] Hic ad stuporem usque jam devenit, nec se peccare advertit: unde miseratione magis quam reprehensione dignus videtur.

Fibris increvit opimum pingue.] Tertullian. Lib. de Anima, cap. 20. *Opimitas,* inquit, *impedit sapientiam.* Vide & quæ nos Sat. 1. v. 57. ad ea verba, *Pinguis aqualiculus.* Sensus est hic: Sicut adeps non sentit (teste Galeno & Aristotele) sic nec mens illius: nam obduruit callum veluti quoddam in animo ejus, nec mirum si demergatur in profundum vitiorum prono impetu, cum jam plane cæcutiat ad bonum: quæ tamen pœna est summæ nequitiæ maxima.

33 *Nescit quid perdat.*] Virtutis enim pulchritudinem jam non videt, & pretium ejus ignorat: sicut & turpitudinem vitiorum & infamiam haud animadvertit.

Alto demersus.] Vitiorum barathro absorptus.

34 *Non bullit.*] Non emergit, non assurgit; nam cum stupens ejus conscientia nullis agat eum stimulis, nequaquam redire potest ad meliorem frugem. Horresce vero, tu adolescens, ad tam deploratum statum, & cave, ne eodem miseriæ devenias, nisi mature frœnum injicis petulantiæ juvenili.

Magne

Summe Deorum parens, noli plectere alio modo dominos crudeles, quando sæva cupiditas infecta toxico ardenti impulerit animum illorum: nempe, *aspiciant virtutem, & eâ deserta, tabe emarcescant. An æs tauri Siculi maiores edidit gemitus: & gladius è lacunaribus auro intectis suspensus plus tremefecit purpura exornatum caput sub* se, *quam*

Magne pater Divûm, sævos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium ferventi tincta veneno:
Virtutem videant, intabescantque relictâ.
Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci:
Et magis auratis pendens laquearibus ensis
Purpureas subter cervices terruit: imus,

ANNOTATIONES.

35 *Magne pater Divûm.*] Stupori Nattæ acerbos illos opponit cruciatus, quos tolerant ii qui virtutem cognitam habuere, nec tamen secuti sunt: hos verò tantos esse air, ut sceleratis gravius optari tormentum nequeat: hæc egregie Casaubonus, additque videri Persium respexisse, ad locum Platonis in Gorgia, ubi ait in animis defunctorum Tyrannorum vibices extare, testes eorum scelerum, è quibus Rhadamanthus eorum scelera diju iicet.

Sævos punire Tyrannos.] Aliorum malis gaudentes, quales fuere Busiris, Diomedes, Phalaris, uterque Dionysius, ipseque Nero, quem hic notari plerique autumant.

36 *Haud alia ratione.*] Non aliter punias, quàm conscientiæ flagellis & scelerum suorum furiis eos tradendo. Vide Juvenal. Sat. 13. D. Augustin. Lib. de Magistro, cap. 9. *Persius*, inquit *omnibus pœnis quas Tyrannorum vel crudelitas excogitavit, vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, qua cruciantur homines, qui vitia, quæ vitare non possunt, coguntur agnoscere.*

37 *Moverit ingenium.*] Impulerit ad aliquod atrox scelus.

Ferventi tincta veneno.] Cupiditas præceps & vehemens crudelitate & inhumanitate stipata.

38 *Virtutem videant.*] Tull Lib. 2. de Finibus: *Oculorum in nobis sensus est acerrimus, ... quibus sapientiam non cernimus. Quam illa ardentes amores excitaret sui, si videretur!* Hunc Tullii locum videtur expressisse Sanctus Augustinus Enarratione in Psalmum 64. ubi sic habet: *Habes oculos foris, unde videas aurum: intus est oculus, unde videatur pulcritudo iustitiæ. . . . Quædam ergo est pulcritudo justitiæ quam videmus oculis cordis; & amamus, & exardescimus*, &c. Alii legunt, *Virtutem invideant*, vel *Virtuti invideant*, scilicet aliorum: parvi certe interest.

Itabescantque relictâ.] Dolore acerbissimo velut aliqua tabe consumantur, quod ultro abjecerint virtutem, rem adeo pretiosam & amabilem.

Horat. Lib. 3. Ode 24.

Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi.

Hæc ipsa est pœna damni, quam in dam[...] Theologi agnoscunt.

39 *Anne magis Siculi.*] Ne vero hæc à gratis dici putet aliquis; omnia certe Ty[...]norum inventa ad cruciandos homines, l[...]ora sunt conscientiæ tormentis assiduoque [...]mulo, quibus interquiescere nunquam [...]nuntur. Certe quanto præstat animus [...]pori, tanto graviora sunt animi vuln[...] quam corporis.

Gemuerunt æra juvenci.] Metonymia, in gemuerunt homines inclusi tauro æ[...] Perillus Faber Atheniensis Phalaridi Agrig[...]tinorum in Sicilia Tyranno fabricatum [...] taurum æneum dedit, in quo subjecto i[...] cruciarentur homines, & taurinos mug[...] imitarentur. Ipse vero Artifex in eum missus primus artis suæ periculum fecit. [...] eo Plin. Lib. 34. cap. 8. *Perillum nemo l[...]dat,* inquit, *sæviorem Phalaride Tyranno, taurum fecit, mugitus hominis pollicitus, i[...] subdito; & primus eum expertus cruciat[...] justiore sævitia.*

40 *Auratis pendens laquearibus ensis.*] S[...]pensus è laqueari gladius seta equina, & [...]minens capiti Damoclis apud Dionysium S[...]liæ Tyrannum. Nota historia ex Cic. T[...] Quæst. 5. Macrob. ad Somn. Scipionis, Lib[...] cap. 10, &c.

41 *Purpureas subter cervices.*] Mors imm[...]nens terruit Democlem regio ornatu a[...]ctum, sub ense ille positum.

Magis terruit quam, &c.] Id est, Nec [...]rillus accenso tauro æneo inclusus misera[...]lius gemuit, nec Damocles imminentem mortem animadvertens magis exhorr[...] quam torquetur sceleratus intimis animi c[...]ciatibus, cum scelerum stimulis & furiis a[...]tatur.

Imus, imus præcipites.] Egregia Prosopop[...] Tyranni conscientiæ flagellis & tormentis [...] acti; quibus secum ipse in summâ despera[...]

Im

...ius præcipites, quam si sibi dicat; & intus
...lleat infelix quod proxima nesciat uxor?
...pè oculos memini tingebam parvus olivo,
...randia si nollem morituri verba Catonis 45
...scere, ab insano multùm laudanda magistro,
...uæ pater adductis sudans audiret amicis.
...re etenim id summum, quid dexter Senio ferret

si quis *sibi ipsi inclamet, currimus, currimus in præcipitium, atq; is intra* seipsum *miser extimescat* id *quod ignoret conjux propinqua? Recordor* quod ego *puer linibam frequenter oculos oleo, quando nolebam memoriæ mandare dicta gravia Catonis morti proximi, valde æstimanda à præceptore severo, quæ parens* meus *sudorem emittens auscultaret vocatis familiaribus. Nam illud meritò præcipuum erat* mihi *in desiderio, callere, quid afferfelix Senio,*

ANNOTATIONES.

..., dicat: actum est de nobis, præcipitamur, ...imus, omni salutis ope destituti. Tiberius ...d Sueton. cap. 67. *Quid scribam vobis, P. C. quomodo scribam, aut quid omnino non scri...n hoc tempore? Dii me Deæque pejus perdant, ...im quotidie perire sentio, si scio.*

42 *Intus palleat.*] Vox una, *palleat*, pro du...s, ut observat Casaubonus. Nec enim pal... intùs est; significat igitur, intùs timeat, & ...is palleat.

43 *Quod proxima nesciat uxor?*] Nec flagiti...i, propter quod expallescit, nec tormentum ...o urgetur ac intabescit, audet cum quoquam ...mmunicare, unde magis torquetur. Ovid. *Strangulat inclusus dolor, & cor æstuat intus.* ...edunt nonnulli allusisse ad Dionysium Tyran...um, qui nec uxori nec liberis confidebat. Por...ex his mirâ arte Persius virtutis excellentiam ...tendit, ex eo quòd illâ carere sit miserri...um.

44 *Sæpè oculos memini*, &c.] Ego puer pue...les olim excusationes quærebam, ut studia li...rarum laboremque detrectarem; & hoc æta... indulgendum videtur; & tu qui puerilia depo...isti, & sapientiæ præcepta jam delibâsti, certè ...lpaberis si ad ejusmodi nugas & excusationes ...inas iterùm convolas, ne virtutem & bonas ...sciplinas amplectaris.

Tingebam olivo.] Ad simulandam lippitudi...em, nam ut ait vetus interpres, *oculi oleo tacti ...rturbantur ad tempus.* Quod quidem intelli...endum (ut benè monet Casaubonus) de interi...ris oculi tactu; aliàs, nedum læderet oculos, ...mò juvaret, ciliorum superficiem oleo linire.

45 *Grandia si nollem.*] Ne memoriter disce...e cogeret declamationes quasdam pueris tum ...miliares; v. g. Ethopœiam, in qua morituri ...Catonis verba exprimerentur, cùm deliberaret ...pud se, satiusne foret sibi vitam eripere, quàm ...n manus Cæsaris incidere.

Catonis.] Uticensis nempè, qui partes Pompeii secutus, hunc debellatum videns, Uticæ in Africa se ipse interemit.

De hoc Lucanus Lib. 1.

Causa Diis victrix placuit, sed victa Catoni.

Is antequam moreretur, Platonis de animæ immortalitate Dialogum perlegisse fertur: undè quidam Interpretes eò referunt quod ait Persius, *grandia Catonis verba*, quasi ille de animæ immortalitate multa etiam præclarè tunc dixerit, quæ recitarentur à pueris: sed prior sententia verior est, & doctioribus magis arridet.

46 *Insano.*] Nec interpretari placet acri, moroso, & molesto: multo minus, ut quidam, valde sano; sed quasi male sano, qui puero ficte & affectate recitanti applauderet, & puerilem operam magnâ ambitione laudaret coram parentibus & cognatis, ut eis sic adulando, majorem quæstum & mercedem expiscaretur. Fortè & Juvenalis ait hîc Catonis verba multum laudanda à magistro, ut puero animos adderet ac stimulos: nam, ut ait Ovidius.

——— *Laudata virtus*
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

47 *Quæ pater adductis.*] Declamabant pueri sextâ quaque die, præsente patre, qui amicos & cognatos in ludum corrogatos adducebat ad audiendum filium. Vide Quintil. Lib. 2. c. 7. & Lib. 10. c. 5.

Sudans.] Præ lætitia, & exspectatione sollicitâ eventûs recitationis.

48 *Jure.*] Quidam hìc separant sensum: alii jungunt vocem hanc cum sequentibus. Utrovis modo legas, perinde est, semper enim puerilem sensum animadvertes, qui nihil sibi tanti æstimandum, imò tam legitimum nihil existimat, quàm pueriles nôsse ludos ad amussim ludorumque leges.

Quid dexter Senio ferret, scire erat in voto.] Præcipua mihi summaque erat cura, scire quid

quantum demeret Canis jactum creans: | Scire erat in voto; damnosa Canicula quantum

ANNOTATIONES.

noceret, quid prodesset in ludo talorum. Libet investigare quis hujus ludi primus auctor. Hîc sustine me tantulum, bone lector. Quanquam enim prurienti ardentique stylo modum ponere ac frænum injicere consuevi, at jam exultanti per amœnum campum lascivientique habenas laxabo paulisper. Ecce verò (quod faustum felixque sit) Dux Burgundiæ natali die toti Galliæ festivâ mappam mittit. Ergo aperto stadio libere decurramus. Tu, lector, interim sede in scammate, sis etiam Aristarchus, si lubet: ego sane tam fortunatis auspiciis nihil non tentabo, nihil non moliar, Agonothetâ Magno Rege, Delphinoque Serenissimo. Quis inquam, talorum inventor? id arrogant atq; attribuunt alii aliis, inquiunt nonnulli; Plato Theuti, Ægyptiorum Deo: Palamedi Eustathius atq; Philostratus. Lydis Herodotus. Verum enimvero ipsos auctores adeamus, audiamusque: neque plus satis Interpretibus fides habeatur. Herodotus (cui me adstipulari statim profiteor) diserte affirmat, tempore Atyis filii Manis Regis, grassante annonæ penuriâ, Lydos invenisse omnium quidem ludorum genera, excepto uno, ad discutiendam nempe famem: ita ut alterâ die toti lusibus occupati, alterâ verò cibum capientes, vitam utcunque sustentârint annis duodeviginti. Sic ille scribit Lib. I. n. 26. Ἐξευρεθῆναι δὴ τότε καὶ τῶν κύβων καὶ τῶν ἀστραγάλων, καὶ τῆς σφαίρης, καὶ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα πλὴν πεσσῶν, τούτων γὰρ τὴν ἐξεύρεσιν οὐκ οἰκηιοῦνται Λυδοί. *Tunc igitur inventa tesserarum ac talorum & pilæ, cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam calculorum. Horum enim inventionem sibi non vindicant Lydi.* Cave autem diligenter, ut sic Latine reddas textum hunc, maxime vero vocem πεσσῶν de calculis intelligas, non de Talis; ut dormitanti Vallæ contigit, dum elegantem magis quam accuratam interpretationem elaboravit. Quod & sensit Henricus Stephanus, ejusque non hîc tantum, sed passim errores emendavit. Vallam fefellit, & ut alios complures, quod voces istæ κύβοι, πεσσοὶ, κυβεία, πεττεία, promiscue usurpantur. Verum oscitari nefas erit Interpreti, quando tam luculenter distinguit Herodotus, atque κύβους à Lydis inventos ludosque omnes præter πεσσούς. Porro ne quis hæreat cuiquam ea de re scrupulus, Hesychius quamquam interdum cum vulgo loquens ea vocabula confundit, & pro quavis alea sumit, at ubi opus est, & res exigit, latum inter discrimen his verbis notat: Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας, ἐν ᾗ μὲν γὰρ τοὺς κύβους ἀναρρίπτουσι, ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους μετακινοῦσι. Quis jam nescit *talos ac tesseras jactari, calculos promoveri* duntaxat? Ad Eustath. in Od. α. ita scribentem, Πέντε ἦσαν οἱ ἐχρῶντο· καὶ ἐπὶ πέντε γραμμαῖς τὰς ψήφους ἐτίθουν, ἣν μέσην ἐκαλεῖτο, καὶ διὰ τὰς πέντε ταύτας πεντεία ἐδόκει κληθῆναι, &c. Et paulo post τοὺς δὲ πεσσοὺς λέγει ψήφους εἶναι πέντε, ὅτι πέντε ἕκαστος τῶν πεττευόντων ἔχοι καθ᾽ ἑαυτόν. Ergo certum est πεσσοὺς esse calculos, non vero Talos accurate loquentibus. At, ut dixi, non raro sine discrimine voces eæ adhibitæ reperiuntur. Et hinc, ni fallor, ostendo Palamedem non invenisse talos, ut volunt aliqui sed calculos. Nam etsi Eustath. ad Iliad. β. Παλαμήδους εὑρημένην κυβείαν καὶ πεττείαν εἰς παραμύθιον λιμοῦ, promiscue ut vides, scribat: at Philostratus in Heroïcis πεττοὺς εὗρεν simpliciter ait. Similiter cum Plato in Phædro sub finem ita scribit: ἤκουσα τοίνυν περὶ Ναύκρατιν Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινὰ θεῶν ..... αὐτῷ δ᾽ ὄνομα Θεῦθ᾽ τοῦτο δὲ πρῶτον ἀριθμόν τε καὶ λογισμὸν, εὑρεῖν, καὶ γεωμετρίαν καὶ δὲ ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας καὶ κυβείας, καὶ δὲ γράμματα. Tum, inquam, contendo aut de calculis rem esse, aut de alea sine discrimine: aut saltem Theut in Ægypto invenisse id quod in Lydia Lydi, vel simile quidquam. Nam & literas & varias illas artes ac disciplinas quæ ab eo inventæ illic dicuntur, ad alios etiam auctores referri docti nôrunt.

49 *Damnosa Canicula quantum raderet.* Quanto lucri *Senio*, quantum damni *Canis* faceret. Porro qualiter omnino exerceretur ludus ille talorum, haud constat. Sunt qui tesseris tribuant quod talorum est & contra: in his tamen consentire omnes videntur: lusitatum olim quatuor Talis, tesseris vero tribus: tesseras latera sex habuisse seu punctis seu figuris notata; talos vero quatuor tantum habuisse facies, quarum una exhibebat unitatem, sive unum punctum; opposita vero, *senionem*, sive puncta sex: alia facies ostendebat terna-

Raderet

Caderet; angustæ collo non fallier orcæ: 50
Seu quis callidior buxum torquere flagello.
Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores,
Quæque docet sapiens braccatis illita Medis
Porticus; insomnis quibus & detonsa juventus
Invigilat, siliquis & grandi pasta polentâ. 55

non decipi faucibus arctæ orcæ: neve aliquis peritior esset *circumagere trochum scuticâ. Tibi* verò *non incognitum* est *discernere mores corruptos; &* scis *ea quæ docet eruditum ambulacrum Medis braccas habentibus insignitum; & ea quibus student juvenes vigiles, rasis capillis, vescentes leguminibus, & pulte crassa.*

ANNOTATIONES.

um; quarta denique huic opposita quaternarum. Constat præterea minimum jactum in talis unitatem fuisse, & vocatum, *canem:* et contra, summum, *Venerem,* appellatum fuisse: at compertum minime est quid esset *Venus:* nonnulli enim hanc cum *Senione* confundunt; quamquam alii, & fortasse verius, *Venerem* esse affirmant cum Tali quatuor diversos omnes exhibent numeros, nempe 1, 3, 4, 6. Rursùm pugnant quid vocetur *Senio.* Contendunt enim aliqui numerum esse quaternarium, alii vero senarium. Porrò (quod etiam constare videtur) in *Venere Canis* proderat, etsi alias damnosus: sicut & *Senio* alioqui faustus, nonnunquam infelix erat, quod probant ex loco Suetonii in Augusto, cap. 71. *Talis jactatis, ut quisque Canem aut Senionem miserat, in singulos talos singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat.* Sed & corruptum locum hunc non nemo contendit ex vetustissimis Exemplaribus; legendumque, *Ut quisque Canem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat aut Senionem.* Unde concluderetur *Senionem* semper dici & fuisse jactum felicem, &, ut ait Persius, *dextrum.* Quod etiam de *Cane* addit Persius, *raderet,* aiunt fuisse quoddam aleæ genus, in quo *Canis* quinque puncta de aliis numeris detrahebat. Vide Alexand. ab Alex. Lib. 3. cap. 21. Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 27. Adrian. Turneb. Adversar. Lib. 5. cap. 6. Lib. 27, cap. 3, &c. Item quæ Lib. Fromondus curiose pariter & docte scripsit, Comment. in Senecæ Apocolocyntosin Claudii Cæsariis, n. 134.

50 *Angustæ collo non fallier orcæ.*] Aliud lusionis puerilis genus; quamquam aliqui de eodem Talorum ludo intelligant, eò quod è fritillo Tali mittebantur. Malim tamen interpretari de Nucibus quæ in vas quoddam angusti colli in terra defixum conjiciebantur. Ovid. de Nuce.

Vas quoque sæpè cavum spatio distante locatur,
In quod missa levi nux cadit una manu.

Nostri temporis pueri in scrobem nuces conjiciunt. Sensus Persii est, studebam ita nuces injicere in orcam, ut non aberrarem ab arcto licet ostio. Vide Erasmum.

Orcæ.] Vas in modum turriculæ, quod & pyrgus dicitur.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Mitteret in pyrgum talos.

51 *Buxum.*] Trochum è buxo. Tertius est puerorum ludus, quem describit Virgil. Æneid. 5. & vocat *volubile buxum.*

52 *Haud tibi inexpertum,* &c.] Tu vero imbutus es præceptis moralibus & sapientiæ regulis.

53 *Braccatis.*] Per braccas certe peregrinam vestem potius & barbaram Persius videtur voluisse indicare, quam proprium Persis ac Medis indumentum. Nec est quod ita pugnent interpretes inter se de usu & discrimine togæ ποδήρυς apud Medos, & ἀναξυρίδ☉.

Illita Medis porticus.] Illa Porticus Athenis erat, & στοά dicebatur: unde & Stoici vocati sunt Philosophi, qui in ea docebant. In parietibus illius depicti erant Persæ & Medi cum Xerxe & Dario Regibus superati à Miltiade, Leonida, Themistocle, in Campis Marathoniis, item ad Thermopylas, & ad fretum Salaminium. Vide Laërtium. Plin. Lib. 35. cap. 9. Diodor. Lib. 6. cap. 9. Herodot. Plutarch. & alios.

Medis.] Populi Asiæ fuerunt mari Caspio affines versus Septentrionem; totius quondam Asiæ Imperio potiti. Nunc ea regio Persiæ pars est.

54 *Detonsa juventus.*] Quippe Stoici comam non alebant. Quod expresse notat Juvenal. Sat. 2. ubi habet.

Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma.

Quare hallucinantur qui legunt vel *intonsa,* vel *indetonsa;* & notari volunt incuriam & negligentiam habitus externi in studiosis, crines propterea non tondentibus: neque nocet quod legemus mox Sat. 4. de barbato magistro. Nam de Socrate ibi sermo est, hîc de Stoicis; alios autem aliis ritus & mores fuisse constat.

55 *Siliquis & grandi pasta polentâ.*] Victui modico & philosophico seu facile parabili assueta. *Siliqua* proprie est operculum seu folliculus leguminis. Quod addit Persius, *grandi*

Et litera quæ dividit ramos Samios, ostendit tibi viam arduam dextro calle. Etiamnum dormis? Et caput solutum juncturis laxatis oscitando exhalat *hesternam* capulam, *genis undequaque dissolutis? Est* ne *quiddam ad quod properas, & in quod tendis arcum? Utrum temere sectaris corvos, &* per *lapides, &* per *cœnum, non curans quò gressus incidat, & in diem victitas? Cernas* quosdam *petentes helleborum inutiliter, quando pellis jam male affecta intumescet. Ite obviam ægritudini imminenti. Et quid necesse* est *polliceri Cratero ingentes* auri *acervos? O infortunati, discite, & intelligite rerum origines,*

Et tibi quæ Samios diduxit litera ramos,
Surgentem dextro monstravit limite callem.
Stertis adhuc? laxumque caput compage solutâ
Oscitat hesternum, dissutis undique malis?
Est aliquid quò tendis, & in quod dirigis arcum? 60
An passim sequeris corvos, testâve, lutove,
Securus quò pes ferat, atque ex tempore vivis?
Helleborum frustrà, cùm jam cutis ægra tumebit,
Poscentes videas. Venienti occurrite morbo.
Et quid opus Cratero magnos promittere montes? 65
Discite, ô miseri, & causas cognoscite rerum,

ANNOTATIONES.

polentâ, virum notat robustum, fortique stomacho valentem, qui multum panis devoret solummodò, nullas autem carnes: quibus etiam vesci nefas esse credebant Pythagorici.

Polentâ.] Peculiarem Græcis fuisse cibum dicunt nonnulli: Alii negant, & poni aiunt pro quolibet pane secundario, & pro pulte etiam. De *polenta* fusè Plinius Lib. 18. cap. 7. Item Lib. 22. cap. 25.

56 *Et tibi quæ Samios.*] Pythagoræ etiam documenta delibâsti.

Samios.] Quia inventor illius rei Pythagoras oriundus erat è Samo, Insula maris Ægei, ex adverso urbis Ephesi.

Litera.] Nempe Y, per cujus dextrum cornu angustum virtutis arduum iter; per sinistrum latius, vitiorum facilem vitam Pythagoras designabat. Vide Laërtium.

Martial. Epigram. de litera Y.

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni
Humanæ vitæ speciem preferre videtur, &c.

Hujus Literæ formam dicitur Palamedes è gruum volatu finxisse. Philostrat. Lib. 4.

58 *Stertis adhuc?*] Tu scilicet tam benè educatus, ita molliter & segniter vivis, ut etiam nunc dormias?

60 *Est aliquid quò tendis.*] An aliquem habes tibi propositum finem? Quod Philosophiæ præcipuum est præceptum, finem nempè nosse, & ad eum omnia dirigere: unde hunc vitiorum suorum fontem aperit magister discipulo, quòd finem sibi nullum proponat.

61 *An passim sequeris corvos.*] An temerè agis, & vagabundus erras more puerorum?

Testâve, lutove.] Vel sequeris discurrendo per testas & lutum, & invia asperaque loca quælibet: vel petis testa & luto & similibus, cùm potiùs essent sagittis petendi, ut inanis non esset labor.

62 *Atque ex tempore vivis?*] Sine ulla cura & sollicitudine futuri, quod proprium est stupidorum, aut etiam brutorum.

63 *Helleborum frustrà, &c.*] Pharmaca noxios humores purgantia. Lege Plin. cap. 5. Lib. 25. Gell. cap. 15. Lib. 17.

Cutis ægra tumebit.] Per hydropisim.

64 *Venienti occurrite morbo.*] O juvenes, citò incumbite studio sapientiæ & virtutis, quæ animi sanitas est; maturè obsistite vitiis, quæ animi sunt morbi. Nam sicut frustrà ad remedia & ad medicum curritur, cum jam morbus invaluit: ita planè, si pravus habitus nasci in vobis, crescere, & confirmari sinitis; incassum postea ad virtutem redire nitemini, frustrà præceptores & magistros morum sollicitabitis, ut ab ingruenti vitiorum peste vos liberent.

65 *Quid opus.*] Cùm præcaveri queat morbus, cur eum exspectatis, ut tum opem medicorum imploretis serò, & summâ pecuniæ ingenti exoretis, quando ægritudinem aut depellere omninò non liceat, aut non nisi magnis sumptibus.

Cratero.] Is fuit insignis Medicus tempore Augusti.

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Craterum dixisse putato.

66 *Discite, ô miseri.*] Ita legunt Casaubonus & alii doctissimi. *Miseri* ait, quia secundùm Stoicos solus sapiens est beatus, reliqui

uid sumus, & quidnam victuri gignimur: ordo
uis datus; aut metæ quàm mollis flexus, & undæ:
uis modus argento: quid fas optare: quid asper
tile nummus habet: patriæ, charisque propinquis 70
uantum elargiri deceat: quem te Deus esse
ussit, & humanâ quâ parte locatus es in re.
isce, nec invideas, quòd multa fidelia putet

quidnam sumus, & ad quam vitam nascimur: quæ ratio vivendi *præscripta; vel quàm facilis deflexio termini, & aquæ: quis finis pecuniæ* acquirendæ: *quid licet expetere: quidnam rudis nummus continet fructuosum: quantum tribuere conveniat patriæ, & dilectis consanguineis: qualem te Deus esse voluit; & quo gradu positus es in societate hominum. Edisce* hæc, *invidus sis: quia multiplex vas fœtet*

ANNOTATIONES.

nes miseri sunt. D. Aug. de Civ. Dei Lib. 2.). 6. affert integrum hunc locum, qui certè itinent velut Enchiridion Philosophiæ Mois. Alii legunt, *disciteque, ô miseri,* &c.

ausas cognoscite rerum.] Virgilius Georgic. 2. *elix qui potuit rerum cognoscere causas:* licet causas physicas quidem, sed imprimis alem, hoc est, Philosophiam Naturalem & oralem.

67 *Quid sumus.*] Primum & præcipuum hicæ præceptum est, γνῶθι σεαυτόν. Junal. Satir. 11. v. 27. Considera igitur quæ hominis natura, quàm fragilis & caduca undùm corpus; at quàm nobilis, si anium spectes. Homo divinæ naturæ particuex Epicteto, Deum intra se circumfert, &c. on debet igitur sui oblitus aut arrogantiâ tolli, aut in sordidas cupiditates defluere.

Quidnam victuri gignimur.] Id est, ad quid scimur, ad quid vivere debemus? Numid ad voluptates, honores, divitias, quis meliores sumus? imò, inquit Aristoteles, intelligendum, & agendum.

Ordo quis datus.] Quæ lex imposita, quod tum: Est enim tenenda vivendi ratio cœùs præscripta; nemo lædendus, jus suum ique tribuendum, &c. Item animi bona bonis is corporis, ac fortunæ; utili & jucundo onestum antiponi debent.

68 *Aut metæ quàm mollis flexus.*] Similido à Circensi cursu, in quo evitanda meta, rrum circa eam flectendo magnâ arte & olli dexteritate: aitque Persius tam difficile esse vitam hanc moderari citra cujusquam fensionem.

Et undæ.] Alia similitudo à Naumachia, in ua ad metam navis celeriter & scite conertenda erat.

Virgil. Æneid. 5.

Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis, pater: unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.

st alii cum veteri Interprete legunt, *unde* & aliter omninò locum explicant. Primò quidem per mollem flexum intelligunt vitæ brevitatem, atque, ut ait Seneca Epist. 99. celeritatem rapidissimi temporis, & brevitatem hujus spatii per quod citatissimi decurrimus. Per metam verò, intelligunt mortem. Deinde quod ait, *unde:* interpretantur causas moris, quæ sæpè facillime contingit. Alii rursus aliter sentiunt de hoc loco, quem satis obscurum ipse Casaubonus fatetur. Cavendum, inquiunt, *unde,* id est, quo loco & tempore cursus ad sapientiam instituatur incipiaturque, ut & commode teneri possit, nec ad metam, id est, ad finem impingatur. Nihil moror eos qui putant alludi ad certum genus certaminis Græcorum, in quò à carceribus ad metam, & ab hac rursus ad carceres subito recurrendum erat.

69 *Quis modus argento.*] Ut avaritiæ frœnum injiciatur.

Quid fas optare.] Sat. 2. fuse disputatum est de votorum rectitudine.

Quid asper utile, &c.] Quomodo prudenter exercenda liberalitas. Nummum porro vocat asperum, seu quia signis impressis talis est, seu quia recenter signatus & nondum usu detritus.

70 *Patriæ, charisque propinquis,* &c.] Singulis enim singula persolvenda sunt officia ex moderatione rationis.

71 *Quem te Deus esse,* &c.] Quâ conditione natus, & quâ sorte, ut eâ sis contentus, ejusque omnia munera impleas.

72 *Quâ parte locatus.*] Theatrum scilicet est orbis, in quo suam quisque personam agit. Stoici hominem à Deo in hac velut militem in statione positum dicebant, à qua discedere injussu Imperatoris nefas erat: quapropter apposite ait, *locatus.*

73 *Disce.*] Nempe hæc sapientiæ documenta edisce, & tene diligenter, quibus felicitatem nanciscaris: avaritiam vero aliaque vitia contemne.

Quòd multa fidelia putet.] Id est, quod munera dentur Patronis, Jurisconsultis Ro-

In

in quorundam penuario abundanti, propugnatis Umbris divitibus: & quod piper & petasones, munera Marsi clientis sint illic; & quia prior mana non adhuc consumpta sit in vase. Illic quidam de stirpe hirsuta Centurionum respondebit: sufficit mihi mea sapientia; nec ego laboro esse idem quod fuerunt Arcesilas, & Solones, calamitosi cervice incurva, & habentes oculos humi defixos, quando apud	In locuplete penu, defensis pinguibus Umbris Et piper & pernæ, Marsi monumenta clie tis; Mænaque quòd primâ nondum defecerit orcâ. Hic aliquis de gente hircosa Centurionum Dicat: quod sapio, satis est mihi; non ego cu Esse quod Arcesilas, ærumnosique Solones, Obstipo capite, & figentes lumine terram, Murmura cùm secum & rabiosa silentia r dunt, Atque exporrecto trutinantur verba labello,

se intra dentes versant susurros & taciturnitatem rabidam, & expendunt voces labiis prote

ANNOTATIONES.

manis, & causarum actoribus, ut præ copia putrescant. *Fidelia,* proprie vas vinarium: undè cum Casaubono de lagenis vini dono missis interpretamur.

74 *Defensis pinguibus Umbris.*] Quæ præmia sunt & merces actæ feliciter causæ. *Pinguibus,* quia solum erat fertile quod colebant, & ipsi opulenti erant. Umbri vetustissimi Italiæ populi. Plin. Lib. 3. cap. 14. hodie Ducatu Spoletano continentur.

75 *Marsi monumenta clientis.*] Id est, munera ad Patronum missa à cliente ad excitandam identidem sui memoriam. Porrò *Marsi* Apuliæ populi fuerunt. Plin. Lib. 3. cap. 11. & alibi. In eorum regione & silvis apri erant complures; hinc pernas ab eis dono mitti Patronis suis, ait Persius.

76 *Mæna.*] Vox Græca, quâ significatur marinus piscis exiguus, qui Latinè dicitur halec. Ponitur hîc pro quolibet pisce.

Quòd primâ nondum defecerit.] Quod nova munera succedant, antequam priora defecerint.

Orcâ.] Vas angusto collo, in quo reponi mustum solebat. Sumitur & pro quolibet alio vase, eo maximè, in quo salsamenta & pisces saliti servabantur. Græcis ὕρχη. Quapropter & Latinè scriptum olim, *orcha,* nonnulli affirmant.

77 *Hic aliquis,* &c.] Prolepsis, quâ Persius exprimit egregiè pravam opinionem, & frequentes sermones Romanorum quorundam studia sapientiæ aspernantium, quos deinde refutat.

Hircosa.] Legunt alii *hirtosa,* pro hirta, vel hirsuta, ut sic designentur robusti viri toto corpore hirsuti & pilosi. At nihilominùs indicantur per vocem *hircosa:* quippe qui multùm laborant, & raró vestes deponunt, ii velut hircus olent præsertim sub alis, item barbati sunt: quæ omnia militiam profitentibus sæpe contingunt, ut graviores Interpretes legunt & ex cant.

78 *Quod sapio, satis est,* &c.] Amo manorum vivendi morem, huncque p grinæ sapientiæ præfero.

Non ego curo esse.] Nolim ego tant sapere, & me fatigare in investiganda s entia, ut Græci: nolim Academiam inst rare, ut Arcesilas; nec civitatem legi munire & constituere, ut Solon.

79 *Arcesilas.*] Crantoris discipulus fui & Academiam celebrasse dicitur, & co Zenonem, de omnibus dubitandum a mâsse. Hinc nonnulli Arcesilam hîc aliis nominari, & tacite vellicari aiunt à I sio, qui Stoicæ erat sectæ addictus. Tull. Quæst. Acad. *Philosophiæ aversor,* Lactan Lib. 4. cap. 5. *Ignorantiæ magister Arcesilas* catur; sanè quia nihil omnino sciri affirma

Ærumnosique Solones.] Sapientes vo ærumnosos, quia non nisi per multos lab acquiritur sapientia. Porrò Solon unus e septem Græciæ sapientibus, & Atheniensi legislator, de quo fusè Plutarchus, Laërt & alii.

80 *Obstipo capite, & figentes lumine terra.* Hæc signa sunt hominis cogitabundi, & p fundâ quâdam meditatione defixi.

Figentes lumine terram.] Hypallage, p defigentes terræ lumina. Quod facer Pædagogis jubebantur, ut modestiæ si & meditationi assuescerent studiosi juven

81 *Rabiosa silentia rodunt.*] Fortasse q rabidi canes non latrant: vel potius quia, habet Quintilianus, Lib. 10. cap. 3. illi attente quidquam cogitant, sæpe etiam cum obmurmurando cogitationem agita Unde si quis de plebe eos tum contemplet furiosos veluti existimet.

82 *Atque exporrecto trutinantur,* &c.] scilicet murmur motitatione labiorum, videantur verba singula pensitari.

Ægr

Egroti veteris meditantes somnia: gigni
)e nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti.
Ioc est quod palles? Cur quis non prandeat,
hoc est? 85
Iis populus ridet: multumque torosa juventus
ngeminat tremulos naso crispante cachinnos.
nspice, nescio quid trepidat mihi pectus, & ægris
'aucibus exsuperat gravis halitus: inspice sodes:
)ui dicit Medico, jussus requiescere, postquam 90

revolventes insomnia ægri antiqui: v. g. nihil generari ex nihilo: nihil posse redire in nihilum. An *illud est quo pallorem contrahis?* An *illud est, propter quod aliquis non prandeat? Ad hæc plebs in cachinnos solvitur, & juvenes nimis delicati multiplicant risus trementes naribus rugatis. Qui ait Medico; intuere, considera, quæso: nescio cur palpitat mihi r, & spiratio graveolens è gutture male affecto exit abundanter:* is *monitus cessare à labore, stquam*

ANNOTATIONES.

83 *Ægroti veteris meditantes somnia.*] Sic :r contemptum vocat placita Philosophica. actantius ex vetere Poëta sic habet: *Quid* *rotus unquam somniavit, quod Philosophoim aliquis non dixerit?*

Gigni de nihilo nihil, &c.] Christianâ fide nstat Deum Opt. Max. de nihilò omnia eassè, at communis opinio fuit veterum hilosophorum ex nihilo nihil fieri; & non osse id quod est in nihilum abire.

Lucretius Lib. 1.

Nil igitur fieri de nihilo posse putandum est,
Semine quando opus est rebus, &c.

85 *Hoc est quod palles?*] Scilicet pallorem ontrahis, & te discrucias propter ejusmodi ugas & deliria? Te, inquam, inediâ concis, ut Democriti, Epicuri, Diogenis, de rincipiis rerum vanas disceptationes & conoversias integres? O te insanum! inquit le Centurio hircosus.

Cur quis non prandeat.] Adeóque semel in ie cibum capiat. Tull. Quæst. Tuscul. 5. *Aente recte uti non possumus multo cibo & otione completi.* Hinc studiosi illi veteres obrietate acuebant ingenium, ut ad meditationes Philosophicas aptiores essent.

Horat. Lib. 2. Serm. Sat. 3.

Postquam est impransi correptus voce magistri.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 21. Cœl. Rhodig. Lib. 27. cap. 24.

86 *His populus ridet.*] Alii legunt, *hos,* id est, Philosophos. Alii, *hoc:* Alii, & melius, egunt ex antiquo Codice, & retinent *his.* Sensus est: his conviciis in Philosophos actatis ab hircoso Centurione assentitur & irridet populus, suos etiam cachinnos adjungit; gaudetque juventus militiæ dedita, & cientiarum aspernatrix, sapientes ita ludibrio haberi, unde & ingeminat subsannationem.

Torosa.] Torus idem est quòd caro musculosa, hinc torosus significat robustum & corpulentum.

88 *Inspice, nescio quid, &c.*] Jam Persius risores illos insipientes confutat. Est enim responsio Philosophi ad Centurionem, ex similitudine, cujus protasim ponit quidem Persius, apodosim minime: hanc tu, lector, supple, aut sic habe: ægrotus præcepta Medicorum non observans brevi perit: sic etiam quisquis Philosophos, animi Medicos, audire non vult, corruptis ac perditis moribus seipsum perdit.

Inspice.] Verba sunt ægroti ad Medicum.

Nescio quid trepidat, &c.] Æger ille velut leviorem ægritudinem narrat, quæ tamen sunt gravioris morbi symptomata: nempe cordis palpitationem, ægram respirationem, & halitum graveolentem.

Ægris faucibus.] Non aliter ægræ fauces, quam ob respirandi difficultatem, quicquid nonnulli sentiant.

89 *Exsuperat.*] Apud veteres Codices legitur *exuberat,* sed vetat metri ratio; siquidem in *uber,* longa est prima syllaba. Quidam legunt *exsudat*; Marcilius vult, *expirat.* Alii *exsuperat,* id est, abundanter exit. Hanc lectionem tuetur Casaubonus, eo quod è ventriculo ructus sursum ascendunt.

Gravis halitus.] Teter est & male olens eorum halitus, qui stomachi cruditate laborant.

90 *Qui dicit Medico.*] Ægrotus qui Medicum accersiverat, eique dixerat, inspice, inspice, inquam, cur male habeo; accipit mandatum requiescendi, & à cibo temperandi.

Jussus requiescere.] Nam ut habet Cornelius Celsus Lib. 3. cap. 2. inter initia morbi, omnium optima quies & abstinentia.

Postquam tertia compositas, &c.] Jussus fuerat ille æger in tertium diem temperare sibi, metu tertianæ febris: at ubi primum dies tertius illuxit, & pulsum vidit æquabilem esse & moderatum, tum sine ullo metu quartanæ imminentis, intemperantiam priorem repetit, & in gravius periculum vitæ relabitur.

Tertia

aspexit venas pacatiores ire per tres noctes, jam *balneum ingressuro sibi petit* vina *mitia è Surrento de* viri *potentis ædibus, vasculo mediocriter capaci. Age*, vir *optime, tu pallidus es. Nihil est*, inquit. *Attamen considera illud quodcunq; illud est* : en *cutis subcrocea sensim tibi intumescit*. Tum ille : *sed tu pejus pallesces : ne mihi sis curator : jamdudum illum terræ mandavi* : verò *superstes es : persequere, silebo. Ille* igitur *cibis ingurgitatus : & pallente alvo balneum subit*,

Tertia compositas vidit nox currere venas,
De majore domo, modicè sitiente lagenâ,
Lenia loturo sibi Surrentina rogavit.
Heus, bone, tu palles. Nihil est. Videas tame[n] istud,
Quicquid id est : surgit tacitè tibi lutea pel[l]is. 9[5]
At tu deteriùs palles : ne sis mihi tutor :
Jampridem hunc sepelî : tu restas : perge, tacebo
Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur :

ANNOTATIONES.

91 *Compositas vidit nox currere venas.*] Metonymia, id est, cùm jam tertiâ nocte vidit venas & arterias pulsare æquabiliter, moderatè & convenienter, tum vina statim, cibos, balnea cogitat intempestivè, ut priùs.

Vidit nox.] Noctu plerumque morbi ingravescunt, suaque exerunt indicia.

92 *De majore domo.*] Petit ab aliquo potentiori amico.

Modicè sitiente lagenâ.] Vase parvo nam exquisitum erat, & parcè dabatur vinum ejusmodi.

93 *Lenia sibi Surrentina.*] Vina vetera & matura, convalescentibus optima, quippe quæ post annum vigesimum quintum biberentur. Casaubonus ex Plinio Græcisque Medicis.

Surrentina.] Surrentini colles salubris vini feraces prope Surrentum Campaniæ urbem maritimam. Vide Plin. Lib. 14. cap. 6. & Lib. 23. cap. 1. *Surrentina*, inquit, *vina caput nullo modo tentant ; & stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent.*

Loturo sibi.] Duo sunt ægroti illius peccata contra valetudinis rationem : primum quòd balneis utatur : alterum, quòd vinum bibat, quasi sanus. Erat mos Antiquis, vesperi exercere se, inde lavare, posteà cœnare. Ille intempestivè, intemperanter, præpostere omnia. Sueton. in Augusto, cap. 18. *Tantam*, inquit, *infirmitatem magnâ curâ tuebatur, imprimis lavandi raritate.*

94 *Heus, bone, tu palles.*] Inquit Medicus revisens hominem ægrum.

Palles.] Pallor morbi index.

Nihil est.] Respondet æger, nihil mali se habere, adeóque Medici reprehensionem spernit, & injectum sibi timorem elevat. Qui in gravi morbo dolorem non sentit, in illo spes sanitatis aut exigua aut nulla. *Hippocrates.*

Videas tamen, &c.] Instat peritus Medicus, scilicet nihil times, cùm jam hydropisis indici[a] habeas omnia : & corpus intumescit, & pelli[s] flavescit.

95 *Surgit lutea pellis.*] Quod aquam inte[r] cutem designat. Galenus, Ægineta, Lib. 3 Celsus, Lib. 3. & alii.

96 *At tu deteriùs palles.*] Probra jam evomit in Medicum æger stomachatus. I, cur[a] teipsum, inquit, pejùs ægrotantem. Ego sanio te sum, & voluptatibus abstinere nolo. *Palle[re]* autem Medicus videtur ægro, vel quia veternoso, vel ut arquato morbo laboranti. Apu[d] Nonium Marcellum, *Varro Eumenidibus : u[t] arquatis & lutea quæ non sunt, & quæ sunt lutea videntur : sic insanis sani & furiosi videntur esse insani.*

Ne sis mihi tutor.] Pupillus non sum, juri[s] mei sum, disciplinâ tuâ non egeo. Apage severum & molestum monitorem.

97 *Jampridem hunc sepelî.*] Tutorem olim habui similem tui, durum castigatorem, se[d] hunc jampridem mortuum gaudeo. Hæc verba quidam attribuunt Medico, quasi dicat, aliu[s] ægrotus eo morbo, quo tu laboras, jam periit, vide ne idem tibi contingat. Sed prior sententia præferenda.

Tu restas.] Vivis adhuc, & vivis, ut mihi gravia præcipias, & velut alter tutor mihi leges imponas. Atqui te, tuaque præcepta flocci facio.

Perge, tacebo.] Nihil ampliùs præcipio, inquit Medicus, abscedo, bibe, lava, genio indulge. Certè brevi senties, quanti sit me non audivisse, & venienti noluisse morbo occurrere.

98 *Turgidus hic epulis.*] Itaque contempto planè Medici consilio, ille cibis se ingurgitat, & satur balnea intrat : sed mox suæ dat pœnas intemperantiæ.

Gutture

[G]utture ſulfureas lente exhalante Mephites. [Se]d tremor inter vina ſubit, calidumque triental 100 [E]xcutit è manibus: dentes crepuere retecti: [U]ncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris. [H]inc tuba, candelæ: tandemque beatulus alto	*faucibus paulatim emittentibus graveolentiam ſulphuream. At inter pocula trepidatio* eum *invadit, & extorquet è manibus fervidum calicem* capaciſſimum: *dentes nudati ſonuere: tum lauta obſonia excidunt è labiis ſolutis. Inde buccina, faces: & ille felix denique collocatus*

ANNOTATIONES.

[J]uvenal. Sat. 1.

Pœna tamen præſens, cum tu deponis amictus
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas,
Hinc ſubito mortes, atque inteſtata ſenectus.

Albo ventre.] Corpore pallido, ſeu ob hy[dr]opiſim, ſeu ob intemperantiam & voluptates. [Se]neca de brevitate vitæ, *quam multi continuis [vo]luptatibus pallent!*

Horat. Lib. 2. Sat. 2.

Pinguem vitiis albumque.

Lavatur.] Quod ægro periculoſum, hydro[pi]co vero noxium. Cornel. Celſ. Lib. 3. cap. 21. [P]lin. Lib. 1. Epiſt. 8. At is qui etiam ſatur [la]vat, quanto majus periculum ſubit! Artemi[do]rus Lib. 1. cap. 56. Οἱ μὲν ἐ πρότερον [π]ίνειν εἰ μὴ λέσοιντο, οἱ δὲ ἐμφαγόντες. [N]on deſunt qui arbitrentur, ægrum illum la[va]re, accelerandæ coctionis cauſa, ut ad repotia [re]deat.

99 *Gutture ſulfureas lente exhalante Mephites.*] [S]eneca Epiſt. 95. *Quam fœdi atque peſtilentes [ru]ctus ſunt exhalantibus crapulam veterem! Scias [p]utreſcere ſumpta, non con coqui.*

Lente.] Ægre, longis & lentis reſpirationi[b]us.

Sulfureas Mephites.] *Mephitis* Servio in [S]eptimum Æneidos, eſt Dea fœtoris. Proprie [e]ſt putor ſulfureus è locis ſulfuratis, vel ex [a]quis corruptis aſcendens. Hîc ponitur pro [h]alitu ægri graveolente & quaſi ſulfureo, pro[v]eniente è cacochymia & ſtomachi crudi[t]ate.

100 *Sed tremor,* &c.] Aut ex febris hor[r]ore, aut ex irritatione morbi, tremor: ſeu quod nimio cibo læduntur nervi. Senec. Na[t]ural. Lib. 5. *Quæ deſiderantibus alimenta [e]rant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & nervorum vino madentium tremor, & miſerabilior [e]x cruditate, quam ex fame macies. Inde in[c]erti labantium pedes, & ſemper quaſi in ebrietate titubatio.*

Inter vina.] Scilicet in ipſis balneis calices exhauriebant veterum aliqui. Senec. Epiſt. 122.

Triental.] Poculum eſt trientis capax. Alii legunt, *Trientem*, Eſtque *triens* vini menſura continens tertiam ſextarii partem, ſive tres heminas. Ita veteres Gloſſæ.

Calidum triental.] Potione callidâ plenum. Nam in balneis Thermopolium erat. Vitruv. Lib. 5. cap. 10. Plaut. Rudent. Act. 2. Scen. 6. *Ædepol Neptune, es balneator frigidus!* ---- ---- *Ne thermopolium quidem ullum ille inſtruit, ita ſalſam præbet potionem & frigidam.* Porro calidam mixtam vino in deliciis etiam fuiſſe olim, multis probat Juſtus Lipſius, Elector. Lib. 1. cap. 4.

101 *Dentes crepuere.*] In febris rigore crepant & ſtrident alliſi dentes.

Retecti.] Retractis ſanie labiis. Hic unus Caſaubonus contra omnes explicat, exeſis gingivis. Sed profecto videtur ductus dumtaxat animo pugnandi, & more ſuo impugnandi Marcilium Interpretem alias eruditum.

102 *Uncta cadunt laxis labris.*] Quod *laxa* dicit Perſius *labra*, & quod *dentes retectos* mox aiebat. Caſaubonum explodit, ut jam dixi. Unum enim ex alio videtur intelligendum. Hippocrat. in Prognoſt. ait ſignum eſſe in ægris mortiferum, quando labra ſoluta habent & pendentia.

Uncta pulmentaria.] Speciem pultis exhibent nimirum eſculenta varia minutatim conciſa & per vomitum rejecta.

103 *Hinc tuba, candelæ,* &c.] Ut ante morientem pinxit, ita funus mortui jam deſcribit, quanquam ὕστερον πρότερον. Ritus olim obſervari ſolitos, cum quis moriebatur, ſaltem ſtrictim hîc attexere operæ pretium eſt. 1. Simul atque animam quis efflaverat, conclamabatur, id eſt, tota familia tollebat ejulatum & fletum. 2. Cadaver è cubili in quo jacuerat, extractum humi deponebatur. 3. Calida ablutum ungebatur. 4. Lecto ferali componebatur ornatum & paratum. 5. Collocabatur in veſtibulo domûs adhibito cuſtode; & per aliquot dies complorabatur; næniam dicentibus amicis & propinquis. 6. Denique ad tumulum efferebatur, & in ſepulcro condebatur.

Tuba.] Jul. Pollux Lib. 8. cap. 1. ait tubarum ſonitu convocari amicos defuncti,

thoro eminenti, & perfusus amomo copioso profert pedes frigidos versus januam. Sed Romani hesterna diei illum gestaverunt capite operto. O infœlix, attracta venas, & appone manum ad thoracem: illic nihil caloris est. Tange extremas etiam plantas & manus. Non sunt frigidæ. Quando casu apparuerit argentum; seu

Compositus lecto, crassoque lutatus amomo
In portam rigidos calces extendit. At illum
Hesterni capite induto subiere Quirites.
Tange, miser, venas, & pone in pectore dextram:
Nil calet hîc. Summosq; pedes attinge, manu
Non frigent. Visa est, si forte pecunia; sive

ANNOTATIONES.

ut videant nullâ eum vi externâ, sed morte suâ obiisse. Servius in Lib. 5. Æneid. v. 138. & alii, tubam adhiberi in funeribus Nobilium & adolescentum: tibiam vero in funeribus puerorum & plebeiorum, affirmat, citatque Persium Servius. Certe legimus in Evangelio Christum Dominum, cum principis filiam suscitaret, Tibicines exclusisse. Matt. cap. 9.

Candelæ.] Funalia, cerei, lumina, quæ ut etiamnum, sic & olim adhibebantur tum collocatis ad limen, tum elatis ad sepulcrum, imo, & in ipsis conditoriis, seu quod olim noctu sepeliebant mortuos primum: unde mos fluxerit postea, etiam interdiu sepeliendo, lucem accendendi: seu quod honoris causâ id fieret: lux enim virtutis & gloriæ signum est & symbolum.

Beatulus.] Alii beatum dici affirmant, quod mortuos antiqui beatos dicerent; alii, quia pretiosis vestibus, corollis aliisque ornamentis mortui integebantur, atque ita compositi in atrio exponebantur, & ad fores domus. At quod hic Persius diminutivo utitur, ironice loqui se ostendit.

Alto compositus lecto.] Nimirum in sublimi ac splendido lecto & habitu ad limen collocatus.

Alto lecto.] Altus erat lectus; seu tomentis & pulvinis exaggeratus;

Martial. Lib. 8. Epigram. 44.

Fartus papyro, tum tibi thorus crescit.

Seu quia nixus erat eburneo fulcro.

Testis Propert. Lib. 2.

Nec mihi tum fulcro sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.

104 *Lutatus.*] Pinguibus unguentis ut luto perlitus.

Amomo.] *Amomum* frutex exiguus, exquisitis serviens ungentis, Dioscorid. Lib. 1. cap. 14. Plin. Lib. 12. cap. 13.

105 *In portam.*] Quia portam Persius dicit, arguunt aliqui extra urbem efferri mortuos; & incassum multa hîc congerunt; sed intelligendus locus de janua domus ad quam mortuus ille collocatus. Ita Casaub. & alii doctissimi.

In portam rigidos calces extendit.] Veris nempe in januam pedibus. Mos erat exp[…] defunctos & efferri pariter præcedentibus [pe]dibus. Plin. Lib. 7. cap. 8. *Ritu naturæ ca[put] hominem gigni mos est, pedibus efferri.*

106 *Hesterni Quirites.*] Servi nuper ab libertate donari, & paulò ante ac recenter fa[cti] cives Romani.

Subiere.] Aut præcessere funus, aut por[ta]vere. Mos erat ut liberti prodirent pileati a[d] corpus manumissoris. Ita vetus Glossa. [...] observare licet cum Casaubono, cum plu[res] erant liberi, alios feretrum gestare; alios latus procedere & ambire solitos. Certe vo[x] *subire*, significat hoc magis quam illud; ir[e] sequi potius quam præcedere, significaret, qu[od] esset contra institutum.

Capite induto.] Quod signum est libertat[is.] Cum nempe servi manumittebantur, in temp[lo] Feroniæ libertorum Deæ, raso capite pileu[m] accipiebant.

Plaut. in Amphitr.

Faciat Jupiter, ut ego hic hodie, raso capit[e]
calvus capiam pileum.

Vide infra Sat. 5.

107 *Tange, miser, venas.*] Jam Centurio hi[c] cosus adversus Philosophum insurgit, & dicit Quid mihi ægrum & ægritudinem narras q[ui] bene valeo, nec morbum aut morbi indici[a] ulla habeo?

Tange venas, & pone in pectora dextram. Explora pulsum, & cordis motionem.

108 *Nil calet hîc.*] Immodicus ibi calor nullus est, adeóque febri me non laborare fatendum est tibi.

Summosque pedes attinge, manusque.] Vide etiam naturali ac genuino calore probe instructas esse corporis extremitates, proindeque me per omnia bene validum.

109 *Visa est, &c.*] Reponit Philosophus, Scio te valentem ac robustum corpore; neque id inficior. At numquid animo perinde vales? Exploremus. Si vis fateri verum, comperies & frigore & calore nimio te laborare.

Visa est, si forte pecunia.] Objectum movet potentiam, ut aiunt Philosophi. Periculum igitur faciamus, an non avaritiâ, libidine, mollitie, timore, iracundiâ labores.

Candida,

andida vicini subrisit molle puella, 110
or tibi ritè salit? positum est algente catino
urum olus, & populi cribro decussa farina:
entemus fauces: tenero latet ulcus in ore
utre, quod haud deceat plebeiâ radere betâ.
ges, cùm excussit membris timor albus aristas. 115
unc face suppositâ fervescit sanguis, & irâ
intillant oculi. Dicisque facisque quod ipse
on sani esse hominis, non sanus juret Orestes.

pulchra vicini filia leniter arrisit, an *præcordia benè tibi exultant?* Si fortè *apponitur herba male cocta* in *lance frigenti*, & *farina plebeio cribro purgata: exploremus guttur: in ore delicato vulnus fœtidum delitescit, quod non conveniat fricare betâ vulgari. Friges, quando pavor pallidus erexit spicarum* velut *aculeos* in *artubus tuis. Modò sanguis ebullit igne adhibi-*
& oculi præ *iracundiâ scintillas emittunt.* Denique *& loqueris, & agis quod ipse Orestes,* *non compos mentis, jurejurando affirmaret, non decere virum mentis compotem.*

ANNOTATIONES.

110 *Subrisit molle.*] Arrisit, respexit amatiè, blande, lasciviusculè.
ropertius:
Risit, & arguto quiddam promisit ocello.
111 *Cor tibi ritè salit?*] Duplex cordis otus alter ἀπροαίρετος a'terὁ προαιρέσεως: or valetudinis dat indicium, posterior affûs & voluntatis. Hinc periti Medici non rbos solùm corporis, sed & perturbationes imi è cordis motu divinant, Casaubon. ita omnibus historia de Antiocho Seleuci o, quem Stratonices amore languidum inlexit, attrectando brachium, Erasistratus edicus. Valer. Maxim. Lib. 5. cap. 7. & i. Sensus est: cùm pecuniæ lucrandæ, aut plendæ libidinis offertur occasio, statim hias & inardescis, sed an ritè, & ex rane? Adeoque jam avarus es, & libidisus, qui cupiditates frœnare ac moderari scis.
Positum est algente catino.] Quod si vilior iis cibus & male conditus tibi apponatur.
Algente catino.] Cibis admodum calidis lectatus veteres observat Casaubonus: iare non mirum si algentes & frigidi fastium ac nauseam creent delicatulo.
112 *Durum olus.*] Infra Sat. 6. v. 69.

Mihi festâ luce coquatur
Urtica.

Populi cribro.] Vulgari, rariori, setaceo, uo farina non omninò furfure succreta paem facit secundarium, quo plebeii vescunr: non autem subtili, sericeo, pollinario; uo panis fit delicatior & siligineus.
113 *Tentemus fauces.*] Experiamur an his ontentus fueris.
Tenero latet ulcus in ore.] En exulcerari alatum istis dices.
Ulcus putre.] Vel apostema causaberis, uod duriori cibo non sit exasperandum, vel, ollitiem tuam prodes sane pudendam; & ulosum te ostendes.
114 *Betâ.*] Herba nullius saporis & pretii, quam *fabrorum prandium* vocat Martialis Lib. 13. Epigram. 13.
115 *Alges.*] Præ timore, calore omni sese ad intimum cor recipiente; totus frigescis, & palles, quanquam paulò antè dixeras; *non frigent.*
Excussit timor albus aristas.] Erigit tibi pilos, ac velut spicas; rigidos facit timor frigidus: quia frigus constipat & stringit poros, pori verò constipati constringunt capillos. Aristot. probl. sect. 8. q. 18.
Albus.] Quia recedente calore, vultus pallet & albescit in iis qui timent.
116 *Nunc face suppositâ.*] Aliàs, datâ occasione, velut suppositâ face, irâ inflammaris: & dixeras, *Nil calet hic.* Et quidem hâc ipsa meâ reprehensione excitatus jam excandescis, & ardes adversùm me, cujuslibet offensionis impatiens.
Fervescit sanguis.] Est ira sanguinis ebullitio circa cor.
117 *Scintillant oculi.*] Cic. Verr. 7. *Ardebant oculi, & ex toto corpore crudelitas emicabat*, Arnob. Lib. 1. *Ex illorum luminibus scintillæ emicant, flammæ æstuant, anhelum pectus spiritum jacet ex ore, &c.*
Dicisque facisque, &c.] Ergo te nosce tandem, sique te hactenus ignorâsti, contemplare te in speculo velut quadruplici in quo te ad vivum depinxi. Vide te in prima facie præter & ultra modum exilientem spe lucri & luxuriæ: in secunda, cujuslibet incommodi impatientem, & lautioris victûs nimiùm appetentem; in tertia laxum, solutum, timidum atque hydropico pejus pallentem: in quarta denique, iracundum usq; ad furorem, quia te pungi à me & corripi sentis: & qui modò aqueus eras, jam igneum, & febricitante periculosius ardentem. Quod si renuis sanari, ut æger supradictus, & me animi Medicum repellis, dicam ego tibi, *perge*, peri; *tacebo, discedo*, Supra, versu 97.
118 *Orestes.*] Agamemnonis & Clytemnestræ filius ob interfectam matrem Furiis agitatus, de quo Euripid. & alii.

SATIRA

SATIRA IV.

ERGONE *res populi administras? (Existima ista* tibi *loqui præceptorem barbatum, quem interficit sævus haustus cicutæ) Ecquâ re nixus? Responde illud, ô pupille magni Periclis;*

REM populi tractas? (Barbatum hæc cr[illegible] magistrum
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ.)
Quo fretus? Dic hoc, magni pupille Pe[illegible] cli',

ANNOTATIONES.

1. *REM populi tractas?*] Jam Satirâ secundâ Persius imitatus erat Platonem in Dialogo cui titulus; *Alcibiades Secundus.* In hac verò Satirâ quartâ rursus ejusdem Alcibiadem Primum imitatur, indeque materiam omnem ac Personas assumit, ut Neroni, quem insectatur, lateat. Hîc itaque per Alcibiadem Nero intelligendus, per Socratem Persius, qui juvenum Rempublicam malè capessentium redarguit imperitiam ac temeritatem.

Barbatum Magistrum.] Socratem nimirùm ut probant adjuncta. *Barbatum* vocat; vel quia barbam alebat, quemadmodum & alii iis temporibus Philosophi: vel eo quod, ut testatur Tullius, 4. de finibus, apud Romanos antiqui Sapientes honoris causâ *barbati* vocabantur. Et Plin. in Epistol. *Barba,* inquit, *sylvosa, & pulcrè alita, quamvis res ipsa sit exterior & fortuita, inter hominis eruditi insignia recensetur.* Athenæus Lib. 13. ait Alexandri tantùm sæculo barbam radendi invectum morem, ac derasam barbam flagitiosi hominis notam extitisse.

Magistrum.] Seu quia fuit Socrates Pædagogus Alcibiadis: sive quod, ut habet Cicero 2. de Finibus n. 1. *Socrates Philosophiæ parens jure dici potest.* 2. de Natura Deorum, n. 167. *Princeps est Philosophorum.* Tusculan. Quæstion. 3. num. 8. *A Socrate omnis quæ est de vita & de moribus Philosophia manavit.* Tuscul. 5. num. 10. *Primus ille Philosophiam devocavit è Cœlo, & in urbibus collocavit, & in domus introduxit: & coëgit de vita & moribus, rebusque bonis & malis quærere.*

2 *Sorbitio cicutæ.*] Plin. Lib. 14. cap. 5. *Sicut,* inquit, *cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum.* Et Lib. 25. capite ultimo. *Cicuta venenum est, publica Atheniensium pœna invisa, &c.* Hujus succum lethalem ab ingratis civibus jussum Socratem ebibisse, testis est Plato cum cæteris.

Tollit quem dira.] Socrati nempè orac[illegible] Apollinis sapientissimo hominum judic[illegible] plures invidebant. Ejus autem reprehens[illegible] num quidam impatientes, fraude circumve[illegible] to, quasi adversùs religionem Deorum no[illegible] molienti perniciem machinati sunt. Tes[illegible] sunt Apuleius Lib. 10. de Asino aure[illegible] Plato in Socratis Apologia. Lactanti[illegible] Lib 5. cap. 15. Sanctus Augustinus, Lib. [illegible] de Civitate Dei, cap. 3. *Socrates,* inquit, *[illegible] citatis inimicitiis calumniosâ criminatione da[illegible] natus morte mulctatus est. Sed eum postea i[illegible] ipsa quæ publicè damnaverat Atheniensium [illegible] vitas publicè luxit: in duos ejus accusato[illegible] usque adeò populi indignatione conversâ, ut un[illegible] eorum oppressus vi multitudinis interiret; e[illegible] ilio autem voluntario atque perpetuo pœnam [illegible] milem alter evaderet. Tam præclarâ igitur vi[illegible] mortisque famâ Socrates reliquit plurimos s[illegible] Philosophiæ Sectatores.* Athenæus Lib. 13. [illegible] finem, paulo diversam affert causam mor[illegible] Socratis; nempe ob frequentes ejus in discep[illegible] tando ambitiones, rixas, & importunas repr[illegible] hensiones, & cùm apud Judices forte dato furacissimos homines, de justo disseruisset.

3 *Quo fretus?*] Quâ peritiâ quo reru[illegible] usu, quibus virtutibus polles, ut Imperiu[illegible] regere aggrediaris?

Pupille Pericli'.] O Alcibiades, qui gloriar[illegible] tutelâ & disciplinâ Periclis propinqui tui c[illegible] fuisti traditus à Clinia patre adhuc pupillu[illegible] De hoc fusè Plutarch[illegible] in ejus vitâ. Hæc op[illegible] timè etiam contorta in Neronem, quem *Pop[illegible] pæa incusans per facetias, pupillum vocaba[illegible] jussis alienis obnoxium, non modo Imperii s[illegible] & libertatis indigentem:* ut ei dominaretu[illegible] Agrippina mater, tutores autem essen[illegible] Burrhus & Seneca. Cornell. Tacit. Annal. 14 in ipso Libri principio.

Magni Pericli'.] *Pericli',* pro *Periclis.* Fu[illegible] Pericles Orator, Philosophus, & Imperato[illegible]

Scilice[illegible]

cilicet ingenium, & rerum prudentia velox
nte pilos venit. Dicenda tacendaque calles. 5
rgo ubi commotâ fervet plebecula bile;
ert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Iajestate manûs. Quid deinde loquere? Quirites,

quasi verò ingenium & præcox rerum solertia ante barbam contingant. Nôsti quæ dici & quæ taceri oporteat. Igitur cum plebs ardet excitatâ bile, mens statuit imponere silentium cœtui ferventi per auctoritatem dextræ. Quid postea dices? O Romani,

ANNOTATIONES.

regius. Atheniensium Rempublicam annos adraginta feliciter administravit. Plutar. ıs, Prob. Cic. in Bruto. Valer. Maxim.). 8. cap. 9. Justinus Lib. 3. Non nemo ;urias quærit in voce *Pericli*, quasi ponatur *periculi*: & allusum sit ad id quod Alcides comparatus sit leunculo, quem aut idere oporteret, aut postea tolerare. Sed ge nugas.

. *Scilicet ingenium.*] Ironicè hæc, & sententia.

ngenium.] Sapientia, judicii maturitas: n artes & scientiæ. Ita Casaubonus.

Rerum prudentia.] Experientia, usus.

Velox.] Præmatura, ante tempus, ante pubertatem; quæ apud Athenienses sumebatur aiunt) ab anno ætatis decimo octavo. *ilostrat.*

Ante pilos.] Adeptus est Imperium Nero e annum ætatis decimum septimum. :ton. Neron. c. 8. Cornel. Tacit. Annal.). 13. initio, ubi & notatur quasi vixdum ritiam egressus.

Dicenda tacendaque calles.] Ergone putas)ere te & callere ea, quæ vix diuturno ım usu doctus senex habet & callet? tè ut callum in corpore, ita in animo ientiam non parit nisi longum tempus.)vid. Metamorph. 6.

Seris venit usus ab annis.

Et alibi Nestor ita loquitur:

Etenim mihi multa vetustas
Scire dedit.

5 *Ergo ubi commotâ*, &c.] Quoniam tu i tantum arrogas, & omnia te posse con-, periculum faciamus tuæ solertiæ.

Commotâ fervet plebecula bile.] In seditiem versa, & turbas miscens.

Fert animus.] Audes, & præstare te se non dubitas præ magna tui fiducia. ımianus Lib. 26. sic habet: *Immaniter bente exercitu, cum cieri tumultus vior appareret, Valentinianus, elata prospere tra, ut Princeps fiducia plenus, ausus in-are quosdam ut seditiosos & pertinaces, tata nullis interpellantibus absolvebat.*

Callidæ turbæ.] Sævienti, effervescenti in iram.

Fecisse silentia.] Virgil. Æneid. 1.

Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio ——
Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, &c.

At verò quam auctoritatem habebit imberbis adolescens ad comprimendum tumultuantium furorem?

8 *Majestate manus.*] Valer. Max. Lib. 2. capite ultimo. *Est, inquit, illa quasi privata censura, majestas clarorum virorum, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in sua amplitudine obtinenda. Grato enim & jucundo introitu animis hominum illabitur admirationis prætextu velata: quam rectè quis dixerit longum & beatum honorem sine honore.* Ovid. Metamorph. 1. de Jove.

Qui postquam voce, manuque,
Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.

Lucanus Lib. 1. de Julio Cæsare.

——*Tumultum*
Composuit vultu, dextraque silentia jussit.

Act. Apost. cap. 13. *Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens, &c.* Ubi observandum cum doctioribus, morem illum fuisse pridem indicendi silentii, extensâ quidem & porrectâ manu, sed ita ut inferiores duo digiti, medicus & auricularis, comprimerentur, erectis & eminentibus tribus aliis, pollice, indice, & medio. Quod ipsum fieri consuetum ab Episcopis olim, alloquentibus populos ac benedicentibus, notat Scaliger in Propertium. Sanctus Hieronymus ad Rusticum Monachum affert aliam quoque audientiæ faciendæ rationem, nimirùm concrepatione duorum digitorum. *Cum librorum struem exposuisset*, inquit, *adducto supercilio, contractis naribus, ac fronte rugatâ, duobus digitulis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos provocans.*

Quid deinde loquere?] Et si audientiam tibi feceris Imperatorio nomine ac vultu, & majestate manûs, ut tibi largior, jam experiamur quam orationem, & quàm idoneam pacandæ

illud, opinor, non est secundum jus, hoc iniquum est, *istud justius. Etenim nosti pensitare quod æquum est in lance duplici trutinæ ambiguæ. Internoscis jus, quando latet inter prava, aut quando hasta libræ decipit, lingulâ incurvâ; & peritus es notare scelus atro thetâ. Ergo cur tu pulcher cute supremâ non cessas populo blandienti frustrà ostentare caudam, ante tempus,*

Hoc, puto, non justum est; illud malè, recti istud.
Scis etenim justum geminâ suspendere lance
Ancipitis libræ. Rectum discernis, ubi inter
Curva subit, vel cùm fallit pede regula varo;
Et potis es nigrum vitio præfigere theta.
Quin tu igitur summâ nequicquam pelle c corus
Ante diem blando caudam jactare popello

ANNOTATIONES.

seditioni sis habiturus. Nam vir gravis apud Virgilium loco citato 1 Æneid.

Regit dictis animos, & pectora mulcet.

Quirites.] Abusive positum videtur pro Cives. Fortasse etiam hinc innuit à se carpi Neronem Populo Romano loquentem.

9 *Hoc, puto, non justum est.*] Legit Casaubonus; *putà*, adv. id est, scilicet: & citat Priscianum Lib. 15. Sed Prisciani verba parùm juvant eam lectionem. Malim itaque cum aliis, *hoc, puto,* &c. quibus verbis belle exprimitur puerilis oratio, ut observant docti Interpretes, & sermo hominis rerum & scientiarum imperiti. Tantæ certè animi confidentiæ & manus gravitati ac Majestati, minimùm respondet illud subdubitantis & dicere exordientis, *puto.*

Illud malè, rectius istud.] Quasi verò simplici illâ mali enunciatione, & melioris appellatione & ostentatione, multitudo rudis & insuper furore obcœcata moveri & compesci queat. Ipse sapiens vix ostenso simpliciter bono, si præsertim irâ paulò turbatus sit, percelleretur. Opus est igitur non vulgari arte, facundiâ, peritiâ ad reddendam conturbatis & ferocientibus (ut fecit Menenius ille Agrippa) tranquillam & sanam mentem, quam æstus iracundiæ disjecit ac dissipavit.

10 *Scis etenim,* &c.] Ironicè. Nimirum Juris scientiam calles.

11 *Rectum discernis,* &c.] Etiam in dubio & in ambiguo dignoscis quid præstet ac præponderet.

Ubi inter curva subit.] Si quando vitium finitimæ virtutis speciem arripit, mentitur, & se abscondit, perspicis illud ac detegis nihilominùs.

12 *Vel cùm fallit pede regula varo.*] Scis etiam legis exceptiones: scis quid & quando valeat ἐπιείκεια, nôsti legem mutare & interpretari, mutatis rei adjunctis, & in variis, ut aiunt, circumstantiis, scis variare. Sic lex jubens depositum reddi, fallit & non sequenda est, si homo furore correptus ensem antea depositum repetat.

Pede regula.] *Regula,* hasta libræ est, lingua seu examen.

Varo.] Propriè *vari* dicuntur qui crura ir curva & contorta habent, aut pedes. C bilanx cujus lingua erit curva, fallit pe tantem ac decipit.

13 *Nigrum præfigere theta.*] Id est, d nare scelus & sceleratos. Antiqui Judices pitis sententiam in reum dicebant, scribe in tabellis literam Θ quæ prima est in v Θάνατος mortem significante, & propterea gra & tristis dicitur: sicut è contra T, al lutionis nota erat. Apud Romanos autem & C, erant in usu. Hanc condemnati indicem, *tristem*; illam absolutionis *salt rem* vocat Tullius pro Milone. Vide A ab Alex. Lib. 3. cap. 5. Porrò sicut in au rum scriptis recensendis Critici apponeb literam L vel X, hoc est laudabile, χρύσιμον & χρηστὸν, in locis probatis; si ea quæ improbabant, adscribebant Θ. hunc morem respexisse hìc Persium vol doctiores, inter quos Casaubonus.

14 *Quin tu igitur.*] Non ironicè ampl sed apertè agit. Si vides & constat car te necessariis ad Rempublicam capessenc adjumentis, quin relictâ publicæ rei c teipsum curas & sanas.

Summâ pelle decorus.] Alcibiades quid formosus, Nero pulcher, Sueton. cap. 51. quid ista forma & pulchritudo juvat, si int sùm turpis, dum speciosus pelle decorâ, u apud Horatium, Lib. 1. Epist. 16. quem imitatur Persius, ut alibi passim.

15 *Ante diem.*] Ante pilos & matur tempus.

Blando popello.] Qui blandimentis ca tur, & rerum externarum specie & pom

Caudam jactare.] Desine ô Nero, teips ostentare in veste triumphali, ad auram pularem captandam. Cornel. Tacit. An Lib. 13. Metaphora vel a pavonibus, qui c dam rotantes se fœminis jactant; vel à ca bus domino suo agitatâ caudâ adulantibu

Desinis: Anticyras melior sorbere meracas.
Quæ tibi summa boni est? Uncta vixisse patellâ
Semper: & assiduo curata cuticula sole.
Exspecta. Haud aliud respondeat hæc anus. I nunc,
Dinomaches ego sum: suffla, sum candidus. Esto, 20
Dum ne deterius sapiat pannucia Baucis,
Cùm bene discincto cantaverit ocima vernæ.

aptior ebibere Anticyras meracas. Quod tibi fastigium est felicitatis? Nempe *victitare quotidie lata patina: & pellis continuò uncta ad Solem. Sta paulisper. Vetula ista non aliud responsum dederit. Modo abi,* & *jacta, ego sum Dinomaches* filius: *intumesce,* & dic, *formosus sum. Bene est; dummodo Baucis pannis operta non minus sapiens sit, quando recte ocimum proclamabit servo dissoluto.*

ANNOTATIONES.

16 *Anticyras.*] Duas Strabo Lib. 9. refert, Horatius in Arte, tres, ubi ait *Si tribus Anticyris caput insanabile, &c.* Insulæ sunt in sinu Oetæo, seu Maliaco, ad Phthiodem, seu Thessaliam, in quibus copiosè crescit elleborum, quo hominis insaniam & noxios humores emendari, ingenium acui, testantur Plin. Lib. 25. cap. 5. Gell. Lib. 17. cap. 15. Sueton. Caligul. cap. 29. Vide Juvenal. Satir. 13. 97.

Melior sorbere.] Phrasis Græca Persio familiaris. Id est, tu potiùs vitia tua purgare, quàm alios regere deberes: Jam enim se prodit improba tua indoles, quanquam occultare niteris.

Meracas.] Horat. Lib. 2. Epist. 2.
Expulit elleboro morbum bilemque meraco.

17 *Quæ tibi summa boni est?*] Sed ut magis etiam appareat, quàm sis indignus Imperio, dic, quæso: quem tibi fingis ultimum finem? Quod summum hominis bonum tibi videtur?

Uncta vixisse patellâ.] Lautè scilicet epulari, & exquisitis cibis vesci.
Horat. Lib. 1. Epist. 6.
Si benè qui cœnat, bene vivit; lucet, eamus.
Quò ducit gula.

18 *Assiduo curata cuticula sole.*] In Sole apricari, cuticulam probe curare atque insolare. Nempè in deliciis habebant veteres hyeme ad ignem, æstate ad Solem, oleo corpus inungere, quo faciliùs illud imbiberet, eoque robustum fieret ac nitidum.
Martial. Lib. 10. Epigramm. 12.
I, precor; & totos avida cute combibe Soles.
Quàm formosus eris!
Hoc & superiori loco notata Neronis vita voluptuaria atque intemperans, de qua passim Suetonius.

19 *Exspecta.*] Contendit Marcilius legendum; *En specta,* vicinam scilicet anum oleraceam: & vide te non magis quàm illam sapere. Refragantur Casaubonus & alii; & ex communi lectione interpretantur: mane tantulum, & prætereuntem forte mulierculam olitricem interogemus, quid optimum in vita judicet. Certè idem, quod tu mox, de fine ultimo & summo bono, respondebit illa.

I nunc.] Post tale probrum i, perge: ostenta generis nobilitatem & corporis formam, si lubet, dum plus sapientiæ non habebis, ô Princeps, quam vilis quælibet anus imperita & vesana.

20 *Dinomaches.*] *Dinomache* perillustris fœmina, è qua trahebat originem Alcibiades, & exinde gloriabatur.

Suffla.] Gloriabundus exulta.

Esto.] Scis licet formosus; quid hoc ad benè imperandum?

21 *Baucis.*] Anus paupercula. Hujus meminit Ovidius Metamorph. 8. Ponitur hìc pro qualibet abjecta & vili muliercula.

22 *Cantaverit ocima vernæ.*] Abstrusa prorsus sententia, inquit Turnebus Adversf. Lib. 15. cap. 3. quam nec plane se posse explicare ait. ibid. Interpretantur communiter, anum illam herbas suas altâ voce proclamare venales, ac laudare apud servos emere volentes, ut cariùs vendat; vel quæ cantando etiam vocaverit & allexerit quibus vendat. At Casaubonus paulo subtilius hunc locum scrutatur, & explicat de vili mulierculâ, qualis est herbarum venditrix, cum obviis quibuslibet & maximè cum servis petulantibus certante probris & maledictis: ut sit sensus: cum ad servum dicacem, & ipsa dicax cantaverit & ingesserit *ocima,* id est, maledicta. Quippè, ut habet Plin. Lib. 19. cap. 7. *Ocimum cum maledictis ac probris serendum, ut lætius proveniat, præcipiebant superstitiosi veteres.* Cum Casaubono idem planè sentit Turnebus Ad-

O quomodò nullus conatur seipsum subire; nullus, inquam, *sed consideratur* dumtaxat *pera dorso antecedenti.* Forte *interrogaveris: an scis agros Vectidii? Cujus*nam? *Opulentus* quidam *apud Cures colit* tantum agri *quantum milvus ne circumvolaret; istum*ne *dicis? Istum* inquam, qui vivit *infensis Numinibus, & Genio non propitio:*

Ut nemo in sese tentat descendere: nemo:
Sed præcedenti spectatur mantica tergo!
Quæsieris; nôstin' Vectidi prædia? Cujus?
Dives arat Curibus quantum non milvus oberret:
Hunc, ais? Hunc, Diis iratis, Genioque sinistro:

ANNOTATIONES.

versar. Lib. 30. cap. 8. quicquid garriat Autumus interpres, qui certe videtur Turnebum, aut non omninò, aut primo tantùm legisse loco, quem etiam perperam citat in Notis illis singularibus, quibus Casaubonum corrigere pollicetur.

Ocima.] Sunt qui legant, *ocia*; & explicant voluptatem ac libidines, quas apud servum vetula ostentet, ut eum alliciat. Sed apage, *Ocimum*, sive *Ocymum*, quod & βασιλικὸν, herba est odorifera; item pabuli genus. Ejus virtutes ac proprietates exponunt Varro, Cato, Plinius, variis locis. A celeritate proveniendi sic appellatum, testis est ex Varrone idem Plinius, Lib. 18. cap. 16. & alibi. Ponitur hic pro quovis olere.

23 *Ut nemo,* &c.] Exclamatio & Epanalepsis indigationem & admirationem indicantes. Virg. Eclog. 8.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

Horat. Lib. 1. Satir. 1.

Nemon' ut avarus
Se probet?

Ut nemo in sese tentat descendere.] Quibusdam placet digressionem esse hic ad locum communem adversus eos qui aliena quidem, non item sua errata pervident, de quibus Horatius, Satir. 3. Lib. 2.

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quàm, aut aquila, aut serpens Epidaurius? &c.

At alii Neronem volunt hic etiam peti, qui alios notare velit, se non corrigat; qui aut se non nôrit, aut latere putat sua flagitia, quæ jam in lucem erumpebant.

In sese descendere] Seipsum penitùs introspicere, seipsum discutere & examinare, atque ut est in fine hujus Satiræ, *Secum habitare* ad sese cognoscendum, ex præcepto Oraculi Delphici γνῶθι σεαυτόν.

24 *Præcedenti spectatur mantica tergo.*] Id est, considerantur aliena vitia, vel in *mantica* quæ præcedit, estque ante tergum, id est pectus nostrum; vel in posteriori alterius qui antecedit nos hominis, pera; ex Apologo scilicet Æsopi, qui finxit binas esse hominibus peras hinc & inde pendentes; in eam quæ ante pectus reponi aliena mala, propria verò in illam quæ à tergo est, conjici: undè nostra nunquam, aliena semper videamus. D. Hieronym. Epist. 91.

Nostram peram non videntes, aliorum, juxta Persium, manticam consideramus. Horatius Lib. 2. Sat. 3.

Dixerit insanum qui me, totidem, audiet atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.

Catullus Carm. 22. v. ult.

Non videmus id manticæ quod in tergo est.

25 *Quæsieris; nôstin',* &c.] Ut pateat omnibus quàm nota semper cuique sint aliena mala, quære & sciscitare ab aliquo nebulone an cognoscat alium nebulonem quempiam ille statim respondebit, se nosse illum hominem, ejusque sordes & avaritiam: & sic ejus insectabitur flagitia, ut si ipse innocens, a hominum esset sanctissimus, planéque illis careret vitiis, quæ in alio reprehendit & damnat. Tull. Tusc. Quæst. 3. n. 73. *Avari avaros gloriæ cupido gloriose reprehendunt. Est enim proprium stultitiæ aliorum vitia cernere, oblivisci suorum.*

Vectidi.] Alii, *Vetidii*; alii *Ventidii*: quis quis ille tandem, à Persio notatur velut avarus juxta ac dives. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 12 meminit Ventidii Galilæorum Præfecti ac deprædatoris.

Cujus?] Inquit ille nebulo interrogatus de quo nempe loqueris? Scilicet de homine opulento quidem, sed omnibus odioso, &c.

26 *Curibus.*] *Cures* urbs Sabinorum olim primaria, in qua Titus Tatius imperitabat & unde vocatus ad regnandum Romæ Numa Pompilius.

Quantum non milvus oberret.] Hyperbolicum adagium: *quantum milvi volant:* id est, tam amplas habet ille possessiones & latifundia ut ea vix totâ die milvus, alioqui volatûs pernicissimi, circumvolare posse videatur, Juvenalis Sat. 9. v. 55.

Milvos intra tua pascua lassos.

27 *Hunc, Diis iratis.*] *Hunc,* hunc, inquam

Cui

Qui quandoque jugum pertuſa ad compita figit,
[S]eriolæ veteris metuens deradere limum,
[I]ngemit, hoc benè ſit: tunicatum cum ſale mordens. 30
[C]æpe, & farratam, pueris plaudentibus, ollam,
[P]annoſam fæcem morientis ſorbet aceti.

qui quandocunque ſuſpendit jugum ad compita pervia, timens deterere lutum teſtæ antiquæ, gemitum edit, dicens, *illud proficiat: & cum ſale manducans cæpe tunicis ſuis involutum, & ollulam è farre conflatam, familia adſtrepente, bibit floccis obductam* [fæ]*cem aceti langueſcentis.*

ANNOTATIONES.

[h]ominum ac Deorum odio dignum; cui [o]fenſa tot ob noxas Numina nec ſanam de[d]ere mentem, ut divitiis ſuis utatur.

Genioque ſiniſtro.] Adverſo & contrario [G]enio voluptatis Deo, ille ſeipſum defraudat [h]is, & inter opes magnas miſer eſt.

Plaut. Trucul. Scen. 2.

Sed iſti qui cum Geniis ſuis belligerant parci promi.

28 *Qui quandoque jugum,* &c.] Egregia [h]ominis avari deſcriptio ex adjunctis. Is, [i]nquit, etiam tum defraudat Genium, cum [a]lii Genio indulgent potiſſimùm, ac epulantur, [d]ie nempè feſto, & quando opus intermittitur.

Jugum.] Ligneum inſtrumentum, quo ad [a]ratrum junguntur & conſtringuntur boves.

Ad compita figit.] Cur ad compita, & non [d]omi ac ſolito loco dicatur jugum figi, mul[t]ùm laborat ac torquetur Caſaubonus, atque [i]n re tam perplexâ, ut putat, recurrit ad ali[q]uem compitaliorum ritum nobis ignotum, [q]uem ſpectaverit hic Perſius. Interpretantur [o]mnes alii, figi ſolitum ad palos quoſdam [i]n compitis jugum, quando ruſtici poſt agro[r]um ſationem Lares in compitis ex more [c]olebant, ſacro facto, & hilariùs convivia [c]elebrando. Nempè feriis illis ſacris, ut ait Tibullus Lib. 2. Eleg. 1.

Luce ſacra requieſcit humus, requieſcit arator,
Et grave ſuſpenſo vomere ceſſat opus.

Quid ſi Perſium ſimpliciter intelligamus dixiſſe, *jugum figi* quocumque tandem loco, & [o]pus intermitti ſeu finiri, *ad compita* verò, id eſt, [a]d compitalia, & ad peragenda illa ex more ſacra? Ita certè nodus ille videtur poſſe aut ſolvi, aut ſcindi, & facili quidem negotio. Neque verò epitheton, *pertuſa,* noſtræ obeſt interpretationi: ſiquidem deſignat tantùm ſolere compitalia celebrari in locis perviis & frequentatis adeóque in compitis. Quod quidem conſtat ex Macrobio, & aliis.

29 *Seriola.*] *Seriola* diminutivum, à *ſeria,* quæ vas eſt fictile vinarium, inſtar urnæ, de quo jam Sat. 2. Adverte hic ſingulas voces hominis avaritiam notantes.

Veteris.] Nam dudum ſervabatur, & raro hauriebatur, & modicum quidem: non mirum ergo ſi vappeſcit.

Deradere limum.] Luto ſcilicet aut pice dolia & vaſa vinaria obturabantur priſcis illis.

Horat. Lib. 1. Ode 20.

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Græcâ quod ego ipſe teſtâ,
Conditum levi.

Quæ cum illi aperiebant, relinere vocabant.

Terent.

Serias omnes relevi.

30 *Ingemit.*] Poſt nonnullam cunctationem, veluti rem arduam aggreditur, non tamen ſine aliquo ſordidi mœroris indicio.

Hoc benè ſit.] Verba ſolemnia & deprecatoria Antiquis uſurpari ſolita in gravioribus ſuſceptis: pariter & in conviviis ita ſeſe invicem ad hilaritatem & ad bibendum invitabant: atque hoc magis facit ad rem præſentem: quod pauci animadvertunt Interpretes, qui aliò exerrant & vagantur.

Tibull. Lib. 2. Eleg. 1.

Sed benè Meſſalam, ſua quiſque ad pocula dicat.

Plautus in Sticho, Scen. 13.

Bene vos, bene nos, bene te, bene me, bene noſtrum etiam Stephanium. Ad quem Plauti locum doctus Lambinus de veteri illa benè precandi invicem in conviviis conſuetudine, aliique multa.

Tunicatum mordens cæpe.] Cæpe comedit nec tunicis quidem rudioribus & involucris purgatum, ac velut aliquid exquiſitum avidè admordet. Juvenalis Sat. 15. egregie deridet Ægyptios, quibus, ut ait,

Porrum & cæpe nefas violare & frangere morſu.
O ſanctas gentes quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina!

31 *Farratam ollam.*] Pultem è farre coctam in olla. Legunt alii, *farrata, &c.* Juvenal. Sat. 14.

Grandes fumabant pultibus ollæ.

Pueris plaudentibus.] Filiis ac ſervis exultantibus ad inſolitas haſce lautitias in epulo Compitaliorum. Equalis erat igitur quotidianus miſerorum illorum victus?

32 *Pannoſam fæcem.*] Adverte emphaſim in ſingulis vocibus. Senſus eſt, bibit vappam ſeu vinum vappidum, in dolii fundo jam mu-

Verum si oleo *delibutus quiescas, & solem introducas in pellem*; homo quidam *non notus haud procul abs te occurrit, qui pulset cubito, & acriter invehatur in mores tuos :* * * * * * * * * * * 1 * * * * * * * *Quandoquidem tu discriminas pectine gausapum balano unctum,* *Percutimus, & vicissim crura* nostra *telis objicimus.*

At si unctus cesses, & figas in cute solem,
Est propè te ignotus cubito qui tangat, & acre
Despuat in mores; penemque arcanaq; lumbi
Rucantem, populo marcentes pandere vulvas.
Tu cùm maxillis balanatum gausape pectas,
Inguinibus quare detonsus gurgulio exstat?
Quinque palæstritæ licèt hæc plantaria vellant,
Elixasque nates labefactent forcipe aduncâ,
Non tamen ista filex ullo mansuescit aratro.
Cædimus, inque vicem præbemus crura sagitt

ANNOTATIONES.

corem contrahens, quo veluti panno fæces operiuntur præ nimia vetustate.

Sorbet.] Veluti potum exquisiti saporis.

Morientis aceti.] Vini ascentis, jam acidi, vel corrupti etiam. Sunt qui verum acetum intelligant, eò quòd Romani milites, aliique è plebe aceto potarentur. Ita Casaubonus: additque, ergo canina fuisse illius avari prandia diebus profestis; è pane scilicet & aquâ.

33 *At si unctus cesses.*] Recriminatio est adversùs priorem illum alienorum vitiorum castigatorem. Age verò, sit Vectidius avarus, at laboriosus est : (inquiet alter tibi, tui similis in carpendis aliis acer) tu verò & effœminatus & deses, & luxuriosus. Ergo qui tam disertè alienas noxas capsisti, cave ne vicissim graviter vapules, ac longè illo nequior, imò nefandus ostendere. Enimvero si cuticulam otiosè curans, unguentis etiam pretiosis te perfundens, ignaviæ primùm, deinde flagitiis ac nefandæ libidini operam das, quid de te dicetur?

Figas in cute solem.] Paulo ante de insolatione veteribus assueta dictum: at Casaubonus hic de illa Persium non loqui vult, sed de certa lascivorum hominum consuetudine. Huic sanè favent quæ sequuntur. Sed ea omnia castæ aures mentesque haud ferunt: quibus peti Neronem manifestum est.

34 *Est prope te ignotus.*] Aderit quidam quem non nôris, sed qui te probe nôrit, tuamque adeò vitam occultasque libidines expromet.

Cubito qui tangat.] Quasi latenter admoneat & increpet latus tuum pulsando.

Horat. Lib. 2. Sat. 5.

Aliquis cubito stantem propriè tangens
Inquiet.

35 *Despuat in mores.*] Turpitudinem tuam execretur, graphice depingat. Vectidium ciscatur. Cùm fœtidum quid aversamur, d puimus : hinc *despuere* significat abomin ac detestari quidpiam.

Plaut. Asinar. Act. 1. Scen. 1.

Teque obsecro hercle, ut quæ locutus despu

37 *Tu cùm maxillis.*] O Nero, deliciis luxuriâ perdite, cùm tantâ curâ comam al pectas, ungas, atque semper in gradus form pudendo sanè & nimio cultu; ut testa Sueton. cap. 51.

Maxillis.] Dentato instar maxillarum ctine.

Balanatum.] Perfusum ac delibutum u guento balanino, seu è balano. Balanus a tem est glans, seu fructus arbusculæ non a similis nuci avellanæ: inde fiebat exquisiti unguentum & oleum. Plin. Lib. 23. cap. Item, cap. 4. ejusdem Libri: *Balanini oleum repurgat*, inquit, *varos, lentigines*, & Meminit & balani Lib. 13. cap. 1. & 4.

Horatius Lib. 3. Carm. Od. 29.

Pressa tuis balanus capillis.

Gausape.] Vestis erat hirta & villosa, vi Sat. 6. v. 46. & quæ nos ad eum locum. hîc per metaphoram ponitur pro barba, capillitio; ob similitudinem villorum, mol tiei, & artificiosæ texturæ *gausaporum*, qu etiam significant tapetes pretiosos & moll quales nos hodie Turcicos appellamus, inq eruditus Scaliger.

42 *Cædimus, inque vic m* &c.] Sic fit; a ena flagitia reprehendimus, hincque præb mus ansam aliis nostra vellicandi. Quod aliis parceremus, nobis non item; meli multò rebus nostris consuleremus. Allegor est à Gladiatoribus. Horat. Lib. 2. Epist.

Cædimur, & totidem plagis consumimus h stem.

Vivitu

ivitur hoc pacto. Sic novimus. Ilia subter
æcum vulnus habes: sed lato balteus auro
ætegit: ut mavis, da verba, & decipe nervos, 45
potes. Egregium cùm me vicinia dicat,
on credam? Viso si palles, improbe, nummo,
facis in penem quicquid tibi venit amarum,
puteal multâ cautus vibice flagellas,

Vita hoc modo traducitur. Ita scimus. Sub ilibus plagam occultam geris, sed eam cooperit balteus auro amplo. Sicut melius duxeris, impone, & falle vires, dummodo id *queas.* Etenim *quando vicini me praclarum pradicant,* numquid *non fidem habebo? Si aspecta pecunia expallescis,* ô *pessime.* * * * * * * * * * * * * *si callidus cadis puteal multiplici cicatrice,*

ANNOTATIONES.

43 *Vivitur hoc pacto.*] Alii aliorum norunt, elant, & damnant quotidie vitia, quisque at sua, & excusat, interdum etiam plane orat.

Sic novimus.] Sic vivere & agere didicis. Vel, sic est, ô Nero, quæ occultas & iota putas, perspecta habemus; jam te us & in cute novimus.

Ilia.] Ab ileo intestino *ilia* dicuntur ossa o imum ventrem hinc & inde attinentia. s etiam affines partes utrinque laterales *im* nomine sæpe intelliguntur. Hic vero · metaphoram, *ilia* significant intimos imi recessus.

44 *Cacum vulnus habes.*] Conscius tibi es altarum libidinum, pluriumque scelerum im perpetratorum.

Sed lato balteus auro prategit.] Summus ımæ Principatus legum te metu eximit, eoie te ad omne facinus audaciorem facit. llusum ad consuetudinem Gladiatorum qui ceptum in arena vulnus tegere balteo nitentur, & spectatorum oculos fallere. Ita teres Glossæ. Neque dissentiam à Casauono, qui pariter vult Persium habuisse in iimo ictus & vulnera Neroni inflicta per bem noctu petulanter vaganti, ut est apud ieton. c. 26. & Tacitum Annal. Lib. 13. leo ut cicatrices etiam ore prætulerit.

Lato Balteus auro.] *Balteus* cingulum est ilitare è corio bubulo, è quo arma dependent. Metaphorice ponitur pro dignitate & otentia. Lati certe erant veteribus baltei, uos argento decoros aiunt fuisse etiam gregariis: Duces autem & Principes multo gerabant auro, multisque aureis bullis distinctos ac præfulgentes. Virgil. Æneid. 5.

Lato quam circum amplectitur auro
Balteus.

Et Æneid. 12.

Balteus & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 29.

45 *Ut mavis, da verba.*] Ergo impone aliis quantum libuerit, imo & tibi. Te sanum & ad omnia valentem crede, & jacta: & adjuvabunt non parum adulatores. Hor. l. 1. Sat. 4.

Ut mavis imitare.

Decipe nervos, si potes.] Vires etiam tuas Imperio ferendo pares æstima, si tamen potes ultricem conscientiam fallere indignum te Principatu objectantem. Cave ne imiteris eos qui nimio potu ac Venere contractos articulares morbos etsi dissimulant, nervorum tamen debilitatem sentiunt, & dolorem patiuntur.

Horat. Lib. 1. Epist. 16.

Neu si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus mors incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.

46. *Egregium cùm me vicinia dicat,* &c.] Respondet Alcibiades, aut Nero adversus objurgantem. Atqui non ego me unus bonum ac sapientem dico: en vicini & alii ultro prædicant. Cur non credam? Et quare suspectos habebo tam bene de me judicantes? Horat. loco mox citato: & Lib. 2. Sat. 5.

Egregie factum laudet vicinia.

47. *Viso si palles,* &c.] Redarguit Philosophus aut Persius Neronem. An igitur credes assentatoribus te probum esse affirmantibus, etiamsi tu te ipse improbum in occasionibus singulis, avarum, libidinosum, iniquum, crudelem experiris: sique adeo viso nummo pallescis, præ cupiditate habendi?

49 *Si puteal multâ cautus vibice flagellas.*] Ancipitis quidem sententiæ versus iste: quo si Nero perstringitur, accipiendus est de nocturnis ejus per urbem discursationibus & grassationibus, de quibus abunde Suetonius, & Tacitus, locis paulò antè citatis. Et sic per *puteal,* intelligendum erit forum & affines urbis regiones, per quas ille cum aliquot armatis vagabundus in obvios quosque grassabatur. *Cautus autem deinceps, & metuentior in posterum Nero,* ut ait Tacitus, *milites sibi & plerosque*

frustrà præbueris plebi aures sitibundas. Rejice quod non es: Sutor auferat dona sua: mane apud temetipsum, & cognosce quàm angusta sit tibi res domestica.

Nequicquam populo bibulas donaveris aures. 50
Respue quod non es: tollat sua munera cerdo:
Tecum habita, & nôris quam sit tibi curt
supellex.

ANNOTATIONES.

gladiatorum circumdederat: scilicet quia malè anteà multatus fuisset ab iis quos impetiverat, & in ejusmodi rixis oculorum & vitæ subierat periculum, ut refert Suetonius. Quod si Persius fœneratorum immanitatem carpit, aut vitilitigatorum, sycophantarum, & quadruplatorum iniquitatem & injurias; per *puteal*, intellige Prætoris Tribunal; per *vibices* inflictas, damna debitorum aut reorum fortunis ac bonis illata per usuras, aut per litium ambages & sycophantias, quarum miseri illi rabulæ periti, solertes & cauti sunt, ut aliena bona deprædentur. Neque verò abs re omnino de Judicibus iniquis judicia corrumpentibus cum quibusdam accipias. Primam interpretationem tuetur Casaubonus: ultimam hanc Marcilius: de fœneratoribus, omnes communiter post veteres Glossas, quæ sic habent: *Ad puteal Scribonis Licinii, quod est in porticu Julia ad Fabianum arcum, fœneratores consistere solebant.*

Puteal.] Propriè putei operculum est *puteal.* Locus Romæ fuit in Comitio, ubi Accii Navii Auguris statua per Tarquinium erecta, & sub ea ara subterranea, ibidemque novacula, quâ, cotem ille inciderat, defossa: undè & puteus dictus is locus; teste Dionysio Halicarnass. sub finem Libri tertii, superque impositum puteal extitisse ait Tullius Lib. de Divinat. cap. 32. Porro quod *puteal* sumatur pro foro & Tribunali Prætoris, itemque pro loco fœneratoribus frequentato, testatur Cicero pro Sextio, cap. 18. ubi Gabinius, inquit, *puteali & fœneratorum gregibus inflatus, &c.* ubi alii legunt, *Afflictus.* Item Horat. Lib. 1. Epist. 19.

Forum putealque Libonis mandabo siccis.

Et Lib. 2. Sat. 6.

Roscius orabat sibi adesses ad puteal cras.

Vide Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 17. Sigon. Lib. 1. de Judic. cap. 28. Festum & alios.

Vibice.] *Vibex* est proprie nota in corpore post verbera & scuticas remanens.

Flagellas.] Similem habet emphasim Tertullianus de pallio, ubi laudat Christianos, quod *subsellia non contundant*, id est, non premant, aut frequentent, adeóque litibus abstineant.

Martialis Lib. 2. Epigramm. 30. Et Lib. 5. Epigramm. 13.

——— ——— *Arca flagellat opes.*

50 *Nequicquam populo bibulas donaveris au*res.] Non est quod adulatoriis laudationib populi adhærescas, si te tuaque vitia noveri Horat Lib. 1. Epist. 16.

Sed vereor ne cui de te plus quam tibi creda

Bibulas aures.] Avidas laudis & applausû Horat. Lib. 2. Ode 13.

Bibit aure vulgus.

51 *Respue quod non es.*] Alii legunt *Respi* Sensus utrobique manifestus. Ne tibi arrog quod non est in te. Ne te capi sinas adulat onibus. Seneca Epist. 80. *Si perpendere te vole sepone pecuniam, domum, dignitatem, intus ipse consule.*

Tollat sua munera cerdo.] Quod dat vulgu recipiat; nempe vanas assentationes atqu laudatiunculas à te repulsas rejectasque, si habeat.

Horatius.

Stultus honorem sæpe dat indignis.

Cerdo.] Est quilibet è plebecula vilis artife lucri causâ suam locatus operam: ἀπὸ τοῦ κέρδους, dictus, ut volunt, quasi lucro. Vic Martial. Lib. 3. Epigramm. 16.

52 *Tecum habita.*] Temetipse consule, in spice & considera, quæ sint animi tui affectio nes.

Sat. 1.

Nec te quæsiveris extra.

Horat. Lib. 1. Sat. 3.

Teipsum concute.

Et Lib. 2. Sat. 7.

Non horam tecum esse potes.

Nôris quam sit tibi curta supellex.] Vid quam sis imparatus ad magna suscipienda quam parum virtutis habeas & sapientiæ quanta tibi desunt attende. Verum enimvero ut ait Cic. 2. Tuscul. Quæst. n. 63. *tuo til judicio est utendum: tibi si recte probanti pla cebis, tum non modo tu te viceris, sed omne & omnia:* at si contra, ut ante dixi, te sentia ipse pravum & nequam, nedum plebi insanæ imo nec Burrho aut Senecæ adblandientibu fidem habeas.

Supellex.] Quemadmodum domum ornan ac muniunt rei familiaris instrumenta varia, sic animum virtus, eruditio, sapientia, aliæque dotes optimæ.

SATIRA

SATIRA V.

VATIBUS hic mos est, centum sibi poscere voces,
Centum ora, & linguas optare in carmina centum;
Fabula seu mœsto ponatur hianda Tragœdo;

EA est consuetudo Poëtis, sibi exoptare centenas voces, ora centena, & centenas linguas in versus exposcere; sive componatur ab eis Tragœdia ab histrione tristi pronuncianda;

ANNOTATIONES.

VAtibus.] Scita & elegans imprimis hæc Satira duas habet partes. In priori quid ...eat Cornuto præceptori luculenter & offi...se profitetur Persius. In altera, nimirum à ...f. 73. in quo vera libertas consistat, graviter ...licat, atque ex placito Stoïcorum egregie ...rit *solum sapientem liberum esse.* Quod fere ...m asseverabat Apostolus Paulus cum ait: ... *facit peccatum, servus est peccati.*

Hic mos est, &c.] Poëtæ nimirum Epici, ...n & Oratores interdum, solent eâ figurâ uti, ...ties grande quidpiam aut arduum volunt ...rimere.

...entum sibi poscere voces, &c.] Homerus Iliad. 2.
...δ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν.

...unc secutus Hostius Poëta, Lib. 2. Belli ...rici (ut refert Macrobius Saturnal. Lib. 6. ...). 3.) sic habet:

Non si mihi linguæ
Centum atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.

...stea Virgil. Georgic. 2. pariter & Æneid. 6. ...nc eundem versum habet,

Non mihi si centum linguæ sint, oraque centum.

...os alii passim imitati, ut Sil. Ital. Lib. 4.

Non mihi Mæoniæ redeat si gloria linguæ,
Centenasque pater det Phœbus rumpere voces.

...laudianus in Panegyrico Probini:

Non mihi centenis resonent si vocibus ora.

...c etiam Oratores, ut Quintil. in fine De...m. 6. *Omnia licet* (inquit) *huc revocemus ...æterita, & ad canendas unius laudes, univer...um Vatum scriptorumque ora consentiant, ...n...tamen res ista mille linguas, &c.* Et Hieron. in Epitaphio Paulæ, sic exorditur, ...*cuncta corporis mei membra verterentur in ...guas, & omnes artus humana voce resonarent, ...hil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem.* Vide Cassiodor. Ep. 1. Lib. 11, &c.

3 *Fabula seu mœsto ponatur*, &c.] Seu Carmen Tragicum scribant, seu Heroïcum.

Fabula.] Hoc nomine significatur omnis fictio, non tantum rei totius, qualis ab Aphthonio & ab aliis communiter intelligitur; sed & quando rei veræ adjuncta quædam affinguntur, & sermo personis attribuitur, non quem habuere, sed qualem habere potuerunt aut debuerunt. Et sic Dramatica quævis Poëmata fabulæ dicuntur. Hîc pro Tragœdia sumitur, in qua ex adjunctis rei quædam mutari perinde aut fingi, ut dictum est, non est nefas, dummodo similia vero sint omnia, & benè singula cohæreant, juxta Horat. in Arte Poëtica, v. 151.

Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Et v. 338.

Ficta voluptatis causâ sint proxima veris.
Nec quodcumque volet poscat sibi fabula credi,
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.

Mœsto.] Ut plurimum in Tragœdiis tristes occurrent casus, atque, ut loquitur Theophrastus, ἡρωϊκῆς τύχης περίστασις. Unde Archelao Macedoniæ Regi, ut de se Tragœdiam scriberet petenti, abnuens respondit Euripides, imo rogare se Deos ac precari ne quid unquam Tragœdiæ proprium bono Principi accideret. Horatius in Arte, v. 102.

Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi. Tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu, ——————
—————————— *Tristia mœstum*
Vultum verba decent, &c.

Vulnera

Sive describant *plagas Parthi emittentis sagittas ex inguine. Ad quid ista? Vel quam magnas offas fortis versûs infers, ut opus sit fulciri centum faucibus? Ingens* aliquid *scripturi colligant nubes ex Helicone: & si quibusdam vel Prognes, vel si aliquibus Thyestæ*

Vulnera seu Parthi ducentis ab inguine ferrum
Quorsum hæc? Aut quantas robusti carmin
offas
Ingeris, ut par sit centeno gutture niti?
Grande locuturi nebulas Helicone legunto:
Si quibus aut Prognes, aut si quibus olla Thy
stæ

ANNOTATIONES.

Cave autem ne de tristi catastrophe ac luctuoso fine intelligas. Nec enim exitus ac finis Tragœdiæ solet aut debet esse tristis magis quam Comœdiæ: in quo Lubinus & alii recentiores hallucinantur. Nomen porrò Tragicomœdiæ in qua vulgò putant contrà è tristibus initiis finem esse lætiorem, merum est commentum, inauditumque apud veteres: Scalig. Poët. Lib. 6. cap. 3. & alibi. Vossius Instit. Poët. Lib. 2. cap. 24. Striblinus in Eurip. Trag. Theophrastus apud Diomed. Lib. 3. Certè Euripidis & Sophoclis Tragœdiæ sæpe finem habent & catastrophen, quam principia, lætiorem: Tragicomœdiæ tamen apud illos mentio nulla; nec titulus iste unquam inscriptus apud antiquos reperitur. Teste Euripidis Hecuba, Orestes, Alcestis, utraque Iphigenia, &c.

Hianda.] Magno quidem spiritu & voce gravi recitanda, sicut res illic graves, sublimis & grandis stylus.

Juvenal. Sat. 6.

Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu.

Tragœdo.] *Tragœdus* est actor Tragœdiarum, Tragicus autem earum scriptor.

4. *Vulnera seu Parthi.*] Quæ Romani Parthis, aut Romanis etiam Parthi intulerunt in bellis sub Augusto, imo & sub Nerone gestis; de quibus Poëtæ carmina condebant Cæsaribus adulantes. De bellis Parthicis Cornel. Tacit. Annal. l. 12. & sequent. Sueton. Justin.

Parthi.] Populi fuere in Asia Orientales Romanorum hostes infensissimi sagittandi periti valde, & fugam simulando vincere assueti: Unde Virgil. Georgic. 3.

Fidentemque fugâ Parthum versisque sagittis.

Ducentis ab inguine ferrum.] Locus profectò anceps. Interpretantur vulgò sagittas è vulnere extrahentis & in hostes retorquentis. At audacior videtur interpretatio. Casaub. vult à Persio intelligi quartum jaculandi modum Parthis proprium, nempè *ex inguine*; cùm sagittas emitterent & tela, alii ex humero, alii è capite seu ex auricula dextra, alii è pectore seu mammâ; citatque Propertium, Lib. 4. Eleg. scilicet 11. de Gallis, ubi vulgo legunt,

Illi virgatis jaculantes ab agmine braccis.

Legit verò Casaubonus illic, *ab ingui*
sed, an jure, ipse viderit. Certè malim cu
Marcilio explicare Persium hic, de Parth
lethaliter in inguine vulneratis, & sagitt
extrahendo, morientibus. Numquid eni
Romani Poëtæ in Epicis Carminibus, de qu
bus Persius hoc loco, laudâssent Parthos te
vibrantes, & Romanis mortem inferen
potius quam victores Parthorum Romano
Quod tamen dicendum foret, si vulne
sumerentur hic active, ut sentit Casaubon

Ferrum.] Sagittas ferro armatas in cu
pide, Synecdoche.

5. *Quorsum hæc?*] Fingit Persius adei
Cornutum præceptorem, & redarguere si
undè verò tibi, ô Persi, turgidum illu
Satiræ proœmium?

Aut quantas robusti carminis offas ingeris
Eccur tantas verborum ampullas adhibes?

Robusti carminis.] Heroici, vel Tragici.
nimirum non Satiram scribere sed Epos vider

Offas.] *Offa* dicitur cibi globulus aut frustu
Hîc metaphorice significat inflatum carmen

6 *Ut par sit centeno gutture niti?*] Vel
ad trajiciendas offas illas grandiores, si
ad proferendos versus adeo turgentes.

7 *Nebulas.*] Similia nebulis, inani
quamvis specie magna. Horat. in Arte, *nug
canoras*, vocat: & *nubes & inania capta*
eos dicit, qui turgidum scribunt carmen.

Helicone legunto.] Invocando Musas
Apollinem. Vide in Prologo.

8. *Si quibus aut Prognes*, &c.] Si qui v
lent scribere Tragœdiam vel de *Progne* Pa
dionis Atheniensium Regis filiâ, Terei Thr
cum Regis uxore: vel de Atreo & Thyes
fratribus, apud Argos seu Mycenas regna
tibus, invidentibus sibi invicem, & in se
pariter sævientibus.

Prognes.] Quæ Tereo marito filium Ithy
apposuit epulandum, dolore percita quo
Philomelam sororem ille vitiâsset. Ovi
Met. 6. Fab. 7.

Olla Thyestæ.] Qui suos ipse filios inscii
comedit in olla coctos & appositos in cibu
ab Atreo fratre, incestum illius cum Euro
uxore sua vindicante. Vide Senecam Tragi
in Thyesta.

Fervebit

ervebit; sæpe insulso cœnanda Glyconi.
'u neque anhelanti, coquitur dum massa camino, 10
olle premis ventos: nec clauso murmure raucus
'escio quid tecum grave cornicaris ineptè;
'ec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.
erba togæ sequeris, juncturâ callidus acri,

lebes bulliet: quæ *cœna agenda frequenter* ab *insipido Glycone. Tu nec spiritum comprimis laboranti folle, dum metallum* in *fornace excoquitur: nec raucus susurro apud te insulsè garris nescio quid grande; nec conaris frangere malas inflatas ingenti sono. Sectaris voces pacis, peritus forti compositione,*

ANNOTATIONES.

9 *Fervebit.*] Allegoria ab olla in qua fernte cocti sunt filii Terei & Thyestæ, & usio ad Tragœdiæ stylum concitatum & hementem.

Cœnanda.] Repræsentanda cœna Terei & ıyestæ proprios filios devorantium. Quod men in Scena exhiberi vetat Horatius in rte, his versibus:

——— *Non tamen intus*
Digna geri promes in scenam, multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet;
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in avem Progne vertatur, &c.

Glycani.] Fatuo Tragœdo, tempore Neros, qui trita argumenta sæpiùs ad nauseam poneret. De similibus Martial. Lib. 10. pig. 4.

Qui legis Oedipodem, caligantemque Thyesten,
Colchidas, & Scyllas; quid nisi monstra legis, &c.

inc *insulsum* vocat Persius, ut ait vetus holiastes, *erat enim ille nescius jocari: tamquam populo mirè placuit, & ideò à Nene manumissus est,* &c.

10 *Tu neque anhelanti,* &c.] Tu magno natu versus magnificos non profers, mag- anhelitu, & pulmonibus laborantibus. ec ita scribis aut loqueris, ut folles inflare dearis: adeóque ab ineptis hujus seculi Pois ambitiose recitantibus quam longe abes!

Coquitur dum massa camino.] In fornace denti metallum; sic animo inter meditanım fervescenti carmen fingitur.

11 *Anhelanti folle premis ventos.*] Aërem llibus inclusum & stridentem exagitant bri ad fornacem accendendam: ingenium item meditando, ac fingendo, secum ctando sæpè, & in omnes partes vertendo, oëtæ discruciant: pulmones item fatigant, citando carmen præsertim inflatum & turdum, quale hîc Persius reprehendit, imitus nempe Horatium, Lib. 1. Sat. 4.

At tu conclusas hercinis follibus auras
Usque laborantes dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare.

Juvenalis autem hos secutus de Causidicis ait, Sat. 7.

Tunc immensa cavi spirant mendacia folles.

Et Martialis.

A nostris procul est omnis vesica libellis,
Musa nec insano syrmate nostra tumet.

12 *Nescio quid grave.*] Carmen quod tibi placeat soli, magnumque videatur.

Cornicaris.] Nec tu more cornicum, voces emittis è gutture, compressas, impeditas, strangulatas, palato supplantatas, de quibus fusè Sat. 1. Locum hunc respexit D. Hieron. cùm ait. Ep. 4. *Alii intra se nescio quid cornicantes tumentia verba trutinantur,* &c.

13 *Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.*] Adverte gradationem: nec stylum inflas ad instar follis; nec meditaris & tecum agitas confusa & impedita, more cornicis; nec denique ore turgenti pronuncias, ut quasi scloppum edere videaris. Sic laudat Cornutus Persii elocutionem; inventionem, pronunciationem.

Scloppo.] Vox ficta ad exprimendum sonum ex inflatis aëre buccis, & vi quâdam aut ictu elisis & compressis editum. Hîc egregiè adhibetur ad significandam pronunciationem tumidam & affectatam. Legit Casaubonus *stloppo*, ex antiquo Codice, & favet Priscianus, Lib. 1. cap. 4.

14 *Verba togæ sequeris.*] Non bella carmine describis, sed quæ pacis tempore in usu sunt. Sic libet hæc intelligere, magis quàm de forensibus & oratoriis, aut etiam de Satira quæ propria Romanorum sit, interpretari.

Togæ.] Vetus Schol. hîc ita loquitur: *Toga, purum pallium, formâ rotundâ, fusiore atque inundante sinu; de subdextro veniens, super humerum sinistrum ponitur: cujus similitudinem in operimentis simulacrorum, vel picturarum aspicimus: easque statuas togatas vocamus. Togâ Romani in pace, in bello paludamentis utebantur. Mensura togæ justa senas ulnas habebat. Toga*

Ore

politus stylo modesto, solers perstringere vitia pallida, & noxam confodere liberali ioco. Ex his deprome quæ scribas: & remitte Mycenis mensas cum capite & pedibus; & cognosce tantummodo *populi convivia. Certè non in id incumbo, ut nugis inflatis intumescat liber, aptus facere momentum fumo. Seclusi dicimus. Tibi modo Musâ instigante, præbemus examinandum cor; & libet*

Ore teres modico, pallentes radere mores 1
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.
Hinc trahe quæ dicas: mensasque relinque M[y]cenis
Cum capite & pedibus; plebeiaq; prandía nôris
Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nug[is]
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo. 2
Secreti loquimur. Tibi nunc, hortante C[or]mœnâ,
Excutienda damus præcordia: quantaque nostr[æ]

ANNOTATIONES.

per metonymiam significat pacem. Hinc illud Tullii: *Cedant arma togæ.* Lege Macrob. Saturnal. Lib. I. cap. 6. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18.

Junctura callidus acri.] Quidam hîc Satiricum saltem comminiscuntur; at melius alii scitam ac robustam verborum compositionem, non mollem aut rhythmicam, qualis Neroni affectata, Tull. 3. de Oratore. *Sed si habitum etiam rationis & quasi colorem aliquem requiris; est plena quædam, & tamen teres ac tenuis, at non sine nervis ac viribus.*

15. *Ore teres modico.*] Horat. in arte.

———*Dedit ore rotundo*
Musa loqui.

Alii legunt *teris*, id est, expolis, superflua resecas, ut ferrum lima terit & lævigat.

Pallentes radere mores doctus] Tu non modo rectè sed & recta scribis & bona. Nimirum placita morum tractas sanctissima, & multo sale hominum vitia defricare satagis.

Pallentes mores.] Nunquam non timent qui sibi conscii sunt alicujus flagitii. Et Satira quæ nemini parcit improbo, malis pallorem inducit.

Horat. Epist. I. Lib. I.

Hic murus aheneus esto;
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

16 *Ingenuo culpam defigere ludo.*] Ut ait Horatius, ridendo verum dicis, flagitiosos castigas, flagitia proscribis.

Defigere.] Proprium Criticis vocabulum, qui obelos & verucula solent appingere ad ea quæ notant ac improbant.

17 *Hinc trahe quæ dicas.*] Age, Persi, perge in instituto, è populi vitiis argumenta Satirarum desume. Quod erit certe utilius, quam si ingentia & tumida scriberes vel in Tragœdiis, vel in Epicis.

Mensasque relinque Mycenis.] Græcis Tragicis grandia sua permitte argumenta, qualis cœna Thyestæ & Terei, de quibus supra. *Mycenæ* urbs Peloponnesi, in qua gesta dicitur [fa]bula Atrei & Thyestæ.

18 *Cum capite & pedibus.*] Reservarat [A]treus caput, pedes, & manus puerorum, q[uæ] post cœnam Thyestæ fratri exhibuit, ut sci[ret] quas & quorum devorasset carnes.

Senec. Thyest.

Denudat artus dirus, atque ossa amputat;
Tantum ora servat, & datas fidei manus.

Plebeiaque prandia noris.] Potius quam [re]galia, in quibus tam horrendæ apponun[tur] dapes, Tereo scilicet & Thyestæ. Hæc, i[n]quam, relinque, & plebeias res inspice: c[or]ruptos populi mores satirico sale deterge & e[x]purga.

19 *Non equidem hoc studeo.*] Cornuto Pers[ius] respondet: certè non opto centenas voces [&] pompam, quod Poëtæ solent; sed cupio du[n]taxat grati mei erga te animi monimenta [re]linquere.

Bullatis nugis.] Verbis ac sententiis inf[latis] bullæ tumidis & fulgentibus, sed intus vani[s]; quas Horatius in Arte, *ampullas* vocat. Q[ui]dam legunt *pullatis*, & explicant de tragic[is], ex eo quod in Tragœdiis indui soleant atrâ p[al]lâ, & lugubri veste indui Reges. Sed paru[m] placet acutior illa interpretatio & lectio.

20 *Pagina turgescas, dare pondus idonea fumo.*] Nec ego nitor auctoritatem conciliare [&] gravitatem inanibus, fumosis, vanis, & le[vi]oribus versiculis, ac rerum inopibus: ut loqu[i]tur Horatius in Arte Poëtica: quasi ver[ba] sine re aliquid valeant.

21 *Secreti loquimur.*] Sincere & citra fastu[m] tibi ego, solus soliloquor: nec quasi pala[m] carmen & scripta ostentare velim, versibus ti[bi] consigno animi mei sensa.

22 *Excutienda damus præcordia.*] Adeóq[ue] intimos cordis recessus aperio: expressum vi[des] in pauculis versiculis; quod dudum latet in[ex]pressum in animi mei penetralibus.

Quantaque nostræ pars tua sit, Cornute, anim[æ]

Pa

[...]rs tua sit, Cornute, animæ tibi, dulcis amice,
[...]lendisse juvat, Pulsa, dignoscere cautus
[...]uid solidum crepet, & pictæ tectoria linguæ. 25
[...]s ego centenas ausim deposcere voces,
[...], quantum mihi te sinuoso in pectore fixi,
[...]oce traham purâ; totumque hoc verba resignent
[...]uod latet arcanâ, non enarrabile, fibrâ.
[...]m primùm pavido custos mihi purpura cessit, 30

declarare tibi, ô Cornute, amicorum suavissime, quanta pars animi mei tua sit. Tange, tu qui es *peritus explorare quod integrum resonet, & simulationes fucatæ linguæ. Ad hæc ego audeo exoptare centum voces, ut verbis sinceris expromam,* quam altè *infixi te mihi in intimo corde; & sermo aperiat illud omne quod reconditum est in secretis præcordiis,* quanquam *vix explicari potest. Statim atque deposita est à me timido prætexta servatrix,*

ANNOTATIONES.

[...]tentia hæc tracta est à Pythagora, inquit [...]s Gloss. nimirùm quia Pythagoras aiebat [...]icum esse alterum seipsum. Et Antiqui di[...]nt amicitiam esse animam unam in duobus [...]oribus.
[...]dè Ovid. de Oreste & Pylade scribit,

Qui duo corporibus, mentibus unus, erant.

[...]ratius de Virgilio ait, Lib. 1. Od. 3.

Et serves animæ dimidium meæ.

Gregorius Nazianzenus suam cum D. Basilio [...]iliaritatem appellat συμψυχίαν. Et S. [...]ugustinus Lib. 4. Confession. cap. 6. de ami[...]suo similia his; imo quid majus videtur dix[...], ubi ait: *Sensi ego animam meam & ani[...]m illius unam fuisse animam in duobus corpo[...]us: & ideò (eo morte sublato) mihi horrori [...]a erat, quia nolebam dimidius vivere; & [...]ò fortè morti metuebam, ne totus ille morere[...], quem multum amaveram.*

23 *Cornute.*] Annæus Cornutus Persii ma[...]ter, Stoicæ Philosophiæ Professor eo tem[...]e celeberrimus, teste Eusebio: qui à Nerone [...]ssus in exilium, eò quod ejus scripta repre[...]ndisset.

24 *Pulsa.*] Digito percute, & explora meam [...]entem: sicut explorantur fictilia, num soli[...]sint & integra.

25 *Quid solidum crepet.*] Discernis enim quid [...]um, quid fictum & simulatum. Pers. Satir. 3. [...]erat vas percussum sonare & indicare vitium [...]m *malignè respondendo*; hic ait integrum [...]s dignosci, *solidè crepando.*

Pictæ tectoria linguæ.] Incrustata auro sta[...]a lignum aut lapidem celat, sic & urbanitas [...]monis & oratio plena obsequii tegit sæpè in[...]iam & odium animo reconditum. Legunt [...]nnulli *plectoria*, id est, involucra ἀπὸ τοῦ πλέκειν, inquiunt. Sed apage, Juvenalis enim, Sat. 6. Persium secutus, scribit.

Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit.

Et S. Augustinus ad Volusianum affirmat, Sanctas Literas *rem esse solidam & sinceram; non fucata eloquia, nec ullo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitare.*

26 *His ego centenas, &c.*] Centenas ego voces exoptem ad me gratum erga te magis ac magis probandum. Quo quidem in studio quod Tullius Epist. 1. Lib. 1. Lentulo scribebat, id videtur Persius indicare velle, nimirum, *omni officio ac potius pietate erga Cornutum, etsi aliis satisfaceret omnibus, ut ipsum sibi nunquam satisfacere.*

27 *Ut, quantum mihi te, &c.*] Egregiam adverte prioris sententiæ expolitionem.

Sinuoso in pectore fixi.] In latebris animi reconditissimis adeò te infixi, ut totus in me sis, & totus sim tuus.

28 *Verba resignent.*] Rupto velut sigillo revelem, carmen & scripta palam proferant amorem erga te meum, merita in me tua; quæ tamen duo certè maxima haud satis exhibeat centena etiam vox.

29 *Fibra.*] Fibram poni pro intimis viscerum & cordis maxime partibus, dixi Satir. 1.

30 *Cum primùm pavido, &c.*] Hactenus procemium ac prolusio duntaxat: Deinceps autem recenset Persius quid & quantum debeat Cornuto Præceptori pro sedula ejus institutione.

Pavido.] Id est, pudibundo, vel timenti imminentes adolescentiæ difficultates, & virtutis in ea ætate impedimenta.

Custos purpura.] Id est, toga, cui prætexta erat purpura ut (quod ait Macrobius) *ex ejus rubore ingenuitatis pudore tegerentur pueri.* Hinc

Bullaque

& appensa est bulla data præcinctis Diis domesticis: quando socii faciles aderant, & clypeus albus tunc sinebat me injicere oculos sine metu in omnem suburram,

Bullaque succinctis Laribus donata pependit;
Cùm blandi comites, totâque impunè
burrâ
Permisit sparsisse oculos jam candidus umb

ANNOTATIONES.

à Persio vocatur *custos*, scilicet innocentiæ ob colorem purpureum qui symbolum est pudoris. Adde quòd prætexta veluti sacros facit, quos & violare sit nefas. Unde Plin. l. 9. c. 16. ait purpuram *pueritiæ esse pro majestate*, id est, sanctitate. Et Fabius Declamat. ait, *prætextâ infirmitatem pueritiæ sacrum fieri & venerabilem, non secus ac Sacerdotes vestibus suis.* Vel *custos* vocatur prætexta, quia tempore pubertatis pueri sunt sub tutela alterius, nempe Custodis seu Pædagogi.

Horat. in Arte,

Imberbis juvenis, tandem custode remoto.

Cessit.] Cùm jam prætexta dedit concessitque locum togæ virili, quæ sumebatur post pubertatem, seu anno ætatis decimo sexto.

31 *Bullaque.*] Hinc Persii nobilitatem argui diximus in Prologo, contra nonullos. Nimirùm pueri nobiles ante pectus auream bullam cordis effigie gestabant collo appensam. *Quam inspicientes* (inquit Macrob. Lib. 1. Saturnal. cap. 6.) *ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent.* Juvenalis Satir. 5. ad finem, *Etruscum aurum* vocat, quasi ab Etruscis profluxerit mos bullæ gestandæ. De eo multa & varia Macrobius loco citato mox, ubi & sic habet: *Tullus Hostilius Rex Romanorum Tertius, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictoresque & togam pictam, atque prætextum, quæ insignia Magistratum Hetruscorum erant, primùs ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextum illo seculo puerilis non usurpabat ætas. Postea verò Tarquinius Priscus —— filium suum annos quatuordecim natum, quòd hostem manu percusserat, pro concione laudavit, & bullâ aureâ prætextaque donavit, insigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis & honoris —— —— ----Alii putant eumdem Priscum cum statum civium solertiâ providi Principatus ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse: instituisseque ut Patricii bulla aureâ cum toga, cui prætexitur purpura, uterentur dumtaxat illi quorum Patres Curulem gesserant Magistratum,* &c. Asconius, *Bulla*, inquit, *suspendi in collo ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi communiens pectus puerile.* Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 19. sic habet: *Prætextatis bullam pendere pro pectore affirmant nonnulli, ut ibi cordis insigne m[...] ret, ubi sedes erat consilii.* Et ejusdem l[...] c. 25. *Romani pueros prætexta donabant, bulla. Hæc aurea erat, insigne nobilitatis, fi[...] ram cordis habens, ut signarent eam ætatem [...] terius consilio regendam. Bulla primum à T[...] quinio Prisco donatum suum filium tradu[...] quem in prætextæ annis hostem dicunt occidi[...] —— —— Lorum verò erat insigne liber[...] rum, plebeiorum & pauperum. Propius verò fœdere icto cum Sabinis & Tatio, cautum fu[...] ut bulla prætextaque, per eas tempestates Sa[...] norum ornatu, raptarum filii uterentur.* Pos[...] riorem hanc rariorem attingit & Plutarch in Quest. Centur. Rom. & alias quasd adjungit, cur bullam gestarent nobilium f[...]

Succinctis.] Succinctas vestes habentib[...] more militari. Vet. Gloss. *Gabino hab[...] cinctuque Dii Penates formabantur, obvol[...] toga super humerum sinistrum, dextro nudo*

Donata pependit.] Bullam simul eum pr[...] texta Laribus consecrabant adolescentes, c[...] togam virilem sumerent; sicut puellæ pu[...] veneri donare solitæ: quemadmodum j[...] observavi Satir. 2. & docet Alex. ab Al[...] Lib. 5. cap. 18.

32 *Cùm blandi comites.*] Non asperi m[...] nitores aderant ampliùs, quales patruus [...] pædagogus, qui sumptâ virili togâ rem[...] vebatur.

Suburrâ.] Ubi meretrices diversabant in regione seu vico infami sub antiqua ur[...] undè nomen: vocabatur & summœniu[...] quasi sub mœnibus. Vide Juvenal. Satir. v. 5.

33 *Permisit sparsisse oculos.*] Quando n[...] juris factus, nemine jam observante me a[...] castigante, liberè poteram in meretric[...] domicilia respicere, & per suburram v[...] gari.

Ovid.

——Oculi sunt in amore duc[...]

Terent. Andr. Act. I. Scen. 1.

Postquam excessit ex ephebis, liberius viven[...] fuit potestas —— anteà verò, ætas, met[...] magister prohibebant.

Candidus umbo.] Tyronibus dabatur clyp[...] us purus seu vacuus, id est, sine insignib[...] ut ibi signanda facere monerentur.

Cúmq[...]

ímque iter ambiguum est, & vitæ nescius error
iducit trepidas ramósa in compita mentes : 35
e tibi supposui : teneros tu suscipis annos
ocratico, Cornute, sinu. Tunc fallere solers
ppofita intortos extendit regula mores ;

& quando via anceps est, & error imperitus vivendi dividit animos incertos in plateas multiplicis viæ : jam tum *me tibi submisi.* Tu verò, ô *Cornute, mollem ætatem excepisti gremio Socratico. Tunc norma decipere perita,* mihi *adhibita pravos mores emendat,*

ANNOTATIONES.

Virgil. Æneid. 2.

Ense levis nudo, parmâque inglorius alba.

l intellige togam virilem candidam in ıbonis similitudinem aptatam : *synedochis,* inquiunt vett. Gloff. *alioquin & in præta candidus umbo est.* Sic & locum hunc plicat Just. Lips. Elector. Lib. 1. cap. 13. i & monet Tertull. de pallio ; item Apuum Lib. 11. in palla umbones agnoscere, eleganter describere.

34 *Cúmque iter ambiguum est.*] Quando ens adolescentis hæret incerta quid sibi tissimùm agendum sit ; similis viatori in vium incidenti, qui valdè torquetur anxius, ram inire viam debeat. Quod & Herculi cidisse refert Cic. Offic. 1. cap. 117. ex enophonte, qui rursùs ex Prodico Sapiente n narrat, Lib. 2. de Fact. & Dict. Socrat. emorab. non longè ab initio.

Et vitæ nescius error.] Ut Philosophia mastra vitæ est : ita ex adverso ignorantia, rum, *error* denique egregie Persio dicitur *tæ nescius,* id est, eorum quæ conducunt ad ctè vivendum. Sic igitur imperitia ducit lolescentes & abripit in id omne quod vietur ipsis facile, jucundum, splendidum, iasi perinde sit illud rectum & bonum : llitque eos literæ Pythagoricæ Y latior pars eva quæ eligitur, præ dextra arctiori quiem, sed tamen meliori. Hinc pronam illi quuntur ad vitia viam ; deserunt autem irtutis iter arduum, præceps ac præruptum.

35 *Diducit.*] Legunt alii, *deducit,* alii, *aducit.* Sensus est, in hanc & illam sententiam impellit, distrahit, cruciat, *trepidas ıentes,* id est, ancipites, dubias, titubantes ıter varias instituendæ vitæ rationes.

Auson. Eidyll. 15. de Pythagoricæ eliendæ vitæ dubio.

Quod vitæ sectabor iter, si plena tumultu
Sunt fora ; si curis domus anxia ; si peregrinos
Cura domus sequitur ; mercantem si nova semper
Damna manent : cessare vetat si turpis egestas :
Si vexat labor agricolam, mare naufragus horror
Infamat, pœnæque graves in cœlibe vita.
Sanguineum si Martis opus : si turpia lucra
Fœnoris, & velox inopes usura trucidat ?
Omne ævum cura, &c.

Ramosa in compita.] Quæ multas se in vias scindunt, ut truncus in ramos, id est, multos exitus & calles habent. Pariter etiam imprudens juvenis in varias deliberationes dilapsus sæpè id amplectitur quod pejus, ex judicii conciliique imbecillitate. Hic rursùs alludit Persius ad literam Pythagoricam, de qua paulo antè, & Sat. 3. v. 56.

36. *Me tibi suppofui.*] Instituendum me tradidi. Quidam legunt, *sepofui,* id est, segregavi. Sed prior lectio videtur retinenda.

37 *Suscipis Socratico sinu.*] Admisisti me in tuam disciplinam, Morali Philosophiâ & Stoicis dogmatis imbuendum ; me vero excepisti non studio solum paterno, sed quasi materno affectu adblandiens ac demulcens. Sunt & qui interpretentur, integritate Socraticâ & sanctitate educandum : nec omninò displicet. Cur autem Socraticam vocat Persius Stoæ scholam ? Nimirùm, Socratis discipulus Antisthenes Diogenem instituit : hunc Crates Thebanus audivit. Hic demùm edocuit Tenonem scholæ Stoicæ conditorem. Plutarch. Laërt. Cic. Undè Socrati non abs re tribuuntur, quæ ab eo velut à primo fonte profluxere instituta. Vide Sat. 3. v. 1. & ibid. Annot.

Tunc fallere solers appofita, &c.] Hunc locum variè varii intelligunt, & suo quisque sensui accommodant. Alii quos inter Casaubonus, sic explicant : tu fraude innoxiâ me circumveniens suaviter ad rectum flexisti, solerter & sensum ita domans pravas affectiones, ut novæ disciplinæ austeritas non offenderet aut deterreret. Alii puerilem vocant hanc interpretationem, & sic Persii voces aptant & sensum ; *Tunc regula appofita solers,* id est, ostendens, *mores intortos fallere* id est, errare,

Et

& animus domatur ratione, & ægre fert superari, & formam sumit sub digito tuo solerti. Nam recordor transegisse tecum dies integros, & cibos tecum carpsisse initio noctium. Ordinabamus ambo eosdem labores; similiter & quietem: & res serias temperabamus cœnâ modestâ.

Et premitur ratione animus; vinciq; laborat;
Artificemq; tuo ducit sub pollice vultum. 4
Tecum etenim longos memini consumere sole[s]
Et tecum primas epulis decerpere noctes.
Unum opus, & requiem pariter disponim[us]
ambo:
Atque verecundâ laxamus seria mensâ.

ANNOTATIONES.

extendit, id est, reformat eos ac corrigit. Alii putant allusum ad intervallum quod sæpè exiguum est virtutem inter ac vitium, quodque propterea fallit.

Undè Horat. in Arte.

——— *Decipimur specie recti.*

Et Juvenal. Satir. 14.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbrâ.

Prima quidem sententia acutior: secunda in quibusdam durior, ut cùm, *solers*, explicat, ostendens, &c. Tertia videtur ad solitum Persii loquendi modum paulò audaciorem accommodatior. Nobis sensus hic erit, & ordo verborum: *tunc regula solers mores fallere, apposita extendit intortos.* Id est, præcepta morum falsas virtutum species mihi detegendo, docuerunt, me omne vitium declinare, & sinceram virtutem sequi. Itaque *intortos mores extendere*, significat rectum id facere quod curvum erat; ductâ metaphorâ à fabrilibus.

39 *Et premitur ratione animus.*] Jamque sub tua disciplina proficiens, animi motus coërcere didici, & rationis sequi imperium coëgi. *Sicut equus à sessore domatur*, inquit Plato, *ita animus ratione*. Per animum itaque ne mentem intellige, seu partem animi superiorem, sed potius inferiorem quæ expers est rationis, vocaturque appetitus. Tull. Offic. 1. num. 100. *Duplex est vis animorum atque naturæ. Una pars in appetitu posita est, quæ est ὁρμὴ, Græce, hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum fugiendumque sit. Ita fit ut ratio præsit, appetitus verò obtemperet.*

Horat. Epist. 2. Lib. 1.

——— *Animum rege, qui nisi paret,*
Imperat: hunc frœnis, hunc tu compesce catenâ.

Plaut. Trinum. Scen. 5.

Homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo.

———

Tu si animum vicisti potius, quàm animus te, est quòd gaudeas.

Vinciq; laborat.] Ægrè superatur natura ad malum proclivis. Undè mens & ratio cont[ra] appetitum pugnans, quasi secum ipsa luctatu[r,] laborat tamen & studet ut vincatur, etsi repug[]nans & reluctans.

40 *Artificemque tuo, &c.*] Hypallage, p[ro] *artifici*. Potest & legi, *artificis*; ut docte m[o]net Casaubonus. Sensus est: animus meus [a] te molliter & scitè tractatus, eam omnem i[n]duit speciem tandem & formam, quam da[re] & inducere voluisti, velut artifex peritus in a[r]gillam aut ceram.

Juvenal. Sat. 7. v. 237.

Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cerâ vultum facit.

Pollice.] Macrob. Lib. 7. cap. 13. pollice[m] dictum ait à pollendo, quippe qui non min[us] qu[a]m tota manus semper in officio est. Und[è] & Græcis vocatur ἀντίχειρ, quasi manus alt[e]ra. Pariter quidem asserit Græcam hanc ety[]mologiam Gal. Alii tamen aliter sentiunt.

41 *Tecum etenim longos, &c.*] Die noctequ[e] à te non discedebam.

Virgil. Eclog. 9.

——— *Sæpè ego longos*
Cantando puerum memini me condere soles.

42 *Et tecum primas epulis decerpere noctes.* Est qui interpretetur, initium etiam noctis da[]bamus, studio Philosophiæ, idque temporis de[]cerpebamus quieti & epulis, id est, rescinde[]bamus, adimebamus. Sed melius est, cum alii[s] propè omnibus, intelligere de frugali mens[â] studiosis necessariâ, quod verbum *decerpere*, in[]dicat satis: ut sensus sit, non dies noctibu[s] epulando jungebamus, quod faciunt helluones sed pauculas tantùm horas, idque vesperi, & quasi raptim cibum carpebamus, quem porr[ò] honestis sermonibus condiebamus, ut est paul[ò] pòst.

43 *Unum opus, & requiem, &c.*] Simul labori, simul quieti indulgebamus. *Una opus & requiem, &c.* legi velit Casaubonus: at videtu[r] tamen Persius respexisse illud Virgilii Georg. 4.

Omnibus una quies operum, labor omnibus idem.

44 *Verecundâ laxamus seria mensa.*] Grave[s] occupationes, & diurnam studii & animi con[-]

'on equidem hoc dubites, amborum fœdere certo 45
onsentire dies, & ab uno sidere duci.
ostra vel æquali suspendit tempora librâ
arca tenax veri: seu nata fidelibus hora
ividit in geminos concordia fata duorum:

Certè illud ne tibi dubium sit, nostram *amborum vitam statutâ societate convenire, & regi ab eodem astro.* Nam *aut parca veritatis retinens nostros dies librat æquali lance: vel hora fidelibus exorta partitur in duos congruentiâ Geminorum fata:*

ANNOTATIONES.

ntionem relaxamus inter cœnandum ac remittimus tantillum jocis ac salibus innoxiis. gellius lib. 13. cap. 11. ait *Convivarum mones debere esse jucundos, & cum illecebra adam & voluptate utiles, quibus ingenium lrum venustius fiat & amœnius. Quod proto eveniet, si de id genus rebus ad communem a usum pertinentibus confabulemur, de quibus foro atque in negotiis agendis loqui non est um.* Vide Athenæi Deipnosophistas: & acrob. lib. 7. cap. 1.

45 *Non equidem hoc dubites,*&c.] Consen- nostra non levis aut fortuita, imò ea est æ naturalibus caufis producta & conflata bitari non possit.

Amborum.] Mei tuique, Persii discipuli, & ornuti præceptoris.

Fœdere certo.] Non otiosè hoc ait Persius, nquit Marcilius) nam qui sub piscibus nasntur, non ita certum fœdus inter se habere timantur.

Jndè Manil. lib. 2.

At quibus in lucem pisces venientibus adsunt,
His non una manet semper sententia cordi;
Commutant animos interdum & fœdera rumpunt,
Ac repetunt.

46 *Consentire dies.*] Marcillus ex Servio ad Eneid. 1. legit, *Deos*, id est, Genios horoopi comites, juxta Horat. lib. 2. Epist. 2.

Scit Genius natale comes qui temperat Astrum,

t sensus Persii sit, consentientibus Genios noros constat summam hanc inter nos amiciam & consensionem peperisse. Alii tamen mnes legunt, *consentire dies*, id est, tempora, ativitates, undè non mirum, nos sub eadem onstellatione genitos, ab iisdem siderum pectibus pares habere & accipere affectines. Notat Casaubonus Hebræos, quando uempiam alteri amicum indicare volunt, olitos dicere, filius est stellæ ipsius. Vide nfrà, ad ea verba, *nescio quod certè est, &c.*

Ab uno sidere duci.] Natalitio scilicet & oroscopo; sive illud sit Libra, sive Gemini. Horat. lib. 2. Od. 17.

Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum.

47 *Nostra vel æquali, &c*] Id est, vel fatum æquavit nostra tempora; vel eædem constellationes nostræ amborum vitæ præsidentes, easdem in nobis affectiones, eadem studia, summam animorum conjunctionem & consensionem pariunt.

Librâ.] *Libra* æquitatis symbolum est ac justitiæ. Est & Zodiaci signum, quod sol aggressus circa diem Septembris vicesimam æquinoctium facit autumnale.

Horat. cit. lib. 2. Od. 17.

Seu Libra, seu me Scorpius aspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu, &c.

Vide quæ mox infrà ad Vocem, *Geminos.*

48 *Parca tenax veri.*] Fatum ineluctabile: indeclinabilis rerum series, ut ait Chrysippus. Deæ fatorum à Poëtis finguntur sorores tres, Clotho, Lachesis, Atropos. *Prima orditur,* inquit Sidonius, *secunda texit, tertia finit.* Virgil. Eclog. 4.

Talia sæc'la suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum Numine Parcæ.

Seu nata fidelibus hora.] Hora quâ fideles amici nascuntur, æqualiter nobis partitur omnia.

49 *Geminos.*] *Gemini* Castor & Pollux, quos magnâ concordiâ vixisse, regnâsseque, & inter sidera relatos fabulantur. Aiunt porrò Astrologi sub Geminis & Libra natos amicos fieri, & consentire in studiis & affectionibus. Manil. lib. 2. de Geminis sic habet:

Magnus erit Geminis amor & concordia duplex. De Libra verò, ibid.

Quosque dabunt chelæ [id est Libra] *& quos dat Aquarius ortus,*
Unum pectus habent, fideiq; immobile vinc'lum.

E Lib. 5.

Felix æquato genitus sub pondere Libræ.

Duorum.] Quidam legunt, *Deorum*, scilicet Castoris, & Pollucis. Utrovis modo legas, perinde est.

& malignum Saturnum pariter nostro Jove temperamus. Est profectò nescio quod sidus, quod me tibi accommodat. Millenæ sunt *hominum formæ, & varius rerum usus. Suam habet quisque voluntatem, nec vita ducitur eodem desiderio. Ille sub sole novo Italicis mercibus commutat*

Saturnumque gravem nostro Jove frangim
 unà. 5
Nescio quod certè est, quod me tibi tempera
 astrum.
MILLE hominum species, & rerum discolor us
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.
Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti

ANNOTATIONES.

50 *Saturnumque gravem.*] Infestum sidus & noxium ob frigiditatem, siccitatem & tarditatem.

Horat. lib. 2. Od. 17. citatis jam:

——————— *Te Jovis impio*
Tutela Saturno refulgens
Eripuit.

Propertius, lib. 4. Eleg. 1.

Felicesque Jovis stellas, Martisque rapacis,
Et grave Saturni sidus in omne caput.

Juvenal. Sat. 6.

——— *Quid sidus triste minetur*
Saturni.

Nostro Jove frangimus unà.] Jovis sidus amicum & propitium ob suam temperiem. Plin. lib. 2. cap. 8. *Saturni sidus gelidæ ac rigentis naturæ.* Et paulò post de Jove ait, *Martis ardore nimio, & rigore Saturni, interjectum ambobus, ex utroque temperari Jovem, salutaremque fieri.* Macrob. de Somn. Scip. lib. 1. cap. 19. investigat cur Martis & Saturni stellæ noxiæ dicantur & maleficæ; cur è contrario magna Jovis ac Veneris benignitas inter Genethliacos habeatur: & rationem affert deductam è numeris, quam apud unum Ptolemæum reperiri affirmat ibidem.

Frangimus.] Benignus Jovis aspectus avertit ac discutit malignitatem Saturni aliàs valdè nocituri.

51 *Nescio quod certè est,* &c.] Quodcumque tandem sit è sideribus emicantibus, quod nostræ præfuit nativitati, vitæque nostræ partes ac tempora similia facit, certum est aliquod ex illis nobis affulsisse, ab eo nos regi, alterum alteri attemperari, & fieri nos per illud in omnibus simillimos & conjunctissimos. Vult Casaubonus mentem non esse Persii, horoscopum eumdem ipsi & Cornuto fuisse, qui diversæ fuerint ætatis, sed videri dumtaxat, ob similitudinem inter eos morum ac vitæ summam. Verùm strenuè repugnat Marcilius, ostenditque variis exemplis, non coævos, idem tamen dici habuisse natalium sidus ut Hermodorum ac Demosthenem: Archilochum & Pindarum, &c. Quicquid sit, saltem constat potuisse pares siderum aliquot aspectus occurrere in natalibus Cornuti & Persii, quamvis ætate non æqualium: & hoc sufficit ad ex[plicandum] commodè satis locum hunc Auct[oris] nostri. Nam primò de Libra & Geminis, r[nul]la est difficultas. Deinde quid vetat etiam [Jo]vem, qui intra duodecim annorum spati[um] quo periodum absolvit, bis peculiarem domum ingreditur, ubi multùm prævalet versùs Saturnum?

52 *Mille hominum species.*] Jam Per[sius] per comparationem dissimilium, singu[lare] Cornuti vitæ virtutisque genus commen[dare] aggreditur. *Mille hominum species,* &c. est, varia sunt hominum studia: diversa [ge]nera atque instituta vitæ.

Horat. lib. 2. Serm. Sat. 1.

Castor gaudet equis; ovo prognatus eode[m]
Pugnis. Quot capitum vivunt, toti[dem]
studiorum
Millia.

53 *Velle suum cuique est,* &c.] Pro di[ver]sitate animorum ac judiciorum alius al[iam] artem & exercitationem sectatur. Cassio[...] *Quot homines, tot sententiæ, & unicuique suus est,* Virgil. Eclog. 2.

Trahit sua quemque voluptas.

Nec voto vivitur uno.] Ut diversæ me[ntes] sic diversa consilia propositaque. Luci[l...] *Quod tibi magnopere cordi est, mihi vehe[men]ter displicet.*

54 *Mercibus hic Italis,* &c.] Quidam [ne]gotiantur apud exteras gentes, & ad eas portant merces ex Italia.

Horat. lib. 1. Epist. 1.

Impiger extremos currit mercator ad In[dos].

Mutat.] Ante usum æris, per rerum c[om]mutationem mercatura fiebat: Testis [Plin.] qui mercaturas à Pœnis inventas ait li[b. 7.] cap. 56. & lib. 33. cap. 1. *Utinam, in[quit,] totum è vita posset abdicari aurum, sacr[a fa]mes, ad perniciem vitæ repertum. Qua[m] feliciore ævo, cùm res ipsæ permutabantu[r in]ter se, sicut & Trojanis temporibus factita[tum] Homero credi convenit. Ita enim, ut e[go] commercia victus gratiâ inventâ, &c.* [...] Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 15.

Sub sole recenti.] In Orientali Regione

Rugos[...]

Rugosum piper, & pallentis grana cumini: 55
Hic satur irriguo mavult turgescere somno;
Hic campo indulget: hunc alea decoquit: ille
In Venerem est putris: sed cùm lapidosa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum crassos transîsse dies, lucemque palustrem, 60
Et sibi jam seri vitam ingemuere relictam.

piper scabrosum, & frustula cumini pallidi. Iste cibis ingurgitatus amat saginari somno irrigante: ille Campo Martio *delectatur; istum absumit ludus: hic in Venerem est solutus. At quando chiragra calculosa solverit membra* velut *ramos annosæ fagi, tum dolent præposteri dies caliginosos, & fœdum tempus præteriisse, & vitam sibi deinceps residuam.*

ANNOTATIONES.

hemisphærium ascendere renasci quotidie detur. Casaubonus hîc unus Alexandriam bem notat, quasi inde Romani solerent mers petere: sed quo jure hoc affirmat? Quin tius Horat. lib. 1. Sat. 4. Persius imitatur,

Hic mutat merces surgente à sole ad eum, quo Vespertina tepet regio.

55 *Rugosum piper.*] Quod ab Indis petitur, od gignunt arbores juniperis nostris similes, od à sole torrente rugas contrahit. Plin. . 12. cap. 7.

Pallentis grana cumini.] Senecdoche Speci pro Genere. Id est, varia aromata in dis nascentia.

Pallentis.] Quippe sumentibus pallorem innerat, ut habet Plin. lib. 20. cap. 14. oratius lib. 1. Epist. 19. ita stultos imitares deridet.

——————————*Quod si*
Pallerem casu, biberent exangue cuminum.

56 *Hic satur,* &c.] Ille inhiat lucro, hic io & voluptatibus indulget.

Irriguo mavult turgescere somno.] Resoluti & spersi à cerebro humores crassi, post crapun imprimis, obturant meatus, obruunt sensus, somnum faciunt, quo pinguescit corpus. rg. Æn. 3. *Fessos sopor irrigat artus.*

57 *Hic campo indulget.*] Hic se dat ambioni, & quærendis honoribus, qui obtinenr & dantur per suffragia populo in Campo artio congregati: vel, gaudet exercitiis ic assuetis. Horatius ad Pisones.

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis.

imirum post ejectos Tarquinios, campus c qui illorum fuerat, Marti consecratus est. eo Romana se juventus exercebat; ibi iam habebantur comitia creandis Magistrabus. Tit. Liv. lib. 2. cap. 5. Alex. ab Alexnd. Lib. 3. cap. 23.

Alea decoquit.] Rem familiarem exedit, facultates absumit, inopem reddit. Herodotus it notavi Sat. 3. v. 48.) inventam ait aleam, er annonæ difficultatem, à Lydis, ad discutiendam famem. Porrò decoctores dicebantur, qui cùm solvendo non essent, versuram faciebant.

Horat. Lib. 1. Epist. 18.

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat.

58 *Ille in Venerem est putris.*] Libidine & nimio infamis voluptatis usu sic enervatur, ut etiam putidos contrahat morbos. Hippocrates, Celsus, alii. Huc facit quod Casaubonus & alii quidam legunt, *in Venerem putret*, id est putrescit. Vel simplex est imitatio Horatii lib. 1. Ode 36.

Omnes in Damalim putres
Deponent oculos.

Lapidosa chiragra.] Ἡ ἄγρα τῆς χειρὸς, quasi manus vinculum seu captatio: morbus articularis, quo tenentur manus captæ veluti ac irretitæ.

59 *Fregerit articulos.*] In articulis digitorum calculi, lapilli, nodi generantur è crassis humoribus concreti, quibus cruciantur arthritici, digiti quandoque distorquentur manusque, & quasi franguntur. Horat. autem lib. 2. Sat. 7.

——— *Postquam illi justa chiragra*
Contudit articulos.

Et Epist. 1. idem Horatius vocat *nodosam chiragram.*

Veteris ramalia fagi.] Cùm senectus & luxuriosa vita debilitârint hominem, qui est similis arbori inversæ; & cùm ejus membra tam inutilia & arida fecerint, quàm sunt rami arboris annosæ & emorientis.

60 *Tum crassos transîsse dies.*] Tum dolent annos transactos in turpi cæcitate, in crassis tenebris, sine ulla virtutis aut veritatis cognitione: quæ duo sunt animi cibus ac veræ deliciæ. S. Augustinus interrogat

Quid magis desiderat anima, quàm veritatem?

Lucemque palustrem.] In libidinum sordibus ac luto; an & in balneis, ubi aër crassus & impurus, qualis palustrium locorum?

61 *Seri.*] Cùm jam nullus medendi locus.

Vitam ingemuere relictam.] Jam luunt quod

Tu verò delectaris pallorem contrahere libris noctu legendis. *Nam adolescentum institutor, Cleanthis fructum ingeris auribus defæcatis. Istinc, ô juvenes,* pariter & *senes, quærite stabilem mentibus scopum, & commeatus senectuti ærumnosæ.*

At te nocturnis juvat impallescere chartis.
Cultor enim juvenum, purgatas inseris aures
Fruge Cleantheâ. Petite hinc, juvenesque, senesque,
Finem animo certum, miserisque viatica canis. 6

ANNOTATIONES.

olim peccârunt, & senes facti ac debiles dolent vitam sibi superstitem esse velut ad ferendas tot ægritudines ac miserias, quæ luxuriam sequuntur: damnant igitur errores & flagitia prioris vitæ, dolent quòd obscuri & inglorii egerint; at serò.

62 *At te nocturnis, &c.*] Tu verò, Cornute, contemptor divitiarum, honorum, voluptatum, totus sapientiæ studio diu noctuque incumbis; quin & studiosi laboris ac vigiliarum tuarum fructus cum aliis ultrò & liberaliter communicas.

Nocturnis juvat impallescere chartis.] Pallorem contrahere incumbendo libris & assiduæ lectioni, etiam ad lychnum, & noctu.

Horat. Epist. ad Pisones.

——— *Vos exemplaria Græca*
Nocturnâ versate manu, versate diurnâ.

63 *Cultor enim juvenum.*] Bonis ac sedulis institutionibus, ad virtutem & honestatem juvenes incitas ac formas. Quo laudabilius nihil est aut fructuosius. Cic. 2. de divinat. cap. 4. *Quod enim,* inquit, *munus Reipublicæ afferre majus meliusve possumus, quam si deceamus atque erudiamus juventutem?* Et Tuscul. Quæst. 2. n. 13. *Cultura animi Philosophia est, quæ extrahit vitia radicitùs, & præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat eis, &, ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.*

Purgatas inseris aures.] Postquam vitiis purgâsti, præcepta morum & virtutum ornamenta ingeris & conaris inducere in discipulorum animum, si modò culturæ patientem commodârint aurem, ut habet Horat. lib. 1. Epist. 1. Namque ut est ibidem,

Virtus est, vitium fugere; & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

64 *Fruge Cleantheâ.*] Philosophiâ Morali, quam Cleanthes Zenonis discipulus & successor docuit, cum magna Atheniensium utilitate. Is, urgente inopiâ, noctu suam operam locabat tum hauriendæ aquæ, tum pinsendis panibus, ut liceret interdiu vacare sapientiæ studio, apud Zenonem, cujus etiam dicta, deficiente papyro, boum ossibus, ac testis inscribebat. Improbo & pertinaci labore superabat ingenii sui tarditatem, quæ fecit aliquando ut p[illegible] ludibrium, asinus vocaretur. Nec abnueb[illegible] ille, imò Zenonis sarcinam ferre se poss[illegible] aiebat. Cùm verò aliàs probro illi verteretu[illegible] quòd timidus esset; at ideò, inquit, mini[illegible] pecco. Hæc & alia de Cleanthe Diogen. Laër[illegible] lib. 7. & Tull. ejus meminit, de Natura D[illegible]orum, lib. 1. num. 37. Item Valer. Maxin[illegible] lib. 8. cap. 7.

Petite hinc.] E philosophia Stoïca, vel Cornuti disciplina petite benè vivendi ratione[illegible] & modum: *finem animo certum*; beatam v[illegible]tam; honestatem, virtutem; rectum & stab[illegible] propositum: quod, ut ait Horatius, Epist. lib. 1.

Æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè
Æquè neglectum pueris senibusque nocebit.

Et eodem lib. 1. Epist.

——— *Certum voto pete finem.*

65 *Miserisque viatica canis.*] Solatia & pr[illegible]sidia, quæ prosunt in senectute, quam nunqua[illegible] non comitantur miseriæ, inopia, dolores, & ad quæ ferenda faciliùs Philosophia non parù juvat. Hinc M. Tull. Ciceronis consolatio, ite[illegible] Boëtii.

Viatica.] *Viaticum* dicitur id omne qu[illegible] ad faciendum iter opus est & necessariur[illegible] Undè innuit Persius, nos velut peregrinari vita hac, & ad aliquid aliud tendere. Ap[illegible] Laërtium lib. 4. Bias Prieneus monet, viaticu[illegible] ab adolescentia ad senectutem sapientiam c[illegible] comparandam, quippe cùm ea sola sit certa v[illegible]raque possessio. Et Tull. de Senect. n. 9. a[illegible] *Aptissima omnino sunt arma senectutis, ar[illegible] exercitationesque virtutum, quæ in omni æt[illegible] cultæ, cùm multùm diuque vixeris, mirificos a[illegible]ferunt fructus, non solùm quia nunquam deseru[illegible]ne extremo quidem tempore ætatis (quanquam maximum est) verùm etiam quia conscientia b[illegible] actæ vitæ, multorumque benefactorum recorda[illegible] jucundissima est.*

Canis.] Id est, capillis canescentibus, c[illegible] contingunt senescenti; quanquam refert Pli[illegible] lib. 7. cap. 2. Indos quosdam in juver[illegible] candido esse capillo, qui in senectute nigr[illegible]cat.

ras hoc fiet. Idem cras fiet. Quid? Quasi magnum,
empe diem donas? Sed cùm lux altera venit,
am cras hesternum consumpsimus; ecce aliud cras
gerit hos annos, & semper paulùm erit ultrà.
am quamvis prope te, quamvis temone sub uno 70
ertentem sese frustrà sectabere canthum,
ùm rota posterior curras, & in axe secundo.
ibertate opus est, non hâc ut quisque Velina

Illud faciam die crastina, inquis. *Crastinâ die idem facies*, inquam ego. *Ecquid? Concedes* mihi unam *dieculam scilicet velut* aliquid *grande? At quando illuxit dies postera, jam contrivimus cras hesternæ* diei; *en aliud cras protrudit hos annos, & aliquantulum ulteriùs continuò erit.* Tu *enim quando* velut *rota posterior, & in altero axe converteris, incassum* tamen *prosequeris orbile licèt tibi proximus, & licet volvens sese sub eodem temone. Libertas necessaria est, non illa* per quam *statim atque quilibet*

ANNOTATIONES.

66 *Cras hoc fiet.*] Fingit Persius ignavum quem adolescentem sibi respondere: etiam, um est quod mones; at exspecta paululùm, s faciam, & sapientiæ studium amplectar; em animo certum constituam, &c.

Idem cras fiet.] Instat Persius: atenim cùm ixerit dies crastina, ô piger, facies & dices rùm, id quod mihi dicis hodie, quodque prin facis. Lege S. August. Lib. 8. Confess.). 10, & 11.

Aartial. lib. 5. Epigram. 59.

Cras te victurum, cras dicis, Posthume, semper,
Dic mihi cras illud, Posthume, quando venit?
uàm longè cras istud ubi est, aut undè petendum?
umquid, &c.
ras vives? hodie jam vivere, Posthume, serum est.
Ille sapit quisquis, Posthume, vixit heri,

Quid? Quasi magnum, nempe diem donas? eponit ignavus juvenis, tantine est vel unam fferre diem, quam & largiri dubitas?

67 *Sed cùm lux altera venit.*] Imò, inquit ersius, nec unâ die differre te volo. Sin aum crastinum exspectas, nihil omninò facies; pariter differendo, dies altera consumpta erit perdita.

69 *Egerit hos annos.*] *Egerit*, ab *egerere*, non *ago:* id est, expellit, emittit. Sensus est, na dies integros annos trahit procrastinando, haurit, absumit.

Horat. lib. 2. Od. 18.

Truditur dies die,
Novæque pergunt interire Lunæ.

Et semper paulùm erit ultrà.] Erit semper ululùm temporis ultra illud crastinum, quod etisti. Quocirca consumes ætatem sensim sescendo: singulis diebus rogabis adhuc unam em dumtaxat velut aliquid non magnum tii donari; sic nunquam differre desines, donec epressus annis, senio, doloribus, cum Phrygibus serò sapiens, eas omnes miserias experiere, quas prædixi, & *tunc crassos transisse dies* frustra dolebis, &c.

70 *Non quamvis prope te*, &c.] Priorem sententiam Persius confirmat à simili; quasi diceret: aspice in curru seu rheda binos axes uni temoni annexos, quibus suæ rotæ circumvolvuntur: quæro utrum rota posterioris axis & ordinis attingere aliquando possit rotam axis prioris? Minimè certè. Ita prorsùs dies hodierna non assequetur unquam crastinum illud, quo te sapere velle spondes & prædicas.

Prope te.] Dies enim hodierna crastinæ conjuncta est.

Temone sub uno.] Totum vitæ tempus diebus continuis comprehenditur: hodie & cras pariter se consequuntur, & uni vitæ spatio annectuntur, sicut temoni axis prior & posterior.

Temone.] *Temo* est lignum illud oblongum in curru, cujus extremitati jugum alligatur.

71 *Canthum.*] Circulus est ferreus, quo rotæ orbile seu curvatura cingitur ac munitur, & quo tota compages constringitur. Vox peregrina & Barbara, seu Afra, seu Hispana, quâ tamen velut receptâ in Latio utitur Persius, ut observat Quintil. lib. 1. cap. 5. Ponitur hîc pro rota, per senecdochen. Sic & Martial. lib. 14. Epigram. 168.

Inducenda rota est, das nobis utile munus.
Iste trochus pueris; at mihi canthus erit.

72 *Cùm rota posterior curras, &c.*] Quandiu tu diem hodiernum agis, quo nondum vis mores corrigere, cui respondent axis secundus & rota posterior; nunquam attinges diem illum crastinum, quo statuis meliora, qui significatur per rotam priorem; quæ volvitur semper ante posteriorem; neque unquam attingitur ab ea, quamvis ei proxima.

73 *Libertate opus est.*] Obstinatum in vitiis juvenem aggreditur Persius novâ quadam &

Publius manumissus est, frumentum corruptum obtinet per tesseram Velinam. Eheu veritate vacui vos, apud quos unica circumactio efficit Romanum! Ille est Dama, non mulio trium assium, vappa, & lippus, & fraudulentus in exigua farragine.

Publius emeruit, scabiosum tesserulâ far
Possidet. Heu steriles veri, quibus una Quir
tem
Vertigo facit! Hic Dama est, non tressis :
gaso
Vappa, & lippus, & in tenui farragine mei
dax.

ANNOTATIONES.

subtili ratione, scilicet libertatis amore ac necessitate: & ex occasione tractat eleganter & fusè paradoxum illud Stoïcorum: solos sapientes esse liberos: de quo & Tull. parad. 5.

Non hâc.] Ergone, ô Romani adolescentes, libertatem adeò jactatis, dum servi estis cupiditatum ac vitiorum? An vobis videmini satis esse ac verè liberi & ingenui, modò libertatem dumtaxat civilem possideatis, qualem sibi vindicat ostentatque servus heri vel hodie manumissus? Imo libertate animi opus est, nec aliter quisquam liber & ingenuus censeri debet. Tertull. Lib. de Resurrect. *Libertate opus est ad virtutem, inquit Persius, non eâ quâ servi donantur, & ascribuntur uni Tribuum; puta Velinæ.*

Ut quisque Velinâ, &c.] Statim ac in libertatem assertus quisque in aliquam è Romanis Tribubus transcribebatur, v. g. Esquilinam, Palatinam, Velinam; tum jure publico gaudebat, & communibus civium emolumentis qualis est annona, seu frumentatio. Triplex libertatis genus lege apud Alex. ab Alex. lib. 14. cap. 10.

Velinâ.] *Qui Velinum circa lacum habitabant, Romam translati sunt; & Velina Tribus numero aliarum accessit.* Vett. Gloss. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 17.

74 *Publius emeruit.*] Quasi tempore servitutis exacto, libertatem merito suo consecutus, Patroni sui prænomen (ut fit) assumit, quod servi nullum habebant: & dictus v. g. Publius Licinius Velina. *Emeruit.* Metaph. à militibus, qui honestâ de causâ mittuntur domum, & immunes fiunt deinceps à bellando.

Scabiosum far.] Immundum, putre, gurgulionibus exesum. Forte intelligit panem acerosum, sordidum, caninum. Legunt alii, *scabrosum*, id est, asperum, vile, præ vetustate rugosum.

Tesserulâ far possidet.] *Qui ex manumissione cives Romani efficiebantur, in numero civium Romanorum frumentum publicum accipiebant.* Vett. Gloss. & quidem gratis, ex lege lata à Publio Clodio Tribuno Plebis, Pisone & Gabinio Consulibus, ut notat Pædianus ad Orat. Tullii in Pisonem. Scilicet annonæ Procurator magnam quotannis frumenti vim colligel & erogabat iis pauperibus, qui tesseram notam antedatam repræsentarent; quâ ci Romanos esse constaret. In ea scribebatur men hominis & Tribûs, v. g. Publius Veli id est à velina Tribu. Casaub. Tesseram ill fuisse ligneam, nimirùm e ligustris, collig licet è Plinio lib. 16. cap. 18. Tesserarum frumenti populo dari meminit & Sueton in Augusto cap 41, & 42. item in Domitia Vide Lipsium Elect. lib. 1. cap. 8.

75 *Heu steriles veri.*] Quàm longè distatis eo quod verum est! Quam turpiter aberr & allucinamini? Quam vestra vos fallit m & opinio?

Quiritem.] Cives Romani à Quirino *Quites* dicti. Hic abusive nomen hoc usurpat ut notant vett. Gloss.

Una vertigo facit.] Manumissurus servi dominus coram Prætore eum sistebat; in orbem circumactus dimittebat, ac suæ ve relinquebat potestati, his verbis: *hunc liberum volo*, Appian. Alex. ab Alex. lib. cap. 10.

Plaut. Menæchm. Scen. 19.
Liber esto, atque ito quò voles.

76 *Hic Dama est.*] Verum enimverò, quies, hic etsi modò servus fuit, at jam juris est, & Marcus Dama appellatur. Vel ait Autumnus non perperàm, hic servus frugi, non ut cæteri, pravus & vilis.

Dama.] Servile nomen. Vide infrà; 161. ad vocem, *Dave.*

Horat. lib. 2. Sat. 7.
————*Prodis ex Judice Dama*
Turpis.

Observat Casaubonus inter nomina serv fuisse quædam honestiora, à quibus liberi r abhorrerent, quamvis magna esset in noi nibus apud Romanos ambitio. Hinc est q magnificè hic, *Dama* vocatur, & paulò p repetitus, *Marcus Dama.*

Non tressis agaso.] Non est homo nullius p tii, aut industriæ, nec infimæ sortis ac mi sterii, qualis jumentorum curator.

77 *Vappa, & lippus.*] Non corruptus & quam, velut vappescens vinum: nec imperi

Verte

erterit hunc dominus, momento turbinis exit
arcus Dama. Papæ! Marco ſpondente, recuſas
edere tu nummos? Marco ſub Judice palles? 80
arcus dixit, ita eſt: aſſigna, Marce, tabellas.
æc mera libertas: hanc nobis pilea donant.
n quiſquam eſt alius liber, niſi ducere vitam
ui licet ut voluit? Licet ut volo vivere: non ſim

Illum dominus circumagat, puncto circumactionis prodit Marcus Dama. Papæ! Marco ſatiſdante, tu renuis committere pecuniam? Times ſub Marco Judice? Marcus affirmat, ſic ſe res habet: ô Marce, tabulis ſubſcribe. Illa eſt vera libertas: illam nobis concedit pileus. Eſtne aliquis alius ſui juris, præterquam ille, *cui fas eſt vitam ducere ad libitum?* At *mihi fas eſt vitam ducere ad arbitrium.* Numquid igitur *non fuero*

ANNOTATIONES.

animo cæcutiens, ſimilis ei qui lippos ha- : oculos & malè affectos.
Horat. Lib. 1. Sat. 1.
——— *Non ego avarum*
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.
Et in tenui farragine mendax.] Neque eſt adulentus in minutis etiam rebus, & ex iere eorum qui jumentis quæ curant, pa- a mentiuntur data, cùm tamen ea furto ripere ſoleant.
Farrago.] *Eſt*, inquit Feſtus, *quod ex pluri- s ſatis, pabuli causâ datur jumentis.* Plin.). 18. cap. 16. ait, ex Catone, idem olim ſſe quod ocymum. Varro, Lib. 1. de Re ſt. cap. 31. dicit eſſe pabulum, quo jumenverno tempore purgantur & ſaginantur.
Virgil. Georgic. 3.
Tum demum craſſa farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito.
78 *Verterit hunc dominus.*] Ex more & u manumiſſionis, de quo ſuprà.
Momento turbinis exit Marcus Dama.] Cùm imùm apprehenſus à domino ac rotatus fu- t: poſt circumactionem alioſque ritus le- :imos, repentè fit ſui dominus, honore dig- s & fide imò & munerum capax.
79 *Marco ſpondente.*] Sæpè repetit hoc præ- men Satiricus, ironicè: quippe, ut habet oratius, Lib. 2. Sat. 5.
Quinte, putâ, aut Publî (gaudent prænomine molles
Auriculæ.)
nò & admirationem ironicam addit, *papæ!* am bono ſponſore ac ſtipulatore, an recuſas ecuniam credere? Scilicet Marco Damæ fi- em derogas! *&c.*
80 *Marco ſub judice palles?*] Cùm ſit vir robus & Judex integerrimus: tu nihilomi- ùs times in judicium venire? Obites hîc erſtringi corruptionem Romanæ Reipublicæ, pud quam fiebant judices etiam liberti, ob- rvat Caſaubonus.
81 *Marcus dixit.*] Αὐτὸς ἔφα: ut de Pythagora.

Aſſigna, Marce, tabellas.] Subſcribe & ſigna tanquam teſtis rogatus. Scilicet apud Romanos adeſſe teſtamentis oportebat & ſubſcribere ac ſignare teſtes ſeptem, qui cives eſſent Romani, & puberes. Ut habetur Lib. 21. Paragraph. 1. D. de Teſtamentis.
82 *Hæc mera libertas.*] Non alia ſanè eſt libertas, quàm ea, quâ licet prænomen aſſumere, pro alio ſtipulari, Magiſtratum adipiſci, teſtis eſſe, & fidem habere, quæ omnia ſunt negata ſervis. Hæc etiam Sarcaſticè.
Pilea donant.] Servi nudo capite, & promiſſis capillis incedebant: at cùm manumittebantur, raſo capite, inſigne libertatis pileum accipiebant in Templo Feroniæ Libertatis Deæ, Suprà Sat. 3. v. 106.
Heſterni capite induto ſubiere Quirites.
Plaut. Amphit. Act. 1. Scen. 1. v. ult. *Faxit Jupiter ut ego hodie, raſo capite calvus capiam pileum.* Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 12. ait excuſam à Bruto monetam, in qua pugionibus duobus erat impoſitus pileus, quibus ſignificaretur vindicata ferro libertas. Tit. Liv. Lib. 34. cap. 52. *Præbuerunt*, inquit, *ſpeciem triumpho, capitibus raſis ſecuti qui ſervitute exempti fuerant.* Cur autem manumiſſorum capita raderentur? *Qui liberi fiebant*, inquit Nonius, *eâ causâ calvi erant, quòd tempeſtatem ſervitutis videbantur effugere, ut naufragio liberati ſolent.*
83 *An quiſquam eſt alius liber*, &c.] Etiam argumentari audet Marcus Dama, & ſyllogiſmo probare quod affirmavit; *hæc mera libertas.*
84 *Cui licet ut voluit?*] Genuina eſt libertatis definitio, è qua majorem propoſitionem conficit Marcus. Sic enim Tull. Parad. 5. Item offic. 1. *Eſt poteſtas vivendi ut velis.* Deſumptum verò videtur è Laërtio in Zenone, ubi ſic habetur: ἔστιν ἡ ἐλευθερία ἐξουσία αὐτοπραγίας. Et Epictet. apud Arrian. cap. 1. Lib. 3, & 4. ἐλεύθερός ἐστιν ὁ ζῶν ὡς βούλεται. Pergit Dama: *Licet ut volo vivere.* Et hæc eſt minor propoſitio. Ergo, inquit, *non ſim liberior Bruto?* Concluſio ſyllogiſmi.

Bruto liberior? falsò concludis, ait ille Stoicus, habens *aurem purgatam acri aceto. Cætera* quidem *illa admitto,* sed *apage* tuum: *hoc licet, & ut volo.* Verùm enimverò *ex quo meus prodii à Prætore, per virgam, quare non mihi licitum sit quicquid placuit arbitrio* meo, *excipio si Masurii scriptura rubra aliquid prohibet?*

Liberior Bruto? Mendosè colligis, inquit 85
Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hæc reliqua accipio; licet illud, &, ut volo,
tolle.
Vindictâ postquam meus à Prætore recessi,
Cur mihi non liceat jussit quodcumque voluntas,
Excepto si quid Masurî rubrica vetavit? 90

ANNOTATIONES.

85 *Liberior Bruto?*] M. Junius Brutus Rempublicam Romanam à Regum servitute ac Tyrannide vindicavit, pristinam libertatem restituit, ejusque firmandæ causâ, nec propriis pepercit filiis, quos ei insidiantes necavit. Tit. Liv. in fine Lib. 1. & initio Lib. 2. Valer. Maxim. Lib. 5. cap. 8. Flor. l. 1. cap. 9.

Mendosè colligis.] Redarguitur M. Dama, ejusque syllogismus retexitur, hoc ferè modo: transeat propositio: ea quidem benè intellecta certa est. Negatur assumptio: quam tamen ille mox asserere conabitur. Vide infrà errorem syllogismi.

86 *Mordaci lotus aceto.*] Instructus morali disciplina severiori; vel acri judicio simul & dialecticâ. Nam, ut ait Cicer. 3. de Finibus cap. 3. *Stoicorum subtile fuit vel potiùs spinosum disserendi genus.*

87 *Hæc reliqua accipio, &c.*] Admitto libertatis definitionem in propositione contentam, inquit Stoicus: non verò cætera. Legunt alii *Hoc reliquum accipio: licet illud, &, ut, volo, tolle.* Alii restituunt, nec sine probabili ratione, *Hæc reliqua accipio: licet, ut volo, vivere, tolle.*

Licet illud, &, ut volo, tolle.] Assumptionem ut falsam amove: hanc ego respuo; & paucis evincam, te non vivere ut vis, & ut libet; nec tibi licere quod optas & quod placet; tu enimverò potiùs ageris & raptaris quocumque trahunt te cupiditas, libido, aliaque vitia. Undè servum te contendo, liberum pernego.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

Tu mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens, sibique imperiosus.

Tull. Parad. 5. *Improbos non ita dicunt esse servos ut mancipia, quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili; sed, si servitus sit, sicut est, obedientia fracti animi & abjecti, & arbitrio carentis suo, quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos esse servos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, leges imponit, vetat quod videtur, &c.*

88 *Vindictâ postquam, &c.*] M. Dama nedum advertens paralogismi sui vitium & errorem: seque à Stoico vapulare, ob æquivocam libertatis acceptionem, pergit argumentari porrò à libertate corporis ad animi libertatem quocirca non sine ludibrio excipitur.

Vindictâ.] *Virga est, quâ manumittendi Prætore in capite pulsantur, ideò dicta, quòd eos vindicat libertati.* Vett. Gloss. Titus autem Livius Lib. 2. cap. 5. ita nuncupatam ait à Vindicio servo, qui primus libertate simul & civitate donatus ob detectam conjurationem. Hinc verò sancitum, ut quoties servus aliquis manumitteretur, caput ejus baculo tangeretur, in memoriam conservatæ Populo Romano per servum libertatis.

Meus à Prætore recessi.] Mei juris factus sum liber & civis Romanus. Prætor enim servi caput virgulâ feriens pronunciabat, *esto liber* porrò qui vindictâ manumissus is unà cum libertate civitatem Romanam consequebatur Tit. Liv. locis jam citatis. Alex. ab Alex. Lib. 4. cap. 10, &c.

89 *Cur mihi non liceat, &c.*] Adverte arrogantiam & superbiam in verbis Marci Damæ.

90 *Excepto si quid, &c.*] Excipio illa, quæ legibus & jure sunt vetita.

Masurî.] *Masurius hic Sabinus Legis consultus fuit.* Vett. Gloss. Eques erat Romanus, Tiberii Imperatoris tempore doctrinâ clarus; cæterùm valdè pauper. Ejus meminit Agellius Lib. 14 cap. 19. & alibi. Apud Athenæum Lib. 14 ut vir longè optimus & sapiens, legumque Interpres eximius celebratur.

Rubrica.] Quid propriè sit *Rubrica,* dixi Sat 1. *Rubricas vocari minium quo tituli legum an notabantur;* aiunt hîc veteres Gloss. & Turneb. Lib. 4. cap. 5. scilicet ob similem colorem rubeum.

Juvenal. Sat. 14.

——— *Perlege rubras majorum leges.*

Neque verò legum tantùm, sed & omnium quæ scribebant olim, tituli, capita & initia rubra erant, seu minio, seu purpurisso notata. Patet ex Ovid. Trist. Lib. 1. Eleg. 1.

Disce;

isce ; sed ira cadat naso, rugosaque sanna,
ùm veteres aviàs tibi de pulmone revello.
on Prætoris erat stultis dare tenuia rerum
fficia, atque usum rapidæ permittere vitæ.

Accipe ; at à naribus tuis recedat indignatio, & irrisio rugis notata, quando expungo tibi de corde antiqua deliria. Ad Prætorem non pertinebat insanis concedere *tilia officia* in *rebus, & donare potestatem vitæ præcipitis.*

ANNOTATIONES.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.
t Martial. Lib. 3. Epigramm. 2.

Et cocco rubeat superbus Index.

uod autem hîc Casaubonus de cera mini. comminiscitur, non perperam videtur rehensum à Marcilio, qui notat eam sigioni non scriptioni idoneam. Quid aun? Viro vir occinere veretur cum Saco ; *Disce : sed ira cadat.* Certè favet tico adversùs Criticum Vitruvius Lib. 9.). 3. ubi ait Democritum annulo signare itum ea quæ expertus esset, cerâ ex milto, est, minio, seu cerâ miniatâ. Nam ut bet Plin. Lib. 33. cap. 7. *Milton Græci tant minium.* Quid sit enim cera miniata, quod notationi & censuræ utilis esset, n scriptioni, apertè declarat Tullius ad ticum. Sic habet Lib. 16. Epist. 11. *Nom opus tibi probari lætor ; ex quo antè ipse uisti, quæ mihi florentiora sunt visa judicio. Cerulas enim tuas miniatulas illas exnescebam.* Et Lib. 15. Epist. 14. adhuc ertiùs, cùm ait : *His literis scriptis, me ad τάξεις dedi, quæ quidem vereor ne miniatâ cerula tua pluribus locis notanda sint.*

91 *Disce ; sed,* &c.] Assumptionis protionem refellit Philosophus Stoïcus ; siul verò Damam orat, ne irascatur, dum eriet ipsi fortasse non placituras veritates : terum ne ridendum putet in re tam seria.

Ira cadat naso.] Theocritus iratum Pana nificare volens in ejus naso bilem sedere , Idyll. 1. χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται. aut. Amphitr. Act. 4. Scen. 3. *Vetustum agium : fames & mora bilem in nasum nciunt.*

Rugosaque sanna.] Ridentis nasus osque rrugari solent. *Sanna,* inquit Nonius arcellus, *os distortum cum vultu.* Vide t. 1. ad ea verba, *Posticæ occurrite sannæ.*

92 *Veteres avias.*] Aniles fabulas, opinies falsas, errores, quales vetulæ filiis ac potibus sæpè suggerunt : quales & fortè libertate avia pridem tua tibi inculcavit. plicant alii vanam ac ventosam nobilitatis inionem, qualem ferè habebant Romani ; arrogantiam, cujus in pulmone sedes.

De pulmone revello.] Hæc licèt radicitùs hæreant cordi & animo tuo, si tamen extirpari sinas & expungi, etiam cum aliquo dolore tuo ; docebo te distinguere civilem libertatem communem quidem omnibus, à libertate animi, quæ soli propria est sapienti. Ergo attende.

93 *Non Prætoris erat,* &c.] Quærebas modò, ô Marce, cur libero tibi ac civi Romano non liceat, &c. En disce : Prætor quod sui fuerat officii præstitit sanè, jus Quiritium dedit, à domini potestate vindicavit. Sed liberare te à nexu & servitute cupiditatum ac vitiorum, penes eum non erat. Hoc verò sola præstat Philosophia.

Stultis.] Apud Stoicos, *Stulti omnes servi :* Item ; *Insaniunt omnes præter sapientem.*

Dare tenuia rerum officia.] Dare tibi non potuit scientiam rerum benè agendarum, *rectè facta* κατορθώματα, *quæ omnes numeros virtutis continent* ; ut ait Tullius 3. de Finibus. num. 24.

Tenuia.] Minuta certè & subtilia, eoque difficilia. Aristoteles 2. Ethicor. *Quemadmodùm non cujusque est invenire centrum circuli, sed tantùm Geometræ : sic nec assequi virtutis mediocritatem, nec ad eam pertingere potest, nisi sapiens :* Deinde per singulas rerum, temporum, personarum differentias, videre *quid deceat, quid non,* ut ait Horatius ad Pisones, dijudicare specialia viri boni officia, in his etiam aliquando laborant vel sapientissimi. Ergo Masurii rubrica, leges, ostendunt quidem graviora & grandia peccata, atque officia : verùm *tenuia* ista, de quibus dixi, & quibus tota fermè vita honesta continetur, minimè.

94 *Atque usum rapidæ permittere vitæ.*] Te tibi relinquere, idoneo, velut ac perito τοῦ ἀνέχειν καὶ τοῦ ἀπέχειν discernere rectum vitæ rerumque usum, quid fugiendum, quid indulgendum tibi & aliis ; nihilque optare, nihil metuere, nisi ex rationis præscripto. Hæc lubrica quidem, rapida, ardua sunt : hæc non confert una Prætoris vertigo, & brevis circumactio ; sed longa sedulaque Magistri morum institutio. Is certè postquam in omni virtutum genere diu te exercuerit, & affectibus purgârit, te tibi permittere potest, veréque liberum per omnia pronuntiare ; non item Magistratus, aut Prætor.

Sambucam

Caculæ procero faciliùs accommodabis citharam. Ratio repugnat, & clàm in aurem insusurrat, ut licitum non sit agere illud, quod faciendo quispiam corrumpet. Jus commune hominum & natura complectitur istam legem,

Sambucam citiùs caloni aptaveris alto. 9
Stat contrà ratio, & secretam garrit in aurem,
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.
Publica lex hominum naturaque continet hoc fas,

ANNOTATIONES.

95 ***Sambucam citiùs***, &c.] Faciliùs sanè fuerit efficere ut agrestis servus, qui nec Musicam didicit, nec citharas vidit, eas ex arte pulset, quam facere ut Dama rationem sequatur, & tenuia rerum officia nôrit, & præstet. Proverb. ***Asinus ad lyram*** : Item, ***Sambucam caloni.***

Sambucam.] Vox Syriaca, inquit Casaubonus. Galli harpam vocant, Turneb. Lib. 20. cap. 1. Latini Græcique lyram & citharam, item nablum seu nablium. Musicum est instrumentum triangularis formæ. Athenæus Lib. 4. cap. 23. Sambucam lyrophœnicem vocari ait, ejusque inventorem fuisse Ibycum Rheginum. Et Lib. 14. cap. 8. acutum esse ejus sonum, fidibus quatuor tensum primò fuisse. Et cap. 9. ejusdem Libri, sambucâ primum usam fuisse Sibyllam, atque ita vocatam à Sambyce quodam Casaub. in Athen. *Certum est*, inquit, *Vetustissimos Orientis populos eo organo esse usos : inde transit ad Græcos & res & nomen.* Ejus instrumenti musici meminerunt Propheta Daniel cap. 5. Vitruv. Lib. 6. Spartianus in Adriano, &c. Est enim *Sambuca* belli instrumentum, quod funibus intenditur, ut chordis cithara ; undè nomen. De eo Vitruv. Lib. 10. Plutarch. in Marcelli Vita. Polyb. Lib. 8. Lips. Poliorcet. Lib. 1. Dialog. 6. Vegetius & alii. Scilicet, è turre prope urbem obsessam extructâ, trabs ingens funibus ac trocleis ad muros laxata, erat pro ponte, & per eam transeuntes milites urbem invadebant. Athenæus loco mox citato Lib. 14. cap. 8. ejusdem meminit, aitque *Sambucam*, esse machinæ bellicæ genus oppugnandis urbibus idoneum, hostium mœnibus duabus suculis admoveri, & cùm erectum fuerit, simile esse navium scalis foras projectis & expansis : Romanorum esse machinam ; Denique fabricam ejus & formam inventam esse ab Heraclide Tarentino.

Caloni.] *Calo* servus militis, cui vallum defert & ligna, Græcè κᾶλα ; vel ex eo dictus quòd ligneam clavam gereret. Festus, Servius. Lignatores Athenæus *Calones* vocat, seu καλοφόρυς, Horat. Lib. 1. Epist. 14. *Invidet usum.*

Lignorum tibi Calo.

Aptaveris.] Priùs inserueris crassis manibus hominis agrestis ineptique, licèt graciles & agiliores digiti manusque desiderentur tangendis scitè ejusmodi instrumentis, hoc inquam, potiùs feceris, quàm, &c.

Alto.] Prægrandis staturæ, qualis in Calonibus amatur, magnæ molis homines sæpe bardi ac soluti. Aristoteles in Physiognom. οἱ ἄγαν μεγάλοι βραδεῖς. Homerus Ulyssem staturæ brevis & prudentiæ magnæ exhibet, Ajacem verò procerum & stolidiorem : unde Apuleius Lib. 10. *Præfertur Ulysses modicus Ajaci maximo.*

96 *Stat contrà ratio.*] Debent enim fabrilia fabri tractare, de bobus arator narrare, nec ultra crepidam sutor, nec quivis altè ultra quam didicit artem. Cic. Tusc. Quæst. Athenæus Lib. 8. cap. 10. refert Stratonicum Citharœdum Regi Ptolemæo de citharisandi arte ambitiosè disputanti respondisse, *Rex, aliud est sceptrum, aliud plectrum.*

Et secretam garrit in aurem.] Intùs in animo suæ indolis conscio reclamat, monetque Damam semper esse Damam ; & servo servilem, abjectum, nequam fore semper animum. Altiùs interpretationem promit Casaubonus, an & veriùs ? Nimirùm Philosophiæ Stoicæ austera ratio clam admonet quia apud plebem & Proceres malè accipitur suis volentes indulgere cupiditatibus, quod illa vetat. Undè non nisi subtimide agit suaque clàm proponit dogmata.

Garrit.] Legunt alii, *Gannit*, Proprie garriunt aves, vulpes autem & canesganniunt dum levibus susurris quasi gemunt.

97 *Ne liceat facere*, &c.] Ut nemo sibi negata tenet. Aliàs enim, quod ait Persius *vitiabit agendo.* Quod quidem semper accidit imperitis. Pingere aggrediatur faber lapides secare & aptare rusticus ; hortum & florum areolas disponere statuarius ; plus nocebit eorum opera, quàm juvabit : imò alter alterius opus benè inchoatum disperdet.

98 *Publica lex hominum*, &c.] Expositio est prioris sententiæ. Hoc est, id non continet rubrica Masurii, nec scripta, sed nata lex nobiscum, adeóque in hoc consentiunt omnes homines, quod & naturæ lumen ostendit, & jure gentium cautum est.

U

: teneat vetitos inscitia debilis actus.
iluis helleborum, certo compescere puncto 100
escius examen ; vetat hoc natura medendi.
avim si poscat sibi peronatus arator
ıciferi rudis ; exclamet Melicerta, periisse
ontem de rebus. Tibi recto vivere talo

us. An verò *disciplina tibi contulit vitam agere*

ut ignorantia impotens abstineat ab actionibus sibi prohibitis. Si helleborum misces, imperitus sistere stateram debito termino, ratio medicinæ id prohibet. Si agricola ocreatus sibi navim postulet regendam, *non cognoscens Luciferum* ; statim *Melicerta exclamabit, nullum* jam *pudorem esse in*

ANNOTATIONES.

99 *Ut teneat vetitos,* &c.] Ut quisque abneat à moliendo eo opere, quod agendo tentando vitiare continget, ob inscitiam , ob imperitiam, adeóque impotentiam ıs præstandæ.

100 *Diluis helleborum.*] Exemplis confirıt Stoicus quod dixit. Si pharmacum & iculosum quietem, quale est helleborum, nperare velit ac præparare quispiam Medirei ignarus : adversùs eum clamat lex :dendi.

Helleborum.] Herba est medicinalis, de a jam antè non semel. Vide Gell. Lib. 17.). 15. Et Plin. Lib. 25. cap. 5. ubi recen· hellebori species, vim, usum.

Certo compescere puncto nescius.] *Non ad utinam, sed ad stateram retulit, quæ punctis unciis signatur.* Veteres Gloss. Est enim. ıtera, libra sine lancibus.

Certo puncto.] Habitâ diligenter ratione orbi, naturæ viriumque ægrotantis, item edicamenti seu pharmaci, ut certâ mensurâ . proportione, certo pondere, misceatur ac :tur, alioqui nociturum.

101 *Examen.*] Jam diximus esse in statera ylum qui eodem vergit quo pondus incliıt, undè & pro regula est.

Natura medendi.] Vel ars quæ est imiıtio naturæ, potiùs vis & natura medicinæ. ult enim naturæ ordo, ut fiant omnia ritè c scitè, quod rudes & imperiti præstare equeunt.

102 *Navim si poscat,* &c.] Alterum exmplum ab imperito rei nauticæ. Horat. ıib. 2. Epist. 1.

Navem agere ignarus navis timet, &c.

Peronatus.] Indutus peronibus, qui rustici alcei sunt è crudo corio, vel è pellibus, qui ıpra genua protenduntur ad arcendum, ıtum, nives, imbres.

Virgil. Æneid. 7.

——— *Vestigia nuda sinistri*
Instituêre pedis ; crudus tegit altera pero.

Juvenal. Sat. 14. v. 186.

Nil vetitum fecisse volet quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi, qui summovet Euros
Pellibus inversis.

103 *Luciferi rudis.*] Ignorans astra cuivis nota, qualis est φωσφόρος, seu stella Veneris, quæ manè Lucifer, vespere Hesperus vocatur. Nautis certè necessaria Astrologiæ cognitio, imprimis olim, quando nonnisi ad astra noctu navigabatur : at nunc id facilius multò, opertis etiam tempestate sideribus ; ad acum magnete illitam à paucis inventam sæculis.

Virgil. Æneid. 3. de Palinuro noctu surgente.

Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones.
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
Dat clarum è puppi signum, &c.

Melicerta.] Deus marinus, qui & Palæmon, & Portunus, eò quòd portubus præest. Lege Ovid. Metamorphos. 4. Fab. 13.

De eo sic Virgil. Georg. 1.

Votaque servati solent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Huic Isthmii ludi magnis sumptibus à conventu totius Achaiæ fieri consueverant. Vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 8. Fabulam ejus perstrinxit Sanctus Cyprianus cùm dixit, *Melicerta & Leucothea præcipitantur in maria, & fiunt postmodum maris numina.*

Periisse frontem de rebus.] Frons pudoris sedes.

Horat. Lib. 2. Epist. 1.

——————— *Clament periisse pudorem*
Cuncti penè Patres.

104 *Tibi recto vivere talo ars dedit?*] Age verò Marce Dama, dic an didiceris ὀρθοποδεῖν *recto ire pede* : id est, benè agere in omnibus, nulla viri probi officia prætermittere ; Metaphora ab iis, quibus pedes obtorti aut claudi, nec rectè possunt incedere.

Horat. Lib. 2. Epist. 1. jam cit.

Securus cadat, an recto stet fabula talo.

Talo.] Pars ima pedis *talus* ; sive os, quod juxta calcaneum, & ad pedis juncturam.

Ars

calce directâ? An *etiam nôsti discernere imaginem veritatis*, & *an aliqua* species *tinnitum edat absurdum, ære sub auro* latente? Numquid observâsti *tum quæ sectanda essent, tum quæ alias fugienda*; atque *illa primò signasti cretâ, deinde hæc carbone?* *Esne moderatus* in *desideriis, frugalis domo, suavis* erga *familiares*; ut *modò claudas, modò aperias horrea, & queas transilire numisma in cœno defixum*; *& avidus non* sis *deglutire salivam Mercurii?*

Ars dedit? Et veri speciem dignoscere c
 les, 1
Ne qua subærato mendosum tinniat auro.
Quæque sequenda forent, & quæ vitanda vi
 sim;
Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti?
Es modicus voti, presso lare, dulcis amicis;
Jam nunc astringas; jam nunc grana
 laxes; 1
Inque luto fixum possis transcendere nu
 mum;
Nec glutto sorbere salivam Mercurialem?

ANNOTATIONES.

105 *Ars.*] Philosophia, quæ vitæ magistra, lex, regula, passim vocatur; & rectè agendi præcepta continet.

Veri speciem dignoscere calles.] Quandoquidem primus ad sapientiam gradus est cognitio honesti, dic utrum optimè nôris discernere similitudinem veri, speciem falsam ab ipso vero, id quod est honestum, ab eo quod videtur. Nam ut ait Ovidius:

Et mala sunt vicina bonis; errore sub illo,
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.

Et Horat. ad Pisones.

——— *Decipimur specie recti.*

106 *Ne qua subærato,* &c.] Ne ulla subsit hypocrisis, adeóque mera sit boni species, non ipsum bonum aut verum. *Subærato:* similitudo à nummo adulterino, in quo sub aliqua auri superficie æs absconditum, aut cum auro confusum tinnitu probatur; dignoscitur autem ex sonitu rauco & absurdo.

Mendosum tinniat.] Sic enim virtus vera *solidum crepat*; falsa verò *malignè respondet*, ut antè Persius dixit. *Tinniat*, propria vox metallis, quorum exprimit sonitum, quando pulsantur.

107 *Quæque sequenda,* &c.] Hi duo sunt vitæ honestæ cardines, declinare à malo, & facere bonum.

108 *Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti?*] Quod malum damnâsti, quod bonum approbâsti. Vide Sat. 2. v. 1. Ubi fusè egimus de lapillis nigris & albis. Pythagoras dicebat ea quæ candidi essent coloris, ad naturam boni pertinere; quæ verò atra & nigra, ad naturam mali.

109 *Es modicus voti.*] Alii Codices habent, *Et modicus voti* Perinde esse videtur, id est, si paucis es contentus, & parva postulas à Diis, non qualia stulti & avari, de quibus Sat. 2. *Si*, ut ait Plautus, *est animus tibi modicus, continens, ambitione expers.*

Presso lare.] Rebus domi angustis, tuâ tamen sorte contentus; vel meliùs, frugalis in victu, vestitu, supellectile; sine lu[xu,] sine luxuria.

Dulcis amicis.] Benignus, facilis; [non] durus, tetricus, asper, superbus.

110 *Jam nunc astringas.*] Si is es [ut] modò te contineas & coërceas, cum ratio[ne] parcus & moderatus, ut nec prodigus [sis,] nec videaris ambitiosus.

Jam nunc granaria laxes.] Modò libera[li]tatem exercere noveris, sumptuosus & m[ag]nificus cum res postulat: aperiendo ve[l] & exponendo quibuslibet opes tuas, arca[s,] horrea, in quibus frumentum, &c.

11 *Inque luto fixum possis transcendere nu[m]mum.*] Si pecuniæ & avaritiæ contempt[or,] obvium & objectum in itinere numm[um] sponte relinquas, ita ut puerorum ludibri[um] non incurras. Nimirum ut nunc interdum, & olim pueri in via publica nummum cla[vo] humi figebant, vel exponebant in luto pr[o]jectum quasi, funiculo verò alligatum non si[ne] jocis retrahebant, si quis prætereuntium æ[ris] splendore allectus acdelusus colligere atte[n]taret.

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

In triviis fixum qui se demittit ob assem.

Et Lib. 2. Od. 2.

Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

112 *Nec glutto sorbere.*] Si nec es plus æq[uo] lucri cupidus. Si congerendis, datâ occ[a]sione, nummis non inhias avidior, sicut g[u]losus epulis lautioribus devorandis.

Salivam Mercurialem.] Mercurius lu[cri] præses, & Deus, ut innuit Plautus in Pr[o]logo Amphitr. Hinc cupiditas lucri dicit[ur] *saliva Mercurialis*, metaphora ducta à gust[u] quia cùm objicitur cibus palato jucundus, c[a]tilloni præsertim & guloso, suboritur stati[m] & affluit ad linguam ejus saliva, ex appeti[tu] lautitiarum; eamq; sorbet, & quasi spe ja[m] percipit ac devorat, delicatores cibos.

Ha

:c mea sunt, teneo cùm verè dixeris; Esto
erque ac sapiens, Prætoribus ac Jove dex-
tro.
tu, cùm fueris nostræ paulò antè farinæ, 115
liculam veterem retines, & fronte politus
utam vapido servas sub pectore vulpem;
æ dederam suprà, repeto, funemque reduco.
l tibi concessit ratio: digitum exere, peccas.

Quando verè pronunciaveris, mea sunt ista: hæc *possideo:* Tum *si & tui juris, & sanâ mente, Prætoribus & Jove faventibus.* *At quandoquidem aliquantum anteà tu fuisti conditionis nostræ, si conservas* adhuc *cutem antiquam, & facie excultus retines vulpeculam dolosam sub corde corrupto*; ego à te *reposco ua mox attribuebam, & funiculum retraho. Sapientia nihil tibi contulit:* si vel *digitum ndis, facis peccatum.*

ANNOTATIONES.

13 *Hæc mea sunt, teneo,* &c.] Cùm ve- fuerit te virtutes eas habere, quas mo- enumeravi, teque parem esse calcandis orum assilientium moribus ac lenociniis: certè pronunciandus eris verè liber; & sapiens: nunquam autem secùs.

14 *Sapiens.*] Quos sapientes appellant ini, homines nimirùm rerum præstan- marum cognitione claros, ut ait Tullius: vocabantur Græcis Philosophi, Gallis uidæ; Persis Magi, Sacerdotes Ægyptiis, is Gymnosophistæ, Assyriis & Babyloniis ıldæi, Judæis Prophetæ.

Prætoribus ac Jove dextro.] Prætore liber- em corporis seu civilem largiente; animi ò Jove, qui liberator nuncupatur, & cu- è cerebro Minervam, id est, sapientiam dire fabulantur.

115 *Sin tu, cùm fueris,* &c.] Verùm mverò cùm fueris paulò antè nequam, simus; an factus sis derepente optimus? mquid cum libertate civili nuper accessit sapientia singulari quodam Jovis bene- o, sine labore, sine studio?

Farinæ.] Metaphora à panibus, quibus ́st idem sapor, idem color, & paria om- , ex eadem farina factis.

Nostræ.] Per modestiam, inquit Casaubonus, , *nostræ.* Alii interpretantur sic: tu modò iosus, quemadmodùm & nos, antequam r Philosophiæ Stoicæ acetum purgaremur.

116 *Pelliculam veterem retines.*] Mores, ut m, improbos necdum exuisti. Vel allu- ad serpentes pellem vere novo deponen- : vel ad Æthiopes colorem non mutantes.

Fronte politus.] Externâ quidem specie bo- s, modestus, comis.

117 *Astutam vulpem.*] Pravam indolem vas ac retines, vafer ut antè, versipellis, olosus similis vulpi, cui astutia, ut audacia oni attribuitur.

Horat. ad Pisones.

Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.

Vapido sub pectore.] Metaphora à vino cor- pto, quod vappa dicitur, cujus & vapores tetri & graviores. Perperam aliqui legunt, *pavido.*

118 *Quæ dederam suprà.*] Nimirùm ut esses liber ac sapiens. Hæc enim nonnisi sub conditione tibi largiebar.

Repeto.] Placet nonnullis, *relego,* quorsum verò, haud patet.

Funemque reduco.] Allusum volunt ad Græcorum puerilem ludum nescio quem, per funiculorum intentionem & attractionem, Arist. σπαρτίων ἀνάτασιν. Sed quid opus? σκαπέρδαν, ἑλκυστίνδαν, διελκυστίνδαν relinquamus Hesychio, Eustathio, & Julio Polluci, Lib. 9. cap. 7. Magis ad rem, ut videtur, dixerimus, & ad mentem Persii eò propiùs, quo simpliciùs: funem servitutis, quem videbar exemisse, rursùm injicio; ut priùs, innexum traho; servum te & Damam pronuntio. Aut certè metaphora est à bestiis vel etiam aviculis, quas cum aufugere & avolare tentant paulò longiùs, funiculo innexas revocamus.

Horat. Lib. 1. Epist. 10. pecuniam servire oportere sic edicit:

Tortum digna sequi potiùs, quàm ducere funem.

199 *Nil tibi concessit ratio.*] Sapientia nihil tibi de se aut de suo concessit, ut ex ratione posses agere; proinde malè & perperàm agis omnia.

Digitum exere, peccas.] Levissima quævis actio tua peccatum est, & grave quidem. Æqualia quippe sunt peccata omnia apud Stoicos.

Digitum exere.] Epict. Ænchirid. *Vel digitum vetatur extendi temerè.* Quò sanè respexit Persius, & satis contextus probat & sensus; ut mirer non paucos, post veteres Gloss. excurrisse ad gladiatorum morem, qui victi veniam à populo precabantur, digitum exerendo. *Digitum exere,* id est, fatere te victum à vitiis, inquiunt illi Interpretes plus æquo sagaces. At quæ esset consecutio, quod addit Persius, *peccas?* Verùm quibus insanire libet, his & liceat.

Et

Quid verò est ita exiguum? At omni thure non obtinebis, ut dimidia virtutis uncia maneat in insanis. Non licet ea conjungere: & quando quidem fueris alioqui fossor, ne quidem ad tres duntaxat modos Bathylli Satiri ritè saltaveris. At *ego* sum *liber. A quo* tibi *concessum illud usurpas, tot rebus obnoxius?*

Et quid tam parvum est? Sed nullo thure litabis,
Hæreat in stultis brevis ut semuncia recti.
Hæc miscere nefas; nec cùm sis cætera fossor,
Tres tantùm ad numeros Satyri moveare Bathylli.
Liber ego. Undè datum hoc sumis, tot subdite rebus?

ANNOTATIONES.

120 *Et quid tam parvum?*] Reponit M. Dama; itane verò peccarem, tam simplici & levi actione?

Sed nullo thure litabis.] Ita est, ut dixi, inquit Stoicus: nec omni thure, votis omnibus ac sacrificiis impetrare posses, ut aliter se res habeat: utque, &c. infrà mox.

Litabis.] Vide Sat. 2. ultimo.

121 *Hæreat in stultis*, &c.] Ut qui non sapit omninò, vel minimam habeat sapientiæ virtutisque particulam. Nam, quisquis sapiens non est, stultus est: & virtutes omnes adeò sunt connexæ, ut aut habeas omnes necesse sit, aut nullam, duo Stoicorum dogmata sunt, Laërt.

122 *Hæc miscere nefas.*] Servire vitiis, simul & animi libertate frui, nefas est. Sapientiæ & stultitiæ consortium nullum. Stulte facis omnia, si non sapienter. Si sapis, liber es: si stultus es, eris etiam continuè servus. Hæc omnia Stoicè admodùm. Vide Tull. in paradox.

Nec cum sis cætera fossor, &c.] Illustrat & confirmat à simili.

Cùm sis fossor.] Tam longè abes à sapientia & vera libertate, quàm rudis & rusticus *fossor* à scita saltatione; *fossor*, inquam, terræ fodiendæ, colendæque totâ vitâ addictus, nullius rei cæteroquin peritus.

123 *Tres tantùm ad numeros.*] Si fueris stupidus agricola, non modò perfectè saltare non poteris, sed nec duas aut tres pedum scitè dimensiones exequêre, quippe modulationis ignarus, Musicæ modos ac numeros quî posses gesticulatione & saltatione æmulari & exequi; quod vix ex arte facit & perfectè artis peritus? Sic igitur, cùm sapientiæ nihil habeas, nec movere digitum sapienter & ex ratione potes.

Ad numeros.] Tullius Paradox. 3. *Histrio si paulò se movit extra numerum, aut si versus pronunciatus est syllabâ unâ brevior aut longior, exsibilatur & exploditur: in vita, quæ omni gestu moderatior, omni versu aptior esse debet, ut in syllaba, te peccare dices? Poëtam non audio in nugis; in vitæ societate audiam civem, digitis peccata dimetientem sua?* &c.

Satyri.] Pedibus tam agilis, ut *Satyrus* esse videatur. *Satyrorum* nempèDeorum agrestium caprinis pedibus, villoso corpore, lascivientes motus imitabantur in Scena Pantomimi. Virgil. Eclog. 5.

Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.

Horat. ad Pisones.

Mox etiam agrestes Satyros nudavit:

Et Lib. 2. Epist. 2.

Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.

Ex occasione loci hujus Horatiani suspicatur Casaubonus legendum esse, *Satyrum*, hoc loco Persii: ut sensus sit, *moveare Satyrum*, id est, motu corporis & saltatione exhibeas & æmuleris Satyrum saltantem scitè & agilitate summâ. Quasi verò Persius debeat esse perpetuus ubique & passim Horatii imitator, ac veluti servum pecus. Maneat igitur *Satyri*, donec mutandi ratio major afferatur.

Moveare.] Id est, saltationem numerosam præstes; nam, *moveri*, pro *saltare*, ponitur, ut probant loci Cic. Parad. & Horat. Epist. Lib. 2. mox citati. Adde Horat. ad Pisones.

Ut festis matrona moveri jussa diebus.

Bathylli.] Hic fuit Pantomimus Alexandrinus, Augusti tempore, imò, ut volunt alii, etiam sub Nerone, insignis, egregiâ formâ & saltandi peritâ; *Mecænatis libertus*, inquiunt veteres Gloss. Ejus meminit Juvenalis, Satir. 6. v. 63. ut molliter saltantis. Athen. l. 1. c. 17. ait *Bathyllum* cum Pylade primùm invexisse Italicam saltationem, quæ quidem hilarior cæteris esset, eò quòd saltationi gesticulationes corporis ritè accommodaret.

124 *Liber ego.*] Insurgit Dama, & allata à Stoico rationes parùm capiens, veterem cantilenam & rem de qua controvertitur insulsè occinit, & clamitat: Atqui liber sum, liber sum, inquam; quicquid contrà cavillari pergas, ô Stoice, concessam mihi libertatem non auferres.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

——————— Eripe turpi
Colla jugo: liber, liber sum, dic age, &c.

Undè datum hoc sumis?] Redarguit Stoicus Damam; Undè verò tu habes libertatem quam jactas, ac tibi arrogas? *Tot subdite rebus*, nimirùm, id est, cùm tot vitiis servias velut mancipium.

ı dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat? 125
puer, & strigiles Crispini ad balnea defer,
increpuit, cessas, nugator? Servitium acre
ɛ nihil impellit, nec quicquam extrinsecùs intrat,
ɪod nervos agitet. Sed si intùs & in jecore ægro
ascuntur domini; quî tu impunitior exis 130
:que hic, quem ad strigiles scutica & metus egit herilis?
anè, piger, stertis: surge, inquit avaritia; eja

Nullum *ne dominum agnoscis præter* eum *à quo vindicat Prætoris virga? Si clamitet* Dominus: *vade, serve, & porta strigiles ad Crispini thermas:* sique urgeat, *moraris* etiam, ô *nugax?* Tum certè *dura servitus nullatenùs te adigit, nihilque ab externo ingreditur, quod nervos exagitet. At si domini intrinsecùs oriantur, & in hepate malè affecto; quomodo tu abis minùs punitus quàm ille, quem flagellum & ti- ‹ domini impulit ad strigiles deferendas? Matutino tempore dormis, ô ignave:* Quin *exper- :ere, ait pecuniæ cupiditas; agedum*

ANNOTATIONES.

125 *An dominum ignoras, &c.*] An nescis ɛter externum illum corporis dominum us è potestate ac dominio solutus abiisti, · vindictam & manumissionem, restare i totidem intùs dominos ac tyrannos, ot pravos affectus atq; libidines animo ɔ imperitantes.

Vindicta relaxat.] Vide suprà, v. 88.

126 *I, puer.*] Explicat discertè Philosoıus duplex genus libertatis, per Prosopoɛiam.

Strigiles.] Dentatum est è ferro, argento, âve materiâ instrumentum, dictum à *strindo* seu *radendo*. Hoc in balneis seu aureo, ı argenteo divites utebantur ad sudorem stringendum seu detergendum. Sueton. in ıgusto cap. 80. refert maculosum ei corpus, callis quibusdam ex prurigine, assiduoque ɛhementi *strigilis* usu concretis, ad impeginis formam, notatum.

Crispini ad balnea.] Opulenti quilibet sibi : amicis habebant domi thermas & balnea: go & Crispinus, qui ex servo factus Eques, mque delicatior arguitur.

Juvenal. Sat. 1.

Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Crispinus, &c.

lic sub Claudio Imperatore Prætorio præ·ctus dicitur, & Consularibus Insignibus onatus; sub Nerone verò in Sardiniam ısulam relegatus semet interfecisse. Cornel. 'acit.

Defer.] Vir delicatus notatur & potens, ui non communibus utitur strigilibus, sed roprias sibi deferri jubet ad balnea.

127 *Cessas, nugator?*] Imperiosa utraque ox: undè & sequitur, *servitium acre*.

Servitium acre te nihil impellit.] Nihil jam ɛ torquet illud imperium, & pœnarum meıs, nimirùm quia civili servitute liberatus es, ec ullum corporis dominum habes ampliùs.

128 *Nec quicquam extrinsecùs intrat.*] Externa vox civilis domini parùm te movet aut agit, quia liber es per Prætorem.

129 *Quod nervos agitet.*] Non, ut priùs, vox herilis per aures intrans, cogit te nervos totumque corpus agitare, ad obediendum, & illuc quò jubet properandum, ne fortè vapules tanquam cessator & deses.

Sed si intùs.] Si exteriori quidem & corporis servitute liberatus, pateris tamen & cervis interiorem vitiorum servitutem.

In jecore.] *Jecur* sedes appetitûs concupiscentis: vel, ut alibi, ponitur hic pro corde, quod est fons & origo omnium affectuum. *Ægro:* scilicet ob inveteratam in malo consuetudinem, qua fit ut affectus ingravescant, & magis magisque tabe suæ animum corrumpant.

130 *Nascuntur domini.*] Imperiosæ libidines te quolibet vel invitum raptantes, pigritia, avaritia, luxuria, &c. ut mox patebit exemplo & experientia.

Quî tu impunitior exis.] Quomodo tu serviles pœnas non subis; & cur impunè libertatem ostentas in tam acri duroque servitio, quo quidem civile & externum pejus non est,

Tergo plector enim: quî tu impunitior?

131 *Atque hic, quem, &c.*] Cur minus plecteris, quàm ille servus, qui sub herili potestate pœnarum metu adigitur ad facessendum domini civilis imperium, v. g. ad strigiles ad balnea, sine mora deferendas, &c.

Scutica.] Flagellum è loris. Græcè, τὸ σκῦτος, pellem & corium significat.

132 *Manè, piger, stertis.*] Dialogismus est Damam inter & avaritiam, luxuriam, aliaque vitia; ubi clarè indicantur & sigillatim Tyranni intùs dominantes, huc illucque distrahentes, & miserum quasi distorquentes discerpentesque; per prosopopœiam elegantem avaritiæ, luxuriæ, &c.

Surge, inquit avaritia.] Quin divitiis studes accumulandis? Age, labora.

expergiscere. Quod si *renuis: urget*, atque, *lectum desere. Non possum*, inquis. Instat illa, *exurge. Et quidnam faciam? Quaeris? E ponto huc apporta saperdas, castoreum, vile linum, hebenum, thus*, vina *fluentia* ex Insula *Co. Defer ante alios piper novum è camelo sitibundo.*

Surge. Negas. Instat, Surge, inquit. N
queo. Surge.
Et quid agam? Rogitas? Saperdas adve
Ponto,
Castoreum, stuppas, hebenum, thus, lubri
Coa.
Tolle recens primus piper è sitiente camelo.

ANNOTATIONES.

133 *Non queo.*] Pigritiâ nempè retineor.

134 *Et quid agam?*] Cur otium meum interturbas? inquit Dama piger: quid me facere vis?

Rogitas.] Instat urgetque avaritia, donec desidem è cubili excusserit: docetque rationem quaestûs faciendi certissimam.

Saperdas advehe Ponto.] Negotiare, naviga, perge in Pontum, peregrinas merces huc advehe, mercaturis faciendis opes compara.

Saperdas.] Piscis est, qui in Pontico mari capitur. Synecdoche, pro omni piscium genere. *Saperdam* à sapore eximio dici quidam volunt: at repugnat Athenaeus, Lib. 3. cap. 30. ubi Ponticum obsonium *saperda*, vile & ignobile edulium appellatur.

Ponto.] *Pontus* propriè vocatur illud mare quod à Maeotide palude ad Tenedum Insulam continetur: complectitur itaque Bosphorum utrumque, Propontidem, & Pontum Euxinum, qui Herodoto Lib. 4. describitur, vocaturque dignus admiratione inter omnia maria. Sic & proxima regio *Pontus* vocatur.

135 *Castoreum.*] Quidam interpretantur Castoris pellem, è cujus villis galeri conficiuntur exquisiti. Alii testiculos, è quibus pharmaca valdè utilia. Herodot. Lib. 4. Plin. Lib. 8. cap. 30. Et Lib. 32. cap. 3.

Virgil. Georgr. 1.

——————— *Virosaque Pontus*
Castorea.

Juvenal. Sat. 12.

——————— *Imitatus Castora, qui se*
Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
Testiculorum; adeò medicatum intelligit inguen.

Aiunt nempè Castorem seu fibrum, animal aquaticum, lutrae speciem, cui piscis cauda, aliàs Ponticum canem, insequentibus venatoribus, eâ corporis parte, propter quam expetitur, horrendo (quod ait Plinius) morsu abscissâ, sese redimere. Negant verò doctiores & periti Medicinae viri, testiculos amputare sibi Castorem; quòd sine vitae damno fieri non possit: sed folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quibus insit vis medica ad plures morbos. Quicquid sit, sive hoc, sive illud, Castoreum pas
vocatur.

Stuppas.] Pars lini, cortici proxima, *st*
dicitur.

Virgil.

Stupea torquentem Balearis verbera fund

Hebenum.] Arbor est spississima nigri colo
quam Aethiopiae tribuit Herodotus, Indiae v
Plin. Lib. 12. cap. 4. ex Virgilio: ubi
Romae conspectam ait primùm in triumj
Magni Pompeii Mithridatico.

Virgil. Georgic. 2. Sic habet:

Divisae arboribus patriae: sola India nigr
Fert ebenum: solis est thurea virga Saba

Thus.] Plin. Lib. 12. cap. 14. ait in
nec universa quidem Arabia reperiri,
in ea tantùm regione, cui nomen Sa
Virgilius loco mox citato adstipulatur.
alibi,

India mittit ebur, molles sua thura Sabae

Apud Athenaeum Lib. 3. cap. 21. Sy
fructus vocantur myrrha & thus. Et Lib.
cap. 10. Thus inter secundae mensae appa
tum recensetur.

Lubrica Coa.] Vina mollia, lenia, alv
solventia; ex Insula Co, quae est in Ae
mari, è Cycladibus una, Hippocratis cl
natalibus.

Horat. Lib. 2. Sat. 4.

——————— *Si dura morabitur alvus,*
Mytilus, & viles pellent obstantia conchae
Et Lapathi brevis herba, sed albo non sine

136 *Tolle recens primus.*] Anteverte a
mercatores, & cave ne illi praeoccupan
quaestûs occasionem praeripiant.

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

——————— *Cave ne portus occupet alter,*
Ne Cybiratica, ne Bithyna negotia perdas

Piper.] Plin. Lib. 12. c. 7. *Passim quae pi*
gignunt, juniperis nostris similes, inquit.

Tolle è sitiente camelo.] Id est, exon
camelum variis ejusmodi mercibus onust
longâ fessum & sitibundum viâ, & ven
expone. *Sitiente.* Dicitur camelus si
tolerare ad quatriduum. Plin. Lib. 8. cap.
ubi & alia ad cameli naturam & indol
pertinentia fusè persequitur.

Ver

:e aliquid; jura. Sed Jupiter audiet. Eheu	*Quidpiam commuta, jus jurandum interpone. At Jupiter auscultabit. Eheus stupide, si contendis vivere* amicè *cum Jove,* vitam *ages satis habens perforare digito salinum delibatum.*
), reguſtatum digito terebrare ſalinum	
tentus perages, ſi vivere cum Jove tendis.	
pueris pellem ſuccinctus & œnophorum	
aptas; 140	

Mox autem *expeditus accommodas famulis manticam, & vini lagenam;*

ANNOTATIONES.

7 *Verte aliquid.*] Vetus Scholiaſt. *Negoſpeciem pro ſpecie commuta,* inquit, ne amplius mane: divitias congere labore, & perjurio, ac fraudibus, ſi opus eſt.
ra.] Bonas eſſe merces affirma, etiam pejerare ne dubita. Certè qui cum itoribus jurat ſæpe, ſæpe & pejerat. Tull. Offic. 3. ad finem.
Jupiter audiet.] Avaritiæ Dama reet. Scilicet me jubes rem augere mendaiſſim ac perjuriis; ut ſolent mercatores. ipiter vindex aderit. Sapientium eſt axi-
Ita vivendum, tanquam ſub Dei oculis.
eu.] Jungendum cum præcedentibus, : Caſaubonus, ut Dama imminentem riis vindictam vereatur, ad quam ſe quaſi ſitate adigi intelligit. Legunt alii *heu,* eſſetque attribuendum ſequenti ſentenper quam Damæ religio riſu excutitur.
8 *Baro, reguſtatum,* &c.] Avaritia inſtat, upertatis metum incutit Damæ, ut reli-em elevet adimatque. Adeò ſtolidus es, t, ut miſer eſſe malis, quam mentiri & e, formidine ſcilicet Jovis!
ro.] Vetus Schol. *Linguâ Gallorum baro-el varones dicuntur ſervi militum, qui uti-ſtultiſſimi ſunt, ſervi videlicet ſtultorum.* gitur, *baro,* idem ac bardus & vecors. Cic. 9. Epiſt. Famil. ultimâ. Item Lib. 2. de nat. ſub finem, & alibi, *baronem,* ponit ſtupido. Legunt alii, *vare,* id eſt, diſtorte, berrans à recta ratione, ſed perperam. etur enim, *varo,* in vetuſtis codicibus.
eguſtatum digito terebrare ſalinum.] Scili-) baro, modico victu contentum eſſe te tebit: adeóque inops eris, ut micas ſalis gas in fundo ſalini ſæpius appoſiti, & nde ſordidi.
igito terebrare.] Emphaticè omnia. Dipremere, ut perforare videaris: vel, oribus digitis delibans ſalis pauxillum, s digitorum relinques. Quæ omnia egeem ſummam arguunt.
linum.] Plin. Lib. 31. cap. 7. de ſale ſic et: *Varro pulmentarii vice uſos veteres au-eſt: eſitâſſe enim ſalem cum pane & caſeo Proverbio apparet.* Nimirum, ſalem lingere ntur, qui tenuiter admodum & parce victitant. Plaut. Curcul. Act. 4. Scen. ult. *Hic, hodie apud me nunquam delinges ſalem*; id eſt, ne minimum quidem cibi capies.
Horat. Lib. 2. Od. 16.
Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in menſa tenui ſalinum.
Conſtat certè pauperrimis olim cibum fuiſſe ſalem cum pane; ſicut & EremicolarumChriſtianorum nonnullis.
139 *Contentus.*] Fruſtrà legunt aliqui, *contemptus.*
Perages.] Per totam vitam pauper & egenus.
Si vivere cum Jove tendis.] Si Jovem habere placatum & amicum intendis, integer vitæ, ſceleriſque purus, ac morum ſanctitate.
140 *Jam pueris pellem,* &c.] Dama tandem Jovis & conſcientiæ metum ac ſtimulos prætergreſſus avaritiæ ſe tradit, ejus victus argumentis. Verùm iter parantem ad Indos, & navi proximum jam & expeditum aggreditur luxuria, deterret retrahitque, oſtentans laborum duritiem & longinquæ navigationis moleſtias & pericula.
Pueris.] Legunt quidam, *puer is,* id eſt, tu jam avaritiæ ſervus pergis quò vocat illa. Sed perperàm. Nec meliùs, quod ſuſpicatur nonnemo legendum poſteà; *aptus,* pro *aptas.* Jam profectò nugis nugas ſuunt aptantque & ſomnia ſomniis, qui aliis inſomnia objiciunt. Hîc ſane non benè ſanus Marcilius videatur, & malè Caſaubono inſidiari, aliàs perſpicax & ſolers, ſemper autem eruditus.
Pellem.] Sarcinas, ſacculum, in quo itineri neceſſaria: vel è pellibus hirſutis veſtem ad frigus arcendum: qua Juvenalis antè citatus Satirâ 14. v. 186.
Qui ſummovet Euros pellibus inverſis.
Et Ovid. Triſt. 3. Eleg. 10.
Pellibus, & ſutis arcent mala frigora braccis.
Succinctus.] Collectas & præcinctas, more viatorum, jam veſtes habens.
Horat. Lib. 2. Sat. 6.
Veluti ſuccinctus curſitat hoſpes.
Oenophorum.] Vas vinarium. Vox tota Græca eſt. *Οἶνος, vinum, φέρω, porto.*
Horat. Lib. 1. Sat. 6.
Pueri, laſanum portantes œnophorumque,
Aptas. Ad navem deferenda imponis.

& properas *ſtatim ad navem. Nihil remoratur quominus rapide ſubeas* mare *Ægæum ingenti nave, præterquam ſi luxuria cauta dehortetur te priùs ductum ſeorsùm*; dicens, *quò deinceps properas ô demens? Ecquo? Quid tibi quæris?* Nempè *efferbuit ſub corde ardenti bilis virilis, quam amphora cicutæ non ſedaverit. An* verò *tu mare tranſcurras? tu cœnam capies*

Ocyùs ad navem. Nihil obſtat quin trabe vaſt
Ægæum rapias, niſi ſolers luxuria ante
Seductum moneat; quò deinde, inſane, rui
Quo?
Quid tibi vis? Calido ſub pectore maſcula bili
Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ. 1
Tun' mare tranſilias? Tibi tortâ cannabe fult

ANNOTATIONES.

141 *Ocyùs ad navem.*] Fortè verba ſunt Damæ imperantis puero, ut deferre feſtinet impoſitum onus: vel ſunt Poëtæ ad Damam.

Nihil obſtat.] Omnibus jam ad id comparatis.

Trabe vaſtâ.] Synecdoche. Sic Horat. Lib. 1. Od. 1.

——————Trabe Cypriâ
Myrtoum pavidus nauta ſecet mare.

142 *Ægæum rapias.*] Rapidè percurras mare Ægæum, & quodlibet aliud. Synecdoche.

Ægæum.] Maris Mediterranei ſinus eſt ampliſſimus, Græciam inter & Aſiam minorem. Ita vocatur, vel ab Ægeo Theſei patre, vel ab Ægea Amazonum Regina, qui in eo periêrunt: Vel ab urbe Euboïca *Æge*, ut vult Strabo. Plinius Lib. 4. cap. 11. ſic habet: *Ægeo mari nomen dedit ſcopulus Tenedum inter & Chium, verius quam Inſula, Aex nomine, à ſpecie capræ, quæ ita Græcis vocatur,* (αἴξ) *in medio mari repentè exiliens.*

Solers luxuria.] Blanda, callida, providens te ſibi velut prædam eripi, velut mancipium & ſervum elabi & perire ſibi, ſi ſemel naviges & avaritiæ te mancipes & addicas.

Luxuria.] Morum diſſolutio, inquit Feſtus, ſicut luxa membra appellantur, quæ ſoluta & ſuo loco dimota ſunt.

143 *Seductum.*] Deceptum anteà corruptumque ſuis illecebris & voluptatibus. Vel ſenſus eſt: niſi luxuria, antequam navim conſcendas, monitis ab incœpto curſu dehortetur ac revocet: ductum verò ſeparatim te alloquitur, quia habet aliquid pudendum, unde & arbitros removet. At non ita lucri cupiditas. imo aperte agit, eo quod neminem pudet rem facere, & augere.

Quò deinde, inſane, ruis, &c.] Verba ſunt luxuriæ Damam à navigando deterrentis.

Inſane.] Qui tot moleſtias & diſcrimina non vereris.

144 *Quid tibi vis?*] Quæ mens, quæ ratio te ducit? Imo quis furor abripit?

Calido ſub pectore, &c.] Unde verò h tibi inſania? An ex efferveſcente bili? Fo his duobus verſiculis indicatur Dama adv sùs luxuriam fatigantem obluctatus, ad i cundiam uſque.

Maſcula bilis.] Effœminatos animos an luxuria, non mirum ergo ſi damnat *maſcul bilem* velut furorem, & Damam velut fur ſum. Porrò ſicut Virgil. Eclogâ 8. dixit *m cula thura*, ſic Perſius *bilem maſculam*, id fortem & validam, quam Stoïci cotem *fo tudinis* vocabant, modo tamen eâ non duce, ſed ut milite uterentur.

145 *Quam non extinxerit urna cicut* Quamvis contraria contrariis curentur, at dentem iſtam bilem vix levare aut ſedare tuerit ſuccus cicutæ copioſiſſimus, & ple urna, vas capaciſſimum; quamvis ille ſit ad frigidus, ut mortem pariat vel modicus. Vi ſupra, Sat. 4. ad v. 2.

146 *Tun' mare tranſilias?*] Te nimiru committes tam infido elemento, in quo *digitis à morte remotus quatuor aut ſeptem, ſit latiſſima tæda*: ut ait Juvenalis Satir. 1 v. 58. Tria refert Plutarchus, quorum pœı teret Catonem Cenſorium, *arcanum uxori velâſſe*; *diem inutilem tranſegiſſe*; *& eo tra miſiſſe navi, quo pedeſtre iter eſſe poſſet.* I adagio Græco.

θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ κακὰ τρία.

Tibi tortâ cannabe fulto,&c.] Tune, ô Mar Dama, tu vir honoratus jam & liber, pote cibum in navi capere, ita ut pro ſedili hab as funem nauticum, pro menſa tranſtrur permixtus ſcilicet cum remigibus & nau ſqualidis & agreſtibus, qui ſolitus es molli ſedere, beatius vivere, domi, in otio, int familiares, nitidè, honeſtè?

Tortâ cannabe.] *Cannabis* eſt genus plant è qua funes fiunt, & rudentes: imo & veſt apud Thracas, tam ſubtiles, ut lineæ videar tur; Herodot. Lib. 4. num. 155.

Cœn

Cœna fit in tranſtro? Vejentanumque rubellum
Exhalet vapidâ læſum pice ſeſſilis obba?
Quid petis? Ut nummi, quos hîc quincunce modeſto
Nutrieras, pergant avidos ſudare deunces? 150
Indulge genio: carpamus dulcia; noſtrum eſt

in tranſtro, nixus fune intorto? An *&* *vas ſedere potens emittat* tibi odorem vini *ſub rubri Vejentani pice fœtidâ corrupti? Ecquid intendis?* An *ut nummi quos hic alueras quincunce moderato,pergant* tibi *exſudare deunces cupidos? Da te voluptati: rapiamus jucunda. Noſtrum eſt* munus

ANNOTATIONES.

147 *Tranſtro?*] Trabs eſt tranſverſa, ſcamnum & ſedile remigum. Virgil.
——————— *Conſidite tranſtris.*
Vejentanum rubellum.] Vinum ignobile, ſaporis injucundi, ex agro circumjecto Veios urbem Hetruriæ, non procul ab urbe Roma. Horat. Lib. 2. Sat. 3.
Qui Vejentanum feſtis potare diebus
Campanâ ſolitus trullâ, vappamque profeſtis.
148 *Exhalet vapidâ.*] Tetros vapores tibi ne inſolitos emittens, faſtidium creet & ægritudines, & fortaſſe mortem extra patriam. Heu quo ruis? Lucelli ſcilicet aliquantuli gratiâ perdas quietem, voluptates, vitam?
Læſum pice.] Infectum ex odore picis quâ navis pariter & obba illitæ & obturatæ. Mos erat porro picandi vinum, id eſt, picem & reſinam interdum adhibendi & immiſcendi, ad condiendum veluti, addendaſque vires, aut augendas. De quibus Plin. Lib.14. cap.1. & 20. Plutarch. Conviv. Quæſt. Lib.5. cap.3. His autem ipſis condimentis vinum aliquando corrumpebatur, unde Martial. Lib.3. Epig.76.
Reſinata bibis vina, Falerna fugis.
Seſſilis obba.] *Poculi genus, vel ligneum, vel e ſparto,* inquit Nonius Marcellus, vas latum habens fundum & ventrem, ita ut per ſe facilè ſtet & ſedeat, undè *ſeſſilis obba* dicitur. Volunt aliqui eſſe doliolum, in quo navigantes plerumque ſedeant.
149 *Quid petis? Ut nummi,* &c.] Quis verò finis tibi propoſitus? Nimirùm uſura ingens & infinita, qualis maritima eſſe ſolet, ſed labore & periculo perinde magno.
Hîc.] Romæ, ſine labore, ſine periculo.
Quincunce.] *Quincunx,* uncias quinque ſignificat.
Quincunce modeſto.] Fœnore modico, legibus licito, & avaritiæ notam haud metuente; nimirum quinis annuis pro centenis. Leg.Tutor. Paraph. 10. Digeſt. & Leg. 17. Digeſt. de uſuris & fructibus. At vox iſta, ſicut & ſequens, *deunx,* ampliori eget elucidatione. Itaque obſerva. Graviſſima pridem uſura erat *centeſima,* qua pro centum nummis mutuo acceptis pendebantur duodecim annui, ſinguli pro menſibus ſingulis. Huic verò proxima *deunx* cùm undecim reddebantur pariter pro centenis: ſic & *dextana* erat,cum decem: *dodrana,*cum novem: *beſſalis,*cum octo: *ſeptunx* cum ſeptem: *ſemis,* cum ſex: *quincunx* cum quinque: *triens,*cum quatuor: *quadrans,*cùm tres: *ſextans,* cùm duo: denique *unciaria* uſura vocabatur, qua pro nummis centum unus dumtaxat in fœnus ſolvebatur quotannis. Et hæc lege decemvirali potiſſimum probata, ut teſtatur Corn. Tacit. Annal. Lib. 5. Quæ tamen ob fœneratorum fraudes poſt abrogata, & ad ſemiunciariam redacta eſt. Vide infra mox ad vocem, *deunces.*
150 *Nutrieras.*] Fœnore auxeras, multiplicâras. Horat. Lib. 1. Epiſt.18. *paſcere nummos* eodem ſenſu dixerat.
Pergant.] Alii codices habent, *peragant.*
Avidos ſudare deunces.] Nimium fœnus & immodicum afferre, ſudore & moleſtia pariter ingenti, ob navigationis tædia & pericula.
Avidos.] Cupiditatem lucri nimiam in fœneratore arguit.
Deunces.] *Deunx* pondus eſt ſeu menſura undecim unciarum,quaſi una dempta parte è librâ, ſeu aſſe, qui duodecim uncias conitnet. *Deunx* autem uſura ſignificat undenam annuam pro centenis ſeu qua pro centum nummis annuo fœnore,undecim nummi dantur,ut dixi paulo antè. Hoc vero ſane referendum videtur ad uſuras maritimas, quibus lex nulla modum ponit,imo quæ culpâ carent quantumvis magnæ, ſcilicet ob pericula maris, & ærumnas.
151 *Indulge genio.*] Vide Sat. 2. v. 3.
Carpamus dulcia.]Fugientes cum vita & annis arripe voluptates. Hor.Lib.1. Od.11. *carpe diem.* Epicurei apud Lactantium:*Voluptatibus,* inquiunt, *quoquo modo poſſumus, ſerviamus. Brevi enim tempore nulli erimus omnes. Ergo nullum diem,nullum temporis punctum fluere nobis ſine voluptate patiamur, ne quia ipſi quandoque perituri ſumus,id ipſum quod vixerimus pereat.*
Noſtrum eſt quod vivis.] Βίος βίου δεόμενος οὐκ ἐστὶ βίος; inquit Proverbium Græcum. Undè luxuria ait ſibi acceptam referri oportere Damæ vitam hilarem, jucundam, quietam, voluptuoſam, eo quod ſine gaudiis ac voluptatibus vivere, non ſit vivere.

quòd vitam ducis. At paulò pòst, *eris favilla & umbra, & sermo. Vitam age, mortem recordatus: tempus effluit. Id quod eloquor, exinde est. Ecce quid facis? Hamo gemino distraheris in diversas* partes. *An illum Sectaberis, an istum? Necesse est* ut *subjaceas* duobus *dominis vicissim,*

Quòd vivis: cinis, & manes, & fabula fies.
Vive memor lethi: fugit hora. Hoc quod lo-
quor, inde est.
En quid agis? Duplici in diversum scinder-
hamo.
Hunccine, an hunc sequeris? Subeas alternus o-
portet, 15

ANNOTATIONES.

152 *Cinis, & manes, & fabula fies.*] Antequam moriaris, fruere vitâ vitæque deliciis; nam brevi de te actum erit. Hæc ad mentem Epicureorum, qui cum corpore & animam interire putant, ut mox dixi: quod satis convenit loquenti luxuriæ: an verò potiùs secundum Stoicos è quorum gremio Persius? Cic. Tuscul. Quæst. 1. num. 77. *Stoici*, inquit, *usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper autem negant. Et* paulo post, cap. 78. *aiunt manere animos è corpore cum excesserint, sed non semper.* Erit igitur sensus, *fies cinis*, nimirum, ex more, cremato corpore tuo, post mortem, & in favillam per ignem redacto: deinde eris *manes*, id est, anima tua per aliquod tempus manebit & durabit apud Inferos. Postea vero *fies fabula*, id est, redibis in prius nihilum: hac enim catastrophe est vitæ & conditionis humanæ, quæ fabulæ in mundo velut in theatro & scenâ peractæ comparari solet.

Manes.] Pro locis inferioribus *Manes* accipit Macrob. Lib. Saturnal. 1. cap. 3. Virgil. Æn. 6. pro pœnis, quæ sunt apud inferos. Alii, pro Diis tantùm bonis; nam Varro Lib. 5. bonum antiquis manum vocari ait; hinc per antiphrasim quasi minimè boni, (si Servio fides) Dii inferi *Manes* appellantur. Porrò animum à corpore separatum Antiqui *Manem* Deum vocabant. Hìc sumitur pro anima corpore soluta. Horat. Lib. 1. Od. 4.

Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.

Jam te premet, nox, fabulæque manes: vide infrà v. 185. ad vocem, *Lemures.*

Fabula fies.] Interpretantur vulgo locum hunc, sicut & Horat. mox cit. de Inferis, de quibus & Poëtæ & Philosophi tot & tanta narrant & fabulantur. Atque ita duæ voces, *manes, fabula*, idem significant. Potest etiam ita intelligi, *fabula fies*, id est, sola tui memoria restabit, & sermo de te forsan faciendus. Vide supra tertiam hujus loci interpretationem, ad hanc vocem, *cinis.*

153 *Vive memor Lethi.*] Hor. Lib. 2. Sat. 9.

Vive memor quam sis ævi brevis.

Fugit hora.] Vita sensim elabitur, ut temp-
Horat. Lib. 2. Od. 5.

Currit enim ferox ætas.

Virgil.

——— ——— *Fugit irreparabile tempus.*

Hoc quod loquor, inde est.] Temporis & vi- fugientis partem etiam absumo aliquam l- quendo tecum.

Horat. Lib. 1. Od. 11.

Dum loquimur, fugerit invida
Ætas: carpe diem.

Læva paulum mens erat Turnebo, cum Lib. 2 cap. 1. hunc locum sic intellexit; *quia pe- sensim vita, inde tibi loquor ut te moneam j- beamque carpere gaudia, antequam tibi perea-* Multo aliter, & cum aliis, magisque ad sensu- Horatii Persiique D. Hieronym. Comment. Epist. ad Galat. Lib. 3. cap. 6. *Breve est*, i- quit, *vitæ istius curriculum: hoc ipsum qu- loquor, quod scribo, quod relego, de tempore me- mihi aut crescit, aut deperit.*

154 *En quid agis?*] Hactenùs Prosopopœ- illa & dialogus perelegans. Jam vero Stoic- ad Damam: En igitur ad diversa contrariaq- traheris, huc ad quietem & voluptates à lux- ria, illuc ad lucrum & laborem ab avariti- quid igitur facies? Quo te convertes? Jam- sentis & fateberis te esse servum, & duram su- duris dominis servire servitutem?

Duplici in diversum scinderis hamo.] Vari- duplicis servitutis necessitate oppressus quasi di- scinderis.

Hamo.] Prorsùs ad rem est quod initio Lib- de invidia & odio Plutarchus ait; *vitium ham- esse quasi pluribus instructum & armatum*, πο- λυάγκιστρον: certè pura virtus rara avis: qu- luxuriæ sordes effugerit, & fœda voluptatum cavebit lenocinia, is hamo capietur avaritiæ vel contrà. Metaphora est à piscatione, i- qua pisces hamo seu escâ diversâ & multiplic- quandoque inescantur, ut capiantur alterutro.

155 *Hunccine, an hunc sequeris:*] An avaritiam, an luxuriam? otium, an sudores? lucrum, an voluptates?

Subeas alternus oportet.] Quid, si utrique serviendum? modo huic, modo illi obtemperans, quàm miser! haud profectò simpliciter fueris:

Ancipiti

Ancipiti obsequio dominos alternus oberres:
Nec tu cùm obstiteris semel, instantique negâris
Parere imperio, rupi jam vincula, dicas.
Nam & luctata canis nodum arripit: attamen illi
Cùm fugit, â collo trahitur pars longa catenæ. 160
Dave, citò, hoc credas jubeo, finire dolores

dubio servitio, & vicissim obambules circa illos. *Et quando tu repugnaveris semel, & recusaveris obedire urgenti mandato, ne* propterea *dicas, modò catenas fregi. Etenim canis etiam obagitando vinculum aufert : nihilominus quando aufugit; longa pars catenæ raptatur abs cervice* illius. Sic *Chæreſtratus rodens unguem vivum dicit ista : ô Dave volo* ut *bis fidem habeas :*

ANNOTATIONES.

156 *Ancipiti obsequio dominos.*] Binas dominatrices vicissim sequens, dubius interim, utri potissimùm te addicas.

Obsequio.] Reconditum in hac voce sensum vulgus haud expiscari, monent doctiores: non est obsequium, ut putant, famulatus, vel opera alicui navata; sed patientia, & indulgentia erga alios nimia, quâ eorum voluntati & libidini plus æquo obsecundatur, etiam contra fas & rationem, ut vulgò faciunt assentatores. Terentius in Andria, *obsequium* opponit *veritati*, quâ vel amici nonnunquam ostenduntur, adeò nolunt homines proprios nævos & errores videre, vel audire. *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Quem locum & sententiam illustrat Cicero in Lælio, num. 91. *Molesta*, inquit, *veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiæ: sed obsequium multò molestius, quòd peccatis indulgens præcipitem amicum ferri sinit.* Et paulò post: *in obsequio comitas adsit*; *assentatio vitiorum adjutrix procul amoveatur.*

Oberres.] Perpetuâ discursatione circa utrumque dominum, ut satisfiat contraria etiam imperantibus; non sine gravi, imò intolerabili molestia.

157 *Nec tu cùm obstiteris semel.*] Ne verò dicas te alteri repugnaturum, vel utrique, nimium sævienti; sicque liberum fore à servitute illa vitiorum durissima.

Semel.] *Hirundo una non facit ver*, inquit Aristoteles, *nec parit aut tollit habitum*, ἕξιν, *unus aut alter actus.*

158 *Rupi jam vincula, dicas.*] Non rupisti, inquam, sed rejecisti mox tibi rursùm injicienda.

Ovid. Amor. Lib. 3. Eleg. 10.

Scilicet asserui jam me, fugique catenas.

Horat. Lib. 2. Sat. 7.

——— *O toties servus! Quæ bellua ruptis,*
Cum semel effugit, reddit se prava catenis.

159 *Luctata canis, &c.*] Probat à simili. Canis cùm diu multumque catenam excussit, aut dente morsúque aliquâ parte fregit, fugitque; attamen quia pendentem collo catenæ partem trahit, non difficile reducitur, religaturque firmiùs & arctiùs quàm anteà. Sic plane tecum agetur homine longâ vitiis ac diuturnâ servitute mancipato. Semel iterúmque forsan aliquando resistes, eorum importunâ sollicitatione fatigatus; at paulò pòst iis te ultrò addices turpissimè, aut occasione, aut vehementiâ abstractus & impulsus, nimirùm propensionem ad ea retines & circumfers longo usu conflatam, quam frangere non ita facile est & promptum.

Nodum.] Catenæ nodos, vincula. Synecd.

160 *Trahitur pars longa catenæ.*] Vulgò dicimus de eo, quisquis instans exitium aut periculum eluctatus est semel, aut etiam aliquoties, is non est liberatus qui suam catenam trahit. Locum hunc Persii integrum adumbravit Seneca de Vita beata: *Et qui ad virtutem tendit, etiamsi multum jam processit, opus est aliquâ fortunæ indulgentiâ, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exolvit, & omne vinculum mortale —— Qui ad superiora progressus est, laxam cat nam trahit, nondum liber, jam tamen pro libero.*

161 *Dave, citò, &c.*] Confirmat exemplo è Menandri Eunucho, quem, personis & quibusdam immutatis, transtulit Terentius. Huic Phædria, illi est Chærestratus, huic Parmeno, est illi Davus, Personæ Comicæ. Quod & annotavit vetus Schol.

Dave.] Nomen servi apud Menandrum Atheniensem Comœdiarum scriptorem. Servis apud Romanos nomina hæc frequentia; Statius, Dionysius, Stichus, Hera: sicut Athenis Davus, Geta, ex quo Daci, qui anteà Davi, bello subacti fuerant; apud Syros Dama: in Paphlagonia Lybius: apud Phryges, Manes, Mida: Lacædemoniis, Helota: Argivis, Cymneta: Cretensibus, Epharmiota, Clarota, Minota: Thessalis, Penesta: Syracusanis, Eustatonus: Sicyoniis, Corynephorus: Mari-

cogito finem imponere quamprimum prioribus molestiis. Numquid ego probrum obsistam consanguineis meis sobriis? Numquid patrimonium elidam ad portam impuram, malâ famâ, quando ego temulentus cano ante humidam Chrysidis januam, tædâ extinctâ?

Præteritos meditor. Crudum Chæreſtratus unguem
Abrodens ait hæc. An ſiccis dedecus obſtem
Cognatis? An rem patriam, rumore ſiniſtro,
Limen ad obſcœnum frangam, dum Chryſidudas 16
Ebrius ante fores, extinctâ cum face, canto?

ANNOTATIONES.

andinis Bythiniæ populis, Doryphorus, &c. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 20.

Finire dolores.] Nuntium remittere amoribus, qui mihi ſunt tot dolorum cauſæ. Hos Plautus in Mercator. Prologo ſic perſtringit:

Amorem hæc cuncta vitia ſectari ſolent,
Curæ, ægritudo, nimiaque elegantia, &c.
Sed amori accedunt etiam hæc quæ dixi minus.
Inſomnia, ærumna, error, terror & fuga,
Ineptia, ſtultiaque, adeò & temeritas;
Incogitantia excors, immodeſtia,
Petulantia, cupiditas & malevolentia,
Inhæret etiam aviditas, deſidia, injuria,
Inopia, contumelia & diſpendium,
Multiloquium, pauciloquium.

Virgil. Eclog. 3.

——— *Quiſquis amores*
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Sed ipſum Phædrum amatorem miſerum audire, imò ſpectare veluti, ne pigeat, ut ipſius etiam nos miſereat. Is apud Terent. Eunuch. Act. 1. Scen. 1. ſic loquitur:

Indignum facinus! Nunc ego &
Illam ſceleſtam eſſe, & me miſerum ſentio:
Et tædet, & amore ardeo: & prudens, ſciens,
Vivus videnſque pereo; nec quid agam ſcio.

Finire dolores præteritos meditor.] Relinquendo Chryſidem meretricem, quæ me *properat amando perdere.* Ut eſt apud Horat. Lib. 1. Od. 8. Idem Lib. 2. Sat. 3. ſcripſerat de Phædria Terentiana, cujus locum integrum ibidem expreſſit.

An potiùs mediter finire dolores?

162 *Crudum Chæreſtratus unguem abrodens.*] Præ dolore quòd ab amica excluſus: vel præ ancipiti incertoque conſilio, cogitabundus totus, & ſecum ipſe luctabundus, num ad eam quæ excluſit redeat, an deſerat quam perditè amat.

Perſ. Sat. 1. v. 106.

Nec demorſum ſapit unguem.

Horat. Lib. 1. Sat. 10.

Vivos & roderet ungues.

Chæreſtratus.] Juvenis amator Chryſidis meretriculæ, apud Menandrum, ut dixi.

163 *Ait hæc.*] Ad Davum nempè fidum ſibi famulum.

An ſiccis dedecus obſtem cognatis?] An fœdis ego amoribus eam, ut antè, perditum bona famam gentis meæ, in qua, præter me ſu omnes honeſti, caſti, ſobrii?

Siccis.] *Siccus* temperatum virum, mad dus ebrioſum ac vinolentum ſæpè indicat. Plaut. utrumque ponit Aſinar. Scen. 14.

Ego præter alias virum meum fui rata
Siccum, frugi, continentem.

Et paulò poſt:

Scito illum madidum, nihili, incontinenten

Horatius Lib. 1. Epiſt. 19. Item Lib. 1. O 18. *ſiccis* poſuit, pro *ſobriis* & *jejunis.*

Tullius pariter, *horridam,* & *aridam* voc vitam hominis frugalis; pro Quintio, nu 93. Item Sexti Roſcii Amerini probat inn centiam, *è victu arido,* n. 75.

164 *Rem patriam frangam.*] Patrimoniu dilapidem & effundam in meretricios amor Quod *expatrare* vocabulo ſanè ſignificantiſ mo vocat Catullus Epigram. 30. in Cæſarer

——— *An hæc ſiniſtra liberalitas*
Parum expatravit? An parum helluatus e
Paterna primum lancinata ſunt bona, &c.

Horat. Lib. 1. Sat. 2.

——— *Bonam deperdere famam,*
Rem patris oblimare malum eſt, &c.

Rumore ſiniſtro.] Qui jam de me ſpargit & volat: quanquam, ut habet Ovidius.

Turpis amor ſurdis auribus eſſe ſolet.

165 *Limen ad obſcænum.*] Ante fores, v in domo impuræ & flagitioſæ mulieris, quam velut ad ſcopulum frangor & illido & mea mecum deperduntur bona, fortun fama, &c.

Obſcænum.] Vox à *cœno* facta, ut volunt liqui: at Varro à *ſcena*; ubi turpia quævis d cuntur, trahit originem: alii ab Oſcis popu Italiæ in Campania, turpi libidine & ſpurcit famoſis.

Chryſidis.] Famoſum erat ſcortum, cujus e mentio apud Athen. Lib. 13. cap. 3. Por nomen ab auro, fortè ob *poſcinummia oſcu* meretricum, quod ait Apuleius Lib. 10. Aſino aureo.

166 *Ebrius.*] Commeſſatio ſequitur epula Cererem & Bacchum Venus.

Udas ante fores.] Seu lacrymis, ſeu ur guento, ex more amantium: ut notat ver

Eug

ige, puer, sapias: Diis depellentibus agnam
rcute. Sed censen' plorabit, Dave, relicta?
igaris. Soleâ, puer, objurgabere rubrâ;

Macte animo, ô puer, sapiens esto, & agnam macta Numinibus averruncis At, ô Dave, putasne quod Chrysis à me *deserta lacrimabitur? Nugas agis.* Certè, ô *puer, castigaberis sandalio rubeo,*

ANNOTATIONES.

ol· vel etiam vino, ut abundè probat Plaut. cul. Scen. 1, & 2. ubi lenæ fores vino ator conspergit, & odore vini illecta illa jam pandit, & prodit foras, amantique abnditur. Interpres quoque Aristophanis in tum, ait Laïdem à multis adamatam Thessis, qui præ amore vestibulum ejus vino irabant. Parum ad rem est quod affert non no, solitos aquâ perfundi januæ cardines à ulieribus, ad fallendos maritos: Chrysis en marita non erat. Melius fortasse, ne strepitum ederet aperta janua, & à vicinis audiur. Nam apud Plaut. loco mox citato adolescens laudat *ædes festivissimè apertas*, qui *nec mutit cardo:* dein jubet servo: *tace; ultemus lumen & vocem.*

Extinctâ cum face, canto.] Cùm pervenerant atores ad ædes amicarum, facem extinguent, ne agnoscerentur; & ante januam, cte sæpe integrâ, amatoria cantabant. autus, loco citato.

lorat. Lib. 1. Sat. 4.

Ebrius, & (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem, cum facibus.

uòd verò Marcilius extinctam facem vult esse gnum exclusionis, videtur hic non habere lom, ut si facem projectam ac jacentem Persius xisset, quemadmodùm Propert. Lib. 1. El. 1.

Semper & exclusi signa jacere faces.

Canto.] Insignem & elegantem ejusmodi antilenam scripsit Horat. Lib. 3. Od. 10. ubi c est:

Extremum Tanaim si biberes, Lyce,
Sævo nupta viro, me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Ploraret Aquilonibus.
Audis quo strepitu janua, &c.

Et in fine,

Non hæc semper erit liminis, aut aquæ
Cælestis patiens latus.

Ovid. Fast. 5.

Ebrius ad durum formosæ limen amicæ
Cantat.

Hoc Plautus dicit, *occentare ostium.* Mercat. Scen. 4. Pers. Scen. 15.

167 *Euge, puer.*] Gratulatur Davus Chærestrato saniorem mentem, quam testatur. *Sapias,* perge in tam bono consilio, errorem aliquando tandem agnosceris.

Diis depellentibus.] Diis insaniæ averruncis, & fatuum amorem amoventibus: fortè Castori & Polluci, qui valere plurimum credebantur ad avertenda mala: *agnam percute,* sacrifica, tam pro gratiarum actione, quàm ut faxint te perstare in laudabili proposito.

Horat. Lib. 2. Od. 17.

Nos humilem feriemus agnam.

168 *Sed censen' plorabit.* Jam vacillat juvenilis animus: veretur scilicet ne doleat Chrysis, si eam relinquat, jam proprii oblitus mali. Cæcus amor!

Plorabit, Dave, relicta?] Sunt pro armis mulieri, meretrici verò imprimis, lacrymæ. His libertati amantium insidiantur; his meliora cogitantes expugnant.

Undè Terent. Eunuch. Scen. 1.

Hæc verba mehercule una falsa lacrumula,
Quam, oculos terendo misere vix vi expresserit,
Restinguet: & te ultrò accusabis; & ei dabis
Ultrò supplicium

169 *Nugaris.*] Siccine vis finire dolores, qui tam parùm tibi constas? inquit servus frugi ad heram amore insanientem, profectò nugas agis in re seria. Vix ungues malæ bestiæ meretricis effugies: & dolebit tibi gravius quàm ante. Quòd si illa te intellexerit, actum est, eludet, periisti.

Soleâ, puer.] Quod bis jam Davus ad Chærestratum dominum ait, *puer;* non vacare putandum est. Hinc nimirùm suam ei servitutem blande objicit, quâ libidini servit, miserum plusquàm Davus ipse mancipium. *Soleæ* crepidæ muliebres, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cæteris propè nudis, & teretibus habenis vinctis. His etiam usi homines mulierosi non sine dedecore, ut testatur Gell. Lib. 13. cap. 20. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap. 18. Tull. act. 7. in Verrem n. 85. & in L. Pison. n. 13. utrique exprobrat quòd prodirent *soleati:* & de haruspı. resp. num. 44. P. Clodio *crocotam, mitram, muliebres soleas,* objicit.

Objurgabere] Etiam audebit petulans meretrix verberare te, soleâ pulsare nates, ut est apud Juvenal. Sat. 6. v. 611. atque ut habet Terentius in Eunucho,

Tibi commitigabitur sandalio caput.

ne deinceps *vacillare cupias, & angustos laqueos arrodere.* Tu quidem *modò ferox* es *& vehemens. Verum si accersat* te, *statim dices : Ergo quid agam ? An non ibo ad* eam, *tunc quando* me *vocat, & sponte rogat? Si totus & integer inde recesseras, neque tunc* ire debes. *Ille, ille quem investigamus, ille est : non* verò *is quem apparitor vanus agitat in vindictâ.*

Ne trepidare velis, atque arctos rodere casses, 17
Nunc ferus & violens. At si vocet, haud mora dicas :
Quidnam igitur faciam ? Ne nunc, cùm accersat & ultrò
Supplicet, accedam ? Si totus & integer illinc
Exieras, nec nunc. Hic hic, quem quærimus hic est :
Non in festuca, Lictor quem jactat ineptus. 17

ANNOTATIONES.

S. Chrysost. Homil. 11. ad populum Antioch. & alibi sæpè enarrat, quàm & quot indignis modis abuti soleant meretrices stolidâ amatorum patientiâ.

Rubrâ.] Delicatulæ mulieres purpureas amabant soleas, auro etiam distinctas, interdum & gemmis.

170 *Ne trepidare velis.*] Chrysis te objurgabit ; ut ita castigatus, deinceps non sentes ullum suis è laqueis effugium. Alii sententiam hanc à priori sejungunt, interjecto puncto : ut sensus sit ; frustrà est quod trepidas, & videris quærere libertatem, imò verò planè irretitus ut es, & captus, malis assuesce.

Terent. jam cit.

Te redimas captum quàm queas minimo :
Et ne te afflictes, &c.

Trepidare.] Videtur positum hic pro *festinare*, ut apud Horatium sæpe, & alios. Lib. 2. Od. 4.

Octavum trepidavit ætas claudere lustrum.

Si tamen propius rem intuemur, hic non significat *properare*, ut citato Horatii loco : *nec tremere & cunctari*, ut vulgò : sed *luctari & jactare se*, quasi ad excutiendum jugum. Ita Casaub. Quod sensu usurpatur à Seneca Lib. 3. de Ira. *Sic laqueos fera dum jactat, astringit : sic aves dum viscum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt.* Et Propert. Lib. 2. Eleg. 3. mox citandus.

Arctos rodere casses.] Metaphora à feris retia, quibus captæ sunt, frangere conantibus.

171 *Nunc ferus & violens.*] O Chærestrate, nunc quidem absente Chryside virum te præstas, audacem, fortem. At ubi illa te accerset, heu fractus & mollis videbere.

Propertius Lib. 2. Eleg. 3.

Ac veluti primò taurus detrectat aratra ;
Mox venit assueto mollis ad arva jugo :
Sic primò juvenes trepidant in amore feroces :
Dehinc domiti post hæc æqua & iniqua ferunt.

At si vocet.] Ubi primum Chrysis te revocabit sine mora, sine cunctatione, dices, an igitur deseram ? Nimirùm te vinci & expugnari etiam gaudebis, & apud te inquies, numquid ego blande ab illa accersitus rogatusque possum non redire ?

172 *Ne nunc, cùm accersat*, &c.] Ex Menandro Terentius, Eun. Scen. 1.

Quid igitur faciam ? non eam, ne nunc quidem
Cum accersor ultrò. &c.

Et ex utroque Horatius, Lib. 2. Sat. 3. jam ci

173 *Si totus & integer illinc exieras.*] A ego Davus tibi fidelis, ô here, respondeo te nec oportere ad Chrysidis servitutem reverti, etiamsi revocet, & ultrò supplicet siquidem ab illa non corpus tantùm extulist sed & animum, cor, affectum ; adeòqu integer & totus evasisti. *Anima magis e ubi amat, quàm ubi animat.*

Plaut. Asinar. Scen. 3.

Fixus hic apud nos est animus tuus clavo cupidinis.

174 *Nec nunc.*] Alii explicant : si prorsù excusseras meretricis & libidinis jugum, signi dabis certissima tuæ libertatis, cùm nec rogantem audies. Alii legunt, *nunc, nunc* ; & jungunt cum sequentibus ; sed multò minù placent, videnturq; truncare priora. Itaque concludit hìc Stoïcus syllogismum per Aposiopesim, quæ suppleri potest sic : ergò ô M. Dama, tandemne capis discrimen ingens inter libertatem animi, & libertatem corporis præterea, videsne non eum esse continuò liberum animo qui semel aut iterùm reluctatus est vitiis, & importunam eorum servitutem tentavit excutere ? Spectâsti certè Chærestratum illum corpore liberum, sed libidini servientem frustrà trepidâsse & Chrysidis haud potuisse declinare aut frangere laqueos, quamvis id conatus sit facere, & jugum amoliri.

Hic hic, quem quærimus, hic est.] Qui oblatam spernit occasionem aut libidinis explendæ, aut faciendi lucri, &c. hic, hic, inquam, verè animo liber est, hic est, quem quærimus, & quem in te, ô Dama, non invenimus,

175 *Non in festuca*, &c.] Talis verò non est, quem Prætor vindictâ facit liberum civili, quod unum potest, libertate.

Festuca.] Quidam accipiunt pro virga, seu ba-

Jus

[J]us habet ille sui palpo, quem ducit hiantem
[C]retata ambitio ? Vigila : & cicer ingere largè
[R]ixanti populo, nostra ut Floralia possint

An sui dominium possidet adulator ille, quem avidum trahit ambitio candidata ? Vigil esto : atque abundanter cicer elargire plebi jur[g]anti, ut veluti ad solem expositi commemorare

ANNOTATIONES.

illo, adeóque vindictâ, quam Lictor Prætori fferebat, inquiunt, è facibus extractam, ut â, de more, manumittenti caput pulsaret, t suprà explicavimus. Alii verò pro stipula, uam dicunt in corpus ejus qui liberabatur, jici & inspergi solitam à Lictore, teste Pluarcho, de sera Dei vindicta.

Plaut. Mil. Glor. Scen. 11.

Quid ? Ea ingenua, an festucâ facta ? serva, an libera est ?

Lictor.] Apparebant Prætori sex ministri eu Lictores, tum honoris causâ, tum ministerii.

Quem.] Legunt alii, *quam*, & ad *festucam* eferunt quam à lictore jactari mos esset : lii *quem*, & referunt ad eum, qui asserebaur in liberratem, eo modo quo mox diximus.

Jactat.] Hoc etiam alii explicant aliter ; el *jactat*, id est, festucam injicit ; vel *jactat Lictor*, id est, ostentat populo hominem è ervo liberum derepentè factum.

Ineptus.] Vel Lictoris epitheton, conemptum indicans : vel significat non valere d conferendam animi libertatem, sed tantum ad civilem.

176 *Jus habet ille sui*, &c.] Aliud exemplum de ambitioso, quod rursùm incutit Damæ Stoïcus, ad eum pleniùs convincendum. An, inquit, talis homo habet sui potestatem, & animi libertatem ? Seneca dicit, *avaros non habere divitias, sed à divitiis haberi.* Et de Laïde jactabat Aristippus, ἔχω ἀλλ' ἐκ ἔχομαι.

Palpo.] Sunt qui ablativum dicant à nomin. *palpum*, id est illicium, blandimentum : at cum aliis meliùs accipies in nominativo ; *palpo, onis*, id est, adulator. *Palpare*, proprie est, manu mulcere, tractare, explorare ; & per metaphoram, significat explorare hominum mentes, prætentare voluntatem, ad gratiam ab iis surripiendam. Hìc ponitur pro ambitioso, qui prensat cives, & auram popularem captat, ut eorum suffragia demereatur, & sic ad honores & dignitates perveniat.

Ducit.] Per tribus circumducit, ad gratiam populi Romani aucupandum. Alii legunt, *tollit*, perinde est. *Hiantem*, anhelantem ad honores, ac velut aperto ore appetentem.

177 *Cretata ambitio.*] Mos erat Magistratum aliquem ambientibus circumire in veste candore splendidâ. Non enim illi contenti insito lanæ colore, cretam addebant in vestem, ut candesceret, imò splenderet. Unde κατ' ἐξοχὴν dicti *Candidati* : hinc & à vulgo discreti, cui alba quidem sed non candida toga erat. Hæc eruditè Just. Lips. Elect. Lib. 12. cap. 13. ubi & citat Isidorum, Lib. 14. cap. 24. *Fit toga addito quodam cretæ genere candidior* : & hæc ipsa Persii verba affert ; multaque alia, ut probet quotidianam olim Romanis togam fuisse albam, quamvis certis diebus candidiores & splendidiores prodirent ob vestem seu recentem, seu cretatam. His porrò discrimen jubet poni inter vestem pullam, quæ funebris tantùm ; & sordidam, sive sordidatam, id est, contractis sordibus fuscam, quâ utebantur supplices. De quibus omnibus ille fusè ibidem.

Vigila : & cicer, &c.] Prosopopœia ambitionis homini honorum cupido præcipientis, quo pacto popularis fiat, & dignitates adipiscatur. *Vigila*, inquit, summo mane discurre, labora, exerce te in hac urbana militia : sic enim Tullius ad Attic. vocat Candidatorum vitam. Ante lucem ito ad cives, eisque salutem diemque prosperam apprecare, operam tuam & officium sponde, ut eorum tibi pares benevolentiam.

Cicer ingere largè.] Legumina varia sparge abundanter in vulgus, fabam, cicer, frictum scilicet, &c. sic Ædiles viam sibi muniebant ad superiores Magistratus per missilia ejusmodi & congiaria, maximè in Floralibus. Alex. ab Alex. Lib. 6. cap. 8.

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

In cicere atque fabâ, bona tu perdasq; lupinis,

Martial. de impensis in Floralibus ;

Et populare sacrum bis millia dena tulisset.

178 *Rixanti populo.*] Donaria certatim excipientibus & sæpè rixas moventibus aliis in alios, præ aviditate colligendi & plus habendi, adeò ut è rixis cædes, non rarò contingerent.

Nostra ut Floralia possint, &c.] Ut istius liberalitatis memoria transeat ad posteros, senibus eam ad filios ac nepotes referentibus.

Floralia.] Flora mulier impudica, arte meretriciâ ingentes acquisitas opes populo Romano ex testamento legavit, eâ conditione ut natalis suus dies festus haberetur. Hinc itaque, procurantibus Ædilibus, ludi quo-

Aprici

queant nostra Floræ festa. Quidnam honestius? sed quando illuxit dies Herodis, & aptatæ lampades ad fenestram delibutam, ferentes violas, exhalant fuliginem crassam; & innatat cauda thynni rubeam patinam complexa; & vas fictile candidi coloris *redundat vino:*

Aprici meminisse senes. Quid pulchrius? At cùm
Herodis venêre dies, unctâque fenestrâ, 180
Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,
Portantes violas; rubrumq; amplexa catinum
Cauda natat thynni; tumet alba fidelia vino:

ANNOTATIONES.

tannis celebrabantur omni lasciviâ pleni, *convenientes quidem memoriæ meretricis*, ut notat Lactantius Lib. 1. cap. 20. unde & erubuit Populus ipse Romanus ludos Florales exhiberi integros coram C. Porcio Catone, propterea è Theatro discessit, ne præsentiâ suâ spectaculi consuetudinem impediret, ut refert Valer. Max. Lib. 2. cap. 10. Posteà verò, ut tanto pudori color quæreretur, Floram dixere Deam florum, colebantque quarto Kalendas Maii, seu die 28 Aprilis, quasi ut fata feliciùs crescerent. Ovid. in fine Lib. 4. & in 5. Fastorum. Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 4. S. Augustin. Lib. 6. de Civit. Dei, cap. 7. Alex. ab Alex. mox cit.

179 *Aprici.*] Senes amant aprica loca, id est, sole tepentia, in quibus deficientem cum ætate calorem foventes, maximè circa meridiem nugis indulgent, undè Proverb. μεσημβρινὸς λῆρος. Interdum & laudant tempora se pueris acta, ut ait Horatius ad Pisones.

Quid pulchrius?] Quid gloriosius quàm se posteritati commendare per munificentiam & honores, inquit ambitio, ad animum hominis sibi mancipandum: vel ironica est Stoici ambitiosorum insaniam deridentis.

At cùm Herodis venere dies.] Jam & superstitio suas partes agit, sibique obnoxium vult habere hominem. Quia verò Romæ superstitionis damnabantur omnes externi ritus, omnis religio peregrina, hinc Persius exempla Judæorum accersit è Syria, & Ægyptiorum apud quos Isis colebatur; aut certè Romanorum quorundam eas religiones observantium superstitiosè.

180 *Herodis.*] Triplex fuit *Herodes*, primus Antipatri filius, Rex Judææ dictus à Romanis, sub quo natus Christus Dominus: qui & paulò pòst mortuus velut Christus & Messias est observatus à nonnullis, qui inde Herodiani vocati sunt. Alter fuit *Herodes* prioris filius cognomine Antipas, sub quo mortuus Christus. Tertius *Herodes* Agrippa, Aristobuli filius, Jacobi Apostoli interfector, vivente Persio adhuc regnabat. Hujusne, an primi mentio sit hoc loco, nec doctissimi decernunt. Vetus Interpres sic habet: *Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti, in partibus Syriæ. Herodiani ergo diem natalem Herodis observant, ut etiam Sabbata: quo die lucernas accensas & violis coronatas in fenestr[is] ponunt.*

Herodis dies.] Dies Judæis Herodi Re[gi] subditis festi, seu ob ejus natalem, seu o[b] susceptum ab eo Principatum.

Unctâque fenestrâ.] Scilicet ob exudans ol[e]um è lampadibus in signum lætitiæ accensi[s] & ad fenestras ex ordine collocatis.

181 *Dispositæ pinguem nebulam vomuere lu[]cernæ.*] Fumum densum & crassum emittu[nt] *lucernæ* in fenestris *dispositæ*: *portantes viola[s]* floribus etiam ornatæ, ut mox dictum è ve[t.] Schol. Locum hunc mire illustrat Just. Lip[s.] Elect. 1. cap. 3. ubi hæc scribit: *Mos apu[d] Romanos receptus; in omni privata publicaq[ue] lætitia januam lauro ac lucernis ornari* —— *Ejusmodi lucernæ pensiles erant, & catenul[is] suspendebantur accensæ ad ædium januas a[c] fenestras. Vidimus ipsi in Italia æreas ejus[] modi lucernas complures, quas intellexit etia[m] Poëta Princeps;*

Pendent lychni laquearibus aureis.

Quòd hæ lucernæ erant ad januam, præte[r] Juvenalem Tertullianus docet ad uxore[m] Lib. 11. *Moratur Dei ancilla in laribus alieni[s] & inter illos omnibus honoribus Dæmonum, om[]nibus solemnibus Regum, incipiente anno, in[]cipiente mense, nidore thuris agitabitur: &[] procedet de janua laureata & lucernata, u[t] de novo consistorio libidinum publicarum.*

Quod verò ad fenestras etiam, probat ex ho[c] Persii loco, quem affert ibidem: Vide Juve[]nal. Sat. 12. v. 92. & ibid. annotata.

182 *Rubrumque.*] Miniatum, seu è terr[a] rubra.

Sic Martialis Lib. 11. Epigram 28.

Paropside rubra.

Et Lib. 14. Epigram. 114.

Cumano rubicundam pulvere testem.

Amplexa catinum cauda natat.] Ingente[m] catinum implens thynni cauda in jure condi[]torio natat, epulantibus Judæis, festos die[s] agentibus.

183 *Cauda thynni.*] Pisces notus, de quo plu[]ribus locis Athenæus: Plin. Lib. 9. cap. 15 sic habet: *Præcipuâ magnitudine thynni Inveni[]mus talenta quindecim pependisse. Ejusdem cau[]dæ latitudinem duo cubita & palmum, &c.*

Tumet alba fidelia vino.] Plena scilicet fide[]lia, vas vinarium ex argilla. Vide Sat. 3.

Labr[a]

Labra moves tacitus, recutitaque Sabbata palles.
Tunc nigri lemures, ovoque pericula rupto: 185

tunc *secretâ agitas labia, & expallescis* ad *sabbata circumcisa. Tum larvæ atræ, & pericula ovo disrupto:*

ANNOTATIONES.

184 *Labra moves tacitus.*] Tu superstitiosus Judæis te immisces, in eorum proseuchis, seu precationibus; & concipis vota tacito murmure, de quo vide Sat. 2. v. 6.

Horat. Lib. 1. Epist. 16.

Labra movet, metuens audiri.

Recutitaque Sabbata palles.] Cùm Judæis colis Sabbata, tremens, & stolidè religiosus. Certè Judæos nimium hac in re superstitiosos, quis non fateatur, cùm hostes ingruentes invadentesque Sabbato repellere, ac tueri se, religioni ducerent: quin & Christum Dominum incusarent & criminarentur, quòd ægros sanaret die Sabbati?

Recutita.] Hypallage, Judæi recutiti dicerentur ob circumcisam præputii cutem: sic & Horatio, *Apella*, id est sine pelle, scilicet in ea, quam dixi corporis parte, cujus circumcisio divino jussu mandata designabat cordis separationem à cupiditatibus, ut ait Lactantius, & alii.

Sabbata.] Vox est Hebraïca requiem significans, & diem hebdomadæ septimam, Deo jubente per Mosem, Judæis feriatam, cùm ut meminissent orbis à Deo conditi, & sex diebus perfecti; tùm etiam suæ ex Ægypto liberationis. Hic verò *Sabbata* quamlibet Judæorum celebritatem indicare videntur, per metonymiam.

Palles.] Sive ob jejunium, quod ad vesperam Judæi servabant; seu ob metum superstitiosum; seu ob squalorem, & cinerem quo illi se conspergebant in Sabbatis saltem aliquibus. Quæ omnia ridet Juvenalis, Sat. 14. versu 90. & seq. & Persius hîc Malè enim audiebant Romæ Judæi, quos tumultuantes expulit Româ Imperator Claudius, Nero suppliciis coërcuit, Domitianus vexavit tributis: ut refert Suetonius.

185 *Tunc nigri lemures, &c.*] Neque solùm afficit te superstitiosus pallor, sed & subigit terror vanus è lemuribus, & futilibus portentis.

Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Somnia, terrores magicos, miracula, Sagas,
Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?

Lemures.] Apuleius de Deo Socratis: *Animus virtute perfectus Genius vocatur. Animum humanum emeritis vitæ stipendiis corpore suo abjurantem vetere Latinâ Linguâ Lemurem dictitatum reperio,* inquit. *Ex hisce Lemuribus qui posterorum suorum curam sortitus, placato & quieto Numine domum possidet, Lar familiaris dicitur: qui verò ob adversa vitæ merita nullis bonis sedibus, incertâ vagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterum noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cum verò incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant.* Idem Apuleius in Apologia sic habet: *Duas tibi Deus obvias species mortuorum, quicquid Umbrarum est usquam, quicquid Lemurum, quicquid Manium, quicquid Larvarum, oculis tuis oggerat, omnia noctium occursacula, omnia bustorum formidamina, omnia sepulcrorum terriculamenta.* Plin. 7. Epist. 27. multa refert id genus nocturna phantasmata, tùm aliis cum sibi visa. Hîc per *Lemures* significantur Umbræ nocturnæ & Larvæ domos infestantes, quæ omnia noctium terriculamenta procurabantur seu averruncabantur, fabam noctu in Sacris jactando; ut testatur Varro, de Vita Populi Romani, Lib. 1. ubi ait, *In Sacris fabam jactant noctu, & dicunt se Lemures domo extra januam ejicere.*

Et Ovid. Fast. 5. fusè rem explicat, & morem illum superstitiosum persequitur.

Signaque dat digitis medio cum pollice junctis,
Occurrat tacito ne levis umbra sibi.
Cùmque manus purè fontanâ perluit unda,
Vertitur, & nigras accipit ore fabas.
Aversusque jacit ——— *umbra putatur*
Colligere, &c.

Ovoque pericula rupto.] *Sacerdotes qui explorandis periculis sacra faciebant, observare solebant ovum igni impositum, utrum in capite, an in latere desudaret. Si autem ruptum effluxerat, periculum portendebat ei pro quo factum fuerat, vel rei familiari ejus.* Hæc vetus Scholiastes. At aliud superstitionis genus de ovis ruptis narrat Plinius, Lib. 28. cap. 2. *Huc pertinet,* inquit, *ovorum, ut exorbuerit quisque calices, cochelarumque protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari.* Veteres nimirùm hominem lædi putabant per maleficium, si ovorum testæ acu perforarentur: quod ne eveniret, ovorum cochlearumque putamina statim frangebant ac pertundebant, ut maleficium occuparent atque averterent. Turnebus.

Hinc

deinde Galli ingentes; & Sacerdos cocles cum crepitaculo injiciunt terrorem *Numinum, quæ faciunt corpora intumescere, nisi matutino tempore ter comederis caput allii præscriptum. Ista loquere apud Centuriones varicibus notatos,*

Hinc grandes Galli; & cum sistro lusca Sace-
dos
Incussere Deos inflantes corpora, si non
Prædictum ter manè caput gustaveris allî.
Dixeris hæc inter varicosos Centuriones,

ANNOTATIONES.

186 *Hinc grandes Galli.*] Nova palloris causa timorisque.

Grandes.] Sive quia cothurnati, & hinc grandiores videntur; sive quòd præcipuè venerandi. Vide Fenestell. de Sacerdot. Rom. cap. 1. Alii volunt grandes appellari, eò quod illi tempore castrati grandescant potissimùm, ut ferè fit.

Favet Juvenalis Sat. 6. v. 512.

——— *Matrisque Deum chorus intrat, & ingens*
Semivir, obscœno facies reverenda minori,
Mol ia qui raptâ secuit genitalia testâ.

Galli.] Sacerdotes Cybeles, ita dicti à Gallo Phrygiæ fluvio, cujus potus furorem inducit usque ad exsectionem virilium. Fenestel. loco mox citato. Plin. Lib. 11. cap. 49 & Varro apud quem *gallere* est furere instar Gallorum.

Ovid. Fast. 4.

Inter, ait, viridem Cybelem altasque Celenas
Amnis it insanâ nomine Gallus aqua.
Qui bibit inde, furit, &c.

Cum sistro lusca Sacerdos.] *Sacerdos* Isidis Ægyptiorum Deæ, in ejus Sacris ferens crepitaculum ex ære vel argento: sicut Galli cymbalum. De his fusè ad Juvenal. Sat. 6.

Sistro.] Σεῖστρον à σείω, *concutio.*

Lusca Sacerdos.] Insana, vitiosa, sicut alibi pro stulto ponitur. Vel reverà uno orbata oculo, seu quòd irata illi Isis percussisset lumina sistro, ut aiunt Juvenalis, Sat. 13. v. 93. & Ovidius, Lib. 1. de Ponto, Eleg. 1. seu quòd *Nuptæ deformes cum maritos non invenerint, ad ministeria Deorum se conferant:* quod aiunt veteres Gloss. hîc.

187 *Incussere Deos.*] Injiciunt metum Syriæ Deæ, Cybeles, Isidis, levibus animis occinentes, illam furore concutere, hanc plagis, ulceribus, morbisque afficere & affligere: quæ tamen incommoda & ægritudines à causis naturalibus proficiscuntur, ut eruditè disputat Aretæus Lib. de acutis morbis, cap. 9. ubi explicat cur Syrios Ægyptiosque terra hæc ulcera divexent potissimùm.

Deos inflantes corpora.] Tumorem in corpus immittentes, nisi placarentur, ut credebant. Martial. Lib. 4. Epigramm. 43.

Juro per Syrios tibi tumores,
Juro per Berecinthios furores.

Juvenalis Sat. 15. v. 9. superstitiosos Ægy-tios irridet, vana quævis & ridicula pro D- colentes, etiam porrum, cæpe, &c.

Si non prædictum, &c.] Nisi observes q- jubent Sacrificuli illis & Sacrificulæ ad p- candos Deos suos.

188 *Prædictum.*] Antè nominans, qu- comedens, ex superstitioso ritu, inquiu nonnulli, quibus tamen alii refragantur.

Ter manè.] Superstitio elucet in singulis, quòd certo tempore, & quòd certis vicibu-

Caput gustaveris allî.] Quod amuletu- contra incantamenta, & ad multarum no- arum depulsionem valere vana credidit a- tiquitas, videlicet caput allii aut cepæ jejuno comestum. Turneb. Lib. 18. cap. 1 Plinius Lib. 20. cap. 6. de allii virtutib- multa refert, aitque *utilem quandam infl- tionem facere, insaniæ mederi, &c.*

189 *Dixeris hæc inter,* &c.] Hæc de ve- libertate disputa coram stupidis, & imperi- militibus, si vis cum ludibrio & sanna e- cipi. Quasi verò ferant illi se dici non usqua- esse liberos, sed planè servos. Prov. Græ- στρατιωτικὴ ἀλογία· *Militum more ratione haud capit.*

Varicosos Centuriones.] Qui habent in cru- ribus varices è labore militari, quique ut co- pore sic animo intumescunt. Varices porrò sun- venæ multo & impuro sanguine inflatæ cruribus; quod Cursoribus, Bajulis, & diu sta- tibus accidere, ait Avicenna. Varicosi dicunt- fuisse M. Tullius Cicero, C. Marius, aliiqu- De Mario ipse Tullius Tuscul. Quæst. 2. n. 5 sic habet; *C. Marius Rusticanus vir, sed pla- vir, cum secaretur, vetuit se alligari, nec qui- quam ante Marium solutus dicitur esse sectu- Cur ergo postea alii? valuit auctoritas——— crus vero alterum non præbuit. Ita & tulit d- lorem ut vir, & ut homo majorem ferre, si- causa necessaria noluit.* Plinius Lib. 11. cap. 45 ait C. Marium, qui septies Consul fuit stan- tem sibi passum varices extrahi, inter homin- unum; scilicet eo sæculo: nam in aliis i- factum posteà, testis Cicero loco mox citat- Denique Plutarchus in Vita Marii initiò refer-

Continu-

[C]ontinuò crassum ridet Vulfenius ingens: 190
[Et] centum Græcos curto centusse licetur.

statim Vulfenius procerus rustice cachinnatur, & centenos Græcos æstimat centum assibus decurtatis.

ANNOTATIONES.

[i]n crura plena varicibus habuisse, & cùm [de]formitatem ægrè ferret, accersito Medico, [a]d ligatum alterum crus præbuisse, atque [p]er incidendum, constanti animo perstitisse: at vero crus alterum poscenti Medico [ne]gâsse, subjecisseque; tantum dolorem itern perferre, indignum se arbitrari.

Centuriones.] Ductores peditum. De his, [vid]e Vegetium de re Militari, Lib. 2. Dionys. [Ha]licarn. Lib. 4. *Centuriones*, inquit, *electi [su]nt ex omnibus bello strenui, qui suos quique [ma]nipulos jussis obtemperantes exhibebant.* Ex [quo] intelligere est alium Centurionem ma[nip]ularem fuisse, qui viginti militum, & [tur]bæ Scutatorum ductor erat, alium vero [Ce]nturionem Primipilum, qui tribus vexillis [pr]æerat: porro vexillum homines centum [oc]toginta tres complectebatur. Vide Alex. Alex. Lib. 1. cap. 5.

190 *Crassum ridet.*] Ingentes repentè cachinnos tollit, & in risum effusum solvitur. *Vulfenius ingens*, Miles aut Centurio procerus & robustus. *Vulfenius*: fictum à Poëta nomen creditur, pro quo legitur & *Vulpennius*, & *Pulfennius*.

191 *Et centum Græcos*, &c.] Philosophos centum ea sentientes & affirmantes magno conatu totidem assibus nolit emere, nedum fidem habeat eorum dictis etsi verissimis.

Græcos.] Sic Sat. 1. posuit, *crepidas Graiorum*; nempè è Græciâ emerserunt omnes ferè Philosophi, Philosophiæ & Sapientiæ rudimenta, imo documenta & lumina.

Curto centusse licetur.] Centusse mutilato non integro, adeoque vix uno asse unum Sapientem æstimat.

Licetur.] *Liceri*, est in auctione publica pretium deferre.

SATIRA VI.

ADmovit jam bruma foco te, Basse, Sabino?

O Basse, jamne hyems te compulit ad caminum Sabinum?

ANNOTATIONES.

ADmovit jam bruma, &c.] Avaros exagitat Persius hâc Satirâ, quam ad [a]micum in Sabinis hyemantem & lucubrand[i] causâ secedentem scribit, ipse apud oram [L]igusticam eodem consilio receptus & Roma [e]greffus. Hinc statim intellige alia fuisse [æ]state domicilia, alia hyeme: & ad villas [n]on tantum valetudinis gratiâ & verno temp[o]re, secedere solitos; sed & quâlibet temp[e]state, ut studio vel scriptioni indulgerent. [C]onstat ex Tullii Epist. ad Attic. Sueton. in [A]ugusto, cap. 72. Horat. Lib. 1. Epist. 7, [&] 15, & aliis.

Bruma.] Quasi βραχεῖα ἡμέρα, inquit [F]estus. Dies anni brevissimi circa solstitium [h]yemale. Ovid. Fast. 1.

Bruma novi prima est, veterisque novissima Solis.

Basse.] Ambigunt eruditi quis iste *Bassus*. [P]lures certe fuerunt hujus nominis viri, sed [c]ognomina & artes seu instituta dissentiunt. De Aufido Basso belli Germanici Scriptore, & de Saleio Basso Epico Poëta, quos laudat Quintil. Lib. 10. cap. 1. non est hic mentio. Agellius Lib. 3. cap. ult. item Lib. 5. cap. 7. & alibi meminit C. Bassi, qui de vocabulorum origine scite & lepidè scripsit, at solutâ oratione: atque adeo non est hic Persianus Bassus, etiamsi *veterum primordia vocum*, legas & cum vulgo intelligas. Superest igitur ut veterem Scholiastem sequamur: sic habet: *Hanc Satiram scribit Persius ad Cæsium Bassum Poëtam Lyricum, quem fama est in prædiis suis positum, ardente Vesuvio monte Campaniæ, & late ignibus abundante, cum villa sua ustum esse. Hic ergo, dum viveret, Roma ad Sabinos necessario transibat, ubi brumali tempore, in calido loco carmina scribebat.* Favet Quintil. loco cit. qui Cæsium Bassum paulo ante vixisse, & *post Horatium Lyrici Carminis laudem tulisse*, ait.

Sabino?] Sabina terra agro Romano contigua veterem appellationem etiamnùm retinet.

Jamne lyra, & tetrico vivunt tibi pectine chordæ?
Mirè opifex numeris veterum primordia vocum,
Atque marem ſtrepitum fidis intendiſſe Latinæ,
Mox juvenes agitare jocos, & pollice honeſto. 5
Egregios luſiſſe ſenes. Mihi nunc Ligus ora
Intepet, hybernaque meum mare, quà latus ingens

Numquid cithara, & t[illegible] jam tibi vigent plectro vero? ô admirande a[illegible]fex, metris intendere pr[illegible]cipia antiquorum voca[illegible]lorum, & maſculum ſo[illegible]tum Latinæ chordæ; [illegible] inde agere ludos juvenil[illegible] & canere ſenes illuſtres di[illegible]to decoro. Mihi vero *[illegible]tepeſcit extremitas Ligur[illegible] & meum mare eſt in hyb[illegible]nis, ubi rupes protendunt amplum latus,*

ANNOTATIONES.

2 *Jamne lyra.*] Jamne Lyricis Carminibus more tuo egregiam navas operam?

Lyra.] Lyræ inventor Mercurius traditur. Vide Macrob. Saturnal. Lib. 1. cap. 9. Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 25.

Tetrico vivunt tibi pectine chordæ?] An chordæ citharæ jam à te pulſantur pectine, & graves ſoni redduntur? *Tetrico* in gravibus ac ſeriis argumentis, & Stoïco dignis, ut aiunt aliqui. Fuit apud Sabinos mons nomine *Tetricus,* ſed nihil ad rem.

Vivunt.] Dum muta jacet lyra, veluti mortua eſt: at cùm pulſatur moveturque, tum loqui & vivere videtur.

3 *Mirè opifex numeris,* &c.] Tu qui peritus es fidibus aptare, & Carmine Lyrico deſcribere primordia & origines ſeu rerum, ſeu vocabulorum, &c.

Veterum primordia vocum.] Legit Caſaubonus *primordia rerum,* ut intelligatur hiſtoria primi temporis; nec enim legitur uſquam, inquit, ſcripſiſſe Cæſius Baſſus de Originibus vocum. Explicant alii de vocibus antiquis & obſoletis quas Baſſus verſibus ſuis insereret non ſine arte & decore. Alii *veterum primordia vocum* dicunt eſſe ipſam Poëſim, quippe quæ ante proſam à Scriptoribus uſurpata fuerit. Ex Plin. 7. cap. 56. & Horat. ad Priſones, qui ait,

——— *Fuit hæc ſapientia quondam,*
Publica privatis ſecernere, ſacra profanis.
——— *Dicta per carmina ſortes;*
Et vitæ monſtrata via eſt, &c.

Verùm utraque hæc interpretatio longè petita videtur. Malim igitur cum Caſaubono & aliis quibuſdam, θεογονίαν & μυθιστορίαν intelligere, per *veterum vocum primordia.*

4 *Atque marem ſtrepitum,* &c.] Solers ſcribere forte & generoſum Carmen Lyricum, de quo Horatius ad Piſones:

Muſa dedit fidibus Divos, pueroſque Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.

Et Od. 13. Lib. 2. ait Alcæum *plenius au[illegible] cecinisse plectro dura navis, dura fugæ ma[illegible] dura belli.*

Marem.] Sic Horatius ad Piſones.

——— *Poſt hunc inſignis Homerus*
Tyrtæuſque mares animos in Martia bella
Verſibus exacuit.

Fidis intendiſſe Latinæ.] Apud Græcos L[illegible]rici Poëtæ novem memorantur, Steſichor[illegible] Bacchilides, Ibicus, Anacreon, Pindar[illegible] Simonides, Alcman, Alcæus, Sappho, qu[illegible]bus addunt aliqui Corynnam, ut decas i[illegible]pleatur; at apud Latinos duo tantum clar[illegible]ere, Horatius & Cæſius Baſſus, ut a[illegible] Quintil. Lib. 10. cap. 1. jam ſit.

Intendiſſe.] Intenſio nervorum in citha[illegible] varios varia ſonos & modos facit.

Mox juvenes agitare jocos.] Juveniles c[illegible]ras, amores, ludos, convivia deſcribere. H[illegible]ratius loco citato paulo ante.

Pollice honeſto.] Tangens citharam *polli[illegible] honeſto,* id eſt, inſignes virtute viros, h[illegible]roum facta celebrans, nobili Carmine & gl[illegible]rioſo conatu, *luſiſſe* ac cecinisse.

Virgil. Eclog. 1.

Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.

6 *Mihi nunc Ligus ora intepet.*] Dum tu i[illegible] Sabinis ſeceſſu gaudes & liberali otio; eg[illegible] pariter urbe ceſſi, & quietus ago in Lunen[illegible] villâ, ubi fruor aëre temperato & tepore mar[illegible]timæ regionis. Porro addunt veteres Gloſſa[illegible] *ſeceſſiſſe illuc Perſium in Liguriæ fines, videlic[illegible] propter Fulviam Siſenniam matrem ſuam, qu[illegible] poſt mortem prioris viri, ibi nupta erat.*

Ligus ora.] Liguria Italiæ pars in longu[illegible] protenſa versùs Meridiem à Narbonenſi Gal[illegible]lia ad Thuſciam, ſecundùm maris littu[illegible] Hodie, *Ora Genuenſis,* à Genua civitat[illegible] principe nuncupata.

7 *Intepet.*] Sive ob ſitum inter monte[illegible] ſive ob agitationem vicini maris, quæ qui[illegible]dem major hyberno tempore. Cic. Lib. 2. d[illegible] Natura Deorum, n. 26. *Maria agitata ven[illegible]tis ita tepeſcunt, ut intelligi facilè poſſit in tan[illegible]*

Dan

)ant scopuli, & multâ littus se valle receptat.
,unaï portum est operæ cognoscere, cives.
Cor jubet hoc Ennî postquam destertuit esse 10
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.

& ora sese colligit multiplici convalle. O cives, juvat nosse portum Lunæ. Enni cor id præcipit, posteaquam desiit somniare se esse Mæonidem Quintum ex pavone Pythagoræ.

ANNOTATIONES.

s illis humoribus inclusum esse calorem : nec nim ille externus & adventitius habendus est por, sed ex intimis maris partibus agitatione ccitatus; quod nostris quoque corporibus contin-it, cum motu atque agitatione recalescunt.

Hybernatque mare.] Ut fieri solet hyeme, oncitatur, Horat. Lib. 2. Sat. 2. *Defendens isces hyemat mare*, Veteres Glossæ, id est, *vit, vel à navigiis vacat. Sicut enim naves ybernare dicimus ; sic & mare cum non navi-atur.* Apud Vegetium Lib. 4. dicuntur audi maria ab Idibus Novembris ad Idus Martias, aut citiriter.

Meum mare.] Id est, patrium, seu Etrus-um mare, quippe cùm oriundus esset Persius 'olaterris oppido Hetruriæ.

Qua latus ingens dant scopuli.] Loci de-riptio. Scilicet prominent in mare scopuli u rupes multiplices, & montes excelsi Lunæ ortum circumcludentes. Strabo, Lib. 5. Sic Virgil. Æneid. 9.

——————— *Quà se subducere colles*
Incipiunt, &c.

8 *Multâ littus se valle receptat.*] Ubi sinum ecit natura, & deflexum littus in formam unæ curvatur; nomenque inde datum : Por-o Lunæ portus, ut ait Strabo, loco citato, mplus valde & capax, multos intra se por-us amplectitur magnæ profunditatis univer-os, adeo ut omnium qui maris teneant nperium, facilè fieret receptaculum.

9 *Lunaï portum.*] *Lunaï* per diæresim, ro *Lunæ.* Sic Virgil. *aquaï, aulaï, pictaï*, & lii diphthongum solventes. *Luna* urbe Hetruriæ antiquissima, in Liguriæ confinio, d ostia Macræ fluvii : cui in Episcopali dig-itate modo successit Sarzana, quæ nova una dici potest. Lunæ vero portus certe naximus, seu verius sinus Liguriæ, inter por-um Veneris & portum Erycis, ambitu vigin-a millia passuum patens : hodie, *Golfe della pezzia*, sic denominatus ab oppido Spetia, uod situm est in intimo recessu. Ferrar. elsis undique montibus circumcingitur, qui rospectum longè pelagi præbeant : nam & ardiniæ & magna utriusque littoris pars ernitur. Strabo. *Primum oppidum Hetruriæ, una, portu nobile.* Plin. 3. cap. 5. & Lib. 14. ap. 6. ait Lunensia vina palmam ferre inter Hetrusca. Celebratur etiam Lunense mar-nor, Lib. 36.

Est operæ, &c.] Supple, *pretium* : id est utile & jucundum est tam amœnum portûs Lunæ situm cognoscere, ejusque descriptio-nem petere ex Ennio, quam in Annal. sic incipit.

Est operæ pretium, ô cives, cognoscere portum Lunæ.

10 *Cor jubet hoc Ennî.*] Id est, hoc nobis imperat Ennius vir cordatus & sapiens. Nam cor vitæ fons & radix ponitur etiam pro mente & sapientia. Porro versum hunc ad suum carmen de Ennii carminibus translatum à Persio notant veteres Glossæ.

Ennî.] *Ennius* Epicus Poëta inter Latinos post Liv. Adronicum vetustissimus, Annales Populi Romani scripsit, & alia quædam, quo-rum fragmenta duntaxat supersunt. In En-nio elucebat ingenium acre, eruditio multi-plex, cultus, modestia, comitas, probitas, fides, &c. Et cùm triplicem linguam calleret, Græcam, Oscam, Latinam, dicere solitus erat, tria se corda habere. Crinitus, Gellius Lib. 17. cap. 17. Cic. Tusc. Quæst. 1. num. 34. Epitaphium Ennii ab ipso scriptum refert :

Aspicite, ô cives, senis Ennî imagini' for-mam.
Hic vestrum panxit maxima facta patrum.
Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cur ? Volito vivu' per ora virum.

Horat. Lib. 2. Epist. 1.

Ennius & sapiens, & fortis, & alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur
Quò promissa cadant, & somnia Pythagorea.

Postquam destertuit, &c.] Tum hoc jubet, cum sapit maximè, & cùm vere est Quintus Ennius, nec jam somniat esse se Homerum, seu habere se animam Homeri. Vel ut ait Mar-cilius, Persii mens est : postquam Annalium initio Ennius narravit somnium suum de ap-parente sibi Homero, & affirmante suam olim animam jam Ennii esse, &c. tum por-tus Lunæ descriptionem aggressus jubet at-tendere, hoc versiculo *est operæ pretium*, &c. ut supra, Huc pertinet quod in Prologo scripsit Persius, v. 2.

11 *Mæonides.*] Ita dictus Homerus vel à Mæonia patria, vel quod esset Mæonis filius.

Quintus.] Ennii prænomen est, quicquid nugati sint aliqui de quinta ab Homero me-tempsychosi. Turn. l. 30. c. 7. Casaub. & alii.

Pavone ex Pythagoreo.] Id est, Postquam En-

1 Hic

Ego Persius *istic* dego *non anxius* sermonum *plebis*; *& parum sollicitus quid Notus gregibus noxius apportet* mali: *& quod iste angulus vicini* mei *sit fertilior nostro: ac si tandem quilibet deteriorum filii divites fiant: semper renuam propterea frangi senectute incurvatus, vel capere cœnam absque* cibo *pingui, & naribus contingere signaculum in lagena corrupta.*

Hîc ego securus vulgi; & quid præparet Auster
Infelix pecori; securus & angulus ille
Vicini nostro quia pinguior: & si adeo omnes
Ditescant orti pejoribus: usque recusem 15
Curvus ob id minui senio, aut cœnare sine uncto,
Et signum in vapida naso tetigisse lagena.

ANNOTATIONES.

nius fingere desiit immigrâsse in se animam Homeri; à quo illa in pavonem, ac inde in Pythagoram; posteà verò in Ennium transiisset. Diog. Laërt. Lib. 8. ait, Pythagoram dicere solitum, animam suam primùm fuisse Æthalidis, qui Mercurii filius habitus est, ab Æthalide in Euphorbum, ab hoc in Hermothimum, pòst in Pyrrhum Delium piscatorem, denique in Pythagoram transmigrâsse.

Ovid. Metamorphos. 15. Fab. 3. Pythagoram ita loquentem inducit.

Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoïdes Euphorbus eram, &c.

Persius hîc deridet aniles illas opiniones de metempsychosi Pythagorica. Quod & fecit Tertul. Lib. de Anim. cap. 24. & seq. cap. vero 33. sic habet: *pavum se meminit Homerus Ennio somniante: sed Poëtis nec vigilantibus credam, &c.* Et cap. 34. *In pavone tunderetur Homerus, sicut in Pythagora Euphorbus.* Idem Tertullian Lib. de Resurrect. carnis, cap. 1. num. 7. *ut in Pythagoram Euphorbus, Homerus in pavum recenseantur.* Pariter S. Hieron. Apol. 3. adversùs Ruffinum, paulo ante finem. Et Lactantius Firmianus, Lib. 3. cap. 18. & Lib. 7. cap. 23. ubi sic ait: *Pythagoras transire animas in nova corpora disputavit, sed ineptè ——— & seipsum ex Euphorbo fuisse reparatum.*

12 *Hîc ego.*] In portu Lunæ versor, ut jam dictum *Securus vulgi*, parùm curans rumores populares; procul à vulgari strepitu, & ambitione.

Et quid præparet Auster.] Quid morborum ac mali gregibus & segetibus creet & gignat ventus Meridianus, eo quod naturæ calidæ est & humidæ, ut ait Plinius.

Hinc & Virgil. Georg. 1.

Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.

13 *Angulus ille vicini nostro quia pinguior.*] Non invidens vicino meo quod agrum habeat nostro pinguiorem.

Horat. Lib. 2. Sat. 6.

——————— *O si angulus ille*
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum.

15 *Ditescant orti pejoribus.*] Neque pariter accuso Deos, eo quod locupletari videam homines infimæ sortis, improbos, ipsosque servos ac libertos, quos ad summas opes evehit Nero. Parum & id me sollicitat.

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mucius, indignum quod sit pejoribus ortus.

Usque recusem, &c.] Propter hæc omnia quæ dixi, quæque solent invidos, & avaros torquere, nolim ego sordidam agere vitam, & ditari.

16 *Curvus.*] Humi respiciens præ tristitia & dolore.

Minui senio.] Senectutis incommoda accelerare per susceptos lucri causâ labores; vel præ invidia, meipsum discrucians, & animum curis exercens.

Ovid. 1. de Ponto, Eleg. 5.

Jam vigor, & quasso languent in corpore vires

———————————

Confiteor facere hoc annos, sed & altera causa est
Anxietas animi, continuusque labor.

Sine uncto.] Sine lautitiis, quasi vero avarorum more oleribus vesci velim & defraudare genium, ut divitias hæredibus accumulem.

Horat. ad Pisones.

Si vero est unctum rectè qui ponere possit.

17 *Et signum in vapida naso tetigisse lagena.*] Vinum vappescens bibere: & admotis ad lagenam oculis, ipsoque proinde naso observare diligenter numquid servus fortè resignarit appositum ex more signaculum, atque inde furtim hauserit.

Undè Horat. Lib. 2. Epist. 2.

——— *Posset qui ignoscere servis,*
Et signo læso non insanire lagenæ.

Non solum vasa vinaria signabant Romani, sed & penu, ac vilia quævis obsonia, ad arcendas rapaces manus servorum. Plin.

Plaut. in Persa, Scen. 6.

Nam id demum lepidum est triparcos homines vetulos, avidos, aridos.

iscrepet his alius. Geminos, Horoscope, varo
oducis genio. Solis natalibus est qui
ingat olus siccum muriâ vafer in calice emptâ,
se sacrum irrorans patinæ piper. Hic bona dente
randia magnanimus peragit puer. Utar ego, utar: 22
ec rhombos ideò libertis ponere lautus,

Alter istis dissentiat. O Horoscope profers gemellos ingenio dissimili. Unus *est qui* die *nativitatis tantum herbas aridas salsugine coëmptâ callidus in vasculo intingat, ipse inspergens catino piper sacratum. Ille* verò *juvenis magno animo ingentes facultates dentibus consumit. Ego* meis *utar* inquam: *neq; propterea prodigus* ero *apponere rhombos libertis,*

ANNOTATIONES.

Benè admordere, qui salinum servo obsignant cum sale.

Tullius Lib. 16. Epist. 26. ad Tironem sic ...et: *Sicut olim matrem meam facere me...ni, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne ...erentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim ...nt exsiccatæ.*

Naso tetigisse.] Forte solebant avari olfactu ...lorare, num corrumpi jam inciperet vinum ...d diu servabant, & parce admodùm bi...bant. Utrovis modo accipias, sordes & ...ritiam notat Persius.

18 *Discrepet his alius.*] Etiamsi longè alia ...aliis mens & vivendi ratio, non mirabor: ...idem & gemini fratres sæpè discrepant ...ribus.

Horoscope.] Astrum natale, seu nativitati ...esidens, è cujus spectatione Astrologi ju...iarii divinant quid homini sit eventurum ...vita.

Varo producis genio.] *Varo,* id est, vario ac ...simili. Vide Sat. 4. v. 12. ad hæc verba: ...*llit pede regula varo.* Quicquid verò Astro...mi garriant, etiam sub eadem stella natis ...similia contingere nonnunquam, certum ... Sic narrat Lampridius Commodum & ...ntoninum, Marci Imperatoris filios geminos, ...hil simile in vita habuisse, quibus tamen ...ria omnia promiserant Mathematici.

...orat. Lib. 2. Sat. 1.

Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis.

...ide A. Gellium, Lib. 14. cap. 1. ubi Gene...liaci egregie impugnantur.

19 *Solis natalibus est qui,* &c.] Horum ge...minorum fratrum alter parcus & tenax erit, ...in sua parsimonia solers & vafer: & vix ...quid sibi indulgebit in festis duntaxat, v. g. ...talibus, quibus genio litari mos erat, & ...ulis operam dare.

Natalibus.] Vel urbis, vel Imperatorum, ...quibus Ovid. in Fastis.

20 *Tingat olus siccum muriâ.*] Leviter im...at olera & herbas aliquo condimento.

Muriâ emptâ.] Salsamento quod tunc emit, ...c, ut alii, habet in penu: quia delicias illas ...cupedias raro adhibet. Fiebat muria è thyn...norum tabe, & pauperum erat & avarorum duntaxat. At garum è scombro delicatorum erat ac divitum. Vide Plin. l. 31. c. 8. Hinc Martial. Lib. 13. Epigram. 103. de Muria.

Antipolitani, fateor, sum filia thynni:
Essem si scombri, non tibi missa forem.

Vafer in calice.] Etiam callidus ad genium tunc defraudandum, quippe nonnisi in vasculo muriam coëmit & comparat, unde & intincta olera sicca remanent, saltem parte sui maximâ.

21 *Ipse sacrum irrorans,* &c.] Cibis aspergens modicum piper, cui parcit etiam velut rei sacræ. Ipse verò aspergit, ne servus aut coquus plusculum impendat.

Horat. Lib. 1. Sat. 1.

——— *Congestis undique saccis*
Indormis inhians, & tanquam parcere sacris
Cogeris.

Et Lib. 3. Sat. 3.

Qui nummos, aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum.

Hic bona dente, &c.] Alter autem geminorum prodigus, opes abligurit & dilapidat in conviviis & luxu, &c.

22 *Magnanimus.*] Valdè se generosum velut ostentans, dum profundit patrimonium in malos etiam usus.

Peragit.] Id est, conficit, atterit, disperdit.

Utar ego, utar.] Ego Persius nec effundere velim malè bona mea, nec sordide iis parcere: sed utar iis quæ usui tantùm esse consecrata, Græci proprio nomine χρήματα appellando, benè admodùm ostendunt. Sanct. Aug. magnum in eo malum docet, sic *utare fruendis, ut fruaris utendis.*

Horat. Lib. 2. Epist. 2.

Utar, & ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam.

23 *Nec rhombos ideò.*] Nolim esse adeò in mensa splendidus, ut libertini generis hominibus, servis in libertatem assertis, aliisve infimæ sortis, opipara struam convivia.

Rhombos.] Sunt pisces exquisiti saporis & magni apud Romanos pretii, dicti à rotunda quasi figura; habent enim dextrum latus resupinatum, ut ait Plin. Lib. 9. cap. 20. Vide

; peritus dignoscere subtilem turdorum saporem. Vescere usq; ad tuam messem, & mole horrea, licet. Quid timeas? Glebas comminue. Secunda etiam seges herbescit. Sed revocat me *officium.* Ecce *familiaris egenus prensat Bruttios, scopulos, fractâ navi: & perdidit omnia bona, & preces non exauditas: ipse* verò *prostratus est in ora* maris *Ionii, simul magni*

Nec tenuem solers turdarum nôsse salivam.
Messe tenus propriâ vive: & granaria (f
est)
Emole. Quid metuas? Occa. Et seges alte
in herba est.
Ast vocat officium. Trabe ruptâ, Brutt
saxa
Prendit amicus inops: remque omnem, surd
que vota
Condidit: Ionio jacet ipse in littore, & unà

ANNOTATIONES.

Juvenal. Sat. 4. v. 39. & Sat. 11. v. 121. ibique annotata.

Horat. Lib. 1. Sat. 2.

Num esuriens fastidis omnia, præter
Pavonem rhombumque?

Et Lib. 2. Sat. 2.

Quid? Tum rhombos minùs æquor alebat?
Tutus erat rhombus.

24 *Nec tenuem solers turdarum nôsse salivam.*] Nolim quoque palati esse supra modum delicati, ut discernam turdorum saporem, dignoscens matres à fœminis; sylvestres ab iis qui sunt in aviario educati, cellarios à terrariis, pastos junipero ab aliis: quod nôrunt *quidam gulæ dediti, tantæ subtilitatis palatum habentes ut dignoscant turdos.* Vetus Scholiastes: qui & addit: *turdarum dixit abusive, pro, turdorum.* Ut Horatius ponit:

Pene macros, arsit, dum turdos versat in igni.

Turdarum.] *Turdi* inter volatilia celebrantur, Plin. Lib. 10. cap. 24. Athenæus, Lib. 2. cap. 24. ex Aristotele tria recenset turdorum genera.

Horat. Lib. 1. Epist. 15.

Obeso nil melius turdo:

Martial. Lib. 13. Epigram. 92.

Inter aves turdus, si quis me judice certet:
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Salivam.] Quia sapor salivam ciet, hinc pro sapore saliva ponitur. Docent Varro Lib. 8. de Ling. Lat. Plin. Lib. 23. Propert. Lib. 4. Eleg. 9.

25 *Messe tenus propriâ vive.*] Quantum ex agris uno anno colligis, tantundem impende tibi & aliis: nihilque reserva in sequentem annum.

Granaria emole.] Grana prioris anni mole: utere quantum satis erit tibi ac familiæ tuæ; reliquum verò largire indigentibus. *Fas est:* æquum est & decet sic te agere divinæ providentiæ confidentem.

26 *Quid metuas?*] An dubitabis hornâ messe uti & insumere congestas in granario fruges, cùm aliæ crescant? Scilicet metuis perire fame?

Occa.] Ligone frange glebas majore quod faciunt post sationem agricolæ. H verò significari videtur, jam utendum e granis præteritâ messe collectis, & de liberaliter largiendum. Casaubonus exi mat poni simpliciter, pro *labora.*

Seges altera in herba est.] Messis altera j præparatur, undè novis granis horrea rurs impleas.

27 *Ast vocat officium.*] Prosopopœia av sese excusantis: verùm enimverò, inquit, i ita fas est annuum proventum singulis an totum consumere, nihilque sepositum reserv Nam si id fiat quod mones, undè, quæso, s petet quo subveniatur calamitatibus amicor & morbis aliisve malis derepentè ingruentib Certè officii ratio tibi parere vetat. Hæc ava

Trabe ruptâ, Bruttia saxa, &c.] Reponit I sius: quin igitur age, & protinùs quod d sti exequere. Familiari naufrago ad Scyl scopulum, rerumque omnium egenti opem Vel continuatio est sermonis avari prætexi hunc afferentis, ad quem respondebit r Poëta: *Nunc & de cespite vivo frange quid: largire inopi, &c.*

Bruttia.] Bruttii Italiæ populi, in tertia gione, Lucanis, ut ait Strabo, contermini littus inferi maris, non procul Sicilia, in labria nimirum Citeriori.

28 *Prendit amicus inops.*] En amicus t *rupta,* illisâ navi, post naufragium ena evadit in littora Bruttiorum.

Virgil. Æneid. 6.

Prensantemq; uncis manibus capita aspera mo

Surdaque vota.] Vota quibus surdi fuer Dii Marini, & inexorabiles, in mari per *condidit:* sicut in penu condita non appar

29 *Ionio.*] *Ionium* mare est ad fauces A atici maris, Siciliam inter & Cretam: nom tum seu ab Ionio Dyrrachii filio, quem in i Hercules dejecit: seu ab Ionum naufrag seu, ut vult Solinus, ab Ionia extremæ It regiunculâ.

Jacet ipse in littore.] Elegans hypotyp

Ingen

Ingentes de puppe Dei: jamq; obvia mergis 30
Costa ratis laceræ. Nunc & de cespite vivo
Frange aliquid: largire inopi, ne pictus oberret
Cærulea in tabula. Sed cœnam funeris hæres

Dii de puppe: & modò latus navis fracta occurrit mergis. Huic igitur *rumpe statim quidpiam de glebis etiam immaturis: dona indigenti, ne vagetur depictus in tabella coloris marini. At hæres,*

ANNOTATIONES.

30 *Ingentes de puppe Dei.*] Simul cum eo erant Dii navis tutelares ablati de puppe, ubi sacrarium habebant, & ad quos in periculis nautæ vota nuncupant. Horum ille simulacra ingentia secum eripuit è naufragio, & magno labore abstulit vir religiosus & pius, cui proinde justum est opitulari. Virgil.

Aurato fulgebat Apolline puppis.
Arma Deosque parant comites.

Horat. Lib. 1. Od. 14.

Non tibi sunt integra lintea;
Non Dii, quos iterum pressâ voces malò.

Jamque obvia mergis.] Jamque navis difractæ tigna, & trabes super mare fluitantia, obvia feruntur marinis avibus ad ea advolantibus, ut inde prædam captent.

Mergis.] *Mergus* est aquatica volucris, ab immergendo frequenter sese nuncupata. De ea Plinius, Lib. 10. cap. 32. & alibi.

31 *Costa ratis laceræ.*] Ligna quibus latera navis intexuntur.

Virgil. Æneid. 2.

Sectâque intexunt abiete costas.

Ponitur & *costa*, pro rei parte quâlibet, ut Sat. 1. Pers.

Costam longo subduximus Apennino.

Nunc & de cespite vivo, &c.] Quid ergo moraris, inquit Poëta ad avarum, dum in talibus angustiis est animus inops? Huic non modò debes opitulari de annuo proventu & de superfluo, sed etiam de ipsis fundis, quibus nec fas est parcere ad sublevandam tantam ejus necessitatem & miseriam.

Cespite.] *Cespes* est terra cum gramine, *cespes vivus*, hîc est seges ipsa adhuc in herba, & viridis.

32 *Frange aliquid.*] Detrahe, deme, separa quidpiam de tuo, quòd egeno impertiaris.

Ne pictus oberret.] Ne cogatur medicando victum quæritare, sui naufragii exhibens imaginem, ex more naufragorum, de quo Sat. 1. v. 90. Item Horat. Lib. 1. Od. 5. Et ad Pisones.

——— *Si fractus enatat exspes.*
Navibus ære dato qui pingitur.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 301.

——— *Mersâ rate naufragus assem*
Dum rogat, & pictâ se tempestate tuetur.

33 *Cærulea in tabula.*] Tabellâ in qua mare cæruleum coloribus adumbratum est.

Sed cœnam funeris hæres negliget.] Respondet avarus: etenim si ita patrimonium effundo, iratus hæres ob imminutam hæreditatem, mortuo mihi justa non persolvet, sumptus omittet & apparatus funebres. De his fusè Alex. ab Alex. l. 3. c. 7. Porrò ea quorumdam erat ambitio, maxime illorum qui inglorii vixerant, ut optarent magnificum sibi funus duci & parari; imprimis autem ferales epulas & novendiales instrui, eò quòd in his mos erat celebrare defuncti laudes. Casaub.

Cœnam funeris.] Tobiæ cap. 4. v. 18. sic legitur: *Effunde cibos tuos in monumentum justorum, neque des peccatoribus.* Quo quidem Tobias filium docet hospitalitatem & eleemosynas in egenos exercendas: neque superstitionem Ethnicorum tueri potest ille locus. Enimverò apud eos cœna fuit multiplex & varia in funeribus. 1. Imponebantur rogo epulæ, & cum cadavere cremabantur. Virgil. Æneid. 6.

——— ——— *Congesta cremantur*
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Apuleius Flcrid. 4. vel potiùs 19. *Exclamavit vivere hominem, procul ignes amolirentur, rogum demolirentur, cœnam feralem à tumulò ad mensam inferrent.* 2. Funebris erat cœna, cujus meminit Tullius 2. de Leg. n. 63. hæc nimirùm dabatur amicis & propinquis, post exequias, maximè verò senibus & ætate provectis, inquit Alex. ab Alex. loco mox citato: ut per vini cibique lenimen desiderium defuncti levaretur. 3. Ad sepulcrum cœna deponebatur, de qua Juvenal. Sat. 5. v. 85.

Ponitur exigua feralis cœna patellâ.

Et hæc vocabatur silicernium, seu quòd eam Umbræ silentes cernerent, seu quòd ex ea non gustarent. Sanctus Augustinus Serm. 15. de Sanctis, eò respexit cum aiebat: *Miror cur apud quosdam infideles tam perniciosus error increverit, ut super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantum requirit, spiritus autem & anima his non indigent: parare aliquis suis charis dicit, quod ipse devorat, & quod præstat ventri*

offensus quòd bona diminueris, prætermittet epulum funebre, & in urnam condet ossa tua *sine odoribus, facilis ignorare sive cinnamomum omittat odorem obtusum, sive* | Negliget iratus, quòd rem curtaveris: urnæ
Ossa inodora dabit; seu spirent cinnama surdum
Seu ceraso peccent casiæ nescire paratus. 3
Tune bona incolumis minuas? Et Bestius urge

casia cerasco admixto *vitiata sit*. Itane verò *tu valens decurtes rem?* Inquiet. *Et Bestius insectatur*

ANNOTATIONES.

imputat pietati. Superstitiosi hujusce ritûs restat adhuc nonnihil in Occitania & aliis quibusdam Galliæ partibus, ubi primâ die Novembris ad vesperam instruitur mensa vino, pane, cibo, ad animas defunctorum quasi pascendas aut honorandas, & ad posterum mane sic instructa relinquitur. Plin. Lib. 10. cap. item 10. (mirandum) narrat milvos, rapaces licet, & *famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam è funerum ferculis.* 4. Epulum erat novendiale, & circumpotatio, Græcis, περίδειπνον, Athen. Lib. 8. cap. 7. & tunc jactabantur defuncti præconia, non sine ambitiosis adulationibus. Hinc Græcum Proverbium: οὐκ ἂν ἐπαινεθείης, οὐδ᾽ ἐν περιδείπνοις de homine prorsùs illaudabili, in quo nihil est quod laudetur etiam in illis circumpotationibus, quæ ad ejus honorem post mortem instituuntur, & in cœna illa funebri, quæ tota ambitiosa est.

34 *Quòd rem curtaveris.*] Quòd tantùm de speratis bonis detractum sit.

Horat. Lib. 2. Epist. 2.

——— *Nec metuam quid de me judicet hæres,*
Quod non plura datis invenerit.

Urnæ.] Cineres defunctorum urnæ immissos in sepulcro solitos condi, nemini non compertum.

35 *Ossa inodora.*] Legunt aliqui, *inhonora*, seque Glossa veteri tuentur, verùm repugnat textus sequens.

Ossa inodora dabit.] Sine ullis aromatibus, aut vilia duntaxat unguenta adhibebit. De his vide Plin. Lib. 13. cap 1, 2, 3.

Juvenal. Sat. 4. v. 108.

Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera.

Observandum duplicem fuisse in funeribus odores fundendi rationem. Primo flores, coronas, odores spargebant in lectum feralem, inque ipsum bustum; testantur Dion. Halicarn. Lib. 2. & alii.

Propertius, Lib. 4. Eleg. 7.

Cur nardo flammæ non oluere meæ?

Deinde cremato cadavere, fiebat ossilegium, & rursùm odoribus, vino, lacte, ossa collecta ab amicis rigabantur & à propinquis. Tibull. Lib. 3. Eleg. 2. id innuit apertè. Demum conditis in sepulcra ossibus quotannis odores & corollas imponebant. Sanctus Hieronymus Epist. ad Sammachium sic habet: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas lilia, floresque purpureos & dolorem pectoris sui his officiis consolantur.*

Seu spirent cinnama surdum.] Hæres offensus parùm curabit an aromata exquisita sint utrùm odorem fundant acutum an obtusum. Vide Plin. Lib. 12. cap. 19. ubi inter alia scitu digna, sic habet: *Cinnamomum, idemque cinnamum, nascitur in Æthiopia —— Frutex duum cubitorum altitudine amplissimus palmique minimus, quatuor digitos crassus, —— Cinnami duo genera, candidius, nigriusque —— Coronas è cinnamo interrassili auro inclusas primus omnium in Templis Capitolii atque Paci dicavit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii Templo quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta aureæ pateræ impositam; ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrium incendio consumptum est.*

Surdum.] Dura quidem hæc Persii metaphora, durior tamen Horatii, quem imitatus est, Lib. 2. Sat. 1.

Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.

36 *Seu ceraso peccent casiæ.*] Neque sollicitus erit puráne sit casia, an adulterata, admixto gummi, vel cortice è ceraso, Plin. Lib. 12. cap. 9. *Adulteratur amygdalâ nuce, cætera ejus genera cortice scordasti: ita vocatur æmula gummi: quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit.*

Pers. Sat. 2. v. 64.

Corrupto casiam dissolvit olivo.

Ceraso.] Plin. Lib. 15. cap. 25. *Cerasi*, inquit, *ante victoriam Mithridaticam L. Luculli, non fuere in Italia ad urbis annum* 680. *Is primum vexit è Ponto, annisque* 120. *trans Oceanum in Britanniam usque pervenere. Eadem in Ægypto nullâ curâ potuere gigni, &c.*

Casiæ.] Plin. Lib. 12. cap. 19. antè cit. *Frutex est casia*, inquit, *juxtaque cinnami campos nascitur, &c.*

Nescire paratus.] Id est, non admodùm animadvertens, vel dissimulans, præ negligentia, ira, offensione.

37 *Tune bona incolumis minuas?*] Pergit avarus: itane verò cùm vigeas & valeas, nullaque ægritudine, aut calamitate coactus, profundes, & disperdes bona, quæ ad me hæreditario jure pertinent? inquiet mihi hæres meus.

Doctore

ꝺoctores Graios: ita fit, poſtquam ſapere urbi
um pipere & palmis venit noſtrum hoc maris
expers,
œniſecæ craſſo vitiârunt unguine pultes. 40
æc cinere ulterior metuas? At tu meus hæres
uiſquis eris, paulùm à turba ſeductior, audi.

præceptores Græcos: ſic agitur, ex quo noſtra hæc ſapientia carens maſculo robore *advenit* in *civitatem, cum pipere & palmis, ſectores fœni infecerunt pultes unctura pingui.* An *iſta formides* cùm eris *ultra cineres? Tu verò quicumque futurus es meus hæres, tantiſper remotus à plebe, auſculta.*

ANNOTATIONES.

Et Beſtius urget.] Alii legunt, *Sed Beſti-*, &c.

Beſtius.] Nomen imperiti & bruti hominis, quo Horatius, Lib. 1. Epiſt. 5. ubi nonnulli nen legunt, *Mœnius*. Doctiores tamen ex tuſtis codicibus legunt, *Beſtius*, quem ratius ut voracem & helluonem exhibet.

Beſtius urget Doctores Graios.] Hæredipeta avidus accuſat Philoſophos, qui liberaliem & munificentiam commendantes ac identes, in cauſa ſunt cur minora hæredis relinquantur.

38 *Doctores Graios*] Græcos poni pro Phiophis jam diximus Sat. 1, & 5, verſu ulti-. Hic verò cum aliis quibuſdam intelligo manos Græcam Philoſophiam ſectantes.

Ita fit, poſtquam, &c.] Sic vivitur lautè, & epulis ac munificentia opes conſumuntur, quo Græca ſapientia Romam venit cum ercibus peregrinis & tranſmarinis. O mom novum juxtà ac pernicioſum! inquit ille ſtius. Vide Lactant. Lib. 3. 16. ubi ſaentiam quaſi nuper advectam cum ſaporis ercibus proponit, citatque locum hunc Per-, item Senecæ verba hæc; *Nondum ſunt ille anni, ex quo initia ſapientiæ nata ſunt.* Et Lucretium canentem,

Denique natura hæc rerum, ratioq; reperta eſt
Nuper, & hunc primùm cum primis ipſe repertus
Nunc ego ſum in patrias qui poſſum vertere voces

Sapere.] Sic Satir. 1. *Noſtrum illud vivere iſtè.*

Urbi.] Per antonomaſiam, pro Roma.

39 *Cum pipere & palmis venit.*] Vide Perſ. t. 5. v. 136, & Plin. Lib. 15. cap. 29. ubi t antequam piper reperiretur, baccas in u fuiſſe, illiuſque vicem obtinuiſſe. *Palmis* u arboribus, ſeu earum fructibus, qui ctyli vocantur. Vide Plin. Lib. 13. cap. 4. Juvenal. Sat. 3. v. 83.

Advectus Romam quo pruna & coctona vento.

Noſtrum hoc maris expers.] Locus etiamìm obſcurus, necdum ſatis explicatus, poſt t doctorum Interpretum lucubrationes. uidam ſic intelligunt; noſtra, id eſt, Roanorum Philoſophia Græcis invecta, *maris expers*, id eſt, ſalis, ſeu ſine ſale, hoc eſt, & inſulſa & corrupta. Caſaubonus tamen explicat, *maris expers*, id eſt, maſculæ virtutis majorum noſtrorum expers. Aliis, *maris expers*, eſt quæ mare non tranſierit, ſed minimè placet.

40 *Fœniſecæ craſſo vitiârunt unguine pultes.*] Ex eo tempore adeo ſunt omnia depravata, ut viliores quique ruſtici, quales ſunt qui fœnum ſecant, lautitias quæſiverint. Hinc ciborum ſimplicitatem additis condimentis *vitiârunt*, & quaſi violârunt, atque admiſcere pulti cœperunt adipem, antè ſimplicioribus contenti cibis.

Juvenal. Sat. 11. v. 79.

Ipſe focis brevibus ponebat oluſcula, quæ nunc
Squallidus in magna faſtidit compede foſſor.

Unguine.] *Unguen*, unctura, condimentum. *Solent ruſtici cum oleum defuerit, pecudum adipe in pultem miſſo pro oleo uti*; inquit vetus Gloſſa.

Pultes.] Cibus erat vetuſtiſſimus è farina & aqua; interdum & ex caſeo, melle, & ovis decoctis. Romanis olim pro pane fuit puls: Plin. l. 18. c. 8. & Valer. Maxim. l. 2. c. 5. Pultis autem paulo diverſæ meminit Athen. l. 14. c. 15, & 16. Caſaubonus ad hoc caput 15. Athen. multa ſuo more profert reconditæ eruditionis; & diſcrimen ponit inter πόλτον Græcorum è farina fabacea tantùm, & Romanorum pultem, quam Græcis ignotam fuiſſe ex Plinio affirmat, & cui multa admiſcebantur.

41 *Hæc cinere ulterior metuas?*] Inſurgit in avarum Poëta: ſcilicet times quæ tibi mortuo ſunt eventura: O ſtultus, qui poſt mortem hæredem metuis.

Horat. loco antè cit.

Nec metuam quid de me judicet hæres, &c.

Virgil. Æneid. 2.

——— *Facilis jactura ſepulchri eſt.*

Cinere.] Cineres dicit, quia cadavera comburebantur, ut antè dictum eſt.

At tu meus hæres.] At ego non metuo hæredis minas, quin illi ipſi occino ſumptus à me faciendos.

42 *Paulum à turba ſeductior.*] Poſtpoſitis & neglectis vulgi opinionibus, ignorantiâ, odio. Perſ. Sat. 5. 96.

Secretam gannit in aurem.

O bone vir, an illud *nescis? Imperator misit laurum ob stragem memorandam juventutis Germanicæ: atque jam favilla frigida amovetur* ab *altaribus: & Cæsonia nunc arma, nunc paludamenta Imperatorum collocat ad valvas* templorum, *nunc* parat *captivis gausapa flava & currus, & Rhenanos proceros.*

O bone, num ignoras? Missa est à Cæsar[e]
laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis, & ar[is]
Frigidus excutitur cinis; ac jam postib[us]
arma, 4
Jam chlamydas Regum, jam lutea gausapa capt[is]
Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.

ANNOTATIONES.

33 *O bone, num ignoras?*] Adeóne es imperitus rerum, ut ignores quæ publicè jactantur? Nescis nemini licere non esse liberalem in lætitia communi, & jubente munificentiam Imperatore?

Missa est à Cæsare laurus.] Nescis Caium Caligulam misisse ad S. P. Q. R. literas lauro coronatas & vinctas (ex more) & triumphum jussisse parari, quòd Germanos debellârit, atque in omnium bona jus ab eo datum suis procuratoribus, ut ait Sueton. loco mox citando.

Cæsare.] A Julii Cæsaris temporibus omnes Imperatores Cæsares appellati.

Laurus.] Literæ laureatæ, de quibus sicut & de lauro victoriæ indice, Plin. Lib. 15. cap. 30. Tit. Liv. Lib. 5. Ammian. Marcell. Lib. 15. Martial. Lib. 7. Epigram. 4, 5, 7. & alibi. Mos erat olim, ut quoties insigni victoriâ Consules potiti essent, ob res prospere gestas, laureatis fascibus prælatis incederent. Literas etiam laureatas Romam mitti, aut nuncios cum jaculis laureatis advenire, navemque laureatam aut vittatam felicis victoriæ nuncium esse, ac læta & magna significare, animadversum est Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 27.

44 *Insignem ob cladem.*] Ironicè, de Germanica una Caligulæ expeditione, in qua nihil dignum laude ab eo gestum est. Vide Sueton. in Caligula, cap. 45, & seq. ubi Imperatoris stolida ambitio, fictæque victoriæ referuntur.

Germanæ pubis.] Juventutis Germanicæ. Synecd. Porrò Germania ampla est Europæ regio satis cuique nota: cujus populi quondam Teutones, dehinc Alemanni, posteà Germani vocati sunt. Strabo, alii.

Aris frigidus excutitur cinis.] Id est, postremi sacrificii residui cineres amoventur, novus ignis, nova sacra instaurantur, ex more; quando enim nunciata erat victoria, sacra publice fiebant, ad gratias Diis persolvendas, & pro incolumitate Imperatorum. Testantur Dio, Herodianus, & alii.

45 *Postibus arma.*] Enumerat omnes triumphi apparatus. Jam templorum valvis seu columnis jubet affigi ac suspendi arma hostibus detracta, eorumque spolia.

Virgil. Æneid. 7.

Multaque præterea sacris in postibus arma
Captivi pendent currus, curvæque secures, &

Horat. Lib. 4. Od. ult.

Et signa nostro restituit Jovi
Direpta Parthorum superbis postibus.

46 *Chlamydas Regum.*] Paludamenta I[m]peratorum & Ducum subactorum. Vestis e[rat] militaris, pallio brevior & strictior, cujus us[um] Romanis invexit Numa Pompilius (auct[ore] Suidâ) legatione Isaurorum acceptâ, & for[ma] habitûs eorum animadversâ, vestem Regi[am] cum Senatoria conjungens. De variis vesti[um] generibus vide Alex. ab Alex. Lib. 5. cap.

Lutea gausapa captis.] Vestes militares v[il]losas, crocei coloris: stramenta quibus castris utuntur milites, è pellibus facta, p[a]rari jubet captivis, quibus illi induti, more, in triumpho ducantur. De gausape v[ide] quæ Martial. Lib. ult. Epigram. 29, & 1 Præterea gausapa sive gausapia, ut est ap[ud] Priscian. Lib. 4. sunt tapetia sive peristrom[ata] quibus mensæ teguntur, teste Scaligero.

Martialis citreas mensas gausapibus t[egi] ostendit, id est, tapetibus pretiosis vel m[ali]libus: Lib. ult. Epigram. 138.

Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum

Vide Pers. Sat 4. v. 37.

47 *Essedaque.*] Belgarum & Germanor[um] Rhenicolarum vehicula, è quibus olim pugnabant, & rotarum ingruentium strep[itu] impetuque, hostium ordines proterebant perturbabant.

Virgil. Georgic. 3.

Belgica vel molli melius feret esseda collo

Horum & meminit Cæsar Comment. Lib & 5, de bello Gallico: & alii.

Ingentesque locat Cæsonia Rhenos.] Acc[olas] Rheni, grandis staturæ, Suet. Calig. cap. 4[7]. *Galliarum quoque procerissimum quemque, nonnullos è Principibus legit ac seposuit ad p[om]pam.* Hos omnes triumphi apparatus dis[po]nit Cæsonia per procuratores, vel ipsa; q[ui]pe quæ bellis etiam sese immiscebat: qu[in]que, ut refert Sueton. cap. 15. *Caligula chlamyde peltâque, & galeâ ornatam armat[am] que, & juxta adequitantem militibus ostende[bat].*

Cæsonia.] Caligulæ uxor, mulier perdita

Diis igitur, Genioque Ducis centum paria, ob res
Egregiè gestas, induco : quis vetat ? Aude. 49
Væ, nisi connives. Oleum artocreasque popello
Largior ; an prohibes ? Dic clarè. Non adeò, inquis :

Ergo propter bella præclarè confecta, eadem centum paria gladiatorum Numinibus, & Genio Principis. An *aliquis prohibet ? Audeto* vetare, ô hæres. At *væ* tibi, *si non dissimulas.* Præterea *distribuo plebi oleum & artocreas. Num vetas ? Eloquere apertè. Non ita ais,*

ANNOTATIONES.

ibidinis & lasciviæ ab Imperatore constanter adamata, cui etiam philtrum miscuisse & propinâsse dicitur. Quod scribit Josephus Antiq. Lib. 19. & Sueton. cap. 50. *Creditur,* inquit, *potionatus à Cæsonia uxore amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem verterit.* Vide Juvenal. Sat. 6. v. 610, & 615. ibique annotat.

Rhenos.] *Rhenus* fluvius Europæ celeberrimus Germaniam à Gallia separat, fluit è Rhæticis Alpibus, rigat Alsatiam, Palatinatum, agros Colonienses, Bataviam.

48 *Diis igitur,* &c.] Ego itaque (ait Persius ad hæredem) lætitiæ publicæ & Imperatoris voluntati indulgens, non parcam sumptibus : (nec tu ausis mutire contrà) Ego, inquam, *Diis* victoriæ auspicibus atque auctoribus ; *Genioque Ducis,* id est, imperatoris Caligulæ sacrificabo, *&c.*

Genioque Ducis.] Per Genium sui Principis quasi per Numen jurabant Veteres : ac si quis dejerâsset, pœnas dabat. Undè Tertullianus, *Citius per omnes Deos, quàm per unum Genium Cæsaris pejeratur,* Et Sueton cap. 27. ait de Caligula, *Multos honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more quadrupedes caveâ coërcuit, aut medios serrâ dissecuit ; nec omnes ex gravibus causis ; verum malè de munere suo opinatos, vel quòd nunquam per Genium suum dejerâssent.*

Centum paria, induco.] Duplicem hecatomben explicant aliqui, minùs benè, ut opinor : meliùs alii *centum paria* gladiatorum, quorum sanguine placentur Dii, & Imperatoris Genius. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum. ——

Quod si cui videtur mirum quòd privatus gladiatorium munus exhibeat, meminerit quod refert Suetonius, cap. 47. *Scripsisse ad procuratores suos Caligulam, ut quàm minimâ summâ & impensâ, triumphum tamen quàm possent magnificentissimum appararent, & quantus nunquam alius fuisset ; quando in omnium hominum bona jus haberent.* Ergo, quod vult Casaubonus satis veri simile est, datâ nempè eâ potestate in facultates civium, coactos privatos de suo quemque sumptus & impensas ad triumphi pompam conferre, & contulisse. Quod respicit hoc loco Persius.

Ob res egregiè gestas.] Ob insignem Germanorum cladem, & partam feliciter à Caligula de hostibus victoriam. Ironicè, ut suprà.

49 *Quis vetas ? Aude.*] Num ausis refragari, ô hæres, & deterrere me à consilio quod cepi ?

50 *Væ, nisi connives.*] Impendit tibi malum, si fortè non assentiaris, aut saltem dissimules : nam vel Imperatorem infensum & ultorem nancìscere, vel me iratum, & majores inde sumptus facientem, ut cupiditatem tuam & avaritiam discruciem. Paulò post :

—— *Nunc nunc impensius unge,*
Unge, puer, caules.

Væ.] Formula malè precandi, idem valens ac si quis mittatur in malam crucem.

Connives.] Cic. pro Cælio : *Dii immortales cur interdum connivetis in hominum sceleribus maximis ?* Id est, clausis quasi oculis non videre videmini.

Oleum artocreasque popello largior.] Populo insuper epulum & congiarium dabo, ad celebrationem victoriæ. Licèt hoc soleas non à privatis sed ab Imperatoribus fieri, Sueton. Jul. Cæs. cap. 38. *Epulum ac viscerationem dedit, & post Hispaniensem victoriam duo prandia.* Et Domitian. cap. 7. *Congiarium populo ter dedit. atque largissimum epulum : Senatui, Equitique panariis, plebi sportellis cum obsonio distributis.*

Artocreas.] Vox è duplici facta, ἄρτος enim *panis,* κρέας *caro :* significat cibum è pane carneque minutatim concisâ. Alii viscerationem interpretantur loco.

51 *An prohibes ?*] Vetasne istam meam largitionem ? *Dic clarè :* quid mussas ? Aperi mentem & animi tui sententiam de me.

Non adeò, inquis, &c.] Non adeò fertilis & opimus est fundus tuus, ut hæreditatis tuæ avidus sim, & vetare velim quin prorsùs in largitiones effundas. Vel, non ità dives es, his sufficere possis. Alii sensum separant hoc modo : non adeò tuæ largitioni adversor ; suppetit enim, haud procul, mihi satis fœcundus ager quo ego contentus sum, inquit hæres. Sunt qui verbum juris hic accipiant, hoc sensu :

prope est ager sine ossibus. Perge, si nulla nunc mihi residua è patris sororibus, si *nulla patrui filia, nulla filia neptis superstes sit:* si *patrui matris soror vitam egit sine prole, & de avia nihil restat: vade* ad *Bovillas & ad Virbii declive.* Ille *Manius ultro erit mihi hæres.* Scilicet *Terræ filius? Interroga me quisnam mihi fuit quartus*

Exossatus eger juxta est. Age, si mihi nulla
Jam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet: patrui sterilis matertera vixit,
Deque avia nihilum superest: accedo Bovillas
Clivumque ad Virbî. Præstò est mihi Manius hæres. 56
Progenies Terræ? Quære ex me, quis mihi quartus

ANNOTATIONES.

non adeo, neque adire volo hæreditatem tuam. Quo designari volunt extraneum esse illum Persii hæredem, non autem necessarium & suum, ex Instituit. Justin. Lib. 4. Tit. 19. Docta quidem & subtilis interpretatio, verùm magisne genuina? Mihi prior sententia præferatur.

52 *Exossatus ager.*] Duplici & contrario sensu potest accipi, vel exhaustus & jam sine succo & bonitate: Ita passim apud Plautum *exossare* ponitur pro enervare comminuere, debilitare. Vel *ager exossatus*, idem est ac lapidibus expurgatus, adeóque opimus & benè cultus. Ovid. Metamorphos. 1.

——— *Lapides in corpore terræ*
Ossa reor dici.

Juxta est.] Prope urbem in suburbano loco situs, & hinc pluris æstimandus.

Age, si mihi nulla.] Verba Persii ad hæredem illum irritatum verbis, & quasi jam excandescentem. Age, inquit, detrecta, & ne adi hæreditatem: Ego certè non reformidem genus illud infamiæ apud Romanos timeri solitum, carere scilicet hæredibus, qui funus curent, &c. Quòd si aliunde non suppetant, en præsto est Manius hæres; & hic mihi sufficit.

53 *Jam reliqua ex amitis.*] *Amita est* patris soror, quasi patri meo plus amata, inquiunt: solent enim sorores præ fratribus diligi, sive id sexus facit, sive personarum dissimilitudo, quæ minus habet æmulationis & invidiæ.

Patruelis.] *Patrueles* dicuntur è duobus fratribus editi, consobrini verò qui è duabus sororibus.

Proneptis.] Est nepotis aut neptis filia.

54 *Patrui.*] *Patruus* est patris frater: sicut avunculus frater matris. Porrò notat Casaubonus in multis vetustis codicibus jungi vocem hanc cum sequentibus, ut patrui matertera sterilis fuisse intelligatur, bono sensu quidem, sic enim etiam remotissima cognatio deesse significabitur.

Matertera.] Soror matris, quasi mater altera: *sterilis*, stirpe ac filiis carens.

55 *Deque avia nihilum superest.*] Si denique aviæ nulla stirps, posteri nulli vivant, adeoque nemo certus mihi propinquus adsit, qui capessat hæreditatem, scis quid faciam? Obivum quemque hæredem instituam, quamvis non aliâ ratione mihi cognatus sit, quàm quòd è terrra uterque progeniti factique sumus. *Avia* mater est patris aut matris.

Bovillas.] Vicus est in Appia via ad undecimum ab urbe lapidem, prope quem interfectus à Milone Clodius, cùm rediret ab Aricia non hinc procul sita, ut scribit Ascon. Pæd. Porrò *Bovilla* quasi villa bovis dicitur, *eo quod olim in Albano monte ab ara fugiens taurus jam consecratus, ibi comprehensus est.* Vetus Schol. Sedes erat frequens mendicis, quia tritum iter.

56 *Clivumque ad Virbî.*] Collis ille quatuor millibus ab urbe distans nomen accepit ab Hippolyto, qui ibi colebatur sub nomine Virbii, ex quo bis vir & bis vivus fuit, id est à Diana revocatus ad vitam, postquam discerptus fuisset, ut notum est ex Æneid. 7 Ovid. Fast. 3, & 6. Metamorph. 15. Fab. 45

Manius.] Ignobilis quilibet & ignotus, mendicus quispiam Aricinus, similis Manio illi, qui (ut ait Festus) Dianæ agrum & lucum consecravit. Tritum Romæ Proverbium erat. *Multi Manii Ariciæ*; quia deinde plures ab illo oriundi illic virtute claruerunt. Quòd autem pauperes & mendici adessent in ea regione frequentes, patet ex Juvenale, Sat. 4. v. 117

Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes;

Et Martial. Lib. 12. Epigram. 32.

Irus tuorum temporum sequebaris;
Migrare clivum crederes Aricinum.

57 *Progenies Terræ?*] Respondet Persio hæres ille, de quo paulò suprà: scilicet hæredem instituis Terræ filium, *Gigantum fraterculum*, ut ait Juvenalis, Sat. 4. v. 98. hominem ignobilem; spurium, cujus ignorantur parentes & prosapia, &c.

Quære ex me quis, &c.] Quidni? inquit Persius. Tam Manius erit mihi hæres & propinquus, quàm quipiam remotâ cognatione affinis, de quo perinde dubitare fas mihi sit, ac de Manio, qui, ut cæteri, mecum ab una origine procreatus, ut dixi, nempè à Terra communi omnium parente, saltem eâ ratione conjunctus est.

Quis mihi quartus sit pater.] Quis abavus meus.

Sit

t pater, haud promptè, dicam tamen. Adde etiam unum,
Jnum etiam: Terræ est jam filius: & mihi ritu
Manius hic generis propè major avunculus exit. 60
Qui prior es, cur me in decursu lampada poscis?
Sum tibi Mercurius: venio Deus huc ego, ut ille
Pingitur; an renuis? Vin' tu gaudere relictis?

parens, non facilè dicam, at *nihilominus proferam. Adjice vel unicum, imò unicum; jam est Terræ progenies: & Manius ille prodit fere mihi major avunculus ordine stirpis.* Tu verò *qui anterior es, quare petis à me facem in cursu? Sum tibi* velut *Mercurius. Ego* tibi *Deus accedo isthuc, sicut ille depingitur. An recusas? Visne tu frui iis quæ relinquo?*

ANNOTATIONES.

58 *Haud promptè, dicam tamen.*] Non facilè quidem & promptum indicare abavum meum; id tamen fortasse præstare potero.

Adde etiam unum, &c.] Quòd si ulteriùs repetas, ac vel unum superiùs, & retrò cognationis gradum scruteris, & poscas quis atavus mihi fuerit; jam hærebo: erit enim is mihi tam ignotus, quàm iste, quem *Terræ progeniem* appellasti.

59 *Terræ est jam filius.*] Ex Empedoclis sententia & aliorum quorundam veterum Philosophorum qui natos è Terra primos homines censuere, cùm alii ex aqua factos, sicut & alia universa, opinarentur. Huc etiam facit quòd hominem ab humo veteres dixere. Porrò quod per *Terræ filium* homo nihili significetur, & obscurus, patet ex Tullio ad Atticum ita scribente: *Huic Terræ filio committere epistolam tantis de rebus non audeo.* Tertul. in Apolog. *Dictus Saturnus Terræ Cœlique filius, quia ignoti, vel ex inopinato apparentes de cœlo supervenire dicuntur; sicut Terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum est; gigantesque hâc ratione terræ filii appellantur.* Vide Cœl. Rhodig. Lib. 20. cap. 28.

60 *Major avunculus exit.*] Manius ipse videri possit cognatus, & in stemmate major avunculus scribi; siquidem alius nemo prodit & præsto est, qui gradum hunc & locum inter majores meos, & in ordine stirpis & cognationis meæ, jure potiori sibi queat vindicare. *Major avunculus* est avi vel aviæ frater: aut etiam avi aviæque avunculus, ut placet Festo.

61 *Qui prior es.*] Tu verò, ô legitime hæres, cum senior me sis & natu major, cur à me hæreditatem speras, qui sum junior & in cursu vitæ posterior? Vel, tu qui Manio potior mihi es, & vere cognatus, cur dum vivo hæreditati meæ inhias ante legitimum tempus, scilicet ante absolutum vitæ stadium? Certe cursor non petit lampadem ab alio ante decursum: nunquam verò in ipso cursu, nec prior à posteriore, sed contrà.

Cur me in decursu lampada poscis?] Allegorica locutio desumpta à λαμπαδηδρομία. Nempe, ut ait Suidas, Lampadis tria festa sunt apud Athenienses, Panathenæa, Vulcanalia, Promethea. De Promethei Sacris hîc mentio est, in quibus juvenes accensas tædas gestantes decurrebant, certabantque, quis ad scopum primus perveniret non extinctâ face. Primus defatigatus proximo, is posteà defessus alteri, & deinceps alius alii tradebat ardentem facem, donec metam pertingerent. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, à qua ad urbem cursus erat cum accensis ejusmodi facibus. Vide Alex. ab Alex. Lib, 5. cap. 8. Hujus consuetudinis meminerunt Varro Lib. 3. cap. 16. de Re Rustica, ubi ait: *Nunc usu lampada tibi trado*; id est, tibi dicendi vices trado. Cicero ad Herenn. 4. *Non enim, quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accipit celerior est in cursu continuo, quam ille qui tradit: Ito melior Imperator novus qui accipit exercitum, quam ille qui decedit: propterea quòd defatigatus cursor dat integro facem; at hic peritus Imperator imperito exercitum.*

Et ante illos Lucretius, Lib. 2. v. 77.

Inque brevi spatio mutantur sæc'la animantum;
Et quasi cursores vitaï lampada tradunt.

62 *Sum tibi Mercurius.*] Ne me ut propinquum, te ut hæredem certum, meam hæreditatem quasi tuam tibique jure debitam jam nunc intuere; sed potiùs finge tibi me esse velut Mercurium, qui tibi ἕρμαιον, insperatum & fortuitum thesaurum & lucrum annuntio, indico, ostendo captandum.

Venio Deus huc ego.] Inopinati & indebiti lucri Deus, ut diximus, Sat. 2. v. 1. ad verba hæc, *Dextro Hercule.*

Ut ille pingitur.] Mercurius pingebatur manu tenens crumenam pecuniâ gravidam & turgentem. Suidas, Macrobius.

63 *An renuis?*] An non vis bona mea velut gratis data & adventitia?

Horat. Lib. 2. Sat. 3.

——————————*Excors*
Rejecta præda, quam præsens Mercurius fert?

Vin' tu gaudere?] Visne potiri hæreditate meâ, post mortem meam, quantula fuerit illa?

Deest

Deest aliquid summæ: minui mihi; sed tibi to-
tum est,
Quicquid id est. Ubi sit fuge quærere, quo-
mihi quondam 6[5]
Legârat Tadius, neu dicta repone paterna:
Fœnoris accedat merces; hinc exime sumptus.
Quid reliquum est? Reliquum? Nunc nunc im-
pensiùs unge,
Unge, puer, caules. Mihi festâ luce coquatur
Urtica, & fissâ fumosum sinciput aure, 7[0]

At enim *summæ nonnihil detractum est.* Nempe *detraxi mihi. Tibi verò quodcunque illud est, integrum est. Cave sciscitari ubinam sit* id *quod olim Tadius* testamento *reliquerat mihi: neve* mihi *repete monita patrum; addatur usuræ lucrum; inde* tuas *impensas desume: ecquid residuum est? Residuum* quæris? O *famule, jam jam perfunde brassicas, perfunde copiosius.* Scilicet, *die festo mihi coquatur urtica & pars anterior capitis* porcini *fum perfusa, auriculâ perforatâ,*

ANNOTATIONES.

64 *Deest aliquid summæ.*] Fortasse dices partem ejus aliquam à me absumptam fuisse. At ego tibi respondeo, *minui mihi*; & quicquid detraxero tandem, id mihi non tibi detractum; & si quid perit, perit mihi cujus totum est; ex regula Juris.

Sed tibi totum est, quicquid id est.] Quandoquidem ex Legibus & Jure, tuum nihil est aut esse potest quandiu vivo, quodcunque ego moriens reliquero, hoc tibi totum erit atque integrum.

65 *Ubi sit fuge quærere,* &c.] Porrò ne reposcas à me rationem bonorum quæ olim habui, quæque aliquis mihi testamento legârit: nam malè tibi verteret.

66 *Tadius.*] E majoribus quispiam, vel quilibet alius Testator. Metonymia. Quidam codices habent, *Statius,* alii *Stadius.*

Neu dicta repone paterna.] Neque mihi ingere & objice monita liberis solita dari à patribus avaris: de quibus Hor. Lib. 1. Ep. 1.

——— *Quærenda pecunia primum est:*
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet; hæc recinunt juvenes dictata, senesq;
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.

Et Juvenalis fusè, Sat. 14.

———*Juvenes hortatur*———
———*Cogit minimas ediscere sordes, &c.*

Paterna.] Benè monet Casaubonus de suo patre non loqui Persium, qui puer sexennis amiserat patrem Flaccum, cujus & famæ nec detrahere debeat nec velit bonus filius.

67 *Fœnoris accedat merces.*] Aut paternum est monitum: exerce fœnus; ne otiosam & infructuosam sine pecuniam tuam; quæstum fac, datis ad usuram nummis; atque pro mutuo mercedem cape: aut verba sunt hæredis cum Persio rationem ineuntis, ut mox explicabimus.

Hinc exime sumptus.] Fortasse & monitum est paternum: ne quid detrahe sorti capitali bonorum, sed potiùs è fœnore & usuris habe & desume necessarios alendæ familiæ sumptus. Vel hæredis verba sunt, & sensus erit computemus & quanta sive è patrimonio, se è legatis Tadii nactus es, ô Persi; his addantur & accedant usuræ: jam inde legitimas impensas tuas eximamus. Demùm videamus quid sit residui ex his omnibus, quidque tibi sit obventurum.

68 *Quid reliquum est?*] Quid jam supere e tot facultatibus, quas possedisti?

Reliquum?] Cum indignatione responde Persius; itane verò mecum inis rationem quasi cum dispensatore herus. Scilicet possessa computas, sumptus excutis, reliquum quid, & ubi sit, postulas? Age hæres, deinceps curam hanc eximam tibi.

Nunc nunc impensiùs unge, &c.] O famule lautiorem in dies mensam instrue; consumantur bona mea universa, ut indignis hæredibus nihil reliquum sit.

Unge, puer, caules.] Horat. Lib. 2. Sat. 3

Ungere si caules oleo meliore caputque
Cœperis.

Porrò *caules* posuit pro quolibet edulio, post Horatium.

Mihi festâ luce coquatur, &c.] Non ita sum fatuus ut genium defraudare velim ad locupletandos hæredes, & damno meo lautitia illis suppeditare, parcus ob hæredis curam, ut ait Horat. Lib. 1. Epist. 5.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 136.

——— *Cum sit manifesta phrenesis,*
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

Festâ luce.] In die festo, quo vel parcissimi & pauperrimi genio indulgent, & lautiùs victitant: ego oluscula comedam? Absit.

70 *Urtica.*] Herba vilis & nota, ab urendo vel ulcerando dicta; habet enim folia mordacia, ut Plin. Lib. 16. cap. 24.

Catull. Carm. 45. ad fundum suum:

Et me recuravi ocimoque & urticâ.

Et fissâ fumosum,&c.] Caput porcinum aure perforatâ suspensum in camino ad fumum. Di-

Ut

Ut tuus iste nepos olim satur anseris extis,
Cùm morosa vago singultiet inguine vena,
Patritiæ immeiat vulvæ? Mihi trama figuræ
Sit reliqua: ast illi tremat omento popa venter? 74
Vende animam lucro: mercare; atq; excute solers
Omne latus mundi, ne sit præstantior alter
Cappadocas rigidâ pingues plausisse catastâ.

ut nepos ille tuus aliquandò visceribus anserinis satietur. * * * * * * * *** *Mihi*ne *residua eris trama figuræ, illi verò obesus venter palpitet* præ *pinguedine? Venunda vitam* pro *quæstu, mercaturam exerce, & diligens perlustra omnes orbis partes, nec sit alius peritior applausisse corpulentos Cappadocas in duro pegmate.*

ANNOTATIONES.

midiata porcellorum capita lautiori mensæ appofita refert Athen. Lib. 9. cap. 8. *Fumosum,* vel ut servetur diutius, aut etiam ut saporem contrahat acutiorem. Legunt quidam, *spumosum*; sed male.

Sinciput.] Pars prior capitis, ubi cerebrum: ponitur hìc pro vili & plebeio edulio, ut patet: quod tamen lautæ fuisse gulæ affirmat Plinius, & probat Athenæus loco mox citato.

71 *Ut tuus iste nepos,* &c.] Ut ditatus quispiam è tuis posteris, ô hæres, aliquando epuletur.

Nepos.] Sarcasmus ex ambiguâ significatione vocis, quæ & designat sæpè hominem voracem ac luxuriosum.

Anseris extis.] Romanis erat in deliciis anserinum jecur, quod quidem fartilibus, ut ait Plin. Lib. 10. cap. 22. id est, saginatis lacte, mulso, ficu, caricâ, in tantam amplitudinem crescit, ut anserem ipsum adæquet magnitudine.

Undè Martial. Lib. 13. Epigram. 58.

Aspice quàm tumeat magno jecur ansere majus;
Miratus dices, hoc, rogo, crevit ubi?

Horat. Lib. 2. Sat. 8.

Pinguibus, & ficis pastum jecur anseris albi.

Juvenal. Sat. 5. v. 113.

Anseris ante ipsum magni jecur.

Meminit & fuse Athæneus, Lib. 9. c. 8.

73 *Mihi trama figuræ sit reliqua.*] An denique me macerem, ut pinguescat hæres? Absit.

Trama.] Incertum est intelligatne subtegmen, quod tenuis est, & opponat *ventri popæ,* quod vult Turneb. Lib. 30. c. 7. an stamen panni, quod filo constat crassiore & magis retorto, ut diserte ait Casaubonus: *Trama* etiam ponitur pro veste detrita, cujus villi amissi sunt: metaphoricè est homo valdè macer, cui solùm ossa restant; & per cujus costas aër quasi transmeat; ex Varrone 4. de Ling. Lat. Vel cujus ossa, venæ, nervi sic apparent, ut in detrito panno *trama.* Undè eleganter Prudentius contra Manich. *Nervorum texturam appellat.*

74 *Ast illi tremat.*] Hæredi autem distentus venter & obesus subsiliat.

Omento.] Propriè est panniculus intestina ambiens & contegens, ut dixi Sat. 2. hìc ponitur pro adipe, & pingui.

Popa.] Venter gulosus, lurco, popino, vel fartus popis seu popanis, id est, delicatioribus escis. Nam popa est placenta. Est etiam aliquando victimarius, id est, Sacerdotis minister ad mactandas victimas.

75 *Vende animam lucro.*] Concludit Persius; ergo post hæc omnia quæ dixi adversùs avaritiæ sordes, si tamen lubet, huic lita, & vitæ etiam periculo divitias congere, per fas etiam & nefas.

Mercare.] Longinquas mercaturæ causâ per mare, per terras peregrinationes institue, ut dictum Sat. 5. 135. & sequentibus. Ibid. v. 137.

Verte aliquid jura, &c.

Excute solers omne latus mundi.] Peragra totum orbem, omnes orbis angulos scrutare, ut merces novas & aliis irrepertas compares & huc advehas; & sic ditescas brevi. *Solers,* quasi solus in arte præstans & calidus.

76 *Ne sit præstantior alter,* &c.] Nec sit quispiam te peritior exercendi mangonii, id est, coëmendi mancipia, & bene curata saginataque carius vendendi.

77 *Cappadocas pingues.*] Vetus Scholiastes explicat de gladiatoribus; sed cùm ipso textu reclamant & refragantur viri doctissimi, & venalitios è Cappadocia servos intelligunt, robustos quidem & grandes, Cic. post reditum in Senatu. *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.*

Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Mancipiis locuples eget æris Cappadocum Rex.

Porrò Cappadocia est Asiæ minoris regio, cujus populi id peculiare habuerunt, quòd servitutem libertati prætertulerint. Nam à Romanis libertatem deprecati, illis permittentibus, Ariobarzanem Regem elegerunt. Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 27.

Plausisse.] Legunt alii, *clausisse:* alii, *pavisse,* id est, bene curasse & enutrivisse, ut faciliùs emptores inveniant pingues & corpulenti. Attamen amant doctiores, & retinent *plausisse,* ambiguâ quidem sed eruditâ significatione, & ingenio

Rem

Gemina peculium. Jam id *præstiti. Jam triplex, jam quadruplex, jam decuplex mihi provenit in plicam. O Chrysippe,* tu *repertus terminasse cumulum tuum, indica* mihi *ubinam stabo.*

Rem duplica. Feci; jam triplex, jam mihi quartò.
Jam decies redit in rugam. Depunge ubi sistam
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi. 80

ANNOTATIONES.

Satirici nostri satis congruâ. Itaque *plausisse*, vel est palpâsse manu servorum venalium membra, ad ostentandam empturientibus bonam corporis habitudinem ac nitorem: vel servos laudando & applaudendo incitâsse ad saltandum ex consuetudine; imò & patrio more cantandum, quo pateret illorum agilitas & industria. Vide infrà. Item Juv. Sat.1. v.111.

Rigidâ catastâ.] Ob rigorem servitutis, aut duritiem ligneæ compedis, cui mancipia erant innexa.

Catastâ.] Locus erat in Romano foro, ubi venales servi exponebantur; ἀπὸ τῦ καταςᾶν. Propert. Lib.4. Eleg. 5.

Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Cœlati medio cum saliere foro.

Item *catasta*, lignea erat è tabulatis machina, in qua vincti prostabant servi venales. Martial. Lib. 9. Epigramm. 60.

Quos arcanæ servant tabulata catastæ.

Meminit & Plin. Lib. 35. cap. 17, & 18. Similis huic erat ferè *catasta* illa, in qua Martyres torquendi extendebantur: quod referunt passim martyrologia.

78 *Rem duplica.*] Per usuras opes adauge. Horat. Lib. 1. Epist. 6.

Mille talenta rotundentur; totidem altera: porrò
Tertia succedant, & quæ pars quadret acervum.

Feci.] Respondet per prosopopœiam avarus; non tantùm duplicavi, sed fœnus fœnori addens, & fœnoris fœnus accipiens, rem auxi ter, quater, decies.

79 *Decies redit in rugam.*] Metaphora ducta à vestibus quæ corrugantur propriè & plicantur; seu quæ in plicas & rugas contrahuntur. Unde per similitudinem multiplicari omnes dicuntur, dum nummis nummi accumulantur, & accrescunt.

Depunge.] Metaphora à libra in qua certum pondus indicatur & notatur punctis. Sat. 5. v. 10. *Certo compescere puncto nescius examen.* Legunt alii, *depinge*. Sensus utrobique idem est: statue, præscribe, quem opibus augendis & multiplicandis modum ponam. Ironicè hæc in avaros hydropicis similes, de quibus dictum,

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Et Juvenal. Sat. 14. v. 139.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Ubi sistam.] Allusio ad Chrysippi præceptum, qui, ut Soriti respondeatur sistendum in una è propositionibus, aiebat. Vide infrà.

80 *Chrysippe.*] Hic Stoïcus fuit Philosophus Zenonis, vel, ut volunt alii, Cleanthis Discipulus, vir acri ingenio: in Dialectica excelluit quoties contra Cleanthem disputârat, solitus dicere, fortunatum se adversùs omnes, præterquam adversùs Cleanthem: adeò verò superbus, ut Ptolemæi Regis amicitiam aspernatus sit, & jactaverit de se, non esset Porticus, nisi esset Chrysippus. Ex effuso risu mortuum nonnulli tradunt. Diog. Laert. Lib. 7. Cic. 1. de Natura Deorum.

Inventus tui finitor acervi.] Adunaton, ut vult Casaubonus, id est, ô Chrysippe, si potes præscribere, qua in propositione Soritis quiescendum sit potissimùm; si, inquam, id inveneris, & finem certum infinitæ propositionum congeriei statueris, tùm ego meæ cupiditati & avaritiæ terminum inveniam; id est, nunquàm.

Acervi.] Soriten intelligit, quæ argumentatio est acervus ceu cumulus propositionum, quæ in infinitum progredi posse videntur: unde per ironiam dixit Persius *finitor*; & addit *tui*; quia dissolvendæ istius acervalis argumentationis rationem investigavit Chrysippus, & de eo quatuor Libros scripsisse fertur. Horat. Lib. 2. Epist. 1.

Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.

Exemplum Soritis est apud Ciceronem Tuscul. Quæst. 5. n. 45. ubi solum honestum esse bonum sic probatur per quinque gradus: *Quicquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est: quod si ita est, laudabilis sit necesse est: bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonum.* Et 1. de Natura Deorum, *si Dii sunt, beati sunt: si beati, virtute præditi: si virtutis, & rationis erunt capaces:* unde concluditur illic, Deos esse hominibus similes: quod ibidem refellit Tullius. Et certe nôrunt omnes Soriten, non tam esse argumentationem legitimam, rectam, certam, quam argutiam & cavillationem.

FINIS.

INDEX
Vocabulorum Omnium,
QUÆ IN
Satiris Juvenalis
LEGUNTUR.

rior Numerus Satiram; posteriores Versum Satiræ indicant.

---

aconita

B.

C.

clamosum

D.

Damasippus

duo

evertere

F.

faci-

fictile

G.

H.

I.

jubeat

lapsus

M

mortem

N.

nutricem

Parthenio

I N D E X.

INDEX.

poſcentem

priuſquam

pulsandum

Q.

Quirini

S.

fæpius

ſecunda

ſiccum

spectentur

I N D E X.

T.

Tauro-

timeas

V.

velantes

vetulo

FINIS.

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM
Quæ in *PERSIO* leguntur.

Prior numerus Satiram; posterior Versum indicat. Litera P. Prologum denotabit.

ars

I N D E X.

D.

dicere

L.

M.

multùm

palustrem

promptè

veterem

INDEX.

FINIS.

6920
6920
6920

20760

Summa